Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Biblia Sacra

https://hdl.handle.net/1874/396061

S. De receſſu ab amico: de incorrigibili: nõ deuiãdum à veritate: os ſtulti: iuſtus ſe accuſans: frater iuuans fratrem: fructus oris: mulier bona & mala: locutio diuitis & pauperis: vir amicabilis.

CAP. XVIII.

A Occaſiones quærit qui vult recedere ab amico, omni tempore erit exprobrabilis.

Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris quæ verſantur in corde eius.

Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium.

Aqua profunda verba ex ore viri: & torrens redundans fons ſapientiæ.

▷.3. Accipere perſonam impij ▷ in iudicio 'non eſt bonum, vt declines à veritate iudicij.

Labia ſtulti miſcent ſe rixis, & os eius iurgia prouocat.

B Os ſtulti contritio eius, & labia ipſius ruina animæ eius.

Verba bilinguis, quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt vſque ad interiora ventris.

▷.17. ▷Pigrum deijcit timor: animæ autem effœminatorum eſurient.'

Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſsipantis.

'ipſum.8. Turris fortiſsima nomen Domini: ad 'ipſam' currit iuſtus, & exaltabitur.

Subſtantia diuitis vrbs roboris eius, & quaſi murus validus circundans eum.

Antequam cõteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur.

Eccle. 11.a. ‖Qui prius reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum.

C Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam: ſpiritum verò ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere?

Cor prudens poſsidebit ſcientiam, & auris ſapientium, quærit doctrinam.

Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes ſpatium ei facit.

Iuſtus prior eſt accuſator ſui: venit amicus eius, & inueſtigabit eum.

Contradictiones comprimit fors, & inter potentes quoque dijudicat.

Frater qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma: & iudicia quaſi vectes vrbium.

D De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum.

"manibus. Mors & vitam "manu' linguæ: qui diligunt eã, comedent fructus eius.

Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonũ, & hauriet iucunditatem à Domino.

▷.13. ▷Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum: qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & inſipiens.'

Cum obſecrationibus loquitur pauper, & diues effabitur rigidè.

Vir amicabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quàm frater.

S. Pauper ambulans in ſimplicitate: diuitiæ addunt amicos: verba ſectans: falſus teſtis: non decent ſtultum delicię: doctrina per patiẽtiam probatur: ira & hilaritas regis: mulier litigioſa: vxor prudens datur à Deo: pigritia: præcepti cuſtodia: miſericordia in pauperem: eruditio filij: acceptio conſilij: vir mendax: timor Domini: pigritia: peſtilens: inobediens parentibus: teſtis iniquus: deriſores.

CAP. XIX.

M Elior eſt pauper qui ambulat in ſimplicitate ſua, quàm ▷ diues' torquẽs labia ▷ſua &' inſipiens. A ▷.2. ▷.12.

Vbi non eſt ſcientia animæ, non eſt bonum: & qui feſtinus eſt pedibus, offendet.

Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius: & contra Deum feruet animo ſuo.

Diuitiæ addunt amicos plurimos: à paupere autem & hi quos habuit ſeparantur.

‖Teſtis falſus non erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet. Dan. 13.g.

Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis.

Fratres hominis pauperis oderunt eum, inſuper & amici procul receſſerunt ab eo.

Qui tantum verba ſectatur, nihil habebit: qui autem poſſeſſor eſt mentis, diligit animam ſuam, & cuſtos prudentiæ inueniet bona. B

Falſus teſtis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia peribit.

Non decent ſtultum deliciæ, nec ſeruum dominari principibus.

Doctrina viri per patientiam noſcitur, & gloria eius eſt iniqua prætergredi.

Sicut fremitus leonis, ita & regis ira: & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius.

Dolor patris filius ſtultus: & tecta iugiter perſtillantia, litigioſa mulier.

Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem proprie vxor prudens.

Pigredo immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet. C

Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam: qui autem negligit "viam ſuam' mortificabitur. "vias ſuas. 18.

Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis, & viciſsitudinem ſuam reddet ei.

Erudi filium tuum, ne deſperes: ad interfectionem autem eius ne ponas animam tuam.

Qui *impatiens eſt, ſuſtinebit damnũ: & cum rapuerit, aliud apponet. *enim.

Audi conſilium, & ſuſcipe diſciplinam, vt ſis ſapiens in nouiſsimis tuis. D

Multæ cogitationes in corde viri: voluntas autem

tem

in æternum tem Domini *permanebit.

Homo indigens misericors est: & melior est *iustus* pauper, *quàm vir mendax.

Timor Domini ad vitam: & in plenitudine commorabitur, absque visitatione pessimi.

Abscondit piger manum suam sub ascella, nec ad os suum applicat eam.

Infra. 21. b ‖Pestilente flagellato stultus sapientior erit: si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam.

Qui affligit patrem, & fugit matrem, ignominiosus est & infœlix.

Non cesses fili audire doctrinam, nec ignores sermones scientiæ.

Testis iniquus deridet iudicium: & os impiorum deuorat iniquitatem.

Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus.

S. Luxuriosa res vinum: de peccante in regem, & relinquendis contentionibus: piger propter frigus non laborans: rex in solio: nemo potest dicere mundum se habere cor: pondus & pondus: somnus non diligendus: Malum est dicit emptor: panis mendacij: reuelans mysteria: non reddendum malum pro malo: deuotare sanctos: festinata hæreditas: misericordia, veritas & clementia roborant thronum regis.

CAP. XX.

A LVxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas: quicunque his delectatur, non erit sapiens.

Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui prouocat eum, peccat in animam suam.

Honor est homini qui separat se à contentionibus: omnes autem stulti miscentur contumelijs.

Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi.

Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: sed homo sapiens exhauriet illud.

Multi homines misericordes vocantur: virum autem fidelem quis inueniet?

Iustus qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios derelinquet.

B Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.

3. Reg. 8. e ‖Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato?

1. Ioan. 1. a. ‖Pondus & pondus, mensura & mensura, vtrunque abominabile est apud Deum.

2. Para. 6. g

Eccles. 7. c Ex studijs suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera eius.

Aurem audientem & oculum videntem, Dominus fecit vtrunque.

Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat: aperi oculos tuos, & saturare panibus.

Malum est, malum est, dicit omnis emptor: & cùm recesserit, tunc gloriabitur.

Est aurum & multitudo gemmarum: vas autem pretiosum labia scientiæ. C

Tolle vestimentum eius qui fideiussor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo.

Suauis est homini panis mendacij, & postea implebitur os eius calculo.

Cogitationes consilijs roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella.

Ei qui reuelat misteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commiscearis.

‖Qui maledicit patri suo & matri, extinguetur lucerna eius in medijs tenebris.

Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.

‖Ne dicas, Reddam malum * expecta Dominum, & liberabit te. D

Abominatio est apud Dominum pondus & pondus: statêra dolosa non est bona.

A Domino diriguntur gressus viri: quis autẽ hominum intelligere potest viam suam?

Ruina est homini deuotare sanctos: & pòst, vota retractare.

Dissipat impios rex sapiens, & incuruat super eos fornicem.

Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta ventris.

Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.

Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canities.

Liuor vulneris absterget mala, & plagæ in secretioribus ventris.

S. Cor regis in manu Domini, cui misericordia & iudicium magis placent quàm victimæ: iniquè thesaurizans: melius est sedere in angulo domatis quàm & cæ: obturans aurem pauperi &c: diligens epulas pro iusto dabitur impius: qui custodit os suum: desyderia occidunt pigrũ: non est sapientia contra Dominum: equus paratur ad bellum &c. CAP. XXI.

A SIcut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocunq; voluerit, inclinabit illud.

Omnis via viri recta sibi videtur: appendit autem corda Dominus.

Facere misericordiam & iudicium magis placet Domino, quàm victimæ. *‖ iustitiã. ‖*

Exaltatio oculorũ ‖ est dilatatio cordis, lucerna impiorum peccatum. *‖ &c. 12.*

Cogitationes robusti semper in abundantia: omnis autem piger semper in egestate est.

Qui congregat thesauros lingua mendacij, vanus & excors est, & impingetur ad laqueos mortis.

Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium.

Peruersa via viri, aliena est: qui autem mundus est, rectum opus eius.

‖Melius

Exod. 21. c. Leu. 20. b. Matt. 15. a. Supr. 17. c. Rom. 12. d 1. Pet. 3. b. 1. Thes. 5. d *pro male.*

B ‖Melius est sedere in angulo domatis, quàm
Infra.25.d cum muliere litigiosa, & in domo cõmuni.
Anima impij desyderat malum, non miserebitur proximo suo.
Supr.19.d. ‖Mulctato pestilente sapientior erit paruulus: & si sectetur sapientem, sumet scientiam.
Excogitat iustus de domo impij, vt detrahat impios 'à malo'.
*in malũ.3.
Qui obthurat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.
Munus absconditum extinguit iras: & donum in sinu indignationem maximam.
C Gaudium iusto est facere iudicium: & pauor operantibus iniquitatem.
Vir qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur.
Qui diligit epulas, in egestate erit: qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.
Pro iusto dabitur impius: & pro rectis iniquus.
Eccle.25.c. ‖Melius est habitare in terra deserta, quàm cũ
Infra.25.d muliere rixosa & iracunda.
Thesaurus desyderabilis, & oleum in habitaculo iusti: & imprudens homo dissipabit illud.
Qui sequitur iustitiam & misericordiam, inueniet vitam, iustitiam & gloriam.
D Ciuitatem fortium ascendit sapiens, 'destruxitque' robur fiduciæ eius.
*detraxit q;.1.
Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustijs animam suam.
Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam.
Desyderia occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari: tota die concupiscit & desyderat: qui autem iustus est tribuet, & non cessabit.
Isa.1.d ‖Hostiæ impiorum abominabiles, 'quæ' offe-
*quia.4. runtur ex scelere.
Testis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam.
Vir impius procaciter obfirmat vultũ suum: qui autem rectus est, corrigit viam suam.
Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.
Equus paratur ad diem belli: Dominus autem salutem tribuit.

S. Laus boni nominis: callidus videns malum: adolescens iuxta viam suam: seminans iniquitatem: derisorem eijce: diligens cordis munditiam: dicit piger Leo &c: os alienæ: stultitia in corde pueri: calumnians pauperem: audienda est & sapientia: vitandi sponsores: termini antiqui seruandi: velox in opere suo &c.

CVP. XXII.

A ‖Melius est nomen bonum, quàm diuiEccle.7.a. tiæ multæ: super argentum * & aurum, gratia bona.
*enim.
Diues & pauper obuiauerunt sibi: vtriusque operator est Dominus.
Callidus videt malum, & abscondit se: innocens pertransijt, & afflictus est damno.
Finis modestiæ timor Domini, diuitiæ & gloria & vita.
Arma & gladij in via *peruersi': custos autem *superbi.
animæ suæ longe recedit ab eis.
Prouerbium est, Adolescẽs iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.
Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis.
Qui seminat iniquitatem, metet *mala,' & vir *mali.1.
ga iræ suæ consummabitur.
‖Qui pronus est ad misericordiam, benedice- B
tur: de panibus enim suis dedit pauperi. Eccle.31.c.
▷ Victoriam & honorem acquiret qui dat ▷.14.
munera: animam autem aufert accipientium.'
Eijce derisorem, & exibit cum eo iurgium, cessabuntq; causæ, & contumeliæ.
Qui diligit cordis munditiam, propter gratiã labiorum suorum habebit amicum regem.
Oculi Domini custodiunt scientiam, & supplantantur verba iniqui.
Dicit piger, Leo est foris, in medio platearũ occidendus sum.
Fouea profunda os alienæ, cui iratus est Dominus, incidet in eam.
Stultitia colligata est in corde pueri, & virga C
disciplinæ fugabit eam.
Qui calumniatur pauperem, vt augeat diuitias suas, dabit ipse ditiori, & egebit.
▷ Fili mi,' inclina aurẽ tuam, & audi verba sa- ▷.12.
pientium: appone autem cor ad doctrinam meam: quæ pulchra erit tibi cum seruaueris eam in ventre tuo: & redundabit in labijs tuis. Vt sit in Domino fiducia tua, vnde & ostendi eam tibi hodie. Ecce descripsi eam tibi tripliciter, in cogitationibus & scientia, vt ostenderem tibi firmitatem & eloquia veritatis, respondere ex his illis qui miserunt te.
Non facias violentiam pauperi, quia pauper D
est: neque conteras egenum in porta, quia iudicabit Dominus causam eius, & configet eos, qui confixerunt animam eius.
Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso: ne fortè discas semitas eius, & sumas scandalum animæ tuæ.
Noli esse cum his qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. si enim nõ habes vnde reddas, quid causæ est vt tollat operimentum *de cubili tuo? *tuum. 48
Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.
Vidisti virum velocem in opere suo? coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles.

S. Quo-

S. Quomodo ſit edendum cum principe: non appetendæ diuitiæ, nec cibi inuidorum: non opprimendi pupilli: caſtigandus puer: quærenda ſapientia: fugiendi peccatores & gulæ dediti: honorandi parentes: fugienda meretrix & ebrietas.

CAP. XXIII.

A QVando ſederis vt comedas cum principe, diligenter attende quæ appoſita ſunt ante faciem tuam: & ſtatue cultrum in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam, ne deſyderes de cibis eius, in quo eſt panis mendacij.

Noli laborare vt diteris: ſed prudentiæ tuæ pone modum. ne erigas oculos tuos ad opes quas non potes habere: quia facient ſibi pēnas quaſi aquilæ, & volabunt in cœlum.

Ne comedas cum homine inuido, & ne deſyderes cibos eius: quoniam in ſimilitudinem arioli & coniectoris æſtimat quod ignorat. Comede & bibe, dicet tibi: & mens eius non eſt tecum. cibos quos comederas euomes, & perdes pulchros ſermones tuos.

B In auribus inpiſientium ne loquaris: quia deſpicient doctrinam eloquij tui.

Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introeas: propinquus enim illorum fortis eſt: & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum.

Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, & aures tuæ ad verba ſcientiæ.

Supr. 13. Eccle. 30. a ‖Noli ſubtrahere à puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur. tu virga percuties eum: & animam eius de inferno liberabis.

Fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum: & exultabunt renes mei, cum locuta fuerint recta labia tua.

Infr. 24. e. ‖Non æmuletur cor tuū peccatores, ſed in timore Domini eſto tota die: quia habebis ſpem in nouiſsimo, & præſtolatio tua non auferetur.

Audi fili mi, & eſto ſapiens, & dirige in via animum tuum.

C Noli eſſe in conuiuijs potatorum, nec in commeſſationibus eorum qui carnes ad veſcendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio.

Audi patrem tuū qui genuit te: & ne contemnas cum ſenuerit mater tua.

Veritatem eme, & noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.

Exultat gaudio pater iuſti: qui ſapientem genuit, lætabitur in eo. gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet quæ genuit te.

Præbe fili mi cor tuum mihi, & oculi tui vias meas cuſtodiant. fouea enim profunda eſt meretrix, & puteus anguſtus aliena. inſidiatur in via quaſi latro, & quos incautos viderit interficiet.

Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? D cui ſine cauſa vulnera? cui "ſuffuſio' oculorum? nónne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? "fuffoſsio.

Ne intuearis vinū quando flaueſcit, cùm ſplēduerit in vitro color eius: ingreditur blande, ſed in nouiſsimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet. Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruerſa. Et eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo, & dices, Verberauerūt me ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi. Quando euigilabo, & rurſus vina reperiam?

S. Æmulatio malorum: ſapientia & eruditio: cogitatio ſtulti: eruendi oppreſſi: doctrina vt melle vtendum: non inſidiandum iuſto: caſus inimici: detractores: iuſtè iudicandum: nullus verbis lactandus, nec malum malo reddendum: ager pigri: dormitanti pigro venit egeſtas.

CAP. XXIIII.

NE æmuleris viros malos, nec deſyderes eſſe cum eis: quia rapinas meditatur mēs eorum, & fraudes labea eorum loquuntur. A Sup. 23. b

Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur. in doctrina replebuntur cellaria, vniuerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima.

Vir ſapiens, fortis eſt: & vir doctus, robuſtus & validus.

Quia cum diſpoſitione initur bellum: & erit ſalus vbi multa conſilia ſunt.

Excelſa ſtulto ſapientia, in porta non aperiet os ſuum.

Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur.

Cogitatio ſtulti peccatum eſt: & abominatio hominum detractor.

Si deſperaueris "lapſus' in die anguſtiæ: immi "laſſus.
nuetur fortitudo tua.

‖Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui tra Pſal. 81. d
huntur ad interitum liberare ne ceſſes.

Si dixeris, Vires non ſuppetunt: qui inſpector B
eſt cordis, ipſe intelligit, & ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetq; homini iuxta opera ſua.

Comede fili mi mel, quia bonū eſt, & fauum dulciſsimum gutturi tuo: ſic & doctrina ſapientiæ, animæ tuæ: quam cùm inueneris, habebis in nouiſsimis ſpem, & ſpes tua non peribit.

Ne inſidieris, & quæras impietatē in domo iuſti, neq; vaſtes requiem eius. ſepties enim * *in die.*
cadet iuſtus, & reſurget: impij autem corruent in malum.

Cùm

Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum: ne fortè videat Dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo iram suam.

C Ne contendas cum pessimis, nec æmuleris impios: quoniam non habent futurorum spem mali, & lucerna impiorum extinguetur.

Time Dominum fili mi, & regem: & cum detractoribus nõ commiscearis: quoniam repentè consurgit perditio eorum: & ruinam vtriusque quis nouit?

Hæc quoque sapientibus.

Leuit.19.d Deut.1.c. Eccle.42.a ‖Cognoscere personam in iudicio, non est bonum.

Qui dicunt impio, Iustus es: maledicent eis populi, & detestabuntur eos tribus. qui arguunt▷eum', laudabuntur, & super ipsos veniet benedictio. ▷.20.

Labia deosculabitur, qui recta verba respondet.

D Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices domum tuam.

Ne sis testis frustra contra proximum tuum, nec lactes quenquam labijs tuis.

Supr.10.b ‖Ne dicas, Quo modo fecit mihi, sic faciam ei: reddam vnicuique secundum opus suum.

Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti: & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ, & maceria lapidũ destructa erat. Quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam. Supra.6.b ▷.14. ‖▷Vsquequo piger dormies? vsquequo de somno consurges?" Parum inquam dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conseres vt quiescas: & veniet tibi quasi cursor egestas tua, & mendicitas quasi vir armatus.

S. Gloria Dei & regum: cor regis: rubigo quæ & impietas est: ne te exaltes: ne detrahas: secreta tua serua: mala aurea, & inauris aurea: frigus in messe: nubes sine pluuia: lingua mollis: mel inuentum: sagitta acuta: dens putridus: acetum: tinea: benefac inimico: angulus domatis: aqua frigida: fons turbatus: multum mellis comestum: vrbs absque muro.

CAP. XXV.

A HAE quoq; parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda.

Gloria Dei est celare verbũ, & gloria regum inuestigare sermonem.

Cœlũ sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.

Aufer rubiginem de argẽto, & egredietur vas purissimum: aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius.

Ne glorioſus appareas coram rege, & in loco magnorum ne steteris. melius est enim vt dicatur tibi, Ascende huc: quàm vt humilieris coram principe.

Quæ viderunt oculi tui ne proferas in iurgio B cito: ne postea emendare non possis, cum dehonestaueris amicum tuum.

Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reueles: ne fortè insultet tibi cum audierit, & exprobrare non cesset.

▷Gratia & amicitia liberant, quas tibi serua, ne exprobrabilis fias.' ▷.13.

Mala aurea in lectis argẽteis, qui loquitur verbum in tempore suo.

Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem & aurem obedientem.

Sicut frigus niuis in die messis, ita legatus fidelis ei qui misit eum, animam ipsius requiescere facit.

Nubes & ventus, & pluuiæ non sequentes, vir glorioſus, & promissa non complens.

‖Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam. Supra.15.f

Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi: ne C fortè satiatus euomas illud.

Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequando satiatus oderit te.

Iaculũ, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.

Dens putridus, & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ, & amittit pallium in die frigoris.

Acetum in nithro, * qui cantat cármina cordi pessimo. *&.12.

▷Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi'. ▷.10.

‖Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere: prunas enim congregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi. Rom.12.d.

Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis D linguam detrahentem.

‖Melius est sedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigiosa, & in domo communi. Supra.21.b

Aqua frigida animæ sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua.

Fons turbatus pede, & vena corrupta, iustus cadens coram impio.

‖Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Eccle.5.c.

Sicut vrbs patens & absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

S. Glo-

S. *Gloria in ſtulto: auis volans: flagellum equo: reſpondere ſtulto: nuntius ſtultus: parabola ſtulti: honor inſipientis: imponens ſtulto ſilentium: canis ad vomitum: ſapiens proprio iudicio: commiſceri rixæ: nocens amico: ſuſurro iracundus: labia tumentia: inimicus: operiens odium: fodiens foueam: lingua fallax.*

CAP. XXVI.

A QVomodo nix in æſtate, & pluuiæ in meſſe: ſic indecens eſt ſtulto gloria.

*Nam. 19. *Sicut auis ad alta tranſuolans, & paſſer quò libet vadens: ſic maledictum fruſtrà prolatum in quempiam ſuperueniet.

Flagellum equo, & camus aſino, & virga in dorſo imprudentium.

Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis.

Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.

Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuntium ſtultum.

B Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias: ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.

Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij: ita qui tribuit inſipienti honorem.

Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulẽti: ſic parabola in ore ſtultorum.

Iudicium determinat cauſas: & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.

2. Pet. 2. d. ‖ Sicut canis qui reuertitur ad vomitũ ſuum, ſic imprudens qui iterat ſtultitiam ſuam.

Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens.

Dicit piger, Leo eſt in via, & leæna in itineribus. ſicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo.

C ‖Abſcondit piger manus ſub aſcella ſua, & laSupr. 19. d. borat ſi ad os ſuum eas conuerterit.

Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias.

Sicut qui apprehendit auribus canem, ſic qui tranſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius.

Sicut noxius eſt qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem: ita vir qui fraudulenter nocet amico ſuo, & cum fuerit deprehenſus dicit, Ludens feci.

Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: & ſuſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcunt.

Eccl. 38. b. ‖Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, ſic homo iracundus ſuſcitat rixas.

D Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad intima ventris.

Quomodo ſi argento ſordido ornare velis vas fictile, ſic labia tumentia cum peſsimo corde ſociata.

Labijs ſuis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos. quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei: quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius.

Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in conſilio.

‖Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui volEccle. 10. b Eccl. 27. d. uit lapidem, reuertetur ad eum.

Lingua fallax non amat veritatem: & os lubricum operatur ruinas.

S. *Non gloriandum in craſtinum: ne temetipſum laudaueris: ira ſtulti quàm ſit grauis: manifeſta correctio: vulnera diligentis: anima ſaturata: vicinus iuxta: ſpondens pro extraneo: litigioſa mulier: infernus inſatiabilis: probatur homo ore laudantis: ſtultus contuſus: vultum pecoris agnoſce: lac caprarum in cibum.*

CAP. XXVII.

NE glorieris in craſtinũ, ignorans quid A ſuperuentura pariat dies.

Eccl. 32. b ‖Lauder te alienus, & nõ os tuum: extraneus, & non labia tua.

Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena: ſed ira ſtulti vtroque grauior.

Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus quis poterit? ſ. 17.

Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus.

Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis.

‖Anima ſaturata calcabit fauum: & anima eſu Iob. 6. b riens etiam amarum pro dulci ſumet.

Sicut auis tranſmigrãs de nido ſuo, ſic vir qui B derelinquit locum ſuum.

Vnguento & varijs odoribus delectatur cor: & bonis amici conſilijs anima dulcoratur.

Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiſeris: & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ.

Melior eſt vicinus iuxta, quàm frater procul.

Stude ſapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, vt poſsim exprobranti reſpondere ſermonem.

Aſtutus videns malum, abſconditus eſt: paruuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia.

‖Tolle veſtimentum eius qui ſpopondit pro Sup. 20. c C extraneo, & pro alienis aufer ei pignus.

Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens maledicenti ſimilis erit.

Tecta perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mulier comparantur: qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat, & oleum dexteræ ſuæ vocabit. *ſuscitet.

Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici ſui.

Qui ſeruat ficum, comedet fructus eius: & qui cuſtos eſt Domini ſui glorificabitur.

‖Quo modo in aquis reſplendent vultus pro- 1. Cor. 2. d ſpicien-

ſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.

Infernus & perditio nunquam implentur, ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles.

Eccle. 14.b D ‖Quo modo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum: ſic probatur homo ore laudantis.

P.13. ▷Cor iniqui inquirit mala, cor autem rectum inquirit ſcientiam.◁

Si contuderis ſtultum in pila quaſi ptiſanas feriente déſuper pilo, nõ auferetur ab eo ſtultitia eius.

Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſydera. non enim habebis iugiter poteſtatem, ſed corona tribuetur * in generatione & generationem. *tibi.

Aperta ſunt prata, apparuerunt herbæ virentes, & collecta ſunt fœna de montibus.

1.Tim. 6.b *ſunt. *ad. ‖Agni *ad veſtimentum tuum: & hœdi, * agri pretium.

Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.

S. *De fuga impij & ſecuritate iuſti: propter peccata terræ multi principes eius: pauper pauperem calumnians: pauper ſupplex, & dives prauus: nolens audire legem: exultatio iuſtorum: abſcondens ſcelera ſua: beatus ſemper pauidus: princeps impius vt leo: dux indigens prudentia: terram ſuam operans: à patre ſubtrahens.*

CAP. XXVIII.

A FVgit impius nemine perſequente: iuſtus autem quaſi leo confidens, abſque terrore erit.

Propter peccata terræ multi principes eius: & propter hominis ſapientiam & horum ſcientiam quæ dicuntur, vita ducis lõgior erit.

Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi in quo paratur fames.

Qui derelinquunt legem, laudant impiũ: qui cuſtodiunt, ſuccenduntur contra eum.

Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum, animaduertunt omnia.

Supr.19.a. ‖Melior eſt pauper ambulans in ſimplicitate ſua, quàm diues in prauis itineribus.

B Qui cuſtodit legem, filius ſapiens eſt: qui autem commeſſatores paſcit, confundit patrem ſuum.

Qui coaceruat diuitias vſuris & fœnore liberali, in pauperes congregat eas.

Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.

P.1. Qui decipit iuſtos in via mala, in interitu ſuo corruet, & ſimplices poſſidebũt bona ▷eius.◁

Sapiens ſibi videtur vir diues: pauper autem prudens ſcrutabitur eum.

In exultatione iuſtorum multa gloria eſt: reg nantibus impijs ruinæ hominum.

Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.

Beatus homo qui ſemper eſt pauidus: qui verò mentis eſt duræ, corruet in malum.

Leo rugiens, & vrſus eſuriens, princeps impius ſuper populum pauperem.

Dux indigens prudentia, multos opprimet C per calumniam: qui autem odit auaritiam, longi fient dies eius.

Hominem qui calumniatur animæ ſanguinẽ, ſi vſque ad lacum fugerit, nemo ſuſtinet.

Qui ambulat ſimpliciter, ſaluus erit: qui peruerſis graditur vijs, cóncidet ſemel.

‖Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate.

Vir fidelis multum laudabitur. ‖qui autem feſtinat ditari, non erit innocens. Supra.12.b Eccle.20.d Infra.13.b.

Qui cognoſcit in iudicio faciem, non benefacit, iſte & pro buccella panis deſerit veritatem.

Vir qui feſtinat ditari, & alijs inuidet, ignorat D quòd egeſtas ſuperueniet ei.

Qui corripit hominem, gratiam poſtea inueniet apud eum magis, quàm ille qui per linguæ blandimenta decipit.

Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum: particeps homicidæ eſt.

Qui ſe iactat & dilatat, iurgia concitat: qui verò ſperat in Domino, ſanabitur.

Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autem graditur ſapienter, ipſe "laudabitur'. "ſaluabitur. 6.

Qui dat pauperi non indigebit: qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.

Cum ſurrexerint impij, abſcondentur homines: cũ illi perierint, multiplicabuntur iuſti.

S. *Non audiens corripientem: multiplicatio iuſtorum: amor ſapientiæ: rex iuſtus: blandus amicus: peſtilentes: contendere cum ſtulto: viri ſanguinum: totum proferens ſpiritum: verba mendacij: pauper & creditor: rex iuſtus: correctio: multiplicatio impiorum: erudi filium: prophetia: velox ad loquendum: delicatè ſeruum nutriens: iracundus: ſuperbus: cum fure partici pans: timens hominem: iuſti abominantur impium, & e diuerſo.*

CAP. XXIX.

VIro qui corripientem dura ceruice cõ A temnit, repentinus ei ſuperueniet interitus: & eũ ſanitas nõ ſequetur.

In multiplicatione iuſtorum lætabitur vulgus: cum impij ſumpſerint principatum gemet populus.

Vir qui amat ſapiẽtiã, lætificat patrẽ ſuũ: ‖qui autem nutrit ſcorta, perdet ſubſtantiam. Luc.15.e.

Rex

Rex iustus erigit terram, vir auarus destruet eam.

Homo qui blandis fictisq; sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius.

Peccātem virum iniquum inuoluet laqueus, & iustus laudabit atque gaudebit.

B Nouit iustus causam pauperum, impius ignorat scientiam.

Homines pestilentes dissipant ciuitatem, sapientes verò auertunt furorem.

Vir sapiens si cum stulto cōtenderit, siue irascatur, siue rideat, non inueniet requiem.

Viri sanguinum oderunt simplicem: iusti autem quærunt animam eius.

Totum spiritum suum profert stultus: sapiens differt & reseruat in posterum.

Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros habet impios.

Pauper & creditor obuiauerunt sibi: vtriusq; illuminator est Dominus.

Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.

C Virga atque correptio tribuit sapientiā: puer autem qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.

In multiplicatione impiorum multiplicabuntur scelera, & iusti ruinas eorum videbunt.

Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ.

Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus: qui verò custodit legem beatus est.

Seruus verbis non potest erudiri: quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit.

Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quàm illius correptio.

Qui delicatè à pueritia nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem.

D Vir iracundus prouocat rixas: & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccādum procliuior.

Iob.22.d. ‖Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria.

Qui cum fure participat, odit animam suam: adiurantem audit, & non indicat.

Qui timet hominem, cito corruet: qui sperat in Domino, subleuabitur.

Multi requirūt faciem principis, & iudicium à Domino egreditur singulorum.

Abominantur iusti virum impium: & abominantur impij eos qui ▷in'recta sunt via.

▷.7.

▷.12. ▷Verbum custodiēs filius, extra perditionem erit'.

S. *Homo Deo vicinus iudicat se insipientem, & opera Dei incomprehensibilia: sermo Dei ignitus, cui nihil addendum: deprecatur vanitatē, verba mendacij, mendicitatem & diuitias: nō accusandus seruus apud dominum suum: aliquot generationes execrabiles: duæ sanguisugæ: tria insaturabilia: oculus patrem subsannans: tria difficilia: per tria mouetur terra: quatuor minima terræ: tria bene gradientia: vehementer emungens.*

CAP. XXX.

VErba Congregantis filij Vomentis. A Visio quam locutus est vir cū quo est Deus, & qui Deo secum morante confortatus, ait:

Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum. Non didici sapientiā, & * noui scientiam sanctorum. Quis ascendit in cœlum, atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligauit aquas quasi in vestimēto? quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomē est eius, & quod nomen filij eius, si nosti? *Psal.138.

‖Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se: ‖ ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniarisque mendax. Psal.18.c. Deut.4.d. & 12.d.

Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam B moriar, Vanitatem, & verba mendacia longe fac à me. Mēdicitatem, & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria. ne fortè satiatus illiciar ad negādum, & dicam, Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer & periurē nomē Dei mei.

Ne accuses seruum ad dominum suum, ne fortè maledicat tibi & corruas.

Generatio quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit.

Generatio quæ sibi munda vidētur, & tamen non est lota à sordibus suis.

Generatio cuius excelsi sunt oculi, & palpebræ eius in alta surrectæ.

Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis, vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus.

Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, Affer, Affer.

Tria sunt insaturabilia, & quartū quod nunquā dicit sufficit, Infernus, & os vuluæ, & terra quæ nō satiatur aqua: ignis verò nunquam dicit sufficit.

Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ.

Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus C ignoro, Viam aquilæ in cœlo, viam colubri super terram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adolescentia.

Talis est & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum dicit, Non sum operata malum.

Per tria mouetur terra, & quartum nō potest sustinere, Per seruū cum regnauerit: per stultum

tum cum ſaturatus fuerit cibo: per odioſam mulierem cum in matrimonio fuerit aſſumpta:& per ancillam cum fuerit hæres dominæ ſuæ.

D Quatuor ſunt minima terræ,& ipſa ſunt ſapiẽtiora ſapientibus: formicæ populus infirmus, "qui præparat'in meſſe cibum "ſibi': lepuſculus plebs inualida,qui collocat in petra cubile ſuũ: regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas: ſtellio manibus nititur,& moratur in ædibus regis.

"quæ præparant.10. "ſuum.4.

Tria ſunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit fœliciter:leo fortiſsimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum: gallus ſuccinctus lumbos: & aries, nec eſt rex qui reſiſtat ei.

Et qui ſtultus apparuit poſtquam eleuatus eſt in ſublime: ſi enim intellexiſſet, ori ſuo impoſuiſſet manum. Qui autem fortiter premit hubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum:& qui vehementer emungit,elicit ſanguinem: & qui prouocat iras, producit diſcordias.

Verba Lamuelis regis. Viſio qua erudiuit eum mater ſua.

S. Exhortatur ne mulieribus dederis ſubſtantiam tuam,nec regibus vinum,ſed mœrẽtibus: aperi os tuum muto:vindica inopem. Laus & raritas mulieris fortis: pulchritudo fallax gratia.

CAP. XXXI.

A QVid dilecte mi, quid dilecte vteri mei, quid dilecte votorum meorũ? Ne dederis mulieribus ſubſtantiã tuam, & "diuitias'tuas ad delendos reges. Noli regibus ô Lamuel,noli regibus dare vinũ: quia nullum ſecretum eſt vbi regnat ebrietas. ne fortè bibant, & obliuiſcantur iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.

"vias.1.

Date ſicheram mœrentibus,& vinum his qui amaro ſunt animo: bibant & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.

Aperi os tuum muto, & cauſis omnium filiorum qui pertrãſeunt: aperi os tuum,deſcerne quod iuſtum eſt, & "iudica' inopem & pauperem.

"vindica.

א Mulierem fortem quis inueniet? procul, & de vltimis finibus pretium eius. B

ב Confidit in ea cor viri ſui,& ſpolijs nõ indigebit:

ג Reddet ei bonum,& non malum, omnibus diebus vitæ ſuæ.

ד Quæſiuit lanam & linum,& operata eſt cõſilio manuum ſuarum.

ה Facta eſt quaſi nauis inſtitoris délonge portans panem ſuum.

ו Et de nocte ſurrexit,deditq́; prædam domeſticis ſuis,& cibaria ancillis ſuis.

ז Conſyderauit agrum,& emit eũ, de fructu manuum ſuarum plantauit vineam.

ח Accinxit fortitudine lumbos ſuos,& roborauit brachium ſuum.

ט Guſtauit ▷ & vidit'quia bona eſt negotiatio eius,non extinguetur in nocte lucerna eius. ▷.i.

י Manum ſuam miſit ad fortia, & digiti eius apprehenderunt fuſum.

כ Manum ſuam aperuit inopi,& palmas ſuas extendit ad pauperem. C

ל Non timebit domui ſuæ à frigoribus niuis: omnes enim domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus.

מ Stragulatam veſtẽ fecit ſibi, byſſus & purpura indumentum eius.

נ Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cũ ſenatoribus terræ.

ס Sindonem fecit & vendidit, & cingulũ tradidit Chananæo.

ע Fortitudo & decor indumentum eius,& ridebit in die nouiſsimo. D

פ Os ſuum aperuit ſapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius.

צ Conſyderauit ſemitas domus ſuæ,& panem otioſa non comedit.

ק Surrexerunt filij eius, & beatiſsimam prædicauerunt:vir eius,& laudauit eam.

ר Multæ filiæ congregauerunt diuitias: tu ſupergreſſa es vniuerſas.

ש Fallax gratia,& vana eſt pulchritudo: mulier timens Dominum,ipſa laudabitur.

ת Date ei de fructu manuum ſuarum, & laudent eam in portis opera eius.

Ecclesiastes, qui ab Hebræis Coheleth appellatur.

¶ *Omnia vana, & nihil sub sole nouũ: cunctarum quoque rerum difficilem esse inquisitionem, eamq; vanam & spiritus afflictionem.*

CAP. I.

A VERBA Ecclesiastæ filij Dauid regis Ierusalem. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum ▷ &' omnia vanitas. Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo quo laborat sub sole? Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum stat. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibiq; renascens, gyrat per Meridiẽ, & flectitur ad aquilonem: lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reB uertitur. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Cuncta res difficiles, non potest eas homo explicare sermone. Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. Nihil sub sole nouum, nec valet quisquam dicere, Ecce, hoc recens est. iam enim præcessit in C seculis quæ fuerunt ante nos. Non est priorũ memoria: sed nec eorum quidem quæ postea futura sunt erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo.

Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Ierusalẽ, & proposui in animo meo quærere & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filijs hominum, vt occuparentur in ea. Vidi cuncta quæ fiunt, sub sole, & ecce vniuersa vanitas, & afflictio spiritus. Peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numeD rus. Locutus sum in corde meo, dicens, Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Ierusalem, & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici. Dediq; cor meum vt scirem prudentiã atque doctrinam, erroresq; & stultitiam: & agnoui quòd in his quoque esset labor, & afflictio spiritus, eò quòd in multa sapientia, multa sit indignatio: & qui addit scientiam, dadit &'laborem'.

¶ *In affluentia deliciarum, diuitiarum, ædificiorum, & in horum labore est vanitas & afflictio spiritus: dicit etiam quantæ sit vanitatis congregare futuro hæredi, qui qualis futurus sit ignoratur.*

CAP. II.

DIxi'ergo' in corde meo, Vadam, & affluam delicijs, & fruar bonis. Et vidi quòd hoc quoq; esset vanitas. Risum reputaui errorem: & gaudio dixi, Quid frustra deciperis? Cogitaui in corde meo abstrahere à vino carnem meã, vt animum meum transferrẽ ad sapientiam, deuitaremq; stultitiam, donec viderem quid esset vtile filijs hominum, 'quo' facto opus est sub sole numero dierum vitæ suæ. Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas. feci hortos & pomaria, & cõseui ea cuncti generis arboribus. Et extruxi mihi piscinas aquarũ, vt irrigarem syluã lignorum germinantiũ. Possedi seruos & ancillas, multamque familiB am habui: armenta quoque & magnos ouiũ greges vltra omnes qui fuerunt ante me in Ierusalem. Coaceruaui mihi argentum & aurum, & substantias regum & prouinciarum. Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos, & vrceos in ministerio ad vina fundenda. Et supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Ierusalem. sapientia quoque perseuerauit mecum. Et omnia quæ desyderauerunt oculi mei, non negaui eis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his quæ præparaueram: & hanc ratus sum partẽ meam, si vterer labore meo. Cũq; C me conuertissem ad vniuersa opera quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus frustra sudauerã, vidi in omnibus vanitatẽ & afflictionem animi, & nihil permanere sub sole. Transiui ad contemplandam sapientiã, erroresq; & stultitiam (quid est, inquam, homo vt sequi possit regem factorem suum?) & vidi quòd tantũ præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux à tenebris. Sapiẽtis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat. Et didici quòd vnus vtriusque esset interitus. Et dixi in corde meo, Si vnus & stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest quòd maiorem sapientiæ dedi operam? Locutusq; cũ mente mea, animaduerti quòd hoc quoq; esset vanitas. Non enim erit memoria sapiẽtis similiter vt stulti in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus similiter vt indoctus. Et idcirco D tæduit me vitæ meæ videntem mala vniuersa esse sub sole, & cuncta vanitatem & afflictionem spiritus. Rursus detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissimè

"dolorem. 8.

"ego. 10.

"quod. 6.

Infra. 8. 16. Prou. 17. d.

fiſsimè laboraui, habiturus hæredē poſt me, quem ignoro, vtrum ſapiens an ſtultus futurus ſit & dominabitur in laboribus meis quibus deſudaui & ſolicitus fui. & eſt quicquam tam vanum? Vnde ceſſaui, renuntiauitque cor meum vltrà laborare ſub ſole. Nam cum alius laboret in ſapientia & doctrina & ſolicitudine, homini otioſo quæſita dimittit. & hoc ergo vanitas & magnum malum. Quid enim proderit homini de vniuerſo labore ſuo & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatus eſt? Cuncti dies eius doloribus & ærūnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit. & hoc nónne vanitas eſt? Nónne melius eſt comedere, & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona de laboribus ſuis? & hoc de manu Dei eſt. Quis ita deuorabit, & delicijs affluet vt ego? Homini bono in conſpectu ſuo dedit Deus ſapientiam & ſcientiam, & lætitiam: peccatori autem dedit afflictionem & curam ſuperfluam, vt addat & congreget & tradat ei qui placuit Deo, ſed & hoc vanitas eſt & caſſa ſolicitudo mentis.

¶ *Quod omnia ſuo prouenient tempore & tranſeant, quodq; in nullis his fluxis ſit mentis quies: vnus quoque ſit hominis ac iumentorum interitus.*

CAP. III.

A OMnia tempus habent, & ſuis ſpatijs tranſeunt vniuerſa ſub cœlo.
Tempus naſcēdi, & tempus moriēdi.
Tempus plantādi, & tempus euellendi quod plantatum eſt.
Tempus occidendi, & tempus ſanandi.
Tempus deſtruendi, & tempus ædificandi.
Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.
Tempus ſpargendi lapides, & tēpus colligēdi.
Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.
Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus cuſtodiendi, & tempus abijciendi.
Tempus ſcindendi, & tempus conſuendi.
B Tempus tacendi, & tempus loquendi.
Tempus dilectionis, & tempus odij.
Tempus belli, & tempus pacis.

Quid habet amplius homo de labore ſuo? Vidi afflictionem quam dedit Deus filijs hominum, vt diſtendantur in ea. Cuncta fecit bona in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eorum, vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Et cognoui quòd non eſſet melius
C niſi lætari, & facere bene in vita ſua. Omnis enim homo qui comedit & bibet, & videt bonum de labore ſuo, hoc donum Dei eſt. Didici quòd omnia opera quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum. non poſſumus eis quicquam addere, nec auferre: quæ fecit Deus vt timeatur. Quod factum eſt, ipſum permanet: quæ futura ſunt, iam fuerunt: & Deus inſtaurat quod abijt. Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem. Et dixi in corde meo, Iuſtum & impium iudicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit. Dixi in corde meo de filijs hominum, vt probaret eos Deus, vt oſtenderet ſimiles eſſe beſtijs. D
Idcirco vnus interitus eſt hominis, & iumentorum, & æqua vtriuſque conditio. ſicut moritur homo, ſic & illa moriuntur. ſimiliter ſpirant omnia & nihil habet homo iumento amplius. cuncta ſubiacent vanitati. Et omnia pergunt ad vnum locum: de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumentorum deſcendat deorſum? Et deprehendi nihil eſſe melius quàm lætari hominem in opere ſuo, & hanc eſſe partem illius. Quis enim eum adducet, vt poſt ſe futura cognoſcat?

S. *Vanitatem huius vitæ arguit ſapiens ex innocentum oppreſsione, & quòd induſtria humana ſit inuidiæ obnoxia: item quòd ſtultus ſecurè in otio agit, alio qui hæredem non habet thesaurizante, explicat commoda ſocietatis, regū regnorumq; vanitatem, & obedientiam præfert ſtultorum victimis.*

CAP. IIII.

A VErti me ad alia, & vidi calumnias quæ ſub ſole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos. Et laudaui magis mortuos, quàm viuentes: & fœliciorem vtroque iudicaui qui necdum natus eſt, nec vidit mala quæ ſub ſole fiunt. Rurſum contemplatus ſum omnes labores hominum, & induſtrias animaduerti patère inuidiæ proximi. & in hoc ergo vanitas, & cura ſuperflua eſt. Stul- B
tus complicat manus ſuas, & comedit carnes ſuas, dicens, Melior eſt pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore, & afflictione animi. Conſyderans reperi & aliam vanitatem ſub ſole. vnus eſt, & ſecundum nō habet, non filium, non fratrem, & tamen labo rare non ceſſat, nec ſatiantur oculi eius diuitijs: nec recogitat, dicens, Cui laboro, & fraudo animam meā bonis? in hoc quoq; vanitas eſt, & afflictio peſsima. Melius eſt ergo duos C
eſſe ſimul, quàm vnū: habent enim emolumētum ſocietatis ſuæ: ſi vnus ceciderit, ab altero fulcietur. væ ſoli: quia cū ceciderit, non habet ſubleuantem ſe. Et ſi dormierint duo, fouebūtur mutuo: vnus quomodo calefiet? Et ſi quiſpiam prævaluerit contra vnum, duo reſiſtūt ei: funiculus triplex difficile rūpitur. Melior

est puer pauper & sapiens rege sene & stulto,
D qui nescit præuidere in posterum. Quòd de carcere, catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia consumatur. Vidi cunctos viuentes qui ambulant sub sole cum adolescente secundo qui consurget pro eo. Infinitus numerus est populi omnium qui fuerunt ante eum: & qui postea futuri sunt, non lætabuntur in eo. sed & hoc vanitas & afflictio spiritus. Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & ap-
1.Reg.15.e propinqua vt audias. ‖Multo enim melior est
Osee. 6.e. obedientia, quàm stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.

S. Nil temerè de Deo & eius prouidentia loquẽdum: vota reddenda: non mirandum de egenorum oppressione, cum iniqui iudicem habeant: item quàm sit misera conditio auari nunquam impleti, & diuitis coaceruantis diuitias, in proprium nonnunquam malum.

CAP. V.

A NE temerè quid loquaris, neque cor tuũ sit velox ad proferendũ sermonem coram Deo. Deus enim in cœlo, & tu super terram, idcirco sint pauci sermones tui. Multas curas sequuntur somnia, & in multis
Deut.23.d sermonibus inuenietur stultitia. ‖Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. displicet enim ei infidelis & stulta promissio. sed quodcunque voueris redde. multoque melius est non vouere, quàm post votum promissa non
B reddere. Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam. neque dicas coram angelo, Non est prouidentia: ne fortè iratus Deus contra sermones tuos dissipet cuncta opera manuum tuarum. Vbi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates, & sermones innumeri: tu verò Deum time. Si videris calumnias egenorum & violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, non mireris super hoc negotio: quia excelso excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alij, & insuper vniuersæ terræ rex impe-
C rat seruienti. Auarus non implebitur pecunia: & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. & hoc ergo vanitas. Vbi multæ sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, nisi quòd cernit diuitias oculis suis. Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum comedat: saturitas
Iob.20.c. autem diuitis non sinit eum dormire. ‖Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: diuitiæ conseruatæ in malum domini sui. Pereunt enim in afflictione pessima. genera-
Iob.1.d. uit filium, qui in summa egestate erit. ‖Si-
1.Tim.6.b cut egressus est nudus de vtero matris suæ, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Miserabilis prorsus infirmitas: quomodo vênit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei quòd laborauit in ventum? Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris & in curis multis, & in ærumna atque tristitia. Hoc itaque D
visum est mihi bonum vt comedat quis & bi- * omni.2.
bat, & fruatur lætitia ex * labore suo quo laborauit ipse sub sole numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus & hæc est pars illius. Et omni homini cui dedit Deus diuitias, atque substantiam, potestatemque ei tribuit vt comedat ex eis, & fruatur parte sua, & lætetur de labore suo: hoc est donum Dei. Nõ enim satis recordabitur dierũ vitæ suæ eo quòd Deus occupet delicijs cor eius.

S. Misera est auari vanitas, qui ne in necessarijs quidem audet partis vti.

CAP. VI.

EST & aliud malum quod vidi sub sole, A
& quidem frequens apud homines, Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desyderat: nec tribuit ei potestatem Deus vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. hoc vanitas, & miseria magna est. Si genuerit quispiam centum B
liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non vtatur bonis substantiæ suæ, sepulturaque careat: de hoc ego pronuntio quòd melior illo sit abortiuus. Frustra enim venit, & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius. Non vidit solem, neque cognouit distãtiam boni & mali: etiam si duobus millibus annis
vixerit, & non fuerit perfruitus bonis. nón- C
ne ad vnum locum properant omnia? Omnis labor hominis in ore eius: sed anima eius non implebitur. Quid habet amplius sapiens à stulto? & quid pauper, nisi vt pergat illuc vbi D
est vita? Melius est videre quod cupias, quàm desyderare quod nescias. sed & hoc vanitas est, & præsumptio spiritus. Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius: & scitur quòd homo sit, & non possit contra fortiorem se in iudicio contendere. Verba sunt plurima, multamque in disputando habentia vanitatem.

S. Vanum est altiora se quærere, & inter multa quæ quibus magis sint eligenda, sic & sapientia vilior est cum diuitijs: dies malus præcauendus: ne plus quàm oportet sapiens aut iustus sis: quàm sit mulieris consortium amarum & periculosum: quódque homo sit à Deo creatus rectus.

CAP. VII.

QVid necesse est homini maiora se quẽ- A
re, cũ ignoret quid cõducat sibi in vita sua numero dierũ peregrinatiõis suæ, &

tempore

tẽpore quod velut vmbra præterit ? Aut quis
Pro.22.a. ei poterit indicare quid post eum futurum
sub sole sit? ‖Melius est nomen bonũ, quàm
vnguenta pretiosa: & dies mortis die natiuita
tis. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad
domum conuiuij. in illa enim finis cunctorũ
*futurus.3 admonetur hominum, & viuens cogitat quid
*futurum' sit. Melior est ira risu: quia per tri-
stitiam vultus corrigitur animus delinquen-
tis. Cor sapientium vbi tristitia est, & cor stul
torum vbi lætitia. Melius est à sapiente cor-
ripi, quàm stultorum adulatione decipi: quia
sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic
risus stulti. sed & hoc vanitas. Calumnia con-
turbat sapientẽ, & perdet robur cordis illius.
B Melior est finis orationis, quàm principium.
Melior est patiens arrogante. Ne sis velox ad
irascendum: quia ira in sinu stulti requiescit.
Ne dicas, Quid putas causæ est quòd priora
tempora meliora fuere quàm nunc sunt? stul-
ta enim est huiuscemodi interrogatio.

Vtilior est sapientia cum diuitijs, & magis
prodest videntibus solem. Sicut enim prote-
git sapientia, sic protegit pecunia. hoc autem
plus habet eruditio & sapientia, quòd vitam
tribuũt possessori suo. Consydera opera Dei.
quòd nemo possit corrigere quem ille despe-
xerit. In die bona fruere bonis, & malam diem
præcaue. sicut enim hanc, sic & illam fecit
Deus, vt non inueniat homo contra eum iu-
stas querimonias. Hæc quoque vidi in diebus
vanitatis meæ: Iustus perit in iustitia sua, &
impius multo viuit tempore in malitia sua.
C Noli esse iustus multum: neque plus sapias,
quàm necesse est, ne obstupescas. Ne impiè a-
gas multum: & noli esse stultus, ne moriaris
in tempore non tuo. Bonum est te sustentare
iustum, sed & ab illo ne subtrahas manum tu-
am: quia qui timet Deum, nihil negligit. Sa-
pientia confortauit sapientem, super decem
3.Reg.8.e 2.Para.6.g principes ciuitatis. ‖Non est enim homo iu-
Pro.20.b. stus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.
1.Ioan.1.d Sed & cunctis sermonibus qui dicuntur, ne
accommodes cor tuum: ne fortè audias ser-
uum maledicentem tibi. scit enim conscientia
tua quia & tu crebro maledixisti alijs. Cun-
cta tentaui in sapientia. Dixi, Sapiens efficiar:
& ipsa longius recessit à me multo magis
quàm erat: & alta profunditas, quis inueniet
D eam? Lustraui vniuersa animo meo, vt scirem
& consyderarem. & quærerem sapientiam &
rationem, & vt cognoscerem impietatem
stulti, & errorem imprudentium: & inueni
amariorem morte mulierem, quæ laqueus ve-
natorum est, & sagena cor eius, vincula sunt
manus illius. qui placet Deo, effugiet illam:
qui autem peccator est, capietur ab illa. Ecce
hoc inueni, dixit Ecclesiastes, vnum & alte-
rum, vt inuenirem rationem, quam adhuc
quærit anima mea, & non inueni. Virum de
mille vnum reperi: mulierem ex omnibus nõ
inueni. Solummodo hoc inueni, quòd fecerit
Deus hominem rectum: & ipse se infinitis mis-
cuerit quæstionibus. Quis talis vt sapiens est?
& quis cognouit solutionem verbi?

S. In vultu lucet sapientia: à Dei mandatis non recedendum: homo nouit tantum præsentia, neque mortem potest euadere: impij ob Dei indulgentiam liberius peccant. vanissimum videtur quod iustis & impijs similia hîc eueniunt: & operum Dei ratio non est inuestiganda.

CAP. VIII.

SApientia hominis lucet in vultu eius, & A
potentissimus faciem illius commutabit.
‖Ego os regis obseruo, & præcepta iura- Pro.17.d.
menti Dei. Ne festines recedere à facie eius,
neque permaneas in opere malo: quia omne
quod voluerit faciet, & sermo illius potestate
plenus est: nec dicere ei quisquam potest,
Quare ita facis? Qui custodit præceptum, nõ
experietur quicquam mali. Tempus & respon
sionem cor sapientis intelligit. Omni negotio
tempus est, & opportunitas, & multa ho-
minis afflictio: quia ignorat præterita, & futu
ra nullo scire potest nuntio. Non est in homi
nis potestate prohibere spiritum, nec habet
potestatem in die mortis, nec finitur quiesce-
re ingruente bello, neque saluabit impietas
impium. Omnia hæc consyderaui, & dedi B
cor meum in cunctis operibus quæ fiunt sub
sole: Interdum dominatur homo homini in
malum suum. Vidi impios sepultos: qui etiam
cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, &
laudabantur in ciuitate qnasi iustorum ope-
rum. sed & hoc vanitas est. Etenim quia non
profertur cito contra malos sententia, absque
timore vllo filij hominum perpetrant mala.
Attamen peccator ex eo quòd centies facit C
malum, & per patientiam sustentatur, ego
cognoui quòd erit bonum timentibus Deum
qui verentur faciem eius. Non sit bonum im-
pio, nec prolongentur dies eius, sed quasi vm
bra transeant qui non timent faciem Domi-
ni. Est & alia vanitas, quæ fit super terram.
sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi ope
ra egerint impiorum: & sunt impij qui ita se- D
curi sunt, quasi iustorum facta habeant. sed &
hoc vanissimum iudico. Laudaui igitur læti-
tiam, quòd non esset homini bonum sub so-
le, nisi quòd comederet, & biberet, atque gau-
deret: & hoc solum secum auferret de labore
suo in diebus vitæ suæ quos dedit ei Deus
sub sole. Et apposui cor meum vt scirem sapi-
entiam, & intelligerem *distentionem' quæ *dissẽsionẽ.

versatur in terra. est homo qui diebus & noctibus somnum non capit oculis. Et intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum quæ fiunt sub sole: & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat: etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.

S. Nemo scit an Dei odio vel amore sit dignus: quòd eadem cunctis hîc eueniunt: & cum post hanc breuem & incertam vitam non restet tempus operandi, monet nunc operibus instanter incumbendum: & licet sapientia præstet fortitudine, in paupere tamen non æstimatur.

CAP. IX.

A OMnia hæc tractaui in corde meo, vt cu rioſè intelligerem: Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta, eo quòd vniuersa æque eueniant iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti. sicut bonus, sic & peccator: vt periurus, ita & ille qui verum deierat. Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptu
B in vita sua, & post hæc ad inferos deducentur. Nemo est qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam: melior est canis viuus leone mortuo. Viuentes enim sciunt se esse morituros, mortui verò nihil nouerunt amplius, nec habent vltra mercedem: quia obliuioni tradita est memoria eorũ. Amor quoque, & odium, & inuidiæ simul perierunt, nec habent partẽ in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur. Vade ergo, & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placent opera tua. Omni tẽ-
C pore sunt vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Perfruere vita cum vxore quam diligis, cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole omni tempore vanitatis tuæ. hæc est enim pars in vita, & in labore tuo quo laboras sub sole. Quodcunque facere potest manus tua, instãter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapiẽtia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas. Verti me ad aliud, & vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam: sed tempus, casumque in omnibus. Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo comprehenduntur: sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo superuenerit. Hanc quoque sub so- D
le vidi sapientiam, & probaui maximam: Ciuitas parua, & pauci in ea viri. venit contra eam rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio. Inuentúsque est in ea vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. Et dicebam ego, meliorem esse sapiẽtiam fortitudine: quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius nõ sunt audita? Verba sapientium audiuntur in silentio plus quàm clamor principis inter stultos. ‖ Melior est sapientia, quàm arma bel- Sapit. 6. a.
lica; & qui in vno peccauerit, multa bona perdet.

S. Sapientis à stulto differentia: tentationibus potentis spiritus resistendum: de stulto ac seruo eleuatis, & diuite ac principe humiliatis: occultus detractor serpenti comparatur: de rege puero & principibus mane comedentibus: neque regi neque diuiti detrahendum.

CAP. X.

MVscæ morientes perdunt suauitatem A
vnguenti. Pretiosior est sapientia & gloria, parua ad tempus stultitia. Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illius. Sed & in via stultus ambulans, cũ ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat. Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: quia curatio faciet cessare peccata maxima. Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens à facie principis: positum stultum in dignitate B
sublimi, & diuites sedere deorsum. Vidi seruos in equis: & principes ambulantes super terram quasi seruos, ‖ Qui fodit foueam, inci- Pro. 26. d. Eccle. 27. d
det in eam: & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur in eis: & qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis. Si retusum fuerit ferrum, & hoc non vt prius, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & post industriam sequetur sapientia. Si mordeat serpens in silentio, nihil C
eo minus habet qui occulte detrahit. Verba oris sapientis, gratia: & labia insipientis præcipitabunt eum. Initium verborum eius stultitia & nouissimum oris illius error pessi-

pessimus. Stultus verba multiplicat. Ignorat homo quid ante se fuerit: & quid post se futurũ sit, quis ei poterit indicare? Labor stultorũ affliget eos: qui nesciunt in vrbem pergere. Væ tibi terra, cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luD xuriam. In pigritijs humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perstillabit domus. In risum faciunt panem, & vinum vt epulentur bibentes: & pecuniæ obediunt omnia. In cogitatione tua regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti: quia & aues cœli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas annuntiabit sententiam.

S. Monet nostra alijs impartiri, & semper bene esse operandum: quòd hominis iudicium post obitum sit immutabile. futuri quoque iudicij memoriam retinendam, in quo de omnibus iudicandi sumus: iram & malitiam à corde auferendam.

CAP. XI.

A Mitte panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa inuenies illum. Da partem septem, nec non & octo: quia ignoras quid futurum sit mali super terram. Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonẽ, in quocunque loco ciderit, ibi erit. Qui obseruat ventum, non seminat: & qui consyderat nuB bes, nunquam metet. Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnãtis: sic nescis opera Dei qui fabricator est omnium. Mane semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua: quia nescis quid magis oriatur, hoc aut illud: & si vtrunque simul, melius erit. Dulce lumẽ,
C & delectabile est oculis videre solem. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita. Lætare ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in
D vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorũ: & scito quòd pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua. Adolescẽtia enim & voluptas vana sunt.

S. Deum præ oculis habeto in iuuentute, priusquã succedat molesta senectus, tandemq; nouissima mors: quumque omnia sunt vanitas, Dei præcepta obserua, nam de omnibus est reddenda ratio.

CAP. XII.

MEmento creatoris tui in diebus iuuẽ- A
tutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas, nõ mihi placent, antequam tenebrescant sol, & lumen, & luna, & stellæ, & reuertantur nubes post pluuiam, quando cõmouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortissimi, & otiosæ erunt molentes in minuto numero, & tenebrescent videntes per foramina, Et claudent ostia in platéa, in humili B
tate vocis molentis, & consurgent ad vocem volucris, & obsurdescent omnes filiæ carminis. Excelsa quoque timebunt, & formidabũt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis: quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ, & circuibũt in platéa plangentes. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam, & reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad Deũ qui dedit illum. Vanitas vanitatum C
dixit ecclesiastes, & omnia vanitas. Cumq; esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarrauit quæ fecerat: & inuestigans composuit parabolas multas. Quæsiuit verba vtilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos. Verba sapientium sicut stimu D
li, & quasi claui in altum defixi, quæ per magistrorum "cõsilium' data sunt à pastore vno. His amplius fili mi ne requiras. Faciendi plu- "conciliũ. 2.
res libros nullus est finis: frequenq; meditatio, carnis afflictio est. Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo.
Et cuncta quæ fiunt, adducet Deus
in iudicium pro omni "errato' "abscõdito. 2.
siue bonum, siue
malum sit.

Canticum Canticorũ Salomonis,

quod hebraice dicitur Sir haſirim

S. Hoc canticum totum eſt myſticum, pleniſſimum incomprehenſibilis amoris Chriſti erga ſponſam ſuam, ac viciſſim ſponſæ erga Chriſtum ſponſum.

CAP. I.

A OSCVLETVR me 'oſculo' oris ſui: quia meliora ſunt hubera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Oleum effuſum nomẽ tuum: ideo adoleſcentulæ dile- ▷.3. xerũt te. Trahe me: poſt te curremus ▷in odorem vnguentorum tuorum.' Introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in te, memores huberum tuorum ſuper vinũ: recti diligunt te. Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pel- B les Salomonis. Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol: filij matris meæ pugnauerunt contra me, poſuerunt me cuſtodem vineis: vineam meam non cuſtodiui. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie, ne vagari inci- C piam poſt greges ſodalium tuorum. Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum* , & paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſsimilaui te amica mea. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collum tuum ſicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter hubera mea commorabitur. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis En-gaddi. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decôrus. Lectulus noſter floridus: tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſsina.

'oſculis.1.

*thorum.

CAP. II.

EGo flos campi, & lilium conuallium. A Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea E inter filias. Sicut malus inter ligna ſyluarum, ſic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius quem deſyderaueram, ſedi: & fructus *rex. eius dulcis gutturi meo. Introduxit me* in cellam vinariam, ordinauit in me charitatẽ. Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos B Infra. 5. filiæ Ieruſalem per capreas, ceruóſque campo & 3.b. rum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipſa velit. Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliẽs colles: Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloque ceruorum. en ipſe ſtat poſt parietem noſtrum reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos. 'Et' dilectus meus loquitur mi- 'Ett. ▷.10. hi, Surge, propera amica mea, ▷ columba mea', formoſa mea, & veni. iam enim hyems tranſijt, imber abijt, & receſsit. Flores apparue- ▷.12. runt in terra ▷noſtra', tempus putationis aduênit: vox turturis audita eſt in terra noſtra: ficus protulit groſſos ſuos, vineæ florẽtes de- *ſuum. derũt odorẽ* . Surge, *amica mea, ſpecioſa mea *properã & veni. Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, oſtende mihi faciẽ tuam, ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua D dulcis, & facies tua decôra. Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas. nam vinea noſtra floruit. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret Dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere: ſimilis eſto dilecte mi capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes Bethel.

CAP. III.

IN lectulo meo per noctes quæſiui quem A diligit anima mea: quæſiui illum, & non E inueni. Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & platéas quæram quem diligit anima mea. quæſiui illum, & non inueni. Inuenerũt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem, Num quẽ diligit anima mea vidiſtis? Paululum cũ B pertranſiſſem eos, inueni quẽ diligit anima mea: tenui eum: nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. ‖Adiuro vos filiæ Ieru Supra. 2. b. ſalem per capreas, ceruoſque camporum, ne Infra. 8. b. ſuſcitetis, neq; euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. Quæ eſt iſta quæ aſcendit per C deſertũ, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmenta rij? En lectulũ Salomonis ſexaginta fortes ambiũt ex fortiſsimis Iſrael. oẽs tenẽtes gladios, & ad bella doctiſsimi: vniuſcuiuſque enſis

ſuper

super femur suum propter timores nocturnos. Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani. Columnas eius fecit argẽteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum: media, charitate constrauit propter filias Ieru salem. Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

CAP. IIII.

Quàm pulchra es amica mea, quàm pulcrha es? Oculi tui columbarum, absq; eo quod intrinsecus latet. ‖ Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. mille clypei pendẽt ex ea, omnis armatura fortium. Duo hubera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in lilijs, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa: pulchriora sunt hubera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Fauus distillãs labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula & cinnamomum cum vniuersis lignis Lybani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis. Fons hortorum: puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.

CAP. V.

Veniat dilectus meus in hortum suũ, & comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis, Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Dilectus meus misit manum suam per foramẽ, & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexi, vt aperirem dilecto meo: manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque transierat. Anima mea liquefacta est, vt *locutus est: ‖ quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi. Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos? Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. Caput eius aurum optimum. Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & residẽt iuxta fluẽta plenissima. Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs. Labia eius lilia distillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Vẽter eius eburneus, distinctus sapphiris. Crura illius colũnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species eius vt Libani, electus vt cedri. Guttur illius suauissimum, & totus desyderabilis. talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Ierusalem. Quò abijt dilectus tuus ô pulcherrima mulierũ? quò declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecũ.

*dilectus.

CAP. VI.

Dilectus meus descendit in hortũ suum ad areolam aromatum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. Pulchra es amica mea, suauis & decôra sicut Ierusalem: terribilis vt castrorum acies ordinata. Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. ‖ Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerũt de Galaad. Dentes tui sicut grex ouium quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis. Sexaginta sunt reginæ & octoginta concubinæ, & adolescentularũ non est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matri suæ, electa genetrici suæ. Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt, reginæ & concubinæ, & laudauerunt

Infra. 6. b.
Supra. 3. b.
Supra. 4. a.

uerunt eam. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata? Descendi in hortum nucum, vt viderem
"meũ. 10 poma conuallium, & inspicerem si floruisset
"conuallis, vt. 8. vinea, & germinassent mala punica. Nesciui:
D anima mea conturbauit me propter quadri-
"Sulamitis. 2. gas Ami-nadab. Reuertere reuertere Sunamitis: reuertere reuertere, vt intueamur te.

CAP. VII.

A QVid videbis in Sunamite nisi choros
"Sulamite. 2 castrorum? Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis? Iuncturæ fœminum tuorum, sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens populis. Venter tuus sicut aceruus tritici, val
B latus lilijs. Duo hubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ, Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sũt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Caput tuum vt Carmelus: & comæ
"iuncta. capitis tui, sicut purpura regis vincta canali-
C bus. Quàm pulchra es: & quàm decôra charissima in delicijs? Statura tua assimilata est palmæ, & hubera tua botris. Dixi, Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erũt hubera tua sicut botri vineæ: & odor oris tui
"odor. sicut malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsque & dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Manè surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi hubera mea. Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris omnia poma: noua & vetera, dilecta mi, seruaui tibi.

CAP. VIII.

QVis mihi det te fratrẽ meum, sugentem A
hubera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te. "& iam me nemo despiciat? Apprehendam te, & ducam in
"etiam. 2.a domum matris meæ. Ibi me docebis, & dabo
"& in cubiculum genitricis meæ. tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum. ‖Læua eius sub Supra. 2. b. Su. 2. b. 3. b & 5. c. capite meo, & dextera illius amplexabitur me. ‖Adiuro vos filiæ Ierusalem, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectã donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum? Sub ar- B
bore malo suscitaui te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est vt mors dilectio: dura sicut infernus æmulatio, lampades eius lampades ignis atque flammarum.
"potuerunt. Aquæ multæ non "poterunt" extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substãtiam domus suæ pro C
"despiciet. 6 dilectione, quasi nihil "despiciet" eam. Soror nostra parua, & hubera non habet. quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquẽda est? Si murus est ædificemus super eũ propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Ego murus: & hubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit Pa- D
cifico, in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est. Mille
"Pacifici. 12 tui "Pacifici," & ducenti his qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi, & assimulare capreæ hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

Liber Sapientiæ.

S. Iudices sint iusti: Dominus inuenitur si simplici corde & fide quæratur, fugit autem à peccatoribus & vanis cogitationibus: quumq; omnia repleat, nihil eum latere potest: murmuratio, detractio, & mendacium detestanda: omnia fecit Deus ad vitam, non mortem intendẽs, quam sibi peccatores accersierunt.

CAP. I.

A ‖DILIGITE iustitiam, qui
Isa. 56. a. iudicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illũ: quoniam inuenitur ab his qui nõ tentant illum: apparet autem eis qui fidem habẽt in illum. peruersæ enim cogitationes separant à Deo: probata autem virtus corripit insipientes. quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. ‖Spiri- B
tus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & Ierem. 4. 6
auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate. Benignus est enim spiritus sapientiæ, &
"maledicti. 1 non liberabit "maledictum" à labijs suis: quoniam renum illius testis est Deus, & cordis illius scutator est verus, & linguæ eius adiutor. Quoniam spiritus Domini repleuit orbẽ terrarum: & hoc quod cõtinet omnia, scientiam

tiam habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latere, nec præteriet illum
C corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit: ſermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionē iniquitatum illius. Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abſcondetur. Cuſtodite ergo vos à murmuratione quæ nihil prodeſt, & à detractione parcite linguæ. quoniam ſermo obſcurus in vacuum non ibit: os autem quod mentitur, occîdit animam. Nolite zelare mortem in errore vitæ veſtræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuū veſtrarū. Quoniam Deus
D mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Creauit enim, vt eſſent, omnia: & ſanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non eſt in illis medicamentum exterminij, nec inferorum regnum in terra. Iuſtitia enim perpetua eſt & immortalis:* impij autem manibus & verbis accerſierunt illam: & æſtimantes illam amicam, defluxerunt, & ſponſiones poſuerunt ad illam: quoniam digni ſunt qui ſunt ex parte illius.

*iniuſtitia autem, mortis eſt acquiſitio.
*morte.

S. Omnis impiorum vitæ futuræ ſpem non habentium ſcopus eſt frui huius vitæ voluptatibus, ideoq; iuſtum qui diuerſum reſpicit finem ferre nequeunt, ſed ad mortem vſque perſequūtur: ſicut & Diaboli inuidia homo à Deo creatus immortalis factus eſt mortalis.

CAP. II.

*impij. A DIxerunt enim * cogitantes apud ſe nō recte, Exiguum, & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ, & nō eſt refrigerium in fine hominis, & non eſt qui agnitus ſit reuerſus ab inferis: quia ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus tanquam non fuerimus: quoniam fumus flatus eſt in naribus noſtris: & ſermo ſcintillæ ad commouendum cor noſtrum: quia 'extinctus' cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tanquam mollis aer, & tranſibit vita noſtra tanquam veſtigiū nubis, & ſicut nebula diſſoluetur, quæ fugata eſt à radijs ſolis, & à calore illius aggrauata: & nomen noſtrum obliuionem accipiet
B per tempus, & nemo memoriam habebit operum noſtrorum. ‖Vmbræ enim tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reuerſio finis noſtri: quoniam conſignata eſt, & nemo reuertitur. ‖ Venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioſo & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos tēporis. Coronemus nos roſis, antequam marceſcant: nullum pratum ſit quod non pertranſeat luxuria noſtra. Nemo veſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ: vbique relinquamus ſigna lætitiæ: quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors.* ‖Opprimamus pauperem iuſtum, & non parcamus viduæ, nec 'veterano, nec reuereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo noſtra lex iniuſtitiæ. quod enim infirmum eſt, inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ. Promittit ſe ſcientiam Dei habere, & filium Dei ſe nominat. Factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum. Grauis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ eius. Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo, & abſtinet ſe à vijs noſtris tanquam ab immundi
C tijs, & præfert nouiſſima iuſtorum, & gloriatur patrem ſe habere Deum. Videamus ergo
D ſi ſermones illius veri ſint, & tentemus quæ ventura ſunt illi, & ſciemus quæ erunt nouiſſima illius. ‖Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, vt ſciamus reuerentiam eius, & probemus patiētiam illius. Morte turpiſſima condemnemus eum: erit enim ei reſpectus ex ſermonibus illius. Hæc cogitauerunt, & erra-
uerunt: excæcauit enim illos malitia eorum. Et neſcierunt ſacramenta Dei, neque mercedem ſperauerunt iuſtitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum. Quoniam Deus ‖ creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum. ‖Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum. imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.

*noſtra.
"veterani reuereamur. 9 Matt. 27.c
C
Gen. 1. d.2 b.5.a.
Eccl. 17.a. Gen.3.a.

S. De fœlicitate iuſtorum, qui in hac vita ab impijs contempti, tentationibus à Deo probati fuerunt: & de infœlicitate impiorum: item de caſtitatis & bonorum operum mercede, ac infœlicitate filiorum adulterorum.

CAP. III.

‖VStorum autem animæ in manu Dei A
ſunt, & non tanget illos tormentum mor Deut. 33.a
tis. Viſi ſunt oculis inſipientium mori: & æſtimata eſt afflictio, exitus illorum. Et abiti nere iuſto abierunt in exterminium, & quod à nobis eſt iter exterminij: illi autem ſunt in pace. Et ſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt, ſpes illorū immortalitate plena eſt. * In *Et.3.
paucis vexati, in multis bene diſponentur: quoniā Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos ſe. Tanquā aurū in fornace probauit illos, & quaſi holocauſti hoſtiā accepit illos, & B
in tēpore erit reſpectus illorū. ‖Fulgebūt iuſti', & tanquā ſcintillæ in arundineto diſcurrēt. Iudicabūt nationes, & dominabūtur populis, & regnabit Dominus illorū in perpetuū. Matt. 13. f. ▷.2.

Qui

Qui confidunt in illo, intelligent veritatem: & fideles in dilectione acquiescent illi: quoniam donum & pax est electis eius. Impij autem secundum quæ cogitauerunt, correptionem habebunt: qui neglexerunt iustum, & à Domi
C no recesserunt. Sapientiam enim, & disciplinam qui abijcit, infœlix est: & vacua est spes illorum, & labores sine fructu, & inutilia opera eorum. Mulieres eorum insensatæ sunt, & Isa. 36, b. nequissimi filij illorum. Maledicta creatura eorum: quoniam fœlix est sterilis & incoinquinata quæ nesciuit thorũ in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum & spado qui nõ operatus est per manus
D suas iniquitatem, nec cogitauit aduersus Deũ nequissima, dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in templo Dei acceptissima. Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, & quæ non concidit radix sapientiæ. Filij autem adulterorum in consummatione erunt & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorũ. Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allo
*Nationis.1 cutionem. 'Nationes' enim iniquæ, diræ sunt
*consummationes.1. 'consummationis'.

S. Casta generatio in multis ab adulterina dissidet: de refrigerio iusti morte præoccupati: quæ sit senectus venerabilis, & quòd iusti sæpius è mundo tolluntur à Deo, ne ab impijs seducantur, & quantum finis virorumque distet.

CAP. IIII.

A QUàm pulchra est casta generatio cũ claritate: immortalis est enim memoria illius: quoniam & apud Deum nota est apud homines. Cum præsens est, imitãtur illam: & desyderant eam cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens. Multigena autem impiorum multitudo non
*adulterinæ plantationes.1. erit vtilis, & 'spuria vitulamina' non dabũt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis in tempore germinauerint: infirmiter posita à vento commouebuntur, & à nimietate ventorum era-
B dicabuntur. Confringentur enim rami incõsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua. Iustus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata. cani autem sunt sensus hominis: & ætas senectutis vita immaculata. Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Fascinatio enim nugacitatis, obscurat bona, & 'inconstantia' concupiscentiæ transuertit sensum sine malitia. Cõsummatus in breui expleuit tempora multa. placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum. populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordijs talia. Quoniã gratia Dei & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. Con- C
*inflatia.1. demnat autem iustus mortuus viuos impios, & iuuentus celerius consummata longam vitam iniusti. Videbunt enim finem sapientis, & non intelligent quid cogitauerit de illo Deus, & quare munierit illum Dominus. Vi- D
debunt enim, & contemnent eum: illos autem Dominus irridebit. & erunt post hæc decidentes sine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum: quoniam disrumpet illos inflatos sine voce, & commouebit illos à fundamentis, & vsque ad supremum desolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum periet. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex aduerso iniquitates ipsorum.

S. Impij in iudicio admirãtes gloriam iustorum, quos hîc contempserant, deflent suam miseriã, quodq; tota eorum fœlicitas fuerit momentanea: iustorum autem erit perpetua: porrò Deus tum per creaturas tum per se armatur ad puniendos impios.

CAP. V.

TVnc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerũt, & qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes, Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. Ergo errauimus â via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligẽtiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius præcurrens: & tanquam nauis quæ pertransit fluctuantem aquam: cuius, cum præterierit, non est vestigium inuenire, neq; semitam carinæ illius in fluctibus, aut * auis *tanquã.6.
B quæ transuolat in aere, cuius nullum inueni-

tur

tum argumentum itineris illius, sed tantum sonitus alarum verberãs leuem ventum: & scindens per vim itineris aerem, commotis alis transuolauit, & post hoc nullum signum inuenitur itineris illius. aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, diuisus aer continuo in se reclusus est, vt ignoretur transitus illius: sic & nos nati continuo desiuimus esse, & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. ‖Talia dixerunt in inferno hi qui peccauerunt: quoniam spes impij tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur: & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur: & tanquã fumus qui à vento diffusus est: & tanquã memoria hospitis vnius diei prætereuntis. Iusti autẽ in perpetuũ viuẽt, & apud Dominũ est merces eorum, & cogitatio illorũ apud Altissimum. Ideo accipiẽt regnũ decõris, & diadema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, & in brachio ℣.5. sancto suo defendet illos, ℣ Et' accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum. sumet scutum inexpugnabile æquitatẽ: acuet autem diram iram in lanceam, & pugnabit cũ illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directè emissiones fulgurum, & tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabũtur, & ad certum locum insilient. Et à petrosa ira plenæ mittentur grandines, excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, & tanquam turbo venti diuidet illos: & ad eremum perducet omnem terram "iniquitatis" illorum, & malignitas euertet sedes potentium.

"iniquitas. g

S. Reges & iudices ad sapientiam & iustitiam sectandam exhortatur, ostendens quàm graue maneat iniustis rectoribus supplicium: item quàm sit obuia sapientia quærentibus eam: quodque eius acquisitio sit vtilis, cuius capax non est inuidus.

A Eccles. 9.d

CAP. VI.

‖Elior est sapientia, quàm vires: & vir prudens, quàm fortis. Audite ergo reges, & intelligite, discite iudices finiũ terræ. Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: Rom. 13.a. ‖quoniam data est à Domino potestas vobis & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniã cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrendè & cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. ‖Non enim subtrahet personam cuiusquã Deus, *nec verebitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. Fortioribus autẽ fortior instat cruciatio. Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei, vt discatis sapientiam, & non excidatis. Qui enim custodierint iusti tiam, iustè iudicabuntur: & qui didicerint iusta, inuenient quid respondeant. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, & habebitis disciplinam. Clara est & quæ nunquam marcescit sapiẽtia, & facile videtur ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quærunt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: assidentem enim illam foribus suis inueniet. Cogitare ergo de illa, sensus est cõsummatus: & qui vigilauerit propter illam, cito securus erit. Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, & in vijs ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia. Cura ergo disciplinæ, dilectio est: & dilectio, custodia legum illius est: custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est: incorruptio autem, facit esse proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini sedibus, & septris ô reges populi, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis. diligite lumen sapiẽtiæ omnes qui præestis populis. Quid est autẽ sapientia, & quẽadmodum facta sit, referam: & non abscondam à vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem sciẽtiam illius, & non præteribo veritatem: neq; cum inuidia tabescente iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps sapientiæ. Multitudo autem sapientium, sanitas est orbis terrarum: & rex sapiens stabilimentum populi est. Ergo accipite disciplinam per sermones meos, & proderit vobis.

Deut. 10.d
*qui est omnĩ dominator.
2. Para. 19. c
B
Iob. 34. b.
Eccle. 35. b
Rom. 2. b.
Galat. 2. b.
Ephes. 6. b
Colos. 3. d
Act. 10. e.
1. Pet. 1. c.

C

D

S. Cum vnus sit omnibus introitus ad vitam & similis exitus, præ omnibus eligenda est sapientia adferens secum cuncta bona, habens spiritũ intelligentiæ multiplicem, & quæ hîc mirum in modum extollitur, quamque abundè autor fuerat assecutus.

CAP. VII.

A

SVm quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decẽ mensium tẽpore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni cõueniente. Et ego natus accepi cõmunem aerem, & in similiter factam décidi terram, & primam vocẽ similem

omnibus

omnibus emiſi plorans.in inuolumentis nutritus ſum,& curis magnis.Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus.Propter hoc optaui,& datus eſt mihi ſenſus:& inuocaui, & venit in me ſpiritus ſapientiæ. & præpoſui illam regnis & ſedibus,& diuitias nihil eſſe duxi in comparatio-
Iob.28.c. ne illius. ‖nec comparaui illi lapidem pretioſum:quoniam omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua,& tanquam lutum æſti
B mabitur argentum in conſpectu illius. Super ſalutem, & ſpeciem dilexi illam, & propoſui pro luce habere illam:quoniam inextinguibi-
3.Reg.3.b. le eſt lumen illius.‖Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius, & lætatus ſum in omnibus: quoniam antecedebat me iſta ſapientia, & ignorabam quoniam horum omnium mater eſt. Quam ſine fictione didici, & ſine inuidia communico, & honeſtatem illius non abſcondo. Infinitus enim theſaurus eſt hominibus:quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei,propter diſciplinæ dona cõmendati. Mihi autem dedit Deus dicere ex ſententia, & præſumere digna horũ quæ mihi dantur: quoniam ipſe ſapiẽtiæ dux eſt, & ſapientium emendator. in manu enim illius & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientia,& operum ſcientiæ diſciplina. Ipſe e-
C nim dedit mihi horum quæ ſunt, ſcientiam veram: vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum & virtutes elementorum,initium & cõſummationem & medietatem temporum,vi-
*mutationẽ omniũ morũ 2. ciſſitudinum permutationes,&*cõſummationes tẽporum,morum'mutationes, & diuiſiones temporum, anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones.naturas animalium, & iras beſtiarum,vim ventorum,& cogitationes hominũ,
*arborum.2 differẽtias*virgultorum', & virtutes radicum, & quæcunque ſunt abſconſa & improuiſa,di dici.omnium enim artifex docuit me ſapientia.Eſt enim in illa ſpiritus intelligentiæ, ſanctus,vnicus,multiplex,ſubtilis,diſertus,mobilis, incoinquinatus,certus,ſuauis, amans bonum,acutus,qui nihil vetat benefacere,humanus, benignus, ſtabilis,certus,ſecurus, omnẽ habẽs virtutẽ, omnia proſpiciẽs, & qui capiat omnes ſpiritus:intelligibilis,mũdus, ſubtilis.
D Omnibus enim mobilibus mobilior eſt ſapientia: attingit autem vbique propter ſuam munditiam. Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſyncera: & ideo nihil inquinatum in
Heb.1.a. eam incurrit. ‖candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius.Et cum ſit vna, omnia poteſt:& in ſe permanens omnia innouat,& per nationes in animas ſanctas ſe transfert,amicos Dei & prophetas conſtituit. Neminem enim diligit Deus, niſi eum qui cum ſapientia inhabitat.Eſt enim hæc ſpecioſior ſole, & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum, luci comparata inuenitur prior.Illi enim ſuccedit nox,ſapientiam autem non vincit malitia.

S. Cum ſapientiam comitentur omnia deſyderabilia,ſummè ambienda eſt: & à Deo petenda: à quo ſolo datur continentia.

CAP. VIII.

ATtingit ergo à fine vſque ad finem A
fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Hanc amaui, & exquiſiui eam à iuuẽtute mea, & quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere,& amator factus ſum formæ illius. Generoſitatem illius glorificat, contubernium habens Dei:ſed & omnium Dominus dilexit illam.doctrix enim eſt diſciplinæ Dei, & electrix operum illius. Et ſi diuitiæ appetuntur in vita:quid ſapientia locupletius,quæ operatur omnia? Si autem ſenſus operatur:quis horum quæ ſunt,magis quàm illa eſt artifex? Et ſi iuſtitiã quis diligit: labores huius magnas habent virtutes:ſobrietatem enim, & prudentiam docet,& iuſtitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus. Et ſi mul- B
titudinem ſcientiæ deſyderat quis: ſcit præterita,& de futuris æſtimat:ſcit verſutias ſermonum,& diſſolutiones argumentorum: ſigna & monſtra ſcit antequam fiant, & euentus temporum & ſeculorum.Propoſui ergo hanc adducere mihi ad conuiuendum: ſciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædij mei. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud ſeniores iuuenis:& acutus inueniar in iudicio,& in conſpectu potentium admirabilis ero,& facies principum mirabuntur me. tacentem me ſuſtinebunt, & loquentem me reſpicient, & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponent.Præterea habebo per hanc, C
immortalitatem: & memoriam æternam his qui poſt me futuri ſunt relinquam. Diſponã populos:& nationes mihi erunt ſubditæ. Timebunt me audientes reges horrendi:in multitudine videbor bonus,& in bello fortis. Intrans in domum meam,conquieſcam cum illa.non enim habet amaritudinem conuerſatio illius,nec tædium conuictus illius,ſed lætiam & gaudium. Hæc cogitans apud me, & D
commemorans in corde meo quoniam *immortalis'eſt in cogitatione *ſapientiæ', & in amicitia illius delectatio bona,& in operibus manuum illius honeſtas ſine defectione,& in certamine loquelæ illius ſapientia, & præclaritas in communicatione ſermonum ipſius: circuibam quærens,vt mihi illam aſſumerem.

*immortalẽ tas.7. *ſapiẽtiã.8

Puer

Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam. Et cum eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Et vt ſciui quoniã aliter nõ poſſẽ eſſe cõtinẽs, niſi Deus det, & hoc ipſum "erat" ſapientia', ſcire cuius eſſet hoc donũ: adij Dominũ, & deprecatus ſum illum, & dixi ex totis præcordijs meis.

"erat ſapientia. 6. "ſumma

S. *Oratio ſapientis cum agnitione propriæ imbecillitatis, ad impetrandam à Domino ſapientiam, quæ cum omnibus neceſſaria ſit, potiſſimũ tamen rectoribus populorum: incerta eſt enim humana ſapientia.* CAP. IX.

A "parentũ. 1. DEus "patrum meorum', & Domine miſericordiæ, qui feciſti omnia verbo tuo, & ſapientia tua cõſtituiſti hominem, vt dominaretur creaturæ quæ à te facta eſt, vt diſponat orbem terrarum in æquitate & iuſtitia, & in directione cordis iudicium iudicet: da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis: quoniã ſeruus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legum. Et ſi quis erit conſummatus inter filios hominum, ſi ab illo abfuerit ſapientia tua, in nihilum com

B putabitur. ‖ Tu elegiſti me regem populo tuo, & iudicem filiorum tuorum, & filiarũ. & dixiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ altare, ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui quod præparaſti ab initio: ‖ & tecum ſapientia tua, quæ nouit opera tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarũ faceres, & ſciebat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. Mitte illam de cœlis ſanctis tuis & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit & mecum laboret, vt ſciam quid acceptum ſit apud

C te. ſcit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis ſobrie, & cuſtodiet me in ſua potẽtia. Et erũt accepta opera mea, & diſponam populum tuum iuſte, & ero dignus ſedium patris mei. ‖ Quis enim hominũ poterit ſcire conſilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio de-

D primit ſenſum multa cogitantem. Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt: & quæ in proſpectu ſunt inuenimus cum labore. Quæ autem in cœlis ſunt, quis inueſtigabit? Senſum autem tuum quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum ſanctum tuum de altiſſimis: & ſi correctæ ſint ſemitæ eorum qui ſunt in terris, & quæ tibi placent didicerint homines? Nã per ſapientiam ſanati ſunt, quicunq; placuerunt tibi Domine à principio.

Ifa. 40. d. Rom. 11. d. 1. Cor. 2. d

Prou. 8. c. Ioan. 1. 2.

1. Par. 28. b 2. Par. 1. b.

S. *Commendatur ſapientia quòd ſeruauerit, & à malis liberauerit Adam, Noë, Abraham, Lot, Iacob, Ioſeph, Moyſen, per quem filios Iſraël de Ægypto duxit per mare rubrum, demerſis in eo Ægyptijs.* CAP. X.

HAec, illum qui primus formatus eſt à Deo pater orbis terrarum, cum ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit, & eduxit illum à delicto ſuo*, & dedit illi virtutem cõtinendi omnia. Ab hac vt receſſit iniuſtus in ira ſua, ‖ per iram homicidij "fraternitas' deperijt. Propter quod ‖ cum aqua deleret terram, ſanauit iterum ſapientia, per contemptibile lignum iuſtũ gubernans. ‖ Hæc & in conſenſu ſuperbiæ, cum ſe nationes extuliſſent, ſciuit iuſtum, & conſeruauit ſine querela Deo, & in filijs "miſericordiam' fortem cuſtodiuit. ‖ Hæc, iuſtum à pereuntibus impijs liberauit fugientem, deſcendente igne in pentapolim: quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabũda conſtat deſerta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria ſtans figmentũ ſalis. Sapientiã enim prætereuntes non tantum in hoc lapſi ſunt vt ignorarent bona: ſed & inſipientiæ ſuæ reliquerunt hominibus memoriam, vt in his quæ peccauerunt, nec latêre potuiſſent. Sapientia autem hos qui ſe obſeruant, à dolo

* Et eduxit illũ de limo terræ.

"fraternitatis. 4. Gen. 4. b. Gen. 7. b. Gen. 11. a.

"miſericordia. 2. Gen. 19. e.

ribus liberauit. ‖ Hæc autem, profugum iræ Gen. 28. b. fratris iuſtum deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei; & dedit illi ſcientiã ſanctorum, honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. In fraude circumuenientium illum affuit illi, & honeſtum fecit illum. Cuſtodiuit illum ab inimicis, & à ſe- C ductoribus tutauit illum, & certamen forte dedit illi vt vinceret, & ſciret quoniam omnium potentior eſt ſapientia. ‖ Hæc, venditum Gen. 37. f. iuſtum non dereliquit, ſed à peccatoribus liberauit eum: deſcenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illũ, donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiam aduerſus eos qui eum deprimebant: & mendaces oſtendit qui maculauerũt illum, & dedit illi claritatem æternam. ‖ Hæc, populum iuſtum, Exod. 1. b. & ſemen ſine querela liberauit à nationibus quæ illũ deprimebant. ‖ Intrauit in animã ſerui Dei & ſtetit cõtra reges horrendos in portentis & ſignis. Et reddidit iuſtis mercedẽ la- D borum ſuorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamẽto diei, & in luce ſtellarũ per noctem. ‖ & trãſtulit illos per Ma- Exod. 14. c re-rubrum, & tranſuexit illos per aquã nimi- Exod. 77. b am. Inimicos autem illorũ demerſit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. ‖ Ideo Exod. 12. c iuſti tulerunt ſpolia impiorũ, ‖ & decantaue- Exod. 15. a runt Domine nomẽ ſanctum tuũ, & victricem manum tuam laudauerunt pariter. quoniam ſapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas. S. Sa-

S. *Sapientia filios Israël per desertum deduxit, deuictis inimicis, datisq; è petra aquis: punitis autem multiplici flagello idololatris Ægyptijs: cum tamen Deus omnium quærens salutem longanimiter toleret peccatores vt resipiscant, quos vniuersos solo suo nutu continuo perdere posset.*

CAP. XI.

A Exod.16.a

DIrexit opera eorum in manibus prophetæ sancti. Iter fecerunt per deserta, quæ non habitabantur: & in locis de- Eod.17.c. sertis fixerunt casas. ‖Steterunt contra hostes, Nu.20.b. & de inimicis se vindicauerunt. ‖Sitierunt, & inuocauerunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro. Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illo- *in eis rum, à defectione potus sui: *cum abundarent filij Israel, lætati sunt. Per hæc, cum illis deesset, bene cum illis actum est. Nam pro fonte quidem sempiterni fluminis, humanum sanguinem dedisti iniustis. Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam insperatè: ostendens per sitim quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduersarios illorum necares.

B Cum enim tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam accipiētes, scierunt quēadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur. Hos quidem tanquam pater monens probasti: illos autem tanquam durus rex interrogans condemnasti. Absentes enim & præsentes similiter torquebantur. Duplex enim illos acceperat tædium, & gemitus cum memoria præteritorum. Cum enim audirent per sua tormenta bene secum agi, commemorati sunt Dominum, admirantes in finem exitus. Quem enim in expositione praua proiectum deriserunt, in finem euētus mirati sunt: non similiter iustis faciens: pro cogitationi-

C bus autem insensatis iniquitates illorū. Quòd quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias superuacuas, immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam: vt scirent quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarū ex materia inuisa, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas aut ignotas bestias, aut vaporem igneum spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrēdas ab oculis scintillas emittentes: quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timo-

D rem occidere. Sed & sine his vno spiritu poterant occidi persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum virtutis tuæ: sed omnia in mensura & numero & pondere dis- *"superat.3.* posuisti. Multū enim valere tibi soli "supererat'semper: & virtuti brachij tui quis resistet? Quoniam tanquam momentum statéræ, sic est ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram. Sed misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiā. Diligis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti aut fecisti. Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur? Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.

S. *Ostendit quanta clementia & longanimitate Deus corripuerit peccatores terræ sanctæ incolas: non subito eos delens: cum non illos tantum sed & omnes nationes, nulli illata iniuria, tanquam solus omnium Dominus perdere posset: hac videlicet erga inimicos clemētia electos suos de se suaq; bonitate bene sperare faciens, cosq; à peccatis reuocans.*

CAP. XII.

A OQuàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus? Ideoq; eos qui "exerrant partibus, corripis': & de *"errāt'es partibus cor ripis.2.* quibus peccant, admones & alloqueris: vt relicta malitia, credant in te Domine. Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi facie bant per medicamina, & sacrificia iniusta, & filiorum suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & deuora tores sanguinis à medio sacramento tuo & authores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluisti per manus parētum nostro- *"perciperet* rum, vt dignam "perciperent' peregrinationē *2.* puerorum Dei, quæ tibi omnium charior est terra. Sed & his tanquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas, vt illos paulatim exterminarent. Nō quia impotēs eras in bello subijcere impios iustis, aut bestijs sæuis, aut verbo duro simul exterminare: sed partibus iudicās dabas locum pœnitentiæ, non ignorans quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquem: veniam dabas peccatis illorum. Quis enim dicet tibi, Quid feciſti? aut quis stabit contra iudicium tuum? aut quis "in conspectu tuo' veniet vin- *"incōspectū tuum.5.* dex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes quas tu feciſti? Nō enim est alius Deus quàm tu, ‖cui cura est de *1.Petr.5.b* omnibus, vt ostendas quoniam non iniuste iudicas iudicium. Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his quos perdidisti. Cum ergo sis iustus, iustè omnia dispo-

nis:

nis:ipſum quoque qui non debet puniri, condemnare, exterum æſtimas à tua virtute. Virtus enim tua, iuſtitiæ initium eſt: & ob hoc
C quòd omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. Virtutem enim oſtẽdis tũ, qui non crederis eſſe in virtute conſummatus, & horum qui te neſciunt, audaciam traducis. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos. ſubeſt enim tibi cum volueris, poſſe. Docuiſti autẽ populum tuum per talia opera, quoniam oportet iuſtum eſſe & humanum, & bonæ ſpei feciſti filios tuos: quoni-
▸.3. am▸iudicans' das locum in peccatis pœnitentiæ. Si enim inimicos ſeruorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciaſti attentione, & liberaſti, dans tempus & locum per quæ poſſent mutari à malitia: cũm quanta diligentia iudicaſti filios tuos, quorum parentibus iuramenta & conuentiones dediſti bo-
D narum promiſsionũ? Cum ergo das nobis diſciplinam, inimicos noſtros multipliciter flagellas, vt bonitatẽ tuam cogitemus iudicãtes: & cum de nobis iudicatur, ſperemus miſericordiam tuam. Vnde & illis qui in vita ſua inſenſate & iniuſte vixerunt, per hæc quæ coluerunt, dediſti ſumma tormenta. Etenim in erroris via diutius errauerũt, deos æſtimantes hæc quæ in animalibus ſunt ſuperuacua, infantium inſenſatorum more viuentes. Propter hoc tanquam pueris inſenſatis iudicium
increpationis.2. in deriſum dediſti. Qui autẽ ludibrijs & increpationibus' non ſunt correpti, dignũ Dei iudicium experti ſunt. in his enim quæ patiebantur, moleſte ferebant: in quibus patientes indignabantur, perhæc quos putabant Deos, in ipſis cum exterminarentur videntes, illũ quem olim negabant ſe noſſe, verum Deum agnouerunt: propter quod & finis condemnationis eorum veniet ſuper illos.

S. *Vani quidem ſunt qui ex creaturis Deum non agnoſcentes, ipſas potius creaturas pro dijs coluerunt: at illi longe ſtultiores, qui opus artificis Deum dicunt, ab inſenſato idolo futura interrogantes.*

CAP. XIII.

A VAni autem ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, & de his quæ videtur bona, nõ potuerunt intelligere eũ qui eſt, neq; operibus attendẽtes agnouerunt quis eſſet artifex: ſed aut ignẽ, aut ſpiritũ, aut citatũ aerẽ, aut gyrũ ſtellarũ, aut nimiam aquã, aut ſolem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum ſi ſpecie delectati deos putauerunt: ſciãt quanto his dominator eorum ſpecioſior eſt. ſpeciei enim generator hæc omnia conſtituit. Aut ſi virtutem, & opera eorum mirati ſunt, intelligant ab illis quoniã qui hæc fecit, fortior eſt illis. à magnitudine enim ſpeciei & creaturæ, cognoſcibiliter poterit creator horum videri. ſed tamen adhuc in his minor eſt querela. Et hi enim fortaſſe errãt, Deum quæ- B
rentes' & volentes inuenire. ‖Etenim cum in Rom.1.c.
operibus illius conuerſentur, inquirunt: & perſuaſum habent quoniam bona ſunt quæ videntur. Iterũ autem nec his debet ignoſci. Si enim tantum potuerunt ſcire, vt poſſent æſtimare ſeculum: quomodo huius Dominũ non facilius inuenerunt? Infœlices autem ſunt, & inter mortuos ſpes illorum eſt, qui appellauerunt deos opera manuum hominũ, aurum & argentum, artis inuentionem, & ſimilitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ. ‖Aut ſiquis arti- Iſa.44.b.
fex faber de ſylua lignum rectum ſecuerit, & C
huius doctè eradat omnem corticem, & arte ſua vſus diligenter fabricet vas vtile in conuerſationem vitæ, reliquijs autem eius operis ad præparationem eſcæ abutatur: & reliquum horum quod ad nullos eſt vſus, faciat lignum curuum, & verticibus plenum ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam, & per ſcientiam ſuæ artis figuret illud, & aſsimilet illid imagini hominis, aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam quæ in illo eſt perliniens*: & faciat ei *terra.
dignam habitationem, & in pariete ponens illud, ▸ & ? confirmans ferro, ne fortè cadat D
proſpiciens illi, ſciẽs quoniã non poteſt adiu ▸.1.
uare ſe. imago enim eſt, & opus eſt illi adiutorium. Et de ſubſtãtia ſua, & de filijs ſuis, & de nuptijs votum faciens inquirit. Non erubeſcit loqui cum illo qui ſine anima eſt: & pro ſanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vira rogat mortuum, & in adiutoriũ inutilem inuocat: & pro itinere petit ab eo qui ambulare non poteſt: & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum euentu petit ab eo qui in omnibus eſt inutilis.

S. *Vtilis inuentio nauis, qua etiam tempore diluuij ſemen humanum ſeruatum eſt. idôlum autem maledictum eſt cum ſuo fabricatore: & quod fuerit idolorum idololatriæq; exordium ac progreſſus, item quæ mala ex idololatria procedant.* CAP. XIIII.

ITerum alius nauigare cogitans, & per fe- A
ros fluctus iter facere incipiẽs, ligno portante ſe fragilius lignum inuocat. Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex ſapientia fabricauit ſua. Tua autem pater, prouidẽtia* gubernat: quoniã ‖dediſti & *ab initio cuncta. Exod.14.d
in mari viam, & inter fluctus ſemitam firmiſſimã, oſtendens quoniã potens es ex omnibus ſanare, etiam ſi ſine rate aliquis adeat mare.

Sed vt non essent vacua sapientiæ tuæ opera: propter hoc etiam & exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeũtes mare per
Gene.7. ratem liberati sunt. Sed & ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit seculo semen nati uitatis, quæ manu tua erat gubernata. Benedictum est enim lignũ, per quod fit iustitia. Per manus autem quòd fit idôlum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autẽ cùm esset fragile, Deus cognominatus est. Similiter autẽ
B odio sunt Deo, impius & impietas eius. Etenim quod factum est, cum illo qui fecit, tormenta patietur. Propter hoc & idôlis nationum non erit respectus: quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Initium enim fornicationis, est exquisitio idolôrum: & adinuentio illorum, corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim "hominum hæc adinuenit' in
"hominum aduenit. 2. orbem terrarum: & ideò breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem: & illum
▷. 2. qui tunc▷quasi'homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deũ colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Et hos quos in palàm homines honorare non poterãt, propter hoc quòd longè essent, è longinquo figura eorum allata, euidẽtem imaginẽ regis, quem honorare volebant, fecerunt: Vt illum qui aberat, tanquam præsentem colerent sua solicitudine. Prouexit autem ad horum culturã & hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia. Ille enim volens placere illi qui se assumpsit, elaborauit arte sua, vt similitudinem in melius figuraret.
C Multitudo aũt hominũ abducta per speciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimauerũt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam aut affectui, aut regibus deseruiẽtes homines, in communicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiã, sed & in magno viuentes insciẽtiæ bello, tot & tam magna mala pacẽ appellãt. Aut enim filios suos sacrificãtes, aut obscura sacrificia faciẽtes, aut insaniæ plenas vigilias habẽtes: neq; vitam neq; nuptias mũdas iã custodiunt, sed alius aliũ per inuidiã occîdit, aut adulterans contristat: & omnia com
D mista sunt, sanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio & infidelitas, turbatio & periurium, tumultus bonorũ, Dei immemoratio, animarum inquinatio, natiuitatis immutatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio "mœchiæ & impudicitiæ'. Infandorum enim idolôrum cultura, omnis mali causa est, & initiũ & finis. Aut enim dum lætantur, insaniunt: aut certè vaticinantur falsa, aut viuunt iniustè, aut peierant citò. Dum enim confidunt in idólis quæ sine anima sunt, male iurantes no ceri se non sperant. Vtraq; ergo illis euenient dignè, quoniam male senserunt de Deo, attendentes idólis, & iurauerunt iniustè in dolo cõtemnentes iustitiam. Non enim iurãtium est virtus, sed peccantium pœna perambulat semper iniustorum præuaricationem. "mœchia & impudicitia. 4.

S. Vox fidelium suauitatem & misericordiam Dei commendantium, cuius gratia ab idololatria sunt seruati: mirè quoque subsannat idolorum artifices ac cultores.

CAP. XV.

TV autem Deus noster, suauis & verus A es, patiens, & in misericordia disponẽs omnia. Etenim si peccauerimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam: & si nõ peccauerimus, scimus quoniam apud te sumus computati. Nosse enim te, consummata iustitia est: & scire iustitiam, & virtutem tuã radix est immortalitatis. Non enim in errorẽ induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec vmbra picturæ labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores, cuius aspectus insensato dat concupiscentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima. Malorum amatores, digni sunt, * qui spem ha *morte.
bent in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt, & qui colunt. ‖ Sed & figulus mollem Rom.9.b.
B terram premens laborioſe fingit ad vsus nostros vnumquodq; vas, & de eodẽ luto fingit quæ munda sunt in vsum vasa, & similiter quæ his sunt contraria. horum autẽ vasorum quis sit vsus, iudex est figulus. Et cũ labore vano Deũ fingit de eodẽ luto: ille qui paulo ante de terra factus fuerat, & post pusillum reducit se vnde acceptus est, repetitus animæ debitũ quam habebat. Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniã breuis illi vita est, sed concertatur aurificibus & argentarijs: sed & ærarios imitatur, & gloriam præfert, quoniã res superuacuas fingit. Cinis est enim cor eius, & terra superuacua spes illius, & luto vilior vita eius: quoniam ignorauit qui se finxit, & qui inspirauit illi animam quæ o- C
peratur, qui insufflauit ei spiritum vitalem. Sed & æstimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ compositam ad lucrum, & oportere vndecunque etiam ex malo acquirere. Hic enim scit se super oẽs delinquere, qui ex terræ materia fragi

lia vasa,

lia vasa, & sculptilia fingit. Omnes enim insipiētes,& infœlices supra modum animæ,superbi sunt, inimici populi tui, & imperantes illi: quoniã omnia idôla nationum deos æstimauerunt, ‖quibus neque oculorum visus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, sed & pedes
D eorum pigri ad ambulandum.homo enim fecit illos: & qui spiritum mutuatus est,is finxit illos. Nemo enim sibi similem homo poterit Deum fingere. Cum enim sit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior enim est ipse his quos colit: quia ipse quidem vixit,cum esset mortalis, illi autem nũquam. Sed & animalia miserrima colunt: insensata enim comparata his, illis sunt deteriora. Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspicere. Effugerunt autem Dei laudem, & benedictionem eius.

Pſal. 113.b. & 134.e.

S. Ægyptijs ob idololatriam digna passis, Hebræi escam à Deo acceperunt: castigati tamen aliquantum morsu serpentum, erecto serpente æneo sanati sunt à Deo: impij vero morte consumpti per locustas, muscas, ignemq; grandini mistum: quum illi accepto manno satiati sint & confortati.

CAP. XVI.

A PRopter hæc & per his similia passi sunt dignè tormenta, & per multitudinem bestiarum exterminati sunt. Pro quibus tormentis bene disposuisti populum tuum, ‖quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui nouum saporem, escam parans eis ortygometram: vt illi quidem concupiscentes escam propter ea quæ illis ostensa & missa sunt, etiam à necessaria concupiscentia auerterentur. Hi autẽ in breui inopes facti, nouam gustauerunt escam. Oportebat enim illis sine excusatione quidẽ superuenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantum ostendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur. Etenim ‖ cum illis superuênit sæua bestiarum ira, morsibus peruersorum colubrorum exterminabãtur. Sed non in perpetuum ira tua permansit, sed ad correptionem in breui turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ. Qui enim conuersus est, non per hoc quod videbat sanabatur, sed per te omB nium saluatorem. & in hoc autem ostendisti inimicis nostris quia tu es qui liberas ab omni malo. ‖Illos enim locustarum, & muscarum occiderunt morsus, & non est inuenta sanitas animæ illorum: quia digni erant ab huiusmodi exterminari. Filios autẽ tuos, nec draconum venenatorum vicerũt dentes. misericordia enim tua adueniens sanabat illos. In memoria enim sermonũ tuorũ examinabantur, & velociter saluabantur, ne in altã incidẽtes obliuionẽ non possent tuo vti adiutorio. Etenim neq; herba,neq; malagma sanauit eos,sed tuus Domine sermo,qui sanat omnia. ‖"Tu es enim Domine,qui vitæ' & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis & reducis: homo autem occîdit quidem per malitiam animam suam, & cum exierit spiritus, non reuertetur, nec reuocabit animam quæ recepta est. sed tuam manum effugere impossibile est. ‖Negantes enim te nosse impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt: nouis
C aquis, & grãdinibus & pluuijs persecutionem passi,& per ignem cõsummati. Qod enim mirabile erat: in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat. vindex est enim orbis iustorum. Quodam enim tempore mansuetabatur ignis,ne cõburerentur quæ ad impios missa erant animalia: sed vt ipsi videntes, scirent quoniam Dei iudicio patiuntur persecutionem. Et quodam tempore in aqua supra virtutem ignis exardescebat vndique, vt iniquæ terræ nationem exterminaret. ‖ Pro quibus angelorum esca nutristi populum tuum, & paratum panem de cœlo præstitisti illis, sine labore omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. "Substantiam enim tuam & dulcedinem' tuam quam in filios habes "ostendebas:' & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur. ‖Nix autem, & glacies sustinebant
D vim ignis, & non tabescebant: vt scirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine & pluuia corruscans. Hoc autem iterum, vt nutrirentur iusti, *etiam suæ virtutis oblitus est. Creatura enim tibi factori deseruiens, "exardescit' in tormentum aduersus iniustos: & lenior fit ad benefaciendũ pro his qui in te cõfidunt. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebãt ad voluntatem eorum qui à te desyderati sunt: vt scirent filij tui quos dilexisti Domine, quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos qui in te crediderint cõseruat. ‖Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat: vt notum omnibus esset quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem tuam, & ad "orientem' lucis te adorare. Ingrati enim "fides' tanquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet tanquam aqua superuacua.

"Tu enim vi te.1. Deut.31.f. 2.Reg. 2.a. Tob. 13.a.

Exod. 9.e.

Exod.16.c. Num.11.b. Pſal. 77.c. Ioan. 6.d.

"Subſtantia enim tua, dulcedine.5. "oſtendebat. 3.

Exod. 9.e.

*ignis.

"excandeſcit 13.

Deut. 8.a. Mat.4.a.

"ortum.1.

"ſpes.1.

S. Ægyptij triduanas passi sunt inuincibiles tenebras, cum incredibili timore & horrore: reliqua orbis parte illustrata lumine.

CAP. XVII.

Num.11.g.

Num.21.b.

Exod. 10.a 8.f.

Apoc.9.b.

A MAgna ſunt enim iudicia tua Domine, & inenarrabilia verba tua, propter hoc indiſciplinatæ animæ errauerũt.

Exod.10.f ‖Dum enim perſuaſum habent iniqui, poſſe dominari nationi ſanctæ: vinculis tenebrarũ, & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis, fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacuerunt. Et dum putant ſe latêre in obſcuris peccatis: tenebroſo obliuionis velamento diſperſi ſunt, pauentes horrẽdè, & cum admiratione nimia perturbati. Neque enim quæ continebat illos ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat: quoniam ſonitus deſcendens perturbabat illos, & perſonæ triſtes illis apparẽtes, pauorem illis præſtabãt. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec ſyderum limpidæ flam-

B mæ illuminare poterant illam noctem hor-

Exod.7.d. & 8.b. rendam. ‖ Apparebat autem illis ſubitaneus ignis, timore plenus: & timore percuſsi illius quæ non videbatur faciei, æſtimabant deteriora eſſe quæ videbantur: & magicæ artis

"gloriæ.5. appoſiti erant deriſus, & ſapientiæ "gloria'correptio cum contumelia. Illi enim qui promittebant timores, & perturbationes expellere ſe ab anima languente, hi cum deriſu pleni timore languebant. Nam etſi nihil illos ex monſtris perturbabat: tranſitu animalium & ſerpentium ſibilatione cõmoti, tremebundi peribant: & aerem quem nulla ratione quis effu-

▹.14. gere poſſet, negantes ſe videre. ▹ Frequenter enim præoccupant peſsima, redarguẽte conſciẽtia. Cũ ſit enim timida nequitia, dat teſtimonium "cõdemnationis. 'ſemper enim præ-

"condemnasi.4. C ſumit ſæua perturbata cõſcientia. Nihil enim eſt timor, niſi præſumptionis adiutoriũ proditio cogitationis auxiliorũ. Et dum abintus minor eſt expectatio, maiorẽ computat ſcientiam eius cauſæ de qua tormentũ præſtat. Illi autẽ qui impotentem vere noctem, & ab infimis & ab altiſsimis inferis ſurperuenientem eundem ſomnum dormientes, aliquando mõſtrorũ exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione. ſubitaneus enim illis, & inſperatus timor ſuperuenerat. Deinde ſi quiſquã ex illis decidiſſet, cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus. Si enim ruſticus quis erat, aut paſtor, aut agri laborũ operarius præoccupatus eſſet: ineffugibilẽ ſuſti-

D nebat neceſsitatẽ. Vna enim catena tenebrarũ omnes erant colligati. Siue ſpiritus ſibilans, aut interſpiſſos arborum ramos auium ſonus ſuauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium curſus inuiſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſsimis montibus Echo: deficientes faciebant illos præ timore. Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis ſuperpoſita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperuentura illis erat. Ipſi ergo ſibi erant grauiores tenebris.

S. Hebræi luce gaudent, & ducatum columnæ ignis accipiunt: occiduntur omnia Ægypti primogenita ab angelo: Hebræi in ſeditione Core iram Dei prouocant, ſed in medio incendij liberantur, offerente Aaron incenſum, & pro multitudine deprecante. CAP. XVIII.

SAnctis autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem *audiebant, ſed figuram non videbant. Et quia non & ipſi per eadem paſsi erant, magnificabãt te: & qui ante læſi erant, quia non lædebantur, gratias agebant: & vt eſſet diffentia, "donum' petebãt. ‖Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, & ſolem ſine læſura boni hoſpitij præſtitiſti. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui iucluſos cuſtodiebãt filios tuos per quos incipiebat incorruptum legis lumen ſeculo dari. ‖ Cum cogitarent iuſtorum occidere infantes: & vno expoſito filio, & liberato, in traductionem illorum multitudinem filiorum abſtuliſti, & pariter illos perdidiſti in aqua valida. ‖Illa enim nox ante cognita eſt à patribus noſtris: vt verè ſcientes quibus iuramẽtis crediderunt, animæquiores eſſent. Suſcepta eſt autem à populo tuo ſanitas quidem iuſtorum, iniuſtorum autem exterminatio. Sicut enim læſiſti aduerſarios: ſic & nos prouocans magnificaſti. Abſconſẽ enim ſacrificabant iuſti pueri bonorum, & iuſtitiæ legem in "concordiam' diſpoſuerũt: ſimiliter & bona & mala recepturos iuſtos, "patri omnium' decantantes laudes. Reſonabat autem inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium. ‖Simili autem pœna ſeruus cum Domino afflictus eſt, & popularis homo regi ſimilia paſſus. Similiter ergo omnes vno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad ſepeliendũ viui ſufficiebãt: quoniam vno momẽto quæ erat præclarior natio illorum, exterminata eſt. De omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc cum ▹primum' fuit exterminium primogenitorũ, ſponderunt populum Dei ſe eſſe. Cum enim C quietum ſilentiũ contineret omnia, & nox in ſuo curſu mediũ iter haberet, omnipotens ſermo tuus exiliens de cœlo à regalibus ſedibus, durus debellator in mediã exterminij terram proſiliuit, gladius acutus in ſimulatũ imperiũ tuum portans, & ſtãs repleuit omnia morte, & vſque ad cœlum attingebat ſtans in terra. Tunc continuò viſus ſomniorum malorum turbauerũt illos, & timores ſuperuenerũt inſpi-

*inimici. Exod.10.f

"te Deum.1. Exod.14.e Pſal.77.b. & 104.d.

Exod.1.c. & 2.b.

Ex.14.f.g. B

"cõcordia.2. "patrũ iã.2. "patri iã.3.

Exo.12.d.e

▹.4.

rati. Et alius alibi proiectus semiuiuus, propter quam moriebatur causam demonstrabat ▷.5. ▷mortis.' Visiones enim quæ illos turbauerunt hæc præmonebant, ne inscij quare mala patiebantur, perirent. Tetigit autem tunc & iustos tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua. ‖Properans enim homo sine querela "deprecari pro populis, 'proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus. Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armatura potentiæ, sed verbo illum qui se vexabat subiecit, iuramenta parentum, & testamentum commemorans. Cum enim iam aceruatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, & amputauit impetum, & diuisit illam quæ ad Exod.18.d viuos ducebat viam. ‖In veste enim podêris, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius scripta erat. His autem cessit qui exterminabat, & hæc extimuit. erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

D Nu. 16. g. "propugnauit. 3.

5. *Hebræos persequentes Ægyptij, mari absorpti sunt, muscis & ranis antea vexati, Hebræis vero concupitas carnes accipientibus, impij inhospitales percutiuntur cæcitate, elementa Deo seruiunt in afflictione malorum & obsequio bonorum.*

CAP. XIX.

A IMpijs autem vsque in nouissimum fine misericordia ira superuenit. Præsciebat enim & futura illorum: quoniam cum ipsi permisissent vt se educerent, & cum magna solicitudine præmisissent illos, consequebantur illos pœnitentiæ actus. Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiæ: & quos rogantes proiecerant, hos tanquam fugitiuos persequebantur. ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas: & horum quæ acciderant commemorationem amittebant, vt quæ deerant tormentis, repleret punitio: & populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi au-
B tem nouam mortem inuenirēt. Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refiguraba tur, deseruiens tuis præceptis, vt pueri tui custodirentur illæsi. Nam nubes castra eorum obumbrabat, & ex aqua quæ antè erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio: per quem omnis natio transiuit quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra. Tanquam enim equi depauerunt escam, & tanquam agni exultauerunt magnificantes te Domine, qui liberasti illos. Memores enim erant adhuc eorum quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animaliū eduxit terra muscas, & pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Nouissime autem viderunt nouā creaturam auiū cum adducti concupi- C scentia postulauerunt escas epulationis. ‖In Supr.16.2. allocutione enim desyderij ascendit illis de mari ortygometra, & vexationes peccatoribus superuenerunt, non sine illis quæ antè facta erant argumentis per vim fluminum. iuste enim patiebantur secundum suas nequitias. Etenim detestabiliorem inhospitalitatē instituerunt. alij quidem ignotos non recipiebant aduenas, alij autem bonos hospites in seruitutem redigebant. Et non solum hæc, sed & alius quidem respectus illorum erat: quoniam inuiti recipiebant extraneos. Qui autem cum lætitia receperunt hos, qui eisdē vsi erāt iustitijs, sæuissimis afflixerūt doloribus. Percussi sunt autem cæcitate: sicut illi in foribus iusti cum subitaneis cooperti essent tenebris, vnusquisque transitum ostij sui quærebat. In se enim elementa dum conuertuntur, sicut in D organo qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt: vnde æstimari ex ipso visu certò potest. Agrestia enim in aquatica conuertebantur: & quæcunque erāt natantia, in terram transibant. Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiscebatur. Flammæ econtrario, corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulātium, nec dissoluebant illam quæ facile dissoluebatur, sicut glacies bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum Domine, & honorasti, & non despexisti in omni tempore, & in omni loco assistens eis.

In Ecclesiasticum Iesu filij Sirach

PROLOGVS.

MVltorum nobis & magnorum per legem & prophetas aliósque qui secuti sunt illos, sapientia demonstrata est: in quibus oportet laudare Israel doctrinæ & sapientiæ causa: quia non solum ipsos loquentes necesse est esse peritos, sed etiam extraneos posse & discentes & scribentes doctissimos fieri. Auus meus Iesus, postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis à parentibus nostris traditi sunt: voluit & ipse scribere aliquid horum quæ ad doctrinam & sapientiam pertinent: vt desyderantes discere, & illorum periti fieri, magis magísque attendant animo, & confirmentur ad legitimam vitam. Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attentiori studio lectionem facere: & veniam habere in illis in quibus videmur sequentes imaginem sapientiæ, & deficere in verborum compositione. Nam deficiunt & verba Hebraica quando fuerint translata ad alteram linguam. Non autem solũ hæc, sed & ipsa lex, & prophetæ, cæteráque aliorum librorum non paruam habent differentiam quando inter se dicuntur. Nam in octauo, & tricesimo anno temporibus Ptolemæi Euergetis regis, postquam perueni in Aegyptum: & cũ multum temporis ibi fuissem, inueni ibi libros relictos non paruæ, neque contemnendæ doctrinæ. Itaque bonum & necessarium putaui & ipse aliquam addere diligentiam & laborem interpretandi librum istum: & multa vigilia attuli doctrinam in spatio temporis ad illa quæ ad finem ducunt, librum istum dare, & illis qui volunt animum intendere, & discere quemadmodum oporteat instituere mores, qui secundum legem Domini proposuerint vitam agere.

Ecclesiasticus.

S. Sapientia incomprehensibilis & in creaturis relucẽs, ab æterno originem à solo Deo omnipotente trahit, quã dat diligẽtibus ac timentibus ipsum: nam timor Domini, qui hic multipliciter commendatur, non solam sapientiam, sed & reliquas secum adfert virtutes: simplici autẽ corde ad Deum accedendum est.

CAP. I.

A OMnis sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum. Arenam maris & pluuiæ guttas, & dies seculi quis dinumerauit? Altitudinem cœli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? Sapientiam Dei præcedentem omnia, quis inuestigauit? Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo. Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Radix sapientiæ cui reuelata est, & astutias illius quis agnouit? Disciplina sapientiæ cui reuelata est, & manifestata? & multiplicationem ingressus illius quis intel-
*omnium lexit? Vnus est altissimus creator * omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, sedẽs
B super thronum illius & dominans Deus. Ipse creauit illam in Spiritu sancto, & vidit, & dinumerauit, & mensus est. Et effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnẽ secundum datum suum, & præbuit illam diligentibus se. Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor & dabit lætitiam & gaudium 'in' longitudinem dierum. Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur. Dilectio Dei honorabilis sapientia. Quibus autem apparuerit in visu, diligunt eam in visione, & in agnitione magnalium suorum. ‖ Initium sa- Prouer. 1. a
pientiæ, timor Domini, & cum fidelibus in 9. c. |
vulua concreatus est, & cum electis fœminis psal. 110. d
graditur, & cum iustis & fidelibus agnoscitur. Timor Domini, scientiæ religiositas. Religiositas custodiet & iustificabit cor, iu- C
cunditatem atque gaudium dabit. Timenti Dominum bene erit, & in diebus consummationis illius benedicetur. Plenitudo sapientiæ est, timere Deum, & plenitudo à fructibus illius. Omnem domum illius implebit à generationibus, & receptacula à thesauris illius. Corona sapientiæ, timor Domini, replens pacem, & salutis fructum: & vidit, & dinumerauit eam. vtraque autem sunt dona Dei. Scientiam, & intellectum prudentiæ sapientia compartietur: & gloriam tenentium se, exaltat. Radix sapientiæ est timere Dominum: rami enim illius longæui. In thesauris sapientiæ intellectus, & scientiæ religiositas: execratio autem peccatoribus sapientia. Timor Domini expellit peccatũ. nam qui sine timore est, non poterit iustificari. iracundia enim animositatis illius, subuersio illius est. Vsq; in tẽpus sustinebit patiens, & postea D
redditio iucũditatis. Bonus sẽsus vsq; in tẽpus abscõdet verba illius, & labia multorũ enarrabunt

bunt sensum illius. In thesauris sapientiæ significatio disciplinæ: execratio autem peccatori, cultura Dei. Fili, concupiscens sapientiã, conserua iustitiam, & Deus præbebit illam tibi. Sapientia enim & disciplina timor Domini: & quod beneplacitum est illi, fides & mansuetudo, & adimplebit thesauros illius. Ne sis incredibilis timori Domini: & ne accesseris ad illum duplici corde. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, & non scandalizeris in labijs tuis. Attende in illis: ne fortè cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationẽ, & reuelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te: quoniam accessisti malignè ad Dominum, & cor tuum plenum est dolo & fallacia.

S. Deo seruiturus stet in iustitia, Dei timore & patientia, timentes verò Deũ credant, fidantq; in illum, & maximos hinc fructus accipiẽt: væ autem incredulis & impatientibus: effectus quoque diuini timoris explicantur.

CAP. II.

A Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & in timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Deprime cor tuũ, & sustine: inclina aurem tuam, & suscipe verba intellectus, & ne festines in tempore obductionis. Sustine sustentationes Dei: cõiungere Deo, & sustine, vt crescat in nouissimo vita tua. Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe: & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum & argentũ, homines verò receptibiles in camino humiliationis. Crede Deo, & recuperabit te: & dirige viam tuam, & spera in illum. Serua timorẽ illius, & in illo veterasce.

B Metuentes Dominũ sustinete misericordiam eius: & non deflectatis ab illo, ne cadatis. Qui timetis Dominũ, credite illi: & non euabicuabitur merces vestra. Qui timetis Dominũ, sperate in illum: & in oblectationem veniet vobis misericordia. Qui timetis Dominum diligite illũ, & illuminabũtur corda vestra. Respicite filij nationes hominũ: & scitote quia nullus sperauit in Domino, & cõfusus est. ‖ Quis enim permansit in mandatis eius, & derelictus est? aut quis inuocauit eum, & despexit illũ? Quoniam pius & misericors est Deus, & remittet in die tribulationis peccata: & protector est omnibus exquirentibus se in veritate.

Psal. 36.d.

C Væ duplici corde, & labijs scelestis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus vijs. Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo: & ideo non protegentur ab eo. Væ his qui perdiderunt sustinentiam, & qui dereliquerunt vias rectas, & diuerterũt in vias prauas. Et quid "facient' cum inspicere cœperit Dominus. Qui timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius: & qui diligunt illum, conseruabunt viam illius. Qui timent Dominũ, inquirent quæ beneplacita sunt ei: & qui diligunt eũ, replebuntur lege ipsius. Qui timẽt Dominum præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabũt animas suas. Qui timent Dominũ, custodiunt mandata illius, & patientiam habebunt vsq; ad inspectionem illius, dicentes, Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, & non in manus hominum. Secundum enim magnitudinem ipsius, sic & misericordia illius cum ipso est.

"facietis. 3.

S. Honor parentum multiplicem Dei meretur benedictionem: & inhonoratio maledictionem: modestia animi laudatur contra curiositatem: & cor durum, nequam & superbum vituperatur, laudato sapiente & eleemosynam tribuente.

CAP. III.

A Filij sapientiæ, ecclesiã iustorum: & natio illorum, obedientia & dilectio. Iudiciũ patris audite filij, & sic facite vt salui sitis. Deus enim honorauit patrem in filijs: & iudicium matris exquirens, firmauit in filios. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & cõtinebit se ab illis, & in oratione dierum exaudietur. Et sicut qui thesaurizat, ita & qui honorificat matrem suam. Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filijs, & in die orationis suæ exaudietur. Qui honorat patrẽ suũ, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet Dominũ honorat parentes, & quasi dominis seruiet his qui se genuerũt. ‖ In opere & sermone, & omni patientia honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in nouissimo maneat. Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta. Ne glorieris in contumelia patris tui: non enim est tibi gloria, sed confusio. gloria enim hominis ex honore patris sui, & dedecus filij pater sine honore. Fili, suscipe senectam patris tui: & nõ contristes eum in vita illius: & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in virtute tua. eleemosyna enim patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris restituetur tibi bonũ, & in iustitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui: & sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua. Quàm malæ famæ D est qui derelinquit patrẽ: & est maledictus à Deo, qui exasperat matrẽ. Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominũ gloriam diligẽris. Quãto magnus es, humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies gratiã, quoniã magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. ‖ Altiora te ne quæsieris, & fortiora

Exo. 20. e
Deut. 5. b.
Math. 15. a
Marci. 7. b
Ephe. 6. a.

Prou. 25. d

te ne scrutatus fueris : sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. non est enim tibi necessarium ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius non eris curiosus. Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspicio illorũ, & in vanita
D te detinuit sensus illorum. Cor durũ habebit male in nouissimo: & qui amat periculum, in illo peribit. Cor ingrediens duas vias, nõ habebit successus, & prauus corde in illis scandalizabitur. Cor nequã grauabitur in doloribus, & peccator adijciet ad peccandum. Synagógæ superborũ non erit sanitas: frutex enim peccati eradicabitur in illis, & non intelligetur. Cor sapientis intelligitur in sapientia, & auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Sapiens cor, & intelligibile abstinebit se à peccatis, & in operibus iustitiæ succes-
Dani. 4.e. sus habebit. ‖Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis : & Deus prospector est eius qui reddit gratiam. Memi nit in posterum, & in tempore casus sui inueniet firmamentum.

S. Ad opera misericordiæ & sapientiam multipliciter hortatur, huius ostendens vtilitates: confusio bona & mala: non occultanda sapientia, nec veritati contradicendum: pro iustitia certandum: verbo tuo opus respondeat: sis humanus erga subditos & nõ auarus. CAP. IIII.

Tobię. 4.b
A ‖Ili, eleemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transuertas à paupere. Animam esurientem ne despexeris, & non exasperes pauperẽ in inopia sua. Cor inopis ne afflixeris, & nõ protrahas datũ angustianti. Rogationẽ contribulati ne abijcias: & non auertas faciem tuam ab egeno. Ab ino pe ne auertas oculos tuos propter iram : & nõ relinquas quærentibus tibi retro maledicere. maledicẽtis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio illius. exaudiet autem eum qui fecit illum. Congregationi pauperũ affabilem te facito, & presbytero humilia animam tuam, & magnato humilia caput tuum. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & responde illi paci-
B ficè in mansuetudine. Libera eum qui iniuriam patitur de manu superbi : & non acidè feras in anima tua. In iudicando esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorum : & eris tu velut filius altissimi obediens, & miserebitur tui magis quàm mater. Sapientia filijs suis vitam inspirat, & susscipit inquirentes se, & præibit in via iustitiæ. & qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilauerint ad illam, cõplectentur placorẽ eius. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt : & quò introibit, benedicet Deus. Qui seruiunt ei, obsequentes erunt sancto : & eos qui diligunt illam, diligit Deus. Qui audit illam, iudicabit gẽtes: & qui intuetur illam, permanebit confidens. Si crediderit ei, hæreditabit illam, & erunt in confirmatione creaturæ illorum: quoniam in tentatione ambulat cum eo, & in C
primis eligit eum. Timorẽ & metum, & probationem inducet super illum, & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tẽtet eum in cogitationibus suis, & credat animæ illius. Et firmabit illum, & iter adducet directum ad illũ, & lætificabit illum, & denudabit absconsa sua illi, & thesaurizabit super illum scientiam & intellectum iustitiæ. Si autẽ oberrauerit, derelinquet eum, & tradet eũ in manus inimici sui. Fili, cõserua tempus & deuita à malo. Pro anima tua ne confundaris dicere verũ. est enim confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gratiam. Ne accipias faciem aduersus faciem tuam, nec aduersus animam tuam mendaciũ. Ne reuerearis proximum tuũ in casu suo: nec retineas verbum in tempore salutis. Non abscõdas sapientiam tuam in decõre suo. In lin D
gua enim sapientia dignoscitur: & sensus, & scientia, & doctrina in verbo sensati, & firmamentũ in operibus iustitiæ. Non contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mẽdacio ineruditionis tuæ confundere. Non confundaris cõfiteri peccata tua, & ne subijcias te omni homini pro peccato. Noli resistere cõtra faciem potentis, nec coneris contra ictũ fluuij. Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsq; ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Noli citatus esse in lingua tua: & inutilis, & remissus in operibus tuis. Noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, & opprimẽs subiectos tibi. Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.

S. Non permanendum in peccato ob confidentiã diuitiarum, iuuentutis, fortitudinis aut misericordiæ Domini: ne sis vagus, sed firmus & mansuetus in via Domini, & cordatus in verbis: ne sis susurro aut bilinguis.

CAP. V.

NOli attẽdere ad possessiones iniquas, A
& ne dixeris, Est mihi sufficiens vita. nihil enim proderit in tempore vindictæ & obductionis. Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui: & ne dixeris, Quomodo potui? aut quis me subijciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. Ne dixeris, Peccaui, & quid mihi accidit
B triste? Altissimus enim est patiens redditor. Infrà. 16.b & 21.a.
‖De propitiato peccato noli esse sine metu, neq;

neq; adijcias peccatū super peccatū. Et ne dicas, Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorū meorū miserebitur. Misericordia enim, & ira ab illo cito proximāt, & in peccatores respicit ira illius. Nō tardes cōuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Noli anxius esse in diuitijs C iniustis. non enim proderunt tibi in die obProu.11.a. ductionis & vindictæ. ‖ Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam. sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua. Esto firmus in via Domini, & in veritate sensus tui & scientia, & prosequatur te verbum pacis & iustitiæ. Esto mansuetus ad audiēdum verbum Dei, vt intelligas: & cum D sapientia proferas responsum verū. Si est tibi intellectus, responde proximo: sin autem, sit manus tua super os tuū, ne capiaris in verbo indisciplinato, & confundaris. Honor & gloria in sermone sensati, lingua verò imprudentis subuersio est ipsius. Non appellēris susurro, & lingua tua ne capiaris, & confundaris. Super furem enim est confusio & pœnitētia, & deuotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium & inimicitia & contumelia. Iustifica pusillum, & magnum similiter.

S. *Proximi dilectionem repellunt improperium, inuidia ac ferocitas: quam iuuant dulcedo in verbis & pacifica conuersatio: multiplices sunt amici, sed verus amicus non potest & satis æstimari. quantum diligenda & conseruanda sit sapientia: quærenda est prudentium societas, et seruanda Dei præcepta.*

CAP. VI.

A NOli fieri pro amico inimicus proximo: improperium enim & contumeliam malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bilinguis. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus: ne fortè elidatur virtus tua per stultitiam, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignū aridū in eremo. anima enim nequā disperdet qui se habet, & in gaudiū inimicis dat illū & deducet in sortē impiorū. Verbū dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua "eucharis' in bono homine abundat. Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus de mille. Si possides amicum, in tentatione posside eum, & ne facile credas ei*. Est enim amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis. Et est amicus qui conuertitur ad inimicitiam: & est amicus qui odium & rixam & conuitia denudabit. Est autem amicus socius mensæ, & non B permanebit in die necessitatis. Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, & in domesticis tuis fiducialiter aget. si humiliauerit se cōtra te, & à facie tua abscōderit se, vnanimem habebis amicitiam bonam. Ab inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende. Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis, medicamentum vitæ & immortalitatis: & qui metuūt Dominum, inuenient illum. Qui timet Deum, æquè habebit amicitiam bonam: quoniam secundum illum erit amicus illius. Fili, à iuuētute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Quasi is qui arat, & qui seminat, accede ad eam, & sustine bonos fructus illius. in opere enim ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus illius. Quàm aspera C est nimium sapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors. Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabūtur proijcere illam. Sapientia enim doctrinæ secundū nomen est eius, & non est multis manifesta. quibus autem cognita est, permanet vsque ad conspectum Dei. Audi fili, & accipe consilium intellectus, & ne abijcias consiliuni meum. inijce pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. subijce humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris vinculis eius. In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua conserua vias eius. Inuestiga illam, & manifestabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam. in nouissimis enim inuenies requiem in ea, & con D uertetur tibi in oblectationem. Et erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolā gloriæ. decor enim vitæ est in illa, & vincula illius alligatura salutaris. Stola gloriæ indues eam, & coronam gratulationis superpones tibi. Fili, si attēderis mihi, disces, * & si * eam accommodaueris animum, sapiens eris. Si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam: & si dilexeris audire, sapiens eris. In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapiētiæ illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei possis audire, & prouerbia laudis non effugiant à te. Et si videris sensatum, euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maximè assiduus esto: & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientiæ dabitur tibi.

S. *Abstinendum à malis: vetantur ambitio, præsumptio, pusillanimitas, mendacium, verbositas coram presbyteris, & præsumptio in oblationibus: laus agriculturæ, bonæ mulieris & serui frugi: parentes filios erudiant, & filias eloce-*

" gratiosa. 6

* teipsum.

tent: filij honorent parentes: Deus ac sacerdotes ipsius honorandi: ad opera misericordiæ hortatur, & ad memoriam nouissimorum.

CAP. VII.

A NOli facere mala, & non te apprehendent. Discede ab iniquo, & deficient mala abs te. Fili, non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplũ. Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris. Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse est: & penes regem noli velle videri sapiens. Noli quærere fieri iudex nisi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. Non pecces in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum, neque alliges duplicia peccata: nec enim in vno eris immunis. Noli esse pusillanimis in animo tuo. Exorare, & facere eleemosynam ne despicias. Ne dicas, In multitudine munerũ meorũ respiciet Deus, & offerente me Deo altissimo, munera mea
B suscipiet. Non irrideas hominẽ in amaritudine animæ: est enim qui humiliat & exaltat, circũspector Deus. Noli amare mendaciũ aduersus fratrem tuũ: neq; in amicum similiter facias. Noli velle mentiri omne mendaciũ: assiduitas enim illius non est bona. Noli verbosus esse in multitudine presbyterorũ, & nõ iteres verbũ in oratione tua. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab Altissimo. Non te reputes in multitudine indisciplinatorum. Memento iræ, quoniã nõ tardabit. Humilia valde spiritum tuum: quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis. Noli præuaricari in amicum pecuniam differentem, neq; fratrem charissimum auro spreueris. No
C li discedere à muliere sensata & bona, quam sortitus es in timore Domini: gratia enim verecundiæ illius super aurum. Non lædas seruum in veritate operantem, neq; mercenariũ dantem animam suam. Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, non defraudes illum libertate, neq; inopẽ derelinquas illum. Pecora tibi sunt attẽde illis: & si sunt vtilia, perseuerent apud te. Filij tibi sunt? erudi illos, & curua illos à pueritia illorum. Filiæ tibi sunt? serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande opus feceris, & homini sensato da illam. Mulier si est tibi secundum animã tuam, non proijcias illam: & odibili non credas te
Supr. 3. b. in toto corde tuo. ‖ Honora patrem tuum, &
Tobi. 4. a. gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. ‖ Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses: &
D retribue illis, quomodo & illi tibi. In tota anima tua time Dominum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit: & ministros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & propurga te cum brachijs. Da illis partem, sicut ‖ mandatum est tibi, Leuit. 2. b.
primitiarum & purgationis: & de negligentia tua purga te cum paucis. Datum brachiorum tuorum & sacrificium sanctificationis offeres Domino, & initia sanctorum: & pauperi porrige manum tuam, vt perficiatur propitiatio, & benedictio tua. Gratia "datus' in con- "dati. 2.
spectu omnis viuentis, & mortuo non prohibeas gratiam. Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Non te
pigeat ‖ visitare infirmũ: ex his enim in dilecti Matt. 25. d.
one firmaberis. In oĩbus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternũ nõ peccabis.

S. Non contendendũ cum potente, locuplete, linguato, indocto: non despiciendus pœnitens nec senex: de mortuo inimico ne gaudeas: audiendi seniores, arguendi peccatores & contumeliosi: fœnerari: spondere: contra iudicem: cum audace: cum iracundo: cum fatuis: cum extraneo.

CAP. VIII.

NOn litiges cum homine potente, ne A
fortè incidas in manus illius. Non cõtendas cũ viro locuplete, ne fortè cõtra te constituat litem tibi. multos enim perdidit aurum & argentum, & vsque ad cor regum extendit, & conuertit. Non litiges cũ homine linguato, & non strues in ignem illius ligna. Non communices homini indocto, ne male de progenie tua loquatur. Ne despicias hominem auertentem se à peccato, neque im properes ei. memento quoniã omnes in "cor- "corruptione
reptione' sumus. Ne spernas hominem in sua B
senectute: etenim ex nobis senescunt. Noli de mortuo inimico tuo gaudere: sciens quoniã oẽs morimur, & in gaudium "volumus' veni- "uolumus. 9
re. Ne despicias narrationẽ presbyterorũ sapientũ, & in prouerbijs eorũ conuersare. ab ipsis enim discès sapientiã, & doctrinam intellectus, & seruire magnatis sine querela. Nõ te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt à patribus suis, quoniã ab ipsis discès intellectũ, & in tẽpore necessitatis "dabis, respõ- "dare. 20
sum. Non incendas carbones peccatorum arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorũ. Ne contra faciẽ stes contume
lioſi ne sedeat quasi insidiator ori tuo. Noli C
fœnerari homini fortiori te: quòd si fœneraueris quasi perditum habe. Non spondeas super virtutem tuam: quòd si spoponderis, quasi restituens cogita. Non iudices contra iudicem: quoniã secundum quod iustum est, iudicat. Cum audace nõ eas in via, ne fortè grauet mala sua in te: ipse enim secundum voluntatem suam vadit, & simul cũ stultitia illius peries. Cum iracundo non facias rixam, & cum audace

dace non eas in desertum: quoniam quasi nihil est ante illum sanguis, & vbi non est adiutorium, elidet te. Cum fatuis consilium non habeas. non enim poterunt diligere nisi quæ eis placent. Coram extraneo ne facias consilium: nescis enim quid pariet. Non omni homini cor tuum manifestes: ne fortè inferat tibi gratiam falsam, & conuitietur tibi.

S. Quàm sit prudenter cum mulieribus agendū, & quàm sit societas & affectus earum viris periculosa: amicus antiquus seruandus: peccatoris gloria non zelanda: absis ab homine potestatem occidendi habente: cum sapientibus tractandum, & Deus præ oculis habendus.

CAP. IX.

A NOn zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam. Non des mulieri potestatē animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Ne respicias mulierē multiuolam: ne fortè incidas in laqueos illius. Cum saltatrice ne assiduus sis: nec audias illam, ne fortè pereas in efficacia illius. Virginem ne cōspicias, ne fortè scandalizeris in decōre illius. Ne des fornicarijs animā tuā in vllo: ne perdas te, & hæreditatem tuam. Noli circunspicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius.
B Auerte faciem tuā à muliere compta, & ne circunspicias speciē alienam. propter speciē mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi stercus in via cōculcabitur. Speciē mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt. colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Cū aliena muliere ne sedeas omnino, nec accumbas cū ea super cubitū: &
C non alterceris cum illa in vino, ne fortè declinet cor tuum in illā, & sanguine tuo labaris in perditionē. Ne derelinquas amicum antiquū: nouus enim non erit similis illi. Vinum nouum, amicus nouus, veterascet, & cum suauitate bibes illud. Non zeles gloriā, & opes peccatoris: nō enim scis quæ futura sit illius subuersio. Non placeat tibi iniuria iniustorum, sciens quoniam vsque ad inferos non placebit impius. Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorē mortis, & si accesseris ad illum, noli aliquid committere, ne fortè auferat vitā tuā.
D Communionem mortis scito: quoniā in medio laqueorum ingredieris, & super dolētium arma ambulabis. Secundum virtutem tuam caue te à proximo tuo, & cum sapientibus & prudentibus tracta. Viri iusti sint tibi conuiuæ, & in timore Dei sit tibi gloriatio, & in sensu sit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua in præceptis Altissimi. In manu artificum opera laudabuntur, & princeps populi in sapientia sermonis sui, in sensu verò seniorum verbum. Terribilis est in ciuitate sua homo linguosus: & temerarius in verbo suo odibilis erit.

S. Sapiens iudex, vtilis: insipiens, pernicios⁹. rectorem subditi imitantur: omnia in manu Dei: iniuriæ obliuiscendum: detestatio superbiæ, iniustitiæ, contumeliæ, auaritiæ: homo breuis vitæ post mortem vermis: discessus à Deo causa est superbiæ: gentes ob superbiam à Deo perditæ: laus timoris Dei: non despiciendus pauper iustus, nec diues peccator honorandus: anima in mansuetudine seruanda.

CAP. X.

IVdex sapiens iudicabit populum suum, & A principatus sensati stabilis erit. Secūdum iudicē populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Rex insipiens perdet populum suum: & ciuitates inhabitabuntur per sensum prudentium. In manu Dei potestas terræ: & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtilem rectorem suscitabit in tēpus super illam. In manu Dei potestas hominis, & super faciem scribæ imponet honorem suum. Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuriæ. Odibilis coram Deo est & hominibus superbia: & execrabilis omnis iniquitas gentium. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. Auaro autē nihil est sceleстius. Quid superbit terra & cinis? Nihil B est iniquius, quàm amare pecuniam. hic enim & animam suam venalem habet: quoniā in vita sua proiecit intima sua. Omnis potentatus breuis vita. Languor prolixior grauat medicum. Breuem languorem præcîdit medicus: sic & rex hodie est, & cras morietur. Cū enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo: quoniam ab eo qui fecit illum, recessit cor eius. quoniam initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem. Propterea exhonorauit Dominus conuentus malorum, & destruxit eos vsq; in finem. Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Radices gentium superbarum arefecit Deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. Terras C Gentiū euertet Dominus, & perdidit eas vsq; ad fundamentum. arefecit ex ipsis, & disperdidit eos, & cessare fecit memoriam eorum à terra. Memoriam superborum perdidit Deus, & reliquit memoriā humilium sensu. Non est creata hominibus superbia: neque iracundia nationi mulierum. Semen hominum honorabitur hoc, quòd timet Deum: semen autem

autem hoc exhonorabitur, quòd præterit mandata Domini. In medio fratrum rector illorum in honore: & qui timent Dominum, erunt in oculis illius. Gloria diuitum, honoratorum, & pauperum, timor Dei est: non despicere hominem iustum pauperem, & non magnificare virum peccatorem diuitem. Magnus est iudex, & potens est in honore: & non est
Prou. 17.a maior illo qui timet Deum. ‖Seruo sensato liberi seruient: & vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus, & insçius nõ honorabitur. Noli extollere te in faciendo opere tuo, & noli cunctari in tempore angustiæ.
Prou.12.b ‖Melior est qui operatur, & abũdat in omnibus, quàm gloriatur, & eget pane. Fili, in mãsuetudine serua animam tuã, & da illi honorẽ secundum meritum suum. Peccantem in animam suam quis iustificabit? & quis honorificabit exhonorantem animam suam? Pauper gloriatur per disciplinã & timorem suum: & est homo qui honorificatur propter substantiam suam. Qui autẽ gloriatur in paupertate, quanto magis in substantia? & qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur.

S. Sapientia humilitati: ex specie nemo iudicandus: de vestitu & honore non gloriandum: de re interrogandum ante iudicium: non cumulanda temporalia, nec in illis fidendum aut gloriandum: bona & mala à Deo: & bonorum & malorum memor sis: in domum non quiuis inducendus, & ab insidijs dolosi cauendum.

CAP. XI.

A SApientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum consedere illum faciet. ‖Non laudes virum in specie
Ioan.7.c. sua, neque spernas hominem in visu suo. breuis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius. In vestitu ne glorieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris: quoniam mirabilia opera Altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & inuisa opera illius. Multi tyranni sederunt in throno, & insuspicabilis portauit diadema. Multi potentes oppressi sunt valide, & glorioси traditi sunt in manus alterorum. Priusquam interroges, ne vitupe-
res quenquam: & cum interrogaueris, corripe
Prou.18.c. iustè. ‖Priusquam audias ne respondeas ver-
*sermonũ.1. bum, & in medio "seniorum" ne adijcias loqui. De ea re, quæ te non molestat, ne certeris: & in iudicio peccantium ne confidas.
B Fili, ne in multis sint actus tui: & si diues fueris, non eris immunis à delicto. si enim secutus fueris, non apprehendes: & non effugies, si præcucurreris. Est homo laborans, & festinans, & dolens impius, & tanto magis non abundabit. Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate. & oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput eius: & mirati sunt in illo multi, & honorauerunt Deum. Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, à Deo sunt. ▷Sapientia & disciplina, & scientia le- ▷.13.
gis apud Deum. Dilectio, & viæ bonorum apud ipsum. Error & tenebræ peccatoribus concreata sunt: qui autem exultant in malis, consenescunt in malo.' Datio Dei permanet iustis, & profectus illius succedet habebit in æternum. Est qui locupletatur parcè agendo, & hæc est pars mercedis illius in eo quòd dicit, ‖Inueni requiem mihi, & nunc manduca- Lucæ.12.e
bo de bonis meis solus. & nescit quòd tempus C
prætereat, & mors appropinquet, & relinquat omnia alijs, & morietur. Sta in testamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mandatorum tuorum veterasce. Ne manseris in operibus peccatorum. Confide autem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in oculis Dei subito honestare pauperẽ. Benedictio Dei in mercedem iusti festinat, & in honore veloci processus illius fructificat. Ne dicas, Quid est mihi opus, & quæ erũt mihi ex hoc bona? Ne dicas, sufficiens mihi sum: & quid ex hoc pessimabor? ‖In die bonorum ne imme- Infra. 18.d
mor sis malorum. & in die malorum ne immemor sis bonorum: quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere vnicuique secundum vias suas. Malitia horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ, & in fine hominis denudatio operum illius. Ante mortem ne laudes hominem quenquam, quoniã in filijs suis agnoscitur vir. Non omnem hominẽ inducas in do C
mũ tuã. multæ enim sunt insidiæ dolosi. Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum: sic & cor superborum, & sicut prospector videns casum proximi sui. Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis impo-
net maculam. A scintilla enim vna augetur ignis, & ab vno doloso augetur sanguis: homo verò peccator sanguini insidiatur. Attẽde D
tibi à pestifero, fabricat enim mala: ne fortè inducat super te subsannationẽ in perpetuũ. Admitte ad te alienigenam, & subuertet te in
turbine, & abalienabit te à "vijs" proprijs. *suis.6.

S. Benefaciendum iusto, impij verò & peccatores non suscipiendi: difficile est amicos ab inimicis dinoscere, nec inimicis vnquam fidendum, quantumuis amicitiam simulent.

CAP. XII.

SI bene feceris, scito cui feceris, & erit gra A
tia in bonis tuis multa. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: & si non ab ipso, certè à Domino. Non est enim ei bene qui assiduus est in malis, & eleemosynas non danti: quoniam & Altissimus odio ha-

habet peccatores, & misertus est pœnitentibus. Da misericordi, & ne susciPias peccatorẽ: & impijs & peccatoribus "redde' vindictam, custodiens eos in diem vindictæ. Da bono, & non receperis peccatorem. Benefac humili, & non dederis impio: prohibe panes illi dare, ne in ipsis potensior te sit. nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quæcunque feceris illi: quoniam & Altissimus odio habet peccatoris, & impijs reddet vindictam. Non agnoscetur in bonis amicus, & non absconDetur in malis inimicus. In bonis viri, inimici illius: in tristitia, & in malitia illius, amicus agnitus est. Non credas inimico tuo in æternum. sicut enim æramentũ, eruginat nequitia illius, & si humiliatus vadat curuus, adijce animũ tuum, & custodi te ab illo. Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuã, ne cõuersus stet in loco tuo: ne forte cõuersus in locũ tuum, inquirat cathedram tuã: & in nouissimo cognoscas verba mea, & in sermonibus meis stimuleris. Quis miserebitur incãtatori à serpente percurso, & omnibus qui appropiant bestijs? sic & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in peccatis eius. Vna hora tecũ permanebit: si autem declinaueris, non supportabit. In labijs suis indulcat inimicus, & in corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueã. In oculis suis lachrimatur inimicus: & si inuenerit tempus non satiabitur sanguine. & si incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorem. ▷In oculis suis lachrymatur inimicus, & quasi adiuuans suffodiet plantas tuas. Caput suũ mouebit, & plaudet manu, & multa susurrans commutabit vultum suum.

"redde. 4.

▷.2.

S. Periculosa sunt cõsortia cum superbo, diuite & potentiore: dilige Deum ac proximum: non conuenit diuiti cum paupere, & hoc despecto ille honoratur.

CAP. XIII.

QVi tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui cõmunicauerit superbo, induet superbiam. Pondus super se tollet, qui honestiori se cõmunicat. Et ditiori te ne socius fueris. Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim se collisserint, confringetur. Diues iniustè egit, & fremet: pauper autem læsus tacebit. Si largitus fueris, assumet te: & si non habueris, derelinquet te. Si habes, conuiuet tecum, & euacuabit te, & ipse non dolebit super te. Si necessarius illi fueris, supplantabit te, & subridens spem dabit, narrans tibi bona, & dicet, Quid opus est tibi? Et confundet te in cibis suis, donec te exinaniat bis, & ter: & in nouissimo deridebit te. & postea vidẽs derelinquet te, & caput suum mouebit ad te. Humiliare Deo, & expectа manus eius. Attẽde, ne seductus in stultitiam humilieris. Noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitiam seducaris. Aduocatus à potentiore discede: ex hoc enim magis te aduocabit. Ne improbus sis, ne impingaris: & ne longè sis ab eo, ne eas in obliuionem. Ne retineas ex æquo loqui cum illo: nec credas multis verbis illius. ex multa enim loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis. Immitis animus illius cõseruabit verba tua: & nõ parcet de malitia, & de vinculis. Caue tibi, & attende diligenter auditui tuo: quoniam cum subuersione tua ambulas. Audiens verò illa, quasi in somnis vide: & vigilabis. Omni vita tua dilige Deum, & inuoca illum in salute tua. ‖ Omne animal diligit simile sibi: sic & omnis homo proximum sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, & omnis homo simili sui sociabitur. Si communicabit lupus agno aliquando: sic peccatori iusto. Quæ communicatio sancto homini ad canẽ? aut quæ "pars' diuiti ad pauperem? Venatio leonis onager in eremo: sic & pascua diuitum, sunt pauperes. Et sicut abominatio est superbo humilitas: sic & execratio diuitis pauper. Diues commotus confirmatur ab amicis suis: humilis autem cum ceciderit, expelletur & à notis. Diuiti decepto multi recuperatores: locutus est superba, & iustificauerunt illum. humilis deceptus est, insuper & arguitur: locutus est sensatè, & non est datus ei locus. Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius vsque ad nubes perducent. pauper locutus est, & dicunt, Quis est hic? & si offenderit, subuertent illum. Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia: & nequissima paupertas in ore impij. Cor hominis immutat faciem illius, siue in bona, siue in mala. Vestigium cordis boni & faciem bonam difficilè inuenies, & cum labore.

Infr. 27. b.

"pax. 8.

S. Beatus qui non est verbo lapsus: auaro & liuido perniciosæ diuitiæ, & de vtriusque miserijs: de substantia benefaciendum ante mortem quæ non tardat: de hominis fragilitate: beatus sapientiæ & iustitiæ studiosus.

CAP. XIIII.

BEatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, & nõ est stimulatus in tristitia delicti. Fœlix qui non habuit animi sui tristitiam, & non excidit à spe sua. Viro cupido & tenaci, sine ratione est substãtia, & homini liuido ad quid aurũ? Qui aceruat ex animo suo iniustè, alijs congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. Qui sibi nequã est, cui alij bonus erit? & non iucundabitur in bonis suis. Qui sibi inuidet, nihil est illo nequius, & hæc redditio est malitiæ illius: & si benefecerit, ignoranter, & non volens facit: & in

& in nouiſsimo manifeſtat malitiam ſuam.
Nequam eſt oculus liuidi, & auertens faciem
Prou.27.c ſuam,& deſpiciens animam ſuam. ‖Inſatiabi
B lis oculus cupidi in parte iniquitatis: non ſa-
tiabitur,donec conſumat arefaciens animam
ſuam. Oculus malus ad mala: & non ſatiabi-
tur pane indigẽs & in triſtitia erit ſuper men
ſam ſuam.Fili, ſi habes, benefac tecũ,& Deo
dignas oblationes offer. Memor eſto quo-
niam mors non tardat, & teſtamentum infe-
rorum quia demonſtratum eſt tibi:teſtamen
Sup.4.a. Tob.4.b. tum enim huius mũdi morte morietur. ‖An-
te mortem benefac amico tuo, & ſecundum
C vires tuas exporrigens da pauperi. Non de-
frauderis à die bono, & particula boni doni
non te prætereat.Nónne alijs relinques dolo-
res & labores tuos in diuiſione ſortis? Da &
accipe,& iuſtifica animam tuam. Ante obitũ
tuum operare iuſtitiam: quoniam non eſt a-
Iſai.40.b. Iaco.1.b. 1.Pet.1.d. pud inferos inuenire cibum. ‖Omnis caro ſi-
cut fœnum veteraſcet, & ſicut folium fructi-
ficans in arbore viridi.Alia generantur, & a-
lia deijciuntur: ſic generatio carnis & ſangui
nis,alia finitur, & alia naſcitur. Omne opus
corruptibile in fine deficiet: & qui illud ope-
ratur,ibit cum illo.Et omne opus electum iu
ſtificabitur: & qui operatur illud, honorabi-
tur in illo.Beatus vir qui in ſapientia morabi
D tur:& qui in iuſtitia ſua meditabitur:& in ſen
ſu cogitabit circunſpectionem Dei.Qui exco
gitat vias illius in corde ſuo,& in abſconditis
ſuis intelligens, vadens poſt illam quaſi inue
ſtigator,& in vijs illius conſiſtens, qui reſpi-
cit per feneſtras illius,& in ianuis illius audi-
ens: qui requieſcit iuxta domum illius, & in
parietibus illius figens palum ſtatuet caſulam
ſuam ad manus illius, & requieſcẽt in caſula
illius bona per æuum: ſtatuet filios ſuos ſub
tegmine illius, & ſub ramis eius morabitur.
protegetur ſub tegmine illius à feruore, & in
gloria eius requieſcet.

S. Beatus qui in timore Dei aptat ſe ad ſapientiã, quam ſtulti & mendaces non aſſequentur:peccata Deo non ſunt aſſcribenda,ſed homini qui ab illo conditus eſt libero arbitrio, propoſitis præceptis quæ ſeruare poterat:Dei oculis omnia nuda ſunt.

CAP. XV.

A QVi timet Deum,faciet bona:& qui cõ
*illud.18. tinens eſt iuſtitiæ, apprehendet illam,
& obuiabit illi quaſi mater honorificata,& quaſi mulier à virginitate ſuſpiciet
illum.Cibabit illũ pane vitæ & intellectus,&
aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum: & fir-
mabitur in illo,& non flectetur: & cõtinebit
illum,& non confundetur:& exaltabit illum
apud proximos ſuos,& in medio eccleſiæ ape
riet os eius, & adimplebit illum ſpiritu ſa-
pientiæ & intellectus, & ſtola gloriæ veſtiet
illum.Iucunditatem & exulationem theſau- B
rizabit ſuper illum, & nomine æterno hæ-
reditabit illum. homines ſtulti non apprehen-
dent illam,& homines ſenſati obuiabunt illi.
homines ſtulti non videbunt eã: longe enim
abeſt à ſuperbia & dolo. viri mendaces non
erunt illius memores:& viri veraces inueniẽ-
tur in illa,& ſucceſſum habebũt vſq; ad inſpe
ctionem Dei.Non eſt ſpecioſa laus in ore pec
catoris *quoniam à Deo profecta eſt ſapien- *quia nõ eſt à Domino miſſus.
tia.ſapientiæ enim Dei aſtabit laus, & in ore
fideli abundabit,& dominator dabit eam illi.
Non dixeris,Per Deum abeſt. quæ enim odit
ne feceris.Non dicas,Ille me implanauit:Nõ
enim neceſſarij ſunt ei homines impij.Omne C
execramentum erroris odit Dominus,& non
erit amabile timentibus eum. Deus ab initio
conſtituit hominem,& reliquit illum in ma-
nu conſilij ſui. Adiecit mandata & præcepta
ſua.‖Si volueris mãdata ſeruare, conſeruabũt Matt.19.c
te,& in perpetuum fidem placitam facere.Ap
poſuit tibi aquã & ignem: ad quod volueris,
porrige manũ tuam. ‖Ante hominem vita & Iere.21.c
mors:bonum & malum,quod placuerit ei,da D
bitur illi:quoniam multa ſapiẽtia Dei, & for
tis in potentia, videns omnes ſine intermiſ-
ſione. ‖Oculi Domini ad timentes eum, & Pſal.33.c. Hebr.4.c.
ipſe agnoſcit omnẽ operam hominis. Nemi-
ni mandauit impiè agere,& nemini dedit ſpa
tium peccandi. non enim concupiſcit multi-
tudinem filiorum infidelium & inutilium.

S. Non exaltandum in filijs impijs: de ira Dei in malos & miſericordia in bonos:magna ſunt operum miſericordiæ merita:Dei cognitioni ac iudicio nemo ſe poteſt ſubtrahere, cuius opera ſunt ab homine inſcrutabilia.

CAP. XVI.

NE iucunderis in filijs impijs,ſi multi- A
plicẽtur: nec oblectẽris ſuper ipſos,ſi
nõ eſt timor Dei in illis. Non credas
vitæ illorum,& ne reſpexeris in labores eorũ.
Melior eſt enim vnus timens Deum, quàm
mille filij impij. Et vtile eſt mori ſine filijs,
quàm relinquere filios impios. Ab vno ſenſa
to inhabitabitur patria,& à tribus impijs de-
feretur.Multa talia vidit oculus meus, & for
tiora horum audiuit auris mea. ‖In ſynagóga Infra.21.b
peccantiũ exardebit ignis,& in gente incredi
bili exardeſcet ira.Non exorauerunt pro pec
catis ſuis antiqui gigantes,qui deſtructi ſunt
confidentes ſuæ virtuti: & non pepercit pe-
regrinationi illorum,& execratus eſt eos præ
ſuperbia verbi illorum.Non miſertus eſt illis B
gentem totam perdens, & extollentem ſe in
peccatis ſuis. Et ſicut ſexcenta millia peditũ
qui congregati ſunt in duritia cordis ſui:& ſi
vnus fuiſſet ceruicatus, mirum ſi fuiſſet im-
munis.miſericordia enim & ira eſt cum illo.

Potens

Potens exoratio, & effundens iram secundũ misericordiam suam: sic correptio illius hominem secundum opera sua iudicat. Non effugiet in rapina peccator, & non retardabit sufferentia misericordiam facientis. Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundũ meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius. Non dicas, A Deo abscondar, & ex summo quis mei memo
C rabitur? in populo magno non agnoscar: quæ est enim anima mea in tam immensa creatura? Ecce, cœlum, & cœli cœlorum, abyssus, & vniuersa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius commouebuntur, montes simul, & colles, & fundamenta terræ: & cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur. Et in omnibus his insensatum est cor: & omne cor intelligitur ab illo: & vias illius quis intelligit, & procellam quam nec oculus videbit hominis? Nam plurima illius opera sunt in abscondis: sed opera iustitiæ eius quis enũtiabit? aut
"omnium. 5 quis sustinebit? Longè enim est testamẽtum à quibusdam, & interrogatio "hominum' in consummatione est. Qui minoratur cor-
D de, cogitat inania: & vir imprudens & errans cogitat stulta. Audi me fili, & disce disciplinam sensus, & in verbis meis attende in corde tuo, & dicam in æquitate disciplinam, & scrutabor enarrare sapientiam. & in verbis meis attende in corde tuo, & dico in æquitate spiritus virtutes quas posuit Deus in opera sua
*.8.5. ab initio, & in veritate enuntio scientiã eius. *In iudicio Dei opera eius ab initio, & ab institutione ipsorũ distinxit partes illorum, & initia eorũ in gẽtibus suis. Ornauit in æternũ opera illorum, nec esurierunt, nec laborauerunt, & non destiterũt ab operibus suis. Vnus quisq; proximũ sibi non angustiabit vsq; in æternũ. Non sis incredibilis verbo illius. Post hæc Deus in terrã respexit, & impleuit illã bonis suis. Anima autẽ oĩs vitalis denũtiabit ante faciẽ ipsius, & in ipsa iterũ reuersio illorũ.

S. Creatio primorum parentum, donaq; ipsis collata ac præcepta proposita, distinctio generis humani in varias nationes, quibus rectores præposuit, illosq; & ipsorum opera vniuersa perpetuo intuetur: virtus eleemosynæ: exhortatur peccatores ad pœnitentiam dum sani sunt, proposita Dei misericordia.

CAP. XVII.

A
Gen.1.d.2 b.5.2. DEus ‖ creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Et iterum conuertit illum in ipsam, & secundum se vestiuit illum virtute. Numerũ dierum & tempus dedit illi, & dedit illi potestatem eorũ quæ sunt super terram. Posuit timorẽ illius super omnem carnẽ, & dominatus
Gen.2.d. est bestiarum & volatilium. ‖Creauit ex ipso adiutorium simile sibi: consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi: & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus, sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit illis. Posuit B
"suum.2. oculum "ipsorum' super corda illorum ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomẽ sanctificationis collaudent: & gloria in mirabilibus illius, vt magnalia enarrẽt operũ eius. Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos. Testamentum æternum constituit cum illis, ▷ & iustitiam ' & iudicia sua ▷.2.
ostendit illis. Et magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum, & dixit illis, Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique de proximo suo. Viæ illorum coram illo sunt semper, non sunt absconsæ ab oculis ipsius. In vnamquãq; gentem præposuit rectorẽ: & pars Dei Israel facta est manifesta. ▷ Et' omnia ope ▷.2.
ra illorum velut sol in conspectu Dei: & oculi eius sine intermissione inspicientes in vijs eorum. Nõ sunt absconsa testamenta per ini- C
quitatẽ illorum, & omnes iniquitates eorum in conspectu Dei. ‖Eleemosyna viri quasi sac Infra. 29.c
culus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit: & postea resurget, & retribuet illis retributionẽ, vnicuiq; in caput ipsorum, & conuertet in interiores partes terræ. Pœnitentibus autẽ dedit viã iustitiæ, & confirmauit deficientes sustinere, & destinauit illis sortẽ veritatis. Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua: precare ante faciẽ 'Do- "eius. 4.
mini,' & minue offẽdicula. Reuertere ad Domi
nũ & auertere ab iniustitia ▷ tua,' & nimis o- ▷.3.
dito execrationẽ: & cognosce iustitias & iudicia Dei, & sta in sorte propositionis & orationis altissimi Dei. In partes vade seculi san D
cti, cum viuis & dãtibus confessionem Deo. Non demoreris in errore impiorum, ▷ ante ▷.4.
mortem confitere.' A mortuo quasi nihil, perit ▷ confessio.' Confiteberis viuens, viuus & ▷.12.
sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus illius. Quàm magna misericordia Domini, & propitiatio illius conuertentibus ad se? Nec enim omnia possunt esse in hominibus, quoniã nõ est immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ pla
cuerũt. Quid lucidius sole? & hic deficiet. Aut quid nequius * excogitauit caro & sanguis? *quã quod.
& hoc arguetur. Virtutem altitudinis cœli ipse cõspicit: & omnes homines terra & cinis.

S. Dei magnalia homini inscrutabilia: hominis miseria & Dei erga illum miseratio: proximo miserendum: quomodo infirmus se habere debeat: quomodo sit orandum: considerandũ Dei iudicium, & à proprijs concupiscentijs discedendum.

CAP.

CAP. XVIII.

A QVi viuit in æternum, creauit omnia simul. Deus solus iustificabitur, & manet inuictus rex in æternum. Quis sufficit enarrare opera illius? Quis enim inuestigabit magnalia eius? Virtutem autem magnitudinis eius quis enuntiabit? aut quis adijciet enarrare misericordiam eius? Non est minuere, neq; adijcere, nec est inuenire magnalia Dei. Cum consummauerit homo, tunc incipiet: & cum quieuerit, operabitur. Quid est homo, & quæ est gratia illius? & quid est bonum, aut quid nequam illius? ‖Numerus dierum hominum, vt multum cētum anni: quasi guttæ aquæ maris deputati sunt: & sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die æui. Propter hoc patiens est Deus in illis, & effundit
B super eos misericordiam suam. Vidit præsumptionem cordis eorum quoniam mala est, & cognouit superuersionem illorum quoniam nequam est. ideò adimpleuit propitiationem suam in illis, & ostendit eis viam æquitatis. Miseratio hominis circa proximum suū: misericordia autem Dei super omnem carnē. Qui misericordiam habet, docet, & erudit quasi pastor gregem suum. Misereatur excipiens doctrinam miserationis, & qui festinant in iudicijs eius. Fili, in bonis non des querelam, & in omni dato non des tristitiam verbi mali. Nónne ardorem refrigerabit ros? sic & verbū melius quàm datum. Nónne ecce verbum super datum bonum? sed vtraque cum homi-
C ne iustificato. Stultus acriter improperabit, & datus indisciplinati tabescere facit oculos. Ante iudicium para iustitiam tibi, & antequā loquaris disce. Ante languorem adhibe medicinam & ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei inuenies propitiationem. Ante languorem humilia te, & in tempore in-
Lucæ.18.a firmitatis ostende conuersationem tuā. ‖Non
1.Thes.5.d impediaris orare semper, & ne vetēris vsq; ad mortem iustificari: quoniam merces Dei manet in æternum. Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui ten-
Supra.7.b. tat Deum. ‖Memento iræ in die consumma-
Supra. 11.c tionis, & tempus retributionis in "conuer-
"conuersione faciei. 3. satione facies. 'Memento paupertatis in tem-
"necessitatū 1. pore abundantiæ, & "necessitatē paupertatis' in die diuitiarū. A mane vsq; ad vesperā immutabitur tempus, & hæc omnia citata in ocu-
D lis Dei. Homo sapiens in omnibus metuit, & in diebus delictorum attendet ab inertia. Omnis astutus agnoscit sapientiam, & inuenienti eam dabit confessionem. Sensati in verbis & ipsi sapienter egerunt, & intellexerunt veritatem & iustitiam, & implorauerunt prouer-
Rom.13.d. bia & iudicia. ‖Post concupiscentias tuas nō eas, & à voluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Ne oblecteris in turbis nec in modicis assidua enim est commissio illorum. Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore, & non est tibi nihil in "seculo: 'eris enim inuidus vitæ tuæ. "saeculo.1.

S. *De vino, luxuria, loquacitate, cito credente, gaudente super iniquitate, odiente correptionē, exultante in malitia, discretione in verbis seruanda, correptione, ficta humilitate, & laude tacentis.*

CAP. XIX.

OPerarius ebriosus nō locupletabitur: A
& qui spernit modica, paulatim decidet. Vinum & mulieris apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos: & qui se iungit fornicarijs, erit nequam. putredo & vermes hæreditabunt illum, & extolletur in exēplū maius, & tolletur de numero anima eius. Qui credit cito, leuis corde est, & minorabitur: & qui delinquit in animam suam, insuper habebitur. Qui gaudet iniquitate, denotabitur, & qui odit correptionem, minuetur vita: & qui odit loquacitatē, extinguit malitiā. Qui peccat in animam suam, pœnitebit: & qui iucundatur in malitia, denotabitur. Ne iteres verbum nequam & durum & non minoraberis. Amico & inimico noli narrare sensum B
tuum: & si est tibi delictum noli denudare. audiet enim te, & custodiet te, & quasi defendens peccatum odiet te, & sic aderit tibi semper. Audisti verbum aduersus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori "carnis': sic verbū in corde stulti. ‖Cor "carnis. Leuit.19.d
ripe amicum, ne forte non intellexerit, & di- Matt.18.b
cat, Non feci: aut si fecerit, ne iterum addat fa- Lucæ.17.d
cere. Corripe proximum, ne fortè non dixe- C
rit: & si dixerit, ne fortè iteret. Corripe amicum: sæpe enim fit commissio. Et non omni verbo credas. est qui labitur lingua, sed non ex animo. ‖Quis est enim qui non deliqueIacob.3.a
rit in lingua sua? Corripe proximum antequā comminēris. Et da locum timori Altissimi: quia omnis sapientia timor Dei, & in illa timere Deum, & in omni sapientia dispositio legis. Et non est sapiētia nequitiæ disciplina: & non est cogitatus peccatorum prudentia. Est nequitia, & ▷in' ipsa execratio: & est insi- >.a
piens, qui minuitur sapientia. Melior est homo qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore, quàm qui abundat sensu, & transgreditur legem Altissimi. Est solertia certa, & D
ipsa iniqua. Et est qui emittit verbum certū enarrās veritatem. Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. & est iustus qui se nimium submittit à multa humilitate: &

tate: & est iustus qui inclinat faciem suam, & fingit se non videre quod ignoratum est: & si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu facici cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiãt de illo. Est correptio mendax in ira contumeliosi: & est iudicium quod non probatur esse bonum: & est tacens, & ipse est prudens.

S. De correptione & correpti pœnitentia: de tacente & loquace: de dono sapientis & fatui: de falsa promissione & mendacio: de sapiente qui placet magnatis: de donis non accipiendis, & sapientia abscondita.

CAP. XX.

A QVàm bonum est arguere, quàm irasci? & confitentem in oratione non prohibere. Cõcupiscentia spadonis deuirginabit iuuenculàm: sic qui facit per vim iudicium iniquum. Quàm bonum est correptum manifestare pœnitentiam? sic enim effugies voluntarium peccatum. Est tacens, qui inuenitur sapiens: & est odibilis, qui procax
B est ad loquendum. Est autem tacens, non habens sensum loquelæ: & est tacens, sciens tempus apti temporis. Homo sapiens tacebit vsq; ad tempus: lasciuus autem, & imprudens non seruabunt tempus. Qui multis vtitur verbis, lædet animam suam: & qui potestatem sibi sumit iniustè, odietur. Est processio in malis viro indisciplinato, & est inuentio in detrimentum. Est datum quod non est vtile: & est datum, cuius retributio duplex. Est propter gloriam minoratio: & est qui ab humilitate leuabit caput. Est qui multa redimat modico pretio, & restituens ea in septuplum. Sapiens in verbis seipsum amabilẽ facit: gratiæ autem fatuorum effundentur. Datus insipientis non erit vtilis tibi: oculi enim illius septemplices sunt. exigua dabit, & multa improperabit: & apertio oris illius inflammatio est. Hodie fœneratur quis, & cras expetit, &
C odibilis est homo huiusmodi. Fatuo non erit amicus, & non erit gratia bonis illius. qui enim edunt panem illius: falsæ linguæ sunt. Quoties, & quanti irridebunt eum? Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit: similiter & quod non erat habendum. Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pauimento cadens: sic casus malorum festinanter venient. Homo "acharis' quasi tabula vana, in ore indisciplinatorum assidua erit. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tẽpore suo. Est qui vetatur peccare præ inopia, & in requie sua stimulabitur. Est qui perdet animam suam præ confusione, & ab imprudenti persona perdet eam: personæ autem acceptione perdet se. Est qui D
præ confusione promittit amico, & lucratus est eum inimicum gratis. Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assidue erit. Potior fur quàm assiduitas viri mendacis. perditionem autem ambo hæreditabunt. Mores hominum mendacium sine honore: & confusio illorum, cum ipsis sine intermissione. Sapiens in verbis producet seipsum, & homo prudens placebit magnatis. ‖Qui operatur terram suam, Proue. 1. b. & 28. c.
inaltabit aceruum frugum: & qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur: qui verò placet magnatis, effugiet iniquitatem. ‖Xenia & Exod. 23. a Deu. 16. d. Infr. 41. c.
dona, excæcant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum. Sapientia absconsa & thesaurus inuisus: quæ vtilitas in vtrisq;? Melior est qui celat insipientiam suam, quàm homo qui absc ̃odit sapientiã suã.

S. Docet fugiendum peccatum: primum in genere, deinde in specie productis variis peccatis.

CAP. XXI.

FIli, ‖peccasti? non adijcias iterum: sed & A
de pristinis deprecare vt tibi dimittantur. Quasi à facie colubri fuge peccata: & si accesseris ad illa, suscipient te. Dentes leonis dentes eius, interficientes animas hominum. Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non est sanitas. Obiurgatio & iniuriæ annullabunt substantiam: & domus quæ nimis locuples est, annullabitur superbia: sic substantia superbi eradicabitur. Deprecatio pauperis ex ore vsq; ad aures eius perueniet, & iudicium festinatò aduenier illi. Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris: & qui timet Deum, cõuertetur ad cor suum. Notus à longe potens lingua audaci: & sensatus scit labi se ab ipso. Qui ædificat domum suam impendijs alienis, quasi qui colligit lapides suos in hyeme. ‖Stupa collecta Supr. 16. 2.
synagôga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis. Via peccantium "complan- "complana-
tata' lapidibus, & "in finem' illorum inferi, & ta. 1.
tenebræ, & pœnæ. Qui custodit iustitiam, cõ- "in fine.
tinebit sensum eius. Consummatio timoris Dei sapientia & sensus. Non erudietur, qui non est sapiens in bono. Est autem insipientia quæ abundat in malo: & non est sensus vbi "est' amaritudo. Scientia sapientis tanquã "abundat. 8
inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons vitæ permanet. Cor fatui quasi vas C
confractum, & omnem sapientiam non tenebit. Verbum sapiens quodcunque audierit scius laudabit, & * adijciet: audiuit luxu- *ad se. 8.
riosus, & displicebit illi, & proijciet illud post dorsum suum. Narratio fatui quasi sarcina in via. nam in labijs sensati inuenietur gratia. Os prudentis quæritur in ecclesia, & verba

"ingratus. 6

illius cogitabunt in cordibus ſuis. Tanquã domus exterminata, ſic fatuo ſapiẽtia: & ſcientia inſenſati inenarrabilia verba. Compedes in pedibus, ſtulto doctrina, & quaſi vincula manuum ſuper manum dextrã. Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens vix tacite ridebit. Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi barchiale in brachio dextro. Pes fatui facilis in domum proximi: & homo peritus confundetur à perſona potentis. Stultus à feneſtra reſpiciet in domum: vir autem eruditus foris ſtabit. Stultitia hominis auſcultare per oſtium: & prudens grauabitur contumelia. Labia imprudentum ſtulta narrabunt: verba autem prudentium ſtatéra ponderabuntur. In ore fatuorum cor illorum, & corde ſapientium os illorum. ‖ Dum maledicit impius diabolum: maledicit ipſe animam ſuam. Suſurro coinquinabit animam ſuã, & in omnibus odietur: & qui permanſerit, odioſus erit tacitus & ſenſatus honorabitur.

D

Iudæ. 2. c.

S. De lapidatione pigri, filio indiſciplinato, filiaq; fatua, muſica in luctu, docente fatuum, mortuo plorando: cum ſtulto non loquendum: de corde ſtulti ac timidi: de ſeruanda fide cum amico, & oris cuſtodia.

CAP. XXII.

A IN lapide luteo lapidatus eſt piger, & omnes loquentur ſuper aſpernationem illius. De ſtercore boum lapidatus eſt piger: & omnis qui tetigerit eum excutiet manus. Confuſio patris eſt de filio indiſciplinato: *filia autem * in deminoratione fiet. Filia prudens hæreditas viro ſuo. nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris. Patrem & virum confundit audax, & ab impijs non minorabitur: ab vtriſque autem inhonorabitur. Muſica in luctu importuna narratio: flagella & doctrina in omni tẽpore ſapientia. Qui docet fatuum, quaſi qui cõglutinat teſtam. Qui narrat verbum non audienti, quaſi qui excitat dormientem de graui ſomno. " Cum dormiente loquitur, qui enarrat ſtulto ſapientiam: & in fine narrationis dicit, 'Quis eſt hic? ‖ Supra mortuum plora, defecit enim lux eius: & ſupra fatuum plora, deficit enim ſenſu. Modicum plora ſupra mortuum, quoniam requieuit. Nequiſsimi enim nequiſsima vita, ſuper mortem fatui. Luctus mortui ſeptem dies: fatui autem & impij, omnes dies vitæ illorum. ‖ Cum ſtulto ne multum loquaris, & cum inſenſato, ne abieris. Serua te ab illo, vt non moleſtiam habeas, & non coinquinaberis peccato illius. Deflecte ab illo, & inuenies requiem, & non acediaberis in ſtultitia illius. Super plumbum quid grauabitur? & quod illi aliud nomen, quàm fatuus?

*in. 9. *fatua.

" qui enumerat ſtulto, et in fine dicit. 9.

Infr. 38. b.

Supr. 12. c. B

‖ Arenam & ſalem, & maſſam ferri facilius eſt ferre, quàm hominem imprudentem, & fatuum, & impium. Loramentum ligneum colligatum fundamento ædificij non diſſoluitur: ſic & cor confirmatum in cogitatione conſilij. Cogitatus ſenſati in omni tempore vel metu non deprauabitur. * Sicut paleæ in excelſis, & cæmenta ſine impenſa poſita contra faciem venti non permanebunt: ſic & cor dimidium in cogitatione ſtulti contra impetum timoris non reſiſtet. Sicut cor trepidum in cogitatione fratui, omni tempore non metuet: ſic & qui in præceptis Dei permanet ſemper. Pungens oculum deducit lachrymas: & qui pungit cor, profert ſenſum. Mittens lapidem in volatilia, deijciet illa: ſic & qui conuitiatur amico, diſſoluit amicitiam. Ad amicum etſi produxeris gladium, non deſperes: eſt enim regreſſus ad amicum. Si aperuerit os triſte, non timeas. eſt enim concordatio: excepto conuitio, & improperio & ſuperbia & myſterij reuelatiõe, & plaga doloſa. in his omnibus effugiet amicus. Fidem poſside cum amico in paupertate illius, vt & in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hæreditate illius cohræres ſis. Ante ignem camini vapor & fumus ignis inaltatur: ſic & ante ſanguinem maledicta, & contumeliæ, & minæ. Amicum ſalutare non confundaris. à facie illius non me abſcondam: & ſi mala mihi euenerint per illum, ſuſtinebo. Omnis qui audiet, cauebit ſe ab eo. ‖ Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum, vt non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me?

Prou. 17. 2.

C

Sicut ornatus arenoſus in pariete limpido, &c.

D

Pſal. 104. 2

S. Oratio aduerſus ſuperbiam, gulam & luxuriam: conſuetudo iurãdi, vitanda, & indiſciplinatus ſermo adferens improperium: duo genera in peccato abundantiæ, & tertium adducens iram: confutatio hominis ad peccandum ſe hortantis: de peccatis in adulterio concurrentibus & laude timoris Domini.

CAP. XXIII.

A DOmine pater & dominator vitæ meæ ne derelinquas me in conſilio eorum: nec ſinas me cadere in illa exprobratione. Quis ſuperponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam ſapientiæ, vt ignorationibus eorum non parcant mihi, & non appareant delicta eorum, & ne ad increſcant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundent, & incidam in conſpectu aduerſariorum meorum, & gaudeat inimicus meus? Domine pater, & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorũ. Extollentiam oculorum meorũ ne dederis mihi, & omne deſyderiũ auerte à me.

Auſer

Aufer à me ventris concupiscentias, & concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me, & animæ irreuerenti & infrunitæ ne tradas me. Doctrinam oris audite filij: & qui custodierit illam non periet labijs, nec scandalizabitur in operibus nequissimis. In vanitate sua apprehenditur peccator, & superbus & maB ledicus scandalizabitur in illis. Iurationi non assuescat os tuũ. multi enim casus in illa. Nominatio verò Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorũ non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim ser
Iusr. 27. b. uus interrogatus assiduè, à liuore non minuitur: ‖sic omnis iurans & nominans, in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Et si frustrauerit, delictum illius super ipsum erit: & si dissimulauerit, delinquit dupliciter, & si in vacuũ iurauerit,
*pessima, 2 non iustificabitur. replebitur enim retributione * domus illius. Est & alia loquela contraria morti, nõ inueniatur in hæreditate Iacob. Et enim à misericordibus omnia hæc auferẽtur, & in delictis non volutabuntur. Indisciplinatæ loquelæ non assuescat os tuum: est enim in illa verbum peccati. Memento patris & matris tuæ, in medio enim magnatorum consistis: ne fortè obliuiscatur te Deus in conspectu illorum, & assiduitate tua infatuatus, improperium patiaris, & malu-
4. Re. 16. b isses non nasci, & diem natiuitatis tuæ maledicas. ‖Homo assuetus in verbis improperij, in omnibus diebus suis non erudietur.
C Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram, & perditionem: Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid glutiat: & homo nequam in ore carnis suæ non desinet donec incẽdat ignem. Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediens vsque ad
Ilai. 29. c. finem. ‖Omnis homo qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam, & dicens, Quis me videt? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circunspicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et non intelligit, quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit à se timorem Dei huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum: & non cognouit quoniã oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circunspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita: sic & post perfectum respicit omnia. Hic in platéis ciuitatis vindicabitur, & quasi pullus equinus fugabitur: & vbi nõ spe-

rauit, apprehẽdetur. Et erit dedecus omnibus, eò quòd non intellexerit timorem Domini: Sic & mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. primò enim in lege Altissimi incredibilis fuit: & secundò ‖ virum suum dereliquit': tertiò in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hæc in ecclesiam adducetur, & in filios eius respicietur. Nõ tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum. derelinquet in maledictum memoriã eius, & dedecus illius nõ dẽlebitur. Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est, quàm timor Dei: & nihil dulcius, quã respicere in mandatis Domini. Gloria magna est sequi Dominum: longitudo enim dierum assumetur ab eo.

‖ in virum suum deliquit. 1.

S. Sapientia multiplices suas laudes, & originem discribit, & mirè ad sui amplexum inuitat, omnia suæ doctrinæ splendore illustrans.

CAP. XXIIII.

SApientia laudabit animam suam, & in A Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in ecclesijs Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens, Ego ex ore Altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cœlis vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitaui, & thronus meus in columna nubis. Gyrum cœli circuiui sola, & profundum abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulaui, & in omni terra steti. Et in omni populo, & in omni gente primatum habui: & omnium excellentium & humilium corda virtute calcaui: & in his omnibus requiem quæsiui, & in hæreditate Domini morabor. Tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium: & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo, & dixit mihi, In Iacob inhabita, & in Israel hæreditare, & in electis meis mitte radices. Ab initio * ante secula creata sum, & vsque ad fu- *. &.
turum seculum non desinam: & in habitatione sancta coram ipso ministraui. Et sic B
in Sion firmata sum, & in ciuitate sanctificata similiter requieui, & in Ierusalem potestas mea. Et radicaui in populo honorificato. & in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine sanctorum detentio mea. Quasi cedrus exaltata sum in libano: & quasi cypressus in monte Sion. quasi palma exaltata sum in cades, & quasi plãtatio rosæ in Iericho. Quasi oliua speciosa in campis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquam in platéis. Si-

cut cinnamomum,& balſamum aromatizans odorem dedi:quaſi myrrha electa, dedi ſuauitatem odoris: & quaſi ſtorax & galbanus, & vngula,& gutta,& quaſi Libanus non inciſus vaporaui habitationem meã,& quaſi balſamũ non miſtũ odor meus.Ego quaſi terebinthus extẽdi ramos meos,& rami mei honoris &gratiæ. Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honeſtatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & ſanctæ ſpei. In me gratia omnis vitæ & veritatis, in me omnis ſpes vitæ & virtutis. Tranſite ad me omnes qui cõcupiſcitis me,& à generationibus meis implemini.Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & fauũ. Memoria mea in generationes ſeculorũ. ‖Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient. Qui audit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt. Qui elucidant me,vitam æternam habebunt. Hæc omnia liber vitæ, & teſtamentum Altiſſimi, & agnitio veritatis. Legem mandauit Moyſes in præceptis iuſtitiarum, & hæreditatem domui Iacob, & Iſrael promiſsiones. Poſuit Dauid puero ſuo excitare regem ex ipſo fortiſsimum,& in throno honoris ſedentẽ in ſempiternum. ‖Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam,& ſicut Tigris in diebus nouorum. Qui adimplet quaſi Euphrátes ſenſum: qui multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſsis. Qui mittit diſciplinam ſicut lucem, & aſſiſtens quaſi Gehon in die vindemiæ. Qui perficit primus ſcire ipſam, & infirmior non inueſtigabit eam. A mari enim abundabit cogitatio eius,& conſilium illius in abyſſo magna.Ego ſapientia effudi flumina. Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio,ego quaſi fluuius Dorix, & ſicut aquæductus exiui de paradiſo. Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo 'partus' mei fructum. Et ecce factus eſt mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare. quoniam doctrinam quaſi antelucanum illumino omnibus,& enarrabo illam vſque ad longinquum.Penetrabo omnes inferiores partes terræ,& inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo ▷omnes'ſperantes in Domino. Adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus ſapientiam, & non deſinam in progenies illorum vſque in æuum ſanctum. ‖Videte quoniam non ſoli mihi laboraui,ſed omnibus exquirentibus veritatem.

S. Tria quæ Domino placent & tria quæ odit: noũ inſuſpicabilia: laus timoris Dei: mulieris nequã mira deteſtatio: à muliere initium peccati & mortis: mulieris Dominum non ferendum.

CAP. XXV.

IN tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ A ſunt probata coram Deo & hominibus. Cõcordia fratrum,& amor proximorum, & vir & mulier bene ſibi conſentientes. Tres ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum,Pauperem ſuperbum:& diuitem mendacem: & ſenem fatuum & inſenſatum. Quæ in iuuentute tua non congregaſti, quomodo in ſenectute tua inuenies? Quàm ſpecioſum canitiei iudicium, & presbyteris cognoſcere conſilium? Quàm ſpecioſa veteranis ſapientia, & glorioſus intellectus, & conſilium? Corona ſenum multa peritia: & gloria illorum timor Dei. Nouem inſuſpicabilia cordis magnificaui, & decimũ dicã in lingua hominibus. Homo qui iucũdatur, B in filijs viuẽs & videns ſubuerſionẽ inimicorum ſuorum. Beatus qui habitat cum muliere ſenſata, ‖& qui lingua ſua non eſt lapſus, Supr. 14.a & qui non ſeruiuit indignis ſe. Beatus qui inuenit amicum verum,&qui enarrat iuſtitiam auri audienti. Quàm magnus qui inuenit ſapientiam & ſcientiam? ſed non eſt ſuper timẽtem Dominum. timor Dei ſuper omnia ſe ſuperpoſuit. beatus homo, cui donatum eſt habere timorem Dei: qui tenet illũ, cui aſsimilabitur? Timor Dei initiũ dilectionis: eius fidei autem initium agglutinandum eſt ei. Omnis plaga triſtitia cordis eſt: & omnis malitia nequitia mulieris. Et omnem plagam, & non C plagam videbit cordis: & omnem nequitiam, & non nequitiam mulieris: & omnem obductum, & non obductum odientium: & omnẽ vindictam, & non vindictam inimicorũ. Non eſt caput nequius ſuper caput colubri: & non eſt ira ſuper irã mulieris. ‖Cõmorari leoni & Prou.21.c draconi placebit, quàm habitare cum muliere nequã. Nequitia mulieris immutat faciẽ eius: & obcæcabit vultum ſuum tanquam vrſus: & quaſi ſaccum oſtendet in medio proximorum eius. Ingemuit vir eius, & audiens ſuſpirauit modicum. Breuis omnis malitia ſuper malitiam mulieris, ſors peccatorum cadat ſuper illam. Sicut aſcenſus arenoſus in pedibus ve- D terani, ſic mulier linguata homini quieto. Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, & non concupiſcas mulierem in ſpecie. Mulieris ira, & irreuerentia,& confuſio magna. Mulier ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo. Cor humile, & facies triſtis, & plaga mortis, mulier nequam. Manus debiles, & genua diſſoluta, mulier quæ non beatificat virum ſuum. ‖A muliere initium factum eſt peccati, & Gene.3.b per illam omnes morimur. Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum: nec mulier nequam veniam prodeundi. Si non ambulauerit ad manum

manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum. A carnibus tuis abscinde illam, ne semper te abutatur.

S. *Proponit vicissim laudes bonæ mulieris & vituperia malæ ac zelotypæ: filia custodiēda: tria timenda: duo contristantia, & duo periculosa.*

CAP. XXVI.

A MVlieris bonæ beatus vir: numerus enim annorū illorum duplex. Mulier fortis oblectat virum suum, & annos vitæ illius in pace implebit. Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis: diuitis autē, & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris. A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit. Delaturam ciuitatis, & collectionem populi, & calumniam mendacem: super mortem omnia grauia. Dolor cordis & luctus, mulier zelotypa. In mu- *infideli. 6.
liere 'zelotypa' flagellum linguæ, omnibus cō municās. Sicut bonū iugum quod mouetur, ita & mulier nequam: qui tenet illam, quasi
B qui apprehendit scorpionem. Mulier ebriosa, ira magna: & contumelia, & turpitudo illius non tegetur. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur. In filia non auertente se, firma custodiam: ne inuenta occasione vtatur se. Ab omni irreuerentia oculis caue, & ne mireris si te neglexerit. sicut viator sitiens, ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum sedebit, & contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec defi-
C ciat. Gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum, & ossa illius impinguabit. Disciplina illius datum Dei est. Mulier sensata & tacita, non est immutatio eruditæ animæ. Gratia super gratiam mulier sancta, & pudorata. Omnis autem ponderatio non est digna continentis animæ. Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bona species in ornamentum domus eius. lucerna splendens super candelabrum sanctum, & species faciei super ætatem stabilem. Columnæ aureæ super bases argenteas, & pedes firmi super plan-
D tas stabilis mulieris. Fundamenta æterna supra petram solidam, & mandata Dei in corde mulieris sanctæ. In duobus contristatum est cor meum, & in tertio iracundia mihi aduenit, Vir bellator deficiens per inopiam: & vir sensatus contemptus: & qui transgreditur à iustitia ad peccatum Deus parauit eum ad romphæam. Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt, Difficilè exuitur negotians à negligentia: & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum.

S. *Ob inopiam & amorem diuitiarum multi delinquunt: timor Domini constanter seruandus: tentatio probat eum qui tentatur: sequenda iustitia: inconstantia stulti, & modestia in verbis seruanda: secreta amici non reuelanda: de annuente oculo & insidioso.*

CAP. XXVII.

PRopter inopiam multi deliquerunt: & A
qui quærit locupletari, auertit oculum suum. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur: sic & inter medium venditionis & emptionis angustiabitur peccatis. Cōteretur cum delinquēte delictum. Si nō in timore Domini tenueris te instāter, cito subuertetur domus tua. Sicut in percussura cribri remanebit puluis: sic aporia hominis in cogitatu illius. Vasa figuli probat fornax, B
& homines iustos tentatio tribulationis. Si- Supr. 13. c.
cut rusticatio de ligno ostēdit fructum illius: sic verbum ex cogitatu cordis hominis. Ante sermonem non laudes virum: hæc enim tētatio est hominum. Si sequaris iustitiam, apprehendes illam, & indues quasi podērem honoris, & inhabitabis cum ea: & proteget te in sempiternum, & in die agnitionis inuenies firmamentum. Volatilia ad sibi similia conueniunt: & veritas ad eos qui operantur illam reuertetur. Leo venationi insidiatur semper: sic peccata operātibus iniquitates. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nā stultus sicut luna mutatur. In medio insensatorū serua verbum tempori: in medio autem cogitantium assiduus esto. ‖Narratio peccantium o- Supr. 23. b
diosa, & risus illorum in delictis peccati. Loquela multum iurans, horripilationem capiti statuet, & irreuerentia ipsius obthuratio aurium. Effusio sanguinis in rixa superborum: & maledictio illorum auditus grauis. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. Dilige proximum, & coniungere fide cum illo. Quòd si denudaueris absconsa illius, non C
persequēris post eum. Sicut enim homo qui perdit amicum suum: sic & qui perdit amicitiam proximi sui. Et sicut qui dimittit auem de manu sua: sic dereliquisti proximum tuum, & non eum capies. non illum sequaris, quoniam longe abest, effugit enim quasi caprea de laqueo, quoniam vulnerata est anima eius. vltrà eum nō poteris colligare, & maledicti est concordatio. denudare autem amici mysteria, desperatio est animæ infœlicis. ‖Annuens oculo fabricat iniqua, & Prou. 10. b
nemo eum abijciet: in conspectu oculorum tuorum condulcabit os suum, & super sermones tuos admirabitur. Nouissime autem per- D
uertet os suum, & in verbis tuis dabit scandalum. Multa audiui, & non coæquaui ei, & Dominus odiet illum. Qui in altū mittit lapidem, super caput eius cadet: & plaga do-

Prou. 26.d
Eccle. 10.b

losa dolosi'diuidet vulnera. ‖ Et qui foueam fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit lapidem proximo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo. Facienti nequiſsimum conſilium, ſuper ipſum deuoluetur, & non agnoſcet vnde adueniat illi. Illuſio & improperium ſuperborum, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi. Laqueo peribunt qui oblectantur caſu iuſtorum: dolor autem conſumet illos antequam moriantur. Ira & furor vtraq; execrabilia ſunt, & vir peccator continens erit illorum.

S. *Non quærenda vindicta, ſed offenſa remittenda: ab ira ac lite ceſſandum: mala linguæ & pericula ipſius, & de tertia lingua: aures ſapienda aduerſus linguam nequam, oriq; frenum imponendum.* CAP. XXVIII.

A Deut. 32.e
Rom. 12.d
Matt. 6.d

QVi vindicari vult, à Domino inueniet vindictam, & peccata illius ſeruans ſeruabit. Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata ſoluẽtur. ‖ Homo homini reſeruat iram: & à Deo quærit medelam? In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam: & de peccatis ſuis deprecatur? Ipſe dum caro ſit, reſeruat iram: & propitiationem petit à Deo? quis exorabit pro delictis illius? Memento nouiſsimorum, & deſine inimicari. Tabitudo enim, & mors imminent in mandatis eius. Memorare timorem Dei, & non iraſcaris proximo. Memorare teſtamentum Altiſsimi, & deſpice ignorantiam proximi. Abſtine te à lite, & minues peccata, homo enim iracundus incendit litẽ, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.

Marc. 11.e

B

Prou. 26.c

‖ Secundum enim ligna ſyluæ, ſic ignis exardeſcit: & ſecundum virtutem hominis, ſic iracundia illius erit, & ſecundum ſubſtantiã ſuam exaltabit iram ſuam. Certamen feſtinatum incendit ignem: & lis feſtinans effundit ſanguinem: & lingua teſtificans adducit mortem. Si ſufflaueris, quaſi ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illam, extinguetur. vtraque ex ore proficiſcuntur. Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes. Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem: ciuitates muratas diuitum deſtruxit, & domos

C magnatorum effodit. Virtutes populorũ concîdit, & gentes fortes diſſoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus ſuis. qui reſpicit illam non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requieſcat. Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem linguæ comminuet oſſa. Multi ceciderunt in ore gladij, ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam. Beatus qui tectus eſt à lingua nequã, qui in iracundiam illius nõ tranſiuit, & qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non eſt ligatus: iugum enim illius, iugum ferreum eſt: & vinculum illius, vinculum æreum eſt. Mors illius D mors nequiſsima: & vtilis potius inferis, quã illa. Perſeuerantia illius non permanebit, ſed obtinebit vias iniuſtorum: & in flamma ſua non comburet iuſtos. Qui relinquunt Deum incident in illã, & exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in illos quaſi leo, & quaſi pardus lædet illos. Sepi aures tuas ſpinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis. Aurũ tuum & argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtatêram, & frenos ori tuo rectos: & attende ne fortè labaris in lingua, & cadas in cõſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.

S. *Per mutuum ſubueniendum proximo, fideq; mutuanti ſeruanda: & quanquam multi fidem fallant, non tamen ob id ceſſandum ab eleemoſyna, cuius laudes deſcribit: fideiuſſori gratia habenda eſt, fideq; ſeruanda. in quibus conſiſtat initium vitæ hominis diſſerit, & de vagis & ingratis hoſpitibus.* CAP. XXIX.

A

QVi facit miſericordiam, fœneratur proximo ſuo: & qui prævalet manu, mandata ſeruat. Fœnerare proximo tuo in tempore neceſsitatis illius, & iterum redde proximo in tempore ſuo. Confirma verbum, & fideliter age cum illo: & in omni tempore inuenies quod tibi neceſſarium eſt. Multi quaſi inuentionem æſtimauerunt fœnus, & præſtiterunt moleſtiam his qui ſe adiuuerunt. Donec accipiant, oſculãtur manus dantis, & in promiſsionibus humiliant vocem ſuam: Et in tempore redditionis poſtulabit tempus, & loquetur verba tædij & murmurationum, & tempus cauſabitur. ſi autem potuerit reddere, "aduerſabitur, ſolidi' vix reddet dimidium, & computabit illud quaſi B inuentionem: ſinautem, fraudabit illum pecunia ſua, & poſsidebit illum inimicum gratis, & conuitia, & maledicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam. Multi non cauſa nequitiæ non fœnerati ſunt, ſed fraudari gratis timuerunt. Veruntamen ſuper humilem animo fortior eſto, & pro eleemoſyna non trahas illum. Propter mandatum aſſume pauperem: & propter inopiam eius ne dimittas eum vacuum. Perde pecuniam propter fratrem & amicum tuum: & non abſcondas illam ſub lapide in perditionem. ‖ Pone theſaurum tuum in præceptis Altiſsimi, & proderit tibi magis, quàm aurum. Conclude eleemoſynam in "corde' pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. ‖ Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cũ ipſo, & gratiam

"aduerſatus ſolidũ. 8.

Tob. 4. b

"ſinu.

Supr. 17. d

gratiam hominis quasi pupillam cõseruabit: & postea resurget,& retribuet illis retributionem,vnicuique in caput illorum. Super scutum potentis,& super lanceam,aduersus inimicum tuum pugnabit. Vir bonus fidẽ facit proximo suo: & qui perdiderit confusionem, derelinquet sibi. Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam suã. Repromissorem fugit peccator & immundus.Bona repromissoris sibi adscribit peccator:& ingratus sensu derelinquet liberantem se. Vir repromittit de proximo suo: & cũ perdiderit reuerentiam, derelinquetur ab eo.Repromissio nequissima multos perdidit dirigentes, & commouit illos quasi fluctus maris. Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis.Peccator transgrediens mandatum Domini,incidet in promissionem nequam: & qui conatur multa agere, incidet in iudicium. Recupera proximum secundũ virtutẽ tuam,& attende tibi ne incidas.‖Initium vitæ hominis, aqua & panis, & vestimẽtum, & domus protegens turpitudinem.Melior est victus pauperis sub tegmine asserum, quàm epulæ splẽdidæ in peregrè sine domicilio.Minimum pro magno placeat tibi, & improperium peregrinationis non audies. Vita nequã hospitandi de domo in domum:& vbi hospitabitur,& nõ fiducialiter aget, nec aperiet os. Hospitabitur,& pascet,& potabit ingratos, & ad hæc amara audiet, Transi hospes, & orna mensam: & quæ in manu habes,ciba cæteros. Exi à facie honoris amicorum meorum:necessitudine domus meæ hospitio mihi factus est frater. Grauia hæc homini habenti sensum, Correptio domus, & improperium fœneratoris.

C

Infr.39.c.

D

Ecc.19.

S. Filij in disciplina educandi, & quàm sit pernicioſum illis indulgere: corporis ſanitas præſtat diuitijs: & quàm ſit noxia & fugienda homini triſtitia, cordis verò iucunditas quàm ſit vtilis.

CAP. XXX.

A Prou.13.d & 23.b.

QVi diligit filium suum, assiduat illi flagella,vt lætetur in nouissimo suo, & non palpet proximorũ ostia. Qui docet filium suũ, laudabitur in illo, & in medio domesticorũ in illo gloriabitur. Qui docet filium suum,in zelum mittit inimicum,& in medio amicorum gloriabitur in illo.Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus. similem enim reliquit sibi post se. In vita sua vidit, & lætatus est in illo: in obitu suo non est contristatus, nec confusus est coram inimicis. reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam.Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, & super omnem vocem turbabuntur viscera eius. Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadet præceps. Lacta filiũ, & pauentem te faciet:lude cum eo, & contristabit te.Non corrideas illi:ne doleas,& in nouissimo obstupescentes dentes tui.Non des illi potestatẽ in iuuentute,& ne despicias cogitatus illius.‖Curua ceruicem eius in iuuentute,& tunde latera eius dum infans est:ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo,ne in turpitudinem illius offendas. Melior est pauper sanus & fortis viribus, quàm dines imbecillis & flagellatus malitia. Salus animæ in sanctitate iustitiæ, & melior est omni auro & argento: & corpus validum, quàm census immensus.Non est census super censum salutis corporis: & non est oblectamentum super cordis gaudium. Melior est mors, quàm vita amara: & requies æterna, quàm languor perseuerans. Bona abscondita in ore clauso,quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro.‖Quid proderit libatio idólo? nec enim manducabit, nec odorabitur. sic qui effugatur à Domino, & portãs mercedes iniquitatis. Videns oculis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem, & suspirans. Tristitiam non des animæ tuæ, & non affligas temetipsum in consilio tuo. Iucunditas cordis, hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis: & exultatio viri est longæuitas. Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitate eius: & tristitiam longe expelle à te. Multos enim occidit tristitia, & non est vtilitas in illa.Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus. Splendidum cor, bonum in epulis est: epulæ enim illius diligenter fiunt.

B

Supra.7.c.

Dan.14.b.

D

S. Vigilia honeſtatis:cogitatus præſcientiæ: labor diuitis & pauperis: diligens aurum:multi caſus in auro:laus diuitis,ſine macula: modeſtia in menſa ſeruanda:laus ſobrietatis,& vituperatio gulæ: laus modici vini, & vetuperatio immodici.

CAP. XXXI.

A

VIgilia honestatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius aufert somnum. Cogitatus præscientiæ auertit sensum,& infirmitas grauis sobriam facit animam. Laborauit dies in congregatione substantiæ,& in requie sua replebitur bonis suis. Laborauit pauper in diminutione victus, & in fine inops fit.Qui aurum diligit,non iustificabitur: & qui insequitur consumptionem,replebitur ex ea.‖Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie ipsius perditio illorum. Lignum offensionis est aurum sacrificantium. væ illis

Supra. 8.a

qui sectantur illud, & omnis imprudens de-
Lucæ.6.d. periet in illo. ‖ Beatus dies, qui inuentus est sine macula: & qui post aurum non abijt, nec sperauit in pecunia & thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. "Quis' probatus est in illo, &
"Qui. *inuentus. perfectus* est, & erit illi gloria æterna? qui potuit transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit. ideo stabilita sunt bona illius in Domino, & eleemosynas illius
B enarrabit omnis ecclesia sanctorum. Supra mensam magnam sedisti? non aperias super illam faucem tuam prior. Non dicas, si multa sunt quæ super illam sunt. Memento quoniam malus est oculus nequam. Nequius oculo quid creatum est? ideò ab omni facie sua lachrymabitur, cum viderit. Ne extendas manum tuam prior, & inuidia contaminatus erubescas. Ne comprimaris in conuiuio. Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso. Vtere quasi homo frugi his quæ tibi apponuntur: & non cum manducas multum, odio habearis. Cessa prior, causa disciplinæ: & noli nimius esse, ne fortè offendas. Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam: nec prior poscas bibere.
C Quàm sufficiens est homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem. Vigilia & cholera, & tortura viro infrunito: somnus sanitatis in homine parco. dormiet vsque in mane, & anima illius cum ipso delectabitur. Et si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili, & ne spernas me: & in nouissimo inuenies verba mea. In omnibus operibus tuis esto velox,
Prou.22.b & omnis infirmitas non occurret tibi. ‖ Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele. In nequissimo pane murmurabit ciuitas, & testimonium nequitiæ illius verum est. Di-
D ligentes in vino noli prouocare: multos enim exterminauit vinum. Ignis probat ferrum durum: sic vinum corda superborum arguet in ebrietate potatum. Aequa vita hominibus, vinum in sobrietate: si bibas illud moderatè, eris sobrius. Quæ vita est quæ minuitur vino? Quid defraudat vitam? Mors. Vinum in iucunditatem creatum est, & non in ebrietatem, ab initio. Exultatio animæ & cordis vinum moderatè potatum. Sanitas est animæ & corpori sobrius potus. Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit. Amaritudo animæ vinum multum potatum. Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem, & faciens vulnera. In conuiuio vini non arguas proximum: & non despicias eum in iucunditate illius: verba improperij non dicas illi, & non premas illum in repetendo.

S. Officium boni rectoris: maior natu loquatur: tacendum vbi non est & qui audiat: iucunditas musicæ in conuiuio: adolescenti tacendum: laus taciturnitatis: discutienda propria domus: laus timoris Domini: peccator vitat correptionem: absque consilio nihil agendum.

CAP. XXXII.

REctorem te posuerũt? noli extolli: esto A in illis quasi vnus ex ipsis. Curam illorum habe, & sic consydera, & omni cura tua explicita recumbe: vt læteris propter illos, & ornamẽtum gratiæ accipias coronam, & dignationem consequaris corrogationis. Loquere maior natu: decet enim te. primum verbum diligenti scientiam, & non impedias musicam. Vbi auditus non est, non effundas sermonem, & importunè noli extolli in sapientia tua. Gemmula carbunculi in ornamẽto auri, & comparatio musicorum in conuiuio vini. Sicut in fabricatione auri signum B est smaragdi: sic numerus musicorũ in iucundo & moderato vino. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Adolescens loquere in tua causa vix. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens. In medio magnatorum * non præ- *loquia
sumas: & vbi sunt senes, non multum loquaris. Ante grandinem præibit coruscatio: & ante verecundiam præibit gratia, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Et hora C surgendi non te trices: præcurre autem prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo. Et super his omnibus benedicito Dominum qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis suis. Qui timet Dominum, excipiet doctrinam eius: & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem. Qui quærit legem, replebitur ab ea: & qui insidiosè agit, scandalizabitur ab ea. Qui timent Dominum, inuenient iudicium iustum, & iustitias quasi lumen accendent. Peccator homo vitabit correptionem, & secundum voluntatem suam inueniet comparationem. Vir consilij non dispe- D
det intelligentiã, alienus & superbus nõ pertimescet timorẽ. etiam postquam fecit cum eo sine consilio, & suis insectationibus arguetur. Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides: nec credas te viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum. Et à filijs tuis caue, & à domesticis tuis attende. In omni opere tuo crede ex

fide

fide animæ tuæ, hoc est enim conseruatio mãdatorum. Qui credit Deo attendit mandatis: & qui confidit in illo, non minorabitur.

S. Laudantur timens Deum & sapiens: inconstantia præcordiorum fatui: amicus subsannator. dies & tempora à Deo sunt, qui & reliqua omnia creauit ac disponit, in cuius manu est homo vt lutum in manu figuli. malum contra bonum: possessio non in vita sed in morte distribuenda alijs: & quomodo serui sint tractandi.

CAP. XXXIII.

A TImenti Dominum non occurrent mala, sed in tentatione Deus illum conseruabit, & liberabit à malis. Sapiens non odit mandata & iustitias, & non illidetur quasi in procella nauis. Homo sensatus credit legi Dei, & lex illi fidelis. Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, & sic deprecatus exaudietur, & conseruabit disciplinam, & tunc respondebit. Præcordia fatui quasi rota carri: & quasi axis versatilis cogitatus illius. Equus emissarius, sic & amicus subsannator, sub omni suprasedente hinnit. Quare dies diem superat, & iterum lux lucẽ, & annus annum à sole? A Domini scientia separati sunt facto sole, & præceptum custodiente. Et immutauit tempora, & dies festos ipsorũ, & in illis dies festos celebrauerunt ad
B horã. Ex ipsis exaltauit & magnificauit Deus, & ex ipsis posuit in numerum dierũ, & oẽs homines de solo, & ex terra vnde creatus est Adam. In multitudine disciplinæ Domini separauit eos, & immutauit vias eorum. Ex ipsis benedixit, & exaltauit: & ex ipsis sanctificauit, & ad se applicauit: & ex ipsis maledixit & humiliauit, & conuertit illos à separatione ipsorum. Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud & disponere. Omnes viæ eius secundum dispositionem eius: sic homo in manu illius qui se fecit, & reddet illi secundum iudicium suum. Contra malum bonum est, & contra mortem vita: sic & contra virum iustum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi. Duo contra duo, & vnum contra vnum: & ego nouissimus euigilaui, & quasi qui colligit acinos post vindemiatores. In benedictione
C Dei & ipse speraui: & quasi qui vindemiat, repleui torcular. ‖ Respicite quoniam non mihi soli laboraui, sed omnibus exquirentibus disciplinam. Audite me magnati, & omnes populi, & rectores ecclesiæ auribus percipite. Filio & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua: & non dederis alij possessionem tuam: ne fortè pœniteat te, & depreceris pro illis. Dum adhuc superes & aspiras, non immutabit te omnis caro, melius enim vt filij tui te rogent, quàm te respicere in manus filiorum tuorum. In omnibus operibus tuis præcellens esto. Ne dederis maculam in gloriam tuam. In die consummationis dierum vitæ tuæ, & in tẽpore exitus tui distribue hæreditatem tuam. Cibaria, & virga, & onus asino: panis, & disciplina, & opus seruo. Operatur in disciplina, & quærit requiescere: laxa manus illi, & quærit libertatẽ. Iugum & lorum curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assiduæ. Seruo maleuolo tortura & compedes, mitte illum in operationem, ne vacet. multam enim malitiam docuit otiositas. in opera constitue eũ: sic enim condecet illum. Quòd si non obaudierit, curua illum compedibus, & non amplifices super omnem carnem. Verum sine iudicio nihil facias graue. ‖ Si est tibi seruus*, sit tibi quasi anima tua: quasi fratrem sic eum tracta: quoniam in sanguine animæ comparasti illum. Si læseris eum iniustè, in fugam conuertetur. & si extollens discesserit: quem quæras, & in qua via quæras illum, nescis. Supra. 7. c. 4. *fidelis.

S. Vanitas somniorum, diuinationum, augurij, mendaciorum: laus expertorum: beatitudo timentium Deum: oblationes iniquorum: fraudans pauperem: vnus ædificans & alter destruens: faciens pœnitentiam & non abstinens à peccatis.

CAP. XXXIIII.

VAna spes, & mendacium viro insensa A
to: & somnia extollunt imprudentes. Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum: sic & qui attendit ad visa mendacia. hoc secundum hoc visio somniorum. Ante faciem hominis similitudo ▷al ▷.6.
terius' hominis. Ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid verum dicetur? Diuinatio erroris & auguria, mendacia & somnia malefacientium, vanitas est. Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur, nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum. multos enim errare fecerunt somnia. & exciderunt sperantes in illis. Sine mendacio consummabitur verbum legis, & sapientia in ore fidelis complanabitur. Qui non est tentatus, quid scit? Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit enarrabit intellectum. Qui non est expertus, pauca recognoscit: qui autem in multis factus est, multiplicat malitiam. ▷ Qui tentatus ▷.7.
non est, qualia scit? qui implanatus est, abũ- B
dabit nequitia'. Multa vidi enarrando, & plurimas verborum consuetudines. Aliquoties vsq; ad mortẽ periclitatus sum horũ causa, & liberatus sum gratia Dei. Spiritus timẽtiũ Deum quæritur, & in respectu illius benedicetur. spes enim illorũ in salutẽ illos, & oculi Dei in diligen-

diligentes se. Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non pauebit: quoniam ipse est spes eius. Timentis Dominū beata est anima eius. Ad quē respicit, & quis est fortitudo eius? Oculi Domini super timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & vmbraculum meridiani, deprecatio offensionis, & adiutorium casus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans sanitatem, & vitam, & benedictionem. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata, & non sunt beneplacitæ subsannationes iniustorum. Dominus solus sustinentibus se in via veritatis &
Prou. 15.b iustitiæ. ‖Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum: nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filiū in conspectu patris sui. Panis egentium, vita pauperum est: qui defraudat illum, homo san
D guinis est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximū suū. Qui effundit sanguinē, & qui fraudē facit mercenario, fratres sunt. Vnus ædificās, & vnus destruēs: quid prodest illis, nisi labor? Vnus orās, & vnus maledicens: cuius vocē exaudiet Deus? Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? sic homo qui ieiunat in peccatis suis: & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se? orationem illius quis exaudiet?

S. Verum & acceptum Deo sacrificium: non appareas coram eo vacuus: primitiæ & oblationes hilari animo tribuendæ: sacrificium iniustum: pauperem læsum, pupillum & viduam lachrymantem exaudit Dominus: orationem iustorum, & potissimum se humiliantium audit Deus, liberans ab affligentibus, & cuique reddens iuxta opera sua.

CAP. XXXV.

A QVi conseruat "legem', multiplicat orationē. Sacrificium salutare est attendere mādatis, & discedere ab omni iniqui
"verbū. 12. ▷.3. tate: ▷& propitiationem litare sacrificijs super iniustitias'. & deprecatio pro peccatis, recedere ab iniustitia. Retribuet gratiam, qui offert similaginem: & qui facit misericordiā, offert sacrificium. Beneplacitum est Domi-
▷.6. no recedere ab iniquitate: ▷& deprecatio pro
Exod. 23.b peccatis recedere ab iniustitia'. ‖Non appa-
& 34.c. rebis ante conspectum Domini vacuus. Hæc
B enim omnia propter mandatum Dei fiunt.
Deut. 16.d Oblatio iusti impinguat altare, & odor suauitatis est in conspectu altissimi. Sacrificium iusti acceptum est, & memoriam eius nō obliuiscetur Dominus. Bono animo gloriā redde Deo: & non minuas primitias manuum
1.Cor. 9.b tuarum. ‖In omni dato hilarem fac vultum tuū, & in exultatione sanctifica decimas tuas.

‖Da altissimo secundum datum eius, & in bo Tob. 4.b.
no oculo adinuentionem facito manuū tuarum: quoniam Dominus retribuens est, & septies tantum reddet tibi. ‖Noli offerre mu- Leui. 22.c.
nera praua, non enim suscipiet illa. Et noli C
inspicere sacrificium iniustum, quoniam Do Deut. 15.d
minus iudex est, ‖& non est apud illum glo- Rom. 2.b. Deut. 10.b
ria personæ. ‖Non accipiet Dominus personā 2.Par. 19.c
in pauperem, & deprecationem læsi exaudiet. Iob. 34.b. Sapié. 6.b.
Non despiciet preces pupilli: nec viduam, si Rom. 2. b.
effundat loquelam gemitus. Nônne lachry- Gal. 2.b. Ephe. 6.b.
mæ viduæ ad maxillam descendunt, & excla- Colos. 3.d
matio eius super deducentem eas? A maxilla Act. 10. c. 1.Pet. 1.c.
enim ascendunt vsque ad cœlum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur: & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit. Oratio humiliantis se, nubes penetrabit: & donec propinquet, non consolabitur: & non discedet, donec Altissimus aspiciat. Dominus non elongabit, sed iudicabit iustos, & faciet iudicium: & Fortissimus non habebit in illis D
patientiam, "vt' contribulet dorsum ipsorum: "quousq;. 4
& Gentibus reddet vindictam, donec tollat plenitudinem superborum: & sceptra iniquorum contribulet, donec reddat hominibus secundum actus suos: & secundum opera Adæ, & secundum præsumptionem illius, donec iudicet iudicium plebis suæ, & oblectabit iustos misericordia sua. Speciosa misericordia Dei: in tempore tribulationis quasi nubes pluuiæ in tempore siccitatis.

S. Super Israël & ciuitatem Ierusalem inuocat Dei misericordiam: super gentes verò alienas Dei timorem eiusq; manum, vt ipsius potentia glorificetur, ipseq; solus Deus agnoscatur: cor insensatum & cor prauum: species mulieris faciem viri exhilarat: bonæ mulieris possessio.

CAP. XXXVI.

MIserere nostri Deus omnium, & respi A
ce nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum, & immitte timorem tuum super Gentes quæ non exquisierūt te: vt cognoscant quia non est Deus nisi tu, vt enarrent magnalia tua. Alleua manum tuā super Gentes alienas, vt videant potentiam tuam. Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in eis: vt cognoscant te, sicut & nos cognouimus, quoniam non est Deus præter te Domine. Innoua signa, & immuta mirabilia. Glorifica manum, & brachiū dextrum. Excita furorem, & effunde irā. Extol- B
le aduersarium, & afflige inimicum. Festina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia tua. In ira flammæ deuoretur qui saluatur: & qui pessimant plebem tuam, inueniant perditionem. Contere caput principū, inimico-

inimicorum dicentium, Non est alius præter nos. Congrega omnes tribus Iacob: & cognoscãt quia non est Deus, nisi tu, vt enarrent magnalia tua: & hæreditabis eos, sicut ab initio. Miserere plebi tuæ, super quam inuocatum est nomen tuum: & Israel, quem coæquasti primogenito tuo. Miserere ciuitati sanctificationis tuæ Ierusalem, ciuitati requiei tuæ. Reple Sion inenarrabilibus verbis
C tuis, & gloria tua populum tuum. Da testimonium quia ab initio creaturæ tuæ sunt, & suscita precationes, quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores. Da mercedem sustinentibus te, vt prophetæ tui fideles inueniantur: & exaudi orationes seruorum tuo-
Num.6.d. rum. ‖ Secundum benedictionem Aaron da populo tuo, & dirige nos in viam iustitiæ: & sciant omnes qui habitant terram, quia tu es Deus conspector seculorum. Omnem escam manducabit venter, & est cibus cibo melior. Fauces contingunt cibum feræ, & cor insensatum verba mendacia. Cor prauum dabit tristitiam, & homo peritus resi-
D stet illi. Omnem masculum excipiet mulier: & est filia melior filia. Species mulieris exhilarat faciem viri sui, & super omnem cõ cupiscentiam hominis superducit desyderiũ. Si est lingua curationis, est & mitigationis & misericordiæ: non est vir illius secundum filios hominum. Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem: adiutorium secundum illum est, & columna vt requies. Vbi non est sepes, diripietur possessio: & vbi non est mulier, ingemiscit egens. Cui credit, qui non habet nidum? Et deflectens vbicunque obscurauerit, quasi succinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem.

S. Detestatio ficti amici, veri amici ne obliuiscaris: discretio in captandis consilijs, & cum quibus consulas, & quibus te & consiliũ tuum occultes: laus sententiæ viri sancti: verbum nequam: quatuor ex corde oriuntur: laus viri periti & sapientis: qui sophisticè loquitur odibilis est: tenta animam tuam, & si sit nequam non des illi potestatem: pernicies crapulæ.

A CAP. XXXVII.

OMnis amicus dicet, Et ego amicitiam copulaui. sed est amicus solo nomine amicus. Nónne tristitia ineſt vsque ad mortem? Sodalis autem, & amicus ad inimicitiam conuertentur. O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia, & dolositate illius? Sodalis amico con-
iucõdatur in oblationibus, & in tẽpore tribulationis aduersarius erit. Sodalis amico condolet causa ventris, & contra hostem accipiet scutum. Non obliuiscaris amici tui in animo tuo, & nõ immemor sis illius in operibus tuis. Noli consiliari cum socero tuo, & à zelantibus te absconde consilium. Omnis consiliarius prodit consilium, sed est consiliarius in semetipso. A consiliario serua animam tuam. B
prius scito quæ sit illius necessitas: & ipse enim animo suo cogitabit. ne fortè mittat sudem in terram, & dicat tibi, Bona est via tua. & stet econtrario videre quid tibi eueniat. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, & cum iniusto de iustitia, & cum muliere de
"his' quæ æmulatur: cum timido de bello, cũ "ea.3.
negotiatore de traiectione: cum emptore de venditione, cum viro liuido de gratijs agendis, cum impio de pietate, cum inhonesto de honestate, cum operario agrario de omni opere, cum operario annuali de consummatione anni, cum seruo pigro de multa operatione. non attendas his in omni consilio. Sed cũ viro sancto assiduus esto, quemcunq; cognoueris obseruantem timorem Dei, cuius anima est secundum animam tuam: quicunque titubauerit in tenebris, non condolebit tibi. Et cor boni consilij statue tecũ: non est enim
tibi aliud pluris illo. Anima viri sancti enun- C
tiat aliquando vera, quàm septem circunspectores sedentes in excelso ad speculandum. Et in his omnibus deprecare Altissimum, vt dirigat in veritate viam tuam. Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile. Verbum ne-
quam immutabit cor: ex quo partes quatuor p.15.
oriuntur, bonum & malum, vita & mors: & dominatrix illorum est assidua lingua. Vir peritus multos erudiuit, & animæ suæ suauis est. Qui sophisticè loquitur, odibilis est: in omni re defraudabitur. non est enim illi data à Domino gratia: omni enim sapientia defraudatus est. Est sapiens, animæ suæ sapiens: & fructus sensus illius laudabilis. Vir D
sapiens plebem suam erudit, & fructus sensus illius fideles sunt. Vir sapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabũt. Vita viri in numero dierum: dies autem Israel innumerabiles sunt. Et sapiens in populo hæreditabit honorem, & nomen illius erit viuens in æternum. Fili, in vita tua tenta animam tuam: & si fuerit nequam, non des illi potestatem. non enim omnia omnibus expediunt, & nõ omni animæ omne genus placet. Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. in multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsque ad cholerã. Propter crapulam multi obierunt. qui autem abstinens est, adijciet vitam.

S. Honora medicũ: à Deo data est homini medicina: quomodo ægrotus se habebit erga Deũ & medicũ: mortuus plorandus, tẽperandũ aũt à tristitia

ſtitia quæ mortuo non prodeſt & tibi obeſt: ſed memineris te etiam morituru̇m: quiſque artifex conſiderat ea in quibus operatur: & hi neceſſarij quidem ſunt in communitate, ſed in ea non præeminent dignitate vel ſapientia.

CAP. XXXVIII.

A HOnora medicum propter neceſsitatem. etenim illum creauit Altiſsimus. A Deo eſt enim omnis medela, & à rege accipiet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in cõſpectu magnatorũ collaudabitur. Altiſsimus creauit de terra medicinã, & vir prudẽs nõ abhorrebit illã.

Exod. 15.d ‖Nónne â ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus ſcientiam Altiſsimus, honorari in mirabilibus ſuis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmẽta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabuntur opera eius. Pax enim Dei ſuper faciem terræ. Fili, in tua infirmitate ne deſpicias teipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Da ſuauitatem & memoriam ſimilaginis: & impingua oblationem, & da locum

B medico. etenim illum Dominus creauit: & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando in manus illorum incurras: ipſi vero Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & ſanita-

Supr. 22.b tem, propter conuerſationem illorum. ‖Qui delinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. Fili in mortuum produc lachrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare, & ſecundum iudicium contege corpus illius, & non deſpicias ſepulturam illius. Propter delaturam autem amarè fer luctum illius vno die, & cõſolare propter triſtitiam, & fac luctum ſecundum meritum eius vno

Prouer. 15. die, vel duobus propter detractionem. ‖A trib. & 17.d. ſtitia enim feſtinat mors, & cooperit virtutẽ, & triſtitia cordis flectit ceruicem. In abductione permanet triſtitia: & ſubſtantia inopis ſecundum cor eius. Ne dederis in triſtitia cor tuum, ſed repelle eam à te: & memento nouiſſimorum, noli obliuiſci. neque enim eſt conuerſio, & huic nihil proderis, & teipſum peſſimabis. Memor eſto iudicij mei: ſic enim e-

C rit & tuum. mihi heri, & tibi hodie. In requie mortui requieſcere fac memoriam eius, & cõſolare illum in exitu ſpiritus ſui. Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis: & qui minoratur actu, ſapientiã percipiet: quia ſapientia replebitur. Qui tenet aratrũ, & qui gloriatur in iaculo, ſtimulo boues agitat, & conuerſatur in operibus eorum, & enarratio eius in filijs taurorum. Cor ſuum dabit ad verſandos ſulcos, & vigilia eius in ſagina vaccarum. Sic omnis faber & architectus qui noctem tanquam diem tranſigit, qui ſculpit ſignaculo ſculptilia, & aſsiduitas eius variat picturam. cor ſuum dabit in ſimilitudinẽ picturæ, & vigilia ſua perficiet opus. Sic faber ferrarius ſedens iuxta incũdẽ, & conſyderans opus ferri. Vapor ignis vret carnes eius, & in calore fornacis concertatur. Vox mallei innouat aurem D eius, & contra ſimilitudinem vaſis oculus eius. Cor ſuum dabit in conſummationẽ operum, & vigilia ſua ornabit imperfectionem. Sic figulus ſedens ad opus ſuum, conuertens pedibus ſuis rotã, qui in ſolicitudine poſitus eſt ſemper propter opus ſuum, & innumera eſt omnis operatio eius. In brachio ſuo formabit lutum, & ante pedes ſuos curuabit virtutem ſuam. Cor ſuum dabit vt conſummet linitionem, & vigilia ſua mundabit fornacẽ. Omnes hi in manibus ſuis ſperauerunt, & vnuſquiſque in arte ſua ſapiens eſt. ſine his omnibus non ædificatur ciuitas. Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in eccleſiã non tranſilient. Super ſellam iudicis non ſedebunt, & teſtamentum iudicij non intelligent, neque palàm facient diſciplinam & iudicium, & in parabolis non inuenientur: ſed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis accommodantes animam ſuam, & conquirentes in lege Altiſſimi.

S. Studium ſapientis, ipſiuſq; præclara opera & nominis perpetuitas: Deus benedicẽdus in operibus ſuis, cui nihil occultũ eſt: benedictio Dei in bonos, & ira in malos: bonis omnia in bonũ cedunt, malis in malum, ad quos puniendos & cætera ſunt creata.

CAP. XXXIX.

SApientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in prophetis vacabit. Narrationem virorum nominatorum cõſeruabit, & in verſutias parabolarum ſimul introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in abſconditis parabolarum conuerſabitur. In medio magnatorũ miniſtrabit, & in conſpectu præſidis apparebit. In terram alienigenarum gentium pertranſiet. bona enim & mala in omnibus tentabit. Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum, & in conſpectu Altiſsimi deprecabitur. Aperiet os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum: & ipſe tanquã imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ, & in oratione cõfitebitur Domino. Et ipſe diriget conſilium eius, & diſciplinam, & in abſconditis ſuis conſiliabitur. Ipſe B palàm faciet diſciplinam doctrinæ ſuæ, & in

lege testamenti Domini gloriabitur. Collaudabunt multi sapientiam eius,& vsq; in seculum non delebitur.Nō recedet memoria eius, & nomē eius requiretur à generatione in generationem. Sapientiam eius enarrabunt gentes,& laudem eius enuntiabit ecclesia. Si permanserit nomen *derelinquet plus quàm mille:& si requieuerit,proderit illi.Adhuc consiliabor,vt enarrē:vt furore enim repletus sum. In voce dicit, Obaudite me diuini fructus, & quasi rosa plātata super riuos aquarū fructificate. Quasi Libanus odorē suauitatis habete.Florete flores,quasi liliū, & date odorem, & frondete in gratiam,& collaudate canticū, & benedicite Dominum in operibus suis.Date nomini eius magnificentiam, & confitemini illi in voce labiorum vestrorum,& in canticis labiorum,& citharis,& sic dicetis in con
C fessione,‖Opera Domini vniuersa bona valGen.1.d. Marc.7.d. de. In verbo eius stetit aqua, sicut congeries: & in sermone oris illius, sicut exceptoria aquarū:quoniā in præcepto ipsius placor fit,& non est minoratio in salute ipsius.Opera omnis carnis corā illo,& nō est quicquā absconditū ab oculis eius. A seculo vsq; in seculum respicit,& nihil est mirabile in cōspectu eius. Non est dicere, Quid est hoc, aut quid est
Gene.7.d. istud?omnia enim in tēpore suo quærētur.Benedictio illius quasi fluuius inūdabit: &‖quo modo cataclysmus aridam inebriauit, sic ira ipsius gentes quæ non exquisierunt eum,hæExod.14.c ▷.5. reditabit. ‖Quo modo cōuertit aquas ▷in siccitatē',& siccata est terra,& viæ illius vijs illorum directæ sunt:sic peccatoribus offensiones in ira eius.Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala. ‖Initiū necessariæ rei vitæ hominum,aqua, ignis & ferSupr.29.d D rum,▷sal',lac,& panis similagineus,& mel,& ▷.18. botrus vuæ,& oleum,& vestimentū.Hæc omnia sanctis in bona,sic & impijs & peccatoribus in mala conuertentur. Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt,& in furore suo confirmauerunt tormēta sua:in tempore consummationis effundent virtutem:& furorem eius
Infr.40.d qui fecit illos,confundent.‖Ignis,grando,fames,& mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt.bestiarum dentes,&scorpij,& serpentes, & romphæa vindicans in exterminium impios. In mandatis eius epulabuntur, & super
"necessitatē terram in "necessitate' præparabuntur, & in temporibus suis non præterient verbum.Propterea ab initio confirmatus sum,& consiliatus sum,& cogitaui,& scripta dimisi. Omnia opera Domini bona, & omne opus hora sua subministrauit. Non est dicere, Hoc illo nequius est:omnia enim in tempore suo cōprobabuntur.Et nunc in omni corde & ore collaudate,& benedicite nomen Domini.

S. Occupationi magnæ, iugo graui, ac varijs miserijs homo obnoxius: omnia caduca: iniqui cum suis diuitijs cito delendi: laus vitæ sibi sufficientis:varios binarios commendat,quibus tamen alia anteponit:laus timoris Domini:fac ne indigeas, nec in alienā mensam respicias à quo vir disciplinatus et eruditus seseruat.

CAP. XL.

OCcupatio magna creata est omnibus A hominibus, & iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum,vsq; diem sepulturæ in matrē omnium. Cogitationes eorū, & timores cordis, adinuētio expectationis,& dies finitionis: residentes super sedē gloriosam,vsq; ad humilia tum in terra & cinere:ab eo qui vtitur hyacintho,& portat coronam,vsq; ad eum qui operitur lino crudo. Furor, zelus, tumultus, fluctuatio,& timor mortis, iracūdia perseuerās, & cōtentio,& in tempore refectionis in cubili somnus "noctis'immutat scientiā eius.Modi "mortis. 4. cū tanquā nihil in requie, & ab eo in somnis, quasi in die respectus. Cōturbatus est in visu B cordis sui, tanquā qui eua ferit in die belli. In tēpore salutis suæ exurrexit,&admirās ad nullum timorē cum omni carne,ab homine vsq; ad pecus,& super peccatores septuplum. ‖Ad Supr.39.d hæc mors,sanguis,contentio,& romphæa,oppressiones,fames,& cōtritio,& flagella:super iniquos creata sunt hæc omnia,&‖propter il- Gene.7.c. losfactusest cataclysmus.‖Omnia▷enim'quæ de terra sunt,in terram conuertentur, ‖& om Infra.41.b ▷.3. nes aquæ in mare conuertētur.Omne munus, Eccle.1.b. & iniquitas delebitur,& fides in seculum stabit. Substantiæ iniustorum sicut fluuius siccabuntur,&sicut tonitruum magnum in pluuia personabunt.In aperiendo manus suas, lætabitur: sic præuaricatores in cōsummatione tabescēt. Nepotes impiorū non multiplicabunt ramos, & radices immundæ super cacumen petræ sonant.Super omnem aquā viriditas,& ad oram fluminis ante omne fœnū euelletur. Gratia sicut paradisus in benedictionibus, & misericordia in seculo permanet.Vita sibi sufficientis operarij condulcabitur,& in ea inuenies thesaurum.Filij,ædificatio ciuitatis confirmabit nomen,& super hanc mulier immaculata computabitur. Vinum & musica lætificant cor, & super vtraq; dilectio sapientiæ. "Tibiæ' & psalteriū suauē faciunt melodiā,& "Tibia. 4. super vtraq; lingua suauis.Gratiā & speciē despyderabit oculus tuus,& super hoc virides fationes.Amicus & sodalis in tēpore cōuenientes,& super vtrosq; mulier cum viro. Fratres in adiutoriū in tēpore tribulationis, & super eos misericordia liberabit. Aurum & argentū est constitutio pedū:& super vtrunq; consiliū beneplacitū:Facultates & virtutes exaltāt cor,

cor,& ſuper hæc timor Domini.Non eſt in timore Domini minoratio, & nõ eſt in eo inquirere adiutorium.Timor Domini ſicut paradiſus benedictionis, & ſuper omnem gloriam operuerunt illũm.Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas.melius eſt enim mori, quàm indigere. Vir reſpiciens in menſam alienam, non eſt vita eius in cogitatione victus.alit enim animam ſuam cibis alienis.Vir autem diſciplinatus,& eruditus cuſtodiet ſe.In ore imprudentis condulcabitur inopia, & in ventre eius ignis ardebit.

S. Memoria mortis cui eſt amara & cui non: mortem non metuas, ſed præteritorũ & futurorum memento, contentus diuina diſpoſitione circa te:maledictio manens impios: cura boni nominis: ſapientia & theſaurus abſconditi inutiles:qualiter ſit de peccatis erubeſcendum:ne faciem auertas à proximo,nec reſpicias mulierem alterius,neque improperes poſt datum,

CAP. XLI.

A O Mors quàm amara eſt memoria tua homini pacem habenti in ſubſtantijs ſuis:viro quieto: & cuius viæ directæ ſunt in omnibus,& adhuc valenti accipere cibum?O mors bonum eſt iudicium tuum homini indigenti,& qui minoratur viribus, defecto ætate, & cui de omnibus cura eſt, & incredibili qui perdit ſapientiam. Noli metuere iudicium mortis. Memento quæ ante te fuerunt,& quæ ſuperuentura ſunt tibi:hoc iudicium à Domino omni carni, & quid ſuperueniet tibi in beneplacito Altiſsimi? ſiue decẽ, ſiue centum,ſiue mille anni.Non eſt enim in inferno accuſatio vitæ.Filij abominationum ſiunt filij peccatorum, & qui cõuerſantur ſecus domos impiorum, Filiorum peccatorum periet hæreditas,& cum ſemine illorum aſſiduitas opprobrij. De patre impio queruntur
B filij, quoniam propter illum ſunt in opprobrio. Væ vobis viri impij,qui dereliquiſtis legem Domini altiſsimi, Et ſi nati fueritis, in maledictione naſcemini:ſi mortui fueritis,in
Sup.40.b maledictione erit pars veſtra, ‖ Omnia quæ de terra ſunt in terram conuertentur: ſic impij à maledicto in perditionem. Luctus hominum in corpore ipſorum, nomen aũt impiorũ delebitur. Curã habe de bono nomine,hoc enim magis permanebit tibi,quã mille theſauri precioſi & magni.Bonæ vitæ numerus die-
C rum:bonum autem nomen permanebit in æuum.Diſciplinam in pace conſeruate filij.ſapientia enim abſcondita,& theſaurus inuiſus,
Supr.20.d quæ vtilitas in vtriſque? ‖ Melior eſt homo qui abſcondit ſtultitiam ſuam, quam homo qui abſcondit ſapientiam ſuam. Veruntamen
"reuereminī.1. "reuertimini'in his quæ procedũt de ore meo, Non eſt enim bonum omnem irreuerentiam obſeruare:& non omnia omnibus beneplacẽt in fide.Erubeſcite à patre & à matre de fornicatione: & à præſidente & à potente de mendacio:à principe & à iudice de delicto:à ſyna D
goga & plebe de iniquitate: à ſocio & amico de iniuſtitia: ▷ &' de loco in quo habitas: de ▷.9. furto,de veritate Dei,& teſtamento: de diſcubitu in panibus,& ab obfuſcatione dati & accepti: à ſalutãtibus de ſilentio: à reſpectu mulieris fornicariæ:& ab auerſione vultus cognati. Ne auertas faciem à proximo tuo, & ab auferendo partem & non reſtituendo. Ne reſpicias mulierem alieni viri, & ne ſcruteris ancillam eius, neq; ſteteris ad lectum eius. Ab amicis de ſermonibus improperij:& cùm dederis,ne improperes.

S. Secretum non reuelandum: à reſpectu perſonarum & alijs pleriſq; vitijs hîc enumeratis abſtinendum: datum & acceptũ ſcribendum: de ſollicita cuſtodia filiæ,& ſuper luxurioſam firmanda cuſtodia: commorari mulieri periculoſum:melior eſt autem iniquitas viri quàm mulier benefaciens: opera Domini,qui omnia videt etiam occulta cordium,ſunt perfecta & deſiderabilia.

CAP. XLII.

N On duplices ſermonem auditus de re- A
uelatione ſermonis abſconditi, & eris verè ſine cõfuſione,& inuenies gratiã in conſpectu omnium hominum, ne pro his omnibus confundaris. ‖ & ne accipias perſo- *Leuit.19.a Deut.1.c. & 16.d.*
nam,vt delinquas. De lege Altiſsimi,& teſta- *Prou.24.a Iacob.2.a*
mento: & de iudicio iuſtificare impium de verbo ſociorum & viatorũ, & de datione hæreditatis amicorum, de æqualitate ſtatéræ & ponderum,de acquiſitione multorum & pau- *"correptione.2.*
corum, de "corruptione' emptionis & negotiatorum, & de multa diſciplina filiorum, & ſeruo peſsimo latus ſanguinare.Super mulierem nequam bonum eſt ſignum. Vbi manus multæ ſunt claude:& quodcunque trades,numera & appende: datum verò, & acceptum omne deſcribe. De diſciplina inſenſati & fatui, & de ſenioribus qui iudicantur ab adoleſcentibus:& eris eruditus in omnibus, & probabilis in conſpectu omnium virorum. Filia B
patris abſcondita eſt. vigilia & ſolicitudo eius aufert ſomnium, ne fortè in adoleſcentia ſua adultera efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat:nequando polluatur in virginitate ſua, & in paternis ſuis grauida inueniatur: ne fortè cum viro commorata trãſgrediatur, aut certè ſterilis efficiatur.‖Super filiam luxu Sup.26.b.
rioſam confirma cuſtodiam:nequando faciat te in opprobrium venire inimicis, à detractione in ciuitate,& obiectione plebis, & confundat te in multitudine populi. Omni homini noli intendere in ſpecie: & in medio mulie-

rum

rum noli commemorari. de vestimentis enim procedit tinea, & à muliere iniquitas viri. Melior est enim iniquitas viri, quàm mulier benefaciēs, & mulier cōfundēs in opprobriū. Memor ero igitur operū Domini, & quæ vidi annunciabo in sermonibus Domini opera eius. Sol illuminās per omnia respexit, & gloria Domini plenum est opus eius. Nónne dominus fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ confirmauit Dominus omnipotens stabiliri in gloria sua? Abyssum, & cor hominum inuestigauit: & in astutia eorum excogitauit. Cognouit enim Dominus omnem scientiam, & inspexit in signum æui, annuncians quæ præterierunt & quæ superuentura sunt, reuelans vestigia occultorum. Non præterit illum omnis cogitatus, & non absconditur se ab eo vllus sermo. Magnalia sapientiæ suæ decorauit: qui est ante seculum & vsque in seculum, neq; adiectum est neque minuitur, & non eget alicuius consilio. Quàm desiderabilia omnia opera eius, & tanquam scintilla quæ est considerare? Omnia hæc viuunt, & manent in seculū, & in omni necessitate omnia obaudiunt ei. Omnia duplicia, vnum contra vnum, & non fecit quicquam deesse. Vniuscuiusq; cōfirmauit bona, Et quis satiabitur videns gloriam eius.

S. Eminentia creatoris relucet in cœlorum ornatu & pulchritudine: nempe in cœlo, luna, stellis, iride, niue, grandine, nubibus, tonitru, gelu, ab aquilone, pruina, & mari, in quo sunt plurima genera beluarum: denique nemo ad Deum laudandum sufficit.

CAP. XLIII.

A ALtitudinis firmamentum pulchritudo eius est, species cœli in visione gloriæ. Sol in aspectu annuntians in exitu, vas admirabile opus Excelsi. In meridiano exurit terram, & in cōspectu ardoris eius quis poterit sustinere. Fornacem custodiens in operibus ardoris. Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exufflans & refulgens, radijs suis obcæcat oculos. Magnus Dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter. Et luna in omnibus in tempore suo, ostē sio temporis & signum æui. A luna signum diei festi, luminare quod minuitur in consummatione. Mensis secundum nomen eius est
B crescens mirabiliter in consummatione. Vas castrorum in excelsis, in firmamento cœli resplendens glorioscē. Species cœli gloria stellarū mundū illuminans in excelsis Dominus.
"exardescēt. 4. In verbis sanctis stabūt ad iudiciū, & nō "deficient in vigilijs suis. Vide arcum, & benedic
Gene. 9. b. eum ‖ qui fecit illū: valde speciosus est in splēdore suo. Gyrauit cœlum in circuitu gloriæ suæ manus excelsi aperuerunt illum. Imperio suo accelerauit niuem, & accelerat coruscationes emittere iudicij sui. Propterea aperti sunt thesauri, & euolauerunt nebulæ sicut aues, In magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grandinis. In conspectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius aspirauit notus. Vox tonitrui eius verberauit terram tempestas, aquilonis, & cōgregatio spiritus: & sicut auis deponens ad sedendum, aspergit niuem, & sicut locusta demergens descensus eius. Pulchritudinem candoris eius admirabitur oculus, & super imbrē eius C
D expauescit cor. Gelu sicut salē effundet super terrā: & dū gelauerit fiet tanquā cacumina tribuli. Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua, super omnem congregationē aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis. Et deuorabit montes, & exuret desertum, & extinguet viride sicut ignē. Medicina omnium in festinatione nebulæ, & ros obuians ab ardore venieti humilem efficiet eum. In sermone eius siluit ventus, & cogitatione sua placauit abyssum, & plantauit illum Dominus Iesus. Qui nauigant mare, enarrāt pericula eius: & audientes auribus nostris admirabimur. Illic præclara opera, & mirabilia: varia bestiarum genera, & omnium pecorum, & creatura beluarum. Propter ipsum confirmatus est itineris finis, & in sermone eius composita sunt omnia. Multa dicemus, D
& deficiemus in verbis, consummatio autem sermonum ipse est in omnibus. Gloriantes ad quid valebimus? ipse enim omnipotens super omnia opera sua. ‖ Terribilis Dominus, Psal. 59. a.
& magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Glorificantes Dominum quantūcunq; potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicētes Dominum, exaltate illum quantum potestis. maior enim est omni laude. Exultantes eum replemini virtute. Ne laboretis: non enim comprehendetis. ‖ Quis videbit eū & enarrabit? & Psal. 105. a.
quis magnificabit eū sicut est ab initio? Multa absconditа sunt maiora his: pauca enim vidimus operum eius. Omnia autem Dominus fecit, & piè agentibus dedit sapientiam.

S. Laus piorū patrum ac seminis eorum: primū in genere, deinde nominatim laudātur Enoch, Noë, Abraham cui factæ sunt promissiones, Isaac, & Iacob.

CAP. XLIIII.

LAudemus viros glorioſos, & parentes A
nostros in generatione sua. Multam gloriam fecit dominus magnificentia sua à seculo, Dominantes in potestatibus suis homines magni virtute & prudentia sua præditi, nuntiantes in prophetis dignitatem prophetarū, & imperātes in præsenti populo,
& virtute

& virtute prudentiæ populis ſanctiſsima verba. In peritia ſua requirentes modos muſicos,
"in ſcriptura. 3. narrantes carmina "ſcripturarum'. Homines diuites in virtute pulchritudinis ſtudium habentes: pacificantes in domibus ſuis. Omnes iſti in generationibus gentis ſuæ gloriam adepti ſunt, & in diebus ſuis habentur in laudibus. Qui de illis nati ſunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. & ſunt quorum non eſt memoria: perierunt quaſi qui non fuerint, & nati ſunt quaſi non nati, & filij ipſorũ cum ipſis. Sed illi viri miſericordiæ ſunt, quorum pietates non defuerunt: cum ſemine eorũ permanent bona, hæreditas ſancta nepotes eorum, & in teſtamentis ſtetit ſemen eorum: & filij eorum propter illos vſque in æternum manent: ſemen eorum & gloria eorum non
C derelinquetur. Corpora ipſorum in pace ſepulta ſunt, & nomen eorum viuit in generationem & generationem. Sapiẽtiam ipſorum narrent populi, & laudem eorum nuntiet eccleſia. ‖Henoch placuit Deo, & tranſlatus eſt
Gen.5.c. Heb.11.a. Gene.6.b. 7.a. Hebr.11.b. in paradiſum, vt det gentibus pœnitentiam. Noë inuentus eſt perfectus, iuſtus & in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio. Ideò dimiſſum eſt reliquum terræ, cum factum eſt
Gene.17.a. diluuium. ‖Teſtamenta ſeculi poſita ſunt apud illum, ne deleri poſsit diluuio omnis caro. Abraham magnus pater multitudinis gentium, & non eſt inuentus ſimilis illi in gloria, qui conſeruauit legẽ Excelſi & fuit in te-
Gen.22.d. Galat.3.b. ſtamentum cum illo. ‖ In carne eius ſtare fecit teſtamento, & in tẽtatione inuentus eſt
Gen.22.c. fidelis. ‖Ideò iureiurando dedit illi "gloriam'
D in gente ſua, creſcere illum quaſi terræ cumu
"ſemen.7. lum, & vt ſtellas exaltare ſemen eius, & hæreditare illos à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos terræ. Et in Iſaac eodem modo fecit propter Abraham patrem eius. Benedictionem omnium gentium dedit illi Do
*ſuum. minus, & teſtamentum *confirmauit ſuper caput Iacob. Agnouit eum in benedictionibus ſuis, & dedit illi hæreditatem, & diuiſit illi partem in tribubus duodecim. Et conſeruauit illi homines miſericordiæ inuenientes gratiam in oculis omnis carnis.

S. De laudibus Moſi, Aaron, & Phinees: de cõgregatione Core interempta.

CAP. XLV.

A
Exod.11.a. DIlectus Deo & hominibus Moyſes, cuius memoria in benedictione eſt. Similem illũ fecit in gloria ſanctorum, & magnificauit eum in timore inimicorum,
Exod.6.7. 8. & in verbis ſuis monſtra placauit. ‖Glorificauit illum in conſpectu regum, & iuſsit illi coram populo ſuo, & oſtendit illi gloriam ſuã.
Exod.16.c ‖In fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum,
▷.3. & elegit eum ex omni carne. Audiuit ▷enim' eum, & vocem ipſius, & induxit illum in nubem. ‖ Et dedit illi "cor ad præcepta', & legem
Exod.19.b "corã præc. vitæ & diſciplinæ docere Iacob teſtamentum pta.3. ſuum, & iudicia ſua Iſrael. Excelſum ‖ fecit Exod.4.d Aaron fratrem eius, & ſimilem ſibi de tribu Leui, ſtatuit ei teſtamentum æternum, & dedit illi ſacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria. & circumcinxit eum zona gloriæ, & induit eum ſtolam gloriæ, & coronauit eum in vaſis virtutis. ‖Circumpedes & femoB
Exod.28.f ralia, & humerale poſuit ei, & cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare ſonitum in inceſſu ſuo, auditum facere ſonitum in templo in memoriam filijs gentis ſuæ. Stola ſancta auro & hyacintho, & purpura, opus textile, viri ſapientis iudicio & veritate præditi. Torto cocco opus artificis, gemmis pretioſis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarij ſculptis in memoriam ſecundum numerum tribuum Iſrael. Coronam auream ſuper mitram eius expreſſam ſigno ſanctitatis, & gloria honoris, & opus virtutis, deſyderia oculorum ornata. Sic pulchra ante ipſum nõ fuerunt talia vſque ad originem. Non eſt indutus illa alienigena aliquis, ſed tantũ fillij ipſius ſoli, & nepotes eius per omne tempus. Sacrificia ipſius cõſumpta ſunt igne quotidie. ‖Cõ C
Leui.8.b pleuit Moſes manus eius, & vnxit illum oleo ſancto. Factum eſt illi in teſtamentum æternum, & ſemini eius ſicut dies cœli fungi ſacerdotio, & habere laudem & glorificare populum ſuũ in nomine ſuo, Ipſum elegit ab omni viuente, offerre ſacrificiũ Deo, Incenſum, & bonum odorem in memoriam placare pro populo ſuo: ▷ &' dedit illis in præceptis ſuis ▷.4. poteſtatem, in teſtamentis iudiciorum docere Iacob teſtimonia, & in lege ſua lucem dare Iſrael. ‖Quia contra illum ſteterunt alieni, & Num.16.d propter inuidiam circundederunt illum homines in deſerto, qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Core in iracundia. Vidit Dominus Deus, & non placuit illi, & conſumpti ſunt in impetu iracundiæ. Fecit illis D monſtra, & conſumpſit illos in flãma ignis. Et addidit Aaron gloriam, & dedit illi hæreditatem, & primitias frugum terræ diuiſit illi. Panem ipſis in primis parauit in ſatietatem. nam & ſacrificia Domini edent, quæ dedit illi, & ſemini eius. Cæterum in terra gentes non hæreditabit, & pars non eſt illi in gente. ipſe eſt enim pars eius, & hæreditas. ‖ Phi-
Num.25.f 1.Mac.2.f nees filius Eleazari tertius in gloria eſt, imitando eum in timore Domini: & ſtare in reuerentia gentis: in bonitate & alacritate animæ ſuæ placuit Deo Iſrael. Ideo ſtatuit illi teſtamentum pacis, principem ſanctorum & gẽtis ſuæ, vt ſit illi ſemini eius ſacerdotij dignitas in æternum. Et teſtamentum Dauid regi

filio

filio Iessæ de tribu Iuda hæreditas ipsi & semini eius, vt daret sapientiam in cor nostrum iudicare gentem suam in iustitia: ne aboleretur bona ipsorum, & gloriam ipsorum in gentem eorum æternam fecit.

S. Laudes Iosue, Caleb, & Samuelis.

CAP. XLVI.

A FOrtis in bello Iesus Naue successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei, expugnare insurgẽtes hostes, vt consequeretur hæreditatem Israel. Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, & iactando contra ciuitates romphæas? Quis ante illum sic restitit? Nam hostes ipse Dominus "perduxit' ‖Aut non in iracundia eius impeditus est sol, & vna dies facta est quasi duo? Inuocauit altissimum potentem in oppugnando inimicos vndique, & audiuit illum magnus & sanctus Deus in saxis grãdinis virtutis valdè fortis. Impetũ fecit contra gentem hostilem, & in descensu perdidit contrarios vt cognoscant gentes potẽtiam eius, quia contra Deum pugnare non est facile: & secutus

"percussit. Iosue. 10.c

B est à tergo potẽtes. ‖Et in diebus Moysi misericordiam fecit ipse & Caleb filius Iephone, stare contra hostem, & prohibere gentem à peccatis, & perfringere murmurmalitiæ. Et ipsi duo cõstituti, à periculo liberati sunt à numero sexcẽtorum millium perditum, inducere illos in hæreditatem, in terram quæ manat

Num. 14.c

C lac & mel. ‖Et dedit Dominus ipsi Caleb fortitudinem, & vsq; in senectutem permãsit illi virtus, vt ascẽderet in excelsum terræ locum, & semen ipsius obtinuit hæreditatem: vt viderent omnes filij Israel quia bonũ est obsequi sancto Deo. Et iudices singuli suo nomine quorum non est corruptũ cor, qui non auersi sunt à Domino vt sit memoria illorum in benedictione, & ossa eorum pullulent de loco suo, & nomen eorum permaneat in æternum, permanẽs ad filios illorum sanctorum virorũ gloria. Dilectus à Domino Deo suo Samuel propheta Domini, renouauit imperium, & vnxit principes in gente sua. In lege Domini cõgregationem iudicauit, & vidit Deum Ia-

Iosue. 14.e

D cob, & in fide sua probatus est propheta. Et cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deũ lucis, & inuocauit Dominũ omnipotẽtem in oppugnando hostes circunstãtes vndique, in oblatione viri inuiolati. ‖Et intonuit de cœlo Dominus, & in sonitu magno auditam fecit vocem suam, ‖& contriuit principes Tyriorum, & omnes duces Philistijm: & ante tempus finis vitæ suæ & seculi, testimonium præbuit in conspectu Domini, & Christi, ‖pẽcunias & vsq; ad calceamenta ab omni carne non accepit, & nõ accusauit illum homo. ‖Et

1.Reg. 7.c. 1.Reg. 12.a. 1.Reg. 25.a 1.Re. 28.a.

post hoc dormiuit, & notũ fecit regi & ostẽdit illi finem vitæ suæ, & exaltauit vocẽ eius de terra in prophetia delere impietatẽ gentis.

S. Laudes, Nathan, Dauidis, & Salomonis.

CAP. XLVII.

POst hæc ‖surrexit Nathan propheta in A diebus Dauid. Et quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filijs Israel. ‖Cum leonibus lusit quasi cum agnis: & in vrsis similiter fecit sicut in agnis ouium in iuuẽtute sua. ‖Nunquid non occidit gigãtem, & abstulit opprobrium de gente? In tollẽdo manum in saxo fundæ deiecit exultationem Goliæ, vbi inuocauit Dominum omnipotentem, & dedit in dextera eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gẽtis suæ. ‖Sic in decem millibus glorificauit eum, & laudauit eum in benedictionibus Domini, in offerẽdo illi coronam gloriæ. contriuit enim inimicos vndique, & extirpauit Philistijm contrarios vsque in hodiernum diem: contriuit cornu ipsorum vsque in æternum. In omni opere dedit confessionem Sãcto & Excelso in verbo gloriæ. De B omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit Deum qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potẽtiam: & stare fecit cãtores contra altare, & in sono eorũ dulces fecit modos. Et dedit in celebrationibus decus, & ornauit tẽpora vsque ad consummationem vitæ, vt laudarent nomen sanctum Domini, & amplificarent mane Dei sanctitatem. ‖Christus purgauit peccata ipsius, & exaltauit in æternũ cornu eius: & dedit illi testamẽtum regum, & sedem gloriæ in Israel. Post ipsum surrexit filius sensatus, & propter illum deiecit omnẽ potentiã inimicorum. ‖Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, vt cõderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem in sempiternũ, quẽadmodum eruditus est in iuuentute sua. ‖Et impletus est quasi C flumen sapientia & terram retexit anima "sua'. Et replesti in cõparationibus ænigmata: ad insulas longe diuulgatũ est nomen tuũ, & dilectus es in pace tua. In cãtilenis, & prouerbijs, & cõparationibus, & interpretationibus mirate sunt terræ, & in nomine Domini Dei cui est cognomen, Deus Israel. ‖Collegisti quasi aurichalcum aurum, & vt plumbum cõplesti argentũ, & inclinasti femora tua mulieribus. Potestatem habuisti in corpore tuo. Dedisti maculam in gloria tua, & prophanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & in cæteris stultiam tuam, vt faceres imperium bipartitum, & ex Ephraim imperare imperium durum. Deus autem non derelinquet misericordiam suam, & non corrumpet, nec delebit opera sua, neque perdet à stirpe nepotes electi sui: & semen eius qui diligit Domi-

1.Reg. 11.a. 1.Reg. 4.d "tua. 5.

1.Re. 12. d. 1.Re. 17.d. 2.Re. 17.f. 1.Reg. 18.b 2.Re. 12. d. 3.Reg. 4.c. 3.Reg. 11.a

D num, non corrumpet. Dedit autem reliquũ Iacob, & Dauid de ipsa stirpe. Et finẽ habuit Salomõ cum patribus suis. Et dereliquit post se
3.Reg.12.c de semine suo gentis stultitiam, & ‖imminutum à prudẽtia Roboam, qui auertit gentem consilio suo, & Ieroboam filium Nabat, qui peccare fecit Israel, & dedit viam peccandi Ephráim, & plurima redundauerunt peccata ipsorum. Valde auerterunt illos à terra sua. Et quæsiuit omnes nequitias, vsque dum peruenire ad illos defensio, & ab omnibus peccatis liberauit eos.

S. Laudes Eliæ, Elisæi, Ezechiæ, & Isaiæ, quorum oratione Deus liberauit Israël ab exercitu Sennacherib.

CAP. XLVIII.

A ET surrexit ‖Elias propheta, quasi ignis,
3.Reg.17.a & verbum ipsius quasi facula ardebat. Qui induxit in illos famẽ, & imitantes illum inuidia sua, pauci facti sunt. non enim poterant sustinere præcepta Domini. Verbo Domini continuit cœlũ, & deiecit à se ignem terræ. sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. Et quis potest similiter sic gloriari tibi? Qui sustulisti mortuum ab inferis, de sorte mortis, in verbo Domini Dei. Qui deiecisti reges ad perniciem, & confregisti facile potentiam ipsorum, & glorioſos de lecto suo.

B Qui audis in Sina iudicium, & in Horeb iu-
3.Reg.19.c dicia defensionis: ‖Qui vnguis reges ad pœnitentiam, & prophetas facis successores post
4.Reg.2.b te. ‖Qui receptus es in turbine ignis in curru
‖iudicijs. equorum igneorũ. Qui inscriptus es in ‖indicijs' temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filiũ, & restituere tribus Iacob. Beati sunt qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt. nam nos vita viuimus tantum, post mortem autem nõ erit tale nomen nostrum. Elias qui in turbine tectus est, & in Elisæo completus est spiritus eius: in diebus suis non pertimuit principem, & po-
4.Re.13.d tentia nemo vicit illum. ‖Nec superauit illum verbum aliquod, & mortuum prophetauit corpus eius. In vita sua fecit monstra, & in
C morte mirabilia operatus est. In omnibus istis nõ pœnituit populus, & non recesserunt à peccatis suis vsquedum eiecti sunt de terra sua, & dispersi sunt in omnẽ terram. & relicta est gens perpauca, & princeps in domo Dauid. Quidam ipsorum fecerunt quod placeret Deo: alij autem multa commiserunt peccata. Ezechias muniuit ciuitatem suam, & induxit in medium ipsius aquã, & fodit ferro rupem,
4.Rg.18.d & ædificauit ad aquam puteum. ‖ In diebus ipsius ascendit Sennacherib, & misit Rabsacen, & sustulit manum suam contra illos, & extulit manum suam in Sion, & superbus factus est potentia sua. Tunc mota sunt corda, & manus ipsorum: & doluerunt quasi parturientes mulieres. Et inuocauerunt Domi- D
num misericordem, & expandentes manus suas, extulerunt ad cœlum: & sanctus Dominus Deus audiuit cito vocem ipsorum. Non est commemoratus peccatorum illorum, neque dedit illos inimcis suis, sed purgauit eos
4.Re.19.g in manu Isaiæ sancti prophetæ. ‖ Deiecit ca- Tobiæ.1.d
Isaiæ.37.g stra Assyriorũ, & contriuit illos angelus Do- 1.Mac.7.d
mini. nã fecit Ezechias quod placuit Deo, & fortiter iuit in via Dauid patris sui, quam mandauit illi Isaias propheta magnus, & fide-
2.Mac.8.e lis in conspectu Dei. ‖ In diebus ipsius retrò 4.Re.22.a
Isaiæ.38.a redijt sol, & addidit regi vitam. Spiritu magno vidit vltima, & consolatus est lugentes in Sion, vsque in sempiternum. Ostendit futura, & abscondita antequam euenirent.

S. De Iosia, & quòd omnes reges Iuda præter Dauid, Ezechiam & Iosiam, fuerunt peccatores: de Ieremia, Ezechiele, Zorobabel, Iesu filio Iosedec, Nehemia, Enoch, Ioseph, Seth, & Sem.

CAP. XLIX.

MEmoria Iosiæ in cõpositione odoris A
facta opus pigmentarij. In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & vt musica in conuiuio vini. Ipse est directus diuinitus in pœnitentia gentis, & tulit
4.Re.23.b abominationes impietatis. Et gubernauit ad Dominũ cor ipsius, & in diebus peccatorum corroborauit pietatem. Præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam, omnes peccatum commiserunt. nam reliquerunt legem Altissimi reges B
Iuda, & contempserunt timorem Dei. Dederunt enim regnum suum alijs, & gloriã suam alienigenæ genti. Incenderunt electã sanctitatis ciuitatem, & desertas fecerunt vias ipsius
Iere.38.b. in manu Ieremiæ. ‖ Nam malè tractauerunt Iere.1.b.
illum, ‖ qui à ventre matris consecratus est propheta, euertere & eruere, & perdere, & iterum ædificare, & renouare. ‖Ezechiel qui vi Ezech.1.d.
dit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim. Nam commemoratus est C
inimicorum in imbre, benefacere illis qui ostenderunt rectas vias. Et duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo. nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt se in fide virtutis. Quomodo amplificemus ‖Zoroba- Aggeæ.1.d
bel? nam & ipse quasi signum in dextera manu Israel: ‖Et Iesum filiũ Iosedec? qui in die- Zacha.3.2.
1.Esdr.3.b
bus suis ædificauerunt domum, & exaltauerunt templum sanctum Domino, paratum in D
gloriam sempiternam. ‖Et Nehemias in me- Nehe.7.a.
moria multi temporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras. ‖Nemo natus est in ter Sup.44.c.
ra qualis Henoch, nam & ipse receptus est

à ter-

Gen. 50.d à terra. ‖Et Ioseph qui natus est homo, princeps fratrũ, firmamentum gentis, rector fratrũ stabilimentum populi: & ossa ipsius visitata sunt, & post mortem prophetauerunt. Seth & Sem apud homines gloriam adepti sunt, & super omnem animam in origine Adam.

S. Simonis pontificis filij Oniæ præconia narrantur celeberrima: duæ gentes odio habitæ & tertia stulta: de Iesu filio Sirach huius libri authore.

CAP. L.

A SImon Oniæ filius, sacerdos magnus qui in vita sua suffulsit domum, & in diebus suis corroborauit templum. Tépli etiam altitudo ab ipso fundata est, duplex ædificatio & excelsi parietes templi. In diebus ipsius emanauerunt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt supra modum. Qui curauit gentem suam, & liberauit eam à perditione. Qui prævaluit amplificare ciuitatem, qui adeptus est gloriam in conuersatione gentis: & ingressum domus, & atrij amplificauit. Quasi stella matutina in medio nebulæ, & quasi luna plena in diebus suis lucet. Et quasi sol refulgens, sic ille effulsit in templo Dei. Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, & quasi flos rosarum in diebus vernis, & quasi lilia quæ sunt in trãsitu aquæ, & quasi thus redo-
B lens in diebus æstatis. Quasi ignis effulgens, & thus ardens in igne. Quasi vas auri solidũ, ornatum omni lapide pretioso. Quasi oliua pullulans, & cypressus in altitudinem se extollens, in accipiendo ipsum stolam gloriæ, & vestiri eum consummatione virtutis. In ascensu altaris sancti, gloriam dedit sanctitatis amictum. In accipiendo autem partes de manu sacerdotum, & ipse stans iuxta aram. Circa illum corona fratrũ: & quasi plãtatio cedri in monte Libano, sic circa illum steterunt quasi rami palmæ, & omnes filij Aaron in gloria sua. Oblatio autem Domini in manibus ipsorum, coram omni synagóga Israel, & consummationem fungens in ara, amplificare oblationem excelsi regis porrexit manum suam in libatione, & libauit de sanguine vuæ. Effudit in fundamento altaris odorem diui-
C num excelso principi. Tunc exclamauerunt filij Aaron, in tubis productilibus sonuerunt, & auditam fecerunt vocem magnam in memoriam coram Deo. Tunc omnis populus simul properauerunt, & ceciderunt in faciem super terram adorare Dominũ Deum suum, & dare preces omnipotenti Deo excelso. Et amplificauerunt psallentes in vocibus suis, & in magna domo auctus est sonus suauitatis plenus. Et rogauit populus Dominum excelsum in prece, vsque dum perfectus est honor Domini, & munus suum perfecerunt. Tunc descendens, manus suas extulit in omnem congregationem filiorum Israel dare gloriam Deo à labijs suis, & in nomine ipsius gloriari. & iterauit orationem suam, volens ostendere virtutem Dei. Et plus orauit Deũ omnium, D qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies nostros à ventre matris nostræ, & fecit nobiscum secundum suam misericordiam. det nobis iucũditatem cordis, & fieri pacem in diebus nostris in Israel per dies sempiternos: credere Israel nobiscum esse Dei misericordiam, vt liberet nos in diebus suis. Duas gentes odit anima mea: tertia autem non est gens, quam oderim. qui sedent in monte Seir, & Philisthijm: & stultus populus qui habitat in Sichimis. Doctrinam sapientiæ & disciplinæ scripsit in codice isto Iesus filius Sirach Ierosolimita, qui renouauit sapientiam de corde suo. Beatus qui in istis versatur bonis. qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit. quia lux Dei, vestigium eius est.

Oratio Iesu filij Sirach.

S. Dei laus, exaltatio & gratiarum actio.

CAP. LI.

COnfitebor tibi Domine rex, & collau A dabo te Deum saluatorem meum. Cõfitebor nomini tuo: quoniam adiutor & protector factus es mihi, & liberasti corpus meum à perditione, à laqueo linguæ iniquæ, & à labijs operantiũ mendacium, & in conspectu astantium factus es mihi adiutor. Et liberasti me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui à rugientibus, præparatis ad escam, de manibus quærentium animã meam, & de portis tribulationum quæ circundederunt me: à pressura flammæ, quæ circundedit me, & in medio ignis non sum æstuatus. De altitudine ventris inferi, & à lingua coinquinata, & à verbo mendacij, à rege iniquo, & à lingua iniusta. Laudabit vsque ad mortem anima mea Dominum, & vita mea appropin quans erat in inferno deorsum. Circundede- B runt me vndique, & non erat qui adiuuaret. Respiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat: Memoratus sum misericordiæ tuæ Domine, & cooperationis tuæ quæ à seculo sunt: quoniam eruis sustinentes te Domine, & liberas eos de manibus gẽtium. Exaltasti super terram habitationẽ meam, & pro morte defluente deprecatus sum. Inuocaui Dominum patrem Domini mei, vt non derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempore superborum sine adiutorio. Laudabo nomen tuum assiduè, & collaudabo illud in confessione, & exaudita est oratio mea. Et liberasti me de perditione, & eripuisti me de tempore iniquo. Propterea cõfitebor, & lau-

dem dicam tibi,& benedicam nomini Domini. Cum adhuc iunior ſum, prius quam oberrarem, quæſiui ſapientiam palam in oratione
C mea. Ante tempus poſtulabam pro illa, & vſque in nouiſsimis inquiram eam, & florebit tanquam præcox vua. Lætatum eſt cor meum in ea, ambulauit pes meus iter rectum, à iuuentute mea inueſtigabam eam. Inclinaui modicè aurem meam, & excepi illam. Multam inueni in me ipſo ſapientiam, & multũ profeci in ea. Danti mihi ſapiẽtiam, dabo gloriam. Conſiliatus ſum enim vt facerem illam: zelatus ſum bonum, & non confundar. Colluctata eſt anima mea in illa, & in faciendo eam confirmatus ſum. Manus meas extendi in altum, & in ſapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. Poſſedi cum ipſa cor ab initio: propter hoc non derelinquar. Venter meus conturbatus eſt quærendo illam: propterea bonam poſsidebo poſſeſsionẽ. Dedit mihi enim Dominus linguam mercedem meam: & in ipſa laudabo eum. Appropiate ad me indocti, & congrega- D
te vos in domum diſciplinæ. quid adhuc retardatis? & quid dicitis in his? animæ veſtræ ſitiunt vehementer. Aperui os meum, & locutus *ſapientiã.
ſum, Comparate vobis ſine argento, *& collum veſtrum ſubijcite iugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinã. in proximo eſt enim inuenire eam. Videte oculis veſtris quia modicũ laboraui, & inueni mihi multã requiem. Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti, & copioſum aurum poſsidete in ea. Lætetur anima veſtra in miſericordia eius, & non confundemini in laude ipſius. Operamini opus veſtrum ante tempus, & dabit vobis mercedem veſtram in tempore ſuo.

Ad Paulam & Euſtochium in tranſlationem Iſaiæ ex Hebraica veritate, Hieronymi Præfatio.

NEMO cum prophetas verſibus viderit eſſe deſcriptos, metro eos exiſtimet apud Hebræos ligari, & aliquid ſimile habere de Pſalmis vel operibus Salomonis: ſed quod in Demoſthene & Tullio ſolet fieri, vt per cola ſcribantur & commota, qui vtique proſa, & non verſibus conſcripſerunt. Nos quoque vtilitati legentium prouidentes, interpretationem nouam, nouo ſcribendi genere diſtinximus. Ac primùm de Iſaia ſciendum, quòd in ſermone ſuo diſertus ſit: quippe vt vir nobilis & vrbanę eloquentiæ, nec habens quicquam in eloquio ruſticitatis admiſtum. Vnde accidit, vt prę cæteris, florem ſermonis eius, tranſlatio non potuerit conſeruare. Deinde etiam hoc adijciendum: quòd non tam propheta dicendus ſit quàm euangeliſta. Ita enim vniuerſa CHRISTI, eccleſiæq; myſteria ad liquidum proſecutus eſt, vt non putes eum de futuro vaticinari, ſed de pręteritis hiſtoriam texere. Vnde conijcio noluiſſe tunc temporis Septuaginta interpretes fidei ſuæ ſacramẽta perſpicuè ethnicis prodere: ne ſanctum canibus, & margaritas porcis darent: quæ, cum hanc editionem legeritis, ab illis animaduertetis abſcondita. Nec ignoro quanti laboris ſit prophetas intelligere: nec facilè quempiam poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit antequã legerit: nos quoque patêre morſibus plurimorum, qui ſtimulante inuidia, quod conſequi non valent, deſpiciunt. Sciens ergo et prudens in flammam mitto manum: & nihilominus hoc à faſtidioſis lectoribus precor, vt quomodo Græci poſt ſeptuaginta tranſlatores Aquilam & Symmachum, & Theodotionem legunt, vel ob ſtudium doctrinę ſuæ, vel vt ſeptuaginta magis ex collatione eorũ intelligant: ſic & iſti ſaltem vnum poſt priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & poſtea deſpiciant: ne videantur, non ex iudicio, ſed ex odij præſumptione ignorata damnare. Prophetauit autem Iſaias in Ieruſalem, & in Iudæa, necdum decem tribubus in captiuitatem ductis: ac de vtroque regno, nunc commiſtim, nunc ſeparatim texit oraculum. Et cùm interdum ad præſentem reſpiciat hiſtoriam, & poſt Babyloniæ captiuitatem reditum populi ſignificet in Iudæa: tamen omnis eius cura de vocatione Gentiũ, & aduentu CHRISTI eſt. Quę quanto plus amatis ô Paula & Euſtochium, tanto magis ab eo petite, vt pro obtrectatione præſenti qua me indefinenter æmuli laniant, ipſe mihi mercedem reſtituat in futuro, qui ſcit me ob hoc in peregrinæ linguæ eruditione ſudaſſe, ne Iudæi de falſitate ſcripturarum eccleſijs eius diutius inſultarent.

Argumentum in Prophetiam Iſaiæ.

ISAIAS in Ieruſalem nobili genere ortus eſt, ibique prophetauit. Sub Manaſſe rege ſectus in duas partes, occubuit. Sepultúſque eſt ſub Quercu-Rogel, iuxta tranſitum aquarum, quas olim Ezechias rex iacto obſtruxerat puluere

Pro-

Prophetia Isaiæ.

S. *Tempus quo prophetauit Isaias super Iudam & Ierusalem, quæ ob suam ingratitudinem aliaq; scelera, omni pœnarum genere à Deo percussa, non est ad eum reuersa: quamobrem dicit miserrimam imminere ipsi desolationem: victimæ & solennitates ipsius reijciuntur: & quid facere debeat vt in gratiam à Deo recipiatur. rursum ob defectionem à pristina virtute in varia peccata grauem vindictam, & futuram tandem ipsius liberationem & in fœliciorem statum restitutionem vaticinatur.*

CAP. I.

A Isio Isaiæ filij Amos, quam vidit super Iudam & Ierusalem in diebus Oziæ, Ioatham, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda. Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutriui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel ▷.3. autem ▷me' non cognouit, & populus meus non intellexit. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis. B dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctũ Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo percutiam vos vltrà, addentes præuaricationem? omne caput languidum, & omne cor mœrens. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. vulnus, & liuor, & plaga tumens: non est circumligata, nec curata medicamine neq; fota oleo. ‖Terra vestra Infra. 5. d. deserta: ciuitates vestræ succẽsæ igni: regionẽ vestrã coram vobis alieni deuorãt: & desolabitur sicut in vastitate hostili. Et derelinquetur filia Siõ vt vmbraculum in vinea, & sicut tuC guriũ in cucumerario, & sicut ciuitas quæ vastatur. ‖Nisi Dominus exercituum reliquisset Roma. 9. f. nobis semẽ, ‖quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gen. 19. c. Gomorrha similes essemus. ‖Audite verbum Ierem. 6. c. Domini principes Sodomorum, percipite au- Amos. 5. f. ribus legem Dei nostri populus Gomorrhæ. Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? "plenus sum. holocausta "Plenus sum holocausto arietũ & adipe. 4. arietum, & adipem' pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. Cum "veniretis' ante cõspectum meum, quis "veneritis. quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambula- 5. retis in atrijs meis? ne "afferatis' vltrà sacrifi- "offeratis D cium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbathum, & festiuitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri: calẽdas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cum multipli caueritis orationem, non exaudiam. ‖manus Infra. 59. a ▷enim' vestræ sanguine plenæ sunt. ‖Lauami- ▷.8. 1. Pet. 3. b. ni, mundi estote, auferte malum cogitatioE num vestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruersè, discite benefacere: quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabũtur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana, ▷alba' erunt. ▷.2. Si volueritis, & audieritis ▷me', bona terræ co- ▷.3 medetis. Quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis: gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum est. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? iusti F tia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuũ mistum est aqua. Principes tui infideles, socij furum. omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. ‖Pupillo non iudicant: & Ierem. 5. g. causa viduæ non ingreditur ad illos. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel, Heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis. Et cõuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum scoriam tuam & auferam omne stannum tuum. Et restituam iudices tuos vt fuerunt prius, & G consiliarios tuos sicut antiquitus. post hæc vocaberis ciuitas iusti, vrbs fidelis. Sion in iudicio redimetur, & reducẽt eam in iustitia: & conteret scelestos, & peccatores simul: & qui dereliquerunt Dominum, consumentur. Cõfundentur enim ab idòlis quibus sacrificauerunt: & erubescetis super hortis quos elegeratis, cùm fueritis velut quercus defluentibus folijs, & velut hortus absque aqua. Et erit fortitudo vestra, vt fauilla stupæ, & opus vestrum quasi scintilla: & succendetur vtrunq; simul, & non erit qui extinguat.

S. *Ad montem domus Domini fluēt omnes gentes, & de Sion exibit lex, nec vltrà bello molestabitur: domus verò Iacob ob idolatriam, auaritiam & reliqua scelera abijcietur: superbi humiliabuntur & solus Dominus exaltabitur.*

CAP. II.

A Mich. 4.a. VErbum quod vidit Isaias filius Amos super Iudā & Ierusalem. ‖Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montiū, & eleuabitur super colles: & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem. Et iudicabit Gentes, & arguet populos multos: & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: nō leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltrà ad prælium. Domus Iacob venite, & ambulemus in lumi-
B ne Domini. Proiecisti enim populum tuum domum Iacob: quia repleti sunt vt Olim, & augures habuerunt vt Philisthijm, & pueris alienis adhæserunt. *Repleta est terra *argento *Et. 2. *eius. 1. & auro: & non est finis thesaurorū eius: & repleta est terra eius equis: & innumerabiles quadrigræ eius. Et repleta est terra eius idōlis: opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Et incuruauit se homo,
C & humiliatus est vir: ne ergo dimittas eis. Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo à facie timoris Domini, & à gloria maiestatis eius. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum: exaltabitur autē Dominus solus in die illa. Quia dies Domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & super omnem arrogantem, & humiliabitur. Et super omnes cedros Libani sublimes & erectas, & super omnes quercus Basan. Et super omnes mōtes excelsos, & super omnes colles eleuatos. Et super omnem turrim excelsam, & super omnem murum munitū. Et super omnes naues Thar
D sis, & super omne quod visu pulchrum est. Et incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum: & eleuabitur Dominus solus in die illa. Et idōla penitus con-
Luc. 23. d. Osee. 10. b Apoc. 9. b. terentur. ‖Et introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cùm surrexerit percutere terram. In die illa proijciet homo idōla argenti sui, & simulachra auri sui, quæ fecerat sibi vt adoraret, talpas & vespertiliones. Et ingredietur sciſſuras petrarum, & in cauernas saxorum à facie formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cùm surrexerit percutere terram. Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius est: quia excelsus reputatus est ipse.

S. *Futura Iudæorum ob sua peccata grauis afflictio, ac desertio, & puerorum atque effœminatorum dominium: peccata superiorum arguit: item superbiam & curiosam lasciuiam filiarum Sion in ignominiam vertendam prædicit.*

CAP. III.

ECce enim dominator Dominus exercituum auferet à Ierusalem & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ: fortem, & virum bellatorem, iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem: Principem super quinquaginta, & honorabilem vultu, & consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici. Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis. Et irruet populus, vir ad virū, & vnusquisque ad proximum suum: tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem. Apprehendet enim vir fratrem suum domesticum patris sui, *Vestimentum tibi est, princeps esto noster, ruina autem hæc sub manu tua. *Respondebit in die illa, dicens, Nō sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum: nolite constituere me principem populi. Ruit enim Ierusalem, & Iudas concidit: quia lingua eo-B rum, & adinuentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maiestatis eius. Agnitio vultus eorum respondit eis: & peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, ne abscoderunt. væ animæ eorum: quoniam reddita sunt eis mala. Dicite iusto quoniam benè, quoniam fructum adinuentionū suarum comedet. Væ impio in malū: retributio enim manuum eius fiet ei. Populum meum exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatæ C sunt eis. Populo meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. ‖Stat ad iudicandum Dominus, & Apoc. 1. b. stat ad iudicandos populos. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius: vos enim depasti estis vineam, *meam *& rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populū meum, & facies pauperū commolitis, dicit Dominus Deus exercituum? Et dixit Dominus, Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum, ibant & plaudebant: ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebāt: Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum D claceamentorū & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & periscelidas, & murenulas, & olfactoriola, & in aures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes,

dentes,& mutatoria,& palliola, & linteamina,& acus,& specula,& sindones, & vittas,& theristra.Et erit pro suaui odore fœtor,& pro zona funiculus, & pro crispanti crine caluitium,& pro fascia pectorali cilicium.Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio. Et mœrebunt atq; lugebũt portæ eius, & desolata in terra sedebit.

S. Septem mulieres vnum maritum appetent:germen Domini exaltabitur: & reliquiæ Israël ablutis earum sordibus saluæ erunt, magnaq; securitate & fœlicitate afficientur.

CAP. IIII.

A ET apprehendent septem mulieres virũ vnum in die illa, dicentes, Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur: tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum.In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis,& exultatio his qui saluati fuerint de Israel.Et erit:omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Ierusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Ierusalem: Si abluerit Dominus sordes filiarum Siõ,& sanguinem Ierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij & spiritu ardoris. Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & vbi inuocatus est nubem per diem,& fumum & splendorem ignis flammantis in nocte.super omnem enim gloriam protectio. Et tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu, & in securitatem & absconsionem à turbine & à pluuia.

S. Sub figura vineæ sterilis in direptionem traditæ prophetat iudicium & desertionem Iudæorum,ipsorumq; peccata describuntur: auaritia in coadunãdis possessionibus: ebrietas & contẽptus scientia Dei: inferni dilatatio: humiliatio superborum,& exaltatio Dei: fœlicitas quoque iustorum, & væ diuersis peccatorum generibus denuntiatur: & signum in nationibus eleuandum contra Iudæos.

CAP. V.

A CAntabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ: ‖ Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei.Et sepiuit eam, & lapides elegit ex illa,& plantauit eam electam,& ædificauit turrim in medio eius,& torcular extruxit in ea: & expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas. Nunc ergo habitatores Ierusalem,& viri Iuda, iudicate inter me & vineam meã.Quid est quod debui vltrà facere vineæ meæ, & non feci ei? an quod expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas? Et B nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ, Auferam sepem eius, & erit in direptionem:diruam maceriã eius,& erit in cõculcationẽ.Et ponã eam desertã: non putabitur, & non fodietur:& ascendent* vepres & spinæ:& nubibus mãdabo ne pluãt super eam imbrem. Vinea enim Domini exercituum, domus Israel est: & vir Iuda, germen eius delectabile: & expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor.Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. nunquid habitabitis vos soli in medio terræ? In C auribus meis sunt ‖hæc,dicit Dominus exercituum,' Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes & pulchræ, absque habitatore. Decem enim iugera vinearum facient lagunculam vnam, & triginta modij sementis facient modios tres. Væ,qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam,& potandum vsque ad vesperam, vt vino æstuetis. Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuijs vestris:& opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius cõsyderatis. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam,& nobiles eius interierunt fame,& multitudo eius siti exaruit.Pro- D pterea dilatauit infernus animã suam, & aperuit os suum absq; vllo termino: & descẽdent fortes eius, & populus eius, & sublimes glorioſiq; eius ad eum. Et incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi sublimium deprimentur.Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio,& Deus sanctus sanctificabitur in iustitia.Et pascentur agni iuxta ordinem suũ, & deserta in hubertatem versa aduenæ comedẽt. Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis,& quasi vinculũ plaustri peccatum. Qui dicitis, Festinet, & citò veniat opus e- E ius, vt videamus:& appropiet,& veniat consilium sancti Israel, & sciemus illud. Væ, qui dicitis malum bonum,& bonum malum: ponentes tenebras lucem,& lucem tenebras: ponentes amarum in dulce,& dulce in amarum. ‖Væ, qui sapientes estis in oculis vestris, & Prou. 3.a. coram vobismetipsis prudentes. Væ, qui po- Rom.12.d tentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. Propter hoc sicut deuorat F stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit: sic radix eorum quasi fauilla erit, & germen eorum vt puluis ascẽdet. Abiecerunt enim legem Domini exercituum, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt.Ideò iratus est furor Domini in populum suum,& extendit manum suam super eum, & percussit eũ: & conturbati sunt montes,& facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio plateārum. In his omnibus non est auersus furor

" hæc domini exercituũ.7

** super eam.*

Ierem.2.d. Matt.21.d.

eius,ſed adhuc manus eius extenta. Et eleuabit ſignũ in nationibus procul, & ſibilabit ad eum de finibus terræ:& ecce feſtinus felociter
G veniet.Non eſt deficiens,neq; laborans in eo: non dormitabit,neq; dormiet, neq; ſoluetur cingulum renum eius nec rumpetur corrigia calceamẽti eius.Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extenti. Vngulæ equorum eius vt ſilex, & rotæ eius quaſi impetus tempeſtatis. Rugitus eius vt leonis,rugiet vt catuli leonũ: & frẽdet,& tenebit prædam,& amplexabitur, & non erit qui eruat.Et ſonabit ſuper eum in die illa ſicut ſonitus maris: aſpiciemus in terram,& ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata eſt in caligine eius.

S. Iſaias viſa Domini maieſtate condemnat ſe quòd tacuerit,ſed mundatis labijs ſuis offert ſe ad prædicandum: prædicitur excæcandus populus vſque ad deſolationem ciuitatum Iudæ, & eius quæ derelicta erat futura conſolatio.

CAP. VI.

A IN anno quo mortuus eſt rex Ozias, vidi Dominũ ſedẽtem ſuper ſoliũ excelſum & eleuatum: * & ea quæ ſub ipſo erãt repleBant templum. Seraphim ſtabant ſuper illud: ſex alæ vni,& ſex alæ alteri.duabus velabãt faciẽ eius,& duabus velabant pedes eius,& duabus volabant.Et clamabãt alter ad alterum,&
Apoc. 4.c. dicebant, ‖Sanctus ſanctus ſanctus Dominus
B ▷Deus' exercituũ, plena eſt omnis terra gloria eius.Et cõmota ſunt ſuperliminaria cardinum à voce clamãtis,& domus repleta eſt fumo.Et dixi,væ mihi,quia tacui, quia vir polluti labijs ego ſum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & regem Dominum exercituum vidi oculis meis.Et volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus,quẽ forcipe tulerat de altari. Et tetigit os meũ,& dixit,Ecce "tetigi' hoc labia tua,
C & auferetur iniquitas tua , & peccatum tuum mundabitur.Et audiui vocem Domini dicentis , Quem mittam? & quis ibit nobis?'Et dixi, ecce ego , mitte me , Et dixit , Vade , & dices
Mat. 13.b. populo huic, ‖Audite audientes, & nolite in-
Marc. 4.b telligere: & videte viſionẽ, & nolite cognoſ-
Luc. 8. b. cere. Excæca cor populi huius,& aures eius ag-
Ioan. 12. f. graua, & oculos eius claude:ne forte videat o-
Actu. 2. f. culis ſuis , & auribus ſuis audiat , & corde ſuo
Rom. 11.b. intelligat,& cõuertatur , & ſanem eũ.Et dixi,
D vſquequo Domine?'Et dixit, donec deſolẽtur ciuitates abſque habitatore,& domus ſine homine: & terra relinquetur deſerta.Et longe faciet Dominus homines , & multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ. Et adhuc in ea decimatio,& cõuertetur,& erit in oſtenſionem ſicut terebinthus,& ſicut quercus quæ expandit ramos ſuos: ſemen ſanctum erit id quod ſteterit in ea.

** & plena erat domus à maieſtate eius.*

"tetigit. 3.

S. Obſeſſa à Syris & ab Iſrael Ieruſalem, Iſaias prophetat illos non præualituros, datque impio Achaz ſignum liberationis virginem parituram filium cuius nomen Emmanuel : prædicitq; deſertionem Iſrael, & grauiſſimam Iudæ afflictionem ac ſolitudinem.

CAP. VII.

ET factum eſt ‖in diebus Achaz filij Ioa- A
than,filij Oziæ regis Iuda , aſcendit Ra 4.Re.16.2
ſin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Iſrael,in Ieruſalem,ad præliandum contra eam, & non potuerũt debellare eam. Et nuntiauerunt domui Dauid,dicentes,requieuit Syria ſuper Ephràim, & cõmotum eſt cor eius, & cor populi eius:ſicut mouentur ligna ſyluarum à facie vẽti.Et dixit Dominus ad Iſaiam, Egredere in occurſum Achas tu , & qui derelictus eſt Iaſub filius tuus, ad extremum aquæ ductus piſcinæ ſuperioris in via Agri-fullonis. Et dices ad eum, Vide vt ſileas:noli timere,& cor tuum ne formidet à duabus caudis titionum fumigantium iſtorum in ira furoris Ra- B
ſin "regis' Syriæ,& filij Romeliæ:eò quod con &.6.
ſilium inierit cõtra te Syria in malum,Ephràim,& filius Romeliæ dicentes,aſcendamus ad Iudam, & ſuſcitemus eum, & auellamus eum ad nos,& ponamus regem in medio eius filium Tabeel.Hæc dicit Dominus Deus.Nõ ſtabit , & non erit iſtud:ſed caput Syriæ Damaſcus, & caput Damaſci Raſin: & adhuc ſexaginta & quinque anni,& deſinet Ephràim eſſe populus: & caput Ephràim Samaria, & caput Samariæ filius Romeliæ. Si non credideritis,non permanebitis.Et adiecit Dominus loqui ad Achaz,dicens, Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſuprà.Et dixit Achaz.Non petam & non tentabo Dominum.Et dixit,audite ergo domus Dauid. Nunquid parum vobis eſt,mo C
leſtos eſſe hominibus , quia moleſti eſtis & Math. 1. d.
Deo meo ? Propter hoc dabit Dominus ip- Luc. 1. c.
ſe vobis ſignum, ‖Ecce,virgo concipiet & pa- "vocabitis.
riet filium,& "vocabitur'nomẽ eius Emanuel. 9.
Butyrum & mel comedet , vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum.Quia antequam ſciat puer reprobare malum, & eligere bonũ, derelinquetur terra quam tu deteſtaris à facie duorum regum ſuorum . Adducet Dominus ſuper te,& ſuper populum tuum,& ſuper domum patris tui dies qui non venerunt à diebus ſeparationis Ephràim à Iuda cum rege Aſſyriorum.Et erit in die illa:ſibilabit Dominus muſcæ quæ eſt in extremo fluminũ Aegypti, & api quæ eſt in terra Aſſur : & venient,& requieſcent omnes in torrentibus vallium,& in cauernis petrarũ, & in omnibus frutetis, & in

"vocabit."

vniuer-

D vniuersis foraminibus. In die illâ radet Dominus in nouacula conductâ‖ in his qui trans
4.Reg.19. flumen sunt, in rege Assyriorũ, caput & pilos pedũ & barbam vniuersam. Et erit in die illa: nutriet homo vaccam boum, & duas oues, & præ hubertate lactis, comedet butyrum, butyrum enim & mel manducabit omnis qui relictus fuerit in medio terræ. Et erit in die illa: omnis locus vbi fuerint mille vites, mille argenteis, in spinas & in vepres erunt. Cum sagittis & arcu ingredientur illuc: vepres enim, & spinæ erũt in vniuersa terra. Et omnes montes qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum & veprium, & erit in pascua bouis, & in conculcationem pecoris.

S. Iubetur Isaias in libro scribere nomen pueri nascituri: prædicit regna Israel & Syriæ destruenda, Iudæque afflictionem & futuram eius à Deo liberationem, licet multi ex Iuda casuri sint: iubet ligari testimonium, & legem signari, subijciens quæ immineant mala recedentibus à lege.

CAP. VIII.

A ET dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, citò præda re. Et adhibui mihi testes fideles Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ: & accessi ad prohetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, voca nomen eius Accelera-spolia-detrahere, Festina-prædari. Quia antequã sciat puer vocare patrem
B suum & matrẽ suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Et adiecit Dominus loqui ad me adhuc, dicẽs, Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin, & filium Romeliæ: propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas flumi nis fortes & multas, regem Assyriorum, & om nem gloriam eius: & ascendet super omnes ri uos eius, & fluet super vniuersas ripas eius, & ibit per Iudam, inundans, & trãsiens vsque ad collum veniet. Et erit extentio alarũ eius, implens latitudinem terræ tuæ ô Emanuel. Con gregamini populi, & vincimini, & audite vniuersæ procul terræ: confortamini & vincimi
C ni, accingite vos & vincimini, inite cõsilium, & dissipabitur: loquimini verbum, & non fiet: quia nobiscũ Deus. Hæc enim ait Dominus ad me sicut in manu forti, erudiuit me, ne irem in via populi huius, dicens, Non dicatis, coniuratio, omnia enim quæ loquitur populus iste, coniuratio est: & timorem eius ne timeatis,
Lucæ. 2.e. Rom. 9. g. 1. Pet. 2. b. neque paueatis. Dominũ exercituum ipsum sanctificate: ipse pauor vester, & ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationẽ. ‖In lapidem aũt offensionis, & in petram scãdali duabus domibus Israel, in laqueũ & in ruinam habitantibus Ierusalem. Et offendẽt ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et expectabo Dominum qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & præstolabor eum. ‖Ecce, ego & pueri ▷ mei' quos Heb. 2. b.
dedit mihi Dominus in signum, & in porten D
tum Israel à Domino exercituũ, qui habitat ▷.9.
in monte Sion. Et cùm dixerint ad vos. Quærite à pythonibus, & à diuinis qui stridٍent in incantationibus suis: Nunquid nõ populus à
Deo suo requiret ▷ visionem'? pro viuis à mor ▷.3.
tuis? Ad legem magis & ad testimoniũ. Quòd si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et transibit per eam, corruet, & esuriet: & cùm esurierit, irascetur, & maledicet regi suo, & Deo suo, & suspiciet sursum. Et ad terram intuebitur: & ecce tribulatio & tenebræ, dissolutio, & angustia, & caligo persequens, & nõ poterit auolare de angustia sua.

S. Vaticinium de Christi natiuitate, ipsiusq; imperio multiplicãdo: deliberatione Iudæ à regibus Israel & Syriæ: quorum regnorum, & præsertim regni Israel ad Deum redire nolentis, grauissimas cædes intestinaq; dissidia prædicit.

CAP. IX.

PRimo tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Nephthali, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem
Galilææ "Gentium. Populus' qui ambulabat "Gentium populus. 12.
in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam. Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, ‖sicut in die Madian. Iudi. 7. f.
Quia omnis violenta prædatio cum tumultu & vestimẽtum mistum sanguine erit in combustionem & cibus ignis. Paruulus enim natus est nobis, & filius ‖datus est nobis, & fa- Iohan. 3. b.
ctus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: super solium Dauid, & super regnum eius ▷ sedebit': vt confirmet ▷.9.
& illud, corroboret in iudicio & iustitia ámodo & vsque in sempiternum, zelus Domini exercituum faciet hoc. Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. Et sciet omnis populus Ephráim, & habitantes Samariã, in superbia & magnitudine cordis dicẽtes, Lateres ceciderũt, sed quadris lapidibus ædificabimus
A Math. 4. c.

bimus : sycomoros succiderunt,sed cedros im
mutabimus.Et eleuabit Dominus hostes Ra-
sin super eum , & inimicos eius in tumultum
vertet: Syriā ab oriente,& Philisthijm ab occi
dēte:& deuorabū t Israel toto ore.In omnibus
his non est auersus furor eius , sed adhuc ma-
nus eius extenta: & populus non est reuersus
ad percutientem se,& Dominum exercituum
non inquisierunt. Et disperdet Dominus ab
"deprauantem. Israel caput & caudam,incuruantem & "refre
nantem' die vna . Longæuus & honorabi-
lis,ipse est caput:& propheta docens menda-
cium,ipse est cauda. Et erunt,qui beatificant
populum istum seducentes, & qui beatifican
D tur,præcipitati.Propter hoc super adolescen-
tulis eius non lætabitur Dominus: & pupillo
rum eius , & viduarum non miserebitur:quia
omnis hypocrita est & nequam,& vniuersum
os locutum est stultitiam.In omnibus his nō
est auersus furor eius ,sed adhuc manus eius
extenta.Succensa est enim quasi ignis impie-
tas,veprem & spinam vorabit:& succendetur
in densitate saltus, & cōuoluetur superbia fu
mi.In ira Domini exercituum conturbata est
terra , & erit populus quasi esca ignis: vir fra-
tri suo non parcet.Et declinabit ad dexteram,
& esuriet:& comedet ad sinistram , & non sa-
turabitur: vnusquisq; carnē brachij sui vora-
bit: Manasses Ephráim , & Ephráim Manas-
sen,simul ipsi contra Iudam. In omnibus his
non est auersus furor eius , sed adhuc manus
eius extenta.

S. Væ condentibus leges iniquas in oppreßionem pauperum & viduarum: regem Assur virgā furoris Domini prædicit ob suam superbiam et cordis arrogantiam humiliandum: consolatur Israel ne timeat ab Assur , reliquias ipsius ad Deum conuertendas prædicens.

CAP. X.

A VAe qui condunt leges iniquas:& scri-
bentes , iniustitiam scripserunt: vt
opprimerent in iudicio pauperes , &
vim facerent causæ humilium populi mei: vt
essent viduæ præda eorum, & pupillos diripe
rent.Quid facietis in die visitationis,& cala-
mitatis délongè venientis? ad cuius confugie
tis auxilium? & vbi derelinquetis gloriam ve
stram,ne incuruemini sub vinculo , & cū in-
terfectis cadatis ? Super omnibus his non est
auersus furor eius , sed adhuc manus eius ex-
tenta.Væ Assur , virga furoris mei & baculus
ipse est, in manu eorum indignatio mea. Ad
gentem fallacem mittam eum,& cōtra popu-
lum furoris mei mandabo illi, vt auferat spo-
lia,& diripiat prædam,& ponat illum in con-
B culcationem quasi lutum platearum. Ipse au-
tem non sic arbitrabitur,& cor eius nō ita ex-
istimabit: sed ad conterendum erit cor eius,
& ad internecionē gentium non paucarū.Di
cit enim,Nunquid non principes mei simul
reges sunt? Nunquid non vt Charcamis, sic
Calano: & vt Arphad , sic Emath ? nunquid
non Damascus,sic Samaria? Quomodo inuē-
nit manus mea regna idoli, sic & simulachra
eorum de Ierusalem & de Samaria. Nunquid C
non sicut feci Samariæ & idolis eius, sic fa-
ciam Ierusalem & simulachris eius ? Et erit:
cùm impleuerit Dominus cuncta opera sua
in monte Sion & in Ierusalem,visitabo super 4.Re.19.g
fructum magnifici cordis regis. ‖Assur, & su- Infra.37.g.
per gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit
enim, In fortitudine manus meæ feci,& in sa
pientia mea intellexi : & abstuli terminospo-
pulorum, & principes eorū deprædatus sum,
& detraxi quasi potens in sublimi residen- D
tes. Et inuenit quasi nidum manus mea for-
titudinem populorum : & sicut colliguntur
oua quæ derelicta sunt , sic vniuersam terram
ego congregaui:& non fuit qui moueret pen
nam,& aperiret os & ganniret.Nunquid glo-
riabitur securis contra eum qui secat in ea?
aut exaltabitur serra contra eum à quo trahi-
tur ? quomodo si eleuetur virga contrà ele-
uantem se,& exaltetur baculus qui vtique li-
gnum est. Propter hoc mittet Dominator
Dominus exercituum in pinguibus eius te-
nuitatem : & subtus gloriam eius succensa ar-
debit quasi combustio ignis.Et erit lumen Is-
rael in igne, & Sanctus eius in flamma:& suc-
cendetur,& deuorabitur spina eius, & vepres
in die vna. Et gloria saltus eius, & carmeli e- E
ius ab anima vsque ad carnem consumetur,
& erit terrore profugus. Et reliquiæ ligni sal-
tus eius præ paucitate numerabuntur,' & puer
scribet eos.Et erit in die illa:non adijciet resi-
duum Israel, & hi qui fugerint de domo Ia-
cob , inniti super eo qui percutit eos : sed in-
nitetur super Dominum sanctum Israel , "in *"in veritate reliquiæ.* 14
veritate . ‖Reliquiæ' conuertentur , reliquiæ, Rom.9.f.
inquam,Iacob ad Deum fortem. Si enim fue-
rit populus tuus Israel quasi arena maris, reli-
quiæ conuertentur ex eo , consummatio ab-
breuiata inundabit iustitiam . ‖Consumma- F
tionem enim , & abbreuiationem Dominus Infra.18.f.
Deus exercituum faciet in medio omnis ter-
ræ . Propter hoc , hæc dicit Dominus Deus
exercituum , Noli timere populus meus habi-
tator Sion, ab Assur, in virga percutiet te , &
baculum suum leuabit super te in via Aegy-
pti.Adhuc enim paululum modicumque, &
consummabitur indignatio & furor meus su-
per scelus eorum.Et suscitabit super eum Do Iudit.7.f.
minus exercitum flagellum , ‖ iuxta plagam
Madian in Petra-Oreb , & virgam suam su-
per mare, & leuabit eam in via Aegypti. Et

erit

erit in die illa: auferetur onus eius de humero
G tuo, & iugum eius de collo tuo, & computre
scet iugum à facie olei. Veniet in Aiath, transibit in Magron: apud Machmas commendabit vasa sua. Transierunt cursim Gaba sedes nostra: opstupuit Rama, Gabaath Saulis fugit. Hinni voce tua filia-Gallim, attende Laisa, paupercula Anathoth. Migrauit Medemena: habitatores Gabim confortamini. Adhuc dies est, vt in Nobe stetur: agitabit manum suam super montem filiæ Sion, collem Ierusalē. Ecce, dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, & excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur. Et subuertentur condensa saltus ferro: & libanus cum excelsis cadet.

S. Vaticinium de Christi natiuitate, iudicio, exaltatione, conuersione Populorum & Gentium ad Christum, & gloria sepulchri ipsius: item de conuersione reliquiarum Israël, ad Deum, ac fide Gentium.

CAP. XI.

Act.13.d. A ET ‖ egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis. Et replebit eum spiritus timoris Domini: non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: Sed
2.The.2.c iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ: ‖ & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et erit iustitia cin-
B gulum lumborum eius: & fides cinctoriū re-
Iusra.65.d num eius. ‖ Habitabit lupus cum agno: & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrsus pascentur: simul requiescent catuli eorum: & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab hubere super foramine aspidis: & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in vniuerso mōte sancto meo: quia repleta est terra scien
Rom.15.c. tia Domini, sicut aquæ maris operientes. In die illa radix Iesse, ‖ qui stat in signum popu-
C lorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius glorioſum. Et erit in die illa: adijciet Dominus secundò manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyrijs, & ab Aegypto, & à Phethros, & ab Aethiopia, & ab Aelam, & à Sennaar, & ab Emath, & ab insulis maris. Et leuabit signum in Nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. Et auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribunt: Ephraim non emulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Ephraim. Et volabunt in humeros D Philisthijm per mare, simul prædabuntur filios Orientis: Idumæa & Moab præceptum manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt. Et desolabit Dominus linguam maris Aegypti, & leuabit manum suā super flumen in fortitudine spiritus sui: & percutiet eum in septem riuis, ita vt transeant per eum calceati. Et erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyrijs: sicut fuit Israeli ‖ in die Exod.14.c illa qua ascendit de Terra-Aegypti.

S. Canticum laudis & gratiarum actionis pro liberatione & beneficijs Christi saluatoris.

CAP. XII.

ET dices in die illa, Confitebor tibi Do A
mine, quoniā iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & cōsolatus es me.
Ecce Deus saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo: quia ‖ fortitudo mea, & laus Exod.15.a Psal.117.c. mea Dominus * & factus est mihi in sa- *Deut.10.
lutem.
Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris.
Et dicetis in die illa, Confitemini Domino, B
& inuocate nomen eius: notas facite in populis adinuentiones eius: mementote quoniam excelsum est nomen eius.
Cantate Domino, quoniam magnifice fecit: annuntiate hoc in vniuersa terra.
Exulta, & lauda habitatio Sion: quia magnus in medio tui sanctus Israel.

S. Ingens ac truculenta Babyloniorum vastatio à Medis. CAP. XIII.

ONus Bobylonis, quod vidit Isaias filiA
us Amos. Super mōtem caliginosum leuate signum, exaltate vocem, leuate manum, & ingrediantur portas duces. Ego mandaui sanctificatis meis, & vocaui fortes meos in ira mea, exultātes in gloria mea. Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium, vox sonitus regum & gentium congregatarum: Dominus exercituum præcepit militiæ belli, venientibus de terra procul, à summitate cœli: Dominus, & vasa furoris eius, vt disperdat omnem terram. Vlulate, quia propè est dies Domini: quasi vastitas à Domino veniet. Propter hoc omnes manus dissoluentur, & omne cor hominis contabescet & cōteretur. Torsiones & dolores tene- B
bunt, quasi parturiens dolebunt: vnusquisque ad proximum suum stupebit, facies combustæ vultus eorum. Ecce dies Domini veniet, crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisq́; , ad ponendam terram in solitudi- Eze. 32.b. Ioel.3. c.
nem, & peccatores eius conterendos de ea: Mat.24.c. Marc.13.c.
Quoniam stellæ cœli, & splendor earum non Luc.21.c.
expandent lumen suum: ‖ obtenebratus est

est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo. Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo. Super hoc,
C cœlum turbabo: & mouebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris eius. Et erit quasi damula fugiens, & quasi ouis: & non erit qui congreget: vnusquisque ad populum suum conuertetur, & singuli ad terram suam fugient. Omnis qui inuentus fuerit occidetur: & omnis qui superuenerit, cadet in gla-
Psal.136.b dio. Infantes eorum ‖allidentur in oculis eorum: diripientur domus eorum, & vxores eorum violabuntur. Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint: sed sagittis paruulos interficient, & lactentibus vteri non miserebuntur, & super filios non parcet oculus eorum. Et erit Babylon illa glorioſa in regnis, inclyta in
Gen.19.c. superbia Chaldæorum, ‖sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrham. Non habitabitur vsque in finem, & non fundabitur vsque ad generationem & generationem: nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi. Sed requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi: & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & sirenes in delubris voluptatis.

S. Vaticinium de Iudæorum consolatione & à Babylonica captiuitate liberatione, Babyloniorumq; contritione: quorum ingens superbia, amplitudo Dominij & crudelitas explicantur, vnà cum punitione Philisthinorum, ac cæterorum qui ob calamitatẽ Iudæorum lætati sunt.

CAP. XIIII.

A PRopè est vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet super humum suam: adiungetur aduena ad eos, & adhærebit domui Iacob. Et tenebunt eos populi, & adducent eos in locum suum: & possidebit eos domus Israel super terrã Domini in seruos & ancillas: & erunt capientes eos qui se ceperant, & subijcient exactores suos. Et erit in die illa: cum requiem dederit tibi Deus à labore tuo,
B & à concussione tua, & à seruitute dura qua ante seruisti, sumes parabolam istam cõtra regem Babylonis, & dices, Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum? Contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cædentem populos in indignatione, plaga insanabili, subijcientem in furore gentes, persequentem crudeliter. Conquieuit & siluit omnis terra, gauisa est & exultauit: abietes quoque lætatæ sunt super te, & cedri Libani. ex quo dormisti, non ascendit qui succîdat nos. Infernus subter conturbatus est in occursum aduentus tui, suscitauit tibi gigantes. Omnes principes terræ surrexerunt de solijs suis, omnes principes nationum. Vniuersi re- C
spondebunt, & dicent tibi, & tu vulneratus es sicut & nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, cóncidit cadauer tuũ: subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo. In cœlum conscendam, su- *8.2.
per astra Dei exaltabo solium meum, *sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis D
ero Altissimo. Veruntamen ad infernum detrahêris in profundum laci. Qui te viderint ad te inclinabuntur, teque prospicient, Nunquid iste est vir qui conturbauit terram, qui concussit regna: qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit, vinctis eius nõ aperuit carcerem? Omnes reges gentiũ vniuersi dormierunt in gloria, vir in domo sua. Tu autem proiectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis pollutus, & obuolutus cum his qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci, quasi cadauer putridum. Non habebis consortium neque cum eis in sepultura: tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti: non vocabitur in æternum se- E
men pessimorum. Præparate filios eius occisioni in iniquitate patrum suorum: non consurgent, nec hæreditabunt terram, neque implebunt faciem orbis ciuitatum. Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum: & perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem: dicit Dominus. Et po- F
nam eam in possessionem ericij, & in paludes aquarum, & scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituum. Iurauit Dominus exercituum, dicens, Si non vt putaui, ita erit: & quomodo mente tractaui, sic eueniat, Vt cõteram Assyrium in terra mea, & in mõtibus meis conculcem eum, & auferetur ab eis iugum eius, & onus illius ab humero eorum tolletur. Hoc consilium quod cogitaui super omnem terram, & hæc est manus extenta super vniuersas gentes. Dominus enim exercituum de G
creuit: & quis poterit infirmare? & manus eius extẽta: & quis auertet eam? In anno quo mortuus est rex Achaz, factum est onus istud, Ne læteris Philisthæa omnis tu quoniam commi
nuta est virga percussoris tui: de radice enim

colubri

colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrem. Et pascentur primogeniti pauperum, & pauperes fiducialiter requiescent: & interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam. Vlula porta, clama ciuitas: prostrata est Philisthæa omnis: ab Aquilone enim fumus veniet, & non est qui effugiet agmen eius. Et quid respondebitur nuntijs gentis? Quia Dominus fundauit Sion, & in "ipsa 'sperabunt pauperes populi eius.

"ipso.

S. Moabitarum ruina prædicitur & compassio prophetæ erga Moab.

CAP. XV.

A ONus Moab. quia nocte vastata est Ar-Moab, conticuit: quia nocte vastatus est Murus-Moab, conticuit. Ascendit domus & Dibon ad excelsa in planctum: super Nabo & Medaba, Moab vlulabit: ‖in cunctis capitibus eius caluitiū, & ōnis barba radetur. In triuijs eius accincti sunt sacco: super tecta eius, & in plateis eius omnis "vlulatus, 'descendit in fletum. Clamabit Hesebon & Eleale, vsque Iasa audita est vox eorum. super hoc expediti Moab vlulabūt, anima eius vlulabit sibi. Cor meum ad Moab clamabit, vectes eius vsque ad Segor vitulam "consternantem. 'per ascensum enim Luith flens ascendet, & in via Oronaim clamorem cōtritionis leuabūt.

Ierc. 48. f. Ezec. 7. c.

"vlulat. 4.

"consternantem, id est arimam. 7.

B Aquæ enim Nemrim desertæ erunt, quia aruit herba, defecit germē, viror omnis interijt. Secundum magnitudinem operis & visitatio eorum: ad torrentem salicum ducent eos. Quoniam circuibit clamor terminum Moab: vsque ad Gallim vlulatus eius, & vsque ad puteum-Elim clamor eius. Quia aquæ Dibon repletæ sunt sanguine: ponam enim super Dibon additamenta: his qui fugerint de Moab leonem, & "reliquijs 'terræ.

"reliquit. 12

S. Orat emitti agnum, nempe Christum, de petra deserti: Moab ob arrogantiam & perfidiam humiliabitur, paucis ex eo relictis.

CAP. XVI.

A(EMitte agnum ▷ Domine 'dominatorem terræ, de petra-deserti ad montem filiæ Sion.) Et erit: sicut auis fugiens, & pulli de nido auolantes, sic erunt filiæ Moab in transcensu Arnon. Ini consilium, coge concilium: pone quasi noctē vmbram tuam in meridie: absconde fugientes, & vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum à facie vastatoris: finitus est enim puluis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram. Et præparabitur in misericordia soliū, & sedebit super eum in veritate in tabernaculo Dauid iudicans, & quærens iudicium, & felociter reddens quod iustum est. Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia eius & arrogantia eius, & indignatio eius, plusquam fortitudo eius, ‖Idcirco vlulabit Moab ad Moab, vniuersus vlulabit: his qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas. Quoniam suburbana Hesebon deserta sunt, & vineam Sábama Domini Gentium exciderunt flagella eius: vsque ad Iazer peruenerunt, errauerunt in deserto, propagenes eius relictæ sunt, transierunt mare. Super hoc plorabo in fletu Iaser vineam Sábama: inebriabo te lachryma mea Hesebon, & Eleale: quoniam super vindemiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit. ‖Et auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit neque iubilabit. Vinum in torculari non calcabit qui calcare consueuerat: vocem calcantium abstuli. Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, & viscera mea ad murum cocti lateris. Et erit: cum apparuerit quod laborauit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua vt obsecret, & non valebit. Hoc verbum quod locutus est Dominus ad Moab extunc. Et nunc locutus est Dominus dicens, In tribus annis quasi anni mercenarij auferetur gloria Moab super omni populo multo, & relinquetur * paruus & modicus, nequaquam multus.

C

Ierc. 48. c.

Ierc. 48. c.

B

*in eo ficut racimus.

S. Vastatis Damascenis auxiliaribus populi Israël, similiter & Israël vastabitur, quia oblitus est Dei saluatoris sui, ad quem calamitate pressus reuertetur: & væ persecutoribus populi Domini denuntiatur.

CAP. XVII.

A ONus Damasci. Ecce Damascus desinet esse ciuitas, & erit sicut aceruus lapidum in ruina. Derelictæ ciuitates Aroer gregibus erūt, & requiescent ibi, & non erit qui exterreat. Et cessabit adiutorium ab Ephráim, & regnū à Damasco: & reliquiæ Syriæ, sicut gloria filiorum Israel erunt, dicit Dominus exercituum. Et erit in die illa: attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcescet. Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium eius spicas leget: & erit sicut quærēs spicas in valle Raphaim. B Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor aut quinq; in cacuminibus eius fructus eius, Dicit Dominus Deus Israel. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi eius ad sanctum Israel respicient: & non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus eius, & quæ operati sunt digiti eius non respiciet, lucos & delubra. In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius C dere-

derelictæ ſicut aratra,& ſegetes quæ derelictæ
ſunt à facie filiorum Iſrael, & "eris' deſerta.
Quia oblita es Dei ſaluatoris tui,& fortis ad-
iutoris tui non es recordata: propterea planta
"in fidelem. bis plantationem "fidelem', & germen alie-
num ſeminabis.In die plantationis tuæ labru
ſca, & mane ſemen tuum florebit : ablata eſt
meſsis in die hæreditatis, & dolebit grauiter.
"multitudini.10. Væ "multitudo' populorum multorum, vt
multitudo maris ſonantis:& tumultus turba-
D rum,ſicut ſonitus aquarum multarum.Sona-
bunt populi ſicut ſonitus aquarum inundan-
tium,& increpabit eũ,& fugiet procul: & ra-
pietur ſicut puluis montium à facie venti, &
ſicut turbo coram tempeſtate.In tempore ve-
ſperæ, & ecce turbatio : in matutino, & non
ſubſiſtet.hæc eſt pars eorum qui vaſtauerunt
nos,& ſors diripientium nos.

S. Aduerſus Ægyptios qui Iudæos pellexerant ad confidendum in ipſis: additur conſolatio populi Iudaici de reditu ad Ieruſalem.

CAP. XVIII.

A VAe terræ cymbalo alarũ quæ eſt trans
flumina Aethiopiæ,qui mittit in ma-
re legatos, & in vaſis papyri ſuper a-
quas.Ite angeli veloces ad gentem cõuulſam,
& dilaceratam, ad populum terribilem,poſt
quem non eſt alius : ad gentem expectantem
*expectantem.8. *& conculcatam, cuius diripuerunt flumina
terram eius : * Omnes habitatores orbis qui
*ad mõtem nominis Domini exercituum, montem Sion. moramini in terra, cum eleuatum fuerit ſi-
gnum in montibus,videbitis,& clangorẽ tu-
bæ audietis : quia hæc dicit Dominus ad me,
Quieſcam, & conſyderabo in loco meo ſicut
meridiana lux clara eſt,& ſicut nubes roris in
die meſsis . Ante meſſem enim totus efflo-
ruit, & immatura perfectio germinabit, &
præcidentur ramuſculi eius falcibus : & quæ
derelicta fuerint, abſcindentur, & excutien-
tur . Et relinquentur ſimul auibus mon-
tium, & beſtijs terræ : & æſtate perpetua e-
runt ſuper eum volucres, & omnes beſtiæ
terræ ſuper illum hyemabunt.In tempore illo
deferetur munus Domino exercituum à po-
pulo diuulſo & dilacerato: à populo terribi-
li,poſt quem non fuit alius à gente expectãte,
▷.12. ▷expectante'& conculcata,cuius diripuerunt
flumina terram eius, ad locum nominis Do-
mini exercituum montem Sion.

S. Deſcribit plenius Ægyptiorum punitionem, & quòd ad Deum conuerſi, miſſo ipſis ſaluatore conſolabuntur.

CAP. XIX.

A ONus Aegypti. Ecce Dominus aſcen-
det ſuper nubem leuẽ, & ingredietur
Aegyptum & cõmouebuntur ſimula-
chra Aegypti à facie eius, & cor Aegypti tabe
ſcet in medio eius.Et concurrere faciã Aegy-
ptios aduerſus Aegyptios: & pugnabit vir cõ
tra fratrem ſuum, & vir cõtra amicum ſuum,
ciuitas aduerſus ciuitatem, regnum aduerſus
regnum. Et dirumpetur ſpiritus Aegypti in
viſceribus eius, & conſilium eius præcipita-
bo:& interrogabunt ſimulachra ſua, & diui-
nos ſuos, & pythones, & ariolos. Et tradam
Aegyptum in manu dominorum crudelium,
& rex fortis dominabitur eorum, ait Domi-
nus Deus exercituum. Et areſcet aqua de ma-
ri, & fluuius deſolabitur atque ſiccabitur.Et *cf.10.
deficient flumina : *attenuabuntur, & ficca- B
buntur riui aggerum . Calamus & iuncus
mareſcet, nudabitur alueus riui à fonte ſuo:
& omnis ſementis irrigua ſiccabitur,areſcet,
& non erit. Et mœrebunt piſcatores, & lu-
gebunt omnes mittentes in flumen hamum,
& expandentes rete ſuper faciem aquarum e-
marceſcent . Confundentur qui operaban-
tur linum,"plectentes' & texentes ſubtilia.Et "pectentes.9
erunt irrigua eius flaccentia: omnes qui fa-
ciebant lucanas ad capiendos piſces. Stulti
principes Taneos, ſapientes conſiliarij Pha-
raonis dederunt conſilium inſipiens. quo-
modo dicitis Pharaoni, Filius ſapientium e-
go,filius regum antiquorum ? Vbi nunc ſunt
ſapientes tui ? annuntient tibi, & indicent
quid cogitauerit Dominus exercituum ſuper
Aegyptum . Stulti facti ſunt principes Ta-
neos, emarcuerunt principes Mempheos,de-
ceperunt Aegyptum, angulum populorum
eius. Dominus miſcuit in medio eius ſpiri- C
tum vertiginis: & errare fecerunt Aegyptum
in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius & vo-
mens . Et non erit Aegypto opus quod faciat
caput & caudam incuruantem & refrænan-
tem . In die illa erit Aegyptus quaſi mulieres,
& ſtupebunt,& timebunt à facie commotio-
nis manus Domini exercituum, quam ipſe
mouebit ſuper eam. Et erit terra Iuda Aegy-
pto in pauorem: omnis qui illius fuerit recor
datus, pauebit à facie conſilij Domini exerci
tuum, quod ipſe cogitauit ſuper eam. In die
illa erunt quinque ciuitates in terra Aegypti,
loquentes lingua Chanáan, & iurantes per
Dominum exercituũ:Ciuitas ſolis vocabitur
vna, In die illa erit altare Domini in medio D
terræ Aegypti, & titulus Domini iuxta termi
num eius:& erit in ſignum & in teſtimonium
Domino exercituum in terra Aegypti. Cla-
mabunt enim ad Dominũ à facie tribulantis,
& mittet eis ſaluatorem & propugnatorẽ qui
liberet eos. Et cognoſcetur Dominus ab Ae-
gypto,& cognoſcẽt Aegypti Dominũ in die
illa, & colent eũ in hoſtijs & in muneribus:
& vota vouebũt Domino, & ſoluẽt. Et percu
tiet Dominus Aegyptũ plaga,& ſanabit eam,
& reuertẽtur ad Dominum, & placabitur eis,
& ſa-

& sanabit eos. In die illa erit via de Aegypto in Assyrios, & intrabit Assyrius Aegyptum, & Aegyptius in Assyrios, & seruient Aegyptij Assur. In die illa erit Israel tertius Aegyptio & Assyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixt Dominus exercituum, dicens, benedictus populus meus Aegypti, & opus manuum mearum "Assyrio', hæreditas autem mea Israel.

"Assyrius. 4.

S. *Ex hoc quòd Isaias iubetur nudus & discalceatus incedere, prædicitur Ægyptiorũ & Æthiopum captiuitas ab Assyrijs, Iudæis de illorum afflictione stupentibus.*

CAP. XX.

A IN anno quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam: in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaiæ filij Amos, dicẽs, Vade, & solue saccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic vadens nudus, & discalceatus. Et dixit Dominus, Sicut ambulauit seruus meus Isaias nudus, & discalceatus trium annorum, signum & portentum erit super Aegyptum, & super Aethiopiam: sic minabit rex Assyriorum captiuitatem Aegypti, & transmigrationem Aethiopiæ, iuuenem & senem", nudam & discalceatam' discoopertis natibus ad ignominiam Aegypti. Et timebunt, & cõfundẽtur ab Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua. Et dicet habitator insulæ huius in die illa, "Ecce hæc'erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, vt "liberarent'nos à facie regis Assyriorum: & quomodo effugere poterimus nos?

B "nudũ & discalceatũ. 5.

"Flectere de liberaret. 7.

"liberaret. 7

S. *Ruina Babylonis per Medos & Persas: Onus Idumææ & Arabiæ.*

CAP XXI.

A ONus deserti maris. Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Visio dura nuntiata est mihi: qui incredulus est, infideliter agit: & qui depopulator est, vastat. Ascende Aelam, obside Mede: omnem gemitum eius cessare feci. Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me sicut angustia parturiẽtis: corrui cum audirem, conturbatus sum cum B viderem. Emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerunt me: Babylon delicta mea, posita est mihi in miraculum. Pone mensam, contemplare in specula: comedentes & bibentes surgite principes, arripite clypeum. Hæc enim dixit mihi Dominus, Vade, & pone speculatorem: & quodcunq; viderit, annuntiet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli: & contemplatus est diligẽter multo intuitu. ‖Et clamauit leo super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem: & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Ecce iste venit ascensor C virbigæ equitum, & respondit, & dixit, ‖Cécidit, cécidit Babylõ, & omnia sculptilia deorũ eius contrita sunt in terram. Tritura mea, & "filia' areæ meæ, quæ audiui à Domino exercituum Deo Israel, annuntiaui vobis. Onus Duma. Ad me clamat rex Seir, Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Dixit custos, Venit mane & nox: si quæritis, quærite: conuertimini, venite. Onus in Arábia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim. Oc- D currentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrite fugienti. A facie enim gladiorum fugerunt, à facie gladij imminentis, à facie arcus extenti, à facie grauis prælij: quoniam hæc dicit Dominus ad me, Adhuc in vno anno, quasi in anno mercenarij, & auferetur omnis gloria Cædar. Et reliquiæ numeri sagittariorum fortiũ de filijs Cædar imminuentur: Dominus enim Deus Israel locutus est.

Ier. 51. a. Apoc. 14. b

"filius. 1.

S. *Sermo Domini contra Ierusalem, cuius deflet propheta vastitatem: & quod neglecto Deo fru stra se muniat ad resistendum Assyrijs: carpuntur quòd cum plangere deberent, gulæ indulgeãt: & reiecto Sobna templi præposito substituitur Eliacim, cui magna datur potestas.*

CAP. XXII.

ONus vallis visionis. Quidnam quoq; A tibi est quia ascendisti & tu omnis in tecta? clamoris plena, vrbs frequẽs, ciuitas exultans: interfecti tui, non interfecti gladio: nec mortui* in bello. Cuncti principes tui fugerunt simul, dureq́; ligati sunt: omnes qui inuenti sunt vincti sunt pariter, procul fugerunt. Propterea dixi, Recedite à me, amarè flebo: nolite incumbere vt consolemini me super vastitate filiæ populi mei. Dies enim B interfectionis & conculcationis, & fletuum Domino Deo exercituum in valle visionis, scrutans murum, & magnificus super montem. Et Aelam sumpsit pharetram currum hominis equitis, & parietem nudauit clypeus. Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarũ, & equites ponent sedes suas in porta. Et reuelabitur operimentum Iudæ, & "videbis' in C die illa armamentarium domus saltus. Et scissuras ciuitatis Dauid videbitis, quia multiplicatæ sunt: & congregastis aquas piscinæ inferioris, & domos Ierusalem numerastis, & destruxistis, domos ad muniendum murum. Et lacũ feciſtis inter duos muros, "&' aquam pi- "ad. 1. scinæ veteris: & non suspexistis ad eum qui fecerat eam, & operatorem eius délonge non vidistis. Et vocabit Dominus Deus exercituũ in die illa ad fletum, & ad planctum, ad calui-

*tui, mortuũ

"videbitis.

tium

uitium, & ad cingulum ſaxi: & ecce gaudium & lætitia occidere vitulos,& iugulare arietes,
D comedere carnes, & bibere vinum.‖Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Et reuelata eſt in auribus meis vox Domini exercituum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini:dicit Dominus Deus exercituum. Hæc dicit Dominus Deus exercituum.Vade,ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo,ad Sobnam præpoſitum templi, & dices ad eum.Quid tu hic? aut quaſi quis hic? qũia excidiſti tibi hic ſepulchrum: excidiſti in excelſo memoriale diligenter,in petra taberna
E culũ tibi.Ecce,Dominus aſportari te faciet,ſicut aſportatur gallus gallinaceus,& quaſi amictum ſic ſubleuabit te.Coronans coronabit te tribulatione, quaſi pilam mittet te in terrã latã & ſpatioſam:ibi morieris , & ibi erit currus gloriæ tuæ,ignominia domus Domini tui.Et expellã te de ſtatione tua:& de miniſterio tuo
F deponã te.Et erit in die illa:vocabo ſeruũ meum Eliacim filium Helciæ , & induam illum tunica tua,& cingulo tuo confortabo eum,& poteſtatem tuã dabo in manu eius:& erit quaſi pater habitantibus Ieruſalem,& domui Iuda. ‖Et dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius:& aperiet, & nõ erit qui claudat: & claudet,& non erit qui aperiat. Et figam illum paxillũ in loco fideli,& erit in ſolium glo
G riæ domui patris ſui . Et ſuſpẽdent ſuper eum omnem gloriam domus patris eius,vaſorũ diuerſa genera, omne vas paruulum à vaſis craterarum vſq; ad omne vas muſicorum. In die illa,dicit Dominus exercituũ,auferetur paxillus qui fixus fuerat in loco fideli : & frangetur, & cadet,& peribit quod pepẽderat in eo, quia Dominus locutus eſt.

Sapi.2.b. 1.Cor.15.d Infr.16.d. Apoc. 3.b. Iob. 12. b.

S. Tyri vaſtitas ad annos ſeptuaginta prædicitur propter eius ſuperbiam,& poſtea reſtituetur.

CAP. XXIII.

A ONus Tyri. Vlulate naues maris , quia vaſtata eſt domus vnde venire cõſueuerãt:de terra Cethim reuelatũ eſt eis. Tacete qui habitatis in inſula: negotiatio Sidõnis transfretãtes mare,repleuerunt te.In aquis multis ſemen Nili,meſsis fluminis fruges eius:& facta eſt negotiatio gentium.Erubeſce Sidon,ait enim mare,fortitudo maris, dicens, Non parturiui,& non peperi,& non enutrui iuuenes, nec ad incrementum perduxi virgi-
B nes . Cum auditum fuerit in Aegypto, dolebunt cum audierint de Tyro.Tranſite maria, vlulate qui habitatis in inſula . Nunquid non veſtra hæc eſt, quæ gloriabatur à diebus priſtinis in antiquitate ſua? ducẽt eam pedes ſui lõge ad peregrinandum. Quis cogitauit hoc ſuper Tyrum quondam coronatam, cuius negotiatores principes , inſtitores eius inclyti terræ? Dominus exercituũ cogitauit hoc, vt detraheret ſuperbiam omnis gloriæ, & adignominiam deduceret vniuerſos inclytos terræ. Tranſi terram tuam quaſi flumen,filia maris, non eſt cingulum vltra tibi.Manum ſuam ex- C
tendit ſuper mare, conturbauit regna:Dominus mandauit aduerſus Chanáam,vt contereret fortes eius,& dixit,Nõ adijcies vltra vt glorieris,calumniam ſuſtinẽs virgo filia Sidõnis: in Cethim conſurgens transfreta,ibi quoque non erit requies tibi.Ecce,terra Chaldæorum talis populus non fuit,Aſſur fundauit eam:in captiuitatem traduxerunt robuſtos eius,ſuffoderunt domos eius,poſuerunt eam in ruinam. Vlulate naues maris, quia deuaſtata eſt fortitudo veſtra.Et erit in die illa, in obliuione eris ô Tyre ſeptuaginta annis , ſicut dies regis vnius:poſt ſeptuaginta autem annos erit Ty-
ro quaſi canticum meretricis. Sume citharã, * D
circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita:bene cane,frequenta canticũ,vt memoria tui ſit. Et erit poſt ſeptuaginta annos , viſitabit Dominus Tyrum,& reducet eam ad merces ſuas: & rurſum fornicabitur cum vniuerſis regnis terræ ſuper faciem terræ.Et erunt "negotiationes'eius,&" mercedes'eius ſanctificatæ Domino,non condentur,neque reponẽtur:quia his qui habitauerint coram Domino , erit negotiatio eius, vt mãducent in ſaturitatem,& veſtiantur vſque ad vetuſtatem.

** cap. 7.* *" negotiatio. " merces.*

S. Mala quæ Dominus propter peccata vniuerſo orbi facturus eſt , adiecta interim reliquiarum conſolatione: & quam terribilis erit dies diuini iudicij. CAP. XXIIII.

ECce,Dominus diſsipabit terram,& nu- A
dabit eam,& affliget faciem eius, & diſperdet habitatores eius.‖Et erit ſicut po *Oſee.4.b.*
pulus, ſic ſacerdos : & ſicut ſeruus ,ſic dominus eius:ſicut ancilla,ſic domina eius:ſicut emens,ſic ille qui vendit:ſicut fœnerator, ſic is qui mutuum accipit: ſicut qui repetit, ſic qui debet.Diſsipatione diſsipabitur terra,& direptione prædabitur. Dominus enim locutus eſt verbũ hoc.Luxit,& defluxit terra,& infirmata eſt: defluxit orbis, infirmata eſt altitudo populi terræ. Et terra infecta eſt ab habitatoribus ſuis:quia trãgreſsi ſunt leges, mutauerunt ius,diſsipauerunt fœdus ſempiteruum.Propter hoc maledictio vorabit terrã,& peccabunt habitatores eius . ideoq; inſanient cultores eius,& relinquentur homines pauci.Luxit vindemia,infirmata eſt vitis, ingemuerũt omnes
qui lætabantur corde. Ceſſauit gaudium tym B
panorum,quieuit ſonitus lætantium,cõticuit dulcedo citharæ. Cum cãtico non bibent vinum:amara erit potio bibentibus illam.Attrita eſt ciuitas vanitatis, clauſa eſt omnis domus nullo introeunte. Clamor erit ſuper vino in

no in plateis: deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ. Relicta est in vrbe solitudo, & calamitas opprimet portas. Quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum, quo modo si paucæ oliuæ quæ remanserunt, excutiantur ex olea, & racemi cùm fuerit finita vindemia. Hi leuabunt vocem suam, atque laudabunt: cùm glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum: in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriã iusti. Et dixi, Secretum meum mihi, secretum meum mihi, væ mihi: præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Formido & fouea, & laqueus super te
Iere.48.g. qui habitator es terræ. Et erit: ‖ qui fugerit à voce formidinis, cadet in foueam: & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo: quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, & concuti-
D entur fundamenta terræ. Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur quasi tabernaculum vnius noctis: & grauabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adijciet vt resurgat. Et erit: in die illa visitabit Dominus super militiam cœli in excelso: & super reges terræ qui sunt super terram. Et congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere: & post multos dies visitabuntur. Et erubescet luna, & confundetur sol, cùm regnauerit, Dominus exercituum in monte Sion, & in Ierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

S. Propheta Deo gratias agit de operibus suis mirabilibus, & beneficijs populi ipsius in monte Sion præstandis.

CAP. XXV.

A DOmine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles amen. Quia posuisti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, domum alienorum: vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te. Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, vmbraculũ ab æstu. spiritus enim robu-
B storum quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in siti, tumultum alienorum humiliabis: & quasi calore sub nube torrente propaginẽ fortium marcescere facies. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc, conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ pinguium medullatorum vindemiæ defæcatæ. Et præcipitabit in monte isto fa- C
ciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum: & ‖auferet Dominus Deus lachrymam ab o- Apoc.7.d.
mni facie, & opprobrium populi sui auferet 21.b
de vniuersa terra: quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, & lætabimur in salutari eius. Quia requiesset ma- D
nus Domini in monte isto: & triturabitur Moab sub eo, sicuti teruntur paleæ in plaustro. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandũ: & humiliabit gloriam eius cum allisione manuũ eius. Et munimenta sublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram vsque ad puluerem.

S. Canticũ gratiarũ actionis ob exaltationem iustorum & humiliationẽ impiorum, & de resurrectione mortuorum.

CAP. XXVI

IN die illa cantabitur canticum istud in ter A
ra Iuda,
Vrbs fortitudinis nostræ ▷Sion' saluator ▷.8.
ponetur in ea murus & antemurale.
Aperite portas, & ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem.
Vetus error abijt: seruabis pacem, pacem, quia in te sperauimus.
Speratis in Domino in seculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum.
Quia incuruabit habitantes in excelso, ciuitatem sublimem humiliabit: humiliabit eam vsque ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem.
Conculcabit eam pes, pedes pauperis, gressus egenorum.
Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad am- B
bulandum.
Et in semita iudiciorum tuorum Domine sustinuimus te: nomen tuum, & memoriale tuum in desyderio animæ.
Anima mea desyderauit te in nocte: sed & spiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te: cùm feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis.
Misereamur impio, & non discet iustitiam: in terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini.
Domine, exaltetur manus tua, "&' non vide "vt
ant: videant, & confundantur zelantes po- C
puli, & ignis hostes tuos deuoret.
Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis:
Domine Deus noster possederũt nos domini absque te, tantũ in te recordemur noĩs tui.

Morientes non viuant, gigantes non resurgant: propterea visitasti & cõtriuisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum.

Indulsisti genti Domine, indulsisti gẽti: nunquid glorificatus es? elongasti omnes termi nos terræ.

Domine, in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.

Sicut quæ concepit, cùm appropinquauerit ad partum, dolẽs clamat in doloribus suis: sic facti sumus à facie tua Domine.

D Concepimus, & quasi parturiuimus & peperimus "spiritum: salutes' non fecimus in terra, ideò non ceciderunt habitatores terræ.

"spiritum salutis.

Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent: expergiscimini, & laudate qui habitatis in puluere: quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam.

Vade populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio.

Mich.1.a. ‖Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatẽ habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra sanguinem suũ, & non operiet vltrà interfectos suos.

S. Punitio Leuiathan: paterna Domini correctio in filios Israel: ciuitas munita desolabitur: filij Israel reuersi ab Assyrijs & Ægypto adorabunt Dominum in Ierusalem.

CAP. XXVII.

A IN die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi & forti, super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum qui in mari est. In die illa vinea meri cantabit ei, Ego Dominus qui seruo eam, repente propinabo ei: ne fortè visitetur cõtra eam, nocte & die seruo eã. Indignatio non est mihi: quis dabit me spinam & veprem in prælio: gradiar super eam, succẽdam eam pariter? An potius tenebit fortitudinem meam, faciet pacẽ mihi,

B pacem faciet mihi? Qui "ingrediuntur impetu ad' Iacob, florebit & germinabit Israel, & implebunt faciẽ orbis semine. Nunquid iuxta plagam percutientis se percussit eũ? aut sicut occidit interfectos eius, sic occisus est? In mẽsura cõtra mensuram cùm abiecta fuerit, "iudicabis' eã: meditata est in spiritu suo duro per diem æstus: Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob: & iste omnis fructus vt auferatur peccatũ eius, cùm posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris alisos, non

C stabunt luci & delubra. Ciuitas enim munita desolata erit, speciosa relinquetur, & dimittetur quasi desertum: ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit, & cõsumet summitates eius. In siccitate messes illius conterentur, mulieres venientes, & docentes "eas': non est enim populus sapiens, propterea non miserebitur eius qui fecit eum: & qui formauit eum, non parcet ei. Et erit: in die illa percutiet Dominus ab alueo fluminis vsq; ad torrentem Ae- D gypti, & vos congregabimini vnus & vnus filij Israel. Et erit: in die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditi fuerãt de terra Assyriorum, & qui eiecti erant de terra Aegypti, & adorabunt Dominum in monte sancto in Ierusalem.

"egredientur impetu à.10.

"iudicabit. 10.

"eam.

S. Superbis & ebrijs Israelitis comminatur Dominus eo quod sacerdotes vacent ebrietati, & principes irrideant verba & comminationes prophetarum: ponẽtes mendacium spem suam: de lapide angulari in fundamentis Sion ponendo: de pœna illusorum, & consolatione paucorum bonorum.

CAP. XXVIII.

VAe coronæ superbiæ, ebrijs Ephráim, A & flori decidenti, gloriæ exultationis eius, qui erãt in vertice vallis, pinguis simæ errantes à vino. Ecce validus & fortis Dominus, sicut impetus grãdinis: turbo confringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, & emissarum super terram spatiosam. Pedibus culconcabitur corona superbiæ ebriorum Ephràim. Et erit flos decidens gloriæ exultationis eius, qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneũ ante maturitatẽ autumni: quod cùm aspexerit vidẽs, statim vt manu tenuerit, deuorabit illud.

B In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populi sui: & spiritus iudicij sedenti super iudiciũ, & fortitudo reuertentibus de bello ad portam. Verùm hi quoq; præ vino nescierunt, & præ ebrietate errauerũt. sacerdos & propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, erraueruut in ebrietate, nescierunt videntem, ignorauerunt iudicium. Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu sordiumq;, ita vt non C esset vltrà locus. Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulsos ab huberibus. Quia manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicùm ibi, modicùm ibi. ‖In loquela enim labij, & lingua altera loquetur ad populum istum: cui dixit, Hæc est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium: & noluerunt audire. Et erit eis verbum Domini, Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicùm ibi, modicùm ibi: vt vadant, & cadant retrorsum, & conterantur, & illaqueentur, & capiãtur. Propter hoc audite

1. Co.14.d

audite verbum Domini viri illusores, qui dominamini super populum meum qui est in Ierusalem. Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cùm transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. Idcirco hæc dicit Dominus Deus, ‖Ecce, ego mittam in fundamẽtis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, prætiosum, in fundamento fundatum. ‖qui crediderit, nõ festinet. Et ponam in pondere iudicium, & iusticiam in mensura: & subuertet grando spem mendacij: & protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit: flagellum inundans cùm transierit, eritis ei in cõculcationem. Quandocunq; pertransierit, tollet vos: quoniam mane diluculo pertransibit in die & in nocte, & tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Coangustatum est enim stratum, ita vt alter decidat: & pallium breue vtrunque operire non potest. ‖Sicut enim in Monte-diuisionum stabit Dominus, sicut‖ in valle quæ est in Gabaon irascetur: vt faciat opus suum, alienum opus eius: vt operetur opus suum, peregrinum est opus eius ab eo. Et nunc nolite illudere, ne fortè cõstringantur vincula vestra. consummationem enim & abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum super vniuersam terram. Auribus percipite & audite vocem meam, attendite, & audite eloquium meum, Nunquid tota die arabit arãs vt serat, proscindet & sarriet humũ suam? Nónne cùm adæquauerit faciem eius, seret gith, & cyminum sparget, & ponet triticum per ordinem, & hordeum, & milium, & vitiam in finibus suis? Et erudiet illum in iudicio, Deus suus docebit illum. Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustri super cyminũ circuibit: sed in virga excutietur gith, & cyminũ in baculo. Panis autem comminuetur: verùm nõ in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plaustri, nec vngulis suis comminuet eũ. Et hoc à Domino Deo exercituum exiuit, vt mirabile faceret consiliũ, & magnificaret iustitiã.

Pſal.117.d. Matt.21.d. Actu.4.b. 1.Pet.2.a. Rom.10.e.

2.Reg.5.d. 1.Par.14.a. Ioſue.10.c

S. Obsidio & afflictio Ierusalẽ contritio gentium illam obsidentiũ: de libro signato, ac cæcitate Iudæorũ: væ profundis corde denuntiatur: reliquias Iacob prædicit illuminandas, & ad Deũ conuertendas. CAP. XXIX.

VAe Ariel Ariel ciuitas quam expugnauit Dauid: additus est annus ad annum, solemnitates euolutæ sunt. Et circunuallabo Ariel, & erit tristis & mœrens, & erit mihi quasi Ariel. Et circundabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam. Humiliaberis, de terra loquêris, & de humo audietur eloquium tuũ: & erit quasi Pythonis de terra vox tua, & de humo eloquiũ tuum musitabit. Et erit sicut puluis tenuis multitudo ventilantium te: & sicut fauilla petransiens multitudo eorum qui cõtra te præualuerunt: eritque repentè cõfestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo & cõmotione terræ, & voce magna turbinis & tempestatis, & flamma ignis deuorantis. Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium, quæ dimicauerunt cõtra Ariel, & omnes qui militauerũt, & obsederunt, & præualuerunt aduersus eam. Et sicut somniat esuriens & comedit, cùm autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens & bibit, & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, & anima eius vacua est: sic erit multitudo omnium gentiũ quæ dimicauerunt contra montem Sion. Obstupescite, & admiramini: fluctuate & vacillate: inebriamini, & non à vino: mouemini, & non ab ebrietate: Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis: claudet oculos vestros: prophetas & principes vestros qui vidẽt visiones operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati: quem cùm dederint scienti literas, dicent, Lege istum: & respondebit, Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas, dicetúrque ei, Lege: & respondebit, nescio literas. Et dixit Dominus, ‖Eò quòd appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longè est à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis: Ideò ecce ego addam vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentiũ eius abscõdetur, ‖Væ qui profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, & dicunt, ‖Quis videt nos, & quis nouit nos? Peruersa est hæc vestra cogitatio: quasi si lutum contra figulum cogitet, & dicat opus factori suo, Nõ feci me: & figmentum dicat fictori suo, Non intelligis. Nónne adhuc in modico & in breue conuertetur Libanus in charmel, & charmel in saltum reputabitur? Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorũ videbũt. Et addent mites in Domino lætitiã, & pauperes homines in sancto Israel exultabũt: Quoniam defecit qui præualebat, cõsummatus est illusor, & succisi sunt omnes qui uigilabãt super iniquitatem, qui peccare faciebãt homines in verbo, & arguentem in porta

Matt.15.a. Marc.7.b.

Abdi.1.c.

Eccle.23.c

ſupplantabant,& declinauerunt fruſtra à iu-
G ſto. Propter hoc,hæc dicit Dominus ad do-
mum Iacob,qui redemit Abraham,Non mo-
dò confundetur Iacob, nec modò vultus e-
ius erubeſcet:ſed cùm viderit filios ſuos,opera manuum mearum in medio ſui ſanctificantes nomen meum, & ſanctificabunt ſanctum Iacob, & Deum Iſrael prædicabunt, & ſcient errantes ſpiritu intellectum, & muſcitatores diſcent legem.

S. Comminatio aduerſus Iudæos qui Domino inconſulto præmentibus Aſſirijs ad Ægyptios confugiebant: ipſis quoq; prophetarum admonitiones audire nolentibus, ſed vana præſidia quærentibus, grauem denuntiat afflictionem: & quàm ſit Deus futuris benignus ad ipſum reuertentibus: & de magna reuertentium fœlicitate, ac iudicio impiorum.

CAP. XXX.

A VAe filij deſertores,dicit Dominus,vt faceretis conſilium, & non ex me:& ordiremini telam,& nō per ſpiritum meum, vt adderetis peccatum ſuper peccatum,qui ambulatis vt deſcendatis in Aegyptum,& os meum non interrogaſtis,ſperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Aegypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confuſionem, & fiducia vmbræ Aegypti in ignominiam.
"Ierant. "Erant' enim in Tani principes tui, & nuntij tui vſque ad Hanes peruenerunt. Omnes confuſi ſunt ſuper populo qui eis prodeſſe non potuit: non fuerunt in auxilium & in aliquā vtilitatem, ſed in cōfuſionem, & in opprobrium. B Onus iumentorum Auſtri. In terra tribulationis & anguſtiæ, leæna & leo ex eis, vipera & regulus volans portantes ſuper humeros iumentorum diuitias ſuas,& ſuper gibbum camelorum theſauros ſuos ad populum qui eis prodeſſe non poterit. Aegyptus enim fruſtra & vanè auxiliabitur: ideo clamaui ſuper hoc, Superbia tantum eſt, quieſce. Nunc ergo ingreſſus ſcribe ei ſuper buxum, & in libro diligenter exara illud, & erit in die nouiſsimo in teſtimonium vſque in æternum. Populus enim ad iracundiam prouocans eſt, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus, Nolite videre: & aſpicientibus,Nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Auferte à me viam, declinate à me ſemitam, ceſſet à facie noſtra ſanctus Iſrael. Propterea hæc dicit ſanctus Iſrael.
C Pro eo quòd reprobaſtis verbū hoc,& ſperaſtis in calūnia, & in tumultu, & innixi eſtis ſuper eo: propterea erit vobis iniquitas hæc ſicut interruptio cadēs, & requiſita in muro excelſo, quoniam ſubitò, dum non ſperatur, veniet contritio eius. Et comminuetur, ſicut conteritur lagena figuli contritione peruali-da: & non inuenietur de fragmētis eius teſta, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Quia Hæc dicit Dominus Deus *Iſrael, ſi reuertamini, & D quieſcatis, ſalui eritis:in ſilentio & in ſpe erit fortitudo veſtra. Et noluiſtis: & dixiſtis, Nequaquam,ſed ad equos fugiemus.ideò fugietis.Et ſuper veloces aſcendemus.ideo velociores erunt,qui perſequentur vos.Mille homines à facie terroris vnius:& à facie terroris quinq; fugietis,donec relinquamini quaſi malus nauis in vertice montis, & quaſi ſignum ſuper collē. Propterea expectat Dominus vt miſereatur veſtri: & ideò exaltabitur parcens vobis:quia Deus iudicij Dominus:beati omnes qui expectant eum. Populus enim Sion habitabit in Ieruſalem, plorans nequaquam plorabis,miſerans miſerebitur tui: ad vocem clamoris tui ſtatim vt audierit, reſpondebit E tibi.Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem: & non faciet auolare à te vltrà doctorem tuum:& erunt oculi tui videntes præceptorem tuum. Et aures tuæ audient verbum poſt tergum monentis,Hæc eſt via, ambulate in ea:& non declinetis neq; ad dexteram neq; ad ſiniſtram. Et cōtaminabis laminas ſculptiliū argenti tui,& veſtimentum conflatilis auri tui, & diſperges ea ſicut immunditiam menſtruatæ.Egredere dices ei.Et dabitur pluuia ſemini tuo, vbicunq; ſeminaueris in terra, & panis frugum terræ erit huberrimus & pinguis. paſcetur in poſſeſsione tua in die illo agnus ſpatioſè: & tauri tui, & pulli aſinorum qui operantur terram,commiſtū migma comedent ſicut in area ventilatum eſt. Et erunt ſuper omnem mōtem excelſum, F & ſuper omnem collem eleuatum riui currentium aquarū in die interfectionis multorum cùm ceciderint turres. Et erit lux lunæ ſicut lux ſolis,& lux ſolis erit ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum in die qua alligauerit Dominus vulnus populi ſui, & percuſſuram plagæ eius ſanauerit. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum: labia eius repleta ſunt indignatione, & lingua eius quaſi ignis deuorans. Spiritus eius velut torrens inundans vſque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, & frænum erroris quod erat in maxillis populorum. Canticum erit vobis ſicut *nox. 4.
"vox' ſanctificatæ ſolennitatis, & lætitia cordis.ſicut qui pergit cum tibia,vt intret in mō tem Domini ad fortem Iſrael. Et auditam fa- G ciet Dominus gloriam vocis ſuæ, & terrorem brachij ſui oſtendet in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis: allidet in tur-

*ſanctus. 8.

turbine & in lapide grandinis. A voce enim Domini pauebit Assur virga percussus. Et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum in tympanis & citharis: & in bellis præcipuis expugnabit eos. Præparata est enim ab heri Tophet, à rege præparata, profunda & dilatata. Nutrimenta eius, ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.

S. Iudæos qui fiducia in Deum relicta, ad Ægyptios & humana confugiunt præsidia, prædicit consumendos vnà cum suis auxiliarijs, reuertentes verò ad Dominum virtute diuina liberandos. CAP. XXXI.

A VAe qui descendunt in Aegyptum ad auxilium, in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt: & super equitibus, quia prævalidi nimis: & non sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non requisierunt. Ipse autem sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit: & consurget contra domum pessimorum, & contra auxilium operantium ini
B quitatem. Aegyptus, homo, & non Deus: & equi eorum, caro, & non spiritus. & Dominus inclinabit manū suam, & corruet auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes consumentur. Quia hæc dicit Dominus ad me, quomodo si rugiat leo, & catulus leonis super prædam suam, cùm occurrerit ei multitudo pastorum, à voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non pa-
C uebit: sic descendet Dominus exercituum vt prælietur super montē Sion, & super collem eius. Sicut aues volantes, sic proteget Dominus exercituum Ierusalem, protegēs & liberans, transiens & saluans. Conuertimini sicut in profundum recesseratis filij Israel. In die enim illa abijciet vir idôla argenti sui, & idôla auri sui, quæ fecerunt vobis manus
D vestræ in peccatum. Et cadet Assur in gladio non viri, & gladius nō hominis vorabit eum, & fugiet non à facie gladij, & iuuenes eius vectigales erunt: & fortitudo eius à terrore transibit, & pauebunt fugiētes principes eius: dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Ierusalem.

S. De rege ac principibus in iustitia regnaturis, & de populi subditi fœlicitate: stulto autē principi & opulentis mulieribus futura prædicitur calamitas: pacis quoq; pulchritudo ac requies opulenta promittitur populo Dei.

CAP. XXXII.

A ECce in iustitia regnabit rex, & principes in iudicio præerunt. Et erit vir sicut qui absconditur à vento, & celat se à tempestate, sicut riui aquarum in siti, & vmbra petræ prominentis in terra deserta. Non caligabunt oculi videntium, & aures audientium diligenter auscultabunt. Et cor stultorum intelliget scientiam, & lingua balborum velociter loquetur & plane. Non vocabitur vltrà is qui insipiens est, princeps: neque fraudulentus appellabitur maior. Stultus enim fatua loquetur, & cor eius faciet iniquitatem, vt perficiat simulationem, & loquatur ad Dominum fraudulenter, & vacuā faciat animam esurientis, & potum sitienti auferat. Fraudu- B lēti vasa pessima sunt: ipse enim cogitationes cōcinnauit ad perdēdos mites in sermone mē dacij, cùm loqueretur pauper iudicium. Princeps verò, ea quæ digna sunt principe cogitabit, & ipse super duces stabit. Mulieres opulētæ surgite, & audite vocem meam: filiæ cō- fidentes percipite auribus eloquium meum. Post dies >enim'& annum vos conturbabi- >.9.
mini confidentes: consummata est enim vin- C demia, collectio vltrá non veniet. Obstupescite opulentæ, conturbamini confidentes: exuite vos, & cōfundimini, accingite lumbos vestros. Super hubera plangite, super regione desyderabili, super vinea fertili. Super humum populi mei "spinæ' & vepres ascendent: "spina. 2.
quanto magis super omnes domos gaudij ciuitatis exultantis? Domus enim dimissa est, multitudo vrbis relicta est, tenebræ & palpatio factæ sunt super speluncas vsque in æternum. Gaudium onagrorum pascua gregum, D
donec effundatur super nos spiritus de excelso: & erit desertū in charmel, & charmel in saltum reputabitur. ‖Et habitabit in solitudine Supr. 29. 2.
iudiciū, & iustitia in charmel sedebit. Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silētium, & securitas vsque in sempiternum. Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Grando autem in descensione saltus, & humilitate humiliabitur ciuitas. Beati qui seminatis super omnes aquas, immittētes pedem bouis & asini.

S. Permixtim de deiectione Sennacherib loquitur, & Iudæorum liberatione, ac diuinæ potentiæ exaltatione: inuehitur contra hypocritas: & quales esse debeant qui cum Domino habitaturi sunt in excelsis: Ierusalem verò habitatio erit opulēta, in qua magnificabitur Dominus, rex & legislator noster.

CAP. XXXIII.

A VAe qui prædaris, nònne & ipse prædaberis? & qui spernis, nònne & ipse spernêris? cùm consummaueris deprædationē, deprædaberis: cùm fatigatus desieris cōtemnere, contemnêris. Domine, miserere nostri: te enim expectauimus. esto brachium nostrum in manè, & salus nostra in tēpore tribulationis. A voce angeli fugerūt

populi, & ab exaltatione tua diſperſæ ſunt gentes. Et crongregabuntur ſpolia veſtra ſicut colligitur bruchus, velut cum foſſæ plenæ fuerint de eo. Magnificatus eſt Dominus, quoniam habitauit in excelſo: impleuit Sion iudicio & iuſtitia. Et erit fides in temporibus tuis: diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia: timor Domini ipſe eſt theſaurus eius. Ecce, videntes clamabũt foris, angeli pacis amarè flebunt, Diſsipatæ ſunt viæ, ceſſauit tranſiens per ſemitam, irritum factum eſt pactum, proiecit ciuitates, non reputauit homines. Luxit, & elanguit terra: cõfuſus eſt Libanus, & obſurduit: & factus eſt Saron ſicut deſertum: & concuſſa eſt Baſan, & Carmelus. Nunc conſurgam, dicit Dominus, nunc exaltabor, nũc ſubleuabor. Concipietis ardorem, parietis ſtipulam: ſpiritus veſter vt ignis vorabit vos. Et erunt populi quaſi de incendio cinis, ſpinæ congregatæ igni comburentur. Audite qui longè eſtis, quæ fecerim, & cognoſcite vicini fortitudinem meam. Conterriti ſunt in Sion peccatores, poſſedit tremor hypocritas. quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis? ‖ Qui ambulat in iuſtitijs & loquitur "veritatem, 'qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus ſuas ab omni munere, qui obthurat aures ſuas ne audiat ſanguinem, & claudit oculos ſuos ne videat malum: Iſte in excelſis habitabit, munimenta ſaxorum ſublimitas eius: panis ei datus eſt, aquæ eius fideles ſunt. Regem in decôre ſuo videbunt oculi eius, cernent terram délõge. Cor tuum meditabitur timorem: ‖ vbi eſt literatus? vbi legis verba ponderans? vbi doctor paruulorũ? Populum imprudentem non videbis, populum alti ſermonis: ita vt nõ poſsis intelligere diſertitudinẽ linguæ eius, in quo nulla eſt ſapientia. Reſpice Sion ciuitatem ſolennitatis noſtræ: oculi tui videbunt Ieruſalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit: nec auferentur claui eius in ſempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur: quia ſolummodo ibi magnificus eſt Dominus noſter: locus fluuiorum riui latiſsimi, & patentes: nõ tranſibit per eum nauis remigum, neque trieris magna tranſgredietur eum. Dominus enim iudex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus rex noſter: ipſe ſaluabit nos. Laxati ſunt funiculi tui, ſed non præualebunt, ſic erit malus tuus, vt dilatare ſignum non queas. Tunc diuidentur ſpolia prædarum multarum: claudi diripient rapinam. Nec dicet vicinus, Elangui. populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.

B C D

Pſal. 14. a. "veritates. 4.

1. Cor. 1. c.

S. Acerba Dei vltio ſuper omnes gentes, Idumeæ quoque contritio & perpetua vaſtitas prædicitur. CAP. XXXIIII.

ACcedite Gentes, & audite, & populi attendite: audiat terra, & plenitudo eius, orbis, & omne germen eius. Quia indignatio Domini ſuper omnes gentes, & furor ſuper vniuerſam malitiã eorum: interfecit eos, & dedit eos in occiſionem. Interfecti eorum proijcientur, & de cadaueribus eorũm aſcendet fœtor: tabeſcent mõtes à ſanguine eorum. Et tabeſcet omnis militia cœlorum, & complicabuntur ſicut liber cœli: & omnis militia eorum defluet ſicut defluit folium de vinea & de ficu. Quoniam inebriatus eſt in cœlo gladius meus: ecce ſuper Idumæã deſcendet, & ſuper populum interfectionis meæ ad iudicium. Gladius Domini repletus eſt ſanguine, incraſſatus eſt adipe, de ſanguine agnorum & hircorum, de ſanguine medullatorum arietum: victima enim Domini in Boſra, & interfectio magna in terra Edom, Et deſcendent vnicornes cum eis, & tauri cũ potentibus: inebriabitur terra eorum ſanguine, & humus eorum adipe pinguium: ‖ quia dies vltionis Domini, annus retributionum iudicij Sion. Et conuertentur torrentes eius in picem, & humus eius in ſulphur: & erit terra eius in picem ardentem. Nocte & die non extinguetur, in ſempiternum aſcendet fumus eius: à generatione in generationem deſolabitur, in ſecula ſeculorum non erit tranſiens per eam. Et poſsidebunt illam onocrotalus, & ericius: & ibis, & coruus habitabunt in ea: & extendetur ſuper eam menſura, vt redigatur ad nihilum, & perpendiculum in deſolationem. Nobiles eius non erunt ibi: regem potius inuocabunt, & omnes principes eius erunt in nihilum. Et orientur in domibus eius ſpinæ & vrticæ, & paliurus in munitionibus eius: & erit cubile draconum, & paſcua ſtruthionum. Et occurrent dæmonia, onocentaurus, & piloſus clamabit alter ad alterũ: ibi cubauit lamia, & inuenit ſibi requiem. Ibi habuit foueam ericius, & enutriuit catulos, & circunfodit, & fouit in vmbra eius: illuc congregati ſunt milui, alter ad alterum. Requirite diligenter in libro Domini, & legite: vnum ex eis non defuit, alter alterum non quæſiuit. quia quod ex ore meo procedit, ille mandauit, & ſpiritus eius ipſe congregauit ea. Et ipſe miſit eis ſortem, & manus eius diuiſit eam illis in menſuram: vſque in æternum poſsidebunt eam, in generatione & generationem habitabunt in ea.

A B C D

Infra. 63. a

S. De futura conſolatione, lætitia, ſecuritate & fœlicitate perpetua eorũ qui in Chriſtum ſunt credituri.

CAP. XXXV.

Lætabi-

A LAetabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo, & florebit quasi liliũ. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudãs: gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron: ipsi videbunt gloriam Domini, & decôrem Dei nostri. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Dicite "pusillanimis', Confortamini, ▷ & 'nolite timere. ecce Deus vester vltionem adducet retributionis: Deus ipse veniet, & saluabit "vos.' ‖ Tunc aperientur oculi cœcorũ: & aures surdorum patebũt. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum: quia scissæ sunt in deserto aquæ, & torrẽtes in solitudine. Et quæ erat arida, erit in stagnũ, & sitiens in fontes aquarũ. In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & iunci. Et erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam. Non erit ibi leo: & mala bestia non ascendet per eam: nec inuenietur ibi: & ambulabunt qui liberati fuerint. Et redempti à Domino, conuertentur, & venient in Sion cum laude, & lætitia sempiterna super caput eorum: gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.

"pusillanimes. ▷.9. "nos. Matt.15.c.

S. Sennacherib captis ciuitatibus Iudæ munitis, mittit Rapsacen ad capiendam Ierusalem: qui varijs in Ezechiam iactatis conuitijs & blasphemijs in Deum, Ierosolymitas ad deditionem exhortatur. CAP. XXXVI.

A ET factum est: in quarto decimo anno regis Ezechiæ, ascẽdit Sennacherib rex Assyriorum super omnes ciuitates Iuda munitas, & cepit eas. Et misit rex Assyriorum Rapsacen de Lachis in Ierusalem, ad regem Ezechiam in manu graui, & stetit in aquæductu piscinæ superioris in via Agri-fullonis. Et egressus est ad eũ Eliacim filius Helciæ, qui erat super domum, & Sobna scriba, & Ioahe filius Asaph à commentarijs. Et dixit ad eos Rapsaces, Dicite Ezechiæ, Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum, Quæ est ista fiducia qua confidis? aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis? super quem habes B fiduciam, quia recessisti à me? Ecce, confidis super baculũ arundineum cõfractum istum, super Aegyptum: cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam: sic Pharao rex Aegypti omnibus qui confidunt in eo. Quòd si responderis mihi, In Domino Deo nostro confidimus: nõne ipse est cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria, & dixit Iudæ & Ierusalẽ, Corã altari isto adorabitis? Et nũc trade te domino meo regi Assyriorũ, & dabo tibi duo millia equorum, nec poteris ex te præbere ascensores eorum. Et quomodo sustinebis faciem iudicis vnius loci ex seruis domini mei minoribus. Quòd si confidis in Aegypto, in quadrigis, & in equitibus: & nũc nunquid sine Domino ascendi ad terrã istam vt disperderem eam? Dominus dixit ad me, C Ascende super terram istam, & disperde eam. Et dixit Eliacim, & Sobna, & Ioahe ad Rapsacen, Loquere ad seruos tuos Syra lingua: intelligimus enim. ne loquaris ad nos iudaicè in auribus populi qui est super murum. Et dixit ad eos Rapsaces, Nunquid ad Dominũ tuum & ad te misit me dominus meus, vt loquerer omnia verba ista: & non potius ad viros qui sedent in muro, vt comedant stercora sua, & bibant vrinam pedum suorum vobiscum? Et stetit Rapsaces, & clamauit voce magna Iudaicè, & dixit, Audite verba regis magni, regis Assyriorum. Hæc dixit rex, Non seducat vos Ezechias, quia non poterit eruere vos. Et non vobis tribuat fiduciam Ezechias super Domino, dicens, Eruens liberabit nos Dominus, non dabitur ciuitas ista D in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam: hæc enim dicit rex Assyriorum, Facite mecum benedictionem, & egredimini ad me, & comedite vnusquisque vineam suam, & vnusquisque ficum suam: & bibite vnusquisque aquam cisternæ suæ, donec veniam & tollam vos ad terram quæ est vt terra vestra, terram frumenti & vini, terram panum & vinearum. Nec cõturbet vos Ezechias, dicens, Dominus liberabit nos. Nunquid liberauerunt dij Gentium vnusquisque terram suam de manu regis Assyriorũ? Vbi est Deus Emath & Arphad? vbi est Deus Sepharuáim? nunquid liberauerunt Samariã de manu mea? Quis est exomnibus dijs terrarum istarũ, qui eruerit terram suam de manu mea, vt eruat Dominus Ierusalem de manu mea? Et siluerunt, & non responderunt ei verbum. Mandauerat enim * rex, dicens, Ne respondeatis *eis. ei. Et ingressus est Eliacim filius Helciæ qui erat super domum, & Sobna scriba, & Ioahe filius Asaph à commentarijs, ad Ezechiã sciscis vestibus, & nuntiauerunt ei verba Rabsacis.

4.Re.18.e. 2.Par.32.a.

S. Consternatus Ezechias propter blasphemias, tum Rapsacis, tum Sennacherib, mittit ad Isaiam, vt Dominum deprecetur: qui ipsum cõfortans diuinum promittit auxilium: & cæso per angelum exercitu Sennacherib, etiam ipse à filijs suis interimitur. CAP. XXXVII.

ET factum est: cùm audisset rex Ezechias, scidit vestimenta sua, & obuolutus est sacco, & intrauit in domum Domini. Et misit Eliacim qui erat super domum, & Sobnam scribam, & seniores de sacerdotibus opertos saccis ad Isaiam filiũ Amos prophetã, & dixerũt ad eum, Hæc dici Ezechias, A 4.Re.19.a

Dies tribulationis,& correptionis,& blaſphemiæ dies hæc: quia venerunt filij vſq; ad partum,& virtus non eſt pariendi. Si quo modo audiat Dominus Deus tuus verba Rabſacis, quem miſit rex Aſſyriorum dominus ſuus ad blaſphemandum Deum viuentem, & exprobrãdum ſermonibus quos audiuit Dominus Deus tuus: leua ergo orationem pro reliquijs
B quæ repertæ ſunt. Et venerunt ſerui regis Ezechiæ ad Iſaiã, & dixit ad eos Iſaias, Hæc dicetis domino veſtro, Hæc dicit Dominus, Ne timeas à facie verborum quæ audiſti, quibus blaſphemauerunt pueri regis Aſſyriorum me. Ecce, ego dabo ei ſpiritum, & audiet nuntium, & reuertetur ad terram ſuam, & corruere eum faciam gladio in terra ſua. Reuerſus eſt autem Rabſaces, & inuenit regem Aſſyriorum præliantem aduerſus Lobnam. Audierat enim quia profectus eſſet de Lachis, & audiuit de Tharáca rege Aethiopiæ, dicentes, Egreſſus eſt vt pugnet contra te. Quod cùm audiſſet, miſit nuntios ad Ezechiam dicẽs, Hæc dicetis Ezechiæ regi Iudæ, loquentes, Non te decipiat Deus tuus, in quo tu cõfidis, dicens,
C Non dabitur Ieruſalem in manum regis Aſſyriorum. Ecce, tu audiſti omnia quæ fecerunt reges Aſſyriorum omnibus terris quas ſubuerterunt, & tu poteris liberari? Nũquid eruerunt eos dij Gentium, quos ſubuerterunt patres mei Gozam & Haran, & Reſeph, & filios Eden, qui erãt in Thalaſſar? Vbi eſt rex Emath, & rex Arphad, & rex vrbis Sepharuâim, Ana & Aua? Et tulit Ezechias libros de manu nuntiorum, & legit eos, & aſcendit in domũ Domini, & expãdit eos Ezechias corã Domino. Et orauit Ezechias ad Dominum, dicens, Domine exercituum Deus Iſrael, qui ſedes ſuper cherubim: tu es Deus ſolus omnium regnorum terræ, tu feciſti cœlum & terram. Inclina Domine aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide, & audi omnia verba Sennacherib, quæ miſit ad blaſphemanD dum Deum viuentem. Verè enim Domine deſertas fecerunt reges Aſſyriorum terras, & regiones earum. Et dederunt deos earum igni: non enim erant dij, ſed opera manuum hominum, lignum & lapis, & cõminuerunt eos. Et nunc Domine Deus noſter ſalua nos de manu eius: & cognoſcant omnia regna terræ quia tu es Dominus ſolus. Et miſit Iſaias filius Amos ad Ezechiam, dicens, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Pro quibus rogaſti me de Sennacherib rege Aſſyriorum, hoc eſt verbum quod locutus eſt Dominus ſuper eũ, Deſpexit te, & ſubſannauit te, virgo filia Siõ: poſt te caput mouit, filia Ieruſalẽ. Cui exprobraſti, & quem blaſphemaſti, & ſuper quem exaltaſti vocẽ, & leuaſti altitudinem oculorum tuorum? Ad ſanctum Iſrael. In manu ſer E
uorum tuorũ exprobraſti Domino: & dixiſti. In multitudine quadrigarũ mearum ego aſcendi altitudinem montiũ, iuga Libani: & ſuccîdã excelſa cedrorum eius, & electas abietes illius, & introibo altitudinem ſummitatis eius, ſaltum Carmeli eius. Ego fodi, & bibi aquã, & exiccaui veſtigio pedis mei omnes riuos aggerum. Nunquid non audiſti quæ olim fecerim ei? ex diebus antiquis ego plaſmaui illud: & nunc adduxi, & factum eſt in eradicationem collium cõpugnantium, & ciuitatum munitarum. Habitatores earũ breuiata manu contremuerunt, & cõfuſi ſunt: facti ſunt ſicut fœnum agri, & gramen paſcuæ, & herba tectorũ quæ exaruit antequã matureſceret. F
Habitationẽ tuam, & egreſſum tuum, & introitum tuum cognoui, & inſaniam tuã contra me. Cùm fureres aduerſum me, ſuperbia tua aſcendit in aures meas: ponam ergo circulum in naribus tuis, & frenũ in labijs tuis, & reducã te in viam per quam veniſti. Tibi autem hoc erit ſignum, Comede hoc anno quæ ſponte naſcuntur, & in anno ſecundo pomis véſcere: in anno autẽ tertio ſeminate & metite, & plãtate vineas, & comedite fructum earum. Et mittet id quod ſaluatũ fuerit de domo Iuda, & quod reliquum eſt, radicem deorſum, & faciet fructum ſurſum: quia de Ieruſalem exibunt reliquiæ, & ſaluatio de mõte Siõ: zelus Domini exercituum faciet iſtud. Propterea hæc dicit Dominus de rege Aſſyrio- G
rum, Non intrabit ciuitatem hanc, & non iaciet ibi ſagittam: & non occupabit eam clypeus, & non mittet in circuitu eius aggerem. In via qua venit, per eam reuertetur, & ciuitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. Et protegam ciuitatem iſtam, vt ſaluem eam propter me, & propter Dauid ſeruum meum. ‖ Egreſſus eſt autem angelus Do 4. Re. 19. g
mini, & percuſsit in caſtris Aſſyriorum cen- Tob. 1. d.
tum octogintaquinque millia. Et ſurrexerunt Eccl. 48. d
mane, & ecce omnes cadauera mortuorum. 1. Mac. 7. f.
Et egreſſus eſt, & abijt: & reuerſus eſt Sen- 2. Mac. 8. e
nacherib rex Aſſyriorum, & habitauit in Ninue. Et factum eſt, cũ adoraret in templo Neſroch Deum ſuum, Adramélech, & Saráſar filij eius percuſſerunt eum gladio, fugeruntq; in terram Ararat, & regnauit Aſarhaddon filius eius pro eo.

S. Ezechias à morte ſibi per Iſaiam comminata liberatus, ſigno in horologio Achaz accepto, & promiſſa de manu Aſſyriorũ liberatione, additiſq; ei ad vitã quindecim annis, canticũ hoc gratiarũ actionis Deo cecinit. CAP. XXXVIII.

IN ‖ diebus illis ægrotauit Ezechias vſque A
ad mortem: & introiuit ad eum Iſaias fi- 4. Re. 20. a
lius Amos propheta, & dixit ei, Hæc dicit 2. para. 32. f
Domi-

Dominus, Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues. Et cõuertit Ezechias faciẽ suam ad parietem, & orauit ad Dominũ, & dixit, Obsecro Domine, memento quæso quomodo ambulauerim corã te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et fleuit Ezechias fletu magno.

Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens, Vade, & dic Ezechiæ, Hæc dicit Dominus Deus Dauid patris tui, Audiui orationẽ tuam, & vidi "lachrymas tuas. 'ecce, ego adijciam super dies tuos quindecim annos, & de manu regis Assyriorum eruã te & ciuitatem istam, & protegam eam. Hoc autem tibi erit signum à Domino quia faciet Dominus verbum hoc quod locutus est, Ecce ego reuerti
B faciam vmbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole, retrorsum decem lineis. Et reuersus est sol decem lineis per gradus quos descenderat.

"lachrymam suam. 10.

Scriptura Ezechiæ regis Iuda cùm egrotasset, & conualuisset de infirmitate sua.

Ego dixi, In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi: quæsiui residuum annorum meorum.

Dixi, Non videbo Dominum Deum in terra viuentium, non aspiciam hominem vltrà & habitatorem quietis.

C Generatio mea ablata est: & conuoluta est à me, quasi tabernaculum pastorum præcisa est, velut à texente vita mea: dum adhuc ordirer succîdit me: de mane vsque ad vesperam finies me.

Sperabam vsque ad mane, quasi leo sic contriuit omnia ossa mea: de mane vsque ad vesperam finies me.

Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor vt columba: attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum: Domine vim patior "respondẽ' pro me.

"sponde. 2.

D Quid dicam aut respondebit mihi, cùm ipse "fecerit"? recogitabo* omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.'

"fecerim. 18. *tibi.

▷. 5. Domine▷ si' sic viuitur, & in talibus vita spiritus mei, corripies me, & viuificabis me.

Ecce, in pace amaritudo mea amarissima: tu autem eruisti animam meam vt non periret, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.

Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te: non expectabunt qui descendunt in lacum, veritatem tuam.

Viuens viuẽs ipse cõfitebitur tibi, sicut & ego hodie: pater filijs notã faciet veritatẽ tuam.

Domine saluum me fac, & psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini.

Et iussit Isaias vt tollerent massam de ficis, & cataplasmarent super vulnus, & sanaretur. Et dixit Ezechias, Quod erit signum quia ascendam in domum Domini?

S. Ezechias quum missis à rege Babylonis nuntijs suos ostendisset thesauros, ab Isaia de futura eorum in Babylonem ablatione præmonetur. CAP. XXXIX.

IN ‖ tempore illo misit Merodach Baladan A
filius Baladan rex Babylonis, libros & mu 4. Re. 20. e
nera ad Ezechiã: audierat enim quòd ægrotasset, & conualuisset. Letatus est autem super eis Ezechias, & ostendit eis cellam aromatum, & argenti, & auri, & odoramentorum, & vnguẽti optimi, & omnes apothecas suppellectilis suæ, & vniuersa quæ inuenta sunt in thesauris eius. Non fuit verbum quod B
non ostenderet eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua.

Introiuit autẽ Isaias propheta ad Ezechiam regem, & dixit ei, Quid dixerunt viri isti, & vnde venerunt ad te? Et dixit Ezechias. De C
terra longinqua venerunt ad me, de Babylone, Et dixit, Quid viderũt in domo tua? Et dixit Ezechias. Omnia quæ in domo mea sunt viderunt: non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis. Et dixit Isaias ad Ezechiam, Audi verbum Domini exercituũ: Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt, & quæ thesaurizauerunt patres tui vsque ad diem hanc, in Babylonem: D
non relinquetur quicquam, dicit Dominus. Et de filijs tuis qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. Et dixit Ezechias ad Isaiam, Bonum verbũ Domini quod locutus est. Et dixit. Fiat tantũ pax & veritas in diebus meis.

S. Consolatio & salus Ierusalem per Christum futura: Ioannis Baptistæ prædicatio: fragilitas hominis, & perpetuitas verbi diuini: Christi in carnem aduentus, ipsiusq; gloria, potestas & retributio palàm annuntianda: contra idolatras Deum sculptilibus assimilãtes incomparabilem Dei potentiam ac sapientiam commendat: quodq; sperantes in Domino mutent fortitudinem. CAP. XL.

COnsolamini consolamini populo me- A
us, dicit Deus vester. Loquimini ad cor Ierusalem, & aduocate eam: quoniam cõpleta est malitia eius, dimissa est iniquitas illius: suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. ‖ Vox clamãtis Matth. 3. a. Marc. 1. a. Lucæ. 3. a. Ioan. 1. c.
in deserto: Parate viã Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mõs & collis humiliabitur, & erũt praua in directa, & aspera in vias planas. Et reuelabitur gloria Domini, & vi B
debit omnis caro pariter quod os Domini locutũ est, ‖ Vox dicẽtis, Clama. Et dixi, quid clamabo? Eccle. 14. c Iacob. 1. b. 2. Pet. 1. d.

mabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exiccatum est fœnum, & cécidit flos, quia spiritus Domini sufflauit in
Ioan.12.c. eo. ‖Verè fœnum est populus: exiccatum est fœnum, & cécidit flos: verbum autem Domini nostri manet in æternum. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Siō: exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangeli
C zas Ierusalem: exalta, noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ, Ecce Deus vester: Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur: ecce merces eius cum eo,
Ioan.10.b. & opus illius corā illo. ‖Sicut pastor, gregem
Ezec.34.f. suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, fœtas ipse portabit.
37.f. Quis mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes,
Rom.11.d. & colles in statéra? ‖Quis adiuuit spiritū Do-
1.Cor.2.d mini? aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Cum quo iniit consilium, & instruxit
Sapi.9.c. eum, & docuit eum semitam iustitiæ, & erudiuit eum scientiam, & viam prudentiæ ostenD dit illi? Ecce, Gētes quasi stilla situlæ, & quasi momentum statéræ reputatæ sunt: ecce, insulæ, quasi puluis exiguus. Et Libanus non sufficiet ad succendendum, & animalia eius non sufficient ad holocaustum. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihi
Act.17.d. lum & inane reputatæ sunt ei. ‖Cui ergo simi lem fecistis Deū? aut quam imaginem ponetis ei? Nunquid sculptile conflauit faber? aut aurifex auro figurauit illud, & laminis argen
E teis argentarius? Forte lignum & imputribile elegit: artifex sapiēs quærit quomodo statuat simulachrum quod non moueatur. Nunquid
*scietis. non *scitis? nunquid non audistis? nunquid non annuntiatū est vobis ab initio? nunquid non intellexistis fundamenta terræ? Qui sedet super gyrū terræ, & habitatores eius sunt quasi locustæ: qui extendit velut nihilum cœlos, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. Qui dat secretorum scrutatores
F quasi non sint, iudices terræ velut inane fecit:
*plātato neque sato, neque radicato in terra truncus equidem neque *plantatus, neque satus, neque radicatus in terra truncus eorum: repente flauit in eos, & aruerunt, & turbo quasi stipulam auferet eos. Et cui assimulastis me, & adæquastis, dicit sanctus? Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc: qui educit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat: præ multitudine fortitudinis & roboris, virtutisque eius neque vnum reliquum fuit. Quare dicis Iacob, & loqueris Israel, Abscondita est via mea à Domino, &
G à Deo meo iudicium meum transiuit? Nunquid nescis, aut non audisti? Deus sempiternus Dominus, qui creauit terminos terræ: non deficiet, neq; laborabit, nec est inuestigatio sapientiæ eius. Qui dat lasso virtutem: & his qui non sunt, fortitudinem, & robur multiplicat. Deficient pueri, & laborabunt, & iuuenes in infirmitate cadent. Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient.

S. Disceptat Dominus cum idololatris de potentia & varijs magnisq; beneficijs populo Iudaico exhibitis: quibus suam comprobat potentiam & benignitatem erga homines: ostendens simul & idolorum impotentiam & idololatrarum vanitatem.

CAP. XLI.

TAceant ad me insulæ, & Gentes mu- A
tent fortitudinem: accedant, & tunc loquantur, simul ad iudicium propinquemus. Quis suscitauit ab Oriente iustum, vocauit eum vt sequeretur se? dabit in conspectu eius Gentes, & reges obtinebit: dabit quasi puluerē gladio eius* sicut stipulam vento raptam arcui eius. Persequetur eos, transibit in pace, semita in pedibus eius non apparebit. Quis hæc operatus est & fecit, vocans generationes ab exordio? Ego Dominus. ‖primus & Infra.44.a
48.b. nouissimus ego sum. Viderunt insulæ, & ti- Apoc.1.d.
22.c. muerunt, extrema terræ obstipuerunt, appropinquauerunt & accesserunt. Vnusquisque B
proximo suo auxiliabitur, & fratri suo dicet. Confortare. Confortauit faber ærarius percutiens malleo, eū qui cudebat tunc temporis, dicens, Glutino bonū est: & cōfortauit eum clauis, vt nō moueretur. Et tu Israel serue meus, Iacob quem elegi, semē Abraham amici mei, in quo apprehendi te ab extremis terræ, & à C
longinquis eius vocaui te, & dixi tibi, Seruus meus es tu, elegi te, & nō abieci te. Ne timeas, quia ego tecum sum: ne declines, quia ego Deus tuus: confortaui te, & auxiliatus sum tibi, & suscepit te dextera iusti mei. Ecce confundentur & erubescent omnes qui pugnant aduersum te: erunt quasi non sint, & peribunt viri qui contradicunt tibi. Quæres eos, & non inuenies, viros rebelles tuos. erunt quasi non *hominis bellantis. sint: & veluti consumptio *hominis bellantis aduersum te: Quia ego Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam, dicens que tibi, Ne timeas, ego adiuui te. Noli timere vermis Iacob, qui mortui estis ex Israel: ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus, & redemptor D
tuus sanctus Israel. Ego posui te quasi plaustrum triturans nouum, habens rostra serrantia: triturabis montes, & comminues: & colles quasi puluerem pones. Ventilabis eos, & ventus tollet, & turbo dispergeteos: & tu exultabis in Domino, in sancto Israel lætaberis. Egeni, & pauperes quærunt aquas,

aquas,& non sunt: lingua eorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos, Deus Israel non derelinquam eos. Aperiam in supinis collibus flumina,& in medio camporum fontes: ponam desertum in stagna aquarum, & terE ram inuiam in riuos aquarum. Dabo in solitudinem cedrum, & spinam, & myrtum, & lignum oliuæ: ponam in deserto abietem, vlmum,& buxum simul: Vt videant,& sciant,& recogitent, & intelligant pariter quia manus Domini fecit hoc,& sanctus Israel creauit illud. Prope facite iudiciũ vestrũ, dicit Dominus: afferte, si quid fortè habetis, dixit rex IaF cob. Accedãt, & nuntient nobis quæcunque vẽtura sunt: priora quæ fuerũt nuntiate,& ponemus cor nostrũ, & sciemus nouissima eorum,& quæ ventura sunt indicate nobis, Annuntiate quæ ventura sunt in futurũ, & sciemus quia dij estis vos. bene quoq; aut male, si potestis, facite: & loquamur, & videamus simul. Ecce, vos estis ex nihilo, & opus vestrum ex eo quod nõ est: abominatio est qui elegit vos. Suscitaui ab Aquilone, & veniet ab Ortu solis: vocabit nomen meum,& addu cet magistratus quasi lutum, & velut plastes G conculcans humum. Quis annuntiauit ab exordio, vt sciamus: & à principio, vt dicamus, Iustus es? non est neque annuntians, neque prædicens, neque audiens sermones vestros. Primus ad Sion dicet, Ecce adsum, & Ierusalem euangelistam dabo. Et vidi, & non erat neque ex istis quisquam qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Ecce omnes iniusti,& vana opera eorum, ventus & inane simulachra eorum.

S. Pater sibi complacet in filio Christo, cuius virtutes & opera quæ facturus est propheta explicat, exhortans vniuersas gentes ad laudem & gratiarum actionem: addit quoq; malos, idôlolatras & ingratos grauiter à Domino punien dos, plurimum conquerens de ingratitudine seruorum Dei.

CAP. XLII.

A Matt. 12. b. ECce ‖ seruus meus, suscipiam eam: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eũ, iudicium Gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum nõ conteret, & linum fumigans nõ extinguet: in veritate educet iudicium. Non erit tristis, neq; turbulentus, donec ponat in terra iudicium: & legem eius insulæ expectabunt. Hæc dicit Dominus Deus creans cœlos, & extendens eos: firmans terram,& quæ germinant ex ea: dans flatum populo qui est super eam & spiritum calcantibus eam. Ego Dominus vocaui te in iustitia,& apprehendi manum tuã, & seruaui te. Et ‖ dedi te in fœdus Populi, in lucem Gen B tium: Vt aperires oculos cæcorũ, & educeres Infr. 49. b. de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Ego Dominus, hoc est nomen meum: ‖ gloriam meam alteri non dabo, Infr. 48. b. & laudem meam sculptilibus. Quæ prima fuerunt, ecce venerunt: noua quoq; ego annuntio: antequam oriantur, audita vobis faciam. Cantate Domino canticum nouũ, laus eius ab extremis terræ, qui descenditis in mare, & plenitudo eius: insulæ, & habitatores earum. Subleuetur desertum & ciuitates eius: in domibus habitabit Cædar: laudate habitatores Petræ, de vertice montium clamabunt. Ponent Domino gloriam,& laudem eius in insulis nuntiabunt. Dominus sicut fortis egredietur, *sicut vir præliator suscitabit zelũ: vo * & 7. ciferabitur, & clamabit: super inimicos suos confortabitur. Tacui semper, silui, patiẽs fui, C sicut parturiens loquar: dissipabo,& absorbebo simul. Desertos faciam montes, & colles, & omne gramen eorum exiccabo: & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam. Et ducam cæcos in viam quam nesciunt: & in semitis quas ignorauerunt ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & praua in recta. hæc verba feci eis, & non dereliqui eos. Conuersi sunt retrorsum: confundantur confusione, qui confidunt in sculptili, qui dicunt cõflatili, Vos dij nostri. Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum. Quis cæcus, ni si seruus meus? & surdus, nisi ad quẽ nuntios meos misi? quis cæcus, nisi qui venundatus est? & quis cæcus, nisi seruus Domini? Qui vides multa, nónne custodies? qui apertas habes aures, nónne audies? Et Dominus voluit vt sanctificaret eum, & magnificaret legem, & extolleret. Ipse autem populus direptus,& D vastatus: laqueus iuuenũ omnes, & in domibus cacerum absconditi sunt: facti sunt in rapinam, nec est qui eruat: in direptionem, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis qui audiat hoc, attendat, & auscultet futura? Quis dedit in direptionem Iacob,& Israel vastantibus? nónne Dominus ipse, cui peccauimus? Et noluerunt in vijs eius ambulare, & non audierunt legem eius. Et effudit super eum indignationem furoris sui,& forte bellum,& combusit eum in circuitu,& non cognouit: & succendit eum,& non intellexit.

S. Populum credentem securum facit, eius ex vniuerso orbe multiplicationem futuram promittens, cum enarratione præteritorũ ac futurorum Dei erga populum suum beneficiorum, quibus se solum verum Deum esse comprobat: addita graui expostulatione aduersus Iudæorum ingratitudinem.

CAP. XLIII.

Et

A ET nunc hæc dicit Dominus creãs te Iacob,& formans te Iſrael: Noli timere, quia redemi te, & vocaui te nomine tuo:meus es tu.Cùm tranſieris per aquas,tecum ero, & flumina non operiẽt te:cùm ambulaueris in igne,non comburêris,& flamma non ardebit in te : Quia ego Dominus Deus tuus ſanctus Iſrael ſaluator tuus , dedi propitiationem tuã Aegyptum , Aethiopiã & Saba pro te.Ex quo honorabilis factus es in oculis meis,& glorioſus:ego dilexi te,& dabo homines pro te,& populos pro anima tua. Noli timere quia ego tecũ ſum : ab Oriẽte adducam ſemen tuũ,& ab Occidente cõgregabo te.Dicã Aquiloni,Da: & Auſtro , Noli prohibere: affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ.Et omnẽ qui inuocat nomẽ meum,in gloriam meam creaui eum,formaui eũ,& feci eum.Educ foras populũ cæcum, &
B oculos habentẽ:ſurdum,& aures ei ſunt.Omnes gentes cõgregatæ ſunt ſimul , & collectæ ſunt tribus:quis in vobis annuntiet iſtud, & quæ prima ſunt,audire nos faciet?dent teſtes eorũ,& iuſtificẽtur,& audiãt,& dicant.Verè. Vos teſtes mei, dicit Domin⁹,& ſeruus meus quẽ elegi:vt ſciatis,& credatis mihi,& intelligatis quia ego ipſe ſum.ante me non eſt formatus deus,& poſt me nõ erit.‖Ego ſum,ego
Oſeæ.13.b. ſum Dominus,& nõ eſt abſq; me ſaluator.Ego annuntiaui, & ſaluaui:auditũ feci, & non fuit in vobis alienus.vos teſtes mei,dicit Dominus,& ego Deus. Et ab initio ego ipſe, & non eſt qui de manu mea eruat: operabor,& quis auertet illud ? Hæc dicit Dominus redẽptor veſter, ſanctus Iſrael, Propter vos emiſi in Babylonem,& detraxi vectes vniuerſos,& Chaldæos in nauibus ſuis gloriãtes. Ego Dominus ſanctus veſter,creans Iſrael rex veſter.
C Hæc dicit Dominus, qui dedit in mari viã,& in aquis torrentibus ſemitã. Qui eduxit quadrigã & equum:agmẽ & robuſtum,ſimul obdormierunt,nec reſurgẽt:cõtriti ſunt quaſi linũ,& extincti ſunt.Ne memineritis priorũ,&
2.Cor.5.d antiqua ne intueamini . Ecce ‖ego facio no-
Apoc.21.b ua,& nunc oriẽtur, vtiq; cognoſcetis ea:ponã in deſerto viã,& in inuio flumina.Glorificabit me beſtia agri,dracones & ſtruthiones: quia dedi in deſerto aquas, flumina in inuio, vt darẽ potũ populo meo,electo meo.Populũ iſtũ formaui mihi,laudem meã narrabit.Non me inuocaſti Iacob,nec laboraſti in me Iſrael.
D Nõ obtuliſti mihi arietẽ holocauſti tui,& victimis tuis nõ glorificaſti me:nõ te ſeruire feci in oblatione, nec laborẽ tibi præbui in thure. Nõ emiſti mihi argento calamũ,& adipe victi marũ tuarũ nõ inebriaſti me. Verũtamen ſeruire me feciſti in peccatis tuis,præbuiſti mihi laborẽ in iniquitatibus tuis.Ego ſum,ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas proptèr me, & peccatorũ tuorũ nõ recordabor.Reduc me in memoriam, & iudicemur ſimul : narra ſiquid habes vt iuſtificeris. Pater tuus primus peccauit ,& interpretes tui præuaricati ſunt in me. Et cõtaminaui principes ſanctos, *dedi ad in- *&.1.
ternecionẽ Iacob , & Iſrael in blaſphemiam.

S. Deus cõſolatur populum ſuũ , effuſurus ſuper eum Spiritum ſuum,& aquas ſuper ſitientem :ipſe primus & nouiſſimus ac ſolus Deus,omniũ creator ac moderator:idolôrũ quoque,artificum eorum ac idolatrarũ magna vanitas,imo ſtupor apertè cõuincitur:proinde ab idôlis ad Deũ,in cuius manu ſunt omnia,populus reuocatur. CAP. XLIIII.

ET ‖nũc audi Iacob ſerue meus,& Iſrael A Ierem.30. quẽ elegi,Hæc dicit Dominus faciẽs & g.64.g. formãs te,ab vtero auxiliator tuus: noli timere ſerue meus Iacob , & rectiſsime quẽ elegi.Effundã enim aquas ſuper ſitientem, & fluẽta ſuper aridam:effundã ſpiritũ meum ſuper ſemẽ tuũ,& benedictionẽ meam ſuper ſtirpem tuã.Et germinabũt inter herbas quaſi ſalices iuxta præterfluentes aquas .Iſte dicet,Domini ego ſum : & ille vocabit in nomine Iacob. & hic ſcribet manu ſua , Domino: & in nomine Iſrael aſsimilabitur.Hæc dicit Dominus rex Iſrael,& redẽptor eius Dominus exercituũ, ‖Ego primus , & ego nouiſsimus, & Supr.41.b Infr.48.b abſq; me nõ eſt Deus. Quis ſimilis mei? vocet Ap.1.d.22. & annuntiet:& ordinẽ exponat mihi,ex quo c. cõſtitui populum antiquũ: ventura & quæ fu- B
tura ſunt annuntient eis. Nolite timere, neq; cõturbemini:extunc audire te feci, & annuntiaui: vos eſtis teſtes mei. nunquid eſt Deus abſq; me , & formator quẽ ego nõ nouerim? Plaſtæ idôli omnes nihil ſunt , & amãtiſsima eorũ nõ proderunt eis.ipſi ſunt teſtes eorum quia nõ vident neq; intelligunt,vt cõfundantur.Quis formauit deũ,& ſculptile conflauit ad nihil vtile?Ecce,omnes participes eius cõfundentur:fabri enim ſunt ex hominibus:cõuenient omnes,ſtabũt,& pauebunt,& cõfun
Sapi.13.c. dentur ſimul. ‖Faber ferrarius lima operatus eſt:in prunis , & in malleis formauit illud, & operatus eſt in brachio fortitudinis ſuæ:eſuriet & deficiet,nõ bibet aquam,& laſſeſcet. Artifex lignarius extẽdit normã, formauit illud in rũcina,fecit illud in angularibus, & in circino tornauit illud:& fecit imaginem viri quaſi ſpecioſum hominẽ habitantẽ in domo. Succîdit cedros,tulit ilicẽ , & quercũ quæ ſteterat inter ligna ſaltus:plantauit pinũ, quam C
pluuia nutriuit.Et facta eſt hominibus in focũ:ſumpſit ex eis,& calefactus eſt: & ſuccendit,& coxit panes,de reliquo aũt operatus eſt deũ,& adorauit:fecit ſculptile,& curuatus eſt ante illud.Medium eius combuſsit igni,& de medio eius carnes *comedit:coxit pulmentũ, *coxit &
& ſatu-

& saturatus est,& calefactus est,& dixit,Vah, calefactus sum, vidi focum. Reliquum autem eius deum fecit & sculptile sibi: curuatur ante illud, & adorat illud, & obsecrat, dicens, Libera me,quia Deus meus es tu.Nescierunt, neque intellexerunt:obliti enim sunt ne videant oculi eorum, & ne intelligant corde suo. Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt,neq; sentiunt,vt dicant, Medietatē eius combusi igni, & coxi super carbones eius panes: coxi carnes & comedi, & de reliquo eius idōlum faciam? ante trūcum ligni procidam? Pars eius cinis est: cor insipiēs adorauit illud, & non liberabit animā suam,neq; dicet,Fortè mendaciū est in dextera mea.Memento horum Iacob & Israel,quoniā seruus meus es tu. formaui te,seruus meus es tu Israel, nō obliui
D scaris mei. Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua:reuertere ad me, quoniam redemi te. Laudate cœli, quoniam
▷8. ▷misericordiam'fecit Dominus: iubilate extrema terræ: resonate montes laudationem, saltus & omne lignum eius,quoniam redemit Dominus Iacob, & Israel gloriabitur. Hæc dicit Dominus redēptor tuus, & formator tuus ex vtero, Ego sum Dominus faciens omnia, extendens cœlos solus,stabiliens terrā, & nullus mecum.Irrita faciens signa diuinorum,& ariolos in furorem vertens.Conuertens sapientes retrorsum: & sciētiam eorum stultā faciens. Suscitans verbum serui sui, & consilium nuntiorum suorum complens.Qui dico Ierusalem,habitaberis:& ciuitatibus Iudæ,Aedificabimini, & deserta eius suscitabo. Qui dico profundo, Desolare, & flumina tua arefaciā. Qui dico Cyro, Pastor meus es: & omnem voluntatem meam complebis.Qui dico Ierusalem, Aedificaberis:& templo,Fundaberis.

S. Prophetia de Cyro & victorijs ipsi à Deo cōcedendis,cum increpatione quòd Deum in his nō agnoscat, cùm ipse solus sit Deus,omniū Dominus,cui nemo potest contradicere:prædicitur Christi natiuitas: & loquitur prophæta permixtim de Iudæorum per Cyrum liberatione, ac salute per Christum futura: quodq; solus Dominus sit Deus, iustus & saluans, promissaq; complens.

CAP. XLV.

A HAec dicit Dominus christo meo Cyro cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius Gentes, & dorsa regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & portæ non claudentur. Ego anteibo: & glorioſos terræ humiliabo: portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum: vt scias quia ego Dominus qui voco nomen tuum Deus Israel. Propter seruum meum Iacob, & Israel electum meum, & vocaui te*nomine tuo: assimulaui te, & non cognouisti me. Ego Dominus, & non est amplius extra me non est Deus:accinxi te, & nō cognouisti me:vt sciant hi qui ab ortu solis, & qui ab occidente quoniam absque me non est. Ego Dominus,& non est B
alter: formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem,& creans malum: ego Dominus faciēs omnia hæc.Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet saluatorem: & iustitia oriatur simul.ego Dominus creaui eum. Væ qui contradicit "fi- "factori.16. Rom.9.d. Iere.18.a.
ctori' suo, testa de samijs terræ. ‖nunquid dicet lutū figulo suo, Quid facis,& opus tuum absque manibus est?Væ qui dicit patri, Quid generas?& mulieri, Quid parturis? Hæc dicit Dominus sanctus Israel plastes eius. Venturа interrogate me super filios meos, & super opus manuum mearum mandate mihi, Ego feci terram: & hominem super eam creaui ego: manus meæ tetenderunt cœlos, & omni militiæ eorum mandaui. Ego suscitaui eum ad iustitiam,& omnes vias eius dirigam: ipse ædificabit ciuitatē meam, & captiuitatē meam dimittet,nō in pretio, neq; in muneribus, dicit Dominus Deus exercituū.Hæc dicit Do
minus,Labor Aegypti, & negotiatio Aethio C
piæ,& Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt: Post te ambulabūt,vincti manicis pergent:& te adorabunt, teq; deprecabuntur. Tantū in te est Deus, & non est absq; te Deus.Verè tu es Deus absconditus,Deus Israel saluator. Cōfusi sunt & erubuerunt omnes: simul abierunt in confusionem fabricatores errorū. Israel saluatus est in Domino salute æterna:non confundemini, & non erubescetis vsq; in seculū seculi. Quia hæc dicit Dominus creās cœlos,ipse Deus formās terrā,& faciens eā, ipse plastes eius: non in vanū creauit eā:vt habitaretur formauit eam.ego Dominus,& non est alius.Non in absconditо locutus sum, in loco terræ tenebroso: non dixi semini Iacob,Frustra quærite me.ego Domi
nus loquens iustitiā,annuntians recta.Cōgre D
gamini, & venite, accedite simul qui saluati estis ex gētibus, nescierūt qui leuant lignum sculpturæ suæ, & rogant Deū non saluātem. Annuntiate, &venite, & consiliamini simul: quis auditum fecit hoc ab initio,extūc prædixit Illud?nūquid non ego Dominus, & nō est vltrà Deus absq; me? Deus iustus & saluans nō est præter me.Cōuertimini ad me,& salui eritis omnes fines terræ:quia ego Deus,& nō est alius. In memetipso iuraui, egredietur de ore meo iustitiæ verbū,& nō reuertetur:quia ‖mihi curuabitur omne genu, & iurabit om- Rom.14.b Philip.2.b
nis lingua.Ergo in Domino,dicet, meæ sunt iustitiæ & imperiū:ad eum venient,& cōfun-

dentur omnes qui repugnant ei. In Domino iuſtificabitur & laudabitur omne ſemẽ Iſrael.

S. Oſtẽditur idolôrum vanitas, & deſtructio ipſorum prædicitur: Iudæi cum reliquijs Iſraël ad Deum reuocantur, oſtenſa Dei magna benignitate ad ipſos, addita graui increpatione ob ipſorum ingratitudinem & idololatriam: hortaturq; vt ad ipſum qui ſolus omnia nouit & poteſt, reuertantur, ſalutem ipſis per filium promittens. CAP. XLVI.

A COnfractus eſt Bel, contritus eſt Nabo: facta ſunt ſimulachra eorũ beſtijs & iumentis, onera veſtra graui pondere vſq; ad laſsitudinem. Contabuerunt, & contrita ſunt ſimul: non potuerunt ſaluare portantem, & anima eorum in captiuitatem ibit. Audite me domus Iacob, & omne reſiduum domus Iſrael, qui portamini à meo vte
B ro, qui geſtamini à mea vulua. Vſq; ad ſenectam ego ipſe, & vſq; ad canos ego portabo: ego feci, & ego ferã: ego portabo, & ſaluabo. Cui aſsimulaſti me, & adæquaſtis & cõparaſtis me, & feciſtis ſimilẽ? Qui cõfertis aurum de ſacculo, & argentum ſtatéra ponderatis: cõducentes aurificem, vt faciat deum: & proci-
Baruc. 6. c. dunt & adorant. ‖Portant illum in humeris
C geſtantes, & ponentes in loco ſuo, & ſtabit, ac de loco ſuo non mouebitur. ſed & cùm clamauerint ad eum, non audiet: de tribulatione non ſaluabit eos. Mementote iſtud, & confundamini: redite præuaricatores ad cor. Recordamini prioris ſeculi, quoniam ego ſum Deus, & non eſt vltrà Deus, nec eſt ſimilis mei. Annuntians ab exordio nouiſsimum, & ab initio quæ necdum facta ſunt, dicens,
D Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas
*iuſtum. mea fiet: Vocãs ab Oriente auem, & de terra longinqua virum voluntatis meæ. & locutus ſum, & adducam illud: creaui, & faciam illud. Audite me duro corde, qui longe eſtis à iuſtitia, Prope feci iuſtitiam meam, non elongabitur: & ſalus mea nõ morabitur. Dabo in Sion ſalutem, & Iſraeli gloriam meam.

S. Babylonis humiliatio ac contritio prædicitur, propter ipſius ſuperbiam, arrogantiam, & crudelitatem in Iudæos ſuos captiuos: & quia in maleficijs, auguribus atque incantatoribus ſpem poſuit. CAP. XLVII.

A DEſcende, ſede in puluere virgo filia Babylon, ſede in terra: non eſt ſolium filiæ Chaldæorũ, quia vltrà nõ vocaberis mollis & tenera. Tolle molã, & mole farinam: denuda turpitudinem tuam, diſcooperi
Nahũ. 3. b. humerum, reuela crura, tranſi flumina. ‖Reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobriũ tuum: vltionem capiam, & non reſiſtet mihi homo. Redemptor noſter, Dominus exercituum nomen illius, ſanctus Iſrael. Sede tacens & intra in tenebras filia Chaldæorum: quia B non vocaberis, vltrà domina regnorum. Iratus ſum ſuper populum meum, contaminaui hæreditatem meam, & dedi eos in manu tua: non poſuiſti eis miſericordias: ſuper ſenẽ aggrauaſti iugum tuũ valde. Et dixiſti. In ſempiternum ero domina. nõ poſuiſti hæc ſuper cor tuum, neq; recordata es nouiſsimi tui. Et nunc audi hæc delicata, & habitans cõfiden- Apoc. 18. b Infra. 51. f.
ter, quæ dicis in corde tuo, ‖Ego ſum, & non eſt præter me amplius: non ſedebo vidua, & ignorabo ſterilitatem. Venient tibi duo hæc C ſubito in die vna, ſterilitas, & viduitas. vniuerſa venerunt ſuper te, propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorum vehementem. Et fiduciam habuiſti in malitia tua, & dixiſti. Nõ eſt qui videat me. Sapientia tua & ſciẽtia tua hæc decepit te. Et dixiſti in corde tuo, Ego ſum, & præter me non eſt altera. Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius, & irruet ſuper te calamitas, quam non poteris expiare: veniet ſuper te repentè miſeria quam neſcies. Sta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorum in quibus laborasti ab adoleſcẽtia tua, ſi fortè quid proſit tibi, aut ſi poſsis fieri fortior. Defeciſti in multi- D
tudine conſiliorum tuorum: ſtent, & ſaluent te augures cœli, qui contemplabantur ſydera, & ſupputabant menſes, vt ex eis annuntiarẽt ventura tibi. Ecce, facti ſunt quaſi ſtipula, ignis combuſsit eos: non liberabunt animam ſuã de manu flammæ, non ſunt prunæ quibus calefiant, nec focus, vt ſedeant ad eũ. Sic facta ſunt tibi in quibuſcunque laboraueras: negotiatores tui ab adoleſcentia tua, vnuſquiſque in via ſua errauerunt, non eſt qui ſaluet te.

S. Increpat Dominus hypocriſim, ingratitudinem ac duritiam Iudæorum: ſe & non idôla annũtiaſſe futura & illa compleuiſſe oſtẽdens: propter nomen ſuũ tamen parcet ipſis: & ita benignè eos ad ſe reuocat, probans ſe ſolum verum Deum, omnium conſcium, ſuique populi redemptorẽ ac gubernatorem: cõqueréns quoque de mandatorũ ſuorum præuaricatione, quibus obſeruatis fœlices fuiſſent.

CAP. XLVIII.

A AVdite hæc domus Iacob, qui vocamini nomine Iſrael, & de aquis Iuda exiſtis, qui iuratis in nomine Domini, & A
Dei Iſrael recordamini nõ in veritate neq; in iuſtitia. De ciuitate enim ſancta vocati ſunt, & ſuper Deũ Iſrael conſtabiliti ſunt: Dominus exercituũ nomẽ eius. Priora extũc annũtiaui, & ex ore meo exierũt, & audita feci ea: repente operatus ſum, & venerunt. Sciui enim quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frõs tua ærea. Prædixi tibi extũc: antequam venirent indicaui tibi, ne fortè diceres, Idôla mea

mea fecerunt hæc, & sculptilia mea, & conflatilia mandauerunt ista. Quæ audisti vide omnia: vos autem num annuntiastis? Audita feci tibi noua extunc, & conseruata sunt quæ nescis: nunc creata sunt, & non extunc: & ante diem: & non audisti ea, ne fortè dicas, Ecce ego cognoui ea. Neque audisti, neque cognouisti, neque extunc aperta est auris tua. scio enim quia præuaricans præuaricaberis, & transgressorem ex vtero vocaui te. Propter nomen meum longe faciam furorem meum: & laude mea infrænabo te, ne intereas. Ecce excoxi te, sed non quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. Propter me, propter me faciam, vt non blasphemer: ‖& gloriam meam alteri non dabo. Audi me Iacob, & Israel quem ego voco. ‖Ego ipse, ego primus & ego nouissimus. Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos: ego vocabo eos, & stabunt simul. Congregamini omnes vos, & audite: quis de eis annuntiauit hæc? Dominus dilexit eum, faciet voluntatem suam in Babylone, & brachium suum in Chaldæis: Ego ego locutus sum, & vocaui eum: adduxi eum, & directa est via eius. Accedite ad me, & audite hoc: non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret ibi eram, & nūc Dominus Deus misit me, & spiritus eius. Hæc dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israel, Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia, gubernās te in via qua ambulas. Vtinā attendisses mandata mea: facta fuisset sicut flumē pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris, & fuisset quasi arena semē tuum, & stirps vteri tui vt lapilli eius: non interisset, & non fuisset attritum nomen eius à facie mea. Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis, in voce exultationis annuntiate: auditum facite hoc, & efferte illud vsque ad extrema terræ. Dicite ‖Redemit Dominus seruum suum Iacob. Non sitierunt in deserto, cùm educeret eos: ‖aquam de petra produxit eis, & scidit petram, & fluxerunt aquæ. ‖Non est pax impijs, dicit Dominus.

Sup. 42. b.
Supr. 41. b. 44. a.
Exod. 17. b.
Num. 20. b
Infra. 57. d.

S. Constituitur Christus dux Gentium ac Iudæorum saluandorum, daturq; in fœdus populi ex omni orbis parte vocandi: & ostensa magna fœlicitate credentium in Christum, hortatur eos ad gratiarum actionem: benignè etiam consolatur Sion quæ se à Deo desertam conquærebatur: promittens eam toto orbe foreglorioſam, omnibus ad ipsam confluentibus, eiusque contritis inimicis. CAP. XLIX.

A Audite insulæ, & attendite populi de longè: Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Et posuit os meū quasi gladium acutū: in vmbra manus suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam: in pharetra sua abscondit me. Et dixit mihi, ‖Seruus meus es tu Israel, quia in te gloriabor. Et ego dixi, In vacuum laboraui, sine causa, & vanè fortitudinem meam consumpsi: ergo iudicium meum cum Domino, & opus meum cum Deo meo. Et nunc dicit Dominus, formans me ex vtero seruum sibi, vt reducam Iacob ad B eum, & Israel non congregabitur: & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea. Et dixit, Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fœces Israel conuertendas. ‖Ecce, dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Hæc dicit Dominus redemptor Israel, sanctus eius, ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad seruum dominorum: Reges videbunt, & consurgent principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel C qui elegit te. Hæc dicit Dominus, ‖In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui: & seruaui te, & dedi te in fœdus populi, vt suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas: vt diceres his qui vincti sunt, Exite: & his qui in tenebris, Reuelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum. ‖Non esurient, neque sitient, & non percutiet eos æstus & sol: quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum "potabit' eos. Et ponam omnes montes D meos in viam, & semitæ meæ exaltabuntur. Ecce isti délonge venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra australi. Laudate cœli, & exulta terra, iubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suum, & pauperum suorum miserebitur. Et dixit Sion, dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce, in manibus meis descripsi te: muri tui coram oculis meis semper. È Venerunt structores tui: destruentes te, & dissipantes à te exibunt. ‖Leua in circuitu oculos tuos & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: viuo ego, dicit Dominus, quia omnibus his, velut ornamento vestiêris, & circundabis tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, & solitudines tuæ & terra ruinæ tuæ nunc angusta erunt præ habitatoribus, & longè fugabuntur qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filij sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus, fac spacium mihi vt habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos? F ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiua: & istos quis enutriuit? ego destituta & sola: & isti vbi hic erant? Hæc dicit Do-

Infra. 51. e.
Sup. 42. b. Actu. 13. g.
2. Cor. 6. a.
Apoc. 7. d.
"portabit. 2.
Infr. 60. a.

minus Deus, Ecce, leuabo ad Gentes manum meam, & ad populos exaltabo ſignum meum. Et afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas
G ſuper humeros portabunt. Et erunt reges nutritij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terra demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Et ſcies quia ego Dominus, ſuper quo non confundentur qui expectant eum. Nũquid tolletur à forti præda, aut quod captum fuerit à robuſto, ſaluum eſſe poterit? Quia hæc dicit Dominus, Equidem & captiuitas à forti tolletur: & quod ablatũ fuerit à robuſto, ſaluabitur. Eos verò qui iudicauerũt te, ego iudicabo, & filios tuos ego ſaluabo. Et cibabo hoſtes tuos carnibus ſuis: & quaſi muſto, ſanguine ſuo inebriabuntur: & ſciet omnis caro quia ego Dominus ſaluans te, & redemptor tuus fortis Iacob.

S. Non ex Dei impotẽtia ſed propter ſuas iniquitates manet ſynagoga repudiata, Chriſtum nolens recipere, qui nihil prætermiſit quod agendũ fuerat vt ab ea reciperetur, imò illius amore ſeipſum in ignominioſas tradidit afflictiones: ideoq; ſynagogam doloribus interituram denuntiat.

CAP. L.

A HAec dicit Dominus, Quis eſt hic liber repudij matris veſtræ, quo dimiſi eã? aut quis eſt creditor meus, cui vẽdidi vos? ecce in iniquitatibus veſtris vẽditi eſtis, & in ſceleribus veſtris dimiſi matrẽ veſtram. Quia veni, & non erat vir: vocaui, & non erat qui audiret. nũquid abbreuiata & paruula facta eſt manus mea, vt non poſsim redimere? aut non eſt in me virtus ad liberandũ? ‖ Ecce,
B Infr. 59.a. in increpatione mea deſertũ faciam mare, ponam flumina in ſiccum: cõputreſcẽt piſces ſine aqua, & moriẽtur in ſiti. Induam cœlos tenebris, & ſaccũ ponam operimẽtum eorum. Dominus dedit mihi linguam eruditã, vt ſciam ſuſtẽtare eum qui laſſus eſt, verbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiã quaſi magiſtrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autẽ non cõtradico, retrorſum non
Matt. 26.g abij. ‖ Corpus meum dedi percutiẽtibus, & ge-
C nas meas vellẽtibus: faciem meã non auerti ab
in me increpantibus, & conſpuentibus. Dominus Deus auxiliator meus, ideò non ſum cõfuſus: ideò poſui faciẽ meam vt petram duriſsimã, & ſcio quoniã nõ cõfundar. Iuxtà eſt qui iuſtificat me, quis cõtradicet mihi? ſtemus ſimul. quis eſt aduerſarius meus? accedat ad me. Ec-
D ce Dominus Deus, auxiliator meus: quis eſt qui condẽnet me? Ecce omnes quaſi veſtimẽtum conterentur, tinea comedet eos. Quis ex vobis timens Dominũ, audiens vocem ſerui ſui, qui ambulauit in tenebris, & nõ eſt lumẽ ei, ſperet in nomine Domini, & innitatur ſuper Deum ſuum. Ecce vos omnes accẽdentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis: de manu mea factum eſt hoc vobis, in doloribus dormietis.

S. Exhortatur Sion exemplo Abrahæ cui Deus promiſſa compleuit, vt & ipſa certò fidat ſe promiſſam à Deo conſolationem acceptura: de conſolatione, ſalute & magna fœlicitate Sion, hoc eſt eccleſiæ, per Chriſtum futura, & de lege euangelica latè diſſerit, ac de humiliatione hoſtium eccleſiæ.

CAP. LI.

AVdite me qui ſequimini quod iuſtum A eſt, & quæritis Dominum: attendite ad petram vnde exciſi eſtis, & cauernam laci de qua præciſi eſtis. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram quæ peperit vos: quia vnum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicaui eum. Conſolabitur ergo Dominus Sion, & conſolabitur omnes ruinas eius: & ponet deſertum eius quaſi delitias, & ſolitudinem eius quaſi hortum Domini. Gaudium & lætitia inuenietur in ea, B gratiarum actio, & vox laudis. Attendite ad me populo meus, & tribus mea me audite: quia lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requieſcet. Propè eſt iuſtus meus, egreſſus eſt ſaluator meus, & brachia mea populos iudicabunt: me inſulæ expectabunt, & brachium meum ſuſtinebunt. Leuate in cœlum oculos veſtros, & videte ſub terra deorſum: quia cœli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimentum atteretur, & ha- C Pſalm. 56.c
bitatores eius ſicut hæc interibunt: ‖ Salus autem mea in ſempiternum erit, & iuſtitia mea non deficiet. Audite me qui ſcitis iuſtum, populus meus lex mea in corde eorum: nolite timere opprobrium hominum, & blaſphemias eorum ne metuatis. Sicut enim veſtimentum, ſic comedet eos vermis: & ſicut lanam, ſic deuorabit eos tinea: Salus autem mea in ſempiternum erit, & iuſtitia mea in generationes generationum. Conſurge conſurge, induere fortitudinem brachium Domini: conſurge ſicut in diebus antiquis, in generationibus ſeculorum. nunquid non tu percuſſiſti ſuperbum, vulneraſti draco- D
nem? ‖ Nunquid non tu ſiccaſti mare, aquam Exod. 14.f
abyſsi vehementis: qui poſuiſti profundum maris viam, vt tranſirent liberati? Et nunc qui redempti ſunt à Domino, reuertentur, & venient in Sion laudantes, & lætitia ſempiterna ſuper capita eorum, gaudium & lætitiam tenebunt, fugiet dolor & gemitus. Ego ego ipſe conſolabor vos: quis tu vt timeres ab homine mortali, & à filio ho- E
minis, qui quaſi fœnum ita areſcet? Et oblitus eſt Domini factoris tui, qui tetendit

cœlos

cœlos, & fundauit terram: & formidasti iugiter tota die à facie furoris eius qui te tribulabat, & parauerat ad perdendum. vbi nunc est furor tribulantis? Cito veniet gradiens ad aperiendum, & non interficiet vsque ad internecionem, nec deficiet panis eius. Ego autem sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, & intumescunt fluctus eius, Dominus Supr.49.a exercituum nomen meum. ‖Posui verba mea in ore tuo, & in vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cœlos, & fundes terram: & dicas F ad Sion, Populus meus es tu. Eleuare, eleuare: consurge Ierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ eius: vsque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti vsque ad fæces. Non est qui sustentet eam ex omnibus filijs quos genuit: & non est qui apprehendat manum eius ex omnibus filijs quos enutriuit. Supr.47.b ‖Duo sunt quæ occurrerunt tibi: quis contristabitur super te? vastitas & contritio, & fa- G mes & gladius, quis consolabitur te? Filij tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut oryx illaqueatus: pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui. Idcirco audi hoc paupercula & ebria non à vino. Hæc dicit dominator tuus Dominus, & Deus tuus, qui pugnauit pro populo suo, Ecce tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meæ, nō adijcies vt bibas illum vltrà. Et ponam illum in manu eorum qui te humiliauerunt, & dixerunt animæ tuæ, Incurua re, vt transeamus: & posuisti vt terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus.

S. Excitat Sion hoc est Christi ecclesiam ad consolationem ob gratuitam sui redemptionẽ: meminit descensus Israël in Ægyptum & liberationis ab Assur: prædicatores autem euangelicæ pacis commẽdat, excitans omnes ad laudem propter Christum paratum omnibus saluatorem: & de ipsius exaltatione ac humiliatione, & fide Gentium in ipsum.

CAP. LII.

A COnsurge, consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem ciuitas sancti: quia non adijciet vltrà vt pertranseat per te incircuncisus & immundus. Excutere de puluere, consurge, sede Ierusalem: solue vincula colli tui captiua filia Sion: Quia hæc dicit Dominus, Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Quia hæc dicit Dominus Gen.46.a. Deus, ‖in Aegyptum descendit populus meus in principio, vt colonus esset ibi: & Assur absB que vlla causa calumniatus est eum. Et nunc quid mihi est hic, dicit Dominus: quoniam ablatus est populus meus gratis? Dominatores eius iniquè agunt, dicit Dominus, Roma.2.d Ezec.36.c. ‖& iugiter tota die nomen meum blasphematur. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. ‖Quàm pulchri super montes pe- Rom.10.c. Nahũ.1.d des annuntiantis & prædicantis pacem: annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, "Regnabit' Deus tuus? Vox speculatorum tuorum, leuauerunt vocem, simul "Regnauit laudabunt: quia oculo ad oculum videbunt C cum conuerterit Dominus Sion. Gaudete, & laudate simul deserta Ierusalem: quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Ierusalem. Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium: & ‖videbunt omnes fines terræ salutare Dei Psal.97.a. nostri. Recedite, recedite, exite inde, ‖pollu- 2.Co.6.d. tum nolite tangere: exite de medio eius, D mundamini qui fertis vasa Domini. Quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, & congregabit vos Deus Israel. Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Sicut obstupuerunt super te multi: sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum: ‖ quia qui- Rom.15.a. bus non est narratum de eo, viderunt: & qui non audierunt, contemplati sunt.

S. Non omnes euangelij prædicationem suscipiunt: prophetia de Christi natiuitate & ignominiosa passione ac morte ipsius propter peccata nostra: contemptui habitus est, qui salutem nobis peperit: de mansuetudine & voluntaria ipsius oblatione: de gloria & exaltatione eius, credentiumq; multitudine.

CAP. LIII.

QVis credidit auditui nostro? & bra- A chium Domini cui reuelatum est? Et Ioh.12.f. "ascendet' sicut virgultum co- Rom.10.d. "ascendit.4. ram eo, & sicut radix de terra sitienti: non est species ei, neque decor: & vidimus eum, & non erat aspectus, & desyderauimus eum: ‖Despectum, & nouissimum virorum, virum Marc.9.b. dolorum & scientem infirmitatẽ: & quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum. ‖Verè languores nostros Matt.8.e. ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & 1.Pet.2.d. nos putauimus eum quasi leprosum, & per- B cussum à Deo & humiliatum. ‖Ipse autem 1.Cor.15.a vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se ob-

Matt.26.f. Actu.8.f. mutescet, &‖non aperiet os suum. De angustia & de iudicio sublatus est: generationē eius quis enarrabit? quia abscissus est de terra viuentiū: propter scelus populi mei percussi eū. Et dabit impios pro sepultura, & diuitem pro
1.Pet.2.d. 1.Ioan.3.a. morte sua: ‖eò quòd iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius. Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate: si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius
D dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius, videbit & saturabitur: in scientia sua iustifica
"seruos meos bit ipse iustus "seruus meus' multos, & iniquitates eorū ipse portabit. Ideò dispertiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo quòd tradidit in mortem animam suam, & cum sce
Marc.15.c. Luc.22.d. leratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & ‖pro transgressoribus rogauit.

S. *Ecclesiam inuitat ad lætitiam, quòd ex Gentibus futura sit numerosior quàm erat synagoga, & per orbem propaganda, perpetua Dei protectione sit in securitate victura, veteris oblita calamitatis: quòdque ex prætiosis ædificabitur lapidibus, in iustitia fundata: omnesq; in ea docti erunt à Deo, multitudine pacis fruituri.*

CAP. LIIII.

A "Lætare.3. Luc.23.d. Gala.4.d. L "‖Auda' sterilis quæ non paris: decanta laudem, & hinni quæ non pariebas: quoniā multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum, dicit Dominus. Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida. Ad dexteram enim, & ad læuam penetrabis: & semen
B tuum Gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit. Noli timere, quia non confundêris, neque erubescas: non enim te pudebit, quia confusionis adolescentiæ tuæ obliuiscêris, & opprobrij viduitatis tuæ non recordaberis amplius. Quia dominabitur tui
C qui fecit te, ‖Dominus exercituum nomen
Lucæ.1.e. eius: & redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur. Quia vt mulierem derelictam, & mœrentem spiritu vocauit te Dominus, & vxorem ab adolescentia abiectam, dixit Deus tuus. Ad punctum in modico de-
D reliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui: dixit
Gen.9.b. redemptor tuus Dominus. Sicut in‖diebus Noe istud mihi est, cui iuraui ne inducerem
"diluuij.15. aquas "Noe' vltrà supra terram: sic iuraui vt non irascar tibi, & non increpem te. Montes enim cōmouebuntur, & colles cōtremiscent: misericordia autē mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non mouebitur dixit miserа-
E tor tuus Dominus. Paupercula tempestate conuulsa, absque vlla consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua: & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desy-
F derabiles: Vniuersos filios tuos ‖doctos à Do- Ioan.6.e.
mino, & multitudinem pacis filijs tuis. Et in iustitia fundaberis: recede procul à calumnia, quia non timebis: & à pauore, quia non appropinquabit tibi. Ecce, accola veniet, qui non erat mecum, aduena quondam tuus adiungetur tibi. Ecce, ego creaui fabrum sufflan- G
tē in igne prunas, & proferentem vas in opus suum, & ego creaui interfectorem ad dispердendum. Omne vas quod fictum est contra te non dirigetur: & omnem linguam resistentem tibi in iudicio, iudicabis. Hæc est hæreditas seruorum Domini, & iustitia eorum apud me, dicit Dominus.

S. *Omnes ad fidem vocās promittit donorū spiritualium abūdantiam: reuocātur à peccatis impij, cū Dominus misericors sit & verax in promissis: de profectu prædicationis euāgelij, & fœlicitate credentium.* CAP. LV.

A Eccl.51.d. O Mnes ‖sitientes venite ad aquas: & qui nō habetis argentum, properate, emite & comedite ‖venite, emite absque Apo.22.d.
argento, & absque vlla commutatione vinum & lac. Quare appenditis argentum non in panibus, & laborem vestrum non in saturitate? Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima
B vestra. Inclinate aurem vestram, & venite ad me: audite, & viuet anima vestra, & feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias
Actu.13.c. Dauid fideles. ‖Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus. Ecce, gentem quam nesciebas, vocabis: & gentes quæ te non cognouerunt, ad te current propter Dominum Deum tuum, & sanctum Israel: quia glorificauit te. Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, & vir
iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad C
Dominum, & miserebitur eius, & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ: neque viæ vestræ, viæ meæ, dicit Dominus. Quia sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à vijs vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Et quomodo descendit imber, & nix de cœlo, & illuc vltrà non reuertitur, sed inebriat terrā, & infundit eā, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedēti: Sic erit verbū D
meū quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuū, sed faciet quecunq; volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. Quia in

lætitia

lætitia egrediemini, & in pace deducemini: montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu. Pro saliunca ascendet abies, & pro vrtica crescet myrtus: & erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur.

S. *Omnes cuiuscuis gentis aut conditionis hortatur Dominus ad seruanda sua præcepta: consolatio Eunuchorum iustorum: domus Dei, domus est orationis: grauis increpatio & comminatio aduersus pastores Ierusalem, quos cæcos & canes mutos ac impudentes appellat.*

CAP. LVI.

A Sapien. 1.a. HAec dicit dominus: ‖ Custodite iudicium, & facite iustitiã: quia iuxta est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur. Beatus vir qui facit hoc, & filius hominis qui apprehendet istud: custodiẽs sabbathum ne polluat illud, custodiens manus suas ne faciat omne malum. Et non dicat filius aduenæ qui adhæret Domino, dicẽs, Separatione diuidet me Dominus à populo suo.

B Et non dicat Eunuchus, Ecce ego lignum aridũ. Quia hæc dicit Dominus Eunuchis, Qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum: Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Et filios aduenæ qui adhærent Domino, vt colant eum, & diligant nomen eius, vt sint ei in seruos: omnem custodientem sabbathum ne

C polluat illud, & tenentem fœdus meum: Adducam eos in montem sanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ: holocausta eorum, & victimæ eorum placebunt mi-

Matt. 21. b. Marc. 11. c. Luc. 19. g. hi super altari meo: quia ‖ domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis. Ait Dominus Deus qui congregat dispersos Israel, Adhuc congregabo ad eum congregatos eius. Omnes bestiæ agri venite ad deuorandũ,

D vniuersæ bestiæ saltus. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi: canes muti non

Ierem. 6. e. valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes somnia. ‖ Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem: ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam: omnes in viam suam

Sapien. 2. b declinauerunt, vnusquisque ad auaritiam suam, à summo vsque ad nouissimum. ‖ Venite, sumamus vinum, & impleamur ebrietate: & erit sicut hodie, sic & cras, & multo amplius.

S. *Iustorum interitus & futura ipsorum requies non intelligitur ab impijs, cum quibus Deus hîc expostulat super idololatria alijsq; ipsorum sceleribus, denuntians eos humiliandos: conuersis autem pax & consolatio promittitur, cum impij cor sit tanquam mare feruens cui non est pax.*

CAP. LVII.

IVstus perit, & nõ est qui recogitet in corde suo: & viri misericordiæ colliguntur, quia nõ est qui intelligat: à facie enim malitiæ collectus est iustus, Veniat pax, requiescat in cubili suo qui ambulauit in directione. sua. Vos aũt accedite huc filij auguratricis, semen adulteri, & fornicariæ: Super quem lusistis? super quem dilatastis os, & eieciſtis linguam? nunquid non vos filij scelesti, semen mendax? qui consolamini in dijs subter omne lignum frondosum, immolantes paruulos in torrentibus subter eminentes petras? In partibus torrentis pars tua, hæc est sors tua: & ipsis effudisti libamen, obtulisti sacrificium. nunquid super his non indignabor? Super B montem excelsum & sublimem posuisti cubile tuum, & illuc ascendisti, vt immolares hostias. Et post ostium, & retro postem posuisti memoriale tuum: quia iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum, dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eis fœdus: dilexisti stratum eorum manu aperta. Et ornasti te regio vnguento, & multiplicasti pigmenta tua: Misisti legatos tuos procul, & humiliata es vsque ad inferos. In multitudine viæ tuæ laborasti: non dixisti, Quiescam. vitam ma- C nus tuæ inueniſti, propterea non rogasti. Pro quo solicita timuisti, quia mentita es, & mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo? quia ego tacens, & quasi non videns, & mei oblita es. Ego annuntiabo iustitiã tuam, & opera tua non proderunt tibi. Cũ clamaueris, liberent te congregati tui, & omnes eos auferet ventus, tollet aura. Qui autem fiduciam habet mei, hæreditabit terram, & possidebit montem sanctum meum. Et dicã, Viam facite, præbete iter, declinate de semita, auferte offendicula de via populi mei. Quia hæc D dicit excelsus, & sublimis habitans æternitatem: & sanctum nomen eius in excelso & in sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu: vt viuificet spiritum humilium, & viuificet cor contritorum. Non enim in sempiternum litigabo, neque vsque ad finem irascar: quia spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam. Propter iniquitatem auaritiæ eius iratus sum, & percussi eum: abscondi à 7.12. te faciem meam, & indignatus sum: & abijt vagus in via cordis sui. Vias eius vidi, & sanaui eum, & reduxi eum, & reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius. Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei qui longe est & qui prope, dixit Dominus, & sanaui eum. Impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in

concul-

Sup.48.d. conculcationem & lutum. ‖Non est pax impijs, dicit Dominus meus.

S. Reprehendit Iudæorum hypocrisim ostendens eorum ieiunium non esse Deo acceptabile: & quæ debeant illud comitari, quibus adhibitis, multa præstantur hominibus beneficia: quomodo debeat sabbathum celebrari, abnegata propria voluntate, & quod sit præmium ita celebrantium.

CAP. LVIII.

A CLama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt: quasi gens quæ iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit: rogant me iudicia iustitiæ: appropin quare Deo volunt. Quare ieiunauimus, & nō aspexisti: humiliauimus animas nostras, & nescisti? Ecce, in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite ieiunare sicut vsq; ad hanc diem, vt audiatur in ex-
Zach.7.b. celso clamor vester. ‖ Nunquid tale est ieiu-
B nium quod elegi, per diē affligere hominem animam suam? nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? nunquid istud vocabis ieiunium, & diem acceptabilem Domino? Nónne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui cōfracti sunt liberos,
Ezec.18.b. & omne onus dirumpe. ‖Frange esurienti pa-
Matt.25.c. nem tuum, & egenos vagosq; induc in do-
C mum tuam. cùm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adsum. si abstuleris de medio tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Cùm effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris: orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Et requiem tibi dabit
*Deus. Dominus *semper, & implebit splendoribus
D animam tuā, & ossa tua liberabit: & eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficient aquæ. Et ædificabuntur in te deserta seculorum: fundamenta generationis & generationis suscitabis: & vocaberis ædificator sepium, auertens semitas in quietem. Si auerteris à sabbatho pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum, & sanctum Domini glorioſum, & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & nō inuenitur voluntas tua, vt loquaris sermonem: Tunc delectaberis super Domino, & sustollā te super altitudines terræ, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui. os enim Domini locutum est.

S. Potens ac benignus est Deus ad saluandum Iudæos, sed iniquitates eorum, quas propheta prosequitur, impediunt ne exaudiantur ac saluentur: propter quas & ipsi confitentur se iustè à Deo desertos & excæcatos, affligi varijs malis: de furore Domini in malos, & benignitate erga pœnitentes.

CAP. LIX.

ECce, ‖non est abbreuiata manus Do- A
mini vt saluare nequeat, neq; aggraua Num.11.e. Sup.50.a.
ta est auris eius vt non exaudiat: Sed iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret. ‖Ma- Supra.1.d.
nus enim vestræ pollutæ sunt sanguine, & digiti vestri iniquitate: labia vestra locuta sunt mendacium, & lingua vestra iniquitatem fatur. Non est qui inuocet iustitiam, neque est qui iudicet verè: sed confidunt in nihili, & lo Iob.15.d.
quuntur vanitates: ‖conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorū, morietur: & quod confotum est, erumpet in regulum. Telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorū opera inutilia, & opus B
iniquitatis in manibus eorum. ‖Pedes eorum Proue.1.b. Roma.3.c.
ad malum currunt, & festinant vt effundant sanguinem innocentem: cogitationes eorum cogitationes inutiles: vastitas & contritio in vijs eorum. Viam pacis nescierunt, & non est iudicium in gressibus eorum. semitæ eorum incuruatæ sunt eis: omnis qui calcat in eis, ignorat pacem. Propter hoc elongatum est iudicium à "vobis', & non apprehendet "vos' "nobis.6. "nos.9.
iustitia: expectauimus lucem, & ecce tenebræ: splēdorem, & in tenebris ambulauimus. Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus: impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Rugiemus quasi vrsi omnes, & quasi columbæ meditantes gememus. expectauimus iudicium, & non est: salutem, & elongata est à nobis. Multiplicatæ sunt enim iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra respondērūt C
nobis. quia scelera nostra nobiscum, & iniquitates nostras cognouimus, peccare & mētiri contra Dominū: & auersi sumus ne iremus post tergū Dei nostri, vt loqueremur calumniam & transgressionē: concepimus & locuti sumus de corde verba mendacij. Et cōuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit: quia corruit in platea veritas, & æquitas non

non potuit ingredi. Et facta est veritas in obliuionem: & qui recessit à malo, præda patuit: & vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium. & vidit quia non est vir: & aporiatus est, quia non est qui occurrat: & saluauit sibi brachium suum, & iustitia eius ipsa confirmauit eum.
Ephe.6.c. 1.Thes.5.b ‖Indutus est iustitia vt lorica, & galea salu-
D tis in capite eius: indutus est vestimentis vltionis, & opertus est quasi pallio zeli. Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, & vicissitudinem inimicis suis: insulis vicem reddet. Et timebunt qui ab Occidente, nomen Domini: & qui ab Ortu solis, gloriam eius: cùm venerit quasi
Rom.11.d. fluuius violentus, quem spiritus Domini cogit: & ‖venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, ámodo, & vsque in sempiternum.

S. Ecclesia ad exultationem excitatur, quòd in ea Domini gloria reluceat, ad quam accessuræ sunt plurimæ nationes, & quæ ad eam non venerint peribunt: in qua pax, iustitia & laus Dei inuenientur ablata iniquitate: veritq; Dominus ei in lucem sempiternam & gloriam.

CAP. LX.

A Surge, illuminare Ierusalem': quia venit
►.4. lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autẽ orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt,
Supr.49.e venerunt tibi: ‖filij tui délonge venient, & filiæ tuæ de latêre surgent. Tunc videbis, & affluues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi. Inundatiõ camelorũ operiet te, dromedarij Madian & Epha: omnes de Saba veniẽt, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi,
B arietes Nabaioth ministrabũt tibi: offerentur super placabili altari meo, & domum maiestatis meæ glorificabo. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Me enim insulæ expectant, & naues maris in principio, vt adducam filios tuos délonge: argentum eorum, & aurum eorum cum eis nomini Domini Dei tui, & sancto Israel, quia glorificauit te. Et ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi: in indignatione enim mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui. ‖Et aperientur portæ tuæ iugiter: die Apoc.21.g
ac nocte non claudentur, vt afferatur ad te fortitudo Gentium, & reges earum adducantur. Gens enim & regnum quod non seruierit tibi, peribit: & Gentes solitudine vastabuntur. Gloria Libani ad te veniet, abies & C
buxus & pinus simul, ad ornandum locum sanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo. Et venient ad te curui filij eorum qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebãt tibi, & vocabunt te Ciuitatem Domini, Sion sancti Israel. Pro eo quòd fuisti derelicta & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem. & suges lac Gentium, & mamilla regum lactaberis: & scies quia ego Dominus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob. Pro ære afferam aurum, & pro ferro afferam argentum: & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum: & ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos
D iustitiam. Non audietur vltrà iniquitas in terra tua, vastitas & contritio in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. ‖Non erit tibi amplius sol ad lucen- Apo.21.g.
dum per diem, nec splendor lunæ illuminabit 22.a.
te: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non óccidet vltrà sol tuus, & luna tua nõ minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam: ego Dominus in tempore eius subito faciam istud.

S. Christi saluatoris officium & humani generis reparationem pulchrè explicat: prædicatione quoque ministrorum Christi Gentes ad fidem conuertendas: additur de consolatione credentium & gloria ministrorum: Ecclesia lætabunda suam fœlicitatem mirè sibi gratulatur.

CAP LXI.

S ‖Piritus Domini super me, eo quòd vn- A
xerit Dominus me: ad annuntiandum Lucę.4.c.
mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem: Vt prædicarẽ annum placabilem Domino, & diem vltionis Deo nostro: vt consolarer omnes lugentes: Vt ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, palliũ laudis pro spiritu mœroris: & vocabuntur in ea fortes iustitiæ, plantatio Domini

ad

ad glorificandum. Et ædificabunt deserta à seculo, & ruinas antiquas erigent, & instaurabunt ciuitates desertas, dissipatas in generationem & generationem. Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra: & filij peregrinorum, agricolæ & vinitores vestri erunt. Vos autem sacerdotes Domini vocabimini: Ministri Dei nostri dicetur vobis: fortitudinem Gentium comedetis, & in gloria earum superbietis. C Pro confusione vestra duplici & rubore laudabunt partem eorum: propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit eis. Quia ego Dominus diligens iudicium. ▷ &' odio habens rapinam in holocausto: & dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis. Et scietur in Gentibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum: omnes qui viderint eos, cognoscét D illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus. Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo: quia induit me vestimentis salutis: & indumento iustitiæ circundedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat: sic Dominus Deus germinabit iustitiam, & laudem coram vniuersis Gentibus.

▷.3.

S. Propheta non cessat propter impios Christum annuntiare, prophetans de Christi aduentu & conuersione Gentium: de fœlicitate, gloria & exaltatione ecclesiæ ex Dei gratuito beneplacito erga ipsam: de prædicatoribus ecclesiæ, & euangelio per orbem diuulgando.

CAP. LXII.

A PRopter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur. Et videbunt Gentes iustum tuum, & cuncti reges inclytum tuum: & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini "nominauit'. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis vltrà Derelicta: & terra tua non vocabitur amplius Desolata: B sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua "inhabitata 2. "inhabitabitur'. quia complacuit Domino in te: & terra tua inhabitabitur. Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus. Super muros tuos, Ierusalem, constitui custodes: tota die C & tota nocte in perpetuum non tacebũt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Ierusalem laudem in terra. Iurauit Dominus in dextera sua, & in brachio fortitudinis suæ, Si dedero triticum tuum vltrà cibum inimicis tuis: & si biberint filij alieni vinũ tuum in quo laborasti. Quia qui congregabunt illud, comedent, & laudabunt Dominum: & qui comportant illud, bibent in atrijs sanctis meis. Tranſite, tranſite per portas, præparate D viam populo, planum facite iter, & eligite lapides, & eleuate signum ad Populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ‖di Matt. 21. a. Zach. 9. b. cite filiæ Sion, Ecce saluator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo. Et vocabunt eos Populus sanctus, redempti à Domino. Tu autem vocaberis, Quæsita ciuitas, & non Derelicta.

S. Dicit se Dominus sanguine aspersum dum solus vicisset hostes: Deus multa præstitit Israëlitis beneficia, sed propter iniquitates suas sunt ab eo derelicti: propheta autem miserationum Domini memor, inuocat ipsius misericordiam super populum suum, quem à Deo desertum conqueritur.

CAP. LXIII.

QVis est iste qui venit de Edom, tinctis A vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ? Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. ‖Quare er- Apoc. 19. c go rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Torcular calcaui solus, & de Gentibus nõ est vir mecum: calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea: & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui. Dies enim vltionis in "redemptit- nis. 12. corde meo, annus "retributionis' meæ venit. Circumspexi, & non erat auxiliator: quæsiui, & non fuit qui adiuuaret: & saluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et cõculcaui populos in furo B re meo, & inebriaui eos in indignatione mea, & detraxi in terram virtutem eorum, Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis Dominus, & super multitudinem bonorum domui Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem misericordiarum suarum. Et dixit, Veruntamen populus meus est, filij non negantes: & factus est eis saluator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & angelus faciei C eius saluauit eos: in dilectione sua, & indulgentia sua ipse redemit eos, & portauit eos, & eleuauit eos cunctis diebus seculi. Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt spititum "sancti' eius: & conuersus est "sanctit. 5. eis in inimicum, & ipse debellauit eos. Et recordatus est dierum seculi Moysi ▷ &' populi ▷. 15. sui: Vbi est qui ‖eduxit eos de mari cum pa- Exod. 14. c storibus gregis sui? vbi est qui posuit in medio

dio eius spiritum sancti sui ? Qui eduxit ad dexteram Moysen brachio maiestatis suæ: qui scidit aquas ante eos, vt faceret sibi nomen sempiternum. Qui eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem. Quasi animal in campo descendens spiritus Domini ductor eius fuit: sic adduxisti populum tuum, vt faceres tibi nomen gloriæ.

D ‖Attende de cœlo, & vide de habitaculo sancto tuo, & *gloriæ tuæ: vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum? super me continuerunt se. Tu enim pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos: tu domine pater noster, redemptor noster, à seculo nomen tuum. Quare errare nos fecisti Domine de vijs tuis: indurasti cor nostrum, ne timeremus te? conuertere propter seruos tuos, tribus hæreditatis tuæ. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum: hostes nostri conculcauerunt sanctificationem tuam. Facti sumus quasi in principio, cùm non dominareris nostri, neque inuocaretur nomen tuum super nos.

*folio. Deu. 26. d. Baruc. 2. d.

S. *Petit propheta vt Deus nomẽ suum & potentiã inimicis nota faciat: facta quoq; mentione fœlicitatis quæ Deum expectantibus præparata est, cõfitetur ac luget populi sui iniquitates, immũditias & exiliũ, orans pro liberatione.*

CAP. LXIIII.

A VTinã dirumperes cœlos, & descenderes: à facie tua mõtes defluerẽt, Sicut exustio ignis tabescerent, aquæ arderẽt igni, vt notum fieret nomen tuũ inimicis tuis: à facie tua gẽtes turbarẽtur. Cùm feceris mirabilia, nõ sustinebimus: descẽdisti, & à facie tua mõtes defluxerũt. ‖A seculo non audierũt, neq; auribus perceperũt: oculus non vidit Deus absq; te, quæ præparasti i expectantibus te. Occurristi lætanti, & facienti iustitiã:

1. Cor. 2. b.

B in vijs tuis recordabũtur tui: ecce, tu iratus es, & peccauimus: in ipsis fuimus semper, & saluabimur. Et facti sumus vt 'immundus' omnes nos, & quasi pãnus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi vẽtus abstulerũt nos. Nõ est qui inuocet nomẽ tuum: qui cõsurgat, & teneat te: abscondisti faciem tuã à nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. Et nũc Domine pater noster es tu,

'immundi.

C nos verò lutũ: & fictor noster tu, & opera manuum tuarum oẽs nos. ‖Ne irascaris Domine satis, & ne vltrà memineris iniquitatis ▷nostræ": ecce, respice, populus tuus omnes nos. Ciuitas sancti tui facta est deserta, Siõ deserta facta est, Ierusalẽ desolata est. Domus sanctificationis nostræ & gloriæ nostræ, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustio

▷. 1. Psal. 78. b.

nẽ ignis, & omnia desyderabilia nostra versa sunt in ruinas. Nũquid super his continebis te Domine, tacebis & affliges nos vehementer.

S. *Gentium conuersio, & Iudæorum propter iniquitates suas & idololatriam abiectio, seruatis tamen paucis reliquijs ex ipsis: comminatio his qui Dei legem abiecerunt, & prospera ac noua omnia seruis Dei nuntiantur: de quorum fœlicitate & Dei erga ipsos benignitate multis agit propheta.*

CAP. LXV.

QVæsierunt me qui antè non interrogabant, inuenerunt qui non quæsierunt me. dixi, Ecce ego, ecce ego, ad Gentẽ quæ non inuocabat nomen meum. Expandi manus meas tota die ad populum incredulũ, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. Populus qui ad iracundiam prouocat me ante faciem meam semper: qui immolant in hortis, & sacrificant super lateres: qui habitant in sepulchris, & in delubris idolôrum dormiunt: qui comedunt carnem suillam, & ius prophanum in vasis eorum. Qui dicunt, Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce scriptum est coram me: non tacebo, sed reddam & retribuam in sinum eorum iniquitates vestras, & iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus, qui sacrificauerunt super montes, & super colles exprobrauerunt mihi, & remetiar opus eorum primum in sinu

A

Rom. 10. d

B eorum. Hæc dicit Dominus, Quomodo si inueniatur granum in botro, & dicatur, Ne dissipes illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter seruos meos, vt non disperdam totum. Et educam de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes meos: & hæreditabunt eam electi mei, & serui mei habitabunt ibi. Et erunt campestria in caulas gregum, & vallis Achor in cubile armentorum populo meo qui requisierunt me. Et vos qui dereliquistis Dominum, qui obliti estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortunæ mensam, & libatis super eam, Numerabo vos in gladio, & omnes in cæde corruetis: ‖pro eo quòd vocaui, & non respondistis: locutus sum, & non audistis, & faciebatis malum in oculis meis: & quæ nolui, elegistis. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus, Ecce, serui mei comedent, & vos esurietis: ecce, serui mei bibent, & vos sitietis: ▷Ecce serui mei letabuntur, & vos con

Proue. 1. c. Ierem. 7. c. Infra. 66. b

▷. 5.

C fundemini': Ecce serui mei laudabũt præ exultatione cordis: & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Et dimittetis nomẽ vestrum in iuramentum electis meis: & interficiet te Dominus Deus, & seruos suos vocabit nomine alio. In quo qui benedictus est super terram, benedi-

cetur

cetur in Deo amen: & qui iurat in terra, iurabit in Deo amen: quia obliuioni traditæ sunt angustiæ priores, & quia absconditæ sunt ab
Apoc. 21. a. oculis nostris. Ecce enim ‖ ego creo cœlos nouos, & terram nouam: & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis & exultabitis vsque in sempiternum in his quæ ego creo: quia ecce ego creo Ierusalem exultationem, & populum eius gaudium. Et exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo meo: & non audietur in eo vltrà vox fletus & vox clamoris. Non erit ibi amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos, quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Et ædificabunt domos, & habitabunt: & plantabunt vineas, & comedent fructus earum. Non ædificabunt, & alius habitabit: non plantabunt, & alius comedet: secundum enim dies ligni, erunt dies populi mei, & opera manuum eorum inueterabunt electi mei. Non laborabunt frustra, neque generabunt in cõturbatione: quia semen benedictorum Domini est, & nepotes eorum cum
Psal. 31. b. eis. ‖ Eritque antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus, ego audiam.
Supra. 11. a ‖ Lupus & agnus pascentur simul, & leo & bos comedent paleas, & serpenti puluis panis eius: non nocebunt neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.

S. Dominus cœli & terræ non templum respicit, quod Iudæi pro loco quietis illi ædificare volebant, sed spiritum humiliatum: reijciuntur veteris legis sacrificia: Iudæorum aduersus Christum ipsius q́ discipulos peruicacia punienda ostenditur: de Christi natiuitate & Ecclesiæ fœcunditate, cui vt omnes colletentur exhortatur, ostendens beneficia quæ à Domino recipiet, & quale futurum sit malorum iudicium, & quomodo per discipulorum Christi prædicationem Gentes conuertentur: de finali quoque retributione malorum & bonorum.

CAP. LXVI.

A HAec dicit Dominus, ‖ Cœlum sedes
Actu. 7. f. mea, terra autem scabellum pedum meorum: quæ est ista Domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit Dominus. ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum. qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem. qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat. qui recordatur thu-
B ris, quasi qui benedicat idôlo. Hæc omnia elegerunt in vijs suis, & in abominationibus suis anima eorũ delectata est. Vnde & ego eligam illusiones eorum: & quæ timebant, adducam eis: quia ‖ vocaui, & non erat qui respon-
Prou. 1. c. Ierem. 7. c. Sup. 65. b. deret: locutus sum, & non audierunt: feceruntque malum in oculis meis, & quæ noluì elegerunt. Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum eius: dixerunt fratres vestri odientes vos, & abijcientes propter nomen meum: glorificetur Dominus, & videbimus in lætitia vestra: ipsi autem confun-
"fremitu." dentur. Vox "populi" de ciuitate, vox de tẽplo, C vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius peperit masculum. Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic simile? nunquid parturiet terra in die vna? aut parietur gens simul, quia parturiuit & peperit Sion filios suos? Nunquid ego, qui alios párere facio ipse nõ pariam, dicit Dominus? si ego qui generationem cœteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus? Lætamini cum Ierusalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam: gaudete cum ea gaudio vniuersi qui lugetis super eam, vt sugatis, & repleamini ab hubere consolationis eius: vt mulgeatis, & delitijs affluatis ab omnimoda gloria eius. Quia hæc dicit Dominus. Ecce ego de- D
clinabo super eam quasi fluuium pacis, & quasi torrentem inundantem gloriam Gentium, quam sugetis: ad hubera portabimini, & super genua blandientur vobis. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, & in Ierusalem cõsolabimini. Videbitis, & gaudebit cor vestrũ, & ossa vestra quasi herba germinabunt, & cognoscetur manus Domini seruis eius, & indignabitur inimicis suis. Quia ecce Dominus in igne veniet, & E
quasi turbo quadrigæ eius: reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à Domino. Qui sanctificabantur, & mundos se puta-
"vnam." bant in hortis post "ianuam" intrinsecus, qui comedebant carnem suillam, & abominationem & murem: simul consumentur, dicit Dominus. Ego autem opera eorum, & co F
gitationes eorum: venio vt congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui saluati fuerint, ad Gentes in mare, in Aphricam, & Lydiam tenentes sagittam: in Italiam & Græciam, ad insulas longè, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam Gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad

montem

montem ſanctum meum Ieruſalem, dicit Dominus, quo modo ſi inferant filij Iſrael munus in vaſe mundo in domum Domini. ‖Et
G Apo, 21.a. aſſumam ex eis in ſacerdotes, & leuitas, dicit Dominus: Quia ſicut cœli noui & terra noua, quæ ego facio ſtare corã me, dicit Dominus ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomen veſtrum. Et erit menſis ex mẽſe, & ſabbathum ex ſabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati ſunt in me: ‖Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vſque ad ſatietatem viſionis omni carni. Marc. 9.g.

Hieronymi in Ieremiam

præfatio.

IEREMIAS PROPHETA, cui hic prologus ſcribitur, ſermone quidem apud Hebræos Iſaiæ & Oſeæ & quibuſdam alijs prophetis videtur eſſe ruſticior, ſed ſenſibus par eſt: quippe qui eodẽ ſpiritu prophetauerit. Porrò ſimplicitas eloquij, à loco ei in quo natus eſt accidit. Fuit enim Anathothites, qui eſt vſq; hodie viculus, trib⁹ ab Ieroſolymis diſtãs milibus, ſacerdos ex ſacerdotibus, & in matris vtero ſanctificatus: virginitate ſua euangelicum virum CHRISTI eccleſiæ dedicans. Hic vaticinari exorſus eſt puer: & captiuitatem vrbis atq; Iudææ, nõ ſolum ſpiritu, ſed & oculis carnis intuitus eſt: iam decem tribus Iſrael Aſſyrij in Medos tranſtulerant: iam terras earum, coloniæ Gentium poſsidebant. Vnde in Iuda tantũ & in Ben-iamin prophetauit: & ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici planxit alphabeto, quod nos mẽſuræ metri, verſibúſq; reddidimus. Prẽterea ordinem viſionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus. Librum autem Baruch notarij eius, qui apud Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermiſimus: pro his omnibus maledicta ab æmulis præſtolantes, quibus me neceſſe eſt per ſingula opuſcula reſpondere. Et hoc patior: quia vos me cogitis. Cẽterum ad compendium mali, rectius fuerat modum furori eorum ſilentio meo ponere, quàm quotidie noui aliquid ſcriptitantem, inuidorum inſaniam prouocare.

Argumentum in Ieremiam.

IEREMIAS Anathothites, qui eſt viculus, tribus ab Ieroſolymis diſtans milibus, apud Taphnas in Ægypto à populo lapidibus obrutus occubuit. Iacet verò in eo loco ſepultus, quo dudum Pharao rex habitauerat. Et quoniam poſtulatione ſua defugatis ab eodem loco ſerpentibus, Ægyptios à tactu aſpidum facit eſſe ſecuros, magna eum ibi religione Ægyptij venerantur.

Prophetia Ieremiæ.

S. *Ieremias in ventre matris ſanctificatus, & tempore Ioſiæ regis Iuda miſſus à Domino ad prophetandum, cauſatur pueritiam, ſed doctus à Deo accipit robur inuincibile, iubeturq; vaticinari deſtructionem Ieruſalem ſub nomine virgæ & ollæ ſuccenſæ.* CAP. I.

A VERBA IEREMIAE filij Helciæ, de ſacerdotibus qui fuerunt in Anathot, in Terra-Ben-iamin. Quod factum eſt verbũ Domini ad eũ in diebus Ioſiæ filij Amon regis Iuda, in tertiodecimo anno regni eius. Et factum eſt in diebus Ioacim filij Ioſiæ regis Iuda, vſque ad conſummationem vndecimi anni Sedeciæ
B filij Ioſiæ regis Iuda, vſque ad tranſmigrationem Ieruſalem in menſe quinto. Et factũ eſt verbum Domini ad me, dicens, Priuſquam te formarem in vtero, noui te: & antequã exires de vulua ſanctificaui te, & prophetam in Gentibus dedi te. Et dixi, A, a, a, Domine Deus: ecce neſcio loqui, quia puer ego ſum. Et dixit Dominus ad me, Noli dicere, Puer ſum: quoniam ad omnia quæ mittam te, ibis: & vniuerſa quæcunque mandauero tibi, loquêris. Ne timeas à facie eorum: quia tecum ego ſum vt eruam te, Dicit Dominus. Et miſit Dominus manum ſuam, & tetigit os meum: & dixit Dominus ad me, ‖Ecce, dedi verba mea in ore tuo: ecce cõſtitui te hodie ſuper Gentes, & ſuper regna: vt euellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſsipes, & ædifices, & plantes. Et factum eſt verbũ Domini ad me, dicens, Quid tu vides Ieremia? Et dixi, Virgam vigilantem ego video. Et dixit Dominus ad me, Bene vidiſti, quia vigilabo ego ſuper verbo meo vt faciam illud. Et factum eſt verbum Domini ſecundò ad me, dicens, Quid tu vides? Et dixi, Ollam ſuccenſam ego video, & faciem eius à facie Aquilonis. Et dixit Dominus ad me, ‖Ab Aquilone pandetur *malum ſuper omnes habitatores terræ, quia ecce ego conuocabo omnes cognationes regnorum Aquilonis, ait Dominus: & venient, & ponent vnuſquiſque ſolium ſuum in introitu portarum
C Infra. 18.a. Infra. 4.b. *omne.

Ierusalem, & super omnes muros eius in cir-
D cuitu, & super vniuersas vrbes Iuda. Et lo-
quar iudicia mea cum eis super omnem ma-
litiam eorum qui dereliquerunt me, & liba-
uerunt dijs alienis, & adorauerunt opus ma-
nuum suarũ. Tu ergo accinge lumbos tuos,
& surge & loquere ad eos omnia quæ ego præ
cipio tibi. Ne formides à facie eorum: nec e-
nim timere te faciam vultum eorum. Ego
quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam,
& in columnam ferream, & in murũ æreum
super omnem terram, regibus Iuda, principi-
*omni. bus eius, & sacerdotibus, & *populo terræ. Et
bellabunt aduersum te, & non prævalebunt:
quia ego tecũ sum, ait Dominus, vt liberẽ te.

S. Grauiter expostulat Dominus cum filijs Israel & Iuda, potissimum cum pastoribus ac prophetis, quòd non respicientes accepta à Deo varia beneficia, eo qui fons est aquæ viuæ relicto, adorauerint idôla, à quibus nihil boni expectare poterant: imò cùm toti essent in idololatria, rapinis & crudelitate, sese iustificare nitebantur, & propterea deuastandos prædicit.

CAP. II.

A ET factum est verbum Domini ad me,
dicens, Vade, & clama in auribus Ieru-
salem, dicens, Hæc dicit Dominus, Re-
cordatus sum tui, miserans adolescentiam
tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quan
do secuta es me in deserto, in terra quæ non
seminatur. Sanctus Israel Domino, primitiæ
frugum eius omnes qui deuorant eum delin
quunt: mala venient super eos, dicit Dominus.
Audite verbum Domini domus Iacob, & om
nes cognationes domus Israel: Hæc dicit Do
minus, Quid inuenerunt patres vestri in me
iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambu
lauerunt post vanitatem, & vani facti sunt?
Et non dixerunt, Vbi est Dominus qui ascen
B dere nos fecit de Terra-Aegypti: qui tradu-
xit nos per desertum, per terram inhabitabi-
lem & inuiam, per terram sitis & imaginem
mortis, per terram in qua non ambulauit vir,
neque habitauit homo? Et induxi vos in ter-
ram Carmeli, vt comederetis fructum eius &
optima illius: & ingressi contaminastis ter-
ram meam, & hereditatem meam posuistis
in abominationem. Sacerdotes non dixe-
runt, Vbi est Dominus? & tenentes legem ne-
scierunt me, & pastores prævaricati sunt in
me: & prophetæ prophetauerunt in Baal, &
idôla secuti sunt. Propterea adhuc iudicio cõ
C tendam vobiscum, ait Dominus: & cum filijs
vestris disceptabo. Trãsite ad insulas Cethim,
& videte, & in Cedar mittite, & cõsyderate ve
hemẽter: & videte si factum est huiuscemodi.
▷.2. Si mutauit gens deos ▷suos, & certe ipsi non
sunt dij: populus verò meus mutauit glo-
riam suam in idôlum. Obstupescite cœli super
hoc, & portæ eius desolamini vehementer,
dicit Dominus. Duo enim mala fecit popu-
lus meus, Me dereliquerunt fontem aquæ vi-
uæ, & foderunt sibi cisternas: cisternas dissipa
tas, quæ continere non valent aquas. Nun-
quid seruus est Israel, aut vernaculus? quare
ergo factus est in prædam? Super eum rugie-
runt leones, & dederunt vocem suam, posue-
runt terram eius in solitudinem: ciuitates e-
ius exustæ sunt, & non est qui habitet in eis. D
Filij quoque Mempheos & Taphnes constu-
prauerunt te vsq; ad verticem. Nunquid non
istud factum est tibi, quia dereliquisti Domi-
num Deum tuum eo tempore quo ducebat
te per viam? Et nunc quid tibi vis in via Ae-
gypti, vt bibas aquam turbidam? & quid tibi
cum via Assyriorum, vt bibas aquam flumi-
nis? Arguet te malitia tua, & auersio tua in-
crepabit te. Scito, & vide quia malum & ama
rum est reliquisse te Dominum Deum tuum,
& non esse timorem mei apud te: dicit Do-
minus Deus exercituum. A seculo confregi-
sti iugum meum, rupisti vincula mea: & di-
xisti, Non seruiam. ‖In omni enim colle sub- Infra.3.b
limi, & sub omni ligno frondoso tu proster- E
nebaris meretrix. ‖Ego autem plantaui te vi- Isaiæ.5.a.
neam electam, omne semen verum: quomo- Matt.21.d
do ergo conuersa es mihi in prauum vinea a-
liena? Si laueris te nitro, & multiplicaueris ti
bi herbam borith: maculata es in iniquitate
tua coram me, dicit Dominus Deus. Quomo
do dicis, Non sum polluta, post Baalim non
ambulaui? vide vias tuas in conualle, scito
quid feceris: cursor leuis explicans vias suas.
Onager assuetus in solitudine, in desyderio
animæ suæ attraxit ventũ amoris sui: nullus
auertet eam: omnes qui quærunt eam non de-
ficient: in menstruis eius inuenient eam. Pro-
hibe pedem tuũ à nuditate, & guttur tuũ à si-
ti. Et dixisti, Desperaui, nequaquam faciã: ada
maui quippe alienos, & post eos ambulabo.
Quomodo cõfunditur fur quando deprehen F
ditur, sic confusi sunt domus Israel, ipsi & re
ges eorum, principes & sacerdotes, & prophe
tæ eorum: dicentes ligno, Pater meus es tu: &
lapidi, Tu me genuisti. verterunt ad me ter-
gum, & non faciem: & in tempore afflictio-
nis suæ dicent, Surge, & libera nos. Vbi sunt
dij tui quos fecisti tibi? surgant, & liberent te
in tempore afflictionis tuæ: secũdum numerũ
quippe ciuitatum tuarum erant dij tui Iuda. Infra.11.b
‖Quid vultis mecũ iudicio cõtendere? omnes
dereliquistis me, dicit Dominus, Frustra per-
cussi filios vestros, disciplinã non receperunt:
deuorauit gladius vester prophetas vestros,
quasi leo vastator generatio vestra. Videte
verbũ Domini. Nũquid solitudo factus sum: G

Isra-

Iſraeli, aut terra ſerotina? quare ergo dixit populus meus, Receſsimus non veniemus vltrà ad te? Nunquid obliuiſcetur virgo, ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? populus verò meus oblitus eſt mei diebus innumeris. Quid niteris bonam oſtendere viam tuam ad quærẽdam dilectionem, quæ inſuper & malitias tuas docuiſti vias tuas, & in alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum pauperum & innocẽtum? non in foſsis inueni eos, ſed in omnibus quæ ſuprà memoraui. Et dixiſti, Abſque peccato & innocens ego ſum: & propterea auertatur furor tuus à me. Ecce, ego iudicio contendam tecum, eo quòd dixeris, Non peccaui. Quàm vilis facta es nimis, iterãs vias tuas? & ab Aegypto confundêris, ſicut confuſa es ab Aſſur. Nam & ab iſta egredieris, & manus tuæ erunt ſuper caput tuum: quoniam obtriuit Dominus confidentiam tuam, & nihil habebis proſperum.

S. Deus incomparabili clementia populum ſuum ad ſe reuocat ab idololatria, in qua Iuda etiã Iſraëlem exceſſit: promittens ſe aſſumpturum eos in filios, & veros paſtores eis daturum, vt Ieroſolymis in pace colant Dominum: de futura gloria & exaltatione Ieruſalem, ac Gẽtium ad eam congregatione, & de populi pœnitentia.

CAP. III.

A VVlgo dicitur, Si dimiſerit vir vxorem ſuam, & recedens ab eo, duxerit virum alterum: nunquid reuertetur ad eam vltrà? nunquid non polluta, & contaminata erit mulier illa? tu autẽ fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus. *Leua oculos tuos in directum, & vide: vbi non proſtratas is: in vijs ſedebas, expectans eos quaſi latro in ſolitudine: & polluiſti terrã in fornicationibus tuis. & in malitijs tuis. Quam ob rem prohibitæ ſunt ſtillæ pluuiarũ, & ſerotinus imber non fuit: frõs mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere. Ergò ſaltem àmodo voca me, Pater meus, dux virginitatis meæ tu es. Nunquid iraſcêris in perpetuum, aut perſeuerabis in finem? Ecce, locuta es, & feciſti mala, & potuiſti. Et dixit Dominus ad me in diebus Ioſiæ regis, nunquid vidiſti quæ fecerit auerſatrix Iſrael? abijt ſibimet ſuper omnem montem excelſum, & ſub omni ligno frondoſo, & fornicata eſt ibi. Et dixi cùm feciſſet hæc omnia, Ad me reuertere: & non eſt reuerſa. Et vidit præuaricatrix ſoror eius Iuda, quia pro eo quòd mœchata eſſet auerſatrix Iſrael, dimiſiſſem eam, & dediſſem ei libellũ repudij & nõ timuit præuaricatrix Iuda ſoror eius, ſed abijt, & fornicata eſt etiã ipſa. Et facilitate fornicationis ſuæ contaminauit terrã, & mœchata eſt cum lapide & ligno. & in omnibus his non eſt reuerſa ad me præuaricatrix ſoror eius Iuda in toto corde ſuo, ſed in mẽdacio, ait Dominus. Et dixit Dominus ad me, Iuſtificauit animã ſuam auerſatrix Iſrael cõparatione præuaricatricis Iudæ. Vade, & clama ſermones iſtos contra Aquilonem, & dices, Reuertere auerſatrix Iſrael, ait Dominus & nõ auertam faciem meam à vobis: quia ſanctus ego ſum, dicit Dominus, & non iraſcar in perpetuum. Veruntamen ſcito iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum tuum præuaricata es: & diſperſiſti vias tuas alienis ſub omni ligno frondoſo, & vocẽ meam non audiſti, ait Dominus. Conuertimini filij reuertẽtes, dicit Dominus: quia ego vir veſter: & aſſumam vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Siõ. Et dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcẽt vos ſcientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis, & creueritis in terra in diebus illis, ait Dominus: non dicent vltrà, Arca teſtamenti Domini: neque aſcendet ſuper cor, neque recordabuntur illius, nec viſitabitur, nec fiet vltrà. In tempore illo vocabunt Ieruſalem Solium Domini: & congregabuntur ad eam omnes Gentes in nomine Domini in Ieruſalem, & non ambulabunt poſt prauitatem cordis ſui peſsimi. In diebus illis ibit domus Iuda ad domum Iſrael, & venient ſimul de terra Aquilonis ad terram quam dedi patribus veſtris. Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram deſyderabilem, hæreditatem præclaram exercituum Gẽtium? Et dixi, patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis. Sed quo modo ſi contemnat mulier amatorem ſuum, ſic contempſit me domus Iſrael, dicit Dominus. Vox in vijs audita eſt, ploratus & vlulatus filiorum Iſrael: quoniam iniquam fecerunt viam ſuam, obliti ſunt Domini Dei ſui. Conuertimini filij reuertentes, & ſanabo auerſiones veſtras. Ecce nos venimus ad te: tu enim es Dominus Deus noſter. Verè mẽdaces erant colles, & multitudo montium: verè in Domino Deo noſtro ſalus Iſrael. Confuſio comẽdit laborem patrum noſtrorum ab adoleſcentia noſtra, greges eorum & armenta eorum, filios eorum & filias eorum. Dormiemus in confuſione noſtra, & operiet nos ignominia noſtra: quoniam Domino Deo noſtro peccauimus nos, & patres noſtri ab adoleſcentia noſtra vſque ad diẽ hanc: & non audiuimus vocem Domini Dei noſtri.

S. Promittit Dominus veniam ſi ſe verè conuertãt, & corde circuncidant: cõminando grauia mala ſi in malis perſiſtant: quapropter luget propheta videns terram deuaſtandam, & in ſolitudinẽ redigendam, ita tamen vt non fiat conſummatio.

*& ego ſuſcipiã te. 15. nunc. 9.

Supr. 2. d.

CAP. IIII.

A SI reuertêris 'Israel ait Dominus, ad me cõuertere: si abstuleris offendicula tua à facie mea, non cõmoueberis. Et iurabis, Viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia: & benedicẽt eum Gentes, ipsumque laudabunt. Hæc enim dicit Dominus viro Iuda, & *Ierusalem, ‖Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas: circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum viri Iuda, & habitatores Ierusalẽ: ne fortè egrediatur vt ignis indignatio mea, & succẽdatur, & non sit qui extinguat: propter malitiam cogitationũ vestrarũ. ‖Annuntiate in Iuda, & in Ierusalẽ auditũ facite: loquimini, & canite tuba in terra: clamate fortiter, & dicite, Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas, leuate signũ in Sion. Cõfortamini, nolite stare, quia malũ ego adduco ab Aquilone, & cõtritionem magnã. Ascendit leo de cubili suo, & prædo Gentiũ se leuauit: egressus est de loco suo, vt ponat terrã tuam in solitudinẽ: ciuitates tuæ vastabuntur, remanentes absque habitatore. Super hoc accĩgite vos cilicijs, plangite, & vlulate: quia non est auersa ira furoris Domini à "vobis'. Et erit in die illa, dicit Dominus, peribit cor regis, & cor principum: & obstupescẽt sacerdotes, & prophetæ consternabũtur. Et dixi, Heu heu heu Domine Deus, ergòne decepisti populum istum & Ierusalem, dicẽs, Pax erit vobis: & ecce peruênit gladius vsque ad animã? In tempore illo dicetur populo huic & Ierusalem, ventus vrens in vijs quæ sunt in deserto viæ filiæ populi mei non ad ventilandum, & ad purgandũ. Spiritus plenus ex his veniet mihi: & nũc ego *loquar iudicia mea cum eis. Ecce, quasi nubes ascender, & quasi tempestas currus eius velociores aquilis equi illius: væ nobis, quoniã vastati sumus. Laua à malitia cor tuum Ierusalem, vt salua fias: vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Vox enim annuntiantis à Dan, & notum facientis idôlum de monte Ephraim. "Cõcitate Gentes', Ecce auditum est in Ierusalem custodes venire de terra longinqua, & dare super ciuitates Iuda vocem suam. Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro: quia me ad iracundiam prouocauit, dicit Dominus. ‖Viæ tuæ, & cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi: ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuũ. Ventrem meum, ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me: non tacebo, quoniam vocem buccinæ audiuit anima mea, clamorem prælij. Contritio super contritionem vocata est, & vastata est omnis terra: repentè vastata sunt tabernacula mea, subito pelles meæ. Vsquequo videbo fugiẽtem, audiam vocem buccinæ? Quia stultus populus meus me non cognouit: filij insipientes sunt, & væcordes: sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierũt. Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihili: & cœlos, & nõ erat lux in eis: Vidi montes, & ecce mouebantur: & omnes colles cõturbati sunt. Intuitus sum, & non erat homo: & omne volatile cœli recessit. Aspexi, & ecce Charmelus desertus: & omnes vrbes eius destructæ sunt à facie Domini, & à facie iræ furoris eius. Hæc enim dicit Dominus, Deserta erit omnis terra, sed tamen consummationem non faciam, Lugebit terra, & mœrebunt cœli dèsuper: eo quòd locutus sum, cogitaui, & non pœnituit me, nec auersus sum ab eo, A voce equitis, & mittentis sagittã fugit omnis ciuitas: ingressi sunt ardua, & ascenderũt rupes: vniuersæ vrbes derelictæ sunt, & nõ habitat in eis homo. Tu autem vastata quid facies? cùm vestieris te coccino, cùm ornata fueris monili aureo, & pinxeris stibio oculos tuos: frustra cõponẽris, cõtemperunt te amatores tui, animam tuam quærent. Vocem enim quasi parturientis audiui, angustias vt puerperæ. Vox filiæ Sion "inter morientes, expandentesque' manus suas: væ mihi quia defecit anima mea propter interfectos.

habitatori. Ose.10.d

B Supra.1.c.

C *nobis.7.

D *sed.

"Dicite Gentibus.

"conuertevis.16.

"inter morientis expandentisque.

S. Dominus in Ierusalem quærit virum iustum, vt illi misereatur: sed tam plebs quàm optimates in prauitatibus suis & idololatria indurati sunt & effusi, ideo comminatur eis vastationem ab extraneo populo, eò quòd cæci & surdi facti sunt, non tamen vsque ad consummationem.

CAP. V.

CIrcuite vias Ierusalem, & aspicite, & consyderate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærẽtem fidem: & propitius ero ei. Quòd si etiam Viuit Dominus, dixerint: & hoc falsò iurabunt. Domine oculi tui respiciũt fidem: percussisti eos, & non doluerunt. attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam:

A

Sapien.1.b

E

F

G

nam:indurauerunt facies ſuas ſupra petrã,& noluerunt reuerti. Ego autem dixi,Forſitan pauperes ſunt & ſtulti,ignorantes viã Domini,iudicium Dei ſui.Ibo igitur ad optimates, & loquar eis:ipſi enim cognouerũt viam Domini,iudicium Dei ſui.& ecce,magis hi ſimul
B confregerunt iugum, ruperunt vincula.Idcirco percuſsit eos leo de ſylua, lupus ad veſperam vaſtauit eos, pardus vigilans ſuper ciuitates eorum: omnis qui egreſſus fuerit ex eis, capietur,quia multiplicatæ ſunt præuaricationes eorum, confortatæ ſunt auerſiones eorum.Super quo propitius tibi eſſe potero?filij tui dereliquerunt me, & iurant in his qui non ſunt dij:ſaturaui eos,& mœchati ſunt,& in domo meretricis luxuriabãtur.Equi amatores* , & emiſſarij facti ſunt : ‖vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat.Nunquid
C ſuper his non viſitabo,dicit Dominus? & in gente tali non vlciſcetur anima mea? Aſcendite muros eius , & diſsipate, conſummationem autem nolite facere: auferte propagines eius,quia non ſunt Domini. Præuaricatione enim præuaricata eſt in me domus Iſrael , & domus Iuda , ait Dominus.Negauerunt Dominum, & dixerunt,Nõ eſt ipſe:neque veniet ſuper nos malum : gladium & famem nõ videbimus.Prophetæ fuerũt in ventum▹locuti,'& reſpõſum non fuit in eis: hæc ergo euenient illis.Hæc dicit Dominus Deus exercituũ,Quia locuti eſtis verbum iſtud:
D ecce ego do verba mea in ore tuo▹in' ignẽ,& populum iſtum ligna , & vorabit eos.Eccee-go adducam ſuper vos gentem de longinquo domus Iſrael,ait Dominus:gẽtem robuſtam, gentem antiquam,gẽtem cuius ignorabis linguam,nec intelliges quid loquatur. Pharetra eius quaſiſepulchrum patens,vniuerſi fortes. Et comedet ſegetes tuas, & panem tuum:deuorabit filios tuos, & filias tuas:comedet gregem tuum , & armenta tua: comedet vineam tuam & ficum tuam:& conteret vrbes munitas tuas,in quibus tu habes fiduciam , gladio. Veruntamen in diebus illis, ait Dominus,nõ
E faciam vos in cõſummationem.‖Quòd ſi dixeritis, Quare fecit nobis Dominus Deus noſter hæc omnia? dices ad eos,Sicut dereliquiſtis me,& ſeruiſtis deo alieno in terra veſtra, ſic ſeruietis alienis in terra nõ veſtra. Annuntiate hoc domui Iacob,& auditũ facite in Iuda,dicentes,Audi populе ſtulte, qui non habes cor:qui habẽtes oculos non videtis:& aures,& non auditis.Me ergò non timebitis,ait Dominus : & à facie mea non dolebitis? Qui poſui arenam terminũ mari,præceptum ſempiternum quod uon præteribit:& commouebũtur,& non poterũt:& intumeſcent fluctus eius,& non tranſibunt illud : populo autem huic factum eſt cor incredulum & exaſperãs, receſſerunt & abierunt.Et nõ dixerunt in cor F de ſuo , Metuamus Dominũ Deum noſtrũ, qui dat nobis pluuiam temporaneam & ſerotinam in tempore ſuo : plenitudinem annuæ meſsis cuſtodientem nobis . Iniquitates"veſtræ'declinauerũt hæc:& peccata"veſtra'prohibuerũt bonum à"vobis' : Quia inuẽti ſunt in populo meo impij,inſidiantes quaſi aucupes , laqueos ponentes & pedicas ad capiendos viros.Sicut decipula plena auibus,ſic domus eorum plenæ dolo:ideo magnificati ſunt & ditati.Incraſſati ſunt & impinguati:& præ G terierunt ſermones meos peſsimè . ‖ Cauſam ▹viduæ'non iudicauerunt,cauſam pupilli nõ direxerunt , & iudicium pauperum non iudicauerunt . Nunquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus?aut ſuper gentem huiuſcemodi non vlciſcetur anima mea? Stupor & mirabilia facta ſunt in terra : prophetæ prophetabant mendacium,& ſacerdotes applaudebant manibus ſuis : & populus meus , dilexit talia: quid igitur fiet in nouiſsimo eius?

S. Prædicitur calamitas ac vaſtitas Ieroſolymorum ab Aſſyrijs,eo quòd cõtempſerint legem Domini, nec audire voluerint increpationes : ſed omnes , & potiſsimum primates, prophetæ ac ſacerdotes auaritiæ & dolo ſtuduerint , ideóque & ipſos & eorum ſacrificia Deus abijcit : iubet ergo propheta eos lugere , quoniam purgari conflatorio non potuerunt.

*in fœminat Ezec.22.b Iuſra.9.c.

"noſtræ, "noſtra, "nobis.16.

Iſaiæ.1.f. Zach.7.e. ▹.3.

Infr.16.b.

CAP. VI.

COnfortamini filij Ben-iamin in me- A
dio Ieruſalem , & in Thecua clangite buccina , & ſuper Bethacârem leuate vexillum : quia malum viſum eſt ab Aquilone, & contritio magna. Specioſæ & delicatæ aſsimilaui filiam Sion , Ad eam veniẽt paſtores,& greges eorum:fixerunt in ea tentoria in circuitu: paſcet vnuſquiſque eos qui ſub manu ſua ſunt. Sanctificate ſuper eam bellum: conſurgite,& aſcendamus in meridie:væ nobis,quia declinauit dies, quia longiores factæ ſunt vmbræ veſperi.Surgite,& aſcendamus in nocte,& diſsipemus domos eius.Quia hæc dicit Dominus exercituum, Cædite lignum e- B
ius, & fundite circa Ieruſalem aggerem : hæc eſt ciuitas viſitationis , omnis calumnia in medio eius.Sicut frigidam facit ciſterna aquã ſuam , ſic frigidam fecit malitiam ſuam : iniquitas & vaſtitas audietur in ea , coram me ſemper infirmitas & plaga. Erudire Ieruſalem , ne fortè recedat anima mea à te,ne fortè ponam te deſertam terram in habitabilem. Hæc dicit Dominus exercituum,vſq; ad racemum colligent quaſi in vinea reliquias Iſrael:

conuerte manum tuam, quasi vindemiator
C ad cartallum. Cui loquar? & quem contestabor, vt audiat? ecce, incircũcisæ aures eorum, & audire non possunt: ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium: & non susci-
pient illud. Idcirco furore Domini plenus sum, laboraui sustinens: effunde super paruulum foris, & super concilium iuuenum simul, vir enim cum muliere capietur, senex cum pleno dierum. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri & vxores pariter: quia extendam manum meam super habitan-
Isai. 56. d. Infra. 8. d. tes terram, dicit Dominus. ‖A minore quip-
D pe vsque ad maiorem omnes auaritiæ studẽt: & à propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciũt dolum. Et curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes, Pax, pax: & non erat pax. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quin potius confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt. quam ob rem cadent inter ruentes: in tempore visitationis suæ corruent, dicit Dominus. Hæc dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit
Math. 11. d. via bona, & ambulate in ea: ‖& inuenietis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt, Non
E ambulabimus. Et constitui super vos speculatores. Audite vocem tubæ. Et dixerunt, Non audiemus. Ideò audite Gentes, & cognosce congregatio, quanta ego faciam eis. Audi terra, Ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum eius: quia verba mea non audierunt, & legem meam pro-
Isai. 1. d. iecerũt. ‖Vt quid mihi thus de Saba affertis, &
calamũ suaue olentem de terra longinqua? holocautomata vestra non sunt accepta, &
F victimæ vestræ non placuerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus, Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres & filij simul, vicinus & proximus, & peribunt. Hæc dicit Dominus, Ecce populus venit de terra Aquilonis, & gens magna consurget à finibus terræ. Sagittam & scutum arripiet: crudelis est & non miserebitur. vox eius quasi mare sonabit: & super equos ascendẽt, præparati quasi vir ad prælium, aduersum te filia Sion. Audiuimus famam eius, dissolutæ sunt manus nostræ: tribulatio apprehendit nos, dolores vt parturientem. Nolite exire ad agros, & in via ne ambuletis: quoniam gla-
G dius inimici pauor in circuitu. Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere: luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum, quia repẽtè veniet vastator super "nos. 'Probatorem dedi te in populo meo robustum: & scies, & probabis viam eorum. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulen
*vt. 6. ter, *æs & ferrum: vniuersi corrupti sunt. Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflauit conflator: malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. Argẽtum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.

S. Quòd frustra confidant in templo, pessima perpetrantes, & prophetas audire nolentes, sicut & patres eorum: quapropter denuntiat templum abijciendum, & terram Iuda redigendam in solitudinem: nec profuturam orationem Ieremiæ pro illis, nec oblata ab eis sacrificia, propter excelsa Topheth in valle filij Ennom & multiplices ipsorum malitias.

CAP. VII.

VErbum quod factum est ad Ieremi- A
am à Domino, dicens, Sta in porta domus Domini, & prædica ibi verbum istud, & dic, Audite verbum Domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas has vt adoretis Dominum. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, ‖Bonas facite vias Infr. 26. d
vestras, & studia vestra: & habitabo vobiscum in loco isto. Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quoniam si "bene direxeritis vias vestras, & stu- "benedixeritis.
dia vestra: si feceritis iudicium inter virum & proximum eius, aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, & post deos alienos non ambulaueritis in malum vobismetipsis: habitabo vobiscũ in loco
B
isto, in terra quam dedi patribus vestris à se- ▷9.
culo ▷ & vsque in seculum. Ecce, vos confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis: furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Balaaim, & ire post deos alienos quos ignoratis. Et venistis, & stetistis coram me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meum, & dixistis, Liberati sumus, eo quòd fecerimus omnes abomi- Matt. 21. b. Marc. 11. c
nationes istas. ‖Nunquid ergo spelunca latro- Luc. 19. g.
num facta est domus ista in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? ego ego
C
sum: ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, vbi habitauit nomen meum à principio: & videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Et nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus: & locutus sum ad vos mane consurgens, & lo- Prouc. 1. c
quens & non audistis: ‖& vocaui vos, & non Isa. 65. b. c
respondistis: ‖Faciam domui huic in qua inuocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam: & loco quem dedi vobis, & pa- 1. Re. 4. b.
tribus vestris, ‖ sicut feci Silo: Et proijciam Infr. 14. b.
vos à facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros vniuersum semen Ephraim. ‖Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas

pro

pro eis laudem & orationem, & non obſiſtas
D mihi: quia non exaudiã te. Nonne vides quid iſti faciunt in ciuitatibus Iuda, & in platéis Ieruſalem? Filij colligunt ligna, & patres ſuccendunt ignem, & mulieres conſpergunt adipem, vt faciant placẽtas reginæ cœli, & libent
Infr. 44. e. dijs alienis, & me ad iracundiam prouocent. ‖Nunquid me ad iracundiam prouocant, dicit Dominus? nõnne ſemetipſos in cõfuſionem vultus ſui? Ideò hæc dicit Dominus Deus, Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur ſuper locum iſtum, ſuper viros, & ſuper iumenta, & ſuper lignum regionis, & ſuper fruges terræ, & ſuccendetur, & non extin-
E guetur. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael, Holocautomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes. Quia nõ ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocautomatum & victimarum. Sed hoc verbũ præcepi eis, dicens, Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus: & ambulate in omni via quam mandaui vobis, vt bene ſit vobis. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem ſuam: ſed abie
"voluntatibus. 2. runt in "voluptatibus' & in prauitate cordis ſui mali: factique ſunt retrorſum & nõ in antè, à die qua egreſsi ſunt patres eorum de ter-
F ra Aegypti, vſque ad diem hanc. Et miſi ad vos omnes ſeruos meos prophetas per diem,
Infra. 16. c. conſurgens diluculo, & mittens. ‖Et non audierunt me, nec inclinauerunt aurem ſuam, ſed indurauerunt ſeruicem ſuam, & peius operati ſunt, quam patres eorum. Et loquêris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: & vocabis eos, & non reſpondebunt tibi. Et dices ad eos, Hæc eſt gens quæ non audiuit vocem Domini Dei ſui, nec recepit diſciplinã: perijt fides, & ablata eſt de ore eorum. Tonde capillum tuum & proijce, & ſume in directum planctum: quia proiecit Dominus, & reliquid generationem furoris ſui, quia fecerunt filij Iuda malum in oculis meis, dicit
G Dominus. Poſuerunt offendicula ſua in domo in qua inuocatum eſt nomen meum, vt polluerent eam: & ædificauerunt excelſa Topheth, quæ eſt in valle filij Ennom: vt incẽdẽrẽt filios ſuos, & filias ſuas igni: quæ non præcepi nec cogitaui in corde meo. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, & nõ dicetur amplius, Topheth & vallis filij Ennom: ſed vallis interfectionis: & ſepelient in Topheth, eò quòd nõ ſit locus. Et erit morticiniũ populi
Ezec. 16. c. huius in cibos volucribus cœli & beſtijs terræ, & non erit qui abigat. ‖Et quieſcere faciã de vrbibus Iuda, & de plateis Ieruſalem vocẽ gaudij & vocem lætitiæ, vocem ſponſi & vocem ſponſæ: in deſolatione enim erit terra.

S. Quia tam reges, optimates, ſacerdotes ac prophetæ, quàm reliquus populus ad idololatriam conuerſi ſunt, & non conſyderato Domini iudicio omnes relicta veritate ſtuduerunt auaritiæ ac idololatriæ, & Dominum prouocantes noluerunt reſipiſcere: ideo ab hoſtibus crudeliſſimis affligentur.

CAP. VIII.

IN illo tempore, ait Dominus, eijcient oſ- A
ſa "regis' Iuda, & oſſa principũ eius, & oſ- "regum. 8.
ſa ſacerdotum, & oſſa prophetarũ, & oſſa eorum qui habitauerunt Ieruſalem, de ſepulchris ſuis: Et expandent ea ad ſolem, & lunam, & omnem militiã cœli quæ dilexerunt, & quibus ſeruierũt, & poſt quæ ambulauerũt, & quæ quæſierunt & adorauerũt: non colligentur, & non ſepelientur: in ſterquiliniũ ſuper faciẽ terræ erunt. Et eligẽt magis mortem quàm vitã omnes qui reſidui fuerint de cognatione hac peſsima in vniuerſis locis quæ dereliqta ſunt, ad quæ eieci eos, dicit Dominus ex- B
ercituũ. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus, Nunquid qui cadit, non reſurget? & qui auerſus eſt, non reuertetur? Quare ergò auerſus eſt populus iſte in Ieruſalẽ auerſione contenſioſa? Apprehenderunt mendaciũ, & noluerũt reuerti. Attendi, & auſcultaui: nemo quod bonum eſt loquitur, nullus eſt qui agat pœni
tẽtiam ſuper peccato ſuo, dicens, Quid feci? C
Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus impetu vadens ad prælium. Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum: turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierũt tempus aduentus ſui: populus autem meus non cognouit iudiciũ Domini. Quomodo dicitis, Sapiẽtes nos ſumus, & lex Domini nobiſcum eſt? verè mendacium operatus eſt ſtilus mẽdax Scribarum. Confuſi ſunt ſapientes, perterriti & capti ſunt: verbũ enim Domini proiecerunt, & ſapiẽtia nulla eſt in eis. Propterea dabo mu- D
lieres eorum exteris, agros eorum hæredibus: quia ‖à minimo vſque ad maximũ omnes auaritiam ſequuntur, à propheta vſque ad ſacer- Iſai. 56. d. Supr. 6. c.
dotem cuncti faciunt mendaciũ. Et ſanabant contritionem filiæ populi mei ad ignominiam, dicentes, Pax, pax; cùm nõ eſſet pax. Cõfuſi ſunt, quia abominationem fecerũt: quinimo confuſione non ſunt confuſi, & erubeſcere neſcierunt: idcirco cadent inter corruentes, in tempore viſitationis ſuæ corruẽt, dicit Dominus. Congregans congregabo eos, ait E
Dominus: non eſt vua in vitibus, & nõ ſunt ficus in ficulnea, folium defluxit: & dedi eis quæ prætergreſſa ſunt. Quare ſedemus? conuenite, & ingrediamur ciuitatẽ munitã, & ſileamus ibi: quia Dominus Deus noſter ſilere nos fecit, & potũ dedit nobis aquam fellis: peccauimus enim Domino. Expectauimus pa-

cem, & non erat bonum: tempus medelæ, & Infr.14.d. ecce formido. ‖A Dan auditus est fremitus equorum eius, à voce hinnituum pugnatorum eius commota est omnis terra. & venerunt, & deuorauerunt terram, & plenitudinem eius: vrbem & habitatores eius. Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: & mordebunt vos, ait Dominus: dolor meus super dolorem, in me cor mœrens. Ecce, vox clamoris filiæ populi mei G de terra longinqua, Nunquid Dominus non est in Sion: aut rex eius non est in ea? Quare ergo me ad iracundiam concitauerunt in sculptilibus suis, & in vanitatibus alienis? Transijt messis, finita est æstas: & nos saluati non sumus. Super cõtritione filiæ populi mei contritus sum & contristatus, stupor obtinuit me. Nunquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix filiæ populi mei..

S. Luget propheta interficiendos de Iudæa: in nullo dicit esse fidendum, cùm omnes dolosè incedant: & quia Iudæa vastanda est, vult omnes assumere luctum: in solo Deo eiusq; cognitione gloriandum, qui punit tam Gentiles quàm filios Israel incircuncisos corde.

CAP. IX.

A QVis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum: & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Quis dabit me in solitudine diuersorium viatorum, & derelinquam populum meum, & recedam ab eis? quia omnes adul- *&. teri sunt, *cœtus prævaricatorum. Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacij & non veritatis: confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, & me B non cognouerũt, dicit Dominus. Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. Et vir fratrem suum deridebit, & veritatem non loquentur: docuerunt enim linguam suam loqui mendacium: vt iniquè agerent laborauerunt. Habitatio tua in medio doli: in dolo renuerunt scire me, dicit Dominus. Propterea hæc dicit Dominus exercituum, Ecce ego conflabo, & probabo eos: quid enim aliud faciam à C facie filiæ populi mei? Sagitta vulnerans lin- Psal.27.b. gua eorum, dolum locuta est. ‖In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias. Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus? aut in gentem huiusmodi non vlciscetur anima mea? Super montes assumam fletum ac lamẽtum, & super spetiosa deserti planctum: quoniam incẽsa sunt, eo quod non sit vir pertransiens: & non audierunt vocem possidentis: à volucre cœli vsque ad pecora transmigrauerũt & recesserunt. Et dabo Ierusalem in aceruos arenæ, & cubilia draconũ: & ciuitates Iuda dabo in desolatio- D nem, eo quòd non sit habitator. Quis est vir sapiẽs qui intelligat hoc, & ad quem verbum oris Domini fiat vt annuntiet istud, quare perierit terra, & exusta sit quasi desertũ, eo quòd non sit qui pertranseat? Et dixit Dominus, Quia dereliquerunt legem meam quam dedi eis, & non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea: & abierunt post prauitatem cordis sui, & post Baalim, quod didicerunt à patribus suis. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, ‖Ecce ego ci- Infr.23.e babo populum istum absynthio, & potum E dabo eis aquam fellis. Et dispergam eos in gentibus, quas non nouerunt ipsi & patres eorum: & mittam post eos gladium, donec consumantur. Hæc dicit Dominus exercituum, *Contemplamini, & vocate lamen- *Deus Israel.7. tatrices, vt veniant: & ad eas quæ sapientes sunt, mittite, & properent: festinent, & assumant super nos lamentum: deducant oculi nostri lachrymas, & palpebræ nostræ defluãt aquis: Quia vox lamentationis audita est de Sion. Quomodo vastati sumus & confusi vehementer? quia dereliquimus terram, quo- F niam *deiecta' sunt tabernacula nostra. Audite ergo mulieres verbum Domini: & *assumat auris vestra' sermonem oris eius: & docete filias vestras lamentum: & vnaquæque proximam suam planctum: quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disperdere paruulos de foris, iuuenes de plateis. Loquere, Hæc dicit Dominus, Et cadet morticinum hominis quasi stercus super faciem regionis, & quasi fœnum post tergum metentis, & non est qui colligat. Hæc dicit Dominus, ‖Non glorietur sapiens in sapien- 1.Cor.d. 2.Co.10.d tia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitijs suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me quia ego sum Dominus qui facio miseri- G cordiam & iudicium & iustitiam in terra. hæc enim placent mihi, ait Dominus. Ecce dies venient, dicit Dominus: & visitabo super omnem qui circuncisum habet præputium, super Aegyptum, & super Iudam, & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super omnes qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto: quia omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israel incircuncisi sunt corde.

S. Non est timenda cœlestis cõstellatio, nec vanissima ac imbecillia idôla: sed Dominus qui solus est Deus, creator ac gubernator omniũ, qui vastabit peccatores terræ: plangit suum malum

lum Ieruſalem, & quum hominis non ſit vias ſuas dirigere, orat Deum ne eos qui ipſum cognoſcunt ad internecionem deleat, ſed in hoſtes potius Iudæorum ſuum effundat furorem.

CAP. X.

A AVdite verbum quod locutus eſt Dominus ſuper vos domus Iſrael. Hæc dicit Dominus, Iuxta vias Gentium nolite diſcere: & à ſignis cœli nolite metuere, quæ timent Gentes: quia leges populorum vanæ ſunt: quia lignum de ſaltu præcîdit opus manus artificis in aſcia. ‖Argento & auro decorauit illud: clauis & malleis compegit, vt non diſſoluatur. In ſimilitudinem palmæ fabricata ſunt, & non loquentur: portata tollentur, quia incedere nõ valent. nolite ergo timere ea, quia nec male poſſunt facere, nec bene. ‖Non eſt ſimilis tui Domine: magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te ô rex gentium? tuum eſt enim decus: inter cunctos ſapientes Gentium, & in vniuerſis regnis eorum nullus eſt ſimilis tui. Pariter inſipientes & fatui probabuntur: doctrina vanitatis eorum lignum eſt. Argentum inuolutum de Tharſis affertur, & aurum de Ophaz: opus artificis, & manus ærarij: hyacinthus & purpura indumentum eorum. opus artificum vniuerſa hæc. Dominus autem Deus verus eſt: ipſe Deus viuẽs, & rex ſempiternus. ab indignatione eius commouebitur terra: & non ſuſtinebunt Gentes comminationem eius. Sic ergo dicetis eis, Dij qui cœlos & terrã non fecerunt, pereant de terra & de his quæ ſub cœlo ſunt. ‖Qui facit terram in fortitudine ſua præparat orbem in ſapientia ſua, & prudentia ſua extẽdit cœlos. Ad vocem ſuam dat multitudinem aquarum in cœlo, & eleuat, nebulas ab extremitatibus terræ: ‖fulgura in pluuiam facit, & educit ventũ de theſauris ſuis. Stultus factus eſt omnis homo à ſciẽtia, cõfuſus eſt artifex omnis in ſculptili: quoniã falſum eſt quod conflauit, & non eſt ſpiritus in eis. Vana ſunt, & opus riſu dignum: in tempore viſitationis ſuæ peribunt. Non eſt his ſimilis pars Iacob: qui enim formauit omnia, ipſe eſt: & Iſrael virga hæreditatis eius: Dominus exercituum nomen illi. Congrega de terra confuſionem tuam, quæ habitas in obſidione: quia hæc dicit Dominus, Ecce, ego longè proijciam habitatores terræ in hac vice: & tribulabo eos, ita vt non inueniantur. Væ mihi ſuper contritione mea, peſsima plaga mea. Ego autem dixi, Planè hæc infirmitas mea eſt, & portabo illam. Tabernaculum meum vaſtatum eſt, omnes funiculi mei dirupti ſunt: filij mei exierunt à me, & non ſubſiſtunt: non eſt qui extendant vltrà tentorium meum, & erigat pelles meas. Quia ſtultè egerunt paſtores, & Dominum non quæſierunt: propterea non intellexerunt, & omnis grex eorũ diſperſus eſt. Vox auditionis ecce venit, & commotio magna de terra Aquilonis: vt ponat ciuitates Iuda ſolitudinem, & habitaculum draconum. Scio Domine quia non eſt hominis via eius: nec viri eſt vt ambulet, & dirigat greſſus ſuos. ‖Corripe me Domine, verũtamẽ in iudicio: & nõ in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. ‖Effunde indignationem tuam ſuper gentes quæ non cognouerunt te, & ſuper prouincias quæ nomen tuum non inuocauerunt: quia comederunt Iacob, & deuorauerunt eum, & conſumpſerunt illũ, & decus eius diſsipauerunt.

Sapi. 14. b.
Apo. 15. b.
Genes. 1. a.
Infra. 51. b.
Pſal. 134. b
Pſalm. 6. a.
Pſal. 78. b.

S. Quia maledicitur qui nõ audit nec ſeruat pactũ Domini patribus datũ, ideo præcipitur prophetæ vt illud ſeruandum Iudæis prædicet, ſed fruſtrà, quum magis ſequantur patrum ſuorum ſcelera: variamq; idololatriã, idcirco inferet Dominus ineuitabilia in illos mala, nec proderunt eis idôla vel iuſtorum oratio, neque quod prius à Deo dilecti fuerint: refert praua Iudæorum ſtudia de ipſo ex terra delendo: ſed perdentur qui nolunt audire prophetiam in nomine Domini.

CAP. XI.

A VErbum quod factum eſt à Domino ad Ieremiam, dicens, Audite verba pacti huius, & loquimini ad viros Iuda, & ad habitatores Ieruſalem, & dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Maledictus vir qui non audierit verba pacti huius, quod præcepi patribus veſtris in die qua eduxi eos de Terra-Aegypti, de fornace ferrea, dicens, Audite vocem meam, & facite omnia quæ præcipio vobis: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum: Vt ſuſcitem iuramentum quod iuraui patribus veſtris daturum me eis, terram fluentem lacte & melle, ſicut eſt dies hæc. Et reſpondi, & dixi, Amen Domine. Et dixit Dominus ad me, Vociferate omnia verba hæc in ciuitatibus Iuda, & foris Ieruſalem, dicens, Audite verba pacti huius, & facite illa: quia conteſtans conteſtatus ſum patres veſtros in die qua eduxi eos de Terra-Aegypti vſque ad diem hanc: mane conſurgens cõteſtatus ſum, & dixi, Audite vocem meam. B & non audierunt, nec inclinauerunt aurem ſuam: ſed abierunt vnuſquiſque in prauitate cordis ſui mali: & induxi ſuper eos omnia verba pacti huius, quod præcepi vt facerent, & non fecerunt. Et dixit Dominus ad me, inuenta eſt coniuratio in viris Iudæ, & in habitatoribus Ieruſalem. Reuerſi ſunt ad iniquitates patrum ſuorum priores, qui noluerunt audire verba mea. & hi ergo abierunt poſt deos alienos, vt ſeruirent eis: irritum fecerunt domus Iſrael & domus Iuda pactum meũ quod

pepigi

pepigi cum patribus eorum. Quam ob rem hæc dicit Dominus, Ecce ego inducam super eos mala, de quibus exire non poterunt: & clamabunt ad me, & non exaudiam eos. Et ibunt ciuitates Iuda, & habitatores Ieruſalem, & clamabunt ad ℓeos' quibus libant, & non ſaluabunt eos in tempore afflictionis eorum. ‖ Secundum numerum enim ciuitatū tuarum erant dij tui Iuda: & ſecundum numerum viarum* Ieruſalem poſuiſti aras cōfuſionis, aras ad libandum Baalim. ‖ Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne aſſumas pro eis laudem, & orationem: quia nō exaudiam in tempore clamoris eorū ad me, in tempore afflictionis eorum. Quid eſt quòd dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa? nūquid carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Oliuam huberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam vocauit Dominus nomē tuum: ad vocem loquelæ, grandis exarſit ignis in ea, & cōbuſta ſunt fruteta eius. Et Dominus exercituum qui plantauit te, locutus eſt ſuper te malū pro malis domus Iſrael & domus Iuda, quæ fecerunt ſibi ad irritandum me, libantes Baalim. Tu autem Domine demonſtraſti mihi, & cognoui: tu oſtendiſti mihi ſtudia eorum. Et ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam: & non cognoui quia cogitauerunt ſuper me conſilia, dicentes', Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Tu autem Domine ſabbaoth, qui iudicas iuſtè, ‖ & probas renes & corda, videam vltionem tuam ex eis: tibi enim reuelaui cauſam meam. Propterea hæc dicit Dominus ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam, & dicunt, Non prophetabis in nomine Domini, & non morieris in manibus noſtris. Propterea hæc dicit Dominus exercituum, Ecce ego viſitabo ſuper eos: iuuenes morientur in gladio, filij eorum & filiæ eorum morientur in fame. Et reliquiæ non erunt ex eis: inducam enim malum ſuper viros Anathoth, annum viſitationis eorum.

S. Miratur propheta malorum proſperitatem, qui tamen parantur ad diem occiſionis, ſuntq; terræ cauſa luctus: hæreditas aduerſata eſt Domino ſuo, & paſtores demoliti ſunt vineam Domini, ideo traditur in diſſipationē cuius tamen rurſum miſerebitur Dominus vaſtitatis ipſius inimicis.

CAP. XII.

IVſtus quidem tu es Domine, ſi diſputem tecum: veruntamen iuſta loquar ad te, ‖ Quare via impiorum proſperatur: bene eſt omnibus qui præuaricantur, & iniquè agunt? Plantaſti eos, & radicem miſerunt: proficiunt, & faciunt fructum: propè es tu ori eorum, & longé à renibus eorum. Et tu Domine noſti me, vidiſti me, & probaſti cor meum tecum: congrega eos quaſi gregem ad victimā, & ſanctifica eos in die occiſionis. Vſquequo lugebit terra, & herba omnis regionis ſiccabitur propter malitiam habitantium in ea? conſumptum eſt animal, & volucre: quoniam dixerunt, Non videbit nouiſſima noſtra. Si cum peditibus currens laboraſti: quomodo contendere poteris cum equis? cùm autem in terra pacis ſecurus fueris, quid facies in ſuperbia Iordanis? Nam & fratres tui, & domus patris tui, etiam ipſi pugnauerunt aduerſum te, & clamauerunt poſt te plena voce: ne credas eis, cùm locuti fuerint tibi bona. Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam: dedi dilectam animam meam in manum inimicorum eius. Facta eſt mihi hæreditas mea quaſi leo in ſylua: dedit contra me vocē, ideo odiui eam. Nunquid auis diſcolor hæreditas mea mihi? nunquid auis tincta per totum? venite, congregamini omnes beſtiæ terræ, properate ad deuorādum. Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam, cōculcauerunt partem meam: dederunt portionem meam deſyderabilem in deſertum ſolitudinis. Poſuerunt eam in diſſipationem, luxitque ſuper me. deſolatione deſolata eſt omnis terra: quia nullus eſt qui recogitet corde. Super omnes vias deſerti venerūt vaſtatores, quia gladius Domini deuorabit ab extremo terræ vſque ad extremum eius: non eſt pax vniuerſæ carni. Seminauerunt triticum, & ſpinas meſſuerunt: hæreditatem acceperunt, & non eis proderit: confundemini à fructibus veſtris, propter iram furoris Domini. Hæc dicit Dominus aduerſum omnes vicinos meos peſsimos, qui tangunt hæreditatem, quam diſtribui populo meo Iſrael: Ecce, ego euellam eos de terra ſua, & domum Iuda euellam de medio eorum. Et cùm euulſero eos, conuertar, & miſerebor eorum: & reducam eos, virum ad hæreditatem ſuam, & virum in terram ſuam. Et erit: ſi eruditi didicerint vias populi mei, vt iurent in nomine meo Viuit Dominus, ſicut docuerunt populum meum iurare in Baal: ædificabuntur in medio populi mei. Quòd ſi non audierint, euellam gentem illam euulſione & perditione, ait Dominus.

S. Sicut lumbare Ieremiæ abſconditum in Euphrāte computruit, ſic Iudæa primum Domino adhærens, propter ſuperbiam & idololatriam ab ipſo abiicitur, omneſq; diſpergentur: reuocantur tamen à propheta vt ſua pœnitentia deuitēt mala, alioqui Iudas auferetur propter ſuas iniquitates, qui ad pœnitentiam nequit adduci ob inueteratam in malis conſuetudinem: interponitur etiam prophetæ commiſeratio.

CAP.

CAP. XIII.

A HAec dicit Dominus ad me, Vade, & posside tibi lumbare lineum, & pones illud super lumbos tuos, & in aquam non inferes illud. Et possedi lumbare iuxta verbum Domini, & posui circa lumbos meos. Et factum est sermo Domini ad me secundò, dicens, Tolle lumbare quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, & surgens vade ad Euphráten, & absconde ibi illud in fora mine petræ. Et abij, & abscondi illud in Euphráte, sicut præceperat mihi Dominus. Et fa ctum est post dies plurimos, dixit Dominus ad me, Surge, vade ad Euphráten: & tolle inde lumbare, quod præcepi tibi vt absconderes illud ibi. Et abij ad Euphráten, & fodi, & tuli lumbare de loco vbi absconderam illud: & ecce, computruerat lumbare, ita vt nulli vsui aptum esset. Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Hæc dicit Dominus, Sic putrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Ie
B rusalem multam, Populum istum pessimum, qui nolunt audire verba mea, & ambulant in prauitate cordis sui: abieruntque post deos alienos, vt seruirent eis, & adorarent eos: & erunt sicut lumbare istud, quod nulli vsui aptum est. Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel, & omnem domum Iuda, dicit Dominus: vt essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & in gloriam: & non audierunt. Dices ergo ad eos sermonem istum, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Omnis laguncula implebitur vino, Et dicent ad te. Nunquid ignoramus quia omnis laguncula implebitur vino? Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus, Ecce ego implebo omnes habitatores terræ huius, & reges qui sedent de stirpe Dauid super thronum eius, & sacerdotes, & prophetas, & omnes habitatores Ierusalem, ebrietate: & dispergam eos virum à fratre suo, & patres, &
C filios pariter, ait Dominus: non parcam, & nõ concedam: neq; miserebor vt non disperdam eos. Audite, & auribus percipite, Nolite eleuari, quia Dominus locutus est. Date Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos: expectabitis lucem, & ponet eam in vmbram mortis, & in caliginem. Quòd si hoc non audieritis, in abscondito
Thren.1.a. plorabit anima mea à facie superbiæ: ‖plorans plorabit, & deducet oculus meus lachrymam, quia captus est grex Domini. Dic regi & dominatrici, Humiliamini, sedete: quoniam descẽdit de capite vestro corona gloriæ vestræ. Ciuitates Austri clausæ sunt, & non est qui aperiat: translata est omnis Iuda transmigratione perfecta. Leuate oculos vestros, & videte qui venitis ab Aquilone: vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices cùm visitauerit te? tu enim docnsti eos D aduersum te, & erudisti in caput tuum. nunquid nõ dolores apprehendent te, quasi mulierem parturientem? Quòd si dixeris in corde tuo. Quare venerunt mihi hæc? Propter multitudinem iniquitatis tuæ reuelata sunt verecundiora tua, pollutæ sunt plantæ tuæ. ‖ Si Infr. 30.a. mutare potest æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum. Et disseminabo eos quasi stipulam quæ vento raptatur in deserto. Hæc sors tua parsque mensuræ tuæ à me, dicit Dominus: quia oblita es mei, & confisa es in mendacio. Vnde & ego nudaui femora tua contra faciem tuam, & apparuit ignominia tua, adulteria tua, & hinnitus tuus, scelus fornicationis tuæ: super colles in agro vidi abominationes tuas. Væ tibi Ierusalem, non mundaberis post me: vsquequo adhuc?

S. Siccitas magna in terra Iuda propter peccata populi, & orans propheta pro eius liberatione & misericordia prohibetur à Domino pro ipsis orare: nec susceipit Deus eorum ieiunia & victimas: prophetæ etiam illis securitatem promittentes vnà cum ipsis peribunt: luget Ieremias mortuos gladio & fame, populique peccata confitens orat pro misericordia.

CAP. XIIII.

QVod factum est verbum Domini ad Ie- A
remiam de sermonibus siccatis. Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt, & obscuratæ sunt in terra, & clamor Ierusalem ascendit. Maiores miserunt minores suos ad aquam: venerunt ad hauriendum, non inuenerunt aquam, reportauerunt vasa sua vacua: cõfusi sunt & afflicti, & operuerũt capita sua. Propter terræ vastitatem, quia non venit pluuia in terram, confusi sunt agricolæ, operuerunt capita sua. Nam & cerua in agro peperit, & reliquit: quia non erat herba. Et onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba. Si iniquitates nostræ responderint nobis: Domine fac propter nomen tuum quoniam multæ sunt auersiones nostræ, tibi peccauimus. Expectatio Israel, saluator eius, in tempore tribulationis: quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinãs ad B
manendum? Quare futurus es velut vir vagus, vt fortis qui non potest saluare? tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos. Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit: Nunc recordabitur iniquitatum

tatum eorum, & visitabit peccata eorum. Et
Supra.7.e. dixit Dominus ad me, ‖Noli orare pro populo isto in bonum. Cùm ieiunauerint, non exaudiam preces eorum: & si obtulerint holocautomata & victimas, nõ suscipiam ea: quo-
Infra.23.d. 27.c.& 29.b. niam gladio & fame & peste consumã eos. ‖Et dixi, A, a, a, Domine Deus, Prophetæ dicunt eis, Non videbitis gladium, & fames non erit in vobis, sed pacem veram dabit vobis in loco
C isto. Et dixit Dominus ad me, Falsò prophetæ vaticinãtur in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos:
& fraudulentiam. 4. visionem mendacem, & diuinationem *fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. Idcirco hæc dicit Dominus de prophetis qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi, dicentes, Gladius & fames non erit in terra hac: In gladio & fame consumentur prophetæ illi. Et populi quibus prophetant, erunt proiecti in vijs Ierusalem præ fame & gladio, & non erit qui sepeliat eos: ipsi & vxores eorum, filij & filiæ eorum, & effundam super eos malum suum. Et dices
Thr.1.f.2.f ad eos verbum istud, ‖Deducant oculi mei lachrymam per noctem & diem, & nõ taceant: quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehemen-
D ter. Si egressus fuero ad agros: ecce, occisi gladio. & si introiero in ciuitatem: ecce, attenua-
*quoque. ti fame. Propheta *nanq; & sacerdos abierunt in terram quam ignorabant. Nuncquid proijciens abiecisti Iudam? aut Sion abominata est anima tua? quare ergo percussisti nos, ita vt
Supra.8.e. nulla sit sanitas? ‖expectauimus pacem, & nõ est bonum: & tempus curationis, & ecce turbatio. Cognouimus Domine impietates nostras, iniquitates patrum nostrum, quia peccauimus tibi. Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum, neque facias nobis contumeliam solij gloriæ tuæ: recordare, ne irritum facias fœdus tuum nobiscum. Nunquid sunt in sculptilibus Gentium qui pluant? aut cœli possunt dare imbres? nónne tu es Dominus Deus noster, quem expectauimus? tu enim fecisti omnia hæc.

S. Nec Moysi nec Samuelis precibus flectendum se dicit Dominus, quin populum Ierusalem tradat pesti, gladio, fami & captiuitati, quia castigatus nõ est emẽdatus: conqueritur propheta quòd fuerit occasio discordiæ, rursumq; quòd annuntiãs verbum Dei passus sit opprobrium, cui Dominus promittit auxilium cum vastatione Iudæorũ: promittit præterea ei robur & liberationem, ac misericordiam his qui ad ipsum se conuertent.

CAP. XV.

A ET dixit Dominus ad me, Si steterit Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum: eijce illos à facie mea, & egrediantur. Quòd si dixerint ad te, Quò egrediemur? dices ad eos,
Zach.11.b. Hæc dicit Dominus, ‖ Qui ad mortem, ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium: & qui ad famem, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem. Et visitabo super eos quatuor species, dicit Dominus, Gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilia cœli & bestias terræ ad deuorandum & dissipandum: & dabo eos in feruorem vni-
4.Re.21.a. uersis regnis terræ, ‖ propter Manassem filium Ezechiæ regis Iuda, super omnibus quæ fecit in Ierusalem. Quis enim miserebitur tui Ierusalem? aut quis contristabitur pro te? aut quis ibit ad rogandum pro pace tua? Tu B reliquisti me, dicit Dominus: retrorsum abijsti: & extendam manum meam super te, & interficiam te: laboraui rogans. Et dispergam eos ventilabro in portis terræ: interfeci & disperdidi populum meum, & tamen à vijs suis non sunt reuersi. Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris: induxi eis super matrem adolescentis vastatorem meridie:
Amos.8.c. misi super ciuitates repente terrorem. ‖ Infirmata est quæ peperit septem, defecit anima eius, occîdit ei sol, cùm adhuc esset dies: confusa est, & erubuit: & residuos eius in gladium dabo in conspectu inimicorum eorum, ait Dominus. Væ mihi mater mea: quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? non fœneraui, nec fœnerauit mihi C quisquam: omnes maledicunt mihi. Dicit Dominus, Si non reliquiæ tuæ in bonum, si non occurri tibi in tempore afflictionis, & in tempore tribulationis aduersus inimicum. Nunquid fœderabitur ferrum ferro ab Aquilone, & es? Diuitias tuas & thesauros tuos in
Deu.32.c. direptionem dabo gratias in omnibus peccatis tuis, & in omnibus terminis tuis. ‖ Et ad-
Rom.10.d ducam inimicos tuos de terra quam nescis: quia ignis succensus est in furore meo, super vos ardebit. Tu scis Domine, recordare mei, & visita me, & tuere me ab his qui persequuntur me: noli in patientia tua suscipere me: scito quoniam sustinui propter te opprobriũ. Inuenti sunt sermones tui, & comedi eos, & factum est mihi verbum tuum in gaudium & in lætitiam cordis mei: quoniam inuocatum est nomen tuum super me Domine Deus exercituum. Non sedi in concilio ludentium, & gloriatus sum à facie manus tuæ: D
Infr.30.c. ‖solus sedebam, quoniam comminatione replesti me. Quare factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis renuit curari? facta est mihi quasi mendacium aquarum infidelium. Propter hoc hæc dicit Dominus, Si conuertêris, conuertam te, & ante faciem meam stabis: & si separaueris pretiosum

sum à vili, quasi os meum eris. conuertentur ipsi ad te, & tu non conuertêris ad eos. Et dabo te populo huic in murum æreum, fortem: & bellabunt aduersum te, & nõ prævalebunt: quia ego tecum sum vt saluem te, & eruam te dicit Dominus. Et liberabo te de manu pessimorum, & redimam te de manu fortium.

S. Prohibet Dominus ne propheta vxorem ducat, denuntians Iudæos vario mortis genere interituros, ita vt mortui non sepeliantur nec plãgantur à viuis, propter idololatriam patrum ac filiorum, & derelictã legem Domini: sed posteà per piscatores ac venatores reducet eos Dominus in terram suã, in qua ipsi vnà cum Gentibus confitebuntur Domino peccata sua.

CAP. XVI.

A ET factum est verbum Domini ad me, dicens, Non accipies vxorem, & non erunt tibi filij & filiæ in loco isto. Quia hæc dicit Dominus super filios & filias, qui generãtur in loco isto: & super matres eorum quæ genuerunt eos: & super patres eorum, de quorum stirpe sunt nati in terra hac, Mortibus ægrotationum morientur: non plangentur, & non sepelientur, in sterquilinium super faciem terræ erunt: & gladio & fame consumentur: & erit cadauer eorum in escam volatilibus cœli, & bestijs terræ. Hæc enim dicit Dominus, Ne ingrediaris domum conuiuij, neque vadas ad plangendum, neque consoleris eos: quia abstuli pacem meam à populo isto dicit Dominus, misericordiam & miserationes. Et morientur grandes, & parui in terra ista: non sepelientur neque plangentur: & non se incident, neque caluitium fiet pro eis. Et non frangent inter eos lugenti panem ad consolandum super mortuo: & non dabunt eis potum calicis ad consolandum super patre suo & matre. Et domum conuiuij non ingrediaris, vt sedeas cum eis, & comedas, & & bibas. quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Ecce, ego auferam de loco isto in oculis vestris, & in diebus vestris vocem gaudij, & vocem lætitiæ, vocem sponsi & vocem sponsæ. Et cùm annuntiaueris populo huic omnia verba hæc, & dixerint tibi, ‖ Quare locutus est Dominus super nos omne malũ grande istud? quæ iniquitas nostra? & quod peccatum nostrũ quod peccauimus Domino Deo nostro? Dices ad eos, Quia dereliquerunt me patres vestri, ait Dominus: & abierunt post deos alienos, & seruierunt eis, & adorauerunt eos: & me dereliquerunt, & legem meam non custodierunt. ‖ Sed & vos peius operati estis, quàm patres vestri. Ecce enim ambulat vnusquisque post prauitatem cordis sui mali, vt me non audiat. ‖ Et eijciam vos de terra hac, in terram quam ignoratis vos, & patres vestri: & seruietis ibi dijs alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicetur vltrà, Viuit Dominus qui eduxit filios Israel de terra Aegypti: sed, Viuit Dominus qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de vniuersis terris ad quas eieci eos: & reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum. Ecce, ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabũtur eos: & post D hæc mittã eis multos venatores, & venabuntur eos de omni mõte, & de omni colle, & de cauernis petrarũ. Quia oculi mei super omnes vias eorum: non sunt absconditæ à facie mea, & non fuit occultata iniquitas eorum ab oculis meis. Et reddam primum duplices iniquitates & peccata eorum: quia contaminauerunt terram meam in morticinis idôlorum suorum, & abominationibus suis impleuerũt hæreditatem meam. Domine fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te Gentes venient ab extremis terræ, & dicent, Verè mendacium possederũt patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit. Nunquid faciet sibi homo deos, & ipsi non sunt dij? Idcirco ecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, & virtutem meam: & scient quia nomen mihi Dominus.

S. Iudæi in peccato obstinati, & ob id vastandi dicuntur: maledictus qui confidit in homine, & benedictus qui in Deo confidit: solus Deus scrutatur corda, & cuique reddit iuxta viam suam: petit propheta à Deo, in quo spem habuit, liberari, & inimicos confundi: præcipit Deus de obseruando sabbatho, vt omnia sint ipsi Ierusalem prospera, quæ alioqui igne consumetur.

CAP. XVII.

PECCATUM Iuda scriptum est stilo ferreo A in vngue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. Cùm recordati fuerint filij eorum ararum suarum, & lucorum suorũ, lignorumq; frondẽtium in montibus excelsis, sacrificantes in agro: fortitudinem tuam & omnes thesauros tuos in direptionẽ dabo, excelsa tua propter peccata in vniuersis finibus tuis. Et relinquêris sola ab hæreditate tua, quã dedi tibi, & seruire te faciam inimicis tuis in terra quam ignoras: quoniam ignem succendisti in furore meo, vsque in æternum ardebit. Hæc dicit Dominus, ‖ Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suũ, & à Domino recedit cor eius. Erit enim quasi myricæ in deserto, & nõ videbit cũ venerit bonũ: sed habitabit in siccitate

in

Supra. 5. c.

Supra. 7. f.

Infra. 23. b.

Infr. 48. a.

in deserto in terra salsuginis & inhabitabili.
B Benedictus vir qui confidit in Domino, & e-
Psalm.1.a. rit Dominus fiducia eius. ‖ Et erit quasi lignũ quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas: & non timebit cùm venerit æstus. Et erit folium eius viride. & in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum. Prauum est cor" hominis' & inscrutabile: quis cognoscet illud? ‖ Ego Dominus scrutans cor, & probans renes: qui do vnicuiq; iuxta viam suam, & iuxta fructum adinuentionum suarum. Perdix fouit quæ non peperit: fecit diuitias, & non in iudicio: in dimidio dierũ suorum derelinquet eas, & in nouissimo suo erit insipiens. Solium gloriæ altitudinis à principio, locus sanctificationis nostræ. Expectatio Israel Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes à te, in terra scribentur: quoniam dereliquerũt venam aquarum viuentium Dominum. Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero: quoniam laus mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me, Vbi est verbum Domini? veniat. Et ego non sum turbatus, te pastorem sequens: & diem hominis non desyderaui, tu scis. Quod egressum est de labijs meis, rectum in conspectu tuo fuit. Non sis tu mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis, Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego: paueant illi, & non paueam ego: induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos. Hæc dicit Dominus ad me, Vade, & sta in porta filiorum populi per quam ingrediuntur reges Iuda, & egrediuntur, & in cunctis portis Ierusalem: & dices ad eos, Audite verbum Domini reges Iuda, & omnis Iuda,
D cunctiq; habitatores Ierusalẽ qui ingredimini per portas istas. Hæc dicit Dominus, Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die sabbathi: nec inferatis per portas Ierusalẽ. Et nolite eijcere onera de domibus vestris in die sabbathi, & omne opus non facietis: sanctificate diem sabbathi, sicut præcepi patribus vestris, & non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam: sed indurauerunt ceruicem suam ne audirent me, & ne acciperent disciplinam. Et erit, si audieritis me, dicit Dominus, vt non inferatis onera per portas ciuitatis huius in die sabbathi: & si sanctificaueritis diem sabbathi, ne faciatis in eo omne opus: Ingredientur per portas ciuitatis huius reges & principes, sedentes super solium Dauid, & ascendentes in curribus & equis, ipsi & principes eorum viri Iuda, & habitatores Ierusalem: & habitabitur ciuitas hæc in sempiternum. Et venient de ciuitatibus Iuda, & de circuitu Ierusalem, & de terra Ben-iamin, & de campestribus, & de montuosis, & ab Austro, portantes holocaustum, & victimam, & sacrificium, & thus, & inferent oblationem in domum Domini. Si autem non audieritis me, vt sanctificetis diem sabbathi, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Ierusalem in die sabbathi, succendam ignem in portis eius, & deuorabit domos Ierusalem, & non extinguetur.

S. Exemplo figuli ostendit Dominus in manu sua esse domum Israel, vt iuxta ipsorum merita eis faciat, etiam si prius aliud se facturũ dixerit: propter obstinatã Iudæorum malitiã denuntiatur eis interitus: comspiratio Iudæorum contra Ieremiam, ipsius quoque ad Deum lamentatio, & pœnarum quæ inimicos sequentur denuntiatio. CAP. XVIII.

VErbum quod factum est ad Ieremiam A
à Domino, dicens, Surge & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli, & ecce, ipse faciebat opus super rotam. Et dissipatum est vas quod ipse faciebat è luto manibus suis conuersusque fecit illud, vas alterum sicut placuerat in oculis eius vt faceret, Et factum est verbum Domini ad me, dicens, ‖ Nunquid Rom.9.d.
sicut figulus iste, non potero vobis facere, domus Israel? ait Dominus, ecce, sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israel. Repentè loquar aduersum gentem & aduersus regnum, vt eradicem & destruam & disperdam illud. ‖ Si pœnitentiam egerit gens Isai.45.b. Supra.1.b.
illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo B
quod cogitaui vt facerem ei. Et subito loquar de gente & de regno, vt ædificem & plantem illud, Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam: pœnitentiã agam super bono quod locutus sum vt facerem ei. Nunc ergo dic viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem, dicens, Hæc dicit Dominus, ‖ Ecce, ego Ionæ.3.d. Infr.25.b. 35.c.
fingo contra vos malũ, & cogito contra vos cogitationem. reuertatur vnusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras & studia vestra. Qui dixerunt, Desperauimus: post cogitationes enim nostras ibimus, & vnusquisq; prauitatẽ cordis sui mali faciemus. Ideò hæc dicit Dominus, Interrogate gentes, Quis audiuit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel? Nunquid deficiet de petra agri nix Libani? aut euelli possunt aquæ erumpentes frigidæ, & defluentes? Quia oblitus est mei po- C
pulus meus, frustra libantes, & impingentes in vijs suis, in semitis seculi, vt ambularẽt per eas in itinere non trito: Vt fieret terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum: omnis qui præterierit per eam, obstupescet, Infr.19.c. 49.e.& 50.c.
& mouebit caput suum. ‖ Sicut ventus vrens

disper-

diſpergam eos coram inimico: dorſum, & non faciem oſtendam eis in die perditionis eorum. Et dixerunt, Venite, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: non enim peribit lex à ſacerdote, neq; conſilium à ſapiente, nec ſermo à propheta. venite, & percutiamus eum lingua, & non attendamus ad vniuerſos ſermones eius. Attende Domine ad me, & audi vocem aduerſariorum meorum. Nunquid redditur pro bono malum, quia foderunt foueam animæ meæ? Recordare quòd ſteterim in conſpectu tuo vt loquerer pro eis bonum, & auerterem indignationem tuam ab eis. Propterea da filios eorum in famem, & deduc eos in manus gladij: fiant vxores eorum abſque liberis, & viduæ: & viri earum interficiantur morte: iuuenes eorum confodiantur gladio in prælio. Audiatur clamor de domibus eorum, adduces enim ſuper eos latronem repente: quia foderunt foueam, vt caperent me, & laqueos abſconderunt pedibus meis. Tu autem Domine ſcis omne conſilium eorum aduerſum me in mortem: ne propitieris iniquitati eorum, & peccatum eorum à facie tua non deleatur: fiant corruentes in conſpectu tuo, in tempore furoris tui abutere eis.

S. Ieremias per lagunculam terreã quam fregit, oſtendit populum Ieruſalem perdendum gladio & fame in obſidione, in qua patres filios comedant, propter multiplicem ipſorum idololatriam & contemptum verbi Dei.

CAP. XIX.

HAec dicit Dominus, Vade, & accipe lagunculam figuli teſteã à ſenioribus populi, & à ſenioribus ſacerdotum: Et egredere ad vallem filij Ennom, quæ eſt iuxta introitũ portæ fictilis: & prædicabis ibi verba quæ ego loquar ad te. Et dices, Audite verbum Domini reges Iuda, & habitatores Ieruſalem: hæc dicit Dominus exercituum, Deus Iſrael, Ecce, ego inducam afflictionem ſuper locum iſtum: ita vt omnis qui audierit illam, tinniant aures eius: Eò quòd dereliquerint me, & alienum fecerint locum iſtum: & libauerunt in eo dijs alienis, quos neſcierunt ipſi, & patres eorum, & reges Iuda, & repleuerunt locum iſtum ſanguine innocentum. Et ædificauerunt excelſa Baalim ad comburendos filios ſuos igni in holocauſtum Baalim: quæ non præcepi, nec locutus ſum, nec aſcenderunt in cor meum. Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus: & non vocabitur amplius locus iſte, Topheth, & Vallis filij Ennom, ſed Vallis occiſionis. Et diſsipabo conſiliũ Iuda & Ieruſalem in loco iſto: & ſubuertam eos gladio in cõſpectu inimicorum ſuorum, & in manu quærentium animas eorum: & dabo cadauera eorum eſcam volatilibus cœli, & beſtijs terræ. ‖ Et ponam ciuitatẽ hanc in ſtuporem, & in ſibilum: omnis qui præterierit per eam, obſtupeſcet, & ſibilabit ſuper "vniuerſa plaga eius. Et cibabo eos carnibus filiorum ſuorũ, & carnibus filiarum ſuarum: & vnuſquiſque carnem amici ſui comedet in obſidione & in anguſtia in qua concludent eos inimici eorum, & qui quærũt animas eorum. Et conteres lagunculam in oculis virorum qui ibunt tecum. & dices ad eos, Hæc dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum iſtum & ciuitatem iſtam, ſicut conteritur vas figuli quod nõ poteſt vltrà inſtaurari: & in Topheth ſepelientur, eo quòd non ſit alius locus ad ſepeliẽdum. Sic faciam loco huic, ait Dominus, & habitatoribus eius: & ponã ciuitatẽ iſtam ſicut Topheth. Et erunt domus Ieruſalẽ & domus regum Iuda ſicut locus Topheth, immũdæ: omnes domus, in quarum domatibus ſacrificauerunt omni militiæ cœli, & libauerunt libamina dijs alienis. Venit autem Ieremias de Topheth, quo miſerat eum Dominus ad prophetandum, & ſtetit in atrio domus Domini, & dixit ad omnem populum, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael, Ecce, ego inducam ſuper ciuitatem hanc, & ſuper omnes vrbes eius vniuerſa mala quæ locutus ſum aduerſum eam: quoniam indurauerũt ceruicem ſuam, vt non audirent ſermones meos.

Supra. 28. c
Infra. 49. c
&. 50. c.

"vniuerſas plagas. 4.

S. Percuſſus Ieremias mittitur à Phaſſur in neruum, & ab eodem eductus vaticinatur illi tanquam pſeudoprophetæ, & omnibus amicis eius, totiq́ue Iudææ captiuitatem Babylonicam: conqueritur ſe rideri & pati opprobrium ac perſecutionem ob verbum Domini, maledicitq́ue diei natiuitatis ſuæ.

CAP. XX.

ET audiuit Phaſſur filius Emmer ſacerdos, qui cõſtitutus erat princeps in domo Domini, Ieremiam prophetantem ſermones iſtos. Et percuſsit Phaſſur Ieremiam prophetam, & miſit eum in neruũ, quod erat in porta Ben-iamin ſuperiori, in domo Domini. Cumq́ue illuxiſſet in craſtinum, eduxit Phaſſur Ieremiam de neruo. & dixit ad eum Ieremias, Non Phaſſur vocauit Dominus nomen tuum, ſed pauorẽ vndique: Quia hæc dicit Dominus, Ecce, ego dabo te in pauorem, te & omnes amicos tuos: & corruent gladio inimicorum ſuorum, & oculi tui videbũt. & omnem Iudam dabo in manũ regis Babylonis: & traducet eos in Babylonem, & percutiet eos gladio. Et dabo vniuerſam ſubſtantiã ciuitatis huius, & omnem laborẽ eius, omneq́ue pretiũ, & cunctos theſauros regũ Iuda dabo in manu inimicorũ eorum: & diripient eos

eos,& tollent, & ducent in Babylonem. Tu autem Phaſſur, & omnes habitatores domus tuæ ibitis in captiuitatem, & in Babylonem venies, & ibi morieris: ibiq́ue ſepelieris tu, & omnes amici tui quibus prophetaſti mendaciũ. Seduxiſti me Domine,& ſeductus ſum: fortior me fuiſti & inualuiſti: factus ſum in deriſum tota die, omnes ſubſannant me. Quia iam olim loquor, vociferans iniquitatem, & vaſtitatem clamito: & factus eſt mihi ſermo Domini in opprobriũ,& in deriſum tota die. Et dixi, Non recordabor eius, neque loquar vltrà in nomine illius.& factus eſt in corde meo quaſi ignis exeſtuãs, clauſuſq́ue in oſsibus meis: & defeci, ferre non ſuſtinens. Audiui enim contumelias multorum, & terrorem in circuitu, Perſequimini, & perſequamur eum,ab omnibus viris qui erant pacifici mei,& cuſtodientes latus meum:ſi quo modo decipiatur,& præualeamus aduerſus eum, & conſequamur vltionem ex eo. Dominus autem mecum eſt quaſi bellator fortis: idcirco qui perſequuntur me cadent,& infirmi erunt: confundentur vehementer, ‖quia non intellexerunt opprobrium ſempiternũ quod nunquam delebitur. Et tu Domine exercituum ‖probator iuſti,qui vides renes & cor: videam quæſo vltionem tuam ex eis:tibi enim reuelaui cauſam meam. Cantate Domino, laudate Dominum: quia liberauit animam pauperis de manu malorũ. ‖Maledicta dies in qua natus ſum:dies in qua peperit me mater mea nõ ſit benedicta. Maledictus vir qui annuntiauit patri meo,dicẽs,Natus eſt tibi puer maſculus: & quaſigaudio lætificauit eum. Sit homo ille vt ſunt ciuitates quas ſubuertit Dominus, & nõ pœnituit eum: audiat clamorẽ manè,& vlulatum in tempore meridiano: ″qui'nõ me interfecit à vulua, vt fieret mihi mater mea ſepulchrum,& vulua eius conceptus æternus. Quare de vulua egreſſus ſum, vt viderem laborem& dolorem,& conſumerentur in confuſione dies mei?

Infra.23.g

Supra.11.d.

Iob.3.a.

″quia.2.

S. Reſpõdet Ieremias nuntijs Sedeciæ regis ſuper obſidione regis Nabuchodonoſor, Iudam vaſtandum peſte, gladio, fame, & captiuitate, ſoloſq́ue eos victuros qui tranſſugerint ad Chaldæos: hortatur etiam vt faciant iudicium, ne indignatio Domini penitus ipſos conſumat.

CAP. XXI.

VErbum quod factum eſt ad Ieremiam à Domino, quando miſit ad eum rex Sedecias Phaſſur filium Melchiæ, & Sophoniam filium Maaſiæ ſacerdotem, dicens, Interroga pro nobis Dominum, quia Nabuchodonoſor rex Babylonis præliatur aduerſum nos: ſi fortè faciat Dominus nobiſcum ſecundùm omnia mirabilia ſua,& recedat à nobis. Et dixit Ieremias ad eos. Sic dicetis Sedeciæ, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Ecce,ego conuertam vaſa belli quæ in manibus veſtris ſunt, & quibus vos pugnatis aduerſum regem Babylonis & Chaldæos, qui obſident vos in circuitu murorum: & congregabo ea in medio ciuitatis huius. Et debellabo ego vos in manu extenta, & in brachio forti,& in furore,& in indignatione,& in ira grandi. Et percutiam habitatores ciuitatis huius:homines & beſtiæ peſtilentia magna morientur. Et poſt hoc,ait Dominus, dabo Sedeciam regem Iuda,& ſeruos eius,& populum eius, & qui derelicti ſunt in ciuitate hac à peſte, & gladio,& fame,in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis,& in manu inimicorum eorũ, & in manu quærentium animam eorum:& percutiet eos in ore gladij, & non flectetur neque parcet, nec miſerebitur. Et ad populum hunc dices, Hæc dicit Dominus, ‖Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam mortis. Qui habitauerit in vrbe hac,morietur gladio & fame & peſte: qui autem egreſſus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos, qui obſident vos, viuet, & erit ei anima ſua quaſi ſpolium. Poſui enim faciem meam ſuper ciuitatem hanc in malum, & non in bonum,ait Dominus: in manu regis Babylonis dabitur, & exuret eam igni. Et domui regis Iuda,Audite verbum Domini. Domus Dauid,hæc dicit Dominus, ‖Iudicate mane iudicium, & eruite vi oppreſſum de manu calumniantis: ne fortè egrediatur vt ignis indignatio mea,& ſuccendatur,& non ſit qui extinguat propter malitiam ſtudiorum veſtrorum. Ecce, ego ad te habitatricem vallis ſolidæ atque campeſtris, ait Dominus: qui dicitis, Quis percutiet nos? & quis ingredietur domos noſtras? Et viſitabo ſuper vos iuxta fructum ſtudiorum veſtrorum, dicit Dominus:& ſuccendam ignem in ſaltu eius: & deuorabit omnia in circuitu eius.

Infra.22.a.

S. Hortatur regem Iuda & populum eius vt faciant iudicium & iuſtitiam, quo omnia proſperè ipſis ſuccedant, alioqui erunt omnes in direptionem: quodq́; Sellum ſiue Ioacim filius Joſiæ regis Iuda non ſit in Ieruſalem reuerſurus: increpat eos qui ex iniuſtitia ædificant, promittentes ſibi fœlicitatem patrum iuſtorũ: vaticinatur aduerſus impium Ioacim filium Joſiæ quòd ſepultura ſit carituru, & huius filius impijßimus Iechonias cum matre ducendus in Babylonem, ibique moriturus.

CAP. XXII.

HAec dicit Dominus: Deſcende in domum regis Iuda,& loquêris ibi verbũ hoc, & dices, Audi verbum Domini rex Iuda, qui ſedes ſuper ſolium Dauid: tu & ſerui

Supr. 21.d. ſerui tui, & populus tuus, qui ingredimini per portas iſtas. Hæc dicit Dominus, ‖Facite iudicium & iuſtitiam: & liberate vi oppreſſum de manu calumniatoris: & aduenam, & pupillum, & viduam nolite contriſtare, neque opprimatis iniquè: & ſanguinem innocentem ne effundatis in loco iſto. Si enim facientes feceritis verbum iſtud: ingredientur per portas domus huius reges ſedentes de genere Dauid ſuper thronum eius, & aſcendentes currus & equos, ipſi & ſerui, & populus eorum. ‖Quòd ſi non audieritis verba hæc: in memetipſo iuraui, dicit Dominus, quia in ſolitudinem erit domus hæc. Quia hæc dicit Dominus ſuper domum regis Iuda, Galaad tu mihi caput Libani: ſi non poſuero te ſolitudinem, vrbes inhabitabiles. Et ſanctificabo ſuper te interficientem virum & arma eius: & ſuccident electas cedros tuas & præcipitabũt in ignem. Et pertranſibunt gentes multæ per ciuitatẽ hanc: & dicet vnuſquiſque proximo ſuo, Quare fecit Dominus ſic ciuitati huic grandi? Et reſpõdebunt, Eo quòd dereliquerint pactum Domini Dei ſui, & adorauerint deos alienos, & ſeruierint eis. Nolite flere mortuum, neque lugeatis ſuper eum fletu: plangite eum qui egreditur, quia non reuertetur vltrà, nec videbit terram natiuitatis ſuæ. Quia hæc dicit Dominus ad Sellum filium Ioſiæ regem Iuda, qui regnauit pro Ioſia patre ſuo, qui egreſſus eſt de loco iſto. Non reuertetur huc amplius: ſed in loco ad quẽ tranſtuli eum, ibi morietur, & terram iſtam non videbit amplius. Væ qui ædificat domũ ſuam in iniuſtitia, & cœnacula ſua non in iudicio: amicũ ſuum opprimet fruſtra, & mercedem eius non reddet ei. Qui dicit, Aedificabo mihi domum latam, & cœnacula ſpacioſa: qui aperit ſibi feneſtras, & facit laquearia cedrina, pingitq́; ſinopide. Nunquid regnabis, quoniam confers te cedro? pater tuus nunquid non comedit & bibit, & fecit iudicium & iuſtitiam tunc cùm bene erat ei? Iudicauit cauſam pauperis & egeni in bonum ſuum, nunquid nõ ideò quia cognouit me, dicit Dominus? Tui verò oculi & cor ad auaritiam, & ad ſanguinem innocentem fundendum, & ad calumniam, & ad curſum mali operis. Propterea hæc dicit Dominus ad Ioacim filium Ioſiæ regem Iuda, Non plangent eum, Væ frater & væ ſoror: non concrepabunt ei, Væ domine, & væ inclyte. Sepultura aſini ſepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ieruſalem. Aſcende Libanum, & clama: & in Baſan da vocem tuam, & clama ad tranſeuntes, quia cõtriti ſunt omnes amatores tui. Locutus ſum ad te in abũdantia tua: dixiſti, Non audiam, hæc eſt via tua ab adoleſcentia tua, quia non audiſti vocem meam. Omnes paſto F
res tuos paſcet ventus, & amatores tui in captiuitatem ibunt: & tunc confundêris, & erubeſces ab omni malitia tua. Quæ ſedes in Libano, & nidificas in cedris, quomodo cõgemuiſti cùm veniſſent tibi dolores, quaſi dolores parturientis? Viuo ego, dicit Dominus: quia ſi fuerit Iechonias filius Ioacim regis Iuda, anulus in manu dextera mea, inde euellam eũ. Et dabo te in manu quærẽtium animam tuã, & in manu quorum tu formidas faciem, & in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, & in manu Chaldæorum. Et mittam te & ma- G
trem tuam quæ genuit te, in terram alienam, in qua nati non eſtis, ibiq́ue moriemini: & in terram ad quam ipſi leuant animam ſuam, vt reuertantur illuc: nõ reuertentur. Nunquid vas fictile atque contritum vir iſte Iechonias? nunquid vas abſq; omni voluptate? quare abiecti ſunt ipſe & ſemen eius, & proiecti in terram quam ignorauerunt? Terra, terra, terra, audi ſermonem Domini. Hæc dicit Dominus, Scribe virum iſtum ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur. nec enim erit de ſemine eius vir qui ſedeat ſuper ſolium Dauid, & poteſtatem habeat vltrà in Iuda.

S. Comminatur Dominus paſtoribus qui gregem diſpergunt ac lacerant, promittens ſe reductu-rum reliquias gregis ad locum ſuum, ac ſuſcitaturum paſtores & germẽ Dauid iuſtum, ſub quo magna fruentur fœlicitate: vaticinatur quoque pſeudoprophetis æternum opprobrium, qui populum decipiunt, volentes vt obliuiſcatur nominis Domini, & prophetant abſque Dei voluntate, ſermonem Domini Onus appellantes.

CAP. XXIII.

VAe paſtoribus qui diſperdunt & di- A
lacerant gregem paſcuæ meæ, dicit Ezec.34.a
Dominus. Ideò hæc dicit Dominus Deus Iſrael ad paſtores qui paſcunt populum meum, Vos diſperſiſtis gregem meum, & eieciſtis eos: & non viſitaſtis eos: ecce, ego viſitabo ſuper vos malitiam ſtudiorum veſtrorũ, ait Dominus. Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero eos illuc: & conuertam eos ad rura ſua, & creſcent & multiplicabuntur. Et ſuſcitabo ſuper eos paſtores, & paſcent eos: *non formida- *&.1.
bunt vltrà, & non pauebunt: & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus. ‖Ecce, dies ve Infra.33.c.
niunt, dicit Dominus: & ſuſcitabo Dauid ger Iſaiæ.4.b.
men iuſtum: & regnabit rex, & ſapiens erit: & 40.c.& 45.b.
faciet iudicium & iuſtitiam in terra. ‖In die- B
bus "illis' ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit Supr.16.c.
confidenter: & hoc eſt nomen quod vocabũt Danie.9.g
eum, Dominus iuſtus noſter. Propter hoc Ioan.1.g. "illius.1.

ecce dies veniũt, dicit Dominus, & nõ dicent vltrà, Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel
Deut.33.d. de terra Aegypti: Sed, ‖Viuit Dominus qui eduxit & adduxit semen domus Israel de terra Aquilonis, & de cunctis terris ad quas eieceram eos illuc: & habitabunt in terra sua. Ad prophetas: Contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea: factus sum quasi vir ebrius: & quasi homo madidus à vino, á facie Domini, & à facie ver-
*adulterijs. borum sanctorum eius. Quia *adulteris repleta est terra, quia à facie maledictionis luxit terra, arefacta sunt arua deserti: factus est cursus eorum malus, & fortitudo eorum dissimilis. Propheta nanque & sacerdos polluti
C sunt: & in domo mea inueni malum eorum, ait Dominus. Idcircò via eorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur enim, & corruent in ea: afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, ait Dominus. Et in prophetis Samariæ vidi fatuitatem: ▷ & prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Israel. Et in prophetis Ierusalem vidi
▷.7. similitudinem *adulterantium, & iter menda-
*adulterium.15. cij: & confortauerunt manus pessimorũ, vt non conuerteretur vnusquisq; à malitia sua: facti sunt mihi omnes vt Sodoma, & habitatores eius quasi Gomorrha. Propterea hæc di-
Supra.9.c. cit Dominus exercituum ad prophetas, ‖Ec-
D ce, ego cibabo eos absynthio, & potabo eos felle: à prophetis enim Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. Hæc dicit Dominus exercituum, Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiũt vos: visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Dicunt his qui blasphemant me, Locutus est Dominus, Pax erit vobis. & omni qui ambulat in prauitate cordis sui, dixerunt, Non veniet super vos malum. Quis enim affuit in consilio Domini, & vidit & audiuit sermonem eius? quis considerauit verbum illius, & audiuit? Ecce, turbo Domini-
cæ indignationis *egredietur, & tempestas e-
*egredietur. 6. rumpens: super caput impiorum veniet. Non
E reuertetur furor Domini, vsque dum faciat, & vsque dum compleat cogitationem cordis sui. in nouissimis diebus intelligetis consi-
Supr.14.c. lium eius. ‖Non mittebam prophetas, & ipsi
Infra.27.c. &.29.c currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Si stetissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo: auertissem vtique eos à via sua mala, & à cogitationibus suis pessimis. Putásne Deus è vicino ego sum, dicit Dominus? & nõ Deus dẽlõge? Si occultabitur vir in absc̃oditis: & ego non videbo eum, dicit Dominus? nunquid non cœlum & terrã ego impleo: dicit Dominus? Audiui quæ dixerunt prophetæ, prophetãtes in nomine meo mendacium, atque dicentes, Somniaui, somniaui. Vsquequo istud est in corde prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium seductiones cordis F
sui? Qui volunt facere vt obliuiscatur populus meus nominis mei propter somnia eorum quæ narrat vnusquisque ad proximum suum: sicut obliti sunt patres eorum nominis mei propter Baal. Propheta qui habet somnium, narret somnium: & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum verè. quid paleis ad triticum, dicit Dominus? Nũquid nõ verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus: & quasi malleus conterens petrã? Propterea ecce ego ad prophetas, ait Dominus: qui furantur verba mea vnusquisque à proximo suo. Ecce ego ad prophetas, ait Dominus: qui assumunt linguas suas, & aiunt, Dicit Dominus. Ecce, ego ad prophetas somniantes mendacium, ait Dominus: qui narrauerunt ea, & seduxerunt populũ meum in mendacio suo, & in miraculis suis: cùm ego non misissem eos, nec mãdassem eis: qui nihil profuerunt populo huic, dicit Dominus. Si igi- G
tur interrogauerit te populus iste, vel propheta, aut sacerdos, dicens, Quod est onus Domini? dices ad eos, Vt quid vobis onus? proijciam quippe vos, dicit Dominus. Et propheta & sacerdos, & populus qui dicit, Onus Domini: visitabo super virum illum, & super domum eius. Hæc dicetis vnusquisque ad proximum & ad fratrem suum, Quid respondit Dominus? Et quid locutus est Dominus? Et onus Domini vltrà non memorabitur: quia onus erit vnicuique sermo suus: & peruertistis verba Dei viuentis, Domini exercituum Dei nostri. Hæc dices ad prophetam, Quid respondit tibi Dominus? & quid loquutus est Dominus? Si autem onus Domini dixeritis: propterea hæc dicit Dominus, Quia dixistis sermonem istum, Onus Domini: & misi ad vos, dicens, Nolite dicere Onus Domini: propterea ecce ego tollam vos portans, & derelinquam vos, & ciuitatem quam dedi vobis, & patribus vestris à facie mea. ‖Et dabo Sup.20.c.
vos in opprobrium sempiternum, & in ignominiam æternam, quæ nunquam obliuione delebitur.

S. Calathus bonarum ficuum designat captiuos in Babylonia Iudæos, quos dicit Dominus se reducturum in terram suam, qui toto corde ad ipsum reuertetur: calathus autem malarum ficuum significat eos qui manserant Ierosolymis, & postea fugerant in Ægyptum quos dicit se daturum in opprobrium & maledictionem.

CAP. XXIIII.

Ostendit

A OStendit mihi Dominus: & ecce duo calathi pleni ficis, positi ante templum Domini postquam transtulit Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam filium Ioacim regem Iuda, & principes eius, & fabrum, & inclusorem de Ierusalem:& adduxit eos in Babylonem. Calathus vnus, ficus bonas habebat nimis: vt solent ficus esse primi temporis.& calathus vnus, ficus habebat malas nimis, quæ comedi non poterant,
B eò quòd essent malæ. Et dixit Dominus ad me, Quid tu vides Ieremia? Et dixi, ficus:ficus bonas,bonas valde: & malas, malas valde: quæ comedi non possunt,eò quòd sunt malæ. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel, Sicut ficus hæ bonæ: sic cognoscam trãsmigrationem Iuda, quam emisi de loco isto in ter-
C ram Chaldæorum,in bonum.Et ponam oculos meos super eos ad placandũ. Et reducam eos in terram hanc: & ædificabo eos, & non destruam:& plãtabo eos,& non euellã. Et da
Infra.21.d. bo eis cor,vt sciant me:quia ego sum Dominus:‖Et erunt mihi in populũ, & ego ero eis
Infra.29.d in Deum:quia reuertentur ad me in toto corde suo. ‖Et sicut ficus pessimæ, quæ comedi nõ possunt eò quòd sint malæ:Hæc dicit Dominus,sic dabo Sedeciam regem Iuda,& principes eius,& reliquos de Ierusalẽ,qui remanserunt in vrbe hac,& qui habitãt in terra-Ae-
D gypti.Et dabo eos in vexationem, afflictionemque omnibus regnis terræ: in opprobrium,& in parabolam, & in prouerbium, & in maledictionem in vniuersis locis ad quæ eieci eos. Et mittam in eis gladium, & famem, & pestem: donec cõsumantur de terra, quam dedi eis,& patribus eorum.

S. Quia noluerunt audire Ieremiam nec reliquos prophetas adhortantes ad pœnitentiam, prædicit excidium Ierosolymorum, & captiuitatem septuaginta annorum, ac deinde perditionem regum qui ipsos tenebant captiuos: quapropter iubetur Ieremias ciuitatibus Iudæ ac cæteris regibus terrarum propinare calicem furoris Domini: vlulatũ quoque prænuntiat pastoribus ac optimatibus.

CAP. XXV.

A VErbum quod factũ est ad Ieremiam de omni populo Iudæ in anno quarto Ioacim filij Iosiæ regis Iuda, ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Ba-
*Quæ.8. bylonis.*Quod'locutus est Ieremias prophetа ad omnem populum Iuda, & ad vniuersos habitatores Ierusalem dicens,A tertiodecimo anno Iosiæ filij Amõ regis Iuda vsque ad diẽ hanc:iste tertius & vicesimus annus, factum est verbum Domini ad me,& locutus sum ad vos de nocte cõsurgens & loquẽs:& non audistis. Et misit Dominus ad vos omnes seruos suos prophetas,cõsurgens diluculo, mittens:& non audistis, neq; inclinastis aures vestras vt audiretis, cũ diceret,‖Reuertimini 4.Re.17.d
vnusquisq; à via sua mala, & à pessimis cogi- Supr.18.e.
tationibus vestris, &habitabitis in terra quã Infra.35.e.
B dedit Dominus vobis,& patribus vestris,à seculo & vsq; in seculum.Et nolite ire post deos alienos,vt seruiatis eis:adoretisq; eos:neq; me ad iracundiã prouocetis in operibus manuum vestrarũ,& non affligã vos.Et non audistis me, dicit Dominus:vt me ad iracundiam prouocaretis in operibus manuum vestrarum,in malum vestrum. Propterea hæc dicit Dominus exercituũ, Pro eo quòd non audistis verba mea,ecce ego mittã,& assumã vniuersas cognationes Aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonosor regem Babylonis seruũ meum: & adducã eos super terram istã,& super habitatores eius,& super omnes nationes quæ in circuitu illius sunt:& interficiã eos,& ponam eos in stuporẽ & in sibilum, & in solitudines sempiternas. Perdamq; ex eis vocẽ gaudij & vocẽ lætitiæ, vocẽ sponsi & vocem
C sponsæ,vocẽ molæ, & lumen lucernæ.Et erit vniuersa terra hæc in solitudinẽ & in stuporem: & seruiẽt omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis.‖Cumq; impleti fue- Infr.29.e.
rint septuaginta anni, visitabo super regem 2.Par.36.d
Babylonis, & super gentem illam, dicit Do- 1.Esdr.1.a
minus, iniquitatem eorum, & super terram Daniel.9.a
Chaldæorum: & ponam illam in solitudines sempiternas. Et adducam super terram illam omnia verba mea quæ locutus sum contra eam, omne quod scriptum est in libro isto, quæcunquæ prophetauit Ieremias aduersum omnes gentes:Quia seruierunt eis cùm essent gentes multæ & reges magni: & reddam eis secundum opera eorum, & secundum facta manuũ suarum. Quia sic dicit Dominus exercituum Deus Israel,Sume calicem vini fu- D
roris huius de manu mea: & propinabis de illo cunctis gentibus ad quas ego mittam te. Et bibent, & turbabuntur, & insanient à facie gladij quem ego mittam inter eos. Et accepi calicem de manu Domini, & propinaui cunctis gentibus ad quas misit me Dominus: Ierusalem, & ciuitatibus Iuda, & regibus eius & principibus eius:vt darem eos in solitudinem, & in stuporem, & in sibilum, & in maledictionẽ, sicut est dies ista.Pharaoni regi Aegypti, & seruis eius, & principibus eius, & omni populo eius, & vniuersis generaliter: cunctis regibus terræ Ausitidis, & cũctis regibus terræ Philisthijm,& Ascalonis & Gazæ, & Accarõ, & reliquijs Azoti,& Idumææ, & Moab,& filijs Ammon:Et cunctis regibus Tyri, & vniuersis regibus Sidônis:& regibus

terræ insularum qui sunt trans mare. Et Dedan, & Thema, & Buz, & vniuersis qui attonsi sunt in comam. Et cunctis regibus Arabiæ, & cunctis regibus Occidentis, qui habitant in deserto, Et cunctis regibus Zambri, & cunctis regibus Elam, & cunctis regibus Medorum: cunctis quoque regibus Aquilonis de prope & de longe, vnicuique contra fratrem suum: & omnibus regnis terræ, quæ super faciem eius sunt: & rex Sesach bibet post eos. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Bibite, & inebriamini, & vomite: & cadite, neque surgatis, à facie gladij quem ego mittam inter vos. Cumque noluerint accipere calicem de manu tua vt bibant, dices ad eos, Hæc dicit Dominus exercituum, ‖Bibentes bibetis: quia ecce, in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipiam affligere, & vos quasi innocentes & immunes eritis? non eritis immunes. gladium enim ego voco super omnes habitatores terræ dicit Dominus exercituum. Et tu prophetabis ad eos omnia verba hæc, & dices ad illos, ‖Dominus de excelso rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suam: rugiens rugiet super decôrem suum: celeusma quasi calcantium concinetur aduersus omnes habitatores terræ. Peruênit sonitus vsque ad extrema terræ: Quia iudicium Domino cum gentibus: iudicatur ipse cum omni carne, impios tradidi gladio, dicit Dominus. Hæc dicit Dominus exercituum, Ecce afflictio egredietur de gente in gentem: & turbo magnus egredietur à summitatibus terræ. Et erunt interfecti Domini in die illa à summo terræ vsque ad summum eius: non plangentur & non colligentur, neque sepelientur: in sterquilinium super faciem terræ iacebunt. Vlulate pastores & clamate: & aspergite vos cinere optimates gregis: quia completi sunt dies vestri, vt interficiamini, & dissipationes vestræ, & cadetis quasi vasa pretiosa. Et peribit fuga à pastoribus, & saluatio ab optimatibus gregis. Vox clamoris pastorum, & vlulatus optimatum gregis: quia vastauit Dominus pascua eorum. Et conticuerunt arua pacis à facie iræ furoris Domini. Dereliquit quasi leo vmbraculum suum, quia facta est terra eorum in desolationem à facie iræ columbæ, & à facie iræ furoris Domini.

1.Pet. 4.d.

Ioel. 3.d. Amos. 1.a.

S. Prophetans Ieremias excidium Ierosolymorũ nisi resipiscant, comprehẽditur à sacerdotibus & prophetis, sed liberatur per principes seniores ne occidatur, prolatis exemplis Michææ & Vriæ prophetarum. CAP. XXVI.

IN principio regni Ioacim filij Iosiæ regis Iuda, factum est verbum istud à Domino, dicens, Hæc dicit Dominus, Sta in atrio domus Domini, & loquêris ad omnes ciuitates Iuda, de quibus veniunt, vt adorent in domo Domini, vniuersos sermones quos ego mandaui tibi vt loquaris ad eos: noli subtrahere verbum: si fortè audiant & conuertantur vnusquisque à via sua mala: & pœniteat me mali quod cogito facere eis propter malitiam studiorum eorum. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus, Si non audieritis me vt ambuletis in lege mea quam dedi vobis, vt audiatis sermones seruorum meorum prophetarum, quos ego misi ad vos de nocte consurgens, & dirigens & non audistis: ‖Dabo domum istam sicut Silo, & vrbem hãc dabo in maledictionem cũctis gentibus terræ. Et audierunt sacerdotes, & prophetæ, & omnis populus Ieremiam loquentem verba hæc in domo Domini. Cùmque complesset Ieremias loquens omnia quæ præceperat ei Dominus vt loqueretur ad vniuersum populum: apprehenderũt eum sacerdotes & prophetæ, & omnis populus, dicens, Morte moriatur. Quare prophetauit in nomine Domini, dicens, Sicut Silo erit domus hæc: & vrbs ista desolabitur, eo quòd non sit habitator? Et congregatus est omnis populus aduersus Ieremiam in domo Domini. Et audierunt principes Iuda verba hæc: & ascenderũt de domo regis in domum Domini, & sederunt in introitu portæ domus Domini nouæ. Et locuti sunt sacerdotes, & prophetæ ad principes, & ad omnem populum dicentes, Iudicium mortis est viro huic: quia prophetauit aduersus ciuitatem istam, sicut audistis auribus vestris. Et ait Ieremias ad omnes principes, & ad vniuersum populum, dicens, Dominus misit me vt prophetarem ad domum istam, & ad ciuitatem hanc omnia verba quæ audistis. ‖Nunc ergo bonas facite vias vestras, & studia vestra, & audite vocem Domini Dei vestri: & pœnitebit Dominum mali quod locutus est aduersum vos. Ego autem ecce in manibus vestris sum: facite mihi quod bonũ & rectum est in oculis vestris. Veruntamẽ scitote & cognoscite quòd si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos, & contra ciuitatẽ istã, & habitatores eius. in veritate enim misit me Dominus ad vos, vt loquerer in auribus vestris omnia verba hæc. Et dixerunt principes, & omnis populus ad sacerdotes & ad prophetas. Nõ est viro huic iudiciũ mortis: quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad nos. Surrexerũt ergo viri de senioribus terræ, & dixerunt ad omnem cœtum populi, loquentes, ‖Michæas de Morasthi fuit propheta in diebus Ezechiæ regis Iuda: & ait ad omnem populum Iudæ, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Sion quasi

B 2.Reg.4.b

C

D Supra.7.a

E Michæ.3.d

quasi ager arabitur: & Ierusalem in aceruum
*Domini lapidũ erit: & mons domus *in excelsa syluarum. Nunquid morte condemnauit eum Ezechias rex Iuda, & omnis Iuda? nũquid non timuerũt Dominum, & deprecati sunt faciem Domini: & pœnituit Dominum mali, quod
*non faciamus. locutus fuerat aduersum eos? *Itaque nos faciamus malum grande contra animas nostras. Fuit quoque vir prophetans in nomine Domini Vrias filius Semei de Cariath-iarim: & prophetauit aduersus ciuitatem istam, & aduersus terrã hãc iuxta omnia verba Ieremiæ. Et audiuit rex Ioacim, & omnes potentes, & principes eius verba hæc: & quæsiuit rex interficere eum. Et audiuit Vrias, & timuit, fugitque, & ingressus est Aegyptũ. Et misit rex Ioacim viros in Aegyptum, Elnathan filium Achobor, & viros cum eo in Aegyptũ. Et eduxerunt Vriam de Aegypto: & adduxerunt eum ad regem Ioacim, & percussit eũ gladio: & proiecit cadauer eius in sepulchris vulgi ignobilis. Igitur manus Ahicam filij Saphan fuit cum Ieremia, vt nõ traderetur in manus populi, & interficerent eum.

S. Vinculis ad varios reges missis, dicit illos, si seruire velint regi Babylonis eiusque posteris, permansuros in terra sua: alioqui perituros gladio, fame & peste: inuehens in pseudoprophetas qui aliud vaticinantur, fallentes populum: prædicit etiam sacra vasa quæ reliqua sunt transferenda in Babilonem, & tandem referenda Ierosolymam.

CAP. XXVII.

A IN principio regni Ioacim filiæ Iosiæ regis Iuda, factum est verbum istud ad Ieremiam à Domino, dicẽs, Hæc dicit Dominus ad me, Fac tibi vincula & catenas: & pones eas in collo tuo. Et mittes eas ad regẽ Edom, & ad regem Moab, & ad regẽ filiorum Ammon, & ad regem Tyri, & ad regem Sidonis: in manu nuntiorum qui venerũt Ierusalem ad Sedeciam regem Iuda. Et præcipies eis vt ad Dominos suos loquãtur. Hæc dicit Dominus exercituũ Deus Israel, Hæc dicetis ad dominos vestros, Ego feci terrã, & homines, & iumenta, quæ sunt super faciẽ terræ, in fortitudine mea magna, & in brachio meo extento: & dedi eã ei qui placuit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei: insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi. Et seruient ei omnes gentes, & filio eius: & filio filij eius: donec veniat tem-
B pus terræ eius & ipsius: & seruient ei gentes multæ & reges magni. Gens autem & regnum quod non seruierit Nabuchodonosor regi Babylonis, & quicunque non curuauerit collum suum sub iugo regis Babylonis in gladio & in fame & in peste visitabo super gentẽ illam, ait Dominus: donec consumam eos in manu eius. Vos ergo nolite audire prophetas vestros, & diuinos, & somniatores, & augures, & maleficos qui dicũt vobis, Nõ seruietis regi Babylonis. Quia mendacium prophetãt vobis: vt longè vos faciãt de terra vestra, & eijciãt vos, & pereatis. Porrò gens quæ subiecerit seruicẽ suam sub iugo regis Babylonis, & seruierit ei: dimittã eam in terra sua, dicit Dominus: & colet eã, & habitabit in ea.
C Et ad Sedeciam regẽ Iuda locutus sum secundum omnia verba hæc, dicẽs, Subijcite colla vestra sub iugo regis Babylonis, & seruite ei, & populo eius, & viuetis. Quare moriemini tu, & populus tuus gladio, & fame, & peste, sicut locutus est Dominus ad gentẽ quæ seruire noluerit regi Babylonis? Nolite audire verba prophetarum dicentiũ vobis, Nõ seruietis regi Babylonis: quia mendaciũ ipsi loquuntur vobis. ‖ Quia nõ misi eos, ait Dominus: & Supr. 14. c. 23. d. Infr. 29. b.
ipsi prophetant in nomine meo mendaciter: vt eijciant vos, & pereatis tam vos, quã prophetæ qui vaticinantur vobis. Et ad sacerdotes, & ad populũ istũ locutus sum, dicẽs, Hæc dicit Dominus, Nolite audire verba prophetarum vestrorũ, qui prophetant vobis, dicentes, Ecce, Vasa Domini reuertentur de Babylone nũc cito, mendacium enim prophetant vobis. Nolite ergo audire eos, sed seruite regi Babylonis, vt viuatis. quare datur hæc ciuitas in solitudinẽ? Et si prophetæ sunt, & est ver-
D bum Domini in eis: occurrant Domino exercituum, vt non veniant vasa quæ derelicta fuerant in domo Domini, & in domo regis Iuda, & in Ierusalem, in Babylonem. ‖ Quia 4. Re. 25. a.
hæc dicit Dominus exercituum ad columnas, & ad mare, & ad Bases, & ad reliqua vasorũ, quæ remãserunt in ciuitate hac: quæ non tulit Nabuchodonosor rex Babylonis, cũ transferret Iechoniam filium Ioacim regem Iuda de Ierusalem in Babylonẽ, & omnes optimates Iuda & Ierusalem. Quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel ad vasa quæ derelicta sunt in domo Domini, & in domo regis Iuda & Ierusalem: In Babylonem transferentur, & ibi erunt vsque ad diem visitationis suæ, dicit Dominus: & afferri faciam ea, & restitui in loco isto.

S. Hananias pseudopropheta ablatis de collo Ieremiæ catenis, vaticinatur sacra vasa cum rege & captiuo populo post biennium reducenda: sed iubetur Ieremias cõtrarium vaticinari, & mortem illi denuntiare, quæ iuxta verbum Ieremiæ eodem anno sequuta est.

CAP. XXVIII.

A ET factum est in anno illo in principio regni Sedeciæ regis Iuda, in anno quarto, in mense quinto, dixit ad me Hananias filius Azur propheta de Gabaõ, in domo Domini coram sacerdotibus & omni populo, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel. Contriui iugum regis Babylonis. Adhuc duo anni dierum, & ego referri faciam ad locum istum omnia vasa domus Domini quæ tulit Nabuchodonosor rex Babylonis de loco isto, & transtulit ea in Babylonẽ. Et Iechoniam filium Ioacim regem Iuda, & omnem transmigrationem Iudæ, qui ingressi sunt in Babylonem, ego conuertam ad locum istum, ait Dominus: conteram enim
B iugum regis Babylonis. Et dixit Ieremias propheta ad Hananiam prophetam in oculis sacerdotum, & in oculis omnis populi qui stabat in domo Domini: & ait Ieremias propheta, Amen, sic faciat Dominus: suscitet Dominus verba tua quæ prophetasti, vt referantur vasa in domum Domini, & omnis transmigratio de Babylone ad locum istum. Veruntamen audi verbum hoc quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus vniuersi populi,
C Prophetæ qui fuerunt ante me & ante te ab initio, & prophetauerũt super terras multas, & super regna magna, de prælio & de afflictione, & de fame. Propheta qui vaticinatus est pacem: cùm venerit verbum eius, scietur propheta quem misit Dominus in veritate. Et tulit Hananias propheta catenam de collo Iemiæ prophtæ, & confregit eam. Et ait Hananias in conspectu omnis populi, dicens, Hæc dicit Dominus, Sic confringam iugum Nabugodonosor regis Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentiũ. Et abijt Ieremias propheta in viam suam. Et factũ est verbũ Domini ad Ieremiam, postquã confregit Hananias propheta catenam de collo Ie-
D remiæ prophetæ, dicens, Vade & dices Hananiæ, Hæc dicit Dominus, Catenas ligneas cõtriuisti: & facies pro eis catenas ferreas. Quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, vt seruiant Nabuchodonosor regi Babylonis, & seruiẽt ei: insuper & bestias terræ dedi ei. Et dixit Ieremias propheta ad Hananiam prophetam, Audi Hanania: non misit te Dominus, & tu confidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus, Ecce, ego mittam te à facie terræ: hoc anno moriêris. aduersum enim Dominum locutus es. Et mortuus est Hananias propheta in anno illo, mense septimo.

S. Captiuos Iudæos vaticinatur. 70. annis in Babylone permansuros, hortaturq; vt illic multiplicari studeãt, & deinde reducẽtur: eos verò qui Ierosolymis remanserunt, gladio, fame & peste dicit consumendos: deinde mala vaticinatur aduersus Achab, Sedeciam & Semiam pseudoprophetas seducentes populum transmigrationis.

CAP. XXIX.

ET hæc sunt verba libri quæ misit Ieremias propheta de Ierusalẽ ad reliquias seniorum transmigrationis, & ad sacerdotes, & ad prophetas, & ad omnẽ populum quem traduxerat Nabuchodonosor de Ierusalem in Babylonem: postquam egressus est Iechonias rex, & domina, & eunuchi, & principes Iuda, & Ierusalem, & faber, & inclusor de Ierusalem: in manu Elasa filij Saphan, & Gamariæ filij Helciæ, quos misit Sedecias rex Iuda ad Nabuchodonosor regem Babylonis in Babylonem, dicens, Hæc dicit Dominus exercituũ Deus Israel omni trãsmigrationi quam transtuli de Ierusalem in Babylonem, Aedificate domos, & habitate: & plantate hortos, & comedite fructum eorum. Accipite vxores, & B
generate filios & filias: & date filijs vestris vxores, & filias vestras date viris, & pariant filios & filias: & multiplicamini ibi, & nolite esse pauci numero. Et quærite pacẽ ciuitatis ad quam trãsmigrare vos feci: & orate pro ea ad Dominum: quia in pace illius erit pax vobis. Hæc enim dicit Dominus exercituũ Deus Israel, Non vos seducant prophetæ vestri qui sunt in medio vestrum, & diuini vestri: ‖ & ne Supr. 14. e.
attendatis ad somnia vestra quæ vos somniatis: Quia falsò ipsi prophetant vobis in nomine meo: ▷ & non misi eos, dicit Dominus. Supr. 23. e. 27. f.
‖ Quia hæc dicit Dominus, Cũ cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo 2. Pa. 36. d. 1. Esdr. 1. a. Danie. 9. a.
vos: & suscitabo super vos verbum meum bo- C
num, vt reducam vos ad locum istum. Ego enim scio cogitationes, quas ego cogito super vos, ait Dominus, cogitationes pacis & non afflictionis, vt dem vobis finem & patientiã. Et inuocabitis me, & ibitis: & orabitis me, & ego exaudiã vos. Quæretis me, & inuenietis: cũ quæsieritis me in toto corde vestro. Et inueniar à vobis, ait Dominus: & reducam captiuitatem vestram: & congregabo vos de vniuersis gentibus, & de cũctis locis ad quæ expuli vos dicit Dominus: & reuerti vos faciam de loco ad quem trãsmigrare vos feci. Quia D
dixistis, Suscitabit nobis Dominus prophetas in Babylone. Quia hæc dicit Dominus ad regem qui sedet super solium Dauid, & ad omnem populum habitatorem vrbis huius, ad fratres vestros qui non sunt egressi vobiscum in transmigrationem. Hæc dicit Dominus exercituum. ‖ Ecce, mittam in eos gladium, Sup. 24. e.
& famem, & pestem: & ponam eos quasi ficus malas quæ comedi non possunt, eo quòd pessi-

peſsimæ ſint. Et perſequar eos in gladio, & in fame, & in peſtilentia: & dabo eos in vexationem vniuerſis regnis terræ, in maledictionē, & in ſtuporem, & in ſibilū, & in opprobrium cunctis gentibus ad quas ego eieci eos: Eo quòd non audierint verba mea, dicit Dominus: quæ miſi ad eos per ſeruos meos prophetas de nocte conſurgens & mittens: & non audiſtis, dicit Dominus.

E Vos ergo audite verbum Domini omnis tranſmigratio, quam emiſi de Ieruſalem in Babylonem. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael ad Achab filiū Coliæ, & ad Sedeciam filium Maaſiæ, qui prophetant vobis in nomine meo mēdaciter, Ecce, ego tradā eos in manus Nabuchodonoſor regis Babylonis: & percutiet eos in oculis veſtris. Et aſſumetur ex eis maledictio omni trāſmigrationi Iudæ quæ eſt in Babylone, dicentium, Ponat te Dominus ſicut Sedeciā, & ſicut Achab quos frixit rex Babylonis in igne, pro eo quòd fecerint ſtultitiā in Iſrael, & mœchati ſunt in vxores amicorum ſuorum, & locuti ſunt verbum in nomine meo mendaciter quod non mādaui eis. ego ſum iudex & teſtis, dicit Do

F minus. Et ad Semeiam Nehelamiten dices, Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Iſrael, Pro eo quòd miſiſti in nomine tuo libros ad omnem populum qui eſt in Ieruſalem, & ad Sophoniam filium Maaſiæ ſacerdotem, & ad vniuerſos ſacerdotes, dicens, Dominus dedit te ſacerdotem pro Ioiade ſacerdote: vt ſis dux in domo Domini ſuper omnem virum arreptitium & prophetantem, vt mittas eum in neruum & in carcerem. Et nūc quare non increpaſti Ieremiam Anathothiten, qui prophetat vobis? Quia ſuper hoc miſit in Babylonem ad nos, dicens, longum eſt: ædificate domos, & habitate: & plantate hortos, &

G comedite fructus eorum. Legit ergo Sophonias ſacerdos librum iſtum in auribus Ieremiæ prophetæ. Et factum eſt verbum Domini ad Ieremiam, dicēs, Mitte ad omnem tranſmigrationem, dicens, Hæc dicit Dominus ad Semeiam Nehelamiten, pro eo quòd prophetauit vobis Semeias, & ego non miſi eum: & fecit vos confidere in mendacio: Idcirco hæc dicit Dominus, Ecce, ego viſitabo ſuper Semeiam Nehelamiten, & ſuper ſemē eius: non erit ei vir ſedēs in medio populi huius, & nō videbit bonum quod ego faciā populo meo, ait Dominus: quia præuaricationem locutus eſt aduerſus Dominum.

S. *Vaticinatur Iudæis & filijs Iſrael reditum à graui captiuitate in qua propter peccata ſua detinebantur, & quòd poſt reditum ſeruituri ſint Domino, ac Dauid regi quē ille ſuſcitabit eis in proſperitate & ſecuritate magna, deuaſtatis ipſorum inimicis.* CAP. XXX.

HOc verbum quod factum eſt ad Ieremiam à Domino, dicens, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, dicens, Scribe tibi omnia verba quæ locutus ſum ad te, in libro. Ecce enim dies veniūt dicit Dominus: & conuertam conuerſionem populi mei Iſrael & Iuda, ait Dominus: & cōuertam eos ad terram quam dedi patribus eorum, & poſſidebūt eam. Et hæc verba quæ locutus eſt Dominus ad Iſrael & ad Iudam, Quoniam hæc dicit Dominus, Vocem terroris audiuimus: formido, & non eſt pax. Interrogate, & videte ſi generat maſculus: quare ergo vidi omnis viri manum ſuper lumbum ſuum quaſi parturientis, & conuerſæ ſunt vniuerſæ facies in auruginem? ‖ Væ quia magna dies illa, nec eſt ſimilis eius, tempuſque tribulationis eſt Iacob, & ex ipſa ſaluabitur. Et erit in die illa, ait B Dominus exercituum: conteram iugum eius de collo tuo, & vincula eius dirumpā: & non dominabuntur ei amplius alieni: ſed ſeruient Domino Deo ſuo, & Dauid regi ſuo quem ſuſcitabo eis. ‖ Tu ergo nō timeas ſerue meus Iacob, ait Dominus, neque paueas Iſrael: quia ecce ego ſaluabo te de terra longinqua, & ſemen tuum de terra captiuitatis eorum: & reuertetur Iacob, & quieſcet, & cunctis affluet bonis, & non erit quem formidet: Quoniam tecum ego ſum, ait Dominus, vt ſaluem te. faciam enim cōſummationem in cūctis gentibus in quibus diſperſi te: te autem non faciam in cōſummationem: ſed caſtigabo te in iudicio, vt non videaris tibi innoxius. Quia hæc dicit Dominus, Inſanabilis fractura tua, peſsima plaga tua. Non eſt qui iudicet iudicium tuum ad alligandum: curationum vtilitas non eſt tibi. Omnes amatores tui obliti C ſunt tui. teque non quærent. ‖ plaga enim inimici percuſsi te caſtigatione crudeli: propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta ſunt peccata tua. ‖ Quid clamas ſuper contritione tua? inſanabilis eſt dolor tuus: propter multitudinē iniquitatis tuæ, & propter dura peccata tua feci hæc tibi. Propterea omnes qui comedunt te, deuorabuntur: & vniuerſi hoſtes tui in captiuitatem ducētur: & qui te vaſtāt, vaſtabūtur, cunctoſque prædatores tuos dabo in prædam. Obducam enim cicatricem tibi, & à vulneribus tuis ſanabo te, dicit Dominus. Quia eiectam vocauerunt te Sion, Hæc eſt quæ non habebat requirentem. Hæc dicit Dominus, Ecce, ego conuertam con- D uerſionem tabernaculorum Iacob, & tectis eius miſerebor, & ædificabitur ciuitas in excelſo ſuo, & templum iuxta ordinem ſuum fundabitur. Et egredietur de eis laus, voxque ludentium: & multiplicabo eos, & non minuentur

Ioelis.2.c. Amos.5.c. Sopho.1.d

Iſai.44.a. Lucæ.1.g.

Supr.23.d.

Supr.15.d.

nuentur: & glorificabo eos, & non attenuabuntur. Et erunt filij eius ſicut à principio, & cœtus eius coram me permanebit: & viſitabo aduerſum omnes qui tribulant eum. Et erit dux eius ex eo: & princeps de medio eius producetur: & applicabo eum, & accedet ad me. quis enim iſte eſt, qui applicet cor ſuum, vt appropinquet mihi, ait Dominus? Et eritis mihi in populum: & ego ero vobis in Deum. Ecce, turbo Domini furor egrediẽs, procella ruens: in capite impiorum conquieſcet. Non auertet iram indignationis Dominus: donec faciat & compleat cogitationem cordis ſui. in nouiſsimo dierum intelligetis ea.

S. *Dicit Dominus ſe reducturum populum Iſrael de captiuitate, vt in affluentia bonorum ſeruiant Domino: iubetur ergo Rachel non flere amplius filios ſuos: agnoſcit Iſrael ſe merito caſtigatum, ideoq́ue pœnitentiam agit: de nouitate qua fœmina circundabit virum: vigilabit Dominus ad reducẽdum Iſrael: de vua acerba: de nouo pacto quod feriet Dominus cum domo Iſrael, nec abijciet vnquam vniuerſum illius ſemen.* CAP. XXXI.

A IN tempore illo, dicit Dominus, Ero Deus vniuerſis cognationibus Iſrael, & ipſi erunt mihi in populum. Hæc dicit Dominus, inuenit gratiam in deſerto populus qui remanſerat gladio: vadet ad requiem ſuam Iſ-
2. Cor. 6. c. rael. Longè Dominus apparuit mihi, ‖Et in charitate perpetua dilexi te, ideo attraxite miſerans. Rurſumq́ue ædificabo te, & ædificaberis virgo Iſrael: adhuc ornaberis tympanis tuis, & egrediêris in choro ludentium. Adhuc plantabis vineas in montibus Samariæ: plantabunt plantantes, & donec tempus veniat, non vindemiabunt: Quia erunt dies in
in monte Samariæ qua clamabunt cuſtodes* in monte Ephráim, Surgite, & aſcendamus in Sion ad Dominum Deum noſtrum. Quia hæc dicit Dominus, Exultate in lætitia Iacob, & hinnite contra caput Gentium: perſonate, & canite, & dicite, Salua Domine populum tuum reliquias Iſrael. Ecce, ego adducam eos de ter-
B ra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ: inter quos erunt cæcus & claudus, & prægnans & pariens ſimul, cœtus magnus
precibus. reuertentium huc. In fletu venient & in* miſericordia' reducam eos: & adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & non impingent in ea: quia factus ſum Iſraeli pater, & Ephráim primogenitus meus eſt. Audite verbum Domini Gentes, & annuntiate in inſulis quæ procul ſunt, & dicite, Qui diſperſit Iſrael, congregabit eum: & cuſtodiet eum ſicut paſtor gregem ſuum. Redemit enim Dominus Iacob, & liberabit eum de manu potentioris. Et venient, & laudabunt in monte Sion: & confluent ad bona Domini ſuper frumento, & vino & oleo, & fœtu pecorum & armentorum: eritq́ue anima eorum quaſi hortus irriguus, & vltrà non eſurient. Tunc lætabitur virgo in choro, iuuenes & ſenes ſimul: & conuertam luctum eorum in gaudium, & conſolabor eos, & lætificabo à dolore ſuo. Et inebriabo animam ſacerdotum pinguedine: & populus meus bonis meis adimplebitur, ait Dominus. Hæc dicit Dominus, Matth. 2. d
‖Vox in excelſo audita eſt lamentationis, luctus & fletus Rachel plorantis filios ſuos: & nolentis conſolari ſuper eis, quia non ſunt. Hæc dicit Dominus, Quieſcat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia eſt merces oper tuo, ait Dominus, & reuertentur de terra inimici. Et eſt ſpes nouiſsimis tuis, ait Dominus, & reuertentur filij ad terminos ſuos. Audiens audiui Ephráim tranſmigrantem, Caſtigaſti me, & eruditus ſum, quaſi iuuenculus indomitus. conuerte me, & conuertar: D
quia tu Dominus Deus meus. Poſtquam enim conuertiſti me, egi pœnitentiam: & poſtquã oſtendiſti mihi, percuſsi femur meum. Cõfuſus ſum, & erubui, quoniã ſuſtinui opprobriũ adoleſcentiæ meæ. Si filius honorabilis mihi Ephráim, ſi puer delicatus: quia ex quo locutus ſum de eo, adhuc recordabor eius. Idcirco conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum, miſerans miſerebor eius, ait Dominus. Statue tibi ſpeculam, pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulaſti: reuertere virgo Iſrael, reuertere ad ciuitates tuas iſtas. Vſquequo delicijs diſſoluêris filia vaga? quia creauit Dominus nouum ſuper terrã. Fœmina circũdabit virum. Hæc dicit Dominus exercituũ Deus Iſrael, E
Adhuc dicent verbum iſtud in terra Iuda, & in vrbibus eius, cùm cõuertero captiuitatem eorum, Benedicat tibi Dominus pulchritudo iuſtitiæ, mõs ſanctus: & habitabunt in eo Iudas, & omnes ciuitates eius ſimul: agricolæ & mintes greges. Quia inebriaui animam laſſam: & omnem animam eſurientem ſaturaui. Ideò quaſi de ſomno ſuſcitatus ſum: & vidi, & ſomnus meus dulcis mihi. Ecce, dies veniũt, dicit Dominus: & ſeminabo domum Iſrael & domum Iuda ſemine hominum & ſemine iumẽtorum. Et ſicut vigilaui ſuper eos vt euellerem, & demolirer, & diſsiparem, & diſperderem, & affligerem: ſic vigilabo ſuper eos vt ædificem & plantem, ait Dominus. ‖In diebus illis non dicent vltrà, Patres Ezec. 18. a
comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt. Sed vnuſquiſque in iniquitate ſua morietur: omnis homo qui comederit vuam acerbã, obſtupeſcent dentes eius. Ecce dies venient, dicit Dominus: & feriam

do-

domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum:
"eorum. 6. non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus "veſtris' in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de Terra-Aegypti: pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cũ domo Iſrael poſt
Hebr. 8. c. Lucæ. 1. g. Sup. 24. c. dies illos, dicit Dominus: ‖Dabo legẽ meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam: & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et non docebit vltrà vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum, dicens, "Cognoſce' Dominum. omnes enim cognoſcent
"Cognoſcite 9. me à minimo eorum vſque ad maximum, ait
Actu. 10. g. Dominus: ‖quia propitiabor iniquitati eorũ, & peccati eorum non memorabor amplius.
G Hæc dicit Dominus qui dat ſolem in lumine diei, ordinem lunæ & ſtellarum in lumine noctis: qui turbat mare, & ſonant fluctus eius, Dominus exercituum nomen illi. Si defecerint leges iſtæ coram me dicit Dominus: tũc & ſemen Iſrael deficiet, vt non ſit gens coram me cunctis diebus. Hæc dicit Dominus, Si menſurari potuerint cœli ſurſum, & inueſtigari fundamenta terræ deorſum: & ego abijciam vniuerſum ſemen Iſrael, propter omnia quæ fecerunt, dicit Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & ædificabitur ciuitas
"normam. Domino à turre Hanameel, vſque ad portam anguli. Et exibit vltrà "norma' menſuræ in conſpectu eius ſuper collem Gareb: & circuibit Goàtha. Et omnem vallem cadauerum, & cineres, & vniuerſam regionem mortis, vſque ad torrentem Cedron, & vſque ad angulum portæ equorum Orientalis: ſanctum Domini non euelletur, & non deſtruetur vltrà in perpetuum.

S. *Obſidente Nabuchodonoſor Ieruſalem, Ieremias in atrio carceris poſitus agrum in Anathoth iuſſu Domini emit à ſuo patruele, iubetq; ſeruari librum emptionis: refert coram Domino beneficia Iſraelitis præſtita: Dominus dicit ſe traditurum ciuitatem cum populo regi Babylonis propter illorum idololatriam, ſed poſtea reuocaturum ipſos in Ieruſalem, ac percuſſurum cum eis nouum fœdus vt ſibi ex toto corde ſeruiant.*

CAP. XXXII.

A VErbum quod factum eſt ad Ieremiam à Domino in anno decimo Sedeciæ regis Iuda: ipſe eſt annus decimuſoctauus Nabuchodonoſor. Tunc exercitus regis Babylonis obſidebat Ieruſalem: & Ieremias propheta erat clauſus in atrio carceris, qui erat in domo regis Iuda. Clauſerat enim eum Sedecias rex Iuda, dicens, Quare vaticinaris, dicens, Hæc dicit Dominus, Ecce ego dabo ciuitatem iſtam in manu regis Babylonis, & capiet eam? Et Sedecias rex Iuda non effugiet de manu Chaldæorum: ſed tradetur in manus regis Babylonis: & loquetur os eius cum ore illius, & oculi eius oculos illius videbunt. Et in Babylonem ducet Sedeciam: & ibi erit donec viſitem eum, ait Dominus. ſi autem dimicaueritis aduerſum Chaldæos, nihil proſperum habebitis. Et dixit Ieremias, Factum eſt verbum Domini ad me, dicens, Ecce Hanameel filius Sellum patruelis tuus veniet ad te, dicens, Eme tibi agrum meũ qui eſt in Anathoth: tibi enim competit ex propinquitate vt emas. Et venit ad me Ha- B
nameel filius patrui mei ſecundum verbum Domini ad veſtibulum carceris, & ait ad me, Poſside agrum meum qui eſt in Anathoth in terra Ben-iamin: quia tibi competit hæreditas, & tu propinquus es vt poſſideas, Intellexi autem quòd verbum Domini eſſet. Et emi agrum ab Hanameel filio patrui mei qui eſt in Anathoth: & appendi ei argentum ſeptem ſtateres, & decem argenteos. Et ſcripſi in libro, & ſignaui, & adhibui teſtes: & appendi argẽtum in ſtatera. Et accepi librum poſſeſſionis ſignatum, & ſtipulationes, & rata, & ſigna forinſecus. Et dedi librum poſſeſſionis Baruch filio Neri filij Maaſiæ in oculis Hanameel patruelis mei, & in oculis teſtium qui ſcripti erant in libro emptionis, in oculis omnium Iudæorum qui ſedebãt in atrio carceris. Et præcepi Baruch coram eis, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael, Sume libros iſtos, librum emptionis hũc ſignatum, & librum hunc qui apertus eſt: & pone illos in vaſe fictili, vt permanere poſſint diebus multis. Hæc enim dicit Dominus exercituum C
Deus Iſrael, Adhuc poſſidebuntur domus, & agri, & vineæ in terra iſta. Et oraui ad Dominum poſtquam tradidi librum poſſeſſionis Baruch filio Neri, dicens. Heu, heu, heu, Domine Deus: Ecce tu feciſti cœlum & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento: non erit tibi difficile omne verbum. Qui facis miſericordiam in millibus, & reddis iniquitatem patrum in ſinum filiorum eorum poſt eos, Fortiſsime, magne, & potens, ‖Dominus exercituum nomen tibi. Magnus Exod. 34. a
conſilio, & incomprehenſibilis cogitatu: cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes vias filiorũ Adam: vt reddas vnicuiq; ſecũdum vias ſuas, & ſecundum fructum adinuentiõnum eius. Qui poſuiſti ſigna & portenta in Terra-Ae- D
gypti vſq; ad diem hãc, & in Iſrael, & in hominibus: & feciſti tibi nomẽ ſicut eſt dies hæc. Et eduxiſti populum tuũ Iſrael de Terra-Aegypti, in ſignis, & in portẽtis, & in manu robuſta, & in brachio extẽto, & in terrore magno. & dediſti eis terrã hanc, quam iuraſti patribus

eorum

eorum vt dares eis, terram fluentem lacte & melle. Et ingressi sunt, & possederunt eam: & non obedierunt voci tuæ, & in lege tua non ambulauerunt: omnia quæ mandasti eis vt facerent, non fecerunt: & euenerunt eis omnia mala hæc, Ecce munitiones extructæ sunt aduersum ciuitatem, vt capiatur: & vrbs data est in manus Chaldæorum, * qui præliantur aduersus eam à facie gladij, & famis, & pestilentiæ: & quæcunq; locutus es, acciderunt, vt tuipse cernis. Et tu dicis mihi Domine Deus, Eme agrum argẽto, & adhibe testes: cum vrbs data sit in manus Chaldæorum? Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens, Ecce, ego Dominus Deus vniuersæ carnis: nunquid mihi difficile erit omne verbum? Propterea hæc dicit Dominus, Ecce, ego tradam ciuitatem istam in manus Chaldæorum, & in manus regis Babylonis, & capient eam. Et venient Chaldæi præliantes aduersum vrbem hanc, & succendent eam igni, & comburent eam, & domos, in quarum domatibus sacrificabant Baal, & libabant dijs alienis libamina ad irritandum me. Erant enim filij Israel & filij Iuda iugiter facientes malum in oculis meis ab adolescentia sua: filij Israel qui vsq; nunc exacerbant me in opere manuum suarum, dicit Dominus. Quia in furore, & in indignatione mea facta est mihi ciuitas hæc, à die qua ædificauerunt eam, vsq; ad diem istã, qua auferetur de conspectu meo. Propter malitiam filiorum Israel & filiorum Iuda, quam fecerunt ad iracundiam me prouocantes, ipsi, & reges eorum, principes eorum, & sacerdotes eorum, & prophetæ eorum, viri Iuda & habitatores Ieruſalem. ‖ Et verterunt ad me terga & non facies: cum docerem eos diluculo & erudirem, & nollent audire vt acciperẽt disciplinam. ‖ Et posuerũt idôla sua in domo, in qua inuocatũ est nomen meũ, vt polluerent eam. Et ædificauerunt excelsa Baal, quæ sunt in valle filij Ennom: vt initiarẽt filios suos & filias suas Moloch: quod nõ mandaui eis, nec ascendit in cor meũ, vt facerent abominationem hanc, & in peccatum deducerent Iudam. Et nũc propter ista, hæc dicit Dominus Deus Israel ad ciuitatem hanc, de qua vos dicitis quòd tradatur in manus regis Babylonis in gladio, & in fame, & in peste. Ecce, ego congregabo eos de vniuersis terris ad quas eieci eos in furore meo, & in ira mea, & in indignatione grandi: & reducam eos ad locum istum, & habitare eos faciam confidenter. ‖ Et erunt mihi in populũ, & ego ero eis in Deũ. Et dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeãt me vniuersis diebus: & bene sit eis, & filijs eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum: & non desinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me. Et lætabor super eis, cum bene eis fecero: & plantabo eos in terra ista in veritate in toto corde meo & in tota anima mea. Quia hæc dicit Dominus, Sicut adduxi super populum istum omne malum hoc grande: sic adducam super eos omne bonũ quod ego loquor ad eos. Et possidebuntur agri in terra ista: de qua vos dicitis quòd deserta sit eo quòd non remanserit homo & iumentum, & data sit in manus Chaldæorum. Agri ementur pecunia, & scribentur in libro, & imprimetur signum, & testis adhibebitur: in terra Ben-iamin, & in circuitu Ieruſalem, in ciuitatibus Iuda, & in ciuitatibus mõtanis, & in ciuitatibus campestribus, & in ciuitatibus quæ ad Austrum sunt: quia conuertam captiuitatem eorum, ait Dominus.

* *& in manus regis Babylonis.*

Supra.2.f. 4.Re.21.a. Ezec.11.e.

S. Promittit Dominus se dimissurum peccata populi sui & à captiuitate reducturum multis beneficijs subsequentibus: germinauit Dauid germen iustitiæ faciens iustitiam & iudicium in terra, & firmissimum est pactum Domini cum Dauid & semine Iacob vehementer multiplicando.

CAP. XXXIII.

ET factum est verbum Domini ad Ieremiam secundò, cum adhuc clausus esset in atrio carceris, dicens, Hæc dicit Dominus qui facturus est: "&' formaturus illud, & paraturus, Dominus nomen eius. Clama ad me, & exaudiam te: & annũtiabo tibi grandia, & firma quæ nescis. Quia hæc dicit Dominus Deus Israel ad domos vrbis huius, & ad domos regis Iuda quæ destructæ sunt, & ad munitiones: & ad gladium venientium vt dimicent cum Chaldæis, & impleant eas cadaueribus hominum, quos percussi in furore meo & in indignatione mea, abscondens faciem meam à ciuitate hac propter omnem malitiam eorum. Ecce, ego obducam "eis' cicatricem & sanitatem, & curabo eos: & reuelabo illis deprecationem pacis & veritatis. Et conuertam conuersionem Iuda, & cõuersionem "Ieruſalem': & ædificabo eos sicut à principio. Et emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccauerunt mihi: & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum in quibus deliquerunt mihi, & spreuerunt me. Et erit mihi in nomen, & in gaudium, & in laudem, & in exultationem cunctis gentibus terræ quæ audierint omnia bona quæ ego facturus sum eis: & pauebunt, & turbabuntur in vniuersis bonis, & in omni pace quam ego faciam eis. Hæc dicit Dominus, Adhuc audietur in loco isto (quem vos dicitis esse desertum, eo quòd non sit homo, nec iumentum: in ciuitatibus Iuda, & foris Ieruſalẽ, quæ desolatæ sunt absque

A B

"Dominus.5 "ei.7. "Israel.1.

que homine & absque habitatore & absq; pecore) vox gaudij & vox lætitiæ, vox sponsi & vox sponsæ, vox dicentium, Confitemini Domino exercituum, quoniam bonus Dominus, quoniam in æternũ misericordia eius: & portantium vota in domum Domini. reducam enim conuersionem terræ sicut à principio, dicit Dominus. Hæc dicit Dominus exercitu C tuum, Adhuc erit in loco isto deserto absque homine, & absque iumento, & in cunctis ciuitatibus eius habitaculum pastorum accubantium gregum. In ciuitatibus montuosis, & in ciuitatibus campestribus, & in ciuitatibus quæ ad Austrum sunt: & in terra Ben-iamin, & in circuitu Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda adhuc tansibunt greges ad manum numerantis, ait Dominus. Supr.23.a. ‖Ecce dies venient, dicit Dominus: & suscitabo verbum bonum quod locutus sum ad domum Israel & ad domum Iuda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Dauid germen iustitiæ: & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis v Israel. saluabitur Iuda, & "Ierusalem' habitabit confi- hoc est quod vocabit eam.10. denter, & "hoc est nomen quod vocabunt eum', Dominus iustus noster. Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de Dauid vir, qui sedeat super thronum domus Israel. Et de sacerdotibus & de Leuitis non interibit vir à facie mea, qui offerat holocautomata, & incendat sacrificiũ, & cædat victimas omnibus diebus. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens, Hæc dicit Dominus, Si irritum D potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, vt non sit dies & nox in tempore suo: Et pactum meum irritum esse poterit cum Dauid seruo meo, vt non sit ex eo filius qui regnet in throno eius, & Leuitæ & sacerdotes ministri mei. Sicuti enumerari non possunt stellæ cœli, & metiri arena maris: sic multiplicabo semen Dauid serui mei, & Leuitas ministros meos. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens, Nunquid nõ vidisti quid populus hic locutus sit, dicens, Due cognationes, quas elegerat Dominus, abiectæ sunt: & populum meum despexerunt, eo quòd non sit vltrà gens coram eis, Hæc dicit Dominus, Si pactum meum inter diem & noctem, & leges cœlo & terræ non posui: equidem & semen Iacob, & Dauid serui mei proijciam, vt non assumam de semine eius principes seminis Abraham, Isaac, & Iacob. reducam enim conuersionem eorum, & miserebor eis.

S. Prædicit Dominus se traditurum regem Sedeciam in manus regis Babylonis vnà cum Ierusalem, quam igni succendet, eo quòd pactum quod coram Domino pepigerant de dimittendis his liberis quos ex Hebræis sibi in seruitutem subicerant, non seruauerint.

CAP. XXXIIII.

VErbum quod factum est ad Ieremiam A à Domino, quãdo Nabuchodonosor rex Babylonis, & omnis exercitus eius, vniuersaq; regna terræ quæ erant sub potestate manus eius, & omnes populi bellabãt contra Ierusalem, & cõtra omnes vrbes eius, dicẽs, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Vade, & loquere ad Sedeciam regem Iuda: & dices ad eum, Hæc dicit Dominus, Ecce, ego tradam ciuitatem hanc in manus regis Babylonis, & succendet eam igni. Et tu non effugies de manu eius: sed cõprehensione capiêris, & in manu eius tradêris: & oculi tui oculos regis Babylonis videbunt, & os eius cum ore tuo loquetur, & Babylonem introibis. Attamen audi verbum Domini Sedecia rex Iuda, Hæc dicit Dominus ad te, Nõ moriêris in gladio, sed in pace moriêris, & secundum combustiones patrum tuorum regum priorum qui fuerunt ante te, sic comburent te: & Væ domine, plangent te: quia verbũ ego locutus sum, dicit Dominus. Et locutus est Ieremias propheta ad B Sedeciam regem Iuda vniuersa verba hæc in Ierusalẽ. Et exercitus regis Babylonis pugnabat contra Ierusalem, & contra omnes ciuitates Iuda quæ reliquæ erant contra Lachis, & contra Azècha: hæ enim supererant de ciuitatibus Iuda, vrbes munitæ. Verbũ quod factum est ad Ieremiam à Domino, postquam percussit rex Sedecias fœdus cũ omni populo in Ierusalem, prædicans, Vt dimitteret vnusquisq; seruum suum, & vnusquisq; ancillam suam, Hebræum & Hebræã liberos: & nequaquam dominarẽtur eis, id est in Iudæo & fratre suo. Audierunt ergo omnes principes, & vniuersus populus, qui inierant pactum, vt dimitteret vnusquisque seruum suum & vnusquisq; ancillam suam liberos, & vltrà non dominarentur eis. audierunt igitur, & dimiserunt. Et cõuersi sunt deinceps: & retraxerunt seruos & ancillas ▷suas', quos dimiserãt liberos, & sub- ▷.6. iugauerunt in famulos & famulas. Et factum C est verbum Domini ad Ieremiam à Domino, dicens, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Ego percussi fœdus cum patribus vestris in die qua eduxi eos de Terra-Aegypti, de domo seruitutis, dicẽs, ‖Cùm cõpleti fuerint septem anni, Exod.21.a. dimittat vnusquisq; fratrem suum Hebræum, Deu.15.c. qui venditus est ei, & seruiet tibi sex annis: & dimittes eũ à te liberum. & non audierunt patres vestri me, nec inclinauerũt aurem suam. Et cõuersi estis vos hodie, & fecistis quod rectũ est in oculis meis, vt prædicaretis libertatẽ vnusquisq; ad amicũ suum: & inistis pactum in cũspectu meo, in domo in qua inuocatum est nomẽ meum super eam. Et reuersi estis, & commã-

commaculastis nomen meum: & reduxistis vnusquisq; seruum suum, & vnusquisque ancillam suã quos dimiseratis vt essent liberi & suæ potestatis: & subiugastis eos vt sint vobis serui & ancillæ. Propterea hæc dicit Dominus, Vos non audistis me, vt prædicaretis libertatem vnusquisque fratri suo, & vnusquisque amico suo: ecce ego prædico vobis libertatẽ, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, & ad famem: & dabo vos in cõmotionem cũctis regnis terræ. Et dabo viros qui præuaricãtur fœdus meum, & nõ obseruauerũt verba fœderis, quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum quem conciderunt in duas partes, & transierunt inter diuisiones eius, Principes Iuda & principes Ierusalem, eunuchi & sacerdotes, & omnis populus terræ, qui transierunt inter diuisiones vituli: Et dabo eos in manus inimicorum suorum, & in manus quærentiũ animam eorum: & erit morticinum eorum in escam volatilibus cœli & bestijs terræ. Et Sedeciam regem Iuda & principes eius dabo in manus inimicorum suorũ, & in manus quærentium animas eorum, & in manus exercituum regis Babylonis, qui recesserũt à vobis. Ecce, ego præcipio, dicit Dominus: & reducam eos in ciuitatem hanc, & præliabuntur aduersus eam: & capient eam, & incendent igni: & ciuitates Iuda dabo in solitudinem, eo quòd non sit habitator.

S. Exemplo obedientiæ Rechabitarum, præcepta patris sui licet dura seruantium, expostulat Dominus de pertinaci Iudæorum inobedientia ad uersus ipsius præcepta: quapropter his prænuntiat Dominus mala, illis autem bona.

CAP. XXXV.

A VErbum quod factum est ad Ieremiam à Domino in diebus Ioacim filij Iosiæ regis Iuda, dicens, Vade ad domum Rechabitarũ: & loquere eis, & introduces eos in domum Domini in vnam exedram thesaurorum, & dabis eis bibere vinum. Et assumpsi Iezoniam filium Ieremiæ filij Habsaniæ, & fratres eius, & omnes filios eius, & vniuersam domum Rechabitarum: & introduxi eos in domum Domini, ad gazophylacium filiorum Hanan filij Iegedeliæ hominis Dei, quod erat iuxta gazophylacium principũ, super thesaurum Maasiæ filij Sellum, qui erat custos vestibuli. Et posui coram filijs domus Rechabitarum scyphos plenos vino, & calices: & dixi ad eos, Bibite vinum. Qui responderunt,
B Non bibemus vinum: quia Ionadab filius Rechab, pater noster, præcepit nobis, dicẽs, Non bibetis vinum vos & filij vestri vsq; in sempiternum. Et domum nõ ædificabitis, & sementem non seretis, & vineas non plantabitis, nec habetis: sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, vt viuatis diebus multis super faciẽ terræ in qua vos peregrinamini. Obediuimus ergo voci Ionadab filij Rechab, patris nostri, in omnibus quæ præcepit nobis: ita vt nonbiberemus vinum cunctis diebus nostris: nos & mulieres nostræ, filij & filiæ nostræ: & non ædificaremus domos ad habitandum: & vineam & agrum & sementem nõ habuimus: sed habitauimus in tabernaculis, & obedientes 'fuimus' iuxta omnia quæ præcepit nobis 'fecimus.S. Ionadab pater noster. Cùm autem ascendisset Nabuchodonosor rex Babylonis ad terram nostram, diximus, Venite, & ingrediamur Ierusalem à facie exercitus Chaldæorũ, & à facie exercitus Syriæ: & mansimus in Ierusalem. Et C
factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Vade, & dic viris Iuda & habitatoribus Ierusalem. Nunquid non recipietis disciplinã, vt obediatis verbis meis, dicit Dominus? Præualuerũt sermones Ionadab filij Rechab, quos præcepit filijs suis vt non biberent vinum: & non biberunt vsq; ad diem hanc, quia obedierunt præcepto patris sui: ego autem locutus sum ad vos, de mane consurgens & loquens, & non obedistis mihi. Misíque ad vos omnes seruos meos prophetas, consurgens diluculo, mittensque, & dicens, ‖ Conuertimini Supr. 18. b. & 25. b.
ni vnusquisque à via sua pessima, & bona facite studia vestra: & nolite sequi deos alienos, neq; colatis eos, & habitabitis in terra quam dedi vobis & patribus vestris: & non inclinastis aurem vestram, neque audistis me. Firmauerunt igitur filij Ionadab filij Rechab præceptum patris sui quod præceperat eis: populus autem iste nõ obediuit mihi. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel, Ecce, ego adducam super Iudam & super omnes habitatores Ierusalẽ vniuersam afflictionem quam locutus sum aduersum illos: eo quòd locutus sum ad illos, & non audierunt: vocaui illos, & non responderunt mihi. Domui autem Rechabitarum dixit Ieremias: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Pro eo quòd obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia mandata eius, & fecistis vniuersa quæ præcepit vobis: propterea hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.

S. Iussu Domini mittit Ieremias inclusus carcere per Baruch librum comminationum, quem legat coram omni populo vt resipiscat: porrò rex Ioacim ipsum igni consumit, iubens Ieremiam & Baruch comprehendi, qui absconditi erant: Ieremias autem iussu Domini iubet Baruch alium scribere, & Ioacim

cim ac semen eius vnà cum Ierusalem prædicit perdendos.

CAP. XXXVI.

A ET factum est in anno quarto Ioacim filij Iosiæ regis Iuda: factū est verbum hoc ad Ieremiam à Domino, dicens, Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba quæ locutus sum tibi aduersum Israel & Iudam, & aduersum omnes gētes: à die qua locutus sum ad te ex diebus Iosiæ vsq; ad diem hanc: Si fortè audiente domo Iuda vniuersa mala quæ ego cogito facere eis, reuertatur vnusquisque à via sua pessima: & propitius ero iniquitati, & peccato eorum. Vocauit ergo Ieremias Baruch filium Neriæ: & scripsit Baruch ex ore Ieremiæ omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum, in volumine libri. Et præcepit Ieremias Baruch, dicens, Ego clausus sum, nec valeo ingredi domum Domini. Ingredere ergo tu, & lege de volu-
B mine in quo scripsisti ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo Domini in die ieiunij: insuper & audiente vniuerso Iuda, qui veniunt de ciuitatibus suis, leges eis: Si fortè cadat oratio eorum in conspectu Domini, & reuertatur vnusquisque à via sua pessima: quoniam magnus furor & indignatio est, quam locutus est Dominus aduersus populum hunc. Et fecit Baruch filius Neriæ iuxta omnia quæ præceperat ei Ieremias propheta, legens ex volumine sermones Domini in domo Domini. Factum est autem in anno quinto Ioacim filij Iosiæ regis Iuda, in mense nono: prædicauerunt ieiunium in conspectu Domini omni populo in Ierusalem, & vniuersæ multitudini quæ confluxerat de ciuitatibus Iuda in Ierusalem. Legitque Baruch ex volumine sermones Ieremiæ in domo Domi
C ni in gazophylacio Gamariæ filij Saphan scribæ, in vestibulo superiori, in introitu portæ nouæ domus Domini, audiente omni populo. Cumque audisset Michæas filius Gamariæ filij Saphan omnes sermones Domini ex libro: descendit in domum regis ad gazophylacium scribæ: & ecce, ibi omnes principes sedebant, Elisama scriba, & Dalaias filius Semeiæ, & Elnathan filius Achobor, & Gamarias filius Saphan, & Sedecias filius Hananiæ, & vniuersi principes. Et nūtiauit eis Michæas omnia verba quæ audiuit, legentem Baruch ex volumine in auribus populi. Miserunt itaque omnes principes ad Baruch, Iudi filium Nathaniæ filij Selemiæ filij Chusi, dicentes, Volumen ex quo legisti audiente populo, sume in manu tua, & veni. Tulit ergo Baruch
D filius Neriæ volumen in manu sua, & venit ad eos. Et dixerunt ad eum, Sede, & lege hæc in auribus nostris. Et legit Baruch in auribus eorum. Igitur cum audissent omnia verba, obstupuerunt vnusquisque ad proximum suum, & dixerunt ad Baruch, Nuntiare debemus regi omnes sermones istos. Et interrogauerunt eum dicentes, Indica nobis quomodo scripsisti omnes sermones istos ex ore eius. Dixit autem eis Baruch, Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones istos: & ego scribebam in volumine atramento. Et dixerunt principes ad Baruch, Vade, & abscondere tu & Ieremias, & nemo sciat vbi sitis. Et ingressi sunt ad regem in atrium: porrò volumen comendauerunt in gazophylacio Elisamæ scribæ: & nuntiauerunt audiente rege omnes sermones. Misitque rex Iudi, vt E sumeret volumen: qui tollens illud de gazophylacio Elizamæ scribæ, legit audiente rege, & vniuersis principibus qui stabant circa regem. Rex autem sedebat in domo hyemali in mense nono: & posita erat arula coram eo plena prunis. Cumque legisset Iudi tres pagellas vel quatuor, scidit illud schalpello scribæ: & proiecit in ignem qui erat super arulam: donec consumeretur omne volumen igni qui erat in arula. Et non timuerunt, neque scinderunt vestimenta sua rex, & omnes serui eius qui audierunt vniuersos sermones istos. Veruntamen Elnathan, & Dalaias, & Gamarias contradixerunt regi ne combureret librum: & non audiuit eos. Et præcepit rex Ieremiel fi- F lio Amélech, & Saraiæ filio Ezriel, & Selemiæ filio Abdeel, vt comprehenderent Baruch scribam, & Ieremiam prophetam. abscōdit autem eos Dominus, & factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetam postquam combusserat rex volumen, & sermones quos scripserat Baruch ex ore Ieremiæ, dicēs, Rursum tolle volumen aliud: & scribe in eo omnes sermones priores, qui erant in primo volumine, quod combusit Ioacim rex Iuda. Et ad Ioacim regem Iuda dices, Hæc dicit Dominus, Tu combusisti volumen illud, dicēs, Quare scripsisti in eo annuntians. Festinus veniet rex Babylonis, & vastabit terram hāc: & cessare faciet ex illa hominem & iumentū? Propterea hæc dicit Dominus contra Ioacim G regem Iuda, Non erit ex eo qui sedeat super solium Dauid: & cadauer eius proijcietur ad æstum per diem, & ad gelu per noctem. Et visitabo contra eum, & cōtra semen eius, & contra seruos eius iniquitates suas, & adducam super eos & super habitatores Ierusalem, & super viros Iuda omne malum quod locutus sum ad eos: & non audierunt. Ieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch filio Neriæ scribæ: qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones libri, quem combusserat Ioacim rex Iuda igni: & insuper additi sunt

sermo-

sermones multò plures, quàm antea fuerant.

S. Sedecias Iechoniæ succedens petit pro se orare Ieremiam, qui relicta à Chaldæis Ierusalem propter aduentum exercitus Pharaonis, prophetat Chaldæos redituros & Ierusalē exusturos: ipse quoque Ieremias vrbem egrediens, cæsus in carcerem detruditur, vnde à Sedecia eductus seruatur in vestibulo carceris, assignata ipsi indies torta panis.

CAP. XXXVII.

A ET regnauit rex Sedecias filius Iosiæ pro Iechonia filio Ioacim: quem constituit regem Nabuchodonosor rex Babylonis in terra Iuda. Et non obediuit ipse, & serui eius, & populus terræ verbis Domini quæ locutus est in manu Ieremiæ prophetæ. Et misit rex Sedecias Iuchal filium Selemiæ, & Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem ad Ieremiam prophetam, dicens, Ora pro nobis Dominum Deum nostrum. Ieremias autem liberè ambulabat in medio populi. non enim miserāt eum in custodiam carceris. Igitur exercitus Pharaonis egressus est de Aegypto: & audientes Chaldæi qui obsidebant Ierusalem, huiuscemodi nuntium, recesserunt ab Ierusalem. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetam, dicēs, Hæc dicit Dominus

B Deus Israel, Sic dicetis regi Iuda, qui misit vos ad me interrogandum: Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in auxilium, reuertetur in terram suam in Aegyptum & redient Chaldæi, & bellabunt contra ciuitatem hanc: & capient eam, & succendent eam igni. Hæc dicit Dominus, Nolite decipere animas vestras, dicentes, Euntes abibunt, & recedent à nobis Chaldæi: quia non abibunt. Sed & si percusseritis omnem exercitū Chaldæorum qui præliantur aduersum vos, & derelicti fuerint ex eis aliqui vulnerati: singuli de tentorio suo consurgent, & incendēt ciuitatem hanc igni. Ergo cùm recessisset exercitus Chaldæorum ab Ierusalem propter exercitum Pharaonis, Egressus est Ieremias de Ierusalem vt iret in terram Ben-iamin, & diuideret ibi possessionem in cōspectu ciuiū.

C Cumque peruenisset ad portam Ben-iamin, erat ibi custos portæ per vices, nomine Ierias, filius Selemiæ filij Hananiæ: & apprehendit Ieremiam prophetam, dicens, Ad Chaldæos profugis. Et respondit Ieremias, Falsum est, non fugio ad Chaldæos, Et nō audiuit eum: sed comprehendit Ierias Ieremiam, & adduxit eum ad principes. Quam ob rem irati principes contra Ieremiam, cæsum eum miserunt in carcerem qui erat in domo Ionathan scribæ. ipse enim præpositus erat super carcerem. Itaque ingressus est Ieremias in domum laci & in ergastulum: & sedit ibi Ieremias diebus multis. Mittens autem Sedecias rex tulit eum: & interrogauit eum in domo sua absconditè, & dixit, Putásne est sermo à Domino? Et dixit Ieremias, Est, Et ait, In manus regis Baby D lonis tradêris. Et dixit Ieremias ad regem Sedeciam, Quid peccaui tibi & seruis tuis & populo tuo, quia misisti me in domum carceris? Vbi sunt prophetæ vestri qui prophetabant vobis, & dicebant, Non veniet rex Babylonis super vos, & super terram hanc: Nunc ergo audi obsecro Domine mi rex, Valeat deprecatio mea in conspectu tuo: & ne me remittas in domum Ionathan scribæ, ne moriar ibi. Præcepit ergo rex Sedecias vt traderetur Ieremias in vestibulo carceris: & daretur ei torta panis quotidie, excepto pulmento, donec consumerentur omnes panes de ciuitate: & mansit Ieremias in vestibulo carceris.

S. Ieremias principibus à rege traditus mittitur in lacum lutosum, vnde iussu regis per Abdemélech eductus in vestibulum carceris, suadet regi vt egrediatur ad Chaldæos, alioqui nec ipse eos effugiet, & ciuitas ab eis igne succēdetur: iubet quoque rex Ieremiæ vt hoc colloquium seruet secretum. CAP. XXXVIII.

A VDiuit autē Saphatias filius Mathan, & Gedelias filius Phassur, & Iuchal filius Selemiæ, & Phassur filius Melchiæ, sermones quos Ieremias loquebatur ad omnem populum, dicēs, Hæc dicit Dominus, ‖ Quicunque mansserit in ciuitate hac, morie- *Sup. 21. 9.*
tur gladio & fame & peste: qui autem profugerit ad Chaldæos, viuet, & erit anima eius sospes & viuens. Hæ dicit Dominus, Tradendo tradetur ciuitas hæc in manu exercitus regis Babylonis, & capiet eā. Et dixerunt principes regi, Rogamus vt occidatur homo iste: de industria enim dissoluit manus virorum bellantium, qui remanserunt in ciuitate hac, & manus vniuersi populi, loquens ad eos iuxta verba hæc, siquidem homo iste non quærit pacē populo huic, sed malū. Et dixit rex Sedecias, B Ecce ipse in manibus vestris est: nec enim fas est regem vobis quicquam negare. Tulerunt ergo Ieremiam, & proiecerunt eum in lacum Melchiæ filij Amélech qui erat in vestibulo carceris: & submiserunt Ieremiam in "funibus in lacum in quo non erat aqua, sed lutum. descendit itaq; Ieremias in cœnum. Audiuit autē Abde-mélech Aethiops vir eunuchus qui erat in domo regis, quòd misissent Ieremiam in lacum: porrô rex sedebat in porta Ben-iamin. Et egressus est Abde-mélech de domo regis, & locutus est ad regem, dicens, Domine mi rex, malè fecerunt viri isti omnia quæcunque perpetrarunt contra Ieremiam prophetam, mittentes eum in lacum, vt moriatur ibi fame. non sunt enim panes vltrà in ciuitate.

"funibus, & in lacu nō.

Præ-

C Præcepit itaque rex Abde-mélech Aethiopi, dicens, Tolle tecum hinc triginta viros, & leua Ieremiam prophetam de lacu, antequam moriatur. Assumptis ergo Abde-mélech secũ viris, ingressus est domum regis, quæ erat sub cellario: & tulit inde veteres pannos, & anti-
vestimẽta qua quæ computruerant: & submisit ea ad Ieremiam in lacum per funiculos. Dixitq; Abde-mélech Aethiops ad Ieremiam, Pone vete-
"subter. 4. res pannos & hæc scissa & putrida sub cubito manuum tuarum, & "super' funes. fecit ergo Ieremias sic. Et extraxerunt Ieremiam funi-
D bus, & eduxerunt eum de lacu. mansit autem Ieremias in vestibulo carceris. Et misit rex Sedecias, & tulit ad se Ieremiam prophetam ad ostium tertium quod erat in domo Domini: & dixit rex ad Ieremiam, Interrogo ego te sermonem, ne abscondas à me aliquid. Dixit autem Ieremias ad Sedeciam, Si annuntiauero tibi, nunquid non interficies me? & si consilium dedero tibi, non me audies. Iurauit ergo rex Sedecias Ieremiæ clàm, dicens, Viuit Dominus qui fecit nobis animam hãc, si occidero te, & si tradidero te in manus virorũ istorum qui quærunt animam tuam. Et dixit Ie-
E remias ad Sedeciam, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Si profectus exieris ad principes regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non succendetur igni: & saluus eris tu, & domus tua. Si autem non exieris ad principes regis Babylonis, tradetur ciuitas hæc in manus Chaldæorum, & succendent eã igni: & tu non effugies de manu eorum. Et dixit rex Sedecias ad Ieremiam, Solicitus sum propter Iudæos: qui transfugerunt ad Chaldæos: ne fortè tradar in manus eorum, & illudant mihi. Respondit autem Ieremias, Nõ te tradent. audi quæso vocem Domini, quam ego loquor ad te, & bene tibi erit, & viuet anima tua. Quòd si nolueris egredi: iste est ser-
F mo quem ostendit mihi Dominus, Ecce omnes mulieres quæ remanserunt in domo regis Iuda, educẽtur ad principes regis Babylonis: & ipsæ dicent, Seduxerunt te, & præualuerunt aduersum te viri pacifici tui, demerserunt in cœno, & in lubrico pedes tuos, & recesserunt à te. Et omnes vxores tuæ, & filij tui educentur ad Chaldæos: & non effugies manus eorũ sed in manu regis Babylonis capieris, & ciuitatem hanc comburet igni. Dixit ergo Sedecias ad Ieremiam. Nullus sciat verba hæc, &
G non morieris. Si autem audierint principes quia locutus sum tecum: & venerint ad te, & dixerint tibi, Indica nobis quid locutus sis cũ rege, ne celes nos, & non te interficiemus: & quid locutus est tecum rex: Dices ad eos, Prostraui ego preces meas coram rege, ne me reduci iuberet in domum Ionathan, & ibi morerer. Venerunt ergo omnes principes ad Ieremiam, & interrogauerunt eum: & locutus est eis iuxta omnia verba quæ præceperat ei rex, & cessauerunt ab eo: nihil enim fuerat auditum. Mansit verò Ieremias in vestibulo carceris, vsque ad diem quo capta est Ierusalem & factum est vt caperetur Ierusalem.

S. Ierusalem à rege Babylonis capta, rex Sedecias fugiẽs capitur vnà cum principibus cuius filij in conspectu ipsius trucidantur cum nobilibus, ipseq; exoculatur, ac vinctus in Babylonem ducitur: subuerso autem muro Ierusalem, & palatio alijsq; domibus igne succensis, pars vulgi transfertur in Babylonem, & pars Ierosolymis relinquitur, Ieremias verò de carceris vestibulo liber educitur.

CAP. XXXIX.

A ANno nono Sedeciæ regis Iuda, mense decimo, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, & omnis exercitus eius ad Ierusalem, & obsidebant eam. Vndecimo autem anno Sedeciæ, mẽse quarto, "quinta' men "nonã. 1. sis aperta est ciuitas. Et ingressi sunt omnes principes regis Babylonis, & sederunt in porta media: Neregel, Seréser, Semegar-nabu, Sarsachim, Rab-sares, Neregel, Seréser, Reb-mag, & omnes reliqui principes regis Babylonis. Cumque vidisset eos Sedecias rex Iuda, & omnes viri bellatores, fugerunt: & egressi sunt nocte de ciuitate per viam horti regis, & per portam quæ erat inter duos muros, & egressi sunt ad viam deserti. Persecutus est autem eos exercitus Chaldæorum: & comprehen- B derunt Sedeciam in campo solitudinis Ierichontinæ, & captum adduxerunt ad Nabuchodonosor regem Babylonis in Reblâtha, quæ est in Terra-Emath: & locutus est ad eũ iudicia. Et occîdit rex Babylonis filios Sedeciæ in Reblátha, in oculis eius: & omnes nobiles Iuda occîdit rex Babylonis, Oculos quoque Sedeciæ eruit: & vinxit eum compedibus, vt duceretur in Babylonem. Domum quoque regis, & domum vulgi succenderunt Chaldæi igni: & murum Ierusalem subuerterunt. Et reliquias populi, qui remanserant in ciuitate, & perfugas qui transfugerant ad eũ, & superfluos vulgi qui remanserant, transtulit Nabuzardan magister militum in Ba- C bylonem. Et de plebe pauperum, qui nihil penitus habebant, dimisit Nabuzardan magister militum in Terra-Iuda: & dedit eis vineas & cisternas in die illa. Præceperat autem Nabuchodonosor rex Babylonis de Ieremia Nabuzardan magistro militum, dicens, Tolle illum, & pone super eum oculos tuos, nihilque ei mali facias: sed vt voluerit, sic facias ei. Misit ergo Nabuzardan princeps militiæ, & "Nabusezbaz' & Rab-sares, & "Nabu & Sesban. 16.

Ne-

Neregel,& Seréſer,& Reb-mag, & omnes optimates regis Babylonis,miſerũt,& tulerunt Ieremiam de veſtibulo carceris, & tradiderũt
D eum Godoliæ filio Ahicam filij Saphã, vt intraret in domum , & habitaret in populo. Ad Ieremiam autẽ factus fuerat ſermo Domini, cùm clauſus eſſet in veſtibulo carceris, dicẽs, Vade,& dic Abdemélech Aethiopi,dicẽs,Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael,Ecce, ego inducam ſermones meos ſuper ciuitatem hanc in malum,& non in bonum:& erunt in conſpectu tuo in die illa. Et liberabo te in die illa,ait Dominus:& non tradêris in manus virorum quos tu formidas: Sed eruens liberabo te,& gladio non cades: ſed erit tibi anima tua in ſalutem, quia in me habuiſti fiduciam , ait Dominus.

S. Ieremiæ permittitur liberè habitare vbicũque voluerit, qui vnà cum diſperſis Iudæis venit ad Godoliam Præfectũ reliquijs Iudæorũ:qui Godolias audire noluit Iohanan monentem ipſum de Iſmahel intentante ei mortem.

CAP. XL.

A SErmo qui factus eſt ad Ieremiam à Domino,poſtquàm dimiſſus eſt à Nabuzardan magiſtro militiæ de Rama , quando tulit eum vinctum catenis in medio omnium qui migrabant de Ieruſalem,& Iuda, & ducebantur in Babylonem.Tollens ergo princeps militiæ Ieremiã,dixit ad eum , Dominus Deus tuus locutus eſt malum hoc ſuper locum iſtum, & adduxit: & fecit Dominus ſicut locutus eſt:quia peccaſtis Domino, & non audiſtis vocẽ eius, & factus eſt vobis ſermo hic. Nunc ergo ecce ſolui te hodie de catenis quæ ſunt in manibus tuis : ſi placet tibi vt venias mecum in Babylonem:veni & ponam oculos meos ſuper te: ſi autẽ diſplicet tibi venire mecum in Babylonem,reſide:ecce omnis terra in cõſpectu tuo eſt,quod elegeris, & quò placue
B rit tibi vt vadas , illuc perge. Et mecum noli venire : ſed habita apud Godoliam filium Ahicam filij Saphan , quem præpoſuit rex Babylonis ciuitatibus Iudæ : habita ergo cum eo in medio populi: vel quocunque placuerit tibi vt vadas,vade. Dedit quoque ei magiſter militiæ cibaria,& munuſcula, & dimiſit eum. Venit autem Ieremias ad Godoliam filium Ahicam in Maſphath: & habitauit cum eo in medio populi qui relictus fuerat in terra.Cũque audiſſent omnes principes exercitus, qui diſperſi fuerant per regiones , ipſi & ſocij eorum,quòd præfeciſſet rex Babylonis Godoliã filium Ahicam terræ: & quòd commmendaſſet ei viros,& mulieres,& paruulos, & de pauperibus terræ qui non fuerant tranſlati in Ba-
C bylonem:Venerũt ad Godoliam in Maſphath & Iſmahel filius Nathaniæ,& Iohanan,& Ionathan filij Caree , & Sareas filius Thanehumeth,& filij Ophi qui erãt de Netophathi,& Iezonias filius Maachathi , ipſi & viri eorũ. Et iurauit eis Godolias filius Ahicam filij Saphan,& comitibus eorũ,dicẽs,‖Nolite timere 4.Re.25.f
ſeruire Chaldæis : habitate in terra, & ſeruite regi Babylonis,& bene erit vobis. Ecce ego habito in Maſphath , vt reſpondeam præcepto Chaldæorũ qui mittuntur ad nos: vos autem colligite vindemiã,& meſſem & oleũ,& condite in vaſis veſtris: & manete in vrbibus veſtris quas tenetis. Sed & omnes Iudæi qui erãt *"finibus.*
in Moab,& in "filijs' Ammon,& in Idumea,& in vniuerſis regionibus,audito quòd dediſſet rex Babylonis reliquias in Iudæa,& quòd præpoſuiſſet ſuper eos Godoliam filium Ahicam D
filij Saphan: reuerſi ſunt inquam omnes Iudæi de vniuerſis locis ad quæ profugerant: & venerunt in terram Iuda ad Godoliam in Maſphath:& collegerunt vinum,& meſſem multam nimis.Iohanã autem filius Caree, & omnes principes exercitus,qui diſperſi fuerant in regionibus , venerunt ad Godoliam in Maſphath . Et dixerunt ei, Scito quòd Baalis rex filiorum Ammon miſit Iſmahel filium Nathaniæ percutere animam tuam. Et nõ credidit eis Godolias filius Ahicam. Iohanã autem filius Caree dixit ad Godoliã ſeorſum in Maſphath loquens,Ibo,& percutiam Iſmahel filium Nathaniæ nullo ſciente : ne interficiat animam tuam , & diſsipentur omnes Iudæi qui congregati ſunt ad te, & peribũt reliquiæ Iuda.Et ait Godolias filius Ahicam ad Iohanan filium Caree , Noli facere verbum hoc: falſum enim tu loqueris de Iſmahel.

S. Iſmahel dolo occidit Godoliã Præfectum cum Iudæis & Chaldæis qui cum eo erant in Maſphath:alioſq; octoginta interimens,pepercit decem qui ſe theſauros habere dicebant : ac tandem veritus Iohanan ac principes bellatorum fugit cum octo viris , liberato populo quem ceperat captiuum: omnes autem qui reliqui ſunt, ſtatuunt fugere in Ægyptum à facie Chaldæorum.

CAP. XLI.

ET factum eſt in menſe ſeptimo , venit A
Iſmahel filius Nathaniæ , filij Eliſama de ſemine regali, & optimates regis, & decem viri cum eo, ad Godoliam filium Ahicam in Maſphath : & comederunt ibi panes ſimul in Maſphath . Surrexit autem Iſmahel filius Nathaniæ , & decem viri qui cum eo erãt,& percuſſerunt Godoliam filium Ahicam filij Saphan gladio,& interfecerunt eũ,quem præfecerat rex Babylonis terræ. Omnes quoque Iudæos qui erant cum Godolia in Maſphath,& Chaldæos qui reperti ſunt ibi,& viros bellatores percuſsit Iſmahel.Secundo autem die

tem die postquam occiderat Hodoliam nullo adhuc sciente, venerunt viri de Sichem,& de Silo,& de Samaria octoginta viri:rasi barba,& scissis vestibus, & squalentes:& munera & thus habebant in manu, vt offerrent in domo Domini. Egressus ergo Ismahel filius Nathaniæ in occursum eorum de Masphath, incedens & plorans ibat: cùm autem occurrisset eis,dixit ad eos,Venite ad Godoliam filium Ahicam. Qui cùm venissent ad medium ciuitatis, interfecit eos Ismahel filius Nathaniæ circa medium laci, ipsi & viri qui erant cum eo. Decem autem viri reperti sunt inter eos, qui dixerunt ad Ismahel, Noli occidere nos:quia habemus thesauros in agro frumenti,& hordei, & olei, & mellis. Et cessauit: & non interfecit eos cum fratribus suis. Lacus autem in quem proiecerat Ismahel omnia cadauera virorum quos percussit propter Godoliam, ipse est quem fecit rex Asa, propter Baasa regem Israel:ipsum repleuit Ismahel filius Nathaniæ occisis. Et captiuas duxit Ismahel omnes reliquias populi, qui erat in Masphath:filias regis & vniuersum populum qui remanserat in Masphath: quos commẽdauerat Nabuzardan princeps militiæ, Godoliæ filio Ahicã. Et cepit eos Ismahel filius Nathaniæ: & abijt,vt transiret ad filios Ammõ. Audiuit aũt Iohanan filius Caree,& omnes principes bellatorum qui erant cum eo,omne malum quod fecerat Ismahel filius Nathaniæ. Et assumptis vniuersis viris,profecti sunt vt bellarent aduersum Ismahelẽ filium Nathaniæ: & inuenerunt eum ad aquas multas quæ sunt in Gabaon. Cùmque vidisset omnis populus qui erat cum Ismahel, Iohanan filium Caree, & vniuersos principes bellatorum qui erant cum eo, lætati sunt. Et reuersus est omnis populus, quem ceperat Ismahel,in Masphath: reuersusque abijt ad Iohanan filium Caree. Ismahel autem filius Nathaniæ fugit cum octo viris à facie Iohanan,& abijt ad filios Ammon. Tulit ergo Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum qui erant cũ eo, vniuersas reliquias vulgi,quas reduxerant ab Ismahel filio Nathaniæ de Masphath, postquã percussit Godoliam filiũ Ahicam: fortes viros ad pæliũ, & mulieres, & pueros, & eunuchos quos reduxerat de Gabaõ. Et abierũt, & sederũt peregrinãtes in Chamaam, quæ est iuxta Beth-lehem: vt pergerẽt,& introirẽt Aegyptum à facie Chaldæorũ. timebãt enim eos, quia percusserat Ismahel filius Nathaniæ Godoliam filium Ahicam, quem præposuerat rex Babylonis in in terra Iuda.

S. *Missus Ieremias ad orandũ ac consulendum Dominum pro reliquijs Iudæorũ,respõdet ipsos fore saluos si in Iudæa maneant: si autẽ in Ægyptum fugiant,dicit eos omnes gladio,fame & peste morituros.* CAP. XLII.

ET accesserunt omnes principes bellatorum,& Iohanan filius Caree,& Iezonias filius Osaiæ,& reliquum vulgus à paruo vsque ad magnum: Dixeruntq; ad Ieremiam prophetam,Cadat oratio nostra in cõspectu tuo: & ora pro nobis ad Dominum Deum tuum pro vniuersis reliquijs istis,quia derelicti sumus pauci de pluribus, sicut oculi tui nos intuentur: Et annuntiet nobis Dominus Deus tuus viam per quam pergamus, & verbum quod faciamus. Dixit autem ad eos Ieremias propheta, Audiui: ecce ego oro ad Dominum Deum vestrum secundum verba vestra. omne verbũ quodcunq; responderit mihi,indicabo vobis:nec celabo vos quicquam. Et illi dixerunt ad Ieremiam,Sit Dominus inter nos testis veritatis & fidei, si non iuxta omne verbum in quo miserit te Dominus Deus tuus ad nos,sic faciemus: Siue bonum est,siue malũ, voci Domini Dei nostri ad quem mittimus te obediemus: vt bene sit nobis cum audierimus vocẽ Domini Dei nostri. Cum autem completi essent decem dies, factum est verbum Domini ad Ieremiam. Vocauitq; Iohanan filium Caree,& omnes principes bellatorum,qui erant cum eo,& vniuersum populum à minimo vsq; ad magnum. Et dixit ad eos,Hæc dicit Dominus Deus Israël, ad quem misistis me, vt prosternerem preces vestras in conspectu eius,Si quiescentes manseritis in terra hac, ædificabo vos, & non destruam:plantabo,& non euellã:iam enim placatus sum super malo quod feci vobis. Nolite timere à facie regis Babylonis, quem vos pauidi formidatis:nolite metuere eum,dicit Dominus:quia vobiscũ sum ego,vt saluos vos faciam & eruã de manu eius,& dabo vobis misericordias,& miserebor vestri, & habitare vos faciam in terra vestra. Si autem dixeritis vos, Non habitabimus in terra ista, nec audiemus vocem Domini Dei nostri,dicentes,Nequaquam, sed ad Terram-Aegypti pergemus:vbi non videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus, & famẽ non sustinebimus: & ibi habitabimus. Propter hoc nunc audite verbum Domini reliquiæ Iuda,Hæc dicit Dominus exercituum,Deus Israel, Si posueritis faciem vestram vt ingrediamini Aegyptum, & intraueritis vt ibi habitetis: gladius quem vos formidatis, ibi comprehẽdet vos in terra-Aegypti: & fames pro qua estis solliciti,adhærebit vobis in Aegypto, & ibi moriemini. Omnesq; viri, qui posuerint faciẽ suam vt ingrediantur Aegyptum,vt habitent ibi,morientur gladio,& fame, & peste:nullus de eis remanebit,nec effugiet à facie mali quod ego afferam

A

B

C

D

*Iosiæ.8. Osiæ.6.

ſuper eos. Quia hæc dicit Dominus exercituum, Deus Iſrael, Sicut conflatus eſt furor meus, & indignatio mea ſuper habitatores Ieruſalem: ſic conflabitur indignatio mea ſuper
D vos, cùm ingreſsi fueritis Aegyptum: & eritis in iuſiurandum, & in ſtuporem, & in maledictum, & in opprobrium: & nequaquam vltrà videbitis locum iſtum. Verbum Domini ſuper vos reliquiæ Iuda, Nolite intrare Aegyptum: Sciẽtes ſcietis quia obteſtatus ſum vos hodie quia decepiſtis animas veſtras. vos enim miſiſtis me ad Dominũ Deũ ″noſtrum′ dicentes, Ora pro nobis ad Dominum Deum noſtrum: & iuxta omnia quæcũque dixerit tibi Dominus Deus noſter, ſic annuntia nobis, & faciemus. Et annuntiaui vobis hodie, & non audiſtis vocem Domini Dei veſtri ſuper vniuerſis pro quibus miſit me ad vos. Nunc ergo ſcientes ſcietis quia gladio & fame & peſte moriemini in loco ad quem voluiſtis intrare vt habitaretis ibi.

veſtrum.5.

S. Reliquiæ Iudæorum non audientes Domini præceptũ quod referebat Ieremias, proficiſcuntur vnà cum Ieremia & Baruch in Ægyptũ, vbi conſtitutus Ieremias vaticinatur regẽ Babylonis vaſtaturũ terram Ægypti cum idõlis ſuis, eiq; dominaturũ. CAP. XLIII.

A FActum eſt autem, cùm compleſſet Ieremias loquẽs ad populum vniuerſos ſermones Domini Dei eorum, pro quibus miſerat eum Dominus Deus eorum ad illos,
″Oſaiæ.4. Oſiæ.6. omnia verba hæc: dixit Azarias filius ″Ioſiæ,, & Iohanan filius Caree, & omnes viri ſuperbi, dicentes ad Ieremiam, Mendacium tu loqueris: non miſit te Dominus Deus noſter, dicens, Ne ingrediamini Aegyptum, vt habitetis illic. Sed Baruch filius Neriæ incitat te aduerſum nos, vt tradat nos in manus Chaldæorum vt interficiat nos, & traduci faciat in Babylonem. Et non audiuit Iohanan filius
B Caree, & omnes principes bellatorũ, & vniuerſus populus, vocem Domini vt manerent in Terra-Iuda: Sed tollens Iohanan filius Caree, & vniuerſi principes bellatorum vniuerſos reliquiarũ Iuda, qui reuerſi fuerant de cũctis gentibus ad quas fuerant antè diſperſi, vt habitarent in Terra-Iuda: viros & mulieres, & paruulos, & filias regis: & omnem animam quam reliquerat Nabuzardan princeps militiæ cum Godolia filio Ahicam filij Saphan: & Ieremiam prophetam, & Baruch filiũ Ne-
C riæ: Et ingreſsi ſunt Terrã-Aegypti, quia non obedierunt voci Domini: & venerunt vſque ad Taphnis. Et factus eſt ſermo Domini ad Ieremiam in Taphnis, dicens, Sume lapides grandes in manu tua, & abſcondes eos in crypta, quæ eſt ſub muro lateritio in porta domus Pharaonis iu Taphnis: cernentibus viris Iudæis. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael, Ecce, ego mittam, & aſſumam Nabuchodonoſor regem Babylonis ſeruum meum: & ponam thronum eius ſuper lapides iſtos quos abſcondi, & ſtatuet ſolium ſuum ſuper eos. Veniensque percutiet Terrã-
D Aegypti: quos in mortem, in mortem: & quos in captiuitatem, in captiuitatem: & quos in gladium, in gladium. Et ſuccendet ignem in delubris deorum Aegypti, & comburet ea, & captiuos ducet illos: & amicietur Terra-Aegypti, ſicut amicitur paſtor pallio ſuo: & egredietur inde in pace. Et cõteret ſtatuas domus Solis quæ ſunt in Terra-Aegypti: & delubra deorum Aegypti comburet igni.

S. Iudæi in Ægypto reprehenſi à Ieremia ſuper idololatria, obſtinatè reſpõdent vnà cum multitudine mulierum, ſe permanſuros in idololatria inueterata: quos Ieremias prædicit vniuerſos gladio & fame conſumendos, regemque Ægypti tradendum iu manus inimicorum ſuorum, ac Terram-Ægypti prorſus vaſtandam.

CAP. XLIIII.

VErbum quod factum eſt ad Ieremiã, A ad omnes Iudæos qui habitabant in Terra-Aegypti, habitantes in Magdalo, & in Taphnis, & in Memphis, & in terra Phatures, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael, Vos vidiſtis omne malum iſtud quod adduxi ſuper Ieruſalẽ, & ſuper omnes vrbes Iuda: & ecce deſertæ ſunt hodie, & non eſt in eis habitator: propter malitiã quam fecerunt, vt me ad iracundiam prouocarent, & irent, & ſacrificarent, & colerent deos alienos quos neſciebant & illi & vos & patres veſtri. Et miſi ad vos omnes ſeruos meos prophetas de nocte conſurgens, mittensq;, & dicens, Nolite facere verbũ abominationis huiuſcemodi ▷quam odiui′. Et non audierunt, *▷.22.* nec inclinauerunt aurem ſuam vt cõuerterentur à malis ſuis, & non ſacrificarent dijs alienis. Et conflata eſt indignatio mea & furor B meus: & ſuccenſa eſt in ciuitatibus Iuda, & in platéis Ieruſalem: & verſæ ſunt in ſolitudinẽ & vaſtitatem ſecundum diem hanc. Et nunc hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael. Quare vos facitis malum grande ▷hoc′contra *▷.8.* animas veſtras: vt intereat ex vobis vir & mulier, pauulus & lactens de medio Iudæ, nec relinquatur vobis quicquam reſiduum. Prouocantes me in operibus manuum veſtrarum, ſacrificando dijs alienis in Terra-Aegypti, in quam ingreſsi eſtis vt habitetis tibi: & diſpereatis, & ſitis in maledictionem & in opprobrium cunctis gentibus terræ? Nunquid obliti eſtis mala patrum veſtrorum, & mala regum Iuda, & mala vxorum ″eius′, & mala veſtra, *″corrum.6.* & mala

& mala vxororum veſtrarum, quæ fecerunt in terra Iuda, & in regionibus Ieruſalē? Non ſunt mundati vſque ad diem hanc: & non timuerunt, & non ambulauerunt in lege Domini, & in præceptis meis, quæ dedi coram vobis & coram patribus veſtris. Ideò hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael, ‖Ecce ego ponam faciem meā in vobis in malum: & diſperdam omnem Iudam. Et aſſumam reliquias Iudæ, qui poſuerunt facies ſuas vt ingrederētur Terram-Aegypti, & habitarent ibi: & conſumentur omnes in Terra-Aegypti: cadent in gladio, & in fame: & conſumentur à minimo vſque ad maximum, in gladio & in fame morientur: & erunt in iuſiurandum, & in miraculum, & in maledictionem, & in opprobriū. Et viſitabo *habitatores Terræ-Aegypti, ſicut viſitaui ſuper Ieruſalem: in gladio & fame, & peſte. Et non erit qui effugiat, & fit reſiduus de reliquijs Iudæorum qui vadunt vt peregrinentur in Terra-Aegypti: & reuertantur in terram Iuda ad quam ipſi eleuāt animas ſuas, vt reuertātur & habitent ibi, non reuertentur niſi qui fugerint. Reſponderunt autem Ieremiæ omnes viri ſcientes quòd ſacrificarent vxores eorum dijs alienis: & vniuerſæ mulieres quarū ſtabat multitudo grandis: & omnis populus habitantium in terra-Aegypti in Phatures, dicentes, Sermonem quē locutus es ad nos in nomine Domini nō audiemus ex te: ſed facientes faciemus omne verbum quod egredietur de ore noſtro, vt ſacrificemus reginæ cœli, & libemus ei libamina ſicut fecimus nos & patres noſtri, reges noſtri & principes noſtri in vrbibus Iuda, & in plateis Ieruſalem: & ſaturati ſumus panibus, & bene nobis erat, malumque non vidimus. Ex eo autem tempore quo ceſſauimus ſacrificare reginæ cœli, & libare ei libamina, indigemus omnibus, & gladio & fame conſumpti ſumus. ‖Quod ſi nos ſacrificamus regine cœli, & libamus ei libamina: nunquid ſine viris noſtris fecimus ei placentas ad colendum eam, & libandum ei libamina? Et dixit Ieremias ad omnem populū, aduerſum viros, & aduerſum mulieres, & aduerſum vniuerſam plebem, qui reſponderant ei verbum, dicens, Nunquid nō ſacrificium quod ſacrificaſtis in ciuitatibus Iuda & in platēis Ieruſalem vos & patres veſtri, reges veſtri & principes veſtri & populus terræ, horum recordatus eſt Dominus, & aſcendit ſuper cor eius? Er non poterat Dominus vltrà portare propter malitiam ſtudiorū veſtrorum, & propter abominationes quas feciſtis: & facta eſt terra veſtra in deſolationem, & in ſtuporem, & in maledictum, eò quòd non ſit habitator, ſicut eſt dies hæc. Propterea quòd ſacrificaueritis idôlis, & peccaueritis Domino: & non audieritis vocem Domini, & in lege & in præceptis & in teſtimonijs eius non ambulaueritis: idcirco euenerunt vobis mala hæc, ſicut eſt dies hæc. Dixit autē Ieremias ad omnē populum & ad vniuerſas mulieres, Audite verbum Domini omnis Iuda, qui eſtis in Terra-Aegypti, Hæc inquit Dominus exercituum Deus Iſrael, dicens, Vos, & vxores veſtræ locuti eſtis ore veſtro, & manibus veſtris impleſtis, dicentes, Faciamus vota noſtra quæ vouimus, vt ſacrificemus reginæ cœli, & libemus ei libamina. impleſtis vota veſtra, & opere perpetraſtis ea. Ideo audite verbum Domini omnis Iuda, qui habitatis in Terra-Aegypti, Ecce ego iuraui in nomine meo magno ait Dominus, quia nequaquam vltrà vocabitur nomen meum ex ore omnis viri Iudæi, dicētis, Viuit Dominus Deus, in omni Terra-Aegypti. Ecce ego vigilabo ſuper eos in malum, & non in bonum: & conſumentur omnes viri Iuda, qui ſunt in Terra-Aegypti, gladio & fame, donec pœnitus conſumantur. Et qui fugerint gladium, reuertentur de Terra-Aegypti in terrā Iuda viri pauci: & ſcient omnes reliquiæ Iuda ingredentium Terram-Aegypti, vt habitent ibi, cuius ſermo cōpleatur, meus, an illorum. Et hoc vobis ſignum, ait Dominus, quòd viſitem ego ſuper vos in loco iſto: vt ſciatis quia verè complebuntur ſermones mei contra vos in malum. Hæc dicit Dominus, Ecce ego tradam Pharaonem Ephree regem Aegypti in manu inimicorum eius, & in manu quærentium animam illius: ſicut tradidi Sedeciam regem Iuda in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis inimici ſui, & quærentis animam eius.

S. Deus per Ieremiam arguit Baruch quòd quæreretur ſe dolorem habere & non requiem, cui tamen in cæterorum vaſtatione pollicetur ſecuritatem. CAP. XLV.

VErbū quod locutus eſt Ieremias propheta ad Baruch filium Neriæ, cùm ſcripſiſſet verba hæc in libro ex ore Ieremiæ, anno quarto Ioacim filij Ioſiæ regis Iuda, dicens, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael ad te Baruch, Dixiſti, Væ miſero mihi, quoniam addidit Dominus dolorem dolori meo, laboraui in gemitu meo, & requiem non inueni. Hæc dicit Dominus, Sic dices ad eum Ecce: quos ædificaui, ego deſtruo: & quos, plātaui, ego euello, & vniuerſam terram hāc. Et tu quæris tibi grandia? noli quærere: quia ecce ego adducam malum ſuper omnem carnem, ait Dominus: & dabo tibi animā tuam in ſalutem in omnibus locis ad quæcunque perrexeris.

S. Dominus per Ieremiam Pharaoni & Ægy-

pto prænuntiat desolationem, quã inducet Nabuchodonosor, Iudæis autẽ & filijs Israel cõsolationem tandem ac liberationem: vniuersis verò gentibus ad quas Dominus illos ejecerat, vastationem.

CAP. XLVI.

A QVod factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetam contra Gentes ad Aegyptum aduersum exercitũ Pharaonis Nechao regis Aegypti, qui erat iuxta fluuium Euphrátẽ in Charcamis, quẽ percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, in quarto anno Ioacim filij Iosiæ regis Iuda. Præparare scutum & clypeum, & procedite ad bellum. Iungite equos, & ascendite equites: state in galeis, polite lanceas, induite vos loricis. Quid igitur? vidi ipsos pauidos & terga vertentes, fortes eorum cæsos: fugerunt cónciti, nec respexerũt: terror vndique, ait Dominus.
"fugiet. B Non" fugiat' velox, nec saluari se putet fortis: ad Aquilonem iuxta flumen Euphráten victi sunt, & ruerũt. Quis est iste, qui quasi flumen ascendit: & veluti fluuiorum, intumescunt gurgites eius? Aegyptus, fluminis instar ascendit, & velut flumina mouebuntur fluctus eius: & dicet, Ascendens operiam terram, perdam ciuitatem, & habitatores eius. Ascendite equos, & exultate in curribus, & procedant fortes, Aethiopia & Libyes tenẽtes scutum, & Lydij arripientes, & iacientes sagittas.
Dies autem ille Domini Dei exercituũ dies C vltionis, vt sumat vindictam de inimicis suis: deuorabit gladius & saturabitur, & inebriabitur sanguine eorum: victima enim Domini Dei exercituum in terra Aquilonis iuxta flumen Euphráten. Ascẽde in Galaad, & tolle resinam virgo filia Aegypti: frustra multiplicas medicamina, sanitas non erit tibi. Audierunt Gentes ignominiam tuam, & vlulatus tuus repleuit terram: quia fortis impegit
▷.6. in fortem, ▷ &' ambo pariter cõciderunt. Verbũ quod locutus est Dominus ad Ieremiam prophetam, super eo quòd venturus esset Nabuchodonosor rex Babylonis, & percussurus
D Terram-Aegypti: Annuntiate Aegypto, & auditum facite in Magdalo, & resonet in Memphis, & in Taphnis: dicite, Sta, & præpara te: quia deuorabit gladius ea quæ per circuitum tuum sunt. Quare cõputruit fortis tuus? non stetit: quoniã Dominus subuertit eum. Multiplicauit ruẽtes, ceciditque vir ad proximum suum: & dicent, Surge, & reuertamur ad populum nostrum, & ad terram natiuitatis nostræ, à facie gladij columbæ. Vocate nomen
E Pharaonis regis Aegypti tumultum, adduxit tempus. Viuo ego (inquit rex, Dominus exercituum nomen eius) quoniã sicut Thabor in montibus, & sicut Carmelus in mari, veniet. Vasa transmigrationis fac tibi habitatrix filia Aegypti: quia Memphis in solitudinem erit, & deseretur, & inhabitabilis erit. Vitula elegans atque formosa Aegyptus: stimulator ab Aquilone veniet ei. Mercenarij quoque eius qui versabantur in medio eius, quasi vituli saginati versi sunt, & fugerunt simul, nec stare potuerunt: quia dies interfectionis eorum venit super eos, tempus visitationis eorum. Vox eius quasi æris sonabit? Quoniam cum exercitu properabunt, & cum securibus venient ei, quasi cædentes ligna. Succiderunt saltum eius, ait Dominus, qui supputari non potest: multiplicati sunt super locustas, & nó est eis numerus. Confusa est filia Aegypti, & F tradita in" manum' populi Aquilonis. Dixit *" manus. 8.* Dominus exercituum, Deus Israel, Ecce, ego visitabo super tumultum Alexandriæ, & super Pharaonem, & super Aegyptum, & super deos eius, & super reges eius: & super Pharaonem, & super eos qui confidunt in eo. Et dabo eos in" manum' quærẽtium animam *" manus. 8.* eorum, & in" manum' Nabuchodonosor regis Babylonis, & in" manum' seruorum eius: & post hæc habitabitur sicut diebus pristinis, ait Dominus. Et tu ne timeas serue meus G Iacob, & ne paueas Israel: quia ecce ego saluum te faciam de lõginquo, & semen tuum de terra captiuitatis suæ: & reuertetur Iacob, & requiescet, & posperabitur, & non erit qui exterreat eum. Et tu noli timere serue meus Iacob, ait Dominus: quia tecũ ego sum, quia ego consumam cunctas gentes ad quas ejeci te: te verò non consumam, sed castigabo te in iudicio, nec quasi innocenti parcam tibi.

S. Vastatio prædicitur Palæsthinorum, Tyri, Sidonis, Gazæ & Ascalonis.

CAP. XLVI.

A QVod factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetam contra Palæsthinos, antequam percuteret Pharao Gazam, Hæc dicit Dominus, Ecce aquæ ascendunt ab Aquilone, & erunt quasi torrens inundans: & operient terrã & plenitudinem eius, vrbem & habitatores eius: clamabũt ho- B mines, & "vlulabunt omnes habitatores' terræ *"vlulabit omnis habitator. 3.* à strepitu pompæ armorum, & bellatorum eius, à commotione quadrigarum eius, & multitudine rotarum illius. Non respexerunt patres filios manibus dissolutis, pro aduẽtu diei in quo vastabũtur omnes Philisthijm, & dissipabitur Tyrus & Sidon cum omnibus reliquis auxilijs suis. depopulatus est enim Do- C minus Palæsthinos, reliquias insulæ Capadociæ. Venit caluitium super Gazam: conticuit Ascalon, & reliquiæ vallis earum. vsquequo cõcidêris, O mucro Domini? vsquequo D nõ quiesces? ingredere in vaginã tuam: refrigera

gerare, & sile. Quomodo quiescet, cùm Dominus præceperit ei aduersus Ascalonem, & aduersum maritimas eius regiones, ibiq; condixerit illi?

S. Prædicit Dominus vastationem Moab & omnium vrbium eius, sed in nouissimis diebus captiuitatem ipsorum relaxandam: maledictus dicitur faciens opus Domini fraudulenter, & gladium suum à sanguine prohibẽs.

CAP. XLVIII.

A AD Moab. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Væ super Nabo, quoniam vastata est & confusa: capta est Cariathàim: confusa est fortis, & tremuit. Non est vltrà exultatio in Moab contra Hesebon: cogitauerunt malum, Venite, & disperdamus eam de gente, ergo silẽs conticesces, sequeturque te gladius. Vox clamoris de Oronàim: vastitas, & contritio magna. Cõtrita est Moab: annuntiate clamorem paruulis eius. Per ascensum enim Luith plorans ascẽdet in fletu: quoniam in descẽsu Oronàim hostes vlulatum contritionis audierunt, ‖Fugite, saluate animas vestras: & eritis quasi myricæ in desertó. Pro eo enim quòd habuisti fiduciam in munitionibus tuis, & in thesauris tuis, tu quoque capieris: & ibit Chamos in transmigrationem, sacerdotes eius, & B principes eius simul. Et veniet prædo ad omnem vrbem, & vrbs nulla saluabitur: & peribunt valles, & dissipabuntur campestria, quoniam dixit Dominus, Date florẽ Moab, quia florens egredietur: & ciuitates eius desertæ erunt & inhabitabiles. Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter: & maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fæcibus suis: nec transfusus est de vase in vas, & in transmigrationem non abijt: idcirco permansit gustus eius in eo, & odor eius non est immutatus. Propterea ecce dies veniũt, dicit Dominus: & mittam ei ordinatores & stratores lagunculorum, & sternẽt eum: & vasa eius exhaurient, & lagunculas eorum collident. Et confundetur Moab à Chamos, ‖sicut confusa est domus Israel à Beth-el, in qua habebat fiduciã. Quomodo dicitis, ‖Fortes sumus, & viri robusti ad pæliandum? Vastata est Moab, & ciuitates illius "succenderunt': & electi iuuenes eius descenderunt in occisionem: ait rex, Dominus exercituum nomen eius. Propè est interitus Moab, vt veniat: & malum eius velociter accurret nimis. Cõsolamini eum omnes qui estis in circuitu eius, & vniuersi qui scitis nomen eius? dicite, Quomodo confracta est virga fortis, baculus glorioſus? Descende de gloria, & sede in siti habitatio filiæ Dibon: quoniam vastator Moab "ascẽdet' ad te, dissipabit munitiones tuas. "ascendit. 1.
In via sta, & prospice habitatio Aroer: interroga fugientem: & ei qui euasit, dic, Quid accidit? Cõfusus est Moab, quoniam victus est: vlulate, & clamate, annũtiate in Arnon quoniam vastata est Moab. Et iudicium venit ad D terram campestrem: super Helon, & super Iasa, & super Mephàath, & super Dibon, & super Nabo, & super domum Deblathàim, & super Cariathàim, & super Beth-gamul, & super Beth-maon, & super Carioth, & super Bosra: & super omnes ciuitates terræ Moab, quæ longe & prope sunt. Abscissum est cornu Moab: & Brachium eius cõtritum est, ait Dominus. Inebriate eum, quoniam contra Dominum erectus est: & allidet manum Moab in vomitu suo, & erit in derisum etiã ipse: fuit enim in derisum tibi Israel: quasi inter fures reperisses eum. propter verba ergo tua quæ aduersum illum locutus es, captiuus ducêris. Relinquite ciuitates, & habitate in petra habitatores Moab: & estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis. Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: E sublimitatẽ eius & arrogantiã, & superbiam, & altitudinẽ cordis eius. Ego scio, ait Dominus, iactantiã eius: & quòd non sit iuxta eam virtus eius, nec iuxta quod poterat conata sit facere. Ideò super Moab eiulabo, & ad Moab vniuersam clamabo, ad viros muri fictilis lamentantes. De planctu Iazer plorabo tibi vinea Sabama: propagines tuæ transierunt mare vsq; ad mare Iazer peruenerũt: super messem tuã, & vindemiam tuã prædo irruit. ‖Ablata est lætitia & exultatio de Carmelo & de terra Moab: & vinum de torcularibus sustuli: nequaquam calcator vuæ solitum celeusma cantabit. De clamore Hesebõ, vsq; Eleale & Iasa, dederunt vocem suam: à Segor vsque ad Oronàim vitulã "cõternantem', aquæ quoq; "cõternantẽ
Nemrim pessimæ erũt. Et auferam de Moab, F ait Dominus, offerentem in excelsis, & sacrificanẽ dijs eius. Propterea cor meũ ad Moab quasi tibia *resonabit: & cor meũ ad viros mu *erit.
ri fictilis dabit sonitum tibiarum: quia plus fecit quàm potuit, idcirco perierunt. ‖ Omne enim caput caluitium, & omnis barba rasa erit: in cũctis manibus colligatio, & super omne dorsum ciliciũ. Super omnia tecta Moab, & in platèis eius omnis planctus: quoniam cõtriui Moab sicut vas inutile, ait Dominus. Quomodo victa est, & vlulauerunt? quomodo deiecit ceruicem Moab, & confusus est? eritq; Moab in derisum, & in exemplum omnibus in circuitu suo. Hæc dicit Dominus, Ecce quasi aquila volabit, & extendet alas suas ad Moab. Capta est Carioth, & munitiones comprehensæ sunt: & erit cor fortium Moab G

Supr. 17. a

3. Reg. 12. g Isai. 16. b.

C

*ascenderunt. 14.

Isaiæ. 15. a. Ezech. 7. a.

in die illa ſicut cor mulieris parturientis. Et ceſſabit Moab eſſe populus: quoniam contra Dominum gloriatus eſt. Pauor & fouea & laqueus ſuper te ô habitator Moab, dicit Dominus. ‖ Qui fugerit à facie pauoris, cadet in foueam: & qui conſcenderit de fouea, capietur laqueo. adducam enim ſuper Moab annum viſitationis eorum, ait Dominus. In vmbra Heſebon ſteterunt de laqueo fugientes: quia ignis egreſſus eſt de Heſebon, & flãma de medio Sion: & deuorauit partem Moab, & verticem filiorum tumultus. Væ tibi Moab periſti populе Chamos: quia comprehenſi ſunt filij tui, & filiæ tuæ in captiuitatẽ. Et conuertam captiuitatem. Moab in nouiſſimis diebus, ait Dominus.

Isai. 24. e.

Hucuſque iudicia Moab.

S *Deſolatio Ammon, Idumææ, Damaſci, Cedar, regnorumq; Aſor & Ælam prænuntiatur, captiuitas autẽ filiorum Ammon ac Ælam tandem ſoluenda.* CAP. XLIX.

A AD filios Ammon. Hæc dicit Dominus, Nunquid nõ filij ſunt Iſrael? aut hæres nõ eſt ei? Cur igitur hæreditate poſſedit Melchõ, Gad: & populus eius in vrbibus eius habitauit? Ideò ecce dies veniũt dicit Dominus: & auditũ faciam ſuper Rabbath filiorum Ammon fremitum prælij, & erit in "tumultum" diſſipata, filiæque eius igne ſuccendentur, & poſſidebit Iſrael poſſeſſores ſuos, ait Dominus. Vlula Heſebon, quoniam vaſtata eſt Hai. clamate filiæ Rabbath, accingite vos cilicijs, plangite, & circuite per ſepes: quoniam Melchon in tranſmigrationẽ ducetur, ſacerdotes eius, & principes eius ſimul. Quid gloriaris im vallibus? defluxit vallis tua filia delicata: quæ confidebas in theſauris tuis, & dicebas, Quis veniet ad me? Ecce ego inducam ſuper te terrorem, ait Dominus Deus exercituũ, ab omnibus qui ſunt in circuitu tuo: & diſpergemini ſinguli à cõſpectu veſtro, nec erit qui congreget fugientes. Et poſt hæc reuerti faciam *captiuos filiorum Ammõ, ait Dominus. Ad Idumæam. Hæc dicit Dominus exercituũ, Nunquid non vltrà eſt ſapientia in Theman? Perijt conſilium à filijs: inutilis facta eſt ſapiẽtia eorum. Fugite, & terga vertite, deſcendite in voraginem habitatores Dedã: quoniam perditionẽ Eſau adduxi ſuper eum, tempus viſitationis eius. Si vindemiatores veniſſent ſuper te, nõ reliquiſſent racemum: ſi fures in nocte, rapuiſſent quod ſufficeret ſibi. Ego verò diſcooperui Eſau, reuelaui abſcondita eius, & celari non poterit: vaſtatum eſt ſemen eius, & fratres eius, & vicini eius, & non erit. Relinque pupillos tuos: ego faciam eos viuere: & C viduæ tuæ in me ſperabunt. Quia hæc dicit Dominus, Ecce, quibus non erat iudicium vt biberent calicem, bibẽtes bibent: & tu quaſi innocens relinquêris? non eris innocens, ſed bibens bibes. Quia per memetipſum iurauí, dicit Dominus, quòd in ſolitudinem, & in opprobrium, & in deſertum, & in maledictionem erit Boſra: & omnes ciuitates eius erunt in ſolitudines ſempiternas. ‖ Auditum audiui à Domino, & legatus ad gentes miſſus eſt, Congregamini, & venite contra eam, & conſurgamus in prælium. Ecce enim paruulum dedi te in Gentibus, contemptibilem inter homines. Arrogantia tua decepit te, & ſuperbia cordis tui: qui habitas in cauernis petræ, & apprehendere niteris altitudinem collis, cùm exaltaueris quaſi aquila nidum tuum inde detraham te, dicit Dominus. Et erit Idumæa deſerta: omnis qui tranſibit per eam, ſtupebit, & ſibilabit ſuper omnes plagas eius. ‖ Sicut ſubuerſa eſt Sodoma & Gomorrha, & vicinæ eius, ait Dominus: nõ habitabit ibi vir, & non incolet eam filius hominis. Ecce quaſi leo aſcẽdet de ſuperbia Iordanis ad pulchritudinem robuſtã: quia ſubito currere faciam eum ad illã: & quis erit electus quem præponã ei? quis enim ſimilis mei? & quis ſuſtinebit me? ‖ & quis eſt iſte paſtor, qui reſiſtat vultui meo? Propterea audite conſilium Domini quod inijt de Edõ: & cogitationes eius quas cogitauit de habitatoribus Theman, Si non deiecerint eos paruuli greges, niſi diſſipauerint cum eis habitaculũ eorum. A voce ruinæ eorum cõmota eſt terra: clamor in Mari-rubro auditus eſt vocis eius. Ecce quaſi aquila aſcẽdet & auolabit: & expãdet alas ſuas ſuper Boſran: & erit cor fortium Idumææ in die illa, quaſi cor mulieris parturiẽtis. Ad Damaſcum, Confuſa eſt Emath & Arphad: quia auditũ peſsimum audierunt, turbati ſunt in mari: præ ſolicitudine quieſcere nõ potuit. Diſſoluta eſt Damaſcus, verſa eſt in fugam, tremor apprehẽdit eam: anguſtia & dolores tenuerunt eam quaſi parturientem. Quomodo dereliquerunt ciuitatem laudabilem, vrbem lætitiæ? Ideo cadent iuuenes eius in platéis eius: & omnes viri prælij cõticeſſent in die illa, ait Dominus exercituum. Et ſuccendam ignem in muro Damaſci, & deuorabit mœnia Ben-adad. Ad Cedar, & ad regna Aſor, quæ percuſsit Nabuchodonoſor rex Babylonis, hæc dicit Dominus, Surgite, & aſcendite ad Cedar, & vaſtate filios Orientis. Tabernacula eorum, & greges eorum capient: pelles eorũ, & omnia vaſa eorũ, & camelos eorum tollent ſibi: & vocabunt ſuper eos formidinẽ in circuitu*. Fugite: abite vehemẽter, in voraginibus ſedete qui habitatis Aſor, ait Dominus: inijt enim contra vos Nabuchonodoſor rex Baby-

Abd. 1. a.

D

Gen. 19. a.

Iob. 14. a.

E

F

*fugientes. &.

*eius.

Babylonis consilium, & cogitauit aduersum vos cogitationes. Consurgite, & ascendite ad gentem quietam, & habitantem confidenter, ait Dominus: non ostia, nec vectes eis: soli habitant. Et erunt cameli eorũ in direptionem, & multitudo iumentorum in prædam: & dispergam eos in omnem ventum, qui sunt attonsi in comam: & ex omni confinio eorum adducam interitum super eos, ait Dominus. Et erit Asor in habitaculum draconum, deserta vsque in æternum: non manebit ibi vir, nec G incolet eam filius hominis. Quod factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetam aduersus Aelã, in principio regni Sedeciæ regis Iuda, dicens, Hæc dicit Dominus exercituũ, Ecce ego confringam arcum Aelam, & sumã fortitudinem eorum. Et inducam super Aelam quatuor ventos â quatuor plagis cœli: & ventilabo eos in omnes ventos istos: & non erit gens ad quam nõ perueniãt profugi Aelam. Et pauere faciam Aelam coram inimicis suis & in conspectu quærẽtium animam eorum: & adducam super eos malum, iram furoris mei, dicit Dominus: & mittam post eos gladium donec cõsumam eos. Et ponam solium meum in Aelam: & perdam inde reges & principes, ait Dominus. In nouissimis autem diebus reuerti faciam captiuos Aelam, dicit Dominus.

S. Babylon quæ in captiuitate affligit filios Israel, his in terram suam fœliciter reductis, penitus vastabitur à regibus Aquilonis.

CAP. L.

A VErbum quod locutus est Dominus de Babylone, & de terra Chaldæorũ in manu Ieremiæ prophetæ. Annuntiate in Gentibus, & auditum facite, leuate signum: prædicate, & nolite celare: dicite, Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt sculptilia eius, superata sunt idôla eorum. Quoniam ascẽdit contra eam gens ab Aquilone, quæ ponet terram eius in solitudinem: & nõ erit qui habitet in ea, ab homine vsque ad pecus, & moti sunt, & abierunt. In diebus illis, & in tempore illo ait Dominus, venient filij Israel, ipsi & filij Iuda simul: ambulantes & flentes properabunt, & Dominum Deum suum quærent. In Sion interrogabunt viam, huc facies eorum: venient, & apponentur ad Dominum fœdere sempiterno quod nulla obliuione delebitur. Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus: de mõte in collem transierunt, obliti sunt cubilis sui. Omnes qui inuenerunt, comederunt eos: & hostes eorum dixerunt, Non peccauimus: pro eo quod peccauerunt, Domino decôri iustitiæ, & expectationi patrum eorum Domino. Recedite de medio Ba B bylonis, & de terra Chaldæorum egredimini: & estote quasi hœdi ante gregem. Quoniam ecce ego suscito, & adducam in Babylonem congregationem gentium magnarum de terra Aquilonis: & præparabũtur aduersus eam, & inde capietur: sagitta eius quasi viri fortis interfectoris, non reuertetur vacua. Et erit Chaldæa in prædam: omnes vastãtes eam replebuntur, ait Dominus. Quoniam exultatis, & magna loquimini, diripiẽtes hæreditatem meam: quoniam effusi estis sicut "vitulus' super herbam, & mugistis sicut tauri. Confusa est mater vestra nimis, & adæquata pulueri, quæ genuit vos: ecce nouissima erit in Gentibus, *deserta inuia, & arens. Ab ira Domini *& non habitabitur, sed redigetur tota in solitu- C dinem: omnis qui transibit per Babylonem, stupebit, & sibilabit super vniuersis plagis eius. Præparamini contra Babylonem per circuitum omnes qui intenditis arcum, debellate eam, nõ parcatis iaculis: quia Domino peccauit. Clamate aduersus eam, vbique dedit manum, ceciderunt fundamenta eius: destructi sunt muri eius, quoniã vltio Domini est. vltionem accipite de ea: sicut fecit, facite ei. Disperdite satorem de Babylone, & tenẽtem falcem in tẽpore messis: à facie gladij columbæ vnusquisque ad populum suum conuertetur, & singuli ad terram suam fugient. Grex dispersus Israel, leones eiecerunt eum: primus comêdit eum rex Assur: iste nouissimus exossauit eum Nabuchodonosor rex Babylonis. Propterea hæc dicit Dominus exercituũ Deus Israel, Ecce, ego visitabo regem Babylonis, & terram eius: sicut visitaui Regem Assur: & reducam Israel ad habitaculum suum: D & pascetur "Carmelus' & Basan, & in monte "Carmelũ. 6 Ephraim & Galaad saturabitur anima eius. In diebus illis & in tempore illo, ait Dominus, quæretur iniquitas Israel, & non erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur: quoniam propitius ero eis quos reliquero. Super terrã dominantium ascende, & super habitatores eius visita, disipa, & interfice quæ post eos sunt, ait Dominus: & fac iuxta omnia quæ præcepi tibi. Vox belli in terra, & contritio magna. Quomodo confractus est, & cõtritus malleus vniuersæ terræ? quomodo versa est in desertum Babylon in Gentibus? Illaqueaui te, & capta es Babylõ, & nesciebas: inuenta es & apprehẽsa: quoniam Dominum prouocasti. Aperuit Dominus thesaurum suum, & protulit vasa iræ suæ: quoniã opus est Domino Deo exercituum in terra Chaldæorũ. E Venite ad eam ab extremis finibus, aperite vt exeant qui conculcent eam: tollite de via lapides, & redigite in aceruos, & interficite

eam: nec sit quicquam reliquum. Dissipate vniuersos fortes eius, descendant in occisionem: væ eis, quia venit dies eorum, tẽpus visitationis eorum. Vox fugientium, & eorum qui euaserunt de terra Babylonis: vt annuntient in Sion vltionem Domini Dei nostri, vltionem templi eius. Annuntiate in Babylonem plurimis omnibus qui tẽdunt arcum: consistite aduersus eam per gyrum, & nullus euadat: reddite ei secundum opus suum: iuxta omnia quæ fecit, facite illi: quia contra Dominum erecta est, aduersum sanctum Israel. Idcirco cadent iuuenes eius in platéis eius: & omnes viri bellatores eius conticescent in die illa, ait Dominus. Ecce ego ad te superbe, dicit Dominus Deus exercituum: quia venit dies tuus, tempus visitationis tuæ. Et cadet superbus, & corruet, & non erit qui suscitet eum: & succendam ignem in vrbibus eius, & deuorabit omnia in circuitu eius. Hæc F dicit Dominus exercituum, Calumniam sustinent filij Israel & filij Iuda simul: omnes qui ceperunt eos, tenent, nolũt dimittere eos. Redemptor eorum fortis, Dominus exercituum nomen eius, iudicio defendet causam eorum, vt exterreat terram, & cõmoueat habitatores Babylonis. Gladius ad Chaldæos, ait Dominus: & ad habitatores Babylonis, & ad principes, & ad sapientes eius. Gladius ad diuinos eius, qui stulti erunt: gladius ad fortes illius, qui timebunt. Gladius ad equos eius, & ad currus eius, & ad omne vulgus quod est in medio eius: & erunt quasi mulieres: gladius ad thesauros eius, qui diripientur. Siccitas super aquas eius erit: & arescent: quia terra sculptilium est, & in portentis gloriantur. Propterea habitabunt dracones cũ fatuis siccarijs: & habitabunt in ea struthiones: & non inhabitabitur vltrà vsque in sempiternũ, nec extruetur vsque ad generationẽ & generationem: ‖Sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrham, & vicinas eius, ait Dominus: Gene.19.c. non habitabit ibi vir, & non incolet eam fi- G lius hominis. Ecce populus venit ab Aquilone: & gens magna, & reges multi consurgent à finibus terræ. Arcum & scutum apprehendẽt: crudeles sunt & immisericordes: vox eorum quasi mare sonabit: & super equos ascendent: sicut vir paratus ad prælium contra te filia Babylon. Audiuit rex Babylonis famam eorum & dissolutæ sunt manus eius: angustia apprehendit eum, dolor quasi parturientem. Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustã: quia subito currere faciam eum ad illam: & quis erit electus Iob.41.a. quem præponã ei? ‖quis est enim similis mei? & quis sustinebit me? & quis est iste pastor qui resistat vultui meo? Propterea audite cõsilium Domini quod mente concepit aduersum Babylonẽ: & cogitationes eius quas cogitauit super terram Chaldæorum, Nisi detraxerint eos paruuli gregum, nisi dissipatũ fuerit cum ipsis habitaculum eorum. A voce captiuitatis Babylonis, commota est terra, & clamor inter gentes auditus est.

S. Mala à regibus Medorum Babyloni imminentia prædicuntur CAP. LI.

HAec dicit Dominus, ecce, ego suscitabo super Babylonẽ & super habitato- A res eius, qui cor suũ leuauerunt cõtra me: quasi vẽtum pestilentẽ. Et mittam in Babylonem vẽtilatores, & ventilabunt eã, & demolientur terram eius: quoniam venerunt super eã vndiq; in die afflictionis eius. Non tendat qui tendit arcum suum: & nõ ascendat loricatus, nolite parcere iuuenibus eius interficite omnem militiam eius. Et cadent interfecti in terra Chaldæorum, & vulnerati in regionibus eius. Quoniam non fuit viduatus Israel & Iuda à Deo suo Domino exercituũ: terra autem eorum repleta est delicto à sancto Israel. Fugite de medio Babylonis, "& "vt. 'saluet vnusquisque animam suam. nolite tacere super iniquitatem eius: quoniam tempus vltionis* est à Domino, vicissitudinem ipse *cinit. retribuet ei. Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram: de vino eius biberunt Gentes, & ideo commotæ sunt. ‖Subito cecidit Babylõ, & contrita est: vlulate super eam, tollite resinam ad dolorem eius, si forte sanetur. Curauimus Babylonẽ, & non est sanata: derelinquamus eã, & eamus vnusquisque in terram suã: quoniam peruênit vsque ad cœlos iudicium eius, & eleuatum est vsque ad nubes. Protulit Dominus iustitias nostras: venite & narremus in Siõ opus Domini Dei nostri. Acuite sagittas, implete pha- B retras: suscitauit Dominus spiritum regũ Medorum: & contra Babylonem mens eius est vt perdat eam, quoniam vltio Domini est, vltio templi sui. Super muros Babylonis leuate signũ, augete custodiam: leuate custodes, præparate insidias quia cogitauit Dominus, & fecit quæcunque locutus est cõtra habitatores Babylonis. Quæ habitas super aquas multas, locuples in thesauris: venit finis tuus pedalis Amos.6.a. præcisionis tuæ. ‖Iurauit Dominus exercituum per animã suam, Quoniã replebo te hominibus quasi brucho, & super te celeusma Supr.50.b cantabitur. ‖Qui fecit terrã in fortitudine sua, & præparauit orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cœlos. Dante eo vocẽ multiplicantur aquæ in cœlo: ‖qui leuat nubes ab Psal.134.b extremo terræ, fulgura in pluuiã fecit: & produxit ventũ de thesauris suis. Stultus factus est omnis homo à sciẽtia: confusus est omnis con-

Isaiæ.21.c. Apoc.14.b

C conflator in sculptili: quia mendax est conflatio eius, nec est spiritus in eis. Vana sunt opera, & risu digna, in tempore visitationis suæ peribunt. Non sicut hæc, pars Iacob: quia qui fecit omnia ipse est, & Israel sceptrũ hæreditatis eius: Dominus exercituum nomen eius. Collidis tu mihi vasa belli, & ego collidam in te Gentes, & disperdam in te regna: Et collidã in te equum, & equitem eius: & collidam in te currum, & ascensorem eius: Et collidam in te virum & mulierem, & collidam in te senem & puerum, & collidam in te iuuenem & virginem: Et collidam in te pastorem & gregem eius, & collidam in te agricolam & iugales eius, & collidam in te duces & magistratus. Et reddam Babyloni, & cunctis habitatoribus Chaldeæ omne malum suum quod fecerunt in Sion, in oculis vestris, ait Dominus. Ecce ego ad te mons pestifer, ait Dominus, qui corrumpis vniuersam terram: & extẽdam manum meam super te, & euoluam te de petris, & dabo te in montem combustionis. Et non tollent de te lapidem in angulum, & lapidem in fundamenta, sed perditus: in æternum eris, ait Dominus. Leuate signum in terra: clangite buccina in "Gentibus': sanctificate super eam Gentes: annuntiate contra illam regibus Ararat, Menni, & Ascenez: numerate contra eam Taphsar, adducite equum quasi bruchum aculeatum. Sanctificate contra eam Gentes, reges Mediæ, duces eius, & vniuersos magistratus eius, cunctamq; terram potestatis eius. Et commouebitur terra, & conturbabitur: quia euigilabit contra Babylonem cogitatio Domini, vt ponat terram D Babylonis desertam & inhabitabilem. Cessauerunt fortes Babylonis à prælio habitauerũt in præsidijs: deuoratum est robur eorum, & facti sunt quasi mulieres: incensa sunt tabernacula eius, contriti sunt vectes eius. Currens obuiam currenti veniet: & nuntius obuius nuntianti: vt annuntiet regi Babylonis quia capta est ciuitas eius à summo vsque ad summum: & vada præoccupata sunt, & paludes incensæ sunt igni, & viri bellatores cõturbati sunt. Quia hæc dicit Dominus exercituũ, Deus Israel, Filia Babylonis quasi area, tempus trituræ eius: adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius. Comẽdit me, deuorauit me Nabuchodonosor rex Babylonis: reddidit me quasi vas inane: absorbuit me quasi draco, repleuit ventrem suum teneritudine mea, & eiecit me. Iniquitas aduersum me, & caro mea super Babylonem, dicit habitatio Sion: & sanguis meus super habitatores Chaldææ, dicit Ierusalem. Propterea hæc dicit Dominus, Ecce ego iudicabo causam tuam, & vlciscar vltionem tuam: & desertum faciam mare eius, & siccabo venam eius. Et erit Babylon in tumulos, habitatio draconum: stupor, & sibilus, eo quòd non sit habitator. Simul vt leones rugient, excutient comas veluti catuli leonum. In calore eorum ponam potus eorum: & inebriabo eos, vt sopiantur, & dormiant somnum sempiternum, & non consurgant: dicit Dominus. Deducam eos quasi E agnos ad victimam, *quasi arietes cum hœdis. *&.18.
Quomodo capta est Sesach, & comprehensa est inclyta vniuersæ terræ? quomodo facta est in stuporem Babylon inter Gentes? Ascendit super Babylonem mare: multitudine fluctuũ eius operta est. Factæ sunt ciuitates eius in stuporem: terra inhabitabilis & deserta, terra in qua nullus habitet, nec "transeat' per eam "transiet. 4.
filius hominis. Et visitabo super Bel in Babylone, & eijciam quod absorbuerat de ore eius: & non confluent ad eum vltrà Gentes, siquidem & murus Babylonis corruet. Egredimini de medio eius: populus meus: vt saluet vnusquisq; animam suam ab ira furoris Domini. Et ne forte mollescat cor vestrũ, & timeatis auditum qui audietur in terra: & veniet in anno auditio, & post hunc annum auditio: & & iniquitas in terra, & dominator super dominatorem. Propterea ecce dies veniunt, & visitabo super sculptilia Babylonis: & omnis terra eius confundetur, & vniuersi interfecti eius cadent in medio eius. Et laudabũt super Babylonem cœli & terra, & omnia qui in eis sunt: quia ab Aquilone veniẽt ei prædones, ait Dominus. Et quomodo fecit Babylon vt ca- F derẽt occisi in Israel: sic de Babylone cadent occisi in vniuersa terra. Qui fugistis gladiũ venite, nolite stare: recordamini procul Domini, & Ierusalem ascendat super cor vestrum. Confusi sumus, quoniam audiuimus opprobrium: operuit ignomia facies nostras: quia venerunt alieni super sanctificationẽ domus Domini. Propterea ecce dies veniũt, ait Dominus: & visitabo super sculptilia "eius', & in "Babylonis.
omni terra eius mugiet vulneratus. Si ascẽderit Babylon in cœlũ, & firmauerit in excelso robur suum: à me venient vastatores eius, ait Dominus. Vox clamoris de Babylone, & cõtritio magna de terra Chaldæorum: quoniam vastauit Dominus Babylonem, & perdidit ex ea vocem magnam: & sonabunt fluctus eorũ quasi aquæ multæ: dedit sonitum vox eorum: Quia venit super eã, id est super Babylonem prædo, & apprehẽsi sunt fortes eius, & emarcuit arcus eorũ: quia fortis vltor Dominus reddens retribuet. Et inebriabo principes eius, & sapiẽtes eius, & duces eius, & magistratus eius, & fortes eius: & dormiẽt somnũ sempiternũ, & nõ expergiscẽtur, ait Rex, Dominus exercituũ nomẽ eius. Hæc dicit Dominus exer- G cituum,

cituum, Murus Babylonis ille " latiſsimus ſuffoſsione ſuffodietur, & portæ eius excelſæ igne comburentur, & labores populorum ad nihilum, & gentium, in ignem erunt & diſperibunt. Verbū quod præcepit Ieremias propheta, Saraiæ filio Neriæ filij Maaſiæ, cū pergeret cum Sedecia rege in Babylonē, in anno quarto regni eius, Saraias autem erat princeps prophetiæ. Et ſcripſit Ieremias omne malum quod vēturum erat ſuper Babylonem in libro vno: omnia verba hæc quæ ſcripta ſunt contra Babylonē. Et dixit Ieremias ad Saraiā, Cùm veneris in Babylonē, & videris, & legeris omnia verba hæc, dices, Domine tu locutus es contra locum iſtum vt diſperderes eum: ne ſit qui in eo habitet ab homine vſq; ad pecus, & vt ſit perpetua ſolitudo. Cumq; compleueris legere librum iſtum, ligabis ad eum lapidē, & proijcies illum in medium Euphráten, & dices, Sic ſubmergetur Babylon, & nō conſurget à facie afflictionis quam ego adduco ſuper eam, & diſſoluetur. Hucuſq; verba Ieremiæ.

" altiſsimus.

S. *Præcedentium repetitio, nempè quòd Ieruſalem à Nabuchodonoſor obſeſſa poſt biennium capitur, & Sedecias rex Iuda fugiēs reducitur: filijſq; eius coram ipſo trucidatis vnà cum principibus Iuda, exoculatus ac vinctus ducitur in Babylonem: & incenſo templo & palatio cæteriſq; domibus, trāſferuntur omnes in Babylonem, præter paucos vinitores & agricolas: ſimiliter & vaſa templi, inter quæ deſcribūtur duæ æreæ columnæ: & numerus Iudæorum in Babylonem diuerſis temporibus tranſlatorum, vbi rex Ioachin poſt. 37. annos de carcere eductus exaltatur.*

CAP. LII.

A FIlius viginti & vnius anni erat Sedecias cùm regnare cœpiſſet: & vndecim annis regnauit in Ieruſalem: & nomen matris eius Amital, filia Ieremiæ de Lobna. Et fecit malum in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Ioacim. Quoniam furor Domini erat in Ieruſalē, & in Iuda, vſquequo proijceret eos à facie ſua: & receſsit Sedecias à rege Babylonis. ‖Factum eſt autem in anno nono regni eius, in menſe decimo, decima menſis: venit Nabuchodonoſor rex Babylonis, ipſe, & omnis exercitus eius aduerſus Ieruſalē, & obſederūt eam, & ædificauerunt cōtra eam munitiones in circuitu. Et fuit ciuitas obſeſſa, vſque ad vndecimum annum regis Sedeciæ. Menſe autem quarto, nona menſis, obtinuit fames ciuitatem: & non erant alimenta B populo terræ. Et dirupta eſt ciuitas, & omnes viri bellatores eius fugerunt, exieruntque de ciuitate noctæ per viam portæ, quæ eſt inter duos muros, & ducit ad hortum regis (Chaldæis obſidentibus vrbem in gyro) & abierunt per viam quæ ducit in eremum. Perſecutus eſt autem Chaldæorum exercitus regem: & apprehenderunt Sedeciā in deſerto, quod eſt iuxta Iericho: & omnis comitatus eius diffugit ab eo. Cumque comprehendiſſent regem, adduxerunt eum ad regem Babylonis in Reblátha, quæ eſt in terra Emath: & locutus eſt ad eum Iudicia. Et iugulauit rex Babylonis filios Sedeciæ in oculis eius: ſed & omnes principes Iuda occîdit in Reblátha. Et oculos Sedeciæ eruit, & vinxit eum cōpedibus, & adduxit eū rex Babylonis in Babylonem: & poſuit eum in domo carceris vſque ad diem mortis eius. In menſe autem quinto, decima menſis, ipſe C eſt annus nonuſdecimus Nabuchodonoſor regis Babylonis: venit Nabuzardan princeps militie, qui ſtabat coram rege Babylonis in Ieruſalem. Et incendit domum Domini, & domum regis, & omnes domos Ieruſalem, & omnem domum magnam igne combuſsit. Et totum murum Ieruſalem per circuitum deſtruxit cunctus exercitus Chaldæorum qui erat cum magiſtro militiæ. De pauperibus autem populi, & de reliquo vulgo quod remanſerat in ciuitate, & de perfugis qui transfugerant ad regem Babylonis, & cæteros de multitudine: tranſtulit Nabuzardan princeps militiæ. De pauperibus verò terræ reliquit Nabuzardan princeps militiæ in vinitores & agricolas. Columnas quoq; æreas, quæ erāt in do D mo Domini, & baſes, & mare æneum quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldæi: & tulerunt omne æs eorum in Babylonē. Et lebetes, & creagras, & pſalteria, & phialas, & mortariola, & omnia vaſa ærea quæ in miniſterio fuerant, tulerunt. Et hydrias, & thymiamateria, & vrceos, & pelues, & cādelabra & mortaria, & cyathos: quotquot aurea, aurea: & quotquot argentea, argentea: tulit magiſter militiæ, Columnas duas, & mare vnū, *& * vitulos duodecim æreos, qui erāt ſub baſibus quas fecerat rex Salomō in domo Domini: nón erat pondus æris omnium horum vaſorū. De columnis autem, decem & octo cubi E ti altitudinis erant in columna vna: & funiculus duodecim cubitorum circuibat eam: porrò groſsitudo eius, quatuor digitorum: & intrinſecus caua erat. Et capitella ſuper vtramque ærea: altitudo capitelli vnius, quinque cubitorum: & retiacula, & malogranata ſuper coronam in circuitu, omnia ærea " Similiter columnæ ſecūdæ & malogranata'. Et fuerunt malogranata nonaginta ſex dependentia: & omnia malogranata centum, retiaculis circundabantur. Et tulit magiſter militiæ Saraiam ſacerdotem primum, & Sophoniam ſacerdotem ſecundum: & tres cuſtodes veſtibuli. Et de ci-

Similiter erat columna ſecunda, & malogranata. Et erant ſuper capitellum in circuitu omnia ærea. ſimiliter columnæ alterius. 5.

Supr. 39. a. 4. Re. 25. a

4. Re. 24. d 2. Par. 36. b

de ciuitate tulit eunuchum vnum: qui erat præpositus super viros bellatores: & septem
F viros de his qui videbãt faciem regis, qui inuenti sunt in ciuitate: & scribam principem militũ, qui probabat tyrones: & sexaginta viros de populo terræ, qui inuenti sunt in medio ciuitatis. Tulit autem eos Nabuzardan magister militiæ: & duxit eos ad regem Babylonis in Reblátha. Et percussit eos rex Babylonis: & interfecit eos in Reblátha in terra Emath, & translatus est Iuda de terra sua. Iste est populus quem transtulit Nabuchodonosor: In anno septimo, Iudæos tria milia & viginti tres. In anno octauodecimo Nabuchodonosor de Ierusalem animas octingentas triginta duas. In anno vicesimo tertio Nabucho donosor, transtulit Nabuzardan magister militiæ animas Iudæorum septingentas quadragintaquinque. omnes ergo animæ, quatuor millia sexcentæ. Et factum est in tricesimo-
G septimo anno transmigrationis Ioachin regis Iuda, duodecimo mense, vicesima quinta mẽsis, eleuauit Euil-merodach rex Babylonis ipso anno regni sui, caput Ioachin regis Iudæ: & eduxit eum de domo carceris. Et locutus est cum eo bona: & posuit thronum eius super thronos regum qui erant post se in Babylone. Et mutauit vestimenta carceris eius, & comedebat panem corã eo semper cunctis diebus vitæ suæ. Et cibaria eius, cibaria perpetua dabantur ei à rege Babylonis statuta per singulos dies, vsque ad diem mortis suæ cunctis diebus vitæ eius.

Threni, id est lamentationes Ieremiæ, quæ Hebraice Cinoth inscribuntur.

Hæc verba apud lxx. legũtur, nõ aũt apud Hebræos.

ET FACTVM est, postquam in captiuitatem redactus est Israel, & Ierusalem deserta est, sedit Ieremias propheta flens, & planxit lamentatione hac in Ierusalem, & amaro animo suspirans, & eiulans dixit.

Aleph. א QVOMODO sedet sola ciuitas plena populo: facta est quasi vidua domina Gentiũ? princeps prouinciarũ facta est sub tributo.

Beth. Iere. 13. c. ב Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius: non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius: omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici.

Guimel. ג Migrauit Iudas propter afflictionẽ, & multitudinem seruitutis, habitauit inter Gentes, nec inuenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias.

Daleth. ד Viæ Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solennitatem: Omnes portæ eius destructæ: sacerdotes eius gementes: virgines eius squalidæ, & ipsa oppressa amaritudine.

He. ה Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius: paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulantis.

Vau. ו Et egressus est à filia Sion omnis decor eius: facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua: & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequẽtis.

Zain. ז Recordata est Ierusalem dierũ afflictionis suæ, & præuaricationis, omnium desiderabilium suorum quæ habuerat à diebus antiquis cùm caderet populus eius in manu hostili, & nõ esset auxiliator: viderũt eam hostes, & deriserunt sabbatha eius.

Heth. ח Peccatum peccauit Ierusalẽ, propterea instabilis facta est: omnes qui glorificabant eam, spreuerunt illã, quia viderunt ignominiam eius: ipsa autem gemens, & conuersa est retrorsum.

Teth. ט Sordes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui: deposita est vehementer, nõ
D habens consolatorẽ: vide Domine afflictionẽ meã, quoniã erectus est inimicus.

Iod. י Manum suam misit hostis ad omnia desyderabilia eius: quia vidit Gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas ne intrarent in ecclesiam tuam.

Caph. כ Omnis populus eius gemẽs, & quærens panem: dederunt pretiosa quæque pro cibo ab refocillandam animam. Vide Domine & cõsydera, quoniam facta sum vilis.

Lamed. ל O vos mnes qui transitis per viam attẽdite, & vi-

& videte si est dolor sicut dolor meus: quoniam vindemiauit me, vt locutus est Dominus in die iræ furois sui.

Mem. מ De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum: posuit me desolatam, tota die mœrore confectam. E

Nun. נ Vigilauit iugum iniquitatum mearum: in manu eius conuolutæ sunt, & impositæ collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me Dominus in manum de qua non potero surgere.

Samech. ס Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei: vocauit aduersum me tempus, vt cõtereret electos meos: torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.

Ain. ע ‖Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est à me cõsolator conuertens animam meam: facti sunt filij mei perditi, quoniam inualuit inimicus. *Iere. 14. c.* F

Phe. פ Expandit Sion manus suas, non est qui cõsoletur eam: mandauit Dominus aduersum Iacob, in circuitu eius hostes eius: facta est Ierusalem quasi polluta menstruis inter eos.

Sadi. צ Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum: virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.

Coph. ק Vocaui amicos meos, ipsi deceperunt me: sacerdotes mei & senes mei in vrbe cõsumpti sunt: quia quæsierunt cibum sibi vt refocillarent animam suam. G

Res. ר Vide Domine quoniam tribulor, conturbatus est venter meus: subuersum est cor meum in memetipsa, quoniam amaritudine plena sum: foris interficit gladius, & domi mors similis est. *interfecit. 9.*

Sin. ש Audierunt quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me: omnes inimici mei audierũt malum meum lætati sunt, quoniã tu fecisti: adduxisti diem cõsolationis, & fient similes mei.

Thau. ת Ingrediatur omne malum eorũ coram te: & vindemia eos sicut vindemiasti me propter omnes iniquitates meas: multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens.

CAP. II.

Aleph. א QVomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de cœlo in terram inclitam Israel, & nõ est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui? A

Beth. ב Præcipitauit Dominus nec pepercit, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius.

Guimel. ג Cõfregit in ira furoris omne cornu Israel: auertit retrorsum dexteram suam à facie inimici: & succendit in Iacob quasi ignẽ flammæ deuorantis in gyro.

Daleth. ד Tetendit arcum suum quasi inimicus firmauit dexterã suam quasi hostis: & occîdit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion, effudit quasi ignem indignationem suam. B

He. ה Factus est Dominus velut inimicus: præcipitauit Israel, Præcipitauit omnia mœnia eius, dissipauit munitiones eius & repleuit in filia Iuda humiliatũ & humiliatã.

Vau. ו Et dissipauit quasi ortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum: obliuioni tradidit Dominus in Siõ festiuitatem & sabbathũ: & in opprobriũ & in indignationẽ furoris sui regẽ & sacerdotẽ.

Zain. ז Repulit dominus altare suũ, maledixit sanctificationi suæ, tradidit in manus inimici muros turrium eius: vocem dederunt in domo Domini, sicut in die solenni. C

Heth. ח Cogitauit Dominus dissipare murum filiæ Sion: tetendit funiculum suum, & non auertit manũ suã à perditione: luxitq́; antemurale, & murus pariter dissipatus est.

Teth. ט Defixæ sunt in terra portæ eius: perdidit & cõtriuit vectes eius, regẽ eius & principes eius in Gentibus: nõ est lex: & prophetæ eius nõ inuenerũt visionem à Domino.

Iod. י Sederunt in terra, conticuerunt senes filiæ Sion: cõsperserunt cinere capita sua, accincti sunt cilicijs, abiecerunt in terram capita sua virgines Ierusalem.

Caph. כ Defecerunt præ lachrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea: effusum est in terra iecur meum super contritionem filiæ populi mei, cùm deficeret paruulus & lactens in platéis oppidi. D

Lamed. ל Matribus suis dixerunt, Vbi est triticum & vinum? cùm deficerent quasi vulnerati in platéis ciuitatis: cùm exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.

Mem. מ Cui cõparabo te? vel cui assimilabo te filia Ierusalem? cui exæquabo te, & cõsolabor te virgo filia Sion? magna est enim velut mare contritio tua: quis medebitur tui?

Nun. נ Prophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta: nec aperiebant iniquitatem tuã, vt te ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autẽ tibi assumptiones falsas & eiectiones. E

Samech. ס Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Ierusalem, Hæccine est vrbs dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ?

Phe. פ Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui:

ci tui: sibilauerunt & fremuerunt dentibus, & dixerũt, Deuorabimus: en ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus.

Ain. Leui.26.b Deut.28.b F ע ‖Fecit Dominus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum quem præceperat à diebus antiquis: destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum.

Sadi. Iere.14.c. Supra.1.f. צ ‖Clamauit cor eorum ad Dominum super muros filiæ Siõ, Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctem: non des requiẽ tibi, neq; taceat pupilla oculi tui.

Coph. ק Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum qui defecerũt in fame in capite omnium compitorum.

Res. G ר Vide Domine, & consydera quem vindemiaueris ita. ergóne comedent mulieres fructum suum paruulos ad mẽsuram palmæ? si occiditur in sanctuario Domini sacerdos & propheta?

Sin. ש Iacuerunt in terra foris puer & senex: virgines meæ & iuuenes mei ceciderunt in gladio: interfeciſti in die furoris tui: percussisti, nec misertus es.

Thau. ת Vocasti quasi ad diem solennem, qui terrerent me de circuitu, & non fuit in die furoris Domini qui effugeret & relinqueretur: quos educaui & enutriui, inimicus meus consumpsit eos.

CAP. III.

A Aleph. א EGo vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.

Aleph. א Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.

Aleph. א Tantum in me vertit, & conuertit manum suam tota die.

Beth. ב Vetustam fecit pellem meam & carnem meam, contriuit ossa mea.

Beth. ב Aedificauit in gyro meo, & circundedit me felle & labore.

Beth. ב In tenebrosis collocauit me, quasi mortuos sempiternos.

Guimel. ג Circumædificauit aduersum me, vt non egrediar: aggrauauit compedem meum.

Guimel. ג Sed & cùm clamauero & rogauero, excluſit orationem meam.

Guimel. ג Concluſit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit.

Daleth. *abſcondito. B ד Vrsus insidians factus est mihi: leo in "absconditis'.

Daleth. ד Semitas meas subuertit, & confregit me, posuit me desolatam.

Daleth. ד Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.

ה Misit in renibus meis filias pharetræ suæ. He.

ה Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. He.

ה Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio. He.

ו Et fregit ad numerum dentes meos: cibauit me cinere. Vau.

ו Et repulsa est *anima mea, oblitus sum bonorum. Vau. *à pace.6.

ו Et dixi, Perijt finis meus, & spes mea à Domino. Vau. C

ז Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absynthij & fellis. Zain.

ז Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. Zain.

ז Hoc recolens in corde meo, "ideo' sperabo. Zain. "in Deo.

ח Misericordiæ Domini quia non sumus cõsumpti: quia non defecerunt miserationes eius. Heth.

ח 'Noui' diluculo, multa est fides tua. Heth.

ח Pars mea Dominus, dixit anima mea propterea expectabo eum. "Nouæ.5. Heth.

ט Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Teth.

ט Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei. Teth. D

ט Bonum est viro cùm portauerit iugum ab adolescentia sua. Teth.

י Sedebit solitarius & tacebit: quia leuauit *super se. Iod. *se.

י Ponet in puluere os suum, si fortè sit spes. Iod.

י Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs. Iod.

כ Quia non repellet in sempiternum Dominus. Caph.

כ Quia si abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum. Caph.

כ Non enim humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum Caph.

ל Vt contereret sub pedibus suis omnes vinctos terræ. Lamed.

ל Vt declinaret iudicium viri in conspectu vultus Altissimi. Lamed.

ל Vt peruerteret hominẽ in iudicio suo, Dominus ignorauit. Lamed. E

מ Quis est iste qui dixit vt fieret, Domino non iubente? Mem.

מ ‖Ex ore altissimi non egredientur nec mala nec bona? Mem. Amos.3.b.

מ Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis? Mem.

נ Scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum. Nun.

נ Leuemus corda nostra, cum manibus ad Dominum in cœlos. Nun.

נ Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es. Nun.

ס Ope-

Samech. ס Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec pepercisti.

Samech. ס Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.

Samech. ס Eradicationem & abiectionem posuisti me in medio populorum. F

Phe. פ Aperuerunt super nos os suum omnes inimici.

Phe. פ Formido & laqueus facta est nobis vaticinatio & contritio.

Phe. פ Diuisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei.

Ain. ע Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quòd non esset requies.

Ain. ע Donec respiceret & videret Dominus de cœlis.

Ain. ע Oculus meus deprædatus est animã meam in cunctis filiabus vrbis meæ.

Sadi. צ Venatione ceperũt me quasi auem inimici mei gratis.

Sadi. צ Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.

Sadi. צ Inundauerunt aquæ super caput meum: dixi, Perij.

Coph. ק Inuocaui nomen tuum Domine de lacu nouissimo.

Coph. ק Vocem meam audisti: ne auertas aurẽ tuam à singultu meo & clamoribus. G

Coph. ק Appropinquasti in die quando inuocaui te: dixisti, Ne timeas.

Res. ר Iudicasti Domine causam animæ meæ, redemptor vitæ meæ.

Res. ר Vidisti Domine iniquitatem illorum aduersum me: iudica iudicium meum.

Res. ר Vidisti omnem furorem, vniuersas cogitationes eorum aduersum me.

Sin. ש Audisti opprobrium eorum Dómine, omnes cogitationes eorum aduersum me.

Sin. ש Labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die.

Sin. ש Sessionem eorum, & resurrectionem eorũ vide, ego sum psalmus eorum.

Thau. ת Reddes eis vicem Domine, iuxta opera manuum suarum.

Thau. ת Dabis eis scutum cordis laborem tuum.

Thau. ת Persequêris me in furore, & cõteres eos sub cœlis Domine.

CAP. IIII.

Aleph. א QVomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum? A

Beth. ב Filij Siõ incliti, & amicti auro primo: quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli?

Guimel. ג Sed & lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto.

Daleth. ד Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti: paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

He. ה Qui vescebantur voluptuosè, interierũt in vijs: qui nutriebantur in croceis, amplexatisunt stercora.

Vau. ו Et maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum: quæ subuersa est in momento, & non ceperunt in ea manus. Gen. 19. c.

Zain. ז Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores: B

Heth. ח Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in platèis: adhæsit cutis eorum ossibus: aruit, & facta est quasi lignum.

Teth. ט Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame: quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ.

Iod. י Manus mulierum misericordium coxerũt filios suos: facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei.

Caph. כ Compleuit Dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ: & succendit ignem in Sion, & deuorauit fundamenta eius.

Lamed. ל Non crediderunt reges terræ, & vniuersi habitatores orbis quoniam ingrederetur hostis & inimicus per portas Ierusalem:

Mem. מ Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum. C

Nun. נ Errauerunt cæci in platèis, polluti sunt sanguine: cumque non possent, *tenuerunt lacinias suas. *intrare.

Samech. ס Recedite polluti, clamauerunt eis recedite, abite, nolite tangere: iurgati quippe sunt & commoti: dixerunt inter Gentes, Non addet vltrà vt habitet in eis.

Phe. פ Facies Domini diuisit eos, non addet vt respiciat eos: facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt.

Ain. ע Cùm adhuc subsisteremus, defecerũt oculi nostri ad auxilium nostrũ vanum, cùm respiceremus attenti ad gentem quæ saluare *non poterat. *nos.

Sadi. ע Lubricauerũt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum, appropinquauit finis nostер, completi sunt dies nostri, quia venit finis noster. D

Coph. ק Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.

Res. ר Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In vmbra tua viuemus in Gentibus.

Sin. ש Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra

terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis, atq; nudaberis.

Thau. ת Completa est iniquitas tua filia Sion, non addet vltrà vt transmigret te: visitauit iniquitatem tuam filia Edom, discooperuit peccata tua.

ORATIO IEREMIÆ. CAP. V.

A REcordare Domine quid acciderit nobis: intuere & respice opprobrium nostrum. Hæreditas nostra versa est ad alienos: domus nostræ ad extraneos. Pupilli facti sumus absque patre: matres nostræ quasi viduæ. Aquam nostram pecunia bibimus: ligna
D.13. nostra pretio comparauimus. Ceruicibus>nostris' minabamur, lassis non dabatur requies.
Aegypto dedimus manum: & Assyrijs: vt saturaremur pane.
B Patres nostri peccauerunt, & non sunt: & nos iniquitates eorum portauimus. Serui dominati sunt nostri: non fuit qui redimeret de manu eorum. In animabus nostris afferebamus panẽ nobis, à facie gladij in deserto. Pellis nostra, quasi clibanus, exusta est à facie tempestatũ famis. Mulieres in Sion humiliauerunt, & virgines in ciuitatibus Iuda. Principes manu suspensi sunt: facies senũ non erubuerunt. Adolescentibus impudicè abusi sunt: & pueri in ligno corruerunt. Senes defecerunt de portis: iuuenes de choro psallentium. Defecit gaudium cordis nostri: versus est in luctum chorus noster. Cecidit coro
C na capitis nostri: væ nobis, quia peccauimus. Propterea mœstum factum est cor nostrum, ideò contenebrati sunt oculi nostri. Propter
D montem Sion quia disperijt: vulpes ambulauerunt in eo. Tu autem Domine in æternum permanebis, solium tuum in generatione & generationem. Quare in perpetuum obliuiscêris nostri? derelinques nos in lõgitudine dierum? Cõuerte nos Domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros, sicut à principio. Sed proijciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer.

PRÆFATIO IN LIBRVM BARVCH PROPHETÆ.

LIBER iste, qui Baruch nomine prænotatur, in Hebrẽo canone non habetur, sed tantum in vulgata editione: similiter & epistola Ieremiæ. Propter notitiam autem legentiũ hîc scripta sunt, quia multa de Christo, nouissimísque temporibus.

Prophetia Baruch.

S. Iudæi à Babylone mittunt ad eos qui erant in Ierusalem librum Baruch vnà cum collectis pecunijs, vt oblatis holocaustis orẽt pro ipsis & pro Nabuchodonosor filioq; eius Balthasar, ac confitentur peccata sua. CAP. I.

A ET hæc verba libri quæ scripsit Baruch filius Neriæ, filij Maasiæ, filij Sedeciæ, filij Sedei, filij Hælciæ in Babylonia, in anno quinto, in septimo die mensis, in tempore quo ceperunt Chaldæi Ierusalem, & succenderunt eam igni. Et legit Baruch verba libri huius ad aures Iechoniæ filij Ioacim regis Iuda, & ad aures vniuersi populi venientis ad librum: & ad aures potẽtium filiorum regum, & ad aures presbyterorum, & ad aures populi, à minimo vsq; ad maximum eorum omnium habitantium in Babylonia, ad flumen Sodi. Qui audientes plorabant, & ieiunabant, & orabant in conspectu Domini.
Et collegerunt pecuniam, secundum quod
B potuit vniuscuiusque manus: & miserunt in Ierusalem ad Ioacim filium Helciæ filij Salom sacerdotem, & ad sacerdotes, & ad omnem populum qui inuenti sunt cum eo in Ierusalem, cùm 'acciperet' vasa templi Domini quæ ablata fuerant de templo, reuocare in terram Iuda decima die mensis Siban, vasa argẽtea quæ fecit Sedecias filius Iosiæ rex Iuda, postea quam cœpisset Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam, & principes, & vinctos & potentes, & populum terræ ab Ierusalem, & duxit eos *in Babylonem. Et dixerunt, Ecce, misimus ad vos pecunias, de quibus emite holocautomata, & thus, & facite manna, & offerte pro peccato ad aram Domini Dei nostri: & orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorum sicut dies cœli super terram: & vt det Dominus virtutem no-
C bis, & illuminet oculos nostros, vt viuamus sub vmbra Nabuchodonosor regis Babylonis, & sub vmbra Balthasar filij eius, & seruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eorum. Et pro nobisipsis orate ad Dominum Deum nostrum: quia peccauimus Domino Deo nostro, & non est auersus furor eius à nobis vsque in hunc diẽ. Et legite librum istum, quem misimus ad vos recitari in templo Domini, in die solenni, & in die oportuno: & dicetis, ‖ Domino Deo

'acciperent

*vinctos.

Infra. 2.b.

no-

nostro iustitia: nobis autem confusio faciei
nostræ, sicut est dies hæc. omni Iuda & habi-
tantibus in Ierusalē, regibus nostris, & princi-
pibus nostris, & sacerdotibus nostris, & pro-
Daniel.9.a phetis nostris, & patribus nostris. ‖Peccaui-
D mus ante Dominum Deū nostrum, & nō cre-
didimus, diffidentes in eū, & non fuimus sub-
iectibiles illi, & non audiuimus vocē Domini
Dei nostri, vt ambularemus in mandatis eius
quæ dedit nobis. A die qua eduxit patres no-
stros de Terra-Aegypti, vsq; ad diem hāc era-
mus incredibiles ad Dominū Deum nostrū:
& dissipati recessimus, ne audiremus vocem
ipsius. Et adhæserūt nobis multa mala, & ma-
Deu.28.b. ledictiones, ‖quæ constituit Dominus Moysi
seruo suo: qui eduxit patres nostros de Terra-
Aegypti, dare nobis terrā fluentem lac & mel,
sicut hodierna die. Et non audiuimus vocem
Domini Dei nostri secundum omnia verba
▷.4. prophetarum quos misit ad nos, ▷ & ad iudi-
ces nostros': & abiuimus vnusquisque in sen-
sum cordis nostri maligni, operari dijs alie-
nis, facientes mala ante oculos Domini Dei
nostri.

S. Iudæi in captiuitate confitentur propter pecca ta sua contigisse sibi mala quæ Deus per pro-phetas suos fuerat comminatus: fusis ergo pre-cibus petunt misericordiam, quam per Moy-sen fuerat pollicitus se resipiscētibus daturum.

CAP. II.

A PRopter quod statuit Dominus Deus
noster verbum suum quod locutus est
ad nos, & ad iudices nostros qui iudica-
uerunt *Israel, & ad reges nostros, & ad prin-
*in. cipes nostros, & ad omnem Israel & Iuda: vt
adduceret Dominus super nos mala magna
quæ non sunt facta sub cœlo quemadmodum
Deut.28.f. facta sunt in Ierusalem ‖secundum quæ scripta
sunt in lege Moysi, vt manducaret homo car-
nes filij sui, & carnes filiæ suæ. Et dedit eos
sub manu regum omnium qui sunt in circui-
tu nostro in improperium & in desolationē,
& in omnibus populis, in quibus nos dispер-
sit Dominus. Et facti sumus subtus & non su
B pra: quia peccauimus Domino Deo nostro,
Supra.1.e. non obaudiendo voci ipsius. ‖Domino Deo
nostro iustitia: nobis autē & patribus nostris
confusio faciei, sicut est dies hæc. Quia locu-
tus est Dominus super nos omnia mala hæc
quæ venerunt super nos: & nō sumus depreca
ti faciē Domini Dei nostri, vt reuerteremur
vnusquisq; nostrum à vijs nostris pessimis. Et
vigilauit Dominus in malis, & adduxit ea su-
per nos: quia iustus est Dominus in omnibus
operibus suis quæ mandauit nobis: & non au
diuimus vocem ipsius, vt iremus in præceptis
Danie.9.d Domini quæ dedit ante faciem nostram. ‖Et
C nunc Domine Deus Israel, qui eduxisti popu
lum tuum de Terra-Aegypti in mānu valida,
& in signis, & in prodigijs, & in virtute tua
magna, & in brachio excelso, & fecisti tibi no
men sicut est dies iste: peccauimus, impiè egi-
mus, iniquè gessimus Domine Deus noster
in omnibus iustitijs tuis. Auertatur ira tua à
nobis: quia derelicti sumus pauci inter gētes,
vbi dispersisti nos. Exaudi Domine preces
nostras, & orationes nostras, & educ nos pro-
pter te: & da nobis inuenire gratiam ante fa-
ciem eorum qui nos abduxerunt: vt sciat om-
nis terra quia tu es Dominus Deus noster, &
quia nomen tuum inuocatum est super Isra- D
el, & super genus ipsius. ‖Respice Domine de Deu.26.d.
domo sancta tua in nos, & inclina aurem tuā, Isaiæ.63.d
& exaudi nos. ‖ Aperi oculos tuos, & vide: Psal.113.d.
quia non mortui qui sunt in inferno, quorum
spiritus acceptus est à viscеribus suis, dabunt
honorem & iustificationem Domino: sed a-
nima quæ tristis est super magnitudinem ma
li, & incedit curua & infirma, & oculi defici-
entes, & anima esuriens dat tibi gloriam & iu
stitiam Domino. Quia non secundum iusti- ▷.10.
tias patrum nostrorū nos fundimus ▷ preces,
& petimus' misericordiam ante conspectum
tuum Domine Deus noster: sed quia misisti
iram tuam, & furorem tuum super nos, sicut
locutus es in manu puerorum tuorum pro-
phetarum, dicens, Sic dicit Dominus, Inclina
te humerum vestrum, & ceruicem vestram, &
opera facite regi Babylonis: & sedebitis in ter Iere.29.b.
ra quam dedi patribus vestris. ‖ Quòd si non *fecerit-
*audieritis vocem Domini Dei vestri opera- nec.
ri regi Babyloniæ: defectionem vestrā faciam E
de ciuitatibus Iuda, & à foris Ierusalem, & au
feram à vobis vocem iucunditatis, & vocem
gaudij, & vocem sponsi & vocem sponsæ, &
erit omnis terra sine vestigio ab inhabitanti-
bus eam. Et non audierunt vocem tuam, vt o-
perarentur regi Babylonis: & statuisti verba
tua quæ locutus es in manibus puerorū tuo-
rum prophetarū, vt tranferrentur ossa regum
nostrorum, & ossa patrum nostrorum de lo-
co suo, & ecce proiecta sunt in calore solis, &
in gelu noctis: & mortui sunt in doloribus
pessimis, in fame & in gladio, & in emissione.
Et posuisti templum, in quo inuocatum est F
nomen tuum in ipso, sicut hæc dies, propter
iniquitatem domus Israel & domus Iuda. Et
fecisti in nobis Domine Deus noster secun-
dum omnem bonitatem tuam, & secundum
omnem miserationem tuam illam magnam: Leu.26.b.
‖sicut locutus es in manu pueri tui Moysi in Deu.28.b.
die qua præcepisti ei scribere legem tuam co-
ram filijs Israel, dicens, Si non audieritis vo-
cem meam multitudo hæc magna conuerte-
tur in minimam inter Gentes, quò eos dispер
gam: quia scio quòd me non audiet populus,
po-

populus est enim dura ceruice: & conuertetur ad cor suum in terra captiuitatis suæ, & sciēt quia ego sum Dominus Deus eorum: & G dabo eis cor. & intelligent: & aures, & audiēt. Et laudabunt me in terra captiuitatis suæ, & memores erunt nominis mei. Et auertent se à dorso suo duro, & à malignitatibus suis: quia reminiscentur viam patrum suorū qui peccauerunt in me. Et reuocabo illos in terram quam iuraui patribus eorum Abraham, Isaac & Iacob, & dominabuntur eius: & multiplicabo eos, & non minorabuntur. Et statuā illis testamentum alterum sempiternum, vt sim illis in Deum, & ipsi erūt mihi in populum, & non mouebo amplius populū meum filios Israel à terra quam dedi illis.

S. Perseuerant cōfiteri peccata sua & patrum suorum, obsecrantes Deum pro misericordia: Israel in captiuitatem ductus est eo quòd dereliquerit viam sapientiæ quæ nō inuenitur à potentibus, diuitibus aut gigantibus: sed populo Israel tradita fuerat à Deo, cui omnes suæ creaturæ obediunt: additurq; de Christi aduentu in carnem.

CAP. III.

A ET nunc Domine omnipotēs, Deus Israel, anima in anguſtijs, & spiritus anxius clamat ad te: audi Domine & miserere, quia Deus es misericors, & miserere nostri: quia peccauimus ante te. Quia tu sedes in sempiternū, & nos peribimus in æuū? Domine omnipotēs Deus Israel audi nunc orationem mortuorum Israel, & filiorum ipsorum, qui peccauerunt ante te, & nō audierunt vocē Domini Dei sui, & agglutinata sunt nobis mala. Noli meminisse iniquitatū patrum nostrorum, sed memento manus tuæ & nominis tui in tempore isto: quia tu es Dominus Deus noster, & laudabimus te Domine, quia propter hoc dedisti timorem tuum in cordibus nostris, & vt inuocemus nomē tuum, & laudemus te in captiuitate nostra, quia conuertimur ab iniquitate patrum nostrorū qui peccauerunt ante te: Et ecce nos in captiuita B te nostra sumus hodie, qua nos dispersisti in improperium, & in maledictū, & in peccatū, secūdum omnes iniquitates patrum nostrorum qui recesserunt à te Domine Deus noster. Audi Israel mandata vitæ: auribus percipe, vt sciatis prudentiā. Quid est Israel quòd in tērra inimicorū es? inueterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis: deputatus es cū descendētibus in infernum. Dereliquisti fontem sapientiæ. nā si in via Dei ambulasses, habitasses vtiq; in pace super terram. Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus: vt scias simul vbi sit lōgiturnitas vitæ & victus, vbi sit lumē oculorum, & pax Quis inuenit locum eius? & quis intrauit in thesauros eius? Vbi sunt principes Gētium, & qui dominantur super bestias quæ sunt super terram? qui in auibus cœli ludunt, qui argentum thesaurizant & aurum in quo confidunt homines, & non est finis acquisitionis eorum? qui argentū fabricāt & soliciti sunt, nec est inuentio operū illorum? exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alij loco eorum exurrexerūt. Iuuenes viderunt lumē, C & habitauerunt super terram: viam autem disciplinæ ignorauerunt, neq; intellexerunt semitas eius, neq; filij eorū susceperunt eam, à facie ipsorum longe facta est: non est audita in terra Chanaan, neq; visa est in Themā. Filij quoq; Agar qui exquirunt prudentiam quæ de terra est, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ & intelligentiæ: viam autē sapientiæ nescierunt, neq; cōmemorati sunt semitas eius. O Israel, quā magna est domus Dei, & ingēs locus possessionis eius? Magnus est, & non habet finem: excelsus & immensus. Ibi fuerūt gigantes nominati illi qui ab initio fuerunt, statura magna, scientes bellum. Non hos elegit Dominus, neq; viam disciplinæ "inuenerunt": propterea perierunt. Et quoniam non 3. habuerūt sapientiam, interierunt propter suā insipientiam. Quis ascendit in cœlum, & accepit eam, & deduxit eam de nubibus? Quis D transfretauit mare, & inuenit illā, & attulit illam super aurum electum? Non est qui possit scire vias eius, neque qui exquirat semitas eius: sed qui scit vniuersa, nouit eam, & adinuenit eam prudentia sua: qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam pecudibus: & quadrupedibus: qui emittit lumē, & vadit: & vocauit illud, & obedit illi in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodijs suis, & lætatæ sunt: vocatæ sunt, & dixerunt, Adsumus. & luxerunt ei cū iucūditate, qui fecit illas. Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eū. Hic adinuenit omnem viā disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.

"dedit illis.

S. Ierusalem suā luget desolationem, hortaturq; filios suos vt forti sint animo: nā sicut propter ipsorū peccata Deus eos tradidit aduersarijs, ita eis liberatis puniet hostes ipsorum. CAP. IIII.

HIc liber mandatorum Dei, & lex quæ A est in æternum: omnes qui tenent eā, perueniēt ad vitam: qui autem dereliquerunt eam, in mortē. Conuertere Iacob, & apprehende eam, ambula per viam ad splendorem eius cōtra lnmen eius. Ne tradas altri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. Beati sumus Israel: quia quæ Deo placent manifesta sunt nobis. Animæquior esto po-

pulus Dei, memorabilis Israel. Venundati estis Gentibus, non in perditionē: sed propter quod in ira Dei ad iracundiā prouocastis Do-
B minū, traditi estis aduersarijs. Exacerbastis enim eum qui fecit vos, Deum æternum, immolātes demonijs & non Deo. Obliti enim estis eum qui nutriuit vos, & cōtristastis nutricem vestrā Ierusalem. Vidit enim iracundiā à
"ciuitates. 9 Deo venientem vobis, & dixit, Audite "confines 'Siō, adduxit enim mihi Deus luctū magnum: vidi enim captiuitatem populi mei, filiorum meorum & filiarum, quam superdixit illis æternus. Nutriui enim illos cum iucunditate: dimisi autem illos cum fletu & luctu. Nemo gaudeat super me viduam & desolatam: à multis derelicta sum propter peccata filiorum meorum, quia declinauerunt à lege
C Dei. Iustitias autem ipsius nescierunt, nec ambulauerunt per vias mandatorum Dei, neque per semitas veritatis eius cum iustitia ingressi sunt. Veniant confines Sion, & memorētur captiuitatem filiorum & filiarum mearum, quam superduxit illis æternus. Adduxit enim super illos gentem de longinquo, gentem improbam, & alterius linguæ: qui non sunt reueriti senem, neque puerorum miserti sunt: & adduxerunt dilectos viduæ, & à filijs vnicam desolauerunt. Ego autem quid possum adiuuare vos? Qui enim adduxit super vos mala, ipse vos eripiet de manibus inimi-
D corum vestrorum. Ambulate filij, ambulate: ego enim derelicta sum sola. Exui me stola pacis, indui autem me sacco obsecrationis, & clamabo ad Altissimum in diebus meis. Animæquiores estote filij, clamate ad Dominum, & eripiet vos de manu principum inimicorum. Ego enim speraui in æternum salutem vestram: & venit mihi gaudium à sancto super misericordia, quæ veniet vobis ab æterno salutari nostro. Emisi enim vos cum luctu & ploratu: reducet autem vos mihi Dominus cum gaudio & iucunditate in sempi-
E ternum. Sicut enim viderunt vicinæ Sion captiuitatem vestram à Deo, sic videbunt & in celeritate salutem vestram à Deo, quæ superueniet vobis cū honore magno, & splendore æterno. Filij patienter sustinete iram, quæ superuēnit vobis: persecutus est enim te inimicus tuus, sed cito videbitis perditionem ipsius: & super ceruices ipsius ascendes. Delicati mei ambulauerūt vias asperas: ducti sunt enim vt rex direptus ab inimicis. Animæquiores estote filij, & proclamate ad Dominum: erit enim memoria vestra ab eo qui duxit vos. Sicut enim fuit sensus vester vt erraretis à Deo: decies tantum iterum conuertentes requiretis eum. Qui enim induxit vobis mala, F
ipse rursum adducet vobis sempiternam iucunditatem cum salute vestra. Animæquior esto Ierusalem: exhortatur enim te qui nominauit. Nocentes peribunt, qui te vexauerunt: & qui gratulati sunt in tua ruina, punientur. Ciuitates quibus seruierunt filij tui, punientur, & quæ "accepit filios tuos. Sicut enim gauisa est in tua 'ruina, & lætata est in casu tuo: sic contristabitur in sua desolatione. Et amputabitur exultatio multitudinis eius, & gaudimonium eius erit in luctum. Ignis enim enim su G
perueniet ei ab æterno in longiturnis diebus, & habitabitur à demonijs in multitudine tēporis. ‖ Circunspice Ierusalem ad Orientem, Infra. 5. b.
& vide iucunditatem à Deo tibi venientem. Ecce enim veniunt filij tui quos dimisisti dispersos: veniunt collecti ab Oriente vsque ad Occidentem, in verbo sancti gaudentes in honorem Dei.

S. Iubetur Ierusalem luctū exuere, eo quòd filij eius cum ignominia ducti in captiuitatem, cū gloria sint ad eam reducendi.

CAP. V.

EXue te Ierusalem stola luctus & vexa- A
tionis tuæ: & indue te decōre & honore eius quæ à Deo tibi est sempiterna gloria. Circundato te diploide à Deo iustitiæ, & impone mitram capiti tuo honoris æterni. Deus enim ostendet splendorem suum in te, qui sub cœlo est. Nominabitur enim tibi nomen tuum à Deo in sempiternum, Pax B
iustitiæ & honor pietatis. Exurge Ierusalem, & sta in excelso: & circunspice ad Orientē, & vide collectos filios tuos ab Oriente sole vsq; ad Occidentē, in verbo sancti gaudentes Dei
memoria. ‖ Exierunt enim abs te pedibus du- Supr. 4. b.
cti ab inimicis: adducet autem illos Dominus ad te portatos in honorem sicut filios regni. Cōstituit enim Deus humiliare omnem C
montem excelsum, & rupes perennes, & conualles replere in æqualitatem terræ: vt ambulet Israel diligenter in honorem Dei. Obumbrauerunt autem & syluæ, & omne lignum
suauitatis Israel mandato Dei. Adducet enim D
Deus Israel cum iucunditate in lumine maiestatis suæ cum misericordia & iustitia quæ est ex ipso.

S. Iudæos apud Babylonios captiuos vaticinatur Ieremias post septem generationes liberandos: hortaturq; vt sibi caueant ab illorum idolatria, ostendens à plurimis effectibus imbecillia esse idôla, pœnitusq; sensu carentia ac vanissima. CAP. VI.

"abductos. 14. EXEMPLAR epistolæ quam misit Ieremias ad "abducendos 'captiuos in Babyloniam à rege Babyloniorum, vt annuntiaret illis secundum quod præceptum est illi à Deo.

Sapie.13. A ‖Propter peccata quæ peccastis ante Deum, abducemini in Babyloniam captiui à Nabuchodonosor rege Babyloniorũ. Ingressi itaque in Babylonem, eritis ibi annis plurimis & temporibus longis vsque ad gene
Isai.44.b. rationes septẽ: post hoc autem educã vos inde cum pace. ‖Nunc autem videbitis in Babylonia deos aureos & argenteos, & lapideos, & ligneos in humeris portari, ostẽtantes metum Gentibus. Videte ergo ne & vos similes efficiamini factis alienis, & metuatis, & metus vos capiat in ipsis. Visa itaque turba de retro & ab ante adorantes, dicite in cordibus vestris, Te oportet adorari Domine. Angelus enim meus vobiscũ est: ipse autem exquiram animas vestras. Nam lingua ipsorum polita à fabro, ipsa etiam inaurata, & inargẽtata falsa sunt: & non possunt loqui. Et sicut virgini amanti ornamenta: ita accepto auro fabricati sunt. Coronas certe aureas habent super capita sua dij illorum: vnde subtrahunt sacerdotes ab eis aurum & argentum, & erogant illud in semetipsis. Dant autẽ & ex ipso prostitutis, & meretrices ornant: & iterũ cũ receB perint illud à meretricibus, ornãt deos suos. Hi autem non liberantur ab ærugine & tinea. Opertis autem illis veste purpurea, exstergũt faciem ipsorum propter puluerẽ domus, qui est plurimus inter eos. Sceptrum autem habet vt homo, sicut iudex regionis, qui in se peccantẽ non interficit. Habet etiã in manu gladium & securim: se autẽ de bello, & à latroni-
*timueritis. bus non liberat. Vnde vobis notũ sit quia non sunt dij. Nõ ergo *veneremini eos. Sicut enim vas hominis confractum inutile efficitur: tales sunt & dij illorum. Constitutis illis in domo, oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introeuntium. Et sicut alicui qui regem offendit, circunceptæ sunt ianuæ, aut sicut ad sepulchrum adductum mortuum: ita tutantur sacerdotes ostia clausuris & seris, ne à latronibus expolientur. Lucernas accendunt illis, & quidem multas: ex quibus nullam videre possunt: sunt autem sicut trabes in domo. Corda verò eorum dicunt elingere serpentes qui de terra sunt, dum comedunt eos, & vestimentum ipsorum: & nõ sentiunt. Nigræ fiunt facies eorũ à fumo, qui in domo fit. Supra corC pus eorũ, & supra caput eorũ, volant noctuæ, & hirũdines, & aues etiam, similiter & cattæ. Vnde sciatis quia nõ sunt dij. Ne ergo timueritis eos. Aurũ etiam quod habent, ad speciẽ est. nisi aliquis exterserit æruginem, nõ fulge-
Isai.46.b. bunt: neque enim dum conflarentur, sentiebant. ‖Ex omni pretio empta sunt, in quibus spiritus non inest ipsis. Sine pedibus in humeris portantur, ostentantes ignobilitatem suam hominibus. Confundantur etiam qui colunt ea. Propterea si ceciderint in terram, à semetipsis non consurgunt: neque si quis eum statuerit rectum, per semetipsum stabit, sed sicut mortuis *munera eorum illis apponentur. Hostias illorum vendunt sacerdotes ipsorum, & abutuntur: similiter & mulieres eorum decerpentes, neque infirmo, neque mendicanti aliquid impertiunt, de sacrificijs eorum fœtæ & mẽstruatæ cõtingunt. Scientes itaque ex his quia non sunt dij, ne timeatis eos. Vnde enim vocantur dij? Quia mulieres apponunt dijs argenteis, & aureis, & ligneis: & in domibus eorum sacerdotes sedent, habentes tunicas sciissas, & capita, & barbam rasam, quorum capita nuda sunt. Rugiunt autem clamantes contra Deos suos, sicut in cœna mortui. Vestimenta eorum au- D ferunt sacerdotes, & vestiunt vxores suas & filios suos. Neque siquid mali patiuntur ab aliquo, neque siquid boni, poterunt retribuere: neque regem constituere possunt, neque auferre. Similiter neque dare diuitias possunt, neque malum retribuere. Siquis illis votum vouerit, & non reddiderit: neque hoc requirunt. Hominem à morte non liberant, neque infirmum à potentiori eripiunt. Hominem cæcum, ad visum non restituunt: de necessitate hominem non liberabunt. Viduæ non miserebuntur, neque orphanis benefacient. Lapidibus de monte similes sunt dij illorum, lignei & lapidei, & aurei & argentei. Qui autẽ colunt ea, confundentur. Quomodo ergo æstimandum est, aut dicendum illos esse deos? Adhuc enim ipsis Chaldæis non honorantibus ea: qui cùm audierint mutum non posse loqui, offerunt illud ad Bel, postulantes ab eo loqui: quasi possint sentire qui non habent motum. & ipsi cùm intellexerint, relinquent ea: sensum enim non habent ipsi dij illorum. Mulieres autem circundatæ funibus in vijs sedent, succendentes ossa oliuarum. Cùm autem aliqua ex ipsis attracta ab aliquo E transeunte dormierit cum eo, proximæ suæ exprobrat quòd ea non sit digna habita sicut ipsa, neque funis eius diruptus sit. Omnia autem quæ illis fiunt, falsa sunt. Quomodo æstimandum aut dicendum est illos esse deos? A fabris autem & ab aurificibus facta sunt. Nihil aliud erunt, nisi id quod volunt esse sacerdotes. Aurifices etiam ipsi qui ea faciunt, non sunt multi temporis. Nunquid ergo possunt ea quæ fabricata sunt ab ipsis, esse dij? Reliquerunt autem falsa & opprobrium posteа futuris. Nam cùm superuenerit illis prælium, & mala: cogitãt sacerdotes ▷post se', vbi se ab- ▷.8. scondant cum illis. Quomodo ergo sentiri debeant quoniam dij sunt, qui nec de bello se liberant, neque de malis se eripiunt? Nam

cùm sint lignea, & inaurata, & inargentata, scietur postea quia falsa sunt, ab vniuersis gẽtibus & regibus: quæ manifesta sunt quia nõ sunt dij, sed opera manuum hominum, & nullum Dei opus cum illis, Vnde ergo notum est quia non sunt dij, sed opera manuum hominum, & nullum Dei opus in ipsis est? Regem regioni non suscitant, tneque pluuiam
F hominibus dabunt. Iudicium quoque nõ discernent, neque regiones liberabunt ab iniuria: quia nihil possunt, sicut corniculæ inter medium cœli & terræ. Etenim cùm inciderit ignis in domum deorum ligneorum, & argenteorum, & aureorum, sacerdotes quidem ipsorum fugient, & liberabuntur: ipsi verò sicut trabes in medio cõburentur. Regi autẽ & bello nõ resistent. Quomodo ergo æstimandum est, aut recipiendũ quia dij sunt? Nõ à furibus, neque à latronibus se liberabunt dij lignei, & lapidei, & inaurati, & inargentati, quibus iniqui fortiores sunt. Aurum & argentum, & vestimentum quo operti sunt, auferent illis, & abibunt, nec sibi auxlium ferent. Itaque melius est esse regem ostentantem virtutem suam: aut vas in domo vtile, in quo gloriabitur qui posidet illud: vel ostium in domo, quod custodit quæ in pace sunt: quã falsi dij. Sol quidem & luna, ac sydera, cùm sint splẽdida & emissa ad vtilitates, obaudiũt. Similiter & fulgur cùm apparuerit, perspicuum est: idipsum autem & spiritus in omni regione spirat. Et nubes quibus cùm imperatum fuerit à Deo perambulare in vniuersum orbem, perficiunt quod imperatum est eis. Ignis etiam missus désuper vt cõsumat montes & syluas, facit quod præceptũ est ei. Hæc autem, neque speciebus, neque virtutibus vni G
eorum similia sunt. Vnde neque existimandum est, neque dicendum illos esse deos, quando non possunt neque iudicium iudicare, neque quicquam facere hominibus. Scientes itaque quia non sunt dij, ne ergo timueritis eos. Neque enim regibus maledicent, neque benedicent. Signa etiam in cœlo Gentibus non ostendunt, neque vt sol lucebunt, neque illuminabunt vt luna. Bestiæ meliores sunt illis, quæ possunt fugere sub tectum, ac prodesse sibi. Nullo itaque modo nobis est manifestum quia sunt dij: propter quod ne timeatis eos. Nam sicut in cucumerario formido nihil custodit: ita sunt dij illorum lignei, & argentei, & inaurati. Eodẽ modo & in horto spina alba, supra quam omnis auis sedet. Similiter & mortuo proiecto in tenebris simi les sunt dij illorum lignei, & inaurati, & inargentati, A purpura quoque & marmore, quæ supra illos teneant, scietis itaque quia nõ sunt dij. Ipsi etiam postremo comeduntur, & erunt opprobrium in regione. Melior est homo iustus qui non habet simulachra: nam erit longè ab opprobrijs.

HIERONIMI IN EZECHIELEM
præfatio.

EZECHIEL Propheta cũ Ioachim rege Iuda captiuus ductus est in Babylonem: ibique ijs qui cum eo captiui fuerant, prophetauit, pœnitentibus quòd ad Ieremiæ vaticinium se vltrò aduersarijs tradidissent, & viderent adhuc vrbem Ierosolymam stare, quam ille casuram esse prædixerat. Tricesimo autem ætatis suæ anno, & captiuitatis quinto, exorsus est ad cõcaptiuos loqui. Et eodem tempore, licet posterior hic in Chaldæa, Ieremias in Iudæa prophetauerunt. Sermo eius nec satis disertus, nec admodum rusticus est: sed ex vtroque, mediè temperatus. Sacerdos & ipse fuit, sicut Ieremias: principia voluminis & finem magnis habens obscuritatibus inuoluta. Sed & vulgata eius editio non multum distat ab Hebraico. Vnde satis miror quid causæ extiterit, vt si eosdem in vniuersis libris habemus interpretes: in alijs eadem, in alijs diuersa transtulerint. Legite igitur & hunc iuxta translationem nostram: quoniam per cola scriptus & commata, manifestiorem legentibus sensum tribuit. Si autem amici mei & hunc subsannauerint: dicite eis quòd nemo eos compellat vt scribant. Sed vereor ne illud eis eueniat quod Grecè significantius dicitur, vt vocentur philolœdori.

Prophetia

Prophetia Ezechielis.

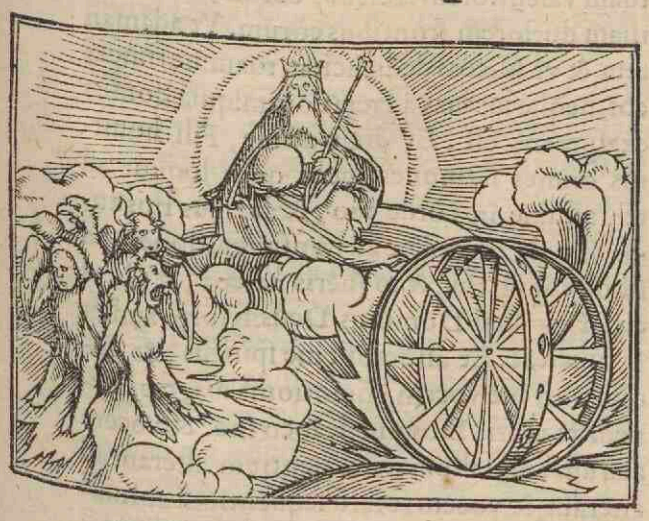

S. *Tempus & locus quibus Ezechieli ostẽsæ sunt visiones Dei, nempe in medio ignis similitudo quatuor animalium quæ describuntur, similiter & rotarum, firmamenti, throni, & hominis in throno sedentis igne circundati.*

CAP. I.

A ET factum est in tricesimo anno, in quarto, in quinta mensis: cum essem in medio captiuorum iuxta fluuiũ Chobar, aperti sunt cœli, & vidi visiones Dei. In quinta mẽsis, ipse est annus quintus transmigrationis regis Ioachin, factum est verbum Domini ad Ezechielem filiũ Buzi sacerdotem in terra Chaldæorum, secus flumen Chobar: & facta est super eum ibi manus Domini. Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone: & nubes magna, & ignis inuoluens, & splendor in circuitu eius:
B & de medio eius quasi species electri, id est de medio ignis: & ex medio eius similitudo
quatuor animalium: & hic aspectus eorum, similitudo hominis in eis. Et quatuor facies vni: & quatuor pennæ vni. Et pedes eorũ pedes recti, & planta pedis eorum quasi planta
pedis vituli, & scintillæ quasi aspectus eris cãdetis. Et manus hominis sub pẽnis eorum in
C quatuor partibus: & facies & pennas per quatuor partes habebant. Iunctæq; erant pennæ eorum alterius ad alterum. nõ reuertebantur cum incederẽt: sed vnumquodq; ante faciem
suam gradiebatur. Similitudo autẽ vultus eorum, facies hominis: & facies leonis à dextris
ipsorum quatuor: facies autem bouis, à sini-
6. stris ipsorum quatuor: & facies aquilæ désuper ipsorum quatuor. Et facies eorum, & pennæ eorum extẽtæ désuper: duæ pennæ singulorum iungebantur & duæ tegebant corpora
eorum: & vnumquodq; eorum coram facie
sua ambulabat: vbi erat impetus spiritus, illuc
gradiebantur nec reuertebantur cum ambularent. Et similitudo animaliũ, & aspectus eorũ D
quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarũ. Hec erat visio discurrens
in medio animalium splendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Et animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Cumq; aspicerem animalia, apparuit
rota vna super terram iuxta animalia, habens
quatuor facies. Et aspectus rotarũ, & opus earum, quasi visio maris: & vna similitudo ipsarum quatuor: & aspectus earũ & opera, quasi
sit rota in medio rotæ. Per quatuor partes earum euntes ibant: & non reuertebantur cum
ambularent. Statura quoq; erat rotis, & alti- E
tudo, & horribilis aspectus: & totum corpus
oculis plenum in circuitu ipsarum quatuor.
Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea: & cum eleuarentur
animalia de terra, eleuabantur simul & rotæ.
Quocunque ibat spiritus, illuc eunte spiritu,
& rotæ pariter eleuabantur, sequentes eum.
Spiritus enim vitæ erat in rotis. Cum euntibus ibant, & cum stãtibus stabant: & cum eleuatis à terra pariter eleuabantur & rotæ, se-
quentes ea: quia spiritus vitæ erat in rotis. Et F
similitudo super capita animalium, firmamẽti, quasi aspectus crystalli horribilis, & extẽti
super capita eorum désuper. Sub firmamento
autem pennæ eorum rectæ alterius ad alterũ:
vnumquodq; duabus alis velabat corpus suũ,
& alterum similiter velabatur. Et audiebã sonum alarum, quasi sonum aquarum multarũ,
quasi sonum sublimis Dei cum ambularent,
quasi sonus erat multitudinis vt sonus castrorum. cumq; starent, demittebantur pennæ eorum. Nam cum fieret vox super firmamentum quod erat super caput eorum, sta-
bant, & submittebant alas suas. Et super fir- G
mamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni: & super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis désuper. Et
vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus eiusper circuitum, à lumbis eius & désuper: & à lumbis eius vsq; deorsum,
vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu. Velut aspectum arcus cum fuerit in nube
in die pluuiæ, hic erat aspectus splendoris per
gyrum.

S. *Roboratur propheta exterritus, vt intrepidè arguat rebelles filios Israel, si quo modo tandem ab inueteratis peccatis resipiscant, & iubetur comedere librum scriptum intus & foris,*

in quo erant lamentationes & carmen & væ.

CAP. II.

A HAec visio similitudinis gloriæ Domini. & vidi, & cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquentis. Et dixit ad me, Fili hominis sta super pedes tuos, & loquar tecum. Et ingressus est in me spiritus postquam locutus est mihi, & statuit me supra pedes meos: & audiui loquentem ad me, & dicentem, Fili hominis mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices, quæ recesserunt à me: *patres eorum prævaricati sunt *ipsi &c. 1.
B pactum meum vsq; ad diem hanc. Et filij dura facie & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te: & dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, Si fortè vel ipsi audiant, & si fortè quiescant, quoniam domus exasperans est: & scient quia propheta fuerit in medio eorum. Tu ergo fili hominis ne timeas eos, neq; sermones eorum metuas: quoniam increduli & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus
C habitas. verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides: quia domus exasperans est. Loquêris ergo verba mea ad eos, si forte audiant, & quiescant: quoniam irritatores
D sunt. Tu autem filij hominis audi quæcunque loquor ad te: & noli esse exasperans sicut domus exasperatrix est: aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. Et vidi, & ecce manus missa ad me, in qua erat inuolu-
Apoc. 5.a. tus liber: & expandit illum coram me, ‖qui erat scriptus intus & foris: & scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.

S. Comesto libro datur prophetæ facies adamantina, vt intrepidè arguat durissimos filios Israel in transmigratione constitutos: missus aũt constituitur speculator, qui si visum imminẽs malũ non annũtiauerit, eius qui perit reus efficitur: si aũt annuntiauerit, animã suã liberat, etiã si alius pereat: deinde campũ ingressus, visáq; ibi gloria Domini, iubetur in domo sua includi, tãquã vinctus ac mutus. CAP. III.

A ET dixit ad me, Fili hominis quodcunque inueneris comede: comede volumen istud, & vadens loquere ad filios Israel. Et aperui os meum, & cibauit me volumine illo, & dixit ad me, Fili hominis venter tuus comedet, & viscera tua cõplebuntur vo
Apo.10.d lumine isto, quod ego do tibi. ‖Et comedi illud: & factum est in ore meo sicut mel dulce. Et dixit ad me, Fili hominis vade ad domum Israel, & loquêris verba mea ad eos. Nõ enim ad populũ profundi sermonis, & ignotæ linguæ tu mitteris, ad domum Israel, neq; ad populos multos profundi sermonis, & ignotæ linguæ quorũ non possis audire sermones: &
B si ad illos mittereris, ipsi audirent te. Domus autem Israel nolũt audire te: quia nolunt audire me. omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde. Ecce, dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frõtem tuam duriorem frontibus eorum. Vt adamantem & vt silicem dedi faciem tuam: ne timeas eos, neque metuas à facie eorum: quia domus exasperans est. Et dixit ad me, Fili hominis omnes sermones meos quos loquor ad te, assume in corde tuo, & auribus tuis audi: & vade, ingredere ad transmigrationem ad filios populi tui, & loquêris ad eos, & dices C
eis, Hæc dicit Dominus Deus: si fortè audiãt & quiescãt. Et assumpsit me spiritus, & audiui post me vocem cõmotionis magnæ, Benedicta gloria Domini de loco suo. & vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarũ sequentium animalia, & vocem commotionis magnæ. Spiritus quoque leuauit me, & assumpsit me: & abij amarus in indignatione spiritus mei: manus enim Domini erat mecum, confortans me. Et D
veni ad transmigrationem ad Aceruum nouarum frugũ, ad eos qui habitabãt iuxta flumen Chobar: & sedi vbi illi sedebant: & mansi ibi septem diebus mœrens in medio eorũ. Cùm autem pertransissent septem dies, factum est Infra.33.b.
verbum Domini ad me, dicens, ‖Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel: & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Si dicente me ad impium, Morte mo- E
rieris: nõ annuntiaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur à via sua impia, & viuat: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autẽ eius de manu tua requirã. Si autem tu annuntiaueris impio, & ille non fuerit cõuersus ab impietate sua, & à via sua impia: ipse quidẽ in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuã liberasti. Sed & si cõuersus iustus à iustitia sua fuerit, & fecerit iniquitatẽ: ponam offendiculũ coram eo, ipse morietur: quia non annuntiasti ei, in peccato suo morietur, & nõ erũt in memoria iustitiæ eius quas fecit: sanF
guinẽ verò eius de manu tua requirã. Si autem tu annuntiaueris iusto vt non peccet iustus, & ille non peccauerit: viuens viuet, quia annuntiasti ei, & tu animã tuam liberasti. Et facta est super me manus Domini, & dixit ad me, Surgens egredere in cãpum, & ibi loquar tecum. Et surgẽs egressus sum in campum: & ecce ibi gloria Domini stabat, quasi gloria Supra.1.d.
‖quam vidi iuxta fluuiũ Chobar: & cecidi in faciem meam. Et ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos: & locutus est
G mihi, & dixit ad me, Ingredere, & includere in medio domus tuæ. Et tu fili hominis ecce data sunt super te vincula, & ligabũt te in eis: & non egredieris in medio eorum. Et linguã tuã adhærere faciã palato tuo, & eris mutus,

nec

nec quasi vir obiurgans: quia domus exasperans est. Cùm autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, & dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, Qui audit, audiat: & qui quiescit, quiescat: quia domus exasperans est.

S. Iubetur propheta figurare obsidionem Ierusalem, ac dormire super latus sinistrum. 390. diebus, super dextrum verò. 40. ac vilẽ cibum & fœde confectum sibi præparare: quibus designet calamitatem filiorum Israel, obsidionem & afflictionem habitantium Ierosolymis.

CAP. IIII.

A ET tu fili hominis sume tibi laterem, & pones eum coram te: & describes in eo ciuitatem Ierusalem. Et ordinabis aduersus eam obsidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis cõtra eam castra, & pones arietes in gyro. Et tu sume tibi sartaginem ferream, & pones eam *in* *murum ferreum inter te & inter ciuitatem: & obfirmabis faciem tuam ad eam, & erit in obsidionem, & circũdabis eam: signum est domui Israel. Et tu dormies super latus tuum sinistrum, & pones iniquitates domus Israel *iniquitates* super eo numero dierum quibus dormies super illud, & assumes ‖iniquitatem eorum. Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, nu-
B mero dierum trecentos & nonaginta dies: & portabis iniquitatẽ domus Israel. Et cùm cõpleueris hæc, dormies super latus tuum dex- Num. 14. f
trum secũdo: & assumes ‖iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. diẽ pro anno, diem, inquã, pro anno dedi tibi. Et ad obsidionẽ Ierusalem conuertes faciem tuam, & brachium *exertum. 8 tuum erit *extentum'. & prophetabis aduersus eam. Ecce, circũdedi te vinculis: & non te cõuertes à latere tuo in latus aliud, donec cõpleas dies obsidionis tuæ. Et tu sume tibi frumentũ, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium & vicią: & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierũ quibus dormies
C super latus tuum: trecẽtis & nonaginta diebus comedes illud. Cibus autem tuus quo vescẽris, erit in pondere viginti stateres in die: à tempore vsque ad tempus comedes illud. Et aquam in mensura bibes, sextam partem hinc à tempore vsque ad tẽpus bibes illud. Et quasi subcineritium hordeacium comedes illud: & stercore quod egreditur de homine, operies illud in oculis eorum. Et dixit Dominus, Sic comedent filij Israel panem suum pollutum Infr. 20. g.
D inter gẽtes ad quas eijciam eos. ‖Et dixi, Ah, ah, ah, Domine Deus, ecce anima mea non est polluta, & morticinum & laceratum à bestijs nõ comedi ab infantia mea vsque nunc, & non est ingressa in os meum omnis caro immunda. Et dixit ad me, Ecce dedi tibi fimum boũ pro stercoribus humanis: & facies panem tuum in eo. Et dixit ad me, Fili hominis, ‖ecce ego conteram baculum panis in Ie- Infra. 5. d. & 14. d.
rusalem: & comedent panem in ponderе, & in solicitudine: & aquam in mensura, & in angustia bibent: Vt deficientibus pane & aqua, corruat vnusquisque ad fratrem suum, & cõtabescant in iniquitatibus suis.

S. Per detonsos capitis & barbæ prophetæ pilos iussu Domini, varieq; consumptos, designantur Iudæi propter sua peccata fame & gladio consumendi, sic vt patres filios, & filij patres comedant, reliqui verò in captiuitatem ducendi, vbi sint opprobrium ac stupor Gentibus quarum superarunt scelera.

CAP. V.

ET tu fili hominis sume tibi gladium a- A
cutum, radẽtem pilos: & assumes eum, & duces per caput tuum, & per barbam tuam: & assumes tibi statêram põderis, & diuides eos. Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obsidionis: & assumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius: tertiam verò aliam dispergdes in ventum, & gladium nudabo post eos. Et sumes inde paruum numerum: & ligabis eos in summitate pallij tui. Et ex eis rursum tolles, & proijcies eos in medio ignis, & combures eos igni: & ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel. Hæc dicit Dominus Deus, Ista est Ierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras. Et contempsit iudicia mea, vt plus esset impia quàm Gentes: & præcepta mea vltrà quàm terræ quæ in circuitu eius sunt. iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis
B meis nõ ambulauerunt. Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Quia superastis Gentes quæ in circuitu vestro sunt, & in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, & iuxta iudicia gentiũ quæ in circuitu vestro sunt, ▷non'estis operati: Ideo hæc dicit Dominus ▷.9.
Deus, Ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui iudicia in oculis Gentium: & faciam in tè quod non feci, & quibus similia vltrà non faciam propter omnes abominationes tuas. Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres suos: & faciam in te iudicia, & ventilabo vniuersas reliquias tuas in omnem ventum. Idcirco viuo
C ego dicit Dominus Deus, Nisi pro eo quòd sanctũ meum violasti in omnibus offensionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis: ego quoque cõfringam, & non parcet oculus meus, & non miserebor. Tertia pars tui peste morietur, & fame consumetur in medio tui: & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam verò partem tuam in omnem vẽtum dispergam, & gladium euaginabo post

eos. Et complebo furorem meum, & requiescere faciam indignationem meam in eis, & consolabor: & scient quia ego Dominus locutus sum in zelo meo, cùm impleuero indignationem meam in eis. Et dabo te in desertum & in opprobrium gentibus quæ in circuitu tuo sunt, in conspectu omnis prætereuntis. D Et eris opprobrium & blasphemia: exemplum & stupor in gentibus quæ in circuitu tuo sunt, cùm fecero in te iudicia in furore & in indignatione, & in increpationibus iræ, Ego Dominus locutus sum: Quando misero sagittas famis pessimas in eos quæ erunt mortiferæ, & quas mittam vt dispердam vos: & famem congregabo super vos, & conteram in vobis baculum panis. ‖Et immittam in vos famem & bestias pessimas vsque ad internecionem: & pestilentia & sanguis transibunt per te, & gladium inducam super te. ego Dominus locutus sum.

Supra. 4. d
Infra. 14. d

S. Propter multiplicẽ idololatriam filiorum Israel prædicuntur eorum vrbes & excelsa dissipanda, & qui pestem, gladium & famem euaserint, dispergendi inter Gentes, vbi malis pressi, conuertentur ad Dominum.

CAP. VI.

A Infra. 36. a

ET factus est sermo Domini ad me, dicens, Fili hominis ‖pone faciẽ tuam ad montes Israel: & prophetabis ad eos, & dices, Montes Israel audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montibus & collibus, rupibus & vallibus, Ecce, ego inducam super vos gladium, & dispердam excelsa vestra, & demoliar aras vestras, & cõfringentur simulachra vestra: & deijciam interfectos vestros ante idôla vestra. Et dabo cadauera filiorum Israel ante faciem simulachrorum vestrorum: & dispergam ossa vestra circum aras vestras in omnibus habitationibus vestris. B Vrbes desertæ erunt: & excelsa demolientur & dissipabuntur: & interibunt aræ vestræ, & confringentur: & cessabunt idôla vestra, & conterentur delubra vestra, & delebuntur opera vestra. Et cadet interfectus in medio vestri: & scietis quia ego sum Dominus. Et relinquam in vobis eos qui fugerint gladium in Gentibus, cùm dispersero vos in terris. Et recordabuntur mei liberati vestri in Gentibus ad quas captiui ducti sunt: quia contriui cor eorum fornicans & recedens à me, & oculos eorum fornicantes post idôla sua: & displicebunt sibimet super malis quæ fecerãt C in vniuersis abominationibus suis. Et scient quia ego Dominus non frustra locutus sum vt facerẽ eis malum hoc. Hæc dicit Dominus Deus, Percute "manũ tuam', & allide pedem tuũ, & dic Heu, ad omnes abominationes malorũ domus Israel: "quia' gladio, fame, & peste ruituri sunt. Qui lõgè est, peste morietur: qui autem propè, gladio corruet: & qui relictus fuerit & obsessus, fame morietur: & complebo indignationem meam in eis. Et scietis D quia ego Dominus, cùm fuerint interfecti vestri in medio idolôrum vestrorum in circuitu ararum vestrarum, in omni colle excelso, & in cunctis summitatibus montium, & subtus omne lignum nemorosum, & subtus vniuersam quercum frondosam, locum vbi accenderunt thura redolentia vniuersis idôlis suis. Et extendam manum meam super eos: & faciam Terram desolatam & destitutam à deserto Deblátha in omnibus habitationibus eorum: & scient quia ego Dominus.

"manu tua. 6.

"qui. 15.

S. Denuntiat propheta totius terræ Iuda extremam & ineuitabilem vastationem proximè imminere propter ipsorum scelera.

CAP. VII.

A ET factus est sermo Domini ad me, dicens, Et tu fili hominis, hæc dicit Dominus Deus terræ Israel, Finis venit, venit, finis super quatuor plagas terræ. Nunc finis super te, & immittã furorem meum in te: & iudicabo te iuxta vias tuas: & ponam contra te omnes abominationes tuas. Et non parcet oculus meus super te, & non miserebor: sed vias tuas ponam super te, & abominationes tuæ in medio tui erunt: & scietis quia ego Dominus. Hæc dicit Dominus Deus, Af- B flictio vna, afflictio ecce venit: finis venit, venit finis, euigilauit aduersum te: ecce venit. Venit "contritio' super te, qui habitas in terra: venit tempus, propè est dies occisionis, & non gloriæ montium. Nunc de propinquo effundam iram meam super te, & complebo furorem meum in te: & iudicabo te iuxta vias tuas, & imponã tibi omnia scelera tua, Et nõ parcet oculus meus, nec miserebor: sed vias tuas imponam tibi, & abominationes tuæ in medio tui erunt: & scietis quia ego sum Do- C minus percutiẽs. Ecce dies, ecce venit: egressa est "contritio', floruit virga, germinauit superbia. Iniquitas surrexit in virga impietatis: non ex eis, & non ex populo, neque ex sonitu eorum: & non erit requies in eis. Venit tempus, appropinquauit dies: qui emit, non lætetur: & qui vendit, non lugeat: quia ira super omnem populum eius. Quia qui vendit, ad id quod vendidit non reuertetur: & adhuc in viuẽtibus vita eorum. visio enim ad omnem multitudinem eius non regredietur: & vir in iniquitate vitæ suæ non confortabitur. D Canite tuba, præparentur omnes, & non est qui vadat ad prælium: ira enim mea super "vniuersum populum' eius. Gladius foris: & pestis & fames intrinsecus: qui in agro est, gladio morietur: & qui in ciuitate, pestilentia

"confractio 5.

"confractio 4.

"omnem multitudinem. 5.

lentia & fame & deuorabuntur. Et ſaluabuntur qui fugerint ex eis: & erunt in montibus quaſi columbæ conuallium omnes trepidi, vnuſquiſq; in iniquitate ſua. Omnes manus
Iſaiæ.15.a. Iere.48.f. diſſoluentur, & omnia genua fluẽt aquis. ‖ Et
Proue.11.a accingent ſe cilicijs, & operiet eos formido:
E & in omni facie confuſio, & in vniuerſis ca-
Sopho.1.d Eccle.5.c. pitibus eorum caluitium. ‖ Argentum eorum foras proijcietur, & aurum eorum in ſterquilinium erit. Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini. Animam ſuam non ſaturabunt, & ventres eorum non implebuntur: quia ſcandalum iniquitatis eorum factum eſt. Et ornamentum monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt, & imagines abominationum ſuarũ & ſimulachrorum fecerũt ex eo: propter hoc dedi eis illud in immunditiam: & dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impijs terræ in prædam, & cõtaminabunt illud.
F Et auertam faciem meam ab eis & violabunt arcanum meum: & introibunt in illud emiſſarij, & contaminabunt illud. Fac concluſionem: quoniam terra plena eſt iudicio ſanguinum, & ciuitas plena iniquitate. Et adducam peſsimos de Gẽtibus, & poſsidebunt domos eorum: & quieſcere faciam ſuperbiam poten-
G tium, & poſsidebunt ſanctuaria eorum. Anguſtia ſuperueniente requirent pacem, & nõ erit. Conturbatio ſuper conturbationem veniet, & auditus ſuper auditum: & quærent viſionem de propheta, & lex peribit à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus. Rex lugebit, & princeps induetur mœrore, & manus populi terræ conturbabuntur. Secundum viam eorum faciam eis, & ſecundum iudicia eorum iudicabo eos: & ſcient quia ego Dominus.

S. Ezechiel poſt viſam Dei ſimilitudinem, ſpiritu raptus in Ieruſalem, videt peßimas Iudæorum idololatrias ſub varijs figuris: quare dicit Dominus ſe eis non parciturum, nec orationes exauditurum.

CAP. VIII.

A ET factum eſt in anno ſexto, in ſexto menſe, in quinta menſis: ego ſedebam in domo mea, & ſenes Iuda ſedebant coram me, & cécidit ibi ſuper me manus Domini Dei. Et vidi, & ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis: ab aſpectu lumborum eius & deorſum, ignis: & à lũbis eius & ſurſum, quaſi
Dauiè.15.e aſpectus ſplendoris, vt viſio electri. ‖ Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cin-
B cinno capitis mei: & eleuauit me Spiritus inter terrã & cœlum: & adduxit me in Ieruſalẽ in viſione Dei, iuxta oſtiũ interius quod reſpiciebat ad Aquilonem, vbi erat ſtatutum idôlum zeli ad prouocandam æmulationem. Et ecce ibi gloria Dei Iſrael ſecundum viſionem quam videram in cãpo. Et dixit ad me, Fili hominis, leua oculos tuos ad viam Aquilonis. Et leuaui oculos meos ad viam Aquilo C
nis: & ecce ab Aquilone portæ altaris idôlum zeli in ipſo introitu. Et dixit ad me, Fili hominis, putaſne vides tu quid iſti faciunt, abominationes magnas quas domus Iſrael facit hic, vt procul recedam à ſanctuario meo? & adhuc conuerſus videbis abominationes maiores. Et introduxit me ad oſtium atrij: & vidi, & ecce foramen vnum in pariete. Et dixit ad me, Fili hominis fode parietẽ. Et cum D
fodiſſem parietem, apparuit oſtium vnum. Et dixit ad me, Ingredere, & vide abominationes peſsimas, quas iſti faciunt hic. Et ingreſſus vidi, & ecce omnis ſimilitudo reptilium, & animalium, abominatio, & vniuerſa idôla domus Iſrael depicta erant in pariete in circuitu per totum. Et ſeptuaginta viri de ſe-
nioribus domus Iſrael, & Iezonias filius Sa- E
phan ſtabat in medio eorum, ſtantium ante picturas: & vnuſquiſq; habebat thuribulum in manu ſua: & vapor nebulæ de thure conſurgebat. Et dixit ad me, Certè vides fili hominis quæ ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris, vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui: dicunt enim, Nõ videt Dominus nos, dereliquit Dominus terrã. Et dixit ad me, Adhuc conuerſus videbis abominationes maiores quas iſti faciunt. Et introduxit me per o- F
ſtium portæ domus Domini, quod reſpiciebat ad Aquilonem: & ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Adonidem. Et dixit ad me, Certè vidiſti fili hominis? adhuc conuerſus videbis abominationes maiores his. Et introduxit me in atrium domus Domini interius: & ecce in oſtio templi Domini inter veſtibulum & altare, quaſi vigintiquinque viri dorſa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem: & adorabant ad ortum ſolis. Et dixit ad me, Certè vidiſti fili homi- G
nis: nunquid leue eſt hoc domui Iuda, vt facerent abominationes iſtas quas fecerũt hic: quia replentes terram iniquitate, conuerſi ſunt ad irritandum me? & ecce applicant ramum ad nares ſuas. Ergo & ego faciam in furore: non parcet oculus meus, nec miſerebor: & cum clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos.

S. Apparentes ſex viri iubentur omnes in Ieruſalem trucidare, qui à viro lineis veſtito non ſunt ſigno Thau notati: quo facto Dominus exclamanti prophetæ reſpõdet id futurum exigentibus ipſorum criminibus.

CAP. IX.

ET clamauit in auribus meis voce ma- A
gna, dicens, Appropinquauerunt viſitationes vrbis, & vnuſquiſque vas

vas interfectionis habet in manu ſua. Et ecce ſex viri veniebãt de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad Aquilonem: & vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius: vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & atramentariũ ſcriptoris ad renes eius: & ingreſsi ſunt, & ſteterũt iuxta altare æreum. Et gloria Domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub, quæ erat ſuper eum ad limen domus: & vocauit virum qui indutus erat lineis, & atramentarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis. Et dixit Dominus ad eum, Tranſi per mediam ciuitatem in medio Ieruſalem: ‖ & ſigna thau ſuper frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius. Et illis dixit audiente me, Tranſite per ciuitatem ſequentes eum, & percutite: nõ parcat oculus veſter, neq; miſereamini. Senem, adoleſcentulum & virginem, ″paruulos' & mulieres interficite vſque ad internecionem: omnem autem ſuper quem videritis thau, ne occidatis, & à ſanctuario meo incipite. Cœperunt ergo à viris ſenioribus, qui erant ante faciem domus. Et dixit ad eos, Contaminate domum, & implete atria interfectis: egredimini. Et egreſsi ſunt, & percutiebant eos qui erant in ciuitate. Et cæde completa remanſi ego, ruiq́ue ſuper faciem meam, & clamans aio, Heu, heu, heu Domine Deus, ergóne diſperdes omnes reliquias Iſrael, effundens furorem tuum ſuper Ieruſalem? Et dixit ad me, Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde, & repleta eſt terra ſanguinibus, & ciuitas repleta eſt auerſione: dixerunt enim, Dereliquit Dominus terram, & Dominus non videt. Igitur & meus non parcet oculus, neq; miſerebor: viam eorum ſuper caput eorum reddam. Et ecce, vir qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in dorſo ſuo, reſpondit verbum, dicens, Feci ſicut præcepiſti mihi.

Exod. 12. e
Apoc. 7. a.

″paruulum.

S. Iubetur vir lineis veſtitus accipere prunas ignis de medio rotarum quæ ſunt ſubtus Cherubim, & ſuper ciuitatem effundere: deſcribitur viſio Dei, Cherubim & quatuor rotarum.

CAP. X.

ET vidi, & ecce in firmamento quod erat ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſapphirus, quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij apparuit ſuper ea. Et dixit ad virum qui indutus erat lineis, & ait, Ingredere in medio rotarum quæ ſunt ſubtus cherubim: & imple manum tuã prunis ignis quæ ſunt inter cherubim, & effunde ſuper ciuitatem. Ingreſſuſque eſt in conſpectu meo: cherubim autem ſtabant à dextris domus cũ ingrederetur vir, & nubes impleuit atrium interius. Et eleuata eſt gloria Domini déſuper cherub ad limen domus: & repleta eſt domus nube, & atrium repletum eſt ſplendore gloriæ Domini. Et ſonitus alarum cherubim audiebatur vſq; ad atrium exterius, quaſi vox Dei omnipotentis loquentis. Cumq́ue præcepiſſet viro qui indutus erat lineis, dicens, Sume ignem de medio rotarũ quæ ſunt inter cherubim: ingreſſus ille ſtetit iuxta rotam. Et extendit cherub manum de medio cherubim, ad ignem qui erat inter cherubim: & ſumpſit, & dedit in manus eius qui indutus erat lineis: qui accipiens egreſſus eſt. Et apparuit in cherubim ſimilitudo manus hominis ſubtus pennas eorum. & vidi, & ecce quatuor rotæ iuxta cherubim: rota vna iuxta cherub vnum, & rota alia iuxta cherub vnum: ſpecies autem rotarum erat quaſi viſio lapidis chryſolithi. & aſpectus earum ſimilitudo vna quatuor: quaſi ſit rota in medio rotæ. Cumq́ue ambularent, in quatuor partes gradiebantur: ▷ &' non reuertebantur ambulantes: ſed ad locum ad quem ire declinabat quæ prima erat, ſequebantur & cæteræ, nec conuertebantur. ‖ Et omne corpus earum, & colla, & manus, & pennæ, & circuli plena erant oculis, in circuitu quatuor rotarum. Et rotas iſtas vocauit volubiles, audiente me. Quatuor autem facies habebat vnum: facies vna, facies cherub &: facies ſecunda, facies hominis: & in tertio facies leonis: & in quarto facies aquilæ. Et eleuata ſunt cherubim: ipſum eſt animal quod videram iuxta fluuium Chobar. Cumq́; ambularent cherubim, ibant pariter & rotæ iuxta ea: & cum eleuarent cherubim alas ſuas, vt exaltarentur de terra, non reſidebant rotæ, ſed & ipſæ iuxta erant. Stantibus illis, ſtabant: & cũ eleuatis eleuabantur. ſpiritus enim vitæ erat in eis. Et egreſſa eſt gloria Domini à limine templi: & ſtetit ſuper cherubim. Et eleuantia cherubim alas ſuas, exaltata ſunt à terra corã me: & illis egredientibus, rotæ quoque ſubſecutæ ſunt: & ſtetit in introitu portæ domus Domini orientalis, & gloria Dei Iſrael erat ſuper ea. Ipſum eſt animal ‖ quod vidi ſubter Deum Iſrael iuxta fluuium Chobar: & intellexi quia cherubim eſſent. Quatuor *vultus vni, & quatuor alæ vni: & ſimilitudo manus hominis ſub alis eorum. Et ſimilitudo vultuum eorum, ipſi vultus quos videram iuxta fluuium Chobar, & intuitus eorum, & impetus ſingulorum ante faciem ſuam ingredi.

▷. 12.

Supra. 1. c.

*per quatuor.

S. Aduerſus Iezoniam & Pheltiam qui dicebant, peſſimum tractantes conſilium, Nónne dudum ædificatæ ſunt domus? hæc eſt lebes, nos autem carnes, vaticinatur, illos & quotquot nolunt reſipiſcere puniendos: & prophetãte Ezechiele mortuus eſt Pheltias: reliquias autem Iſraël dicit ſe reducturum in terram ipſorum,

ipsorum, & daturum eis cor carneum, vt colant ac timeant Dominum.

CAP. XI.

A ET eleuauit me spiritus, & introduxit me ad portam domus Domini orientalem, quæ respicit ad solis ortum: & ecce, in introitu portæ vigintiquinque viri: & vidi in medio eorum Iezoniam filium Azur, & Pheltiam filium Bananiæ, principes populi. Dixitque ad me, Fili hominis, hi sunt viri qui cogitant iniquitatem, & tractant consilium pessimum in vrbe ista: dicentes, Nónne dudum ædificatæ sunt domus? hæc est lebes, nos autem carnes. Idcirco vaticinare de eis, vaticinare fili hominis. Et irruit in me spiritus Domini, & dixit ad me, Loquere, Hæc dicit Dominus, Sic locuti estis domus Israel, & cogitationes cordis vestri ego noui. Plurimos occidistis in vrbe hac, & implestis vias
B eius interfectis. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Interfecti vestri, quos posuistis in medio eius, hi sunt carnes, & hæc est lebes: & educam vos de medio eius. Gladium metuistis, & gladium inducã super vos, ait Dominus Deus. Et eijciam vos de medio eius, daboq; vos in manum hostium, & faciam in vobis iudicia. Gladio cadetis: in finibus Israel iudicabo vos, & scietis quia ego Dominus. Hæc non erit vobis in lebetem, & vos non eritis in medio eius in carnes: in finibus Israel iudicabo vos. Et scietis quia ego Dominus: quia in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, sed iuxta iudicia gentiũ, quæ in circuitu vestro sunt, estis operati. Et factum est cum prophetarẽ, Pheltias filius Banaiæ mortuus est: & cecidi in faciem meã
C clamans voce magna, & dixi, Heu, heu, heu Domine Deus: consummationem tu facis reliquiarum Israel? Et factum est verbum Domini ad me, dicẽs, Fili hominis fratres tui viri propinqui tui, & omnis domus Israel, vniuersi quibus dixerunt habitatores Ierusalem, Longè recedite à Domino: nobis data est terra in possessionẽ. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Quia longè feci eos in Gentibus, & quia dispersi eos in terris: ero eis in sanctificationem modicam in terris ad quas venerunt. Propterea loquere, Hæc dicit Dominus Deus, Congregabo vos de populis, & adunabo de terris in quibus dispersi estis: daboq; vobis humum Israel. Et ingredientur illuc, & auferent omnes offensiones, cunctasq; abo-
Iere.23.f. Infra.36.f. minationes eius de illa. ‖ Et dabo eis cor vnũ,
D & spiritum nouum tribuã in visceribus eorum: & auferam cor lapideum de carne eorũ, & dabo eis cor carneum: Vt in præceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantque ea: & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum. Quorum *cor post offendicula & abominationes suas ambulat, horum viam in capite suo ponam, dicit Dominus Deus. Et eleuauerunt cherubim alas suas, & rotæ cum eis: & gloria Dei Israel erat super ea. Et ascendit gloria Domini de medio ciuitatis, stetitq; super montem qui est ad Orientem vrbis. Et spiritus leuauit me: adduxitque *in Chaldæam ad transmigrationem, in visione in spiritu Dei: & sublata est à me visio quam videram. Et locutus sum ad transmigrationem omnia verba Domini quæ ostenderat mihi.

*autem.

*me.4.

S. Ezechiel suis factis portendit futuram Ierusalem & regis ipsius captiuitatẽ, reliquis gladio peste & fame in Ierusalem consumptis: ostendit etiam visionem prophetarum non cassam futuram, nec in longum differendam.

CAP. XII.

ET factus est sermo Domini ad me, dicẽs, Fili hominis in medio domus exasperantis tu habitas: qui oculos habẽt ad videndum, & non vident: & aures ad audiendum, & non audiunt: quia domus exasperans est. Tu ergo fili hominis fac tibi vasa transmigrationis, & transmigrabis per diem coram eis: transmigrabis autem de loco tuo ad locum alterum in conspectu eorum, si forte aspiciant: quia domus exasperans est. Et efferes foras vasa tua quasi vasa "transmigran
"transmigrationis.5. tis' per diem in conspectu eorum: tu autem egredieris vespere coram eis, sicut egreditur migrans. Ante oculos eorum perfode tibi pa-
B rietem: & egredieris per eum. In conspectu eorum in humeris portaberis, in caligine effereris: faciem tuam velabis, & nõ videbis terram: quia portentum dedi te domui Israel. Feci ergo sicut præceperat mihi: *vasa mea protuli quasi vasa "transmigrantis' per diem: & ve
*Dominus. "transmigrationis.5. spere perfodi mihi parietẽ manu: & in caligine egressus sum, & in humeris portatus in cõ
C spectu eorum. Et factus est sermo Domini mane ad me, dicens. Fili hominis nunquid nõ dixerunt ad te domus Israel domus exasperans, Quid tu facis? Dic ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, Super ducem onus istud, qui est in Ierusalem: & super omnem domum Israel, quæ est in medio eorum, Dic, Ego portẽtum vestrũ quomodo feci, sic fiet illis: in transmigrationem, & in captiuitatem ibunt. Et dux qui est in medio eorũ in humeris portabitur, in caligine egredietur: parietem perfodiẽt, vt
D educant eum: facies eius operietur, vt non videat oculo terram. ‖ ▷ Et extẽdam rete meum Infra.17.f. & 32.a. ▷.6. super eum, & capietur in sagena mea: & adducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum: & ipsam non videbit, ibiq; morietur. Et omnes qui circa eum sunt, præsidium eius,

eius,& agmina eius dispergam in omnẽ ventum: & gladium euaginabo post eos. Et sciẽt quia ego Dominus, quando dispersero illos
E in Gentibus,& disseminauero eos in terris.Et relinquam ex eis viros paucos à gladio, & fame, & pestilentia: vt enarrent omnia scelera eorum in Gentibus ad quas ingredientur: & scient quia ego Dominus.Et factus est sermo Domini ad me, dicens,Fili hominis, panem tuum in cõturbatione comede: sed & aquam tuam in festinatione & mœrore bibe. Et dices ad populum terræ, Hæc dicit Dominus Deus ad eos qui habitant in Ierusalem in terra Israel, Panem suum in solicitudine comedent,& aquam suam in desolatione bibẽt: vt
F desoletur terra à multitudine sua, propter iniquitatem omnium qui habitant in ea. Et ciuitates quæ nunc habitãtur,desolatæ erunt,terráque deserta: & scietis quia ego Dominus. Et factus est sermo Domini ad me, dicẽs,Fili hominis,quod est prouerbiũ istud vobis in terra Israel?dicentium, In lõgum differentur dies, & peribit omnis visio. Ideò dic ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, Quiescere faciam prouerbium istud, neque vulgo dicetur vltrà in Israel: & loquere ad eos quòd appropin-
G quauerint dies,& sermo omnis visionis.Nõ enim erit vltrà omnis visio cassa, neq; diuinatio ambigua in medio filiorũ Israel. Quia ego Dominus loquar: & quodcunq; locutus fuero verbum, & fiet,non prolongabitur amplius:sed in diebus vestris domus exasperans loquar verbum,& faciam illud, dicit Dominus Deus.Et factus est sermo Domini ad me, dicens,Fili hominis,ecce domus Israel dicentium. Visio quam hic videt,in dies multos:& in tempora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, Non prolongabitur vltrà omnis sermo meus: verbum quod locutus fuero, complebitur, dicit Dominus Deus.

S. Minatur Dominus pseudoprophetis ex suo cerebro diuinãtibus,populumq́ seducẽtibus, falsam promittendo pacem, & parietẽ luto absq; paleis liniendo, similiter & filiabus Israel de corde suo prophetantibus & puluillos sub omni cubito consuentibus.

CAP. XIII.

A ET factus est sermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, vaticinare ad prophetas Israel, qui prophetant: & dices prophetantibus de corde suo, Audite verbũ Domini, Hæc dicit Dominus Deus, Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum,& nihil vidẽt. Quasi vulpes in desertis, prophetæ tui Israel erãt. Nõ ascendistis ex aduerso,neq; opposuistis murum pro domo Israel: vt staretis in prælio in die Domini. Vi-

Infra.14.e.

dent vana, & diuinant mendacium,dicentes, Ait Dominus:cũ Dominus non miserit eos: & perseuerauerunt cõfirmare sermonẽ.Nunquid non visionem cassam vidistis,& diuinationem mendacem locuti estis?& dicitis, Ait Dominus: cum ego nõ sim locutus. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Quia locuti estis vana,& vidistis mẽdacium:ideò ecce ego ad vos, dicit Dominus Deus: Et erit manus mea super prophetas qui vident vana, & diuinant mendacium: in concilio populi mei B
non erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur: & scietis quia ego Dominus Deus:Eo quòd deceperint populum meum,dicentes,Pax, & non est pax,& ipse ædificabat parietẽ,illi autem liniebant eum luto absque paleis. Dic ad eos qui liniunt absq; temperatura, quòd casurus sit: erit enim imber inundans,& dabo lapides prægrandes désuper irruentes,& ventũ procellæ disipantem. Siquidem ecce cécidit paries:nunquid non dicetur vobis,Vbi est litura quã linistis? Propterea hæc dicit Dominus Deus:Et erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit:& lapides grandes in ira in cõsumptionem. Et destruam parietem quem linistis absq; temperamẽto: & adæquabo eum terræ,& reuelabitur fundamentum eius:& cadet,& consumetur in medio eius:& scietis quia ego sum Dominus.Et com C
plebo indignationem meam in pariete, & in his qui liniunt eum absq; temperamento, dicamq́; vobis, Non est paries, & non sunt qui liniunt eum.Prophetæ Israel qui prophetant ad Ierusalem,& vident ei visionem pacis: & non est pax,ait Dominus Deus. Et tu fili hominis pone faciem tuam contra filias populi tui,quæ prophetant de corde suo: & vaticinare super eas,& dic,Hæc dicit Dominus Deus, *qua.14
Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manus: & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas: & cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum. Et violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei & fragmen panis, vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt mentientes populo meo credenti men- D
dacijs.Propter hoc hæc dicit Dominus Deus, Ecce,ego ad puluillos vestros quibus vos capitis animas volantes: & dirumpam eos de brachijs vestris: & dimittam animas quas vos capitis, animas ad volandum. Et dirumpam ceruicalia vestra, & liberabo populum meum de manu vestra,neq; erunt vltrà in manibus vestris ad prædandum: & scietis quia ego Dominus. Pro eo quòd mœrere fecistis

ſtis cor iuſti mendaciter, quem ego non contriſtaui: & confortaſtis manus impij, vt non ruerteretur à via ſua mala, & viueret: propterea vana non videbitis, & diuinationes nō diuinabitis amplius, & eruam populum meum de manu veſtra: & ſcietis quia ego Dominus.

S. Comminatur Dominus idololatris qui veniunt ad prophetas vt per eos conſulant Dominum, dicens ſe illos perditurum, & prophetas decepturum, vt reſpondeant iuxta illorum iniquitates, Noe autem, Danielem & Iob ſua iuſtitia liberaturos ſe tantum & non impios de fame, malis beſtijs, gladio & peſte, quæ in populum peccatorem immittet Dominus: additur etiam conſolatio reliquiarum Iſrael.

CAP. XIIII.

A ET venerunt ad me viri ſeniorum Iſrael, & ſederunt coram me. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, viri iſti poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra faciem ſuā: nunquid interrogatus reſpondebo eis? Propter hoc loquere eis, & dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, Homo homo de domo Iſrael, qui poſuerit immunditias ſuas in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam,
B & venerit ad prophetam interrogās per eum me: ego Dominus reſpōdebo ei in multitudine immunditiarum ſuarum: Vt capiatur domus Iſrael in corde ſuo quo receſſerunt à me in cunctis idôlis ſuis. Propterea dic ad domū Iſrael, Hæc dicit Dominus Deus, Conuertimini, & recedite ab idôlis veſtris, & ab vniuerſis contaminationibus veſtris auertite facies veſtras. Quia homo homo de domo Iſrael, & de proſelytis quicunque aduena fuerit in Iſrael, ſi alienatus fuerit à me, & poſuerit idôla ſua in corde ſuo, & ſcādalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam, & venerit ad prophetam vt interroget per eum me: ego
C Dominus reſpondebo ei per me. Et ponam faciem meam ſuper hominem illum, & faciā eum in exemplum & in prouerbium, & diſperdam eum de medio populi mei, & ſcietis
Supra. 12. a quia ego Dominus. ‖ Et propheta cum errauerit, & locutus fuerit verbum: ego Dominus decepi prophetam illum: & extendam manum meam ſuper illum, & delebo eum de medio populi mei Iſrael. Et portabunt iniquitatem ſuam: iuxta iniquitatem interrogantis, ſic iniquitas prophetæ erit: Vt non erret
D vltrà domus Iſrael à me, neque polluatur in vniuerſis prævaricationibus ſuis: ſed ſint mihi in populum, & ego ſim eis in Deum, ait Dominus exercituū. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicēs, Fili hominis, terra cū peccauerit mihi, vt prævaricetur prævaricans extendam manum meam ſuper eam, ‖ & conteram virgam panis eius: & immittam in eam Supr. 4. d. 5. d.
famem, & interficiam de ea hominem & iumentum. Et ſi fuerint tres viri iſti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob: ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas, ait Dominus exercituū. Quòd ſi & beſtias peſsimas induxero ſuper terram, vt vaſtem eā: & fuerit inuia, eo quòd non ſit pertranſiens propter beſtias. Tres viri E iſti ſi fuerint in ea, viuo ego, dicit Dominus Deus, quia nec filios nec filias liberabunt: ſed ipſi ſoli liberabuntur, terra autem deſolabitur. Vel ſi gladium induxero ſuper terram illam, & dixero gladio, Tranſi per terram: & interfecero de ea hominem & iumentum: Et tres viri iſti fuerint in medio eius: viuo ego, dicit Dominus Deus, non liberabunt filios neque filias: ſed ipſi ſoli liberabuntur. Si au- F tem & peſtilentiam immiſero ſuper terram illam, & effudero indignationem meam ſuper eam in ſanguine, vt auferam ex ea hominem & iumentum, Et Noe, & Daniel, & Iob fuerint in medio eius: viuo ego, dicit Dominus Deus, quia filiū & filiam nō liberabunt: ſed ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas. Quoniam hæc dicit Dominus Deus, Quòd & ſi quatuor iudicia mea peſsima, gladiū, & famem, ac beſtias malas, & peſtilentiā immiſero in Ieruſalem, vt interficiam de ea hominem & pecus: Tamen relinquetur in ea ſalua G tio educentium filios & filias: ecce ipſi egrediētur ad vos, & videbitis viam eorum & adinuentiones eorū: & conſolabimini ſuper malo quod induxi in Ieruſalem in omnibus quæ importaui ſuper eam. Et conſolabuntur vos, cum videritis viam eorum & adinuentiones eorum: & cognoſcetis quòd non fruſtra fecerim omnia quæ feci in ea, ait Dominus Deus.

S. Sicut lignum de vitæ præciſum ſoli ſeruit igni, ita Iudæos ob inueterata peccata cum Ieruſalem prædicit exurendos. CAP. XV.

ET factus eſt ſermo Domini ad me, di- A cens, Fili hominis, quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorū, quæ ſunt inter ligna ſyluarum? Nunquid tolletur de ea lignum, vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcunque vas? Ecce, igni datum eſt in eſcam, vtranque partem eius cōſumpſit ignis, & medietas eius redacta eſt in fauillam: nunquid vtile erit ad o- B pus? Etiam cùm eſſet integrum, non erat aptum ad opus: quanto magis cùm illud ignis deuorauerit & combuſſerit, nihil ex eo fiet operis? Propterea hæc dicit Dominus Deus, Quo modo lignum vitis inter ligna ſyluarū quod dedi igni ad deuorandum, ſic ‖ tradam' habitatores Ieruſalem. Et ponam faciem meam in eos: de igne egredientur, & ignis con- ‖ tradidi. 9.

consumet eos: & scietis quia ego Dominus, Cum posuero faciem meam in eos,& dedero terram inuiam & desolatam: eo quòd præuaricatores extiterint, dicit Dominus Deus.

S. Ierusalem prius abiectissima, mirum in modum à Deo exaltata, ostendit ingratitudinem varia idololatria, in qua & Samariam & Sodomam superauit: idcirco tradet eã Dominus in vastationẽ & in ignominiam omnibus gentibus: seruabit tamen pactum reliquijs suis. CAP. XVI.

A ET factus est sermo Domini ad me, dicens,Fili hominis,notas,fac Ierusalem abominationes suas,& dices,Hæc dicit Dominus Deus Ierusalem,Radix tua & generatio tua de terra Chanaan:pater tuus Amorrhæus,& mater tua Chetæa. Et quando nata es,in die ortus tui non est præcisus vmbiculus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salita,nec inuoluta pannis.Non pepercit super te oculus, vt faceret tibi vnum de his, misertus tui: sed proiecta es super faciem terræ in abiectione animæ tuæ in die qua nata es. Transiens autem per te,vidi te conculcari,in sanguine tuo:& dixi tibi cum esses in sanguine tuo, Viue.dixi inquã tibi. In sanguine tuo viue, Multiplicatam quasi germen agri dedi te:& multiplicata es,& grandis effecta,& ingressa es,& peruenisti ad mundũ muliebrem: vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit:& eras nuda, & confusione plena. Et transiui per te,& vidi te: & ecce tempus tuũ, tempus amantium: & expandi amictũ meum super te,& operui ignominiam tuã.Et iuraui tibi,& ingressus sum pactum tecum, ait Dominus Deus: & facta es mihi.Et laui te aqua, & emundaui sanguinem tuũ ex te, & vnxi te oleo.Et vestiui te discoloribus, & calceaui te hyacintho: & cinxi te byssо, & indui te subB tilibus.Et ornaui te ornamento,& dedi armillas in manibus tuis,& torquem circa collum tuum.Et dedi inaurem super os tuum,& circulos auribus tuis,& coronam decôris in capite tuo. Et ornata es auro & argento, & vestita es byssо, & polymito, & multis coloribus:similam & mel & oleum comedisti,& decôra facta es vehementer nimis: & profecisti in regnum. Et egressum est nomen tuum in Gentes propter speciem tuam: quia perfecta eras in decôre meo quem posueram super te, dicit Dominus Deus. Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo: & exposuisti fornicationem tuam omni transeunti, vt eius fieres. Et sumens de vestimentis tuis, fecisti tibi excelsa hinc inde consuta:& fornicata es super eis, sicut nõ est factum,neq; futurum est.Et tulisti vasa decôris tui,de auro meo atque argento meo, quæ dedi tibi; & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis. Et sumpsisti vestimenta tua multicoloria, & operuisti illas: & oleum meum,& thymiama meum posuisti coram eis. Et panem meum quem dedi tibi, similam & oleum & mel quibus enutriui te,posuisti in conspectu eorum in odorem suauitatis,& factum est,ait Dominus Deus. Et tu- C
listi filios tuos & filias tuas quas generasti mihi:& immolasti eis ad deuorandum.Nunquid parua est fornicatio tua ? Immolasti filios meos,& dedisti,illos consecrans, eis.Et post omnes abominationes tuas & fornicationes, non es recordata dierum adolescentiæ tuæ, quando eras nuda & confusione plena,conculcata in sanguine tuo. Et accidit post omnem malitiam tuam(væ væ tibi,ait Dominus Deus)& ædificasti tibi lupanar,& fecisti tibi prostibulum in cũctis platéis.Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ: & abominabilem fecisti decôrem tuum:& diuisisti pedes tuos omni transeunti,& multiplicasti fornicationes tuas.Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carniũ: & multiplicasti fornicationẽ tuam ad irritãdum me. Ecce ego extendam manum meam super te,& auferam iustificationem tuam:& dabo te in animas odientium te filiarum Palæsthinarum,quæ erubescunt in via tua scelerata. Et fornicata es in filijs Assyriorum, eo quòd necdum fueris expleta: & postquã fornicata es, nec sic es satiata. Et multiplicasti fornicationẽ tuam in Terra-Chanáan cum Chaldæis:& nec sic satiata es.In quo mundabo cor tuum,ait Dominus Deus: cum facias omnia hæc opera mulieris meretricis & procacis? Quia fabricasti lupanar tuum in capite D
omnis viæ, & excelsum tuum fecisti in omni platéa: nec facta es quasi meretrix fastidio augens pretiũ, sed quasi mulier adultera quæ super virum suum inducit alienos. Omnibus meretricibus dãtur mercedes: tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis,& dona donabas eis vt intrarent ad te vndiq; ad fornicandum tecum. Factumq; est in te contra cõsuetudinem mulierum in fornicationibus tuis,& post te non erit fornicatio:in eo enim quòd dedisti mercedes, & mercedes non accepisti,factum est in te contrarium. Propterea meretrix audi verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus, Quia effusum est æs tuum, & reuelata est ignominia tua in fornicationibus tuis super amatores tuos, & super idôla abominationem tuarum in sanguine filiorũ tuorum quos dedisti eis: ecce ego cõgregabo omnes amatores tuos quibus cõmista es, & omnes quos dilexisti cum vniuersis quos oderas:& congregabo eos super te vndique, &

nuda-

Infra.23.b. nudabo ignominiam tuã coram eis, & videbunt omnem turpitudinem tuam. ‖Et iudicabo te iudicijs adulterarum & effundentiũ sanguinem: & dabo te in sanguinem furoris & zeli. Et dabo te in manus eorum, & destruent lupanar tuum, & demolientur prostibulum tuum: & denudabunt te vestimentis tuis, & auferent vasa decôris tui: & derelinquẽt te nudam plenamq́; ignominia. Et adducent super te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus, & trucidabunt te gladijs suis. ‖Et comburent domos tuas igni, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum: & desines fornicari, & mercedes vltrà non dabis. Et requiescet indignatio mea in te: & auferetur zelus meus à te, & quiescã, nec irascar amplius. Eo quòd non fueris recordata dierum adolescentiæ tuæ, & prouocasti me in omnibus his: quapropter & ego vias tuas in capite tuo dedi, ait Dominus Deus, & non feci iuxta scelera tua in omnibus abominationibus tuis, Ecce, omnis qui dicit vulgò prouerbium, in te assumet illud, dicens, Sicut mater, ita & filia eius. Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum suum, & filios suos: & soror sororum tuarum es tu, quæ proiecerũt viros suos & filios suos: mater vestra Chetæa, & pater vester Amorrhæus. Et soror tua maior, Samaria, ipsa & filiæ eius quæ habitant ad siniſtram tuam: soror autem tua minor te, quæ habitat à dextris tuis, Sodoma & filiæ eius. Sed nec in vijs earum ambulasti, neque secundum scelera earum feciſti pauxillum minus: penè sceleratoria feciſti illis in omnibus vijs tuis. Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia nõ fecit Sodoma soror tua ipsa, & filiæ eius, sicut feciſti tu & filiæ tuæ. Gene.19.f Ecce ‖hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis & abundantia, & otium ipsius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et eleuatæ sunt, & fecerunt abominationes corã me: & abstuli eas sicut ᵉvidiſti. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit: sed viciſti eas sceleribus tuis, & iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis quas operata es. Ergo & tu porta confusionem tuã, quæ viciſti sorores tuas peccatis tuis, sceleratius agens ab eis, iustificatæ sunt enim à te: ergo & tu confundere & porta ignominiam tuã, quæ iustificasti sorores tuas. Et conuertam restituens eas conuersione Sodomorum cum filiabus suis, & conuersione Samariæ & filiarum eius: & conuertam reuersionem tuam in medio earum, vt portes ignominiam tuam, & confundaris in omnibus quæ feciſti, consolans eas. Et soror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem suam: ▷ & Samaria, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem suam' & tu, & filiæ tuæ reuertemini ad antiquitatem vestram. Non fuit autem Sodoma soror tua audita in ore tuo, in die superbiæ tuæ, antequam reuelaretur malitia tua: sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syriæ, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæstinarum, quæ ambiunt te per gyrum. Scelus tuum, & ignominiam tuam tu portasti, ait Dominus Deus. Quia hæc dicit Dominus Deus, Et faciam tibi sicut despexisti iuramentum, vt irritum faceres pactum: & recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentiæ tuæ: & suscitabo tibi pactum sempiternum. Et recordaberis viarum tuarum, & confundêris: cùm receperis sorores tuas te maiores cum minoribus tuis: & dabo eas tibi in filias, sed non ex pacto tuo. Et suscitabo ego pactum meum tecum: & scies quia ego Dominus, vt recorderis & confundaris, & non sit tibi vltrà aperire os præ confusione tua, cùm placatus tibi fuero in omnibus quæ feciſti, ait Dominus Deus.

S. Per parabolam de duabus, aquilis & plantata ac crescente vinea quæ nõ prosperabitur, declaratur quòd rex Babylonis translato in Babylonem rege Ioacim, constituet pro eo regem Sedeciam, qui relicto fœdere cum Nabuchodonosor inito, ad regem Ægypti transfugit: quapropter à Domino tradetur in manus Nabuchodonosor, & ductus in Babylonem morietur ibi: Dominus autem sublimi humiliato exaltabit humilem.

CAP. XVII.

ET factum est verbum Domini ad me, A dicens, Fili hominis propone ænigma, & narra parabolam ad domum Israel, & dices, Hæc dicit Dominus Deus, Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena pulmis & varietate, venit ad Libanum, & tulit medullam cedri. Summitatem frondium eius auulsit: & transporta uit eam in Terram-Chanaan, in vrbe negotiatorum posuit illam. Et tulit de semine terræ, & posuit illud in terra pro semine: vt firmaret radicem super aquas multas, in superfi- B cie posuit illud. Cumque germinasset, creuit in vineam latiorem, humili statura, respicientibus ramis eius ad eam: & radices eius sub illa erant. facta est ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emisit propagines. Et facta est aquila altera grandis, magnis alis, multisque pulmis: & ecce vinea ista quasi mittẽs radices suas ad eam, palmites suos extendit ad illam, vt irrigaret eã de areolis germinis sui. *In ter- *Quæ. ra bona super aquas multas plantata est: vt fa G ciat frondes, & portet fructũ, vt sit in vineam grandem. Dic, Hæc dicit Dominus Deus, Ergône prosperabitur? nónne radices eius euellet,

euellet, & ‖fructus eius distringet, & siccabit
‖fructum .5. omnes palmites germinis eius, & arescet: & non in brachio grandi, neque in populo multo, vt euelleret eam radicitus? Ecce, plantata est: ergóne prosperabitur? nónne cùm tetigerit eam vētus vrens siccabitur, & in areis germinis sui arescet? Et factum est verbum Dominі ad me, dicēs, Dic ad domum exasperantem, Nescitis quid ista significent? Dic, Ecce, venit rex Babylonis in Ierusalem: & assumet regem, & principes eius, & adducet eos ad semetipsum in Babylonem. Et tollet de semine regni, ferietq; cum eo fœdus, & ab eo accipiet iusiurādum. sed & fortes terræ tollet: Vt sit regnum humile, & non eleuetur, sed custodiat pactum eius, & seruet illud. Qui recedens ab eo, misit nuntios ad Aegyptum, vt daret sibi equos, & populum multum. Nunquid prosperabitur, vel consequetur salutem, qui fecit hæc? & qui dissoluit pactum, nunquid effugiet? Viuo ego, dicit Dominus Deus. Quoniam in loco regis qui constituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, & soluit pactum quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. Et non in exercitu grandi, neq; in populo multo faciet cōtra eum Pharao prælium: in iactu aggeris, & in extructione vallorum, vt interficiat animas multas. Spreuerat enim iuramentum, vt solueret fœdus, & ecce dedit manū suam. & cùm omnia hæc fecerit, non effugiet. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Viuo ego, quoniam iuramentum quod spreuit, & fœdus quod præuaricatus est, ponam in caput eius. ‖Et expandam super eum rete meum: & comprehendetur in sagena mea: & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in præuaricatione qua despexit me. Et omnes profugi eius cum vniuerso agmine suo, gladio cadent: residui autem in omnem vētum dispergentur: & scietis quia ego Dominus locutus sum. Hæc dicit Dominus Deus, Et sumam ego de medulla cedri sublimis, & ponam de vertice ramorum eius tenerum distringam, & plantabo super montem excelsum & eminentem. In monte sublimi Israel plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam: & habitabunt sub ea omnes volucres & vniuersum volatile, sub vmbra frondium eius nidificabit. Et scient omnia ligna regionis quia ego Dominus humiliaui lignum sublime, & exaltaui lignum humile: & siccaui lignum viride, & frondere feci lignum aridum. Ego Dominus locutus sum, & feci.

Supr.12.d. Infra.32.a.

D E F G

5. Reiecta Iudæorum parabola dicit quod filius non portabit iniquitatē patris, nec contrà, sed quisque suam ipsius portabit, quòd si impius pœnitētiam agat, saluabitur: iustus verò si suā deserat iustitiam, damnabitur: hortatur ergo Dominus ad pœnitentiam & cordis innouationem. CAP. XVIII.

ET factus est sermo Domini ad me, dicens, Quid est quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium istud in terra Israel? dicentes, patres comederunt vuā acerbam, & dentes filiorum obstupescunt. ‖Viuo ego, dicit Dominus Deus, si erit vltra vobis parabola hæc in prouerbium in Israel. Ecce omnes animæ, meæ, sunt: vt anima patris ita & anima filij, mea est: anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et vir si fuerit iustus, & fecerit iudicium & iustitiam, in montibus non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idôla domus Israel: & vxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruatam non accesserit, Et hominem non contristauerit: pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, ‖panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento, Ad vsuram nō commodauerit, & amplius nō acceperit: ab iniquitate auerterit manum suā, & iudicium verū fecerit inter virū & virū: *in præceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, vt faciat veritatē: hic iustus est, vita viuet, ait Dominus Deus. Quod si genuerit filium latronē effundentem sanguinem, & fecerit vnum de istis: & hæc quidem omnia, non facientem, sed in montibus comedētem & vxorem proximi sui polluentē: Egenum & pauperem contristantem, rapientē rapinas, pignus non reddentē, & ad idôla leuantem oculos suos, abominationē facientem: Ad vsuram dantē & amplius accipientē: nunquid viuet? non viuet. cum vniuersa hæc detestāda fecerit, morte morietur, sanguis eius in ipso erit. Quòd si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit timuerit, & non fecerit simile eis: super mōtes non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idôla domus Israel, & vxorem proximi sui non violauerit, Et virum nō contristauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento: A pauperis iniuria auerterit manum suam, vsuram & superabundantiam non acceperit, *iudicia mea fecerit, in præceptis meis ambulauerit: hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. Pater eius quia calumniatus est, & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui: ecce mortuus est in iniquitate sua. Et dicitis, Quare non portabit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius iudicium & iustitiam operatus est, omnia præcepta mea custodiuit, & fecit illa, viuet vita. ‖Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: filius non portabit

Iere.31.c. Ezech.33.b. Matt.25.c. Deu.14.ci. 4.Re.4.b. 2.Par.25.b.

A B C D *5

tabit iniquitatem patris, & pater non porta-
E bit iniquitatem filij: iuſtitia iuſti ſuper eum
erit, & impietas impij erit ſuper eum. Si autem
impius egerit pœnitentiam ab omnibus pec-
catis ſuis quæ operatus eſt, & cuſtodierit om
nia præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſti
tiam: vita viuet, & non morietur. Omnium
iniquitatum eius quas operatus eſt, nõ recor
dabor: in iuſtitia ſua quã operatus eſt, viuet.
Pſal.29.a. Infra.33.c. ‖Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij, di
cit Dominus Deus, & non vt conuertatur à
vijs ſuis, & viuat? Si autem auerterit ſe iuſtus
à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecũdum
omnes abominationes quas operari ſolet im
F pius, nũquid viuet? omnes iuſtitiæ eius quas
fecerat, nõ recordabuntur: in præuaricatione
qua præuaricatus eſt, & in peccato ſuo quod
Infra.33.d. peccauit, in ipſis morietur, Et dixiſtis, ‖Non
eſt æqua via Domini. Audite ergo domus Iſ-
rael, Nunquid via mea non eſt æqua, & non
magis viæ veſtræ prauæ ſunt? Cũ enim auer-
terit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquita
tem, morietur in eis: in iniuſtitia quam ope-
ratus eſt morietur. Et cùm auerterit ſe im-
pius ab impietate ſua quam operatus eſt, & fe
cerit iudicium & iuſtitiam: ipſe animã ſuam
viuificabit. Conſyderans enim, & auertens ſe
ab omnibus iniquitatibus ſuis quas operatus
eſt, vita viuet & non morietur. Et dicunt filij
G Iſrael, Non eſt æqua via Domini. Nunquid
viæ meæ non ſunt æquæ, domus Iſrael, & nõ
magis viæ veſtræ prauæ? Idcirco vnumquem-
que iuxta vias ſuas iudicabo domus Iſrael, ait
Matth.3.a. Dominus Deus. ‖Conuertimini, & agite pœ
nitentiam, ab omnibus iniquitatibus veſtris:
& non erit vobis in ruinam iniquitas. proij-
*iniquitates cite à vobis omnes *præuaricationes* veſtras
in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor
Infra.33.c. nouum & ſpiritum nouum: & quare morie-
mini domus Iſrael? ‖Quia nolo mortem mo-
rientis, dicit Dominus Deus, reuertimini, &
viuite.

S. Parabola leænæ & leunculorum deſignat captiuitatem regum Ioachaz & Ioacim: item præteritam ciuitatis Ieruſalem fœlicitatem deſcribit, præſentemq; calamitatem ſub parabola vineæ.

CAP. XIX.

A ET tu *aſſume plãctum ſuper principes
*fili hominis Iſrael, & dices, Quare mater tua leæna
inter leones cubauit, in medio leuncu-
lorum enutriuit catulos ſuos? Et eduxit vnũ
de leunculis ſuis, leo factus eſt: & didicit ca-
pere prædam, hominemque comedere. Et au
dierunt de eo Gentes, & non abſque vulneri-
bus ſuis ceperunt eum: & adduxerunt eum in
catenis in Terram-Aegypti. Quæ cùm vidiſ-
ſet quoniã infirmata eſt, & perijt expectatio
eius: tulit vnum de leunculis ſuis, leonem cõ-
ſtituit eum. Qui incedebat inter leones, & fa- B
ctus eſt leo: & didicit prædam capere, & ho-
mines deuorare: Didicit viduas facere, & ci-
uitates eorum in deſertum adducere: & deſo-
lata eſt terra & plenitudo eius à voce rugi-
tus illius. Et conuenerũt aduerſus eum Gen-
tes vndique de prouincijs, & expanderunt
ſuper eum rete ſuum, in vulneribus earum
C captus eſt. Et miſerunt eum in caueã, in ca-
tenis adduxerunt eum ad regem Babylonis:
miſeruntque eum in carcerem, ne audiretur
vox eius vltrà ſuper mõtes Iſrael. Mater tua
quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquam plã
tata eſt: fructus eius, & frondes eius creue-
runt ex aquis multis. Et factæ ſunt ei virgæ
ſolidæ in ſceptra dominantium, & exaltata
eſt ſtatura eius inter frõdes: & vidit altitudi-
nem ſuam in multitudine palmitũ ſuorum.
Et euulſa eſt in ira, in terramque proiecta: &
ventus vrens ſiccauit fructum eius: marcue-
runt, & arefactæ ſunt virgæ roboris eius: ig- D
nis comẽdit eam. ‖Et nunc tranſplantata eſt Oſee.17.d
in deſertum, in terra inuia & ſitienti. Et egre-
ſſus eſt ignis de virga ramorum eius, qui fru-
ctum eius comẽdit: & non fuit in ea virga
fortis, ſceptrum dominantium. Planctus eſt,
& erit in planctum.

S. Dominus negat ſe filijs Iſraël reſponſurum, quia & in Ægypto & in deſerto & in terra promiſſionis præuaricati ſunt ipſius mandata, & idôla coluerunt, quibus ſepe comminatus eſt mala, ſed pepercit ne nomen eius blaſphemaretur inter Gentes: nũc autem poſt hæc omnia dicit ſe eos reuocaturum ad terram ſuam, in qua ſibi ſeruiant: iubet etiam prophetare contra ſaltum meridianum.

CAP. XX.

ET factũ eſt in anno ſeptimo, in quin- A
to, in decima menſis: venerunt viri de-
ſenioribus Iſrael vt interrogarent Do-
minum, & ſederunt coram me. Et factus eſt
ſermo Domini ad me, dicẽs, Fili hominis lo-
quere ſenioribus Iſrael, & dices ad eos, Hæc
dicit Dominus Deus, Nunquid ad interro-
gandum me vos veniſtis? viuo ego quia non
reſpondebo vobis, ait Dominus Deus. Si iu-
dicas eos, ſi iudicas fili hominis? abomina-
tiones patrum eorum oſtende eis. Et dices ad
eos, Hæc dicit Dominus Deus, in die qua
elegi Iſrael, & leuaui manum meam pro ſtir-
pe domus Iacob: & apparui eis in Terra-Ae-
gypti, & leuaui manum meam pro eis, dicẽs,
Ego Dominus Deus veſter: in die illa leua-
ui manum meam pro eis, vt educerem eos
de Terra-Aegypti, in terram quam prouide-
ram eis, fluentem lacte & melle, quæ eſt egre
gia inter omnes terras. Et dixi ad eos, Vnuſ-

quiſque offenſiones oculorum ſuorum abijciat, & in idôlis Aegypti nolite pollui: ego
B Dominus Deus veſter. Et irritauerunt me, noluerunt́que me audire: vnuſquiſque abominationes oculorum ſuorum non proiecit, nec idôla Aegypti reliquerunt: & dixi vt effunderem indignationem meã ſuper eos, & implerem iram meam in eis, in medio Terræ-Aegypti. Et feci propter nomẽ meum, vt nõ violaretur coram Gentibus, in quarum medio erant, & inter quas apparui eis, vt educerem eos de Terra-Aegypti. Eieci ergo eos de
Leui.18.a. Terra-Aegypti, & eduxi eos in deſertũ. ‖Et dedi eis præcepta mea, & iudicia mea oſtendi eis, quæ faciens homo, viuet in eis. Inſuper & ſabbatha mea‖dedi eis, vt eſſent ſignum inter me & eos: & ſcirent quia ego Dominus ſanctificans eos. Et irritauerunt mẽ domus Iſrael in deſerto, in præceptis meis nõ ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis:‖& ſabbatha mea violauerunt vehementer. dixi ergo vt effunderẽ furorem meum ſuper eos in deſerto, & conſumerem eos. Et feci propter nomen meum, ne violaretur coram Gentibus de quibus e-
C ieci eos in conſpectu earum. Ego igitur leuaui manum meam ſuper eos in deſerto, ne inducerem eos in terram quam dedi eis fluentem lacte & melle, præcipuam terrarum omnium: Quia iudicia mea proiecerũt, & in præceptis meis non ambulauerunt, & ſabbatha mea violauerunt: poſt idôla enim cor eorum gradiebatur. Et pepercit oculus meus ſuper eos, vt non interficerem eos: nec conſumpſi eos in deſerto. Dixi autem ad filios eorũ in ſolitudine, In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec in idôlis eorum polluamini. Ego Dominus Deus veſter, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea cuſtodite, & facite ea. Et ſabbatha mea ſanctificate, vt ſint ſignũ inter me & vos: &'ſciatur'quia ego ſum Dominus
*ſciatis.3. Deus veſter. Et exacerbauerunt me filij:*in
*&. præceptis meis nõ ambulauerunt: & iudicia mea nõ cuſtodierunt, vt facerẽt ea: quæ cùm fecerit homo, viuet in eis: & ſabbatha mea violauerunt: & cõminatus ſum vt effunderem furorem meum ſuper eos, & implerẽ iram meam in eis in deſerto. Auerti autẽ ma-
D num meam, & feci propter nomen meum vt non violaretur coram Gentibus, de quibus eieci eos in oculis earum. Iterum leuaui manum meam in eos in ſolitudine, vt diſpergerem illos in nationes, & ventilarem in terras: eo quòd iudicia mea non feciſſent, & præcepta mea reprobaſſent, & ſabbatha mea violaſſent, & poſt idôla patrum ſuorum fuiſſent oculi eorum. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent: Et pollui eos in muneribus ſuis cùm offerrẽt omne quod aperit vuluã, propter delicta ſua: & ſcient quia ego Dominus. Quã ob rem loquere ad domũ Iſrael fili hominis: & dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, Adhuc & in hoc blaſphemauerũt me patres veſtri, cũ ſpreuiſſent me contemnentes: & induxiſſem eos in terrã ſuper quam leuaui manum meam vt
*illam.3. darem*eis: viderũt omnẽ collem excelſum, & omne lignum nemoroſum, & immolauerũt ibi victimas ſuas: & dederũt ibi irritationem oblationis ſuæ, & poſuerunt ibi odorẽ ſuauitatis ſuæ, & libauerunt libationes ſuas. Et di- E
xi ad eos, Quid eſt excelſum ad quod vos ingredimini? Et vocatum eſt nomen eius Excelſum, vſque ad hanc diẽ. Propterea dic ad domũ Iſrael, Hæc dicit Dominus Deus, Certe in via patrum veſtrorum vos polluimini, & poſt offendicula eorum vos fornicamini: Et in oblatione donorum veſtrorũ, cùm traducitis filios veſtros per ignem, vos polluimini in omnibus idôlis veſtris vſque hodie: & ego reſpondebo vobis domus Iſrael? Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia non reſpondebo vobis. Neque cogitatio mentis veſtræ fiet, dicentium, Erimus ſicut Gentes, & ſicut cognationes terræ, vt colamus ligna & lapides. Viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuſo regnabo ſuper vos. Et educam vos de populis: & cõgregabo vos de terris, in quibus diſperſi eſtis, in manu valida & in brachio extẽto, & in furore effuſo regnabo ſuper vos. Et adducam vos in deſertum populorum, & iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem. Sicut F
iudicio contendi aduerſum patres veſtros in deſerto Terræ-Aegypti: ſic iudicabo vos, di- *Deut.6.
cit Dominus. *Et ſubijciã vos ſceptro meo, & inducam vos in vinculis fœderis. Et eligam de vobis tranſgreſſores & impios, & de terra incolatus eorum educã eos, & in terram Iſrael nõ ingredientur. & ſcietis quia ego Dominus. Et vos domus Iſrael, Hæc dicit Dominus Deus, Singuli poſt idôla veſtra ambulate, & ſeruite eis. Quòd ſi & in hoc nõ audieritis me, & nomen meũ ſanctũ pollueritis vltrà in muneribus veſtris & in idôlis veſtris: in mõte ſancto meo, in mõte excelſo Iſrael, ait Dominus Deus, ibi ſeruiet mihi omnis domus Iſrael: omnes, inquã, in terra in qua placebũt mihi: & ibi quærã primitias veſtras, & initium decimarũ veſtrarũ in omnibus ſanctificationibus veſtris. In odorẽ ſuauitatis ſuſcipiã vos, cũ eduxero vos de populis, & cõgregauero vos de terris in quas diſperſi eſtis: & G
ſanctificabor in vobis in oculis nationũ. Et ſcietis quia ego Dominus, cũ induxero vos ad terram

terram Iſrael, in terram pro qua leuaui manum meam vt darem eam patribus veſtris. Et recordabimini ibi viarum veſtrarum, & omnium ſcelerum veſtrorum, quibus polluti eſtis in eis: & diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro in omnibus malitijs veſtris quas feciſtis. Et ſcietis quia ego Dominus, cùm benefecero vobis propter nomen meum, & non ſecundum vias veſtras malas, neque ſecundum ſcelera veſtra peſsima domus Iſrael, ait Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, pone faciẽ tuam contra viam Auſtri, & ſtilla ad Aphricum, & propheta ad ſaltum agri meridiani. Et dices ſaltui meridiano, audi verbum Domini: hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ſuccendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum: non extinguetur flamma ſucceſionis: & cõburetur in ea omnis facies ab Auſtro vſque ad Aquilonem. Et videbit vniuerſa caro quia ego Dominus ſuccendi eam, nec extinguetur. Et dixi, Ah, Ah, Ah, Domine Deus: ipſi dicunt de me: Nunquid non per parabolas loquitur iſte?

S. Vaticinatur horrendum ac multiplicem gladium venturum ſuper Ieruſalem & ſuper filios Ammon à rege Babylonis, qui tandem etiam in terra ſua iudicandus eſt, penituſq; diſſipandus. CAP. XXI.

A ET factus eſt ſermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam ad Ieruſalem, & ſtilla ad ſanctuaria, & propheta contra humum Iſrael. Et dices terræ Iſrael, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ad te, & eijciam gladium meum de vagina ſua, & occidam in te iuſtum & impium. Pro eo autem quòd occidi in te iuſtũ & impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina ſua ad omnem carnem ab Auſtro vſque ad Aquilonem. Vt ſciat omnis caro quia ego Dominus eduxi gladiũ meum de vagina ſua irreuocabilem. Et tu fili hominis ingemiſce in cõtritione lumborum, & in amaritudinibus
B ingemiſce coram eis. Cumq; dixerint ad te, Quare tu gemis? dices, Pro auditu, quia venit, & tabeſcet omne cor, & diſſoluentur veniuerſæ manus, & infirmabitur omnis ſpiritus, & per cuncta genua fluent aquæ: ecce venit, & fiet, ait Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicẽs, Fili hominis, propheta, & dices, Hæc dicit Dominus Deus, Loquere, Gladius gladius exacutus eſt & limatus. Vt cædat victimas exacutus eſt, vt ſplẽ
C deat limatus eſt: qui moues ſceptrũ filij mei, ſuccidiſti omne lignum. Et dedi eum ad leuigandum, vt teneatur manu: iſte exacutus eſt gladius, & iſte limatus eſt, vt ſit in manu interficiẽtis. Clama, & vlula fili hominis, quia hic factus eſt in populo meo, hic in cũctis ducibus Iſrael qui fugerant: gladio traditi ſunt cũ populo meo, idcirco plaude ſuper femur. quia probatus eſt, & hoc cùm ſceptrum ſubuerterit, & nõ erit, dicit Dominus Deus. Tu ergo fili hominis propheta, & percute manu ad manũ, & duplicetur gladius, ac triplicetur gladius interfectorum: hic eſt gladius occiſionis magnæ, qui obſtupeſcere eos facit, & corde tabeſcere, & multiplicat ruinas. In omni- D
bus portis eorum dedi conturbationem gladij acuti & limati ad fulgendũ, amicti ad cædem. Exacuere, vade ad dexteram ſiue ad ſiniſtrã, quocũque faciei tuæ eſt appetitus. Quin & ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam: ego Dominus locutus ſum. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicẽs, Et tu fili hominis pone tibi duas vias, vt veniat gladius regis Babylonis: de terra vna egredientur "ambo": & manu capiet conie- "ambæ. 1.
cturam, in capite viæ ciuitatis conijciet. Viam E
pones, vt veniat gladius ad Rabbath filiorũ Ammon, & ad Iudam in Ieruſalem munitiſſimam. Stetit enim rex Babylonis in biuio in capite duarum viarum, diuinationẽ quærens, commiſcens ſagittas: interrogauit idôla, exta conſuluit. Ad dexteram eius facta eſt diuinatio ſuper Ieruſalem, vt ponat arietes, vt aperiat os in cæde. "vt' eleuet vocem in v- "&. 15.
lulatu, vt ponat arietes contra portas, vt cõportet aggerem, vt ædificet munitiones. Eritque quaſi conſulens fruſtra oraculum in oculis eorum, & ſabbathorum otium imitans: ipſe autem recordabitur iniquitatis ad capiẽdum. Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Pro
eo quòd recordati eſtis iniquitatis veſtræ, & F
reuelaſtis præuaricationes veſtras, & apparuerunt peccata veſtra in omnibus cogitationibus veſtris: pro eo, inquam, quòd recordati eſtis, manu capiemini. Tu aũt prophane impie dux Iſrael, cuius venit dies in tẽpore iniquitatis præfinita: hæc dicit Dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronã: nónne hæc eſt quæ humilem ſubleuauit, & ſublimem humiliauit? Iniquitatem, iniquitatẽ, iniquitatem pomam eam: & hoc non factum eſt, donec veniret cuius eſt iudicium, & tradam ei. Et tu fili hominis, propheta, & dic, Hæc dicit Dominus Deus ad filios Ammon, & ad opprobrium eorũ: & dices, Mucro, mucro euagina
te ad occidendũ, lima te vt interficias, & ful- G
geas. Cùm tibi viderentur vana, & diuinarentur mendacia, vt dareris ſuper colla vulneratorum impiorum, quorum venit dies in tẽpore iniquitatis præfinita. Reuertere ad vaginam tuam: "in loco' in quo creatus es, in ter- "in locum.
ra natiuitatis tuæ iudicabo te, & effundã ſu-

per te indignationem meam: in igne furoris mei sufflabo in te, dabóque te in manus hominum insipientium & fabricantium interitum. Igni eris cibus, sanguis tuus erit in medio terræ, obliuioni tradêris: quia ego Dominus locutus sum.

S. Varia narrat scelera Ierosolymis perpetrata, propter quæ dicit se super eos effusurũ indignationem suam: narratq; scelera sacerdotũ, principum, pseudoprophetarum ac populi terræ, vt nullus inuentus sit qui pro auertendo furore Domini se opponeret. CAP. XXII.

A ET factum est verbum Domini ad me, dicens, Et tu fili hominis, nónne iudicas, nónne iudicas ciuitatem sanguinũ? & ostẽdes ei omnes abominationes suas, & dices, Hæc dicit Dominus Deus, Ciuitas effundens sanguinem in medio sui, vt veniat tẽpus eius: & quæ fecit idôla contra semetipsam, vt polluereturIn sanguine tuo qui à te effusus est, deliquisti: & in idolis tuis quæ fecisti, polluta es: & appropinquare fecisti dies tuos, & adduxisti tẽpus annorũ tuorum: propterea dedi te opprobriũ Gentibus, & irrisionem vniuersis terris. Quæ iuxta sunt & quæ procul à te, triumphabunt de te: sordida, nobilis, grandis interitu. Ecce principes Israel singuli in brachio suo fuerũt in te, ad effundendum sanguinem. Patrem & matrem contumelijs affecerunt in te, aduenam calumniati sunt in medio tui, pupillum & viduam contristauerunt apud te: Sanctuaria mea spreuistis, & sabbatha mea polluistis. Viri detractores fuerũt in te ad effundendum sanguinem, & super montes comederunt in te, scelus operati sunt in medio tui. ‖Verecundiora patris discooperuerũt in te, immunditiam menstruatæ humiliauerunt in te. Et vnusquisque in vxorem proximi sui operatus est abominationem, & socer nurum suam polluit nefariè, frater sororem suam filiã patris sui oppressit in te. Munera acceperunt apud te ad effundendũ sanguinem: vsuram & superabũdantiam accepisti, & auarè proximos tuos calumniabaris: meiq; oblita es, ait Dominus Deus. Ecce, complosi manus meas super auaritiam tuam quam fecisti, & super sanguinẽ qui effusus est in medio tui, Nunquid sustinebit cor tuum, aut prævalebunt manus tuæ in diebus quos ego faciam tibi? ego Dominus locutus sum, & faciam. Et dispergam te in nationes, & ventilabo te in terras, & deficere faciam immunditiam tuã à te. Et possidebo te in cõspectu Gentium: & scies quia ego Dominus. Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Fili hominis, versa est mihi domus Israel in scoriã: omnes isti æs, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis, scoria argenti facti sunt. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Eo quòd versi estis omnes in scoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Ierusalem congregatione argenti, & æris, & stanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis: vt succẽdam in ea ignem ad conflandum, sic congregabo in furore meo & in ira mea, & requiescam: & conflabo vos. Et cõgregabo vos, & succendam vos in igne furoris mei, & conflabimini in medio eius. Vt conflatur argentum in medio fornacis, sic eritis in medio eius: & scietis quia ego Dominus, cùm effuderim indignationem meam super vos. Et factum est verbum Domini ad me, dicẽs, Fili hominis, dic ei, Tu es terra immunda, & non compluta in die furoris. Coniuratio prophetarum in medio eius: sicut leo rugiens rapiensq; prædam, animas deuorauerunt, opes & pretium acceperũt, viduas eius multiplicauerunt in medio illius. Sacerdotes eius cõtempserunt legem meã, & polluerunt sanctuaria mea: inter sanctum & prophanum non habuerunt distantiam: & inter pollutum & mundum non intellexerunt: & à sabbathis meis auerterunt oculos suos, & coinquinabar in medio eorum. ‖Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædã: ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & auarè sectanda lucra. Prophetæ autem eius liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & diuinantes "eis" mendaciũ, dicentes, Hæc dicit Dominus Deus: cùm Dominus non sit locutus. "Populi terræ calumniabantur calumniã", & rapiebant violenter: egenum & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio. Et quæsiui de eis virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam: & non inueni. Et effudi super eos indignationem meam, *in igne iræ meæ consumpsi eos: viam eorum in caput eorum reddidi, ait Dominus Deus.

Ierem. 5. e.

Mich. 3. d. Sopho. 3. d

"ei.

"populum terræ calũniabatur calũnia. 4.

*&.

S. Sub figura multiplicium fluxorum duarũ meretricum Oollæ & Ooliba ac punitionis earum, ostendit Dominus variam idolôlatriã Samariæ & Ierusalem, propter quam traden di sunt in opprobrium Gentibus, quarũ sunt idolôlatriam imitati. CAP. XXIII.

A ET factus est sermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, duæ mulieres filiæ matris vnius fuerunt. Et fonicatæ sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt: ibi subacta sunt hubera earum, & fractæ sunt mammæ pubertatis earum. Nomina autem earum Oolla maior: & Ooliba soror eius ▷minor': & habui eas, & pepererunt filios & filias. Porrò earum nomina, Samaria Oolla, & Ierusalem Ooliba. Fornicata est igitur

▷.7.

super

ſuper me Oolla, & inſaniuit in amatores ſuos, in Aſſyrios propinquãtes, veſtitos hyacintho, principes & magiſtratus, iuuenes cupidinis vniuerſos, equites, aſcenſores equorũ. Et dedit fornicationes ſuas ſuper eos electos filios Aſſyriorum vniuerſos: & in omnibus in quos inſaniuit, in immũditijs eorum pol-
B luta eſt. Inſuper & fornicationes ſuas quas habuerat in Aegypto, non reliquit: nã & illi dormierunt cũ ea in adoleſcentia eius, & illi cõfregerunt hubera pubertatis eius, & effuderunt fornicationem ſuam ſuper eam. Propterea tradidi eam in manus amatorum ſuorũ, in manus filiorum Aſſur, ſuper quorum inſa-
Supra.16.c niuit libidinem. ‖ Ipſi diſcooperuerunt ignominiam eius, filios & filias eius tulerunt, & ipſam occiderunt gladio: & factæ ſunt famoſæ mulieres, & iudicia perpetrauerunt in ea. Quod cum vidiſſet ſoror eius Ooliba, plus quàm illa inſaniuit libidine: & fornicationẽ ſuam ſuper fornicationem ſororis ſuæ ad filios Aſſyriorũ præbuit impudenter, ducibus & magiſtratibus ad ſe venientibus indutis veſte varia, equitibus qui vectabantur equis, & adoleſcentibus forma cunctis egregia. Et vidi quòd polluta eſſet via vna ambarum. Et auxit fornicationes ſuas: cumque vidiſſet vi-
C ros depictos in pariete, imagines Chaldæorum expreſſas coloribus, & accinctos balteis renes, & tiaras tinctas in capitibus eorum, formam ducum omnium, ſimilitudinẽ filiorum Babylonis terræq; Chaldæorum in qua orti ſunt: inſaniuit ſuper eos concupiſcentia oculorum ſuorũ, & miſit nuntios ad eos in Chaldæam. Cumque veniſſent ad eam filij Babylonis ad cubile mammarum, polluerunt eam ſtupris ſuis, & polluta eſt ab eis, & ſaturata eſt anima eius ab illis. Denudauit quoq; fornicationes ſuas, & diſcooperuit ignominiam ſuam: & receſsit anima mea ab ea, ſicut receſſerat anima mea à ſorore eius. Multiplicauit enim fornicationes ſuas, recordans dies adoleſcentiæ ſuæ, quibus fornicata eſt in Terra-Aegypti. Et inſaniuit libidine ſuper concubitum eorum, quorũ carnes ſunt vt carnes aſinorũ: & ſicut fluxus equorũ fluxus eorum. Et viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ, quando ſubacta ſunt in Aegypto hubera tua, & cõfra-
D ctæ ſunt mammæ pubertatis tuæ. Propterea Ooliba, hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus ſatiata eſt anima tua: & congregabo eos aduerſum te in circuitu, Filios Babylonis, & vniuerſos Chaldæos, nobiles, tyrãnoſque, & principes omnes filios Aſſyriorũ, iuuenes forma egregia, duces & magiſtratus vniuerſos, principes principũ, & nominatos aſcenſores equorum. Et venient ſuper te inſtructi curru & rota, *multitudo populorum: * &.1.
lorica & clypeo & galea armabuntur contra te vndique: & dabo coram eis iudicium, & iudicabunt te iudicijs ſuis. Et ponam zelum meum in te, quem exercent tecum in furore: naſum tuum & aures tuas præcident: & quæ remanſerint, gladio cóncident: ipſi filios tuos & filias tuas capient, & nouiſsimum tuum deuorabitur igni. Et denudabunt te veſtimentis tuis, & tollent vaſa gloriæ tuæ. Et requieſcere faciam ſcelus tuum de te, & fornicationem tuam de Terra-Aegypti: nec leuabis oculos tuos ad eos, & Aegypti non recordaberis amplius. Quia hæc dicit Domi- E
nus Deus, Ecce ego tradam te in manus eorum quos odiſti, in manus de quibus ſatiata eſt anima tua, Et agent tecum in odio: & tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam & ignominia plenam, & reuelabitur ignominia fornicationum tuarum, ſcelus tuũ & fornicationes tuæ. Fecerunt hæc tibi quia fornicata es poſt gentes, inter quas polluta es in idôlis earum. In via ſororis tuæ ambulaſti, & dabo calicem eius in manu tua. Hæc dicit Dominus Deus, Calicem ſororis tuæ bibes profundum & latum: eris in deriſum & in ſubſannationem quæ eſt capaciſsima. Ebrietate & dolore repleberis: "calice' mœró "calicem.16
ris & triſtitiæ, "calice' ſororis tuæ Samariæ. Et bibes illum, & epotabis vſque ad fæces, & fragmenta eius deuorabis, hubera tua lacerabis: quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Quia oblita es mei, & proieciſti me poſt corpus tuum, tu quoq; porta ſcelus tuum, & fornicationes tuas. Et ait Dominus ad me, ▷dicẽs', ▷.4.
Fili hominis, nunquid iudicas Oollã & Oo- F
libam, & annuntias eis ſcelera earum? Quia adulteratæ ſunt, & ſanguis in manibus earũ, & cum idôlis ſuis fornicatæ ſunt: inſuper & filios ſuos, quos genuerunt mihi obtulerunt eis ad deuorandum. Sed & hoc fecerunt mihi. Polluerũt ſanctuarium meum in die illa, & ſabbatha mea prophanauerunt. Cumque immolarent filios ſuos idôlis ſuis, & ingrederentur ſanctuarium meũ in die illa vt polluerent illud: etiã hæc fecerunt in medio domus meæ. Miſerunt ad viros venientes délonge, ad quos nuntium miſerant, itaque ecce venerunt: quibus te lauiſti, & circumliniſti ſtibio oculos tuos, & ornata es mũdo muliebri. Sediſti in lecto pulcherrimo, & menſa ornata eſt ante te: thymiama meum, & vnguentum, meum poſuiſti ſuper eam. Et vox multitudinis exultantis erat in ea: & in viris qui de multitudine hominum adducebantur, & ve-
niebant de deſerto, poſuerunt armillas in G
manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capi

tibus eorum. Et dixi ei quæ attrita est in adulterijs, Nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam hæc. Et ingressi sunt ad eam quasi ad mulierem meretricem: sic ingrediebantur ad Oollam & ad Oolibam mulieres nefarias. Viri ergo iusti sunt: hi iudicabunt eas iudicio adulterarum, & iudicio effundentium sanguinem: quia adulteræ sunt, & sanguis in manibus earum. *Hæc enim dicit Dominus Deus, Adduc ad eas multitudinem, & trade eas in tumultum & in rapinam: Et lapidentur lapidibus populorum, & confodiantur gladijs eorum: filios & filias earum interficiēt, & domos earum igne succendent. Et auferam scelus de terra, & discent omnes mulieres ne faciant secundùm scelus earum. Et dabunt scelus vestrum super vos, & peccata idolorum vestrorum portabitis: & scietis quia ego Dominus Deus.

** & cum idolis suis fornicatæ sunt*

S. Sub figura ollæ, electioribus carnium partibus ac ossibus plenæ, igniq; admotæ, & sub figura mortis vxoris Ezechielis, pro qua iussus est nullum facere luctum, significat Dominus domum Israël in exitium tradendam, filiosq; eius trucitandos, nullo sequente luctu præ animi stupore. CAP. XXIIII.

A ET factum est Verbum Domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima die mensis, dicens, Fili hominis, scribe tibi nomen diei huius, in qua confirmatus est rex Babylonis aduersum Ierusalem hodie. Et dices per prouerbium ad domum irritatricem parabolam, & loquêris ad eos, Hec dicit Dominus Deus, pone ollã: pone inquam, & mitte in eam aquam. Congere frusta eius in eam, omnem partem bonam, femur & armum, electa & ossibus plena. Pinguissimum pecus assume, compone quoq; strues ossium sub ea: efferbuit coctio eius, & discocta sunt ossa illius in medio eius. Proterea hæc dicit Dominus Deus, Væ ciuitati sanguinum, ollæ cuius rubigo in ea est, & rubigo eius non exiuit de ea: per partes & per partes suas eijce eam, nõ cecidit super eam sors. Sanguis enim eius in medio eius est, super limpidissimam petram effudit illum: non effudit illum super terram, vt possit operiri puluere. vt superinducerem indignationem meam, & vindicta vlciscerer: dedi sanguinem eius super petram limpidissimam ne operiretur. Propterea hæc dicit Dominus Deus, ‖Væ ciuitati sanguinũ, cuius ego grandem faciam pyram. Congere ossa quæ igne succendam: consumentur carnes, & coquetur vniuersa compositio, & ossa tabescēt. Pone quoque eam super prunas vacuam, vt incalescat & liquefiat æs eius: & confletur in medio eius inquinamentum eius, & consumatur rubigo eius. Multo labore sudatum est, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, neque per ignem. Immunditia tua execrabilis: quia mundare te volui, & non es mundata à sordibus tuis: sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meã in te. Ego Dominus locutus sum, Veniet, & faciam: non transeam, nec parcam, nec placabor: iuxta vias tuas, & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus. Et factum est verbum Domini ad me, dicēs, Fili hominis, ecce ego tollo à te desyderabile oculorum tuorum in plaga: & non planges, neque plorabis, neque fluent lachrymæ tuæ. Ingemisce tacens, mortuorum luctum non facies: corona tua circunligata sit tibi, & calceamenta tua erunt in pedibus tuis, nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes. Locutus sum ergo ad populum mane, & mortua est vxor mea vespere: feciq; mane sicut præceperat mihi. Et dixit ad me populus, Quare nõ indicas nobis quid ista significēt quæ tu facis? Et dixi ad eos, Sermo Domini factus est ad me, dicēs, Loquere domui Israel: Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego polluam sanctuarium meum, superbiam imperij vestri, & desyderabile oculorum vestrorum, & super quo pauet anima vestra: & filij vestri & filiæ vestræ quas reliquistis, gladio cadent. Et facietis sicut feci, Ora amictu non velabitis, & cibos lugentium nõ comedetis: Coronas habebitis in capitibus vestris, & calceamenta in pedibus: non plangetis neque flebitis, sed tabescetis in iniquitatibus vestris, & vnusquisq; gemet ad fratrem suum. Eritq; Ezechiel vobis in portentum: iuxta omnia quæ fecit, facietis cũ venerit istud: & scietis quia ego Dominus Deus. Et tu fili hominis, ecce in die qua tollam ab eis fortitudinẽ eorum, & gaudium dignitatis, & desyderium oculorum eorum super quo requiescunt animæ eorum, filios & filias eorum: In die illa cùm venerit fugiens ad te, vt annũtiet tibi: In die inquam illa aperietur os tuum cum eo qui fugit & loquêris, & non silebis vltrà: eritq; eis in portentum, & scietis qui ego Dominus.

B

C

D

E

F

G

S. Regionibus Ammõ, Moab, Idumææ & Palæsthinæ minatur Dominus exitium, eo quòd filios Israel afflixerint, & de ipsorum afflictione exultauerint.

CAP. XXV.

A ET factus est sermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam contra filios Ammon, & prophetabis de eis. Et dices filijs Ammon, Audite verbum Domini Dei: Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quòd dixisti euge euge super sanctuarium meum, quia pollutum est: & super terram Israel

Nahũ. 3. c. Hab. 2. e.

D. 15.

Iſrael,quoniã deſolata eſt: & ſuper domum Iuda,quoniam ducti ſunt in captiuitatẽ:Idcir co ego tradam te filijs orientalibus in hæreditatem,& collocabũt cauſas ſuas in te,& po nent in te tentoria ſua: ipſi comedent fruges
B tuas:& ipſi bibent lac tuum.Daboq́; Rabbatha in habitaculum camelorum, & filios Am mon in cubile pecorũ: & ſcietis quia ego Do minus. Quia hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quòd plauſiſti manu, & percuſsiſti pede, & gauiſa es ex toto affectu ſuper terram Iſrael:idcirco ecce ego extendam manum meã ſuper te, & tradam te in direptionem Gentium,& interficiam te de populis,& perdam
*Scies.6. de terris,& conteram:&*ſcietis'quia ego Do minus. Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quòd dixerunt Moab & Seir,Ecce ſicut omnes Gentes, domus Iuda: idcirco ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus,de ciuitatibus inquam eius, & de finibus eius in-
Filios.4. clytas terræ Beth-ieſimoth,& Beel-meon,& Cariathãim, 'Filijs' Orientis cum filijs Ammon,& dabo eam in hæreditatem: vt non ſit
C vltrà memoria filiorum Ammon in Gentibus.Et in Moab faciam iudicia:& ſcient quia ego Dominus. Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quòd fecit Idumæa vltionẽ vt ſe vindicaret de filijs Iuda, peccauitq́; delinquens, & vindictam expetiuit de eis: idcirco hæc dicit Dominus Deus,Extẽdam manũ meam ſuper Idumæam,& auferam de ea hominẽ & iumentum, & faciam eam deſertam ab Auſtro: & qui ſunt in Dedan,gladio cadent.Et dabo vltionem meam ſuper Idumæam per manum populi mei Iſrael: & faciẽt in Edom iuxta iram meam & furorem meum:& ſcient
D vindictam meam,dicit Dominus Deus.Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quod fecerunt Palæſthini vindictam, & vlti ſe ſunt toto animo, interficientes & implentes inimicitias veteres:propterea hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego extendam manum meam ſuper Palæſthinos,& interficiam interfectores,& perdam reliquias maritimæ regionis:faciamq́ue in eis vltiones magnas arguens in furore: & ſcient quia ego Dominus, cùm dedero vindictam meam ſuper eos.

S. Tyri inclytæ vrbis prædicit Dominus euerſionem, eo quòd ſuper vaſtatione Ieruſalem exultauerit.

CAP. XXVI.

A ET factum eſt in vndecimo anno, prima mẽſis, factus eſt ſermo Domini ad me,dicens, Fili hominis, pro eo quòd dixit Tyrus de Ieruſalem, Euge, confractæ ſunt portæ populorum, conuerſa eſt ad me: implebor,deſerta eſt.Propterea hæc dicit Dominus Deus,ecce ego ſuper te Tyre,& aſcendere faciam ad te gentes multas, ſicut aſcendit mare fluctuãs. Et diſsipabunt muros Tyri, & deſtruent turres eius: & radam puluerem eius de ea,& dabo eam in limpidiſsimam petram.Siccatio ſagenarum erit in medio maris,quia ego locutus ſum,ait Dominus Deus: & erit in direptionem Gentibus. Filiæ quoque eius quæ ſunt in agro, gladio interficientur: & ſcient quia ego Dominus. Quia hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonoſor regem Babylonis ab Aquilone regem regum,cum equis,& curribus, & equitibus, & cœtu,populoq́ue magno. Filias tuas quæ ſunt in agro, gladio in- B
terficiet: & circundabit te munitionibus, & comportabit aggerem in gyro: & eleuabit contra te clypeum. Et vineas & arietes temperabit in muros tuos,& turres tuas deſtruet in armatura ſua. Inundatione equorum eius operiet te puluis eorum:à ſonitu equitum & rotarum & curruum mouebuntur muri tui, cum egreſſus fuerit portas tuas quaſi per introitum vrbis diſsipatæ. Vngulis equorum ſuorũ conculcabit omnes platẽas tuas: populum tuũ gladio cædet, & ſtatuæ tuæ nobiles in terram corruent,Vaſtabunt opes tuas, diripient negotiationes tuas:& deſtruent muros tuos, & domos tuas præclaras ſubuertent:& lapides tuos,& ligna tua & puluerem tuum in medio aquarum ponent. ‖Et quie- Ierem.7.g.
C ſcere faciam multitudinem canticorum tuorum, & ſonitus cithararum tuarum non audietur amplius.Et dabo te in limpidiſsimam petram,ſiccatio ſagenarum eris,nec ædificaberis vltrà:quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus. Hæc dicit Dominus Deus Tyro, Nunquid non à ſonitu ruinæ tuæ & gemitu interfectorum tuorum cum occiſi fuerint,in medio tui commouebuntur inſulæ? Et deſcendent de ſedibus ſuis omnes principes maris:& auferent exuuias ſuas, & veſtimẽta ſua varia abijcient, & induentur ſtupore,in terra ſedebunt, & attoniti ſuper repentino caſu tuo admirabuntur? Et aſſumentes ſuper te lamentum,dicent tibi, Quomodo periſti quæ habitas in mari,vrbs inclyta,quæ fuiſti fortis in mari cum habitatoribus tuis,quos formidabant vniuerſi?Nunc ſtupebũt naues in die D
pauoris tui: & turbabuntur inſulæ in mari, eo quòd nullus egrediatur ex te. Quia hæc dicit Dominus Deus. Cùm dedero te vrbem deſolatam ſicut ciuitates quæ non habitantur: & adduxero ſuper te abyſſum, & operuerint te aquæ multæ:& detraxero te cũ his qui deſcendunt in lacum ad populum ſempiternum, & collocauero te in terra nouiſſima ſicut ſolitudines veteres cum his qui deducuntur in lacum, vt non habiteris, porrò

cùm dedero gloriam in terra viuentium: In nihilum redigam te, & non eris, & requisita non inueniêris vltrà in sempiternum, dicit Dominus Deus.

S. Tyri vrbis maritimæ ac opulentißime ruina defletur, enerratis mercibus quæ à quaque regione ad eã deferri solent. CAP. XXVII.

A ET factum est verbum Domini ad me, dicés, Tu ergo fili hominis, assume super Tyrum lamentum: & dices Tyro, quæ habitat in introitu maris, negotationi populorum ad insulas multas, Hæc dicit Dominus Deus, O Tyre, tu dixisti, Perfecti decôris ego sum, & in corde maris sita. Finitimi tui qui te ædificauerunt, impleuerunt decôrem tuum: abietibus de Sanir extruxerũt te cum omnibus tabulatis maris: cedrum de Libano tulerunt, vt facerent tibi malum: Quercus de Basan dolauerunt in remos tuos & transtra tua fecerunt tibi ex ebore indico, & prætoriola de insulis Italiæ. Byssus varia de Aegypto texta est tibi in velũ, vt poneretur in malo: hyacinthus & purpura de insu-
B lis Elisa, facta sunt operimentum tuum. Habitatores Sidônis & Aradij fuerunt remiges tui: sapiẽtes tui, Tyre facti sunt gubernatores tui. Senes Giblij & prudentes eius habuerunt nautas ad ministeriũ variæ supellectilis tuæ: omnes naues maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ. Persæ, & Lydij, & Libyes erãt in exercitu tuo viri bellatores tui: clypeum & galeam suspenderunt in te pro ornatu tuo. Filij Aradij cum exercitu tuo erant super muros tuos in circuitu: sed & Pigmæi qui erant in turribus tuis, pharetras suas suspenderunt in muris tuis per gyrum: ipsi compleuerunt pulchritudinem tuam.
C Carthaginenses negotiatores tui, à multitudine cunctarum diuitiarum: argento, ferro, stanno, Plumboque repleuerunt nundinas tuas, Græcia, Thubal, & Mosoch, ipsi institores tui: mancipia, & vasa ærea adduxerunt populo tuo. De domo Thógormæ, equos, & equites, & mulos adduxerũt ad forum tuum. Filij Dedan negotiatores tui: insulæ multæ negotiatio manus tuæ: dentes eburneos & hebeninos commutauerunt in prætio tuo. Syrus negotiator tuus propter multiudinem operum tuorum, gemmam, & purpuram, & scutulata, & byssum, & sericum, & chodchod proposuerunt in mercatu tuo. Iuda & terra Israel ipsi institores tui in frumento primo: Balsamum, & mel, & oleum, & resinam pro-
D posuerunt in nundidis tuis. Damascenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum, in multitudine diuersarum opum, in vino pingui, in lanis coloris optimi. Dan, & Græcia, & Mozel in nundinis tuis proposuerunt ferrum fabrefactum: stacte, & calamus in negotiatione tua. Dedan institores tui in tapetibus ad sedendum. Arabia & vniuersi principes Cedar, ipsi negotiatores manus tuæ: cum agnis, & arietibus, & hœdis venerunt ad te negotiatores tui. Venditores Saba E & Reema ipsi negotiatores tui: cũ vniuersis primis aromatibus & lapide pretioso & auro, quod proposuerunt in marcutu tuo. Haran, & Chenne, & Eden, negotiatores tui Saba: Assur, & Chelmad venditores tui. Ipsi negotiatores tui multiphariam, in uolucris hyacinthi, & polymitorum, gazarumq; pretiosarum, quæ obuolutæ & astrictæ erant funibus, cedros quoque habebant in negotiationibus tuis. Naues maris, principes tui in negotiatione tua: & repleta es, & glorificata nimis in corde maris. In aquis multis adduxerunt te remiges tui: ventus auster con-
F triuit te in corde maris. Diuitiæ tuæ, & thesauri tui, & multiplex instrumentum tuum, nautæ tui, & gubernatores tui qui tenebant supellectilem tuam & populo tuo præerant: viri quoq; bellatores tui qui erant in te, cum vniuersa multitudine tua quæ est in medio tui: cadent in corde maris in die ruinæ tuæ. A sonitu clamoris gubernatorum tuorum conturbabuntur classes, Et descendent de nauibus suis omnes qui tenebant remum: nautæ & vniuersi gubernatores maris in terra stabunt. Et eiulabunt super te voce magna, & clamabunt amarè: & superiacient puluerem capitibus suis, & cinere conspergentur. Et radent super te caluitium, & accingentur cilicijs: & plorabunt te in amaritudine animæ ploratu amarissimo. Et assument super te G carmen lugubre, & plangent te, Quæ est vt Tyrus, quæ obmutuit in medio maris? Quæ in exitu negotiationum tuarum de mari implesti populos multos: in multitudine diuitiarum tuarum, & populorum tuorum ditasti reges terræ: Nunc contrita es à mari, in profundis aquarum opes tuæ, & omnis multitudo tua quæ erat in medio tui, ceciderunt. Vniuersi habitatores insularum obstupuerunt super te: & reges earum omnes tempestate percussi mutauerunt vultus. Negotiatores populorum sibilauerunt super te: ad nihilum deducta es, & non eris vsque in perpetuum.

S. Ruina regis Tyri, maxima gloria prius exaltati, ob nimiam ipsius superbiam aliasq; iniquitates: similiter & vastatio Sidonis, ac reductio filiorum Israël in terram suam, vastatis ipsorum inimicis. CAP. XXVIII.

ET factus est sermo Domini ad me, di- A
cens, Fili hominis dic principi Tyri: Hæc dicit Dominus Deus, Eo quòd ele-

eleuatum eſt cor tuum, & dixiſti, Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris: cùm ſis homo, & non Deus, & dediſti cor tuũ quaſi cor Dei. Ecce ſapientior es tu Daniele: omne ſecretum non eſt abſconditum à te. In ſapientia & prudentia tua feciſti tibi fortitudinem: & acquiſiſti aurum & argen- B tum in theſauris tuis. In multitudine ſapientiæ tuæ, & in negotiatione tua multiplicaſti tibi fortitudinem: & eleuatum eſt cor tuum in robore tuo. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Eo quòd eleuatũ eſt cor tuum quaſi cor Dei: idcirco ecce ego adducam ſuper te alienos robuſtiſsimos Gentium: & nudabunt gladios ſuos ſuper pulchritudinem ſapiẽtiæ tuæ, & polluent decôrem tuum. Interficient & detrahent te: & morieris in interitu occiſorum in corde maris. Nunquid dicens loquêris, Deus ego ſum, coram interficientibus te: cùm ſis homo, & non Deus, C in manu occidentium te? Morte incircunciſorum moriêris in manu alienorum: quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens, Fili hominis leua planctum ſuper regem Tyri: & dices ei, Hæc dicit Dominus Deus, Tu ſignaculum ſimilitudinis plenus ſapientia, & perfectus decôre. In delicijs paradiſi Dei fuiſti: omnis lapis pretioſus operimentũ tuum: ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolithus, & onyx, & berillus, ſapphirus, & carbunculus, & ſmaragdus: aurum opus decôris tui: & foramina tua, in die qua conditus es præ- D parata ſunt. Tu cherub extẽtus & protegens, & poſui te in monte ſancto Dei, in medio lapidũ ignitorũ ambulaſti. Perfectus in vijs tuis à die cõditionis tuæ: donec inuẽta eſt iniquitas in te. In multitudine negotiationis tuæ repleta ſunt interiora tua iniquitate, & peccaſti: & eieci te de mõte Dei, & perdidi te ô cherub protegens de medio lapidũ ignitorũ. Et eleuatum eſt cor tuum in decôre tuo: perdidiſti ſapientiam tuam in decôre tuo, in terram proieci te: ante faciem regum dedi te, E vt cernerent te. In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuæ polluiſti ſanctificationem tuam: producam ergo ignem de medio tui qui comedat te, & dabo te in cinerem ſuper terram in conſpectu omnium videntium te. Omnes qui viderint te in Gentibus, obſtupeſcent ſuper te: nihili factus es, & non eris in perpetuum. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam cõtra Sidonem: F & prophetabis de ea, & dices, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ad te Sidon, & glorificabor in medio tui: & ſcient quia ego Dominus cùm fecero in ea iudicia, & ſanctificatus fuero in ea. Et immittã ei peſtilentiam & ſanguinẽ in platis eius: & corruent interfecti in medio eius gladio per circuitum: & ſciẽt quia ego Dominus. Et non erit vltrà domui Iſrael offendiculum amaritudinis, & ſpina dolorẽ inferens vndique per circuitum eorum qui aduerſantur eis: & ſciẽt quia ego Dominus Deus. Hæc dicit Dominus Deus, Quando G congregauero domum Iſrael de populis in quibus diſperſi ſunt, ſanctificabor in eis coram Gentibus: & habitabunt in terra ſua quam dedi ſeruo meo Iacob. Et habitabunt in ea ſecuri: & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt confidenter, cùm fecero iudicia in omnibus qui aduerſantur eis per circuitum: & ſcient quia ego Dominus Deus eorum.

S. Aduerſus regem Ægypti ac regnum eius, in ſolitudinem redigendum, poſt. 40. tamen annos reuocandum, licet non ad priſtinam gloriam. Terra Ægypti datur Nabuchodonoſor, eo quòd cum ſuo exercitu laborauerit deuaſtando Tyrum.

CAP. XXIX.

IN anno decimo, decimo menſe, "vndeci- A
ma' die menſis, factum eſt verbum Domi "vna. 10.
ni ad me, dicẽs, Fili hominis, pone faciem "duodeci-
tuam cõtra Pharaonem regẽ Aegypti: & pro- ma. 1.
phetabis de eo, & de Aegypto vniuerſa, Loquere, & dices, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti draco magne, qui cubas in medio fluminũ tuorum: & dicis, Meus eſt fluuius, & ego feci memetipſum. Et ponã frænũ in maxillis tuis: & agglutinabo piſces fluminum tuorũ ſquamis tuis: & extraham te de medio fluminum tuorũ, & vniuerſi piſces tui ſquamis tuis adhærebunt. Et proijciam te in deſertum, & omnes piſces B fluminis tui: ſuper faciem terræ cades, non colligêris, neque congregaberis: beſtijs terræ, & volatilibus cœli dedi te ad deuorandum. Et ſcient omnes habitatatores Aegypti quia ego Dominus: pro eo quòd fuiſti baculus arundineus domui Iſrael. Quando apprehenderũt te manu, & cõfractus es, & laceraſti omnẽ humerum eorum: & innitentibus eis ſuper te, comminutus es & diſſoluiſti omnes renes eorum.

Propterea hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego adducã ſuper te gladium: & interficiam de te hominem & iumentum. Et erit Terra-Aegypti in deſertum & in ſolitudinẽ: & ſcient quia ego Dominus: pro eo quòd "dixeris', Flu "dixerit. 3.
uius meus eſt, & ego feci eum. Idcirco ecce ego ad te, & ad flumina tua: dabóque Terram-Aegypti in ſolitudines, gladio diſsipatã, à turre Syenes, vſq; ad terminos Aethiopiæ. Non pertranſibit eam pes hominis, neq; pes iumen-

iumenti gradietur in ea: & non habitabitur quadraginta annis. Daboque Terram-Aegypti desertam in medio terrarum desertarum, & ciuitates eius in medio vrbium subuersarum, & erunt desolatæ quadraginta annis: & dispergam Aegyptios in nationes, & ventilabo eos in terras. Quia hæc dicit Dominus Deus, Post finem quadraginta annorum congregabo Aegyptum de populis in quibus dispersi fuerant. Et reducam captiuitatem Aegypti, & collocabo eos in terra Phathures, in terra natiuitatis suæ: & erunt ibi in regnum humile: inter cætera regna erit humillima, & non eleuabitur vltrà super nationes, & imminuam eos ne imperent Gentibus. Neque erunt vltrà domui Israel in confidentia, docentes iniquitatem, vt fugiant & sequantur eos: & sciet quia ego Dominus Deus. Et factum est in vicesimo & septimo anno, in primo, in vna mensis: factum est verbum Domini ad me, dicens, Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum: omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus est: & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de Tyro, pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Ecce, Ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in Terra-Aegypti: & accipiet multitudinem eius, & deprædabitur manubias eius, & diripiet spolia eius: & erit merces exercitui illius. Et operi quo seruiuit aduersus eam, dedi ei Terram-Aegypti: pro eo quòd laborauerunt mihi, ait Dominus Deus. In die illo pullulabit cornu domui Israel, & tibi dabo apertum os in medio eorum: & scient quia ego Dominus.

S. Omnes vrbes Ægypti per regem Babylonis vastabuntur.

CAP. XXX.

A ET factum est verbum Domini ad me, dicens, Fili hominis, propheta & dic. Hæc dicit Dominus Deus, Vlulate, væ væ diei: quia iuxta est dies, & appropinquat dies Domini: dies nubis, tempus Gentium erit. Et veniet gladius in Aegyptum: & erit pauor in Aethiopia, cùm ceciderint vulnerati in Aegypto, & ablata fuerit multitudo illius, & destructa fundamenta eius, Aethiopia, & Lybia, & Lydi, & omne reliquum vulgus, & Chub, & filij terræ fœderis: cum eis gladio cadent. Hæc dicit Dominus Deus, Et corruent fulcientes Aegyptum, & destruetur superbia imperij eius: à turre Syenes gladio cadent in ea, ait Dominus Deus exercituum. & dispabũtur in medio terrarum desolatarum, & vrbes eius in medio ciuitatũ "desertarum' erũt. Et scient quia ego Dominus, cùm dedero ignem in Aegypto, & attriti fuerint omnes auxiliatores eius. In die illa egrediẽtur nuntij à facie mea in trieribus ad conterẽdam Aethiopiæ confidentiam, & erit pauor in eis in die Aegypti: quia absque dubio veniet. Hæc dicit C Dominus Deus, Et cessare faciam multitudinem Aegypti in manu Nabuchodonosor regis Babylonis. Ipse & populus eius cum eo fortissimi Gentium adducentur ad disperdẽdam terram: & euaginabunt gladios suos super Aegyptum, & implebunt terram interfectis. Et faciam alueos fluminum aridos, & tradam terram in manus pessimorum: & dispabo terram & plenitudinem eius in manus D alienorum. ego Dominus locutus sum. ‖Hæc Zacha.13.a dicit Dominus Deus, Et disperdam simulachra, & cessare faciam idôla de Memphis: & dux de Terra-Aegypti nõ erit amplius: & dabo terrorem in Terra-Aegypti. Et disperdam terram Phatures, & dabo ignem in Taphnis, & faciam iudicia in Alexandria. Et effundam indignationem meam super Pelusium robur Aegypti, & interficiam multitudinem Alexãdriæ, & dabo ignem in Aegypto quasi parturiens dolebit Pelusium, & Alexandria erit E dispata, & in Memphis angustiæ quotidianæ. Iuuenes Heliopoleos, & Pu-bãsti gladio cadẽt, & ipsæ captiuæ ducentur. Et in Taphnis nigrescet dies, cùm contriuero ibi sceptra Aegypti, & defecerit in ea superbia potentiæ eius: ipsam nubes operiet, filiæ autẽ eius in captiuitatem ducentur. Et iudicia faciam in Aegypto: & scient quia ego Dominus. Et factum est in vndecimo anno, in primo mense, in septima mensis, factum est verbum Domini ad me dicens, Fili hominis, brachium F Pharaonis regis Aegypti confregi: & ecce non est obuolutum, vt restitueretur ei sanitas, vt ligaretur pannis, & fasciretur linteolis, & recepto robore posit tenere gladiũ. Proterea hæc dicit Dominus Deus, Eccee go ad Pharaonem regem Aegypti, & comminuam brachium eius forte, sed confractum: & deijciam gladiũ de manu eius, & dispergam Aegyptum in Gentibus, & ventilabo eos in terris. Et confortabo brachia regis Babylonis, G dabóque gladium meũ in manu eius: & confringam brachia Pharaonis, & gement gemitibus interfecti coram facie eius. Et confortabo brachia regis Babylonis, & brachia Pharaonis cóncident: & scient quia ego Dominus, cùm dedero gladium meum in manum regis Babylonis, & extenderit eum super Terram-Aegypti. Et dispergam Aegyptum in nationes, & ventilabo eos in terras, & scient quia ego Dominus.

S. Sublimitatẽ regis Pharaonis cum Assur cõparat, & vtriusque similẽ prædicit interitũ.

CAP.

B

"desolatarum. 6.

CAP. XXXI.

A ET factum est in anno vndecimo, tertio mense, vna mensis, factum est verbum Domini ad me, dicēs, Fili hominis, dic Pharaoni regi Aegypti, & populo eius, Cui similis factus es in magnitudine tua? Ecce Assur quasi cedrus in Libano pulcher ramis, & frondibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter condēsas frondes eleuatum est cacumen eius. Aquæ nutrierunt illum, abyssus exaltauit illum flumina eius manabant in circuitu radicū eius, & riuos suos emisit ad vni-
B uersa ligna regionis. Propterea eleuata est altitudo eius super omnia ligna regionis: & multiplicata sunt arbusta eius, & eleuati sunt rami eius præ aquis multis. Cumque extendisset vmbram suam, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli, & sub frondibus eius genuerunt omnes bestiæ saltuum, & sub vmbraculo illius habitabat cœtus gentiū plurimarum. Eratq; pulcherrimus in magnitudine sua, & in dilatatione arbustorum suorum: erat enim radix illius iuxta aquas mul-
C tas. Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summitatem eius, & platani non fuerunt æquæ frondibus illius: omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi, & pulchritudini eius, Quoniam speciosum feci eum, & multis cōdensisque frondibus: & æmulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiso
D Dei. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quòd sublimatus est in altitudine, & dedit summitatem suam virentem atq; cōdensam, & eleuatum est cor eius in altitudine sua: Tradidi eum in manus fortissimi gētium, faciens faciet ei: iuxta impietatem eius eieci eum. Et succident eum alieni & crudelissimi nationum, & proijcient eum super montes, & in cunctis conuallibus corruent rami eius, & confringentur arbusta eius in vniuersis rupibus terræ, & recedent de vmbraculo eius om-
E nes populi terræ, & relinquent eum. In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cœli, & in ramis eius fuerunt vniuersæ bestiæ regionis. Quam ob rem non eleuabuntur in altitudine sua omnia ligna aquarum, nec ponent sublimitatem suam inter nemorosa atq; frondosa, nec stabunt in sublimitate sua omnia quæ irrigantur aquis: quia omnes traditi sunt in morte ad terram vltimam in medio filiorum hominum ad eos qui descendunt in lacum. Hæc dicit Dominus Deus, In die quando descendit ad inferos induxi luctum, operui eum abyssō: & prohibui flumina eius, & coercui aquas multas contristatus est super
F eum Libanus, & omnia ligna agri concussa sunt. A sonitu ruinæ eius commoui Gentes, cum deducerem eum ad infernum cum his qui descendebant in lacum: & cōsolata sunt in terra infima omnia ligna voluptatis egre- G
gia atq; præclara in Libano, vniuersa quæ "irrigabantur aquis. Nam & ipsi cum eo descendent ad infernum ad interfectos gladio: & brachium vniuscuiusq; sedebit sub vmbraculo eius in medio nationum. Cui assimilatus es ô inclyte atque sublimis inter ligna voluptatis? Ecce, deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam: in medio incircuncisorum dormies cum eis qui interfecti sunt gladio. ipse est Pharao, & omnis multitudo eius: dicit Dominus Deus.

"irrigātur.

S. *Pharao, quantumuis sublimis, conterendus est à rege Babylonis: cuius vastatione plurimi reges obstupescent, pluresq; nationes cum eo in Abyssum detrahentur.*

CAP. XXXII.

ET factum est, duodecimo anno, in mē- A
se duodecimo, in vna mensis, factū est verbum Domini ad me, dicens, Fili hominis assume lamentum super Pharaonem regem Aegypti, & dices ad eum, Leoni Gentium assimilatus es, & draconi qui est in mari: & ventilabas cornu in fluminibus tuis, & conturbabas aquas pedibus tuis, & conculcabas flumina earum. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Expandam super te rete meum in multitudine populorum multorum, & extraham te in sagena mea. ‖ Et proijciam te in Supr. 12. d. & 17. f.
terram, super faciem agri abijciam te: & habitare faciam super te omnia volatilia cœli, & saturabo de te bestias vniuersæ terræ. Et dabo carnes tuas super montes, & implebo colles tuos sanie tua. Et irrigabo terram fœtore sanB
guinis tui super montes, & valles implebuntur ex te. ‖ Et operiam cū extinctus fueris, cœ Isaiæ. 13. b. Ioel. 3. c. Matt. 24. c.
los: & nigrescere faciam stellas eius: solē nube tegam, & luna non dabit lumen suum. Omnia luminaria cœli mœrere faciam super te: & dabo tenebras super terram tuam, dicit Dominus Deus. * Et irritabo cor populorum *quum ceciderint vulnerati tui in medio terræ, ait Dominus Deus.*
multorum, cum induxero contritionem tuā in Gētibus super terras quas nescis. Et stupescere faciam super te populos multos, & reges eorum horrore nimio formidabunt super te, *cùm volare cœperit gladius meus super fa- *propter vniuersas iniquitates quas operatus es.*
cies eorum: & obstupescent repente singuli pro anima sua in die ruinæ "suæ. Quia hæc di "tuæ. 1.
cit Dominus Deus, Gladius regis Babylonis veniet tibi, in gladijs fortium deijciam multiC
tudinem tuā, in expugnabiles omnes gentes hæ: & vastabunt superbiā Aegypti, & dissipabitur multitudo eius. Et perdam omnia iumenta eius quæ erāt super aquas plurimas: & non conturbabit eas pes hominis vltrà, neq; vngula iumentorum turbabit eas. Tunc purissimas

riſsimas reddam aquas eorum,& flumina eorum quaſi oleum adducam, ait Dominus Deus, Cum dedero Terram-Aegypti deſolatam:deſeretur autem terra à plenitudine ſua, quando percuſſero omnes habitatores eius: & ſcient quia ego Dominus. Planctus eſt,& plangent eum:filiæ Gentium plangent eum, ſuper Aegyptum,& ſuper multitudinẽ eius
D plangẽt eum,ait Dominus Deus. Et factum eſt in duodecimo anno,in quintadecima mẽſis, factum eſt verbum Domini ad me,dicẽs, Fili hominis cane lugubrè ſuper multitudinem Aegypti:& detrahe eam ipſam, & filias gẽtium robuſtarum ad terram vltimam cũm his qui deſcendũt in lacum. Quo pulchrior es?deſcende, & dormi cum incircunciſis. In medio interfectorum gladio cadent: gladius datus eſt, attraxerũt eam, & omnes populos eius.Loquentur ei potẽtiſsimi robuſtorũ de medio inferni,qui cũ auxiliatoribus eius deſcenderunt,& dormierunt incircũciſi,interfecti gladio.Ibi aſſur, & omnis multitudo eius : in circuitu illius ſepulchra eius : omnes
E interfecti,& qui ceciderunt gladio.Quorum data ſunt ſepulchra in nouiſsimis lacis: & facta eſt multitudo eius per gyrũ ſepulchri eius: vniuerſi interfecti,cadentesq́; gladio,qui dederant quondam formidinem in terra viuentium.Ibi Aelam,& omnis multitudo eius per gyrum ſepulchri ſui.omnes hi interfecti,ruẽtesque gladio, qui deſcenderunt incircunciſi ad terram vltimam: qui poſuerunt terrorem ſuum in terra viuentium, & portauerunt ignominiam ſuam cum his qui deſcenderunt in lacum.In medio interfectorem poſuerunt cubile eius in vniuerſis populis eius:in circuitu eius ſepulchrum illius.omnes hi incircunciſi,interfectique gladio. dederunt enim terrorem ſuum in terra viuentium, & portaue-
F runt ignominiam ſuam cum his qui deſcendunt in lacum,in medio interfectorum poſiti ſunt.Ibi Moſoch,& Thubal,& omnis multitudo eius: in circuitu eius ſepulchra illius. omnes hi incircunciſi,interfectiq́;,& cadentes gladio: quia dederunt formidinem ſuam in terra viuentium.Et non dormient cũ fortibus,cadentibusq́;, & incircunciſis qui deſcenderũt ad infernum cum armis ſuis:& poſuerunt gladios ſuos ſub capitibus ſuis,& fuerunt iniquitates eorum in oſsibus eorũ:quia terror fortium facti ſunt in terra viuentium. Et tu ergo in medio incircunciſorum conterîris,& dormies cum interfectis gladio. Ibi
G Idumæa,& reges eius, & omnes duces eius, qui dati ſunt cum exercitu ſuo cum interfectis gladio:& qui cum incircunciſis dormierunt,& cum his qui *deſcenderunt in lacum. Ibi principes Aquilonis omnes & vniuerſi venatores: qui deducti ſunt cum interfectis, pauentes, & in ſua fortitudine confuſi: qui dormierunt incircunciſi cum interfectis gladio, & portauerunt confuſionem ſuam cum his qui deſcendunt in lacum. Vidit eos Pharao, & cõſolatus eſt ſuper vniuerſa multitudine ſua, quæ interfecta eſt gladio,Pharao & omnis exercitus eius, ait Dominus Deus: quia *dedit 'terrorem *ſuum 'in terra viuentium, & dormiuit in medio incircunciſorum cum interfectis gladio ,Pharao & omnis multitudo eius:ait Dominus Deus.

*deſcendũt. 1

*dedi. 6. *meum. 4.

S. *Si ſpeculator viſum imminens malum non annuntiauerit, reus erit pereuntium: quòd ſi annuntiauerit, ſolus is qui ſibi non cauit reus erit. Iuſtus quoque ſi ſuam deſerat iuſtitiam, damnabitur: & impius ſi conuertatur, ſaluabitur. Nec confidant de terra ſibi data in poſſeſsionem, quoniam propter ſuas iniquitates perdentur, & terra in ſolitudinem redigetur.*

CAP. XXXIII.

ET factum eſt verbum Domini ad me, A
dicens, Fili hominis loquere ad filios populi tui, & dices ad eos, Terra cùm induxero ſuper eam gladium,& tulerit populus terræ virum vnum de nouiſsimis ſuis, & conſtituerit eum ſuper ſe ſpeculatorem:Et ille viderit gladium venientem ſuper terram, & cecinerit buccina,& annuntiauerit populo: Audiens autem quiſquis ille eſt, ſonitum buccinæ, & non ſe obſeruauerit, veneritque gladius,& tulerit eum:ſanguis ipſius ſuper caput eius erit.Sonum buccinæ audiuit, & non ſe obſeruauit, ſanguis eius in ipſo erit:ſi autem ſe cuſtodierit, animam ſuam *ſaluabit'. *ſaluauit. 1.
Quòd ſi ſpeculator viderit gladium venien- B
tem, & nõ inſonuerit buccina: & populus ſe nõ cuſtodierit,veneritque gladius, & tulerit de eis animam: ille quidem in iniquitate ſua captus eſt, ſanguinẽ autem eius de manu ſpeculatoris requiram. ‖Et tu fili hominis ſpecu Supra. 3. d
latorem dedi te domui Iſrael:audiens ergo ex ore meo ſermonem,annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impiũ,Impie,morte morieris: non fueris locutus vt ſe cuſtodiat impius à via ſua: ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autẽ eius de manu tua requiram. Si autem annuntiante te ad impium vt à vijs ſuis conuertatur, non fuerit conuerſus à via ſua: ipſe in iniquitate ſua morietur:porrò tu animam tuam liberaſti. Tu ergo fili ho- C
minis dic ad domum Iſrael. Sic locuti eſtis, dicentes, Iniquitates noſtræ, & peccata noſtra ſuper nos ſunt, & in ipſis nos tabeſcimus:quomodo ergo viuere poterimus?‖Dic Supr. 18. 6
ad eos, Viuo ego,dicit Dominus Deus:nolo mortem impij, ſed vt conuertatur impius

à via

*conuertimini. à via ſua,& viuat. Conuertimini * à vijs veſtris peſsimis: & quare moriemini domus Iſrael? Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui, Iuſtitia iuſti non liberabit eum in quacunque die peccauerit: & impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua: & iuſtus non poterit viuere in iuſtitia ſua in quacunque die peccauerit. Etiam ſi dixero iuſto quòd vita viuat, & cõfiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem: omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradẽtur,& iniquitate ſua quam operatus eſt,in ipſa morietur. D Si autem dixero impio,Morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato ſuo,feceritque iudicium & iuſtitiam, & pignus reſtituerit ille impius,rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit,nec fecerit quicquam iniuſtum:vita viuet,& non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit, non imputabuntur ei:iudicium & iuſtitiam fecit, vita viuet.Et dixerunt filij populi tui, Non eſt æqui ponderis via Domini,& ipſorũ via iniuſta eſt. Cum enim receſſerit iuſtus à iuſtitia ſua,feceritq; iniquitates: morietur in eis. Et cum receſſerit impius ab impietate ſua,feceritque iudicium & iuſtitiam: viuet in eis. Supr.18.g. ‖Et dicitis,Nõ eſt recta via Domini. Vnumquenque E iuxta vias ſuas iudicabo de vobis domus Iſrael. Et factũ eſt in duodecimo anno, in decimo menſe, in quinta mẽſis tranſmigrationis noſtræ, venit ad me qui fugerat de Ieruſalem,dicens,Vaſtata eſt ciuitas.Manus autem Domini facta fuerat ad me veſpere antequam veniret qui fugerat:aperuitque os meum donec veniret ad me mane, & apertо ore meo non ſilui amplius. Et factum eſt verbum Domini ad me ,dicẽs, Fili hominis, qui habitãt in ruinoſis his,ſuper humum Iſrael,loquentes aiunt,Vnus erat Abraham,& hæreditate poſſedit terram:nos autẽ multi ſumus,nobis data eſt terra in poſſeſsionem.Id- F circo dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus,Qui in ſanguine comeditis, & oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras, & ſanguinem funditis: nunquid terram hæreditate poſsidebitis?Stetiſtis in gladijs veſtris, feciſtis abominationes, & vnuſquiſq; vxorem proximi ſui polluit: & terrã hæreditate poſſidebitis. Hæc dices ad eos, Sic dicit Dominus Deus,Viuo ego, quia qui in ruinoſis habitant,gladio cadẽt,& qui in agro eſt,beſtijs tradetur ad deuorandum:qui autem in præſidijs & ſpeluncis ſunt,peſte morientur.Et dabo terram in ſolitudinem & in deſertum, & deficiet ſuperba fortitudo eius: & deſolabuntur montes Iſrael,eo quòd nullus ſit qui per eos tranſeat.Et ſcient quia ego Dominus,cũ dedero terram eorum deſolatam & deſertam propter vniuerſas abominationes ſuas, quas operati ſunt. Et tu fili hominis: filij populi G tui qui loquuntur de te iuxta muros,& in oſtijs domorum: & dicũt vnus ad alterum,vir ad proximum ſuum loquentes,Venite, & audiamus quis ſit ſermo egrediens à Domino. Et veniũt ad te,quaſi ſi ingrediatur populus, & ſedent coram te populus meus:& audiunt ſermones tuos,& nõ faciunt eos:quia in canticum oris ſui vertunt illos,& auaritiam ſuã ſequitur cor eorum. Et es eis quaſi carmen muſicum, quod ſuaui dulciq; ſono canitur: & audiunt verba tua,& non faciunt ea.Et cũ venerit quod prædictũ eſt (ecce enim venit) tunc ſcient quòd prophetes fuerit inter eos.

S. Ex manibus paſtorum, qui neglecto grege, tantum quæ ſua ſunt quærunt,dicit Dominus ſe oues ſuas liberaturum,quodq; eas in iudicio paſcet.ſuſcitaturus ſuper eas ſeruum ſuum Dauid,ſub quo in omni terræ hubertate ſecurè paſcantur:oſtenditq; gregem ſuum eſſe populum Iſrael,& ſe Deum ipſorum.

CAP. XXXIIII.

ET factum eſt verbum Domini ad me, A dicens, ‖Fili hominis propheta de paſtoribus Iſrael:propheta,& dices paſtoribus,Hæc dicit Dominus Deus, Væ paſtoribus Iſrael,qui paſcebant ſemetipſos: nónne greges à paſtoribus paſcũtur? Lac comedebatis,& lanis operiebamini:& quod craſſum erat,occîdebatis:gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit non cõſolidaſtis,& quod ægrotum non ſanaſtis, quod cõfractum eſt non alligaſtis, & quod abiectum eſt non reduxiſtis,& quod perierat nõ quæſiſtis:ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. Et diſperſæ ſunt oues meæ,eo quòd non eſſet paſtor:& factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri, & diſperſæ ſunt.Errauerunt greges mei in cunctis mõ B tibus, & in vniuerſo colle excelſo: & ſuper omnem faciẽ terræ diſperſi ſunt greges mei, & non erat qui requireret, non erat inquam qui requireret.Propterea paſtores audite verbũ Domini,Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia pro eo quòd facti ſunt greges mei in rapinam,& oues meæ in deuorationem omniũ beſtiarum agri,eo quòd non eſſẽt paſtor(neque enim quæſierunt paſtores mei gregem meum:ſed paſcebant paſtores ſemetipſos, & greges meos non paſcebant) propterea paſtores audite verbum Domini, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipſe ſuper paſtores,requiram gregẽ meum de manu eorum, & ceſſare faciam eos vt vltrà non paſcant, C gregẽ,* nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos: & liberabo gregem meum de ore eorum,& non erit vltrà eis in eſcam. Quia hæc dicit

*meum.

dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requirã oues meas, & visitabo eas. Sicut visitat pastor gregem suum in die quãdo fuerit in medio ouium suarum dissipatarum: sic visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis in quibus dispersæ fuerant in die nubis & caliginis. Et educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam: & pascam eas in montibus Israel, in ri-
D uis, & in cunctis sedibus terræ. In pascuis huberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super mõtes Israel. Ego pascam oues meas: & ego eas accubare faciã, dicit Dominus Deus. Quod perierat, requirã: & quod abiectũ erat, reducam: & quod confractũ fuerat, alligabo: & quod infirmum fuerat, cõsolidabo: & quod pingue & forte, custodiam, & pascam illas in iudicio. Vos autem greges mei, hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietum & hircorum, Nónne satis vobis erat pascua bona de pasci? insuper & reliquias pascuarũ vestrarum conculcastis pedibus vestris: & cum purissimam aquam biberetis, reliquã pedibus vestris tur-
E babatis. Et oues meæ his quæ conculcata pedibus vestris fuerant, pascebantur: & quæ pedes vestri turbauerãt, hæc bibebant. propterea hæc dicit Dominus Deus ad vos, Ecce, ego ipse iudico inter pecus pingue & macilentum. Pro eo quòd lateribus, & humeris impingebatis, & cornibus vestris vẽtilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras: saluabo gregem meum, & nõ erit vltrà in rapinam, & iudicabo inter pecus & pecus.
Iohan. 1. g. 10. b. Isai. 40. c. Dani. 9. g. ‖Et suscitabo super eas pastorem vnum, qui pascat eas, seruum meum Dauid: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem
F Dominus ero eis in Deũ: & seruus meus Dauid princeps in medio eorũ: Ego Dominus locutus sum. Et faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terrã: & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus. Et ponã eos in circuitu collis mei benedictionem: & deducam imbrem in tem-
* & pore suo, *pluuiæ benedictionis erunt. Et dabit lignum agri fructum suum, & terra dabit germen suum, & erunt in terra sua absque timore: & scient quia ego Dominus, cum contriuero catenas iugi eorum, & eruero eos de
G manu imperantium sibi. Et non erunt vltrà in rapinam in Gentibus, neque bestiæ terræ deuorabunt eos: sed habitabunt confidenter absque vllo terrore. Et suscitabo eis germen nominatum: & non erunt vltrà imminuti fame in terra, neq; portabunt vltrà opprobriũ Gentium. Et sciẽt quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipsi populus meus domus Israel: ait Dominus Deus. ‖Vos autẽ greges mei, greges pascuæ meæ homines estis: & ego Dominus Deus vester, dicit Dominus Deus. Ioan. 10. b.

S. Montis Seir siue Idumæorum futura vastatio, eo quòd populum Dei afflixerint.

CAP. XXXV.

ET factus est sermo Domini ad me, di- A
cens, Fili hominis pone faciem tuã adversum montem Seir, & prophetabis de eo, & dices illi, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ad te mons Seir, & extendam manum meam super te, & dabo te desolatũ atq; desertum. Vrbes tuas demoliar, & tu desertus eris: & scies quia ego Dominus. Eo quòd fueris inimicus sempiternus, & cõcluseris filios Israel in manus gladij in tempore afflictionis eorũ, in tempore iniquitatis extremæ: Propte B
rea viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam sanguini tradã te, & sanguis te persequetur: & cum sanguinem oderis, sanguis persequetur te. Et dabo montem Seir desolatum atq; desertum: & auferam de eo euntem & redeũtem. Et implebo mõtes eius occisorum suorum: in collibus tuis, & in vallibus tuis, atq; in torrentibus interfecti gladio cadent. In solitudines sempiternas tradam te, & ciuitates
tuæ non habitabũtur: & scietis quia ego Do C
minus Deus. Eo quòd dixeris, Duæ gẽtes, & duæ terræ meæ erũt, & hæreditate possidebo eas: cum Dominus esset ibi: Propterea viuo ego, dicit Dominus Deus, quia faciam iuxta iram tuam, & secundum zelum tuum quẽ fecisti odio habẽs eos: & notus efficiar per eos cum te iudicauero. Et scies quia ego Dominus audiui vniuersa opprobria tua quæ locutus es de montibus Israel, dicens, Deserti, nobis ad deuorandum dati sunt. Et insurrexistis
super me ore vestro, & derogastis aduersum D
me verba vestra: ego audiui. Hæc dicit Dominus Deus, Lætante vniuersa terra in solitudinem te redigam. Sicuti gauisus es super hæreditatẽ domus Israel, eo quòd fuerit dissipata, sic faciam tibi: dissipatus eris mons Seir, & Idumæa omnis: & sciẽt quia ego Dominus.

S. Quia populus Dei erat in opprobrium Gentibus, eo quòd propter sua peccata dispersi essent in captiuitatẽ, dicit Dominus, non propter illum sed propter se reducturum eum in terram suam: quodq; super ipsum effundet aquã mundam, faciens eũ in suis preceptis ambulare, magnaq; frui fœlicitate.

CAP. XXXVI.

TV autem fili hominis propheta super A
montes Israel, & dices, ‖Montes Israel audite verbũ Domini, Hæc dicit Dominus Deus, Eo quòd dixerit inimicus de vobis, Euge, altitudines sempiternæ in hæ- Supra. 6. a.

hæreditatem datæ ſunt nobis:propterea vaticinare,& dic, Hæc dicit Dominus Deus.Pro eo quòd deſolati eſtis, & conculcati per circuitum ,& facti in hæreditatem reliquis gentibus, & aſcendiſtis ſuper labium linguæ, & opprobrium populi : propterea mõtes Iſrael audite verbũ Domini Dei,Hæc dicit Dominus Deus,montibus & collibus,torrentibus, vallibusq́; , deſertis, & parietinis, & vrbibus derelictis quæ depopulatæ ſunt & ſubſannata à reliquis gentibus per circuitum. Propterea hæc dicit Dominus Deus,Quoniam in igne zeli mei locutus ſum de reliquis gẽtibus, & de Idumæa vniuerſa,quæ dederunt terram meam ſibi in hæreditatem cum gaudio,& toto corde,& ex animo:& eiecerunt eam,vt vaſtarent: idcirco vaticinare ſuper humum Iſrael, & dices montibus & collibus , iugis & vallibus,Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego in zelo meo , & in furore meo locutus ſum , eo quòd confuſionem Gentium ſuſtinueritis . Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ego leuaui manum meam,vt Gentes quæ in circuitu veſtro ſunt, ipſæ confuſionem ſuam portent.Vos autem montes Iſrael ramos veſtros germinetis , & fructũ veſtrum afferatis populo meo Iſrael: prope enim eſt vt veniat, Quia ecce ego ad vos,& conuertar vos,& arabimini,& accipietis ſementẽ . Et multiplicabo in vobis homines, omnemq́; domum Iſrael:& habitabuntur ciuitates,& ruinoſa inſtaurabuntur . Et replebo vos hominibus & iumentis: multiplicabuntur , & creſcent: & habitare vos faciam ſicut à principio,boniſq́ue donabo maioribus quã habuiſtis ab initio : & ſcietis quia ego Dominus . Et adducam ſuper vos homines populum meum Iſrael,& hæreditate poſsidebũt te:& eris eis in hæreditatem, & non addes vltrà vt abſque eis ſis. Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quòd dicunt de vobis,Deuoratrix hominum es,& ſuffocans gentem tuam : propterea homines nõ comedes amplius,& gentẽ tuam non necabis vltrà,ait Dominus Deus:nec auditã faciam in te amplius confuſionem Gentium, & opprobrium populorum nequaquã portabis,& gentem tuam non amittes amplius,ait Dominus Deus. Et factum eſt verbum Domini ad me,dicens,Fili hominis , domus Iſrael habitauerunt in humo ſua,& polluerunt eam in vijs ſuis , & in ſtudijs ſuis : iuxta immunditiã mẽſtruatæ facta eſt via eorum coram me. Et effudi indignationem meam ſuper eos pro ſanguine quem fuderunt ſuper terram,& in idõlis ſuis polluerunt eam, & diſperſi eos in Gentes, & ventilati ſunt in terras : iuxta vias eorum , & adinuentiones eorum iudicaui eos. ‖ Et ingreſsi ſunt ad gentes ad quas introierunt , & polluerunt nomen ſanctum meum,cũ diceretur de eis, Populus Domini iſte eſt ,& de terra eius egreſsi ſunt. Et peperci nomini ſancto meo,quod polluerat domus Iſrael in gentibus ad quas ingreſsi ſunt.Idcirco dices domui Iſrael, Hæc dicit Dominus Deus,Nõ propter vos ego faciam, domus Iſrael : ſed propter nomen ſanctum meum quod polluiſtis in gentibus ad quas intraſtis . Et ſanctificabo nomen meum magnum,quod pollutum eſt inter Gentes,quod polluiſtis in medio earum : vt ſciant Gentes quia ego Dominus, ait Dominus exercituũ, cum ſanctificatus fuero in vobis coram eis. Tollam quippe vos de Gentibus,& congregabo vos de vniuerſis terris, & adducam vos in terram veſtram.Et effundam ſuper vos aquam mundam , & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab vniuerſis idõlis veſtris mundabo vos . Et dabo vobis cor nouum , & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri:& auferam cor lapideum de carne veſtra ,& dabo vobis cor carneum . ‖ Et ſpiritum meum ponam in medio veſtri : & faciam vt in præceptis meis ambuletis,& iudicia mea cuſtodiatis & operemini.Et habitabitis in terra quam dedi patribus veſtris:& eritis mihi in populum , & ego ero vobis in Deum.Et ſaluabo vos ex vniuerſis inquinamentis veſtris:& vocabo frumẽtum,& multiplicabo illud , & non imponam vobis famem. Et multiplicabo fructum ligni , & genimina agri:vt non portetis vltrà opprobriũ famis in Gentibus.Et recordabimini viarum veſtrarum peſsimarum , ſtudiorumq́ue non bonorum: & diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ & ſcelera veſtra . Non propter vos ego faciam ait Dominus Deus,notum ſit vobis:confundimini & erubeſcite ſuper vijs veſtris,domus Iſrael. Hæc dicit Dominus Deus,In die qua mũdauero vos ex omnibus iniquitatibus veſtris , & inhabitari fecero vrbes,& inſtauratæ fuerint ſolitudines, & terra deſerta fuerit exculta,quæ quondam erat deſolata in oculis omnis viatoris, dicent , Terra illa inculta,facta eſt vt hortis voluptatis: & ciuitates deſertæ , & deſtitutæ atque ſuffoſſæ , minutæ ſederunt . Et ſcient gentes quæcunque derelictæ fuerint in circuitu veſtro, quia ego Dominus ædificaui diſsipata , plantauiq́ue inculta , ego Dominus locutus ſim & fecerim.Hæc dicit Dominus Deus, Adhuc in hoc inuenient me domus Iſrael , vt faciam eis: Multiplicabo eos ſicut gregem hominum,vt gregem ſanctum,vt gregem Ieruſalem in ſolennitatibus eius : Sic erunt ciuitates deſertæ,plenæ gregibus hominum: & ſcient quia ego Dominus.

Ifai. 52. c. Roma. 2. d.

S.In

S. *In figura aridorum ossium reuiuiscentium, designat filios Israel qui de omni prosperitate desperant, reducendos in terram suam: & per duo ligna coniuncta significat vnum fore regnum Iuda & Israël, qui sub vno rege ac pastore Dauid obseruaturi sint mãdata Domini, qui cum ipsis pactum feriet sempiternum.*

CAP. XXXVII.

A FActa est super me manus Domini, & eduxit me in spiritu Domini: & dimisit me in medio campi qui erat plenus ossibus, Et circunduxit me per ea in gyro: erant autem multa valde super faciem campi, siccaque vehementer. Et dixit ad me, Fili hominis putásne viuent ossa ista? Et dixi, Domine Deus tu nosti. Et dixit ad me, Vaticinare de ossibus istis: & dices eis, Ossa arida audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his, Ecce ego intromittam in vos spiritũ, & viuetis: Et dabo super vos neruos, & B succrescere faciã super vos carnes, & superextendam in vobis cutem: & dabo vobis spiritũ, & viuetis: & scietis quia ego Dominus. Et prophetaui sicut præceperat mihi: factus est autem sonitus prophetante me, & ecce commotio: & accesserũt ossa ad ossa, vnumquodque ad iuncturam suam. Et vidi, & ecce super ea nerui, & carnes ascenderunt, & extenta est in eis cutis désuper & spiritum non habebant. Et dixit ad me, Vaticinare ad spiritum, vaticinare fili hominis, & dices ad spiritum, C Hæc dicit Dominus Deus, A quatuor ventis veni spiritus: & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. Et prophetaui, sicut præceperat mihi: & ingressus est in ea spiritus, & vixerunt: steteruntque super pedes suos exercitus grandis nimis valde. Et dixit ad me, Fili hominis, ossa hæc vniuersa, domus Israel est: ipsi dicunt, Aruerũt ossa nostra, & perijt spes nostra, & abscisi sumus. Propterea vaticinare, & dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, D Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris populus meus: & inducam vos in terrã Israel. Et scietis quia ego Dominus, cùm aperuero sepulchra vestra, & eduxero vos de tumulis vestris populo meus: Et dedero spiritum meum in vobis, & vixeritis, & requiescere vos faciam super humum vestram: & scietis quia ego Dominus locutus sum: & feci, ait Dominus Deus. Et factus est sermo Domini ad me, dicens, Et tu fili hominis sume tibi lignum vnum: & scribe super illud Iudæ filiorum Israel sociorum eius. & tolle lignum alterum, & scribe super illud Ioseph lignum Ephráim, & cunctæ domus Israel, sociorumque eius. E Et adiunge illa, vnum ad alterum tibi in lignum vnum: & erunt in vnionem in manu tua. Cùm autem dixerint ad te filij populi tui loquentes. Nónne indicas nobis quid in his tibi velis? loquêris ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego assumam lignũ Ioseph, quod est in manu Ephráim, & tribus Israel quæ sunt ei adiunctæ: & dabo eas pariter cum ligno Iuda, & faciam eas in lignum vnum, & erunt vnum in manu eius. Erunt aũt ligna super quæ scripseris in manu tua, in oculis eorũ. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus, F Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum ad quas abierunt: & congregabo eos vndique, & adducam eos ad humum suam. Et faciam eos in gentem vnam in terra in mõ Ioan.10.b. tibus Israel, ‖ & rex vnus erit omnibus imperans: & nõ erunt vltrà duæ gẽtes, nec diuidentur amplius in domo regna. Neq; polluentur vltrà in idôlis suis & abominationibus suis, & cunctis iniquitatibus suis: & saluos eos faciam de vniuersis sedibus in quibus peccauerunt, & emundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus. ‖ Et seruus meus Da Supr.34.f. uid rex super eo, & pastor vnus erit omnium Iohan.1.g. eorum: in iudicijs meis ambulabunt, & man- 10.b. data mea custodient, & facient ea. Et habita- Isaiæ.40.c Ierem.23.a bunt super terram quam dedi seruo meo Ia- Danie.9.g G cob, in qua habitauerunt patres vestri: & habitabunt super eam ipsi, & filij eorum, & filij filiorũ eorum, vsq; in sempiternũ: & Dauid seruus meus princeps eorum, in perpetuum. ‖ Et percutiã illis fœdus pacis, pactũ sempiter- Ioan.12.e. num erit eis: & fundabo eos, & multiplicabo, Psal.109.b & dabo sanctificationẽ meam in medio eorũ &.116.c.d. in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis: & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Et scient Gentes quia ego Dominus sanctificator Israel cùm fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

S. *Habitãtibus post reductam captiuitatem securè filijs Israël in oppidis suis, adducet Dominus in nouissimis diebus cõtra eos Gog cũ ingenti exercitu: sed & hunc cum suo exercitu multis cladibus postea consumet.* CAP. XXXVIII.

ET factus est sermo Domini ad me, di- A Apoca.2.e. cens, ‖ Fili hominis pone faciem tuam contra Gog ▷ &'terram Magog, princi ▷.4. pem capitis Mosoch, & Thubal: & vaticinare de eo, & dices ▷ ad eum', Hæc dicit Domi- ▷.2. nus Deus, Ecce ego ad te Gog principem capitis Mosoch, & Thubal, & circumagam te, & ponam frænum in maxillis tuis: & educam te & omnem exercitum tuum, equos & equites vestitos loricis vniuersos, multitudinem magnam hastam & clypeum arripientium & gladium. Persæ, Aethiopes, & Libyes cum eis omnes scutati & galeati. Gomer, & vniuersa agmina eius, domus Thógorma látera Aqui- B lonis, & totum robur eius populique multi tecum.

tecum. Præpara & inſtrue te & omnem multitudinem tuam, quæ coaceruata eſt ad te: & eſto eis in præceptum. Poſt dies multos viſitaberis: in nouiſsimo annorum venies ad terram quæ reuerſa eſt à gladio, & congregata eſt de populis multis, ad montes Iſrael, qui fuerunt deſerti iugiter: hæc de populis educta eſt, & habitabunt in ea confidenter vniuerſi. Aſcendens autem quaſi tempeſtas venies & quaſi nubes, vt operias terrā tu & omnia agmina tua, & populi multi tecum. Hæc dicit
C Dominus Deus: In die illa aſcendent ſermones ſuper cor tuū, & cogitabis cogitationem peſsimam: & dices, Aſcendam ad terram abſque muro: veniam ad quieſcentes habitāteſque ſecurè: hi omnes habitant ſine muro, vectes & portæ non ſunt eis. Vt diripias ſpolia, & inuadas prædam, vt inferas manum tuam ſuper eos qui deſerti fuerant & poſtea reſtituti, & ſuper populum qui eſt congregatus ex Gentibus, qui poſsidere cœpit & eſſe ha-
D bitator vmbilici terræ, Saba, & Dedan, & negotiatores Tharſis, & omnes leones eius dicent tibi, Nunquid ad ſumenda ſpolia tu venis? ecce ad diripiendam prædam congregaſti multitudinem tuam, vt tollas argentum & aurum, & auferas ſupellectilem atque ſubſtantiam, & diripias manubias infinitas. Propterea vaticinare fili hominis, & dices ad Gog, Hæc dicit Dominus Deus, Nunquid nō in die illo, cum habitauerit populus meus Iſrael cōfidenter, ſcies? Et venies de loco tuo
E à lateribus Aquilonis tu & populi multi tecum, aſcenſores equorum vniuerſi, cœtus magnus, & exercitus vehemens. Et aſcendes ſuper populum meum Iſrael quaſi nubes, vt operias terram. In nouiſsimis diebus eris, & adducam te ſuper terram meam: vt ſciant Gētes me, cùm ſanctificatus fuero in te in oculis eorum ô Gog. Hæc dicit Dominus Deus, Tu ergo ille es de quo locutus ſum in diebus antiquis in manu ſeruorum meorum prophetarum Iſrael, qui prophetauerunt in diebus illorum temporum, vt adducerem te ſuper
F eos. Et erit in die illa: in die aduentus Gog ſuper terram Iſrael, ait Dominus Deus, aſcēdet indignatio mea in furore meo. Et in zelo meo, in igne iræ meæ locutus ſum. Quia in die illa erit commotio magna ſuper terram
Matt. 24. c Luc. 21. e. Iſrael: ‖ & commouebuntur à facie mea piſces maris, & volucres cœli, & beſtiæ agri, & omne reptile quod mouetur ſuper humum, cunctiq́ue homines qui ſunt ſuper faciem terræ: & ſubuertentur montes, & cadent ſepes, &
G omnis murus corruet in terram. Et conuocabo aduerſus eum in cunctis montibus meis gladium, ait Dominus Deus: gladius vniuſcuiuſque in fratrem ſuum dirigetur. Et iudicabo eum peſte, & ſanguine, & imbre vehementi, & lapidibus immenſis: ignem, & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius, & ſuper populos multos qui ſunt cum eo. Et magnificabor & ſanctificabor, & notus ero in oculis multarum gentium: & ſciēt quia ego Dominus.

S. Adducet Dominus Gog contra Iſrael, ſed ipſum cum toto eius exercitu ibi perdet, in cuius ſepultura ſeptem menſibus occupabuntur ad mundandam terram: Dominus filios Iſraël propter peccata ipſorum tradidit in captiuitatem, ſed reducet eos in terram ſuam ad nominis ſui glorificationem.

CAP. XXXIX.

TV autem fili hominis vaticinare ad- A
uerſum Gog, & dices, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ſuper te Gog principem capitis Moſoch & Thubal: & circumagam te, ‖ & ″ſeducam' te, & aſcendere Apoc. 20. c
te faciam de lateribus Aquilonis: & adducam ″reducam. &
te ſuper montes Iſrael. Et percutiam arcum tuum in manu ſiniſtra tua: & ſagittas tuas de manu dextera tua deijciam. Super montes Iſrael cades tu, & omnia agmina tua, & populi tui qui ſunt tecum: feris, auibus, omniq́ue volatili, & beſtijs terræ dedi te ad deuorandum. Super faciem agri cades: quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus. Et immittam i- B
gnem in Magog, & in his qui habitant in inſulis confidenter: & ſcient quia ego Dominus. Et nomen ſanctum meum notum faciā in medio populi mei Iſrael, & non polluam nomen ſanctum meū amplius: & ſcient Gentes quia ego Dominus ſanctus Iſrael. Ecce venit, & factum eſt, ait Dominus Deus: hæc eſt dies de qua locutus ſum. Et egredientur habitatores de ciuitatibus Iſrael, & ſuccendent & comburent arma, clypeum & haſtas, arcum & ſagittas, & baculos, manus, & contos: & ſuccendent ea igni ſeptem annis. Et C
non portabunt ligna de regionibus, neque ſuccident de ſaltibus: quoniam arma ſuccendent igne, & deprædabuntur eos quibus præ dæ fuerant, & diripient vaſtatores ſuos, ait Dominus Deus. Et erit in die illa: dabo Gog locum nominatum ſepulchrum in Iſrael: vallem viatorum ad orientem maris, quæ obſtupeſcere faciet prætereuntes: & ſepelient ibi Gog, & omnem multitudinem eius, & vocabitur Vallis multitudinis Gog. Et ſepeliēt eos domus Iſrael, vt mundent terram ſeptem mēſibus. Sepeliet autem eum omnis populus terræ, & erit eis nominata dies in qua glorificatus ſum, ait Dominus Deus. Et viros iugiter conſtituent luſtrantes terram qui ſepeliant, & requirant eos qui remanſerant ſuper D
faciem terræ, vt emundent eam: poſt menſes

autem ſeptem quærere incipient. Et circuibunt peragrantes terram: cumque viderint os hominis, ſtatuent iuxta illud titulum, donec ſepeliant illud pollinctores in Valle multitudinis Gog. Nomen autem ciuitatis Amona, & mundabunt terram. Tu ergo fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, Dic omni volucri, & vniuerſis auibus, cunctiſque beſtijs
E agri, Conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam quam ego immolo vobis, victimam grandem ſuper montes Iſrael: vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem. Carnes fortium comedetis, & ſanguinem principum terræ bibetis: arietum, agnorum, & hircorum, taurorumque, & altilium, & pinguium omnium. Et comedetis adipem in ſaturitatem, & bibetis ſanguinem in ebrietatem, de victima quam ego immolabo vobis: & ſaturabimini ſuper menſam meam de equo, & equite forti, & de vniuerſis viris bellatoribus, ait Dominus Deus. Et ponam glo
F riam meam in Gentibus: & videbunt omnes gentes iudicium meum quod fecerim, & manum meam quã poſuerim ſuper eos. Et ſciẽt domus Iſrael quia ego Duminus Deus eorũ à die illa & deinceps. Et ſcient Gẽtes quoniã in iniquitate ſua capta ſit domus Iſrael: eo quod dereliquerint me, & abſcõderim faciem meam ab eis, & tradiderim eos in manus hoſtium, & ceciderint in gladio vniuerſi. Iuxta immunditiam eorum & ſcelus feci eis, & abſcondi faciem meam ab illis. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Nunc reducam captiuitatem Iacob, & miſerebor omnis domus Iſrael: & aſſumam zelum pro nomine ſancto
G meo. Et portabunt confuſionem ſuam, & omnem præuaricationẽ qua præuaricati ſunt in me, cum habitauerint in terra ſua confidenter neminem formidantes, Et reduxero eos de populis, & cõgregauero de terris inimicorum ſuorum, & ſanctificatus fuero in
Supra. 36. e eis in oculis gentium plurimarum. ‖ Et ſcient quia ego Dominus Deus eorum, eo quòd tranſtulerim eos in nationes, & congregauerim eos ſuper terram ſuam, & non derelinquerim quenquam ex eis ibi. Et non abſcondam vltrà faciem meam ab eis, eo quòd effuderim ſpiritum meum ſuper omnem domũ Iſrael, ait Dominus Deus.

S. Prophetæ oſtenditur futura reædificatio ciuitatis, cum menſura in longitudine, latitudine & altitudine ſingularum domus portarum, thalamorum, frontium, feneſtrarum, veſtibulorum, cubiculorum: & graduum: itẽ menſuratio quatuor menſarum ad immolanda ſacrificia: rurſum gazophylacia cantorum & ſacerdotum, ac veſtibula templi.

CAP. XL.

IN viceſimo quinto anno tranſmigratio- A
nis noſtræ, in exordio anni, decima menſis, quartodecimo anno, poſtquã percuſſa eſt ciuitas: in ipſa hac die facta eſt ſuper me manus Domini, & adduxit me illuc. In viſionibus Dei adduxit me in terram Iſrael, & dimiſit me ſuper montem excelſum nimis: ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad Auſtrum. Et introduxit me illuc: & ecce vir, cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius, & calamus mẽſuræ in manu eius: ſtabat autem in porta. Et locutus eſt ad me idem vir, Fili hominis, vide oculis tuis, & auribus tuis audi, & pone cor tuum in omnia quæ ego oſtendam tibi: quia vt oſtendantur tibi adductus es huc: annũtia omnia quæ tu vides Domui Iſrael. Et ecce murus forinſecus in circuitu Domus vndique, & in manu viri calamus menſuræ ſex cubitorum & palmo: & menſus eſt latitudinem ædificij calamo vno, altitudinẽ quoque calamo vno. Et venit ad portam quæ reſpiciebat viam orientalem, & aſcẽdit per gradus eius: & menſus eſt limen porte calamo vno latitudinem, id eſt, limen vnum calamo B
vno in latitudine: Et thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in latum: & inter thalamos, quinq; cubitos: & limen portæ iuxta veſtibulũ portæ intrinſecus, calamo vno. Et menſus eſt veſtibulũ portæ octo cubitorum, & frontem eius duobus cubitis: veſtibulum autem portæ erat intrinſecus. Porrò thalami portæ ad viã orientalẽ, tres hinc & tres inde: menſura vna triũ, & menſura vna frontium ex vtraq; parte. Et menſus eſt latitudinem liminis portæ decem cubitorũ: & longitudinẽ portæ tredecim cubitorũ: Et marginem ante thalamos cubiti vnius: & cubitus vnus finis vtrinq;. thalami autẽ ſex cubitorũ erant hinc & inde. Et menſus eſt portã à tecto thalami, vſq; ad tectum eius latitudinẽ vigintiquinq; cubitorũ: oſtium cõtra oſtium. Et fecit frõtes per ſexaginta cubitos: & ad frõtem atrium portæ vndiq; per circuitum. Et ante faciẽ portæ quæ pertingebat vſq; ad faciem

ciem veſtibuli portæ interioris, quinquaginta cubitos. Et feneſtras obliquas in thalamis & in frontibus eorum quæ erant intra portam vndique per circuitum: ſimiliter autem erant & in veſtibulis feneſtræ per gyrũ intrinſecus, & ante frontes pictura palmarum*. Et eduxit me ad atrium exterius, & ecce gazophylacia, & pauimentum ſtratum lapide in atrio per circuitum: triginta gazophylacia in circuitu pauimenti. Et pauimentum in fronte portarum ſecundùm longitudinem portarum erat inferius. Et menſus eſt latitudinem à facie portæ inferioris vſque ad frontem atrij interioris extrinſecus, centum cubitos ad Orientem & ad Aquilonem. Portam quoque quæ reſpiciebat viam Aquilonis atrij exterioris, menſus eſt tam in longitudine quàm in latitudine. Et thalamos eius tres hinc & tres inde: & frontem eius & veſtibulum eius ſecundùm menſuram portæ prioris: quinquaginta cubitorum longitudinem eius, & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Feneſtræ autem eius, & veſtibulum, & ſculpturæ ſecundùm menſuram portæ quæ reſpiciebat ad Orientem: & ſeptem graduum erat aſcenſus eius, & veſtibulum ante eã. Et porta atrij interioris contra portam Aquilonis, & Orientalem: & menſus eſt à porta vſque ad portam cẽtum cubitos. Et eduxit me ad viam auſtralem & ecce porta quæ reſpiciebat ad Auſtrum: & menſus eſt frontem eius, & veſtibulum eius iuxta menſuras ſuperiores. Et feneſtras eius & veſtibula in circuitu, ſicut feneſtras cæteras: quinquaginta cubitorum longitudine, & latitudine vigintiquinq; cubitorum. Et in gradibus ſeptem aſcendebatur ad eam: & veſtibulum ante fores eius: & cælatæ palmæ erant, vna hinc, & altera inde in frõte eius. Et porta atrij interioris in via auſtrali: & menſus eſt à porta vſque ad portam in via auſtrali, centum cubitos. Et introduxit me in atrium interius ad portam auſtralem: & menſus eſt portam iuxta menſuras ſuperiores. Thalamum eius: & frontem eius, & veſtibulum eius eiſdem menſuris: & feneſtras eius, & veſtibulum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vigintinque cubitos. Et veſtibulum per gyrum longitudine vigintiquinque cubitorum, & latitudine quinque cubitorum. Et veſtibulum eius ad atrium exterius, & palmas eius in fronte: & octo gradus erant quibus aſcendebatur per eam. Et introduxit me in atriũ interius per viam orientalem: & mẽſus eſt portam ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulum eius, ſicut ſuprà: & feneſtras eius, & veſtibula eius in circuitu, longitudine quinquaginta cubitorũ, & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et veſtibulum eius, id eſt atrij exterioris: & palmæ cælatæ in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus aſcẽſus eius. Et introduxit me ad portam quæ reſpiciebat ad Aquilonem: & menſus eſt ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulum eius, & feneſtras eius per circuitum, longitudine quinquaginta cubitorum: & latitudine vigintiquinque cubitorum. ▷ Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atriũ exterius: & cælatura palmarum in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus aſcenſus eius. Et per ſingula gazophylacia oſtium in frõtibus portarum: ibi lauabant holocauſtum. Et in veſtibulo portæ duæ mẽſæ hinc, & duæ menſæ inde: vt immoletur ſuper eas holocauſtum, & pro peccato, & pro delicto. Et ad latus exterius quod aſcendit ad oſtium portæ quæ pergit ad Aquilonem, duæ mẽſæ: & ad latus alterum ante veſtibulum portæ, duæ menſæ. Quatuor mẽſæ hinc, & quatuor menſæ inde: per latera portæ octo menſæ erant ſuper quas immolabant. Quatuor autem menſæ ad holocauſtum, de lapidibus quadris extructæ: longitudine cubiti vnius & dimidij, & latitudine cubiti vnius & dimidij, & altitudine cubiti vnius: ſuper quas ponent vaſa in quibus immolatur holocauſtum & victima. Et labia earum palmi vnius, reflexa intrinſecus per circuitum: ſuper mẽſas autem, carnes oblationis. Et extra portã interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ reſpiciẽtis ad Aquilonem: & facies eorum contra viam auſtralem, vna ex latere portæ orientalis quæ reſpiciebat ad viã Aquilonis. Et dixit ad me, Hoc eſt gazophylacium quod reſpicit viam meridianam, ſacerdotum erit qui excubant in cuſtodijs templi. Porrò gazophylaciũ quod reſpicit ad viam Aquilonis, ſacerdotum erit qui excubant ad miniſterium altaris. iſti ſunt filij Sadoc, qui accedunt de filijs Leui ad Dominum, vt miniſtrent ei. Et menſus eſt atriũ longitudine centum cubitorũ, & latitudine centum cubitorum per quadrum: & altare ante faciem templi. Et introduxit me in veſtibulum templi: & menſus eſt veſtibulum quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde: & latitudinem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde. Longitudinẽ autem veſtibuli, viginti cubitorum: & latitudinem vndecim cubitorum, & octo gradibus aſcendebatur ad "eam". Et columnæ erant in frontibus: vna hinc, & altera inde.

*calata.

▷.16.

"eum. 2.

S. Diſpoſitio reædificandi templi iuxta partes ſingulas.

CAP. XLI.

A ET introduxit me in templũ,& menſus eſt frõtes ſex cubitos latitudinis hinc, & ſex cubitos latitudinis inde,latitudinẽ tabernaculi.Et latitudo portæ, decem cubitorum erat:& latera portæ quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde: & menſus eſt longitudinem eius quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum. Et introgreſſus intrinſecus,menſus eſt in fronte portæ duos cubitos:& portam,ſex cubitorum:& latitudinem portæ,ſeptẽ cubitorum. Et menſus eſt lõgitudinem eius viginti cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum, ante faciem templi:& dixit ad me,Hoc eſt ſanctum ſanctorum. Et menſus eſt parietem domus ſex cubitorum: & latitudinẽ lateris, quatuor cubitorum vndique per circuitum domus. Latera autem, latus ad latus, bis trigintatria: & erant eminentia quæ ingrederẽtur per parietem domus, in lateribus per circuitum, vt continerent, & non attingerent parietem
B templi.Et platéa erat in rotundum,aſcendẽs ſurſum per cochleam,& in cœnaculum templi deferebat per gyrum, idcirco latius erat templum in ſuperioribus: & ſic de inferioribus aſcendebatur ad ſuperiora, in medium. Et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera ad menſuram calami ſex cubitorum ſpatio: & latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum: & erat interior domus in lateribus domus. Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique. Et oſtium lateris ad orationem: oſtium vnum ad viam Aquilonis,& oſtium vnum ad viam Auſtralem: & latitudinem loci ad orationẽ, quinq; cubitorum in circuitu. Et ædificium quod erat ſeparatum, verſumq́ue ad viam reſpicientem ad mare, latitudinis ſeptuaginta
C cubitorum.paries autem ædificij, quinq; cubitorum latitudinis per circuitum: & longitudo eius,nonaginta cubitorum. Et menſus eſt domus longitudinem, centum cubitorũ: & quod ſeparatum erat ædificium,& parietes eius,longitudinis centum cubitorum. Latitudo autem ante faciem domus:& eius quod erat ſeparatum contra orientem,centum cubitorum.Et menſus eſt lõgitudinem ædificij contra faciem eius quod erat ſeparatum ad dorſum: ethecas ex vtraq; parte centum cubitorum: & templum interius, & veſtibula atrij. Limina & feneſtras obliquas, & ethecas in circuitu per tres partes, contra vniuſcuiuſque limen, ſtratumq́; ligno per gyrum in circuitu:terra autem vſque ad feneſtras,& feneſtræ clauſæ ſuper oſtia. Et vſque ad do-
*&.2. mum interiorem,& forinſecus:*per'omnem parietem in circuitu intrinſecus, & forinſecus,ad menſuram. Et fabrefacta cherubim & D
palmæ:& palma inter cherub & cherub duaſque facies habebat cherub. Faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte:expreſſam per omnem domum in circuitu. De terra vſq; ad ſuperiora portæ, cherubim & palmæ cælatæ erant in pariete templi. Limen, quadrangulum:& facies ſanctuarij,aſpectus contra aſpectum.Altaris lignei trium cubitorum altitudo: & longitudo eius, duorum cubitorum: & anguli eius,& longitudo eius, & parietes eius lignei.Et locutus eſt ad me,Hæc eſt mẽſa corã Domino.Et duo oſtia erant in tẽplo, & in ſanctuario.Et in duobus oſtijs ex vtraq; parte bina erãt oſtiola,quæ in ſeinuicem plicabantur: bina enim oſtia erant ex vtraque parte oſtiorum.Et cælata erant in ipſis oſtijs templi cherubim, & ſculptura palmarum,ſicut in parietibus quoq; expreſſa erant:quam ob rem & groſsiora erant ligna in veſtibuli fronte forinſecus. Super quæ feneſtræ obliquæ,& ſimilitudo palmarum hinc atque inde in humerulis veſtibuli: ſecundum latera domus,latitudinemq́ue parietum.

S. De gazophylacijs cæterisq́; quæ ad ſacrorum vſum pertinent,reædificandis.

CAP. XLII.

ET eduxit me in atrium exterius per A
viam ducentem ad Aquilonem, & introduxit me in gazophylacium, quod erat contra ſeparatum ædificium & contra ædem vergentem ad Aquilonem.In facie lõgitudinis,centum cubitos oſtij Aquilonis:& latitudinis quinquaginta cubitos:contra viginti cubitos atrij interioris, & contra pauimentum ſtratum lapide atrij exterioris, vbi erat porticus iuncta porticui triplici.Et ante gazophylacia deambulatio decem cubitorũ latitudinis, ad interiora reſpiciens viæ cubiti vnius. Et oſtia eorum ad Aquilonem:vbi erant gazophylacia in ſuperioribus humiliora: quia ſupportabant porticus quæ ex illis eminebant de inferioribus, & de medijs ædificij. Triſtega enim erant, & non habe- B
bant columnas, ſicut erant columnæ atriorum: propterea eminebant de inferioribus, & de medijs à terra cubitis quinquaginta.Et peribolus exterior ſecundum gazophylacia, quæ erãt in via atrij exterioris ante gazophylacia:longitudo eius, quinquaginta cubitorum. Quia lõgitudo erat gazophylaciorum atrij exterioris quinquaginta cubitorum: & longitudo ante faciem templi,centum cubitorum. Et erat ſubter gazophylacia hæc introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori: In latitudine periboli atrij, quod erat cõtra viam orientalem, in faciem

ædificij

ædificij ſeparati, & erant ante ædificium gazophylacia. Et via ante faciem eorum iuxta ſimilitudinem gazophylaciorum, quæ erant in via Aquilonis: ſecundum longitudinem eorū, ſic & latitudo eorum: & omnis introitus eorum, & ſimilitudines, & oſtia eorum ſecundum oſtia gazophylaciorum quæ erant in via reſpiciente ad Notum: oſtium in capite viæ, quæ via erat ante veſtibulum ſeparatum per viam orientalem ingredientibus. Et dixit ad me, Gazophylacia Aquilonis, & gazophylacia Auſtri, quæ ſunt ante ædificium ſeparatum: hæc ſunt gazophylacia ſancta, in quibus veſcuntur ſacerdotes qui appropinquant ad Dominum in ſancta ſanctorum. ibi ponent ſancta ſanctorum, & oblationem pro peccato, & pro delicto: locus enim ſanctus eſt. Cum autem ingreſsi fuerint ſacerdotes, non egredientur de ſanctis in atrium exterius: & ibi reponent veſtimenta ſua in quibus miniſtrant, quia ſancta ſunt: veſtienturque veſtimentis alijs, & sic procedent ad populum. Cumq; compleſſet menſuras domus interioris, eduxit me per viam portæ quæ reſpiciebat ad viam orientalem: & menſuſeſt eam vndiq; per circuitum. Menſus eſt autem contra ventum orientalem calamo menſuræ: quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et menſus eſt contra ventum Aquilonis quingentos calamos, in calamo menſuræ per gyrum. Et ad ventum auſtralem menſus eſt quingētos calamos, in calamo menſuræ per circuitum. Et ad ventum occidentalem menſus eſt quingentos calamos, in calamo mēſuræ. Per quatuor ventos menſus eſt murum eius vndique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum, diuidentem inter ſanctuarium & vulgi locum.

S. Gloria Domini apparente audit propheta quòd filij Iſrael non amplius polluent nomen Domini, & quæ ſint menſuræ altaris, ac ſacrificia ad ipſum ſeptem diebus expiandum.

CAP. XLIII.

A ET duxit me ad portam quæ reſpiciebat ad viam oriētalem. Et ecce gloria Dei Iſrael ingrediebatur per viam orientalem: & vox erat ei quaſi vox aquarum multarum, & terra ſplendebat à maieſtate eius. Et
Supra.9.a. vidi viſionem ‖ſecundum ſpeciem quam vi-
Supra.1.a. deram, quando venit vt diſperderet ciuitatem: & ſpecies ſecundum aſpectum ‖quem videram iuxta fluuium Chobar: & cecidi ſuper faciem meā. Et maieſtas Domini ingreſſa eſt templum per viam portæ quæ reſpiciebat ad Orientē. Et eleuauit me ſpiritus, & introduxit me in atrium interius: & ecce replebat erat gloria Domini domus. Et audiui loquentem ad me de domo, & vir ſtabat iuxta me. Et dixit ad me, Fili hominis, locus ſolij mei, & locus veſtigiorum pedum meorum: vbi habito in medio filiorum Iſrael in æternum: & nō polluent vltrà domus Iſrael nomen ſanctum meū, ipſi, & reges eorum in fornicationibus ſuis, & in ruinis regū ſuorum, & in excelſis. Qui fabricati ſunt limen ſuum iuxta limen meū, & poſtes ſuos iuxta poſtes meos: & murus erat inter me & eos: & polluerunt nomen ſanctum meū in abominationibus quas fecerunt: propter quod conſumpſi eos in ira mea. Nūc ergo repellant procul fornicationem ſuam, & ruinas regum ſuorum à me: & habitabo in medio eorum ſemper. Tu autem fili hominis, oſtende domui Iſrael templum, & confundantur ab iniquitatibus ſuis: & metiantur fabricam, & erubeſcant ex omnibus quæ fecerunt. Figuram domus, & fabricæ eius exitus, & introitus, & omnem deſcriptionem eius, & vniuerſa præcepta eius, cunctumq; ordinem eius, & omnes leges eius oſtēde eis, & ſcribes in oculis eorum: vt cuſtodiant omnes deſcriptiones eius, & præcepta illius, & faciāt ea. Iſta eſt lex domus in ſummitate montis, "Omnis finis' eius, in circuitu ſactum ſanctorum eſt. hæc eſt ergo lex domus. Iſtæ autem menſuræ altaris in cubito veriſimo, qui habebat cubitum: & palmum: in ſinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine: & definitio eius vſque ad labium eius, in circuitu, palmus vnus. hæc quoque erat foſſa altaris. Et de ſinu terræ vſque ad crepidinem nouiſsimam duo cubiti, & latitudo cubiti vnius: & à crepidine minore vſque ad crepidiuem maiorem quatuor cubiti, & latitudo cubiti vnius. Ipſe autē ariel quatuor cubitorum: & ab ariel vſque ad ſurſum, cornua quatuor. Et ariel duodecim cubitorum in longitudine per duodecim cubitos latitudinis: quadrangulatum æquis lateribus. Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis eius: & corona in circuitu eius dimidij cubiti, & ſinus eius vnius cubiti per circuitum: gradus autem eius verſi ad orientem. Et dixit ad me, Fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, Hi ſunt ritus altaris, in quacunque die fuerit fabricatum: vt offeratur ſuper illud holocauſtū, & effundatur ſanguis. Et dabis ſacerdotibus & Leuitis, qui ſunt de ſemine Sadoc, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus, vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Et aſſumens de ſanguine eius pones ſuper quatuor cornua eius, & ſuper quatuor angulos crepidinis, & ſuper coronam in circuitu: & mū-

B C D E F

"Omnes finis.

dabis illud & expiabis. Et tolles vitulum qui oblatus fuerit pro peccato: & combures eum in ſeparato loco domus extra ſanctuarium. Et in die ſecunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato: & expiabunt alta
G re, ſicut expiauerunt in vitulo. Cumq; compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, & arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in conſpectu Domini: & mittent ſacerdotes ſuper eos ſal, & offerent eos holocauſtum Domino. Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie: & vitulum de armento, & arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabunt altare, & mundabunt illud: & implebunt manum eius. Expletis autem diebus, in die octaua & vltrà, facient ſacerdotes ſuper altare holocauſta veſtra, & quæ pro pace offerunt: & placatus ero vobis, ait Dominus Deus.

S. Porta ſanctuarij clauſa qua ſolus Deus ingreditur: incircunciſi carne & corde nõ ingredientur ſanctuarium, nec Leuitæ qui idôla ſecuti ſunt, ſed hi miniſtri domus erunt: filij autem Sadoc ſacerdotes ingredientur, & horum leges ponuntur. CAP. XLIIII.

A ET conuertit me ad viam portæ ſanctuarij exterioris, quæ reſpiciebat ad Oriẽtem: & erat clauſa. Et dixit Dominus ad me, Porta hæc clauſa erit: non aperietur, & vir non tranſiet per eam: quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam, eritq; clauſa principi. Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panem coram Domino: per viam portæ veſtibuli ingredietur, & per viam eius egredietur. Et adduxit me per viam portæ Aquilonis in conſpectu domus: & vidi, & ecce impleuit gloria Domini domum Domini: & cecidi in faciem meam. Et dixit ad me Domi
B nus, Fili hominis, pone cor tuũ, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi omnia quæ ego loquor ad te de vniuerſis ceremonijs domus Domini, & de cunctis legibus eius: & pones cor tuum in vijs templi, per omnes exitus ſanctuarij. Et dices ad exaſperantem me domum Iſrael, Hæc dicit Dominus Deus, Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael: eo quòd inducitis filios alienos incircunciſos corde & incircunciſos carne, vt ſint in ſanctuario meo, & polluant domum meam: & offertis panes meos, adipem & ſanguinem: & diſſoluitis pactum meum in omnibus ſceleribus veſtris. Et non ſeruaſtis præcepta ſanctuarij mei: & poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in ſanctuario meo vobiſmetipſis. Hæc dicit Dominus Deus, Omnis alienigena incircunciſus corde & incircunciſus carne non ingredietur ſanctuarium meum, omnis filius alienus qui eſt in medio filiorũ Iſrael. Sed & Leuitæ qui longé receſſerunt à me in errore filiorũ Iſrael, & errauerunt à me poſt idôla ſua, & portauerunt iniquitatem ſuã: Erunt in ſanctuario meo æditui, & ianitores portarũ domus, & miniſtri domus: ipſi mactabunt holocauſta, & victimas populi: & ipſi ſtabunt in cõſpectu eorum, vt miniſtrẽt eis. Pro eo quòd miniſtrauerunt illis in conſpectu idolorum ſuorum, & facti ſunt domui Iſrael in offendiculũ iniquitatis: idcirco leua ui manum meã ſuper eos, ait Dominus Deus, & "portauerunt" iniquitatẽ ſuam: & nõ appropinquabũt ad me, vt ſacerdotio fungãtur mihi, neq; accedent ad omne ſanctuarium meũ iuxta ſancta ſanctorum: ſed portabunt confuſionem ſuam, & ſcelera ſua quæ fecerũt. Et dabo eos ianitores domus, in omni miniſterio eius, & in vniuerſis quæ fient in ea. Sacer
*& E dotes autem *Leuitæ filij Sadoc, qui cuſtodierunt ceremonias ſanctuarij mei, cum errarent filij Iſrael à me: ipſi accedẽt ad me, vt miniſtrent mihi: & ſtabunt in cõſpectu meo, vt offerant mihi adipem & ſanguinem, ait Dominus Deus. Ipſi ingredientur ſanctuarium meum, & ipſi accedent ad menſam meam: vt miniſtrent mihi, & cuſtodiant ceremonias meas. Cumq; ingredientur portas atrij interioris, veſtibus lineis induentur: nec aſcendet ſuper eos quicquam laneum, quando miniſtrant in portis atrij interioris & intrinſecus. Vittæ lineæ erũt in capitibus eorum, & femi
nalia linea erunt in lumbis eorum, & nõ accingentur in ſudore. Cumq; egredientur atrium exterius ad populum, exuent ſe veſti- F mentis ſuis in quibus miniſtrauerãt, & reponent ea in gazophylacio ſanctuarij, & veſtiẽt ſe veſtimentis alijs: & non ſanctificabunt populum in veſtibus ſuis. Caput autem ſuum non radent, neque comam nutrient: ſed tondentes attondent capita ſua. Et vinum non bibet omnis ſacerdos, quãdo ingreſſurus eſt atrium interius. ‖Et viduam, & repudiatam Leuit. 21. c. non accipient vxores, ſed virgines de ſemine domus Iſrael: & ſed & viduam, quæ fuerit vi-

dua

"portabũt. 6.

dua à ſacerdote, accipiēt. Et populum meum docebunt quid ſit inter ſanctum & pollutum: & inter mundum & immundum oſtendent eis. Et cùm fuerit controuerſia, ſtabunt in iudicijs meis, & iudicabunt: leges meas, & præcepta mea in omnibus ſolennitatibus meis cuſtodient, & ſabbatha mea ſanctificabunt. G Et ad mortuum hominem non ingredientur, ne pulluantur: niſi ad patrē & matrem, & filium & filiam, & fratrem & ſororem quæ alterum virum non habuerit: in quibus contaminabuntur. Et poſtquam fuerit emundatus, ſeptem dies numerabūtur ei. Et in die introitus ſui in ſanctuarium ad atrium interius vt miniſtret mihi in ſanctuario, offeret pro peccato ſuo, ait Dominus Deus. ▷Nō'‖erit autem eis hæreditas, ego hæreditas eorum: & poſſeſſionē non dabitis eis in Iſrael, ego enim poſſeſſio eorum. Victimam & pro peccato & pro delicto ipſi comedent: & omne votum in Iſrael, ipſorum erit. ‖Et primitiua omnium primogenitorum, & omnia libamenta ex omnibus quæ offeruntur, ſacerdotum erunt: & primitiua ciborum veſtrorum dabitis ſacerdoti, vt reponat benedictionem domui "ſuæ'. ‖Omne morticinū, & captum à beſtia de auibus & de pecoribus, non comedent ſacerdotes.

▷.4. Deut.18.a Num.18.c

Exod.22.d

"tuæ.1. Leui.22.b.

S. In terræ diuiſione ſeparatis Domino primitijs aſſignāda eſt certa portio ſacerdotibus, Leuitis, ciuitati, ac principi: ſeruandaq; æquitas in ponderibus, menſuris, primitijs & ſacrificijs: quæ ſacrificia offerentur primo ac ſeptimo die primi menſis, & in ſolennitatibus Paſchæ ac Tabernaculorum. CAP. XLV.

A CVmque cœperitis terram diuidere ſortito, ſeparate primitias Domino ſanctificatum de terra longitudine viginti quinque millia, & latitudine decem millia: ſanctificatum erit in omni termino eius per circuitū. Et erit ex omni parte ſanctificatum quingentos per quingentos, quadrifariā per circuitum: & quinquaginta cubitis in ſuburbana eius per gyrum. Et à menſura iſta menſurabis longitudinem vigintiquinque millium, & latitudinem decem millium, & in ipſo erit templum, ſanctumque ſanctorum.
B Sanctificatum de terra erit ſacerdotibus miniſtris ſanctuarij, qui accedunt ad miniſterium Domini: & erit eis locus in domos, & in ſanctuarium ſanctitatis. Vigintiquinque autem millia longitudinis, & decem millia latitudinis erunt Leuitis qui miniſtrāt domui: ipſi poſsidebunt viginti gazophylacia. Et poſſeſsionem ciuitatis dabitis quinque millia latitudinis, & longitudinis vigintiquinque millia, ſecundum ſeparationem ſanctua-
C rij, omni domui Iſrael. Principi quoque hinc & inde, in ſeparationem ſanctuarij, & in poſſeſsionem ciuitatis, contra faciem ſeparationis ſanctuarij, & contra faciem poſſeſsioni s vrbis: à latere Maris vſque ad Mare, & à latere Orientis vſque ad Orientem. Longitudinem autem iuxta vnamquanque partem à termino occidentali vſque ad terminum orientalem. De terra erit ei poſſeſsio in Iſrael: & non depopulabuntur vltrà principes populum meum: ſed terram dabunt domui Iſrael ſecundum tribus eorum. Hæc dicit Dominus Deus, Sufficiat vobis principes Iſrael: iniqui D tatem & rapinas intermittite, & iudicium & iuſtitiam facite, ſeparate confinia veſtra à populo meo, ait Dominus Deus. Statera iuſta, & ephi iuſtum, & batus iuſtus erit vobis. Ephi & batus æqualia, & vnius mēſuræ erunt: vt capiat decimam partem cori batus, & decimam partem cori ephi: iuxta menſuram cori erit æqua libratio eorum. ‖Siclus autem, vi Exo.30.b. ginti obolos habet: Porrò viginti ſicli, & vi- Leui.27.c. gintiquinque ſicli, & quindecim ſicli, mnam Num.3.g. faciunt. Et hæ ſunt primitiæ quas tolletis: ſextam partem ephi de coro frumēti, & ſextam partem ephi de coro hordei. Menſura quoq; E olei, Batus olei, decima pars cori eſt: & decem bati, corum faciunt: quia decem bati implent corum. Et arietem vnum de grege ducentorum de his quæ nutriunt Iſrael in ſacrificiū, & in holocauſtum, & in pacifica, ad expiandū pro eis, ait Dominus Deus. Omnis populus terræ tenebitur primitijs his principi in Iſrael. Et ſuper principē erūt holocauſta, & ſacrificiū, & libamina in ſolēnitatibus, & in Calendis, & in ſabbathis, in vniuerſis ſolēnitatibus domus Iſrael. ipſe faciet pro peccato ſacrificium, & holocauſtum, & pacifica: ad expiandum pro domo Iſrael. Hæc dicit Dominus F Deus, In primo menſe, vna menſis ſumes vitulum de armento immaculatū: & expiabis ſanctuarium. Et tollet ſacerdos de ſanguine quod erit pro peccato: & ponet in poſtibus domus, & in quatuor angulis crepidinis altaris, & in poſtibus portæ atrij interioris. Et ſic facies in ſeptima mēſis pro vnoquoq; qui ignorauit, & errore deceptus eſt, & "expiabitis, "expiabit. pro domo, In primo menſe, quartadecima die menſis erit vobis Paſchæ ſolennitas: ſeptem diebus azyma comedētur. Et faciet princeps G in die illa pro ſe & pro vniuerſo populo terræ, vitulum pro peccato. Et in ſeptem dierū ſolennitate faciet holocauſtum Domino ſeptem vitulos, & ſeptem arietes immaculatos quotidie ſeptem diebus: & pro peccato hircū caprarum. Et ſacrificium ephi per vitulum, & ephi per arietem faciet: & olei hin per ſingula ephi. Septimo menſe, quintadecima die menſis in ſolennitate faciet ſicut ſuprà dicta ſunt per ſeptem dies: tam pro peccato, quàm

pro holocausto, & in sacrificio, & in oleo.

S. Porta solis sabbathis ac Calendis aperienda, & quæ holocausta his diebus offeret princeps, quaue porta ipse aut populus templum ingredietur vel egredietur: de spontaneo & quotidiano principis holocausto: de ipsius dono filijs aut seruis dato: loca in quibus sacerdotes coquant sacrificia, & ministri victimas populi. CAP. XLVI.

A HAec dicit Dominus Deus, Porta atrij interioris, quæ respicit ad Orientem, erit clausa sex diebus in quibus opus fit: die autem sabbathi aperietur, sed & in die Calendarum aperietur. Et intrabit princeps per viam vestibuli portæ déforis, & stabit in limine portæ: & facient sacerdotes holocaustum eius, & pacifica eius: & adorabit super limen portæ, & egredietur: porta autem non claudetur vsque ad vesperam. Et adorabit populus terræ ad ostium portæ illius in sabba-
B this & in Calendis coram Domino. Holocaustũ autem hoc offeret princeps Domino: in die sabbathi sex agnos immaculatos, & arietem immaculatũ: Et sacrificiũ ephi per arietem: in agnis autẽ sacrificiũ quod dederit manus eius: & olei hin, per singula ephi. In die autẽ Calendarũ vitulum de armẽto immaculatum: & sex agni, & arietes immaculati erunt. Et ephi per vitulum, ephi quoq; per arietem faciet sacrificiũ: de agnis autem, sicut inuenerit manus eius: & olei hin, per singula ephi.
C Cùmq; ingressurus est princeps, per viam vestibuli portæ ingrediatur, & per eãdem viam exeat. Et cùm intrabit populus terræ in conspectu Domini in solennitatibus: qui ingreditur per portã Aquilonis, vt adoret, egrediatur per viã portæ meridianæ: porrò qui ingreditur per viam portæ meridianæ, egrediatur per viã portæ Aquilonis: non reuertetur per viã portæ per quã ingressus est, sed eregione illius egredietur. Princeps autẽ in medio eorum cum ingredientibus ingredietur, & cũ é-
D gredientibus egredietur. Et in nũdinis, & in solennitatibus erit sacrificium ephi per vitulum, & ephi per arietem: de agnis autẽ erit sacrificium sicut inuenerit manus eius: & olei hin: per singula ephi. Cùm autẽ fecerit princeps spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria Domino: aperietur ei porta quæ respicit ad Orientem, & faciet holocaustum suũ, & pacifica sua, sicut fieri solet in die sabbathi: & egredietur, claudeturq; porta postquã exierit. Et agnum eiusdẽ anni immaculatum, faciet holocaustum quotidie Domino,
E semper mane faciet illud. Et faciet sacrificiũ super eo cata mane mane sextam partẽ ephi: & de oleo tertiam partem hin, vt misceatur similæ: sacrificium Domino legittimũ: iuge atq; perpetuum: Faciet agnũ & sacrificium, & oleum cata mane mane: holocaustũ sempiternũ. Hæc dicit Dominus Deus, Si dederit princeps "donum 'alicui de filijs suis: hæreditas eius, filiorũ suorum erit, possidebunt eam hæreditariè. Si autem dederit legatũ de F hæreditate sua vni seruorum suorum: erit illius vsq; ad annum remissionis, & reuertetur ad principem: hæreditas autẽ eius filijs eius erit. Et non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de possessione eorum: sed de possessione sua hæreditatem dabit filijs suis: vt non dispergatur populus meus vnusquisque à possessione sua. Et introduxit me per ingressum qui erat ex latere portæ in gazophylacia sanctuarij ad sacerdotes, quæ respiciebant ad Aquilonem: & erat i-
bi locus vergens ad Occidentem. Et dixit ad G me, Iste est locus vbi coquent sacerdotes pro peccato, & pro delicto: vbi coquẽt sacrificiũ, vt nõ "efferant in atrium exterius*, & sanctificetur populus. Et eduxit me in atrium exterius, & circunduxit me per quatuor angulos atrij: & ecce, atriolum erat in angulo atrij, atriola singula per angulos atrij. In quatuor angulis atrij atriola dispositа: quadraginta cubitorum per longũ, & triginta per latum: mẽsuræ vnius quatuor erant. Et paries per circuitũ ambiens quatuor atriola: & culinæ fabricatæ erant subter porticus per gyrum. Et dixit ad me. Hæc est domus culinarũ in qua coquent ministri domus Domini victimas populi.

"domum

"offerant in atrio exteriori

S. Aquæ subter limen domus egredientes, & in latus templi dextrum descendentes, efficiuntur torrens qui tandem non potest transuadari, & sanat omnia ad quæ pertigerit, habens pisces & arbores fructiferas. termini terræ sanctæ quæ duodecim tribubus Israël & aduenis diuidenda est. CAP. XLVII.

ET conuertit me ad portam domus, & A ecce aquæ egrediebantur subter limen domus ad Orientẽ: facies enim domus respiciebat ad Orientem: aquæ autẽ descẽdebant in latus templi dextrũ ad Meridiem altaris. Et eduxit me per viã portæ Aquilonis, & conuertit me ad viam foras portã exteriorem, viam quæ respiciebat ad Orientem: & ecce aquæ reduntãtes à latere dextro. Cùm egrederetur vir ad Orientem, qui habebat funiculum in manu sua, & mensus est mille cubitos: & traduxit me per aquam vsque ad talos. Rursumque mensus est mille, & traduxit me per aquã vsque ad genua: & mẽsus est mille, & traduxit me per aquam vsque ad renes. Et mensus est mille, torrentem quem non potui pertransire: quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis qui non

potest

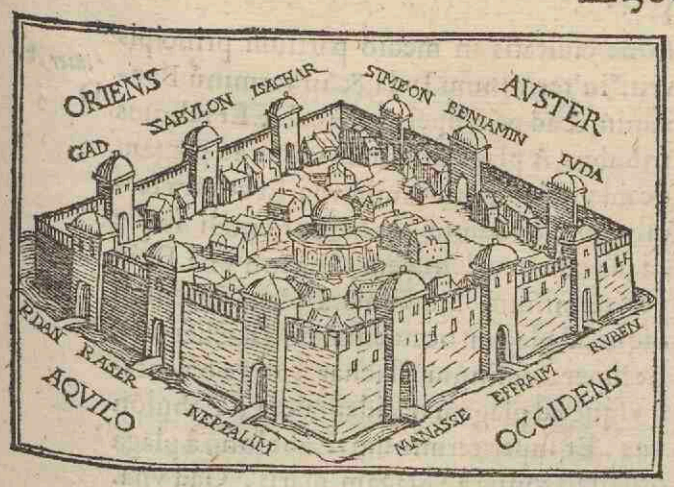

potest trãsuadari. Et dixit ad me, Certe vidisti fili hominis. Et eduxit me, & cõuertit ad
B ripam torrentis. Cumque me conuertissem, ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraq; parte. Et ait ad me, Aquæ istæ quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descẽdunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ. Et omnis anima viuens quæ serpit, quocunq; venerit torrens, viuet: & erũt pisces multi satis postquam venerint illuc aquæ istæ, & sanabuntur: & viuent omnia ad quæ venerit torrens. Et stabunt super illa piscatores, ab Engaddi vsq; ad En-gallim siccatio sagenarum erit: plurimæ species erũt piscium eius, sicut pisces maris magni, multitudinis nimiæ: in
C littoribus autem eius, & in palustribus non sanabuntur, quia in salinas dabuntur. Et super torrentem orietur in ripis eius ex vtra
fructiferũ. 4 que parte omne lignum 'pomiferum': non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius: per singulos menses afferet primitiua, quia aquæ eius de sanctuario egredientur: & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam. Hæc dicit Dominus Deus. Hic est terminus in quo possidebitis terram in duodecim tribubus Israel: quia Ioseph duplicem funiculum habet. Possidebitis autẽ eam
Gen. 48. d singuli æq; vt frater suus: ‖super quam leuaui manum meã vt darem patribus vestris: & cadet terra hæc vobis in possessionem. Hic est autem terminus terræ: ad plagam septentrionalem, à mari magno via Hethalon, venientibus Sedada, Emath, Berotha, Sabarim, quæ est inter terminum Damasci & confinium Emath, domus Thichon quæ est iuxta
D terminum Auran. Et erit terminus à Mari vsque ad atrium Enon terminus Damasci, &
*&. 8. ab Aquilone ad Aquilonem, *terminus Emath: plaga septentrionalis. Porrò plaga orientalis de medio Auran, & de medio Damasci, & de medio Galaad, & de medio terræ Israel, Iordanis disterminans ad mare orientale, metiemini etiam plagam orientalem.

Plaga autem australis meridiana, à Thamar vsque ad aquas contradictionis Cades: & torrens vsque ad mare magnum: & hæc est plaga ad Meridiem australis. Et plaga Maris, mare magnum à confinio per directum, donec venias Emath: hæc est plaga Maris. Et diuidetis terram istam vobis per tribus Israel: & mittetis eam in hæreditatem vobis, & aduenis qui accesserint ad vos, qui genuerint filios in medio vestrum: & erunt vobis sicut indigenæ inter filios Israel: vobiscum diuident possessionem in medio tribuum Israel. In tribu autem quacunque fuerit aduena, ibi dabitis possessionem illi, ait Dominus Deus.

S. Diuisio terræ sanctæ in duodecim tribus: vbi sint primitiæ & sanctuarium, locus sacerdotum ac leuitarum, mensura ciuitatis in quadro cum suburbanis, possessio principis, & duodecim portæ ciuitatis iuxta duodecim tribus. CAP. XLVIII.

ET hæc nomina tribuum à finibus A- A
quilonis iuxta viam Hethalon pergentibus Emath atrium Enan terminus Damasci ad Aquilonem iuxta viam Emath. Et erit ei plaga orientalis Mare, Dan vna. Et ad terminum Dan, à plaga orientali vsque ad plagam Maris, Aser vna: & super terminũ Aser, à plaga orientali vsque ad plagam Maris, Nephthali vna. Et super terminum Nephthali, à plaga orientali vsq; ad plagam Maris, Manasse vna. Et super terminũ Manasse, à plaga orientali vsque ad plagam Maris, Ephráim vna. Et super terminum Ephráim, à plaga orientali vsque ad plagam Maris, Ruben vna. Et super terminum Ruben, à plaga orientali vsq; ad plagam Maris, Iuda vna. Et super terminum Iuda, à plaga orientali vsq; ad plagam Maris erunt primitiæ quas separabitis, vigintiquinque millibus latitudinis & longitudinis, sicuti singulæ partes à plaga orietali vsq; ad plagam Maris: & erit sanctuarium in medio eius. Primitiæ quas separabitis Domino: longitudo vigintiquinque millibus, & latitudo decem millibus. Hæ autem erunt primitiæ sanctuarij sacerdotum: ad Aquilonem longitudinis vigintiquinque millia, & ad Mare latitudinis decem millia, sed B
& ad Orientem latitudinis decem millia, & ad meridiẽ longitudinis vigintiquinq; millia: & erit sanctuariũ Domini in medio eius, Sacerdotibus sanctuariũ erit de filijs Sadoc, qui custodierunt cæremonias meas, & non errauerunt cũ errarent filij Israel, sicut erra uerunt & Leuitæ. Et erunt eis primitiæ de primitiuis terræ sanctum sanctorum, iuxta terminum Leuitarum. Sed & Leuitis similiter iuxta fines sacerdotum vigintiquinque millia longitudinis, & latitudinis decem millia.

millia. Omnis longitudo, viginti & quinque millium, & latitudo decem millium. Et non vænundabunt ex eo, neque mutabunt, neque transferentur primitiæ terræ, quia sanctificatæ sunt Domino. Quinque millia autem quæ supersunt in latitudine per vigintiquinque millia, prophana erunt vrbis in habitaculum, & in suburbana: & erit ciuitas in medio eius. Et hæ mensuræ eius: Ad plagam septentrionalem, quingenta & quatuor millia: & ad plagam meridianam, quingenta & quatuor millia: & ad plagam orientalem, quingenta & quatuor millia: & ad plagam occidentalem, quingenta & quatuor millia. Erunt autem suburbana ciuitatis, ad
C Aquilonem ducẽta quinquaginta, & ad Meridiem ducenta qninquaginta, & ad Orientem ducenta quinquaginta millia, & ad Mare ducenta quinquaginta. Quod autem reliquum fuerit in longitudine secundum primitias sanctuarij, decem millia in Orientem, & decem millia in Occidentem, erunt sicut primitiæ sanctuarij: & erunt fruges eius in panes his qui seruiunt ciuitati. Seruientes autem ciuitati, operabuntur ex omnibus tribubus Israel. Omnes primitiæ, vigintiquinque millium, per vigintiquinque millia in quadrum, separabuntur in primitias sanctuarij, & in possessionem ciuitatis. Quod autem reliquum fuerit, principis erit ex omni parte primitiarum sanctuarij, & possessionis ciuitatis eregione vigintiquinque millium primitiarum vsq; ad terminũ orientalem: sed & ad Mare eregione vigintiquinque millium vsque ad terminum Maris, similiter in partibus principis erit: & erunt primitiæ sanctuarij, & sanctuarium templi in medio eius. De possessione autem Leuitarum & de possessione ciuitatis in medio partium principis erit: "in' terminum Iuda, & "in' terminũ Beniamin, & ad principem pertinebit. Et reliquis tribubus, A plaga orientali, vsque ad plagam occidentalem, Ben-iamin vna. Et contra terminum Ben-iamin, à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, Simeon vna. Et super terminum Simeonis à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, Issachar vna. Et super terminum Issachar, à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, Zabulon vna. Et super terminum Zabulon, à plaga orientali vsque ad plagam maris, Gad vna. Et super terminum Gad, ad plagam austri in meridiem: & erit finis de Thamar, vsq; ad aquas contradictionis Cades, hæreditas contra mare magnum. Hæc est terra quam mittetis in sortem tribubus Israel: & hæ partitiones earum, ait Dominus Deus. Et hi egressus ciuitatis: A plaga septentrionali quingentos & quatuor millia mensurabis. Et portæ ciuitatis "omnibus tribubus' Israel: portæ tres à Septentrione, porta Ruben vna, porta Iuda vna, porta Leui vna. Et ad plagam oriẽtalem, quingentos & quatuor millia: & portæ tres, porta Ioseph vna, porta Ben-iamin vna, porta Dan vna. Et ad plagam meridianam, quingentos & quatuor millia metiẽris: *porta Simeonis vna, porta Issachar vna, porta Zabulon vna. Et ad plagam occidentalẽ, quingentos & quatuor millia: & portæ eorum tres, porta Gad vna, porta Aser vna, porta Nephthali vna. Per circuitum, decem & octo milia: & nomen ciuitatis ex illa die Dominus ibidem.

"inter. 8. D

"in nominibus tribuum 6.

* & portæ tres. 4.

Hyero-

HIERONIMI IN DANIELEM
præfatio.

DANIELEM prophetam iuxta ſeptuaginta interpretes, Domini ſaluatoris eccleſiæ non legunt, vtentes Theodotionis editione: & hoc cur acciderit, neſcio. Siue enim quia ſermo Chaldaicus eſt, & quibuſdam proprietatibus à noſtro eloquio diſcrepat, noluerunt ſeptuaginta interpretes eaſdem linguæ lineas in tranſlatione ſeruare: ſiue ſub nomine eorum ab alio neſcio quo non ſatis Chaldæã linguam ſciente, editus eſt liber: ſiue aliud quid cauſę extiterit ignorans: hoc vnum affirmare poſſum, quòd multum à veritate diſcordet, & recto iudicio repudiatus ſit. Sciendum quippe eſt Danielem maxime & Eſdram Hebraicis quidem literis, ſed Chaldæo ſermone conſcriptos: & vnam Ieremiæ pericopen: Iob quoque cum Arabica lingua plurimam habere ſocietatem. Denique & ego adoleſcentulus poſt Quintiliani & Tullij lectionem ac flores rhetoricos, cum me in linguæ huius piſtrinum recluſiſſem: & multo ſudore, multóque tempore vix cœpiſſem anhelantia ſtridentiáq; verba reſonare, & quaſi per cryptã ambulans, rarum déſuper lumen aſpicerem, impegi nouiſsime in Danielem: & tanto tædio affectus ſum, vt deſperãtione ſubita omnem laborẽ veterẽ voluerim contemnere. Verùm adhortante me quodam Hebræo, & illud mihi crebrius in ſua lingua ingerẽte, Labor improbus omnia vincit: qui mihi videbar ſciolus inter Hebręos, cœpi rurſus diſcipulus eſſe Chaldaicus. Et vt verum fatear, vſque ad præſentem diem magis poſſum ſermonem Chaldaicum legere & intelligere, quàm ſonare. Hæc idcirco refero, vt difficultatem vobis Danielis oſtenderem: qui apud Hebręos nec Suſannæ habet hiſtoriam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis draconiſque fabulas: quas nos, quia in toto orbe diſperſæ ſunt, veru antepoſito, eásque iugulante ſubiecimus: ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncaſſe. Audiui ego quendam de præceptoribus Iudæorum, cum Suſannę derideret hiſtoriã, & à Græco neſcio quo eã diceret eſſet cõfictam: illud opponere quod Origeni quoq; Africanus oppoſuit, etymologias has ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ τοῦ πρίνου πρίσαι, de Greco ſermone deſcendere. Cuius rei nos intelligentiam noſtris hanc poſſumus dare, vt verbi gratia, dicamus de arbore ilice dixiſſe eum, ilico pereas: & à lentiſco, in lentem te comminuat angelus: vel non lentè pereas: aut lentus, id eſt flexibilis ducaris ad mortem: ſiue aliud quid ad arboris nomen conueniens. Deinde tantum fuiſſe otij tribus pueris cauillabatur, vt in camino æſtuantis incendij metro luderent: & per ordinem ad laudem Dei omnia elementa prouocarent, aut quod miraculum, diuinæque aſpirationis iudicium, vel draconem interfectum offa picis, vel ſacerdotum Belis machinas deprehenſas: quæ magis prudentia ſolertis viri, quàm prophetali eſſent ſpiritu perpetrata? Cum verò ad Habacuc veniret, & de Iudæa in Chaldęam raptum diſcophorum lectitaret, quærebat exemplum vbi legiſſemus in toto veteri teſtamento quenquam ſanctorum graui volaſſe corpore, & in puncto horæ tanta terrarum ſpatia tranſiſſe. Cui cum quidam è noſtris ſatis ad loquendum promptulus, Ezechielem adduxiſſet in medium, & diceret eum de Chaldæa in Iudæam fuiſſe tranſlatum: deriſit hominem, & ex ipſo volumine demoſtrauit Ezechielem in ſpiritu ſe vidiſſe tranſpoſitum. Denique & Apoſtolum noſtrum, videlicet vt eruditum virum, & qui legem ab Hebræis didiciſſet, non fuiſſe auſum affirmare ſe raptum in corpore, ſed dixiſſe, Siue in corpore, ſiue extra corpus: neſcio, Deus ſcit. His & talibus argumẽtis apocryphas in libro eccleſiæ fabulas arguebat. Super qua relectoris arbitrio iudicium dereliquens, illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebæos inter prophetas: ſed inter eos qui hagiographa conſcripſerunt. In tres ſiquidem partes omnis ab eis ſcriptura diuiditur: in legem, in prophetas, & in hagiographa: id eſt in quinque, & octo, & in vndecim libros: de quo non eſt huius temporis differere. Quæ autem ex hoc propheta, imo contra hunc librum Prophyrius obijciat: teſtes ſunt Methodius Euſebius, & Apollinaris: qui multis verſuum millibus eius veſaniæ reſpondentes: neſcio an curioſo lectori ſatisfecerint. Vnde obſecro vos O Paula & Euſtochium, fundatis pro me ad Dominum preces: vt quandiu in hoc corpuſculo ſum, ſcribam aliquid gratum vobis, vtile eccleſiæ, dignum poſteris. Præſentium quippe iudicijs oblatrantium non ſatis moueor: qui in vtranque partem, aut amore labuntur, aut odio.

Danielis Prophetia.

S. Daniel, Ananias, Miſaël & Azarias in captiuitate eliguntur vt docti linguam Chaldæorum aſtarent regi: mutatisq; ipſorum nominibus, obtinent à præpoſito eunuchorum vt ſolis veſcantur leguminibus, aquam bibentes: quo facto facies eorum corpulentiores erant quam illorum qui cibo regio veſcebantur: quibus Deus ſapientiam dedit, & Danieli præterea intelligentiam ſomniorum.

CAP. I.

A ANNO tertio regni Ioacim regis Iuda, venit Nabuchodonoſor rex Babylonis in Ieruſalem, & obſedit eam. & tradidit Dominus in manu eius Ioacim regem Iudæ, & partem vaſorum domus Dei: & aſportauit ea in terram Sennaar, in domum Dei ſui, & vaſa intulit in domũ theſauri Dei ſui. Et ait rex Aſphenez præpoſito eunuchorum, vt introduceret de filijs Iſrael, & de ſemine regio, & tyrannorum, Pueros in quibus nulla eſſet macula, decoros forma, & eruditos omni ſapientia, cautos ſcientia, & doctos diſciplina, & qui poſſent ſtare in palatio regis: vt doceret eos literas, & linguam Chaldæorum. Et conſtituit eis rex annonam per ſingulos dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe: vt enutriti tribus annis, poſtea ſtarent in conſpectu regis. Fuerunt ergo inter eos de filijs Iudæ, Daniel, B Ananias, Miſael, & Azarias. Et impoſuit eis præpo-

præpositus eunuchorum, nomina: Danieli, Baltassar, Ananiæ, Sidrach, Misaeli, Misach: & Azariæ, Abdenago. Proposuit autẽ Daniel in corde suo ne pollueretur de mensa regis, neq; de vino potus eius: & rogauit eunuchorum præpositum ne contaminaretur. Dedit autem Deus Danieli gratiam & misericordiam in cõspectu principis eunuchorum. Et ait princeps eunuchorum ad Danielem, Timeo ego dominum meum regem qui constituit vobis cibum & potum, qui si viderit vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentibus coæuis vestris, condemnabitis caput meum regi. Et dixit Daniel ad Malasar, quem cõstituerat princeps eunuchorum super Danielẽ, Ananiã, Misaelem, et Azariam, Tẽta nos obsecra seruos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum: & cõtemplare vultus nostros, & vultus puerorum qui vescuntur cibo regio: & sicut videris, facies cum seruis tuis. Qui audito sermone huiuscemodi, tentauit eos diebus decem. Post dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores & corpulentiores præ omnibus pueris qui vescebantur cibo regio. Porrò Malasar tollebat cibaria, & vinum potus eorum: dabatque eis legumina. Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia: Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum. Completis itaque diebus, post quos dixerat rex vt introducerentur: introduxit eos præpositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor. Cumque eis locutus fuisset rex, non sunt inuenti tales de vniuersis, vt Daniel, Ananias, Misael, & Azarias: & steterunt in conspectu regis. Et omne verbum sapientiæ & intellectus quod scisciatus est ab eis rex, inuenit in eis decuplum super cunctos ariolos & magos qui erãt in vniuerso regno eius. ‖Fuit autem Daniel vsq; ad annum primũ Cyri regis.

Infra. 6. g.

S. Quum sapiẽtes Chaldæi somnium Nabuchodonosor coniectare non potentes, iuberentur omnes interimi, oranti Danieli reuelatum est mysterium, qui regi aperit somnium ipsius de magna quadam statua, eiusq; declarationem de quatuor regnis: quo facto Nabuchodonosor Danielem adorauit, & hostias ac incensum illi præcepit offerri, confitens Dominum Deum & exaltans Danielem.

CAP. II.

A IN anno secundo regni Nabuchodonosor vidit Nabuchodonosor somnium, & cõterritus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo. Præcepit autem rex vt conuocarentur arioli, & magi, & malefici, & Chaldæi: vt indicarent regi somnia sua: qui cum venissent, steterunt coram rege. Et dixit ad eos rex. Vidi somnium: & mente cõfusus ignoro quid viderim. Respõderuntq; Chaldæi regi Syriace, Rex in sempiternum viue: dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus. Et respõdens rex ait Chaldæis, Sermo recessit à me: nisi indicaueritis mihi somnium & coniecturam eius, peribitis vos, & domus vestræ publicabuntur. Si autem somnium & coniecturam eius narraueritis: præmia & dona, & honorem multum accipietis à me. somnium igitur, & interpretationem eius indicate mihi. Responderunt secundo, atque dixerunt, Rex somnium dicat seruis suis: & interpretationem illius indicabimus. Respondit rex, & ait, Certè noui quod tempus redimitis, scientes quòd recesserit à me sermo. Si ergo somnium non indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quòd interpretationem quoque fallacem & deceptione plenam composueritis vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, vt sciam quòd interpretationem quoque eius veram loquamini. Respondentes ergo Chaldæi coram rege, dixerunt, Non est homo super terram, qui sermonem tuum, rex, possit implere: sed neque regum quisquam magnus & potens, verbum huiuscemodi scisciatur ab omni ariolo, & mago, & Chaldæo. Sermo enim quem tu quæris, rex, grauis est: nec reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis: exceptis dijs, quorum non est cum hominibus cõuersatio. Quo audito, rex in furore & in ira magna præcepit vt perirent omnes sapientes Babylonis. Et egressa sententia, sapientes interficiebantur: quærebanturque Daniel & socij eius, vt perirent. Tunc Daniel requisiuit de lege atque sententia ab Arioch principe militiæ regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis. Et interrogauit eum qui à rege potestatem acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia à facie regis esset egressa. Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli, Daniel ingressus rogauit regem vt tempus daret sibi ad solutionem indicandam regi. Et ingressus est domum suam: Ananiæque & Misaeli, & Azariæ socijs suis, indicauit negotium: vt quæreret misericordiam à facie Dei cœli super sacramento isto, & non perirent Daniel & socij eius, cũ cæteris sapientibus Babylonis. Tunc Danieli mysterium per visionem nocte reuelatum est: & benedixit Daniel Deum cœli, & locutus ait, ‖Sit nomen Domini benedictum à seculo & vsque in seculum: quia sapientia & fortitudo eius sunt. Et ipse mutat tempora & ætates: transfert regna atque constituit: dat

Ergo. 15.

Psalm. 112.

dat ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam intelligẽtibus diſciplinam. Ipſe reuelat profunda & abſcondita: & nouit in tenebris conſtituta: & lux cum eo eſt. Tibi Deus patrũ "meorum' confiteor, teq; laudo: quia ſapientiam & fortitudinem dediſti mihi: & nunc oſtendiſti mihi quæ rogauimus te, quia ſermonem regis aperuiſti nobis. Poſt hæc Daniel ingreſſus ad Arioch quem conſtituerat rex vt perderet ſapientes Babylonis, ſic ei locutus eſt, Sapientes Babylonis ne perdas: introduc me in conſpectu regis, & ſolutionem regi narrabo. Tunc Arioch feſtinus introduxit Danielem ad regem, & dixit ei, Inueni hominem de filijs tranſmigrationis Iudæ, qui ſolutionem regi annuntiet. Reſpondit rex: & dixit Danieli cuius nomen erat Baltaſſar. Putaſne verè potes mihi indicare ſomnium quod vidi, & interpretationem eius? Et reſpondens Daniel coram rege, ait, Myſterium quod rex interrogat, ſapientes, magi, & arioli, & aruſpices nequeunt indicare regi: Sed eſt Deus in cœlo reuelãs myſteria, qui indicauit tibi rex Nabuchodonoſor, quæ ventura ſunt in nouiſsimis temporibus. Somnium tuum, & viſiones capitis tui in cubili tuo, huiuſcemodi ſunt, Tu rex cogitare cœpiſti in ſtratu tuo quid eſſet futurum poſt hæc: & qui reuelat myſteria, oſtendit tibi quæ ventura ſunt. Mihi quoq; non in ſapientia quæ eſt in me plus quàm in cunctis viuentibus, ſacramentum hoc reuelatum eſt: ſed vt interpretatio regi manifeſta fieret, & cogitationes mentis tuæ ſcires. Tu rex videbas, & ecce quaſi ſtatua vna grandis: ſtatua illa magna & ſtatura ſublimis ſtabat contra te, & intuitus eius erat terribilis. Huius ſtatuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem & brachia de argento, porrò venter & femora ex ære: tibiæ autem ferreæ, pedum quædam pars erat ferrea, quædam autem fictilis. Videbas ita, donec abſciſſus eſt ▸4. lapis ◂de monte' ſine manibus: & percuſsit ſtatuam in pedibus eius ferreis & fictilibus, & comminuit eos. Tunc contrita ſunt pariter ferrum, teſta, æs, argentum & aurum, & redacta quaſi in fauillam æſtiuæ areæ, quæ rapta ſunt vento: nullusque locus inuentus eſt eis: lapis autem qui percuſſerat ſtatuã, factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terrã. hoc eſt ſomnium. Interpretationem quoque eius dicemus coram te, rex. Tu rex regum es: & Deus cœli regnum & fortitudinem & imperium & gloriã dedit tibi: & omnia in quibus habitant filij hominum & beſtiæ agri, volucres quoque cœli dedit in manu tua, & ſubditione tua vniuerſa conſtituit. tu es ergo caput aureum. Et poſt te conſurget regnum aliud minus te: & regnũ tertium aliud æreum, quod imperabit vniuerſæ terræ. Et regnum quartum erit velut ferrum. quomodo ferrum comminuit & domat omnia: ſic cõminuet & conteret omnia hæc. Porrò quia vidiſti pedũ & digitorũ partem "teſteam' figuli, & partem ferream: regnum diuiſum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, ſecundum quod vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto. Et digitos pedum ex parte ferreos & ex parte fictiles: ex parte regnum erit ſolidum, & ex parte cõtritum. Quòd autem vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto, commiſcebuntur quidem humano ſemine, ſed non adhærebunt ſibi, ſicuti ferrum miſceri non poteſt teſtæ. In diebus autẽ regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli regnum quod in æternum non diſsipabitur, & regnũ eius alteri populo non tradetur: comminuet cutem & conſumet vniuerſa regna hæc: & ipſum ſtabit in æternum. Secundum quod vidiſti, quòd de monte abſciſſus eſt lapis ſine manibus, & comminuit teſtam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum, Deus magnus oſtendit regi quæ ventura ſunt poſtea. & verum eſt ſomnium, & fidelis interpretatio eius. Tunc rex Nabuchodonoſor cécidit in faciem ſuam, & Danielem adorauit: & hoſtias, & incenſum præcepit vt ſacrificarẽt ei. Loquens ergo rex, ait Danieli, Verè Deus veſter, Deus deorum eſt, & Dominus regum, & reuelãs myſteria: quoniam tu potuiſti aperire hoc ſacramentum. Tunc rex Danielem in ſublime extulit, & munera multa & magna dedit ei: & conſtituit eum principem ſuper omnes prouincias Babylonis: & præfectum magiſtratuum ſuper cunctos ſapientes Babylonis. Daniel autem poſtulauit à rege: & cõſtituit ſuper opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Miſach, & Abdenago: ipſe autem Daniel erat in foribus regis.

"noſtrorum. "teſtæ. 134

S. Ananias, Miſaël & Azarias nolentes adorare ſtatuam quam rex Nabuchodonoſor erexerat, ligati mittuntur in fornacem ignis ardentis, in qua illæſi manentes confitentur Domino, quod propter peccata ſuæ genti patrentur afflictiones: & petentes eius miſericordiam, exhortantur omnem creaturam ad benedicendum Dominum: quod Nabuchodonoſor animaduertens obſtupuit, & illis de fornace egreſſis benedicit Deum ipſorum, iubens vt occidatur quiſquis ipſum blaſphemauerit.

CAP. III.

NAbuchodonoſor rex fecit ſtatuam aureã altitudine cubitorum ſexaginta, latitudine cubitorum ſex, & ſtatuit eam in campo Dura prouinciæ Babylonis. Itaq; Nabuchodonoſor rex miſit ad congregandos ſatrapas, magiſtratus & iudices duces & tyrannos, & præfectos, omnesq; principes regio-

regionum, vt conuenirent ad dedicationem ſtatuæ quam erexerat Nabuchodonoſor rex. Tunc cõgregati ſunt ſatrapæ, magiſtratus & iudices, duces & tyrãni, & optimates qui erãt in poteſtatibus conſtituti, & vniuerſi principes regionũ, vt cõuenirent ad dedicationem ſtatuæ quam erexerat Nabuchodonoſor rex. Stabant autem in cõſpectu ſtatuæ quam poſuerat Nabuchodonoſor rex, & præco clamabat valenter, Vobis dicitur populis, tribubus & linguis, In hora qua audieritis ſonitum tubæ & fiſtulæ & citharæ, ſambucæ, & pſalterij, & ſymphoniæ, & vniuerſi generis muſicorũ, cadentes adorate ſtatuam auream quam conſtituit Nabuchodonoſor rex. Siquis autem non proſtratus adorauerit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. Poſt hæc igitur ſtatim vt audierunt omnes populi ſonitum tubæ, fiſtulæ & citharæ, ſambucæ & pſalterij, ſymphoniæ, & omnis generis muſicorum: cadẽtes omnes populi, tribus, & linguæ adorauerunt ſtatuam auream quam conſtituerat Nabuchodonoſor rex. Statimq́; in ipſo tempore accedentes viri Chaldæi accuſauerunt Iudæos: dixeruntq́; Nabuchodonoſor regi, Rex in æternum viue. tu rex, poſuiſti decretũ vt omnis homo qui audierit ſonitum tubæ, fiſtulæ, & citharæ, ſambucæ & pſalterij, & ſymphoniæ, & vniuerſi generis muſicorũ, proſternar ſe, & adoret ſtatuam auream: ſiquis autem non prócidens adorauerit, mittatur in fornacem ignis ardentis. Sunt ergo viB ri Iudæi, quos conſtituiſti ſuper opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Miſach, & Abdenago: viri iſti cõtempſerunt, rex, decretũ tuum: deos tuos nõ colunt, & ſtatuam auream quã erexiſti nõ adorant. Tunc Nabuchodonoſor in furore & in ira præcepit vt adducerentur Sidrach, Miſach, & Abdenago: qui cõfeſtim adducti ſunt in cõſpectu regis. Pronuntianſque Nabuchodonoſor rex, ait eis, Veréne Sidrach, Miſach, & Abdenago deos meos non colitis, & ſtatuam auream quam "conſtitui' *"erexi. 5.* non adoratis? Nunc ergo ſi eſtis parati, quacunque hora audieritis ſonitũ tubæ, fiſtulæ, citharæ, ſambucæ & pſalterij & ſymphoniæ, omnisque generis muſicorum, proſternite vos, & adorate ſtatuam quam feci: quòd ſi nõ adoraueritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis: & quis eſt deus qui eripiet vos de manu mea? Reſpõdentes Sidrach, Miſach, & Abdenago, dixerunt regi Nabuchodonoſor, Non oportet nos de hac re reſpondere tibi. Ecce enim Deus noſter quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, ô rex, liberare. Quòd ſi noluerit, notum ſit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, & ſtatuam auream quam erexiſti non adoramus. Tunc Nabuchodonoſor repletus eſt furore: & aſpectus faciei illius immutatus eſt ſuper Sidrach, Miſach, & Abdenago, & præcepit vt ſuccenderetur fornax ſeptuplum quàm ſuccendi conſueuerat. Et viris fortiſsimis de exercitu ſuo iuſsit vt ligatis pedibus Sidrach, Miſach, & Abdenago mitterent eos in fornacem ignis ardentis. Et confeſtim viri illi vincti cum C braccis ſuis, & tiaris, & calceamentis & veſtibus, miſsi ſunt in medium fornacis ignis ardentis. nam iuſsio regis vrgebat: fornax autem ſuccenſa erat nimis. Porrò viros illos qui miſerant Sidrach, Miſach, & Abdenago, interfecit flamma ignis. Viri autem hi tres, id eſt Sidrach, Miſach, & Abdenago, ceciderunt in medio camino ignis ardentis, colligati.

Quæ ſequuntur, in Hebræis voluminibus non reperi.

Et ambulabant in medio flammæ laudantes Deum, & benedicentes Domino. Stans autem Azarias orauit ſic, aperiensq́; os ſuum in medio ignis ait, Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum, & laudabile & glorioſum nomen tuum in ſecula: quia iuſtus es in omnibus quæ feciſti nobis, & vniuerſa opera tua vera, & viæ tuæ rectæ, & omnia iudicia tua vera. Iudicia enim vera feciſti iuxta omnia quæ induxiſti ſuper nos, & ſuper ciuitatem ſanctam patrũ noſtrorum Ieruſalem: quia in veritate & in iudicio induxiſti omnia hæc propter peccata noſtra. Peccauimus enim & inique egimus recedentes à te: & deliquimus in omnibus, & præcepta tua non audiuimus, nec obſeruauimus, nec fecimus ſicut præceperas nobis vt bene nobis eſſet. omnia ergo quæ induxiſti ſuper nos, & vniuerſa quæ feciſti nobis vero iudicio feciſti: & tradidiſti nos in manibus inimicorum noſtrorum iniquorum & peſsimorum, præuaricatorumque, & regi iniuſto & peſsimo vltrà omnem rerram. Et nunc non poſſumus aperire os: confuſio, & opprobrium facti ſumus

D seruis tuis, & his qui colunt te. Ne, quæsumus, tradas nos in perpetuũ propter nomen tuum, & ne disipes testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuũ, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctũ tuũ: quibus locutus es, pollicens quòd multiplicares semen eorum sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est in littore maris: quia Domine imminuti sumus plus quàm omnes gentes, sumusq́ humiles in vniuersa terra hodie propter peccata nostra. Et non est in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neq; oblatio, neq; incẽsum, neque locus primitiarum coram te vt possimus inuenire misericordiam tuã: sed in animo contrito, & spiritu humilitatis suscipiamur. Sicut in holocausto arietum & taurorũ, & sicut in millibus agnorum pinguium: sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, vt placeat tibi: quoniam non est confusio confidentibus in te. Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuam. Ne confundas nos: sed fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam, & secũdum multitudinẽ misericordiæ tuæ. Et erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriã nomini tuo Domine: & cõfundantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala, confundantur in omni potentia, & robur eorum cõteratur: & sciãt quia tu es Dominus Deus solus, & glorioſus super orbem terrarũ. Et non cessabant qui miserant eos ministri regis succendere fornacẽ, naphtha & stupa & pice & malleolis, & effundebatur flamma super fornacẽ cubitis quadragintanouem: & erupit, & incendit quos reperit iuxta fornacẽ de Chaldæis.

E Angelus autem Domini descendit cum Azaria & socijs eius in fornacẽ: & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, & nõ tetigit eos omnino ignis, neq; contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. Tũc hi tres quasi ex vno ore laudabant & glorificabant & benedicebant Deum in fornace: dicentes,

Benedictus es Domine De⁹ patrũ nostrorũ, & laudabilis, * & superexaltat⁹ in secula: & benedictũ nomẽ gloriæ tuæ sanctũ & laudabile & superexaltatũ in omnibus seculis.

* & glorioſus.

Benedict⁹ es in tẽplo sancto gloriæ tuæ, & superlaudabilis & superglorioſus in secula.

" superglorioſus. 2.

Benedictus es in throno regni tui, & "superlaudabilis, & "superexaltatus, in secula.

Benedictus es qui intueris abyssos, & sedes super cherubim, & laudabilis & superexaltatus in secula.

Benedictus es in firmamento cœli, & laudabilis & glorioſus in secula.

Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite angeli Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

‖Benedicite cœli Domino, laudate & superexaltate eum in secula. Psal. 148. a

Benedicite aquæ omnes quæ super cœlos sunt Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnes virtutes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite sol & luna Domino, laudate & superexalta eum in secula.

Benedicite stellæ cœli Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnis imber & ros Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnis spiritus ▷ Dei' Domino, laudate & superexaltate eum in secula. ▷. 7.

Benedicite ignis & æstus Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite frigus & "æstas' Domino, laudate & superexaltate eum in secula. "æstus. 3. "cauma. 4.

Benedicite rores & pruina Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite gelu & frigus Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite glacies & niues Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite noctes & dies Domino, laudate & superexaltate eum in secula. F

Benedicite lux & tenebræ Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite fulgura & nubes Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicat terra Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

Benedicite montes & colles Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite vniuersa germinãtia in terra Domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicite fontes Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite maria & flumina Domino, laudate & superexalte eum in secula.

Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnes volucres cœli Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnes bestiæ & pecora Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite filij hominum Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicat Israel Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

Benedicite sacerdotes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedi-

Benedicite ſerui Domini Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſecula.

Benedicite ſpiritus & animæ iuſtorum Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſecula.

Benedicite ſancti & humiles corde Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſecula.

Benedicite Anania, Azaria, Miſael Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſecula: quia eruit nos de inferno, & ſaluos fecit de manu mortis, & liberauit nos de medio ardentis flammæ, & de medio ignis eruit nos.

Confitemini Domino, quoniã bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Benedicite omnes religioſi Domino Deo deorum, laudate, & confitemini ei, quia in omnia ſecula miſericordia eius.

Hucuſque in Hebræo non habetur: Et quæ poſuimus, de Theodotionis editione tranſlata ſunt.

G Tunc Nabuchodonoſor rex obſtupuit, & ſurrexit properè, & ait optimatibus ſuis, Nónne tres viros miſimus in medium ignis compeditos? Qui reſpondentes regi, dixe-
rex runt, Verè rex. Reſpondit, & ait, Ecce ego video quatuor viros ſolutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilis filio Dei. Tunc acceſsit Nabuchodonoſor ad oſtium fornacis ignis ardentis, & ait, Sidrach, Miſach, & Abdenago ſerui Dei excelſi, egredimini, & venite. Statimque egreſsi ſunt Sidrach, Miſach, & Abdenago de medio ignis. Et congregati ſatrapæ, & magiſtratus, & iudices, & potentes regis, contemplabantur viros illos, quoniam nihil poteſtatis habuiſſet ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum nõ eſſet aduſtus, etiam ſaraballa eorum non fuiſſent immutata, & odor ignis nõ tranſiſſet per eos. Et erumpens Nabuchodonoſor, ait, Benedictus Deus eorum, Sidrach videlicet, Miſach, & Abdenago, qui miſit angelum ſuum, & eruit ſeruos ſuos qui crediderunt in eum: & verbum regis immutauerunt, & tradiderunt corpora ſua ne ſeruirent & ne adorarent omnem Deum, excepto Deo ſuo. A me ergo poſitum eſt hoc decretum, vt omnis populus, tribus, & lingua quæcunque locuta fuerit blaſphemiam contra Deum Sidrach, Miſach & Abdenago, diſpereat, & domus eius vaſtetur. neque enim eſt alius Deus qui poſsit ita ſaluare. Tunc rex promouit Sidrach, Miſach, & Abdenago in prouincia Babylonis. Nabuchodonoſor, rex, omnibus populis, gentibus, & linguis, qui habitant in vniuerſa terra, pax vobis multiplicetur. Signa & mirabilia fecit apud me Deus excelſus. Placuit ergo mihi prædicare ſigna eius, quia magna ſunt: & mirabilia eius, quia fortia: & regnum eius ▷regnum' ſempiternũ, ‖ & poteſtas eius in generatione & generationẽ. ▷.2. Infra.7.d.

S. Somniũ regis Nabuchodonoſor de excelſa arbore præciſa ſolus Daniel interpretatur: quòd ipſe regno pulſus ad ſeptem annos cum beſtijs ageret: hortatur igitur vt eleemoſynis ſua redimat peccata: ſed completur nihilominus ſomnium propter illius ſuperbiam, donec Deũ cœli recognouit: & tunc in ſuum regnũ reſtituitur.

CAP. IIII.

EGo Nabuchodonoſor quietus eram in A
domo mea, & florens in palatio meo. ſomnium vidi quod perterruit me: & cogitationes meæ in ſtratu meo, & viſiones capitis mei conturbauerunt me. Et per me poſitum eſt decretum, vt introducerentur in conſpectu meo cuncti ſapientes Babylonis, & vt ſolutionem ſomnij indicarent mihi. Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldæi, & aruſpices, & ſomnium narraui in conſpectu eorum: & ſolutionem eius non indicauerunt mihi: donec collega ingreſſus eſt in conſpectu meo Daniel, cui nomen Baltaſſar ſecundum nomen Dei mei, qui habet ſpiritũ deorum ſanctorum in ſemetipſo: & ſomniũ coram ipſo locutus ſum. Baltaſſar princeps ariolorum, quoniam ego ſcio quòd ſpiritum ſanctorum deorum habeas in te, & omne ſacramentum nõ eſt impoſsibile tibi: viſiones ſomniorum meorũ quas vidi, & ſolutionem earum narra. Viſio capitis mei in cubili meo, B
Videbam, & ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia. Magna arbor, & fortis: & proceritas eius contingens cœlũ: aſpectus illius erat vſq; ad terminos vniuerſæ terræ. Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius: & eſca vniuerſorũ in ea: ſubter eam habitabãt animalia & beſtiæ, & in ramis eius conuerſabantur volucres cœli: & ex ea veſcebatur omnis caro, Videbam in viſione capitis mei ſuper ſtratum meũ, & ecce vigil & ſanctus de cœlo deſcendit: Clamauit fortiter, & ſic ait, Succidite arborem, & præcidite ramos eius: excutite folia eius, & diſpergite fructus eius: fugiant beſtiæ quæ ſubter eam ſunt, & volucres de ramis eius. Veruntamen germen radicum eius in terra ſinite, & alligetur vinculo ferreo & æreo in herbis quæ foris ſunt, & rore cœli tingatur, & cum feris pars eius in
herba terræ. Cor eius ab humano commute- C
tur, & cor feræ detur ei: & ſeptem tempora mutentur ſuper eum. In ſententia vigilũ decretum eſt, & ſermo ſanctorũ, & petitio: donec cognoſcant viuentes quoniam dominatur Excelſus in regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud, & humillimum hominem

minem conſtituet ſuper eum. Hoc ſomnium vidi ego Nabuchodonoſor rex: tu ergo Baltaſſar interpretationem narra feſtinus: quia omnes ſapientes regni mei non queunt ſolutionem edicere mihi: tu autem potes, quia ſpiritus deorum ſanctorum in te eſt. Tunc Daniel, cuius nomen Baltaſſar, cœpit intra ſemetipſum tacitus cogitare quaſi vna hora: & cogitationes eius conturbabant eum. Reſpondens autem rex ait, Baltaſſar, ſomnium
D & interpretatio eius non conturbent te. Reſpondit Baltaſſar, & dixit, Domine mi, ſomnium his qui te oderunt: & interpretatio eius hoſtibus tuis ſit. Arborē quā vidiſti ſublimem atque robuſtam cuius altitudo pertingit ad cœlum, & aſpectus illius in omnem terram: & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius, & eſca omnium in ea, ſubter eam habitantes beſtiæ agri, & in ramis eius cōmorantes aues cœli: Tu es rex, qui magnificatus es, & inualuiſti: & magnitudo tua creuit, & peruenit vſq; ad cœlū, & poteſtas tua in terminos vniuerſæ terræ. Quòd autem vidit rex vigilē, & ſanctum deſcēdere de cœlo, & dicere, Succidite arborē, & diſsipate illam, attamē germen radicū eius in terra dimittite, & vinciatur ferro & ære in herbis foris, & rore cœli conſpergatur, & cum feris ſit pabulū eius, donec ſeptem tempora mutentur ſuper eum: hæc eſt interpretatio ſentētiæ Altiſsimi, quæ
E peruēnit ſuper dominum meum regē, Eijcient te ab hominibus, & cum beſtijs ferisq; Infra. 5. f. erit habitatio tua, ‖ & fœnū vt bos comedes, & rore cœli infundēris: ſeptem quoq; tempora mutabuntur ſuper te, donec ſcias quòd dominetur excelſus ſuper regnum hominum, & cuicunq; voluerit det illud. Quòd autem præcepit vt relinqueretur germen radicū eius, id eſt arboris: regnū tuū tibi manebit poſtquam cognoueris poteſtatē eſſe cœleſtem. Quamobrem rex, cōſilium meum placeat ti- Eccle. 3. d. bi, ‖ & peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum: forſitan ignoſcet delictis tuis. Omnia *venerūt *hæc. ſuper Nabuchodonoſor regē. Poſt finē menſium duodecim, in aula Babylonis deambulabat. Reſpōditq; rex, & ait, Nónne hæc eſt Ba- *ciuitas. bylon *magna quā ego ædificaui in domum regni, in robore fortudinis meæ, & in gloria
F decôris mei? Cumq; ſermo adhuc eſſet in ore regis, vox de cœlo ruit, Tibi dicitur Nabu- *tuum. chodonoſor rex, Regnum *trāſibit à te, & ab *&. hominibus eijcient te, & cum beſtijs *feris erit habitatio tua: fœnum quaſi bos comedes, & ſeptem tempora mutabuntur ſuper te: donec ſcias quòd dominetur excelſus in regno hominum, & cuicunque voluerit det illud. Eadem hora ſermo completus eſt ſuper Nabuchodonoſor, & ex hominibus abiectus eſt, & fœnum vt bos comēdit, & rore cœli corpus eius infectum eſt: donec capilli eius in ſimilitudinem aquilarum creſcerent, & vngues eius quaſi auium.

Igitur poſt finem dierum ego Nabuchodonoſor oculos meos ad cœlum leuaui, & ſenſus meus redditus eſt mihi: & Altiſsimo G benedixi, & viuentem in ſempiternum laudaui, & glorificaui: ‖ quia poteſtas eius pote- Infra. 7. d. ſtas ſempiterna, & regnum eius in generatione & generatione: Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati ſunt: iuxta voluntatem enim ſuam facit tam in virtutibus cœli quam in habitatoribus terræ: & non eſt qui reſiſtat manui eius, & dicat ei, Quare feciſti? In ipſo tempore ſenſus meus reuerſus eſt ad me, & ad honorem regni mei, decoremq; peruenit: & figura mea reuerſa eſt ad me: & optimates mei, & magiſtratus mei requiſierunt me, & in regno meo reſtitutus ſum: & magnificentia amplior addita eſt mihi. Nunc igitur ego Nabuchodonoſor laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli: quia omnia opera eius vera, & viæ eius iudicia, & gradientes in ſuperbia poteſt humiliare.

S. Poſtquam Balſaſar in conuiuio bibit cum ſuis, ex vaſis templi Domini laudando idôla ſua, vidit digitos in pariete ſcribentes: quam ſcripturā ſolus Daniel legere potuit & interpretari, nēpe quòd quia ſequutus ipſum Nabuchodonoſor eleuauerat cor ſuum cōtra Deū laudans idôla, ſimiliter auferretur ei regnū: honorato igitur Daniele, ac rege ea nocte interempto ſucceſſit Darius Medus

CAP. V.

BAlſaſar rex fecit grande conuiuiū op- A
timatibus ſuis mille: & vnuſquiſq; ſecundum ſuam bibebat ætatem. Præcepit ergo iam temulentus vt afferentur vaſa aurea & argentea quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de templo quod fuit in Ieruſalem: vt biberent in eis rex & optimates eius, vxoresq; eius & cócubinæ. Tunc allata ſunt vaſa aurea * quæ aſportauerat de *& argenttemplo quod fuerat in Ieruſalem: & biberūt tea. 14. in eis rex & optimates eius, vxores & concubinæ illius. Bibebant vinū, & laudabant deos ſuos aureos & argenteos, æreos, ferreos, ligneosq; & lapideos. In eadem hora apparuerunt digiti, quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum in ſuperficie parietis aulæ regiæ: & rex aſpiciebat articulos manus ſcribentis. Tunc facies regis commutata eſt, B
& cogitationes eius conturbabant eum: & compages renum eius ſoluebantur, & genua eius adſeinuicem collidebantur. Exclamauit itaque rex fortiter vt introducerent magos,

בלטש אצר

Chaldæos & aruſpices. Et proloquens rex ait ſapientibus Babylonis, Quicunque legerit ſcripturam hanc, & interpretationem eius manifeſtam mihi fecerit, purpura veſtietur, & torquem auream habebit in collo, & tertius in regno meo erit. Tunc ingreſsi omnes ſapientes regis non potuerunt nec ſcripturam legere nec interpretationem indicare regi. Vnde rex Balſaſar ſatis conturbatus eſt, & vultus illius immutatus eſt: ſed & optimates eius turbabātur, Regina autem pro re quæ acciderat regi & optimatibus eius, domum conuiuij ingreſſa eſt: & proloquens ait, Rex in æternum viue: non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur. Eſt vir in regno tuo, qui ſpiritum deorum ſanctorum habet in ſe: & in diebus patris tui ſciētia & ſapientia inuentæ ſunt in eo: Nam & rex Nabuchodonoſor pater tuus principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, & aruſpicum cōſtituit eum, pater inquam tuus ô rex: quia ſpiritus amplior, & prudentia: intelligentiaque: interpretatio ſomniorum, & oſtenſio ſecretorum, ac ſolutio ligatorum inuentæ ſunt in eo, hoc eſt in Daniele: cui rex poſuit nomen Baltaſſar. nunc itaque Daniel
D vocetur, & interpretationem narrabit. Igitur introductus eſt Daniel coram rege. Ad quem præfatus rex ait, Tu es Daniel de filijs captiuitatis Iudæ, quem adduxit pater meus rex de Iudæa? Audiui de te quoniam ſpiritum deorum habeas: & ſcientia, intelligentiaque ac ſapiētia ampliores inuentæ ſunt in te. Et nūc introgreſsi ſunt in conſpectu meo ſapientes magi, vt ſcripturam hanc legerent, & interpretationem eius indicarent mihi: & ne-
mihi.16. quiuerunt ſenſum huius ſermonis edicere: Porrò ego audiui de te quòd poſsis obſcura interpretari, & ligata diſſoluere: ſi ergo vales ſcripturam legere, & interpretationem eius indicare mihi, purpura veſtiēris, & torquem auream circa collum tuum habebis, & tertius in regno meo princeps eris. Ad quæ reſpon-
E dens Daniel, ait coram rege, Munera tua ſint tibi, & dona domus tuæ alteri da: ſcripturam autem legam tibi, rex, & interpretationem eius oſtendam tibi. O rex, Deus altiſsimus regnum & magnificentiam, gloriam & honorē dedit Nabuchodonoſor patri tuo. Et propter magnificentiam quam dederat ei, vniuerſi populi, tribus, & linguæ tremebant, & metuebant eum. quos volebat interficiebat: & quos volebat, percutiebat: & quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat. Quando autem eleuatum eſt cor eius, & ſpiritus illius obfirmatus eſt ad ſuperbiam, depoſitus eſt de ſolio regni ſui, & gloria eius ablata eſt: & à filijs hominum eiectus eſt, ſed & cor eius cum beſtijs poſitum eſt, & cum F
onagris erat habitatio eius: ‖fœnum quoque Supra. 4.c
vt bos comedebat, & rore cœli corpus eius infectum eſt: donec cognoſceret quòd poteſtatem haberet Altiſsimus in regno hominum, & quemcunque voluerit ſuſcitabit ſuper illud. Tu quoque filius eius Balſaſar, non humiliaſti cor tuum, cùm ſcires hæc omnia: ſed aduerſum dominatorem cœli eleuatus es: & vaſa domus eius allata ſunt coram te: & tu, & optimates tui, & vxores tuæ, & concubinæ tuæ vinum bibiſtis in eis: deos quoque argenteos, & aureos, & æreos, ferreos, ligneosque, & lapideos qui non vident, neque audiunt, neque ſentiunt, laudaſti: porrò Deum qui habet flatum tuum in manu G
ſua & omnes vias tuas, non glorificaſti. Idcirco ab eo miſſus eſt articulus manus, qui ſcripſit hoc quod exaratum eſt. Hæc eſt autem ſcriptura quæ digeſta eſt: Mane, Thecel, Phares. Et hæc eſt interpretatio ſermonis. Mane: numerauit Deus regnum tuum, & cōpleuit illud. Thecel: appenſus es in ſtatēra, & inuentus es minus habēs. Phares: diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis. Tunc iubente rege indutus eſt Daniel purpura, & circúndata eſt torques aurea collo eius: & prædicatum eſt de eo quòd haberet po- *ſuo.
teſtatem tertius in regno*. Eadem nocte interfectus eſt Balſaſar rex Chaldæus. Et Darius Medus ſucceſsit in regnum, annos natus ſexaginta duos.

S. Daniel ſuper ſatrapas regni conſtituitur, & accuſatus quòd regis edictum non ſeruaſſet, quia Deum cœli orabat, miſſus eſt in lacum leonum, ſequentique die illæſus eductus, immiſſis ac ſubitò dilaniatis eius accuſatoribus: quare motus rex, in ſuis prouincijs Deum eius timendum præcepit.

CAP. VI.

PLacuit Dario, & conſtituit ſuper re- A
gnū ſatrapas centum viginti, vt eſſent in toto regno ſuo. Et ſuper eos, principes tres, ex quibus Daniel vnus erat: vt ſatrapæ illis redderent rationem, & rex non ſuſtineret moleſtiam. Igitur Daniel ſuperabat omnes principes & ſatrapas: quia ſpiritus Dei amplior erat in illo. Porrò rex cogitabat conſtituere eum ſuper omne regnum: vnde prin-
cipes & ſatrapæ quærebāt occaſionem vt in- *auferrent. Danielem. § regis. 17.
uenirent Danieli ex latere* regni: nullamque B
cauſam, & ſuſpicionem reperire potuerunt, eo quòd fidelis eſſet, & omnis culpa & ſuſpicio non inueniretur in eo. Dixerunt ergo viri illi, Non inueniemus Danieli huic aliquam occaſionem, niſi fortè in lege Dei ſui. Tūc principes & ſatrapæ ſurripuerūt regi, & ſic locuti ſunt ei, Dari rex, in æternū viue: cō-

filium inierunt omnes principes regni, magiſtratus & ſatrapæ, ſenatores & iudices, vt decretum imperatorum exeat, & edictum, Vt omnis qui petierit aliquam petitionem à quocunque Deo & homine, vſque ad triginta dies, niſi à te rex, mittatur in lacum leonum. Nunc itaque rex confirma ſententiam, & ſcribe decretum: vt non immutetur quod ſtatutum eſt à Medis & Perſis, nec præuaricari cuiquam liceat. Porrò rex Darius propoſuit edictum, & ſtatuit. Quòd cùm Daniel comperiſſet, id eſt cõſtitutam legem, ingreſſus eſt domum ſuam: & feneſtris apertis in cœnaculo ſuo, contra Ieruſalem tribus temporibus in die flectebat genua ſua, & adorabat, confitebaturque coram Deo ſuo ſicut & antè facere conſueuerat. Viri ergo illi curioſius inquirentes, inuenerunt Danielem orantem, & obſecrantem Deum ſuum. Et accedentes locuti ſunt regi ſuper edicto, Rex, nũquid non cõſtituiſti vt omnis homo qui rogaret quenquam de dijs & hominibus vſq; ad dies triginta, niſi te rex, mitteretur in lacũ leonum? Ad quos reſpondens rex, ait, Verus eſt ſermo iuxta decretũ Medorum atq; Perſarũ, quod præuaricari nõ licet. Tunc reſpõdentes dixerunt corã rege, Daniel de filij, captiuitatis Iudæ, nõ curauit de lege tua & de edicto quod cõſtituiſti: ſed tribus temporibus per diẽ orat obſecratione ſua. Quod verbum cùm audiſſet rex, ſatis cõtriſtatus eſt: & pro Daniele poſuit cor vt liberaret eum, & vſque ad occaſum ſolis laborabat vt erueret illum. Viri autem illi intelligentes regem, dixerunt ei, Scito, rex, quia lex Medorum atque Perſarum eſt, vt omne decretum quod conſtituerit rex, non liceat immutari. Tunc rex præcepit, & adduxerunt Danielem, & miſerunt eum in lacum leonum. Dixitq; rex Danieli, Deus tuus quem colis ſemper, ipſe liberabit te. Allatusque eſt lapis vnus, & poſitus eſt ſuper os laci: quem obſignauit rex annulo ſuo, & annulo optimatum ſuorũ, nequid fieret contra Danielem. Et abijt rex in domum ſuam, & dormiuit incœnatus, cibiq́ue non ſunt allati coram eo, inſuper & ſomnus receſſit ab eo. Tunc rex primo diluculo conſurgens, feſtinus ad lacum leonum perrexit: appropinquansq; lacui, Danielem voce lachrimabili inclamauit, & affatus eſt eum, Daniel ſerue Dei viuentis, Deus tuus cui tu ſeruis ſemper, putaſne valuit te liberare à leonibus? Et Daniel regi reſpondens ait, Rex in æternũ viue, ‖Deus meus miſit angelũ ſuum. & concluſit ora leonum, & non nocuerunt mihi: quia coram eo iuſtitia inuenta eſt in me: ſed & coram te, rex, delictum non feci. Tunc vehemẽter rex gauiſus eſt ſuper eo, & Danielem præcepit educi de lacu: eductuſque eſt Daniel de lacu, & nulla læſio inuenta eſt in eo, quia credidit Deo ſuo. Iubente autem rege adducti ſunt viri illi qui accuſauerunt Danielem: & in lacum leonum miſsi ſunt, ipſi & filij, & vxores eorum: & non peruenerunt vſque ad pauimentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia oſſa eorum comminuerunt. Tunc Darius rex ſcripſit vniuerſis populis, tribubus, & linguis habitantibus in vniuerſa terra. Pax vobis multiplicetur. A me conſtitutum eſt decretum, vt in vniuerſo imperio & regno meo tremiſcãt, & paueant Deum Danielis. ipſe eſt enim Deus viuens & æternus in ſecula: & regnum eius non diſsipabitur, & poteſtas eius vſque in æternum. Ipſe liberator atque ſaluator, faciens ſigna & mirabilia in cœlo & in terra: qui liberauit Danielem de lacu leonum. ‖Porrò Daniel perſeuerauit vſque ad regnum Darij, renumque Cyri Perſæ. ‖ manu. 1. Supra. 1. d.

S. Viſio Danielis de quatuor beſtijs quatuor regna deſignantibus: de antiquo dierum & throno eius ac miniſtris, quo iudicante perierunt beſtiæ: ad hunc accedens Filius hominis accipit poteſtatem æternã & incorruptibile regnum: declarantur regna per beſtias deſignata, & maxime quæ per quartam beſtiam & eius cornua deſignentur, quæ regnabit vſque ad tempus & tempora & dimidium temporis.

CAP. VII.

ANno primo Balſaſar regis Babylonis, Daniel ſomnium vidit: viſio autem capitis eius in cubili ſuo: & ſomnium ſcribens, breui ſermone comprehendit, ſummatimque perſtringens, ait, Videbam in viſione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno. Et quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari diuerſæ inter ſe. Prima quaſi leæna, & alas habebat aquilæ: aſpiciebam donec euulſæ ſunt alæ eius, & ſublata eſt de terra, & ſuper pedes quaſi homo ſtetit, & cor hominis datũ eſt ei. Et ecce beſtia alia ſimilis vrſo in parte ſtetit: & tres

ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & sic dicebant ei, Surge, comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebam, & ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis, quatuor super se: & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei. Post hæc aspiciebam in visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis, & fortis nimis: dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcãs: dissimilis autem erat cæteris bestijs: quas videram ante eam, & habebat cornua decem.
Consyderabam cornua, & ecce cornu aliud
C paruulum ortum est de medio eorum: & tria de cornibus primis euulsa sunt à facie eius, & ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda: thronus eius, flammæ ignis: rotæ eius ignis ac-
Apoc.5.d. census. ‖Fluuius igneus rapidusque egrediebatur à facie eius: millia millium ministrabãt ei, & decies millies centena millia assistebant
D ei: iudicium sedit, & libri aperti sunt. Aspiciebam propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur: & vidi quoniã interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditum esset ad comburendum igni. aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas: & tempora vitæ constituta essent eis vsque ad tempus & tempus. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquũ dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus,
Luc.1.e. & linguæ ipsi seruient: ‖potestas eius, potes-
Mich. 4.c tas æterna quæ non auferetur, & regnum e-
Su.3.g.4.g ius quod non corrumpetur. Horruit spiritus meus, ego Daniel territus sum in his, & vi-
E siones capitis mei cõturbauerunt me. Accessi ad vnum de assistentibus, & veritatẽ quærebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum, & docuit me, Hæ quatuor bestiæ magnæ: quatuor sunt regna, quæ consurgent de terra. Suscipient autem regnũ sancti Dei altissimi: & obtinebunt regnũ vsque in seculum & seculum seculorum. Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta, quæ erat dissimilis valdè ab omnibus, & terribilis nimis: dentes & vngues eius ferrei: comedebat & comminuebat, & reliqua pedibus suis conculcabat. & de cornibus decem quæ habebat in capite: & de alio quod ortum fuerat, ante quod ceciderant tria cornua: & de cornu illo quod habebat oculos, & os loquens grandia, & maius erat cæteris. Aspiciebam: & ecce cornu illud faciebat bel-F lum aduersus sanctos, & præualebat eis: donec venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis excelsis, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti. Et sic ait, Bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit vniuersam terram, & conculcabit, & cõminuet eam. Porrò cornua decem ipsius regni, decem reges erunt: & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres reges humiliabit. Et sermones contra excelsum lo-G quetur, & sanctos Altissimi conteret: & putabit quòd possit mutare tempora & leges, & tradentur in manu eius vsque ad tempus & tempora & dimidium temporis. Et iudicium sedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsque in finem. ‖Regnum autem Lucæ.1.c. & potestas, & magnitudo regni quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum Altissimi: cuius regnum, regnũ sempiternum est, & omnes reges seruient ei & obedient. Hucusque finis verbi. Ego Daniel multùm cogitationibus meis conturbabar, & facies mea mutata est in me, verbum autem in corde meo conseruaui.

S. Visio de ariete duorum cornuum, & hirco vnius ac postmodum quatuor cornuum qui deuicit arietem: quorũ ille regem Medorum ac Persarum designat, hic autem regem Græcorum: additur prophetia de rege impudente, ipsiusque tyrannide, dolo & superbia, qui sine manu conteretur. CAP. VIII.

A Nno tertio regni Balsasar regis, visio A apparuit mihi. Ego Daniel, post id quod viderã in principio, vidi in visione mea, cùm essem in Susan castro quod est in Aelã 'regione': vidi autẽ in visione esse me super portã Vlai. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce aries vnus stabat ante paludẽ, habẽs cornua excelsa, & vnum excelsius altero atq; succrescens. Postea vidi arietem cornibus ventilantem *contra Occidentem, & contra Aquilonem, & contra Meridiem: & omnes

'ciuitate.

*contrà Orientem &.13.

omnes bestiæ non poterant resistere ei, neque liberari de manu eius: fecitque secũdùm
B voluntatem suam, & magnificatus est. Et ego intelligebam: ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, & non tangebat terram: porrò hircus habebat cornu insigne inter oculos suos. Et venit vsque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante portam, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Cumque appropinquasset propè arietem, efferatus est in eum, & percussit arietem: & comminuit duo cornua eius, & non poterat aries resistere ei: cùmque eum misisset in terrã, conculcauit, &
C nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumque creuisset, fractum est cornu magnum, & orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor ventos cœli. De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum: & factum est grande contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem. Et magnificatum est vsque ad fortitudinem cœli: & deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eas. Et vsque ad principem fortitudinis magnificatum est: & ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est *contra iuge sacrificium propter peccata: & prosternetur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur. Et audiui vnum de sanctis loquentem: & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquẽti, Vsquequo visio, & iuge sacrificium, & peccatum desolationis quæ facta est: & sanctuariũ, & fortitudo conculcabitur? Et dixit ei, Vsque
*dies ad vesperam & mane, *duo millia trecenti: & mundabitur sanctuarium. Factum est autem cùm viderem ego Daniel visionem, & quærerem intelligentiam: ecce stetit in conspectu meo quasi species viri. Et audiui vocem
Infra. 9. f. viri inter Vlai: & clamauit, & ait, ‖Gabriel
E fac intelligere istum visionem. Et venit, & stetit iuxtà vbi ego stabam: cumque veniisset, pauens corrui in faciem meam, & ait ad me, Intellige fili hominis, quoniam in tempore finis complebitur visio. Cumque loqueretur ad me, collapsus sum pronus in terram: & tetigit me, & statuit me in gradu meo, dixitque mihi, Ego ostendam tibi quæ futura sunt in nouissimo maledictionis: quoniam habet tẽpus finem suum. Aries quem vidisti habere
F cornua, rex Medorũ est atque Persarũ. Porrò hircus caprarum: grex Græcorum est. & cornu grande quod erat inter oculos eius: ipse est rex primus. Quòd autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo: quatuor reges de gente eius consurgent, sed non in fortitudine eius. Et post regnum eorum cùm creuerint iniquitates, consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones. & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis: & supra quàm credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & faciet. Et interficiet robustos, & populum sanctorum secundùm voluntatem suam, & dirigetur dolus in manu eius: & cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos: & contra principem principum consurget, & sine manu conteretur. Et visio vespere & mane, G
quæ dicta est, vera est: tu ergo visionẽ signa, quia post multos dies erit. Et ego Daniel langui, & egrotaui per dies: cùmque surrexissem, faciebam opera regis, & stupebam ad visionem, & non erat qui interpretaretur.

S. Post orationem Danielis qua confitetur Iudæos propter sua & patrum peccata venisse in magnam afflictionem, petens Dei misericordiam erga populum suum: fit ipsi reuelatio de 70. hebdomatibus vsque ad vnctionem Sanctisanctorum, & de Christi morte, populoque eius perdendo, & abominatione desolationis in templo. CAP. IX.

IN anno primo ‖Darij filij Assueri de semi A
ne Medorum, qui imperauit super regnũ Ierc. 25. c. & 29. c.
Chaldæorum: Anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni. Et posui faciem meam ad Dominũ Deum meum ▷. 4.
rogare & deprecari in ieiunijs, sacco & cinere. Et oraui Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi, ‖Obsecro Domine Deus 2. Esdr. 1. b.
magne & terribilis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus te & custodientibus mandata tua. ‖Peccauimus, iniquitatem Baruc. 1. c.
fecimus, impie egimus, & recessimus: & declinauimus à mandatis tuis ac iudicijs. Non B
obediuimus seruis tuis prophetis qui locuti sunt in nomine tuo regibus nostris, principibus nostris, patribus nostris, omniq; populo terræ. Tibi Domine iustitia: nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iuda, & habitatoribus Ierusalẽ & omni Israel, his qui propè sunt, & his qui procul in vniuersis terris ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorũ, in quibus peccauerunt in te. Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris qui peccauerunt: Tibi autem Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus à te, & nõ audiuimus vocẽ Domini Dei nostri vt ambularemus in lege eius quam posuit nobis per seruos suos prophetas. Et omnis Israel C
præuaricati sunt legẽ tuam, & declinauerũt ne audirent vocẽ tuam: & stillauit super nos

Deut.27.c. maledictio & detestatio ‖quæ scripta est in libro Moysi serui Dei, quia peccauimus ei. Et statuit sermones suos quos locutus est super nos & super principes nostros qui iudicauerunt nos, vt superinduceret in nos magnum malum quale nunquam fuit sub omni cœlo, secundùm quòd factum est in Ierusalem: Sicut scriptum est in lege Moysi, omne malum hoc venit super nos: & non rogauimus faciem tuam Domine Deus noster, vt reuerteremur ab iniquitatibus nostris,& co-
D gitaremus veritatem tuam. Et vigilauit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos: iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis quæ fecit: nõ enim audiui-
Baruch.2.c mus vocem eius. ‖Et nũc Domine Deus no-
Exod.15.c. ster ‖qui eduxisti populum tuum de Terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundùm diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus. Domine in omnem iustitiam tuam auertatur obsecro ira tua, & furor tuus à ciuitate tua Ierusalem, & à mõte sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum, Ierusalẽ & populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum
E nostrum. Nũc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui, & preces eius: & ostende faciem tuam super sanctuarium tuũ quod desertum est propter temetipsum. Inclina Deus meus aurem tuam, & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & ciuitatẽ super quam inuocatũ est nomen tuum: neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Exaudi Domine, placare Domine: attende & fac, ne moreris propter temetipsum Deus meus: quia nomẽ tuum inuocatum est super ciuitatem & super populum tuum. Cumque adhuc loquerer, & orarem, & confiterer peccata mea & peccata populi mei Israel, & prosternerẽ pre-
F ces meas in conspectu Dei mei, pro monte sancto Dei mei, Adhuc me loquente in ora-
Supra.8.e. tione, ecce vir Gabriel ‖quem videram in visione à principio, cito volãs tetigit me in tẽpore sacrificij vespertini. Et docuit me, & locutus est mihi, dixitque, Daniel, nunc egressus sum vt docerem te, & intelligeres. Ab exordio precum tuarũ egressus est sermo, ego autem veni vt indicarem tibi, quia vir desyderiorum es: tu autem animaduerte sermonem
Matt.24.b & intellige visionem. ‖Septuaginta hebdo-
Iohan.1.g. mades abbreuiatæ sunt super populum tuum & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatũ, & deleatur iniquitas, & adducatur iusti-
*prophetes, 6. tia sempiterna, & impleatur visio & *prophetia'; & vngatur Sanctus sanctorũ. Scito ergo & animaduerte: ab exitu sermonis vt iterum ædificetur Ierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomades septẽ & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursum ædificabitur platea, & muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexagintaduas occidetur Christus: & non erit eius populus qui eum negaturus est. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmauit autem pactũ multis hebdomada vna: & in dimidio hebdomadis defi- Matt.24.b
ciet hostia & sacrificium: ‖& erit in templo abominatio desolationis: & vsque ad cõsummationem & finem perseuerabit desolatio.

S. *Vbi se afflixisset Daniel videt virũ lineis vestitum qui hîc describitur, & territus ac tremens confortatur semel & iterum: de resistente principe regni Persarum, de principe Græcorum, & de Michaele principe Iudæorum qui solus auxiliatur.*

CAP. X.

ANno tertio *Cyri regis Persarũ, verbum reuelatum est Danieli cognomento Baltassar, & verbum verum, & fortitudo magna: intellexitq; sermonem, intelligẽtia enim est opus in visione. In diebus illis ego Daniel lugebam triũ hebdomadarum diebus, panem desyderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, sed neq; vnguento vnctus sum: donec cõplerentur trium hebdomadarum dies. Die autem vicesima & quarta mensis primi eram iuxta fluuium magnũ, qui est Tigris. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolithus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius vt lampas ardens: & brachia eius, & quæ deorsum sunt vsq; ad pedes, quasi species æris cãdentis: & vox sermonũ eius vt vox multitudinis. Vidi aũt ego Daniel solus visionẽ: B
porrô viri qui erant mecum nõ viderunt, sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum. Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc: & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quicquã virium. Et audiui vocem sermonũ eius: & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ. Et ecce manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. Et dixit ad me, Daniel vir desyderiorum intelli ge verba quæ ego loquor ad te, & sta in gradu tuo: nunc enim sum missus ad te. Cumq; dixisset mihi sermonẽ istũ, steti tremens. Et ait C
ad me, Noli metuere Daniel: quia ex die primo

mo quo posuisti cor tuum ad intelligẽdum, vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus: & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarũ. Veni autem vt docerem te quæ ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus: quoniam adhuc visio in dies. Cùmque loqueretur mihi huiuscemodi verbis, deieci vultum meum ad terrã, & tacui. Et ecce quasi similitudo filj hominis tetigit labia mea: & aperiens os meum locutus sum, & dixi ad eum qui stabat contra me, Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt cõpages meæ, & nihil in me remansit virium. Et quomodo poterit seruus Domini mei loqui cum Domino meo? nihil in me remansit virium, sed & halitus meus intercluditur. Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis, & confortauit me, & dixit, Noli timere vir desyderiorum, pax tibi: confortare, & esto robustus. Cùmque loqueretur mecum, cõualui, & dixi, Loquere Domine mi, quia confortasti me. Et ait, Nũquid scis quare venerim ad te? & nunc reuertar, vt prælier aduersum principem Persarum. cùm ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. veruntamen annuntiabo tibi quod expressum est in scriptura veritatis: & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester.

S. Vaticinium de regibus Persarũ & rege Græcorum: de bellis ac insidijs inter reges Austri & Aquilonis, & de rege qui Deum deorum non reputabit, sed plurima aduersus ipsum loquetur, & quæ prouinciæ ab illo euadent, qui búsue dominabitur:

CAP. XI.

A EGo autem ab anno primo Darij Medi stabam vt confortaretur & roboraretur. Et nunc veritatem annuntiabo tibi. Ecce adhuc tres reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimijs super omnes: & cùm inualuerit diuitijs suis, concitabit omnes aduersum regnum Græciæ. Surget verò rex fortis, & dominabitur potestate multa: & faciet quod placuerit ei. Et cũ steterit, conteretur regnũ eius, & diuidetur in quatuor vẽtos cœli: sed nõ in posteros eius, neq; secundùm potentiã illius qua dominatus est. lacerabitur enim regnũ eius etiã in externos, exceptis his. Et confortabitur rex Austri, & de principibus eius: præualebit super eum, & dominabitur ditione. multa enim dominatio eius. Et post finem annorũ fœderabuntur: filiaq; regis Austri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiã, & non obtinebit fortitudinẽ brachij, nec stabit semen eius: & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam, adolescentes eius, & qui confortabant eam in temporibus. Et B stabit de germine radicũ eius plantatio: & veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis, & abutetur eis, & obtinebit. Insuper & deos eorum, & sculptilia, vasa quoque pretiosa argenti & auri, captiua ducet in Aegyptum: ipse præualebit aduersus regem Aquilonis. Et intrabit in regnum rex Austri, & reuertetur ad terram suam. Filij autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum: & veniet properans & inundans: & reuertetur & concitabitur, & cõgredietur cum robore eius. Et prouocatus rex Austri egredietur, & pugnabit aduersus regem Aquilonis, & præparabit multitudinem nimiam, & dabitur multitudo in manus eius. Et capiet multitudinem, & exaltabitur cor eius, & deijciet multa millia: sed non præualebit. Conuertetur enim rex Aqui C lonis, & præparabit multitudinem multo maiorem quàm prius: & in fine temporum annorumque veniet properãs cum exercitu magno & opibus nimijs. ‖Et in temporibus illis Isai. 9. c multi consurgent aduersus regem Austri: filij quoque præuaricatorum populi tui extollentur vt impleant visionem, & corruent. Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes munitissimas: & brachia Austri non sustinebunt, & consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo. Et faciet veniens super eum iuxta placitũ suum, & non erit qui stet contra faciem eius: & stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius. Et ponet faciem suam vt veniat ad tenẽdum vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo: & filiam fœminarum dabit ei, vt euertat illud: & non stabit, nec illius erit. Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas: & cessare faciet principem opprobrij sui, & opprobrium eius conuertetur in eum. Et D conuertet faciem suam ad imperium terræ suæ, & impinget, & corruet, & non inuenietur. Et stabit in loco eius vilissimus, & indignus decore regio: & in paucis diebus conteretur, non in furore nec in prælio. Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clàm, & obtinebit regnum in fraudulentia. Et brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius, & conterentur: insuper & dux fœderis. Et post amicitias, cũ eo faciet dolum: & ascendet, & superabit in modico populo. Et abundantes & huberes vrbes ingredietur: & faciet quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius: rapinas & prædam & diuitias eorum dissipabit: & contra firmissimas cogitationes inibit: & hoc

vſque ad tempus. Et concitabitur fortitudo eius & cor eius aduerſum regem Auſtri in exercitu magno: & rex Auſtri prouocabitur ad bellum multis auxilijs & fortibus nimis : & non ſtabunt, quia inibunt aduerſus eum con
E ſilia. Et comedentes panem cum eo, cõterent illum, exercitusque eius opprimetur : & cadent interfecti plurimi. Duorum quoque regum cor erit vt malefaciant, & ad menſam vnam mẽdacium loquentur, & non proficiẽt: quia adhuc finis in aliud tempus. Et reuertetur in terram ſuam cum opibus multis: & cor eius aduerſum teſtamentum ſanctum, & faciet, & reuertetur in terram ſuam. Statuto tẽpore reuertetur, & veniet ad Auſtrum: & non erit priori ſimile nouiſsimum. Et venient ſuper eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur, & indignabitur contra teſtamentum ſanctuarij, & faciet: reuertetúrque, & cogitabit aduerſum eos qui dereliquerunt teſtamẽtum ſanctuarij. Et brachia ex eo ſtabunt, & polluent ſanctuarium fortitudinis, & auferent iuge ſacrificium: & dabunt abominationem in deſolationem. Et impij in teſtamẽtum ſimulabunt fraudulẽter: populus autem
F ſciens Deum ſuum, obtinebit & faciet. Et docti in populo docebunt plurimos: & ruent in gladio & in flamma & in captiuitate & in rapina dierum. Cumque corruerint, ſubleuabũtur auxilio paruulo: & applicabuntur eis plurimi fraudulenter. Et de eruditis ruent, vt cõflentur : & eligantur & dealbentur vſque ad tempus præfinitum : quia adhuc aliud tempus erit, Et faciet iuxta voluntatem ſuam rex, & eleuabitur & magnificabitur aduerſus omnem Deum : & aduerſus Deum deorum loquetur magnifica, & dirigetur, donec compleatur iracũdia. perpetrata quippe eſt definitio. Et Deum patrum ſuorum non reputabit: & erit in concupiſcentijs fœminarum, nec quenquam deorum curabit : quia aduerſum vniuerſa conſurget. Deum autem Maozim in loco ſuo venerabitur: & Deum quem ignorauerunt patres eius colet auro, & argento, &
G lapide pretioſo, rebuſque pretioſis. Et faciet
non. vt muniat Maozim cum deo alieno quẽ cognouit: & multiplicabit gloriam, & dabit eis poteſtatem in multis, & terram diuidet gratuito. Et in tempore præfinito præliabitur aduerſus eum rex Auſtri: & quaſi tempeſtas veniet contra illum rex Aquilonis in curribus & in equitibus & in claſſe magna: & ingredietur terras, & conteret & pertranſiet. Et introibit in terram glorioſam, & multi corruent: hæ autem ſolæ ſaluabuntur de manu eius, Edõ, & Moab, & principium filiorũ Ammon. Et mittet manum ſuam in terras: & Terra-Aegypti non effugiet. Et dominabitur theſaurorum auri, & argenti, & in omnibus pretioſis Aegypti: per Lybiam quoque, & Aethiopiam trãſibit. Et fama turbabit eũ ab Oriente & ab Aquilone: & veniet in multitudine magna vt conterat & interficiat plurimos. Et figet tabernaculum ſuum Apadno inter maria, ſuper montem inclytum & ſanctum : & veniet vſque ad ſummitatem eius, & nemo auxiliabitur ei.

S. Poſt magnam afflictionem tandem ſaluabuntur reliquiæ Iudæorum, & ex mortuis quidam reſurgent ad vitam, & quidam ad opprobrium: docti verò ac doctores fulgebunt: de duobus ad ripas fluminis ſtantibus, & viro lineis veſtito qui temporis aperit determinationem, & de completione huius prophetiæ poſt ſtatutum tempus.

CAP. XII.

IN tempore autem illo conſurget Michael A
princeps magnus, qui ſtat pro filijs populi tui: & veniet tẽpus quale nõ fuit ab eo ex quo gentes eſſe cœperunt vſque ad tẽpus illud. Et in tempore illo ſaluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æter- Matt. 24. e
nam, & alij in opprobriũ vt videant ſemper. Qui autem docti fuerint, fulgebũt quaſi ſplẽdor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Tu autẽ Daniel claude ſermones, & ſigna li- B
brũ vſq; ad tempus ſtatutũ: plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia. Et vidi ego Daniel, & ecce quaſi duo alij ſtabant: vnus hinc ſuper ripam fluminis, & alius inde ex
altera ripa fluminis. Et "dixi" viro qui erat in- "dixit. t.
dutus lineis, qui ſtabat ſuper aquas fluminis. Vſquequo finis horum mirabilium? Et audiui virum qui indutus erat lineis, qui ſtabat ſu C
per aquas fluminis, ‖cùm eleuaſſet dexteram Apo. 10. a.
& ſiniſtram ſuam in cœlum, & iuraſſet per viuentem in æternum, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis. Et cùm complete fuerit diſperſio manus populi ſancti, complebuntur vniuerſa hæc. Et ego audiui, & nõ intellexi. Et dixi, Domine mi quid erit poſt hæc? & ait, Vade Daniel: quia clauſi ſunt, ſignatiq; ſermones vſq; ad præfinitum tempus. Eligentur & dealbabũtur, & quaſi ignis probabũtur multi: & impie agent impij, neq; intelligẽt omnes impij, porrò docti intelligent. D
Et à tempore cùm ablatũ fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem: dies mille, ducenti nonaginta. Beatus qui expectat & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque. Tu autem vade ad præfinitum: & requieſces, & ſtabis in ſorte tua, in finem dierum.

Hucuſ-

Hucusque Danielem in Hebræo volumine legimus.

Quæ sequuntur vsque ad finem libri, de Theodotionis editione translata sunt.

S. *Castissimam Susannam impudici presbyteri, quum eius concubitu frui non possent, falsò adulterij accusant: sed quum ad mortem duceretur, orãtem exaudiuit Deus: & per puerũ Danielem proprio ore conuictos senes, iure talionis populus interimit.*

CAP. XIII.

A ET erat vir habitãs in Babylone, & nomen eius Ioacim: & accepit vxorem nomine Susannam filiam Helciæ, pulchram nimis, & timentem Deum. parentes enim illius cum essent iusti, erudierunt filiã suam secundum legem Moysi. Erat autem Ioacim diues valde, & erat ei pomarium vicinũ domui suæ: & ad ipsum confluebant Iudæi, eo quòd esset honorabilior omnium. Et cõstituti sunt duo senes iudices in illo anno, de quibus locutus est Dominus, Quia egressa est iniquitas de Babylone à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Isti frequentabant domũ Ioacim, & veniebãt ad eos omnes qui habebãt iudicia. Cum autem populus reuertisset per meridiem, ingrediebatur Sasanna, & deambulabat in pomario viri sui. Et videbant eam senes quotidie ingredientem, & deambulantem: & exarserunt in concupiscentiam eius. & euerterunt sensum suũ, & declinauerunt oculos suos vt nõ
B viderent cœlum, neq; recordarẽtur iudiciorum iustorum. Erant ergo ambo vulnerati amore eius, nec indicauerũt sibi vicissim dolorem suum: erubescebant enim indicare sibi concupiscentiam suam, volentes concumbere cum ea. & obseruabant quotidie solicitius videre eam. Dixitque alter ad alterum, Eamus domum, quia hora prandij est. Et egressi recesserunt à se. Cumque reuertissent venerunt in vnum: & sciscitantes abinuicem causam, confessi sunt concupiscentiam suã: & tunc in cõmuni statuerunt tempus quando eam possent inuenire solam. Factum est autem, cum obseruarent diem aptũ, ingressa est aliquãdo sicut heri & nudiustertius, cum duabus solis puellis, voluitq; lauari in pomario. æstus quippe erat: & nõ erat ibi quisquã, præter duos senes absconditos & contemplãtes eã. Dixit ergo puellis. Afferte mihi oleũ, & smigmata, & ostia pomarij claudite, vt lauer. Et fecerunt sicut præceperat: clauserũtq; ostia pomarij, & egressæ sunt per posticum vt afferrent quæ iusserat. nesciebantq; senes
C intus esse absconditos. Cum autẽ egressæ essent puellæ, surrexerũt duo senes, & accurrerunt ad eam, & dixerunt, Ecce, ostia pomarij clausa sunt, & nemo nos videt, & nos in cõcupiscẽtia tui sumus: quam ob rem assentire nobis, & cõmiscere nobiscum. quod si nolueris, dicemus contra te testimoniũ, quòd fuerit tecum iuuenis, & ob hãc causam emiseris puellas à te. Ingemuit Susanna, & ait, Angustiæ sunt mihi vndique. si enim hoc egero, mors mihi est: si autem non egero, nõ effugiã manus vestras. Sed melius est mihi absq; opere incidere in manus vestras, quàm peccare in cõspectu Domini. Et exclamauit voce magna Susanna: exclamauerunt autem & senes aduersus eã. Et cucurrit vnus ad ostia pomarij, & aperuit. Cum ergo audissent clamorẽ famuli domus in pomario, irruerunt per posticum, vt viderent quidnã esset. Postquam autẽ senes locuti sunt, erubuerunt serui vehementer: quia nunquã dictus fuerat ser-
D mo huiuscemodi de Susanna. Et facta est dies crastina. Cũq; venissent populus ad Ioacim virum eius, venerunt & duo presbyteri pleni iniqua cogitatione aduersus Sasannã, vt interficerent eam. Et dixerunt corã populo, Mittite ad Susannã filiam Helciæ vxorem Ioacim Et statim miserunt. Et venit cum parentibus, & filijs, & vniuersis cognatis suis. porrò Susanna erat delicata nimis, & pulchra specie. At iniqui illi iusserũt vt discooperiretur (erat enim cooperta) vt vel sic satiarẽtur decore eius. Flebant igitur sui & omnes qui nouerant eam. Consurgentes autẽ duo presbyteri in medio populi, posuerunt manus suas super caput eius. Quæ flens suspexit ad cœlum. erat enim cor eius fiduciam habẽs in Domino. Et dixerunt presbyteri, Cũ deambularemus in pomario soli, ingressa est hæc cum duabus puellis: & clausit ostia pomarij, & dimisit à se puellas. Venitq; ad eam adolescens qui erat abscõditus, & concubuit cum ea. Porrò nos cũ essemus in angulo pomarij, videntes iniquitatem, cucurrimus ad eos, &
E vidimus eos pariter commiscẽri. Et illũ quidem non quiuimus cõprehendere, quia fortior nobis erat, & apertis ostijs exiliuit: hanc

autem

autem cùm apprehendiſſemus,interrogauimus quiſnam eſſet adoleſcens, & noluit indicare nobis.huius rei teſtes ſumus.Credidit eis multitudo quaſi ſenibus & iudicibus populi,& condemnauerunt eam ad morté.Exclamauit autem voce magna Suſanna,& dixit, Deus æterne, qui abſconditorum es cognitor, qui noſti omnia antequam fiant, tu ſcis quoniam falſum teſtimonium tulerunt contra me:& ecce morior,cum nihil horum fecerim quæ iſti malitioſè compoſuerũt aduerſum me.Exaudiuit autem Dominus vocem eius.Cumq; duceretur ad mortem,ſuſcitauit Dominus ſpiritum ſanctum pueri iunioris,cuius nomen Daniel:exclamauit voce magna, Mundus ego ſum à ſanguine huius,Et conuerſus omnis populus ad eum,dixit, Quis eſt iſte ſermo quem tu locutus es? Qui cùm ſtaret in medio eorum,ait,Sic fatui filij Iſrael,non iudicantes neq; quod verum eſt cognoſcentes,cõdemnaſtis filiam Iſrael? Reuertimini ad iudicium, quia falſum te-
F ſtimonium locuti ſunt aduerſus eam.Reuerſus eſt ergo populus cum feſtinatione,& dixerunt ei ſenes, Veni, & ſede in medio noſtrum, & indica nobis:quia tibi Deus dedit honorem ſenectutis.Et dixit ad eos Daniel, Separate illos ab inuicem procul, & dijudicabo eos. Cùm ergo diuiſi eſſent alter ab altero,vocauit vnum de eis,& dixit ad eum,Inueterate dierum malorum, nunc venerunt peccata tua quæ operabaris prius, iudicans iudicia iniuſta,innocentes opprimens & di
Exod.23.a mittens noxios,‖dicente Domino,Innocentem & iuſtum non interficies. Nunc ergo ſi vidiſti eam, dic ſub qua arbore videris eos
G colloquentes ſibi.Qui ait,Sub ſchino.Dixit autem Daniel, Rectè mentitus es in caput tuum:ecce enim angelus Dei accepta ſententia ab eo,ſcindet te medium.Et amoto eo iuſſit venire alium,& dixit ei,Semen Chanáan, & non Iuda,ſpecies decepit te, & concupiſcẽtia ſubuertit cor tuum: ſic faciebatis filiabus Iſrael, & ille timentes loquebantur vobis: ſed non filia Iuda ſuſtinuit iniquitatem veſtram.Nunc ergo dic mihi ſub qua arbore comprehenderis eos loquentes ſibi? Qui ait, Sub prino.Dixit autẽ ei Daniel,Rectè mentitus es & tu in caput tuum: manet enim angelus Domini,gladium habens,& vt ſecet te medium,& interficiat vos.Exclamauit itaq; omnis cœtus voce magna, & benedixerunt Deum qui ſaluat ſperantes in ſe.Et conſurrexerunt aduerſus duos presbyteros (conuicerat enim eos Daniel ex ore ſuo falſum dixiſſe teſtimonium) feceruntq; eis ſicut male
Deut.9.d. egerant aduerſus proximum, vt facerent‖ſecundum legem Moyſi: & interfecerunt eos, & ſaluatus eſt ſanguis innoxius in die illa. Helcias autem, & vxor eius laudauerunt Deum pro filia ſua Suſanna cum Ioacim marito eius, & cognatis omnibus:quia nõ eſſet inuenta in ea res turpis.Daniel autem factus eſt magnus in conſpectu populi à die illa, & deinceps. Et rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos,& ſuſcepit Cyrus Perſes regnum eius.

S. *Fraudes ſacerdotum idôli Bel, qui appoſitos illi cibos occultè auferebãt, regi per Danielem detectæ ſunt, ipſiſq; interemptis idôlum vnà cum templo ſuo euerſum eſt:ſimiliter & draconem quem colebant Babylonij,iniecta in os maſſa ex pice,adipe & pilis confecta, Daniel interfecit:quapropter inſtantibus Babylonijs miſſus eſt in lacum leonum,illæſusq; ſeruatus, allato etiam illi per prophetam Habacuc prandio ex Iudæa:quod videns rex,aduerſarijs illius à leonibus in momento deuoratis,iubet omnes timere Deum Danielis.*

CAP. XIIII.

ERat autem Daniel conuiua regis, & A honoratus ſuper omnes amicos eius. Erat quoq; idôlum apud Babylonios nomine Bel: & impendebãtur in eo per dies ſingulos, ſimilæ artabæ duodecim, & oues quadraginta, viniq; amphoræ ſex.Rex quoque colebat eum,& ibat per ſingulos dies adorare eum: porrò Daniel adorabat Deum ſuum.Dixitq; ei rex,Quare non adoras Bel? Qui reſpondens ait ei, Quia non colo idôla manufacta, ſed viuentem Deum qui creauit cœlum & terram, & habet poteſtatẽ omnis carnis.Et dixit rex ad eum,Non videtur tibi eſſe Bel viuens deus?an nõ vides quanta comedat & bibat quotidie? Et ait Daniel arridens,Ne erres rex.iſte eſt enim intrinſecus B luteus,& forinſecus æreus, neq; comèdit aliquãdo.Et iratus rex vocauit ſacerdotes eius, & ait eis, Niſi dixeritis mihi quis eſt qui comedat impenſas has,moriemini.Si autem oſtenderitis quoniam Bel comedat hæc, morietur Daniel quia blaſphemauit in Bel. Et dixit

dixit Daniel regi, Fiat iuxta verbum tuum. Erant autem ſacerdotes Bel ſeptuaginta, exceptis vxoribus & paruulis & filijs. Et venit
C rex cum Daniele in templum Belis. Et dixerunt ſacerdotes Belis, Ecce nos egredimur foras: & tu rex pone eſcas, & vinum miſce, & claude oſtium, & ſigna annulo tuo: & cũ ingreſſus fueris mane, niſi inueneris omnia
*conſidebãt comeſta à Bel, morte moriemur, vel Daniel qui mentitus eſt aduerſum nos. "Contemnebant autem, quia fecerant ſub menſa abſconditum introitum, & per illum ingrediebantur ſemper, & deuorabant ea. Factum eſt igitur poſtquam egreſſi ſunt illi, & rex poſuit cibos ante Bel, præcepit Daniel pueris ſuis, & attulerunt cinerem, & cribrauit per totum templum coram rege: & egreſſi clauſerunt oſtium: & ſignantes annulo regis abierunt. Sacerdotes autem ingreſſi ſunt nocte iuxta conſuetudinem ſuam, & vxores, & filij eorũ: & comederunt omnia, & biberunt. Surrexit autem rex primo diluculo, & Daniel cum eo. Et ait rex, Saluáne ſunt ſignacula Dani-
D el? Qui reſpondit, Salua rex. Statimq; cum aperuiſſet oſtium, intuitus rex menſam, exclamauit voce magna, Magnus es Bel, & non eſt apud te dolus quiſquã. Et riſit Daniel: & tenuit regem, ne ingrederetur intrò, & dixit, Ecce pauimentum, animaduerte cuius veſtigia ſint hæc. Et dixit rex, Video veſtigia virorũ, & mulierũ & infantium. Et iratus eſt rex. Tunc apprehendit ſacerdotes, & vxores & filios eorum: & oſtenderunt ei abſcondita oſtiola per quæ ingrediebantur, & conſumebant quæ erant ſuper menſam. Occîdit ergo illos rex, & tradidit Bel in poteſtatẽ Danielis: qui ſubuertit eum, & templum eius. Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylonij. Et dixit rex Danieli, Ecce, nunc non potes dicere quia iſte nó ſit Deus viuens: adora ergo eum. Dixitque Daniel,
E Dominum Deum meũ adoro: quia ipſe eſt
*iſte aũt nõ eſt Deus viuens. Deus viuens: * Tu autem rex da mihi poteſtatem, & interficiam draconem abſque gladio & fuſte. Et ait rex, Do tibi. Tulit ergo Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit pariter: fecitq; maſſas, & dedit in os draconis, & diruptus eſt draco. Et dixit, *Ecce quẽ colebatis. Quod cùm audiſſent Babylonij, indignati ſunt vehementer: & cõgregati aduerſum regem, dixerunt, Iudæus factus eſt rex: Bel deſtruxit, draconem interfecit, & ſacerdotes occîdit. Et dixerunt cùm veniſſent ad regem, Trade nobis Danielem, alioquin F interficiemus te & domum tuam. Vidit ergo rex quòd irruerent in eum vehemẽter: & neceſsitate compulſus tradidit eis Danielem. Qui miſerunt eum in lacum leonum, & erat ibi diebus ſex. Porrò in lacu erant leones ſeptem, & dabantur eis duo corpora quotidie, & duæ oues & tunc non data ſunt eis, vt deuorarent Danielem. Erat autem Habacuc propheta, in Iudæa, & ipſe coxerat pulmentum, & intriuerat panes in alueolo: & ibat in campum vt ferret meſſoribus. Dixitque angelus Domini ad Habacuc, Fer prandium quod habes, in Babylonem Danieli, qui eſt in lacu leonum. Et dixit Habacuc, Domine, Babylonem non vidi, & lacum neſcio. ‖Et apprehẽdit eum angelus Domini in vertice eius, & portauit eum capillo capitis ſui, poſuitq; eum in Babylonem ſuper lacum in impetu ſpiritus ſui. Et clamauit Habacuc, dicẽs, G Daniel, * tolle prandium quod miſit tibi Deus. Et ait Daniel, Recordatus es enim mei Deus, & non dereliquiſti "diligentes te. Surgensq; Daniel comẽdit. Porrò angelus Domini reſtituit Habacuc confeſtim in loco ſuo. Venit ergo rex die ſeptimo vt lugeret Danielem: & venit ad lacum, & introſpexit, & ecce Daniel ſedens. *Et exclamauit voce magna rex, dicens, Magnus es Dominе Deus Danielis. Et extraxit eum. *Porrò illos qui perditionis eius cauſa fuerant, intromiſit in lacum, & deuorati ſunt in momento coram eo.

*Daniel.

*ſeruc Dei

"querentes.

*in medio leonum.

*de lacu leonum.

Hiero-

Hieronymi in XII. Prophetas

præfatio.

NON IDEM ordo eſt duodecim prophetarum apud Hebræos, qui eſt apud nos. Vnde ſecundum id quod ibi legitur hic quoq; diſpoſiti ſunt. Oſeæ cõmaticus eſt, & quaſi per ſententias loquens. Ioël planus in principijs: in fine obſcurior. Et vſq; ad Malachiam, habent ſinguli proprietates ſuas, quem Eſdram ſcribã, legíſque doctorem Hebræi autumant. Et quia longum eſt nunc de omnibus dicere: hoc tantum vos ô Paula & Euſtochium admonitas volo, vnum librum eſſe duodecim prophetarum: Et Oſeæ ſynchronũ Iſaiæ: Malachiam verò Aggæi & Zachariæ fuiſſe temporibus. In quibus autem tempus non præfertur in titulo: ſub illis eos regibus prophetaſſe, ſub quibus & hi qui ante eos habent titulos, prophetauerunt.

ALIVS PROLOGVS.

REGVLÆ SVNT hæ ſub quibus ſignificationibus nominũ, ad quas tribus per prophetas ſermo Domini dirigatur. Quotieſcunq; ad decem tribus tenditur prophetia, ſub his nominibus deſignãtur, id eſt Ephráim, Samaria: Iſrael, Ioſeph, Iezrahel, Beth-el, Beth-auẽ, & interdum Iacob. Quando autem ad duas loquitur tribus, ſub his nominibus ſermo profertur, id eſt Iuda, Ieruſalem, Ben-iamin, Domus Dauid: & interdum Iacob. Aliquoties Iſrael ad totas duodecim tribus refertur. Duplex eſt apud Hebęos ſententia de his quatuor verſibus, qui in capite ſunt prænotati. Plæriq; enim dicunt quòd ab Eſdra ſcriba in omnibus prophetis ſic fuerit titulatum: vt præſcripto vniuſcuiuſq; nomine prophetia cuius ſit ſequẽs, noſcatur. Ipſe eſt autem Eſdras qui vltimus prophetarum Malachię nomine ſcribitur. Alij vero dicunt quòd ab ipſis prophetis per ſpiritum ſanctum, vt cætera, ſunt conſcripta.

PRÆFATIO IN OSEÆ PROPHETAM.

TEMPORIBVS OZIÆ, & Ioatham, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda, & Ieroboam filij Ioas regis Iſrael: Oſeæ filius Beeri, ad prophetiam dicendam, ſpiritu ſancto repletus eſt. De memorato itaque numero regum Achaz rex Iuda, & Ieroboam rex Iſrael, Dominum derelinquentes, vt hiſtoriæ regũ & Paralipoménon indicant: etiam Iſrael idololatrię crimen imperio ac poteſtate ſua admittere coegerunt. Propter quod Deus ad Oſeæ hęc locutus eſt, dicens, Accipe tibi vxorem fornicariam ſiue fornicationum: & fac tibi filios fornicationis. Fornicariam itaq;, non elocati corporis meretricem, ſed gentilem Deum ignorantem appellat: quæ Dei creatoris ſui amore contempto, ſimulachrorum ſe ſubiecit deſyderijs. Sed cũm Dei prę-cepto propheta in hac re paruiſſet, cõceptum ex ea filium, Iezrahel præcepit nominare: Deo pollicente, poſt breue tempus ſanguinem Iezrahel in domo Iehu vindicare. cuius promiſsionis hæc cauſa eſt: Iehu per Eliſæum in regem inuncto ad defendendum ſanguinem Naboth ciuis Iezrahel (quæ tunc temporis metropolis erat) quem Iezabel Achab regis Iſrael vxor interemerat, ſicut regum hiſtoria exponit: is cum grauiter iuxta diuinum prę-ceptum vindicandi ſanguinis cauſa, in omnem memorati domum deſæuiſſet, hoc peracta Dominum dereliquiſſe inuenitur. cuius pronepote Ieroboam (qui lectione comprehenſus eſt) originis ſuæ facta imitante, ac contra Dei præcepta & religionem cũ populo Iſrael agente: ſanguis Naboth, qui in loco certe Iezrael fuerat profuſus in dõmo Iehu patris memorati Ieroboam pro peccato redundaturus ſignificatur. Hinc factũ eſt vt ira Dei in populo Iſrael per denuntiationem prophetę, proceſſura diceretur. Domui autem Iudę miſericordia lectione comprehenſa, ob hoc promiſſa eſt, quia Ezechias rex Iuda filius Achaz ſublatis idôlis quæ tam pater eius quàm cæteri reges conſecrauerant, templum Dei purgaſſe & purificaſſe monſtratur.

Liber Oſeæ Prophetæ.

S. Quo tempore Oſeæ prophetauerit, qui iuſſus fornicariam accipere vxorem, duos filios vnamq; filiam ex ea genera uit: quibus nomina iubetur imponere iuxta effectus, quos Dominus in populo ſuo decreuerat inducere: de Gẽtium conuerſione, & futuro eodem capite filiorum Iuda & Iſrael. CAP. I.

A VERBVM DOMINI quod factum eſt ad Oſeæ filium Beeri in diebus Oziæ, Ioatham, Achaz, Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Ieroboã filij Ioas regis Iſrael. Principium loquendi Domino in Oſeæ: & dixit Dominus ad Oſeæ, Vade, ſume tibi vxorem fornicationum, & ▷fac' filios ▷. 6.
fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino. Et abijt, & accepit Gomer B
filiam Debeláim: & concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen eius Iezrahel: quoniam adhuc modicũ, & viſitabo ſanguinẽ Iezrahel ſuper domum Iehu, & quieſcere faciã regnũ domus Iſrael. Et in illa die conteram arcum Iſrael in valle Iezrahel. Et concepit adhuc, & peperit filiã. C
Et dixit ei, Voca nomen eius Abſque-miſeri-
cordia:

cordia: quia nõ addam vltrà misereri domui Israel, sed obliuioni obliuiscar eorum. Et domui Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo: & nõ saluabo eos in arcu & gladio & in bello & in equis & in equitibus. Et ablactauit eã quæ erat Absque-misericordia. Et concepit, & peperit filium. Et dixit, Vocanomẽ eius, Non-populus-meus: quia vos nõ populus meus, & ego nõ ero vester. *Et erit numerus filiorum Israel quasi arena maris quæ sine mensura est, & non numerabitur. ‖Et erit: in loco vbi dicetur eis, Non populus meus vos: dicetur eis, Filij Dei viuentis. Et congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pariter: & ponent sibimet caput vnum, & ascendent de Terra: quia magnus dies Iezrahel.

D *Deus.

Roma. 9.e

S. Minatur Dominus Israeli tanquam vxori adulteræ repudium, & sepit vias eius spinis, vt ad virum suum reuertatur quumq; non aduertat à quo habeat bonorum abundantiam, ablaturum se ab ea dicit cuncta in quibus delectatur: sicq; ipsum tandẽ ad se reductu rũ, magnaq; fœlicitate donaturũ, & de Gentium vocatione. CAP. II.

A Dicite fratribus vestris, Populus meus: & sorori vestræ, Misericordiam consecuta. Iudicate matrẽ vestram, iudicate: quoniam ipsa non vxor mea, & ego non vir eius. auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio huberum suorum: Ne forte expoliem eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ: & ponam eam quasi solitudinem, & statuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam siti. Et filiorum illius non miserebor: quoniam filij fornicationum sunt, quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ cõcepit eos, quia dixit, Vadam post amatores meos qui dant panes mihi & aquas meas, lanam meam & linum meum, oleum meum & potum meum. Propter hoc ecce ego sepiam viã tuam spinis, & sepiam eã maceria, & semitas
B suas nõ inueniet. Et sequetur amatores suos, & non apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet: & dicet, Vadam, & reuertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc. Et hæc nesciuit quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleũ, & agentum multiplicaui ei, & aurum quæ fecerunt Baal. Idcirco cõuertar, & sumam frumẽtum meum in tempore suo, & vinum meum in tẽpore suo, & liberabo lanam meam & lignum meum, quæ operiebãt ignominiam eius. Et nunc reuelabo stultitiã eius in oculis amatorum eius: & vir non eruet eam de manu mea, & cessare faciam omne gaudium eius, solennitatem eius, neomeniam eius, sabbathum eius, & omnia festa tempora eius. Et C
corrumpam vineam eius, & ficum eius: de quibus dixit, Mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei. & ponam eam in saltum, & comedet eam bestia agri. Et visitabo super eam dies Baalim, quibus accendebat incensum, & ornabatur inaure sua & monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, dicit Dominus. Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem: & loquar ad cor eius. Et dabo ei vinitores eius ex eodẽ loco, & Vallem-Achor ad aperiendã spem: & canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ & iuxta dies ascensionis suæ de Terra-Aegypti. Et erit in die illa, ait Dominus: vocabit me Vir-meus: & non vocabit me vltrà Baalim. Et auferã nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et percutiam cum eis fœdus in die illa D
cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra: & dormire eos faciam fiducialiter. Et sponsabo te mihi in sempiternum: & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide: & scies quia ego Dominus. Et erit in die illa, exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram. Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleũ: & hæc exaudient Iezrahel. Et seminabo eam mihi in terram, ‖& miserebor eius Roma. 9.e
quæ fuit Absque-misericordia. Et dicam non 1.Petr.1.b.
populo meo, Populus meus es tu: & ipse dicet, Deus meus es tu.

S. Rursum iubetur propheta diligere adulterã, quæ tamen multis diebus illũ expectet, quia filios Israël multis diebus sine rege & sacrificio sedentes, tandem ad Dominum dicit reuersuros. CAP. III.

ET dixit Dominus ad me. Adhuc vade, A
*dilige mulierem dilectam amico & *&.
adulterã: sicut diligit Dominus filios Israel, & ipsi respiciunt ad deos alienos, & diligunt vinacia vuarum, Et fodi eam mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei. Et dixi ad eam, Dies multos B
expecta-

expectabis me:non fornicaberis, & non eris viro:sed & ego expectabo te. quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege,& sine principe,& sine sacrificio,& sine altari, & sine ephod, & sine theraphim. Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid regem suum:& pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius nouissimo dierum.

S. Minatur terræ Israël propter multa populi peccata, qui & scientiam repulit, & idololatriæ fuit deditus: dicit se relicturum Israël in peccatis suis, cupiens ne Iuda ipsum imitetur.

CAP. IIII.

A AVdite verbũ domini filij Israel, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ: non est enim veritas, & non est misericordia,& non est scientia Dei in terra.Maledictum & mendacium & homicidium & furtum & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea,in bestia agri,& in volucre cœli: sed & pisces maris congregabuntur. Verunta men vnusquisque non iudicet:& non arguatur vir: populus enim tuus sicut hi qui con-
B tradicunt sacerdoti.Et corrues hodie,& corruet etiam propheta tecum:nocte tacere feci matrem tuam.Conticuit populus meus, eo quòd nõ habuerit scientiam:quia tu scientiã repulisti,repellam te,ne sacerdotio fungaris mihi:& oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego.Secundum multitudinem eorum sic peccauerunt mihi: gloriam eorum in ignominiam commutabo.Peccata populi mei comedent,& ad iniquitatem eorum subleuabũt animas eorum. Et erit sicut populus, sic sacerdos: & visitabo super eum
C vias eius,& cogitationes eius reddam ei. Et comedent, & non saturabuntur: fornicati sunt,& non cessauerunt:quoniam Dominũ dereliquerũt in non custodiendo. Fornicatio,& vinum, & ebrietas auferunt cor.Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annuntiauit ei:spiritus enim fornicationũ decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo.Super capita montium sacrificabant, & super colles accendebant thymiama: subtus quercum & populum & terebinthum, quia bona erat vmbra eius:ideò fornicabuntur fi-
D liæ vestræ, & spõsæ vestræ adultræ erunt.Nõ visitabo super filias vestras cùm fuerint fornicatæ, & super sponsas vestras cùm adulterauerint:quoniam ipsi cum meretricibus cõuersabãtur, & cum effœminatis sacrificabãt, & populus non intelligens vapulabit.Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda. & nolite ingredi in Galgala,& ne ascẽderitis in Beth-áuen,neque iuraueritis, Viuit Dominus. Quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israel: nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine. Particeps idolorũ Ephráim,dimitte eũ.Separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt: dilexerunt afferre ignominiam protectores eius.Ligauit eum spiritus in alis suis,& confundentur à sacrificijs suis.

S. Minatur Dominus se puniturum Israel propter peccata sua,similiter & Iudam:nec proderit humanum auxilium, quum Dominus eis aduersetur.

CAP. V.

A AVdite hoc sacerdotes, & attendite A domus Israel,& domus regis auscultate:quia vobis iudiciũ est,quoniam laqueus facti estis speculationi, & *rete expansum super Thabor & victimas declinastis in profundum:& ego eruditor omnium eorum.Ego scio Ephráim, & Israel non est absconditus à me: quia nunc fornicatus est Ephráim, contaminatus est Israel. Non da- B bunt cogitationes suas vt reuertãtur ad Deũ suum:quia spiritus fornicationum in medio eorum,& Dominum non cognouerunt. Et respondebit arrogantia Israel in facie eius:& Israel & Ephráim ruẽt in iniquitate sua,ruet etiam Iudas cum eis.In gregibus suis& in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient:ablatus est ab eis.In Dominum præuaricati sunt, quia filios alienos genuerunt: nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis. Clangite buccina in C Gabaa, tuba in rama:vlulate in Beth-áuen, post tergum tuum Ben-iamin. Ephráim in desolatione erit in die correptionis: in tribubus Israel ostendi fidem. Facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum: super eos effundam quasi aquam iram meam.Calumniam patiens est Ephráim, fractus iudicio:quoniam cœpit abire post sordes.Et ego quasi tinea Ephráim: & quasi putredo domui Iuda.Et vidit Ephráim languorẽ suum, D & Iudas vinculum suum: & abijt Ephráim ad Assur, & misit ad regem Vltorem: & ipse non poterit sanare vos, nec soluere poterit à vobis vinculum. Quoniã ego quasi leæna Ephráim, & quasi catulus leonis domui Iuda:ego ego capiam & vadam:tollam, & non est qui eruat.Vadens reuertar ad locũ meum: donec deficiatis, & quæratis faciem meam.

**sicut.*

S. Reuersi in tribulatione ad Dominũ, magna fiducia salutem sibi ab eo promittũt:expostulat Dominus cum Israël & Iuda, quòd neq; beneficijs,neq; prophetarum comminationibus ab idololatria alijsq; iniquitatibus sint reuocati:quum præferat misericordiam sacrificio.

CAP. VI.

In

A IN tribulatione sua mane consurgent ad me, Venite, & reuertamur ad Dominum: quia ipse cepit, & sanabit nos: per-
1. Cor. 15. a cutiet, & curabit nos. ‖Viuificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & viue
B mus in cõspectu eius. Sciemus, sequemurq́;, vt cognoscamus Dominum: quasi diluculũ præparatus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis tẽporaneus & serotinus terræ. Quid faciam tibi Ephráim? quid faciam tibi
C Iuda? misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Propter
*&. hoc dolaui in prophetis, *occidi eos in verbis oris mei: & iudicia tua quasi lux egredien
Eccle. 4. d. tur. Quia ‖misericordiam volui, & non sacri
1. Reg. 15. e ficium: ‖& scientiã Dei plus quàm holocausta. Ipsi autem sicut adam transgressi sunt pactum, ibi prævaricati sunt in me. Galaad ciuitas operantium idôlum, supplantata san-
D guine. Et quasi fauces virorum latronũ, particeps sacerdotum, in via interficiẽtium pergentes de Sichem: quia scelus operati sunt. In domo Israel vidi horrẽdum: ibi fornicationes Ephráim: contaminatus est Israel. Sed & Iuda pone messem tibi, cum conuertero captiuitatem populi mei.

S. Quum sanaturus esset Dominus Israël obsti terunt iniquitates eorum: consentientes enim regum suorũ malitiæ, omnes in idololatriam vehementer exercerunt: Dominoq́; relicto, conuersi ad Ægypti auxilium, translati sunt in Assyrios. CAP. VII.

A CVm sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephráim & malitia Samariæ quia operati sunt mendacium: & fur ingressus est spoliãs, latrunculus foris. Et ne fortè dicant in cordibus suis omnẽ malitiam eorum me recordatum: nunc circundederunt eos adinuentiones suæ, coram facie mea factæ sunt. In malitia sua lætificauerunt
B regem: & in mendacijs suis principes. Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus à coquẽte: quieuit paululum ciuitas à commistione fermenti, donec fermẽtaretur totum.
*Die. 1. "Dies' regis nostri, cœperunt principes furere à vino: extendit manum suam cum illusoribus. Quia applicauerunt quasi clibanũ cor suum, cùm insidiaretur eis: tota nocte dormiuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Omnes calefacti sunt quasi cli
C banus, & deuorauerunt iudices suos: omnes reges eorum ceciderunt, non est qui clamet in eis ad me. Ephráim in populis ipse cõmiscebatur: Ephráim factus est subcineritius panis, qui non reuersatur. Comederunt alieni robur eius, & ipse nescivit: sed & cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit. Et humiliabitur superbia Israel in facie eius: nec reuersi sunt ad Dominum Deum suum, & non quæsierunt eũ in omnibus his. Et factus est Ephráim quasi columba seducta, non habens cor: Aegyptum inuocabant, ad Assyrios abierũt. Et cùm profecti fuerint, expandam super eos rete meum: quasi volucrem cœli detrahã eos, cædam eos secundum auditionem cœtus eorum. Væ eis, quoniam recessêrunt à me: vasta D buntur, quia prævaricati sunt in me: & ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mẽdacia. Et nõ clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis: super triticũ & vinum ruminabãt, recessêrunt à me. Et ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum: & in me cogitauerunt malitiã. Reuersi sunt, vt essent absque iugo: facti sunt quasi arcus dolosus: cadent in gladio principes eorum, à furore linguæ suæ. Ista subsannatio eorum in terra Aegypti.

S. Samariam prædicit cum vitulo suo destruendam per Nabuchodonosor, propter idololatriam: nec ipsorum hostiæ susciptentur, ciuitates aũt Iuda cõcremabuntur. CAP. VIII.

A IN gutture tuo sit tuba quasi aquila super domum Domini: pro eo quód trãsgressi sunt fœdus meum, & legem meam prævaricati sunt. Me "inuocabunt', Deus meus co- "inuocabãt.
5. gnouimus te Israel. Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eũ. Ipsi regnauerũt, & non ex me: principes extiterunt, & nõ cognoui. argentum suum, & aurum suum fecerunt sibi idôla, vt interirent: proiectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eos. B vsquequo non poterunt emundari? Quia ex Israel & ipse est: artifex fecit illum, & non est Deus: quoniã in aranearum telas erit vitulus Samariæ. Quia ventum seminabũt, & turbinẽ metent: culmus stãs nõ est in eo, germen nõ faciet farinã: quod & si fecerit, alieni comedent eam. Deuoratus est Israel: nunc factus est in nationibus quasi vas immũdum. Quia ipsi ascenderunt ad Assur, onager soli-
C tarius sibi. Ephráim munera dederunt amatoribus. Sed & cum mercede conduxerint nationes, nunc congregabo eos: & quiescent pauliſper ab onere regis & principum. Quia multiplicauit Ephráim altaria ad peccãdum factæ sunt ei aræ in delictum, Scribam ei multiplices leges meas quæ velut alienæ computatæ sunt. Hostias offerent, immolabunt car D nes, & comedent, & Dominus non suscipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum, ipsi in Aegyptum conuertentur. Et oblitus est Israel factoris sui, & ædificauit delubra, & Iudas multiplicauit vrbes munitas, & mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.

S. Dominus in populum Israëlsamẽ & captiuita

tem

tem propter ipsius peccata immittet: nec grata ipsi erunt eorum sacrificia: & quia in peccatis perseuerant, perpetuò electi à Domino permanebunt, vagi inter nationes.

CAP. IX.

A NOli lætari Israel, noli exultare sicut populi: quia fornicatus es à Deo tuo, dilexisti mercedē super omnes areas tritici. Area & torcular non pascet eos: & vinum mentietur eis. Non habitabunt in terra Domini: reuersus est Ephráim in Aegyptū, & in assyrijs pollutum comēdit. Non libabunt Domino vinum, & non placebunt ei: sacrificia eorum quasi panis lugentium. omnes qui comedēt eum, cōtaminabuntur: quia panis eorum animæ ipsorum, non intrabit in domum Dòmini. Quid facietis in die solenni, in die festiuitatis Domini? Ecce enim
B profecti sunt à vastitate: Aegyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos: desyderabile argentum eorum vrtica hæreditabit, lappa in tabernaculis eorum. Venerunt dies visitationis, venerunt dies retributionis: scitote Israel stultum prophetam, insanum virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis tuæ & "multitudo' amentiæ. Speculator Ephráim cum Deo meo: propheta laqueus ruinæ factus est super omnes vias eius, insania in do-

"multitudinem.

1.Reg.8.a. mo Dei eius. Profundè peccauerunt, ‖ sicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorū. Quasi vuas in deserto inueni Israel: quasi prima poma ficulneæ in cacumine eius vidi patres eorum: ipsi autem intrauerūt ad Beel-phegor, & abalienati sunt in confusionem, & facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerūt. Ephráim quasi auis auolauit, gloria eorum à partu, & ab vtero, & à conceptu. Quòd & si enutrierint filios suos, absque liberis eos faciam in hominibus: sed & væ eis, cùm recessero ab
D eis. Ephráim (vt vidi) Tyrus erat fundata in pulchritudine: & Ephráim educet ad interfectorem filios suos. Da eis Domine. Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis, & hubera arentia. Omnes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos: propter malitiam adinuentionum eorum de domo mea eijciam eos: non addam vt diligam eos, omnes principes eorum recedentes. Percussus est Ephráim, radix eorum exiccata est, fructum nequaquam faciēt. Quòd & si genuerint, interficiam amantissima vteri eorum. Abijciet eos Deus meus, quia non audierunt eum: & erunt vagi in nationibus.

S. Propter idololatriam Israël traditur Assyrijs: & quum à Domino reuocati ad iustitiam, pergant sequi vias suas, omnes eorum munitiones vastabuntur. CAP. X.

VItis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei: secundum multitudinem A
fructus sui multiplicauit altaria, iuxta hubertatem terræ suæ exuberauit simulachris. Diuisum est cor eorum, nunc interibunt: ipse cōfringet simulachra eorum, depopulabitur aras eorum. Quia nunc dicent, Nō est rex nobis: nō enim timemus Dominū: & rex quid faciet nobis? Loquimini verba visionis inutilis, & ferietis fœdus: & germinabit quasi amaritudo iudiciū super sulcos agri.
Vaccas Beth-áuen coluerunt habitatores Sa B
mariæ: quia luxit super eum populus eius, & æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo. Siquidem & ipse in Assur delatus est, munus regi Vltori: confusio Ephráim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua. Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ. Et disperdentur excelsa idôli, peccatū Israel: lappa & tribulus ascendet super aras eorum: Isaiæ.2.d.
‖ & dicent mōtibus, Operite nos: & collibus, Cadite super nos. Ex diebus Gabaa peccauit Apoc.9.b. Lucæ.23.d
Israel, ibi steterunt: nō comprehendet eos in Iud.10.a.b
C
Gabaa prælium super filios iniquitatis, Iuxta desyderium meum corripiam eos: congregabuntur super eos populi, cum corripientur propter duas iniquitates suas. Ephráim vitula docta diligere trituram, & ego transiui super pulchritudinem colli eius: ascendam super Ephráim, arabit Iudas, cōfringet sibi sulcos Iacob. ‖ Seminate vobis "in iustitia', & Ierem.4. "in veritate iustitiā. 14.
metite in ore misericordiæ, innouate vobis nouale: tempus autem requirendi Dominū, D
cùm venerit qui docebit vos iustitiam. Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacij: quia confisus es *&
in vijs tuis, *in multitudine fortium tuorum. Consurget tumultus in populo tuo: & omnes munitiones tuæ vastabuntur sicut vastatus est Salmana à domo eius ‖ qui "vindicauit' Baal in die prælij, matre super filios allisa. Sic fecit vobis Beth-el, à facie malitiæ Iudic. 8.c. "iudicauit.
nequitiarum vestrarum.

S. Beneficijs ostendit Dominus se diligere populum Israel: sed propter illius scelera tradidit eum Assyrijs: attamen propter suam misericordiam reducet eos: vt in terra sua seruiāt Domino, vnà cum Gentibus ad Deum conuersis. CAP. XI.

SIcut mane transit, pertransijt rex Israel. A
Quia puer Israel, & dilexi eum: & ‖ ex Matth.2.c.
Aegypto vocaui filium meum. Vocauerunt eos, sic abierunt à facie eorum: Baalim immolabant, & simulachris sacrificabant. Et ego quasi nutritus Ephráim, portabam eos in brachijs meis: & nescierunt quod curarem eos. In funiculis adàm trahā eos, in vinculis chari-

charitatis:& ero eis quaſi exaltans iugũ ſuper maxillas eorum: & declinaui ad eum vt veſ-
B ceretur. Non reuertetur in terram Aegypti, & Aſſur ipſe rex eius: quoniam noluerunt conuerti. Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & conſumet electos eius, & comedet capita eorum. Et populus meus pendebit ad reditum meum: iugum autem imponetur eis ſimul, quod non auferetur. Quomodo dabo te Ephraim, protegam te Iſrael? quo modo
Gene.19.e. dabo te‖ſicut Adama, ponam te vt Seboim?
C Conuerſum eſt in me cor meum, pariter cõturbata eſt pœnitudo mea. Non faciam furorem iræ meæ: Non conuertar vt diſperdam Ephraim: quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatem. Poſt Dominum ambulabunt, quaſi leo
D rugiet: quia ipſe rugiet, & formidabunt filij maris. Et auolabunt quaſi auis ex Aegypto, & quaſi columba de terra Aſſyriorum: & collocabo eos in domibus ſuis, dicit Dominus. Circundedit me in "negatione' Ephraim, & in dolo domus Iſrael: Iudas autem teſtis deſcendit cum Deo, & cum ſanctis "fidelis'.

"negotiatione.

"fidelibus.

S. Vanè fidit Iſraël in Ægypto, vt ab Aſſur liberetur: ſed tam ipſi quàm Iuda reddet Dominus iuxta merita ipſorum: qui immemores beneficiorum Iacob Patriarchæ præſtitorum, declinauerunt in auaritiam: quibus tamen pacem offert: carpens potiſſimùm idololatriam Galaad.

CAP. XII.

A EPhraim paſcit ventum, & ſequitur æſtum: tota die mendacium & vaſtitatem multiplicat: & fœdus cum Aſſyrijs inijt, & oleum in Aegyptũ ferebat. Iudicium ergo Domini cum Iuda, & viſitatio ſu
Gen.25.c. per Iacob: iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei. ‖In vtero ſupplantauit fra-
Gene.32.f. trem ſuum: &‖in fortitudine ſua directus eſt cum angelo. Et inualuit ad angelum, & confortatus eſt: fleuit, & rogauit eum: in Beth-el inuenit eum, & ibi locutus eſt nobiſcum. Et
B Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale eius, Et tu ad *Deum tuum conuertêris: miſericordiam & iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper. Chanaan in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dilexit. Et di-
C xit Ephraim, verũtamen diues effectus ſum, inueni idôlum mihi: omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quã peccaui. Et ego Dominus Deus tuus ex Terra-Aegypti, adhuc ſedere te faciam in tabernaculis, ſicut in diebus feſtiuitatis. Et locutus ſuper prophetas, & ego viſionem multiplicaui, & in
D manu prophetarum aſſimulatus ſum. Si in Galaad idôlum, "tamen' fruſtra erant in Galgal bobus immolantes: nam & altaria eorum

*Dominũ.

"ergo.8.

quaſi acerui ſuper ſulcos agri. ‖Fugit Iacob in regionem Syriæ, & ſeruiuit Iſrael in vxorem, & in vxorem "ſeruiuit'. ‖In propheta autem eduxit Dominus Iſrael de Aegypto: & in propheta ſeruatus eſt. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, & ſanguis eius ſuper eum veniet, & opprobrium eius reſtituet ei Dominus ſuus.

Gen.28.a.

"ſeruauit.7 Exo.14.e.

S. Abominationes Iſraël oſtendit, propter quas ipſi minatur exitium: Dominus dicit ſe ſolum eſſe Deum, & liberatorem, arguens Iſraël ingratitudinis de beneficijs in deſerto acceptis, grauémque ob id vindictam illis comminatur: addens ſe eos de morte liberaturum, deuictis morte & inferno.

CAP. XIII.

LOquente Ephraim, horror inuaſit Iſ- A
rael: & deliquit in Baal, & mortuus eſt. Et nunc addiderunt ad peccandum: feceruntque ſibi conflatile de argento ſuo quaſi ſimilitudinem idolorum, factura artificum totũ eſt: his ipſi dicunt, immolate homines vitulos adorantes. Idcirco erunt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matitunus præteriens, ſicut puluis turbine raptus ex a- B
rea, & ſicut fumus de fumario. ‖Ego autem Iſai.43.b.
Dominus Deus tuus ex terra Aegypti: & Deum abſque me neſcies, & ſaluator non eſt præter me. Ego cognoui te in deſerto, in terra ſolitudinis. Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt: eleuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei. Et ego ero eis quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſyriorum. Occurram eis quaſi vrſa raptis catulis, & dirumpam interiora iecoris eorum: & conſumam eos ibi quaſi leo, beſtia agri ſcindet eos.

Perditio tua Iſrael: tantummodo in me C
auxiliũm tuum. Vbi eſt rex tuus? maxime nunc ſaluet te in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui, ‖de quibus dixiſti, Da mihi reges & 1.Re.8.a.
principes. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. Colligata eſt iniquitas Ephraim, abſconditum peccatum eius. Dolores parturientis veniẽt ei, ipſe filius non ſapiens. nunc enim non ſtabit in cõ- D
tritione filiorum. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ‖ero mors tua ô 1.Co.15.g.
Heb.2.d.
mors, morſus tuus ero inferne, conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis. Quia ipſe inter fratres diuidet: ‖& adducet vrentem ven- Ezec.19.d.
tum Doninus de deſerto aſcendentem: & ſiccabit venas eius, & deſolabit fontem eius, & ipſe diripiet theſaurum omnis vaſis deſyderabilis.

S. Perditionem annuntiat Iſraëli, propter ipſius peccata: reuocat tamen ad ſe, & conuerſis plurima bona promittit.

CAP. XIIII.

A PEreat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum ſuum: in gladio pereant, paruuli eorum elidantur, & fœtæ eius diſcindantur. Cõuertere Iſrael ad Dominum Deum tuum: quoniam corruiſti in iniquitate tua. Tollite vobiſcũ verba, & cõuertimini ad Dominum: & dicite ei, Omnẽ auſer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus vitulos labiorum noſtrorum. Aſſur non
B ſaluabit nos, ſuper equum non aſcendemus: nec dicemus vltrà, Dij noſtri opera manuum noſtrarum: quia eius qui in te eſt, miſereberis pupilli. Sanabo contritiones eorum, diligam eos ſpontaneè: quia auerſus eſt furor meus ab eis. Ero quaſi ros Iſrael, germinabit C
ſicut lilium: & erumpet radix eius vt Libani. Ibunt rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius: & odor eius vt Libani. Conuertentur ſedentes in vmbra eius: viuent tritico, & germinabunt quaſi vinea: memoriale eius ſicut vinum Libani. Ephráim quid mihi vltrà idô D
la? ego exaudiam, & dirigam eum ego vt abietem virentẽ: ex me fructus tuus inuentus eſt. Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & ſciet hæc? quia rectæ viæ Domini, & iuſti ambulabunt in eis: præuaricatores verò corruent in eis.

a & Iſrael germinabit. 9.

Prologus in Ioel prophetiam.

Ex principio commentariorum Hieronymi in Ioel.

SANCTVS IOEL apud Hebræos poſt Oſee ponitur. Et ſicut ibi ſub nomine Ephráim, ad decẽ tribus cõfertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Iſrael ſæpe memorantur: ſic in hoc propheta omne quod dicitur, ad tribum Iuda & ad Ieruſalem pertinere credendum eſt: & nullam omnino Iſraelis, id eſt decem tribuum, in hoc fieri mentionem. Tempora quoque quibus prophetauit, eadem debemus accipere quæ in Oſee legimus, In diebus Oziæ, Ioatham, & Achaz, & Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſrael. Porrò factum eſſe ſermonem Domini, ad meritum eius refertur cui fit, non ad conditionem illius qui fieri dicitur, vt alibi legimus, Dominus factus eſt mihi in ſalutem. Auditus autem in ſcripturis ſanctis, non eſt iſte qui ad aures ſonat, ſed qui in corde percipitur: iuxta illud quod Dominus loquitur in Euangelio, Qui habet aures audiendi, audiat. Quod autem dicitur Hebraicè HAAZINV, Græce, ἐνωτίσασθε, Latine ſonat, auribus percipite: propriè non aure, ſed corde percipitur. Qui ſenes ſunt & cœleſtes, audiunt ſpiritualiter: qui autem habitant in terra, appellanturque terreni, auribus percipiunt. Vbicunque autem hæc duo verba iuncta ponuntur: non ad ſimplicem tantum verborum ſonum, ſed ad reconditam quoque dictorum intelligentiam pertinere intelligendum eſt. In Geneſi Lamech loquitur ad vxores ſuas Ada & Sella, Audite verba mea vxores Lamech, auribus percipite ſermones meos: quia virum occidi in vulnus meum, & iuuenem in liuorem meum. Et Iſaias, Audite cœli, & auribus percipe terra.

Prophetia Ioel.

S. Ioël parabola propoſita de eruca, locuſta, brucho, & rubigine, quatuor plagas contra Iudam vaticinando, hortatur omnes & potiſſimùm ſacerdotes ad planctum, ieiunium & orationem, plangens & ipſe vaſtitatem terræ ſuæ.

CAP. I.

A VERBVM Domini quod factũ eſt ad Iohel filiũ Phatuel. Audite hoc ſenes, & auribus percipite omnes habitatores terræ: ſi factum eſt iſtud in diebus veſtris, aut in diebus patrũ veſtrorũ? Super hoc filijs veſtris narrate, & filij veſtri filijs ſuis, & filij eorũ generationi alteræ. Reſiduũ erucæ comêdit locuſta, & reſiduum locuſtæ comêdit bruchus, & reſiduum bruchi comêdit rubigo. Expergiſcimini ebrij, & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedi-
B ne: quoniam perijt ab ore veſtro. Gens enim aſcẽdit ſuper terram meam, fortis & innumerabilis: dentes eius vt dentes leonis: & molares eius vt catuli leonis: Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit: nudans ſpoliauit eam & proiecit, albi facti ſunt rami eius. Plange quaſi virgo accincta ſacco ſuper virum pubertatis ſuæ. Perijt ſacrificium & libatio de domo Domini: luxerunt ſacerdotes miniſtri Domini. Depopulata eſt regio, luxit humus: quoniam deuaſtatũ eſt triticum, confuſum eſt vinũ, elanguit oleum. Confuſi ſunt agricolæ, vlulauerunt vinitores ſuper frumento, & hordeo, quia perijt meſsis agri. Vinea confuſa eſt, & ficus elan- C
guit: malogranatum, & palma, & malum, & om-

& omnia ligna agri aruerunt: quia confusum est gaudium à filijs hominum. Accingite vos, & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris: ingredimini, cubate in sacco ministri Dei mei: quoniam interijt de domo Dei vestri sacrificium & libatio. ‖Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congrate senes, omnes habitatores terræ in domum *Dei vestri: & clamate ad Dominum, A, a, a, diei: quia propè est dies Domini, & quasi vastitas à potente veniet. Nunquid non coram oculis vestris alimenta perierunt de domo Dei nostri, lætitia & exultatio? Computruerunt iumenta in stercore suo, demolita sunt horrea, dissipatæ sunt apothecæ: quoniam confusum est triticum. Quid ingemuit animal, mugierunt greges armēti? Quia non est pascua eis: sed & greges pecorum disperierunt. Ad te Domine clamabo: quia ignis comêdit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Sed & bestiæ agri quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te: quoniam exiccati sunt fontes aquarum, & ignis deuorauit speciosa deserti.

Infra. 2. d.

*Domini. 1.

D

S. *Propheta Iudæis crudelitatem hostium suorum denuntiat, & quàm terribilis erit ipsis dies illa: quapropter ad pœnitentiam eos hortatur: & conuersis magnam pollicetur Dominus prosperitatem, seque daturum spiritum suum super omnem carnem, & magna prodigia ante diem Domini magnum & terribilem, eritque saluus omnis qui inuocauerit nomen Domini.* CAP. II.

A CAnite tuba in Sion, vlulate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ. Quia venit dies Domini, quia propè est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quasi mane expansum super mōtes populus multus & fortis: similis ei nō fuit à principio, & post eum non erit vsque in annos generationis & generationis. Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma: quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti: neque est qui effugiat eum. Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exilient, sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium. A facie eius cruciabuntur populi: omnes vultus redigentur in ollam. Sicut fortes currēt: quasi viri bellatores ascendent murū: viri in vijs suis gradientur, & non declinabunt à semitis suis. vnusquisque fratrem suum non coartabit, singuli in calle suo ambulabunt: sed & per feneſtras cadent, & non demolientur. Vrbem ingredientur, in muro current, domos conscendent, per feneſtras intrabunt quasi fur. ‖A facie eius contremuit terra, moti sunt cœli: sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Et Dominus dedit vocem suam ante faciē exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia, & faCientia verbum eius. ‖magnus enim dies Domini, & terribilis valdè: & quis sustinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus, conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu & in plāctu. Et scindite corda vestra, & nō vestimenta vestra, & conuertimini ad Dominum Deum vestrū: ‖quia benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. ‖Quis scit si conuertatur, & ignoscat*, & relinquat post se benedictionem, sacrificium & libamen Domino Deo ″nostro″? ‖Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, vocate cœtum, Congregate populum, sanctificate ecclesiam, coadunate senes: congregate paruulos, & sugentes hubera: egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes ministri Domini: & dicēt, Parce Domine, parce populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes. quare dicunt in populis, Vbi est Deus eorum? Zelatus est Dominus terram suam, & pepercit populo suo. Et respondit Dominus, & dixit populo suo, E Ecce ego mittam vobis frumentum, & vinū, & oleum, & replebimini ″eis″: & non dabo vos vltrà opprobrium in Gentibus. Et eum qui ab Aquilone est, procul faciam à vobis: & expellam eum in terram inuiam & desertam, faciem eius contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouissimum: & ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius, quia superbè egit. Noli timere terra, exulta & lætare: quoniam magnificauit Dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt speciosa deserti, quia lignum attulit fructum suum, ficus & vinea dederūt virtutem suam. Et filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos imbrem matutinū & serotinū sicut in principio. Et implebuntur areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo. Et reddā vobis annos quos comêdit locusta, bruchus, & rubigo, & eruca: fortitudo mea magna, quam misi in vos. Et comedetis vescentes, & saturabimini: & laudabitis nomen Domini Dei vestri qui fecit mirabilia vobiscum, & nō confundetur populus meus in sempiternum. G Et scietis quia in medio Israel ego sum: & ego Dominus Deus vester, & non est amplius: & non confundetur populus meus in æ-

Matt. 13. c. Marc. 13. c. Lucæ. 21. c. Ezec. 32. b

C

Isaiæ. 13. b. Iere. 30. b Amos. 5. c. Soph. 1. d.

Psal. 85. a.

Ionæ. 4. a. Ionæ. 3. d.

*Deus.

″vestro. 4.

Supra. 1. c.

D

A

F

″eo. 12.

Actuũ.2.c. Isai.44.a. ternũ. Et erit post hæc: ‖effundam spiritum meum super omnem carnem: & prophetabũt filij vestri & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. Sed & super seruos meos & ancillas in diebus illis effundam spiritum meum. Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. ‖Sol conMatt.24.c. Luc.21.c. uertetur in tenebras, & luna in sanguinem: antequã veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit: ‖omnis qui inuocauerit nomen Rom.10.c. Domini, saluus erit: quia in monte Sion, & in Ierusalẽ erit saluatio, sicut dixit Dominus & in residuis quos, Dominus vocauerit.

S. Minatur Dominus afflictionem magnã Gentibus, quæ populũ suum afflixerunt: seque omnes in valle Iosaphat iudicaturum: fons de domo Domini egredietur, & Iudæa in æternum inhabitabitur, sanguine ipsius emundato.

CAP. III.

A QVia ecce in diebus illis & in tempore illo cùm conuertero captiuitatem Iuda & Ierusalem: Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallẽ Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hæreditate mea Israel, quos dispersérunt in nationibus, & terram meam diuiserunt. Et super populum meum miserunt sortem: & posuerunt puerum in prostibulum, & puellam vendiderunt pro vino vt biberẽt. Verùm quid mihi & vobis Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæsthinorum? nũquid vltionem vos reddetis mihi? & si vlciscimini vos contra me, citò velociter reddam vicissitudinem
B vobis super caput vestrum. Argentum enim meum & aurum tulistis: & desyderabilia mea & pulcherrima intulistis in delubra vestra. Et filios Iuda, & filios Ierusalem vẽdidistis filijs Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco in quo vendidistis eos: & conuertam retributionem vestram in caput vestrum. Et vendam filios vestros & filias vestras in manibus filiorum Iuda, & vænundabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia Dominus locutus est. Clamate hoc in Gentibus, sanctificate bellũ, suscitate robustos: accedant, ascẽdant omnes viri bellatores. Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas, Infirmus
C dicat, Quia fortis ego sum. Erũpite, & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini: ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos. Consurgant, & ascendant Gentes in vallem Iosaphat: quia ibi sedebo, vt iudicem omApoc.14.d nes gentes in circuitu. ‖Mittite falces, quoniam maturauit messis: venite, & descendite quia plenum est torcular, exhuberant torcularia: quia multiplicata est malitia eorum. Supra.1.g. Populi populi in valle concisionis: quia iuxtà est dies Domini in valle concisionis. ‖Sol & luna obtenebrati sunt: & stellæ retraxerunt Ierem.25.f. splendorem suum. ‖Et Dominus de Sion rugiet, & de Ierusalem dabit vocem suã: & mouebũtur cœli & terra, & Dominus spes popu
D li sui & fortitudo filiorum Israel. Et scietis quia ego Dominus Deus vester habitans in Sion in monte sancto meo: & erit Ierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam amAmos.1.a. Amos.9.d plius. ‖Et erit in die illa: stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte: & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ: & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum. Aegyptus in desolationem erit, & Idumea in desertũ perditionis: pro eo quòd iniquè egerint in filios Iuda, & effuderint sanguinem innocentem in terra sua. Et Iudæa in æternum habitabitur, & Ierusalem in generationem & generationem. Et mundabo sanguinem eorum, quem non mundaueram: & Dominus commorabitur in Sion.

Præfatio in Amos prophetiam.

OZIAS REX cum Dei religionem solicitè æmularetur: nimio religionis amore prouocatus, contra præceptum legis Moysi arrepto thuribulo (vt in historia libri secundi Paralipomenon ostenditur) sacerdotale officium præsumere conatus est. Ob eam rem terræmotum in templo Dei exortum constat, cuius etiã Zacharias propheta meminit. ¶Ante hunc itaq; terræmotum Amos propheta temporibus prædicti regis, & temporibus Ieroboam filij Ioas regis Israel: in eas gentes quæ lectione comprehensæ sunt, iram Dei ob eas causas quas memorauit, affuturam denuntiat. Et quia idem propheta in sequentibus ait, Super tribus impietatibus & super quatuor non conuertam eum, tertio peccatorum indulgentiam Deum dare posse significat: quem quarto eadem peccata admittentibus, nec pœnitentiam nec indulgentiam daturum annũtiat. Nam per ignis similitudinem, quem in prędictas gentes immittendum prædixit: grauem atq; irreuocabilẽ Dei iram ad euersionem earundem ciuitatum processuram voluit demonstrare.

Alia

Alia prefatio.

Ex principio commentariorum Hieronymi in Amos.

HIC AMOS propheta & pastor qui sequitur Ioelem, & est tertius duodecim prophetarum, non fuit pater Isaiæ prophetæ: quanquam & ille, propheta extiterit. Nã alijs literis ille, alijs iste apud Hebræos scribitur: quæ differentia literarum apud Latinos non habetur: & ille fortis vel robustus, hic verò populus auulsus interpretatur: quia loquitur contra decem tribus, quæ per idololatriam à cultu Dei, & à regno Dauid erant auulsæ. Fuit autem cognatio eius ex oppido Thecue, quod sex milliaribus distat à Beth-leem: curam gerens pecorum in latitudine camporum qui sunt proximi oppido Thecue, in quibus humo arida atque arenosa nihil omnino frugum gignitur, sed huberrimis pascuis abundant: & ideo cuncta sunt plena pastoribus, & sterilitas terræ compensatur pecorum multitudine. Ex hoc numero pastorum fuit Amos, imperitus sermone, sed non scientia. Prophetauit autem eisdem temporibus quibus Iohel, Nahum, Ionas, Osee, Isaias. Sed aliquantulum exorsus est prophetare antequam Isaias. Maxime autem contra decem tribus locutus est, pauca de duabus interserens. Hunc ablatum de numero pastorum misit Dominus, vt in Samaria prophetaret: quem Amasias sacerdos frequenter plagis afflixit: tandem filius eius Ozias vecte per tempora transfixit. Post hæc semiuiuus in terram suam euectus, post aliquot dies dolore vulneris expirauit: sepultúsque est cum patribus suis.

Prophetia Amos.

S. Tempus prophetiæ Amos. vltio Domini in Damascum, Philisthæos, Tyrum Idumæam & filios Ammon, quos super quatuor sceleribus non conuertet.

CAP. I.

A VERBA Amos, qui fuit in "pastoribus" Thecue: quæ vidit super Israel in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Ieroboã filij Ioas regis Israel, ante duos annos terræmotus. Et dixit, Dominus de Sion rugiet, & de Ierusalem dabit vocem suam: & luxerunt speciosa pastorum, & exiccatus est vertex Carmeli. Hæc dicit Dominus. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertã eum: eo quòd triturauerint in plaustris ferreis Galaad. Et mittam ignem in domum Azael, & deuorabit domos Ben-adad. Et conteram vectem B Damasci: & disperdam habitatorem de campo idôli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis: & transferetur populus Syriæ Cyrenen, dicit Dominus, Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Gazæ, & super quatuor "eam.3. non conuertã "eũ": eo quòd transtulerint captiuitatẽ perfectã, vt concluderent eam in Idumæa. Et mittã ignem in murũ Gazæ, & deuoC rabit ædes eius. Et disperdam habitatorem de Azoto, & tenentem sceptrũ de Ascalone: & conuertam manũ meam super Accaron, & peribunt reliqui Philisthinorũ, dicit Dominus Deus. Hæc dicit Dominus. Super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor non conuer"eam.2. tam "eum": eo quòd concluserint captiuitatẽ perfectam in Idumæa, & non sint recordati fœderis fratrum. Et mittam ignem in murũ Tyri, & deuorabit ædes eius. Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Edõ, & super D quatuor non conuertam eum: eo quòd persecutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, & tenuerit vltrà furorem suum, & indignationem suam seruauerit vsque in finem. Mittam ignem in Themã, & deuorabit ædes Bosræ.

Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum: eo quòd dissecuerit prægnãtes Galaad ad dilatandum terminum suum. Et succendam ignem in muro Rabba: & deuorabit ædes eius in vlulatu in die belli, & in turbine in die cõmotionis. Et ibit Melchom in captiuitatem ipse, & principes eius simul, dicit Dominus.

S. Vltio Domini in Moab, Iudam, & Israëlem: hisque minatur interitum, quem effugere non poterunt: quia acceptis beneficijs semper fuerunt ingrati, Deique legem abiecerunt.

CAP. II.

HAec dicit Dominus, Super tribus sceA leribus Moab, & super quatuor non conuertam eum: eo quòd incenderit ossa regis Idumææ vsque ad cinerem. Et mittam ignem in Moab, & deuorabit ædes Charioth: & morietur in sonitu Moab, in clangore tubæ: & disperdam iudicem de medio eius, & omnes principes eius interficiã cum eo, dicit Dominus. Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertam eum: eo quòd abiecerit legẽ Domini, & mandata eius non custodierit. deceperũt enim eos idôla sua, post quæ abieB rant patres eorum. Et mittam ignem in Iudam, & deuorabit ædes Ierusalem. Hæc dicit

"pastoribus.4. Zach.14.a Iere.25.f. Ioel.3.c.

Dominus, ſuper tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor nō cōuertam eum: pro eo quòd vendiderit pro argento iuſtum, & pauperem pro calceamentis. Qui conterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium declinant, & filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen ſanctum
C meum. Et ſuper veſtimentis pignoratis accubuerunt iuxta omne altare: & vinum damnatorum bibebant in domo dei ſui. ‖Ego autem exterminaui Amorrhæum à facie eorum: cuius altitudo cedrorum, altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus: & contriui fructum eius déſuper, & radices eius ſubter.
Num.21.e. Deut.2.f.
Exod.14.e ‖Ego ſum qui aſcendere vos feci de terra Aegypti: & duxi vos in deſerto quadraginta annis, vt poſſideretis terram Amorrhæi. Et ſuſcitaui de filijs veſtris in prophetas, & de iuuenibus veſtris nazaræos. nunquid non ita
D eſt filij Iſrael, dicit Dominus? Et propinabatis nazaræis vinum: & prophetis mandabatis dicentes, Ne prophetetis. Ecce ego ſtridebo
*ſupey.16. *ſubter vos, ſicut ſtridet plauſtrum onuſtum fœno. Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem ſuam, & robuſtus non ſaluabit animam ſuam: & tenens arcum non ſtabit, & velox pedibus ſuis non ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam: & robuſtus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit Dominus.

S. Domum Iſraël populum olim vnicè electum arguit variorum ſcelerum: ex quibus paucos dicit ſeruandos in ſuperuentura afflictione, quam ipſis comminatur. CAP. III.

A AVdite verbum quod locutus eſt Dominus ſuper vos, filij Iſrael: ſuper omnem cognationem quam eduxi de terra Aegypti, dicens: Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: idcirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras. Nunquid ambulabūt duo pariter, niſi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit prædam? nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili ſuo, niſi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet auis in laqueū terræ, abſque aucupe? nunquid auferetur laqueus de terra, antequam quid cœperit? Si
B clanget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet? ſi erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit? Quia non faciet Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos prophetas. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit? Auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti: & dicite, Congregamini ſuper mōtes Sama-
C riæ, & videte inſanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius. Et neſcierunt facere rectum, dicit Dominus: theſaurizantes iniquitatē. & rapinas in ædibus ſuis. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tribulabitur & circuietur terra: & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripiētur ædes tuæ. Hæc dicit Dominus, Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ: ſic eruentur filij Iſrael qui D habitant in Samaria, in plaga lectuli, & *in Damaſci grabato'. Audite & conteſtamini in domo Iacob, dicit Dominus Deus exercituum: quia in die cùm viſitare cœpero præuaricationes Iſrael: ſuper eum viſitabo & ſuper altaria Beth-el: & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram. Et percutiam domum hyemalem cum domo æſtiua: & peribunt domus eburneæ & diſſipabuntur ædes multæ, dicit Dominus.

*in Damaſco grabati.9.

S. Inuehitur ſub typo vaccarum pinguium in iniquos primates Samariæ, ipſorum ſubſannans idololatriam: & quia filij Iſraël varijs flagellis à peccatis ſuis reuocari non potuerūt, minatur eis Dominus ſimilia his, quæ prius paſſi fuerant: hortando vt ad Deum omnipotentem conuertantur. CAP. IIII.

A AVdite verbum hoc vaccæ pingues, quæ eſtis in monte Samariæ: quæ calumniā facitis egenis, & cōfringitis pauperes: quæ dicitis dominis veſtris, Afferte, & bibemus. Iurauit Dominus Deus in ſancto ſuo, quia ecce dies veniēt ſuper vos, & leuabūt vos in cōtis, & reliquias veſtras in ollis feruētibus. Et per aperturas exibitis altera cōtra alterā, & proijciemini in Armon, dicit Dominus. Venite ad Beth-el, & impiè agite: ad Galgalā, & multiplicate præuaricationē: & offerte manè victimas veſtras, tribus diebus decimas veſtras. Et ſacrificate de fermēta- B to laudē: & vocate volūtarias oblationes, & annūtiate: ſic enim voluiſtis filij Iſrael, dicit Dominus Deus. Vnde & ego dedi vobis ſtuporem dentium in cunctis vrbibus veſtris, & indigentiā panū in omnibus locis veſtris: & non eſtis reuerſi ad me, dicit Dominus. Ego quoq; prohibui à vobis imbrem, cùm adhuc tres mēſes ſupereſſent vſq; ad meſſem: & plui ſuper vnam ciuitatē, & ſuper alteram ciuita
tem non plui: pars vna compluta eſt, & pars C ſuper quam non plui, aruit. Et venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem vt biberent aquam, & non ſunt ſatiatæ: & non rediſtis ad me, dicit dominus. Percuſsi vos in vento vrente & in aurugine, multitudinem hortorum veſtrorū, & vinearum veſtrarum, olieta veſtra & ficeta veſtra comēdit eruca: & non rediſtis ad me, dicit Dominus. Miſi in vos mortem in via Aegypti, percuſsi in gladio iuuenes veſtros, vſq; ad captiuitatem equorum

equorum veſtrorum: & aſcendere feci putre
dinem caſtrorum veſtrorum in nares ve-
ſtras, & non rediſtis ad me, dicit Dominus.
Gene.19.e Subuerti vos, ‖ſicut ſubuertit Deus Sodo-
mam & Gomorrham, & facti eſtis quaſi tor-
ris raptus ab incendio: & non rediſtis ad me,
dicit Dominus. Quapropter hæc faciã tibi Iſ
rael: poſtquam autem hæc fecero tibi, præpa
rare in occurſum Dei tui Iſrael. Quia ecce for
mans montes, & creans ventum, & annun-
tians homini eloquium ſuum, faciẽs matitu-
nam nebulã, & gradiens ſuper excelſa terræ:
Dominus Deus exercituum nomen eius.

S. Luget caſum Iſraëlis propheta, reuocans eos ad quærendum Dominum: vt ita poſſint eua dere afflictiones ſuis peccatis debitas, propter quas vbique planctus erit: odit Dominus feſtiuitates ac ſacrificia eorum, quibus propter idôlolatriam minatur captiuitatem.

CAP. V.

A AVdite verbum iſtud quod ego leuo
ſuper vos planctum. Domus Iſrael
cecidit, & non adijciet vt reſurgat.
Virgo Iſrael proiecta eſt in terram ſuam, non
eſt qui ſuſcitet eam. Quia hæc dicit Domi-
nus Deus, Vrbs de qua egrediebantur mille,
relinquentur in ea centum: & de qua egredie
bantur centum, relinquentur in ea decem in
domo Iſrael. Quia hæc dicit Dominus do-
mui Iſrael, Quærite me, & viuetis. Et nolite
B quærere Beth-el, & in Galgalam nolite in-
trare, & in Ber-ſabee nõ tranſibitis: quia Gal
gala captiua ducetur, & Beth-el erit inutilis.
Quærite Dominum, & viuite: ne fortè cõ
buratur vt ignis domus Ioſeph, & deuorabit,
& non erit qui extinguat Beth-el. Qui con-
uertitis in abſynthium iudiciũ, & iuſticiam
in terra relinquitis. Facientem Arcturum: &
Orionem, & conuertentem in mane tene-
Infra.9.b. bras, & diem in noctem mutantem: ‖qui vo-
C cat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem
terræ. Dominus nomen eſt eius. Qui ſubri-
det vaſtitatem ſuper robuſtum, & depopula-
tionem ſuper potentem affert. Odio habue-
runt corripientẽ in porta: & loquentem per-
fectè abominati ſunt. Idcircò, pro eo quòd
diripiebatis pauperem, & prædam electã tol-
Sopho.1.c. lebatis ab eo: ‖domos quadro lapide ædifica-
batis, & non habitabatis in eis: vineas plan-
tabitis amantiſsimas, & non bibetis vinum
earum. Quia cognoui multa ſcelera veſtra, &
fortia peccata veſtra: hoſtes iuſti accipientes
D munus, & pauperes deprimentes in porta. I-
deo prudens in tempore illo tacebit, quia tẽ-
pus malum eſt. Quærite bonum, & non ma-
lum, vt viuatis: & erit Dominus Deus exer-
Rom.12.b. Pſal.96.d cituum vobiſcum, ſicut dixiſtis. ‖Odite ma-
lum, & diligite bonũ, & conſtituite in porta
iudicium: ſi forte miſereatur Dominus De-
us exercituum reliquijs Ioſeph. Propterea
hæc dicit Dominus Deus exercituum domi
nator, In omnibus plateis plãctus: & in cun-
ctis quæ foris ſunt, dicetur væ væ: & vocabũt E
agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui
ſciunt plangere. Et in omnibus "vineis" erit *vijs.16.
planctus: quia pertranſibo in medio tui, di-
cit Dominus. ‖Væ deſyderantibus diem Do Iere.30.b.
mini: ad quid eam vobis? dies Domini iſta, Ioel.2.c. Sopho.1.d
tenebræ, & non lux. Quomodo ſi fugiat vir
à facie leonis, & occurrat ei vrſus: & ingre-
diatur domum, & inniitatur manu ſua ſuper
parietem, & mordeat eum coluber. Nunquid
non tenebræ dies Domini, & non lux: & ca- F
ligo, & non ſplendor in ea? ‖Odi, & proieci Iſaiæ.1.d.
feſtiuitates veſtras: & non capiam odorem Malac.2.e.
cœtuum veſtrorũ. Quòd ſi obtuleritis mihi
holocautomata, & munera veſtra, non ſuſci
piam: & vota pinguium veſtrorum non re-
ſpiciã. Aufer à me tumultum carminũ tuo-
rum: & cantica lyræ tuæ non audiam. Et re-
uelabitur quaſi aqua iudiciũ, & iuſtitia qua-
ſi torrens fortis. ‖Nunquid hoſtias & ſacri- Actuũ.7.e.
ficium obtuliſtis mihi in deſerto quadragin G
ta annis, domus Iſrael? Et portaſtis taberna-
culum Moloch *veſtro, & imaginem idolo- *Deo.
rum veſtrorũ, ſydus Dei veſtri, quæ feciſtis
vobis. Et migrare vos faciam trans Dama-
ſcum, dicit Dominus, Deus exercituum no-
men eius.

S. Comminatur Dominus ſuperbis, & in delicijs agentibus exitium, ac tranſmigrationem, vnà cum reliquo populo Iſraël: cuius deteſta tur ſuperbiam. CAP. VI.

V ‖Ae qui opulenti eſtis in Sion, & cõ A
fiditis in monte Samariæ: optimates Lucæ.6.d.
capita populorum, ingredientes põ-
patice domum Iſrael. Tranſite in Chalanne,
& videte, & ite inde in Emath magnam: &
deſcendite in Get Paleſthinorũ, & ad opti-
ma quæque regna horum: ſi latior terminus
eorum termino veſtro eſt? Qui ſeparati eſtis
in diem malum: & appropinquatis ſolio ini
quitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, &
laſciuitis in ſtratis veſtris: qui comeditis a-
gnum de grege, & vitulos de medio armen-
ti. Qui canitis ad vocem pſalterij: ſicut Da- B
uid putauerunt ſe habere vaſa cantici. Biben
tes vinum in phialis, & optimo vnguento
delibuti: & nihil patiebantur ſuper contri-
tione Ioſeph. Quapropter nunc migrabunt
in capite tranſmigrantium: & auferetur fa-
ctio laſciuientium. ‖Iurauit Dominus Deus Iere.51.b.
in anima ſua, dicit Dominus Deus exerci-
tuum, Deteſtor ego ſuperbiam Iacob, & do
mos eius odi, & tradam ciuitatem cum habi-
tatoribus ſuis. Quòd ſi reliqui fuerint decem

viri in domo vna: & ipsi morientur. Et tollet eum propinquus suus, & cõburet eum, vt efferat ossa de domo: & dicet ei qui in penetralibus domus est, Nunquid adhuc est penes te? Et respõdebit, Finis est, Et dicet ei, Tace, & nõ recorderis nominis Domini. Quia ecce Dominus mandauit, & percutiet domũ maiorem ruinis, & domũ minorem scissionibus. Nũquid currere queunt in petris e-
D qui, aut arari potest in bubalis, quoniam cõuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiæ in absynthium? Qui lætamini in nihili: qui dicitis, Nũquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Ecce enim suscitabo super vos domus Israel, dicit Dominus Deus exercituum, gentem: & conterent vos ab introitu Emath, vsque ad torrentem deserti.

S. Deprecatur propheta pœnas quas videt imminere, & dominus comminatur captiuitatẽ, quam Amos sub parabola trullæ cementarij vaticinatur, aduersante licet Amasia sacerdote Beth-el: qui coram rege Israel accusat Amos, suadens ipsi Amos vt eat prophetatum in terram Iuda: sed ostendit se factum à Domino prophetam vt super Israel prophetaret, qui & Amasiæ & Israeli vaticinatur afflictiones. CAP. VII.

A HAec ostẽdit mihi Dominus Deus: & ecce fictor locustæ in principio germinãtium serotini imbris, & ecce serotinus post "tonsorem gregis'. Et factũ est: cùm consummasset comedere herbam terræ, dixi, Domine Deus propitius esto obsecro: quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? Misertus est Dominus super hoc: Non erit, dicit Dominus. Hæc ostẽdit mihi Dominus Deus: & ecce vocabat iudicium ad ignem Dominus Deus, & deuorauit abyssum multã, & comedit simul partẽ. Et dixi, Domine Deus, quiesce obsecro: quis suscitabit Iacob, quia
B paruulus est? Misertus est Dominus super hoc: Sed & istud nõ erit, dicit Dominus Deus. Hæc ostendit mihi ▷Dominus'*: & ecce
▷.4. *Deus Dominus stãs super murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij. Et dixit Dominus ad me, Quid tu vides Amos? Et dixi, Trullam cæmentarij. Et dixit Dominus, Ecce Ego ponam trullam in medio populi mei Israel: non adijciam vltrà superinducere eum. Et demolientur excelsa idôli, & sanctificationes Israel desolabuntur: & consurgã super domum Ieroboam in gladio. Et misit Amasias sacerdos Beth-el ad Ieroboam regem Is-
C rael, dicens, Rebellauit cõtra te Amos in medio domus Israel: non poterit terra sustinere vniuersos sermones eius. Hæc enim dicit Amos, In gladio morietur Ieroboã & Israel captiuus migrabit de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos, Qui vides, gradere, fuge in terrã Iuda: & comede ibi panem, & prophetabis ibi. Et in Beth-el non adijcies vltrà vt prophetes: quia sanctificatio regis est, & domus regni est. Respondit̃q; Amos, & dixit ad Amasiam, Non sum propheta, & non sum fi- D
lius prophetæ: sed armentarius ego sum vellicãs sycomoros. Et tulit me Dominus cùm sequerer gregem: & dixit Dominus ad me, Vade, propheta ad populũ meum Israel. Et nunc audi verbũ Domini, Tu dicis, Non prophetabis super Israel, & non stillabis super domũ idôli. Propter hoc hæc dicit Dominus, Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua.

S. Amos sub parabola vncini pomorum prophetat finem imminere regni Israël, propter pauperum oppressiones: acerbitatem verò imminentis calamitatis explicat: ac festiuitates eorum dicit in luctum conuertendas, famẽque verbi Dei futuram denuntiat.

CAP. VIII.

HAec ostendit mihi Dominus Deus: A
& ecce vncinus pomorum. Et dixit, Quid tu vides Amos? Et dixi, Vncinum pomorũ. Et dixit Dominus ad me, Venit finis super populũ meum Israel: non adijciã vltrà vt pertranseam eum. Et stridebunt cardines tẽpli in die illa, dicit Dominus Deus: multi moriẽtur: in omni loco proijcietur silentium. Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicẽtes, Quando transibit "mesis', & venundabimus "mensis.1.
merces, & sabbathum, & aperiemus frumen- B
tũ: vt imminuamus mensuram, & augeamus siclum, & supponamus statêras dolosas, Vt possideamus in argento egenos & pauperes, pro calceamentis, & quisquilias frumenti "superbiam
vendamus? Iurauit Dominus in "superbia' Iacob, Si oblitus fuero vsque ad finem omnia opera eorum. Nunquid super isto non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius: & ascẽdet quasi fluuius vniuersus, & eij C
cietur, & defluet quasi riuus Aegypti? Et erit *Deus.1.
in die illa, dicit Dominus *occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. ‖ & cõuertam festiuitates vestras in lu Tobiæ.2.b
ctum, & omnia cantica vestra in planctum: 1.Mach.1.c
& inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluitiũ: & ponã eam quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarum. Ecce, dies veniunt, dicit Dominus: & emittã famem in terram: non famẽ panis, neq; sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini. Et commouebuntur à

Mari

Mari vſque ad mare, & ab Aquilone vſque ad Orientẽ: circuibunt quærentes verbũ Domini, & non inuenient. In die illa deficient virgines pulchræ, & adoleſcentes in ſiti. Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt, Viuit deus tuus Dan, & viuit via Ber-ſabee. & cadent & non reſurgent vltrà.

S. Vaſtaturum ſe dicit Dominus impios, ſic vt nulli pateat effugium, poſtea tamen ſuſcitabit tabernaculum Dauid, & filiorum Iſraël captiuitatem conuertet, cum magna ipſorum fœlicitate.

CAP. IX.

A VIdi Dominum ſtantem ſuper altare: & dixit, Percute cardinem, & commoueantur ſuperliminaria: auaritiã enim in capite omnium, & nouiſsimum eorum in gladio interficiam: non erit fuga eis qui fugient, & non ſaluabitur ex eis qui fugerit. ‖Si deſcenderint vſq; ad infernum: inde manus mea educet eos: & ſi aſcenderint vſq; in cœlum, inde detraham eos. Et ſi aſconditi fuerint in vertice Carmeli, inde ſcrutans auferam eos: & ſi celauerint ſe ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo ſerpenti & mordebit eos. Et ſi abierint in captiuitatem coram inimicis ſuis, ibi mandabo gladio, & occîdet eos: ‖ & ponam oculos meos ſuper B eos in malum, & non in bonum. Et Dominus Deus exercituum qui tangit terram, & tabeſcet: & lugebunt omnes habitãtes in ea: & aſcẽdet ſicut riuus omnis, & defluet ſicut fluuius Aegypti. Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam, & faſciculum ſuum ſuper terram fundauit: ‖qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eius. Nunquid non vt filij Aethiopum vos eſtis mihi, filij Iſrael, ait Dominus? nunquid non Iſrael aſcendere feci de terra Aegypti: & Palæſthinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene? Ecce oculi Domini Dei ſuper regnum peccans, & conteram illud à C facie terræ: veruntamen conterens non conteram domum Iacob, dicit Dominus: Ecce enim mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domum Iſrael, ſicut concutitur in cribro: & non cadet lapillus ſuper terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei: qui dicunt, Non appropinquabit, & non veniet ſuper nos malum, In die illa ‖ ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerãt inſtaurabo: & reædificabo eũ ſicut in diebus antiquis. Vt poſsideãt reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod inuocatũ ſit nomẽ meum ſuper eos dicit Dominus faciens hæc. Ecce dies veniũt, D dicit Dominus: & comprehendet arator meſſorem, & calcator vuæ mittentem ſemen: & ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. ‖Et conuertam captiuitatem populi mei Iſrael: & ædificabunt ciuitates deſertas, & inhabitabunt: & plantabunt vineas, & bibent vinum earum: & facient hortos, & comedent fructus eorum. Et plantabo eos ſuper humum ſuam: & non euellam eos vltrà de terra ſua quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.

a eis qui fugient. 3. Pſa. 138. a.

Iere. 44. c

Supr. 5. c.

Actu. 15. c.

Ioel. 3. d.

PROLOGVS IN ABDIÆ prophetiam.

IACOB patriacha habuit fratrem Eſau: qui ob coctionem rufam, propter quam vendidit primogenita, Edom Hebræa lingua appellatus eſt, quod Latinè rufus dicitur. Is memoratum fratrem ſuum, qui Iſrael nomen accepit, graui odio commotus interimere conatus eſt. Qua de cauſa omnes qui populum Iſrael, id eſt filios patriarchæ Iacob, prædicti Eſau odium imitati, perſecuti ſunt, Eſau & Edum appellati ſunt, & quia populus Iſrael de captiuitate Chaldęorum per Cyrum regem Perſarum nutu Dei reuocatus in Ieruſalem, ab alio regno grauiter afflictus atq; oppreſſus eſt: ideo hoc regnum, quod more Eſau, prædictum populum perſecutum eſt, per denuntiationẽ Abdiæ prophetę increpatur, quod non Dei indignatione, ſed ſua virtute populum ſuperatum gloriabatur, de quo regno olim per Dauid in Pſalmo centeſimo trigeſimoſexto dictum eſt, Memorare Domine filiorum Edom in die Ieruſalem. Nã reliqua lectione comprehenſa, futurum in Gentes iudicium ob cauſas lectione comprehenſas: regnúmq; Dei in populo Iſrael ſignificatur. Hebræi hunc dicunt eſſe, qui ſub rege Samariæ Achab, & impijſsima Iezabel, pauit centum prophetas in ſpecubus, qui non curuauerunt genu ante Baal: & de ſeptem millibus erat, quos Elias arguitur ignoraſſe. Sepulchrum quoq; eius vſq; hodie cum mauſoleo Eliſei prophetæ & Baptiſtæ Iohannis, in Sebaſte venerationi habetur, quę olim Samaria dicebatur. Hanc Herodes rex Iudææ, Antipatri filius, in honorem Auguſti cæſaris Grẹco nomine vocauit Auguſtam. Hic igitur quia centum prophetas pauerat, accepit gratiam prophetalem: & de duce exercitus, fit dux eccleſiæ. Tunc in Samaria paruum gregem pauerat, nũc in toto orbe CHRISTI paſcit eccleſias. & φιρώνυμ& ſicut in Actis Apoſtolorum Stephanus martyrio coronatus: ita & hic, ſeruus appellatus eſt Domini.

Prophetia

Prophetia Abdiæ.

S. Vaticinatur exitium aduersus Idumæos, qui affligebant ac subsannabant filios Israel: qui tamen reducti, dominium accipient in eos qui ipsos afflixerant.

A Iere. 49. c. VISIO Abdiæ. Hæc dicit Dominus Deus ad Edom, ‖Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad Gentes misit, Surgite, & consurgamus aduersus eum in prælium. Ecce paruulum dedi te in Gentibus: contemptibilis tu es valde. Superbia cordis tui extulit te, habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum: qui "dicis in corde tuo', Quis detrahet me in terram? ‖Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidum tuum: inde detraham te, dicit Dominus. Si fures introissent ad te, si latrones per noctem: quomodo conticuisses? nónne furati essent sufficiẽtia sibi? si vindemiatores introissent ad te, nunquid saltem racemũ reliquissent tibi? Quomodo scrutati sunt Esau: inuestigauerunt abscondita eius? Vsq; ad terminum emiserunt te omnes viri fœderis tui: illuserunt tibi: inualuerunt aduersum te viri pacis tuæ: qui comedunt tecum, ponent insidias subter te: nõ est prudẽtia in eo. ‖Nunquid nõ in die illa dicit Dominus, perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esau? Et timebunt fortes tui à Meridie, vt intereat vir de monte Esau. Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum. In die cum stares aduersus ▷ eum', quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Ierusalẽ mittebant sortem: tu quoque eras quasi vnus ex eis. Et non despicies in die fratris tui, in die peregrinationis eius: & non lætaberis super filios Iuda, in die perditionis eorum: & non magnificabis os tuum in die angustiæ. Neq; ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum: neque despicies & tu in malis eius in die vastitatis illius: & nõ emittêris aduersus exercitũ eius in die vastitatis illius. Neq; stabis in exitibus, vt interficias eos qui fugerint & non concludes reliquos eius in die tribulationis. Quoniam iuxta est dies Domini super omnes gentes: sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum. Quomodo enim "bibistis' super montem sanctum meum, bibent omnes gentes iugiter: & bibent & absorbebunt, & erunt quasi non sint. Et in monte Sion erit saluatio, & erit sanctus: & possidebit domus Iacob eos qui se possederant. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula: & succendentur in eis, & deuorabunt eos & non erunt reliquiæ domus Esau, quia Dominus locutus est. Et hæreditabunt hi qui ad Austrum sunt montem Esau, & qui in campestribus Philisthijm: & possidebunt regionem Ephráim & regionem Samariæ: & Beniamin possidebit Galaad. Et transmigratio exercitus huius filiorum Israel, omnia *Chananæorum vsq; ad Sareptam: & transmigratio Ierusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri. Et ascendent saluatores in montem Sion iudicare montem Esau: & erit Domino regnum.

"dicit in corde suo. 14.

B Iere. 49. c.

C

Isaiæ. 29. c.

D

▷. 4.

"bibisti.

E F G

*loca.

Prologus in prophetiam Ionæ.

Ex proœmio commentariorum Hieronymi in Ionam.

IONAM sanctum Hebræi affirmant filium fuisse mulieris viduæ Sareptanæ, quem Elias propheta mortuum suscitauit: matre postea dicente ad eum, Nunc cognoui quia vir Dei es tu: & verbum Dei in ore tuo veritas est. Ob hanc etiam causam ipsum puerum sic vocauit Amathi. Amathi enim in nostra lingua, veritatem sonat. Et ex eo quòd verũ Elias locutus est: ille qui suscitatus est, filius esse dicitur veritatis. Ideo de veritate columba nascitur: quia Ionas columbã sonat. In cõdemnationem autem Israel Ionas ad gentem mittitur: quòd Niniue agente pœnitẽtiam, illi in malitia perseuerant. Temporibus quippe Ieroboã filij Ioas regis Israel, qui Deo derelicto, cum populo suo in Samaria idôlis sacrificabat, Ionam prophetam fuisse, quartus liber Regum indicat. Is cum prophetia illuminante peccatores ciuitatis Niniue Dei misericordiam consecuturos videret: ne falsa prædicare videretur, ad denuntiandum interitum eiusdem ciuitatis ire nolebat. Nam sicut Deus ad Abraham de impietate Sodomorum & Gomorrhæorum locutus est, Clamo Sodomorum & Gomorrhæum peruenit ad me: Ita: & de Niniue dicitur, Eo quòd ascenderit clamor malitiæ eius ad Deum. Et quia sententia Dei de Sodomis facta, minime reuocata est: ita & Ionas aduersum Niniuen prolatam sententiam reuocari nolebat: diuinæ dispensationis ignarus, qui salutem hominum ad se cõuertentiũ magis vult, quàm interitum. Hoc illi acciderat quod & sancto Eliseo, qui filium Sunamitidis mulieris, mortuum ignorauit. Ideo à conspectu Dei fugere se Ionas putabat, humanum aliquid passus, dicente Dauid, Quò ibo à spiritu tuo: & à facie tua quò fugiam?

Ionæ prophetia.

S. Ionas à Domino missus, vt in Niniue prædicaret, nauigio fugit in Tharsis à facie Domini, quo immittente in nauim tempestatem, iactisq; sortibus, deprehensus Ionas in mare mittitur, cessatq; tempestas.

CAP. I.

A ET FACTVM est verbũ Domini ad Ionam filiũ Amathi, dicens, Surge, & vade in Niniuen ciuitatem grandem, & prædica in ea: quia ascendit malitia eius coram me. Et surrexit Ionas, vt fugeret in Tharsis à facie Domini, & descẽdit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharsis: & dedit naulum eius, & descendit in eam, vt iret cum eis in Tharsis à facie Domini. Dominus autem misit ventum magnum in mare: & facta est tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri. Et timue-
B runt nautæ, & clamauerunt viri ad deum suum: & miserunt vasa quæ erant in naui in mare, vt alleuiaretur ab eis: & Ionas descẽdit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei, Quid tu sopore deprimeris? surge inuoca Deũ tuum, si fortè recogitet Deus de nobis, & nõ pereamus. Et dixit vir ad collegam suum, Venite, & mittamus sortes, & sciamus quare hoc malũ si nobis. Et miserunt sortes: & cecidit sors super Ionam. Et dierunt ad eum, Indica nobis cuius causa malũ istud sit nobis: quod est opus tuũ? quæ terra tua? & quo vadis? vel ex quo populo es tu? Et dixit ad eos,
C Hebræus ego sum, & Dominum Deum cœli ego timeo, qui fecit mare & aridam. Et timuerunt viri timore magno, & dixerunt ad eum, Quid hoc fecisti? Cognouerunt enim viri quòd à facie Domini fugeret: quia indicauerat eis. Et dixerunt ad eum, Quid faciemus tibi, & cessabit mare à nobis? quia mare ibat, & intumescebat. *Et dixit ad eos, Tollite me, & mittite in mare, & cessabit mare à vobis: scio enim ego quoniam propter me tempestas hæc grandis *super vos. Et remigabant viri, vt reuerterentur ad aridam, & non valebant: quia mare ibat, & intumescebat super eos. Et clamauerũt ad Dominum, D & dixerunt, Quæsumus Domine, ne pereamus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentem: quia tu Domine, sicut voluisti fecisti. Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare: & stetit mare à feruore suo. Et timuerunt viri timore magno Dominum, & immolauerunt hostias Domino, & vouerunt vota.

**super eos.*

**est.*

S. Ionas à ceto quem Dominus præparauerat absorptus fuit in eo tribus diebus & tribus noctibus: quumq; de ventre eius oraſſet Dominum, ipsius iussu in aridam euomitur.

CAP. II.

ET præparauit Dominus piscem grandem, vt deglutiret Ionam: ‖& erat Io- A Matt.12.c. 16.a. Lucæ.11.d 1.Cor.15.a
nas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus. Et orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre piscis. Et dixit,

‖Clamaui de tribulatione mea ad Dominũ, & exaudiuit me; de ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam. Pſal.119.a.

Et proiecisti me in profundum in corde maris, & flumen circundedit me: omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierũt B

Et ego dixi, Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum: veruntamen rursus videbo templum sanctum tuum.

‖Circundederunt me aquæ vsq; ad animam, abyssus vallauit me, pelagus operuit caput C meum. Pſal. 68.a.

Ad extrema montium descendi, terræ vectes concluserunt me in æternum: & subleuabis de corruptione vitam meam, Domine Deus meus.

Cùm angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum: vt veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.

Qui custodiunt vanitates frustra, misericor D diam suam derelinquunt.

Ego autem in voce laudis immolabo tibi: quæcunq; voui reddã pro salute Domino.

Et dixit Dominus pisci: & euomuit Ionam in aridam.

S. Rursum missus Ionas ad Niniuitas prædicat ciuitatis subuersionem, illis autẽ ad Deũ conuersis, & magna pœnitentiæ signa ostendentibus,

dentibus, parcit Dominus ciuitati.

CAP. III.

A ET factum est verbum Domini ad Ionam secundo, dicens, Surge, & vade in Niniuē ciuitatem magnam, & prædica in ea prædicationem quam ego loquor ad te. Et surrexit Ionas, & abijt in Niniuen iuxta verbum Domini, & Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierū. Et cœpit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnius: & clamauit, & dixit, Adhuc quadraginta dies, & Nini

B ue subuertetur. ‖ Et crediderunt viri Niniui-
Matt. 12. d. Lucæ, 11. c. tæ in Deum: & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem. Et peruenit verbum ad regem Niniue: & surrexit de solio suo, & abiecit vestimentū suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore

C regis & principum eius, dicens, Homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustent quicquam: nec pascantur, & aquam non bibant. Et operiantur saccis homines & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine:

D & conuertatur vir à via sua mala & ab iniquiIere. 18. b. Ioel, 2. c. tate quæ est in manibus eorum. ‖ Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus: & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? Et vidit Deus opera eorum quia cōuersi sunt de via sua mala: & misertus est Deus super malitia quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit.

S. *Afflictus Ionas quia vaticinium suum aduersus Niniuen videbat non impleri, mortem optat: verum à Domino corripitur, qui iniustam ipsius indignationem conuincit, quod putaret se rectè dolere de arefacta hedera, & tamen noluerit Dominum parcere Niniue ciuitati maximæ, in qua erant plus quā. 120000.*

eorum qui non peccauerant.

CAP. IIII.

ET afflictus est Ionas afflictione ma- A
gna, & iratus est: & orauit ad Dominum, & dixit, Obsecro Domine, nunquid non hoc est verbum meum, cum adhuc essem in terra mea? propter hoc præoccupaui vt fugerē in Tharsis. ‖ Scio enim quia tu Deus Psal. 85. 2. Ioel. 2. c. clemens & misericors es, patiens & multæ miserationis, & ignoscēs super malitia. Et nunc Domine tolle quæso animam meam, à me: quia melior est mihi mors quàm vita. Et dixit Dominus, Putasne bene irasceris tu? Et B egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra Orientem ciuitatis: & fecit sibimet vmbraculum ibi, & sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati. Et præparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eū, laborauerat enim: & lætatus est Ionas super hedera, lætitia magna. C Et parauit Deus vermem ascensu diluculi in crastinum: & percussit hederam & exaruit. Et cum ortus fuisset sol, præcepit Dominus vento calido & vrenti: & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat, & petiuit animæ suæ vt moreretur, & dixit, melius est mihi mori, quàm viuere. Et dixit Dominus ad Ionā, Putásne bene irasceris tu super hederam? Et di- D xit, Bene irascor ego vsque ad mortem. Et dixit Dominus, Tu doles super hederam, in qua non laborasti, neque fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perijt: Et ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plusquam centum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam, & iumenta multa?

PROLOGVS IN MICHÆÆ *prophetiam.*

TEMPORIBVS Ioatham & Achaz & Ezechiæ regum Iuda, Michæam prophetam ad hanc prophetiam Spiritu sancto repletum fuisse, lectio ipsa demonstrat. Sed de supradicto numero regum, Ioatham & Ezechiam Deo ob religionem placuisse, historia libri quarti Regum, & secundi Paralipomenon indicat. Achaz verò relicto Deo, idôla Samariæ, quibus etiam filios suos in sacrificium igni concremandos obtulerat, coluisse constat. Quam ob rem, Deus Samariam, quæ reges Israel & Iuda memoratorum simulachrorum superstitione fefellerat, increpans, indignationem suam in eam processuram comminatus est. Populo etiam Israel præuaricatori, & principibus eius, qui eundem populum fallaci suasione ad colenda idôla impulerant, verbis in sequentibus, captiuitatem, & interitum affuturum denuntiat.

Michææ

Michææ prophetia.

S. Quo tempore Michæas prophetauerit, comminatur Samariæ & Ieruſalem exitium & captiuitatem propter idololatriam ipſorum: quos plangit propheta & ad planctum prouocat.

CAP. I.

A VERBVM Domini quod factum eſt ad Michæam Moraſthitē, in diebus Ioatham, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda: quod vidit ſuper Samariam & Iſaiæ. 26. d Ieruſalem. ‖Audite populi omnes: & attendat terra & plenitudo eius: & ſit Dominus Deus vobis in teſtem, Dominus de templo ſancto ſuo. Quia ecce Dominus egredietur de loco ſuo: & deſcēdet, & calcabit ſuper excelſa terræ. Et conſumentur montes ſubtus eum: & valles ſcindentur ſicut cera à facie i-
B gnis, ſicut aquæ quæ decurrūt in præceps. In ſcelere Iacob omne iſtud, & in peccatis domus Iſrael. quod ſcelus Iacob? nónne Samaria? & quæ excelſa Iudæ? nónne Ieruſalem? & ponam Samariam quaſi aceruum lapidum in agro cum plantatur vinea: & detraham in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo. Et omnia ſculptilia eius cōcidentur, & omnes mercedes eius comburentur igne, & omnia idôla eius ponam in perditionē: quia de mercedibus meretricis congregata ſunt, & vſq; ad mercedē meretricis reuertētur. Super
C hoc plangam, & vlulabo: vadam ſpoliatus & nudus: faciam planctum velut draconum, & luctum quaſi ſtruthionum: Quia deſperata eſt plaga eius, quia venit vſq; ad Iudam, tetigit portam populi mei vſq; ad Ieruſalem. In Geth nolite annuntiare, lachrymis ne plorete: in domo Pulueris puluere vos conſpergite. Et tranſite vobis habitatio Pulchra, confuſa ignominia: non eſt egreſſa, quæ habitat In-exitu: planctum Domus vicinæ accipiet ex vobis, quæ ſtetit ſibimet. Quia in-
D firmata eſt in bonum quæ habitat In-amaritudinibus: quia deſcendit malum à Domino in portam Ieruſalem. Tumultus quadrigæ ſtuporis habitanti Lachis: principium peccati eſt filiæ Sion, quia in te inuenta ſunt ſcelera Iſrael. Propterea dabit emiſſarios ſuper Hæreditatem Geth: domos Mendacij in deceptionem regibus Iſrael. Adhuc hæredem adducam tibi quæ habitas in Mareſa: vſq; ad Odollam veniet gloria Iſrael. Decaluare, & tondêre ſuper filios deliciarum tuarum: dilata caluitium tuum ſicut aquila: quoniam captiui ducti ſunt ex te.

S. Propheta populi ſui multiplicem iniuſtitiam, aliaq; peccata recenſens, prædicit vindictam & captiuitatem ipſi imminere: & ob id lugēs: reliquiarum futuram congregationem denuntiat. CAP. II.

VAe qui cogitatis inutile, & operami- A
ni malum in cubilibus veſtris: in luce matutina faciunt illud, quoniam contra Deum eſt manus eorum. Et concupierunt agros, & violenter tulerunt, & rapuerunt domos: & calumniabantur virum & domum eius, virum & hæreditatem eius. Idcirco hæc dicit Dominus, Ecce ego cogito ſuper familiam iſtam malum: vnde non auferetis colla veſtra, & nō ambulabitis ſuperbi, quoniam tempus peſsimum eſt. In die illa ſumetur ſuper vos parabola, & cantabitur canticum cum ſuauitate, dicentium, De popula B
tione vaſtati ſumus: pars populi mei commutata eſt: quomodo recedet à me, quum reuertatur qui regiones noſtras diuidat? Propter hoc non erit tibi mittens funiculum ſortis in cœtu Domini*.

*ô Iſrael.

Ne loquamini loquentes, Non ſtillabit ſuper iſtos, non comprehendet confuſio. Dicit domus Iacob, Nunquid abbreuiatus eſt ſpiritus Domini, aut tales ſunt cogitationes eius? Nónne verba mea bona ſunt cum eo qui C
rectè graditur? Et econtrario populus meus in aduerſarium conſurrexit: déſuper tunicam pallium ſuſtuliſtis, & eos qui trāſibant ſimpliciter, conuertiſtis in bellum. Mulieres populi mei eieciſtis de domo deliciarū ſuarum: à paruulis earum tuliſtis laudem meam in perpetuum. Surgite, & ite, quia non habetis hîc requiem: propter immunditiam eius corrumpetur putredine peſsima. Vtinam nō eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potius loquerer: ſtillabo tibi in vinum, & in ebrietatem: & erit ſuper quem ſtillatur populus iſte. Congregatione congregabo Iacob D
totum te: in vnum conducam reliquias Iſrael, pariter ponam illum quaſi gregem in ouili, quaſi pecus in medio caularum, tumultuabuntur à multitudine hominum. Aſcendet enim pandens iter ante eos: diuident, & tranſibunt portam, & egredientur per eam: & trāſibit rex eorum coram eis: & Dominus in capite eorum.

S. Propter peccata principum, iudicum, pſeudoprophetarum, ac ſacerdotum populi Iſraël, comminatur Dominus grauem vltionem, & Ieroſolymæ deletionem. CAP. III.

ET dixi, Audite principes Iacob, & du- A
ces domus Iſrael, Nunquid non veſtrū eſt ſcire iudiciū, qui odio habetis bonū, & diligitis malum: qui volēter tollitis pelles

eorum

eorum déſuper eis,& carnem eorum déſuper oſsibus eorum? Qui comederunt carnem populi mei,& pellem eorum déſuper excoriauerunt: & oſſa eorum confregerunt, & conciderunt ſicut in lebête, & quaſi carnem in
B medio ollæ.Tunc clamabunt ad Dominũ,& nõ exaudiet eos: & abſcõdet faciem ſuam ab eis in tempore illo,ſicut nequiter egerunt in adinuentionibus ſuis. Hæc dicit Dominus ſuper prophetas qui ſeducũt populum meũ: qui mordent dentibus ſuis, & prædicant pacem:& ſiquis nõ dederit in ore eorum quip-
C piam,ſanctificãt ſuper eum prælium. Propterea nox vobis pro viſione erit,& tenebræ vobis pro diuinatione: & occumbet ſol ſuper prophetas, & obtenebrabitur ſuper eos dies. Et confundentur qui vident viſiones,& confundentur diuini: & operient omnes vultus ſuos,quia non eſt reſponſum Dei. Veruntamẽ ego repletus ſum fortitudine ſpiritus Domini,iudicio & virtute: vt annuntiem Iacob
D ſcelus ſuum,& Iſrael peccatum ſuum.Audite hoc principes domus Iacob,& iudices domus Iſrael:qui abominamini iudicium,& omnia recta peruertitis.Qui ædificatis Sion in ſanguinibus,& Ieruſalẽ in iniquitate. ‖Principes eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede docebant,& prophetæ eius in pecunia diuinabant: & ſuper Dominum requieſcebant,dicentes, Nunquid non Dominus in medio noſtrum? non venient
Ezec.22.f. Soph.3.a. Iere.26.f. ſuper nos mala.‖Propter hoc, cauſa veſtri, Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelſa ſyluarum.

S. Tempore gratiæ plurimæ nationes accedent ad eccleſiam & cultum Dei,cum magna ſecuritate:conſolatur Sion quòd de captiuitate ſit à Domino redimenda, vt ſe de ſuis inimicis vlciſcatur. CAP. IIII.

A Et‖erit, in nouiſsimo dierum erit mõs
Iſaiæ.2.a. domus Domini præparatus in vertice montium, & ſublimis ſuper colles: & fluent ad eum populi. Et properabũt gentes multæ,& dicent,Venite,aſcendamus ad mõtem Domini & ad domum Dei Iacob:& docebit nos de vijs ſuis, & ibimus in ſemitis eius:quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Iuruſalẽ.Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes vſq; in longinquum: & cõcident gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in ligones: non ſumet gens aduerſus gentem gladium:&nõ diſcent
B vltrà belligerare. Et ſedebit vir ſubtus vineã ſuam,& ſubtus ficũ ſuam,& nõ erit qui deterreat:quia os Domini exercituũ locutum eſt. Quia omnes populi ambulabunt vnuſquiſq; in nomine Dei ſui:nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei noſtri in æternum & vltrà.In die illa,dicit Dominus,congregabo claudicantem:& eã quam eieceram,colligam,& quam afflixeram,*. ‖Et ponam claudicantem in reliquias: & eam quæ laborauerat,in gentem robuſtam:‖& regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion,ex hoc nunc & vſq; in æternum.Et tu turris gregis,nebuloſa ″filiæ'Sion vſq; ad te veniet: & veniet poteſtas prima regnũ filiæ Ieruſalem. Nũc quare mœrore contraheris? nunquid rex non eſt tibi:aut conſiliarius tuus perijt, quia comprehendit te dolor ſicut parturientem? Dole, & ſatage filia Sion quaſi parturiens: quia nunc egredieris de ciuitate,& habitabis in regione, D & venies vſq; ad Babylonem, ibi liberaberis: ibi redimet te Dominus de manu inimicorũ tuorum. Et nunc congregatæ ſunt ſuper te gẽtes multæ:quæ dicunt, Lapidetur. & aſpiciat in Sion oculus noſter. Ipſi autem non cognouerunt cogitationes Domini, & non intellexerunt conſiliũ eius: quia cõgregauit eos quaſi fœnum areæ.Surge,& tritura filia-Sion: quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam æreas: & comminues populos multos, & interficies Domino rapinas eorum,& fortitudinem eorum Domino vniuerſæ terræ.

*consolabor Sopho.3.d C Lucæ.1.c. Daniel.7.d ″filia.

S. Imminens vrbis Ieruſalem vaſtatio oſtenditur,& Chriſtus in Beth-lehem naſciturus: reliquiæ Iſraël exaltabuntur,deiectis inimicis, & ablata ab ipſis idololatria. CAP. V.

A Nunc vaſtaberis filia latronis: obſidionem poſuerunt ſuper nos, in virga percutiẽt maxillam iudicis Iſrael.
Matth.2.a. Iohan.7.f. ‖Et tu Beth-lehem Ephrâta, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael: & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos
&.10. vſq; ad tempus,in quo parturiens pariet: reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Iſ-
B rael.Et ſtabit, & paſcet in fortitudine Domini, in ſublimitate nominis Domini Dei ſui: & conuertentur, quia nunc magnificabitur vſque ad terminos terræ.Et erit iſte″pax: Aſ-
″pax Aſſyrijs.5. ſyrius'quum venerit in terram noſtram, & quando calcauerit in domibus noſtris:& ſuſcitabimus ſuper eum ſeptẽ paſtores, & octo primates homines. Et paſcent terram Aſſur in gladio, & terram Nemrod in lanceis eius: & liberabit ab Aſſur,quum venerit in terram noſtram,& quũ calcauerit in finibus noſtris.
C Et erunt reliquiæ Iacob in medio populorũ multorum quaſi ros à Domino, & quaſi ſtillæ ſuper herbam quæ non expectat virum, & non præſtolatur filios hominum.Et erunt reliquiæ Iacob in Gentibus in medio populorum multorum,quaſi leo in iumentis ſyluarum

rum, & quasi catulus leonis in gregibus pecorum: qui cum transierit, & conculcauerit, & *Et. ceperit, non est qui eruat. *Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici D tui interibunt. Et erit in die illa, dicit Dominus: auferam equos tuos de medio tui, & disperdam quadrigas tuas. Et perdam ciuitates terræ tuæ, & destruam omnes munitiones tuas, & auferam maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te. Et perire faciam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui: & non adorabis vltrà opera manuum tuarum. Et euellam lucos tuos de medio tui: & conteram ciuitates tuas. Et faciam in furore & in indignatione vltionẽ in omnibus gentibus quæ non audierunt.

S. Disceptat Dominus cum ingratis, recensens collata illis beneficia, indicans etiam quid sit bonum, & quid Dominus à populo suo requirat: sed propter iniustitiam aliaq; scelera filiorum Israël, comminatur eis Dominus varias afflictiones. CAP. VI.

A AVdite quæ Dominus loquitur, Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamẽta terræ: quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israel dijudicabitur. Exod. 15. c Populo meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? respõde mihi. ‖ Quia eduxi te de Terra-Aegypti, & de domo seruientium liberaui te: & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam? Populo meus memento quæso ‖ quid cogitauerit Balach rex Moab: Num. 22. a 23. b. & quid responderit ei Balaam filius Beor, de Setim vsq; ad Galgalam, vt cognosceres iu- B stitias Domini. Quid dignum offeram Domino, curuabo genu Deo excelso? nunquid offeram ei holocautomata & vitulos anniculos? Nunquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum vẽtris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te, Vtiq; facere iudicium, & diligere misericordiã, & solicitum ambulare cũ Deo tuo. Vox Domini ad ciuitatẽ clamat, & salus *suum. 6. erit timentibus nomen 'tuũ': audite tribus, & C quis approbabit illud? Adhuc ignis in domo impij thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Nunquid iustificabo stateram impiã, & saccelli põdera dolosa? In quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebãtur mendacium, & lingua eorũ fraudulenta in ore eorum. Et ego ergo cœpi Deu. 28. d percutere te perditione super peccatis tuis. Aggæ. 1. b. ‖ Tu comedes, & non saturaberis: & humiliatio tua in medio tui: & apprehendes, & non saluabis, & quos saluaueris, in gladium dabo. Tu seminabis, & non metes: tu calcabis D oliuam, & non vngêris oleo: & mustum, & non bibes vinũ. Et custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab: & ambulasti in 'voluptatibus' eorum, vt darem te in perdi- 'voluntatibus. 3. tionem, & habitantes in ea in sibilum, & opprobrium populi mei portabitis.

S. Luget propheta tam paucos esse reliquos, qui non sint iniqui: in nullo homine ostendit esse confidendum, sed in solo Deo saluatore: qui miserebitur Sion: & pudefactis inimicis eam ad se reducet, complẽs facta as ad patres promissiones. CAP. VII.

VAe mihi, quia factus sum sicut qui A colligit in autumno racemos vindemiæ: nõ est botrus ad comedendum, præcoquas ficus desyderauit anima mea. Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus nõ est: omnes in sanguine insidiãtur, vir fratrem suum ad mortem venatur. Malum manuum suarum dicũt bonum: princeps postulat, & iudex in reddendo est: & magnus locutus est desyderium animæ suæ, & conturbauerunt eam. Qui optimus in eis est, quasi paliurus: & qui rectus, quasi spina de sepe. Dies speculationis tuæ, visitatio tua venit: nunc erit vastitas eorum. Nolite credere amico: & nolite confidere in duce: ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui. Quia filius B contumeliam facit patri, & ‖ filia consurgit Matt. 10. e aduersus matrem suam, nurus aduersus socrum suam: & inimici hominis domestici eius. Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum saluatorem meum: audiet me Deus meus. Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi, consurgam quum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei: donec causam meam iudicet, & faciat iudiciũ meum: educet me in lucem, videbo iustitiã eius. Et aspiciet inimica mea, & operietur cõfusione, quæ dicit ad me, Vbi est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt in eam: nunc erit in conculcationem, vt lutum platearum. Dies vt C ædificentur maceriæ tuæ: in die illa longè fiet lex. In die illa & vsque ad te veniet Assur, & vsque ad ciuitates munitas: & à ciuitatibus munitis vsque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de mõte. Et terra erit in desolationem propter habitatores suos, & propter fructum cogitationum eorũ. Pasce populum tuũ in virga tua, gregẽ hæreditatis tuæ, habitãtes solos in saltu, in medio Carmeli: pascẽtur Basan & Galaad iuxta dies antiquos. Secundũ dies egressionis tuæ de Terra-Aegypti ostendam ei mirabilia. Videbunt gentes, & con-

& confundentur ſuper omni fortitudine ſua: ponent manum ſuper os, aures eorum ſurdæ erunt. Lingent puluerem ſicut 'ſerpens', velut reptilia terræ proturbabuntur de ædibus ſuis: Dominum Deum noſtrum deſyderabunt, & timebunt te. ‖Quis Deus ſimilis tui, qui aufers iniquitatem, & tranſis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? non immittet vltrà furorem ſuum, quoniam volēs miſericordiam eſt. Reuertetur, & miſeribitur noſtri, deponet iniquitates noſtras: & proijcietin profundum maris omnia peccata noſtra. Dabis veritatem Iacob, miſericordiam Abraham: quæ iuraſti patribus noſtris à diebus antiquis.

D

'ſerpentes.

Actu. 10. g.

Prologus in prophetiam Nahum.

Ex proœmio commentariorum Hieronymi in Nahum.

NAHVM prophetam ante aduentum regis Aſſyriorum, qui populum Iſrael captiuum in ſuam regionem tranſtulerat, fuiſſe, Hebræorum traditio confirmat. Siquidem in fine huius lectionis, prædicti regis aduentum, idem propheta annuntiare monſtratur. Sed cum habitatores Niniue, Iona interitum ciuitatis prædicante ne diuina ira denuntiatum interitum ſuſtinerent, peccatorum & impietatis pœnitentiā egiſſent, accepta Dei miſericordia, grauioribus ſe criminibus implicuerūt. Qua de cauſa memoratus propheta ſpiritu ſancto plenus, iudicium Dei annuntians, ita locutus eſt, Deus zelans & vlciſcens Dominus eſt, &c. Iam enim decem tribus ab Aſſyrijs deductæ fuerant in captiuitatem ſub Ezechia rege Iuda: ſub quo etiam nunc in conſolationem populi tranſmigrati aduerſum Niniuen viſio cernitur. Nec erat parua conſolatio, tam his qui iam Aſſyrijs ſeruiebant, quàm reliquis qui ſub Ezechia de tribu Iuda & Beniamin ab eiſdem hoſtibus obſidebantur, vt audirent Aſſyrios quoq; à Chaldęis eſſe capiendos: ſicut in ſequentibus libri huius demonſtrabitur. Sciendum autem eſt quòd Niniue in noſtra lingua de Hebræo, ſpecioſam ſonat. Specioſus autem, hic mundus dicitur. Vnde & apud Græcos κόσμος ab ornatu nomē accepit. Et quicquid nunc aduerſum Niniuen dicitur: de mundo figuraliter prædicari ſentiamus. Quam ob cauſam & aſſumptio quam ſeptuaginta interpretantur λῆμμα, & Aquila ἆρμα interpretatus eſt, apud Hebræos משא ponitur, id eſt graue onus: eo quòd eam aduerſus quam videtur, premat, nec ſinat eleuare ceruicem. Simúlq; hoc attendendum quod hęc ipſa vel aſſumptio, vel onus, vel pondus prophetæ, viſio ſit. Non enim loquitur propheta in ἐκτάσει, vt Montanus & Priſca, Maximilláq; delyrant: ſed quod prophetat, liber eſt viſionis intelligentis vniuerſa quæ loquitur: & pōdus hoſtium facientis ſuo populo viſionē. De conſummatione itaq; mundi ſecundum ἀναγωγὴν ô Paula & Euſtochium, in cōſolationem ſanctorum prophetia texitur: vt quæcunq; in mundo vident, quaſi prætereuntia & caduca cōtemnant, & præparent ſe ad iudicij diem, vbi vltor aduerſum veros Aſſyrios affuturus eſt Dominus.

Prophetia Nahum.

S. Zelus Dei aduerſus hoſtes ſuos, qui patiēs eſt & fortitudine magnus, cuius iræ nemo poteſt reſiſtere, & in ſe ſperantium eſt liberator, ſuiq; populi hoſtes eſt conſumpturus.

CAP. I.

A ONVS Niniue. Liber viſionis Nahum Elceſæi. Deus æmulator, & vlciſcens Dominus, vlciſcens Dominus & habens furorem, vlciſcens Dominus in hoſtes ſuos, & iraſcens ipſe inimicis ſuis. Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mūdans non faciet innocentem: Dominus in tē peſtate & turbine viæ eius, & nebulæ puluis pedum eius. Increpans mare & exiccās illud: & omnia flumina ad deſertum deducens. In-
B firmatus eſt Baſan, & Carmelus: & flos Libani elanguit. Montes commoti ſunt ab eo, & colles deſolati ſunt: & contremuit terra à facie eius, & orbis, & omnes habitantes in eo. Ante faciem indignationis eius quis ſtabit? & quis reſiſtet in ira furoris eius? indignatio eius effuſa eſt vt ignis: & petræ diſſolutæ ſunt ab eo. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe. & in diluuio prætereunte, conſummationem faciet loci eius: & inimicos eius perſequentur tenebræ. Quid cogitatis contra Dominum? C
conſummationem ipſe faciet: non conſurget duplex tribulatio. Quia ſicut ſpinæ ſeinuicē complectuntur: ſic conuiuium eorum pariter potantium, conſumentur quaſi ſtipula ariditate plena. Ex te exibit cogitans contra Dominum malitiam: mente pertractans præuaricationem. Hæc dicit Dominus, Si perfecti fuerint: & ita plures, ſic quoq; attondentur, & 'pertranſibit': afflixi te, & non affligam
te vltrà. Et nunc conteram virgam eius de D
dorſo tuo, & vincula tua diſrumpam. Et præcipiet ſuper te Dominus, non ſeminabitur ex nomine tuo amplius: de domo Dei tui interficiam ſculptile & cōflatile, ponam ſepulchrum tuum, quia inhonoratus es. ‖Ecce ſuper

'pertranſibunt. 8.

Iſaiæ. 52. b
Rom. 10. c

per montes pedes euangelizantis & annuntiantis pacẽ:celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua: quia nõ adijciet vltrà vt pertranseat in te Belial, vniuersus interijt.

S. Obsidio Niniue, eiusque à Chaldæis depopulatio, quia superbè egit contrà populum Domini.

CAP. II.

A Ascendit qui dispergat coram te, qui custodiat obsidionem: contemplare viam, conforta lumbos: robora virtutem valdè. Quia reddidit Dominus superbiã Iacob, sicut superbiam Israel: quia vastatores dissipauerunt eos, & propagines eorum corruperunt. Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in coccineis: igneæ habenæ currus in die præparationis eius, & agitatores con-
"conturbatæ sunt quadrigæ. 1. sopiti sunt. In itineribus "cõturbati sunt, quadrigæ' collisæ sunt in platẽis: aspectus eorum
B quasi lampades, quasi fulgura discurrẽtia. Recordabitur fortiũ suorum, ruent in itineribus suis: velociter ascendent muros eius, & præparabitur vmbraculum. Portæ fluuiorum apertæ sunt, & templum ad solum dirutum. Et miles captiuus abductus est: & ancillæ eius minabantur, gementes vt columbæ, murmurantes in cordibus suis. Et Niniue quasi piscina aquarum aquæ eius: ipsi verò fugerunt: state state, & non est qui reuertatur. Diripite argentum, diripite aurum: & non est finis diuitiarum ex omnibus vasis desyderabilibus.
C Dissipata est, & scissa, & dilacerata: & cor tabescens, & dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus: & facies omnium eo
Isaiæ. 13. b. rum sicut nigredo ollæ. ‖Vbi est habitaculũ leonum, & pascua catulorum leonum: ad quam iuit leo, vt ingrederetur illuc: catulus leonis, & non est qui exterreat? Leo cœpit sufficiẽter catulis suis, & necauit leænis suis: & impleuit præda speluncas suas, & cubile
D suum rapina. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum: & succendam vsque ad fumum
"eius. 8. quadrigas "tuas', & leunculos tuos comedet gladius: & exterminabo de terra prædã tuam, & nõ audietur vltrà vox nuntiorum tuorũ.

S. Niniue vrbs sanguinum sub nomine adulteræ vastanda prædicatur: quòd exemplo Alexandriæ à Babilonijs deuastatæ confirmatur: nec erit qui Niniue condoleat, aut eam consoletur super ipsius deuastatione.

CAP. III.

A Væ ‖ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione plena: non recedet à te rapina. Vox flagelli, & vox
Ezec. 24. b Habac. 2. e. impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ "feruentis, & equitis ascendentis: Et micantis gladij, & fulgurãtis hastæ, & multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ': nec est finis cadauerum, & corruent in corporibus suis. Propter multitudinem fornicationum meretricis speciosæ, & gratæ, & habẽtis maleficia, quæ vendidit gentes in fornicationibus suis, & familias in maleficijs suis: ‖Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituũ: & reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam Gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam. Et B proijciam super te abominationes, & contumelijs te afficiam, & ponã te in exemplum. Et erit: omnis qui viderit te, resiliet à te, & dicet, Vastata est Niniue: quis commouebit super te caput? vnde quæram consolatorem tibi? Nunquid melior es *Alexandria populorum, quæ habitat in fluminibus? aquæ in circuitu eius: cuius diuitiæ, mare: aquæ, muri eius. Aethiopia fortitudo eius, & Aegyptus, & nõ est finis: Aphrica & Lybies fuerunt in auxilio tuo. Sed & ipsa in transmigrationẽ duC cta est in captiuitatẽ: paruuli eius elisi sunt in capite omnium viarum, & super inclytos eius miserunt sortem, & omnes optimates eius confixi sunt in compedibus. Et tu ergo inebriaberis, & eris despecta: & tu quæres auxiliũ ab inimico. Omnes munitiones tuæ sicut ficus cum grossis suis: si cõcussæ fuerint, cadent in os comedentis. Ecce populus tuus mulieres in medio tui: inimicis tuis ad apertionẽ pandẽtur portæ terræ tuæ, deuorabit ignis vectes tuos. Aquã propter obsidionem hauri tibi, extrue munitiones tuas: intra in lutum & calca, subigens tene laterem. Ibi comedet te ignis: peribis gladio, deuorabit te vt bruchus: congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta. Plures fecisti negotiationes D tuas, quàm stellæ sint cœli: bruchus expansus est, & auolauit. Custodes tui quasi locustæ: & paruuli tui quasi locustæ locustarum quæ considunt in sepibus in die frigoris: sol ortus est, & auolauerunt, & nõ est cognitus locus earum vbi fuerint. Dormitauerunt pastores tui rex Assur, sepelientur principes tui: latitauit populus tuus in montibus, & non est qui congreget. Non est obscura cõtritio tua, pessima est plaga tua: omnes qui audierunt auditionem tuam, compresserunt manum super te: quia super quem non transijt malitia tua semper?

"feruentes & equites ascendentes Et micantes gladij, & fulgurantes hastæ & multitudines interfectæ, & graues ruinæ. 7. Isaiæ. 47. *ab.*

Prologus

Prologus in prophetiam Habacuc.

Ex proœmio commentariorum Hieronymi in Habacuc.

QVATVOR prophetæ in duodecim prophetarum volumine continentur : è quibus tres in principio λῆμμα, id eſt pondus titulum habent, Nahum, Habacuc, & Malachias. Porrò Zacharias, in medio & circa finem duos huiuſcemodi ponit titulos: è quibus vnus eſt, Onus verbi Domini in terra Adrach & Damaſci requiei eius. alter in fine, Onus verbi Domini ſuper Iſrael. De Nahum, orationibus tuis iam liber editus eſt: de Zacharia & Malachia, ſi vita comes fuerit, diſſeretur. Nunc Habacuc habemus in manibus, qui vel ex eo quòd amabilis Domini eſt, vocatur amplexatio. vel quòd in certamen & luctam & (vt ita dicam) amplexum cum Deo cõgreditur: amplexantis, id eſt luctantis ſortitus eſt nomen. Nullus enim tam audaci voce auſus eſt Deum ad diſceptationem iuſtitiæ prouocare, & dicere ei, Cur in rebus humanis, & in mundi iſtius πολιτείᾳ tanta rerum verſatur iniquitas? Vociferabor ad te vim patiens: & non ſalua bis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatem, & laborem videre? Lacerata eſt lex, & non peruênit vſque ad finem iudicium, quia impius prævalet aduerſum iuſtum: ideo egreditur iudicium peruerſum. Vides quòd temeraria vox ſit, & quodammodo blaſphemantis, creatorem ſuum ad iudicium prouocare: & vas fragile aduerſus figulum, cur tale vel tale factum ſit, diſputare? Necnon & hoc animaduertendũ, quòd aſſumptio vel põdus, quę grauia eſſe iam diximus, prophetę viſio eſt: & aduerſum Montani dogma peruerſum, intelligit quod videt: nec vt amens loquitur : nec more inſaniẽtium fœminarum dat ſine mente ſonum. Vnde & Apoſtolus iubet vt ſi prophetantibus alijs, alij fuerit reuelatum, taceant qui prius loquebantur: Et ſtatim, Non eſt inquit diſſenſionis Deus, ſed pacis. Ex quo intelligitur, cùm quis voluntate reticet, & alteri locum dat ad loquendum, poſſe & loqui & tacere cùm velit.. qui autem in ἐκστάσει, id eſt inuitus loquitur: nec tacere nec loqui in ſua poteſtate habet. Illud quoque diſce (quia ſemel à me violenter exigis, vt quaſi quoſdam gradus & ſcalas ad altiora nitenti, hiſtoriam tibi interpreter) prophetiã eſſe contrà Babylonem & Nabuchodonoſor regem Chaldæorum: vt quomodo prior propheta Nahum, quẽ Habacuc ſequitur, vaticinium habuit contra Niniuen & Aſſyrios, qui vaſtauerunt decem tribus, quæ vocantur Iſrael: ita Habacuc prophetiam habeat aduerſus Babylonem & Nabuchodonoſor: à quibus Iuda & Ieruſalem, templúmque ſubuerſa ſunt. Et vt ſcias eo tempore fuiſſe Habacuc, quo iam duæ tribus quæ vocabantur Iudas, ductę erant in captiuitatem, Daniel docere te poterit: ad quem in lacum leonum Habacuc cum prandio mittitur: quanquàm apud Hebræos hæc ipſa nõ legatur hiſtoria. Igitur ſiue quis recipiat ſcripturam illam, ſiue non recipiat: vtrunque pro nobis eſt. Aut enim recipit: & iam poſt factã rem liber Habacuc texitur: aut non recipit, & quaſi propheta ſcribit quæ ventura cognoſcit. Interim ſecundùm literam cauſatur aduerſùm Deum propheta: cur Nabuchodonoſor templum Dei vaſtet & Iudam : cur Ieruſalem quõdam vrbs Domini, deſtruatur: quare clamet populus, & nõ exaudiatur, vociferetur ad Dominũ oppreſſus à Chaldęis, & non ſaluetur. quare etiam ipſe propheta vel populus, ex cuius perſona nunc loquitur, ad hoc vixerit, & hucuſque perductus ſit, vt iniquitatem hoſtium & ſuum laborem videat: cur iniuſtitia pręualeat aduerſùm ſe. Et hoc dicit præ mẽtis anguſtia, neſciens aurum in igne conflari, & tres pueros de camino ignis puriores exiſſe quàm intrauerant. Sed & hoc generaliter accipere poſſumus, quòd ex perſona humanæ impatientiæ loquatur: vt in quærulã vocem & plenam doloris erũpat, dicẽs, Quare reſpicis contemptores, & taces conculcante impio iuſtiorem ſe? Hęc autem loquitur, neſciens iudicia Dei inueſtigabilia, & profundum diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ eius, quòd non ita videat Deus, vt videt homo. homo tantùm præſentia reſpicit: Deus futura & æterna cognoſcit. Et quomodo ſi ægrotus & æſtuãs febribus aquam frigidam poſtulet, & dicat ad medicum, Vim patior, crucior, vror, exanimor, vſquequo medice clamabo, & non exaudies? Et reſpondeat ei ſapientiſsimus ac clementiſsimus medicus. Scio quo tempore dare debeam quod poſtulas: & non miſereor modò, quia miſericordia iſta crudelitas eſt, & voluntas tua contra te petit. Ita & Deus noſter ſciens clementiæ ſuæ pondera atque menſuras, interdùm non exaudit clamantem: vt eum probet, & magis prouocet eum ad rogandum, & quaſi igne excoctum iuſtiorem & puriorem faciat. Quod intelligens Apoſtolus ſecundùm id quod miſericordiam conſecutus eſt à Domino, ait, Sed non deficimus in tribulationibus. Et benedicit Dominũ in omni tempore: & ſcit quòd qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit: & gloriatur in labore & dolore. Et cum Ieremia dicit, Tribulationem & miſeriam inuocabo: vt quomodo alius inuocat Deum, ſic ſanctus vir & bellator inuictus ad exercendum ſe & probandum, tribulationem & miſeriam venire deſyderat.

Iſtud ex principio cõmentariorũ Hieronymi in Habacuc.

Prophe-

Prophetia Habacuc.

S. Miratur propheta impiũ prosperari, & præualere aduersus iustum: nam aduersus Iudæos suscitat Dominus Chaldæos, qui victoriam non Domino sed idôlo suo tribuunt.

CAP. I.

A ONVS QVOD vidit Habacuc propheta. Vsquequo Domine clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem, videre prædam & iniustitiam contra me? ▷.13. ▷Quare respicis contemptores, & taces, cõculcante impio iustiorem se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem? & f[illegible]tum est iudicium &
B contradictio potentior. Propter hoc lacerata est lex, & non peruênit vsque ad finem iudicium: quia impius prævalet aduersus iustũ,
Actuũ.13.f propterea egreditur iudiciũ peruersum. ‖Aspicite in Gentibus & videte, & admiramini, & obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cùm narrabitur. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua. Horribilis & terribilis est: ex semet-
C ipsa iudicium & onus eius egredietur. Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis, & diffundentur equites eius: equites namque eius dêlonge venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum. Omnes ad prædam venient, facies eorum ventus vrens: & congregabit quasi arenam, captiuitatem. Et ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt: ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam. Tunc mutabitur spiritus, & pertransibit, & corruet: hæc est fortitudo eius Dei sui. Nunquid non tu à principio Domine Deus meus, sancte meus & nõ moriemur? Domine in iudiciũ posuisti eum: & fortem vt corriperes, fundasti eum. Mundi D
sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorem se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile nõ habens principẽ. Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suũ. Super hoc lætabitur & exultabit, propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius electus. Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere Gentes non "parcet'. "cessat.

S. Prophetæ à Domino responsum expectanti præcipitur, vt scribat visionem, ac longanimiter ipsius euentum expectet: destructio Babylonis propter multa ipsorum scelera describitur, & quòd idôla eis non proderunt.

CAP. II.

SVper custodiam meam stabo, & figam A
gradum super munitionem: & contẽplabor, vt videã quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Et respondit mihi Dominus, & dixit, Scribe visum, & explana eum super tabulas: vt percurrat qui legerit eum. Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur. si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce, qui incredulus est non erit recta anima eius in semetipso: ‖iustus au Isaiæ.21.a. Iohan.3.d. Roma.1.b. Heb.10.g Galat.3.b.
tem in fide sua viuet. Et quo modo vinum potantem decipit: sic erit vir superbus, & nõ decorabitur: qui dilatauit quasi infernus animam suam: & ipse quasi mors, & non adimpletur: & congregauit ad se omnes gentes, & coaceruauit ad se omnes populos. Nunquid B
non omnes isti super eum parabolam sument, & loquelam ænigmatum eius: & dicetur, Væ ei qui multiplicat non sua? vsquequo & aggrauat contra se densum lutum? Nunquid non repente consurgent, qui mordeant te: & suscitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eis? Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis: propter sanguinem hominis & iniquitatem terræ ciuitatis, & omnium habitantium in ea. Væ qui congregat auaritiã malam domui suæ, vt sit in excelso nidus eius, & liberari se putat de manu mali. Cogitasti confusionem domui tuæ, concidisti populos multos, & peccauit anima tua. Quia

C lapis de pariete clamabit: & lignum quod inter iuncturas ædificiorũ est respondebit. ‖ Væ
Ezec. 24. b Nahũ. 3. a. qui ædificat ciuitatẽ in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Nunquid non hæc sunt à Domino exercituum? Laborabunt enim populi in multo igne: & gentes in vacuum, & deficiẽt. Quia replebitur terra, vt cognoscãt gloriã Domini, quasi aquæ operientes mare. Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum & inebrians, vt aspiciat nuditatem eius. Repletus es ignominia pro gloria: bibe tu quoque, & consopire. circundabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ super gloriam tuam. Quia iniquitas Li-
D bani operiet te, & vastitas animalium deterrebit eos de sanguinibus hominis & iniquitate terræ, & ciuitatis, & omnium habitantiũ in ea. Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus conflatile & imaginem falsam? quia sperauit in figmento fictor eius, vt faceret simulachra muta. Væ qui dicit ligno, Expergiscere: Surge, lapidi tacenti. nunquid ipse docere poterit? Ecce, iste coopertus est auro & argento: & omnis spiritus nõ
Psal. 10. b. est in visceribus eius. ‖ Dominus autẽ in templo sancto suo: fileat à facie eius omnis terra.

ORATIO HABACVC PRO *ignorantijs.* CAP. III.

A DOmine audiui auditionem tuam, & timui: Domine opus tuum in medio annorum, viuifica illud: in medio annorum notum facies: cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.

Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharã. Semper Operuit cœlos gloria eius, & laudis eius plena est terra.

Splendor eius vt lux erit, cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.

Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.

Stetit, & mensus est terram: aspexit, & dissoluit Gentes, & contriti sunt montes seculi: incuruati sunt colles mundi, ab itineribus æternitatis eius.

Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ, tur- B
babuntur pelles terræ Madian.

Nuncquid in fluminibus iratus es Domine? aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua, "qui ascendis" super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio? *"ascendes."*

Suscitans suscitabis arcum tuum, iuramenta tribubus quæ locutus es. Semper Fluuios scindes terræ.

Viderunt te, & doluerunt montes, gurges aquarum transijt, dedit abyssus vocem suã, altitudo manus suas leuauit.

Sol & luna steterunt in habitaculo suo, in C
luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ.

In fremitu conculcabis terram: *in furore *& obstupefacies Gentes.

Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo: percussisti caput de domo impij, denudasti fundamẽtum *vsque *eius ad collum. Semper.

Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum eius, venientibus vt turbo ad dispergendum me: exultatio eorum, sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito. D

Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.

Audiui, & conturbatus est venter meus, à voce contremuerunt labia mea: ingrediatur putredo in ossibus meis, & super me scateat: vt requiescam in die tribulationis, vt ascendam ad populum accinctum nostrũ.

Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis: mẽtietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum: abscindetur de ouili pecus, & non erit armentum in præsepibus.

Ego autẽ in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.

Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum: & super excelsa mea deducet me victor, in psalmis canentẽ.

Prologus in Sophoniæ prophetiam.

Ex principio commentariorum Hieronymi in Sophoniam.

TRADVNT Hebræi, cuiuscunque prophetæ pater aut auus ponatur in titulo, ipsos quoque prophetas fuisse. Vnde & Amos vnus de duodecim prophetis qui dixerat, Non sum propheta, nec filius prophetæ, sed pastor caprarum vellicans sycomoros: patris nomen in titulo non habet. Hoc si verum est, Sophonias propheta, nomine (vt ita dicam) prophetico, & glorioſa maiorum suorum stirpe generatus est: habuit enim patrem Chusi, auum Godoliam, proauum Amariam, attauum Ezechiã: & talem quadrigam ipse velut extremus auriga compleuit. Nomen Sophoniæ, alij speculam: alij arcanum Domini transtulerunt. Siue igitur specula, siue absconditum Domini interpretetur: vtrunque prophetæ conuenit. Dicitur enim ad Ezechielem, Fili hominis Speculatorem te posui domui Israel. Iste ergò propheta qui erat in specula & in sublimibus constitutus, & nouerat mysteria Domini: filius erat Chusi qui interpretatur humilitas. Habebat quoque auum Godoliam, qui dicitur magnitudo Domini: & proauum Amariam, qui & ipse vertitur in sermonem Domini: & attauum Ezechiam, qui sonat fortitudo Domini. De fortitudine itaque Domini natus est sermo Domini: & de sermone Domini, nata est magnitudo Domini: & de magnitudine nata est humilitas: vt cùm peruenerit aliquis ad perfectum, dicat, Quia non sum dignus vocari apostolus. Et illud in psalmis, Domine non est exaltatum cor meum: neq; elati sunt oculi mei. Iosiam regẽ Iudæ, cuius tẽporibus Sophonias prophetasse inuenitur, Deo præ omnibus regibus Iudę placuisse historia quarti libri regum, & secundi paralipoménon demonstrat. Iosias simulachra quę pater suus Amon,

Amon, vel auus Manasses in templo Dei collocauerat, deiecta cõminuisse monstratur. In quibus etiam serpẽtem æreum à Moyse factum: quẽ errori inductus populus, superstitione idôlorum detentus, admiserat. Idem custodisse pascha: & intermissum temporibus multis solus celebrasse mõstratur. Ideò Deus per prophetam temporibus memorati regis quæ prouẽtura erant ostendens gentibus quidem lectione cõprehensis affuturum iudicium: populo verò Israël salutem: & ciuitati Ierusalem restaurationem tunc temporis tribuendam textu lectionis denuntiauit.

Sophonię Prophetia.

S. Quo tempore Sophonias prophetauerit: qui primũ peccatoribus vniuersis, deinde Iudæis comminatur ob idololatriam & Dei contemptum, diuinam vltionem: Ieruſalem quoque lucernis ſcrutanda dicitur, & quàm erit amara dies vltionis Domini.

CAP. I.

A VERBVM DOMINI quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezechiæ, in diebus Iosiæ filij Amon regis Iudæ. Congregans congregabo omnia à facie terræ, dicit Dominus: congregans hominem & pecus, cõgregans volatilia cœli & pisces maris: & ruina impiorum erunt: & disperdam homines à facie terræ, dicit Dominus. Et extendam manum meam super Iudam &
B super omnes habitantes Ierusalem: & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorum cum sacerdotibus: & eos qui adorant super tecta militiam cœli, & adorant, & iurant in Domino, & iurant in Melchõ: Et qui auertuntur de post tergũ Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. Silete à facie Domini Dei: quia iuxtà est dies Domini, quia præparauit Dominus hostiam, sanctificauit vocatos suos. Et erit: in die hostiæ Domini visitabo super principes, & super filios regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina: & visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, qui complent domum
▷.7. Domini▷Dei'sui iniquitate & dolo. Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris à
C porta piscium, & vlulatus à Secunda, & contritio magna à collibus. Vlulate habitatores Pilæ: cõticuit omnis populus Chanáan, disperierunt omnes inuoluti argento. Et erit in tempore illo: scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in fæcibus suis: qui dicunt in cordibus suis, Non faciet benè Dominus, & nõ faciet malè. Et erit fortitudo eorum in direptionem, & domus eo-
Amos.5.c. rum in desertum: ‖ & ædificabunt domos, & non habitabunt: & plantabunt vineas, & nõ bibent vinum earum. Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est & velox nimis: vox diei domni amara, tribilabitur ibi fortis. ‖ Dies D
iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, Iere.30.b. Ioel.2.c.
dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarũ & Amos.5.e.
caliginis, dies nebulæ & turbinis: dies tubæ & clangoris super ciuitates munitas & super anguIos excelsos. Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerũt: & effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora. ‖ Sed & argen- Ezech.7.e.
tum eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini: ‖ in igne zeli e- Infra.3.b.
ius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.

S. Hortatur propheta populum vt ad Deum conuertatur, priusquàm ira Domini ei super ueniat, omnésque mansuetos terræ vt Dominum quærant: denuntians destructionem imminere Philisthæis, Moabitis, Ammonitis, Æthiopibus, & Assyrijs.

CAP. II.

CONuenite, congregamini gens nõ a- A
mabilis: Priusquã pariat iusio quasi puluerem transeũtem diem, antequã veniat super vos ira furoris Domini, ▷ante- ▷.7.
quã veniat super vos dies indignationis Domini' Quærite Dominum omnes mansueti terræ, qui iudicium eius estis operati: quærite iustum, quærite mansuetum: si quo modo abscondamini in die furoris Domini. Quia Gaza destructa erit, & Ascalon in desertum, Azotum in meridie eijcient, & Accaron eradicabitur. Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum: verbũ Domini super vos Chanáan terra Philisthinorum, & disperdã te, ita vt non sit inhabitator. Et erit funicu- B
lus maris requies pastorum & caulæ pecorũ: & erit funiculus eius qui remãserit de domo Iuda, ibi pascentur: in domibus Ascalonis ad vesperam requiescent: quia visitabit eos Dominus Deus eorum, & auertet captiuitatem eorum. Audiui opprobrium Moab, & blasphemias filiorum Ammon: quæ exprobrauerunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorum. Propterea viuo ego, dicit Dominus exercituum Deus Israel: quia Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorrha, ficcitas spinarum & acerui salis,

& deſertum vſque in æternum: reliquiæ populi mei diripient eos, & reſidui gentis meæ poſsidebũt illos. Hoc eis eueniet pro ſuperbia ſua: quia blaſphemauerũt,& magnificati ſunt ſuper populum Domini exercituũ. Horribilis Dominus ſuper eos, & attenuabit omnes deos terræ:& adorabunt eum viri de loco ſuo, omnes inſulæ Gentium. Sed & vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis. Et extendet manum ſuam ſuper Aquilonẽ,& perdet Aſſur: & ponet Specioſam in ſolitudinẽ & in inuium & quaſi deſertum. ‖Et accuba-
Iſai.34.c. D bũt in medio eius greges, omnes beſtiæ Gẽtium: & onocrotalus & ericius in liminibus eius morabuntur:vox cantantis in feneſtra, coruus in ſuperliminari,quoniam attenuabo robur eius. Hæc eſt ciuitas glorioſa habitans in cõfidentia:quæ dicebat in corde ſuo. Ego ſum, & extra me non eſt alia amplius. quomodo facta eſt in deſertum cubile beſtiæ? omnis qui tranſit per eam, ſibilabit,& mouebit manum ſuam.

S. Arguit Ieruſalem & præcipuè rectores eius, quibus minatur celerem Dei vindictam, quòd neque beneficijs neque flagellis ſint ad ipſum cõuerſi: de fœlicitate nouæ legis, ac multiplicatione credentiũ: pœnáque iniquorum prædicitur.

CAP. III.

A VAe prouocatrix & redempta ciuitas, columba. Nõ audiuit vocem,& non ſuſcepit diſciplinam:in Domino nõ eſt confiſa, ad Deum ſuum non appropin-
Ezech.22.f quauit. ‖Principes eius in medio eius quaſi
Mich.3.d. leones rugientes: iudices eius: lupi veſpere, non relinquebant in mane. Prophetæ eius veſani, viri infideles:ſacerdotes eius polluerunt ſanctum, iniuſtè egerunt cõtra legem. Dominus iuſtus in medio eius nõ faciet iniquitatẽ: mane mane iudicium ſuum dabit in lucẽ, & non abſcondetur:neſciuit autem iniquus confuſionem. Diſperdidi Gentes, & diſsipati ſunt anguli earum:deſertas feci vias eorum, dum non eſt qui tranſeat:deſolatæ ſunt ciuitates eorum, non remanente viro,
B neque vllo habitatore. Dixi,Attamen timebis me, ſuſcipies diſciplinam: & non peribit habitaculum eius, propter omnia in quibus viſitaui eam: veruntamen diluculo ſurgentes corruperunt omnes cogitationes ſuas. Quapropter expecta me, Dicit Dominus, in die reſurectionis meæ in futurum,quia iudicium meum vt congregem Gentes,& colligam regna:& effundam ſuper eos indignationem meam,omnem iram furoris mei: ‖In Supra.3.d.
igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra. Quia tunc reddam populis labium electũ, vt inuocent omnes in nomine Domini, & ſeruiant ei humero vno. Vltrà flumina Aethiopiæ,inde ſupplices mei filij diſperſorum meorum deferent munus mihi. In die illa non confundêris ſuper cunctis adinuentionibus tuis:quibus præuaricata es in me:quia
C tunc auferam de medio tui magniloquos ſuperbiæ tuæ,&nõ adijcies ex altari amplius in monte ſancto meo. Et derelinquam in medio tui populũ pauperum & egenum: & ſperabunt in nomine Domini. Reliquiæ Iſrael non facient iniquitatem, nec loquẽtur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua doloſa:quoniam ipſi paſcentur & accubabunt,& non erit qui exterreat. Lauda filia Sion, iubila Iſrael:lætare, & exulta in omni corde filia Ieruſalem. Abſtulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos: rex Iſrael Dominus in medio tui,non timebis ma
D lum vltrà. In die illa dicetur Ieruſalem, Noli timere Sion, non diſſoluantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis,ipſe ſaluabit:gaudebit ſuper te in lætitia,ſilebit in dilectione tua, *exultabit ſuper te in laude. Nugas qui à lege receſſerant, congregabo,quia ex te erant: vt nõ vltrà habeas ſuper eis opprobrium. Ecce ego interficiã omnes qui afflixerunt te in tempore illo:& ſaluabo claudicantem,& eam quæ eiecta fuerat congregabo: & ponam eos in laudem & in nomen, in omni terra confuſionis eorum: In tẽpore illo quo adducam vos, & in tempore quo congregabo vos: dabo enim vos in nomen,& in laudem omnibus populis terræ,cùm cõuertero captiuitatem veſtram coram oculis veſtris,dicit Dominus.

*6.

Prolo-

Prologus in prophetiam Aggæi.

IEREMIAS propheta ob cauſam periurij Sedeciæ regis (vt hiſtoria libri ſecundi Paralipoménon indicat) qui fidem promiſſam Nabuchodonoſor regi Chaldæorum non ſeruauerat, populum Iſrael refert cum memorato rege Ieruſalem, expugnata Ieruſalem, captiuum in Babylonem fuiſſe perductũ. Sed cùm memoratus populus multis temporibus idôlis ſeruiendo, & effuſione ſanguinis innocentum ſe grauiter impiaſſet: volens Deus generationem vniuerſam eiuſdem populi ob cauſas memoratas penitus deperire, ſeptuaginta annorum captiuitatem eundem populum in regno Chaldæorum ſtatuit ſuſtinere: hac ratione, vt completo numero annorum, nouus populus à memoratis peccatis immunis ad renouationem Ieruſalem peruenirẽt. Sexageſimo itaque ſecundo anno, regno Chaldæorum ſubuerſo, cui adhuc octo anni reſtabant ad regnandum, quòd etiam ſexta viſio Danielis oſtẽdit: cùm propter cauſam ſacrilegij, quod in eadem viſione continetur, fuiſſet extinctum, Darius qui Medis imperabat, vt ſeptima viſio Danielis oſtendit, memoratorũ regno ſucceſsit. Cuius primo anno regni, vt decima viſio Danielis manifeſtat, Daniel ſupputatis annis videns appropinquare tempus reuerſionis, quæ per Ieremiã fuerat promiſſa, orans tam pro ſe, quàm pro populo, eandem promiſsionem à Deo poſtulabat impleri. Cui per Gabrielem archangelum in eadem viſione iuxta preces eiuſdem, vniuerſa compl ta eſſe, Deus dixit. Nam moriente ſu pradicto Dario rege Medorum, & ſuccedente in regno, Cyro rege Perſarum: promiſsione Dei completa, per eundem regem populum Iſrael in Ieruſalem reductum, hiſtoria ſecundi libri Paralipoménon, & initium Eſdrę prophetę cõfirmant. Cùmque à populo Iſrael & ſenioribus templum Dei ædificari cœpiſſet: mortuo Cyro rege, ac regnante Dario rege Perſarum, qui memorato Cyro ſucceſſerat: vicinæ gentes ciuitatis Ieruſalem (vt idem Eſdras refert) reſtaurationem templi & ciuitatis reſiſtendo impedire cœperunt. Qua ratione deterritus populus Iſrael, reparationem ſupradicti templi Domini necdum iuxta promiſsionem conceſſam eſſe credebat. Propter quod in ſecundo anno regni memorati Darij regis Perſarũ, Aggæus propheta à Deo miſſus, Zorobabel qui de tribu erat Iuda, qui poteſtatem regni ſuſcepturus erat, & Ieſum filium Ioſedec ſummum ſacerdotem admonet, vt credant completo numero annorum tempus reſtaurationis Ieruſalem adueniſſe: hoc etiam addito, ne incredulitatẽ populi vellent imitari, de quo Deus per eum dixit, Populus hic dicit, Nõdum venit tempus vt ædificetur domus Dei. Omnia autem quæ textu huius prophetię cõtinentur, reuerſionem populi, ædificationem templi, renouationem ciuitatis, obſeruantiam ſacerdotalem, & interitum regnorum gentium exterarum ſignificant.

Aggæi Prophetia.

S. Quo tempore prophetauerit Aggæus: qui increpat Iudæos, quòd neglecta domo Dei propria ædificia curarent: ob quam cauſam dicit illis immiſſam à Deo ſterilitatem: eoq; tempore dux Zorobabel & Ieſus ſacerdos magnus vnà cum populo excitati, incipiunt ædificare domum Dei.

CAP. I.

A 1. Eſdr. 6. a. IN ANNO SECVNDO Darij regis, in mẽſe ſexto, in die vna menſis: factum eſt verbũ Domini in manu Aggæi prophetæ ad Zorobabel filium Salathiel ducẽ Iuda, & ad Ieſum filium Ioſedec ſacerdotem magnum, dicens, Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Populus iſte dicit, Nondum venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum eſt verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens, Nunquid tempus vobis eſt, vt habitetis in domibus *laqueatis, & domus iſta deſerta? Et nũc B Deut. 28. d. Mich. 6. d. hæc dicit Dominus exercituum, Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: comediſtis, & non eſtis ſatiati: bibiſtis, & non eſtis inebriati: operuiſtis vos, & non eſtis calefacti: & qui mercedes cõgregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum. Hæc dicit Dominus exercituum, Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras, aſcendite in mõtem, portate ligna, & ædificate domum: & acceptabilis mihi erit, & glorificabor, dicit Dominus. Reſpexiſtis ad amplius, C & ecce factum eſt minus: & intuliſtis in domum, & exufflaui illud: quam ob cauſam, dicit Dominus exercituum? quia domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis vnuſquiſque in domum ſuam. Propter hoc ſuper vos prohibiti ſunt cœli ne darent rorem, & terra prohibita eſt ne daret germẽ ſuum: & vocaui ſiccitatem ſuper terram, & ſuper montes, & ſuper triticum, & ſuper vinum, & ſuper oleum, & quæcunque profert humus, & ſuper homines, & ſuper iumenta, & ſuper omnem laborem manuum. Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, & Ieſus filius Ioſedec ſacerdos magnus, & omnes reliquiæ populi vo- D cem *Dei ſui, & verba Aggæi prophetæ, ſicut miſit eum Dominus Deus eorũ ad eos: & timuit populus à facie Domini. Et dixit Aggæus nuntius Domini de nuntijs Domini, populo dicens, Ego vobiſcum ſum, dicit Dominus. Et ſuſcitauit Dominus ſpiritum Zorobabel filij Salathiel ducis Iuda, & ſpiritum Ieſu filij Ioſedec ſacerdotis magni, &

*Dominũ. 4

ſpiritum reliquorum de omni populo: & ingreſsi ſunt, & faciebant opus in domo Domini exercituum Dei ſui.

S. Et ſi templum reædificatum nihil videatur priori collatum, poſtea tamen veniente Meſſia replebitur gloria maiori, quàm fuerit prioris templi: & ſicut Iudæi ob neglectã templi reædificationem facti fuerant immundi corã Deo, ipſorumq; ſacrificia, & ſterilitas adducta: ita poſt inceptam reædificationẽ omnia ipſis facta ſunt proſpera. CAP. II.

A IN die viceſima & quarta mẽſis, in ſexto menſe, in anno ſecundo Darij regis. In ſeptimo menſe, viceſima & prima mẽſis: factum eſt verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens, Loquere ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, & ad Ieſum filiũ Ioſedec ſacerdotem magnum, & ad reliquos populi dicens, Quis in vobis eſt derelictus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima? & quid vos videtis hanc nunc? nunquid nõ ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris? Et nũc confortare Zorobabel, dicit Dominus: & confortare Ieſu fili Ioſedec ſacerdos magne, & cõfortare omnis populus terræ, dicit Dominus exercituum: & facite (quoniam ego vobiſcum ſum, dicit Dominus exercituum) verbum quod pepigi vobiſcum cum egrederemini de Terra-Aegypti: & ſpiritus meus erit in medio veſtrum: nolite timere. Quia
Hebr. 12.g hæc dicit Dominus exercituum, ‖Adhuc v-
B num modicum eſt, & ego commouebo cœlum & terram, & mare, & aridam. Et mouebo omnes gentes, Et veniet deſyderatus cunctis Gentibus: & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum eſt argentum: & meum eſt aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus iſtius nouiſsimæ plus quàm primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco iſto dabo pacẽ, dicit Dominus exercituum. In viceſima & quarta noni menſis, in anno ſecundo Darij regis, factum eſt verbum Domini ad Aggæũ prophetam, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Interroga ſacerdotes legem, dicẽs, Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ora veſtimenti ſui, & tetigerit de ſommitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleũ, aut omnem cibum: nunquid ſanctificabitur? Reſpondentes autem ſacerdotes, dixe- C
runt, Nõ. Et dixit Aggæus, Si tetigerit pollutus in anima, ex omnibus his, nũquid contaminabitur? Et reſpõderunt ſacerdotes, & dixerunt. Contaminabitur. Et reſpondit Aggæus, & dixit, Sic populus iſte, & ſic gẽs iſta ante faciem meam, dicit Dominus, & ſic omne opus manuum eorum: & omnia quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt. Et nunc ponite corda veſtra, à die hac & ſuprà antequam poneretur lapis ſuper lapidem in templo Domini; Cùm accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierẽt decem: & intraretis ad torcular vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant viginti: ‖ Percuſsi vos Exod. 10. c
vento vrente, & aurugine, & grandine om- 9. c.
nia opera manuum veſtrarum: & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit Dominus. Ponite corda veſtra ex die iſta & in fu- D
turum, à die viceſima & quarta noni menſis: à die qua fundamenta iacta ſunt templi Domini, ponite ſuper cor veſtrum, Nunquid iã ſemen in germine eſt: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum & lignum oliuæ non floruit? ex die iſta benedicam. Et factum eſt verbum Domini ſecundò ad Aggæum, in viceſima & quarta menſis, dicens, Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens, Ego mouebo cœlum pariter & terram. Et ſubuertã ſolium regnorum, & conteram fortitudinem regni Gentium: & ſubuertam quadrigam & aſcenſorem eius: & deſcendent equi, & aſcen Eccl. 49. c.
ſores eorum, vir in gladio fratris ſui. ‖In die illa, dicit Dominus exercituum, aſſumam te Zorobabel filij Salathiel ſerue meus, dicit Dominus: & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.

Prologus in Zachariæ prophetiam.

SECVNDO anno Darij regis Medorum Aggæum & Zachariam prophetaſſe, lectiones eorundem declarant. Sed hac de cauſa Aggæus Zachariæ in ordine prophetarum prælatus eſſe videtur, quòd cũ duobus menſibus, vt prędictorum lectiones oſtendunt, in prophetia præceſsiſſe inuenitur, & ad reparationem templi præcepto Dei populum animaſſe, vt Eſdras refert, dicens, In ſecũdo anno Darij regis Perſarũ prophetauerunt Aggæus & Zacharias filius Addo prophetæ, ſuper Iudæos qui erant in Iuda & Ieruſalem, ſuper Iſrael in nomine Dei Iſrael ſuper eos. Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Ieſus filius Ioſedec, & principes eius, inchoauerúntq; ædificare domum Dei, quæ eſt in Ieruſalem. Quibus cùm adeſſent prophetæ, exhortatione ſua adiuuerunt eos. Nam & populum Iſrael ab imitatione paternorum delictorum, per ſuam admonitionem idẽ propheta cupiens reuocare, verbis lectione comprehenſis vſus eſt, Vidi nocte: & ecce vir aſcenderat ſuper equũ rubeum &c. Vidit propheta virum equo rubeo ſedentem, & ſtantem in medio myrteti vmbroſi: cuius viſionis hæc ſolutio eſt: Vir aſcendens equum rubeum: licet angelus intelligatur: tamen quia prædicti coloris equũ conſcendere viſus eſt, vindictã ſanguinis in eam gentẽ ſignificat afferendã, quæ populũ Iſrael in captiuitatem redegerat. Nam & Iſaias propheta, per ruborem veſtimẽtorum, inter gentes vindictam cũ ſanguine à Deo proferendã demonſtrans, his verbis vſus eſt, dicẽs, Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra &c. Stantem verò in medio myrteti vmbrantis quòd dixit:

dixit: lætitiam populo affuturam per myrteti ſignificationem voluit deſignari. Eius ligni Moyſes in Leuitico cùm faceret mentionem, ait, Accipietis die prima fructus ligni ſpecioſi, vt lætitiam populi perbenè olentis ligni & ſpecioſi vmbraculum demonſtraret. Sed hanc viſionem quæ liberationem populi, & vindictam de aduerſarijs affuturam demonſtrat, ob hoc noctu propheta ſe vidiſſe memorauit, quia populum Iſrael in prima liberatione de Terra Aegypti noctu diſceſsiſſe conſtabat: cuius exempli quia præſens populus aliquam partem in ſe retinere videbatur, liberatio eiuſdem ac reditus captiuitatis de terra Chaldeorum per noctem prophetæ eſt reuelata.

Prophetia Zachariæ.

S. Quo tempore Zacharias prophetauerit: qui hortatur populum ad reſipiſcentiam, ne imitentur patres ſuos, qui prophetas contemnentes puniti ſunt: duplici figura oſtendit Dominus ſe puniturum Gentes quæ populum ſuum afflixerant, hunc autem in Ieruſalem reuocandum, in qua ædificabitur ipſi Domino templum. CAP. I.

A IN MENSE OCTAVO, in anno ſecundo Darij factum eſt verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ filij Addo prophetam, dicens, Ira tus eſt Dominus ſuper patres veſtros iracundia. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus exMalach.3.a ercituum, ‖Conuertimini ad me, ait Dominus exercituũ: & conuertar ad vos, dicit Dominus exercituũ. Ne ſitis ſicut patres veſtri, Iſa.21.c.31. c.45.d. Ierem.3.e. Ezec.18.g. 20.a.33.c. Oſee.14.a. Ioel.2.c. ‖ad quos clamabant prophetæ priores, dicentes, Hæc dicit Dominus exercituum, Conuertimini de vijs veſtris malis, & de cogitationibus veſtris peſsimis: & non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. Patres veſtri vbi ſunt? & prophetæ nunquid in ſempiternum viuent? Veruntamen verba mea & legitima mea quæ mãdaui ſeruis meis prophetis, nunquid non comprehenderunt patres veſtros, & conuerſi ſunt, & dixerunt, Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis ſecundùm vias noſtras, & ſecũdùm adinuentiones noſtras fecit nobis. In die vicesima & quarta vndecimi mẽſis Sabath: in anno ſecũdo Darij, factum eſt verbum Domini ad Zachariam filiũ Barachiæ filij Addo prophetam, dicens, Vidi per noctem, & ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & ipſe ſtabat inter myrteta quæ erant in profundo: & poſt eum equi rufi, varij, & albi. Et dixi, Quid ſunt iſti Domine mi? & dixit ad me angelus* qui loquebatur in me, Ego oſtendam tibi quid ſint hæc. Et reſpondit vir qui ſtabat inter myrteta, & dixit, Iſti ſunt quos miſit Dominus, vt perambulent terram. Et C reſponderunt angelo Domini, qui ſtabat inter myrteta, & dixerũt, Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quieſcit. Et reſpondit angelus Domini, & dixit, Domine exercituũ vſquequo tu non miſereberis Ieruſalem & vrbium Iuda, quibus iratus es, iſte iam ſeptuageſimus annus eſt? Et ▷.6. reſpondit Dominus angelo qui loquebatur in me verba bona, verba conſolatoria. Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me, ‖Clama, dicens, Hæc dicit Dominus exerci- Infra.8.a. tuum, Zelatus ſum Ieruſalem & Sion zelo magno. Et ira magna ego iraſcor ſuper gentes opulentas: quia ego iratus ſum parùm, ipſi verò adiuuerunt in malum. Propterea hæc dicit Dominus, Reuertar ad Ieruſalem in miſericordijs: domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum: & perpẽdiculum extendetur ſuper Ieruſalem. Adhuc clama di- D cens, Hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc affluent ciuitates meæ bonis: & conſolabitur adhuc Dominus Sion, & eliget adhuc Ieruſalem. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me, Quid ſunt hæc? Et dixit ad me: Hæc ſunt cornua quæ ventilauerunt Iudam, & Iſrael, & Ieruſalem. Et oſtendit mihi Dominus quatuor fabros, & dixi, Quid iſti veniunt facere? Qui ait, dicens, Hæc ſunt cornua quæ ventilauerunt Iudam per ſingulos viros, & nemo eorum leuauit caput ſuum: Et venerunt iſti deterrere ea, vt deijciant cornua gẽtium quæ leuauerunt cornu ſuper terram Iuda vt diſpergerent eam.

S. Apparet vir mẽſuraturus Ieruſalẽ, quæ poſt captiuitatẽ ſolutã vehementer replẽda eſt habitatoribus: cui Deus pro muro erit, & afflictis Chaldæ-

*Domini.

Chaldæis ac cæteris qui filios Israël afflixerant, multæ gentes vnà cum Sion lætæ veniēt ad seruiendum Domino, quas ipse suscipiet in populum. CAP. II.

A ET leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir, & in manu eius funiculus mensorum. Et dixi, Quo tu vadis? Et dixit ad me, Vt metiar Ierusalem, & videā quanta sit latitudo eius, & quāta longitudo eius. Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & angelus alius egrediebatur in occursum eius. Et dixit ad eum, Curre, loquere ad puerum istū, dicens, Absq; muro habitabitur Ierusalē præ multitudine hominū & iumentorū in medio eius. Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu: & in gloria ero in medio eius. O, ô, fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus: quoniam in quatuor vētos cœli dispersi vos, dicit Dominus. O Sion fuge quæ habitas apud filiam Babylonis, quia
C hæc dicit Dominus exercituum, Post gloriā misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi "mei": quia ecce ego leuo manum meam super eos, & erunt prædæ his qui seruiebāt sibi: & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me. Lauda, & lætare filia Siō: quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad
D Dominum in die illa, & erunt mihi in populū, & habitabo in medio tui: & scies quia Dominus exercituum misit me ad te. Et possidebit Dominus Iudam partem suam in terra sanctificata: & eliget adhuc Ierusalem. Sileat omnis caro à facie Domini: quia consurrexit de habitaculo sancto suo.

"eius. 2.

S. Iesus sacerdos exutus sordidis, induitur mutatorijs, qui iudicaturus est domum Domini, si in vijs ipsius ambulet. adducet Dominus seruum suum Orientem: & de lapide agit super quem septem oculi sunt.

CAP. III.

A ET ostendit mihi ▷Dominus' Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini: & Satan stabat à dexteris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan. Increpet Dominus in te Satan: & increpet Dominus in te, qui elegit Ierusalem: nunquid non iste torris est, erutus de igne. Et Iesus erat indutus vestibus sordidis: & stabat ante faciem angeli. Qui respon
B dit, & ait ad eos qui stabant coram se, dicēs, Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum, Ecce, abstuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatorijs. Et dixit, Ponite cidarim mundam super caput eius. Et posuerunt cidarim mundam super caput eius, & induerunt eum vestibus: & angelus Domini stabat. Et cōtestabatur angelus Domini Iesum,
C dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Si in vijs meis ambulaueris, & custodiam meā custodieris: tu quoq; iudicabis domum meā, & custodies atria mea, & dabo tibi ambulantes de his qui nunc hîc assistunt. Audi Iesu sacerdos magne, tu & amici tui qui habitant corā te, quia viri portēdentes sunt ecce enim
Luc. 1. 5. ego ‖ adducam seruum meū Orientem. Quia
D ecce lapis quem dedi coram Iesu: super lapidem vnum septem oculi sunt. ecce ego cælabo sculpturam eius, ait Dominus exercituū: & auferam iniquitatē terræ illius in die vna. In die illa, dicit Dominus exercituū, vocabit vir amicum suū subter vineā, & subter ficum.

S. De candelabro aureo cū duabus oliuis, lapide primario & stanneo, ac septem oculis Domini, & horum interpretatio: quodq; templū à Zorobabel fundatum, ab ipso consummabitur. CAP. IIII.

A ET reuersus est angelus qui loquebatur in me: & suscitauit me, quasi virū qui suscitatur de somno suo. Et dixit ad me, Quid tu vides? Et dixi, Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius: & septem lucernæ eius super illud: & septē *infusoria lucernis quæ erant super caput eius. Et duæ oliuæ super illud: vna à dextris lampadis, & vna à sinistris
B eius. Et respondi, & aio ad angelum qui loquebatur in me: dicēs, Quid sunt hæc, Domine mi? Et respondit angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me, Nunquid nescis quid sunt hæc? Et dixi, Non Domine mi. Et respōdit, & ait ad me, dicens, Hoc est verbum Domini ad Zorobabel, dicens, Non in exercitu, nec in robore: sed in spiritu meo, dicit Dominus exercituum. Quis tu mons magne co-
C ram Zorobabel? in planum: & educet lapidem primariū, & exæquabit gratiam gratiæ eius. Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eam: & scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos. Quis enim despexit dies paruos? & lætabuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem isti: oculi sunt Domini, qui discurrunt in vniuersam ter-
D ram. Et respondi, & dixi ad eum, Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri, & ad sinistram eius? Et respondi secundo, & dixi ad eum. Quid sunt duæ spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro? Et ait ad me, dicens. Nuncquid nescis quid sunt hæc? Et dixi, Non Domine mi. Et dixit, Isti sunt duo
▷5. filij olei ▷splendoris', qui assistunt dominatori vniuersæ terræ.

& septem 6.

S. Volu-

S. *Volumen volãs, quo iniqui iudicabatur: mulier in amphora ſedens cum maſſa plumbi deſignat impietatem: & duæ mulieres alatæ leuant illam in aëra.*

CAP. V.

A ET conuerſus ſum, & leuaui oculos meos: & vidi, & ecce volumẽ volans. Et dixit ad me, Quid tu vides? Et dixi, *Ecce. *Ego video volumen volans: lõgitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me, Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciẽ omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur: & omnis iurans, ex hoc ſimiliter iudi-
B cabitur. Educam illud, dicit Dominus exercituum: & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mẽdaciter: & commorabitur in medio domus eius, & con- *eam. 8. ſumet *eum, & ligna eius & lapides eius. Et egreſſus eſt angelus qui loquebatur in me: &
C dixit ad me, Leua oculos tuos, & vide quid eſt hoc quod egreditur. Et dixi, Quidnã eſt? Et ait, Hæc eſt ampbora egrediens. Et dixit, *Hic, ii. *Hæc eſt oculus eorum in vniuerſa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ. Et dixit, Hæc eſt impietas. Et proiecit eã in medio amphoræ, & miſit maſſam plumbeam in os
D eius. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce duæ mulieres egredientes, & ſpiritus in alis earum, & habebant alas quaſi alas milui: & leuauerunt amphorã inter terram & cœlum. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me, Quò iſtæ deferunt amphorã? Et dixit ad me, Vt ædificetur ei domus in terra Sennáar, & ſtabiliatur, & ponatur ibi ſuper baſem ſuam.

S. *Quatuor quadrigæ viſæ de medio duorum montium æreorum, quatuor venti ſunt, egredientes in terram. de coronis in capite Ieſu ſacerdotis imponendis: de viro cuius nomen Oriens, qui templum ædificabit Domino & dominabitur in ſolio ſuo.* CAP. VI.

A ET conuerſus ſum, & leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum mõtium: & montes, mõtes ærei. In quadriga prima equi rufi, & in quadriga ſecunda equi nigri: & in quadriga tertia equi albi, & in qua- *&. driga quarta equi varij, *fortes. Et reſpondi, & dixi ad angelum qui loquebatur in me, Quid ſunt hæc Domine mi? Et reſpondit angelus, & ait ad me, Iſti ſunt quatuor vẽti cœ
B li, qui egrediuntur vt ſtent coram dominatore omnis terræ. In qua erãt equi nigri, egrediebãtur in terram Aquilonis: & albi egreſſi ſunt poſt eos: & varij egreſſi ſunt ad terram Auſtri. Qui autem erant robuſtiſsimi, exierunt, & quærebant ire & diſcurrere per omnem terram. Et dixit, Ite, perambulate terrã. & perambulauerunt terram. Et vocauit me, & locutus eſt ad me, dicens, Ecce, qui egrediuntur in terram Aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meũ in terra Aquilonis. Et factum eſt verbum Domini ad me, dicẽs, Su-
C me à trãſmigratione ab Holdai, & à Tobia, & ab Idaia: & venies tu in die illa, & intrabis domum Ioſiæ filij Sophoniæ, qui venerunt de Babylone. Et ſumes aurum & argentum, & facies coronas: & pones in capite Ieſu filij Ioſedec ſacerdotis magni, & loquêris ad eum, dicens, Hæc ait Dominus exercituum dicens, ‖Ecce vir Oriens nomen eius: Lucæ. 1. g. & ſubter eum orietur, & ædificabit templum Domino. Et ipſe extruet templum Domi-
D no: & ipſe portabit gloriam, & ſedebit, & dominabitur ſuper ſolio ſuo: & erit ſacerdos ſuper ſolio ſuo, & conſilium pacis erit inter illos duos. Et coronæ erũt Helem, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ, memoriale in templo Domini. Et qui procul ſunt, venient, & ædificabunt in templo Domini, & ſcietis quia Dominus exercituum miſit me ad vos. Erit autem hoc, ſi auditu audieritis vocem Domini Dei veſtri.

S. *Ieiunia quibus Iudæi per. 70. annos captiuitatis ieiunauerunt nõ placebãt Domino, quia in iniquitatibus ſuis permanebant: proinde hortatur eos ad reſipiſcẽtiam, nam quia prophetas olim nõ audierant, diſperſit eos Dominus in Gentes, terraq; deſolata facta eſt propter ipſorũ iniquitates.* CAP. VII.

A ET factum eſt in anno quarto Darij regis, factum eſt verbum Domini ad Zachariam, in quarta mẽſis noni, qui eſt Caſleu. Et miſerunt ad domum Dei Saráſar & Rogom-melech, & viri qui erant cum eo, ad deprecandam faciem Domini: vt dicerẽt ſacerdotibus domus Domini exercituum & prophetis, loquentes, Nunquid flendum eſt mihi in quinto mẽſe, vel ſanctificare me debeo: ſicut iam feci multis annis? Et factum B eſt verbum Domini exercituũ ad me, dicens, Loquere ad omnem populum terræ, & ad ſacerdotes, dicens, Cum ieiunaretis, & plangeretis in quinto & ſeptimo per hos ſeptuaginta annos: nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi? & cum comediſtis & biſtis: nunquid nõ vobis comediſtis, & vobiſmetipſis bibiſtis? Nũ quid non ſunt verba quæ locutus eſt Domi nus ‖in manu prophetarum priorum, cũ ad- Iſai. 58. a. huc Ieruſalem habitaretur, & eſſet opulẽta, ipſa & vrbes in circuitu eius, & ad Auſtrum & in campeſtribus habitaretur? Et factũ eſt C verbum Domini ad Zachariam, dicens, Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Iudicium verum iudicate: & miſericordiam & miſerationes

Exod.22.d Isaiæ.1.f. Ierem.6.g. tiones facite vnusquisq; cum fratre suo. ‖Et viduam & pupillum,& aduenam, & pauperem nolite calumniari : & malum vir fratri suo non cogitet in corde suo. Et noluerunt attendere, & auerterunt scapulam recedentes:& aures suas aggrauauerunt, ne audirẽt.
D Et cor suum posuerunt vt adamantem, ne audirent legem & verba quæ misit Deus exercituum in spiritu suo per manum prophetarum priorum: & facta est indignatio magna à Domino exercituum.Et factum est si-
*sicut. cut locutus est,&*non audierunt:sic clamabunt,& non exaudiam, dicit Dominus exercituũ . Et dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt:& terra desolata est ab eis,eo quòd non esset transiens & reuertens: & posuerũt terram desyderabilem in desertum.

S. Sicut Dominus propter peccata populi sui afflixit eum, & desolatam fecit Ierusalem, sic nunc faciet illam plurimum habitari,omniaq; dabit prospera,modo ei seruiant:quibus adiungentur & aliæ gẽtes: de fimbria Iudæi à decem viris ethnicis apprehensa.

CAP. VIII.

A ET factum est verbum Domini exercituum,dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Zelatus sum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eã. Hæc dicit Dominus exercituum, Reuersus sum ad Sion:& habitabo in medio Ierusalẽ: & vocabitur Ierusalem Ciuitas veritatis, & Mons Domini exercituum, mons sanctificatus.Hæc dicit Dominus exercituum. Adhuc habitabunt senes, & anus in platéis Ierusa-
▷.6. lem:& ▷viri'baculus in mánu eius præ multitudine dierum.Et platéæ ciuitatis complebuntur infantibus & puellis ludentibus in platéis eius. Hæc dicit Dominus exercituũ, Si videbitur difficile in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis,nunquid in oculis meis difficile erit,dicit Dominus exercituum?Hæc dicit Dominus exercituum,Ecce ego saluabo populum meum de terra Ori
B entis,& de terra Occasus solis . Et adducam eos, & habitabunt in medio Ierusalem:& erunt mihi in populum,& ego ero eis in Deũ in veritate & in iustitia. Hæc dicit Dominus exercituum,Cõfortentur manus vestræ,qui auditis in his diebus sermones istos per os prophetarum in die qua fundata est domus Domini exercituum,vt templum ædificaretur . Siquidem ante dies illos merces hominum nõ erat, nec merces iumentorum erat, neque introeunti neq; exeunti erat pax præ tribulatione: & dimisi omnes homines vnũquemque contra proximum suum.Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquijs populi huius, dicit Dominus exercituum, sed semen pacis erit: vinea dabit fructum suum, & terra dabit germen suum, & cœli dabũt rorem suum: & possidere faciam reliquias populi huius vniuersa hæc.Et erit: C
sicut eratis maledictio in Gentibus, domus Iuda & domus Israel:sic saluabo vos, & eritis benedictio : nolite timere, confortentur manus vestræ. Quia hæc dicit Dominus exercituum, Sicut cogitaui vt affligerem vos, cum ad iracundiã prouocassent patres vestri me,dicit Dominus, *& nõ sum misertus:sic *exercituũ 5.
cõuersus cogitaui in diebus istis vt benefaciã domui Iuda & Ierusalem:nolite timere.Hæc sunt ergo verba quæ facietis, ‖Loquimini Ephe.4.f.
veritatem vnusquisque cum proximo suo: veritatem & iudicium pacis iudicate in portis vestris. Et vnusquisque malum contra amicum suũ ne cogitetis in cordibus vestris: & iuramentum mendax ne diligatis. omnia enim hæc sunt quæ odi dicit Dominus. Et factum est verbum Domini exercituum ad me,dicens,Hæc dicit Dominus exercituum, Ieiunium quarti,& ieiunium quinti,& ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iudæ in gaudium & lætitiam & in solennitates præclaras:veritatem tantum & pa D
cem diligite. Hæc dicit Dominus exercituum,Vsquequo veniant populi,& habitent in ciuitãtibus multis, & vadant habitatores vnus ad alterum,dicentes,Eamus, & deprecemur faciem Domini,& quæramus Dominum exercituum, vadam etiam ego. Et venient populi multi , & gentes robustæ ad quærendum Dominum exercituum in Ierusalem,& deprecandam faciem Domini.Hæc dicit Dominus exercituum, In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium,& apprehendent fimbriam viri Iudæi,dicentes,Ibimus vobiscum : audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est.

S. Vaticinatur aduersus ciuitates Syriæ:& superbos Philisthæos.rex Christus venturus est ad Sion insidens pullo asinæ, & ablato bello imperabit mundo in magna pace, quietiam emisit vinctos de lacu in sanguine testamenti sui: omnia dicuntur futura populo Dei prospera,quonia ipse eum proteget.

CAP. IX.

ONus verbi Domini in terra Hadrach A
& Damasci requiẽi eius:quia Domini est oculus hominis,& omniũ tribuum Israel. Emath quoque in terminis eius,& Tyrus,& Sidon:assumpserunt quippe sibi sapientiam valde. Et ædificauit Tyrus munitionem suam, & coaceruauit argentũ quasi humũ,& aurum vt lutũ platearũ,Ecce Dominus possidebit eã, & percutiet in mari fortitu-

fortitudinem eius, & hæc igni deuorabitur.
B Videbit Aſcalon, & timebit: & Gaza, & dolebit nimis: & Accaron, quoniam confuſa eſt ſpes eius, & peribit rex de Gaza, & Aſcalon non habitabitur. Et ſedebit ſeparator in Azoto, & diſperdam ſuperbiam Philiſtinorum. Et auferam ſanguinē eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentium eius: & relinquetur etiam ipſe Deo noſtro, & erit quaſi dux in Iuda, & Accarō quaſi Iebuſæus. Et circundabo domum meam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes, & nō tranſibit ſuper eos vltrà exactor: quia nunc vidi in oculis meis. Exulta ſatis filia Sion, Iubila
Matt. 21. a. Iſaiæ. 62. d filia Ieruſalem: ‖ Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator: ipſe pauper & aſcendens ſupes "aſinum' & ſuper pullum filium aſinæ. Et
"aſinam. "diſpergā. 3. "diſperdam' quadrigam ex Ephràim, & equū de Ieruſalem, & diſſipabitur arcus belli: & loquetur pacem Gentibus, & poteſtas eius à mari vſque ad mare, & à fluminibus vſque
C ad fines terræ. Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua. Conuertimini ad munitionem vincti ſpei, hodie quoque annuntiās duplicia reddam tibi. Quoniam extēdi mihi Iudam quaſi arcum, impleui Ephràim: & ſuſcitabo filios tuos Sion ſuper filios tuos Græcia, & ponam te quaſi gladium fortium. Et Dominus Deus ſuper eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculum eius: & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Au-
D ſtri. Dominus exercituū proteget eos: & deuorabūt, & ſubijcient lapidibus fundæ: & bibentes inebriabuntur quaſi à vino, & replebuntur vt phialæ, & quaſi cornua altaris. Et ſaluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem populi ſui: quia lapides ſancti eleuabuntur ſuper terram eius. Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrum eius: niſi frumentum electorem, & vinum germinans virgines?

S. Solus Dominus poteſt petita præſtare, qui confortabit Iudæos: & miſertus ipſorum congregabit eos de varijs locis captiuitatis in terram priſtinam, humiliatis ipſorum inimicis.

CAP. X.

A PEtite à Domino pluuiam in tempore ſerotino, & Dominus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis, ſingulis herbā in agro. Quia ſimulachra locuta ſunt inutile, & diuini viderunt mendacium, & ſomniatores locuti ſunt fruſtra: vanè conſolabantur: idcirco abducti ſunt quaſi grex: affligentur, quia non eſt eis paſtor. Super paſtores iratus eſt furor meus, & ſuper hircos viſitabo: quia viſitauit Dominus exercituū gregē ſuum domum Iuda, & poſuit eos quaſi equum gloriæ ſuæ in bello. Ex ipſo ange- B
lus, ex ipſo paxillus, ex ipſo arcus prælij, ex ipſo egredietur omnis exactor ſimul. Et erūt quaſi fortes, conculcantes lutum viarum in prælio: & bellabunt, quia Dominus cum eis: & confundentur aſcenſores equorum. Et confortabo domum Iuda, & domum Ioſeph ſaluabo: & conuertam eos, quia miſerebor eorum: & erunt ſicut fuerunt quando non proieceram eos: ego enim Dominus Deus eorum, & exaudiam eos. Et erunt quaſi for- C
tes Ephràim, & lætabitur cor eorum quaſi à vino: & filij eorum videbunt, & lætabūtur, & exultabit cor eorum in Domino. Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos: & multiplicabo eos ſicut antè fuerant multiplicati. Et ſeminabo eos in populis, & délonge recordabuntur mei: & viuent cum filijs ſuis, & reuertētur. Et reducam eos de Terra-Aegypti, & de Aſſyrijs congregabo eos: & ad Terram-Galaad, & Libani adducam eos: & non inuenietur eis locus. Et tranſibit in ma D
ris freto, & percutiet in mari fluctus, & confundentur omnia profunda fluminis: & humiliabitur ſuperbia Aſſur, & ſceptrum Aegypti recedet. Cōfortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabūt: dicit Dominus.

S. Iubet Dominus paſci pecora occiſionis, quibus non parcet, quia paſtores eorum non parcebant eis: de duabus virgis tādem abſciſſis, & tribus paſtoribus vno menſe ſucciſis: de apprehenſa mercede triginta argenteorū proiectorum ad ſtatuarium: de alio malo paſtore à Domino ſuſcitando. CAP. XI.

APeri Libane portas tuas, & comedat A
ignis cedros tuas. Vlula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vaſtati ſunt: vlulate quercus Baſan, quoniā ſucciſus eſt ſaltus munitus. Vox vlulatus paſtorum, quia vaſtata eſt magnificentia eorū vox rugitus leonum, quoniam vaſtata eſt ſuperbia Iordanis. Hæc dicit Dominus Deus meus, Paſce pecora occiſionis quæ qui poſſederant, occidebant, & non dolebant ea, dicētes, Benedictus Dominus diuites facti ſumus: & paſtores eorum non parcebant eis. Et ego B
non parcam vltrà ſuper habitantes terram, dicit Dominus: ecce ego tradam homines, vnumquemque in manu proximi ſui, & in manu regis ſui: & concident terram, & non eruam de manu eorum. Et paſcam pecus occiſionis propter hoc ô pauperes gregis: & aſſumpſi mihi duas virgas, vnam vocaui Decórem, & alteram vocaui Funiculū: & paui gregē. Et ſuccidi tres paſtores in menſe vno, & contracta eſt anima mea in eis: ſiquidem & anima eorum variauit in me. ‖ Et dixi, Ierc. 15. a.
Non paſcam vos: quod moritur, moriatur: &

tur:& quod ſucciditur,ſuccidatur, & reliqui deuorent vnuſquiſque carnem proximi ſui.
C Et tuli virgam meam quæ vocabatur Decus, & abſcidi eam: vt irritum facerem fœdus meũ quod percuſsi cũ omnibus populis. Et in irritum deductum eſt in die illa : & cognouerunt ſic pauperes gregis qui cuſtodiunt mihi,quia verbum Domini eſt. Et dixi ad eos, Si bonum eſt in oculis veſtris,afferte mercedem meam: & ſi non, quieſcite. ‖Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me. Proijce illud ad ſtatuarium decôrum pretium quo appretiatus ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos: & proieci illos in domum Domini,ad ſtatuarium. Et præſcidi virgam meam ſecundam,quæ appellabatur Funiculus,vt diſſoluerem germanitatem inter Iudam & Iſrael. Et dixit Dominus ad me, Adhuc ſume tibi vaſa paſtoris ſtulti. Quia ecce ego ſuſcitabo paſtorem in terra,qui derelicta non viſitabit, diſperſum non quæret,& contritum non ſanabit, & id quod ſtat non enutriet,& carnes pinguium comedet,& vngulas eorum diſſoluet. O paſtor & idôlum, derelinquẽs gregem: gladius ſuper brachium eius, & ſuper oculum dexterum eius : brachiũ eius ariditate ſiccabitur, & oculus dexter eius tenebreſcens obſcurabitur.

Matt.27.a

D

S. Iuda & Ieruſalem à varijs regnis affligentur, ſed rurſum reducti filij Iſrael in terram ſuam ſuperiores erunt his, qui ſe afflixerant: effuſoq; à Domino ſpiritu gratiæ ſuper habitatores Ieruſalem, aſpicient ad eum quem confixerũt, & ſuper eum dolebunt, plangentes, ſingulæ familiæ ſeorſum.

CAP. XII.

A ONus verbi Domini ſuper Iſrael. Dicit Dominus extendens cœlum, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo, ecce ego ponam Ieruſalem ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu : ſed & Iuda erit in obſidione cõtra Ieruſalem. Et erit in die illa, ponam Ieruſalem lapidem oneris cunctis populis omnes qui leuabunt eum, conciſione lacerabuntur: & colligentur aduerſus eam omnia regna terræ. In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum in ſtuporem, & aſcenſorem eius in amentiam: & ſuper domum Iuda aperiam oculos meos, & omnem equum populorum percutiam cæcitate. Et dicent duces Iuda in corde ſuo, Confortentur mihi habitatores Ieruſalem in Domino exercituũ Deo eorum. In die illa ponam duces Iuda ſicut caminum ignis in lignis, & ſicut "facem' ignis in fœno: & deuorabunt ad dexteram & ad ſiniſtram omnes populos in circuitu: & habitabitur Ieruſalem rurſus in loco ſuo in Ieruſalem. Et ſaluabit Dominus tabernacula Iuda, ſicut in principio: vt non magnificè glorietur domus Dauid, & gloria habitantium Ieruſalem contra Iudam. In die illa proteget Dominus habitatores Ieruſalem, & erit qui offenderit ex eis in die illa, quaſi Dauid: & domus Dauid quaſi Dei, ſicut angelus Domini in conſpectu "eorum'. Et erit in die illa: quærã conterere omnes gentes quæ veniunt contra Ieruſalem. Et effundam ſuper domũ Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum: & ‖aſpicient ad me, quem confixerunt: & plangent eum planctu quaſi ſuper vnigenitum, & dolebunt ſuper eum vt doleri ſolet in morte primogeniti. In die illa magnus erit plãctus in Ieruſalem, ſicut plãctus Adadremmõ in Campo Mageddon. ‖Et planget terra: familiæ & familiæ ſeorſum, familiæ domus Dauid ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: familiæ domus Nathã ſeorſum, & mulieres eorũ ſeorſum : familiæ domus Leui ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: familiæ Semei ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum. Omnes familiæ reliquæ, familiæ & familiæ ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum.

B

"faſcem. 4.

C

"eius.

Ioan. 19.f

2.Par.35.d

D

S. Quum fuerit fons patẽs domui Dauid in ablutionem peccatoris, tollentur idôla: & pſeudoprophetæ à ſibi chariſſimis lapidabuntur: quæ ſint plagæ in medio manuum: percutiendus paſtor & oues diſpergendæ, duæ partes hominum diſpergentur in omni terra, & tertia per ignem probabitur.

CAP. XIII.

A IN die illa erit fons patens domui Dauid & habitãtibus Ieruſalem: in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. Et ‖erit in die illa, dicit Dominus exercituum, Diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltrà: & pſeudoprophetas, & ſpiritũ immundum auferam de terra. Et erit: cũ prophetauerit quiſpiã vltrà, dicẽt ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum. Non viues: quia mendacium locutus es in nomine Domini. & configent eum pater eius & mater eius, genitores eius cum prophetauerit. Et erit: in die illa cõfundentur prophetæ vnuſquiſq; ex viſione ſua cũ prophetauerit, nec operientur pallio ſaccino, vt mentiantur: ſed dicet, Non ſum propheta, homo agricola ego ſum : quoniam Adam exemplum meum ab adoleſcentia mea. Et dicetur ei, Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus ſum in domo eorum qui diligebant me. Phramea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: ‖percute paſtorem,

Ezec.30.d

B

C

Matt.26.e
Marc.14.c

ſtorem,& diſpergentur oues: & conuertam manum meam ad paruulos. Et erunt in omni terra, dicit Dominus partes duæ in ea "diſperdentur', & deficient: & tertia pars relinquetur in ea. Et ducam tertiam partem per ignem, & vram eos ſicut vritur argentum: & probabo eos ſicut probatur aurum. Ipſe vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. *Dicam, Populus meus es. & ipſe dicet, Dominus Deus meus.

"diſpergentur.

D

*&.

S. Poſtquam Ieruſalem paſſa fuerit captiuitatem aliasq; afflictiones à Gentibus, erit dies nota Domino, quum exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem: & filij Iſraël reuertentur, habitaturi ſecurè in Ieruſalem: percutietq; Dominus plaga Gentes, quæ pugnauerunt aduerſus Ieruſalem, & harum reliquiæ aſcendent, vt adorent Dominum in Ieruſalem, ſanctumq; erit quod eſt ſuper frænum equi.

A CAP. XIIII.

ECce venient dies Domini, & diuidentur ſpolia tua in medio tui. Et cõgregabo omnes gentes ad Ieruſalem in prælium, & capietur ciuitas, & vaſtabuntur domus, & mulieres violabuntur: & egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem, & reliquum populi non auferetur ex vrbe. Et egredietur Dominus, & præliabitur contra gentes illas: ſicut præliatus eſt in die certaminis. Et ſtabunt pedes eius in die illa ſuper Montem oliuarum qui eſt contra Ieruſalem ad Orientem: & ſcindetur Mons oliuarum ex media parte ſui ad Orientem & ad Occidentem præruptu grandi valde, & ſeparabitur medium montis ad Aquilonem, & medium eius ad Meridiem. Et fugietis ad vallem mõtium eorum, quoniam coniungetur vallis montium vſque ad proximum: & fugietis ſicut fugiſtis à facie terræmotus ‖ in diebus Oziæ regis Iuda: & veniet Dominus Deus meus omnesq; ſancti cũ eo. Et erit in die illa: nõ erit lux, ſed frigus & gelu. Et erit dies vna quæ nota eſt Domino, non dies neque nox: & in tempore veſperi erit lux. Et erit in die illa: exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem: mediũ earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouiſsimũ: in æſtate & in hyeme erũt. Et erit Dominus rex ſuper omnem terram: in die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum. Et reuertetur omnis terra vſque ad deſertum, de colle Remmon ad Auſtrum Ieruſalem: & exaltabitur, & "habitabit' in loco ſuo, à porta Ben-iamin vſque ad locum portæ prioris, *vſq; ad portam angulorum: & à turre Hananeel vſque ad torcularia regis. Et habitabunt in ea, & anathéma non C erit amplius: ſed ſedebit Ieruſalem ſecura. Et hæc erit plaga qua percutiet Dominus omnes gentes quæ pugnauerũt aduerſus Ieruſalem, Tabeſcet caro vniuſcuiuſq; ſtãtis ſuper pedes ſuos, & oculi eius contabeſcent in foraminibus ſuis, & lingua eorum contabeſcet in ore ſuo. In die illa erit tumultus Domini magnus in eis: & apprehendet vir manum proximi ſui, cõferetur manus eius ſuper manũ proximi ſui. Sed & Iudas pugnabit aduerſus Ieruſalem & congregabuntur diuitiæ omniũ gentium in circuitu, aurum & argentum & veſtes multæ ſatis. Et ſic erit ruina equi & muli & cameli & aſini, & omnium iumentorum quæ fuerint in caſtris illis, ſicut ruina hæc. Et omnes qui reliqui fuerint de vni D uerſis gentibus quæ venerunt contra Ieruſalem, aſcendẽt ab anno in annum, vt adorent regem Dominum exercituum, & celebrent feſtiuitatem tabernaculorum. Et erit: qui nõ aſcenderit de familijs terræ ad Ieruſalem, vt adoret regem Dominum exercituum, non erit ſuper eos imber. Quod & ſi familia Aegypti non aſcenderit, & non venerit: nec ſuper eos erit, ſed erit ruina qua percutiet Dominus omnes gentes quæ non aſcenderint ad celebrandam feſtiuitatem tabernaculorũ. Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc peccatum omnium gentium quæ non aſcenderint ad celebrandam feſtiuitatem tabernaculorum. In die illa erit quod ſuper frænum equi eſt ſanctum Domino: & erunt lebetes in domo Domini quaſi phialæ coram altari. Et erit omnis lebes in Ieruſalem & in Iuda ſanctificatus Domino exercituum: & venient omnes immolantes, & ſument ex eis, & coquent in eis. & non erit mercator vltrà in domo Domini exercituum in die illo.

"habitabitur.

*&.

2. Par. 36. d Amos. 1. a.

B

Prologus

Prologus in Malachiæ prophetiam, maxima ex parte ex procœmio commentariorum Hieronymi in Malachiam.

DEVS per Moysen populo Israel præceperat, sacerdotes tabernaculi sui omni corporali vitio liberos, hostias omni vitio vacuas sibi offerre. Quibus legem suam ad regendum populum ob hoc dederat, vt per sacrificiorum oblationem, internuntij Dei & hominum facti, populum præceptis cœlestibus face rent obedire. Vnde sacerdotes angelos Dei esse, hoc in loco scriptura testatur. Sed quia tanti muneris gratiam contemnentes, supradictis populus ac sacerdotes sacrificia vitio deturpata, ipsi criminibus atq; impietatibus maculati Deo offerre cœperunt : Ideo per Malachiam prophetam Deus populum suum Israel increpat. Nomen autem Malachi septuaginta transtulerunt τὸ ἀγγέλου αὐτοῦ, id est, angelus eius, dicētes: Assumptio verbi Domini super Israel in manu angeli eius pro quo in Hebræo legitur Malachi: quod rectius & expressius dicitur, angelus, id est, nuntius meus. Nec putandum est iuxta quorundam opinionem, angelum venisse de cœlo & assumpsisse corpus humanum, vt Israeli quæ à Domino sunt mãdata loqueretur. Si enim interpretãda sunt nomina, & ex nominibus non spiritualis intelligẽti, sed historię ordo texendus est: ergo & Osee, qui saluator dicitur: & Ioel, qui interpretatur Dominus Deus, siue incipiens : & cæteri prophetæ non erunt homines, sed vel angeli vel Dominus atq; Saluator, quia hoc eorum nomina resonãt. Deniq; exceptis Septuaginta, alij interpretes nomen Malachi ita vt in Hebręo legitur transtulerunt, Malachi autem Hebræi Esdram existimant sacerdotem: quia omnia quæ in libro illius continentur, etiam hic propheta commemorat, dicens, Labia sacerdotis custodient scientiam & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituũ est. Tempus quoq; ac titulus conueniunt: quod & in Psalmis diximus, eos qui titulos non habẽt, eorum esse credendos, quorum priores Psalmi nominibus prænotati sunt. Igitur & Malachi, id est, Esdras post Aggæum & Zachariã qui sub Dario prophetauerunt, fuisse credendus est: & propterea titulum non habere quòd liber eius pro titulo sit: in quo discimus quòd in regno Artaxerxis regis Persarum Esdras filius Saraiæ & cæterorum vsq; ad eum locum vbi dicitur, Filius Aaron sacerdotis, ab initio ascenderit de Babylone, & dederit ei rex secundum manum Domini Dei sui bonam omnem petitionem eius: ascenderintq; cum illo de filijs Israel & de filijs sacerdotũ, & de filijs Leuitarum, & de cantoribus & de ianitoribus, & de Nathinęis in Ierusalẽ, anno .7. Artaxerxis regis: & venerũt in Ierusalem mense .5. ipse est annus septimus regis: quia in primo die mensis primi cœpit ascendere de Babylone, & in primo mensis quinti venit in Ierusalem.

Prophetia Malachiæ.

S. Prophetia Malachiæ ad Israël: quem Dominus arguit ingratitudinis, quod non agnosceret se in Iacob, vnde desciuerat, dilectum, reiecto Esau cum populo suo: ideo conqueritur se ab Israel non honorari neq; timeri, quodq; sacerdotes despiciant nomen Domini, quorum reijcit sacrificia, gratam habens oblationem mundam quæ in omni loco ei offertur.

CAP. I.

A **prophetæ.* ONVS VERBI Domini ad Israel in manu Malachiæ *Dilexi vos, dicit Dominus: & dixistis, In quo dilexisti nos? Nónne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus, ‖ & dilexi Iacob, Esau autem odio habui? & posui *montes eius in solitudinem, & hæreditatẽ eius in dracones deserti. Quòd si dixerit Idumæa, Destructi sumus, sed reuertentes ædificabimus quæ destructa sunt: hæc dicit Dominus exercituum, Isti ædificabunt, & ego destruam: & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus est Dominus B vsq; in æternum. Et oculi vestri videbunt: & vos dicetis, Magnificetur Dominus super terminum Israel. Filius honorat patrem, & seruus dominum suũ: si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si dominus ego sum, vbi est timor meus: dicit Dominus exercituum? ad vos ô sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis, In quo despeximus nomen tuum? Offertis super altare meum panẽ pollutum: & dicitis, In quo polluimus te? In eo quòd dicitis, Mẽsa Domini despecta est. Si offeratis cæcum ad immolandũ, nónne malum est? & si offeratis claudum & languidum, nónne malum est? offer illud duci C tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum. Et nunc deprecamini vultum Dei, vt misereatur vestri (de manu enim vestra factum est hoc) si quo modo susceperit facies vestras, dicit Dominus exercituũ. Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra. ‖ Ab ortu enim solis vsque ad *Psal.112.* Occasum, magnum est nomen meum in Gẽtibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus exercituum. Et vos polluistis illud in eo quòd dicitis, Mensa Domini contaminata est: & quod superponitur, contemptibile est cum igne qui illud deuorat. Et dixistis, Ecce de labore, & exufflastis illud, dicit Dominus exercituum, & intulistis de rapinis claudum & languidum, & intulistis munus.

Roma.9.c **Seir.*

munus : nunquid ſuſcipiam illud de manu veſtra, dicit Dominus? Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino: quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile in Gentibus.

S. Comminatur Dominus ſe maledicturum benedictionibus ſacerdotum, niſi reſipiſcant: ipſius enim legem contẽnunt, irritum facientes pactum Leui, qui hîc laudatur: trangreſſus eſt & Iuda ducens alienigenas, quapropter non reſpiciet deinceps Dominus ad ſacrificiũ eorum: de vxore diligenda ſeu dimittenda. Iniquitatem fecerũt Dominũ in ſermonibus ſuis.

CAP. II.

A ET nunc ad vos mandatum hoc ô ſacerdotes. ‖Si nolueritis audire, & ſi nolueritis ponere ſuper cor vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituũ: mittam in vos egeſtatem, & maledicam benedictionibus veſtris, & maledicã illis: quoniam non poſuiſtis ſuper cor. Ecce ego proijciam vobis brachium, & diſpergam ſuper vultum veſtrum ſtercus ſolennitatum veſtrarum & aſſumet vos ſecũ. Et ſcietis quia miſi ad vos mandatum iſtud vt eſſet pactum meum cum Leui, dicit Dominus exercituũ. Pactum meum fuit cum eo vitæ & pacis: & B dedi ei timorem: & timuit me, & à facie nominis mei pauebat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius: in pace & in equitate ambulauit mecũ, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius: quia angelus Domini exercituum eſt. Vos autem receſsiſtis de via, & ſcãdalizaſtis plurimos in lege: irritum feciſtis pactum Leui, dicit Dominus exercituum. Propter quod & ego dedi vos contẽtibiles, & humiles omnibus populis, ſicut non ſeruaſtis vias meas, & accepiſtis faciem in lege. ‖Nunquid non pater vnus omnium noſtrum? nunquid non Deus vnus creauit nos? quare ergo deſpicit vnuſquiſque "noſtrum" fratrem ſuum, violans pactum patrũ C veſtrorum? Tranſgreſſus eſt Iuda, & abominatio facta eſt in Iſrael & in Ieruſalem: quia contaminauit Iudas ſanctificationem Domini, quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Diſperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulum de "tabernaculis" Iacob, & offerentem munus Domino exercituum. Et hoc rurſùm feciſtis, Operiebatis lachrymis altare Domini, fletu & mugitu, ita vt nõ reſpiciam vltrà ad ſacrificium, nec accipiam placabile quid de manu veſtra. Et dixiſtis, Quam ob cauſam? Quia Dominus teſtificatus eſt inter te & vxorem pubertatis tuæ, quã tu deſpexiſti: & hæc particeps tua, & vxor fœderis tui. Nónne vnus fecit, & reſiduum ſpiritus eius eſt? Et quid vnus quærit, niſi ſemen Dei? Cuſtodite ergo ſpiritum veſtrum, & vxorẽ adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere. Cùm odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Iſrael. operiet autẽ iniquitas veſtimentum eius, dicit Dominus exercituum. cuſtodite ſpiritum veſtrum, & nolite deſpicere. Laborare feciſtis Dominum in ſermonibus veſtris. Et dixiſtis, In quo eum fecimus laborare? In eo quòd dicitis, Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu Domini, & tales ei placẽt: aut certè vbi eſt Deus iudicij. D

S. De præcurſore Chriſti & huius aduentu ac futuro iudicio: qui purgatis filijs Leui gratum habebit ſacrificium Iuda & Ieruſalem: comminatur ſceleratis grauem vltionẽ, quos tamen ad ſe reuocat, plurima bona conuerſis promittens conqueritur de ingratitudine filiorum Iſraël, & quòd ipſum in decimis ſuis configant: quódque dicant Deo non eſſe curæ ſuos cultores, cuius contrarium tandem experientur.

CAP. III.

ECce ego mitto angelum meũ, & præparabit viam ante faciem meam. Et A ſtatim veniet ad templum ſuum Dominator quem vos quæritis, & angelus teſtamẽti, quem vos vultis. Ecce venit, Dicit Dominus exercituum: & quis poterit cogitare diem aduentus eius? & quis ſtabit ad videndum eum? Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum: & ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum & quaſi argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia in iuſtitia. Et placebit Domino ſacrificium Iuda & Ieruſalem ſicut dies ſæculi, & ſicut anni antiqui. Et accedam ad vos in iudicio, B & ero teſtis velox maleficis & adulteris & & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, *viduas & pupillos, & opprimũt *& humiliant.* peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum. Ego enim Dominus, & non mutor: & vos filij Iacob non eſtis conſumpti. A diebus enim patrũ veſtrorum receſsiſtis à legitimis meis, & non cuſtodiſtis. ‖Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Zacha. 1.a. Dominus exercituum. Et dixiſtis, In quo reuertemur? Si affiget homo Deũ, quia vos configitis me? Et dixiſtis, In quo "cõfigimus" "cõfiximus. 6 te? In decimis, & in primitijs. Et in penuria C vos maledicti eſtis, & me vos configitis gens tota. Inferte omnem decimam in horreum: & ſit cibus in domo mea, & probate me ſuper hoc, dicit Dominus: ſi nõ aperuero vo-

Leui. 26. b Deut. 28. b

Matth. 23. e Ephe. 4. b.

*veſtrum.

Amos. 5. f. "tabernaculo.

Matth. 11. b Marci. 1. a. Luc. 1. b. & 7. d. Pſalm. 131.

bis cataractas cœli, & effudero vobis benedictionẽ vsq; ad abundãtiam, & increpabo pro vobis deuorantẽ, & non corrumpet fructum terræ vestræ: nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituũ. Et beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra desyderabilis, dicit Dominus exercituum. ‖ Inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus. Iob. 21.b.

G Et dixistis, Quid locuti sumus contra te? Dixistis, Vanus est qui seruit Deo: & quod emolumentum quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? ergo nunc beatos dicimus arrogantes: siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt. Tunc locuti sunt timentes Dominum vnusquisque cum proximo suo: Et attendit Dominus, & audiuit: & scriptus est liber monimenti coram eo timẽtibus Dominum, & cogitantibus nomen eius. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculium: & parcam eis, sicut parcit vir filio suo seruienti sibi. Et conuertemini, & videbitis quid sit inter iustum & impium: & inter seruientem Deo, & non seruientem ei.

S. *Dies Domini inflammabit omnes facientes impietatnm, euulsa ipsorum radice: orietur sol iustitiæ Deum timentibus, qui calcabunt impios: iubet meminisci legis Moysi: Elias antequàm veniat dies Domini mittendus prædicitur, qui conuertat cor patrum ad filios.*

CAP. IIII.

ECce enim dies veniet succensa quasi caminus: & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula: & & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem & germen. ‖ Et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius: & egrediemini, & salietis sicut vituli de armento. Et calcabitis impios, cùm fuerint cinis sub planta pedum vestrorun in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. ‖ Memẽtote legis Moysi serui mei, quam mandaui ei in Horeb ad omnem Israel præcepta & iudicia. ‖ Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequàm veniat dies Domini magnus & horribilis. Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum: ne fortè veniam, & percutiam terram anathemate. A Lucæ.1.g. B Exod.20.a Matth.17.b Marc.9.c. Lucæ.1.b.

Præfatio in libros Machabæorum.

MACHABÆORVM libri licet non habeantur in canone Hebræorum, tamen ab Ecclesia inter diuinorum voluminum annotantur historias. Notant autem prælia inter Hebræorum duces, gentésque Persarum, pugnam quoque sabbathorum, & nobiles Machabæi, à quo hi libri nomen acceperunt, triumphos: fœdus quoq; amicitiarum cum Romanorum ducibus, atq; legationum. Machabæi, septem fratres ab vna matre Machabæa nomine geniti, custodientes legem, patris traditionem, non manducantes carnem porcinam, ob hoc ab Antiocho rege sæuissimo in Antiochia martyrij gloria coronati sunt cum matre sua: atq; sepulti cum magna veneratione, ibi quiescunt.

IN PRIMVM LIBRVM MACHABÆOrum argumentum.

PRIMVS liber Machabæorum de impietate Antiochi in populum Iudæorum, quẽ ad sacrilegos Ethnicorũ ritus voluit inducere primum edisserit: de zelo quoq; Mathathiæ resistentis regis conatibus, & filios ad defensionem legis Dei exhortantis: de Iuda Machabæo, præclarisq; eius gestis & crebris victorijs, ac templo per ipsum à spurcitia idolorum purificato texit historiam. Agit quoq; de morte Iudę Machabęi, de Ionatha fratre eius succedente illi in principatu, bellisque per ipsum gestis: demissis à Ionatha legatis ad Romanos & Spartiatas pro pacis confœderatione, atq; de morte Ionathæ & filiorum eius: Deinde de Simone in eius locum substituto in principatu & sacerdotio Iudæorum, ac gestis eius. Demum de nece Simonis cũ filijs in conuiuio, ac de Iohanne filio eius patri in gubernatione populi succedente pertractat.

Liber primus Machabæorum.

S. *Mortuo Alexandro magno qui Darium percusserat, successit tandem in Græcia Antiochus illustris: sub quo scelerati quidam ex filijs Isaël prophanârunt Ierusalem. Anthiochus autẽ deuicto Ptolomæo rege Ægypti, inuasit Ierusalem, & ablatis omnibus vasis templi ac thesauris fecit cædem magnam, vnde ortus est ingens planctus: simile fecit & princeps tributorum ab eo missus, incensa Ierusalem, plurimísque in captiuitatem ductis. Antiochus leges idololatriæ Iudæis statuit, ablatis cunctis diuini cultus cæremonijs, & ædificato idôlo desolationis, renitentes miserè trucîdans cuius edicta plurimi impij secuti sunt, pij verò respuerũt, mortem potius subire parati.*

CAP. I.

A ET FACTVM EST, postquã percussit Alexander Philippi Macedo, qui primus regnauit in Græcia, egressus de terra Cethim, Darium regem Persarum & Medorum: cõstituit prælia multa, & obtinuit omnium munitiones, & interfecit reges terræ: & pertransijt vsque ad fines terræ, & accepit spolia multitudinis Gentium: & siluit terra in conspectu eius. Et congregauit virtutem, & exercitum fortem nimis: & exaltatum est & elcuatum cor eius: & obtinuit regiones Gentium, & tyrannos: & facti sunt illi in tributum. Et post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur. Et vocauit pueros suos nobiles, qui secũ erant nutriti à iuuentute: & diuisit illis regnũ suum, cùm adhuc viueret. Et regnauit Alexãder annis duodecim, & mortuus est. Et obtinuerunt pueri eius regnum, vnusquisque in loco suo: & imposuerunt omnes sibi diademata post mortem eius, & filij eorum
B post eos annis multis, & multiplicata sunt
"peccati. mala in terra. Et exijt ex eis radix "peccatrix' Antiochus illustris, filius Antiochi regis qui fuerat Romæ obses: & regnauit in anno centesimo tricesimo septimo regni Græcorum. In diebus illis exierunt ex Israel filij iniqui, & suaserunt multis, dicentes, Eamus, & disponamus testamentum cum Gentibus quæ circa nos sunt: quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. Et bonus visus est sermo in oculis eorum. Et destinauerunt aliqui de populo, & abierũt ad regem: & dedit illis potestatem, vt facerẽt iustitiam Gentium. Et ædificauerunt gymnasium in Ierosolymis secundum leges Nationum: & fecerũt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt Nationibus, & vænundati sunt vt facerẽt malum. Et paratum est regnum in conspectu Antiochi, & cœpit regnare in Terra-Aegypti, vt regnaret super duo regna. Et intrauit in Aegyptum in mul- C
titudine graui, in curribus & elephãtis, & equitibus, & copiosa nauium multitudine: & constituit bellum aduersus Ptolomæum regem Aegypti, & veritus est Ptolomæus à facie eius, & fugit, & ceciderũt vulnerati multi. Et cõprehendit ciuitates munitas in Terra-Aegypti: & accepit spolia Terræ-Aegypti. Et conuertit Antiochus, postquàm percussit Aegyptum in centesimo & quadragesimo & tertio anno: & ascendit ad Israel, & ascendit Ierosolymam in multitudine graui. Et intrauit in sanctificationem cum superbia, & accepit altare aureũ, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mẽsam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum quod in facie templi erat: & comminuit omnia. Et accepit argentum & aurum & vasa concupiscibilia: & accepit thesauros occultos quos inuenit: & sublatis
omnibus abijt in terram suam. Et fecit cædẽ D
hominum, & locutus est in superbia magna. Et factus est planctus magnus in Israel, & in omni loco eorum: & ingemuerunt principes & seniores, & iuuenes & virgines infirmati sunt, & speciositas mulierum immutata est. Omnis maritus sumpsit lamentum: & quæ sedebant in thoro maritali, lugebant: & commota est terra super habitantes in ea, & vniuersa domus Iacob induit confusionem. Et post duos annos dierum misit rex principem tributorum in ciuitates Iuda, & venit Ierusalem cum turba magna. Et locutus est ad eos verba pacifica in dolo: & crediderunt ei. Et irruit super ciuitatem repentè, & percussit eam plaga magna, & perdidit populum multum ex Israel. Et accepit spolia ciuitatis: & succendit eam igni, & destruxit domos eius, & muros eius in circuitu: & captiuas duxerũt mulieres, & natos, & pecora possederunt. Et ædificauerunt ciuitatem Dauid muro magno, & firmo, & turribus firmis, & facta est illis in arcem: & posuerunt illic gen
tem peccatricem viros iniquos, & cõualue- E
runt in ea: & posuerunt arma, & escas, & cõgregauerũt spolia Ierusalem, & reposuerunt illic: & facti sunt in laqueũ magnũ. Et factũ

est hoc ad insidias sanctificationis, & in diabolũ malum in Israel: & effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, & contaminauerunt sanctificationem. Et fugerunt habitatores Ierusalem propter eos, & facta est habitatio exterorum, & facta est extera semini suo, & nati eius reliquerũt eam. Sanctificatio eius desolata est sicut soli tudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbatha eius in opprobrium, honores eius in nihilum. Secundum gloriam eius multiplicata est ignominia eius: & sublimitas eius conuersa est in luctum. Et scripsit rex Antiochus omni regno suo, vt esset omnis populus vnus: & relinqueret vnusquisque legem suam. Et consenserunt omnes gentes secundùm verbum regis Antiochi: & multi ex Israel consenserunt seruituti eius, & sacrificauerunt idôlis, & coinquinauerunt sabba-
F thum. Et misit rex libros per manus nuntiorum in Ierusalem & in omnes ciuitates Iudæ: vt sequerentur leges Gentium terræ, & prohiberent holocausta & sacrificia, & placationes fieri in tẽplo Dei, & prohiberent celebrari sabbathũ, & dies solẽnes: & iussit coinquinari sancta, & sanctum populum Israel. Et iussit ædificari aras, & templa, & idola, & immolari carnes suillas, & pecora communia, & relinquere filios suos incircunciſos, & coinquinari animas eorum in omnibus immunditijs & abominationibus, ita vt obliuiscerentur legem, & immutarent omnes iustificationes Dei. Et quicunque non feciſſent secundum verbum regis Antiochi, morerentur. Secundum omnia verba hæc scripsit omni regno suo: & præposuit principes populo qui hæc fiere cogerent. Et iusserunt ciuitatibus Iudæ sacrificare. Et congregati sunt multi de populo ad eos qui dereliquerant legem Domini: & fecerunt mala super terram: & effugauerunt populum Israel in abditis, & in absconditis fugituorum locis. Die quinta decima mensis Casleu, quinto & quadrage-
▷10. simo & ▷centesimo' anno ædificauit rex An-
G tiochus abominandum idôlum desolationis super altare Dei, & per vniuersas ciuitates Iudæ in circuitu ædificauerunt aras: & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacrificabant. & libros legis Dei cõbusserunt igni, scindẽtes eos: & apud quẽcunque inueniebantur libri testamenti Domini, & quicunque obseruabat legem Domini, secundum edictum regis trucidabant eum. In virtute sua faciebant hæc populo Israel qui inueniebatur in omni mẽse & mense in ciuitatibus. Et quinta & vicesima die mensis sacrificabant super arã quæ erat cõtra altare. Et mulieres quæ circuncidebant filios suos trucidabant secundùm iussum regis Antiochi, & suspendebant pueros à ceruicibus per vniuesas domos eorum: & eos qui circũciderant illos trucidabant. Et multi de populo Israel definierunt apud se, vt non manducarent immunda: & elegerunt magis mori, quàm cibis coinquinari immundis: & noluerũt infringere legem Dei sanctam, & trucidati sunt. & facta est ira magna super populum valdè.

S. Mathathias cum filijs luget afflictionem ciuitatis & sanctorum prophanationem, ostensisque signis mœstitiæ, respondet his qui à rege missi erant, nec se, nec cognationem suam impio decreto optemperaturos: occisisque idololatra Indæo & regis ministro, fugit cum filijs in montes: plurimi nolentes regi obtemperare trucidantur, cùm nollent sabbatho inimicis resistere: Mathathias collecto piorum exercitu, reuocat Dei cultum, destructa idololatria, cæsoque Antiochi præsidio: & moriturus hortatur filios, vt patrum exemplo semper tueantur legem Domini: dans Simônẽ filium suum in consultorem, & Iudam in militiæ principem.

CAP. II.

A IN diebus illis surrexit Mathathias filius Iohannis filij Simeonis, sacerdos ex filijs Ioarim ab Ierusalem, & cõsedit in monte Modin: & habebat filios quinque, Iohannem, qui cognominabatur Gaddis: & Simônem, qui cognominabatur Thasi: & Iudam, qui vocabatur Machabæus: & Eleazarum, qui cognominabatur Abaron: & Ionathan, qui cognominabatur Apphus. hi viderunt mala quæ fiebant in populo Iuda & in Ierusalem. Et dixit Mathathias, Væ mih, vt quid natus sum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctæ, & sedere illic, cùm datur in manibus inimicorum? Sancta in manu extraneorum facta sunt: templũ eius sicut homo ignobilis. Vasa gloriæ eius captiua abducta sunt: trucidati sunt senes eius in platéis, & iuuenes eius ceciderunt in gladio inimicorum. Quæ gens non hæreditauit regnum eius, & nõ obtinuit spolia eius? Omnis compositio eius ablata est. Quæ erat libera, facta est ancilla. Et ecce sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra desolata est, & coinquinauerunt ea gentes. Quò ergo nobis adhuc viuere? Et scidit ve- B stimenta sua Mathathias, & filij eius: & operuerũt se cilicijs, & plãxerunt valdè. Et venerũt illuc qui missi erant à rege Antiocho, vt cogerent eos qui cõfugerant in ciuitatẽ Modin, immolare, & accendere thura, & à lege Dei discedere. Et multi de populo Israel cõsentientes accesserũt ad eos: sed Mathathias & filij eius cõstanter steterũt. Et respondentes

tes qui miſsi erant ab Antiocho, dixerunt Mathathiæ, Princeps & clariſsimus & magnus es in hac ciuitate,& ornatus filijs & fratribus.ergo accede prior, & fac iuſſum regis, ſicut fecerunt omnes gentes, & viri Iuda, & qui remanſerunt in Ieruſalē:& eris tu,& filij tui inter amicos regis, & amplificatus auro & argento,& muneribus multis.Et reſpōdit Mathathias, & dixit magna voce, Et ſi omnes gentes regi Antiocho obediunt,vt diſcedant vnuſquiſque à ſeruitute legis patrum ſuorum,& conſentiant mandatis eius:ego & filij mei, & fratres mei obediemus legi patrum noſtrorum. propitius ſit nobis Deus: non eſt nobis vtile relinquere legem, & iuſtitias Dei.non audiemus verba regis Antiochi,nec ſacrificabimus,tranſgredientes legis noſtræ mādata,vt eamus altera via.Et vt ceſſauit loqui verba hæc, acceſsit quidam Iudæus in omnium oculis ſacrificare idōlis ſuper aram in ciuitate Modin ſecundum iuſſum regis:& vidit Mathathias, & doluit, & contremuerūt renes eius,& accēſus eſt furor eius ſecundum iudicium legis,& inſiliēs trucidauit eum ſuper aram: ſed & virum quem rex Antiochus miſerat, qui cogebat immolare,occidit in ipſo tempore, & aram deſtruxit,& zelatus eſt legem, ‖ſicut fecit Phinees Zambri filio Salomi. Et exclamauit Mathathias voce magna in ciuitate dicens, Omnis qui zelum habet legis ſtatuens teſtamentum,exeat poſt me.Et fugit ipſe, & filij eius in montes, & reliquerunt quæcunque habebant in ciuitate. Tunc deſcenderunt multi quærentes iudicium & iuſtitiam, in deſertū: & ſederunt ibi ipſi, & filij eius, & mulieres eorum, & pecora eorum:quoniam "inundauerunt' ſuper eos mala. Et renuntiatum eſt viris regis, & exercitui qui erant in Ieruſalem ciuitate Dauid, quoniā diſceſsiſſent viri quidam, qui diſsipauerunt mandatum regis in loca occulta in deſerto, & abijſſent poſt illos multi. Et ſtatim perrexerunt ad eos,& conſtituerunt aduerſus eos prælium in die ſabbathorum, & dixerunt ad eos, Reſiſtitis & nunc adhuc?exite, & facite ſecundum verbum regis Antiochi,& viuetis. Et dixerunt, Non exibimus, neque faciemus verbum regis,vt polluamus diem ſabbathorum. Et cōcitauerunt aduerſus eos prælium.Et non reſpōderunt eis,nec lapidem miſerunt in eos, nec oppilauerunt loca occulta:dicētes,Moriamur omnes in ſimplicitate noſtra: & teſtes erunt ſuper nos cœlum & terra quòd iniuſtè perditis nos.Et intulerunt illis bellum ſabbathis: & mortui ſunt ipſi & vxores eorum,& filij eorum, & pecora eorum vſq; ad mille animas hominum.Et cognouit Mathathias & amici eius,& luctum habuerunt ſuper eos valdè.Et dixit vir proximo ſuo,Si omnes fecerimus ſicut fratres noſtri fecerūt, & non pugnauerimus aduerſus gētes pro animabus noſtris,& iuſtificationibus noſtris: nunc citius diſperdent nos à terra.Et cogitauerūt in die illa,dicētes, Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello die ſabbatho rum,pugnemus aduerſus eum:& non moriemur omnes, ſicut mortui ſunt fratres noſtri in occultis. Tunc congregata eſt ad eos ſyna goga "Iudæorum'fortis viribus ex Iſrael, omnis volūtarius in lege:& omnes qui fugiebant à malis, additi ſunt ad eos, & facti ſunt illis ad firmamentum. Et collegerunt exercitum, & percuſſerunt peccatores in ira ſua,& viros iniquos in indignatione ſua: & cæteri fugerunt ad nationes,vt euaderent.Et circuiit Mathathias, & amici eius, & deſtruxerūt aras:& circunciderunt pueros incircunciſos quotquot inuenerunt in finibus eorū: & in fortitudine.Et perſecuti ſunt filios ſuperbiæ, & proſperatū eſt opus in manibus eorum:& obtinuerunt legē de manibus gentium,& de manibus regū:& non dederunt cornu peccatori.Et appropinquauerunt dies Mathathiæ moriendi,& dixit filijs ſuis, Nunc cōfortata eſt ſuperbia, & caſtigatio, & tēpus euerſionis, & ira indignationis.Nunc ergo ô filij,æmulatores eſtote legis,& date animas veſtras pro teſtamento patrū veſtrorum, & memētote operū patrū,quæ fecerunt in generationibus ſuis:& accipietis gloriā magnā, & nomen æternū. ‖Abrahā nónne in tentatione inuentus eſt fidelis, & reputatū eſt ei ad iuſtitiā?‖Ioſeph in tēpore anguſtiæ ſuæ cuſtodiuit mandatū:& factus eſt Dominus Aegypti.‖Phinees pater noſter,zelando zelū Dei, accepit teſtamentū ſacerdotij æterni. ‖Ieſus dùm impleuit verbū, factus eſt dux in Iſrael. ‖Caleb dùm teſtificatur in eccleſia, accepit hæreditatē.‖Dauid in ſua miſericordia cōſecutus eſt ſedē regni in ſecula.‖Elias dùm zelat zelū legis,receptus eſt in cœlū.‖Ananias & Azarias & Miſael,credētes liberati ſunt de flāma. ‖Daniel in ſua ſimplicitate liberatus eſt de ore leonū. Et ita cogitate per generationē & generationē: quia omnes qui ſperāt in eum,nō infirmantur.Et à verbis viri peccatoris ne timueritis:quia gloria eius,ſtercus & vermis eſt:hodie extollitur:& cras non inuenietur: quia cōuerſus eſt in terrā ſuam,& cogitatio eius perijt.Vos ergo filij confortamini, & viriliter agite in lege: quia* in ipſa glorioſi eritis. Et ecce Simon frater veſter, ſcio quòd vir conſilij eſt: ipſum audite ſemper,& ipſe erit vobis pater.Et Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentute ſua, ſit vobis princeps

Num.25.b

"inundauerunt.

"Aſidæorum.3.

Gene.22.c
Gene.41.e
Num.25.c
Eccl.45.d
Ioſue.1.a.
Num.14.b
Ioſu.14.d.
2.Reg.2.a.
4.Reg.2.d
Dani.3.c.
Danie.6.f.

*cum feceritis quæ vobis præcepta ſunt in lege à Domino Deovveſtro.

princeps militiæ, & ipſe aget bellū populi. Et adducetis ad vos omnes factores legis: & vindicate vindictā populi veſtri. Retribuite retributionē Gentibus, & intendite in præceptū legis. Et benedixit eos, & appoſitus eſt ad patres ſuos. Et defunctus eſt anno centeſimo & quadrageſimo ſexto: & ſepultus eſt à filijs ſuis in ſepulchris patrum ſuorum in Modin, & planxerūt eū omnis Iſrael planctu magno.

S. Iudas Machabæus dux eximius prædicatur, qui perambulans ciuitates Iuda trucidabat omnes impios, & occiſo duce Apollonio, eiusq; exercitu diſperſo, vicit cum paucis potentiſſimū Syriæ exercitū vnà cum duce Serone: Iratus autē ob hoc rex Antiochus, profectus in Perſidē cōſtituit Lyſiā viceregem dato belli in Iudæos apparatu, qui miſit contra terrā Iuda Gorgiam cum exercitu: Iudas autē & ſui ad bellū ſe parant, maximè operibus pœnitentiæ & oratione ad Deum. CAP. III.

A ET ſurrexit Iudas qui vocabatur Machabæus filius eius pro eo: & adiuuabāt eum omnes fratres eius, & vniuerſi qui ſe coniunxerant patri eius, & præliabātur prælium Iſrael cum lætitia. Et dilatauit gloriā populo ſuo, & induit ſe loricā ſicut gigas, & ſuccinxit ſe arma bellica ſua in prælijs, & protegebat caſtra gladio ſuo. Similis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut catulus leonis rugiens in venatione. Et perſecutus eſt iniquos perſcrutans eos: & qui conturbabāt populum ſuum, eos ſuccēdit flāmis: & repulſi ſunt inimici eius præ timore eius, & omnes operarij iniquitatis conturbati ſunt: & directa eſt ſalus in manu eius. Et exacerbabat reges multos, & lætificabat Iacob in operibus ſuis, & in ſeculum memoria eius in benedictione. Et perābulabat ciuitates Iuda, & perdidit impios ex eis, & auertit irā ab Iſrael. Et nominatus eſt vſque ad nouiſsimum ter-

B ræ, & congregauit pereuntes. Et cōgregauit Apollonius gentes, & à Samaria virtutē multam & magnam, ad bellandum contra Iſrael. Et cognouit Iudas, & exijt obuiā illi: & percuſsit, & occidit illum: & ceciderunt vulnerati multi, & reliqui fugerunt. & accepit ſpolia eorum: & gladium Apollonij abſtulit Iudas, & erat pugnans in eo omnibus diebus. Et audiuit Seron princeps exercitus Syriæ quòd cōgregauit Iudas congregationē fidelium & eccleſiā ſecum, & ait, Faciā mihi nomē, & glorificabor in regno, & debellabo Iudā, & eos qui cū ipſo ſunt, qui ſpernebant verbū regis. Et præparauit ſe: & aſcēderunt cū eo caſtra impiorū fortes auxiliarij, vt facerent vindictā in filios Iſrael. Et appropinquauerunt vſq; ad Beth-horon: & exiuit Iudas obuiam illi cum paucis. Vt autē viderunt exercitum venientem ſibi obuiam, dixerunt Iudæ, Quomodo poterimus pauci pugnare cōtra multitudinem tantam, & tam fortem, & nos fatigati ſumus ieiunio hodie? Et ait Iudas, Facile eſt concludi multos in manu pau C corum: & non eſt differentia in conſpectu Dei cœli liberare in multis & in paucis: quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt. Ipſi veniunt ad nos in multitudine cōtumaci & ſuperbia, vt diſperdant nos, & vxores noſtras, & filios noſtros, & vt ſpolient nos. nos verò pugnabimus pro animabus noſtris, & legibus noſtris: & ipſe Dominus conteret eos ante faciem noſtram. vos autem ne timueritis eos. Vt ceſſauit autem loqui, inſiluit in eos ſubito: & cōtritus eſt Seron, & exercitus eius in conſpectu ipſius: & perſecutus eſt eū in deſcenſu Beth-horon vſq; in campum, & ceciderunt ex eis octingenti viri, reliqui autē fugerunt in terrā Philiſthijm. Et cecidit timor Iudæ ac fratrum eius, & formido ſuper omnes gentes in circuitu eorum: & peruenit ad regem nomen eius, & de prælijs Iudæ narra- D bant omnes gentes. Vt audiuit autē rex Antiochus ſermones iſtos, iratus eſt animo: & miſit, & congregauit exercitum vniuerſi regni ſui, caſtra fortia valdè: & aperuit ærarium ſuum, & dedit ſtipēdia exercitui in annum, & mādauit illis vt eſſent parati ad omnia. Et vidit quòd defecit pecunia de theſauris ſuis, & tributa regionis modica propter diſſentionē & plagam quam fecit in terra, vt tolleret legitima quæ erant à primis diebus. & timuit ne non haberet vt ſemel & bis in ſumptus & donaria quæ dederat ante larga manu: & abundauerat ſuper reges, qui ante eum fuerant. Et cōſternatus erat animo valdè, & cogitauit ire in Perſidē, & accipere tributa regionum, & congregare argentū multum. Et reliquit Lyſiā hominem nobilē de genere regali, ſuper negotia regia, à flumine Euphrate vſq; ad flumen Aegypti: & vt nutriret Antiochū filium ſuū, donec rediret. Et tradidit ei mediū exercitū & elephantos: & E mandauit ei de omnibus quæ volebat, & de inhabitantibus Iudæā & Ieruſalē: & vt mitteret ad eos exercitū, ad conterendā & extirpandam virtutē Iſrael, & reliquias Ieruſalē, & auferendā memoriam eorū de loco: & vt cōſtitueret habitatores filios alienigenas in omnibus finibus eorū, & ſorte diſtribueret terram eorū. Et rex aſſumpſit partē exercitus reſidui, & exiuit ab Antiochia ciuitate regni ſui anno cēteſimo & quadrageſimo ſeptimo: & transfretauit Euphrāten flumen, & perambulabat ſuperiores regiones. Et elegit Lyſias Ptolemæum filium Dorymini, & Nicanorem

norem & Gorgiam, viros potẽtes ex amicis regis: & misit cum eis quadraginta millia virorum, & septem millia equitum: vt venirẽt in terram Iuda, & disperderent eã secundum verbum regis. Et processerunt cum vniuersa virtute sua, & venerunt: & applicuerunt Emmaum in terra campestri. Et audierunt mercatores regionum nomen eorum: & acceperunt argentum & aurũ multùm valdè, & pueros, & venerunt in castra, vt acciperẽt filios Israel in seruos, & additi sunt ad eos exercitus Syriæ, & terræ alienigenarũ. Et vidit Iudas, & fratres eius quia multiplicata sunt mala, & exercitus applicabant ad fines eorũ, & cognouerunt verba regis quæ mãdauit populo facere in interitum & cõsummationem & dixerunt vnusquisq; ad proximum suum, Erigamus deiectionem populi nostri, & pugnemus pro populo nostro, & sanctis nostris. Et congregatus est conuentus, vt essent parati in prælium: & vt orarent & peterent misericordiam & miserationes. Et Ierusalem non habitabatur, sed erat sicut desertum: non erat qui ingrederetur & egrederetur de natis eius: & sanctum conculcabatur: & filij alieni genarum erant in arce, ibi erat habitatio Gẽtiũ: & ablata est voluptas à Iacob, & defecit ibi tibia & cithara. Et congregati sunt, & venerunt in Maspha cõtra Ierusalẽ: quia locus orationis erat in Maspha ante in Israel. Et ieiunauerunt illa die, & induerunt se cilicijs & cinerem imposuerunt capiti suo: & dissciderunt vestimenta sua, & expãderunt libros legis, de quibus scrutabantur Gentes similitudinem simulachrorum suorum: & attulerunt ornamenta sacerdotalia, & primitias, & decimas, & suscitauerunt Nazaræos, qui impleuerãt dies: & clamauerũt voce magna in cœlum, dicentes, Quid faciemus istis, & quò eos ducemus? & sancta tua conculcata sunt, & contaminata sunt, & sacerdotes tui facti sunt in luctum & in humilitatem: & ecce Nationes cõuenerunt aduersum nos, vt nos disperdant: tu scis quæ cogitant in nos. Quomodo poterimus subsistere ante faciem eorum, nisi tu Deus adiuues nos? Et tubis exclamauerunt voce magna. Et post hæc constituit Iudas duces populi, tribunos, & centuriones, & pentacontarchos, & decuriones. ‖Et dixit his qui ædificabant domos, & spõsabant vxores, & plantabant vineas, & formidolosis, vt redirent vnusquisque in domum suam secundum legem. Et mouerunt castra, & collocauerunt ad Austrum Emmaum. Et ait Iudas, Accingimini, & estote filij potentes, & estote parati in mane: vt pugnetis aduersus nationes has quæ cõuenerunt aduersus nos disperdere nos & sancta nostra: quoniam melius est nos mori in bello, quàm videre mala gentis nostræ & sanctorum. Sicut autem fuerit voluntas in cœlo, sic fiat.

S. Gorgias quærit Iudam, at hic suos hortatus fudit hostes, rursumque Gorgiæ exercitu fuso, colligit spolia, & iterum fusis ad Deum precibus, deuincit Lysiæ exercitum, ac postmodum purificato templo, nouum erigit altare: & omnibus quæ ad Dei cultum requirebantur præparatis, sacrificijsque oblatis, magna lætitia celebrant illius dedicationem diebus octo: statuto etiam huius dedicationis annuo festo ad dies octo CAP. IIII.

ET assumpsit Gorgias quinque millia virorum, & mille equites electos: & mouerunt castra nocte, vt applicarent ad castra Iudæorum, & percuterent eos subitò, & filij qui erant ex arce, erant illis duces. Et audiuit Iudas, & surrexit ipse & potentes percutere virtutem exercituum regis, qui erant in Emmaum. Adhuc enim dispersus erat exercitus à castris. Et venit Gorgias in castra Iudæ noctu, & neminem inuenit, & quærebat eos in mõtibus: quoniam dixit, Fugiunt hi à nobis. Et cùm dies factus esset, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum tantùm: qui tegumenta & gladios non habebant*: & viderunt castra Gentium valida, & loricatos, & equitatus in circuitu eorum, & hi docti ad prælium. Et ait Iudas viris qui secum erant, Ne timueritis multitudinem eorum, & impetum eorum ne formidetis. ‖Mementote qualiter salui facti sunt patres nostri in mari rubro, cùm sequeretur eos Pharao cum exercitu multo. Et nunc clamemus in cœlum: & miserebitur nostri Dominus, & memor erit testamenti patrum nostrorum, & conteret exercitum istum, ante faciem nostram hodie: & scient omnes gentes quia est qui redimat & liberet Israel. Et eleuauerũt alienigenæ oculos suos, & viderunt eos venientes ex aduerso. Et exierunt de castris in prælium, & tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda. Et congressi sunt: & contritæ sunt Gentes, & fugerunt in campum. Nouissimi autem omnes ceciderunt in gladio, & persecuti sunt eos vsque Gezeron, & vsq; in campos Idumææ, & Azoti, & Iamniæ: & ceciderunt ex illis vsque ad tria millia virorum. Et reuersus est Iudas, & exercitus eius. sequens eum. Dixitque ad populum, Nõ concupiscatis spolia: quia bellum cõtra nos est, & Gorgias & exercitus eius prope nos in mõte: sed state nunc cõtra inimicos nostros, & expugnate eos, & sumetis postea spolia securi. Et adhuc loquẽte Iuda hæc, ecce apparuit pars quædam prospiciens de mõte. Et vidit *quòd in fugam conuersi sunt*, & succen-

*vt volebãt

Exod. 14. b

*Gorgias
*sui

derunt castra. fumus enim qui videbatur, declarabat quod factum est.

C Quibus illi cõspectis timuerũt valdè, aspicientes simul & Iudam & exercitum in campo paratum ad prælium. Et fugerunt omnes in campum alienigenarum: & Iudas reuersus est ad spolia castrorum, & acceperunt aurum multum, & argentum, & hyacinthum, & purpuram marinam, & opes magnas. Et conuersi hymnum canebãt, & benedicebant Deum in cœlum, quoniã bonus est, quoniã in seculũ misericordia eius. Et facta est salus magna in Israel in die illa. Quicunq; autẽ alienigenarum euaserunt, venerunt, & nuntiauerunt Lysiæ vniuersa quæ acciderant. Quibus ille auditis, consternatus animo deficiebat: quòd non qualia voluit, talia contigerunt in Israel, & qualia mandauit rex. Et sequenti anno congregauit Lysias virorum electorum sexaginta millia, & equitum quinque millia, vt debellaret eos. Et venerunt in Iudæam, & castra posuerunt in Beth-horon, & occurrit illis Iudas cum decẽ millibus

D viris. Et viderunt exercitum fortem, & orauit, & dixit, Benedictus es saluator Israel,

1.Reg.17.f ‖qui contriuisti impetum potentis in manu
1.Re.14.b. serui tui Dauid, ‖& tradidisti castra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, & armigeri eius. Conclude exercitum istum in manu populi tui Israel, & confundatur in exercitu suo & equitibus. Da illis formidinẽ, & tabefac audaciam virtutis eorum, & commoueantur contritione sua. Deijce illos gladio diligentium te: & collaudent te omnes qui nouerunt nomen tuum in hymnis. Et cõ miserunt prælium: & ceciderunt de exercitu Lysiæ quinque millia virorum. Videns autem Lysias fugam suorum, & Iudæorum audaciam, & quòd parati sunt aut viuere aut mori fortiter, abijt Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rursus venirent in Iudæam. Dixit autem Iudas, & fratres eius, Ecce contriti sunt inimici nostri: ascendamus nunc mundare sancta, & renouare. Et congregatus est omnis exercitus, & ascenderunt

E in montem Sion. Et viderunt sanctificationem desertam, & altare prophanatũ, & portas exustas, & in atrijs virgulta nata sicut in saltu vel in montibus, & pastophoria diruta. Et sciderunt vestimenta sua, & planxerunt planctu magno, & imposuerunt cinerem super caput suum: & ceciderunt in faciem super terram, & exclamauerunt tubis signorũ, & clamauerunt in cœlum. Tunc ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduersus eos qui erant in arce, donec emundarent sancta. Et elegit sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei: & mundauerunt sancta, & tulerunt lapides cõtaminationis in locum immundum. Et cogitauit de altari holocaustorum quod prophanatum erat, quid de eo faceret. Et incidit illis consilium bonum, vt destruerent illud, ne fortè illis esset in opprobrium, quia contaminauerunt illud gentes, & demoliti sunt illud. Et reposuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoadusque veniret propheta, & responderet de eis. Et acceperunt lapides integros secundum legem, & ædificauerunt altare nouum secundum illud quod fuit prius: & ædificauerunt sancta, & quæ intra domum erant intrinsecus: & ædem, & atria sanctificauerũt. Et fecerunt vasa sancta noua, & intulerunt candelabrũ, & altare incensorum, & mensam in templum. Et incẽsum posuerunt super altare, & accenderunt lucernas quæ super candelabrum erant: & lucebant in templo. Et posuerunt super mẽsam panes, & apprehenderunt vela, & consummauerunt omnia opera quæ fecerãt. Et ante matutinum surrexerunt quinta & vicesima die mensis noni (hic est mẽsis Casleu) centesimi quadragesimi octaui anni; & obtulerunt sacrificiũ secundum legẽ super altare holocaustorũ nouum, quod fecerunt. Secundum tẽpus & secundum diem in G qua contaminauerunt illud gentes, in ipsa renouatum est in canticis, & citharis, & cinyris, & in cymbalis. Et cecidit omnis populus in faciẽ, & adorauerunt & benedixerunt in cœlum eum qui prosperauit eis. Et fecerunt dedicationẽ altaris diebus octo, & obtulerunt holocausta cum lætitia, & sacrificium salutaris & laudis. Et ornauerunt faciẽ templi coronis aureis & scutulis: & dedicauerunt portas & pastophoria: & imposuerunt eis ianuas. Et facta est lætitia in populo magna valde, & auersum est opprobriũ Gẽtiũ. ‖Et statuit Iudas & fratres eius & vniuer- Ioan.10.d
sa ecclesia Israel, vt agatur dies dedicationis altaris in tẽporibus suis ab anno in annũ per dies octo à quinta & vicesima die mẽsis Casleu, cum lætitia & gaudio. Et ædificauerunt in tempore illo montẽ Sion, & per circuitũ muros altos & turres firmas: nequando venirent Gentes, & conculcarent eum sicut antea fecerunt. Et collocauit illic exercitum vt seruarent eum, & muniuit eum ad custodiẽdam Beth-suram, vt haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.

5. *Percussit Iudas plurimas gẽtes finitimas: obsessosq; Galaaditas & Galilæos ipse vnà cũ fratre Simeone liberat: & deuicto semel atq; iterũ Timótheo, captaq; ciuitate Ephron, quæ trãsitũ ipsi præbere noluerat, & omni masculo ipsius interempto: tandem integro numero læti reuertuntur in montẽ Sion ad sacrificandũ Domino.*

Interea

Interea qui relicti erãt duces in Ieruſalem, dum contra Iudæ præceptum pugnant aduerſus Gentes, cæduntur: Iudas verò percutit Chebron & Azotum ſubuerſis ipſarum ſimulachris. CAP V.

A ET factum eſt, vt audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum eſt altare & ſanctuariũ ſicut prius, iratæ ſunt valdè: & cogitabant tollere genus Iacob qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & perſequi. Et debellabat Iudas filios Eſau in Idumæa, & eos qui erant in Arabàthane: quia circunſedebant Iſraelitas. & percuſsit eos plaga magna. Et recordatus eſt malitiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum & in ſcandalũ, inſidiantes ei in via: & concluſi ſunt ãb eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit eos, & incendit turres eorũ igni cum omnibus qui in eis erant. Et Tranſiuit ad filios Ammon, & inuenit manum fortẽ, & populum copioſum, & Timótheum ducem ipſorum: & cõmiſit cum eis prælia multa: & contriti ſunt in conſpectu eorum, & percuſsit eos: & cepit Gazer ciuitatem, & filias eius, & reuerſus eſt in Iudæã. Et congregatæ ſunt gentes quæ ſunt in Galaad, aduerſus Iſraelitas qui erant in finibus eorũ, vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman munitionem, & miſerunt literas ad Iudam & fratres eius, dicentes, Congregatæ ſunt aduerſum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: & parant venire, & occupare

B munitionẽ in quam confugimus: & Timótheus eſt dux exercitus eorũ. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorũ, quia cecidit multitudo de nobis. Et omnes fratres noſtri qui erant in locis Tubin, interfecti ſunt: & captiuas duxerunt vxores eorũ, & natos, & ſpolia, & peremerunt illic ferè mille viros. Et adhuc epiſtolæ legebantur, & ecce alij nũtij venerunt de Galilæa conſciſsis tunicis, nuntiantes ſecundum verba hæc: dicentes conueniſſe aduerſum ſe à Ptolemaida, & Tyro, & Sidone: & repleta eſt omnis Galilæa alienigenis vt nos conſumant. Vt audiuit autem Iudas & populus ſermones iſtos, cõuenit eccleſia magna cogitare quid facerẽt fratribus ſuis qui in tribulatione erãt, & expugnabantur ab eis. Dixitq; Iudas Simõni fratri ſuo, Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autẽ & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim. Et reliquit Ioſephum filium Zachariæ, & Azariã duces populi cum reſiduo exercitu in Iudæa ad cuſtodiã: & præcepit illis dicens, Præeſtote populo huic: & nolite bellum cõmittere aduerſum gẽtes, donec reuertamur. Et partiti ſunt Simõni viri tria millia, vt iret in Galilæãm: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. Et abijt C Simon in Galilæam, & cõmiſit prælia multa cum Gentibus: & contritæ ſunt Gentes à facie eius, & perſecutus eſt eos vſq; ad portam Ptolemaidis. & ceciderunt de Gentibus ferè tria millia virorum, & accepit ſpolia eorũ, & aſſumpſit eos qui erant in Galilæa & in Arbatis cum vxoribus & natis, & omnibus quæ erant illis, & adduxit in Iudæam cum lætitia magna. Et Iudas Machabæus & Ionathas frater eius tranſierunt Iordanem, & abierunt viam trium dierum per deſertum. Et occurrerunt eis Nabuthæi, & ſuſceperunt eos pacifice, & narrauerunt eis omnia quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide, & quia multi ex eis comprehenſi ſunt in Baraſa, & Boſor, & in Alimis, & in Caſphor, & Mageth, & Carnain. hæ omnes ciuitates munitæ, & magnæ. Sed & in cæteris ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehenſi, & in craſtinum conſtituerunt admouere exercitum ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die. Et conuertit Iudas & exercitus eius viam in deſertum Boſor repente, & occupauit ciuitatem: & occîdit omnem maſculũ in ore gladij & accepit omnia ſpolia eorum, & ſuccendit eam igni. Et ſurrexerunt inde nocte, & ibant vſq; ad munitionem. Et factum eſt diluculo, cum eleuaſ- D ſent oculos ſuos, & ecce populus multus, cuius non erat numerus, portantes ſcalas & machinas, vt cõprehenderent munitionẽ: & expugnabant eos. Et vidit Iudas quia cœpit bellũ, & clamor belli aſcendit ad cœlũ ſicut tuba, & clamor magnus de ciuitate: & dixit exercitui ſuo, Pugnate hodie pro fratribus veſtris. Et venit tribus ordinibus poſt eos, & exclamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione. Et cognouerunt caſtra Timóthei quia Machabæus eſt, & refugerunt à facie eius: & percuſſerunt eos plaga magna, & ceciderunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum. Et diuertit Iudas in Maſpha, & expugnauit, & cœpit eã: & occidit omnẽ maſculum eius, & aſſumpſit ſpolia eius, & ſuccẽdit eã igni. Inde perrexit, & cepit Casbõ, & Mageth, & Boſor, & reliquas ciuitates Galaaditidis. Poſt hæc autẽ verba, cõgregauit Timótheus exercitum alium, & caſtra poſuit cõtra Raphon trans torrentẽ. Et miſit Iudas ſpeculari exercitũ: & renunciauerunt ei, dicentes, Quia cõuenerunt ad eum omnes gentes quæ in circuitu noſtro ſunt, & exercitus multus nimis: & Arabas conduxerunt in auxilium ſibi, & caſtra poſuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abijt E Iudas obuiam illis. Et ait Timótheus principibus exercitus ſui, Cùm appropinqua-

uerit

uerit Iudas & exercitus eius ad torrentem aquæ: si transierit ad nos prior, nō poterimus sustinere eum: quia potēs poterit aduersum nos. si verò timuerit transire, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum. Vt autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, statuit scribas populi secus torrentem, & mandauit eis, dicēs, Neminem hominum reliqueritis, sed veniant omnes in prælium. Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus post eum. & contritæ sunt omnes gentes à facie eorum, & proiecerunt arma sua, & fugerunt ad phanum quod erat in Carnaim. Et occupauit ipsam ciuitatem, & phanum succendit igni cum omnibus quæ erant in ipso: & oppressa est Carnaim, & non potuit sustinere contra faciem Iudæ. Et congregauit Iudas vniuersos Israelitas qui erant in Galaaditide, à minimo vsque ad maximum, & vxores eorum, & natos, & exercitum magnū valdè, vt venirent in terram Iudæ. Et venerunt vsque Ephron: & hæc ciuitas magna in ingressu posita, munita valdè. & non erat declinare ab ea dextera vel sinistra, sed per mediam iter erat. Et incluserunt se qui erant in ciui-
Num.20.e tate, & obstruxerunt portas lapidibus: & misit ad eos Iudas verbis pacificis, dicēs, ‖ Transeamus per terram vestram, vt eamus in terram nostrā: & nemo vobis nocebit, tantum pedibus transibimus. Et nolebāt eis aperire. Et præcepit Iudas prædicari in castris, vt applicarēt vnusquisque in quo erat loco. & applicuerunt se viri virtutis, & oppugnauit ciuitatem illam tota die & tota nocte, & tradita est ciuitas in manu eius: & peremerunt omnem masculum in ore gladij, & eradicauit eam, & accepit spolia eius, & transiuit per totam ciuitatem super interfectos. Et trāsgressi sunt Iordanem in campo magno, contra faciem Beth-san. Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam, donec venirent in terram Iuda: & ascenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio, & obtulerunt holocausta, quòd nemo ex eis cecidisset donec reuerterentur in pace. Et in diebus quibus erat Iudas & Ionathas in terra Galaad, & Simon frater eius in Galilæa contra faciē Ptolemaidis, audiuit Iosephus Zachariæ filius, & Azarias principes virtutis res bene gestas, & prælia quæ facta sunt, & dixit, Faciamus & ipsi nobis nomen, & eamus pugnare aduersus gentes quæ
G in circuitu nostro sunt. Et præcepit his qui erant in exercitu suo, & abierunt Iamniam. Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiam illis in pugnā. Et fugati sunt Iosephus & Azarias vsq; in fines Iudææ: & ceciderunt illo die de populo Israel ad duo millia viri, & facta est plaga magna in populo: quia nō audierunt Iudam & fratres eius, existimantes fortiter se facturos. ipsi autem non erant de semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel. Et *viri Iuda, magnificati sunt valdè in conspectu omnis Israel, & gētium omnium vbi audiebatur nomen eorum. Et conuenerunt ad eos fausta acclamantes. *vir Iudæ et fratres eius.

Et exiuit Iudas & fratres eius, & expugnabant filios Esau in terra quæ ad Austrū est, & percussit Chebron, & filias eius: & muros eius & turres succēdit igni in circuitu. Et mouit castra, vt iret in terrā alienigenarū, & perambulabat Samariā. In die illa ceciderunt sacerdotes in bello, dum *volunt' fortiter facere, dum sine cōsilio *exeunt, in præliū. Et declinauit Iudas in Azotum in terrā alienigenarum, & diruit aras eorū, & sculptilia deorum ipsorum succendit igni: & cepit spolia ciuitatum, & reuersus est in terram Iuda. *vult et exit. 20.

S. *Antiochus repulsus ab opulenta ciuitate Elymaide venit in Babylonem, vbi auditis infortunijs quæ sui in Iudæa passi erant, incidit præ tristitia in mortis languorem, confitens hoc sibi contigisse ob impietatem quam in Iudæos exercuerat: quo ibi mortuo, & Iudæ arcem Ierusalem obsidente, successor eius filius Antiochus dictus Eupator, congregato aduersus Iudam potentissimo exercitu non potuit eum vincere, & Eleazar, occiso ingēti elephante, ab eo oppressus interijt: rex autem oppugnans Ierusalem reuocatur à Lysia, sed post iuratam pacem, non seruat iusiurandum* CAP. VI.

A ET rex Antiochus perambulabat superiores regiones, & audiuit esse ciuitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, & copiosam in argento & auro, templumq; in ea locuples valdè. & illic velamina aurea, & loricæ, & scuta, quæ reliquit Alexander Philippi rex Macedo qui regnauit primus in Græcia. Et venit, & quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam, & non potuit: quoniam innotuit sermo his qui erant in ciuitate. & insurrexerunt in prælium, & fugit inde, & abijt cum tristitia magna, & reuersus est in Babyloniā. Et venit qui nuntiaret ei in Persida, quia fugata sunt castra quæ erant in terra Iuda: & quia abijt Lysias cum virtute forti in primis, & fugatus est à facie Iudæorū, & inualuerunt armis & viribus, & spolijs multis, quæ ceperunt de castris quæ excidernut: & quia diruerunt abominationem quā ædificauerant super altare quod erat in Ierusalem: & sanctificationem, sicut prius circundederunt muris excelsis: sed & Bethsurā ciuitatem suā. Et factum est, vt audiuit

diuit rex ſermones iſtos, expauit, & cõmotus eſt valdè: & decidit in lectũ, & incidit in languorẽ præ triſtitia, quia non factũ eſt ei
B ſicut cogitabat. Et erat illic per dies multos: quia renouata eſt in eo triſtitia magna, & arbitratus eſt ſe mori. Et vocauit oẽs amicos ſuos, & dixit illis, Receſsit ſomnus ab oculis meis, & cõcidi & corrui corde præ ſolicitudine: & dixi in corde meo, In quantã tribulationẽ deueni, & in quos fluctus triſtitiæ in qua nunc ſum: qui iucundus erã, & dilectus in poteſtate mea? Nunc verò reminiſcor malorũ quæ feci in Ieruſalẽ, vnde & abſtuli omnia ſpolia aurea & argentea quæ erãt in ea, & miſi auferre habitantes Iudæã, ſine cauſa. Cognoui ergo quia propterea inuenerũt me mala iſta: & ecce pereo triſtitia magna in terra aliena. Et vocauit Philippũ vnum de amicis ſuis, & præpoſuit eum ſuper vniuerſum regnũ ſuum: & dedit ei diadema, & ſtolam ſuã, & annulũ, vt adduceret Antiochum filium ſuum, & nutriret eum, & regnaret. Et mortuus eſt illic Antiochus rex anno centeſimo quadrageſimonono. Et cognouit Lyſias quoniã mortuus eſt rex, & cõſtituit regnare Antiochum filium eius, quẽ nutriuit adoleſcentẽ: & vocauit nomen eius Eupatorem. Et hi qui erant in arce, cõcluſerant Iſrael in circuitu ſanctorum: & quærebant eis mala ſemper & firmamẽtum Gentiũ. Et co-
C gitauit Iudas diſperdere eos: & conuocauit vniuerſum populũ, vt obſiderent eos. Et cõuenerunt ſimul, & obſederunt eos anno cẽteſimo quinquageſimo, & fecerunt baliſtas & machinas. Et exierunt quidam ex eis qui obſidebãtur: & adiunxerunt ſe illis aliqui impij ex Iſrael, & abierunt ad regẽ, Et dixerunt, Quouſq; non facis iudicium & vindicas fratres noſtros? Nos decreuimus ſeruire patri tuo, & ambulare in præceptis eius, & obſequi edictis eius: & filij populi noſtri propter hoc alienabant ſe à nobis. & quicunq; inueniebantur ex nobis, interficiebantur, & hæreditates noſtræ diripiebantur. Et non ad nos tantum extenderunt manũ, ſed & in omnes fines noſtros. & ecce applicuerunt hodie ad arcem in Ieruſalẽ occupare eam, & munitionem in Bethſurã munierunt. & niſi præueneris eos velocius, maiora, quã hæc faciẽt, & non poteris obtinere eos. Et iratus eſt rex vt hæc audiuit: & cõuocauit omnes amicos ſuos, & principes exercitus ſui, & eos qui ſu-
D per equites erant: ſed & de regnis alijs, & de inſulis maritimis venerunt ad eum exercitus conductitij. Et erat numerus exercitus eius, centum millia peditum, & viginti millia equitum, & elephanti triginta duo docti ad prælium. Et venerũt per Idumæam, & applicuerunt ad Bethſuram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas: & exierunt, & ſuccenderunt eas igni & pugnauerunt viriliter. Et receſsit Iudas ab arce, & mouit caſtra ad Bethzacharam cõtra caſtra regis. Et ſurrexit rex ante lucem, & concitauit exercitus in impetum contra viam Bethzacharam: & comparauerunt ſe exercitus in præliũ, & tubis cecinerunt: & elephantis oſtẽderunt ſanguinẽ vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium. & diuiſerunt beſtias per legiones: & aſtiterunt ſingulis elephantis mille viri in lo ricis cõcatenatis, & galeæ æreæ in capitibus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique beſtiæ electi erant. Hi ante tempus vbicunque erat beſtia, ibi erant: & quocunque ibat, ibant, & non diſcedebant ab ea. Sed & turres ligneæ ſuper eos firmæ protegẽtes ſuper ſingulas beſtias: & ſuper eas machinæ: & ſuper ſingulas, viri virtutis triginta duo, qui pugnabant deſuper: & intus magiſter beſtiæ. Et reſiduum equitatum hinc & inde E
ſtatuit in duas partes, tubis exercitum commouere, & perurgere conſtipatos in legionibus eius. Et vt refulſit ſol in clypeos aureos & æreos, reſplenduerunt mõtes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lampades ignis. Et diſtincta eſt pars exercitus regis per montes excelſos, & alia per loca humilia: & ibãt cautè & ordinatè. Et commouebantur omnes inhabitãtes terram à voce multitudinis eorum, & inceſſu turbæ, & colliſione armorũ. erat enim exercitus magnus valdè & fortis. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium: & ceciderũt de exercitu regis ſexcenti viri. Et vidit Eleazar filius Saura, vnam de beſtijs loricatam loricis regis, & erat eminẽs ſuper cæteras beſtias. & viſum eſt ei quòd in ea eſſet rex: & dedit ſe vt liberaret populũ ſuum, & acquireret ſibi nomen æternum. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis interficiens à dexteris & à ſiniſtris, & cadebant ab eo huc atq; illuc. Et iuit ſub pedes elephãtis, & ſuppoſuit ſe ei, & occidit eum: & cecidit in terram ſuper ipſum, & mor
F tuus eſt illic. Et videntes virtutẽ regis, & impetũ exercitus eius, diuerterunt ſe ab eis. Caſtra autẽ regis aſcenderunt contra eos in Ieruſalẽ, & applicuerũt caſtra regis ad Iudæam & montẽ Sion. Et fecit pacẽ cum his qui erant in Bethſura: & exierũt de ciuitate, quia non erãt eis ibi alimenta concluſis, quia ſabbatha erant terræ. Et cõprehendit rex Bethſuram: & conſtituit illic cuſtodiam ſeruare eam. Et cõuertit caſtra ad locum ſanctificationis dies multos: & ſtatuit illic baliſtas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & ſpicula: & ſcorpios ad

mitten-

mittendas ſagittas & fundibula. Fecerunt autem & ipſi machinas aduerſus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. Eſcæ autem non erant in ciuitate, eo quòd ſeptimus annus eſſet: & qui remanſerant in Iudæa de Gentibus, conſumpſerant reliquias eorum quæ repoſitæ fuerãt. Et remanſerunt in ſanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & diſperſi ſunt vnuſquiſque in locum
G ſuum. Et audiuit Lyſias quòd Philippus quem conſtituerat rex Antiochus cum adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium ſuum, & regnaret, reuerſus eſſet à Perſide & Media, & exercitus qui abierat cum ipſo, & quia quærebat ſuſcipere regni negotia: & feſtinauit ire, & dicere ad regem & duces exercitus, Deficimus quotidie, & eſca nobis modica eſt, & locus quem obſidemus eſt munitus, & incumbit nobis ordinare de regno. Nunc itaque demus dextras hominibus iſtis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: & conſtituamus illis vt ambulent in legitimis ſuis ſicut prius. propter legitima enim ipſorum, quæ deſpeximus, irati ſunt, & feceruut omnia hæc. Et placuit ſermo in conſpectu regis & principum: & miſit ad eos pacem facere: & receperunt illam. Et iurauit illis rex & principes: & exierunt de munitione. Et intrauit rex montem Sion, & vidit munitionem loci: & rupit citius iuramentum quod iurauit, & mandauit deſtruere murum in gyro. Et diſceſsit feſtinãter, & reuerſus eſt Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati: & pugnauit aduerſus eum, & occupauit ciuitatem.

S. Demetrius Seleuci filius occiſis Antiocho & Lyſia obtinet regnum patrum ſuorum: qui accuſato apud ſe Iuda Machabæo, mittit ducem Bacchidem, & accuſatorem Alcimum conſtitutum ſacerdotem ad affligendum filios Iſraël, ſed quum non poſſent aduerſus Iudam præualere, miſſus eſt à rege Nicanor, qui, vt & priores, quum dolo nequiret, vi Iudam aggreſſus, ſemel atque iterum ab eo deuictus eſt, & præmiſſis ad Deum precibus, cum toto ſuo exercitu occiſus, amputato ipſius capite ac dextera, quam irriſis Iudæorum ſacrificijs ſuperbè contra locum ſanctum extulerat: cuius victoriæ dies annuus apud Iudæos celebris inſtituitur.

CAP. VII.

A ANno centeſimo quinquageſimo primo exijt Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma, & aſcendit cũ paucis viris in ciuitatẽ maritimam, & regnauit illic. Et factum eſt: vt ingreſſus eſt domum regni patrum ſuorum, comprehendit exercitus Antiochum & Lyſiam, vt adducerent eos ad eum. Et res ei innotuit: & ait, Nolite mihi oſtendere faciem eorum. Et occidit eos exercitus. Et ſedit Demetrius ſuper ſedẽ regni ſui, & venerunt ad eum viri iniqui & impij ex Iſrael: & Alcimus dux eorũ, qui volebat fieri ſacerdos, Et accuſauerunt populũ apud regem, dicẽtes, Perdidit Iudas & fratres eius omnes amicos tuos, & nos diſperdidit de terra noſtra. Nunc ergo mitte virum cui credis, vt eat & videat exterminium omne quod fecit nobis "&' regionibus regis: & puniat omnes amicos eius & adiutores eorũ. Et elegit B rex ex amicis ſuis Bacchidem, qui dominabatur trans flumen magnum in regno, & fidelem regi: & miſit eum & Alcimum impium conſtituit in ſacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Iſrael. Et ſurrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & miſerunt nuncios, & locuti ſunt ad Iudam & ad fratres eius verbis pacificis in dolo. Et non intenderunt ſermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno. Et conuenerunt ad Alcimum & Bacchidem congregatio ſcribarum requirere quæ iuſta ſunt: & primi, Aſsidæi qui erant in filijs Iſrael: & exquirebant ab eis pacem. Dixerunt enim, Homo ſacerdos de ſemine Aaron venit, non decipiet nos. Et locutus eſt cum eis verba pacifica: & iurauit illis, dicens, Non inferemus vobis malum, neque amicis veſtris. Et crediderunt ei. Et comprehendit ex eis ſexaginta viros, & occidit eos in vna die ſecundum verbum qnod ſcriptum eſt, ‖Carnes ſanctorum tuorum, & ſanguinem ipſorum effu- Pſal. 78. 2. C derunt in circuitu Ieruſalem, & non erat qui ſepeliret. Et incubuit timor & tremor in omnem populum: quia dixerunt, Non eſt veritas & iudicium in eis: tranſgreſsi ſunt enim conſtitutm, & iuſiurandum quod iurauerunt. Et mouit Bacchides caſtra ab Ieruſalem, & applicuit in Bethzecha: & miſit, & comprehendit multos ex eis qui ad ſe refugerant, & quoſdam de populo mactauit, & in puteum magnum proiecit. Et commiſit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium in adiutorum ipſi. Et abijt Bacchides ad regem: & ſatis agebat Alcimus pro principatu ſacerdotij ſui. & cõuenerunt ad eũ omnes qui perturbabant populũ ſuũ, & obtinuerunt terrã Iuda, & fecerunt plagam magnam in Iſrael. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus & qui cũ eo erant, filijs Iſrael, multo plus quàm Gentes: & exijt in omnes fines D Iudææ in circuitu, & fecit vindictã in viros deſertores, & ceſſauerunt vltrà exire in regionem. Videt autem Alcimus quòd præualuit

Iudas

Iudas & qui cum eo erant: & cognouit quia
non poteſt ſuſtinere eos, & regreſſus eſt ad
2.Mach. 15.a. regem, & accuſauit eos multis criminibus.
‖Et miſit rex Nicanorem, vnum ex principi
bus ſuis nobilioribus, qui erat inimicitias ex-
ercens contra Iſrael: & mandauit ei euertere
populum. Et venit Nicanor in Ieruſalē cum
exercitu magno, & miſit ad Iudam & ad fra-
tres eius verbis pacificis cū dolo, dicens, Nō
ſit pugna inter me & vos: veniam cum viris
paucis, vt videam facies veſtras cum pace.
Et venit ad Iudam, & ſalutauerunt ſe inui-
cem pacificè: & hoſtes parati erāt rapere Iu-
dam. Et innotuit ſermo Iudæ quoniam cum
dolo venerat ad eum: & cōterritus eſt ab eo,
& amplius noluit videre faciem eius. Et co-
E gnouit Nicanor quoniam denudatum eſt
cōſilium eius: & exiuit obuiam Iudæ in pu-
gnam iuxta Capharſalama. Et ceciderunt de
Nicanoris exercitu, ferè quinque millia viri,
& fugerūt in ciuitatem Dauid. Et poſt hæc
verba aſcendit Nicanor in montem Sion: &
exierūt de ſacerdotibus populi ſalutare eum
in pace, & demonſtrare ei holocautomata
quæ offerebantur pro rege. Et irridens, ſpre-
uit eos, & polluit: & locutus eſt ſuperbè, &
iurauit cum ira, dicens, Niſi traditus fuerit
Iudas, & exercitus eius in manus meas: con-
tinuò cum regreſſus fuero in pace, ſuccen-
dam domum iſtam. Et exijt cum ira magna:
& intrauerunt ſacerdotes, & ſteterunt ante
faciem altaris & templi: & flentes dixerunt,
F Tu Domine elegiſti domum iuſtam ad in-
uocandum nomen tuum in ea, vt eſſet do-
mus orationis & obſecrationis populo tuo:
fac vindictam in homine iſto, & exercitu
eius, & cadant in gladio: memento blaſphe-
mias eorum, & ne dederis eis vt permaneāt.
Et exijt Nicanor ab Ieruſalem, & caſtra ap-
plicuit ad Bethoron: & occurrit illi exirci-
tus Syriæ. Et Iudas applicuit in Adarſa cum
tribus millibus viris: & orauit Iudas, & di-
4.Reg.19.g. Tob.1.d. Eccle.48.d Eſa.37.g. xit, ‖Qui miſsi erant à rege Sennacherib,
Domine, quia blaſphemauerunt te, exijt
angelus, & percuſsit ex eis centum octogin-
ta quinq; millia: ſic cōtere exercitum iſtum
in conſpectu noſtro hodie, & ſciant cæteri
quia malè locutus eſt ſuper ſancta tua, & iu-
dica illum ſecundum malitiā illius. Et cōmi-
ſerunt exercitus prælium tertiadecima die mēſis
Adar: & cōtrita ſunt caſtra Nicanoris, &
G cecidit ipſe primus in prælio. Vt autē vidit
exercitus eius quia cecidiſſet Nicanor, pro-
iecerunt arma ſua, & fugerunt: & perſecuti
ſunt eos viā vnius dici ab Adazer, vſquequo
veniatur in Gazara, & tubis cecinerūt poſt
eos cum ſignificationibus. & exierūt de om-
nibus caſtellis Iudææ in circuitu, & ventila-
bant eos cornibus, & cōuertebantur iterum
ad eos. & ceciderunt omnes gladio, & nō eſt
relictus ex eis nec vnus. Et acceperūt ſpolia
eorum in prædam: & caput Nicanoris ampu
tauerunt, & dexterā eius quam extēderat ſu-
perbè, & attulerūt, & ſuſpenderunt cōtra Ie
ruſalē. Et lætus eſt populus valdè, & egerūt
diem illā in lætitia magna. Et conſtituit agi
omnibus annis diem iſtam tertiadecima die
mēſis Adar. Et ſiluit terra Iuda dies paucos.

*S. Iudas audita celeberrima Romanorum fa-
ma ac virtute quæ hîc recitantur, miſsis nun
tijs fœdus cum illis percutit, vt ipſorum præ-
ſidio Iudæi à Græcorum iugo liberentur: Ro
mani autem Iudæ remittunt ictli fœderis re-
ſcriptum in tabulis æreis ſculptum, quod hîc
refertur.* CAP. VIII.

ET audiuit Iudas nomen Romanorum A
quia ſunt potentes viribus, & acquieſ-
cunt ad omnia quæ poſtulātur ab eis:
& quicunq; acceſſerunt ad eos, ſtatuerunt
cum eis amicitias, & quia ſunt potentes vi-
ribus. Et audierunt prælia eorum, & virtutes
bonas quas fecerūt in Galatia, quia obtinue-
runt eos & duxerunt ſub tributum: & quan-
ta fecerunt in regione Hiſpaniæ, & quod in
poteſtatē redegerunt metalla argenti & auri
quæ illic ſunt, & poſſederūt omnem locum
conſilio ſuo & patientia: locaq; quæ longè
erant valdè ab eis, & reges qui ſuperuenerāt
eis ab extremis terræ, contriuerunt, & per-
cuſſerunt eos plaga magna: cæteri autem dāt D
eis tributum omnibus annis. & Philippum
& Perſen Ceteorum regē, & cæteros qui ad-
uerſum eos arma tulerant cōtriuerunt in bel
lo, & obtinuerūt eos. & Antiochū magnum
regem Aſiæ, qui eis pugnam intulerat, habēs
centum viginti elephantes, & equitatum, &
currus, & exercitum magnum valdè, contri-
tum ab eis: & quia ceperunt eum viuum, &
ſtatuernnt ei vt daret ipſe & qui regnarent B
poſt ipſum, tributum magnum, & daret ob-
ſides, & conſtitutum & regionē Indorū, &
Medos, & Lydos de optimis regionibus eo-
rum: & acceptas eas ab eis, dederūt Eumeni
regi. & quia qui erant apud Helladā, volue-
rūt ire, & tollere eos: & innotuit ſermo his,
& miſerunt ad eos ducē vnum, & pugnaue-
runt contra illos, & ceciderunt ex eis multi,
& captiuas duxerunt vxores eorū, & filios,
& diripuerunt eos, & terrā eorum poſſede-
runt, & deſtruxerūt muros eorū, & in ſerui-
tutē illos redegerunt vſq; in hunc diem: &
reſidua regna, & inſulas quæ aliquādo reſti-
tuerant illis, exterminauerūt, & in poteſtatē
redegerunt. Cū amicis autē ſuis, & qui in ip-
ſis requiē habebāt, conſeruauerunt amicitiā,
& obtinuerunt regna quæ erant proxima, &

quæ

quæ erant longè:quia quicunque audiebant nomen eorum, timebant eos. quibus verò vellent auxilio esse vt regnarent,regnabant: quos autem vellent,regno deturbabāt:& exaltati sunt valde. Et in omnibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura,
C vt magnificaretur in ea. Et quia curiam fecerunt sibi, & quotidie consulebant trecentos viginti consilium agentes semper de multitudine,vt quæ digna sunt,gerant. & committunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ terræ suæ: & omnes obediūt vni,& nō est inuidia,neq; zelus inter eos. Et elegit Iudas Eupolemum filium Iohannis filij Iacob, & Iasonem filiū Eleazari,& misit eos Romam constituere cū illis amicitiam & societatem:& vt auferrent ab eis iugum Græcorum, quia viderūt quòd in seruitutem premerent regnum Israel. Et abierunt Romam viam multam valdè,& introierunt curiam,& dixerunt,Iudas Machabæus,& fratres eius,& populus Iudæorū miserunt nos ad vos statuere vobiscum societatem & pacem,& conscribere nos socios & amicos vestros.Et placuit sermo in cōspectu eorum. Et hoc rescriptū est quod rescripserunt in tabulis æreis:& miserunt in Ierusalē, vt esset apud eos ibi memoriale pacis & socie
D tatis.Bene sit Romanis & gēti Iudæorum in mari & in terra in æternum: gladiusq; & hostis procul sit ab eis. Quòd si institerit bellū Romanis prius,aut omnibus socijs eorum in omni dominatione eorum: auxilium feret gens Iudæorum,prout tēpus dictauerit,corde pleno:& præliantibus non dabunt,neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naues,sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum,nihil ab eis accipientes. Similiter autem & si gēti Iudæorum prius acciderit bellū, adiuuabunt Romani ex animo, prout eis tempus permiserit:& adiuuantibus non dabitur triticum,arma,pecunia, naues, sicut placuit Romanis:& custodient mandata eorum absq; dolo.secundum hæc verba cō stituerunt Romani populo Iudæorū. Quòd si post hæc verba hi aut illi addere,aut deme re ad hæc aliquid voluerint,facient ex propo sito suo:& quæcunq; addiderint vel dempse rint, rata erunt. Sed & de malis quæ Demetrius rex fecit in eos,scripsimus ei, dicentes, Quare grauasti iugum tuum super amicos nostros, & socios Iudæos? Si ergo iterū adierint nos aduersum te, faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum mari terraque.

S. Bacchide & Alcimo contra Iudam missis à Demetrio, Iudas minimo exercitu fortissimè resistens occiditur ac lugetur: grauiterq; afflictis pijs Israelitis frater ipsius Ionathas in eius locum sufficitur: qui ob fratris Iohannis mortē percutit filios Iambri in nuptijs, rursumq; percussis de Bacchidis exercitu mille viris, Alcimus ob impia in locū sanctum opera percussus à Deo paralysi mortuus est. Sed & Bacchides cū nec dolo nec vi posset Ionathā perdere,inito cū eo fœdere discessit,nec amplius in Iudæam reuersus est. CAP IX.

INterea vt audiuit Demetrius quia cecidit Nicanor & exercitus eius in prælio, A
appositi & Bacchidē & Alcimū rursum mittere in Iudæam,& dextrum cornu cum illis. Et abierūt viā quæ ducit in Galgala,& castra posuerunt in Masaloth, quæ est in Arbellis:& occupauerunt eā, & peremerunt animas hominum multas.In mense primo anni cēteſimi & quinquagesimi secundi applicuerunt exercitum ad Ierusalem: & surrexerunt, & abierunt in Berean viginti millia virorum,& duo millia equitū.Et Iudas posuerat castra in Laisa,& tria millia viri electi cū eo: & viderunt multitudinē exercitus quia multi sunt,& timuerunt valdè:& multi subtraxerunt se de castris,& nō remanserunt ex eis nisi octingēti viri.Et vidi Iudas quòd defluxit exercitus suus,& bellū perurgebat eū, & confractus est corde: quia non habebat tēpus congregandi eos,& dissolutus est. Et dixit his qui residui erant, Surgamus, & eamus ad aduersarios nostros, si poterimus pugnare aduersus eos.Et auertebant eum,dicētes,Nō poterimus,sed liberemus animas nostras modò,& reuertamur ad fratres nostros, & tunc pugnabimus aduersus eos: nos autē pauci sumus.Et ait Iudas,Absit istā rem face
B re,vt fugiamus ab eis:& si appropiauit tēpus nostrū, moriamur in virtute propter fratres nostros,& non inferamus crimen gloriæ nostræ.Et mouit exercitus de castris,& steterūt illis obuiā:& diuisi sunt equites in duas partes, & fundibularij & sagittarij præibant exercitum,& primi certaminis omnes potētes. Bacchides autem erat in dextro cornu, & proximauit legio ex duabus partibus,& clamabāt tubis:exclamauerunt autem & hi qui erant ex parte Iudæ etiam ipsi,& cōmota est terra à voce exercituum: & commissum est prælium à mane vsq; ad vesperam. Et vidit Iudas quòd firmior est pars exercitus Bacchidis in dextris,& cōuenerunt cum ipso omnes cōstantes corde: & cōtrita est dextera pars ab eis,& persecutus est eos vsq; ad montem Azoti.Et qui in sinistro cornu erant,viderunt quòd cōtritum est dextrum cornu,& secuti sunt post Iudam & eos qui cum ipso erant à tergo:& ingrauatum est prælium,& ceciderunt vulnerati multi ex his & ex illis.Et Iudas cecidit,& cæteri fugerūt.Et Ionathas,

& Si-

& Simon tulerunt Iudam fratrem ſuum, & ſepelierunt eum in ſepulchro patrum ſuorũ
C in ciuitate Modin. Et fleuerunt eum omnis populus Iſrael planctu magno: & lugebant dies multos, & dixerunt, Quomodo cecidit potens, qui ſaluum faciebat populum Iſrael? Et cætera verba bellorum Iudæ, & virtutum quas fecit, & magnitudinis eius, nõ ſunt deſcripta. multa enim erant valdè. Et factũ eſt: poſt obitum Iudæ emerſerunt iniqui in omnibus finibus Iſrael, & exorti ſunt omnesqui operabãtur iniquitatẽ. In diebus illis facta eſt fames magna valdè, & tradidit ſe Bacchidi omnis regio eorum cũ ipſis. Et elegit Bacchides viros impios & cõſtituit eos dominos regionis: & exquirebant & perſcrutabantur amicos Iudæ, & adducebant eos ad Bacchidẽ, & vindicabat in illos, & illudebat. Et facta eſt tribulatio magna in Iſrael, qualis nõ fuit ex die qua non eſt viſus propheta in Iſrael. Et congregati ſunt omnes amici Iudæ, & dixerũt Ionathæ, Ex quo frater tuus Iudas defunctus eſt, vir ſimilis ei non eſt qui exeat contra inimicos, Bacchidem & eos qui inimici ſunt gentis noſtræ. Nunc itaq; te hodie elegimus eſſe pro eo nobis in principem & & ducem ad bellandum bellum noſtrum. Et ſuſcepit Ionathas tempore illo principatum, & ſurrexit loco Iudæ fratris ſui. Et cognouit
D Bacchides, & quærebat eum occidere. Et cognouit Ionathas & Simon frater eius, & omnes qui cum eo erant: & fugerunt in deſertum Thecuæ, & conſederunt ad aquam lacus Aſphar. Et cognouit Bacchides: & die ſabbathorũ venit ipſe & omnis exercitus e-
▷.18. ius trans Iordanẽ: & ▷Ionathas' miſit fratrẽ ſuum ducem populi, & rogauit Nabuthæos
*commenda ret.19. amicos ſuos, vt *commodarent'illis apparatũ ſuũ qui erat copioſus. Et exierunt filij Iambri ex Madaba, & comprehenderunt Iohannem & omnia quæ habebat, & abierunt habentes ea. Poſt hæc verba, renuntiatum eſt Ionathæ & Simõni fratri eius quia filij Iambri faciunt nuptias magnas, & ducunt ſponſam ex Madaba filiam vnius de magnis principibus Chanâan cũ ambitione magna. Et recordati ſunt ſanguinis Iohãnis fratris ſui: & aſcenderunt, & abſcõderunt ſe ſub tegumento montis. Et eleuauerunt oculos ſuos, & viderunt: & ecce tumultus, & apparatus multus. & ſponſus proceſsit, & amici eius, & fratres eius obuiã illis cũ tympanis, & muſicis, & armis multis. Et ſurrexerunt ad eos ex inſidijs, & occiderunt eos, & ceciderunt vulnerati multi, & reſidui fugerunt in montes: & acceperunt omnia ſpolia eorum, & cõuerſæ ſunt nuptiæ in luctum, & vox muſicorũ ipſorum in lamentum. Et vindicauerunt vindictam ſanguinis fratris ſui: & reuerſi ſunt ad ripam Iordanis. Et audiuit Bacchides, & ven[illegible] ſabbathorum vſq; ad oram Iordanis in virtute magna. Et dixit ad ſuos Ionathas, Surgamus, & pugnemus contra inimicos noſtros. non eſt enim hodie ſicut heri, & nudiuſtertius. ecce enim bellum ex aduerſo, aqua verò Iordanis hinc & inde, & ripæ, & paludes, & ſaltus: & non eſt locus diuertẽdi. Nunc ergo clamate in cœlum: vt liberemini de manu inimicorum veſtrorum. Et cõ miſſum eſt bellũ. Et extendit Ionathas manum ſuam percutere Bacchidem, & diuertit ab eo retrò: & diſsilijt Ionathas & qui cũ eo erant in Iordanẽ, & tranſnatauerunt ad eos Iordanem: & ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri: & reuerſi ſunt in Ieruſalẽ, & ædificauerũt ciuitates munitas in Iudæa, munitionem quæ erat in Iericho, & in Ammaum, & in Beth-horon, & in Beth-el, & Thamnata, & Phara, & Thopo muris: excelſis & portis & ſeris. Et poſuit cuſtodiam in eis, vt inimicitias exercerent in Iſrael: & muniuit ciuitatem Bethſuram, & Gazaram, & arcem, & poſuit in eis auxilia, & apparatum eſcarum: & accepit filios ptincipũ regionis obſides, & poſuit eos in arce in Ieruſalem in
F cuſtodiam. Et anno centeſimo quinquageſimotertio, menſe ſecundo præcepit Alcimus deſtrui muros domus ſanctæ interioris, & deſtrui opera prophetarũ: & cœpit deſtruere. In tempore illo percuſſus eſt Alcimus: & impedita ſunt opera illius, & occluſum eſt os eius, & diſſolutus eſt paralyſi, nec vltrà potuit loqui verbũ & mandare de domo ſua. Et mortuus eſt Alcimus in tẽpore illo cum tormento magno. Et vidit Bacchides quoniam mortuus eſt Alcimus: & reuerſus eſt ad regẽ, & ſiluit terra ▷Iuda'annis duobus. Et cogita- ▷.18.
uerunt omnes iniqui, dicẽtes, Ecce Ionathas & qui cum eo ſunt, in ſilentio habitant confidenter: nunc ergo adducamus Bacchidẽ, & comprehendet eos omnes vna nocte. Et abierunt, & conſilium ei dederunt. Et ſurrexit vt veniret cum exercitu multo: & miſit occultè epiſtolas ſocijs ſuis qui erãt in Iudæa, vt cõprehenderent Ionathan & eos qui cum eo erant: ſed non potuerunt, quia innotuit eis cõſilium eorum. Et apprehendit de viris regionis, qui principes erãt *militiæ'quinqua- *malitiæ.3.
ginta viros, & occîdit eos, & ſeceſsit Ionathas, & Simõ, & qui cum eo erãt in Beth-beſſen, quæ eſt in deſerto: & extruxit diruta eius, & firmauerũt eã. Et cognouit Bacchides, G
& cõgregauit vniuerſam multitudinem ſuã: & his qui de Iudæa erãt denũtiauit. Et venit, & caſtra poſuit déſuper Beth-beſſen: & oppugnauit eã dies multos, & fecit machinas.

Et

Et reliquit Ionathas Simônem fratrem ſuũ in ciuitate,& exijt in regionẽ, & venit cum numero, & percuſsit Odaren & fratres eius, & filios Phaſeron in tabernaculis ipſorum, & cœpit cædere & creſcere in virtutibus. Simon verò,& qui cum ipſo erant, exierunt de ciuitate,& ſuccenderũt Machmas,& pugnauerunt contra Bacchidem, & cõtritus eſt ab eis, & afflixerunt eum valdè, quoniam conſilium eius & congreſſus eius erat inanis. Et iratus contra viros iniquos qui ei conſilium dederant vt veniret in regionem ipſorum, multos ex eis occidit: ipſe autem cogitauit cum reliquis abire in regionem ſuam, Et cognouit Ionathas: & miſit ad eũ legatos cõponere pacem cum ipſo,& reddere ei captiuitatem. Et libenter accepit,& fecit ſecundum verba eius, & iurauit ſe nihil facturũ ei mali omnibus diebus vitæ eius. Et reddidit ei captiuitatem quam prius erat prædatus de terra Iuda:& conuerſus abijt in terram ſuam,& non appoſuit amplius venire in fines eius. Et ceſſauit gladius ex Iſrael & habitauit Ionathas in Machmas, & cœpit Ionathas ibi iudicare populum, & exterminauit impios ex Iſrael.

S. *Alexandro Nobilis Antiochi filio occupante Ptolemaida, conatur Demetrius ferire fœdus cum Ionatha, ſemel ac iterum plurima pollicens: at ille prælegit oblatas ab Alexandro amicitias, qui Alexander deuicto occiſoq; Demetrio ducit vxorem Cleopatram Ptolemæi regis Ægypti filiam, plurimum Ionathan honorans: porrò Apollonium ducem iunioris Demetrij deuicit Ionathas, ſuccenſa Azoto & templo Dagon: rurſumq; ab Alexandro honoratur data ſibi Accaron ac fibula aurea.*

CAP. X.

A ET anno centeſimo ſexageſimo aſcendit Alexander Antiochi filius, qui cognominatus eſt Nobilis: & occupauit Ptolemaidam,& receperũt eum, & regnauit illic. Et audiuit Demetrius rex, & congregauit exercitum copioſum valdè, & exiuit obuiam illi in prælium. Et miſit Demetrius epiſtolam ad Ionathan verbis pacificis, vt magnificaret eum: dixit enim, Anticipemus facere pacem cum eo, priuſquam faciat cum Alexãdro aduerſum nos: recordabitur enim omnium malorum quæ fecimus in eum, & in fratrem eius,& in gentem eius. Et dedit ei poteſtatem cõgregandi exercitũ, & fabricare arma,& eſſe ipſum ſocium eius,& obſides qui erant in arce iuſsit tradi ei. Et venit Ionathas in Ieruſalem,& legit epiſtolas in auditu omnis populi & eorũ qui in arce erant. Et timuerunt timore magno, quoniam audierunt quòd dedit ei rex poteſtatem congregandi exercitum. Et traditi ſunt Ionathæ obſides,& reddidit eos parentibus ſuis:& habitauit Ionathas in Ieruſalem, & cœpit ædificare & innouare ciuitatem. Et dixit facientibus opera, vt extruerent muros, & mõtem Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem:& ita fecerunt. Et fugerunt alienigenæ qui erãt in munitionibus quas Bacchides ædificauerat:& reliquit vnuſquiſque locum,& abijt in terrã ſuam: tantum in Bethſura remanſerunt aliqui ex his qui reliquerant legem & præcepta Dei. erat enim hæc eis ad refugium. Et audiuit Alexander rex B promiſſa quæ promiſit Demetrius Ionathæ: & narrauerunt ei prælia,& virtutes quas ipſe fecit,& fratres eius,& labores quos laborauerunt,& ait, Nunquid inueniemus aliquẽ virum talẽ? & nunc faciemus eum amicum, & ſocium noſtrum. Et ſcripſit epiſtolam,& miſit ei ſecundum hæc verba dicens, Rex Alexãder fratri Ionathæ ſalutem. Audiuimus de te quòd vir potens ſis viribus, & aptus es vt ſis amicus noſter: & nunc conſtituimus te hodie ſummum ſacerdotem gentis tuæ, vt amicus vocêris regis (& miſit ei purpuram, & coronam auream) & quæ noſtra ſunt ſentias nobiſcum, & cõſerues amicitias ad nos. Et induit ſe Ionathas ſtola ſancta ſeptimo menſe, anno centeſimo ſexageſimo in die ſolenni ſcenopegiæ: & cõgregauit exercitum, & fecit arma copioſa. Et audiuit Demetrius verba iſta, & contriſtatus eſt nimis, & ait, Quid hoc fecimus, quòd præoccupauit nos Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen ſui? Scribam & ego illis verba deprecatoria, & dignitates, & dona: vt ſint mecum in adiutorium. Et ſcripſit eis in hæc verba, Rex Demetrius genti Iudæorum ſalutem, Quoniam ſeruaſtis ad nos pactum, & manſiſtis in amicitia noſtra, & non acceſsiſtis ad inimicos noſtros, audiuimus, & gauiſi ſumus. Et nunc perſeuerate adhuc conſeruare ad nos fidem, & retribuemus vobis bona pro his quæ feciſtis nobiſcũ. Et remittemus vobis præſtationes multas, C & dabimus vobis donationes. Et nũc abſoluo vos & omnes Iudæos a tributis &, pretia ſatis indulgeo, & coronas remitto,& tertias ſeminis: & dimidiam partem fructus ligni quod eſt portionis meæ relinquo vobis ex hodierno die & deinceps, ne accipiatur à terra Iuda & à tribus ciuitatibus quæ additæ ſunt illi ex Samaria & Galilæa ex hodierna die & in totum tẽpus. & Ieruſalem ſit ſancta & libera & cum finibus ſuis:& decimæ,& tributa, ipſius ſint. Remitto etiam poteſtatem arcis quæ eſt in Ieruſalem: & do eam ſummo ſa-

mo ſacerdoti,vt conſtituat in ea viros quoſcunque ipſe elegerit,qui cuſtodiant eam. Et omnem animam Iudæorũ, quæ captiua eſt à terra Iuda in omni regno meo relinquo liberam gratis, vt omnes à tributis ſoluantur, etiam pecorum ſuorum. Et omnes dies ſolennes,& ſabbatha,& neomeniæ,& dies decreti,& tres dies ante diem ſolennem,& tres dies poſt diem ſolennẽ ſint omnes immunitatis & remiſsionis omnibus Iudæis qui ſunt in regno meo: & nemo habebit poteſtatem agere aliquid,& mouere negotia aduerſus aliquem illorũ in omni cauſa. Et aſcribantur ex Iudæis in exercitu regis ad triginta millia virorum, & dabuntur illis copiæ vt oportet omnibus exercitibus regis, & ex eis ordinabuntur qui ſint in munitionibus regis magni: & ex his conſtituentur ſuper negotia regni quæ agunturex fide,& principes ſint ex eis,& ambulent in legibus ſuis, ſicut præcepit rex in terra Iuda. Et tres ciuitates quæ additæ ſunt Iudææ ex regione Samariæ,cum Iudæa reputentur:vt ſint ſub vno,& non obediant alienæ poteſtati, niſi ſummi ſacerdotis: Ptolemaida & cõfines eius,quas dedi donum ſanctis qui ſunt in Ieruſalem ad neceſſarios ſumptus ſanctorum.Et ego do ſingulis annis quindecim millia ſiclorum argenti de rationibus regis, quæ me contingunt: & omne quod reliquum fuerit, quod non reddiderant qui ſuper negotia erant annis prioribus,ex hoc dabunt in opera domus.Et ſuper hæc quinque millia ſiclorum argenti,quæ accipiebãt de ſanctorum ratione per ſingulos annos: & hæc ad ſacerdotes pertineant, qui miniſterio funguntur. Et quicunq; cõfugerint in templum quod eſt Ieroſolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni negotio dimittantur, & vniuerſa quæ ſunt eis in regno meo libera habeant.Et ad ædificanda vel reſtauranda opera ſanctorum ſumptus dabuntur de ratione regis:& ad extruẽdos muros in Ieruſalem & communiendos in circuitu,ſumptus dabuntur de ratione regis, & ad conſtruendos muros in Iudæa. Vt audiuit autẽ Ionathas & populus ſermones iſtos,nõ crediderunt eis,nec receperunt eos: quia recordati ſunt malitiæ magnæ quam fecerat in Iſrael, & tribulauerat eos valdè. Et cõplacuit eis in Alexandrum, quia ipſe fuerat eis princeps ſermonum pacis,& ipſi auxilium ferebant omnibus diebus. Et cõgregauit rex Alexander exercitum magnum,& admouit caſtra contra Demetrium.Et cõmiſerunt præliũ duo reges, & fugit exercitus Demetrij, & inſecutus eſt eum Alexãder,& incubuit ſuper eos. Et inualuit præliũ nimis, donec occidit ſol:& cecidit Demetrius in *die illa.* Et miſit Alexander ad Ptolemæum E regem Aegypti legatos ſecundum hæc verba dicens, Quoniam regreſſus ſum in regnum meum,& ſedi in ſede patrum meorũ, & obtinui principatum,& contriui Demetrium, & poſſedi regionem noſtram, & cõmiſi pugnam cum eo,& contritus eſt ipſe,& caſtra eius à nobis,& ſedemus in ſede regni eius: & nunc ſtatuamus adinuicem amicitiam:& da mihi filiam tuam vxorem, & ego ero gener tuus,& dabo tibi dona, & ipſi dignitatẽ. Et reſpondit rex Ptolemæus,dicens, Fœlix dies in qua reuerſus es ad terrã patrum tuorum, & ſediſti in ſede regni eorum.Et nũc faciam tibi quod ſcripſiſti: ſed occurre mihi Ptolemaidam,vt videamus inuicem nos,& ſpondeam tibi ſicut dixiſti. Et exiuit Ptolemæus de Aegypto, ipſe & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidam anno centeſimo ſexageſimoſecundo. Et occurrit ei Alexãder rex,& dedit ei Cleopatram filiã ſuam:& fecit nuptias eius Ptolemaidæ,ſicut reges,in magna gloria.Et ſcripſit rex Alexander Ionathæ,vt veniret obuiam ſibi.Et abijt cum gloria Ptolemaidam,& occurrit ibi duobus regibus,& dedit illis argentum multũ,& aurum,& dona:& inuenit gratiam in conſpectu eorũ.Et conuenerunt aduerſus eum viri peſtilentes ex Iſrael, viri iniqui interpellantes aduerſus eum:& non intendit ad eos rex.Et iuſsit ſpoliari Ionathan veſtibus ſuis, & indui eũ purpura:& ita fecerunt. Et collocauit eum rex ſedere ſecum.Dixitq; principibus ſuis,Exite cum eo in medium ciuitatis, & prædicate vt nemo aduerſus eũ interpellet de vllo negotio, nec quiſquam ei moleſtus ſit de vlla ratione.Et factum eſt vt viderunt qui interF pellabant gloriam eius quæ prædicabatur,& opertum eum purpura,fugerunt omnes: & magnificauit eum rex, & ſcripſit eum inter primos amicos, & poſuit eum ducẽ, & participem principatus. Et reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalẽ cum pace & lætitia.In anno centeſimo ſexageſimoquinto, venit Demetrius filius Demetrij à Creta in terram patrum ſuorum. Et audiuit Alexander rex,& contriſtatus eſt valdè,& reuerſus eſt Antiochiam. Et cõſtituit Demetrius rex Apollonium ducem, qui præerat Cœleſyriæ:& cõgregauit exercitum magnum, & acceſsit ad Iamniam: & miſit ad Ionathã ſummum ſacerdotẽ,dicens,Tu ſolus reſiſtis nobis: ego autẽ factus ſum in deriſum & in opprobriũ, propterea quia tu poteſtatẽ aduerſum nos exerces in montibus.Nunc ergo ſi cõfidis in virtutibus tuis, deſcẽde ad nos in campũ,& comparemus illic inuicem: quia mecum eſt virtus bellorum.Interroga & diſce quis ſum

ego & cæteri qui auxilio ſunt mihi, qui & dicunt quia nõ poteſt ſtare pes veſter ante faciem noſtrã, quia bis in fugam conuerſi ſunt patres tui in terra ſua: & nunc quomodo poteris ſuſtinere equitatũ & exercitũ tantum in campo, vbi non eſt lapis, neq; ſaxũ, neq; locus fugiendi? Vt audiuit autẽ Ionathas ſermones Apollonij, motus eſt animo: & elegit decem millia virorum, & exijt ab Ieruſalẽ, & occurrit ei Simon frater eius in adiutoriũ: & applicuerunt caſtra in Ioppen, & excluſit eũ à ciuitate: quia cuſtodia Apollonij Ioppe e-
G rat, & oppugnauit eã. Et exterriti qui erãt in ciuitate, aperuerunt ei, & obtinuit Ionathas Ioppen. Et audiuit Apollonius, & admouit tria millia equitum, & exercitum multũ. Et abijt Azotum tanquam iter facens, & ſtatim exijt in campum, eo quòd haberet multitudinem equitum, & confideret in eis. Et inſecutus eſt eum Ionathas in Azotum, & commiſerunt præliũ. Et reliquit Apollonius in caſtris mille equites poſt eos occultè. Et cognouit Ionathas quoniam inſidiæ ſunt poſt ſe, & circuierunt caſtra eius, & iecerũt iacula in populum à mane vſq; ad veſperam. Populus autẽ ſtabat, ſicut præceperat Ionathas: & laborauerunt equi eorum. Et eiecit Simõ exercitum ſuum, & commiſit contra legionem. equites enim fatigati erant, & contriti ſunt ab eo, & fugerunt. Et qui diſperſi ſunt per campum, fugerunt in Azotum, & intrauerunt in Beth-dagon idôlum ſuum, vt ibi ſe liberarẽt. Et ſuccendit Ionáthas Azotũ, & ciuitates quæ erant in circuitu eius, & accepit ſpolia eorum, & templum Dagõ: & omnes qui fugerunt in illud, ſuccendit igni. Et fuerunt qui ceciderunt gladio cum his qui ſuccẽſi ſunt, ferè octo millia virorũ. Et mouit inde Ionathas caſtra, & applicuit ea Aſcalonem: & exierunt de ciuitate obuiam illi in magna gloria. Et reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem cum ſuis, habẽtibus ſpolia multa. Et factum eſt: vt audiuit Alexander rex ſermones iſtos, addidit adhuc glorificare Ionathan. Et miſit ei fibulam auream, ſicut conſuetudo eſt dari cognatis regũ. Et dedit ei Accaron & omnes fines eius in poſſeſsionem.

S. *Mortuo Alexandro, & ſimiliter Ptolemæo qui Alexandri regnũ dolo inuaſerat, ablata ab eo filia ſua & tradita in vxorem Demetrio, hic Demetrius Ionathan honorat datis literis immunitatis à tributis: Ionathas autẽ mittit ei auxiliares milites, qui occiſis vno die centum millibus, regẽ à ciuibus Antiochiæ liberarunt, & Antiochiã incenderunt: illo autẽ fœdus cum Ionatha initum præuaricante, Antiochus filius Alexandri deuicto Demetrio regnans, fœdus init cum Ionatha, qui vnà cum fratre Simõne ſæpius victor euadit aduerſus alienigenas.* CAP. XI.

ET rex Aegypti cõgregauit exercitum, A
ſicut arenã quæ eſt circa orã maris, & naues multas: & quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, & addere illud regno ſuo. Et exijt in Syriã verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, & occurrebant ei: quia mandauerat Alexander rex exire ei obuiã, eo quòd ſocer ſuus eſſet. Cum autẽ introiret ciuitatẽ Ptolemæus, ponebat cuſtudias militum in ſingulis ciuitatibus. Et vt appropiauit Azoto, oſtenderunt ei tẽplum Dagon ſuccenſum igni, & Azotũ, & cætera eius demolita, & corpora proiecta, & eorũ qui cæſi erant in bello tumulos quos fecerant ſecus viam. Et nauerunt regi quia hæc fecit Ionathas: vt inuidiã facerent ei: & tacuit rex. Et occurrit Ionathas regi in Ioppen cum gloria, & inuicẽ ſe ſalutauerunt, & dormierunt illic. Et abijt Ionathas cum rege vſq; ad fluuium qui vocabatur Eleutherus: & reuerſus eſt in Ieruſalẽ. Rex aũt Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatũ vſq; Seleuciam maritimã, & cogitabat in Alexandrũ conſilia mala. Et miſit Legatos ad Demetriũ, dicens, Veni, cõponamus inter nos pactũ, & dabo tibi filiam meã quam habet Alexãder, & regnabis in regno patris tui. pœnitet enim me quòd dederim illi filiã meam: quæſiuit enim me occidere. Et vituperauit eum, propterea quòd B
concupierat regnũ eius. Et abſtulit filiã ſuam, & dedit eã Demetrio, & alienauit ſe ab Alexandro, & manifeſtatæ ſunt inimicitiæ eius. Et intrauit Ptolemæus Antiochiã, & impoſuit duo diademata capiti ſuo, Aegypti & Aſiæ. Alexander autẽ rex erat in Cilicia illis tẽporibus: quia rebellabant qui erãt in locis illis. Et audiuit Alexander, & venit ad eũ in bellũ: & produxit Ptolemæus rex exercitũ, & occurrit ei in manu valida, & fugauit eũ. Et fugit Alexander in Arabiã, vt ibi protegeretur: rex autẽ Ptolemæus exaltatus eſt. Et abſtulit Zabdiel Arabs caput Alexãdri, & miſit Ptolemæo. Et rex Ptolemæus mortuus eſt in die tertia: & qui erãt in munitionibus perierunt ab his qui erãt intra caſtra. Et regnauit Demetrius anno cẽteſimo ſexageſimoſeptimo. In diebus illis cõgregauit Ionathas eos qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcẽ quæ eſt in Ieruſalem: & fecerunt cõtra eam machinas multas. Et abierunt quidam qui oderant gentem ſuam viri iniqui ad regem Demetrium, & renunciauerunt ei quòd Ionathas obſideret arcẽ. Et vt audiuit, iratus eſt: & ſtatim venit ad Ptolemaidam, & ſcripſit Ionathæ ne obſideret arcem, ſed occurreret C
ſibi ad colloquium feſtinatò. Vt audiuit autem

tem Ionathas, iussit obsidere: & elegit de senioribus Israel, & de sacerdotibus, & dedit se periculo. Et accepit aurum & argentum, & vestem, & alia xenia multa, & abijt ad regem Ptolemaidam, & inuenit gratiam in conspectu eius. Et interpellabant aduersus eum quidam iniqui ex gente sua. Et fecit ei rex sicut fecerant ei qui ante eum fuerant: & exaltauit eum in cõspectu omnium amicorum suorũ, & statuit ei principatũ sacerdotij, & quæcunq; alia habuit prius pretiosa, & fecit eum principẽ amicorum. Et postulauit Ionathas à rege vt immunẽ faceret Iudæam, & tres toparchias, & Samariam, & confines eius: & promisit ei talenta trecenta. Et consensit rex: & scripsit Ionathæ epistolas de his omnibus, hunc modũ continentes. Rex Demetrius fratri Ionathæ salutẽ & gẽti Iudæorum. Exemplum epistolæ, quam scripsimus Lastheni parẽti nostro de vobis, misimus ad vos vt sciretis: Rex Demetrius Lastheni parẽti salutem. Genti Iudæorũ amicis nostris, & conseruantibus quæ iusta sunt apud nos, decreuimus benefacere, propter benignitatẽ
D ipsorum quam erga nos habent. Statuimus ergo illis omnes fines Iudææ, & tres ciuitates, Lydam & Ramathã, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaria, & omnes confines earũ sequestrari omnibus sacrificantibus in Ierosolymis pro his quæ ab eis prius accipiebat rex per singulos annos, & pro fructibus terræ & pomorũ. Et alia quæ ad nos pertinebant decimarum & tributorum, ex hoc tempore remittimus eis: & areas salinarum, & coronas quæ nobis deferebantur, omnia ipsis cõcedimus. & nihil horum irritũ erit ex hoc & in omne tempus. Nunc ergo curate facere horũ exemplum, & detur Ionathæ, & ponatur in monte sancto, & in loco celebri. Et videns Demetrius rex quòd siluit terra in cõspectu suo, & nihil ei resistit, dimisit totum exercitum suum, vnumquemq; in locum suũ, excepto peregrino exercitu quem traxit ab insulis Gentiũ: & inimici erãt ei omnes exercitus patrũ eius. Tryphon autẽ erat quidam partium Alexandri prius: & vidit quoniam omnis exercitus murmurauit contra Demetrium, & iuit ad Emalchuel Arabẽ, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri: & assidebat ei, vt traderet eum ipsi, vt regnaret loco patris sui: & enuntiauit ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercituũ eius ad-
E uersus illum. Et mansit ibi diebus multis. Et misit Ionathas ad Demetriũ regem vt eijceret eos qui in arce erant in Ierusalẽ, & qui in præsidijs erant: quia impugnabant Israel. Et misit Demetrius ad Ionathan, dicens, Non hæc tantum faciam tibi & genti tuæ, sed gloria illustrabo te & gentem tuam cum fuerit opportunũ. Nunc ergo rectè feceris, si miseris in auxilium mihi viros: quia discessit omnis exercitus meus. Et misit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam: & venerũt ad regẽ, & delectatus est rex in aduentu eorum. Et conuenerunt qui erant de ciuitate, centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem. Et fugit rex in aulam: & occupauerunt qui erant de ciuitate itinera ciuitatis, & cœperunt pugnare. Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & cõuenerunt omnes simul ad eum, & dispersi sunt omnes per ciuitatem: & occiderunt in illa die centum millia hominũ, & succenderunt ciuitatem, & cœperunt spolia multa in die illa, & liberauerunt regẽ. Et viderunt qui erant de ciuitate quòd obtinuissent Iudæi ciuitatem sicut volebant: & infirmati sunt mente sua, & clamauerunt ad regem cum precibus, dicentes, Da nobis dexteras, & cessent Iudæi oppu- F
gnare nos & ciuitatem. Et proiecerunt arma sua, & fecerunt pacem: & glorificati sunt Iudæi in conspectu regis, & in conspectu omnium qui erant in regno eius, & nominati sunt in regno: & regressi sunt in Ierusalem, habentes spolia multa. Et sedit Demetrius rex in sede regni sui: & siluit terra in conspectu eius. Et mentitus est omnia quæcunque dixit, & abalienauit se à Ionatha, & non retribuit ei secundum beneficia quæ sibi tribuerat, & vexabat eũ valdè. Post hæc autem reuersus est Tryphon, & Antiochus cum eo puer adolescens, & regnauit, & imposuit sibi diadema. Et congregati sunt ad eum omnes exercitus quos dispersérat Demetrius, & pugnauerunt contra eum: & fugit, & terga vertit. Et accepit Tryphõ bẽstias, & obtinuit Antiochiam: & scripsit Antiochus adolescens Ionathæ, dicens, Constituo tibi sacerdotium, & constituo te super quatuor ciuitates, vt sis de amicis regis. Et misit illi vasa aurea in ministerium, & dedit ei potestatem bibendi in auro, & esse in purpura, & habere fibulam auream: & Simõnem fratrem eius constituit ducem à terminis Tyri vsque ad fines Aegypti. Et exijt Ionathas, & perambulabat trans flumen ciuitates: & congregatus est ad eum omnis exercitus Syriæ in auxiliũ, & venit Ascalonem, & occurrerunt ei honorificè de ciuitate. Et abijt inde Gazã: & concluserunt se qui erant Gazæ, & obsedit eam, & succendit quæ erant in circuitu ciuitatis, & prædatus est eã. Et rogauerunt Gazenses Ionatham, & dedit illis dexteram: & accepit filios eorum obsides, & misit illos in Ierusalem, & perambulauit regionem vsque Damascum. Et audîuit Io- G

nathas quòd præuaricati ſunt principes Demetrij in Cades quæ eſt in Galilæa cum exercitu multo, volentes eum remouere à negotio regni: & occurrit illis: fratrem autem ſuum Simônem reliquit intra prouinciam. Et applicuit Simon ad Bethſuram, & expugnabat eam diebus multis, & concluſit eos. Et poſtulauerunt ab eo dextras accipere, & dedit illis: & eiecit eos inde, & cepit ciuitatem, & poſuit in ea præſidium. Et Ionathas & caſtra eius applicuerunt ad aquam Geneſar, & ante lucem vigilauerunt in campo Aſor: & ecce caſtra alienigenarum occurrebant in campo, & tendebant ei inſidias in montibus, ipſe autẽ occurrit ex aduerſo. Inſidiæ verò exurrexerunt de locis ſuis, & cõmiſerunt prælium. Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes: & nemo relictus eſt ex eis, niſi Mathathias filius Abſolomi, & Iudas filius Calphi princeps militiæ exercitus. Et ſcidit Ionathas veſtimenta ſua, & poſuit terram in capite ſuo, & orauit. Et reuerſus eſt Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam, & pugnauerunt. Et viderunt qui fugiebant partis illius, & reuerſi ſunt ad eum, & inſequebantur cum eo omnes vſque Cades ad caſtra ſua, & peruenerunt vſque illuc. & ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum: & reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem.

S. *Ionathas cum Romanis ac Spartiatis fœdus renouat: principes Demetrij ipſum inuadentes fugat: percuſſisq; Arabibus ordinat ædificare præſidia in Iudæa, & muros contra arcem in Ieruſalem: ſed à Tryphone cupiente regnum Antiochi inuadere, & fingente ſe amicum, apud Ptolemaida dolo captus eſt, omnesq; qui cum eo erant interfecti.*

CAP. XII.

A ET vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, & elegit viros, & miſit eos Romã ſtatuere & renouare cũ eis amicitiam: & ad Spartiatas, & ad alia loca miſit epiſtolas ſecundum eandem formam. & abierunt Romam, & intrauerunt curiam, & dixerunt, Ionathas ſummus ſacerdos, & gens Iudæorum miſerunt nos, vt renouaremus amicitiã & ſocietatẽ ſecundum priſtinũ. Et dederunt illis epiſtolas ad ipſos per loca, vt deducerẽt eos in terrã Iuda cum pace. Et hoc eſt exemplum epiſtolarũ, quas ſcripſit Ionathas Spartiatis. Ionathas ſummus ſacerdos, & ſeniores gentis, & ſacerdotes & reliquus populus Iudæorum, Spartiatis fratribus ſalutem. Iam pridem miſſæ erant epiſtolæ ad Oniam ſummum ſacerdoteˊ à Dario qui regnabat apud vos, quoniam eſtis fratres noſtri, ſicut ſcriptum cõtinet quod ſubiectum eſt. Et ſuſcepit Onias virum qui miſſus fuerat, cum honore: & accepit epiſtolas, in quibus ſignificabatur de ſocietate & amicitia. Nos *enim cum nullo horum indigeremus, habentes ſolatio ſanctos libros qui ſunt in manibus noſtris, maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem & amicitiam, ne fortè alieni efficiamur à vobis: multa enim tempora tranſierunt, ex quo miſiſtis ad nos. Nos ergo in omni tempore ſine intermiſsione in diebus ſolẽnibus, & cæteris quibus oportet, memores ſumus veſtri in ſacrificijs quæ offerimus, & in obſeruationibus ſicut fas eſt & decet meminiſſe fratrũ. Lætamur itaq; de gloria veſtra. Nos autem circundederunt multæ tribulationes, & multa prælia, & impugnauerunt nos reges qui ſunt in circuitu noſtro. Noluimus ergo vobis moleſti eſſe, neq; cæteris ſocijs, & amicis noſtris in his prælijs. habuimus enim de cœlo auxiliũ, & liberati ſumus nos, & humiliati ſunt inimici noſtri. Elegimus itaque Numenium Antiochi, & Antipatrem Iaſonis filiũ, & miſimus ad Romanos renouare cum eis amicitiam & ſocietatem priſtinam. Mandauimus itaq; eis vt veniant etiã ad vos, & ſalutent vos, & reddant vobis epiſtolas noſtras de innouatione fraternitatis noſtræ. Et nunc benefacietis reſpondentes nobis ad hæc. Et hoc reſcriptum eſt epiſtolarũ, quod miſerat Onias. Rex Spartiatarum Onias, Ionathæ ſacerdoti magno ſalutem. Inuentum eſt in ſcriptura de Spartiatis & Iudæis quoniam ſunt fratres, & quòd ſunt de genere Abrahã. Et nunc ex quo hæc cognouimus, benefacitis ſcribentes nobis de pace veſtra. Sed & nos reſcripſimus vobis, Pecora noſtra, & poſſeſsiones noſtræ, veſtræ ſunt: & veſtræ, noſtræ. mandauimus itaq; hæc nuntiari vobis. Et audiuit Ionathas quoniam regreſsi ſunt principes Demetrij cum exercitu multo ſupra quã prius, pugnare aduerſus eũ: & exijt ab Ieruſalẽ, & occurrit eis in Amathite regione: nõ enim dederat eis ſpatium vt ingrederẽtur regionẽ eius. Et miſit ſpeculatores in caſtra eorũ: & reuerſi renuntiauerunt quòd cõſtituunt ſuperuenire illis nocte. Cum occidiſſet autẽ ſol, præcepit Ionathas ſuis vigilare, & eſſe in armis paratos ad pugnam tota nocte, & poſuit cuſtodes per circuitum caſtrorum. Et audierunt aduerſarij quòd paratus eſt Ionathas cũ ſuis in bello: & timuerunt & formidauerunt in corde ſuo: & aſcenderunt focos in caſtris ſuis. Ionathas autem & qui cum eo erant, non cognouerunt vſq; mane: videbant autẽ luminaria ardẽtia, & ſecutus eſt eos Ionathas, & non cõprehendit eos: tranſierant enim flumen Eleutherum. Et diuertit Ionathas ad Arabas,

ˊOniarei Rex Spartiatarũ Oniæ. ſic Græca.

E Arabas,qui vocabantur Zabadæi:& percuſſit eos, & accepit ſpolia eorum.Et iunxit,& venit Damaſcum, & perambulabat omnem regionem illã.Simon autẽ exijt,& venit vſq; ad Aſcalonem,& ad proxima præſidia,& declinauit in Ioppen,& occupauit eam.(audiuit enim quòd vellent præſidiũ tradere partibus Demetrij)& poſuit ibi cuſtodes,vt cuſtodirent eã.Et reuerſus eſt Ionathas,& cõuocauit ſeniores populi, & cogitauit cũ eis ædificare præſidia in Iudæa,& ædificare muros in Ieruſalẽ,& exaltare altitudine magna inter medium arcis & ciuitatis, vt ſepararet eã à ciuitate,vt eſſet ipſa ſingulariter,& neq; emant,neq; vendant.Et conuenerunt vt ædificarent ciuitatẽ:& cecidit murus qui erat ſuper torrentẽ ab ortu ſolis,& reparauit eum qui vocatur Caphetetha: & Simon ædificauit Adiada in Sephela,& muniuit eã, & im-
F poſuit portas & ſeras. Et cũ cogitaſſet Tryphon regnare Aſiæ, & aſſumere diadema,& extendere manum in Antiochum regem:timens ne fortè non permitteret eũ Ionathas, ſed pugnaret aduerſus eum,quærebat cõprehendere eũ,& occidere.Et exurgens abijt in Bethſan. Et exiuit Ionathas obuiàm illi cũ quadraginta millibus virorum electorum in præliũ,& venit Bethſan. Et vidit Tryphon quia venit Ionathas cum exercitu multo,vt extenderet in eum manus: & timuit.& excepit eum cũ honore,& cõmendauit eum omnibus amicis ſuis,& dedit ei munera:& præcepit exercitibus ſuis vt obedirẽt ei ſicut ſibi.Et dixit Ionathæ,Vt quid vexaſti vniuerſum populũ, cum bellum nobis non ſit? Et nũc remitte eos in domos ſuas: elige autem tibi viros paucos qui tecũ ſint, & veni mecum Ptolemaidam,& tradam eam tibi,& reliqua præſidia & exercitũ & vniuerſos præpoſitos negotij,& conuerſus abibo:propte-
G rea enim veni.Et credidit ei,& fecit ſicut dixit:& dimiſit exercitũ,& abierunt in terram Iuda,retinuit autẽ ſecum tria millia virorũ: ex quibus remiſit in Galilæã duo millia, mille autẽ venerunt cum eo. Vt autem intrauit Ptolemaidã Ionathas,clauſerũt portas ciuitatis Ptolemenſes: & cõprehenderunt eum & omnes qui cum eo intrauerant,gladio interfecerunt.Et miſit Tryphon exercitum & equites in Galilæã,& in campum magnum, vt perderent omnes ſocios Ionathæ. At illi cum cognouiſſent quia cõprehenſus eſt Ionathas, & perijt, & omnes qui cũ eo erant: hortati ſunt ſemetipſos,& exierunt parati in præliũ. Et videntes hi qui inſequuti fuerãt, quia pro anima res eſt illis, reuerſi ſunt: illi autem venerunt omnes cum pace in terram Iuda. Et planxerunt Ionathã,& eos qui cum ipſo erant valde:& luxit Iſrael luctu magno. Et quæſierunt omnes gentes quæ erant in circuitu eorũ,conterere eos.dixerunt enim, Non habent principem & adiuuantem:nunc ergo expugnemus illos, & tollamus de hominibus memoriam eorum.

S. Suſcepto Simon principatu pro fratre Ionatha miſit petitã à Tryphone pecuniam, vnà cum filijs Ionathæ ad eius redemptionẽ:Tryphon autem accepta pecunia patrem occîdit cũ filijs: quibus ſepultis ac defletis,Simõ magnificum extruxit parẽtibus ac fratribus ſepulchrũ in Modin.Tryphon verò occiſo Antiocho,regnum eius inuaſit: & Simon impetratis à rege Demetrio literis fœderis ac immunitatis, expugnauit Gazaram,& arcem Ieroſolymorũ obtinuit: propter quod lætum agunt feſtum,quod etiã quotannis apud Iudæos agi præcipitur. CAP. XIII.

ET audiuit Simon quòd congregauit A Tryphon exercitum copioſum,vt veniret in terram Iuda,& attereret eam. Videns quia in tremore populus eſt & in timore, aſcendit Ieruſalẽ, & congregauit populum:& adhortans dixit,Vos ſcitis quanta ego,& fratres mei,& domus patris mei fecimus pro legibus & pro ſanctis prælia, & anguſtias quales vidimus:horum gratia perierunt fratres mei omnes propter Iſrael, & relictus ſum ego ſolus.Et nunc non mihi contingat parcere animæ meæ in omni tẽpore tribulationis: nõ enim melior ſum fratribus meis. Vindicabo itaq; gentem meam,& ſancta, natos quoque[n] noſtros[o],& vxores: quia congregatæ ſunt vniuerſæ gentes conterere nos inimicitiæ gratia. Et accenſus eſt ſpiritus populi ſimul vt audiuit ſermones iſtos: & reſponderunt voce magna dicẽtes, Tu es dux noſter loco Iudæ & Ionathæ fratris tui. pugna præliũ noſtrum:& omnia quæcunq; dixeris nobis,faciemus. Et congregans om- B nes viros bellatores,accelerauit cõſummare vniuerſos muros Ieruſalem,& muniuit eam in gyro. Et miſit Ionathã filium Abſalomi, & cum eo exercitum nouũ in Ioppen,& eiectis his qui erant in arce, remanſit illic ipſe. Et mouit Tryphon à Ptolemaida cum exercitu multo, vt veniret in terrã Iuda,& Ionathas cũ eo in cuſtodia:Simon autẽ applicuit in Addus cõtra faciem campi. Et vt cognouit Tryphon quia ſurrexit Simõ loco fratris ſui Ionathæ:& quia cõmiſſurus eſſet cum eo prælium,miſit ad eum legatos,dicẽs,Pro argento quod debebat frater tuus Ionathas in ratione regis,[p] propter negotia quæ habuit[r], detinuimus eum. Et nunc mitte argenti talenta centum, & duos filios eius obſides, vt non dimiſſus fugiat à nobis: & remittemus

[n] vestros.13. [p].12.

C eum. Et cognouit Simō quia cum dolo loqueretur ſecum, iuſsit tamē dari argentū,& pueros:ne inimicitiā magnā ſumeret ad populum Iſrael,dicentē. Quia non miſit ei argentum & pueros,propterea perijt.Et miſit pueros, & centum talenta:& mētitus eſt,& non dimiſit Ionathā.Et poſt hæc venit Tryphon intra regionē,vt contereret eam,& gyrauerunt per viā quæ ducit Ador,& Simō & caſtra eius ambulabāt in omnē locum quocunq; ibant. Qui autē in arce erāt,miſerunt ad Tryphonem legatos,vt feſtinaret venire per deſertū,& mitteret illis alimonias.Et parauit Tryphon omnē equitatum,vt veniret illa nocte:erat autem nix multa valdè, & nō venit in Galaaditim.Et cum appropinquaſſet Baſcaman,occîdit Ionathan,& filios eius illic.Et cōuertit Tryphon & abijt in terram
D ſuam.Et miſit Simō,& accepit oſſa Ionathæ fratris ſui, & ſepeliuit ea in Modin ciuitate patrū eius. Et planxerunt eum omnis Iſrael planctu magno, & luxerunt eum dies multos.Et ædificauit Simon ſuper ſepulchrū patris ſui & fratrū ſuorum ædificium altū viſu, lapide polito retrò & antè: & ſtatuit ſeptem pyramidas,vnā contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumpoſuit columnas magnas:& ſuper columnas arma,ad memoriam æternā:& iuxta arma naues ſculptas,quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare. hoc eſt ſepulchrum quod fecit in Modin vſq; in hunc diem. Tryphon autem cum iter faceret cum Antiocho rege adoleſcente,dolo occîdit eū.Et regnauit loco eius,
E & impoſuit ſibi diadema Aſiæ, & fecit plagam magnam in terra. Et ædificauit Simon præſidia Iudææ,munies ea turribus excelſis, & muris magnis, & portis,& ſeris:& poſuit alimenta in munitionibus. Et elegit Simon viros,& miſit ad Demetrium regē vt faceret remiſsionem regioni:quia actus omnes Tryphonis per direptionē fuerant geſti. Et Demetrius rex ad verba iſta reſpondit ei,& ſcripſit epiſtolā talem, Rex Demetrius Simōni ſummo ſacerdoti & amico regum, & ſenioribus, & genti Iudæorum ſalutē. Coronam auream, & bahem quā miſiſtis,ſuſcepimus: & parati ſumus facere vobiſcum pacem magnam, & ſcribere præpoſitis regis remittere vobis quæ indulſimus.Quæcunq; enim conſtituimus,vobis conſtant.Munitiones quas ædificaſtis, vobis ſint. remittimus quoque ignorantias, & peccata vſq; in hodiernum diem, & coronam quam debebatis:& ſiquid aliud erat tributarium in Ieruſalē, iam non ſit tributarium. Et ſiqui ex vobis apti ſunt conſcribi inter noſtros,conſcribantur,& ſit inter nos pax. Anno centeſimo ſeptuageſimo ablatum eſt iugum Gentium ab Iſrael. Et cœpit populus Iſrael ſcribere in tabulis F & geſtis publicis, anno primo ſub Simône ſummo ſacerdote, magno duce, & principe Iudæorum.In diebus illis applicuit Simō ad Gazam, & circundedit eam caſtris: & fecit machinas & applicuit ad ciuitatem, & percuſsit turrem vnam,& cōprehendit eam. Et eruperant qui erant intra machinam,in ciuitatem:& factus eſt motus magnus in ciuitate.Et aſcenderunt qui erant in ciuitate cum vxoribus & filijs ſupra murum ſciſsis tunicis ſuis, & clamauerunt voce magna,poſtulantes à Simône dextras ſibi dari,& dixerūt, Non nobis reddas ſecundū malitias noſtras, ſed ſecundum miſericordias tuas*.Et flexus Simon non debellauit eos:eiecit tamen eos de ciuitate,& mandauit ædes in quibus fuerant ſimulachra,& tunc intrauit in eam cum hymnis benedicens Dominum. & eiecta ab ea omni immunditia, collocauit in ea viros qui legem facerent: & muniuit eam,& fecit G ſibi habitationem. Qui autem erant in arce Ieruſalem, prohibebantur egredi & ingredi regionem,& emere & vendere:& eſurierunt valdè, & multi ex eis fame perierunt, & clamauerunt ad Simônem vt dextras acciperet, & dedit illis: & eiecit eos inde,& mundauit arcem à contaminationibus, & intrauerunt in eam tertia & viceſima die ſecundi mēſis, anno centeſimo ſeptuageſimo primo, cum laude & ramis palmarū,& cinnyris, & cymbalis, & nablis, & hymnis, & canticis, quia contritus eſt inimicus magnus ex Iſrael. Et conſtituit vt omnibus annis agerētur dies hi cum lætitia.Et muniuit montem templi,qui erat ſecus arcem,& habitauit ibi ipſe, & qui cum eo erant. Et vidit Simon Iohannem filium ſuum,quòd vir eſſet:& poſuit eum ducem virtutum vniuerſarum,& habitauit in Gazaris.

eo ſeruiemus tibi.

S. Demetrio à duce Arſacis deuicto & capto, Simon cum ſuo populo magna pace fruitur: ad quam miſſæ ſunt literæ renouati fœderis à Spartiatis & Romanis cum maxima laude Simônis,qui Romanis clypeum aureū mnarum mille miſerat. CAP. XIIII.

ANno cēteſimo ſeptuageſimo ſecūdo A cōgregauit rex Demetrius exercitū ſuum,& abijt in mediā ad cōtrahenda ſibi auxilia,vt expugnaret Tryphonē. Et audiuit Arſaces rex Perſidis & Mediæ, quia intrauit Demetrius confines ſuos, & miſit vnum de principibus ſuis,vt cōprehenderet eum viuū. Et abijt,& percuſsit caſtra Demetrij: & cōprehendit eum, & duxit eū ad Arſacē,& poſuit eū in cuſtodiā.Et ſiluit omnis terra Iuda omnibus diebus Simônis & quæ-

ſiuit

siuit bona genti suæ, & placuit illis potestas
eius & gloria eius omnibus diebus. Et cum
omni gloria sua accepit Ioppen in portũ, &
fecit introitum in insulis maris. Et dilatauit
fines gentis suæ, & obtinuit regionẽ. Et con
gregauit captiuitatẽ multam, & dominatus
est Gazaræ & Bethsuræ, & arci: & abstulit
immunditias ex ea, & non erat qui resisteret
B ei. Et vnusquisq; colebat terrã suam cum pa
ce: & terra Iuda dabat fructus suos, & ligna
camporum fructũ suum. Seniores in platẽis
sedebant omnes, & de bonis terræ tractabãt,
& iuuenes induebant se gloriã, & stolas bel
li. Et ciuitatibus tribuebat alimonias, & con
stituebat eas vt essent vasa munitionis quo
adusq; nominatum est nomen gloriæ eius
vsq; ad extremum terræ. Fecit pacẽ super ter
ram, & lætatus est Israel lætitia magna. Et se
dit vnusquisque sub vite sua, & sub ficulnea
sua: & non erat qui eos terreret. Defecit im
pugnans eos super terram: reges cõtriti sunt
in diebus illis. Et confirmauit omnes humi
les populi sui, & legẽ exquisiuit, & abstulit
omnem iniquum & malum: sancta glori fi
cauit, & multiplicauit vasa sanctorum. Et au
ditum est Romæ quia defunctus esset Iona
C thas, & vsq; in Spartiatas: & contristati sunt
valdè. Vt audierunt autẽ quòd Simon frater
eius factus esset summus sacerdos loco eius,
& ipse obtineret omnẽ regionem, & ciuita
tes in ea, scripserunt ad eum in tabulis æreis,
vt renouarẽt amicitias & societatem quã fe
cerant cum Iuda & cum Ionatha fratribus
eius. Et lectæ sunt in cõspectu ecclesiæ in Ie
rusalem. Et hoc exemplum epistolarũ quas
princeps.15. Spartiatæ miserunt. Spartianorum "princi
pes" & ciuitates Simôni sacerdoti magno, &
senioribus, & sacerdotibus, & reliquo popu
lo Iudæorum fratribus salutem. Legati qui
missi sunt ad populum nostrum, nuntiaue
runt nobis de vestra gloria, & honore & læ
titia: & gauisi sumus in introitu eorum. Et
scripsimus quæ ab eis erant dicta in conci
lijs populi, sic, Numenius Antiochi, & An
tipater Iasonis filius legati Iudæorum, vene
runt ad nos, renouantes nobiscũ amicitiam
pristinam. Et placuit populo excipere viros
glorioſẽ, & ponere exemplum sermonum
eorum in segregatis populi libris, vt sit ad
D memoriã populo Spartiatarum. Exemplum
autem horum scripsimus Simôni magno sa
cerdoti. Post hæc autem misit Simon Nu
menium Romam, habentem clypeum au
reum magnum, pondo mnarum mille ad
statuẽdam cum eis societatem. Cum autem
audisset populus Romanus sermones istos,
dixerunt, Quam gratiarũ actionẽ reddemus
Simôni & filijs eius? Restituit enim ipse fra
tres suos, & expugnauit inimicos Israel ab
eis, & statuerunt ei libertatẽ, & descripserũt
in tabulis æreis, & posuerũt in titulis in mõ
te Siõ. ▷Et hoc est exemplũ scripturæ', Octa ▷.7.
uadecima die mensis Elul, anno centesimo
septuagesimo secũdo, anno tertio sub Simô
ne sacerdote magno in Asaramel, in cõuen
tu magno sacerdotũ, & populi, & principum
gentis, & seniorum regionis, nota facta sunt
hæc, Quoniã frequenter facta sunt prælia in
regione nostra: Simõ autẽ Mathathiæ filius
ex filijs Iarib, & fratres eius dederunt se pe
riculo, & restiterunt aduersarijs gentis suæ,
vt starent sancta ipsorũ & lex, & gloria ma
gna glorificauerunt gentem suam. Et cõgre- E
gauit Ionathas gentem suã, & factus est illis
sacerdos magnus, & appositus est ad populũ
suum. Et voluerunt inimici eorum calcare,
& atterere regionẽ ipsorum, & extendere ma
nus in sancta eorum. Tunc restitit Simõ, &
pugnauit pro gẽte sua, & erogauit pecunias
multas, & armauit viros virtutis gentis suæ,
& dedit illis stipendia: & muniuit ciuitates
Iudææ, & Bethsuram quæ erat in finibus Iu
dææ, vbi erant arma hostium antea: & posuit
illic præsidium viros Iudæos. Et Ioppen mu
niuit quæ erat ad mare: & Gazaram quæ est
in finibus Azoti, in qua hostes antea habita
bant, & collocauit illic Iudæos: & quæcunq;
apta erant ad correptionẽ eorum, posuit in
eis. Et vidit populus actum Simônis, & glo
riam quam cogitabat facere genti suæ, & po
suerunt eum ducem suum, & principẽ sacer
dotum: eo quòd ipse fecerat hæc omnia, &
iustitiam, & fidem quam conseruauit genti
suæ, & exquisiuit omni modo exaltare popu
lum suum. Et in diebus eius prosperatũ est F
in manibus eius vt tollerentur gentes de re
gione ipsorum, & qui in ciuitate Dauid erãt
in Ierusalem in arce, de qua procedebant, &
contaminabant omnia quæ in circuitu san
ctorum sunt, & inferebant plagam magnam
castitati: & collocauit in ea viros Iudæos ad
tutamentũ regionis & ciuitatis, & exaltauit
muros in Ierusalẽ. Et rex Demetrius statuit
illi summum sacerdotium. Secundũ hæc fe
cit eum amicum suum, & glorificauit eum
gloria magna. Audiuit enim quòd appellati
sunt Iudæi à Romanis amici, & socij, & fra
tres, & quia susceperunt legatos Simônis glo
rioſẽ: & quia Iudæi & sacerdotes eorum cõ
senserunt eum esse ducẽ suum & summũ sa- G
cerdotẽ in æternum, donec surgat propheta
fidelis: & vt sit super eos dux, & vt cura esset
illi pro sanctis, & vt constitueret præpositos
super opera eorũ, & super regionẽ, & super
arma, & super præsidia: & cura sit illi de san
ctis: & vt audiatur ab omnibus, & scribãtur

in nomine eius omnes cõscriptiones in regione: & vt operiatur purpura & auro: & ne liceat vlli ex populo & ex sacerdotibus irritum facere aliquid horum, & cõtradicere his quæ ab eo dicuntur, aut conuocare conuentum in regione sine ipso: & vestiri purpura, & vti fibula aurea. qui autẽ fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horũ: reus erit. Et cõplacuit omni populo statuere Simõnẽ, & facere secundũ verba ista. Et susceptit Simõ, & placuit ei vt summo sacerdotio fungeretur: & esset dux & princeps gentis Iudæorũ & sacerdotum, & præesset omnibus. Et scripturã istam dixerũt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo sanctorum, in loco celebri: exemplum autem eorum ponere in ærario, vt habeat Simon & filij eius.

S. Antiochus Demetrij filius literas amicitiarum mittit ad Simõnem: Romani fœderatos sibi Iudæos cæteris nationibus per literas commendant. Antiochus dum Tryphonẽ insequitur, missum à Simõne militũ auxilium recusat, mittitq; ad eum Athenobium qui multa tanquam debita reposcat, & Simõnis responso accepto, constituit aduersus eũ Cendebæum ducem exercitus, ipse verò Tryphonem persequitur.

CAP. XV.

A ET misit rex Antiochus filius Demetrij epistolas ab insulis maris Simõni sacerdoti, & principi gentis Iudæorũ, & vniuersæ genti: & erãt continentes hunc modum, Rex Antiochus Simõni sacerdoti magno, & genti Iudæorum salutem. Quoniam quidẽ pestilentes obtinuerũt regnum patrum nostrorum, volo autẽ vendicare regnum, & restituere illud sicut erat antea: & electam feci multitudinem exercitus, & feci naues bellicas. Volo autẽ procedere per "regionem', vt vlciscar in eos qui corruperunt regionem nostrã, & qui desolauerunt ciuitates multas in regno meo. Nunc ergo statuo tibi omnes oblationes quas remiserunt tibi ante me omnes reges, & quæcunq; alia dona remiserunt tibi: & permitto tibi facere percussurã proprij numismatis in regione tua:
B Ierusalem autẽ sanctam esse, & liberã, & omnia arma quæ fabricata sunt, & præsidia quæ construxisti, quæ tenes, maneãt tibi. Et omne debitum regis, & quæ futura sunt regi, ex hoc & in totũ tempus remittũtur tibi. Cum autem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te, & gentem tuã, & templũ gloria magna, ita vt manifestetur gloria vestra in vniuersa terra. Anno centesimo septuagesimo quarto exijt Antiochus in terrã patrum suorum, & cõuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci relicti essent cũ Tryphone. Et insecutus est eũ Antiochus rex, & venit Doram fugiens per maritimã. sciebat enim quod congregata sunt mala in eum, & reliquit eũ exercitus. & applicuit Antiochus su- C per Doram cum centũ viginti millibus virorum belligeratorũ, & octo millibus equitũ. & circuiuit ciuitatẽ, & naues à mari accesserunt: & vexabant ciuitatẽ à terra & mari, & neminem finebant ingredi vel egredi. Venit autẽ Numenius, & qui cum eo fuerant, ab vrbe Roma, habentes epistolas regibus & regionibus scriptas, in quibus continebantur hæc, Lucius cõsul Romanorum, Ptolemæo regi salutem. Legati Iudæorum venerunt ad nos amici nostri, renouantes pristinam amicitiam & societatem, missi à Simõne principe sacerdotum, & populo Iudæorum. Attulerunt autem & clypeum aureum mnarum mille. Placuit itaq; nobis scribere regibus & regionibus, vt non inferant illis mala, neque impugnent eos & ciuitates eorum, & regiones eorum: & vt non ferant auxilium pu- D gnantibus aduersus eos. Visum autem est nobis accipere ab eis clypeum. Siqui ergo pestilentes fugerint de regione ipsorum ad vos, tradite eos Simõni principi sacerdotum, vt vindicet in eos secundum legem suam. Hæc eadem scripta sunt Demetrio regi, & Attalo, & Arabæ, & Arsaci, & in omnes regiones, & Sampsanæ & Spartiatis & Delo & Mydo & Sicioni & Cariæ, & Samũ & Pamphiliam & Lyciã & Alicarnassum & Rhodum & Phaselida & Coo & Siden & Arado & Cortynã & Cnidum & Cyprum & Cyrenen. Exemplũ autem eorum scripserunt Simõni principi sacerdotũ*. Antiochus autem rex applicuit castra in Doram secundo, admouens ei semper manus, & machinas faciens: & conclusit Tryphonem, ne procede- E ret. & misit ad eum Simon duo millia virorum electorum in auxilium, & argentum, & aurum, & vasa copiosa: & noluit ea accipere, sed rupit omnia quæ pactus est cũ eo antea, & alienauit se ab eo. Et misit ad eum Athenobium vnum de amicis suis, vt tractaret cum ipso, dicens, Vos tenetis Ioppen, & Gazaram, & arcem quæ est in Ierusalem ciuitates regni mei: fines earum desolastis, & fecistis plagam magnã in terra, & dominati estis per loca multa in regno meo. Nunc ergo tradite ciuitates quas occupastis: & tributa locorũ in quibus dominati estis extra fines Iudææ. sin autẽ, date pro illis quingenta talenta argenti, & exterminij quod exterminastis, & tributorum ciuitatum alia talenta quingenta: sin autẽ, veniemus & expugnabimus vos. Et venit Athenobius amicus regis in Ierusa- F lem, & vidit gloriam Simõnis, & claritatẽ in auro

"regiones.15

*& populo Iudæorum

auro & argento, & apparatum copioſum,& obſtupuit:& retulit ei verba regis. Et reſpõdit ei Simon,& dixit ei, Neque alienam terram ſumpſimus, neque alienam detinemus: ſed hæreditatem patrum noſtrorum, quæ in iuſtè ab inimicis noſtris aliquo tempore poſſeſſa eſt. Nos verò tempus habentes, vendicamus hæreditatem patrum noſtrorum. Nã de Ioppe & Gazara quæ expoſtulas, ipſi faciebant in populo plagam magnam,& in regione noſtra: horum damus talenta centũ. Et non reſpõdit ei Athenobius verbum. Reuerſus antem cum ira ad regem,renuntiauit ei verba iſta,& gloriam Simõnis,& vniuerſa
G quæ vidit: & iratus eſt rex ira magna. Tryphõ autem fugit naui in Orthoſiada. Et cõſtituit rex Cendebæum ducem maritimum, & exercitum peditum & equitum dedit illi. Et mãdauit illi mouere caſtra contra faciem Iudææ:& mandauit ei ædificare Cedronem, & obſtruere portas ciuitatis,& debellare populum. Rex autem perſequebatur Tryphonem. Et peruenit Cendebæus Iamniam, & cœpit irritare plebem,& conculcare Iudæã & captiuare populum,& interficere:& ædificare Cedronẽ. Et collocauit illic equites, & exercitum: vt egreſsi perãbularent viam Iudææ, ſicut conſtituit ei rex.

S. Simon ſenex mittit exercitum cum filijs ſuis Iuda & Iohanne aduerſus Cendebæũ: quo deuicto Ptolemæus gener Simõnis dominãdi ambitione inflammatus, acceptos cõuiuio ſocerum eiusſque filios Mathathiam & Iudam dolo interfecit, vt ita Iudææ prouincias obtineret: porrò nuntij quos ad Iohannem dolo interimendum miſerat, ſunt ab illo interfecti, & Iohannes Patri in ſummo ſacerdotio ſucceſsit.

CAP. XVI.

A ET aſcendit Iohannes de Gazaris, & nuntiauit Simõni patri ſuo quæ fecit
▷.3. Cendebæus▷in populo ipſorum'. Et vocauit Simon duos filios ſuos ſeniores,Iudam & Iohannem, & ait illis, Ego & fratres mei,& domus patris mei expugnauimus hoſtes Iſrael ab adoleſcentia vſque in hunc diẽ: & proſperatum eſt in manibus noſtris liberare Iſrael aliquoties. Nũc autẽ ſenui,ſed eſto te loco meo,& fratris mei,& egreſsi pugnate pro gẽte noſtra: auxiliũ verò de cœlo vobiſcum ſit. Et elegit de regione viginti millia virorum belligeratorum,& equites, & profecti ſunt ad Cendebæũ:& dormierunt in Modin. Et ſurrexerunt manè, & abierunt in cãpum: & ecce exercitus copioſus in obuiam illis peditum & equitum, & fluuius torrens erat inter medium ipſorum. Et admouit caſtra cõtra faciẽ eorum ipſe & populus eius, & vidit populum trepidantem ad transfre- B
tandum torrentem,& transfretauit primus: & viderunt eum viri,& tranſierunt poſt eũ. Et diuiſit populum,& equites in medio peditum. erat autem equitatus aduerſariorum copioſus nimis. Et exclamauerunt ſacris tubis: & in fugam cõuerſus eſt Cendebæus,& caſtra eius:& ceciderunt ex eis multi vulnerati, reſidui autem in munitionẽ fugerunt. Tunc vulneratus eſt Iudas frater Iohannis: Iohannes autem inſecutus eſt eos,donec venit Cedronem quam ædificauit:& fugerunt vſque ad turres quæ erant in agris Azoti,& ſuccendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum,& reuerſus eſt in Iudæam in pace:& Ptolemæus filius Abobi conſtitutus erat dux in campo Iericho,& habebat argentum & aurum multũ. erat enim gener ſummi ſacerdotis. Et exaltatum eſt cor eius, & volebat obtinere regionem, & cogitabat dolum aduerſus Simõnem & filios eius vt tolleret eos. Simon autem perambulans ciuita- C
tes quæ erant in regione Iudææ, & ſolicitudinem gerens earum, deſcendit in Iericho ipſe & Mathathias filius eius,& Iudas anno centeſimo ſeptuageſimoſeptimo,menſe vndecimo,hic eſt mẽſis Sabath. Et ſuſcepit eos filius Abobi in munitiunculam, quæ vocatur Doch, cum dolo,quam ædificauit:& fecit eis conuiuium magnum,& abſcondit illic viros. Et cum inebriatus eſſet Simon & filij eius,ſurrexit Ptolemæus cũ ſuis,& ſumpſerunt arma ſua, & intrauerunt in conuiuium,& occiderunt eũ,& duos filios eius,& quoſdam pueros eius. & fecit deceptionem magnam in Iſrael, & reddidit mala pro bonis. Et ſcripſit hæc Ptolemæus, & miſit regi D
vt mitteret ei exercitum in auxilium,& traderet ei regionem, & ciuitates eorum,& tributa. Et miſit alios in Gazaram tollere Iohannem:& tribunis miſit epiſtolas,vt venirent ad ſe,& daret eis argentum & aurum,& dona. Et alios miſit occupare Ieruſalem, & montem templi. Et præcurrens quidam,nuntiauit Iohanni in Gazara quia perijt pater eius,& fratres eius,& quia miſit te quoq; interfici. Vt audiuit autem,vehementer expauit:& comprehendit viros qui venerant perdere eum,& occîdit eos:cognouit enim quia quærebant eum perdere. Et cætera ſermonum Iohannis, & bellorum eius, & bonarum virtutum quibus fortiter geſsit, & ædificij murorum quos extruxit,& rerum geſtarum eius: ecce hæc ſcripta ſunt in libro dierum ſacerdotij eius, ex quo factus eſt princeps ſacerdotum poſt patrem ſuum.

IN SE-

Lib. II.

IN SECVNDVM LIBRVM MACHA- B
bæorum Argumentum.

SECVNDVS liber Machabæorum de ciuitatis Ierusalem desolatione per Antiochum facta primùm narrationem contexit: De Heliodoro quoque volente templum spoliare, & diuina correptione flagellato: de signis cœlestibus in aëre circa Ierusalem apparentibus cõmemorat, insuper de templi violatione iussu Antiochi facta, Iudæorúmque compulsione ad legis præuaricationem: de passione septem fratrum Machabæorum & matris ipsorũ: de Iuda Machabæo fortiter resistente Antiochi ducibus prosequitur: de plaga quoq; diuino iudicio illata Antiocho, de sera eius pœnitentia ac misera morte: de templi emundatione per Iudam facta: de occisione Iudæorum qui idolorum donaria sub tunicis asportauerant, atque sacrificio pro defunctis oblato, denique de Nicanoris morte & eius capite in Ierusalem delato rem gestam refert.

Liber secundus Machabęorum.

S. Iudæi habitantes Ierosolymis scribunt Iudæis in Ægypto cõmorantibus mortẽ Antiochi ac suorum quæ in Persida contigerat, gratias Deo agentes, & hortantes vt celebrẽt diem Scenopegiæ & diem dati ignis post reductionem captiuitatis: cuius rei narratur hîc historia, & oratio Nehemiæ. CAP. I.

A FRATRIBVS qui sunt per Aegyptum Iudæis, salutem dicunt fratres qui sunt in Ierosolymis Iudæi, & qui in regione Iudæa, & pacem bonam. Benefaciat vobis Deus, & meminerit testamenti sui quod locutus est ad Abraham, & Isaac, & Iacob seruorum suorum fidelium: & det vobis cor omnibus vt colatis eum, & faciatis eius voluntatẽ corde magno & animo volenti. Adaperiat cor vestrum in lege sua, & in præceptis suis, & faciat pacem. Exaudiat orationes vestras, & recõcilietur vobis,
B nec vos deserat in tẽpore malo. Et nunc hîc sumus orantes pro vobis. Regnante Demetrio, anno centesimo sexagesimo nono, nos Iudæi scripsimus vobis in tribulatione & impetu qui superuẽnit nobis in istis annis, ex quo recessit Iason à sancta terra & à regno. Portã succenderunt, & effuderunt sanguinẽ innocentẽ: & orauimus ad Dominũ, & exauditi sumus, & obtulimus sacrificium & similaginẽ, & accẽdimus lucernas, & proposuimus panes. Et nunc frequẽtate dies Scenopegiæ mẽsis Casleu. Anno cẽtesimo octogesimo octauo, populus qui est Ierosolymis, & in Iudæa, senatúsq; & Iudas, Aristobolo magistro Ptolomæi regis qui est de genere christorũ sacerdotũ, & his qui in Aegypto sunt
C Iudæis, salutẽ & sanitatẽ. De magnis periculis à Deo liberati magnificè gratias agimus ipsi, vtpote qui aduersus talẽ regẽ dimicauimus. Ipse enim ebullire fecit de Persida eos
2.10. qui pugnauerũt cõtra nos'& sanctã ciuitatem. Nam cùm in Persida esset dux ipse, & cum ipso immensus exercitus, cecidit in tẽplo Naneæ, concilio deceptus sacerdotum Naneæ. "etenim'cum ea habitaturus venit ad locum Antiochus & amici eius, & vt "acciperet ' pecunias multas dotis nomine. Cumque proposuissent eas sacerdotes Naneæ, & ipse cũ paucis ingressus esset intra ambitũ phani, clauserunt templũ, cum intrasset Antiochus: apertoq; occulto aditu templi, mittentes lapides percusserunt ducẽ, & eos qui cum eo erant, & diuiserunt membratim, & capitibus D amputatis foras proiecerunt. Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios. Facturi igitur quinta & vicesima die mensis Casleu, purificationẽ templi, necessarium duximus significare vobis: vt & vos quoq; agatis diẽ* Scenopegiæ, & diẽ ignis qui datus est quando Nehemias ædificato templo & altari obtulit sacrificia. Nam cum in Persidem ducerentur patres nostri, sacerdotes qui tũc cultores Dei erant, acceptum ignẽ de altari occultè absconderunt in valle vbi erat puteus altus & siccus: & in eo contutati sunt eum, E ita vt omnibus ignotus esset locus. Cum autem præteriissent anni multi, & placuit Deo vt mitteretur Nehemias à rege Persidis: nepotes sacerdotum illorũ qui absconderant, misit ad requirendum ignem: & sicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. Et iussit eos haurire, & afferre sibi: & sacrificia, quæ imposita erant, iussit sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua, & ligna, & quæ erant superposita. Vtq; hoc factum est, & tẽpus affuit quo sol refulsit qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita vt omnes mirarentur. Orationẽ autem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium, Ionatha inchoãte, cæteris autem respondentibus. Et Nehemiæ F erat oratio hunc habens modum, Domine Deus omniũ creator, terribilis & fortis, iustus & misericors, qui solus es bonus rex, solus præstans, solus iustus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Israel de omni malo, qui fecisti

*vt enim 10. "acciperẽt B

*festum. 4.

feciſti patres electos, & ſanctificaſti eos: accipe ſacrificium pro vniuerſo populo tuo Iſrael, & cuſtodi partem tuã, & ſanctifica. Cõgrega diſperſionem noſtram, libera eos qui ſeruiunt Gentibus, & contemptos & abominatos reſpice: vt ſciant Gẽtes quia tu es Deus noſter. Afflige opprimentes nos & contumeliam facientes in ſuperbia. Conſtitue po
Deut.33.a. pulum tuum in loco ſancto tuo, ‖ſicut dixit Moyſes. Sacerdotes autem pſallebant hymnos, vſquequo conſumptum eſſet ſacrificiũ, Cùm autem conſumptum eſſet ſacrificium, ex reſidua aquâ Nehemias iuſsit lapides maiores perfundi. Quod vt factũ eſt, ex eis flãma accenſa eſt: ſed & ex lumine quod refulſit ab altari, conſumpta eſt. Vt verò manifeſtata eſt res, renuntiatum eſt regi Perſarum quòd in loco in quo ignem abſconderãt hi qui tranſlati fuerant ſacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias & qui cum eo erant, purificauerunt ſacrificia. Conſyderans autem rex, & rem diligẽter examinans, fecit ei templũ, *vt probaret quod factũ erat: & cùm probaſſet, ſacerdotibus donauit multa bona, & alia"atq; alia munera, & 'accipiẽs manu ſua, tribuebat eis. Appellauit autẽ Nehemias hũc locum Nephthar, quod interpretatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

*& ſi quibus rex donauerat multa bona, accipiebat ex hoc & tribuebat. 4. "innumera. 4.

S. Ieremias ſub Babylonicam captiuitatem tradito tranſmigrantibus igne & lege Dei, in eo monte ad quem aſcendens Moyſes vidit terram promiſſionis, abſcondit tabernaculũ, arcam & altare incenſi, vt ibi eſſent vſq; ad populi reditum ex captiuitate Babylonica. quædam Moyſi & Salomonis facta hîc attinguntur. de factis Iudæ Machabæi & fratrum eius: de quo quinque Iaſonis volumina in vnum hunc librum contrahuntur.

CAP. II.

A INuenitur autem in deſcriptionibus Ieremiæ prophetæ, quod iuſsit eos ignẽ accipere qui tranſmigrabant, vt ſignificatũ eſt, & vt mãdauit tranſmigratis. Et dedit illis legẽ ne obliuiſcerẽtur præcepta Domini, & vt non exerrarent mẽtibus videntes ſimulachra aurea & argentea, & ornamẽta eorũ. Et alia huiuſmodi dicens, hortabatur ne legẽ amouerent à corde ſuo. Erat autẽ in ipſa ſcriptura quomodo tabernaculũ & arcã iuſſit propheta diuino reſponſo ad ſe facto co-
Deut.34.a mitari ſecũ, vſquequo exijt in montem, ‖in
B quo Moyſes aſcẽdit & vidit Dei hæreditatẽ. Et veniẽs ibi Ieremias inuenit locũ ſpelũcæ: & tabernaculũ, & arcã, & altare incenſi intulit illuc, & oſtiũ obſtruxit. Et acceſſerũt quidam ſimul, qui ſequebãtur, vt notarent ſibi locũ: & non potuerunt inuenire. Vt autẽ cognouit Ieremias, culpans illos, dixit, Quòd ignotus erit locus, donec cõgreget Deus cõgregationẽ populi, & propitius fiat: & tunc Dominus oſtendet hæc, & apparebit maieſtas Domini, & nubes erit ſicut & Moyſi manifeſtabatur, & ſicut cùm Salomon petijt vt locus ſanctificaretur magno Deo, manifeſtabat hæc. Magnificè etenim ſapientiã tra- C
ctabat: & vt ſapientiã habens, ‖obtulit ſacri- 3.Reg.8.b
ficiũ dedicationis, & conſummationis tẽpli. 2.Para.6.c
‖Sicut & Moyſes orabat ad Dominũ, & deſ- Leuit.9.d.
cendit ignis de cœlo, & cõſumpſit holocauſtũ. *Et dixit Moyſes, ‖"eo quòd non ſit co- Leuit.10.d
meſtũ quod erat pro peccato, & 'cõſumptũ *ſi & Salomõ orauit, & deſcendit ignis de cælo, & cõſumpſit holocauſtum.
eſt. Similiter & Salomõ octo diebus celebra "regionibus .18.
uit dedicationẽ. Inferebantur autem in de- "deciderãt. 5
ſcriptionibus & cõmentarijs Nehemiæ hæc "Cur non comediſtis hoſtiã pro peccato in loco
eadẽ, & qualiter cõſtruens bibliothecã con- D
gregauit de" regibus' libros & prophetarũ & ſancto, eo quod non ſit mãducatum mandatum quod erat pro peccato
Dauid, & epiſtolas regũ, & de donarijs. Simi
liter autẽ & Iudas ea quæ"didicerat' per bel- Deut.30.a
lũ quod nobis acciderat, cõgregauit omnia, & ſunt apud nos. Si ergò deſyderatis hæc, mittite qui perferant vobis. Acturi itaq; purificationem ſcripſimus vobis: benè ergò facietis ſi egeritis hos dies. Deus autem qui liberauit populũ ſuum, & reddidit hæreditatem omnibus, & regnũ & ſacerdotium, & ſanctificationẽ, ‖ſicut promiſit in lege, ſperamus quòd citò noſtri miſerebitur, & cõgregabit de ſub cœlo in locum ſanctũ. Eripuit enim nos de magnis periculis, & locum purgauit. De Iuda verò Machabæo, & fratribus eius, & de tẽpli magni purificatione, & de aræ dedicatione: ſed & de prælijs quæ pertinent ad E
Antiochũ nobilem, & filiũ eius Eupatorem: & de illuminationibus quæ de cœlo factæ ſunt ad eos qui pro Iudæis fortiter fecerũt, ita vt vniuerſam regionem cùm pauci eſſent vindicarent, & barbaram multitudinem fugarent, & famoſiſſimum in toto orbe templum recuperarent, & ciuitatem liberarent, & leges quæ"abolendæ' erant reſtituerentur, Domino cum omni tranquillitate propitio facto illis. Item quæ ab Iaſone Cyrenæo, quinque libris comprehenſa, tentauimus nos vno volumine breuiare. Conſyde- F
rãtes enim multitudinẽ librorum, & difficultatẽ volẽtibus aggredi narrationes hiſtoriarum propter multitudinẽ rerum: curauimus volentibus quidẽ legere, vt eſſet animi oblectatio: ſtudioſis verò, vt facilius poſsint memoriæ cõmendare: omnibus autẽ legentibus vtilitas cõferatur. Et nobis quidẽ ipſis, qui hoc opus breuiandi cauſa ſuſcepimus, nõ facilẽ laborem, imò verò negotiũ plenum vigiliarũ, & ſudoris aſſumpſimus. Sicut hi qui præparant conuiuiũ, & quærunt aliorũ volũtati parêre propter multorũ gratiã libẽter labo-
"abolitæ. 7.

laborem ſuſtinemus: veritatem quidem de ſingulis authoribus concedentes, ipſi autem ſecundum datam formam breuitati ſtudentes. Sicut enim nouæ domus architecto de vniuerſa ſtructura curandum eſt: ei verò qui pingere curat, quæ apta ſunt ad ornatū exquirenda ſunt: ita æſtimandum eſt & in nobis. Etenim intellectum colligere, & ordinare ſermonem, & curioſius partes ſingulas quáſque diſquirere, hiſtoriæ congruit authori: breuitatē verò dictionis ſectari, & executiones rerum vitare, breuianti concedendum eſt. Hinc ergo narrationem incipiemus: de præfatione tantùm dixiſſe ſufficiat. ſtultum etenim eſt ante hiſtoriam effluere: in ipſa autem hiſtoria ſuccingi.

S. Simon templi præpoſitus theſauros eius Apollonio duci prodit, ad quos rapiendos miſſus à rege Heliodorus poſt fuſas Iudæorum orationes à Deo percutitur, ſed Oniæ põtificis ſacrificio ac precibus liberatur, actiſq; Deo & Oniæ gratijs, narrat regi ac cæteris omnibus Dei magnalia. CAP. III.

A IGitur cùm ſancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optimè cuſtodirentur propter Oniæ pontificis *pietatem, & animos odio habentes mala, fiebat vt & ipſi reges & principes locũ ſummo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illuſtrarent: ita vt Seleucus Aſiæ rex de redditibus ſuis præſtaret omnes ſumptus ad miniſterium ſacrificiorum pertinentes. Simõ autem de tribu Beniamin præpoſitus templi conſtitutus, contendebat obſiſtente ſibi principe ſacerdotum, iniquum aliquid in ciuitate moliri. Sed cùm vincere Oniam nõ poſſet, venit ad Apollonium Tharſææ filium, qui eo tempore erat dux Cœleſyriæ, & Phœnicis: & nuntiauit ei pecunijs innumerabilibus plenum eſſe ærarium Ieroſolymis, & communes copias immenſas eſſe quæ non pertinent ad rationem ſacrificiorum: eſſe autem poſsibi-
B le, ſub poteſtate regis cadere vniuerſa. Cumque retuliſſet ad regem Apollonius de pecunijs quæ delatæ erant, ille accitum Heliodorum qui erat ſuper negotia eius, miſit cum mandatis, vt prædictam pecuniam tranſportaret. Statimque Heliodorus iter eſt aggreſſus, ſpecie quidem quaſi per Cœleſyriam & Phœnicem ciuitates eſſet peragraturus, re vera autem regis propoſitum perfecturus. Sed cùm veniſſet Ieroſolymam, & benigne à ſummo ſacerdote in ciuitate eſſet exceptus, narrauit de dato indicio pecuniarum, & cuius rei gratia adeſſet aperuit: interrogabat autem ſi verè hæc ita eſſent. Tunc ſummus ſacerdos oſtendit depoſita eſſe hæc, & victualia viduarũ & pupillorum: quædã verò eſſe Hircani Tobiæ viri valdè eminentis, in his quæ detulerat impius Simon: vniuerſa autem argẽti talenta eſſe quadringenta, & auri ducenta: decipi verò eos qui credidiſſent loco & templo, quod per vniuerſum mundum honoratur, pro ſui veneratione & ſanctitate omnino impoſsibile eſſe. At C
ille pro his quæ habebat in mandatis à rege, dicebat omni genere regi ea eſſe deferenda. *regiæ.
Conſtituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Nõ modica verò per vniuerſam ciuitatem erat trepidatio. Sacerdotes autem ante altare cum ſtolis ſacerdotalibus iactauerũt ſe, & inuocabãt de cœlo eum qui de depoſitis legem poſuit, vt his qui depoſuerant ea, ſalua cuſtodiret. Iam verò qui videbat ſummi ſacerdotis vultũ, mente vulnerabatur: facies enim & color immutatus declarabat internum animi dolorem. circunfuſa enim erat mœſtitia quædam viro, & horror corporis: per quæ manifeſtus aſpicié- D
tibus dolor cordis eius efficiebatur. Alij etiam gregatim de domibus cõfluebant: publica ſupplicatione obſecrãtes, pro eo quòd in cõtemptum locus eſſet venturus. Accinctæque mulieres cilicijs pectus, per platéas confluebant. ſed & virgines quæ cõcluſæ erant procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam verò per feneſtras aſpiciebant: vniuerſæ autem protendentes manus in cœlum, deprecabantur. erat enim miſera commiſtæ multitudinis, & magni ſacerdotis in agone cõſtituti expectatio. Et hi quidem inuocabant omnipotentem Deum, vt credita ſibi, his qui crediderant, cum omni integritate cõſeruarentur. Heliodorus autẽ, quod decreuerat, perficiebat eodem loco ipſe cum ſatellitibus circa ærariũ, præſens. Sed ſpiritus omnipotentis Dei magnã fecit ſuæ oſtenſionis euidẽtiam, ita vt omnes qui au- E
ſi fuerant parêre ei, ruentes Dei virtute, in diſſolutionem & formidinem conuerterentur. Apparuit enim illis quidam equus terribilem habens ſeſſorem, optimis operimentis adornatus: iſque cum impetu Heliodoro priores calces eliſit. qui autem ei ſedebat, videbatur arma habere aurea. Alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decóri, optimi gloria, ſpecioſique amictu: qui circunſteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant, ſine intermiſsione multis plagis verberantes. Subitò autem Heliodorus concidit in terram, eumque multa caligine circunfuſum rapuerũt, atq; in ſella geſtatoria poſitum eiecerũt. Et is qui cum multis curſoribus & ſatellitibus prædictum ingreſſus eſt ærarium, portabatur nullo ſibi auxilium ferente.

ferente, manifesta Dei cognita virtute: & ille quidem per diuinã virtutem iacebat mu
F tus, atque omni spe & salute priuatus. Hi au tem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum suum, & templum quod paulò ante timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotẽte Domino, gaudio & lætitia impletum est. Tunc verò ex amicis Heliodori quidam rogabãt confestim Oniam, vt inuocaret Altissimum vt vitam donaret ei qui in supremo spiritu erat constitutus. Consyderans autem summus sacerdos ne fortè rex suspicaretur malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum consummatam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem. Cumque summus sacerdos exoraret, ijdem iuuenes eisdem vestibus amicti, astantes Heliodoro dixerunt, Oniæ sacerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donauit. tu autem â Deo flagellatus, nuntia omnibus magnalia Dei & potestatem. Et
G his dictis, non cõparuerunt. Heliodorus autem hostia Deo oblata, & votis magnis promissis ei qui viuere illi concesit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu repedabat ad regem. Testabatur autẽ omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera magni Dei. Cum autem rex interrogasset Heliodorum quis esset aptus adhuc semel Ierosolymam mitti, ait, Si quem habes hostem, aut regni tui insidiatorem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies, si tamen euaserit: eo quòd in loco sit verè Dei quædam virtus. Nam ipse qui habet in cœlis habitationem, visitator & adiutor est loci illius, & venientes ad malefaciẽdum, percutit ac perdit. Igitur de Heliodoro & ærarij custodia ita res se habet.

S. Onias ob Simônis detractiones ad Seleucum conceßit, cuius pontificatum ambiens frater eius Iason, promisit regi plurima talenta, acceptoq; pontificatu omnem Dei cultum peruertit, quem pontificatu priuari curat Menelaus, plura regi talenta pollicitus: cui promissa non præstanti succedit frater ipsius Lysimachus. Onias quum Menelaum de sacrilegio argueret, illius suasu ab Andronico perimitur: propter quod iussu Antiochi in eodem loco Andronicus interimitur. Lysimacho à populo oppresso, Menelaus apud regem accusatus, intercedentibus donis absoluitur, occisis innocentibus eius accusatoribus.

CAP. IIII.

A SImon autem prædictus pecuniarum & patriæ delator, male loquebatur de Onia, tanquã ipse Heliodorum instigasset ad hæc, & ipse fuisset incentor malorũ: prouisoremq; ciuitatis ac defensorem gẽtis suæ, & æmulatorem legis Dei audebat insidiatorem regni dicere. Sed cum inimicitiæ in tantum procederent, vt etiã per quosdam Simônis necessarios homicidia fierent: cõsyderans Onias periculum cõtentionis, & Apollonium insanire, vtpote ducem Cœlesyriæ & Phœnicis, ad augendam malitiam Simônis, ad regem se contulit, non vt ciuium accusator, sed communem vtilitatẽ apud semetipsum vniuersæ multitudinis consyderans. videbat enim sine regali prouidentia impossibile esse pacem rebus dari, nec Simônem posse cessare à stultitia sua. Sed post Seleuci vitæ excessum, cum suscepisset regnum Antiochus, qui Nobilis appellabatur, ambiebat Iason frater Oniæ summum sacerdotium: adito rege promittens ei argenti talenta trecenta sexaginta, & ex redditibus alijs talenta octoginta. super hoc promittebat B
& alia centũ quinquaginta, si potestati eius concederetur gymnasium & ephebiam sibi constituere, & eos qui in Ierosolymis erant Antiochenos scribere. Quod cũ rex annuisset, & obtinuisset principatum, statim ad gẽtilem ritum contribules suos transferre cœpit: & amotis his quæ humanitatis causa Iudæis à regibus fuerant constituta, & per Iohannem patrem Eupolemi, qui apud Romanos de amicitia & societate functus est legatione legitima, ciuium iura destituens, praua instituta sanciebat. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium cõstituere, & optimos quosq; epheborum in lupanaribus ponere. Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam, & profectus gentilis, & alienigenæ cõuersationis, propter impij & non sacerdotis Iasonis nefarium & inauditum scelus: ita vt sacerdotes iam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, & sacrificijs neglectis, festinarent participes fieri palestræ, & præbitionis eius iniustæ, & in exercitijs disci. & patrios quidem honores C
nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur: quarum gratia periculosa eos contentio habebat, & eorum instituta æmulabantur, ac per omnia his consimiles esse cupiebant, quos hostes & peremptores habuerant. In leges enim diuinas impiè agere impune non cedit: sed hoc tempus sequens declarabit. Cum autem quinquennalis agon Tyri celebraretur, & rex præsens esset, misit Iason facinorosus ab Ierosolymis viros peccatores, portantes argenti didrachmas trecentas in sacrificium Herculis, quas postulauerunt hi qui asportauerant ne in sacrificijs erogarentur, quia nõ oporteret, sed in alios sumptus eos deputari. Sed hæc, oblata sunt quidem ab eo qui miserat in sacrificium Herculis: propter præsentes autẽ data

sunt

ſunt in fabricam nauium triremium. Miſſo autem in Aegyptum Apollonio Mneſthei filio propter primates Ptolemæi Philometoris regis, Cum cognouiſſet Antiochus alienum ſe à negotijs regni effectum, proprijs vtilitatibus conſulens, profectus inde venit Ioppen, & inde Ieroſolymam. Et magnificè ab Iaſone & ciuitate ſuſceptus, cum faculârum luminibus & laudibus ingreſſus eſt: &
D inde in Phœnicen exercitum conuertit. Et poſt triennij tẽpus miſit Iaſon Menelaum ſupradicti Simônis fratrem portãtem pecunias regi, & de negotijs neceſſarijs reſponſa perlaturum. At ille commendatus regi, cum magnificaſſet faciẽ poteſtatis eius, in ſemetipſum retorſit ſummũ ſacerdotium, ſuperponens Iaſoni talenta argenti trecenta. Acceptisq; à rege mandatis venit, nihil quidem habens dignum ſacerdotio: animos verò crudelis tyranni, & feræ beluæ iram gerens. Et Iaſon quidem qui proprium fratrem captiuauerat, ipſe deceptus profugus in Ammanitem expulſus eſt regionem. Menelaus autem principatum quidem obtinuit: de pecunijs verò regi promiſsis nihil agebat, cũ exactionem faceret Soſtratus qui arci erat præpoſitus. nam ad hunc exactio vectigaliũ pertinebat: quam ob cauſam vtriq; ad regẽ ſunt euocati. Et Menelaus amotus eſt à ſacerdotio, ſuccedẽte Lyſimacho fratre ſuo: Soſtra-
E tus autem prælatus eſt Cyprijs. Et cum hæc agerentur, contigit Tharſenſes & Mallotas ſeditionem mouere, eo quòd Antiochi regis concubinæ dono eſſent dati. Feſtinãter itaq; rex venit ſedare illos, relicto ſuffecto vno ex comitibus ſuis Andronico. Ratus autẽ Menelaus accepiſſe ſe tempus opportunũ, aurea quædam vaſa è templo furatus donauit Andronico, & alia vendiderat Tyri, & per vicinas ciuitates. Quod cum certiſsimè cognouiſſet Onias, arguebat eum, ipſe in loco tuto ſe continẽs Antiochiæ ſecus Daphnẽ. Vnde Menelaus accedens ad Andronicum, rogabat vt Oniam interficeret. Qui cum veniſſet ad Oniam, & datis dextris cum iureiurando (quamuis eſſet ei ſuſpectus) ſuaſiſſet de aſylo procedere, ſtatim eum perẽmit, non veritus iuſtitiam. Ob quam cauſam non ſolum Iudæi, ſed etiam aliæ quoque nationes indignabantur, & moleſtè ferebant de nece tanti viri iniuſta. Sed regreſſum regem de Ciliciæ locis adierunt Iudæi apud Antiochiam, ſimul & Græci: conquerentes de ini-
F qua nece Oniæ. Contriſtatus itaq; eſt animo Antiochus propter Oniam, & flexus ad miſericordiam, lachrimas fudit, recordatus defuncti ſobrietatem & modeſtiam. accenſisq; animis Andronicum purpura exutum, per totam ciuitatem iubet circunduci: & in eodem loco in quo in Oniam impietatem commiſerat, ſacrilegum vita priuari, Domino illi condignam retribuente pœnam. Multis autem ſacrilegijs in templo à Lyſimacho commiſsis Menelai conſilio, & diuulgata fama, congregata eſt multitudo aduerſum Lyſimachum multo iã auro exportato. Turbis autem inſurgentibus, & animis ira repletis, Lyſimachus armatis ferè tribus millibus iniquis manibus vti cœpit, duce quodam tyranno, ætate pariter & dementia prouecto. Sed vt intellexerunt conatũ Lyſimachi, alij lapides, alij fuſtes validos arripuêre: quidam verò cinerem in Lyſimachũ iecêre. Et multi quidẽ vulnerati, quidam autẽ & proſtrati, omnes verò in fugam conuerſi ſunt: ipſum etiam ſacrilegum ſecus ærariũ interfecerunt. De his ergo cœpit iudicium aduer G
ſus Menelaum agitari. Et cũ veniſſet rex Tyrum, ad ipſum negotium detulerunt miſsi tres viri à ſenioribus, Et cum ſuperaretur Menelaus, promiſit Ptolemæo multas pecunias dare ad ſuadendum regi. Itaq; Ptolemæus in quodam atrio poſitum, quaſi refrigerandi gratia, regem adijt, & deduxit à ſententia: & Menelaum quidem vniuerſæ malitiæ reum criminibus abſoluit: miſeros autem qui etiam ſi apud Scythas cauſam dixiſſent, innocentes iudicarentur, hos morte damnauit. Cito ergo iniuſtam pœnam dederunt, qui pro ciuitate, & populo, & ſacris vaſis cauſam proſecuti ſunt. Quam ob rem Tyri quoq; indignati, erga ſepulturam eorum liberaliſsimi extiterunt. Menelaus autem propter eorum qui in potẽtia erant, auaritiam, permanebat in poteſtate, creſcens in malitia ad inſidias ciuium.

S. Armati exercitus, ipſorumq; cõgreſsiones Ieroſolymis in aëre quadraginta diebus conſpiciuntur. Iaſon Ieruſalem inuadens & ciues crudeliter trucidans apud exteros miſerè moritur. Antiochus innumeris in Ieruſalẽ trucidatis, vinctis ac vænundatis, templum ſpoliat: & diſcedens relinquit crudeles præpoſitos qui populum affligant: rurſumq; miſſo duce Apollonio plurimos interficit: Iudas verò Machabæus cum ſuis in deſertum locum ſeceſsit.

CAP V.

EOdem tempore Antiochus ſecũdam A profectionem parauit in Aegyptum. Contigit autem per vniuerſam Ieroſolymorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aera equites diſcurrentes, auratas ſtolas habentes, & haſtas quaſi cohortes armatas, & curſus equorum per ordines digeſtos, & cõgreſsiones fieri cominus, & ſcutorum motus, & galeatorũ multitudinẽ gladijs diſtrictis,

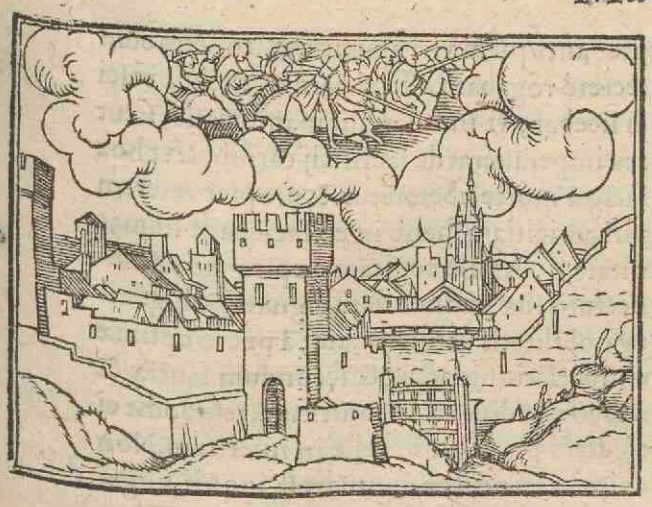

districtis,& telorum iactus,& aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum . Quapropter omnes rogabant in bonum monstra conuerti . Sed cum falsus rumor exisset,tanquam vita excesisset Antiochus, assumptis Iason non minus mille viris,repente aggressus est ciuitatem:& ciui bus ad murum conuolantibus,ad vltimum apprehensa ciuitate , Menelaus fugit in arcem: Iason verò non parcebat in cæde ciuibus suis,nec cogitabat prosperitatem aduersum cognatos malum esse maximum , arbitrans hostium & non ciuium se trophæa ca-
B pturum . Et principatum quidem non obtinuit,finem verò insidiarum suarum cõfusionẽ accepit,& profugus iterũ abijt in Ammaniten. Ad vltimũ in exitium sui cõclusus ab Areta Arabũ tyranno,fugiens de ciuitate in ciuitatem, omnibus odiosus vt refuga legum & execrabilis, vt patriæ & ciuiũ hostis, in Aegyptum extrusus est: & qui multos de patria sua expulerat, peregrè perijt,Lacedæmonas profectus , quasi pro cognatione ibi refugiũ habiturus:& qui in sepultos multos abiecerat, ipse & illamentatus,& insepultus abijcitur: sepultura neq; peregrina vsus,neque patrio sepulchro participans.His itaque gestis,suspicatus est rex societatẽ deserturos Iudæos: & ob hoc profectus ex Aegypto efferatis animis , ciuitatem quidẽ armis cepit. Iussit autẽ militibus interficere, nec parcere occurrentibus,& per domos ascendẽtes trucidare. Fiebant ergo cædes iuuenũ ac senio rum,& mulierum & natorũ exterminia,virginumq; & paruulorum neces.Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti:quadraginta millia vincti , non minus autẽ væ-
C nundati.Sed nec ista sufficiunt: ausus est etiam intrare templũ vniuersa terra sanctius, Menelao ductore , qui legum & patriæ fuit proditor:& cœlestis manibus sumens sancta vasa quæ ab alijs regibus & ciuitatibus erant posita ad ornatum loci & gloriam, contrectabat indignè & contaminabat. Ita alienatus mẽte Antiochus, nõ considerabat quòd propter peccata habitantium ciuitatem,modicum Deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum despectio. alioquin, nisi contigisset eos multis peccatis esse inuolutos,‖sicut Heliodorus qui missus est à Seleuco rege ad expoliandum ærarium,etiam hic statim aduenies flagellatus, & repulsus vtique fuisset ab audacia. Verùm nõ propter locum,gentem:sed propter gẽtem, locũ Deus elegit. Ideoq; & ipse locus particeps factus est populi malorum, postea autẽ fiet socius bonorum.& qui derelictus in ira Dei omnipotentis est , iterum in magni Domini reconciliatione cum summa gloria exaltabitur.Igitur Antiochus mille & octingentis D
ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regressus est,existimans se præ superbia terram ad nauigandum, pelagus verò ad iter agendum , deducturum propter mentis elationem.Reliquit autem & præpositos ad affligendam gentem : Ierosolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipso à quo cõstitutus est:in Garizim autem Andronicum & Menelaũ, qui grauius quàm cæteri imminebant ciuibus. Cumq; appositus esset contra Iudæos, misit odiosum principem Appolloniũ cum exercitu viginti & duobus millibus, præcipiẽs ei omnes perfectæ ætatis interficere, mulieres ac iuuenes vendere.Qui cum venisset Ierosolymam,pacem simulans,quieuit vsq; ad diem sanctũ sabbathi:& tunc feriatis Iudæis, arma capere suis præcepit. Omnesq; qui ad spectaculum processerunt,trucidauit:& ciuitatem cum armatis discurrens , ingentem multitudinem peremit. Iudas autem Machabæus , qui decimus fuerat , secesserat in desertum locum,ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat:& fœni cibo vescentes, demorabantur , ne participes essent coinquinationis.

Supra.3.e.

S. Per ducem à rege missum Iudæi à lege Dei arcentur,templumq; fœdissimè prophanatur, & Iudæi etiã per varias regiones dispersi ad idolorum cogũtur sacrificia:describitur duarum mulierum suplicium eo quod filios suos circuncidissent,sabbathumq; celebrantes concremantur: ostenditur tamen hæc afflictio non esse Dei deserentis sed suos corripientis: egregium Eleazari senis martyrium, nolentis porcinis vesci carnibus,nec id simulare.

CAP. VI.

SEd non post multum temporis misit A
rex senem quẽdam Antiochenum, qui compelleret Iudæos vt se transferrent à patrijs & Dei legibus: contaminare etiam quod in Ierosolymis erat templũ & cognominare

minare Iouis Olimpij: & in Garizim, prout erant hi qui locum inhabitabant, Iouis hospitalis. Peſsima autem & vniuerſis grauis erat malorum incurſio. nam templum luxuria & commeſſationibus Gentium erat plenum, & ſcortantium cum meretricibus, ſacratisq; ædibus mulieres ſe vltrò ingerebant, intrò ferentes ea quæ non licebat. Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur. Neq; autem ſabbatha cuſtodiebantur, neque dies ſolennes patrij ſeruabantur, nec ſimpliciter Iudæum ſe eſſe quiſ-
B quam confitebatur. Ducebantur autẽ cum amara neceſsitate in die natalis regis ad ſacrificia. & cum Liberi ſacra celebrarentur, cogebantur hædera coronati Libero circuire. Decretum autem exijt in proximas gentilium ciuitates, ſuggerentibus Ptolemæis, vt pari modo & ipſi aduerſus Iudæos agerent, vt ſacrificarent: eos autem qui nollent tranſire ad inſtituta gentium, interficerent. erat ergo videre miſeriã. Duæ enim mulieres delatæ ſunt natos ſuos circũcidiſſe: quas infantibus ad hubera ſuſpenſis, cum publicè per ciuitatẽ circunduxiſſent, per muros præ-
C cipitauerunt. Alij verò ad proximas coeuntes ſpeluncas, & latenter ſabbathi diem celebrantes, cum indicati eſſent Philippo, flammis ſuccenſi ſunt: eo quòd verebantur propter religionem & obſeruantiam, manu ſibimet auxilium ferre. Obſecro autẽ eos, qui hunc librũ lecturi ſunt ne abhoreſcant propter aduerſos caſus, ſed reputent ea quæ acciderunt, nõ ad interitum, ſed ad corruptionem eſſe generis noſtri. Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere: magni beneficij eſt indiciũ. Non enim ſicut in alijs nationibus Dominus patienter expectat, vt eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: ita & in nobis ſtatuit, vt peccatis noſtris in finem deuolutis,
D ita demũ in nos vindicet. Propter quod nunquam quidem à nobis miſericordiam ſuam amouet: corripiẽs verò in aduerſis populum ſuum, non derelinquit. Sed hæc nobis ad cõmonitionẽ legentium dicta ſint paucis. Iam autem veniendum eſt ad narrationem. Igitur Eleazarus vnus de primoribus ſcribarũ, vir ætate proiectus, & vultu decôrus, aperto ore hians compellebatur carnem porcinam manducare. At ille glorioſiſsimam mortem magis quã odibilem vitam complectens, vo luntariè præibat ad ſupplicium. Intuens autem quemadmodum oporteret accedere patienter ſuſtinens, deſtinauit non admittere
E illicita propter vitæ amorem. Hi autem qui aſtabant, iniqua miſeratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollẽtes eum ſecretò rogabant afferri carnes, quibus veſci ei licebat, vt ſimularetur manducaſſe, ſicut rex imperauerat de ſacrificij carnibus: vt hoc facto à morte liberaretur. & propter veterem viri amicitiam, hanc in eo faciebant humanitatem. At ille cogitare cœpit ætatis ac ſenectutis ſuæ eminentiam dignam, & ingenitæ nobilitatis canitiem, atq; à puero optimæ conuerſationis actus, & ſecundum ſanctæ & à Deo conditæ legis conſtituta, reſpondit citò: dicẽs præmitti ſe velle in infernum. Non
F enim ætati noſtræ dignum eſt, inquit, fingere: vt multi adoleſcentes, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum: & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam atq; execrationẽ meæ ſenectuti conquiram. Nam etſi in præſenti tempore ſupplicijs hominum eripiar, ſed manum omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam. Quam ob rem fortiter vita excedendo, ſenectute quidem dignus apparebo: adoleſcentibus autem exemplum fortè relinquam, ſi prompto animo, ac fortiter pro grauiſsimis ac ſanctiſsimis legibus honeſta morte perfungar. His dictis confeſtim ad ſupplicium
G trahebatur. Hi autem qui eum ducebant, & paulò antè fuerant mitiores, in iram cõuerſi ſunt propter ſermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur. Sed cum plagis perimeretur, ingemuit, & dixit, Domine qui habes ſanctam ſcientiam, manifeſtè tu ſcis quia cum à morte poſſem liberari, duros corporis ſuſtineo dolores: ſecundum animam verò propter timorem tuum libenter hæc patior. Et iſte quidem hoc modo vita deceſsit, non ſolum iuuenibus, ſed & vniuerſæ genti memoriam mortis ſuæ ad exemplum virtutis & fortitudinis derelinquens.

S. Septem fratrum matriſq; eorum ingentia fortiſsimeq; tolerata ſupplicia, quòd porcinis nollent veſci carnibus: & quàm conſtanter regi ob ſuam crudelitatem oſtenderint paratam eſſe damnationem, & mater ſuos filios ſit exhortata. CAP. VII.

A COntigit autem ſeptem fratres vnà cum matre ſua apprehenſos, cõpelli à rege edere contra fas carnes porcinas, flagris & taureis cruciatos. Vnus autem ex illis qui erat primus, ſic ait, Quid quæris & quid vis diſcere à nobis? parati ſumus mori magis quàm patrias Dei leges præuaricari. Iratus itaque rex iuſsit ſartagines & ollas æneas ſuccendi. Quibus ſtatim ſuccẽſis, iuſſit ei qui prior fuerat locutus, amputari linguam:

guam:& cute capitis abſtracta,ſummas quoque manus & pedes ei præſcindi, cæteris eius fratribus & matre inſpicientibus.Et cum iam per omnia inutilis factus eſſet, iuſsit ignem admoueri, & adhuc ſpirantem torreri in ſartagine: in qua cum diu cruciaretur, cæteri vnà cum matre inuicem ſe hortaban-
B tur mori fortiter, dicentes,Dominus Deus aſpiciet veritatem,& conſolabitur in nobis, quemadmodum in proteſtatione cãtici de-
Deut.32.d clarauit Moyſes:‖& in ſeruis ſuis conſolabitur. Mortuo itaq; illo primo hoc modo, ſequentem deducebant ad illudendum: & cute capitis eius cum capillis abſtracta, interrogabant ſi manducaret, prius quàm toto corpore per membra ſingula puniretur. At ille reſpondens patria voce,dixit,Non faciã. Propter quod & iſte ſequẽti loco primi tormenta ſuſcepit:& in vltimo ſpiritu cõſtitutus ſic ait,Tu quidẽ ſceleſtiſsime in præſenti vita nos perdis: ſed rex mũdi defunctos nos pro ſuis legibus, in æternæ vitæ reſurrectio-
C ne ſuſcitabit. Poſt hunc tertius illuditur, & linguam poſtulatus citò protulit, & manus conſtanter extẽdit:& cum fiducia ait,E cœlo iſta poſsideo,ſed propter Dei leges nunc hæc ipſa deſpicio,quoniam ab ipſo me ea recepturum ſpero .ita vt rex, & qui cum ipſo erant,mirarentur adoleſcentis animũ,quòd tanquam nihilum duceret cruciatus.Et hoc ita defuncto, quartũ vexabant ſimiliter torquentes.Et cum iam eſſet ad mortem,ſic ait, Potius eſt ab hominibus morti datos ſpem expectare à Deo, iterum ab ipſo reſuſcitandos.tibi enim reſurrectio ad vitam non erit. Et cum admouiſſent quintum,vexabant eũ. At ille reſpiciens in eum, dixit, Poteſtatem inter homines habens,cum ſis corruptibilis, facis quod vis:noli autem putare genus noſtrum à Deo eſſe derelictum. tu autẽ patien
D ter ſuſtine,& videbis magnã poteſtatem ipſius,qualiter te & ſemẽ tuũ torquebit. Poſt hunc ducebant ſextum,& is mori incipiens, ſic ait,Noli fruſtra errare:nos enim propter noſmetipſos hoc patimur,peccantes in Deũ noſtrum,& digna admiratione facta ſunt in nobis . tu autẽ ne exiſtimes tibi impune futurum, quòd contra Deum pugnare tentaueris.Supra modum autem mater mirabilis, & bonorum memoria digna,quæ pereuntes ſeptem filios ſub vnius diei tempore conſpiciens,bono animo ferebat propter ſpem quã in Deo habebat. ſingulos illorum hortabatur voce patria fortiter,repleta ſapientia: & fœmineæ cogitationi maſculinum animum inſerens,dixit ad eos,Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis:neq; enim ego ſpiritũ & animã donaui vobis & vitã, & ſingulorum membra non ego ipſa cõpegi,ſed enim mundi creator,qui formauit hominis natiuitatẽ, quiq́ue omniũ inuenit originem, & ſpiritũ E vobis iterum cum miſericordia reddet & vitam, ſicut nunc voſmetipſos deſpicitis propter leges eius.Antiochus autem cõtemni ſe arbitratus,ſimul & exprobrantis voce deſpecta,cum adhuc adoleſcentior ſupereſſet, nõ ſolum verbis hortabatur,ſed & cum iuramẽto affirmabat ſe diuitem & beatum facturũ, & tranſlatum à patrijs legibus amicum habiturum, & res neceſſarias ei præbiturum.Sed ad hæc cum adoleſcens nequaquam inclinaretur,vocauit rex matrem, & ſuadebat ei vt adoleſcenti fieret in ſalutẽ. Cum autẽ multis eam verbis eſſet hortatus,promiſit ſuaſuram ſe filio ſuo.Itaque inclinata ad illum,irridens crudelem tyrannum, ait patria voce, Fili mi miſerere mei,quæ te in vtero nouem F menſibus portaui,& lac triẽnio dedi & alui, & in ætatem iſtam perduxi .Peto te nate,vt aſpicias ad cœlum & terrã,& ad omnia quæ in eis ſunt: & intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus & hominum genus:ita fiet vt non timeas carnificẽ iſtum, ſed dignus fratribus tuis effectus particeps,ſuſcipe mortem,vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiã. Cum hæc illa adhuc diceret, ait adoleſcens, Quem ſuſtinetis ? non obedio præcepto regis,ſed præcepto legis quæ data eſt nobis per Moyſen . Tu vero qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, nõ effugies manũ Dei . Nos enim pro peccatis noſtris hæc patimur. Etſi nobis propter increpationem,& correptionẽ Dominus Deus noſter modicũ iratus eſt:ſed iterũ reconciliabitur ſeruis ſuis. Tu autẽ ô ſceleſte & omnium hominũ flagi tioſiſsime, noli fruſtra extolli vanis ſpebus G in ſeruos eius inflãmatus.nõdum enim omnipotẽtis Dei & omnia inſpicientis iudiciũ effugiſti.Nam fratres mei modico nunc dolore ſuſtentato, ſub teſtamento æternæ vitæ effecti ſunt:tu verò iudicio Dei iuſtas ſuperbiæ tuæ pœnas exolues . Ego autem ſicut & fratres mei animã & corpus meũ trado pro patrijs legibus, inuocans Deũ maturius gẽti noſtræ propitiũ fieri, teq́; cum tormentis & verberibus cõfiteri quod ipſe eſt Deus ſolus . In me vero & in fratribus meis deſinet omnipotẽtis ira,quæ ſuper omne genus noſtrum iuſtè ſuperducta eſt. Tunc rex accenſus ira,in hunc ſuper omnes crudelius deſæuit,indignè ferens ſe deriſum. Et hic itaque mundus obijt,per omnia in Domino confidens.Nouiſsimè autem, poſt filios & mater conſumpta eſt.Igitur de ſacrificijs, & de nimijs crudelitatibus ſatis dictum eſt.

S. Iudas Machabæus inuocato Dei auxilio poſt

aliquot victorias Nicanorẽ qui certàm ſibi de Iudæis pollicebatur victoriã, ſuos primũ ad conſtantiã adhortatus, profligauit, interfectis de eius exercitu vnà cũ Timótheo & Bacchide plus quàm. 29000. ita vt Nicanor ſolus effugiens prædicaret Iudæos Deum habere protectorem. CAP. VIII.

A IVdas verò Machabæus, & qui cũ illo erant, introibãt latenter in caſtella: & cõuocantes cognatos, * & eos qui permãſerunt in Iudaiſmo aſſumentes, eduxerunt ad ſe ſex millia virorũ. Et inuocabãt Dominũ vt reſpiceret in populũ qui ab omnibus calcabatur, & miſereretur tẽplo quod contaminabatur ab impijs: miſereretur etiam exterminio ciuitatis, quæ eſſet illico cõplananda, & vocẽ ſanguinis ad ſe clamãtis audiret: memoraretur quoq; iniquiſsimas mortes paruulorum innocentũ, & blaſphemias nomini ſuo illatas, & indignaretur ſuper his. At Machabæus congregata multitudine, intolerabilis gentibus efficiebatur. ira enim Domini in
B miſericordiam cõuerſa eſt. Et ſuperueniens caſtellis & ciuitatibus improuiſus, ſuccendebat eas: & opportuna loca occupans, nõ paucas hoſtium ſtrages dabat: maximè autẽ noctibus ad huiuſcemodi excurſus ferebatur, & fama virtutis eius vbique diffundebatur. Videns autem Philippus paulatim virum ad profectum venire, ac frequẽtius res ei cedere proſperè, ad Ptolomæum ducem Cœleſyriæ & Phœnicis ſcripſit vt auxilium ferret regijs negotijs. At ille velociter miſit Nicanorem Patrocli de primoribus amicum, datis ei de permiſtis gentibus, armatis non minus viginti millibus, vt vniuerſum Iudæorũ genus deleret, adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus experientiſsimo.
C Cõſtituit autem Nicanor, vt regi tributum quod Romanis erat dandũ, duo millia talentorum de captiuitate Iudæorũ ſuppleret: ſtatimque ad maritimas ciuitates miſit, conuocans ad coemptionẽ Iudaicorum mancipiorum, promittens ſe nonaginta mancipia talento diſtracturũ, non reſpiciens ad vindictã quæ eum ab omnipotente eſſet cõſecutura. Iudas autem vbi comperit, indicauit his qui ſecum erant Iudæis, Nicanoris aduentũ. Ex quibus quidã formidantes, & non credẽtes Dei iuſtitiæ, in fugam vertebantur: alij verò ſiquid eis ſupererat vendebant, ſimulq; Dominum deprecabantur vt eriperet eos ab im
D pio Nicanore, qui eos prius quàm cominus veniret, vendiderat, & ſi nõ propter eos, propter teſtamentũ tamen quod erat ad patres eorum, & propter inuocationẽ ſancti & magnifici nominis eius ſuper ipſos. Cõuocatis autẽ Machabæus ſeptem millibus, qui cum ipſo erant, rogabat ne hoſtibus reconciliarentur, neq; metuerent iniquè venientium aduerſum ſe hoſtium multitudinem, ſed fortiter contenderent: ante oculos habentes cõ tumeliam quæ loco ſancto ab his iniuſtè eſſet illata, itemq; & ludibrio habitæ ciuitatis iniuriam, adhuc etiam veterum inſtituta cõuulſa. Nam illi quidẽ armis confidunt, ait: ſimul & audacia: nos autẽ in omnipotẽte Domino qui poteſt & veniẽtes aduerſum nos, & vniuerſum mundum vno nutu delere, cõ
E fidimus. Admonuit autem eos & de auxilijs, Dei, quæ facta ſunt erga parentes: ‖ & quòd ſub Sennacherib centum octogintaquinque millia perierunt: & de prælio quod eis aduerſus Galatas fuit in Babylonia, vt omnes vbi ad rem vẽtum eſt, Macedonibus ſocijs hæſitantibus, ipſi ſex millia ſoli peremerunt centum viginti millia, propter auxilium illis datum de cœlo, & beneficia pro his plurima cõſecuti ſunt. His verbis conſtantes effecti ſunt, & pro legibus & patria mori parati. Conſtituit itaq; fratres ſuos duces vtrique ordini, Simonem & Ioſephum, & Ionathã, ſubiectis vnicuique millenis & quingentenis. Ad hoc etiam ab Eſdra lecto illis ſancto libro & dato ſigno adiutorij Dei, in prima acie ipſe dux commiſit cum Nicanore. Et facto ſibi adiutore omnipotente interfecerunt ſuper nouem millia hominum: maiorem autem partem exercitus Nicanoris vulneribus debilem factam fugere compulerunt. Pecunijs verò eorum qui ad emptionem ipſorũ
F venerãt, ſublatis, ipſos vſquequaq; perſecuti ſunt, ſed reuerſi ſunt hora concluſi. nam erat ante ſabbathum: quam ob cauſam non perſeuerauerũt inſequentes. Arma autem ipſorum & ſpolia congregantes, ſabbathũ agebant: benedicentes Dominum qui liberauit eos in iſto die, miſericordiæ initium ſtillans in eos. Poſt ſabbathum verò debilibus, & orphanis, & viduis diuiſerũt ſpolia: & reſidua ipſi cum ſuis habuẽre. His itaq; geſtis, & cõmuniter ab omnibus facta obſecratione, miſericordem Dominũ poſtulabant vt in finẽ ſeruis ſuis reconciliaretur. Et ex his qui cum Timótheo & Bacchide erant contra ſe cõtendentes, ſuper viginti millia interfecerũt, & munitiones excelſas obtinuerũt: & plures prædas diuiſerũt, æquam portionẽ debilibus, pupillis & viduis, ſed & ſenioribus faciẽtes. Et cum arma eorum diligenter collegiſſent, omnia cõpoſuerũt in locis opportunis, reſi
G dua verò ſpolia Ieroſolymam detulerunt: & Philarchen qui cum Timótheo erat, interfecerunt, virum ſceleſtum, qui in multis Iudæos afflixerat. Et cum epinicia agerẽt in Ieroſolymis, eum qui ſacras ianuas incẽderat, id eſt

* & amicos.

E 4. Re. 19. g Tob. 1. d. Eccl. 48. d Iſai. 37. g.

id est Callisthenem, cùm in quoddam domicilium refugisset, incenderunt, digna eimercede pro impietatibus suis reddita. Facinorosissimus autem Nicanor, qui mille negotiantes ad Iudæorum venditionem adduxerat, humiliatus auxilio Domini ab his quos nullos existimauerat, deposita veste gloriæ, per mediterranea fugiēs, solus venit Antiochiam, summam infœlicitatem de interitu sui exercitus consecutus. Et qui promiserat Romanis se tributum restituere de captiuitate Ierosolymorū, prædicabat nunc protectorem Deum habere Iudæos, & ob ipsum inuulnerabiles esse, eo quòd sequerētur leges ab ipso constitutas.

S. Antiochus à Persepoli fugatus, dū Iudæos ad internecionem perdere meditaretur, maximis viscerum doloribus à Deo percussus, cum fœtore intolerabili scaturientibus e corpore vermibus, post suorum criminum agnitionem, & serò promissam emendationem, merita morte occubuit, scriptis ad Iudæos literis vt filio suo subditi persisterent.

CAP. IX.

A EOdem tempore Antiochus inhonestè reuertebatur de Perside. Intrauerat enim in eam quæ dicitur Persepolis, & tentauit expoliare templum, & ciuitatem opprimere: sed multitudine ad arma concurrente, in fugam versi sunt: & ita contigit vt Antiochus post fugam turpiter rediret. Et cùm venisset circa Ecbatanam, recognouit quæ erga Nicanorem & Timotheum gesta sunt. Elatus autem in ira, arbitrabatur se iniuriā illorum qui se fugauerant, posse in Iudæos retorquere: ideoq; iussit agitari currū suum, sine intermissione agens iter, cœlesti eum iudicio perurgente, eo quòd ita superbè locutus est se venturum Ierosolymam, & congeriem sepulchri Iudæorum eam facturum. Sed ‖ qui vniuersa conspicit Dominus Deus Israel, percussit eum insanabili & inuisibili plaga. Vt enim finiuit hūc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara internorum tormenta: & quidem satis iustè, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo à sua malitia cessaret. Super hoc autem superbia repletus, ignem spirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, cōtigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis collisione membra vexari. Isque qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, & mōtium altitudines in statêra appendere, nunc humiliatus ad terram in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso cōtestans: ita vt de corpore impij, vermes scaturirent, ac viuentes in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore exercitus gauaretur. & qui paulo ante sydera cœli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare. Hinc igitur cœpit ex graui superbia deductus ad agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus. & cùm nec ipse iam fœtorem suum ferre posset, ita ait, Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus. Et ciuitatem ad quam festinans veniebat vt eam ad solum deduceret, ac sepulchrum congestorum faceret, nunc optat liberam reddere: & Iudæos quos nec sepultura quidem se dignos habiturum, sed auibus ac feris diripiendos traditurum, & cum paruulis exterminaturum dixerat, æquales nunc Athenienſibus facturum pollicetur: templum etiam sanctum, quod prius expoliauerat, optimis donis ornaturum, & sancta vasa multiplicaturum, & pertinentes ad sacrificia sumptus de redditibus suis præstaturum: super hæc & Iudæum se futurum, & omnem locum terræ perambulaturum, & prædicaturum Dei potestatem. Sed non cessantibus doloribus (superuenerat enim in eum iustum Dei iudicium) desperans scripsit ad Iudæos in modum deprecationis epistolam hæc continentem,

OPTIMIS ciuibus Iudæis plurimam salutem, & bene valere, & esse fœlices, rex & princeps Antiochus. Si bene valetis, & filij vestri, & ex sententia vobis cuncta sunt, maximas agimus gratias. Et ego in infirmitate cōstitutus, vestri autem memor benignè reuersus de Persidis locis, & infirmitate graui apprehensus, necessarium duxi pro communi vtilitate curam habere: non desperans memetipsum, sed spem multam habens effugiendi infirmitatem. Respiciens autem quòd & pater meus, quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitum, ostendit qui post se susciperet principatum: vt si quid contrarium accideret, aut difficile nuntiaretur, scientes hi qui in regionibus erant, cui esset rerum summa derelicta, non turbarentur. Ad hæc, consyderans de proximo potentes quosque & vicinos temporibus insidiantes & euentum expectantes, designaui filium meum Antiochum regem, quem sæpe recurrens in superiora regna multis vestrum commendabam: & scripsi ad eum quæ subiecta sunt. Oro itaque vos, & peto memores beneficiorum publicè &

priuatim,vt vnuſquiſq; conſeruet fidem ad me & ad filium meum. Confido enim eum modeſtè & humanè acturum, & ſequentem propoſitum meum,& cõmunem vobis fore. Igitur homicida,& blaſphemus peſsimè percuſſus,& vt ipſe alios tractauerat,peregrè in mõtibus , miſerabili obitu vita functus eſt. Trãsferebat aũt corpus Philippus collactaneus eius:qui metuẽs filium Anthiochi , ad Ptolemæum Philometorẽ in Aegyptũ abijt.

S. Iudas Machabæus purgatis templo ac ciuitate,octo diebus ſolennitatem celebrat & quotannis celebrandã ordinat. Eupator Antiocho patri in regno ſuccedens, Ptolemæo veneno extincto, Gorgiã ducem locorum conſtituit, Iudæos ſæpius pugna moleſtantem: Iudæi & hunc & Timótheum variasq; hoſtium munitiones deuincunt, occiſis plurimis millibus, quinq; etiã equitibus de cælo apparentibus, qui Iudæis in auxilium venerant. CAP. X.

A MAchabæus autẽ & qui cum eo erant, Domino ſe protegente, tẽplum quidem & ciuitatem recepit: aras autem quas alienigenæ per platẽas extruxerant,itẽque delubra demolitus eſt.& purgato tẽplo, aliud altare fecerunt : & de ignitis lapidibus igne cõcepto ſacrificia obtulerunt poſt biennium , & incenſum & lucernas & panes propoſitionis poſuerunt.Quibus geſtis, rogabant Dominum proſtrati in terrã,ne amplius talibus malis incideret: ſed & ſi quãdo peccaſſent,vt ab ipſo mitius corriperẽtur,& nõ barbaris ac blaſphemis hominibus traderentur. Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat , contigit eadẽ die purificationem fieri,viceſima quinta menſis,qui
B fuit Caſleu. & cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum:recordãtes quòd ante modicum temporis diem ſolennem tabernaculorum in mõtibus, & in ſpeluncis more beſtiarum egerãt.Propter quod thyrſos,& ramos virides, & palmas præferebãt ei qui proſperauit mundare locũ ſuum. Et decreuerunt communi præcepto & decreto , vniuerſæ genti Iudæorum omnibus annis agere dies iſtos.Et Antiochi quidem, qui appellatus eſt Nobilis , vitæ exceſſus ita ſe habuit.Nunc autẽ de Eupatore Antiochi impij filio , quæ geſta ſunt narrabimus breuiantes mala quæ in bellis geſta ſunt . Hic
C enim ſuſcepto regno, conſtituit ſuper negotia regni Lyſiam quendam Phœnicis & Syriæ militiæ principem , Nam Ptolemæum, qui dicebatur Macer , iuſti tenax , erga Iudæos eſſe conſtituit,& præcipuè propter iniquitatem quæ facta erat in eos,& pacificè agere cum eis.Sed ob hoc accuſatus ab amicis apud Eupatorem , cùm frequenter proditor audiret , eo quòd Cyprum creditam ſibi à Philometore deſeruiſſet , & ad Antiochum Nobilem tranſlatus etiam ab eo receſsiſſet, veneno vitam finiuit . Gorgias autem cùm eſſet dux locorum , aſſumptis aduenis frequenter Iudæos debellabat . Iudæi verò qui tenebãt opportunas munitiones,fugatos ab Ieroſolymis ſuſcipiebant , & bellare tentabant. Hi verò qui erãt cum Machabæo per orationes Dominũ rogantes vt eſſet ſibi adiutor, impetum fecerũt in munitiones Idumæorũ:multaq; vi inſiſtentes,loca obtinuerũt,occurrẽtes interemerũt,& omnes ſimul non minus viginti* millibus trucidauerunt. Quidã aũt cùm fugiſſent in duas turres valde munitas,omnẽ apparatum ad repugnandum habentes:Machabæus ad eorum expugnationem,relicto Simône & Ioſepho,itẽq; Zachæo,eisq; qui cũ ipſis erant ſatis multis, ipſe ad eas quæ amplius perurgebãt pugnas, conuerſus eſt.Hi verò qui cum Simône erãt, cupiditate ducti , à quibuſdam qui in turribus erant,ſuaſi ſunt pecunia: & ſeptuaginta millibus didrachmis acceptis , dimiſerunt quoſdam effugere. Cùm autem Machabæo E nuntiatum eſſet quod factum eſt , principibus populi congregatis accuſauit, quòd pecunia fratres vẽdidiſſent, aduerſarijs eorum dimiſsis . Hos igitur proditores factos interfecit,& confeſtim duas turres occupauit, Armis autem ac manibus,omnia proſperè agendo,in duabus munitionibus, plus quàm viginti millia peremit . Et Timótheus, qui prius à Iudæis fuerat ſuperatus , conuocato exercitu peregrinæ multitudinis,& cõgregato *equitatu' Aſiano aduenit, quaſi armis Iudæam capturus , Machabæus autem & qui cum ipſo erant,appropinquante illo,deprecabantur Dominum,caput terra aſpergentes , lumbosque cilicijs præcincti, ad altaris crepidinem prouoluti,vt ſibi propitius,inimicis autem eorũ eſſet inimicus,& aduerſarijs aduerſaretur, ſicut lex dicit . Et ita poſt F orationem ſumptis armis, longius de ciuitate procedentes, & proximi hoſtibus effecti, reſederunt . Primo autem ſolis ortu vtrique cõmiſerunt: iſti quidem victoriæ & proſperitatis ſponſorem cum virtute Dominum habentes:illi autem ducem belli animum habebant.Sed cùm vehemens pugna eſſet, apparuerunt aduerſarijs de cælo viri quinque in equis, frænis aureis decõri , ducatum Iudæis præſtãtes : ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis ſuis circunſeptum incolumem conſeruabant : in aduerſarios autem tela , & fulmina iaciebant, ex quo & cæcitate confuſi,& repleti perturbatione cadebant. Interfecti ſunt autem viginti millia

quin-

*quinqu.

*exercitu.15

G quingenti, & equites sexcenti. Timotheus verò cõfugit in Gazaram præsidium munitum, cui præerat Chæreas. Machabæus autem, & qui cum eo erant, lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor. At hi qui intus erant, loci firmitate confisi, supra modum maledicebant, & sermones nefandos iactabant. Sed cũ dies quinta illuxesceret, viginti iuuenes, ex his qui cũ Machabæo erãt, accensi animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, & feroci animo incedentes ascendebant: sed & alij similiter ascendentes, turres, portasq; succendere aggressi sunt, atq; ipsos maledicos viuos concremare. Per continuum autem biduũ præsidio vastato, Timotheum occultantem se in quodã repertum loco peremerunt: & fratrem illius Chæream, & Apollophanem occiderunt. Quibus gestis, in hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel, & victoriã dedit illis.

S. Iudas Machabæus ferocis Lysiæ maximũ prostrauit exercitum, fretus auxilio missi cœlitus equitis: quod animaduertens Lysias pacem inter Iudæos & regem componit: Referuntur epistolæ Lysiæ, Antiochi ac Romanorũ ad Iudæos, & Antiochi ad Lysiam pro Iudæis. CAP. XI.

A SEd paruo post tempore, Lysias procurator regis, & propinquus, ac negotiorum præpositus, grauiter ferens de his quæ acciderant: cõgregatis octoginta millibus & equitatu vniuerso veniebat aduersus Iudæos, existimans se ciuitatem quidem captam Gentibus habitaculum facturum, templum verò in pecuniæ quæstum, sicut cætera delubra Gentium habiturum, & per singulos annos venale sacerdotium: nulsquã recogitans Dei potestatem, sed mente effræna tus in multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta elephãtis cõfidebat. Ingressus autem Iudæam, & appropians Bethsuræ, quæ erat in angusto loco, ab Ierosolyma interuallo quinq; stadiorũ, illud præ-
B sidium expugnabat. Vt autem Machabæus & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præsidia, cum fletu & lachrymis rogabant Dominum, & omnis turba simul, vt bonum angelum mitteret ad salutem Israel. Et ipse primus Machabæus sumptis armis, cæteros adhortatus est simul secum periculum subire, & ferre auxilium fratribus suis. Cumque pariter prompto animo procederẽt, Ierosolymis apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis hastã vibrãs. Tunc omnes simul benedixerũt misericordẽ Dominum, & conualuerunt animis: nõ solum homines, sed & bestias ferocissimas, & muros ferreos parati penetrare. Ibant igitur prõpti, de cœlo habentes adiutorem, & miserãtem super eos Dominum. Leonum autem more C
impetu irruẽtes in hostes, prostrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille sexcentos: vniuersos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati nudi euaserunt. Sed & ipse Lysias turpiter fugiens euasit. Et quia non insensatus erat, secum ipse reputans factam erga se diminutionem, & intelligens inuictos esse Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitẽtes, misit ad eos: promisitq; se cõsensurum omnibus quæ iusta sunt, & regem cõpulsurum amicum fieri. Annuit autem Machabæus precibus Lysiæ, D
in omnibus vtilitati consulens: & quæcunque Machabæus scripsit Lysiæ de Iudæis, ea rex concesit. Nam erant scriptæ Iudæis epistolæ: à Lysia siquidem hunc modum continentes, LYSIAS populo Iudæorum salutem. Iohannes & Abesalom qui missi fuerãt à vobis, tradentes scripta, postulabant vt ea quæ per illos significabantur, implerẽ. Quæcunque igitur regi potuerunt perferri exposui: & quæ res permittebant, concesit. Si igitur in negotijs fidem conseruaueritis, & deinceps bonorum vobis causa esse tentabo. De cæteris autem per singula verba mandaui & istis & his qui à me missi sunt colloqui vobiscum. Bene valete. Anno cẽtesimo quadragesimo octauo mẽsis Dioscori, die vicesima & quarta. Regis autẽ epistola, ista cõtinebat, REX Antiochus Lysiæ fratri salutẽ. Patre nostro inter deos translato, nos volen E
tes eos qui sunt in regno nostro sine tumultu agere, & rebus suis adhibere diligentiam, audiuimus Iudæos nõ cõsensisse patri meo vt transferrentur ad ritum Græcorum, sed tenere velle suum institutum, ac propterea postulare à nobis concedi sibi legitima sua. Volentes igitur hanc quoq; gẽtem quietam esse, statuentes iudicauimus templum restitui illis, vt agerent secundum suorum maiorum consuetudinem. Bene igitur feceris, si miseris ad eos, & dexteram dederis: vt cognita nostra voluntate, bono animo sint, & vtilitatibus proprijs deseruiant. Ad Iudæos ve- F
rò regis epistola talis erat, REX Antiochus senatui Iudæorum, & cæteris Iudæis salutẽ. Si valetis, sic estis vt volumus: sed & ipsi bene valemus. Adijt nos Menelaus dicẽs velle vos descẽdere ad vestros qui sunt apud nos. His igitur qui commeant vsq; ad diem tricẽsimum mensis Xanthici, damus dextras securitatis, vt Iudaicis vtantur cibis, & legibus suis, sicut & prius: & nemo eorum vllo modo molestiã patiatur de his quæ per ignorantiam gesta sunt. Misimus autem & Me-

nelaũ,qui vos alloquatur.Valete.Anno centeſimo quadrageſimooctauo,Xanthici menſis quintadecima die.Miſerunt autem etiam
G Romani epiſtolã ita ſe habentẽ.QVINTVS Memmius,& Titus Manilius legati Romanorum,populo Iudæorum ſalutem.De his quæ Lyſias cognatus regis conceſsit vobis, & nos conceſsimus.De quibus autem ad regem indicauit referendum, confeſtim aliquem mittite, diligentius inter vos conferentes:vt decernamus,ſicut congruit vobis. nos enim Antiochiam accedimus.Ideoq; feſtinate reſcribere, vt nos quoque ſciamus cuius eſtis voluntatis. Bene valete. Anno centeſimo quadrageſimooctauo, quintadecima die menſis Xanthici.

S. Iudas ac duces ipſius diuino freti auxilio pugnãt fœliciter aduerſus Ioppitas, Iãnitas, Arabes, Caſpin & Ephron ciuitates, item aduerſus Timótheum habentem ingentem exercitum, aduerſus præſidium Carnion, & Gorgiam:occiſis autem quibuſdã Iudæis, qui donarijs idolorũ ſuſtulerant, Iudas curat pro ipſorum peccatis offerri ſacrificium.

CAP. XII.

A HIs factis pactionibus Lyſias pergebat ad regẽ, Iudæi autem agriculturæ operam dabant.Sed hi qui reſederant Timótheus & Appollonius Gennæi filius, ſed & Hieronymus, & Demophon, ſuper hos & Nicanor Cypriarches, non ſinebant eos in ſilentio agere, & quiete.Ioppitæ verò tale quoddam flagitium perpetrârunt.rogauerunt Iudæos cum quibus habitabant,aſcẽdere ſcaphas quas parauerant,cum vxoribus, & filijs,quaſi nullis inimicitijs inter eos ſubiacentibus.Secundum commune itaque decretum ciuitatis, & ipſis acquieſcentibus, pacisq; cauſa nihil ſuſpectum habentibus: cùm in altum proceſsiſſent ſubmerſerunt nõ minus ducentos.Quam crudelitatem Iudas in ſuæ gentis homines factam vt cognouit, præcepit viris qui erant cum ipſo:& inuocato iuſto iudice Deo,venit aduerſus interfectores fratrum, & portum quidem nocte ſuccendit,ſcaphas exuſsit, eos autem qui ab
B igne refugerant,gladio peremit.Et cùm hæc ita egiſſet,diſceſsit quaſi iterum reuerſurus, & vniuerſos Ioppitas eradicaturus.Sed cùm cognouiſſet & eos qui erant Iamniæ, velle pari modo facere habitãtibus ſecum Iudæis, Iamnitis quoque nocte ſuperuenit,& portũ cum nauibus ſuccendit: ita vt lumen ignis appareret Ieroſolymis à ſtadijs ducẽtis quadraginta. Inde cum iam abijſſent nouem ſtadijs, & iter facerent ad Timótheum,commiſerunt cum eo Arabes quinque millia viri, & equites quingenti.Cumque pugna valida fieret,& auxilio Dei proſperè ceſsiſſet, reſidui Arabes victi petebant á Iuda dextram ſibi dari,promittentes ſe paſcua daturos, & in cæteris profuturos. Iudas autẽ arbitratus verè in multis eos vtiles,promiſit pacẽ:dextriſque acceptis, diſceſſêre ad tabernacula ſua. Aggreſſus eſt autem & ciuitatem quandam firmã pontibus murisq; circunſeptam, quæ à turbis habitabatur gẽtium promiſcuarum, cui nomen Caſpin. Hi verò qui intus erant C
cõfidentes in ſtabilitate murorum & apparatu alimoniarũ,remiſsius agebant,maledictis laceſſentes Iudam,ac blaſphemantes, ac loquentes quæ fas non eſt.Machabæus autem inuocato magno mundi principe, qui ſine arietibus & machinis ||tẽporibus Ieſu præci- Ioſue.6.e.
pitauit Iericho,irruit ferociter muris:& capta ciuitate per Domini voluntatẽ innumerabiles cædes fecit, ita vt adiacẽs ſtagnum ſtadiorum duorũ latitudinis, ſanguine infectũ fluere videretur. Inde diſceſſerunt ſtadia ſeptingẽta quinquaginta, & venerunt in Characa ad eos qui dicuntur Tubianæi,Iudæos: & Timótheum quidem in illis locis nõ comprehenderunt, nulloq; negotio perfecto regreſſus eſt, relicto in quodam loco firmiſsimo præſidio.Doſitheus autem & Soſipater, qui erant duces cum Machabæo,peremerũt à Timótheo relictos in præſidio,decem millia viros.At Machabæus ordinatis circum ſe D
ſex millibus, & conſtitutis per cohortes,aduerſus Timótheum proceſsit, habentem ſecum centum viginti millia peditum, equitumq; duo millia quingentos.Cognito autem Iudæ aduentu Timótheus præmiſit mulieres & filios & reliquum apparatũ,in præſidium quod Carnion dicitur.erat enim inexpugnabile, & acceſſu difficile propter locorum anguſtias. Cumq; cohors Iudæ prima apparuiſſet,timor hoſtibus incuſſus eſt, ex præſentia Dei qui vniuerſa conſpicit, & in fugam verſi ſunt alius ab alio,ita vt magis à ſuis deijcerentur,& gladiorum ſuorum ictibus debilitarentur. Iudas autem vehemẽter inſtabat puniẽs prophanos, & proſtrauit ex eis triginta millia virorum.Ipſe verò Timótheus incidit in partes Doſithei & Soſipatris:& multis precibus poſtulabat vt viuus dimitteretur,eo quòd multorũ ex Iudæis parẽtes haberet,ac fratres,quos morte eius decipi
eueniret. Et cùm fidem dediſſet reſtituturũ E
ſe eos ſecundum conſtitutum, illæſum eum dimiſerunt, propter fratrum ſalutem. Iudas autem regreſſus eſt à Carnion,interfectis vigintiquinque millibus. Poſt horum fugam & necem,mouit exercitum ad Ephron ciuitatem munitam, in qua multitudo diuerſarum gentium habitabat: & robuſti iuuenes

pro

pro muris consistentes fortiter repugnabãt: in hac autem machinæ multæ, & telorum erat apparatus. Sed cùm omnipotentem inuocassent, qui potestate sua vires hostium confringit, ceperunt ciuitatem: & ex eis qui intus erant, vigintiquinque millia prostrauerunt. Inde ad ciuitatem Scytharum abierunt, quæ ab Ierosolymis sexcẽtis stadijs aberat. Cõtestantibus autem his qui apud Scythopolitas erãt Iudæis, quòd benignè ab eis haberentur, etiam temporibus infœlicitatis quòd modestè secum egerint: gratias agentes eis, & exhortati etiam de cætero erga genus suum benignos esse, venerunt Ierosolymam die solenni septimanarum instante. Et F
post pentecosten abierunt contra Gorgiam præpositum Idumææ. Exiuit autem cum peditibus tribus millibus, & equitibus quadringentis. Quibus congressus, contigit paucos ruere Iudæorum. Dositheus verò quidam de Bacenoris eques, vir fortis, Gorgiã tenebat: & cum vellet illum capere viuum, eques quidam de Thracibus irruit in eum, humerumque eius amputauit: atq; ita Gorgias effugit in Maresa. At illis qui cum Esdrin erant, diutius pugnantibus & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem, & ducem belli fieri: incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit, Iudas autem collecto exercitu venit in ciuitatem Odollam: & cùm septima dies superueniret, secundum consuetudinem purificati, in eodem loco sabbathum egerũt. Et sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorũ tolleret, & cum parentibus poneret in sepulchris paternis. Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donarijs idolorum quæ apud Iamniã fuerunt, Deut. 7. d.
quibus lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifestum factum est ob hanc causam eos G
corruisse. Omnes itaq; benedixerũt iustũm iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. Atq; ita ad preces cõuersi, rogauerunt vt id quod factum erat delictum, obliuioni traderetur. At verò fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argẽti misit Ierosolymam offerri pro "peccato' sacrificium, bene & religiosè de resurrectione cogitans. (nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis) & quia cõsyderabat quòd hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiã. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.

"peccatis mortuorum

5. Menelaus Iudæus transfuga iussu Antiochi extremo afficitur supplicio: Antiochus verò maximum ducens in Iudæos exercitũ, semel ac iterũ victus & repulsus, multisq; millibus ex suis occisis, & Philippo rebellante, suppellex pacẽ cum Iudæis firmat iuramẽto, oblato in tẽplo sacrificio, Iudaq; in principẽ Ptolemaidis constituto. CAP. XIII.

ANno cẽtesimo quadragesimonono, A
cognouit Iudas Antiochum Eupatorẽ venire cum multitudine aduersus Iudæam, & cum eo Lysiam procuratorẽ & præpositum negotiorum, secum habentẽ peditum centum decem millia, & equitum quinq; millia, & elephãtos viginti duos, currus cum falcibus trecentos. Commiscuit autem se illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur Antiochum, non pro patria salute, sed sperans se constitui in principatũ. Sed Rex regum suscitauit animos Antiochi B
in peccatorem & suggerẽte Lysia hunc esse causam omnium malorum, iussit (vt eis est cõsuetudo) apprehensum in eodem loco necari. Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggestum vndiq; habens cineris: hæc prospectũ habebat in præceps. inde in cinerẽ deijci iussit sacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum. Et tali lege præuaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum. Et quidem C
satis iustè. nam quia multa erga arã Dei delicta cõmisit, cuius ignis & cinis erat sanctus: ipse in cineris morte damnatus est. Sed rex mẽte effrænatus veniebat, nequiorem se patre suo Iudæis ostensurus. Quibus Iudas cognitis, præcepit populo vt die ac nocte Dominum inuocarẽt, quo sicut semper, & nunc adiuuaret eos: quippe qui lege & patria, sanctoq; tẽplo priuari vererẽtur, ac populũ qui nuper paululũ respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi. Omnibus itaq; D
simul id faciẽtibus, & petentibus à Domino misericordiam cum fletu & ieiunijs, per triduum coutinuũ prostratis, hortatus est eos Iudas vt se præpararẽt. Ipse verò cum senioribus cogitauit prius quàm rex admoueret exercitum ad Iudæã, & obtineret ciuitatem, exire, & Domini iudicio cõmittere exitum rei. Dãs itaq; potestatẽ omnium Deo mũdi creatori, & hortatus suos vt fortiter dimicarent, & vsq; ad mortẽ pro legibus tẽplo, ciuitate, patria, & ciuibus starent: circa Modin exercitum cõstituit. Et dato signo suis Dei E
victoriæ, iuuenibus fortissimis electis, nocte aggressus aulã regiã, in castris interfecit viros "quatuor'millia, & maximũ elephantorũ "quatuordecim.
cũ his qui superpositi fuerãt: summoq; metu ac perturbatione hostiũ castra repleuerũt,

rebusque prosperè gestis abierunt. Hoc autem factum est die illucescente, adiuuante eum Domini protectione. Sed rex accepto
F gustu audaciæ Iudæorum, arte difficultatem locorum tentabat: & Bethsuræ quæ erat Iudæorum præsidium munitum, castra admouebat: sed fugabatur, impingebat, minorabatur. His autem qui intus erant, Iudas necessaria mittebat. Enuntiauit autem mysteria hostibus Rhodocus quidã de Iudaico exercitu, qui requisitus comprehensus est, & conclusus. Iterum rex sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris. dextram dedit: accepit: abijt. commisit cum Iuda: superatus est.
Vt autem cognouit rebellasse Philippum
G Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus Iudæos deprecans, subditusque eis iurat de omnibus quibus iustum visum est: & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit: Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaide vsque ad Gerrenos ducem & principem. Vt autem venit Ptolemaidam, grauiter ferebant Ptolemenses amicitiæ conuentionem, indignantes ne forte fœdus irrumperent. Tunc ascendit Lysias tribunal, & exposuit rationem, & populum sedauit, regressusque est Antiochiam & hoc modo regis profectio & reditus processit.

S. *Suggerente Alcimo qui summo destitutus erat sacerdotio, Nicanor in Iudæos missus à rege Demetrio, auditis Iudæ præclaris facinoribus, amicitiam cum eo contrahit: quam postmodum rege cogente soluens, dum Iudam nequit comprehendere, templi minatur euersionem, & senem Raziam Iudæum magnanimum apprehendere conatur: qui dum ab hostibus iam se capiendum videret, elegit potius constantissimo animo sibi mortem inferre, quam indigna pati ab hostibus, in quos proprijs manibus sua intestina proiecit.*

CAP. XIIII.

A SEd post triẽnij tempus cognouit Iudas & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida & nauibus, per portum Tripolis ascendisse ad loca opportuna, & tenuisse regiones aduersus Antiochũ & ducem eius Lysiã. Alcimus autem quidam qui summus sacerdos fuerat, sed voluntariè coinquinatus est temporibus commistionis, consyderans nullo modo sibi esse salutem, neque accessum ad altare, venit ad regem Demetrium centesimo quinquagesimo anno, offerens ei coronam aureã, & palmam, super hæc & talos qui templi esse videbantur. Et ipsa quidem die siluit. Tempus autem opportunum dementiæ suæ nactus, conuocatus à Demetrio ad consilium, & interrogatus quibus rebus & consilijs Iudæi niterentur: respondit, Ipsi qui dicuntur Assidæi Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus, bella nutriunt, & seditiones mouent, nec patiũtur regnum esse quietum. nã B
& ego defraudatus parentum gloria (dico autem summo sacerdotio) huc veni: primò quidẽ vtilitatibus regis fidẽ seruans, secundò autem etiam ciuibus consulens. nam illorum prauitate vniuersum genus nostrum non minimè vexatur. Sed* his singulis ô rex *ore.
cognitis, & regioni, & generi secundum humanitatem tuam promulgatã omnibus prospice. nam quamdiu supereſt Iudas, impossibile est pacem esse negotijs. Talibus autem ab hoc dictis, & cæteri amici hostiliter se habentes aduersus Iudam, inflãmauerunt Demetrium. Qui statim Nicanorem præpositum elephantorum ducem misit in Iudæam: datis mandatis vt ipsum quidẽ Iudam caperet: eos verò qui cum illo erant, dispergeret, & constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem. Tunc gentes quæ de Iudæa fugerant Iudam, congregatim se Nicanori miscebant, miserias & clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes. Audito itaq; Iudæi Nicanoris aduentu, C
& conuentu nationum, conspersi terra rogabant eum qui populum suum constituit, in æternum custodiret, quiq; suam portionem signis euidentibus protegit. Imperante autem duce statim inde mouerunt, conueneruntq; ad castellum Dessau. Simon verò frater Iudæ commiserat cum Nicanore: sed conterritus est repentino aduentu aduersariorum. Nicanor tamen audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem quã pro patriæ certaminibus habebant, sanguine iudicium facere metuebat. Quam ob rem præmisit Posidonium, & Theodotium, & Matthiam, vt darent dextras atque acciperent. Et cum diu de his consiliũ ageretur, & ipse dux ad multitudinẽ retulisset: omnium vna fuit sententia amicitijs annuere. Itaque diem constituerunt qua secretò inter se agerent: &* singulis sellæ prolatæ sunt & positæ. *d. 12.
Præcepit autem Iudas armatos esse locis opportunis: ne fortè ab hostibus repentè mali aliquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt. Morabatur autẽ Nicanor Ierosoly D
mis, nihilq; iniquè agebat, gregesq; turbarũ quæ cõgregatæ fuerant, dimisit. Habebat autem Iudã semper charum ex animo, & erat viro inclinatus. Rogauitq; eum ducere vxorem, filiosq; procreare. Nuptias fecit: quietè egit, comiterq; viuebant. Alcimus autem videns charitatem illorum adinuicem & conuentio-

uentiones, venit ad Demetrium, & dicebat Nicanorem rebus alienis assentire. Iudamq; regni insidiatorem successorem sibi destinasse. Itaq; rex exasperatus, & pessimis huius criminationibus irritatus, scripsit Nicanori, dicens grauiter quidem se ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Machabæum citius vinctum mittere Anthiochiam. Quibus cognitis Nicanor cõsternabatur, & grauiter ferebat, si ea quæ conuenerãt irrita faceret, nihil læsus à viro. sed quia regi resistere non poterat, opportunitatẽ obseruabat qua præ-
E ceptum perficeret. At Machabæus videns secum austerius agere Nicanorem, & consuetum occursum ferocius exhibentem, intelligens non ex bono esse austeritatem istam, paucis suorum cõgregatis occultauit se à Nicanore. Quod cùm ille cognouit fortiter se à viro præuentum, venit ad maximũ & sanctissimum templum: & sacerdotibus solitas hostias offerentibus, iussit sibi tradi virum. quibus cum iuramento dicentibus nescire se vbi esset qui quærebatur, extendens manum ad templum, iurauit, dicens, Nisi Iudam mihi vinctum tradideritis, istud Dei phanũ in planitiẽ deducam, & altare effodiam, & templum hoc Libero patri consecrabo. Et his dictis abijt. Sacerdotes autẽ protendentes manus in cœlum, inuocabant eum qui semper propugnator esset gentis ipsorum, hæc di-
F centes, Tu Domine vniuersorũ, qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuæ fieri in nobis. Et nunc sancte sanctorum omnium Domine, conserua in æternum impollutam domum istam, quæ nuper mundata est. Razias autem quidam de senioribus ab Ierosolymis delatus est Nicanori, vir amator ciuitatis, & bene audiẽs: qui pro affectu, Pater Iudæorum appellabatur. Hic multis temporibus continentiæ propositum tenuit in Iudaismo, corpusq; & animam tradere cõtentus pro perseuerantia. Volens autem Nicanor manifestare odium quod habebat in Iudæos, misit milites quingentos, vt eum comprehenderẽt. putabat enim si illum decepisset, sese cladem Iudæis maximam illaturum. Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam disrumpere atq; ignem admouere cupientibus, cùm iam cõprehenderetur, gladio se petijt: eligẽs nobiliter mori, potius quã
G subditus fieri peccatoribus, & cõtra natales suos indignis iniurijs agi. Sed cùm per festinationem nõ certo ictu plagam dedisset, & turbæ intra ostia irrumperent, recurrens audacter ad murum præcipitauit semetipsum viriliter in turbas: quibus velociter locum dantibus casui eius, venit per mediam cerui cem: & cùm adhuc spiraret, accensus animo surrexit: & cùm sanguis eius magno fluxu deflueret, & grauissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertransijt: & stans supra quandam petram præruptam, & iam exanguis effectus, complexus intestina sua, vtrisque manibus proiecit super turbas, inuocãs dominatorem vitæ ac spiritus vt hæc illi iterum redderet: atque ita vita defunctus est.

S. Iudas suos cõtra Nicanorem Dei potentiã contemnentẽ roborat, tum exhortatione, tũ nocturnæ apparitionis manifestatione de viso Ieremia pro populo Israël orãte: qui in Deum spem habentes ingentẽ prosternunt exercitũ, amputatis capite & manu Nicanoris, quæ Ierosolymis in memoriã diuinæ protectionis suspensa sunt, lingua eius blasphema auibus particulatim tradita, coq; die in annuam solennitatem instituto.

CAP. XV.

NIcanor autẽ vt comperit Iudã esse in A locis Samariæ, cogitauit cum omni impetu die sabbathi cõmittere bellũ. Iudæis verò qui illũ per necessitatẽ sequebãtur dicentibus, Ne ita ferociter, & barbarè feceris, sed honorẽ tribue diei sanctificationis & honora eum qui vniuersa cõspicit: ille infœlix interrogauit si est potens in cœlo qui imperauit agi diẽ sabbathorũ. Et respondẽtibus illis, Est Dominus viuus ipse in cœlo potẽs, qui iussit agi septimam diẽ, At ille ait, Et ego potẽs sum super terrã, qui impero sumi arma, & negotia regis impleri. Tamẽ nõ obtinuit vt cõsilium perficeret. Et Nicanor quidẽ cum summa superbia erectus cogitauerat cõmune trophæũ statuere de Iuda. Ma B chabæus autẽ semper confidebat cum omni spe auxilium sibi à Deo affuturũ, & hortabatur suos ne formidarent ad aduentũ Nationum, sed in mente haberẽt adiutoria sibi facta de cœlo, & nunc sperarẽt ab Omnipotẽte sibi affuturã victoriã. Et allocutus eos de lege & prophetis, admonens etiã certamina quæ fecerãt prius, prõptiores cõstituit eos: & ita animis eorum erectis simul ostẽdebat Gentiũ fallaciã, & iuramentorũ præuaricationẽ. Singulos autem illorũ armauit, non clypei & hastæ munitione, sed sermonibus optimis & exhortationibus, exposito digno fide somnio, per quod vniuersos lætificauit. E- C rat autẽ huiusce modi visus: Oniã qui fuerat summus sacerdos, virum bonũ & benignũ verecundũ visu, modestum moribus, & eloquio decôrum, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentẽ, orare pro omni populo Iudæorum. Post hoc apparuisse & alium virũ ætate & gloria mirabilẽ, & magni decôris habitudine circa illũ. Respõdentem vero Oniã dixisse, Hic est fratrũ amator, & populi Israel: hic est qui multũ orat pro

rat pro populo & vniuersa sancta ciuitate, Ieremias propheta Dei. Extendisse autem Ieremiam dextram, & dedisse Iudæ gladium aureum, dicentem, Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo deijcies aduersarios populi mei Israel. Exhortati itaque Iudæ sermonibus bonis valdè, de quibus extolli posit impetus, & animi iuuenum confortari, statuerunt dimicare & confligere fortiter: vt virtus de negotijs iudicaret, eo quòd ciuitas
D sancta, & templum periclitarentur. erat enim pro vxoribus & filijs, itemq; pro fratribus & cognatis minor solicitudo: maximus verò & primus pro sanctitate timor erat templi. sed & eos qui in ciuitate erant, non minima solicitudo habebat pro his qui congressuri erant. Et cùm iam omnes sperarent iudicium futurum, hostesq; adessent, atque exercitus esset ordinatus, bestiæ equitesq; opportuno in loco compositi consyderans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum varium armorum, & ferocitatem bestiarum, extendens manus in cœlum, prodigia facien
tem Dominum inuocauit, qui non secundum armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam. Dixit autem inuo-
E cans hoc modo, ‖ Tu Domine qui misisti an
4. Re. 19. g Tob. 1. d. Eccl. 48. d Isai. 37. g. gelum tuum sub Ezechia rege Iuda, & interfeciſti de castris Sennacherib centum octoginta quinq; millia: & nunc dominator cœlorum mitte angelum tuum bonũ ante nos in timore, & tremore magnitudinis brachij tui, vt metuant qui cum blasphemia veniunt aduersus sanctum populum tuum. Et hic quidem ita perorauit. Nicanor autẽ, & qui cum ipso erant, cum tubis & canticis admouebãt. Iudas verò, & qui cum eo erãt inuocato Deo per orationes congressi sunt: manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orãtes, prostrauerunt non minus triginta quinque millia, præsentia Dei magnificè delectati. Cumque cessassent, & cum gaudio redirent, cognouerunt Nicanorem ruisse cum armis suis. Facto itaque clamore, & perturbatione F excitata, patria voce omnipotentem Dominum benedicebãt. Præcepit autem Iudas qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, & manum cum humero abscissam Ierosolymam perferri. Quo cùm peruenisset, conuocatis contribulibus, & sacerdotibus ad altare, accersijt & eos qui in arce erant. Et ostenso capite Nicanoris, & manu nefaria quam extenderat cõtra domum sanctã omnipotentis Dei, magnificè gloriatus est. Linguã etiã impij Nicanoris præcisam iussit particulatim auibus dari: manũ autem dementis cõtra tẽplum suspendi. Omnes igitur cœli benedixerũt Dominũ dicentes, Benedictus qui locum suum incontaminatum seruauit. Suspendit autem Nicanoris caput in summa arce, vt euidens esset, & manifestum signum auxilij Dei. Ita G que omnes communi consilio decreuerunt nullo modo diem istum absque celebritate præterire: habere autem celebritatem tertiadecima die mensis Adar, quæ dicitur voce Syriaca, pridie Mardochæi diei. Igitur his erga Nicanorem gestis, & ex illis temporibus ab Hebræis ciuitate possessa, ego quoque in his faciam finem sermonis, Et si quidem benè, & vt historiæ competit, hoc & ipse velim: si autem minus dignè, concedendum est mihi. Sicut enim vinum semper bibere aut semper aquam, contrarium est, alternis autem vti delectabile: ita legentibus si semper exactus sit sermo, non erit gratus. Hic ergo erit consummatus.

Hieronymi in Euangeliſtas, ad *Damaſum Præfatio.*

NOVVM opus me facere cogis ex veteri: vt poſt exemplaria ſcripturarũ toto orbe diſperſa, quaſi quidam arbiter ſedeam: & quia inter ſe variant, quæ ſint illa quæ cum Græca conſentiant veritate, decernam. Pius labor, ſed periculoſa præſumptio, iudicare de cæteris, ipſum ab omnibus iudicandum: ſenis mutare linguã, & caneſcentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen aſſumpſerit, & à ſaliua quam ſemel imbibit viderit diſcrepare quod lectitat: non ſtatim erumpat in vocem, me falſarium, me clamãs eſſe ſacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Aduerſus quam inuidiam duplex cauſa me conſolatur: quòd & tu qui ſummus ſacerdos es, fieri iubes: & verum non eſſe quod variat, etiã maledicorum teſtimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides eſt adhibẽda: reſpondeant, quibus? tot enim ſunt exemplaria penè quot codices. Sinautẽ veritas eſt quærenda de pluribus: cur non ad Græcam originem reuertentes, ea quæ vel à vitioſis interpretibus male edita: vel à præſumptoribus imperitis emendata peruerſius: vel à librarijs dormitantibus aut addita ſunt, aut mutata, corrigimus? Neque verò ego de veteri diſputo teſtamento: quod à Septuaginta ſenioribus in Græcam linguam verſum, tertio gradu ad nos vſq; peruenit. Non quæro quid Aquila, quid Symmachus ſapiãt: quare Theodotion inter nouos & veteres medius incedat. Sit illa vera interpretatio quam Apoſtoli probauerunt. De nouo nunc loquor teſtamẽto: quod Græcum eſſe nõ dubium eſt: excepto apoſtolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium Chriſti Hebraicis literis edidit. Hoc certè cum in noſtro ſermone diſcordat, & diuerſos riuulorũ tramites ducit: vno de fonte quærẽdus eſt. Prætermitto eos codices quos à Luciano & Eſycio nuncupatos, paucorum hominũ aſſerit peruerſa contentio: quibus vtiq; nec in toto veteri inſtrumento poſt Septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in nouo profuit emendaſſe: cum multarum gẽtium linguis ſcriptura ante trãſlata, doceat falſa eſſe quæ addita ſunt. Igitur hæc præſens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum euangelia quorum ordo eſt iſte, Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes: codicum Græcorum emendata collatione, ſed veterum, quæ ne multum à lectionis Latinæ cõſuetudine diſcreparẽt, ita calamo imperauimus, vt his tantum quæ ſenſum videbãtur mutare correctis, reliqua manere pateremur vt fuerant.

Alia eiuſdem præfatio. Ex proœmio commentariorum quos ſcripſit in Matthæum.

PLVRES fuiſſe qui Euangelia ſcripſerunt, Lucas Euangeliſta teſtatur, dicens, Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare narrationem rerum quæ in nobis completæ ſunt: ſicut tradiderũt nobis qui ab initio ipſi viderunt ſermonem, & miniſtrauerunt ei: & perſeuerantia vſque in præſens tempus monimenta declarant, quæ à diuerſis authoribus edita, diuerſarum hæreſum fuêre principia: vt eſt illud iuxta Aegyptios & Thomam & Mathiam & Bartholomæũ, duodecim quoq; apoſtolorum, & Baſilidis atque Apellis ac reliquorum, quos enumerare longiſsimum eſt: cum hæc tantum impræſentiarum neceſſe ſit dicere, extitiſſe quoſdam qui ſine ſpiritu & gratia Dei conati ſunt magis ordinare narrationem, quã hiſtoriæ texere veritatem. Quibus iure poteſt illud propheticũ coaptari, Væ qui prophetant de corde ſuo: qui ambulant poſt ſpiritum ſuum: qui dicunt, Hæc dicit Dominus: & Dominus non miſit eos. De quibus & Saluator in Euangelio Iohannis loquitur, Omnes qui ante me venerunt fures fuerunt & latrones. Qui venerunt, non qui miſsi ſunt. Ipſe enim ait, Veniebant, & ego non mittebam eos. In venientibus præſumptio temeritatis, in miſsis obſequium ſeruitutis eſt. Eccleſia autem quæ Domini voce ſupra Petram fundata eſt: quam introduxit rex in cubiculum ſuum, & ad quam per foramen deſcẽſionis occultè miſit manum ſuam, ſimilis damulæ hinnuloq; ceruorum: quatuor flumina, paradiſi inſtar eructans: quatuor angulos & annulos habet, per quos quaſi arca teſtamenti & cuſtos legis Domini, lignis immobilibus vehitur. Primus omnium Matthæus eſt publicanus cognomento

gnomento Leui:qui euangelium in Iudæa Hebræo ſermone edidit:ob eorum vel maximè cauſam, qui in Ieſum crediderant ex Iudæis,& nequaquam legis vmbram, ſucce dente euangelij veritate ſeruabant. Secundus Marcus, interpres apoſtoli Petri,& Alexandrinæ eccleſiæ primus epiſcopus, qui Dominum quidem ſaluatorem ipſe nõ vidit, ſed ea quæ audierat magiſtrum prædicantem,iuxta fidem magis geſtorum narrauit quàm ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochenſis: cuius laus in euangelio, qui & ipſe diſcipulus apoſtoli Pauli in Achaiæ Bithyniæque partibus volu men condidit,quædam altius repetens: & vt ipſe in procemio confitetur, audita magis quàm viſa deſcribens. Vltimus Iohannes apoſtolus & euangeliſta, quẽ Ieſus amauit plurimum:qui ſupra pectus Domini recum bens, puriſsima doctrinarum fluenta potauit,& qui ſolus de cruce meruit audire,Ecce mater tua. Is cum eſſet in Aſia, & iam tunc hæreticorum ſemina pullularent Cherinti, Hebionis, & cæterorum qui negant Chriſtum in carne veniſſe, quos & ipſe in epiſtola ſua antichriſtos vocat, & apoſtolus Paulus frequenter percutit: coactus eſt ab omnibus penè tunc Aſiæ epiſcopis, & multarum eccleſiarum legationibus de diuinitate Saluatoris altius ſcribere, & ad ipſum (vt ita dicam) Dei verbum, non tam audaci quàm fœlici temeritate prorũpere. Vnde & eccleſiaſtica narrat hiſtoria, cùm à fratribus cogeretur vt ſcriberet, ita facturũ ſe reſpondiſſe, ſi indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur:quo expleto, reuelatione ſaturatus, in illud procœmiũ è cœlo veniens eructauit, In principio erat verbum:& verbum erat apud Deum:& Deus erat verbum. hoc erat in principio apud Deum. Hæc igitur quatuor euangelia multo antè prædicta, Ezechieſis quoque volumen probat: in quo prima viſio ita contexitur, Et in medio ſimilitudo quatuor animalium,& vultus eorum facies hominis,& facies leonis,& facies vituli,& facies aquilæ. Prima hominis facies, Matthæum ſignificat:qui quaſi de homine exorſus eſt ſcribere,Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid,filij Abraham. Secunda Marcum,in qua vox leonis in eremo rugientis auditur,Vox clamantis in deſerto,Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Tertia vituli, quæ Euangeliſtam Lucam à Zacharia ſacerdote ſumpſiſſe initium præfigurat. Quarta Iohannem Euangeliſtam, qui aſſumptis pennis aquilæ,& ad altiora feſtinans,de verbo Dei diſputat. Cætera quæ ſequuntur,in eundem ſenſum proficiunt, Crura eorum recta, & pennati pedes: & quocunque ſpiritus ibat, ibant,& non reuertebantur:& dorſa eorum plena oculis: & ſcintillæ ac lampades in medio diſcurrentes,& rota in rota,& in ſingulis quatuor facies. Vnde & Apocalypſis Iohannis, poſt expoſitionem vigintiquatuor ſeniorum, qui tenentes citharas & phialas, adorãt agnum Dei,introducit fulgura & tonitrua & ſeptem ſpiritus diſcurrentes, & mare vitreum, & quatuor animalia plena oculis,dicens,Animal primum ſimile leoni, & ſecundum ſimile vitulo,& tertium ſimile homini,& quartũ ſimile aquilæ volanti. Et poſt paululum, Plena erant,inquit,oculis, & requiem non habebant, die ac nocte dicentia, Sanctus, ſanctus,ſanctus Dominus Deus omnipotens,qui erat,& qui eſt,& qui venturus eſt. Quibus cunctis perſpicuè oſtenditur quatuor debere tantũ euangelia ſuſcipi, & omnes apocryphorum nænias mortuis magis hæreticis quam eccleſiaſticis viuis canendas.

Hieronymus in Catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum.

MATTHÆVS qui & Leui,ex publicano apoſtolus,primus in Iudæa propter eos qui ex circunciſione crediderant, Euangelium Chriſti Hebraicis literis verbisque compoſuit. Quod quis poſtea in Græcum tranſtulerit, non ſatis certum eſt. Porrò ipſum Hebraicum habetur vſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca,quam Pamphilus martyr ſtudioſiſsimè confecit. Mihi quoq; à Nazarẽis, qui in Berrhœa vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur,deſcribendi facultas fuit. In quo animaduertendum, quòd vbicunq; Euangeliſta,ſiue ex perſona ſua, ſiue perſona Domini Saluatoris, veteris ſcripturæ teſtimonijs vtitur,non ſequatur Septuaginta tranſlatorum authoritatem,ſed Hebraicam,è quibus illa duo ſunt, Ex Ægypto vocaui filium meum. Et, Quoniam Nazaræus vocabitur.

Sanctum Iesu Christi Euangelium secundum Matthæum.

S. *A quibus maioribus Christus secundum carnem descenderit: angelus instruit Ioseph de Mariæ sponsæ suæ cõceptione, partuq; futuro.*

CAP. I.

A LIBER generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham.
Lucæ.3.e. Gen.21.d. 25.d. ‖Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob. ‖Iacob Gen.29.d. 38.g. autem genuit Iudã & fratres eius. Iudas autem genuit Phares & Zarã de 1.Par.2.a. Thamar. ‖Phares autem genuit Esron. Esrõ autem genuit Aram. Aram aũt genuit Aminadab. Aminadab aũt genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. Salmon autem ge
Ruth.4.d. nuit Booz de Rahab. ‖Booz aũt genuit O-
2.Reg.12.f bed ex Ruth. Obed autem genuit Iesse. ‖Iesse
1.Par.3.b. autẽ genuit Dauid regem. Dauid autem rex, genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. ‖Sa-
B lomõ autem genuit Roboam. Roboam autẽ genuit Abiam. Abia autẽ genuit Asa. Asa aũt genuit Iosaphat. Iosaphat autẽ genuit Iorã. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezeciam. Eze-
2.Par.36. a.b. cias autem genuit Manassen. ‖Manasses autem genuit Amõ. Amon aũt genuit Iosiam.
4.Re.24.c Iosias autem genuit ‖Iechoniã & fratres eius
1.Para.3.c. in trãsmigratione Babylonis. ‖Et post trãsmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autẽ genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem C genuit Mathan. Mathan autẽ genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ: de qua natus est Iesus qui vocatur Christus.

Omnes itaq; generationes ab Abraham vsq; ad Dauid, generationes quatuordecim. & à Dauid vsq; ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. & à trãsmigratione Babylonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim. Christi autem generatio sic erat. Cùm esset despõsata mater eius Maria, Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de spiritu sancto. Ioseph aũt vir eius cùm esset iustus, & nollet eam ‖traducere: voluit occultè di- Deut.24.a
mittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce D
angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens, Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. pariet autem filium: ‖& vocabis nomẽ eius Iesum. ipse e- Lucæ.2.a.
nim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. (Hoc autem totum factum est vt adimpleretur quod dictũ est à Domino per prophetam dicentem, ‖Ecce virgo in vtero Isaiæ.7.c. habebit, & pariet filium: & "vocabunt' nomen eius Emmanu-el, quod est interpretatum Nobiscum-Deus) Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini, & accepit coniugẽ suam. Et nõ cognoscebat eam donec peperit filiũ suum primogenitũ: & vocauit nomen eius Iesum. "vocabitur.

S. *Quomodo magi cũ muneribus ad Christum natũ peruenerint: de Herodis in infantes sæuitia & Christi in Ægyptũ exilio, ipsiusq; reditu in terram Israel.* CAP. II.

CVm ergo natus esset Iesus in Beth- A
léhẽ "Iudæ' in diebus Herodis regis, "Iudæa.7.
ecce Magi ab oriente vénerunt Ierosolymã, dicentes, Vbi est qui natus est rex Iudæorum? vidimus enim stellam eius in oriẽte, & vênimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo. Et cõgregans omnes principes sacerdotum & Scribas populi, suscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, In Beth-léhẽ Iudæ. Sic enim scriptũ est per prophetam, ‖Et tu Beth-léhem Mich.5.a.
Terra-Iuda, nequaquam minima es in prin Ioan.7.f.
cipibus Iuda: ex te enim exiet dux qui "regat' "reget.5.

B populum meum Israel. Tũc Herodes clàm vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis. & mittens illos in Beth-léhem, dixit, Ite, & interrogate diligenter de puero: & cùm inueneritis, renuntiate mihi, vt & ego veniens adorem eũ. Qui cùm audissent regem, abierunt. & ecce stella quam viderant in oriẽte antecedebat eos, vsquedum veniẽs staret suprà, vbi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valdè. Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius. & procidentes adorauerunt eum: ‖ & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurũ, thus, & myrrham. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suã. Qui cùm recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum: & esto ibi vsquedum dicam tibi. Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum & matrẽ eius nocte: & secessit in Aegyptum. Et erat ibi vsq; ad obitum Herodis: vt adimpleretur quod dictũ est à Domino per prophetã dicentem, ‖ Ex Aegypto vocaui filium meum. Tunc Herodes videns quoniã illusus esset à Magis, iratus est valdè: & mittens occîdit omnes pueros qui erãt in Bethléhẽ & in omnibus finibus eius, à bimatu & infrà, secundum tẽpus quod exquisierat à Magis, Tunc adimpletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam dicẽtem, ‖ Vox in rama audita est. ploratus & vlulatus multus. Rachel plorãs filios suos, & noluit cõsolari, quia nõ sunt. Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Aegypto, dicẽs, Surge, & accipe puerum & matrem eius. & vade in Terrã-Israel. defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Qui cõsurgens, accepit puerum & matrem eius, & vẽnit in Terram-Israel. Audiẽs autẽ quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illo ire: & admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth: vt adimpleretur quod dictum est per prophetas, Quoniã Nazaræus vocabitur.

Psal. 71. b.

C

Osee. 11. a

Iere. 31. c.

D

S. Ioannes Baptista (cuius vitæ austeritas describitur) pœnitentiam iuxta Isaiæ vaticiniũ in deserto prædicat: & populo ad ipsum cõfluente, reprehendit Pharisæos vnà cũ Sadducæis, docens vt dignos faciant fructus pœnitentiæ: & quantũ suus à Christi baptismo differat. Super Christum autẽ à Iohanne baptizatũ descendit Spiritus sanctus, & vox patris cœlitus audita est. CAP. III.

IN diebus autem illis venit Iohãnes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens, ‖ Pœnitentiam agite: "appropinquabit' enim regnum cœlorũ. Hic est enim "qui dictus' est per Isaiã prophetam dicentẽ, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Ipse autem Iohannes habebat vestimẽtum de pilis camelorũ, & zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autẽ eius erat locustæ & mel syluestre. Tũc exibat ad eum Ierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem: & baptizabantur ab eo in Iordane, cõfitentes peccata sua. Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum veniẽtes ab baptismũ suum, dixit eis. Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abrahã. dico enim vobis quoniã "potẽs est' Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iã enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum, "excidetur, & in ignem mittetur'. Ego quidẽ baptizo vos in aqua in pœnitentiã. qui autem post me venturus est (fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare,) ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. ‖ Cuius vẽtilabrum in manu sua, & permũdabit aream suam: & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem, ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo. Iohannes autẽ prohibebat eum, dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondens autem Iesus, dixit ei, Sine modo, sic enim decet nos implere omnẽ iustitiam. Tunc dimisit eum. Baptizatus autem ▷Iesus', confestim ascendit de aqua. & ecce aperti sunt ei cœli: & vidit spiritũ Dei descendentem sicut columbã, & venientem super se. Et ecce vox de cœlis dicens, Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui.

A

Marci. 1. a. Lucæ. 3. a. Isai. 45. d. Zacha. 1. a. Isai. 40. a. Iohan. 1. c. Marci. 1. a. Lucæ. 3. b.

"appropinquauit. 3.

"de quo dictum.

B

"potest. 6.

"excidetur, & in ignem mittitur. 4.

C

Marci. 1. b. Lucæ. 3. d.

D

▷. 4.

S. Christus in deserto post ieiunium quadraginta dierum vincit diaboli tentationes: & capto Iohanne secedens in Capharnaum, pœnitentiam prædicat: piscatores Petrũ & Andreã, Iacobũ & Iohannẽ Zebedæi ad se vocat: annuntians quoq; Galilæis Euãgeliũ varias curat infirmitates, turbis ipsum comitãtibus. CAP. IIII.

TVnc Iesus ductus est in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cùm ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esurijt. Et accedens tẽtator, dixit ei, Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Qui respõdens dixit, Scriptũ est, ‖ Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei

A

Marci. 1. b. Lucæ. 4. a.

Deut. 8. a.

Dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei, Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, ‖Quia angelis suis "mandabit" de te & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus rursum, Scriptũ est, ‖Nõ tentabis Dominum Deum tuum. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valdè: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Tunc dicit ei Iesus, Vade *satana: scriptum est enim, ‖Dominum Deum tuum adorabis: & illi soli seruies. Tunc reliquit eum diabolus: & ecce angeli accesserunt, & ministrabãt ei. Cũ autem audisset Iesus quòd Iohannes traditus esset, ‖secessit in Galilæam: & relicta ciuitate Nazareth, vênit ‖& habitauit in Capharnaum maritima, in finibus Zabûlõ & Nephthali, vt adimpleretur quod dictũ est per Isaiã prophetã, ‖Terra Zabûlon & terra Nephthali, via maris trans Iordanem "Galilææ"-gentium: populus qui "sedebat" in tenebris, vidit lucẽ magnam: & sedentibus in regione "vmbræ" mortis. lux orta est eis. Exinde cœpit Iesus prædicare, & dicere, Pœnitentiã agite: "appropinquabit" enim regnũ cœlorũ. ‖Ambulans autẽ Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Symonẽ qui vocatur Petrus, & Andreã fratrem eius, mittentes rete in mare (erãt enim piscatores) & ait illis, Venite post me: & faciã vos fieri piscatores hominum. At illi cõtinuò relictis retibus secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacôbum Zebedæi & Iohannẽ fratrẽ eius in naui cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua: & vocauit eos. Illi autẽ statim relictis retibus & patre, secuti sunt eum. Et circuibat Iesus totã Galilæã, docens in synagógis eorũ, & prædicãs Euangeliũ regni: & sanans omnẽ languorẽ & omnẽ infirmitatẽ in populo. Et abijt opinio eius in totã Syriã. & obtulerũt ei omnes malè habentes, varijs lãguoribus & tormẽtis cõprehensos, & qui dæmonia habebãt, & lunaticos, & paralyticos, & curauit eos: & secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, & Decapoli, & de Ierosolymis, & de Iudæa, & de trans-Iordanem.

Pſal.70.c. "mandauit
Deut.6.c.
*poſt me.4.
Deut.6.c. 10.d.
Marci.1.c.
Lucæ.4.c. Iohan.4.f.
Iſaiæ.9.a.
C
"Galilæa.2. "ambulabat
"& vmbra
"appropinquauit.10. Marci.1.a. Lucæ.5.a.
D

S. *Octo tradit beatitudines: Apostolos salem terræ & lucẽ mũdi dicit: nec venit vt soluat legem aut prophetas sed adimpleat, docens de non irascendo fratri, sed vt ei reconciliemur, de non cõcupiscenda muliere, de membro scandalizante abijciendo, de vxore extra casum adulterij non dimittenda: nõ iurandũ, nec malo resistendum, inimicos diligendos, & de male meritis bene merendum.*

CAP. V.

VIdens autẽ *turbas, ascendit in montẽ: & cùm sedisset, accesserũt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos, dicens, ‖Beati pauperes spiritu: quoniã ipsorũ est regnum cœlorũ. ‖Beati mites: quoniã ipsi possidebunt terrã. Beati qui lugent: quoniã ipsi consolabuntur. ‖Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiã: quoniã ipsi saturabũtur. Beati misericordes: quoniã ipsi misericordiã cõsequentur. Beati mũdo corde: quoniã ipsi Deum videbunt. Beati pacifici: quoniã *filij Dei vocabũtur. ‖Beati qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam: quoniã ipsorũ est regnũ cœlorũ. Beati estis cùm maledixerint vobis *& persecuti vos fuerint & dixerint omne malũ aduersum vos mentiẽtes, propter me: gaudete & exultate, quoniã merces vestra copiosa est in cœlis. sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos. Vos estis sal terræ. Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? ad nihilũ valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & cõculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Nõ potest ciuitas abscõdi supra montẽ posita. ‖neq; accendunt lucernã, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrũ, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra corã hominibus: vt videant opera vestra bona, & glorificent patrẽ vestrum qui in cœlis est. Nolite putare quoniã veni soluere legẽ aut prophetas. nõ veni soluere: sed adimplere. ‖Amen quippe dico vobis, donec trãseat cœlũ & terra, iota vnum aut vnus apex nõ præteribit à lege: donec omnia fiant. ‖Qui ergo soluerit vnũ de mãdatis istis minimis, & docuerit sic homines: minimus vocabitur in regno cœlorum, qui autẽ fecerit & docuerit hic magnus vocabitur in regno cœlorũ. Dico enim vobis quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quã scribarũ & pharisæorum, non intrabitis in regnũ cœlorũ. Audistis quia dictũ est antiquis nõ ocides. qui autẽ occiderit, reus erit iudicio. Ego aũt dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca: reus erit cõcilio. Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehẽnæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade prius "reconciliari" fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. ‖Esto consentiens aduersario tuo citò dum es in via cum eo: ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimum quadrãtem. Audistis quia dictum est antiquis, Non mœcha-*

A *Ieſus.
Lucæ.6.d. Pſalm.37.
Iſaiæ.65.b
Pſalm.24.
*ipſi.2. 1.Petr.3.c. Marci.9.g. Lucæ.14.g
*homines.
B
"reconciliare.6.
Lucæ.12.g
Exod.20.e Marci.9.g. Infra.18.b.
C
Lucæ.16.d
Iacobi.2.b
Exod.29.e Deut.5.b.
D

mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierẽ ad cõcupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.
E Quòd ſi oculus tuus dexter ſcãdalizat te, erue eũ, & proijce abs te. expedit enim tibi vt pereat vnum mẽbrorum tuorum, quã totũ corpus tuum mittatur in gehennã. Et ſi dextra manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, & proijce abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum mẽbrorum tuorum, quã totum corpus tuum eat in gehennam. Dictum eſt autem,
Deut.24.a. Infra.19.b. Marci.10.b Lucæ.16.d ‖Quicunque dimiſerit vxorẽ ſuam, det ei libellum repudij. Ego autem dico vobis quia omnis qui dimiſerit vxorẽ ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari: & qui
F dimiſſam duxerit, adulterat. Iterum audiſtis
1.Cor.7b.d Leuit.19.b Exod.20. Deut.5.b. quia dictum eſt antiquis, ‖Nõ periurabis: reddes autẽ Domino iuramenta tua. Ego autẽ dico vobis nõ iurare omnino. neq; per cœlũ: quia thronus Dei eſt. neq; per terram: quia ſcabellum eſt pedum eius. neque per Ieroſolymã: quia ciuitas eſt magni regis. neq; per caput tuum iuraueris: quia non potes vnum
Iacobi.5.c. capillum album facere aut nigrum. ‖Sit ſermo autẽ veſter, eſt, eſt, non, non: quod autẽ his abundãtius eſt, à malo eſt. Audiſtis quia
Exod.21.d. Deut.19.d. Leuit.24.d dictum eſt, ‖Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis nõ reſiſtere malo: ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alterã: ‖&
Lucæ.6.e 1.Cor.6.b. ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicã tuam tollere: dimitte ei & palliũ. &
Deut.15.b ▷6. quicunq; te angariauerit mille paſſus, vade cum illo ▷alia' duo. ‖Qui petit à te, da ei: &
G volenti mutuare à te, ne auertaris. Audiſtis
Leuit.19.d quia dictum eſt, ‖Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicũ tuum. Ego autẽ dico vobis, diligite inimicos veſtros, benefa-
Luc.6.d.e cite his qui oderunt vos: ‖& orate pro perſequentibus & calumniantibus vos: vt ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem
*habetis.2. habebitis'? nónne & publicani hoc faciunt? Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantùm, quid amplius facitis? nónne & ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt.

S. Docet Chriſtus quomodo faciendæ ſint eleemoſina & oratio, traditq́ue diſcipulis formam orandi, & offenſas alijs condonandi: item quo modo ſit ieiunandum, quod non in terra ſed in cœlo theſaurizandum, oculus mundandus, non ſeruiendum duobus dominis: vetat itaq́ue ſollicitudinem de victu, veſtitu & de craſtino.

CAP. VI.

ATtendite ne iuſtitiã veſtrã faciatis A coram hominibus vt videamini ab eis: alioquin mercedẽ nõ habebitis apud patrẽ veſtrũ qui in cœlis eſt. Cũ ergo facis eleemoſinã, noli tuba canere ante te, ſicut hypocritæ faciũt in ſynagogis & in vicis, vt honorificẽtur ab hominibus: amen dico vobis receperũt mercedẽ ſuã. Te aũt faciente eleemoſinã, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua: vt ſit eleemoſina tua in abſcõdito, & pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi. Et cũ oratis, nõ eritis ſicut hypocritæ, qui amãt in ſynagogis & in angulis platearũ ſtãtes orare, vt videãtur ab hominibus: amẽ dico vobis, receperũt mercedẽ ſuã. Tu aũt cũ oraueris, intra in cubiculũ tuũ, & clauſo oſtio, ora patrẽ tuũ in abſcõdito: & pater tuus qui videt in abſcõdito, reddet tibi. Orãtes aũt nolite multũ loqui, ſicut ethni B ci*: putãt enim quòd in multiloquio ſuo ex- *faciunt. audiantur. Nolite ergo aſsimulari eis. ſcit enim pater veſter quid opus ſit vobis, antequã petatis eũ. Sic ergo vos orabitis, ‖Pater noLucæ.11.a. ſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomẽ tuum. Adueniat regnũ tuũ. Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra. Panẽ noſtrum ſuperſubſtantialẽ da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tẽtationẽ. Sed libera nos à malo. Amẽ. ‖Si enim dimiſe Marci.11.c. Eccle.28.a ritis hominibus peccata eorũ: dimittet & vobis pater veſter cœleſtis delicta veſtra. Si aũt non dimiſeritis hominibus: nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. Cũ autẽ ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. exterminãt enim facies ſuas, vt pareãt hominibus ieiunãtes. Amen dico vobis quia receperũt mercedẽ ſuã. Tu aũt cum ieiunas, vnge caput tuũ, & faciẽ tuã laua: ne videaris hominibus ieiunãs, ſed patri tuo qui eſt in abſcõdito: & pater tuus qui videt in abſcõdito, red Lucæ.12.d det tibi. Nolite theſaurizare vobis theſauros C in terra: vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiũt & furãtur. Theſaurizate autẽ vobis theſauros in cœlo: vbi neq; ærugo neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. ‖Vbi enim eſt theſaurus Lucæ.11.c. tuus, ibi eſt & cor tuum. Lucerna corporis ▷tui', eſt oculus ▷tuus'. Si* oculus tuus fue- ▷.6. ▷.5. rit ſimplex: totum corpus tuum lucidũ erit. *igitur.1. Si autem oculus tuus fuerit nequam: totum corpus tuum tenebroſum erit. Si ergo lumen quod in te eſt, tenebræ ſunt: ipſæ tenebræ quantæ erũt? ‖Nemo poteſt duobus do- Lucæ.16.c minis ſeruire. aut enim vnum odio habebit, & alterũ diliget: aut vnum ſuſtinebit, & al- Lucæ.12.c terum contemnet. Non poteſtis Deo ſeruire, & mãmónæ. Ideo dico vobis, ‖ne ſolliciti 1.Petr.5.b. Pſal.54.d. ſitis

sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nônne anima plus est quã esca: & corpus plus quàm ve
D stimentum? Respicite volatilia cœli quoniã non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis pascit illa. Nónne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitans, potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Et de vestimento quid solliciti estis? Consyderate lilia agri quomodo crescunt: non laborãt neque nent. Dico autem vobis quoniã nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si autem fœnum agri
‡ modicæ. quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos ‖ minimæ fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicẽtes, Quid mãducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia, gẽtes inquirunt. Scit enim pater vester quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiã eius: & hæc omnia adijcientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. crastinus enim dies sollicitus erit sibiipsi. sufficit diei malitia sua.

S. *Docet non iudicandũ, de festuca in oculo fratris, & trabe in proprio oculo: sanctũ non dãdum canibus: omnẽ petentem, quærentem & pulsantẽ à Deo exaudiri: faciendũ alijs quod nobis fieri volumus: per angustam portam ad vitam intrandum: quomodo dinoscantur falsi prophetæ, & arbor bona à mala: cõparatio de audiente Christi verba & operante, aut non operante iuxta illa.* CAP. VII.

A NOlite iudicare, vt non iudicemini.
* Nolite cõdẽnare vt nõ condemnemini. Luc. 6.f. Roman. 2.a Marci. 4.c. Luc. 6.f.
* Frater. *In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: ‖ & in qua mẽsura mẽsi fueritis, remetietur vobis. Quid autẽ vides festucã in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo nõ vides? Aut quomodo dicis fratri tuo, *Sine eijciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eijce primùm trabẽ de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucã de oculo fratris tui. Nolite dare sanctum canibus: neq; mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè cõculcent eas pedibus suis, & cõuersi dirumpant
Infra. 21. c. Marc. 11. c. Luc. 11. b. Ioha. 14. b. 16. c. Iacobi. 1. g. vos. ‖ Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Aut quis est ex vo-
B bis homo, quẽ si petierit filius suus panem, nunquid lapidẽ porriget ei? Aut si piscẽ petierit, nunquid serpentẽ porriget ei? Si ergo
▸. 5. vos cùm sitis mali, nostis bona ▸data'dare filijs vestris: quanto magis pater vester qui in
Lucæ. 6. e. Tobiæ. 4. c cœlis est, dabit bona petentibus se? Omnia ergo quæcunq; vultis vt faciãt vobis homines: * & vos facite illis. Hæc est enim lex & prophetæ. Intrate per angustã portã: quia lata porta, & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrãt per eam. Lucæ. 13. e. ‖ Quã angusta porta & arcta via est quæ du- ‖ Quoniã. 3.
C cit ad vitam: & pauci sunt qui inueniunt eam. Attẽdite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. ‖ à fructibus eorũ cognoscetis eos. Nunquid colligũt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autẽ arbor, malos fructus facit. Non potest arbor bona, malos fructus facere: neque arbor mala, bonos fructus facere. ‖ Omnis arbor quæ nõ facit fru- Supra. 3. c. ctũ bonum excidetur, & in ignẽ mittetur, Igitur ex fructibus eorũ cognoscetis eos. Nõ omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnũ cœlorum: sed qui facit voluntatẽ patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnũ cœlorum. ‖ Multi dicent mihi in Luc. 13. e. f illa die, Domine Domine, nõne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, Quia nunquã noui vos: ‖ discedite à me * qui ope- Psalm. 6. c.
* omnes ramini iniquitatem. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea: assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suã super petrã, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domũ
D illã, & non cecidit. fundata enim erat super petrã. Et omnis qui audit verba mea hæc, & nõ facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificauit domum suã super arenã: & descendit pluuia & venerunt flumina, & flauerunt vẽti, & irruerunt in domum illã, & cecidit, & fuit ruina illius magna. Et factum est: cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & nõ sicut scribæ ▸eorum' & pharisæi.

Infr. 25. d. Lucæ. 13. f. Lucæ. 6. g. Roma. 2. b Iacobi. 1. d. Marci. 1. c. Lucæ. 4. c.

▸. 4.

S. *Curatum leprosum Iesus mittit ad sacerdotes, sanat puerũ Centurionis cuius fidẽ cõmendat, item socrum Petri febricitantem alios q; plurimos malè habentes: verbo spiritus eijcit: Scribã sequi volentem reijcit, alium verò patre insepulto mox sequi iubet: nauicula fluctibus periclitante, excitatus à discipulis mare sedat: duos quoque dæmoniacos apud Gerasẽnos liberat, demonibus in porcos ingredi permittens, quo viso Gerasẽni precantur vt à suis finibus discedat.* CAP. VIII.

CVm autem descendisset de mõte, secutæ sunt eum turbæ multæ: & ecce
A leprosus veniens adorabat eum, dicens, Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, di-

Marci. 1. d. Lucæ. 5. c.

cens, Volo. Mundare. Et cõfeſtim mundata eſt lepra eius. Et ait illi Ieſus, Vide nemini dixeris: ſed vade ‖oſtẽde te ſacerdoti, & offer
Leu. 14. a munus quod præcepit Moyſes, in teſtimonium illis. Cùm autẽ introiſſet Capharnaũ,
Lucæ. 7. a. acceſsit ad eum Cẽturio, rogans eum, & dices, Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur. Et ait illi Ieſus, Ego veniã, & curabo eum. Et reſpõdens Cẽturio, ait, Domine, nõ ſum dignus vt intres ſub tectũ meũ: ſed tãtum dic verbo, & ſanabitur puer meus: Nam & ego homo ſum ſub
.13. poteſtate ordinatus, habens ſub me milites: & dico huic vade, & vadit: & alij, veni, & venit, & ſeruo meo, fac hoc, & facit. Audiens autẽ Ieſus, miratus eſt: & ſequẽtibus ſe
B dixit, Amẽ dico vobis non inueni tantam fi
Malac. 1. c. de in Iſrael. Dico autẽ vobis quòd multi ‖ab Oriente & Occidente venient, & recũbent cum Abrahã & Iſaac & Iacob in regno cœlorum: filij autẽ regni eijcientur in tenebras exteriores. ibi erit fletus & ſtridor dentiũ. Et dixit Ieſus Centurioni, Vade: & ſicut credidiſti fiat tibi. Et ſanatus eſt puer in illa hora. Et cùm veniſſet Ieſus in domum Petri,
Marci. 1. c. ‖vidit ſocrum eius iacentẽ & febricitãtem:
Lucæ. 4. f. & tetigit manum eius, & dimiſit eã febris, &
Marci. 1. d. ſurrexit, & miniſtrabat ei. ‖Veſpere autẽ fa-
Lucæ. 4. g cto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & eijciebat ſpiritus verbo: & omnes male habẽtes curauit, vt adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiã prophetã, dicentem, ‖Ipſe
Iſaiæ. 53. b infirmitates noſtras accepit: & ægrotatio-
1. Pet. 2. d. nes *portauit. Videns autẽ Ieſus turbas multas circum ſe, iuſsit *ire trans fretum. ‖Et ac-
*noſtras. *diſcipulos. Lucæ. 9. g. cedẽs vnus ſcriba, ait illi. Magiſter, ſequar te
C quocunq; ieris. Et dicit ei Ieſus, Vulpes foueas habẽt, & volucres cœli nidos: filius autem hominis nõ habet vbi caput *reclinet.
*ſuum. Alius autem de diſcipulis eius ait illi, Domine permitte me primùm ire, & ſepelire patrẽ meum. Ieſus autẽ ait illi. Sequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et aſ-
Marc. 4. d. Lucæ. 8. d. cendente eo in nauiculam, ſecuti ſunt eum diſcipuli eius: & ecce motus magnus factus eſt in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus, ipſe verò dormiebat. Et acceſſerunt ad
diſcipuli eius. eum, & ſuſcitauerunt eum dicentes, Domine, ſalua nos, perîmus. Et dicit eis, Quid timidi eſtis modicæ fidei? Tunc ſurgens imperauit ventis & mari, & facta eſt tranquillitas magna. Porrò homines mirati ſunt dicẽtes, Qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt
Marci. 5. a. ei? Et cùm veniſſet trãs fretum in regionem
Lucæ. 8. d. Geraſenorum, occurrerunt ei duo habentes
D dæmonia, de monumentis exeuntes, ſæui nimis, ita vt nemo poſſet tranſire per viã illã. Et ecce clamauerunt dicentes, Quid nobis & tibi Ieſu fili Dei? Veniſti huc ante tẽpus torquere nos? Erat autem non lõgè ab illis grex multorum porcorum paſcens. Dæmones autẽ rogabãt eum dicẽtes, Si eijcis nos, mitte nos in gregẽ porcorum. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos, & ecce impetu abijt totus grex per præceps in mare & mortui ſunt in aquis. Paſtores autem fugerunt: & venientes in ciuitatem, nuntiauerũt omnia, & de ijs qui dæmonia habuerãt. Et ecce tota ciuitas exijt obuiàm Ieſu. Et viſo eo, rogabãt vt tranſiret à finibus eorum.

S. *Paralyticum curat, ſcribis murmurantibus quòd dixiſſet remiſſa illi peccata: vocat Matthæum publicanum, & reſpondet Phariſæis murmurantibus quòd cum publicanis ederet, quodq; ipſius diſcipuli non ieiunarent: mulierẽ à ſanguinis profluuio liberat: filiam principis mortuã ſuſcitat: viſu duobus cæcis reſtituto, dæmoniacum mutum ſanat: & vbiq; prædicans, omnes ſanat infirmitates, dicens multam eſſe meſſem, paucos verò operarios.* CAP. IX.

ET aſcendẽs *in nauiculã, trãsfretauit: A
Marci. 2. a. Lucæ. 5. d. *Ieſus. & venit in ciuitatem ſuã. Et ecce offerebãt ei paralyticum iacentẽ in lecto. Et videns Ieſus fidem illorum, dixit paralytico, Cõfide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra ſe, Hic blaſphemat. Et cùm vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, dixit, Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Quid eſt facilius, dicere, Dimittuntur tibi peccata* *: an dicere, *tua. Surge & ambula? Vt autẽ ſciatis quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata: tunc ait paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuã. Et ſurrexit, & abijt in domum ſuã. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum
Marci. 2. b. Lucæ. 5. f. qui dedit poteſtatem talem hominibus. ‖Et cùm trãſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in telónio, Matthæum nomine. Et ait illi, Sequere me. Et ſurgens, ſecutus eſt eum. Et factum eſt: diſcumbẽte eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Et videntes phariſæi, dicebant diſcipulis B
eius, Quare cum publicanis & peccatoribus mãducat magiſter veſter? At Ieſus audiens, ait, Nõ eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus. eũtes autẽ diſcite quid eſt ‖Mi-
Oſeæ. 6. c. Infra. 12. a. 1. Tim. 1. c. ſericordiã volo, & nõ ſacrificium. Nõ enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores*. Tũc acceſſerunt ad eum diſcipuli Iohãnis dicentes, Quare nos & phariſæi ieiunamus frequẽter: diſcipuli autẽ tui non ieiunãt? Et ait illis Ieſus, Nunquid poſſunt filij ſpõſi lugere quãdiu cum illis eſt ſponſus? Venient autem
*ad pœnitẽtiam. 2.

dies

Marci.2.c. Luc.5.f.g. Lucæ.22.d

dies cum auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt. Nemo autem immittit commissu ram panni rudis in vestimentum vetus. tollit enim plenitudinem eius à vestimento: & peior scissura fit. Neq; mittunt vinum nouum in vtres veteres. alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt. Marc.5.b. Lucæ. 8.f. Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt: C & ambo conseruantur. Hæc illo loquente ad

"adorauit.7 eos, ecce princeps vnus accessit, & "adorabat' ▷.12. eum, dicens, ▷Domine' filia mea modo de- ▷.10. functa est: sed veni, impone manum ▷tuam' super eam, & viuet. Et surgens Iesus, sequebatur eum, & discipuli eius. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius. Dicebat enim intra se, Si tetigero tantum vestimentum eius: salua ero. At Iesus conuersus & videns eam, dixit, Cõfide filia, fides tua te salua fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora. Et cũ venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines

"dixit ad eos i. & turbã tumultuantem, "dicebat', Recedite: non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cũ eiecta esset turba, intrauit & tenuit manũ eius. * Et surrexit puel

*& dixit, Puella surge la. Et exijt fama hæc in vniuersam terrã illã. Et trãseunte inde Iesu, secuti sunt eum duo D cæci clamantes & dicentes, Miserere nostri fili Dauid. Cùm autẽ venisset domum, accesserũt ad eum cæci. Et dicit eis Iesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei, Vtiq; Domine. Tũc tetigit oculos eorũ, dicẽs, Secundum fidem vestrã fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum, & comminatus est illis Iesus, dicẽs, Videte ne quis sciat. Illi aũt exeuntes diffamauerunt eum in tota terra illa. Egressis autem illis, ecce obtulerũt ei ho- Infra.12.b Marci.3.c. Lucæ.11.b minem mutum, dæmonium habentem. ‖ Et eiecto dæmonio, locutus est mutus, & mirate sunt turbæ, dicentes, Nunquam apparuit sic in Israel. Pharisæi autẽ dicebant, In principe dæmoniorum eijcit dæmones. Et circuibat Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in synagógis eorum, & prædicãs Euan gelium regni, & curans omnem languorem Marc.6.c. Lucę.10.a & omnem infirmitatem. Videns autem turbas, misertus est eis, quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem. Tunc dicit discipulis suis, Messis quidẽ multa, operarij autẽ pauci. Rogate ergo dominũ messis vt emittat operarios in messem suam.

S. Legatio ac instructio duodecim Apostolorum (quorũ hîc nomina recẽsentur) ad Euãgelizandũ Iudæis, & dæmoniacos infirmosq; curãdos: qui aduersus mala hîc imminẽtia præmonẽtur & roborãtur. Christus nõ venit vt mittat pacẽ sed gladiũ, ipsq; corã hominibus cõfitendus est, nec quicquã eius amori præponendũ: honorans aũt alios propter Christum, honorat Christũ, & ita mercedem recipiet. CAP. X.

ET cõuocatis duodecim discipulis suis, A dedit illis potestatem spirituum im- Marci.3.b. mundorum vt eijcerent eos, & curarent omnem lãguorem, & omnem infirmitatem. Duodecim autẽ Apostolorũ nomina sunt hæc: Primus, Simõ qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Iacõbus Zebedæi, & Iohannes frater eius, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, & Iacõbus Alphæi & * Thaddæus, Simõ Ca- *Lebbæus, qui cognomi natus est.1. nanæus, & Iudas Iscariotes, qui & tradidit eũ. Hos duodecim misit Iesus, præcipiẽs eis, dicens: In viã gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Is- Marci.6.a. rael. Euntes autẽ prædicate, dicentes, Quia Lucæ.9.a. & 10.a. appropinquauit regnum cœlorũ. Infirmos Actu.13.g. curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite. gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurũ, neq; argentum, neq; pecuniam in zonis vestris: nõ perã in via neq; duas tunicas, neq; calceamẽta, neq; virgã. dignus enim est operarius cibo suo. In B quãcunq; autem ciuitatẽ aut castellum in- Lucæ.10.e traueritis, interrogate quis in ea dignus sit: 1.Tim.5.c. & ibi manete donec exeatis. Intrãtes autẽ in domũ, salutate eã, dicentes, Pax huic domui Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eã. si autem nõ fuerit digna: pax vestra reuertetur ad vos. Et quicunque nõ receperit vos, neq; audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo vel ciuitate

*‖ excutite puluerẽ de pedibus vestris. Amen *illa.1. Actu.13.g. dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomo- Lucæ.10.a rum & Gomorrhæorum in die iudicij, quã illi ciuitati. Ecce ego mitto vos sicut ouesin medio luporum. Estote ergo prudẽtes sicut serpẽtes, & simplices sicut columbæ. Cauete autẽ ab hominibus. Tradent enim vos in cõcilijs, & in sinagógis suis flagellabũt vos: & ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus. ‖ Cũm Luc.12.b. autẽ tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quod loquamini. nõ enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet autẽ frater fratrẽ C in mortẽ, & pater filium: & insurgent filij in parentes, & morte eos afficiẽt, & eritis odio omnibus *propter nomẽ meum. qui autem *hominibus perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Cũ autẽ persequentur vos in ciuitate ista: fugite in aliã. amẽ dico vobis, nõ cõsummabi tis ciuitates Israel donec veniat filius homi Lucæ.6.f. Ioha.13.b. nis. ‖ Nõ est discipulus super magistrum, nec &.15.c. seruus

ſeruus ſuper dominum ſuum. ſufficit diſcipulo vt ſit ſicut magiſter eius: & ſeruo, ſicut dominus eius. Si patremfamiliâs Beelzebub vocauerunt:quãto magis domeſticos eius?Ne ergo timueritis eos.‖Nihil enim eſt Marci.4.c Lucæ.8.c. &.12.a. opertum,quod nõ reuelabitur:& occultum, quod non ſcietur.Quod dico vobis in tenebris,dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Et nolite timere eos qui occcîdunt corpus, animã autem nõ poſſunt occidere:ſed potius timete eum qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.Nónne duo paſſeres aſſe væneunt: & vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine patre veſtro? Veſtri autem & capilli capitis D omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere: Marc.8.d. multis paſſeribus meliores eſtis vos.‖Omnis Lucæ.9.c. &.12.b. ergo qui cõfitebitur me coram hominibus 2.Tim.2.b confitebor & ego eum coram patre meo qui Lucæ.12.f. in cœlis eſt. qui autem negauerit me coram hominibus: negabo & ego eum corã patre meo qui in cœlis eſt. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram.non veni pacem mittere:ſed gladium. veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum,& filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam:& inimici hominis,do Mich.7.b. meſtici eius.‖Qui amat patrem aut matrem Lucæ.14.f plus quàm me,non eſt me dignus. & qui a- Iufra.16.d. mat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus.‖Et qui nõ accipit crucem ſuam, & Lucæ.9.c. 14.f.17.g. ſequitur me:non eſt me dignus.‖Qui inue- Iohan.12.d nit animam ſuam:perdet illam. & qui perderit animam ſuam propter me: inueniet eam.‖Qui recipit vos, me recipit:& qui me Lucæ.10.c Iohan.13.c recipit, recipit eum qui me miſit. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ: mercedẽ prophetæ accipiet. & qui recipit iuſtum in nomine iuſti: mercedem iuſti accipiet. Marci.9.f. ‖Et quicunq; potum dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine diſcipuli:amen dico vobis,non perdet mercèdem ſuam.

S. Iohannes de carcere nũtios mittit ad Ieſum: quibus poſt Chriſti reſpõſum abeuntibus, ipſe coram turbis laudat Iohannem, Iudæos verò pueris in foro inuicẽ acclamãtibus aſſimilat, exprobrans ciuitatibus obſtinatis in quibus plurimas fecerat virtutes: cõfeſsio Ieſu ad patrẽ: oneratos ad ſe vocat Chriſtus, dicẽs iugũ ſuũ eſſe ſuaue. CAP. XI.

A ET factum eſt: & cùm conſummaſſet Lucæ. 7.c. Ieſus præcipiens duodecim diſcipulis ſuis,tranſijt inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum.Iohannes autem cùm audiſſet in vinculis opera Chriſti: mittens duos de diſcipulis ſuis,ait illi,Tu es qui venturus es:an alium expectamus? Et reſpõdens Ieſus ait illis, Euntes renuntiate Iohanni quæ audiſtis & vidiſtis,Cæci vident, claudi ambulant,leproſi mundantur,ſurdi audiunt,mortui reſurgunt,pauperes euangelizantur. & beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me.Illis autem abeuntibus, cœpit Ieſus dicere ad turbas de Iohanne.Quid exiſtis in deſertum videre? arundinem vento agitatam?Sed quid exiſtis videre?hominem mollibus veſtitum?Ecce qui mollibus veſtiuntur,in domibus regum ſunt.Sed quid exiſtis videre?prophetam? Etiam dico vobis, B & pluſquã prophetam.Hic enim de quo ſcriptum eſt, ‖ Ecce ego mitto angelum meum Mala.3.a. ante faciem tuam, qui præparabit viam tuã ante te.Amen dico vobis,non ſurrexit inter natos mulierum maior Iohanne Baptiſta. qui autem minor eſt in regno cœlorum,maior eſt illo.‖A diebus autẽ Iohannis Bapti- Luc..16.d. ſtæ vſq; nunc, regnum cœlorum vim patitur,& violenti rapiunt illud. Omnes enim prophetæ & lex, vſq; ad Iohannem prophetauerunt:& ſi vultis recipere, ‖ipſe eſt Elias Mala.4.b. qui venturus eſt.Qui habet aures audiendi, Lucæ.7.c. audiat.‖Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtã? Similis eſt pueris ſedentibus in foro: qui clamantes coæqualibus dicunt, Cecinimus vobis,& non ſaltaſtis: lamentauimus,& nõ planxiſtis. Vênit enim Iohan- C nes neq; manducans neq; bibens:& dicunt, Dæmonium habet.Vênit filius hominis mãducans & bibens:& dicunt,Ecce homo vorax & potator vini,publicanorum & peccatorum amicus. Et iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis.‖Tunc cœpit exprobrare ciuitati- Lucæ.10.c bus, in quibus factæ ſunt plurimæ virtutes eius quia non egiſſent pœnitentiã. Væ tibi Corozáin,væ tibi Beth-ſaida: quia ſi in Tyro & Sidône factæ eſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis,olim in cilicio & cinere pœnitentiã egiſſent.Veruntamen dico vobis: Tyro & Sydôni remiſsius erit in die iudicij, quàm vobis,Et tu Capharnaum, nunquid vſq; in cœlum exaltaberis? vſq; in infernum deſcendẽs.quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in te,fortè mãſiſſent vſq; in hanc diem. Veruntamen dico vobis quia Terræ-Sodomorum remiſsius erit in D Lucę.10.d die iudicij, quàm tibi.‖In illo tẽpore reſpõdens Ieſus dixit,Confiteor tibi pater domine cœli & terræ quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus,& reuelaſti ea paruulis.Ita pater: quoniam ſic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita ſunt à patre meo.Et nemo nouit filium, niſi pater:neq; patrem quis nouit,niſi filius,& cui voluerit filius reuelare, Venite ad me omnes qui laboratis,& onerati eſtis:& ego reficiam vos. ‖Tollite

Iere.6.a. ‖Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris. ‖Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue.

1.Ioan.5.a

S. *Diſcipulos ſpicas ſabbatho vellẽtes excuſat, manum quoq; aridam ſabbatho curat: Phariſæorum machinationi tacitus cedens, variosq; à ſe curatos ſilere præcipiens, implet Iſaiæ vaticinium: dæmoniaco cæco & muto curato, Phariſæos ipſum in Beel-zebub eijcere dæmonia blaſphemantes cõuincit falſum dicere: dicens blaſphemiam in Spiritum ſanctum irremiſſibilẽ, & de omni verbo otioſo reddendam rationem: Scribis autem & Phariſæis ſignum petentibus, dandum dicit Ionæ ſignum: & quæ ſint mater & fratres ipſius.* CAP. XII.

Marc.2.d. Lucæ.6.a. A IN illo tempore abijt Ieſus per ſata ſabbatho: diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas, & manducare.

v.4. Phariſæi autem videntes, dixerunt ei, Ecce, diſcipuli tui faciunt quod non licet ▷eis' facere ſabbathis, At ille dixit eis, Non legiſtis

1.Re.21.b. quid ‖fecerit Dauid quando eſurijt, & qui cum eo erãt: quomodo intrauit in domum Dei, & panes propoſitionis comẽdit, quos

Leui.24.b Num.28.b non licebat ei edere, neq; his qui cum eo erant, niſi ‖ſolis ſacerdotibus? ‖Aut non legiſtis in lege quia ſabbathis ſacerdotes in templo ſabbathum violãt, & ſine crimine ſunt?

Oſeæ.6.c. Dico autem vobis quia tẽplo maior eſt hîc. Si autem ſciretis quid eſt, ‖Miſericordiam volo, & non ſacrificium: nunquam condemnaſſetis innocentes. dominus enim eſt filius hominis etiam ſabbathi.

Marci.3.a. Lucæ.6.b *erat.1. Et cùm inde tranſiſſet, venit in ſynagôgã eorum. Et ecce homo *manum habẽs aridã, & interrogabant eum dicentes, Si licet ſabbathis curare? vt accuſarent eum. Ipſe aũt dixit illis, Quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnã: & ſi ceciderit hæc ſabbathis in foueã, nõne tenebit & leuabit eã? Quanto magis melior eſt homo oue? Itaq; licet ſabbathis benefacere. Tunc ait homini, Extende manum tuã. Et extendit: & reſtituta eſt ſanitati ſicut altera. Exeuntes autẽ Phariſæi, cõſilium faciebant aduerſus eũ quomodo perB derent eum. Ieſus aũt ſciens, receſsit inde: & ſecuti ſunt eũ multi, & curauit eos omnes. & præcepit eis ne manifeſtum eum facerẽt. Vt

Iſaiæ.42.a adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiã prophetam, dicentem, ‖Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam ſpiritum meum ſuper eum, & iudicium gentibus nuntiabit. Nõ cõtendet neq; clamabit: neq; audiet aliquis in platẽis vocem eius. arundinẽ quaſſatam nõ cõfringet, & linum fumigans nõ extinguet: donec eijciat ad victoriã iudicium: & in nomine eius Gentes ſperabunt. ‖Tunc oblatus eſt ei dæmonium habẽs, cæcus, & mutus: & curauit eum, ita vt loqueretur & videret. Et ſtupebant omnes turbæ, & dicebant, Nunquid hic eſt filius Dauid? Phariſæi autem audientes, dixerunt, Hic nõ eijcit dæmones niſi in Beel-zebub principe dæmoniorũ. Ieſus aũt ſciẽs cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum diuiſum cõtra ſe, deſolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuiſa cõtra ſe, nõ ſtabit. Et ſi ſatanas ſatanã eijcit, aduerſus ſe diuiſus eſt. quomodo ergo ſtabit regnum eius? Et ſi ego in Beel-zebub eijcio dæmones: filij veſtri in quo eijciunt? Ideo ipſi iudices veſtri erunt. Si autem ego in ſpiritu Dei eijcio dæmones: igitur peruẽnit in vos regnũ Dei. aut quomodo poteſt quiſquam intrare in domum fortis, & vaſa eius diripere: niſi prius alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiet? Qui nõ eſt mecum cõtra me eſt: & qui nõ congregat mecum, ſpargit. ‖Ideo dico vobis: omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem 'blaſphemia' non remittetur. Et quicunque dixerit verbum cõtra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit cõtra ſpiritũ ſanctum, non remittetur ei neq; in hoc ſæculo neq; in futuro. Aut facite arborem bonã, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. ſi quidẽ ex fructu arbor agnoſcitur. Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? ‖ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo, de bono theſauro profert bona: & malus homo de malo theſauro profert mala. Dico autẽ vobis quoniam omne verbũ otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationẽ de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis cõdemnaberis. Tunc reſponderunt ei quidam de Scribis & Phariſæis, dicentes, Magiſter, volumus à te ſignum videre. Qui reſpõdẽs ait illis, ‖Generatio mala & adultera ſignũ quærit: & ſignum nõ dabitur ei, niſi ſignũ Ionæ prophetæ. ‖Sicut enim fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & tribus noctibus: D ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: ‖Viri Niniuitæ ſurgẽt in iudicio cũ generatione iſta, & cõdemnabunt eã: quia pœnitentiã egerunt in prædicatione Ionæ, & ecce plus quã Ionas hîc. Regina auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta, & cõdemnabit eã: quia vẽnit à finibus terræ audire ſapientiã Salomonis, & ecce plus quàm Salomõ hîc. Cùm autẽ immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærẽs requiẽ, & nõ inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domum meam vnde exi-

Marci.3.c. Lucæ.11.b

Marci.3.d. Lucæ.12.b

'blaſphemia'

Lucæ.6.g.

Lucæ.11.d.

Ionæ.2.a.

Ionæ.3.b.

3.Reg.3.a. 2.Par.10.a

de exiui. Et veniens, inuenit eam vacantem scopis mundatã, & ornatam. Tunc vadit, & assumit septẽ alios spiritus secum nequiores
4.Petr.2.d. se, & intrantes habitãt ibi: ‖ & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit
Marc.3.d. Lucæ.8.c. & generationi huic pessimæ. ‖ Adhuc eo loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres stabãt foris, quærẽtes loqui ei. Dixit aũt ei quidam, Ecce mater tua & fratres tui foris, stãt
*loqui tecũ. 2. quærẽtes *te'. At ipse respõdens dicenti sibi, ait, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extẽdens manũ in discipulos suos dixit, Ecce mater mea & fratres mei. Quicũq; enim fecerit voluntatẽ patris mei qui in cœ
*6.9. lis est: ipse me° * frater & soror, & mater est.

S. Sedens in nauicula proponit turbis parabolas seminantis ac zizaniorũ, quas etiam discipulis interpretatur: item parabolas de grano sinâpis, de fermẽto in farina occultato, de thesauro & margarita inuentis: de reti in mare misso, quam parabolã etiã declarat: docens in patria sua, ait, prophetã nõ esse sine honore nisi in propria patria. CAP. XIII.

A IN illo die exiens Iesus de domo, sedebat
Marc.4.a. Lucæ.8.a. secus mare. ‖ Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita vt in nauiculã ascendẽs sederet: & omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in parabolis dicens, Ecce,
semẽ suum exijt qui seminat, seminare. Et dũ seminat, quædã ceciderunt secus viã, & venerunt volucres cœli, & comederunt ea. Alia autẽ ceciderunt in petrosa, vbi nõ habebãt terrã multam: & cõtinuò exorta sunt, quia non habebant altitudinẽ terræ. sole autem orto æstuauerunt: & quia nõ habebant radicem, aruerunt. Alia autẽ ceciderunt in spinas: & creuerunt spinæ, & suffocauerunt ea. Alia aũt ceciderunt in terrã bonã: & dabãt fructum,
*centũ, aliud sexaginta, aliud trigin ta. 1. Sic Paulo post. aliud *centesimum, aliud sexagesimũ, aliud tricesimũ'. Qui habet aures audiendi, audiat.
Et accedentes discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Qui respõdens, ait illis, Quia vobis datum est nosse *mysteria' regni cœlorum: illis aũt nõ est datum. ‖ Qui
*mysterium Infra.25.c B enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem nõ habet, & quod habet auferetur ab eo. Ideò in parabolis loquor eis: quia videntes nõ vident, & audientes nõ audiunt, neq; intelligũt. *& adimpletur' in eis prophetia Isaiæ
*vt adimpleatur *dicentis. Isaiæ. 6.c. Matt.4.b. Lucæ. 8.b Iohan.12.f *dicens', ‖ Auditu audietis, & nõ intelligetis: & videntes videbitis, & nõ videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserũt. nequando videãt oculis, & auribus audiãt,
Actu.28.f. Rom.11.b. Lucæ.10.d Marc.4.b. Lucæ.8.b. & corde intelligãt, & cõuertantur, & sanem eos. ‖ Vestri autem beati oculi quia vident, & aures vestræ quia audiunt. Amen quippe dico vobis quia multi prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & nõ viderunt: & audire quæ auditis, & nõ audierunt. Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis C
qui audit verbum regni & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est: hic est qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud, non habet autem in se radicem, sed est temporalis. facta autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuò scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis: hic est qui verbum audit, & solicitudo sæculi istius & fallacia diuitiarum suffôcat verbum, & sine fructu efficitur. Qui verò in terram bonã seminatus est: hic est qui audit verbum, & intelligit, & fructũ affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud verò tricesimum. Aliam parabolam proposuit illis, dicẽs, Simile factum est regnum cœlorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. cum autem dormirent homines, vênit inimicus eius, & superseminauit zizania in
medio tritici, & abijt. Cùm autem creuisset D herba, & fructum fecisset: tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem serui patrisfamilias, dixerunt ei, Domine, nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis *imus, & *igitur. 1. colligimus ea? Et ait, Non: ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite vtraq; crescere vsq; ad messem: & in tempore messis dicam messoribus, Colligite primũ zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum. ‖ Aliam para- Marc.4.d. Lucæ.13.d
bolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum cœlorum grano sinápis, quod accipiens homo seminauit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus: cùm autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant, & habitent in ramis eius. ‖ Aliam parabolam locu- Lucæ.13.c. Marc.4.d.
tus est eis. Simile est regnum cœlorũ fermen- E to, quod acceptum mulier abscõdit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis: vt impleretur quod dictum erat per
prophetã dicentem, ‖ Aperiã in parabolis os Psal.77.a. meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Tunc dimissis turbis vênit in domum: & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, Edissere nobis parabolã zizaniorũ agri. Qui respõdẽs ait illis, Qui seminat bonũ semen, est filius hominis. Ager autẽ: est

mun-

mundus. Bonũ verò ſemen: hi ſunt filij regni. Zizania autẽ: filij ſunt nequam. Inimicus autem qui ſeminauit ea: eſt diabolus. Apoc.14.c d. ‖Meſsis verò, cõſummatio ſæculi eſt. Meſſores autem: angeli ſunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: ſic erit in cõſummatione ſæculi. F mittet filius hominis angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & ſtridor dentium. Sapien.3.b Dani.12.b. ‖Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi audiat. Simile eſt regnum cœlorũ theſauro abſcondito in agro: quem qui inuẽnit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit agrum illum. Iterum ſimile eſt regnum cœlorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretioſa margarita, abijt, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam. Iterum ſimile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in ma- ▷.3. re, & ex omni genere▷piſcium' cõgreganti. quam, cùm impleta eſſet, educentes, & ſecus littus ſedentes, elegerunt bonos in vaſa, malos autem foras miſerunt. Sic erit in conſummatione ſeculi, exibunt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittẽt G eos in caminum ignis. ibi erit fletus & ſtridor dentium. Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam*. Ait illis, Ideo omnis ſcriba doctus in regno cœlorum, ſimilis eſt homini patrifamiliâs, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera. Et factum eſt: cùm conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, tranſijt inde. Marc.6.a. Lucæ.4.e. Iohan.4.f. ‖Et veniens in patriam ſuam, docebat eos in ſynagogis eorum, ita vt mirarentur, & dicerent, Vnde huic ſapientia hæc, & virtutes? Nõne hic eſt fabri filius? Nónne mater eius Iohan.6.e dicitur Maria: ‖& fratres eius, Iacôbus & Ioſeph, & Simõ & Iudas: & ſorores eius, nõne oẽs apud nos ſunt? Vnde ergo huic omnia iſta? Et ſcandalizabantur in eo. Ieſus autẽ dixit eis, Nõ eſt propheta ſine honore, niſi in patria ſua, & in domo ſua. Et nõ fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorũ.

S. Caput Iohannis datur puellæ ſaltatrici: Ieſus quinque virorum millia in deſerto quinque panibus & duobus piſcibus ſatiat, ſublatis duodecim reliquiarum cophinis: & ſuper mare ambulans diſcipulos tempeſtate agitatos confortat, Petrumq; à ſubmerſione liberat: in Terra-Geneſar varij curantur languores tactu veſtimenti ipſius. CAP. XIIII.

A Marc.6.b. Lucæ.9.a. Marc.6.c. Luc.3.d. Infra.21.e. IN illo tempore ‖audiuit Herodes tetrarcha famã Ieſu: & ait pueris ſuis, Hic eſt Iohãnes Baptiſta: ipſe ſurrexit à mortuis & ideò virtutes operantur in eo. ‖Herodes enim tenuit Iohannem, & alligauit eum: & poſuit in carcerem propter Herodiadẽ vxorem *fratris ſui. Dicebat enim illi Iohannes, Nõ licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, timuit populum: quia ſicut prophetam eum habebant. Die autẽ natalis Herodis ſaltauit filia Herodiadis in medio: & placuit Herodi. Vnde cum iuramẽto pollicitus eſt ei dare quodcunque poſtulaſſet ab eo. At illa præmonita à matre ſua, Da mihi, inquit, hic in diſco caput Iohannis Baptiſtæ. Et contriſtatus eſt rex: propter iuramentum autẽ & eos qui pariter recumbebant, iuſſit dari, Miſitque, & decollauit Iohannem in carcere. Et allatum eſt caput eius in diſco: & datum eſt puellæ, & attulit matri ſuæ. Et accedentes diſcipuli eius, tule- B runt corpus*, & ſepelierunt illud: & veniẽtes nuntiauerunt Ieſu. ‖Quod cùm audiſſet Ieſus, ſeceſsit inde in nauicula, in locum deſertum ſeorſum. & cùm audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eum pedeſtres de ciuitatibus. Et exiens vidit turbam multam: & miſertus eſt eis, & curauit languidos eorum. Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, dicentes, Deſertus eſt locus, & hora iã præterijt: dimitte turbas, vt euntes in caſtella, emant ſibi eſcas. Ieſus autem dixit eis, Nõ habent neceſſe ire: date illis vos manducare. Reſponderunt ei, Nõ habemus hic niſi quinque panes & duos piſces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cùm iuſsiſſet turbam diſcumbere ſuper fœnum: acceptis quinque panibus & duobus piſcibus, aſpiciẽs in cœlum benedixit & fregit, & dedit diſcipulis C panes, diſcipuli autẽ turbis. Et manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autẽ fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. ‖Et ſtatim *iuſsit Ieſus diſcipulos aſcẽdere in nauiculã, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimiſſa turba aſcendit in mõtem ſolus orare. Veſpere autẽ facto ſolus erat ibi. nauicula autẽ in medio mari iactabatur fluctibus. erat enim contrarius ventus. Quarta aũt vigilia noctis, vénit ad eos ambulans ſuper mare. Et vidẽtes eũ ſuper mare ambulantẽ turbati ſunt, dicẽtes, Quia phantaſma eſt, Et præ timore clamauerunt, Statimq; Ieſus locutus eſt eis, dicens, Habete fiduciam: ego ſum, nolite timere. Reſpondens aũt Petrus dixit, Domine ſi tu es, iube me ad te venire D ſuper aquas. At ipſe ait, Veni. Et deſcẽdes Petrus de nauicula, ambulabat ſuper aquã vtveniret ad Ieſum. Videns verò ventum validũ, timuit: & cùm cœpiſſet mergi, clamauit dicens,

*Philippi.2

*eius. Lucæ.9.b Mar.6.d.e Iohan.6.a

Marci.6.f. Iohan.6.b *compulit.7

*Domine.

dicẽs, Domine, ſaluum me fac. Et continuò Ieſus extendens manum, apprehendit eum: & ait illi, Modicæ fidei quare dubitaſti? Et
*ascendisset. cùm *aſcendiſſent' in nauiculam, ceſſauit ventus. Qui autem in nauicula erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicẽtes, Verè fi-
Marc. 6. g. lius Dei es. ‖ Et cùm trãsfretaſſent, venerunt in Terram-Geneſar. Et cùm cognouiſſent eum viri loci illius, miſerunt in vniuerſam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes: & rogabant eum vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, ſalui facti ſunt:

S. Phariſæorum de lauandis manibus aliiſque rebus traditiones, quas Dei mandatis præponebant: & quæ ſint coinquinantia hominem: mulier Chananæa perſeueranti fide ac ſupplicatione impetrat filiæ curationem: Ieſus curatis iuxta mare Galilææ variis languoribus, quatuor virorum millia ſeptem panibus pauciſque piſciculis ſatiat, ſublatus ſeptem ſportarum reliquijs. CAP. XV.

A Marc. 7. a. TVnc acceſſerunt ad eum ab Ieroſolymis Scribæ & Phariſæi, dicentes, Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur
*traditiones *traditionem' ſeniorum? non enim lauant manus ſuas cum panem manducant. Ipſe autem reſpondẽs ait illis, Quare & vos trãſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtrã? Nam Deus dixit, ‖ Honora patrẽ & matrẽ. &, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos aũt dicitis, Quicunq; dixerit patri vel matri, Munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrẽ ſuum aut matrẽ ſuã & irritum feciſtis mandatũ Dei propter traditionẽ veſtram. Hypocritæ, bene prophetauit de
Exod. 10. c Deut. 5. b. Epheſ. 6. a Exod. 21. c Leu. 20. b. Prou. 20. c
Iſaiæ. 29. d Marc. 7. c. vobis Iſaias dicens, ‖ Populus hic labijs me
B honorat: cor autẽ eorũ longe eſt à me, Sine
▷. 5. cauſa autẽ colunt me, docẽtes doctrinas, ▷ &' mandata hominũ. Et conuocatis ad ſe turbis dixit eis, Audite & intelligite. Nõ quod intrat in os, coinquinat hominem: ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes diſcipuli eius dixerunt ei, Scis quia Phariſæi audito verbo hoc ſcandalizati ſunt? At ille reſpondẽs ait, ‖ Omnis
Ioan. 15. a. Lucæ. 6. f. Marc. 7. c. plantatio quam non plantauit pater meus cœleſtis eradicabitur. Sinite illos: cæci ſunt,
*& * duces cæcorum. cæcus autẽ ſi cæco ducatũ præſtet, ambo in foueam cadunt. Reſpondẽs autẽ Petrus dixit ei, Ediſſere nobis parabolã iſtam. At ille dixit, Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Nõ intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur? Quæ aũt procedũt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominẽ. de cor
Gene. 6. a. 8. d. de enim exeunt ‖ cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ. Hæc ſunt quæ coinquinant hominem. Nõ lotis autem manibus C manducare, non coinquinat hominem. Et egreſſus inde Ieſus ſeceſſit in Partes - Tyri Marc. 7. c. & Sydõnis. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa clamauit, dicens ei, Miſerere mei Domine fili Dauid: filia mea malè à dæmonio vexatur. Qui nõ reſpondit ei verbum. Et accedentes diſcipuli eius, rogabant eum dicẽtes, Dimitte eam: quia clamat poſt nos. Ipſe autem reſpondens, ait, Non ſum Sup. 10. a. Ioan. 10. c. miſſus niſi ‖ ad oues quæ perierũt domus Iſrael. At illa venit, & adorauit eũ, dicẽs, Domine, adiuua me. Qui reſpondens, ait, Non eſt bonum ſumere panem filiorũ, & mittere canibus. At illa dixit, Etiã Domine: nam & catelli edunt de micis quæ cadũt de mẽſa dominorum ſuorũ. Tunc reſpondens Ieſus, ait illi, O mulier, magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis. Et ſanata eſt filia eius ex illa hora.

Et cùm tranſiſſet inde Ieſus, venit ſecus Mare-Galilææ: & aſcẽdens in montẽ, ſedebat ibi. ‖ Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ, Marc. 7. d. Iſaiæ. 35. b habentes ſecum mutos, cæcos, claudos, debi D les, & alios multos: & proiecerũt eos ad pedes eius, & curauit eos: ita vt turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes: & magnificabant Marc. 8. a. Deum Iſrael. Ieſus autem conuocatis diſcipulis ſuis, dixit, Miſereor turbæ: quia triduo iam perſeuerant mecum, & nõ habẽt quod manducent: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei diſcipuli, Vnde ergo nobis in deſerto panes tantos, vt ſaturemus turbam tantam? Et ait illis Ieſus, Quot habetis panes? At illi dixerunt, Septẽ, & paucos piſciculos. Et præcepit turbæ vt diſcumberẽt ſuper terram. Et accipiens ſeptẽ panes, & piſces, ▷ &' gratias agẽs fregit, & ▷. 6. dedit diſcipulis ſuis, & diſcipuli dederũt populo. Et comederũt omnes, & ſaturati ſunt. Et quod ſuperfuit de fragmentis tulerunt, ſeptem ſportas plenas. Erant autẽ qui manducauerunt, quatuor millia hominũ, extra paruulos & mulieres. Et dimiſſa turba, aſcendit in nauiculam: & venit in fines Magedã.

S. Ieſus ſigni petitione ipſum tentantes arguit, quod ſigna temporum non dijudicarent: iubet diſcipulos cauere à fermẽto Phariſæorũ ac Sadducæorum: ipſoſq; interrogat quem ipſum eſſe dicant, & Petro poſt illius reſponſionem promittit claues regni cœlorum: ſuam autem paſſionem prædicens, à Petro increpatur: propter quod ſatanam appellat, docens quemq; propriam crucem tollere, & Deum vnicuiq; iuxta opera ſua redditurum.

CAP. XVI.

Et acceſ-

A ET acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sad
Marc.8.b. ducæi tentantes: & rogauerunt eum
Lucæ.12.g vt ſignum de cœlo oſtenderet eis. At
ille reſpondens, ait illis, Facto veſpere dici-
tis, Serenum erit, rubicundum eſt enim cœ-
lum. Et mane, Hodie tẽpeſtas, rutilat enim
*Hypocritæ 1. triſte cœlum. *Faciem ergo cœli dijudicare
noſtis: ſigna autem temporum nõ poteſtis?
Supra.12.c. Ionæ 2.a. Mar.8.b. Lucæ.12.c ▷.5. ‖Generatio mala & adultera ſignũ quærit:
& ſignum non dabitur ei, ‖niſi ſignum Io-
næ▷prophetæ'. Et relictis illis, abijt.

Et cùm veniſſent diſcipuli eius trans fre
tum, obliti ſunt panes accipere. Qui dixit il-
lis, Intuemini & cauete à fermẽto Phariſæo-
rũ & Sadducæorũ. At illi cogitabãt inter ſe,
B dicẽtes, Quia panes non accepimus. Sciens
aũt Ieſus, dixit. Quid cogitatis inter vos mo
dicæ fidei, quia panes non habetis? Nõdum
Supr.14.c. Ioan.6.b. Supr.15.d. intelligitis, neq; recordamini quinq; panũ,
‖in quinq; millia hominum, & quot cophi-
nos ſumpſiſtis? neq, ſeptẽ panũ, in quatuor
millia hominũ, & quot ſportas ſumpſiſtis?
Quare nõ intelligitis quia non de pane dixi
vobis, Cauete à fermẽto Phariſæorũ & Sad
ducæorũ? Tunc intellexerunt, quia nõ dixe-
rit cauendum à fermento panum, ſed à do-
ctrina Phariſæorum & Sadducæorũ. Venit
Marc.8.c. Lucæ.9.c. *me.3. aũt Ieſus in partes Cæſareæ-Philippi: & in-
terrogabat diſcipulos ſuos, dicẽs, Quẽ *dicũt
homines eſſe filiũ hominis? At illi dixerunt,
C Alij Ioannem Baptiſtam, alij autẽ Eliã, alij
Ioan. 6.g. verò Ieremiã, aut vnum ex prophetis. ‖Dicit
illis Ieſus, Vos autem quem me eſſe dicitis?
Reſpõdens Simõ Petrus dixit, Tu es Chri-
Ioan.1.f. ſtus filius Dei viui. Reſpõdens autẽ Ieſus di
xit ei, Beatus es Simon‖bar-Ióna: quia caro
& ſanguis nõ reuelauit tibi, ſed pater meus
qui in cœlis eſt. Et ego dico tibi quia tu es Pe
trus: & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiã
Iſaiæ.22.g meã, & portæ inferi nõ prævalebunt aduer-
ſus eã. ‖Et tibi dabo claues regni cœlorum.
Et quodcunque ligaueris ſuper terram, erit
ligatum▷&'in cœlis, & quodcunq; ſolueris
▷.9. ſuper terrã, erit ſolutum▷&'in cœlis. Tunc
præcepit diſcipulis ſuis vt nemini dicerent
▷.6. quia ipſe eſſet▷Ieſus' Chriſtus. Exinde cœ-
pit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis quia opor
teret eum ire Ieroſolymam, & multa pati à
ſenioribus & ſcribis & principibus ſacerdo-
tum, & occîdi, & tertia die reſurgere. Et aſſu
mens eum Petrus, cœpit increpare illum, di-
D cẽs, Abſit à te Domine: nõ erit tibi hoc. Qui
cõuerſus, dixit Petro, Vade poſt me ſatana,
ſcãdalum es mihi: quia nõ ſapis ea quæ Dei
Supr.10.d Marc.8.d. Lucæ.9.c. 14.f. 17.g. Ioan.12.d. ſunt, ſed ea quæ hominum. Tunc Ieſus dixit
diſcipulis ſuis, ‖Si quis vult poſt me venire,
abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam,
& ſequatur me. ‖ Qui enim voluerit animã
ſuam ſaluam facere, perdet eam. qui autem
perdiderit animam ſuam propter me, inue-
niet eã. Quid enim prodeſt homini, ſi mun-
dum vniuerſum lucretur, animæ verò ſuæ
detrimentum patiatur? Aut quam dabit ho
mo commutationem pro anima ſua? ‖ filius Roma.1.a.
enim hominis venturus eſt in gloria patris Marc.9.a.
ſui cum angelis ſuis: & tunc reddet vnicui-
que ſecundum opera eius. ‖Amen dico vo- Lucæ.9.c.
bis, ſunt quidam de hic ſtantibus qui nõ gu Actu.17.g.
ſtabunt mortem, donec videant filium ho
minis venientem in regno ſuo.

S. Chriſti in monte transfiguratio, quam iubet diſcipulos ſilentio ſeruare donec à mortuis reſurgat: Eliam dicit venturum, imò iam veniſſe, ſed cognitum non fuiſſe, nempè Iohannem baptiſtam: puerum lunaticũ curat, quẽ diſcipuli ob modicam fidem curare nõ potuerãt, oſtendens quantæ ſit virtutis fides ſimilis grano ſinâpis, ieiunium & oratio: paſſionem ſuã prædicit: pro ſe quoque & Petro didrachma ſoluit, inuento in ore piſcis ſtatêre.

CAP. XVII.

ET poſt dies ſex "aſſumit' Ieſus Petrum A
& Iacôbum & Iohannẽ fratrem eius, "aſſumpſit
& ducit illos in montem excelſum ſe- Marc.9.a.
orſum: & transfiguratus eſt ante eos. Et re- Lucæ.9.d.
ſplenduit facies eius ſicut ſol: veſtimenta au
tem eius facta ſunt alba ſicut nix. Et ecce ap
paruerunt illis Moyſes & Elias cum eo lo-
quentes. Reſpondens autem Petrus dixit
ad Ieſum, Domine, bonũ eſt nos hic eſſe: ſi
vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi vnũ,
& Moyſi vnum, & Eliæ vnum. Adhuc eo lo
quente, ecce nubes lucida obumbrauit eos.
‖Et ecce vox de nube, dicens, Hic eſt filius 2.Pet.1.d.
meus dilectus in quo mihi bene cõplacui: ip
ſum audite. Et audientes diſcipuli, ceciderũt
in faciẽ ſuam, & timuerunt valde. Et acceſ-
ſit Ieſus, & tetigit eos: dixitque eis, Surgite, B
& nolite timere. Leuantes autẽ oculos ſuos,
neminẽ viderunt, niſi ſolum Ieſum. Et de-
ſcendentibus illis de monte præcepit eis Ie-
ſus, dicẽs, Nemini dixeritis viſionem: donec
filius hominis à mortuis reſurgat. Et inter-
rogauerunt eum diſcipuli, dicentes, Quid
ergo Scribæ‖dicunt quòd Eliã oporteat pri- Marc.9.b.
mum venire? At ille reſpõdens, ait eis, Elias Malac.4.b
quidẽ venturus eſt, * & reſtituet omnia. di- Sup.11.b.
co autem vobis quia Elias iam vênit, & nõ *primum.c
cognouerunt eum, ſed fecerunt in eo quæ-
cũq; voluerũt. Sic & filius hominis paſſurus
eſt ab eis. Tunc intellexerunt diſcipuli quia
de Iohãne Baptiſta dixiſſet eis. ‖Et cum ve- Marc.9.c.
niſſet ad turbã, acceſsit ad eũ homo genibus Lucæ.9.c.
prouolutus ante eũ, dicẽs, Domine miſerere
filio meo, quia lunaticus eſt, & malè patitur
nam ſæpe cadit in ignẽ, & crebrò in aquã. & obtuli

C obtuli eum discipulis tuis:& non potuerunt
*autem. curare eum.Respondens*Iesus, ait, O generatio incredula & peruersa, quousq; ero vobiscum?vsquequo patiar vos ? Afferte huc illum ad me . Et increpauit illum Iesus : & exijt ab eo dæmonium , & curatus est puer ex illa hora . Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretò , & dixerũt , Quare nos non potuimus eijcere illum ? Dixit illis Iesus,
Lucæ.17.b Propter incredulitatẽ vestram.‖Amen quippe dico vobis , si habueritis fidem sicut granum sinápis,dicetis monti huic, transi hinc illuc:& trãsibit,& nihil impossibile erit vobis.Hoc autem genus non eijcitur nisi per
Marc.9.e. Lucæ.9.e. Infr.20.c. orationem & ieiunium . ‖Conuersantibus autem eis in Galilæa,dixit illis Iesus, Filius hominis tradendus est in manus hominũ: & occident eum , & tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer.

D Et cùm venissent Capharnaum,accesserunt qui didrachma accipiebant,ad Petrum, & dixerunt ei ,Magister vester non soluit didrachma?Ait, Etiam.Et cùm intrasset in domum, præuênit eum Iesus, dicens, Quid tibi videtur Simon ? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum?à filijs suis, an ab alienis?Et ille dixit,Ab alienis . Dixit illi Iesus,Ergo liberi sunt filij.Vt autem nõ scandalizemus eos,vade ad mare,& mitte hamum : & eum piscem qui primus ascenderit tolle:& aperto ore eius , inuenies statêrem: illum sumens,da eis pro me & te.

S. Proposito paruulo docet quisnam maior sit in regno cœlorum , & quàm sit à pusillorum scandalo cauendum : quomodo frater in nos peccans debeat corripi , & ecclesiam non audiens pro ethnico haberi,potestate ligandi atq; soluendi discipulis tradita:docet etiam quàm sit apud Deum efficax duorum petitio sibi consentientiũ,& quoties fratri in nos peccãti sit ignoscendum, accommodata ad hoc parabola de rege rationem cum seruis suis ineunte.

CAP. XVIII.

A IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes, Quis, putas, maior est in regno cœlorum? Et aduocãs Iesus paruulum statuit eum in medio eorum,& dixit,
Marc.9.e. Lucæ. 9.f. Infra.19.b 1.Co.14.d Marc. 9.f. Lucæ.17.a. Amen dico vobis, ‖nisi conuersi fueritis,& efficiamini sicut paruuli , non intrabitis in regnum cœlorum . Quicunque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cœlorum . Et qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo , me suscipit.qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt , expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.Væ mundo à scandalis . Necesse est enim vt veniant scandala : veruntamen væ homini illi per quem scandalum venit.‖Si aũt manus tua, Supra.5.e. Marc.9.g. vel pes tuus scandalizat te:abscinde eum, & proijce abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum , quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum . Et si oculus tuus scandalizat te, B erue eum , & proijce abs te: bonum tibi est vnum oculum habentem in vitam intrare, quam duos oculos habẽtem mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnatis vnum ex
Eccle.5.b. Psalm.33.a his pusillis:dico enim vobis quia‖angeli eorum , in cœlis semper vident faciem patris
Luc.19.b. Lucæ.15.a mei qui in cœlis est. ‖Venit enim filius hominis saluare quod perierat.‖Quid vobis videtur?si fuerint alicui centum oues,& errauerit vna ex eis:nonne relinquit nonagintanouem in mõtibus,& vadit quærere eam quæ errauit?& si cõtigerit vt inueniat eam: Amen dico vobis quia gaudet super eam magis , quam super nonagintanouem quæ non errauerunt . Sic non est voluntas ante patrem vestrum qui in cœlis est , vt pereat
Luc.17.a. Leuit.19.d Eccle.19.b Iacob.5.d. vnus de pusillis istis . ‖Si autem peccauerit in te frater tuus,vade, & corripe eum inter te & ipsum solum.si te audierit: lucratus eris fratrem tuum.si autem te non audierit:adhibe tecum adhuc vnum vel duos , vt ‖in ore
Deu.19.b. 2.Cor.13.a Hebr.10.c duorum vel trium testium stet omne verbum.Quòd si non audierit eos: dic ecclesiæ. C si autem ecclesiam non audierit:sit tibi sicut
Iohan.8.c. 2.The.3.d 1.Cor.5.d. Ioan.20.f. Lucę.17.a. ‖ethnicus & publicanus.‖Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque solueritis super terram,erunt soluta & in cœlo.Iterum dico vobis quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint , fiet illis à patre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum,dixit,Domine , quoties peccabit in me frater meus , & dimittam ei?vsque septies? Dixit illi Iesus, Non dico tibi vsque septies:sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnũ cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis.Et cùm cœpisset rationem ponere , oblatus est ei vnus qui debebat ei decem millia talenta . Cùm autem non haberet vnde redderet,iussit eum dominus eius vænundari & vxorem eius & filios, & omnia quæ habebat, & reddi . Prócidens D autem seruus ille,orabat eum,dicens,Patientiam habe in me,& omnia reddam tibi. Misertus autem dominus serui illius , dimisit eum,& debitum dimisit ei. Egressus autem seruus ille , inuênit vnum de conseruis suis qui debebat ei centum denarios:& tenens

suffoca-

ſuffocabat eum, dicens, Redde quod debes. Et prócidens cõſeruus eius, rogabat eum dicens, Patientiã habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit: ſed abijt, & miſit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem cõſerui eius quæ fiebant, cõtriſtati ſunt valdè: & venerunt, & narrrauerũt domino ſuo omnia quæ facta fuerãt. Tunc vocauit illũ dominus ſuus: & ait illi, Serue nequã, omne debitum dimiſi tibi, quoniã rogaſti me: nónne ergò oportuit & te miſereri cõſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoaduſq; redderet vniuerſum debitũ. Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi nõ remiſeritis vnuſquiſq; fratri ſuo de cordibus veſtris.

S. Matrimonium docet ex ſua inſtitutione eſſe indiſſolubile, nec vxorem extra cauſam fornicationis poſſe dimitti: inter varios eunuchos laudat illos qui ſe caſtrarunt propter regnum cœlorum: paruulis manus imponit: adoleſcens qui omnia ſe ſeruaſſe præcepta dicebat, audito Chriſti conſilio de omnibus vendendis abit triſtis: difficile ergo aſſerit diuitẽ intrare regnum cœlorũ, & quid illis præmij ſit qui omnibus relictis ipſum ſequũtur. CAP. XIX.

A ET factum eſt: cùm cõſummaſſet Ieſus ſermones iſtos, migrauit à Galilæa: & vênit in fines Iudææ trans Iordanem, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ: & curauit
Marc.10.a eos ibi. ‖Et acceſſerunt ad eum Phariſæi tentantes enm, & dicentes, Si licet homini dimittere vxorẽ ſuam quacunq; ex cauſa? Qui
Gene.1.d. reſpondens, ait eis, Nõ legiſtis quia ‖qui fecit* ab initio, maſculum & fœminã fecit eos?
*hominem Gene.2.d. Ephe.5.g. 1.Cor.6.d. Et dixit, ‖Propter hoc, dimittet homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori ſuæ: & erunt duo in carne vna. itaq; iam non ſunt duo: ſed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Dicunt illi, Quid ergo
Deut.24.a ‖Moyſes mãdauit dare libellum repudij, & dimittere? Ait illis, Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras: ab initio autem non fuit
B Supra.5.e. Marc.10.b Luc.16.d. 1.Cor.7.b ſic. ‖Dico autem vobis quia quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationẽ, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimiſſam duxerit, mœchatur. Dicunt ei diſcipuli eius, Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere. Qui dixit illis, Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt. Sunt enim eunuchi qui de matris vtero ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi qui facti ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Qui
Marc.10.b Luc.18.c. poteſt capere capiat. ‖Tũc oblati ſunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. Diſcipuli autem increpabant eos, Ieſus verò ait eis, Sinite paruulos & nolite eos prohibere ad me venire: talium eſt enim regnum cœlorum: ‖Et cum impoſuiſſet eis manus, Supr.18.a Marc.10.b abijt inde. ‖Et ecce vnus accedens, ait illi, Luc.18.a. Magiſter bone, quid boni faciam vt habeam C vitam eternam? Qui dixit ei, Quid me interrogas de bono? Vnus eſt bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Di
Exo.20.c. cit illi, Quæ? Ieſus autem dixit, ‖Non homicidium facies, Non adulterabis, Non facies furtum. Non falſum teſtimonium dices. Honora patrem tuum & matrem tuam. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dicit illi adoleſcens, Omnia hæc cuſtodiui ▷ à iuuen- ▷.8. tute mea': quid adhuc mihi deeſt? Ait illi Ieſus, Si vis perfectus eſſe, vade, vende* quæ ha *omnia. bes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo: & veni, ſequere me. Cùm audiſſet autem adoleſcens verbum, abijt triſtis: erat enim habens multas poſſeſsiones. Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis, Amen dico vobis quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis, facilius eſt camẽlum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Auditis autẽ his, diſcipuli mirabantur valde, dicẽtes, Quis ergo poterit ſaluus eſſe? Aſpiciẽs autẽ D Ieſus, dixit illis, Apud homines hoc impoſsibile eſt: apud Deũ aũt omnia poſsibilia ſunt.

Tunc reſpondens Petrus, dixit ei, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis? Ieſus autem dixit illis: Amen dico vobis quòd vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cũ ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorẽ, aut filios, aut agros propter nomen meum: centuplum accipiet, & vitam æternam poſsidebit. ‖Multi autem e- Marc.10.d Lucæ.15.& runt primi, nouiſsimi: & nouiſsimi primi. 18.c.

S. Parabolam proponit de operarijs in vineam conductis, quorũ vltimis idẽ datur denarius cum primis: Ieſus diſcipulis paſsionem ac reſurrectionem ſuã prædicit, & occaſione ambitionis filiorũ Zebedæi docet diſcipulos, quod non poteſtate & oſtenſione dominij ſed officio miniſterij debeant eſſe maiores: egrediens verò Iericho duos cæcos illuminat.

CAP. XX.

SImile eſt regnum cœlorum homini patrifamiliás qui exijt primo mane conducere operarios in vineam ſuam. Conuentione autem facta cum operarijs ex denario diurno, miſit eos in vineam ſuam. Et egreſſus circa horam tertiam, vidit alios ſtãtes in foro otioſos, & dixit illis, Ite & vos

meam in vineã: & quod iustum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exijt circa sextam & nonam horã: & fecit similiter. Circa vndecimã vero exijt, & inuenit alios stantes, & dicit illis, Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei, Quia nemo nos cõduxit. *meam Dicit illis, Ite & vos in vineam*. Cùm sero autem factũ esset, dicit Dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedẽ, incipiens à nouissimis vsq; ad primos. Cùm venissent ergo qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autẽ & primi, arbitrati sunt quòd plus essent accepturi: acceperunt autem & ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant aduersus patrẽfamiliâs, dicẽtes. Hi nouissimi vna hora fecerũt: & pares illos nobis fecisti qui portauimus põdus diei & æstus. At ille respõdens, vni eorũ dixit, Amice, nõ facio tibi iniuriã: nõne ex denario cõueneisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade: volo autẽ & huic nouissimo dare sicut & tibi. Aut nõ licet mihi quod volo, facere? an oculus tuus nequam est quia ego bonus sum? ‖Sic erunt nouissimi, primi: & primi, nouissimi. multi enim sunt vocati: pauci vero electi. ‖Et ascendens Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, & ait illis, Ecce ascẽdimus Ierosolymã, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & Scribis, & condẽnabunt eum morte, & tradent eum Gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. ‖Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filijs suis, adorãs & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei, Quid vis? Ait illi, Dic vt sedeãt hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus, dixit, Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei, Possumus. Ait illis, Calicem quidem meum *vel bibetis: sedere autem ad dexteram meam *&* sinistram, non est meum dare vobis: sed quibus paratum est à patre meo. Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus. ‖Iesus autem vocauit eos ad se: & ait, Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: ‖sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redẽptionem pro multis. Et egredientibus illis ab Iericho, secuta est eum turba multa: & ecce duo cæci sedentes secus viã, audierunt quia Iesus transiret: & clamauerunt dicentes, Domine, miserere nostri, fili Dauid. Turba autem increpabat eos vt tacerent. At illi magis clamabant dicentes, Domine, miserere nostri, fili Dauid Et stetit Iesus, & vocauit eos, & ait, Quid vultis vt faciam vobis? Dicunt illi. Domine, vt aperiantur oculi nostri. Misertus autẽ eorum Iesus, tetigit oculos eorũ. Et cõfestim viderũt, & secuti sunt eum.

Supr.19.d. Mar.10.d. Lucæ.13.f. Marc.10.e Lucę.18.e. Marc.10.f Mar.10.g. Lucæ.22.e Philip.2.a. Mar.10.g. Luc.18.f.g

S. Iesus super asinum Ierusalem cum triumpho ingressus, negotiatores de tẽplo eijcit, & Phariseis de triumpho indignantibus respõdet: discipulis autem de ficulnea Christi verbo arefacta mirantibus, declarat fidei efficaciam: interrogationem de sua potestate retundit quæstione de Iohannis baptismo: & ex parabolis de homine duos filios habente, & de patrefamiliâs cuius vinitores post alios seruos etiam filium vineæ hæredem occiderunt, prædicit regnum Dei à Iudæis ad Gẽtes transferendum.

CAP. XXI.

ET cũ appropinquassent Ierosolymis, & venissent Beth-phage ad Montem-oliueti, tunc Iesus misit duos discipulos, dicens eis, Ite in castellũ quod cõtra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea: soluite, & adducite mihi. & siquis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. Hoc autem factum est vt adimpleretur quod dictum est per prophetam, dicentem, ‖Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, & sedẽs super asinam & pullum filium subiugalis. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum: & imposuerunt super eos vestimentã sua, & eum désuper sedere fecerunt, Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via: alij autem cædebãt ramos de arboribus, & sternebãt in via, turbæ autẽ quæ præcedebant & quæ sequebantur, clamabat, dicentes, ‖Hosan-na filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini: hosan-na in altissimis. Et cùm intrasset Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? Populi autem dicebãt, Hic est Iesus propheta, à Nazareth Galilææ. Et intrauit Iesus in templum Dei: & eijciebat omnes ‖vendentes & emẽtes in tẽplo, & mẽsas numulariorum, & cathedras vẽdentium colũbas euertit, & dicit eis, Scriptũ est, ‖Domus mea domus orationis vocabitur: ‖vos autẽ feciſtis illã, spelunca latronum. Et accesserunt ad eũ cæci, & claudi in tẽplo: & sanauit eos. Videtes autẽ principes sacerdotũ & Scribe mirabilia quæ fecit, & pueros clamãtes in tẽplo, & dicẽtes Hosanna fi-

A Marci 11.a. Luc.19.c.

Isaiæ.62.d Zach.9.b. Iohan.12.b

B Psal.117.d. Marc.11.b. Luc.19.g.

Iohan.2.c. Deut.14.c

Isaiæ.56.c Ierem.7.b.

B

na filio Dauid:indignati sunt, & dixerunt
Psalm.8.b ei, Audis quid isti dicunt?Iesus autem dixit eis, Vtiq;. nunquã legistis, ‖Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?Et relictis illis, abijt foras extra Ciuitatẽ in Bethaniam:ibiq́ue mansit.
Marc.11.b. Manè autem reuertens in Ciuitatem esurijt.‖Et videns fici arborem vnam secus viã,venit ad eam:& nihil inuênit in ea nisi folia tantũ, & ait illi,Nunquã ex te fructus nascatur in sempiternum.
Marc.11.e. Et arefacta est continuò ficulnea. ‖Et videntes discipuli,mirati sunt dicentes, Quomodo cõtinuò aruit? Respondẽs autem Iesus ait eis, Amen dico vobis,si habueritis fidem,& non hæsitaueritis, non solùm de ficulnea facietis,sed & si monti huic dixeritis,
Supra.7.a. Iohan.15.a Tolle & iacta te in mare:fiet.‖Et omnia quæcunq; petieritis in oratione credentes, accipietis.Et cùm venisset in templum,accesserunt ad eum docentem principes sacerdotũ
Marc.11.d. Luc.20.a. & seniores populi, dicẽtes,‖In qua potestate hæc facis?Et quis dedit tibi hanc potestatem?Respondens Iesus dixit eis, Interrogabo vos & ego vnum sermonem: quẽ si dixeritis mihi, & ego vobis dicã in qua potestate hæc facio. Baptismus Iohannis vnde erat: è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes, Si dixerimus è cœlo:dicet nobis, Quare ergo non credidistis illi?Si autem dixerimus ex hominibus: timemus turbam.‖omnes enim "habent' Iohannem sicut
Supra.14.a "habebant. prophetã.Et respõdentes Iesu,dixerunt,Nescimus.Ait illis & ipse,Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. Quid autẽ vobis videtur?Homo quidã habebat duos filios:& accedens ad primum dixit,Fili,vade hodie operare in vinea mea. Ille autem respõdens ait, Nolo. Postea autem pœnitẽtia motus,abijt. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait, Eo domine. Et non iuit. quis ex duobus fecit voluntatẽ patris? Dicũt ei,Primus.Dicit illis Iesus,Amen dico vobis quia publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei. Venit enim ad vos Iohannes in via iustitiæ: & non credidistis ei. publicani autem & meretrices crediderunt ei:vos autẽ videntes nec pœnitentiã habuistis postea, vt crederetis ei. Aliam
D Marc.12.a. Luc.20.b. Isai.5.a.b. Ierem.2.d. parabolam audite. Homo erat paterfamiliâs qui plantauit vineã,& sepem circũdedit,& fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis: & peregrè profectus est.Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus: & fecerunt illis similiter. Nouissimè autem misit ad eos filium suum, dicẽs, Verebuntur filiũ meum. Agricolæ autem videntes filium dixerunt intra se, ‖Hic est hæres, venite,occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineã, & occiderunt. Cùm ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi, Malos malè perdet: & vineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.‖Dicit illis Iesus,Nunquàm legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerũt ædificantes,hic est factus in caput anguli?A Domino factum est istud:& est mirabile in oculis nostris?Ideo dico vobis quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur gẽti facienti fructus eius. ‖Et qui ceciderit super lapidẽ istum, confringetur: super quem verò ceciderit,conteret eũ.Et cùm audissent principes sacerdotũ & Pharisæi parabolas eius:cognouerũt quòd de ipsis diceret.Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.

Infra.26.a 27.b.a. Ioã.11.f.g. Psal.117.d. Actu.4.b. Rom.9.g. 1.Petri.2.a Lucæ.20.c Marci.12.a Isai.28.d.

S. Parabola de rege qui fecit nuptias filio suo,in quibus discumbens absque veste nuptiali in tenebras eijcitur exteriores: tentatur Iesus à Pharisæis super censu dando Cæsari, & à Sadducæis super resurrectione,quorum redarguit insciitiam, mortuorum euincens resurrectionem: rursumq́ue à legis doctore tentatur super magno legis mãdato:vicissim quoq; interrogat Pharisæos cuius filius sit Christus.

CAP. XXII.

ET respondens Iesus dixit iterum in parabolis eis, dicens, ‖Simile factum est regnũ cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias: & nolebant venire.Iterum misit alios seruos,dicens, Dicite inuitatis,Ecce prandiũ meum paraui, tauri mei & altilia occisa,& omnia parata:venite ad nuptias.Illi autẽ neglexerunt:& abierũt,alius in villã suam:alius verò ad negotiationẽ suam: reliqui verò tenuerunt seruos eius, & cõtumelijs affectos occiderunt. Rex autẽ cùm audisset, iratus est: & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorũ succendit. Tunc ait seruis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt:sed qui inuitati erãt,nõ fuerunt digni.ite ergo ad exitus viarum,& quoscunque inueneritis,vocate ad nuptias.Et egressi serui eius in vias, cõgregauerunt omnes quos inuenerunt:malos & bonos:& impletæ sunt nuptiæ discumbentium. Intrauit autem rex vt videret discumbentes: & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. Et ait illi,Amice quomodo huc intrasti non habẽs vestem nuptialem? At ille obmutuit.

A Lucæ.14.d Apoc.19.b

B

Supra.13.f. g.8.b. Tunc dixit rex ministris, ‖Ligatis manibus & pedibus eius mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentiũ. Mul

Mar.12.b.c Lucæ.10.d Infra.25.c. ti enim sunt vocati, pauci verò electi, ‖Tũc abeuntes Pharisæi, cõsilium inierunt vt caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicẽtes. Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & nõ est tibi cura de aliquo. nõ enim respicis personã hominũ: dic ergo nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an nõ? Cognita autẽ Iesus nequitia eorũ, ait, Quid me tentatis hypocritæ? ostẽdite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus, Cuius est imago hæc, & superscriptio? Dicũt ei, Cæsaris. Tũc

Roma.13.e ait illis, ‖Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et audientes mi-

C rati sunt, & relicto eo abierunt. In illo die ac cesserũt ad eum Sadducæi, qui dicunt nõ esse resurrectionem: & interrogauerunt eum, di-

Marci.12.b Luc.20.d. Actu.23.b. Deut.25.b centes, Magister, ‖Moyses dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filium. vt ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres: & primus vxore ducta defunctus est: & nõ habens semen, reliquit vxorẽ suam fratri suo. Similiter secundus & tertius vsq; ad septimũ. Nouissime autem omnium & mulier defuncta est. In resurrectione ergò, cuius erit de septem, vxor? omnes enim habuerunt eam. Respõdens autem Iesus ait illis, Erratis, nescientes scripturas, neq; virtutẽ Dei. In resurrectione enim neq; nubent, neque nubẽtur? sed sunt sicut angeli Dei in cœlo. De resurre-

Exodi.3.b. ctione autem mortuorum nõ legistis ‖quod dictũ est à Deo dicente vobis, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob?

D Nõ est Deus mortuorum sed viuentium. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina e-

Lucę.10.e. Marci.12.c. ius. Pharisæi autem audientes quòd silentium imposuisset Sadducæis conuenerunt in vnũ: & interrogauit eum vnus ex eis legis doctor, tentans eum, Magister, quod est man-

Deut.6.a. datum magnum in Lege? Ait illi Iesus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente

Marci.12.c Leuit.19.d tua. Hoc est maximum & primũ mandatũ. Secundum autem simile est huic, ‖Diliges proximũ tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ.

Congregatis autem Pharisæis, interroga

Marci.12.d Luc.20.d. uit eos Iesus, dicens, ‖Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei, Dauid.

Psal.109.a Ait illis, Quomodo ergò Dauid in Spiritu vocat eum Dominum, dicens, ‖Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergò Dauid vocat eum Dominum: quomodo filius eius est? & nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquã ex illa die eũ amplius interrogare.

S. Scribis & Pharisæis super cathedram Moysi sedentibus præcepit Iesus obedire, ipsorum autem opera nõ imitari, retegens ipsorum hypocrisim & ambitionem, discipulos verò contrariam docens humilitatẽ: deinde multiplex væ illis ob hypocrisim ac reliquas suas iniquitates interminatur, prædicens eos patrum suorum mensuram in iustorum persecutionibus impleturos, ac Ierusalem deserendam.

CAP. XXIII.

TVnc Iesus locutus est ad turbas & ad A discipulos suos, dicens, Super cathedram Moysi sederunt ‖Scribæ & Pha- 2.Esd.8.a. Lucæ.11.g.

risæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite: secundum opera vero eorum nolite facere. dicunt enim & non faciũt. ‖Alligant enim onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere. Omnia vero opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. dilatant enim ‖phylacteria sua, & magnificant fimbrias. ‖Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, ‖& salutationes in foro, & vocari ab hominibus, rabbi. Vos autem nolite vocari rabbi. vnus est enim magister vester, omnes autẽ vos, fratres estis. Et ‖patrem nolite vocare vobis super terram: vnus B est enim pater vester qui in cœlis est. Nec vocemini magistri: quia magister vester, vnus est, Christus. ‖Qui maior est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Væ autem vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnum cælorum ante homines. vos enim non intratis: nec introeuntes finitis intrare. ▷Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes. Propter hoc amplius accipietis iudicium'. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. Væ vobis duces cœci, qui dicitis, Quicunque iurauerit per templum, nihil est: ‖qui autem iurauerit in auro tẽpli, de 2.Para.6.2 3.Reg.8.b

bet. Stulti & cæci quid enim maius est, aurum an templum quod sanctificat aurum? Et quicunque iurauerit in altari, nihil est: quicunq; autẽ iurauerit in dono quod est super illud, debet. Cæci, quid enim maius est, C donũ, an altare quod sanctificat donũ. Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ

Lucæ.11.f &.20.g. Iaco.5.a. Mala.1.b. ▷.8. Marci.12.d Luc.20.g. Actu.15.c. Deut.6.b. 22.b. Num.15.d Marci.12.d Lucæ.14.c 18.c.

super

ſuper illud ſunt: & quicunq; iurauerit in tẽplo, iurat in illo & in eo qui habitat in ipſo: & qui iurat in cœlo, iurat in throno Dei & in eo qui ſedet ſuper eum. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocrytæ: quia decimatis mentam & anethum & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudiciũ, & miſericordiã, & fidem. hæc oportuit facere, & illa nõ omittere. Duces cœci, excolantes culicẽ, camelum autem glutientes. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocrytæ: quia mundatis quod déforis eſt, calicis & paropſidis, intùs autem pleni eſtis ' rapina & immunditia. Phariſæe cœce, munda prius quod intùs eſt, calicis & paropſidis, vt fiat id quod déforis eſt, mundum. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocrytæ. quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ áforis parent hominibus ſpecioſa, intùs verò plena ſunt oſsibus mortuorum. & omni ſpurcitia. ſic & vos áforis quidem paretis hominibus iuſti: intus autẽ pleni eſtis hypocriſi & iniquitate. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocrytæ: quia ædificatis ſepulchra prophetarũ, & ornatis monumenta iuſtorũ, & dicitis, Si fuiſſemus in diebus patrũ noſtrorũ, non eſſemus ſocij eorũ in ſanguine prophetarum. itaq; teſtimonio eſtis vobiſmetipſis quia filij eſtis eorum qui prophetas occiderunt. Et vos implete menſurã patrum veſtrorum. Serpentes genimina viperarũ, quomodo fugietis, à iudicio gehẽnæ? Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes & ſcribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſynagógis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem: vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terrã, ‖à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, ‖quẽ occidiſtis inter templum & altare. Amen dico vobis, veniẽt hæc omnia ſuper generationem iſtã. ‖Ieruſalem Ieruſalem, quæ occîdis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſsi ſunt, quoties volui cõgregare filios tuos ‖quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Dico enim vobis, non me videbitis ámodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

Lucæ.11.f. Num.18.d

" plena ſunt 7.

D

Gene.4.b.

Hebr.11.a.

2.Par.24.f

Lucæ.13.g. 4.Eſd.1.c.

S. Prædicit templi euerſionẽ, monetq́ue vt caueãt à vẽturis ſeductoribus, futura prænuntiãs bella ac perſecutiones: ſurgẽt pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ: de aduentu filij hominis, præcedentibus ſignis in ſole, luna & ſtellis: omnibus ignotum dicit Chriſtus diem iudicij: & de fideli ac malo ſeruo, propter quæ docet ſemper eſſe vigilandum.

CAP. XXIIII.

ET egreſſus Ieſus de templo, ibat. Et acceſſerunt diſcipuli eius vt oſtenderent ei ædificationes templi. Ipſe autem reſpondens dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur. ‖Sedente autem eo ſuper Montem-oliueti, acceſſerũt ad eum diſcipuli ſecretò, dicentes, Dic nobis, quando hæc erunt? & quod ſignum aduentus tui, & cõſummationis ſæculi? ‖Et reſpondens Ieſus dixit eis. Videte ne quis vos ſeducat. multi enim veniẽt in nomine meo, dicentes, Ego ſum Chriſtus: & multos ſeducent. Audituri enim eſtis prælia & opiniones præliorum. Videte ne turbemini. oportet enim hæc fieri: ſed nondum eſt finis. conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt peſtilentiæ, & fames, & terræmotus per loca. hæc autem omnia, initia ſunt dolorum. ‖Tunc tradent vos in tribulationem, & occîdẽt vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc ſcãdalizabuntur multi: & inuicem tradent: & odio habebunt inuicem. Et multi pſeudoprophetæ ſurgent: & ſeducent multos. Et quoniam abundabit iniquitas: refrigeſcet charitas multorum. qui autem perſeuerauerit vſq; in finẽ, hic ſaluus erit. Et prædicabitur hoc Euãgelium regni in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gẽtibus: & tunc veniet conſummatio. ‖Cùm ergo videritis abominationẽ deſolationis, quæ dicta eſt ‖à Daniele propheta, ſtantem in loco ſancto (qui legit intelligat) tunc qui in Iudæa ſunt, fugiãt ad montes: & qui in tecto nõ deſcendat tollere aliquid de domo ſua: & qui in agro, nõ reuertatur tollere tunicã ſuã. Væ autem prægnãtibus & nutrientibus in illis diebus. Orate autẽ vt nõ fiat fuga veſtra in hyeme vel ‖ſabbatho. erit enim tunc tribulatio magna qualis nõ fuit ab initio mundi vſq; modo, neq; fiet. Et niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos breuiabuntur dies illi. ‖Tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce hîc eſt Chriſtus, aut illic: nolite credere. ſurgent enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ: & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiã electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis, Ecce in deſerto eſt: nolite exire. Ecce in penetralibus: nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret vſq; in Occîdentem: ita erit & aduentus filij hominis. Vbicũq; fuerit corpus, illic cõgregabuntur & aquilæ. ‖Statim autẽ poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur, & luna nõ dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum

A

Marc.13.a. Luc.21.b.

Lucæ.19.g

Ephe.5.b. Colo.2.d.

Ioha.15.c. 16.a. Supr.10.c.

B

Actu.1.b.

Marc.13.c. Lucæ.17.e

C

Marci.13.e Lucæ.21.e Ezec.32.b Iſaiæ.13.b. Ioe.3.c.

cõmouebũtur:& tunc parebit signũ filij hominis in cœlo:& tunc plangẽt omnes tribus terræ:& videbunt filiũ hominis venientẽ in nubibus cœli cum virtute multa & maiesta
Apoca.1.b te.‖Et mittet angelos suos cum tuba & voce
1.Cor.15.g magna:& congregabunt electos eius à quatuor ventis à summis cœlorum vsq; ad terminos eorum. Ab arbore autem fici discite parabolã. cum iam ramus eius tener fuerit & folia nata, scitis quia propè est æstas. ita & vos, cũ videritis hæc omnia, scitote quia propè est in ianuis. Amẽ dico vobis quia nõ præteribit generatio hæc donec omnia hæc
Marc.13.d fiant.‖Cœlum & terra transibunt: verba au
Lucæ.17.f. tem mea nõ præteribunt. De die autem illa & hora nemo scit, neq; angeli cœlorũ, nisi solus pater. Sicut autem in diebus Noe: ita
Gene.7.b. erit & aduentus filij hominis.‖sicut enim e-
o D rant in diebus ante diluuium comedẽtes & bibentes,nubentes & nuptui tradentes, vsque ad eum diẽ quo intrauuit Noe in arcã, & nõ cognouerunt donec vẽnit diluuium,
Lucæ.17.g & tulit omnes: ita erit & aduentus filij ho
1.Thes.4d minis. ‖Tunc duo erunt in agro:vnus assumetur,& vnus relinquetur. duæ molẽtes in
Lucæ.12.e mola: vna assumetur, & vna relinquetur.
Marc.13.g *‖Vigilate ergo quia nescitis qua hora Do-
*duo in lecto. vnus assumetur, & vnus relinquetur. minus vester venturus sit.‖Illud autem scitote quoniã si sciret paterfamiliãs qua hora fur venturus esset,vigilaret vtique,& nõ sineret perfodi domũ suam. Ideo & vos estote parati: quia qua nescitis hora filius homi
Lucæ.12.e nis venturus est.‖Quis,putas,est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus suus super familiam suam,vt det illis cibum
Apoc.16.c in tempore?‖Beatus ille seruus, quem, cùm venerit dominus eius, inuenerit sic facientem. amen dico vobis quoniã super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo,Moram facit Dominus meus venire: & cœperit percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis :veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, partemq́ eius ponet cumhy-
Supra.13.f pocrytis.‖illic erit fletus & stridor dentium.
Infra.25.c

S. Parabolas proponit de decem virginibus, ac talentis distributis seruis: quorum dominus peregrè rediens singulos præmiat aut punit iuxta ipsorum merita: extremum iudicium ponit ob oculos, & causas præmiationis bonorum, ac punitionis malorum.

CAP. XXV.

A TVnc simile erit regnũ cœlorum decem virginibus:quæ accipientes lampades suas exierunt obuiàm sponso & sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. sed quinque fatuæ,acceptis lampadibus,nõ sumpserunt oleum secum: prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Moram autẽ faciente spõso, dormitauerunt omnes & dormierunt. Media autem nocte clamor factus est,Ecce spõsus venit, exite obuiã ei. tunc surrexerunt omnes virgines illæ: & ornauerunt lãpades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt, Date nobis de oleo vestro: quia lãpades nostræ extinguuntur. Respõderunt prudentes, dicentes, Ne fortè nõ sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes: & emite vobis. Dum autem irent emere,vẽnit spõsus:& quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias,& clausa est ianua. Nouis. 6.
simè▷verò'veniunt & reliquæ virgines. dicentes,Domine,Domine,aperi nobis. At ille respondens, ait, Amen dico vobis nescio
Marci.13.d vos.‖Vigilate itaq; quia nescitis diem neque
Luc.19.b. horam. ‖Sicut enim homo peregre proficis-
B cens,vocauit seruos suos,& tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talẽta, alij autem duo,alij verò vnum, vnicuiq; secundum propriã virtutem: & profectus est statim. Abijt autem qui quinque talenta acceperat,& operatus est in eis,& lucratus est alia quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem vnum acceperat,abiens fodit in terram, & abscõdit pecuniã domini sui. Post multum verò temporis venit dominus seruorum illorum,& posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta,dicens,Domine,quinq; talenta tradidisti mihi: ecce alia quinq; superlucratus
C sum. Ait illi dominus eius, Euge serue bone & fidelis quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituã:intra in gaudiũ domini tui. Accessit autẽ & qui duo talenta acceperat,& ait,Domine, duo talenta tradidisti mihi: ecce alia duo lucratus sum. ait illi dominus eius, Euge serue bone & fidelis quia super pauca fuisti fidelis,super multa te constituã:intra in gaudiũ domini tui. Accedens autem & qui vnum talentum acceperat,ait Domine,scio quia homo durus es,metis vbi non seminasti, & cõgregas vbi nõ sparsisti: & timens abij, & abscõdi talentum tuum in terra:ecce habes quod tuum est. Respondens autem dominus eius, dixit ei,Serue male & piger, sciebas quia meto vbi non semino,& congrego vbi non sparsi: oportuit ergo te cõmittere pecuniã meam numularijs,& veniens ego recepissem vtiq; quod meũ est cũ vsura. Tollite itaq; ab eo talẽtum,& date ei
Supra.13.b qui habet decẽ talẽta. ‖omni enim habẽti da
Marc.4.c. bitur, & abundabit:ei autẽ qui non habet,&
Luc.8.c. 19.d quod videtur habere auferetur ab eo. Et inuti-

lem

lem ſeruũ eijcite in tenebras exteriores. Illic erit fletus & ſtridor dentium. Cùm autẽ venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum eo, tũc ſedebit ſuper ſedẽ maieſtatis ſuæ: & cõgregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos abinuicem, ſi cut paſtor ſegregat oues ab hœdis: & ſtatuet oues quidẽ à dextris ſuis, hœdos autẽ à ſiniſtris. Tunc dicet rex his qui à dextris eius erunt, Venite benedicti patris mei, poſsidete
D paratum vobis regnum à cõſtitutione mun
Iſaiæ.58.b Ezec.18.b. di. ‖ eſuriui enim: & dediſtis mihi mãducare.
Eccle.7.d. ſitiui: & dediſtis mihi bibere. hoſpes erã: & collegiſtis me. nudus: & operuiſtis me. ‖ infirmus: & viſitaſtis me. in carcere erã: & veniſtis ad me. Tunc reſpõdebunt ei iuſti, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem, & pauimus: ſitientẽ & dedimus tibi potum? quãdo autem te vidimus hoſpitem, & collegimus te: aut nudum, & cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere: & venimus ad te? Et reſpõdens rex, dicet illis. Amen dico vobis, quandiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis, Tunc dicet & his qui à ſiniſtris e-
Pſalm.6.c Supra.7.d. Lucæ.13.f. runt, ‖ Diſcedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. eſuriui enim: & nõ dediſtis mihi manducare. ſitiui: & nõ dediſtis mihi potũ. hoſpes eram: & nõ collegiſtis me. nudus: & nõ operuiſtis me. infirmus, & in carcere: & nõ viſitaſtis me. Tunc reſpondebunt ei & ipſi, dicentes, Domine quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere: & nõ miniſtrauimus tibi? Tunc reſpõdebit illis, dicens. Amen dico vobis, quandiu nõ feciſtis
Iohan.5.c. vni de minoribus his, nec mihi feciſtis. ‖ Et ibunt hi, in ſupplicium æternum: iuſti autem, in vitam æternam.

S. Cõſultant principes ſacerdotum de occidendo Ieſu, qui vnguẽto pretioſo à muliere perfunditur, murmurantibus diſcipulis: venditur à Iuda, de cuius proditione diſcipulis in cœna loquitur, in qua panẽ in corpus ſuum & vinum in ſanguinem cõſecrata tradit diſcipulis: prædicit omnes ſcandalizandos trinamque Petri negationem: & poſt trinã orationem capitur à Iudæis, quorum vni Petrus abſcidit auriculam: diſcipulis fugientibus, corã Caipha à falſis teſtibus accuſatus, mortisque reus iudicatus, cõſpuitur ac cæditur, & ter à Petro negatur. CAP. XXVI.

A
Marci.14.a Lucæ.22.c ET factum eſt: cùm cõſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes, dixit diſcipulis ſuis, Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Tunc cõgregati ſunt principes ſacerdotum & ſeniores populi in atriũ principis ſacerdotum, qui dicebatur Caiphas: & conſilium fecerunt vt Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Dicebãt autem, Nõ in die feſto, ne fortè tumultus fieret in populo. Cùm autẽ Iohan.12.a. Marci.14.a
Ieſſus eſſet in Bethania in domo Simõnis Leproſi, acceſsit ad eum mulier habens alabaſtrũ vnguenti pretioſi, & effudit ſuper caput ipſius recũbentis. videntes autẽ diſcipuli, indignati ſunt dicentes, Vt quid perditio hæc? potuit enim iſtud vænundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Ieſus, ait illis Quid moleſti eſtis huic mulieri? opus enim bonũ operata eſt in me. nã ſemper pauperes habebitis vobiſcum: me autẽ nõ ſemper "habetis". Mittens enim hæc vnguentũ hoc in corpus meum: ad ſepeliendum me fecit. Amen dico vobis, vbicunq; prædicatum fuerit hoc Euãgelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit, in memoriã eius. ‖ Tunc B
Marc.14.b Lucæ.22.a abijt vnus de duodecim qui dicebatur Iudas Iſcariõtes, ad principes ſacerdotũ: & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradã? At illi cõſtituerunt ei triginta argẽteos. Et exinde quærebat opportunitatẽ vt eum traderet. Prima autem ▷ die' Azymorũ acceſ ▷.5.
Marc.14.b Lucæ.22.a ſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes, Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? At Ieſus dixit, ite in ciuitatẽ ad quendã: & dicite ei, Magiſter dicit. Tẽpus meum propè eſt, apud te facio Paſcha cum diſcipulis meis. Et fecerunt diſcipuli ſicut cõſtituit illis Ieſus: & parauerunt Paſcha. Veſpere autẽ facto, diſcum
Marc.14.b Lucæ.22.b Iohan.13.b bebat cum duodecim diſcipulis ſuis. Et edentibus illis dixit, Amen dico vobis quia vnus veſtrum me traditurus eſt. Et cõtriſtati valdè. cœperunt ſinguli dicere, Nunquid ego ſum Domine? At ipſe reſpondens, ait, Qui intingit mecum manũ in paropſide, hic me C
tradet. Filius quidem hominis vadit, ‖ ſicut Pſal.40.c. ſcriptum eſt de illo: væ autẽ homini illi per quem filius hominis "tradetur", bonum erat "traditur.2. ei, ſi natus non fuiſſet homo ille. Reſpondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit, Nunquid ego ſum Rabbi? Ait illi, Tu dixiſti. 1.Cor.11.c. Cœnantibus autẽ eis, accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit: dedìtq; diſcipulis ſuis, & ait, Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meũ. Et accipiens calicẽ, gratias egit: & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſsionẽ peccatorũ. Dico autem vobis, non bibã àmodo de hoc genimine vitis vſque in diem illum, cùm illud bibam vobiſcum nouum, in regno patris mei. Et hymno dicto, exierunt in mon-
Marc.14.c Lucæ.22.d Iohan.16.a. 18.a. tem oliueti. Tunc dicit illis Ieſus, ‖ Omnes vos ſcandalum patiemini in me, in iſta no-

Zach.13.c. cte. Scriptum est enim, ‖Percutiã pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquam au-
Marc.16.b tem resurrexero, ‖præcedam vos in Galilæã. Respondens autem Petrus, ait illi, Etsi omnes scãdalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Iesus, Amen dico tibi quia in hac nocte antequàm gallus cantet
Iohan.13.d ter me negabis. ‖Ait illi Petrus, Etiã si oportuerit me mori tecum, nô te negabo. Simili-
D ter & omnes discipuli dixerunt. Tunc venit
Marc.14.d Luc.22.d. Iesus cum illis in villã quæ dicitur ‖Gethsemani: & dixit discipulis suis, Sedete hic, donec vadã illuc, & orem. Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit cõtristari & mœstus esse. Tunc ait illis, Tristis est anima mea vsq; ad mortem: sustinete hic, & vigilate mecum. Et progessus pusillum, prócidit in faciẽ suam, orans, & dicẽs, Pater mi, si possibile est, trãseat à me calix iste. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes: & dicit Petro, Sic? nõ potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilate, & orate vt non intretis in tentationẽ. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Iterum secundò abijt: & orauit dicens, Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibã illum: fiat voluntas tua. Et venit iterum. & inuenit eos dormientes. erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abijt: & orauit tertiò, eundem sermonem dicens. Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis, Dormite iã, & requiescite: ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccato-
Marc.14.e Lucæ.22.e Iohan.18.a rum. Surgite eamus: ecce "appropinquauit, qui me 'tradet'. Adhuc eo loquente, ecce Iu-
*appropinquabit. *tradit.5. das vnus de duodecim vênit, & cum eo turba multa cum gladijs & fustibus, missi à prin-
E cipibus sacerdotũ & senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero, ipse est: tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum, dixit, Aue rabbi. Et osculatus est eum. Dixitque illi Iesus, Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum: & tenuerunt eum. Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu. extendens manum, exemit gladium suum: & percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Tunc ait illi Iesus, Conuerte gla-
Gene.9.a. Apoca.13.c dium tuum in locum suum. ‖omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribũt. An
*modo.2. ▷.2 putas quia non possum *rogare patrẽ meum & exhibebit mihi ▷modo' plus quàm duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo
Isai.53.c.d implebuntur ‖scripturæ, quia sic oportet fieri? In illa hora dixit Iesus turbis, Tanquam ad latronem exijstis cum gladijs & fustibus comprehendere me? quotidie apud vos sedebam docens in templo: & non me tenuistis.
Supr.10.c. Hoc autem totum factum est, ‖vt adimplerentur scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes, ‖relicto eo fugerunt. At illi te-
F Marc.14.e Marc.14.f. Lucæ.22.f Iohan.18.c nentes Iesum, duxerunt ad Caiphã principẽ sacerdotum, vbi Scribæ & seniores cõuenerant. Petrus autem sequebatur eum àlonge, vsque in atrium principis sacerdotũ. Et ingressus intrò, sedebat cum ministris: vt videret finem. "Principes' autem sacerdotum & *"Princeps.* omne cõcilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent: & non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. Nouissimè autem venerunt duo
Iohan.2.d. falsi testes: & dixerunt, Hic dixit, ‖Possum destruere tẽplum Dei, & post triduum reædificare illud. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi, Nihil respõdes ad ea quæ isti aduersum te testificãtur? Iesus autem tacebat. Et princeps sacerdotũ ait illi, Adiuro te per Deũ viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei. Dicit illi Iesus, Tu dixisti. veruntamen dico vobis, àmodo videbitis ‖filiũ ho-
Supr.16.d. 1.The.4.d Rom.14.d minis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemauit: Quid adhuc egemus testibus? ecce, nunc audistis blasphemiam, quid vobis
G videtur? At illi respondentes dixerunt, Reus
Isaiæ.50.c Marc.14.g Lucæ.22.f Ioan.18.c est mortis. ‖Tunc expuerunt in faciem eius: & colaphis eum ceciderunt, alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes, Prophetiza nobis Christe: quis est qui te percussit? Petrus verò sedebat foris, in atrio: & accessit ad eum vna ancilla, dicẽs. Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ▷ancilla': & ▷.3. ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento, Quia non noui hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant: & dixerunt Petro, Verè & tu ex illis es: nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari & iurare quia non nouisset hominem. Et continuò gallus cãtauit. Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat, Prius quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amarè.

S. Iudas relatis argenteis laqueo se suspendit: Iesus coram Pilato accusatus non respondet, vxor autem Pilati dicit ipsum iustum: præeligitur tamen Barabbas: Pilatus lotis manibus Iesum flagellatum tradit crucifigendum: qui à militibus multipliciter illusus ducitur ad crucifigendum, & felleo vino potatus inter latrones crucifigitur, diuisis ipsius vesti-

veſtimentis: & à varijs multæ iactantur in ipſum blaſphemiæ: ſuboriuntur tenebræ: & clamans Ieſus Eli, acetóque potatus, cum clamore expirat, ac ſigna varia fiũt: corpus Ieſu à Ioſeph ſepultum, cuſtoditur à militibus.

CAP. XXVII.

A Marc.15.a. Luc.23.a. Ioan.18.e

MAne autem facto conſilium inierũt omnes principes ſacerdotũ & ſenio res populi aduerſus Ieſum, vt eum morti traderent. Et vinctũ adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præſidi. Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quod damna tus eſſet: pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum & ſenioribus, dicens, Peccaui, tradens ſanguinem iuſtum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris. Et proiectis argenteis in templo, receſſit: & abiens ‖ laqueo ſe ſuſpendit. Principes autem ſacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, Non licet eos mittere in corbanam: quia pretium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus eſt ager ille, ‖ Hacel-dama, hoc eſt ager ſanguinis, vſque in hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod dictum eſt per Ieremiã prophetam, dicentem, ‖ Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati quem appretiauerunt à filijs Iſrael: & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus. Ieſus autem ſtetit ante præſidem, ‖ & interrogauit eum præſes, dicens, Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Ieſus, Tu dicis. Et cum accuſaretur à principibus ſacerdotum & ſenioribus, nihil reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta aduerſum te dicunt teſtimonia? Et non reſpondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur præſes vehementer. Per diem autem ſolennem conſueuerat præſes populo dimittere vnum vinctum quem voluiſſet: habebat autem tunc vinctũ inſignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis: Barabban, an Ieſum qui dicitur Chriſtus? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidiſſent eum. Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum vxor eius, dicens, Nihil tibi & iuſto illi. multa enim paſſa ſum hodie per viſum propter eum. Principes autẽ ſacerdotum & ſeniores perſuaſerunt populis vt peterent Barabban, Ieſum verò perderent. Reſpondens autem præſes, ait illis, Quem vultis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barabban. ‖ Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes, Crucifigatur. Ait illis præſes, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret: accepta aqua, lauit manus coram populo dicens, Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius: vos videritis. Et reſpondens vniuerſus populus, dixit, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis Barabban: Ieſum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Tunc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorium, ‖ cõgregauerunt ad eum vniuerſam cohortem. & exuentes eum, chlamydem coccineam circundederunt ei: & plectentes coronam de ſpinis, poſuerunt ſuper caput eius & arundinẽ in dextera eius, Et genu flexo ante eum, illudebant ei dicentes. Aue rex Iudæorum. Et expuẽtes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et poſtquam illuſerunt ei, exuerũt eũ chlamydem: & induerunt eum veſtimentis eius, & duxerũt eum vt crucifigerẽt. ‖ Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simõnem: hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius. ‖ Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod eſt Caluariæ locus. Et dederunt ei vinum bibere cũ felle miſtũ. Et cùm guſtaſſet, noluit bibere. ‖ Poſtquam autem crucifixerunt eum, diuiſerunt veſtimenta eius, ſortẽ mittentes: ▷vt impleretur ‖ quod dictum eſt per prophetam dicentem, Diuiſerunt ſibi veſtimẽta mea: & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem'. Et ſedentes ſeruabant eum. Et impoſuerũt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam, Hic eſt Ieſus rex Iudæorum. Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latrones: vnus à dextris, & vnus à ſiniſtris. Prætereuntes autem blaſphemabãt eũ? mouentes capita ſua, & dicentes, ‖▷ Vah' qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: ſalua temetipſum: ſi filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & principes ſacerdotum illudentes cum Scribis & ſenioribus, dicebant, ‖ Alios ſaluos fecit: ſeipſum nõ poteſt ſaluum facere: ſi rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei. ‖ confidit in Deo: liberet nunc eum ſi vult: dixit enim, Quia filius Dei ſum. Idipſum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. A ſexta autem hora, tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram, vſque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamauit Ieſus voce magna, dicens, Eli, Eli, lãma ſabacthani? hoc eſt, ‖ Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſtime? Quidam autẽ illic ſtantes & audientes, dicebant, Eliam vocat iſte. Et continuò currens vnus ex eis, acceptam ſpongiam impleuit aceto: & impoſuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri verò dicebant, Sine, videamus an veniat Elias libe-

Actu.1.c.

Actu.1.c.

Zach.11.c.

B

Marc.15.a. Luc.23.a. Ioan.18.f.

C

Marc.15.b Luc.23.b Ioan.18.g. 19.c.

D

Marc.15.b Ioan.19.a.

Marc.15.b

Lucæ.23.d Marc.15.b

Lucæ.23.d Ioan.19.d. ▷.13. Marc.15.b Luc.23.e. Ioan.19.d. Pſalm.21.d

E

Iohan.2.d. ▷.2.

Sapien.2.d

Pſalm.21.c

Pſalm.21.a

liberans eum. Ieſus autem iterum clamãs voce magna, emiſit ſpiritum. Et ecce velum tẽpli ſciſſum eſt in duas partes, à ſummo vſq; deorſum. & terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt: & multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt. Et exeũtes de monumentis poſt reſurrectionem eius, venerunt in ſanctam ciuitatem. & apparuerunt multis. Cẽturio autem & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum, viſo terræmotu & his quæ fiebant, timuerunt
Marc.15.d valdè, dicentes, Verè filius Dei erat iſte. ‖ Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ
Lucæ.23.g ſecutæ erant Ieſum à Galilæa, miniſtrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacôbi & Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi. ‖ Cùm autem ſero factum eſſet, vênit quidã homo dives ab Arimathæa,
Marc.15.d Luc.23.g. Ioan.19.g. G nomine Ioſeph, qui & ipſe diſcipulus erat Ieſu. hic acceſsit ad Pilatum, & petijt corpus Ieſu. Tunc Pilatus iuſsit reddi corpus. Et accepto corpore, Ioſeph inuoluit illud in ſindone munda: & poſuit illud in monumento ſuo nouo quod exciderat in petra. Et aduoluit ſaxum magnũ ad oſtium monumenti, & abijt. Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, ſedentes contra ſepulchrũ. Altera autem die, quæ eſt poſt Paraſcêuen, cõuenerunt principes ſacerdotum, & Phariſæi ad Pilatũ, dicẽtes Domine, recordati ſumus, quia ſeductor ille dixit adhuc viuens, Poſt tres dies reſurgam. Iube ergo cuſtodiri ſepulchrum vſq; in diem tertium: ne fortè veniãt diſcipuli eius, & furentur eũ, & dicant plebi, Surrexit à mortuis. & erit nouiſsimus error peior priore. Ait illis Pilatus, Habetis cuſtodiam. ite, cuſtodite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes, munierunt ſepulchrum: ſignantes lapidem, cum cuſtodibus.

S. Facto terræmotu, exterritiſq; cuſtodibus, angelus mulieribus narrat Chriſti reſurrectionem, qui ipſis apparens iubet (ſicut & angelus iuſſerat) vt diſcipulis nuntient, quòd Dominum in Galilæa viſuri ſint: milites ſepulchri cuſtodes pecunia corrupti, dicunt corpus Chriſti furto ſublatum: diſcipuli videntes in Galilæa Dominum, iubentur ire ad docendas & baptizandas omnes gentes.

CAP. XXVIII.

VEſpere autem ſabbathi quæ luceſcit in prima ſabbathi, vênit Maria Magdalene, & altera Maria videre ſepulchrum. Et ecce terræmotus factus eſt magnus. Angelus enim Domini deſcendit de cœlo: & accedens, reuoluit lapidem, & ſedebat ſuper eum. erat autem aſpectus eius ſicut fulgur: & "veſtimentum eius, ſicut nix. Præ timore autem eius, exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui. Reſpondens autem angelus dixit mulieribus, Nolite timere vos. ſcio enim quòd Ieſum qui crucifixus eſt, quæritis. non eſt hic: ſurrexit enim, ſicut dixit. venite, ▷&c' videte locum vbi poſitus erat Dominus. Et cito euntes, dicite diſcipulis eius quia ſurrexit: & ecce "præcedit' vos in Galilæam. ibi eum videbitis. ecce prædixi vobis. Et exierunt citò de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare diſcipulis eius, Et ecce Ieſus occurrit illis, dicens, Auete. Illæ autem acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Ieſus, Nolite timere. ite, nuntiate fratribus meis vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. Quæ cùm abijſſent, ecce quidam de cuſtodibus venerunt in ciuitatem, & nuntiauerunt principibus ſacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum ſenioribus, conſilio accepto, pecuniam copioſam dederunt militibus, dicentes, Dicite, Quia diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum nobis dormientibus. Et ſi hoc auditum fuerit à præſide, nos ſuadebimus ei, & ſecuros vos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt ſicut erant edocti. Et diuulgatum eſt verbum iſtud apud Iudæos, vſque in hodiernum diem. Vndecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam, in montem vbi conſtituerat illis Ieſus. Et videntes eum adorauerunt, & quidã autem dubitauerunt. Et
Mar.16.d accedens Ieſus locutus eſt eis, dicens, ‖ Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. euntes ergo docete omnes gẽtes: baptizãtes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis. & ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſæculi.

A Marc.19.b Ioan.20.c

"veſtimẽta

▷.3.

"præcedet

B

C

D

Hieronymus in Catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum.

MArcus diſcipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus breue ſcripſit Euangelium. Quod cum Petrus audiſſet, probauit, & eccleſię legendum ſua authoritate edidit, ſicut Clemens in ſexto ὑποτυπώσεων libro ſcribit. Et papias Ieroſolymitanus epiſcopus meminit huius Marci: & Petrus in epiſtola prima, ſub nomine Babylonis, figuraliter Romã ſignificans, Salutat vos eccleſia in Babylone coëlecta, & Marcus filius meus. Aſſumpto itaque Euãgelio quod ipſe confecerat, perrexit Ægyptum, & primus Alexandriæ Chriſtum annuntians, conſtituit eccleſiam, tanta doctrina & vitæ continentia, vt omnes ſectatores Chriſti ad exemplum ſui cogeret. Deniq; Philo diſertiſsimus Iudæorum, videns Alexandriæ primam eccleſiam adhuc Iudaizantem, quaſi in laudẽ gentis ſuæ librum ſuper eorum conuerſatione ſcripſit. Et quomodo Lucas narrat Ieroſolymæ credentes omnia habuiſſe communia: ſic ille quod Alexandriæ ſub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus eſt autem octauo Neronis anno, & ſepultus Alexandriæ: ſuccedente ſibi Aniano.

Sanctum Ieſu Chriſti Euangelium ſecundum Marcum.

S. *Iohannes in auſteritate vitæ prædicat ac baptizat aqua, Chriſtus verò Spiritu ſancto: qui à Iohanne baptizatus, cũ beſtijs agens in deſerto, poſt ieiunium quadraginta dierũ à ſatana tentatur, & Iohanne tradito prædicare incipit in Galilæa: vocatiſque Simône & Andrea, Iacobo & Iohanne Zebedæi accedit Capharnaum & reliqua Galilææ loca, ibiq; prædicans curat ſocrum Simônis, & leproſum quem mittit ad ſacerdotes, plurimosq; dæmoniacos ac malè habentes cum magna omnium admiratione.*

CAP. I.

A NITIVM Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei. Sicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta, (‖ Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuã ante te.) ‖Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Fuit Iohannes in deſerto baptizans, & prædicãs baptiſmum pœnitentiæ in remiſsionem peccatorum. ‖Et egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Ieroſolymitæ vniuerſi: & baptizabantur ab illo in Iordanis flumine confitentes peccata ſua. Et erat Iohannes veſtitus pilis camelli, & zona pellicea circa lumbos eius: ‖& locuſtas & mel ſylueſtre edebat. Et prædicabat dicens, Venit fortior me poſt me: cuius non ſum dignus procumbens ſoluere corigiam calceamentorum eius. Ego baptizaui vos aqua ille verò baptizabit vos Spiritu ſancto. Et factum eſt: in diebus illis vênit Ieſus à Nazareth Galilææ: & baptizatus eſt à Iohanne in Iordane. Et ſtatim aſcendens de aqua, vidit cœlos apertos, & Spiritũ *tanquam columbam deſcendentem, & manentem in ipſo. Et vox facta eſt de cœlis, Tu es filius meus dilectus, in te complacui. Et ſtatim Spiritus expulit eum in deſertum. Et erat in deſerto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. & tentabatur à ſatana. eratq; cum beſtijs, & angeli miniſtrabant illi. Poſtquam autem traditus eſt Iohannes, venit Ieſus in Galilæam prædicans Euangelium regni Dei, & dicens, Quoniam impletum eſt tempus, & appropinquauit regnum Dei: pœnitemini, & credite Euangelio. ‖Et præteriens ſecus mare Galilææ, vidit Simônem & Andræam fratrẽ eius, mittentes retia in mare (erant enim piſcatores) & dixit eis Ieſus, Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. Et protinus relictis retibus, ſecuti ſunt eum. Et progreſſus inde puſillum, vidit Iacôbum Zebedæi & Iohannem fratrem eius, & ipſos cõponentes retia in naui & ſtatim vocauit illos. Et relicto patre ſuo Zebedæo in naui cum mercenarijs, ſecuti

Matth.3.a. Malah.3.a. Iſai.40.a. Iohan.1.c. Lucæ.3.a.

Matt.3.a. Leuit.11.c. Matt.3.c. Lucæ.3.c. Iohan.1.d. Act.1.a.2.a 11.c.19.a. *sanctum. B Matt.3.d. Lucæ.3.d. Iohan.1.e. Mat.4.a.b Lucæ.4.a. Matt.4.b. Lucæ.4.e. Iohan.4.f. Matt.4.c. Lucæ.5.a.

secuti sunt eum. ‖ Et ingrediuntur Capharnaum: & statim sabbathis ingressus in synagógam, docebat eos. ‖ Et stupebant super doctrina eius. erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ. ‖ Et erat in synagóga eorum homo in spiritu immundo: & exclamauit, dicens, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? veniſti * perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens, Obmutesce, & exi de homine. Et discerpens eum spiritus immũdus, & exclamans voce magna, exijt ab eo. Et mirati sunt omnes: ita vt conquirerent inter se dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc noua: quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei? Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilææ. ‖ Et protinus egredientes de synagóga, venerunt in domum Simõnis & Andreæ cum Iacõbo & Iohanne. Decumbebat autem socrus Simõnis febricitans: & statim dicunt ei de illa. Et accedens eleuauit eam apprehensa manu eius: & continuò dimisit eam febris, & ministrabat eis. Vespere autem facto cùm occidisset sol, afferebant ad eum omnes malè habentes & dæmonia habentes: & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabantur varijs lãguoribus: & dæmonia multa eijciebat, & nõ sinebat ea loqui quoniam sciebant eum. Et diluculo valdè surgens, egressus abijt in desertum locum: ibiq́ orabat. Et prosecutus est eum Simon, & qui cum illo erant. Et cùm inuenissent eum, dixerũt ei, Quia omnes quærũt te. Et ait illis, Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicem: ad hoc enim veni. Et erat prædicãs in synagógis eorũ, & in omni Galilæa: & dæmonia eijciens. ‖ Et venit ad eũ leprosus deprecans eum: & genu flexo dicit ei, Si vis potes me mundare. Iesus aũt misertus eius, extendit manum suã: & tangẽs eum, ait illi, Volo, Mũdare. Et cũ dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et cõminatus est ei, statimq́; eiecit illum: & dicit ei, Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotũ, & offer pro emundatione tua ‖ quæ præcepit Moyses, in testimonium illis. ‖ At ille egressus cœpit prædicare & diffamare sermonem: ita vt iam non posset manifestè introire in ciuitatem: sed foris in desertis locis esset, & conueniebant ad eum vndique.

Matt. 4.b. Lucæ. 4.c. Matt. 7.d. Lucæ. 4.c. C *ante tẽpus Lucæ. 4.c. Matt. 8.b. Lucæ. 4.f. D Matt. 8.a. Lucæ. 5.c. Leui. 14.a. Lucæ. 4.g.

S. *Murmurantibus Scribis quod paralytico per tectum in grabato demisso, diceret remitti peccata, iubens ipsum ferre grabatum, sanat eum: apud Leuin quem ad se sequendum vocauerat discumbens cum pluribus publicanis, rationem dicit, murmurantibus Phariſæis, quare cum peccatoribus conuersetur, & cur ipsius discipuli non ieiunent, quos etiam spicas sabbatho vellentes excusat.*

CAP. II.

ET iterum intrauit Capharnaum post dies*, & auditum est quòd in domo esset, & *conuenerunt multi, ita vt nõ "caperet neque ad ianuam, & loquebatur eis verbum. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur. Et cùm non possent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum vbi erat: & patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cùm autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico, Fili dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes: & cogitantes in cordibus suis, Quid hic sic loquitur? blasphemat. ‖ Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Quo statim cognito Iesus spiritu suo quia sic cogitarent intra se, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge, tolle grabatum tuũ & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) tibi dico, Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Et statim surrexit ille: & sublato grabato abijt coram omnibus, ita vt mirarentur omnes, & honorificarent Deũ, dicentes. Quia nunquam sic vidimus. ‖ Et egressus est rursus ad mare: omnisq́; turba veniebat ad eũ, & docebat eos. ‖ Et cùm præteriret, vidit "Leui' Alphæi sedentem ad telónium: & ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est: cùm accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius: erant enim multi qui & sequebantur eum. Et Scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit ▷ magister vester? Hoc audito Iesus ait illis, Non necesse habent sani, medico: sed qui male habent. ‖ non enim veni vocare iustos, sed peccatores. Et erant discipuli Iohannis & Pharisæi ieiunantes: & veniunt, & dicunt illi, Quare discipuli Iohannis & Pharisæorum ieiunãt: tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij nuptiarũ quandiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare. ‖ Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt in illis diebus, Nemo assumentum panni rudis assuit vestimẽto veteri: alioquin aufert supplemen-

A Matt. 9.a. Lucæ. 5.d. *octo *cõfestim. i. "caperent. 6 Iob. 14.a. Isaiæ. 43.d B Matt. 9.b. Lucæ. 5.f. "Leuin. 9. ▷. 9. 1. Tim. 1.c. C Matth. 9.e Lucæ. 5.g.

plementum nouum à veteri,& maior sciſſu
D ra fit. Et nemo mittit vinum nouũ in vtres
veteres:alioquin dirumpit vinum vtres , &
vinum effundetur,& vtres peribunt. sed vi-
Matt.12.a. num nouum in vtres nouos mitti debet.
Lucæ.6.a. ‖Et factum est iterum cum sabbathis am-
bularet per sata , & discipuli eius cœperunt
"discipuli progredi & vellere spicas. Pharisæi autem di
tui. cebãt ei,Ecce,quid faciunt* sabbathis quod
1.Re.21.b. non licet?Et ait illis, ‖Nunquã legistis quid
fecerit Dauid, quando necessitatem habuit
& esurijt ipse & qui cum eo erãt? quomodo
introiuit in domum Dei sub Abiathar prin-
cipe sacerdotum,& panes propositionis mã-
Leui.24.b ducauit , quos non licebat manducare‖ nisi
*& sacerdotibus, & dedit eis *qui cum eo erant?
Et dicebat eis , Sabbathum propter homi-
nem factum est:& non homo propter sabba
thum . Itaque Dominus est filius hominis,
etiam sabbathi.

S. Postquam manum aridam curauerat, Pha risæorum cedens machinationi secedit, turbis vndique ad ipsum confluentibus , quarũ in firmos curat: duodecim à se electos(qui hîc re censentur)mittit ad prædicandum,data ipsis potestate super infirmitates ac demonia: Scri bas blasphemantes ipsum in Belzebub eijcere dæmonia conuincit falsitatis, dicens blasphe miam in Spiritum sanctum irremißibilem, & quæ sint mater & fratres eius. CAP. III.

A ET introiuit iterum in synagogam : &
Matt.12.a. Lucæ.6.b. erat ibi homo habens manum aridam.
Et obseruabant eum si sabbathis cura
ret: vt accusarent illum . Et ait homini ha-
benti manum aridam,Surge in medium. Et
dicit eis,Licet sabbathis benefacere,an ma-
lè?animam saluam facere,an perdere? At il-
li tacebant . Et circunspiciens eos cum ira,
contristatus super cæcitate cordis eorum,di
cit homini , Extende manum tuam , Et ex-
tẽdit:& restituta est manus illi. Exeuntes au
tem Pharisæi, statim cum Herodianis consi
lium faciebãt aduersus eum quomodo eum
perderent . Iesus autem cum discipulis suis
secessit ad mare: & multa turba à Galilæa &
Iudæa secuta est eum , & ab Ierosolymis &
ab Idumæa & trans Iordanem . & qui circa
B Tyrum , & Sidônem , multitudo magna ,
audientes quæ faciebat,venerunt ad eum.Et
dixit discipulis suis vt nauicula sibi deseruí-
ret propter turbam,ne comprimerent eum.
multos enim sanabat, ita vt irruerent in eũ
vt illum tangerent quotquot habebant pla-
gas.Et spiritus immundi,cum illum videbãt
procidebant ei:& clamabant dicentes,Tu es
Matt.10.a. filius Dei . Et vehementer comminabatur
Luc.6.b.c eis ne manifestarent illum.‖Et ascendens in
montem vocauit ad se quos voluit ipse : &
venerunt ad eum . Et fecit vt essent duode-
cim cum illo : & vt mitteret eos prædicare.
Et dedit illis potestatem curandi infirmita-
tes, & eijciendi dæmonia . Et imposuit Si-
môni nomen Petrus . & Iacobum Zebedæi C
& Iohannem fratrem Iacôbi:& imposuit eis
nomina Boanerges, quod est, filij tonitrui.
& Andream & Philippũ, & Bartholomæũ,
& Matthæum,& Thomam,& Iacôbum Al-
phæi,& Thaddæum & Simônem Cananæũ ,
& Iudam Iscariôtẽ qui & tradidit illum.‖Et Matt.9.d.
veniunt ad domum: & cónuenit iterum tur 12.b.
ba,ita vt nõ possent neq; panem manduca- Lucæ.11.b.
re.Et cum audissent sui,exierũt tenere eum.
dicebant enim.Quoniam in furorem versus
est . Et Scribæ qui ab Ierosolymis descende-
rant,dicebant,Quoniam Beel-zebub habet.
& quia in principe dæmoniorum eijcit dæ-
monia.Et conuocatis eis, in parabolis dice-
bat illis,Quomodo potest satanas satanã eij D
cere?Et si regnum in se diuidatur, nõ potest
regnum illud stare.Et si domus super semet
ipsam dispertiatur : non potest domus illa
stare.Et si satanas cõsurrexit in semetipsum,
dispertitus est, & non poterit stare sed finẽ
habet. Nemo potest vasa fortis ingressus in
domum *diripere , nisi prius fortem alliget, *eius.1.
& tunc domum eius diripiet . ‖Amen dico Matt.12.c.
vobis,quoniam omnia dimittentur filijs ho Lucę.12.b.
minum peccata, & blasphemiæ quibus bla- 1.Ioan.5.d
sphemauerint:qui autem blasphemauerit in
Spiritum sanctum,non"habet' remissionem "habebit.
in æternũ,sed reus erit æterni delicti. Quo-
niam dicebãt, Spiritum immundum habet.
‖Et veniunt mater eius & fratres : & foris Matt.12.d.
stantes miserunt ad eum vocantes eum . Et Lucæ.8.c.
sedebat circa eum turba : & dicunt ei , Ecce
mater tua & fratres tui foris quærunt te. Et
respõdens eis,ait, Quæ est mater mea & fra
tres mei?Et circunspiciens eos qui in circui
tu eius sedebant,ait, Ecce mater mea & fra-
tres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei:
hic frater meus & soror mea & mater est.

S. Parabolam proponit seminatoris, quam di scipulis declarat:lucernam dicit super cande labrum ponendam:addens parabolas, de se mine in terram iacto quod excrescit dormien te eo qui seminauit,& de grano sinapis:disci pulis autem seorsum omnia interpretatur: in naui à somno excitatus tempestatem maris sedat. CAP. IIII.

ET iterum cœpit docere ad mare:& cõ A
gregata est ad eum turba multa, ita vt Matt.13.a.
nauim ascendens sederet in mari , & Lucæ.8.a
omnis turba circa mare super terram erat:&
docebat eos in parabolis multa,& dicebat il
lis in doctrina sua.Audite : ecce , exijt semi-
nãs ad seminandum.Et dum seminat, aliud
cecidit

cecidit circa viam, & venerũt volucres cœli, & comederunt illud. Aliud verò cecidit ſuper petroſa vbi non habuit terram multam: & ſtatim exortum eſt, quoniam non habebat altitudinem terræ: & quando exortus eſt ſol, exæſtuauit, & eo quòd non habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in ſpinas: & aſcenderunt ſpinæ, & ſuffocauerũt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructum aſcendentem & creſcentem, & afferebat vnum "triginta', *"trigeſimum*
vnum "ſexaginta', & vnum "centum'. Et dicebat, Qui habet aures audiẽdi audiat. Et cùm eſſet ſingularis, interrogauerunt eum hi qui *"ſexageſimũ "centeſimum & infrà.*
B cum eo erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis, Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei: illis: aũt qui foris ſunt, in parabolis
Iſaiæ. 6. c. Matt. 13. b. Lucæ. 8. b. Iohan. 12. f Actu. 28. f. Roma. 11. b omnia fiunt: ‖ vt videntes videant, & non videant: & audientes audiant, & non intelligant: neq; quando cõuertantur, & dimittãtur eis peccata. Et ait illis, Neſcitis parabolã hãc? & quomodo omnes parabolas cognoſcetis? Qui ſeminat verbũ ſeminat. Hi autem ſunt qui circa viã: vbi ſeminatur verbum, & cum audierint, confeſtim venit ſatanas, & aufert verbũ quod ſeminatum eſt in cordibus eorũ. Et hi ſunt ſimiliter qui ſuper petroſa ſeminãtur: qui cum audierint verbum ſtatim cũ gaudio accipiunt illud: & nõ habent radicẽ in ſe, ſed tẽporales ſunt: deinde orta tribulatione & perſecutione propter verbum: confeſtim ſcandalizantur. Et alij ſunt qui in ſpinis ſeminãtur: hi ſunt qui verbum audiunt,
1. Ti. 6. c. d & ærumnæ ſæculi & ‖ deceptio diuitiarũ, & circa reliqua concupiſcentiæ introeuntes ſuffocant verbum, & ſine fructu efficitur. Et hi ſunt qui ſuper terram bonam ſeminati ſunt: qui audiunt verbum & ſuſcipiunt, & fructificant, vnum triginta, vnum ſexaginta
C & vnum centum. Et dicebat illis, Nunquid venit lucerna vt ſub modio ponatur? aut ſub lecto nónne vt ſuper cãdelabrum ponatur?
Matth. 5. b Lucæ. 8. c. 11. e. ‖ Non eſt enim aliquid abſconditum quod nõ manifeſtetur: nec factum eſt occultum. "ſed vt in palam veniat'. Siquis habet aures audiendi audiat. Et dicebat illis, Videte quid audiatis. ‖ In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis, ▷ & adijcietur vobis' * ‖ Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiã quod habet auferetur ab eo. Et dicebat, Sic eſt regnum Dei quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & ſemen germinet, & increſcat dum neſcit ille. Vltrò enim terra fructificat, primùm herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica. Et cum *ſe produxerit fructus: ſtatim mittit falcem, quoniam adeſt meſsis. Et dicebat, Cui aſsi-
"quod non veniat in palam. Matt. 10. c Lucæ. 8. c. ▷. 8. **qui auditis* 1. Marc. 7. a. Lucæ. 6 f. Matt. 13. b. 25. c. Lucæ. 8. c. 19. d. **ex.* Matt. 13. e. Lucæ. 13. d

milabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum ſinápis: D quod cum ſeminatum fuerit in terra, minus eſt omnibus ſeminibus quæ ſunt in terra: & cum "ſeminatum' fuerit, aſcendit, * & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita vt poſsint ſub vmbra eius aues cœli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterãt audire: ſine parabola autem nõ loquebatur eis. ſeorſum Matt. 8. c. Luc. 8. d. autẽ, diſcipulis diſſerebat omnia. Et ait illis in illa die, cum ſerò eſſet factum, Trãſeamus contra. Et dimittentes turbam aſſumunt eũ ita vt erat in naui: & aliæ naues erant cum illo. Et facta eſt procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis. Et erat ipſe in puppi ſuper ceruical dormiens: & excitant eum, & dicunt illi, Magiſter non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens cõminatus eſt vẽto, & dixit mari, Tace, obmuteſce. & ceſſauit ventus: & facta eſt tranquillitas magna. Et ait illis, Quid timidi eſtis? nec habetis fidem? Et timuerunt timore magno: & dicebant ad alterutrũ, Quis, putas, eſt iſte, quia & ventus & mare obediunt ei? *"natum. **in arborem*

S. In regione Geraſenorum dæmoniacũ curat ferociſsimũ à legione dæmonum, quibus permittit vt in porcos ingrediantur, nec ſinit vt ipſum ſequatur is qui liberatus erat: curata muliere à profluuio ſanguinis, venit ad domum Iairi, eiuſq; filium reſuſcitat.

CAP. V.

ET venerunt trans fretum maris in re- A
gionem Geraſenorum. Et exeunti ei Matth. 8. d Lucæ. 8. d. de naui, ſtatim occurrit de monumentis homo in ſpiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis. & neq; catenis iam quiſquam poterat eum ligare: quoniam ſæpe compedibus & catenis vinctus, diripuiſſet catenas, & cõpedes comminuiſſet: & nemo poterat eũ domare. & ſemper die ac nocte in monumentis, & in mõtibus erat, clamans & concidens ſe lapidibus. Videns autẽ Ieſum álonge, cucurrit & adorauit eũ: & clamans voce magna, dixit, Quid mihi & tibi Ieſu fili Dei altiſsimi? adiuro te per deum ne me torqueas. Dicebat enim illi, Exi ſpiritus immunde ab homine. Et interrogabat eum, Quod tibi nomen eſt? Et dicit ei, Legio mihi nomen eſt: quia multi ſumus. Et deprecabatur eum multum, ne ſe expelleret extra regionem. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, paſcens. Et deprecabantur eum ſpiritus, dicentes, B Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus. Et conceſsit eis ſtatim Ieſus. Et exeuntes ſpiritus immundi, introierunt in porcos: & magno

magno impetu grex præcipitatus est in mare, ad duo millia, & suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nuntiauerunt in ciuitatem & in agros. Et egressi sunt videre quid esset factū: & veniunt ad Iesum, & vident illum qui à demonio vexabatur, sedentem, vestitum, & sanæ mentis, & timuerunt. Et narrauerunt illis, qui viderāt, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat: & de porcis. Et rogare cœperunt eum vt discederet de finibus eorum. Cumq; ascēderet nauim, cœpit illum deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat vt esset cum illo: & non admisit eum, sed ait illi, Vade in domū tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abijt, & cœpit prædicare in Decapoli quāta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabātur. ‖ Et cū transcendisset Iesus in naui rursum trās fretum, conuênit turba multa ad eū, & erat circa mare. Et venit quidam de archisynagogis nomine Iairus, & videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens, Quoniam filia mea in extremis est, Veni, impone "manus' super eam, vt salua sit & viuat. Et abijt cum illo, & sequebatur eum turba multa, & cōprimebant eum. Et mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim & fuerat multa perpessa à cōpluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat: cum audisset de Iesu, vênit in turba retrò, & tetigit vestimentum eius. dicebat enim, Quiasi vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius: & sensit corpore quia sanata esset à plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo, cōuersus ad turbam aiebat, Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui, Vides turbam comprimentem te, & dicis, Quis me tetigit? Et circunspiciebat videre eā quæ hoc fecerat. Mulier verò timens & tremens, sciens quod factū esset in se: vênit & prócidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te saluam fecit: vade in pace, & esto sana à plaga tua. Adhuc eo loquente veniunt "ad archisynagogum' dicentes, Quia filia tua mortua est: quid vltrà vexas magistrum? Iesus autem audito verbo quod dicebatur, ait archisynagogo, Noli timere: tantummodo crede. Et non admisit quenquā se sequi, nisi Petrum & Iacobum & Iohannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum archisynagogi, & videt tumultum, & flentes, & eiulantes multum. Et ingressus ait illis, Quid turbamini & ploratis? puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eū Ipse verò eiectis omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacēs. Et tenens manum puellæ, ait illi, Talitha cumi, quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge. Et confestim surrexit puella: & ambulabat. erat aūt annorum duodecim. & obstupuerūt stupore magno. Et præcepit illis vehemēter vt nemo id sciret: & "dixit illi' dari manducare. "iussit.

Matt. 9. c. Lucæ. 8. f. C

"manum.

"ad archisynagogo. 9.

S. Christi doctrinam in ipsius patria admirantur, vbi tamen propter illorum incredulitatē pauca edidit miracula: Apostolos mittens ad prædicandum, instruit quid obseruare debeant: Herodes audita Christi fama, dicit Iohannem Baptistam resurrexisse, cuius caput postulanti Herodiadis filiæ saltatrici propter iusiurandum tradiderat: in deserto quinque panibus & duobus piscibus quinque millia virorum satiat: super mare ambulans tempestatem sedat: in terra Genezareth plurimos tactu fimbriæ vestimenti sanat.

CAP. VI.

ET egressus inde, abijt in patriā suam: & sequebantur eum discipuli sui. & facto sabbatho cœpit in synagoga docere: & multi audientes admirabātur in doctrina eius, dicētes, Vnde huic hæc omnia? & quæ est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nōne hic est faber, filius Mariæ frater Iacobi & Ioseph & Iudæ & Simônis? nònne & sorores eius hîc nobiscum sunt? Et scandalizabātur in illo. Et dicebat illis Iesus, Quia non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua, & in cognatione sua. Et non poterat ibi virtutem vllā facere: nisi paucos infirmos impositis manibus curauit & mirabatur propter incredulitatem eorum, & circuibat castella in circuitu, docens. Et vocauit duodecim: & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum: nō peram, non panē. neq; in zona æs, sed calceatos ‖ sandalijs, & ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis, Quocunque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde. & quicunque nō receperint vos, ▷ nec audierint vos': ▷.7. ‖ exeūtes inde excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. Et exeūtes prædicabant vt pœnetentiam agerent: & dæmonia multa eijciebant, & ‖ vngebant oleo multos ægros, & "sanabant'. ‖ Et audiuit rex Herodes (manifestum enim factum est nomen eius) & dicebat, Quia Iohannes Baptista resurrexit á mortuis: & propterea virtutes operātur in illo. Alij aūt dicebāt, Quia Elias est. Alij

A Matt. 13. g. Lucæ. 4. c. Iohan. 4. f.

Matt. 10. a. Lucæ. 9. a.

Actu. 12. b. B

Actu. 13. g.

Iacob. 5. d.

"sanabantur" Matt. 14. a Lucæ. 9. a.

C Alij verò dicebant, Quia propheta est, quasi
vnus ex prophetis. ‖ Quo audito, Herodes
Matt.14.a. Lucæ.3.d. ait, Quem ego decollaui Iohannem, hic à
mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit
ac tenuit Iohannem, & vinxit eum in carce
rem propter Herodiadem vxorem Philippi
fratris sui, quia duxerat eam. Dicebat enim
Leuit.18.c. Iohãnes Herodi, ‖Non licet tibi habere vxo
rem fratris tui. Herodias autem insidiabatur
illi: & volebat occidere eum, nec poterat. He
rodes enim metuebat Iohannem, sciẽs eum
virum iustum & sanctum: & custodiebat eũ,
& audito eo multa faciebat: & libenter eum
audiebat. Et cũ dies opportunus accidisset,
"in natali suo.8. Herodes "natalis sui" cœnam fecit principi-
bus & tribunis & primis Galilææ. cumque
introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset,
& placuisset Herodi, simulq; recumbẽtibus:
rex ait puellæ, Pete à me quod vis: & dabo ti
bi, & iurauit illi, Quia quicquid petieris da-
D bo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cum
exisset, dixit matri suæ, Quid petam? At il-
la dixit, Caput Iohannis Baptistæ. Cumq;
introisset statim cum festinatione ad regem
petiuit dicens, Volo vt protinus des mihi in
disco caput Iohannis Baptistæ. Et contrista
tus est rex. Propter iusiurandum & propter
simul discumbentes noluit eam contristare:
sed misso spiculatore præcepit afferri caput
eius in disco, & decollauit eũ in carcere. Et
attulit caput eius in disco: & dedit illud puel
læ, & puella dedit matri suæ. Quo audito, di
scipuli eius venerũt, & tulerunt corpus eius:
Matt.14.b Lucæ.9.b. & posuerunt illud in monumento. ‖Et con-
uenientes Apostoli ad Iesum, renuntiauerũt
ei omnia quæ egerant & docuerant. Et ait il
lis, Venite seorsum in desertum locum, & re
quiescite pusillum. Erant enim qui venie-
bant & & redibãt multi: & nec spatium mã-
ducandi habebãt. Et ascendentes in nauim,
abierunt in desertum locum seorsum. Et vi-
derunt eos abeuntes, & cognouerunt multi:
& pedestres de omnibus ciuitatibus concur
Matt. 9.d. rerunt illuc, & præuenerunt eos. ‖Et exiens
E vidit turbam multam Iesus: & misertus est
super eos, quia erant sicut oues non haben-
tes pastorem, & cœpit illos docere multa.
Matt.14.b Lucæ.9.b. Iohan.6.a. ‖Et cum iam hora multa fieret, accesserunt
discipuli eius, dicentes, Desertus est locus
hic, & iam hora præterijt: dimitte illos, vt
euntes in proximas villas & vicos, emãt si-
bi cibos quos manducent. Et respondens ait
illis, Date illis vos manducare. Et dixerunt
ei, euntes emamus ducẽtis denarijs panes: &
dabimus illis manducare. Et dicit eis, Quot
panes habetis? ite & videte. Et cum cogno-
uissent, dicunt, Quinque: & duos pisces. Et
præcepit illis vt accumbere facerent omnes,
secundum cõtubernia super viride fœnum.
Et discubuerunt in partes per centenos & F
& quinquagenos. Et acceptis quinque pani-
bus, & duobus piscibus: intuens in cœlũ be-
nedixit, & fregit panes, & dedit discipulis
suis vt ponerent ante eos: & duos pisces di-
uisit omnibus. Et mãducaueruut omnes, &
saturati sunt. Et sustulerunt reliquias, fra-
gmentorum duodecim cophinos plenos: &
de piscibus. ‖Erãt autem qui manducauerũt, Matt.14.c Iohan.6.b
quinque millia virorum. Et statim coegit
discipulos suos ascendere nauim, vt præce-
derent eum trans fretum ad Bethsaidam: dũ
ipse dimitteret populum. Et cum dimisisset
eos, abijt in mõtem orare. Et cum sero esset,
erat nauis in medio mari, & ipse solus in ter
ra. Et videns eos laborantes in remigãdo (e-
rat enim ventus cõtrarius eis) & circa quar-
tam vigiliam noctis vẽnit ad eos ambulans
super mare: & volebat præterire eos. At illi
vt viderunt eum ambulantẽ super mare, pu-
tauerunt phantasma esse: & exclamauerunt.
Omnes enim viderunt eum: & conturbati G
sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit
eis, Confidite, ego sum nolite timere. Et as-
cendit ad illos in nauim: & cessauit ventus.
Et plus magis intra se stupebant. non enim
intellexerunt de panibus. erat enim cor eorũ
Matt.14.d obcæcatum. ‖Et cum transfretassent, vene-
runt in Terram-Genezareth: & applicuerũt.
Cumq; egressi essent de naui, continuò co-
gnouerunt eum: & percurrentes vniuersam
regionem illam, cœperunt in grabãtis eos
qui se male habebant circumferre vbi audie
bant eum esse. Et quocunque introibat in
vicos vel in villas aut ciuitates, in platéis po
nebant infirmos, & deprecabantur eum vt
vel fimbriam vestimenti eius tangerent, &
quotquot tangebant eum, salui fiebant.

S. Pharisæos redarguit, Christi arguentes disci pulos, quòd non lotis ederent manibus, cum ipsi Dei mandata ob suas traditiones trans-grederentur: declarans quænam possint homi nem coinquinare, nempe quæ de corde exeũt: Syrophœnissæ filiam ad perseuerantem illius supplicationem à dæmonio liberat: & surdũ ac mutum sanat.

CAP. VII.

ET conueniunt ad eum Pharisæi & qui Matt.15.a.
dam de Scribis, venientes ab Ierosoly-
mis, Et cum vidissent quosdam ex disci
pulis eius communibus manibus, id est nõ
lotis manducare panes, vituperauerunt. Pha
risæi enim & omnes Iudæi, nisi crebrò laue-
rint manus, non manducant, tenentes tradi
tionem seniorum: & à foro, nisi baptizen-
tur, non comedunt. & alia multa sunt quæ
tradita sunt illis seruare baptismata calicum
&

& vrceorum & æramentorum & lectorum. Et interrogabãt eũ Pharisæi & Scribæ, Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens
B dixit eis, Bene prophetauit Isaias de vobis
Isaiæ.29.d hypocritis, sicut scriptum est, ‖Populus hic
"abest.8. labijs me honorat, cor autem eorum longe
& "est'à me.in vanum autem me colunt,docẽtes doctrinas præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptismata vrceorum
'fecistis. & calicum:& alia similia his facitis multa. Et dicebat illis, Bene irritum 'facitis' præceptum Dei, vt traditionem vestram seruetis.
Exo.20.c. Deut.5.b. Moyses enim dixit, ‖Honora patrẽ tuum &
Ephe. 6.a. matrem:& ‖Qui maledixerit patri vel matri
Exod.21.c. Leui. 20.b morte moriatur: Vos autẽ dicitis, Si dixerit
Pro.20.c. homo patri aut matri. Corban (quod est donum) quodcunque ex me, tibi profuerit: & vltrà non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri, rescindentes verbũ Dei
Matt.15.b. per traditionem vestram quam tradidistis. & similia huiusmodi multa facitis. ‖Et aduocans iterum turbam, dicebat illis, Audite me omnes, & intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare. sed quæ de homine procedũt, illa sunt quæ communicant hominem. Si
C quis habet aures audiendi, audiat. Et cum introisset in domum à turba, interrogabant eum discipuli eius parabolam. Et ait illis, Sic & vos imprudentes estis? Non intelligitis quia omne extrinsecus introiens in hominem, nõ potest eum communicare: quia non intrat in cor eius, sed in ventrem vadit, & in secessum exit, purgãs omnes escas? Dicebat autem quoniã quæ de homine exeũt, illa communicant hominẽ. Abintus enim, de corde hominũ malæ cogitationes procedũt, adulteria, fornications, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. Omnia hæc mala abintus procedunt, & cõ-
Matt.15.c. municant hominẽ. ‖Et inde surgens abijt in fines Tyri & Sidõnis: & ingressus domum, neminem voluit scire, & non potuit latêre. mulier enim statim vt audiuit de eo, cuius filia habebat spiritum immundum, intrauit, & procidit ad pedes eius. Erat enim mulier gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum vt dæmoniũ eijceret de filia eius. Qui dixit illi, Sine prius saturari filios. non est enim bonum sumere panem filiorum, & mit
D tere canibus. At illa respondit, & dixit illi, Vtique Domine. nam & catelli comedunt sub mẽsa de micis puerorum. Et ait illi, Propter hunc sermonem vade, exijt dæmonium à filia tua. Et cum abijsset domum suã, inuenit puellã iacentẽ supra lectũ, & dæmonium exijsse. ‖Et iterum exiens de finibus Tyri, Matt.15.e. venit per Sidõnem ad Mare-Galilææ inter medios fines Decapoleos. Et adducũt ei surdum & mutum: & deprecabantur eum vt imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas eius: & expuens, tetigit linguã eius. & suspiciens in cœlum, ingemuit: & ait illi, Ephphetha, quod est, adaperire. Et statim apertæ sunt aures eius: & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. Et præcepit illis ne cui dicerent. Quantò autẽ eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, & eò amplius admirabantur, dicentes, Bene omnia fecit: & surdos fecit audire, & mutos loqui.

S. Septem panibus paucisq; piscículis satiat quatuor hominũ millia: discipulos à fermento Pharisæorum cauere iubet: cæcũ sensim curat. interrogatis apostolis, quẽ Iesum esse dicerent, Petrus confitetur ipsum esse Christũ: & paulò post Satanas ab eo dicitur, quod increparet illũ dum suã prædiceret passionẽ: de tollenda cruce, & quod anima nihil debet esse charius.

CAP. VIII.

IN diebus illis iterum cũ turba multa es-
A set*, nec haberent quod manducarent: Matt.15.d. *cum Ies.
conuocatis discipulis, ait illis, Misereor super turbam: quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducent: & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficiẽt in via: quidam enim ex eis dẽlonge venerunt. Et responderunt ei discipuli sui, Vnde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interrogauit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem. Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit: & dabat discipulis suis vt apponerent, & apposuerũt turbæ. Et habebãt piscículos paucos: & ipsos benedixit, & iussit apponi. Et manducauerunt & saturati sunt: & sustulerunt quod superauerat de fragmentis, septẽ sportas. Erant
B autem qui manducauerant, quasi quatuor millia: & dimisit eos. Et statim ascendens nauim cum discipulis suis, vênit in partes Dalmanũtha. ‖Et exierunt Pharisæi, & cœ- Matt.16.a.
perunt conquirere cum eo, quærentes ab il- Lucæ.12.g
lo signum de cœlo, tentantes eum. Et ingemiscens spiritu, ait, Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. Et dimittens eos, ascendit iterum nauim, & abijt trans fretum.
‖Et obliti sunt panes sumere: & nisi vnum Matt.16.b.
panem non habebant secum in naui. Et præ

cipiebat eis dicẽs, Videte, & cauete à fermẽto Phariſæorũ, & fermento Herôdis. Et cogitabant ad alterutrũ, dicentes, Quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Ieſus, Quid cogitatis quia panes non habetis, nõdum cognoſcitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor veſtrum? oculos habẽtes non videtis? & aures habentes non auditis?

Ioan. 6.b. C ‖Nec recordamini quando quinq; panes fregi in quinque millia: & quot cophinos fragmentorũ plenos ſuſtuliſtis? Dicũt ei, Duo decim. Quando & ſeptem panes in quatuor millia, quot ſportas fragmentorum tuliſtis? Et dicunt ei, Septem. Et dicebat eis, Quomodo nondum intelligitis? Et veniunt Bethſaidam: & adducunt ei cæcum, & rogabãt eum vt illum tangeret. Et apprehenſa manu cæci eduxit eum extra vicum: & expuens in oculos eius impoſitis manibus ſuis, interrogauit eum ſiquid videret. Et aſpiciens ait, Video homines velut arbores, ambulãtes. Deinde iterum impoſuit manus ſuper oculos eius: & cœpit videre, & reſtitutus eſt, ita vt clarè videret omnia. Et miſit illum in domũ ſuã, dicens, Vade in domũ tuã: & ſi in vicum

Matt.16.b Luc.9.c. introieris, nemini dixeris. ‖Et egreſſus eſt Ieſus & diſcipuli eius in caſtella Cæſareæ-Philippi: & in via interrogabat diſcipulos ſuos, dicens eis, Quem me dicunt eſſe homi-

*Alij. nes? Qui reſponderunt illi, dicentes, *Iohannem Baptiſtã, alij Eliam, alij verò quaſi vnum de prophetis. Tunc dicit illis, Vos verò quem me eſſe dicitis? Reſpõdens Petrus ait ei, Tu es Chriſtus. Et cõminatus eſt eis

D ne cui dicerent de illo. Et cœpit docere eos quoniã oportet filiũ hominis pati multa, & reprobari à ſenioribus & à ſummis ſacerdotibus & Scribis, & occîdi: & poſt tres dies reſurgere. Et palàm verbũ loquebatur. Et apprehendẽs eum Petrus, cœpit increpare eũ. Qui cõuerſus & videns diſcipulos ſuos, cõminatus eſt Petro, dicens, Vade retrò me ſatana, quoniã nõ ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum. Et cõuocata turba cum diſ-

Mat. 10.d. 19.d Luc. 9.c. 14.f. 17.g. Ioan. 12.d. cipulis ſuis, dixit eis, ‖Si quis vult me ſequi, deneget ſemetipſum: & tollat crucẽ ſuam, & ſequatur me. Qui enim voluerit animã ſuam ſaluam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam ſuam propter me & Euangelium, ſaluam faciet eam. Quid enim proderit homini, ſi lucretur mundum totũ: & detrimentũ animæ ſuæ faciat? Aut, quid dabit

Mat.10.d. Lucæ.9.c 12.b. "cõfeſſus "cõfitebitur homo cõmutationis pro anima ſua? ‖Qui enim me "confuſus' fuerit & verba mea in generatione iſta adultera & peccatrice: & filius hominis "confundetur' eum cùm venerit in gloria patris ſui cum angelis ſanctis.

S. *Transfiguratio Ieſu iunguntur Moyſes &*

Elias: dicit Eliam dum venerit, omnia reſtituturum, imo iam veniſſe: nec fuiſſe ſuſceptum: ſurdum ac mutum ſpiritum eijcit, qui ſola oratione & ieiunio eijcitur: ſuam paſſionem prædicit: diſputantes diſcipulos docet quis eorum ſit maior: deijciente dæmonium qui nõ ſequebatur Ieſum: de amputãdo manus, pedis vel oculi ſcãdalo. CAP. IX.

ET dicebat illis, ‖Amẽ dico vobis, quia A Matt.16.d Lucæ.9.c
ſunt quidam de hic ſtantibus, qui nõ guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. ‖Et poſt dies Matt.17.a. Lucæ.9.d ſex "aſſumit' Ieſus Petrum & Iacôbum & Iohannem: & ducit illos in montem excelſum ſeorſum ſolos, & tranſiguratus eſt coràm ipſis. Et veſtimenta eius facta ſunt ſplendentia & cãdida nimis velut nix, qualia fullo nõ poteſt ſuper terrã cãdida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyſe: & erãt loquẽtes cum Ieſu. Et reſpõdens Petrus, ait Ieſu, Rabbi, bonum eſt nos hic eſſe, & faciamus tria tabernacula, tibi vnum, & Moyſi vnum, & Eliæ vnum. Non enim ſciebat quid diceret: erant enim timore exterriti: & facta eſt nubes obumbrans eos: & vênit vox de nube, dicens, Hic eſt filius meus chariſsimus: audite illũ. B Et ſtatim circunſpicientes neminẽ amplius Matt.17.b viderunt niſi Ieſum tantùm ſecũ. ‖Et deſcendentibus illis de mõte, præcepit illis ne cuiquã quæ vidiſſent, narrarent. niſi cùm filius hominis à mortuis reſurrexerit. Et verbum cõtinuerunt apud ſe: cõquirentes quid eſſet. Cùm à mortuis reſurrexerit. Et interroga-

Malac.4.b bant eum dicẽtes, ‖Quid ergo dicunt Phariſæi & Scribæ quia Eliam oportet venire primùm? Qui reſpondẽs, ait illis, Elias cùm venerit primò, reſtituet omnia: & quo modo Iſaiæ.53.b Mala.4.b ‖ſcriptum eſt in filium hominis, vt multa patiatur & contemnatur. Sed dico vobis quia C & Elias vènit (& fecerunt illi quæcunq; voluerunt) ſicut ‖ſcriptum eſt de eo. Et veniẽs Matt.17.c Lucæ.9.c ad diſcipulos ſuos, vidit turbã magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis. Et confeſtim omnis populus videns Ieſum, ſtupefactus eſt, & expauerunt: & accurrentes ſalutabant eum. Et interrogauit eos, Quid inter vos conquiritis? Et reſpondens vnus de turba dixit, Magiſter, attuli filium meum ad te habentem ſpiritum mutum: qui vbicunque eum apprehenderit, allidit illum, & ſpumat, & ſtridet dentibus, & areſcit. & dixi diſcipulis tuis vt eijcerent illum, & non potuerunt. Qui reſpondens eis, dixit, O generatio incredula, quandiu apud D vos ero? quandiu vos patiar? afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cùm vidiſſet eum, ſtatim ſpiritus conturbauit illum: & eliſus in terram, volutabatur ſpumãs. Et interrogauit

patrem

patrẽ eius, Quantum tẽporis eſt ex quo ei
*aquam hoc accidit? At ille ait, Ab infantia: & frequenter eum in ignem & in *aquas* miſit vt eum perderet. ſed ſi quid potes, adiuua nos, miſertus noſtri. Ieſus autem ait illi, Si potes credere, omnia poſsibilia ſunt credenti. Et cõtinuò exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat, Credo Domine: adiuua incredulitatem meam. Et cùm videret Ieſus cõcurrentem turbam, cõminatus eſt ſpiritui immundo, dicẽs illi, Surde & mute ſpiritus, ego præcipio tibi exi ab eo: & amplius ne introeas in eum. Et exclamans & multùm diſcerpens eum, exijt ab eo: & factus eſt ſicut mortuus, ita vt multi dicerẽt, Quia mortuus eſt: Ieſus autẽ tenẽs manum eius, eleuauit eum: & ſurrexit. Et cùm introiſſet in domum, diſcipuli eius ſecretò interrogabant eum, Quare nos non potuimus eijcere eum? Et dixit
Matt.17.d. Lucæ.9.e. illis, Hoc genus in nullo poteſt exire, niſi in oratione & ieiunio. ‖Et inde profecti prætergrediebantur Galilæã: nec volebat quenquã ſcire. Docebat autẽ diſcipulos ſuos: & dicebat illis, Quoniã filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occiſus tertia die reſurget. At illi ignorabãt verbum: & timebant interrogare eum. ‖Et venerunt Caphar-naũ. Qui cùm domi *eſſet* interrogabat eos, Quid in via tractabatis? At illi tacebant. ſiquidẽ in via inter ſe diſputauerãt quis eorũ maior eſſet. Et reſidens vocauit duodecim: & ait illis, Si quis vult primus eſſe, erit omnium nouiſsimus, & omnium miniſter. Et accipiens puerũ, ſtatuit eum in medio eorum. quem cùm cõplexus eſſet, ait illis, Quiſquis vnum ex huiuſmodi pueris receperit in nomine meo: me recipit: & quicunq; me ſuſceperit: nõ me ſuſcipit, ſed eum qui miſit me, Reſpõdit illi Iohannes, dicens,
F Magiſter, vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia qui nõ ſequitur nos, & prohibuimus eum. Ieſus autẽ ait, Nolite pro
1.Cor.12.a. hibere eum. ‖nemo eſt enim qui faciat virtutem in nomine meo, & poſsit cito malè loqui de me. qui enim nõ eſt aduerſum vos,
Matt.10.d pro vobis eſt. ‖Quiſquis enim potũ dederit
*frigidæ vobis calicem aquæ *in nomine meo, quia
Matt.18.a. Lucæ.17.a Matt.18.b Chriſti eſtis: amen dico vobis nõ perdet mercedẽ ſuam. ‖Et quiſquis ſcandalizauerit vnum ex his puſillis credentibus in me: bonum eſt ei magis ſi circundaretur mola aſinaria collo eius, & in mare mitteretur. Et ſi
G ſcãdalizauerit te manus tua, abſcinde illã. bonum eſt tibi debilẽ introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in
Iſaiæ.66.g ignem inextinguibilem, ‖vbi vermis eorum nõ moritur, & ignis nõ extinguitur. Et ſi pes tuus te ſcãdalizat, amputa illũ, bonũ eſt tibi claudum introire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorũ non moritur, & ignis non extinguitur. Quòd ſi oculus tuus ſcandalizat te, eijce eum. bonũ eſt tibi luſcum introire in regnum Dei, quã duos oculos habentem, mitti in ghennam ignis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. ‖Omnis enim igne ſa He. 12.b.c.
lietur: ‖& omnis victima ſale ſalietur. ‖Bo- Leuit.2.d.
num eſt ſal. quòd ſi ſal inſulſum fuerit: in Matth.5.b Luc.14.g.
quo illud condietis? Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos.

S. Nullo modo dimittendam vxorem aſtruit aliã ducendo: paruulos complexus benedicit eis: diues qui præcepta à iuuentute obſeruarat non amplectitur Chriſti conſilium de omnibus diuendendis: quid referent præmij qui omnia relinquunt: rurſum ſuã prædicit paſſionem: occaſione ambitionis filiorum Zebedæi docet diſcipulos quòd nõ oſtẽſione dominij ſed officio miniſterij debeant eſſe maiores. Bartimæum cæcum ſanat. CAP. X.

E T inde exurgens, venit in fines Iudææ A
vltra Iordanem: & conueniunt iterũ Matt.19.a.
turbæ ad eum. & ſicut conſueuerat, iterum docebat illos. Et accedentes Phariſæi interrogabant eum, Si licet viro vxorem dimittere? tentantes eum. At ille reſpondens dixit eis, Quid vobis præcepit Moyſes? Qui dixerunt, ‖Moyſes permiſit libellum repu- Deut.24.a
dij ſcribere, & dimittere. Quibus reſpondẽs Ieſus ait, Ad duritiam cordis veſtri ſcripſit vobis præceptum iſtud. ab initio autẽ creaturæ ‖maſculum & fœminam fecit eos De- Gene.1.d.
us. ‖Propter hoc, relinquet homo patrẽ ſuũ Gene.2.d.
& matrem: & adhærebit ad vxorem ſuam, & 1.Cor.6.d Ephe.5.g.
erunt duo in carne vna. Itaq; iam non ſunt duo, ſed vna caro. ‖Quod ergo Deus con- 1.Cor.7.b
iunxit, homo non ſeparet. Et in domo iterum diſcipuli eius de eodem interrogauerũt eum. Et ait illis, Quicũque dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit: adulterium cõmittit ſuper eam. Et ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nupſerit, mœchatur. ‖Et offe- Matt.19.b.
rebant illi paruulos, vt tangeret illos. Diſci- Lucæ.18.b
puli autem comminabantur offerentibus. Quos cũ videret Ieſus, indigne tulit, & ait illis, Sinite paruulos venire ad me: & ne prohibueritis eos. talium enim eſt regnum Dei. Amen dico vobis: quiſquis nõ receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, & imponens manus ſuper illos, benedicebat eos. Et cum e- C
greſſus eſſet in *via*, procurrens quidam ge- *viam.5.
nu flexo ante eum, rogabat eum*, ‖Magiſter *dicens.
bone, quid faciam vt vitam æternam perci- Matt.19.b Luçæ.18.d
piam? Ieſus autem dixit ei, Quid me dicis bo-

Exo.20.c. num? Nemo bonus, nisi vnus Deus. ‖Præcepta nosti, Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrẽ tuũ & matrem. At ille respondens ait illi, Magister, hæc omnia obseruaui à iuuentute mea. Iesus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei, Vnũ tibi deest: vade quæcunq; habes vẽde, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & veni, sequere me. Qui cõstristatus in verbo, abijt mœrens. erat enim habens multas possessiones, Et circunspiciens Iesus ait discipulis suis. Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt. Discipuli autem obstupescebant in verbis eus. At Iesus rur-
D sus respõdens ait illis, Filioli, quàm difficilè est cõfidentes in pecunijs, in regnũ Dei introire. Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitẽ intrare in regnum Dei. Qui magis admirabãtur, dicentes ad semetipsos, Et quis potest saluus fieri? Et intuens illos Iesus, ait, Apud homines impossibile est: sed non apud Deum. omnia enim
Matt.19.d possibilia sunt apud Deum. ‖Et cœpit ei Petrus dicere, Ecce, nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Respõdens Iesus, ait, Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domũ, aut fratres, aut sorores, aut patrẽ, aut matrẽ, aut filios, aut agros propter me & propter Euangelium: qui nõ accipiet centies tantũ nunc in tẽpore hoc: domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros, cum persecutionibus: & in seculo fututo vitã æternã.
Matt.19.d. ‖multi autẽ erunt primi, nouissimi: & nouis-
E simi, primi. Erant autẽ in via ascendentes Ierosolymã: & præcedebat illos Iesus: & stupe-
Matt.20.c Lucæ.18.e bant: & sequentes timebãt. ‖Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei euentura, Quia ecce ascendimus Ierosolymã, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & Scribis & senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & cõspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia
Matt.20.c die resurget. ‖Et accedunt ad eum Iacôbus & Iohannes filij Zebedæi, dicẽtes, Magister, volumus vt quodcunque petierimus facias nobis. At ille dixit eis, Quid vultis vt faciã vobis? Et dixerunt, Da nobis vt vnus ad dexterã tuam, & alius ad siniſtram tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem ait eis, Nescitis quid petatis. potestis bibere calicẽ quem
F ego bibo: aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerũt ei, Possumus. Iesus autem ait eis, Calicem quidẽ quem ego bibo biberis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini: sedere autẽ ad dexterã meã vel
p.5. ad siniſtram, nõ est meum dare vobis', sed quibus paratum est. Et audientes decem, cœperunt indignari de Iacobo & Iohanne. Ie- Lucę.22.c
sus autẽ vocans eos ait illis, ‖Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatẽ habent ipsorum. Nõ ita est autẽ in vobis, sed quicũque voluerit fieri maior, erit vester minister: & quicunq; voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Nã & filius hominis nõ venit vt ministraretur ei, sed vt mi- G
nistraret, & daret animã suam redẽptionem pro multis. Et veniunt Iericho: & proficis- Matt.20.d Luc.18.f.g
cente eo de Iericho, & discipulis eius & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus, sedebat iuxta viã mendicãs. Qui cùm audisset quia Iesus Nazarenus est: cœpit clamare, & dicere, Iesu fili Dauid, miserere mei. Et cõminabantur ei multi vt taceret. At ille multò magis clamabat, Fili Dauid, miserere mei. Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum dicentes ei, Animæquior esto, surge, vocat te. Qui proiecto vestimento suo exiliens, vênit ad eum. Et respondens Iesus dixit illi, Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei, Rabbòni vt videam. Iesus autem ait illi, Vade, fides tua te saluũ fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

S. Super pullum asinæ cum honore Ierusalem ingreditur: ficum maledicendo arefacit: emẽtes ac vendentes de templo eijcit: efficaciam fiduciæ in Deum ostendit, dicens fratri remittenda quæ in nos commisit: Scribis non dicit qua potestate hæc faciat, eò quod nec illi responderent ad propositam de Iohannis baptismo quæstionem. CAP. XI.

ET cùm appropinquarẽt Ierosolymæ A
& Bethaniæ ad montẽ oliuarum, mit- Matt.21.a Lucæ.19.c
tit duos ex discipulis suis, & ait illis, Ite in castellũ quod cõtra vos est, & statim introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatũ, super quẽ nemo adhuc hominum sedit: soluite illum, & adducite. Et si quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite quia Domino necessarius est: & continuò illum dimittet huc. Et abeuntes inuenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio: & soluunt eum. Et quidã de illuc stantibus dicebant illis, Quid *dicebat. 6.
facitis soluentes pullum? Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Iesus: & dimiserũt eis. Iohan.12.b
‖Et duxerunt pullum ad Iesum: & imponũt illi vestimenta sua, & sedit super eum. Multi autem vestimenta sua strauerunt in via: alij autem frõdes cædebant de arboribus, & sternebant in via. Et qui præibant & qui sequebantur clamabant, dicẽtes, Hosan-na, bene- B
dictus qui venit in nomine Domini. benedictum quod venit regnum patris nostri Da- Matt.21.b Lucæ.19.g
uid, Hosan-na in excelsis. ‖Et introiuit Ierosoly-

solymam in templum: & circunspectis omnibus cum iam vespera esset hora, exijt in Bethaniã cũ duodecim. Et alia die cũ exirent à Bethania, ‖esurijt. Cumq; vidisset à lõge ficum habentem folia, venit si quid fortè inueniret in ea. Et cum venisset ad eam, nihil inuênit præter folia. non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei, Iam nõ amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli eius. Et veniunt Ierosolymam. Et cum introisset in tẽplum, cœpit eijcere vendentes & ementes in templo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit. & non sinebat vt quisquam transferret vas per templum, & docebat, dicẽs eis, Nónne scriptum est, ‖Quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? ‖Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Quo audito, principes sacerdotum & Scribæ quærebant quomodo eũ perderent. timebãt enim eum: quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de ciuitate. ‖ Et cum mane trãsirent, viderunt ficum aridam factam à radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei, Rabbi ecce ficus cui maledixisti, aruit. Et respondẽs Iesus ait illis, Habete fidẽ Dei. amen dico vobis quia quicunque dixerit huic monti, Tollere & mittere in mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit quia quodcunque dixerit, fiat: fiet ei. ‖Propterea dico vobis, omnia quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: vt & pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos nõ dimiseritis: nec pater vester qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra. Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes & scribæ & seniores, & dicunt ei, In qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem vt ista facias? Iesus autem respondens ait illis, Interrogabo vos & ego vnum verbum, & respondete mihi: & dicam vobis in qua potestate hæc faciam. Baptismus Iohannis, de cœlo erat, an ex hominibus? Respõdete mihi. At illi cogitabant secum, dicentes, Si dixerimus de cœlo, dicet, Quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus ex hominibus, "timebant" populum. omnes enim habebant Iohannem quia vere propheta esset. Et respõdentes dicunt Iesu, Nescimus. Et respondens Iesus ait illis, Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

Matth. 21. b
C
Isaiæ. 56. c
Ierem. 7. b
Matt. 21. c.
Matth. 7. a. 21. e. Lucæ. 11. b.
D
Matt. 6. b. Eccl. 28. a
Matt. 21. c.
Luc. 20. a.
*timemus

S. Parabolam narrat de vinea agricolis elocata, qui seruos ac filium patrifamiliâs occiderunt: tentatur à Phariseis de censu Cæsari soluendo, & à Sadducæis de resurrectione: interrogatur à Scriba de primo mandato, ipse verò rogat quomodo Scribæ dicant Christum filium esse Dauid, docẽs ab ipsis cauendum: viduam laudat ob duo minuta in gazophylaciũ missa. CAP. XII.

ET cœpit illis in parabolis loqui, Vineã pastinauit homo, & circũdedit sepem & fodit lacũ, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis: & peregrè profectus est. Et misit ad agricolas in tẽpore seruum, vt ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum eum ceciderũt: & dimiserunt vacuum. Et iterum misit ad illos alium seruum: & illum in capite vulnerauerunt, & cõtumelijs affecerũt. Et rursum alium misit, & illum occiderunt: & plures alios: quosdã cædentes, alios verò occidentes. Adhuc ergo vnum habens filium charissimum: & illũ misit ad eos nouissimum, dicens, Quia reuerebuntur filium meum. Coloni autẽ dixerunt adinuicem, Hic est hæres: venite, occidamus eum: & nostra erit hæreditas. Et apprehendẽtes eum, occiderunt: & eiecerunt extra vineã. Quid ergo faciet Dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos: & dabit vineã alijs. Nec scripturam hanc legistis, ‖Lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris? Et quærebant eum tenere: & timuerunt turbã. cognouerunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo, abierunt. ‖Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis & Herodianis: vt eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei, Magister, scimus quia verax es, & non curas quenquam: nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viã Dei doces. licet dari tributum Cæsari: an nõ dabimus? Qui sciens versutiam illorum, ait illis, Quid me tentatis? afferte mihi denarium vt videam. At illi attulerunt ei. Et ait illis, Cuius est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Respondẽs autem Iesus, dixit illis ‖ Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo. ‖Et venerunt ad eum Sadducæi qui dicunt resurectionem non esse: & interrogabant eũ dicentes, Magister, ‖Moyses nobis scripsit, vt si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit vxorẽ, & filios non reliquerit: accipiat frater eius vxorem ipsius, & resuscitet semen fratri suo. Septẽ ergo fratres erant: & primus accepit vxorem, & mortuus est non relicto semine. Et secundus accepit eã, & mortuus est: & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. Et acceperunt eam simi-

A
Matt. 21. d. Luc. 20. b. Isaiæ. 5. a. Ierem. 2. d.
Psal. 117. d. Isaiæ. 28. d. Actu. 4. b. Roma. 9. g. 1. Pet. 2. a.
Matt. 21. d. Matt. 22. b. Luc. 20. d.
B
Roma. 13. c
Matt. 22. c. Lucæ. 20. d
Deut. 25. b

liter ſeptem: & non reliquerunt ſemen. Nouiſsima omnium defuncta eſt & mulier. In reſurrectione ergo cum reſurrexerint, cuius de his erit vxor? ſeptē enim habuerunt eam
C vxorem. Et reſpondens Ieſus ait illis, Nónne ideo erratis, non ſcientes ſcripturas neque virtutem Dei? Cum enim à mortuis reſurrexerint, neque nubent neque nubentur, ſed
*Dei ſunt ſicut angeli * in cœlis. De mortuis autem quòd reſurgāt, nō legiſtis in libro Moyſi, ſuper rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens, ‖Ego ſum Deus Abraham, &
Exod.3.b. Matt.22.d Luc.20.c. Deus Iſaac, & Deus Iacob? Non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum. Vos ergo multum erratis. Et acceſsit vnus de Scribis qui audierat illos conquirentes. & videns quoniam bene illis reſpōderit, interrogauit eum quod eſſet primum omnium mandatum. Ieſus autem reſpondit ei, Quia primum omnium
Deut.6.a. mandatum eſt, ‖Audi Iſrael, Dominus Deus
*noſter Dominus.7. *ueſter Deus.4. *tuus, Deus' vnus eſt. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mēte tua, & ex tota virtute tua. Hoc eſt primū mandatum. Secun-
Leuit.19.d Matt.22.d. Roma.13.c Gala.5.c. Iacob.2.b. dum autem ſimile eſt illi, ‖Diliges proximū tuum tanquam teipſum. Maius horum aliud mandatum nō eſt. Et ait illi ſcriba, Bene magiſter, in veritate dixiſti, quia vnus eſt Deus, & non eſt alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximū tanquam ſeipſum: maius eſt omnibus holocautomatibus & ſacrificijs. Ieſus autem videns quòd ſapienter reſpondiſſet, dixit illi, Non es longe à regno Dei.
Matt.22.d. Luc.20.g. Et nemo iam audebat eū interrogare. ‖Et reſ
D pondēs Ieſus dicebat, docēs in templo, Quo modo dicunt Scribæ Chriſtum filium eſſe Dauid? Ipſe enim Dauid dicit in Spiritu ſan
Pſal.109.a. cto, ‖Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponā inimicos tuos ſcabellū pedum tuorum. Ipſe ergo Dauid dicit eum Dominū: & vnde eſt filius eius? Et mul
Matt.23.a. Lucæ.11.f. 20.g. ta turba eum libēter audiuit. Et dicebat eis in doctrina ſua, Cauete à Scribis, qui volūt in ſtolis ambulare, & ſalutari in foro, & in primis cathedris ſedere in ſynagogis, & primos diſcubitus in cœnis: qui deuorant domos viduarum ſub obtentu prolixæ orationis: hi accipient prolixius iudicium. Et ſedens Ieſus contra gazophylacium, aſpiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium, & multi diuites iactabant multa. Cum veniſſet autem vidua vna pauper, miſit duo minuta, quod eſt quadrans. Et conuocans diſcipulos ſuos, ait illis, Amen dico vobis quoniam vidua hæc pauper, plus omnibus miſit qui miſerunt in gazophylacium: Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miſerunt: hæc verò de penuria ſua omnia quæ habuit miſit, totum victum ſuum.

S. Templum dicit euertendum, prædicitq; bella & varias afflictiones ac perſecutiones, abominationemq́ue deſolationis: de pſeudochriſtis & pſeudoprophetis: poſt ſigna in corporibus cœleſtibus veniet cū gloria filius hominis, & huius ſignum dat à ficu: quia aūt nemo tēpus nouit, iubet omnes vigilare. CAP. XIII.

A ET cum egrederetur de templo, ait illi Matt.14.a Lucæ.19.g 21.b. vnus ex diſcipulis ſuis, Magiſter, aſpice quales lapides, & quales ſtructuræ. Et reſpondens Ieſus, ait illi, Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur. Et cùm ſederet in monte oliuarum contra templum, interrogabant eum ſeparatim Petrus & Iacobus & Iohānes & Andreas, Dic nobis, quando iſta fient? & quod ſignum erit quando hæc omnia incipient conſummari? Et reſpondens Ieſus, cœpit dicere illis, Videte ne quis vos ſeducat. multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego ſum: & multos ſeducent. Cùm audieritis autem bella & opiniones bellorum, ne timueritis. oportet enim hæc fieri: ſed nondū finis. Exurget enim gens contra gentem, & regnum ſuper regnum: & erunt terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum, hæc. Vi
B dete autem voſmetipſos. Tradent enim vos in cōcilijs, & in ſynagogis vapulabitis, & ante præſides & reges ſtabitis propter me, in teſtimoniū illis. Et in omnes gētes primùm Matt.10.b oportet prædicari Euangelium. ‖Et cum duxerint vos tradētes, nolite præcogitare quid loquamini: ſed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini. non enim vos eſtis loquentes: ſed Spiritus ſanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filiū: & conſurgent filij in parentes, & morte affi ciēt eos. Et eritis odio omnibus, propter nomē meum. Qui autem ſuſtinuerit in finem, hic ſaluus erit. Cum autem videritis abomi-
Matt.24.b Lucæ.21.d Danie.9.g nationem deſolationis ſtantem ‖ vbi nō debet (qui legit, intelligat) tunc qui in Iudæa
C ſunt, fugiant in montes. & qui ſuper tectum: ne deſcendat in domū, nec introeat vt tollat quid de domo ſua, & qui in agro erit: non reuertatur retro, tollere veſtimentum ſuum. Væ autē prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate vero vt hyeme nō fiant. Erūt enim dies illi tribulationes tales, quales nō fuerunt ab initio creaturæ quam cōdidit Deus vſq; nunc, neq; fiēt. Et niſi breuiaſſet Dominus dies, non fuiſſet ſalua omnis caro: ſed propter electos quos elegit, breuiauit dies. Et tunc ſiquis vobis dixerit, Ecce, hîc

hîc eſt Chriſtus , ecce illic:ne credideritis. Exurgẽt enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ: & dabũt ſigna & portẽta ad ſeducendos,ſi fieri poteſt,etiã electos.Vos ergo videte,ecce prædixi vobis omnia.‖Sed in illis diebus poſt tribulationẽ illã ſol contenebrabitur & luna nõ dabit ſplendorẽ ſuum,& ſtellæ cœli erunt decidentes , & virtutes quæ in cœlis ſunt, mouebuntur. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus,cum virtute multa & gloria.Et tunc mittet angelos ſuos , & congregabit electos ſuos à quatuor vẽtis , à ſummo terræ vſq; ad ſummum cœli.A ficu autẽ diſcite parabolã. Cùm iam ramus eius tener fuerit , & nata fuerint folia: cgnoſcitis quia in proximo ſit æſtas . ſic & vos cùm videritis hæc fieri , ſcitote quòd in proximo ſit in oſtijs.Amẽ dico vobis quoniam non tranſibit generatio hæc,donec omnia iſta fiant. Cœlum & terra tranſibunt: verba autem mea non tranſibunt.De die autem illo vel hora nemo ſcit, neque angeli in cœlo,neque filius: niſi pater.‖Videte,vigilate,& orate. neſcitis enim quãdo tempus ſit. Sicut homo qui peregrè profectus reliquit domum ſuam : & dedit ſeruis ſuis poteſtatẽ cuiuſq; operis,& ianitori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo(neſcitis enim quando dominus domus veniat:ſero , an media nocte, an gallicantu , an mane)ne cùm venerit repentè, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico,omnibus dico,Vigilate.

Matt.24.b Luc.21.b.e Ezec.23.b Iſaiæ.13.b. Ioel.3.c.

Matt.24.d

D

S. Conſultant principes ſacerdotum,de occidendo Ieſu, qui vnguento pretioſo à muliere perfunditur murmurantibus diſcipulis: venditur à Iuda,de cuius proditione diſcipulis loquitur in cœna , in qua panẽ in corpus ſuum & vinum in ſanguinẽ conſecrata tradit diſcipulis: Prædicit omnes ſcandalizandos, & trinam Petri negationem:ac poſt trinam orationem capitur à Iudæis , quorum vni Petrus abſcidit auriculam:& diſcipulis fugientibus,corã Caipha à falſis teſtibus accuſatus, mortiſq; reus iudicatus, cõſpuitur ac cæditur, & ter à Petro negatur. CAP. XIIII.

A ERat autem Paſcha & Azyma poſt biduum: & quærebant ſummi ſacerdotes & Scribæ quomodo eum dolo tenerent & occiderent. Dicebant enim, Non in die feſto: ne fortè tumultus fieret 'populi'. Et cùm eſſet Bethaniæ in domo Simõnis Leproſi, & recumberet, vênit mulier habẽs: alabaſtrum vnguenti nardi 'ſpicati' pretioſi: & fracto alabaſtro effudit ſuper caput eius. ‖Erãt enim quidã indigne ferẽtes intra ſemet ipſos,& dicẽtes,Vt quid perditio iſta vnguẽti facta eſt ? Poterat enim vnguentum iſtud vænundari plus quã trecẽtis denarijs & dari pauperibus.Et fremebant in eam.Ieſus autẽ dixit,Sinite eam:quid illi moleſti eſtis?Bonum opus operata eſt in me. ſemper enim pauperes 'habetis' vobiſcum:& cum volueritis poteſtis illis benefacere:me autem non ſemper habetis.Quod habuit hæc,fecit:præuenit vngere corpus meum in ſepulturam. Amen dico vobis,vbicunque prædicatũ fuerit Euangelium iſtud in vniuerſo mundo, & quod fecit hæc,narrabitur in memoriam eius.‖Et Iudas Iſcariõtes vnus de duodecim abijt ad ſummos ſacerdotes , vt proderet eũ illis.Qui audiẽtes gauiſi ſunt: & promiſerũt ei pecuniam ſe daturos.Et quærebat quomodo ‖illum oportune traderet.Et primo die azymorum quando paſcha immolabant , dicũt ei diſcipuli,Quó vis eamus, & paremus tibi vt manduces paſcha ? Et mittit duos ex diſcipulis ſuis:& dicit eis, Ite in ciuitatem: & occurret vobis homo lagenã aquæ baiulans , ſequimini eum: & quocunque introierit , dicite domino domus quia magiſter dicit,Vbi eſt refectio mea,vbi paſcha cũ diſcipulis meis manducem?Et ipſe vobis demõſtrabit cœnaculum grande, ſtratum : & illic parate nobis . Et abierunt diſcipuli eius , & venerunt in ciuitatem: & inuenerunt ſicut dixerat illis, & parauerunt paſcha . Veſpere autem facto venit cum duodecim.Et diſcũbentibus eis & mãducantibus, ait Ieſus, Amẽ dico vobis quia vnus ex vobis tradet me, qui manducat mecum.At illi cœperunt cõtriſtari, & dicere ei ſingulatim. Nunquid ego? Qui ait illis, Vnus ex duodecim,qui intingit mecũ ▷manum'in catino.& filius quidem hominis vadit‖ſicut ſcriptum eſt de eo: væ autem homini illi per quem filius hominis 'tradetur'.bonum erat ei,ſi non eſſet natus homo ille.Et manducantibus illis accepit Ieſus panem:& benedicens fregit, & dedit eis,& ait,Sumite, hoc eſt corpus meum. Et accepto calice,gratias agens dedit eis .& biberunt ex illo omnes . Et ait illis, Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti,qui pro multis effundetur . Amen dico vobis quia iã nõ bibam de 'genimine vitis vſq; in diem illum cum illud bibam(nouum)in regno Dei . Et hymno dicto exierunt in montem oliuarũ. Et ait eis Ieſus . ‖ Omnes ſcãdalizabimini ▷in me'in nocte iſta:quia ſcriptũ eſt,‖Percutiam paſtorẽ: & diſpergentur oues,Sed poſt quam reſurrexero, præcedã vos in Galilæã. Petrus autem ait illi, Et ſi omnes ſcandalizati fuerint:ſed non ego.Et ait illi Ieſus, Amẽ dico tibi, quia tu hodie in nocte hac,priuſquam gallus vocem bis dederit , ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur, & ſi oportuerit me ſimul cõmori tibi,nõ te nega

'habebitis'

B

Matt.26.b Lucæ.22.a

Matt.26.b Lucæ.22.a

'bet

Ioan.16.g. ▷.10. Zach.13.c.

C

▷.8. Pſal.40.c. Actuũ.1.c. Matt.26.b 1.Cor.11.e 'traditur.

D

'in populo

'piſtici.2.

Matt.26.a Lucæ.22.a Matt.26.a Iohan.12.a

ob. Similiter autem & omnes dicebãt. Et ve-
Matt.26.d niunt in prædiũ cui nomen Geth-ſemani.
Luc.22.d. Et ait diſcipulis ſuis, Sedete hic donec orẽ.
Et aſſumit Petrum & Iacôbum & Iohannẽ
ſecum: & cœpit pauere & tædere. Et ait illis,
Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem: ſuſti
nete hic, & vigilate. Et cum proceſsiſſet pau
lulum, procidit ſuper terram: & orabat vt ſi
fieri poſſet tranſiret ab eo hora: & dixit, Ab-
ba, pater, omnia tibi poſsibilia ſunt: transfer
calicem hunc à me. ſed non quod ego volo,
ſed quod tu. Et vênit, & inuenit eos dormiẽ
tes. Et ait Petro, Simon, dormis? non potui
ſti vna hora vigilare? Vigilate, & orate, vt nõ
intretis in tentationẽ. Spiritus quidẽ prom-
ptus eſt: caro verò infirma. Et iterum abiens
orauit, eundem ſermonem dicens. Et reuer-
ſus, denuo inuenit eos dormientes (erant
enim oculi eorum grauati) & ignorabant
quid reſponderent ei. Et venit tertio, & ait
illis, Dormite iam, & requieſcite. Sufficit, ve
nit hora, ecce filius hominis tradetur in ma
E nus peccatorum. Surgite, eamus. ecce, qui me
tradet, prope eſt. Et adhuc eo loquente ve-
nit Iudas Iſcariótes vnus de duodecim, &
Matt.26.e cum eo ‖turba multa cum gladijs & lignis,
Luc.22.e. *à ſummis ſacerdotibus & Scribis & ſenio-
Iohan.18.a *miſſi ribus. Dederat autem traditor eius ſignum
eis dicens, Quemcunq; oſculatus fuero, ipſe
eſt: tenete eum, & ducite cautè. Et cum ve-
niſſet, ſtatim accedens ad eum ait, Rabbi. &
oſculatus eſt eum. At illi, manus iniecerunt
in eum: & tenuerunt eum. Vnus autem qui-
dam de circunſtantibus educens gladiũ, per
cuſsit ſeruum ſummi ſacerdotis: & amputa
uit illi auriculã. Et reſpõdens Ieſus, ait illis,
Tanquã ad latronem exiſtis cum gladijs &
lignis cõprehendere me? quotidie erã apud
vos in tẽplo docens, & nõ me tenuiſtis. Sed
Matt. 26 f vt impleantur ſcripturæ. ‖Tunc diſcipuli e-
Lucæ 22.f. ius relinquentes eum, omnes fugerunt. Ado
Ioan.18.e. leſcens autẽ quidã ſequebatur eum amictus
F ſindone ſuper nudo: & tenuerũt eum. At ille
reiecta ſindone, nudus profugit ab eis. Et ad
duxerunt Ieſum ad ſummũ ſacerdotẽ: & cõ-
uenerunt omnes ſacerdotes & Scribæ & ſe-
niores. Petrus autem à lõgè ſecutus eſt eum
vſq; intro in atriũ ſummi ſacerdotis: & ſede-
bat cum miniſtris ad ignẽ, & calefaciebat ſe.
Summi vero ſacerdotes & omne concilium
quærebãt aduerſus Ieſum teſtimonium, vt
eum morti traderẽt: nec inueniebant. Multi
enim teſtimoniũ falſum dicebant aduerſus
eum: & cõuenientia teſtimonia nõ erant. Et
quidã ſurgẽtes, falſum teſtimoniũ ferebant
aduerſus eum, dicẽtes, Quoniã nos audiui-
Iohan.2.d mus eum dicentẽ, ‖Ego diſſoluã templũ hoc
*poſt. manufactũ, & *per triduũ aliud non manu-
factum ædificabo. Et non erat cõueniens te-
ſtimonium illorum. Et exurgens ſummus ſa
cerdos in medium, interrogauit Ieſum, di-
cens, Non reſpondes quicquam ad ea quæ
tibi obijciuntur ab his? Ille autem tacebat: &
nihil reſpondit. Rurſum ſummus ſacerdos
interrogabat eum: & dixit ei, Tu es chriſtus
filius ▷ Dei? benedicti? Ieſus autem dixit illi, ▷ 7.
Ego ſum: ‖& videbitis filiũ hominis ſedentẽ G
à dextris virtutis*, & venientẽ cum nubibus Matt. 24.c
cœli. Summus autem ſacerdos ſcindens veſti *Dei.
menta ſua, ait, Quid adhuc deſyderamus te-
ſtes? Audiſtis blaſphemiam. quid vobis vide
tur? Qui omnes condemnauerunt eum eſſe
reum mortis. Et cœperunt quidam conſpue
re eum, & velare faciẽ eius, & colaphis eum
cædere, & dicere ei, Prophetiza. & miniſtri
laphis eum cædebãt. ‖Et cum eſſet Petrus in Matt.26.f
atrio deorſum, venit vna ex ancillis ſummi Lucæ.22.f
cerdotis. & cum vidiſſet Petrum calefaci- Iohan.18.e
entem ſe, aſpiciens illum, ait, Et tu cum Ieſu
Nazareno eras. At ille negauit, dicens, Neq;
ſcio, neq; noui quid dicas. Et exijt foras ante
atrium: & gallus cantauit. ‖Rurſus autem cũ Matt.26.g.
vidiſſet illum ancilla, cœpit dicere circun- Luc.22.f.d
ſtantibus, Quia hic ex illis eſt. At ille iterum Iohan.18.e
negauit. Et poſt puſillum rurſus qui aſtabãt
dicebant Petro, Verè ex illis es. nam & Gali-
læus es. Ille autem cœpit anathematizare &
iurare, Quia neſcio hominem iſtum quem
dicitis. Et ſtatim gallus iterum cantauit. Et
recordatus eſt Petrus verbi quod dixerat ei
Ieſus, Prius quàm gallus cantet bis, ter me
negabis. Et cœpit flere.

S. Ieſus coram Pilato accuſatus nihil reſpondet præelegitur Barabbas, & Ieſus traditur cru cifigendus, qui multis modis illuſus à militi-bus, ducitur ad crucifigendum: & diuiſus ip-ſius veſtimentis, inter latrones crucifixus, au dit variorum iactatas in ſe blaſphemias: ſubo riuntur tenebræ, & clamãs Ieſus Eli, acetoq; potatus, cũ clamore valido expirat, cuius cor-pus à Ioſeph ſepelitur.

CAP. XV.

ET confeſtim, mane conſilium facien- A
tes ſummi ſacerdotes cum ſenioribus Matt.27.a
& Scribis & vniuerſo conſilio, vinci- Lucæ.22.g
entes Ieſum duxerunt & tradiderunt Pilato. Iohan.18.e
Et interrogauit eum Pilatus, Tu es rex Iu-
dæorum? At ille reſpõdens, ait illi, Tu dicis.
Et accuſabãt eum ſummi ſacerdotes in mul-
tis. ‖Pilatus autem rurſum interrogauit eum Matt.27.b.
dicens, Non reſpondes quicquam? vide in Lucæ.23.a.
quantis te accuſant. Ieſus autem amplius ni- Iohan.18.f
hil reſpõdit: ita vt miraretur Pilatus. Per diẽ
autem feſtum ſolebat dimittere illis vnum
ex vinctis quemcunq; petiſſent. Erat autem
qui dicebatur Barabbas, qui cum ſeditioſis
erat

erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. Et cum ascendisset turba, cœpit rogare: sicut semper faciebat illis. Pilatus autem respondit eis, & dixit, Vultis dimittam vobis Regem Iudæorum? Sciebat enim quòd per inuidiã tradidissent eum summi sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbam vt
B magis Barabban dimitteret eis. ‖Pilatus autẽ
Matt.27.c. Lucæ.23.b Iohan.18.g & 19.c. iterum respondens, ait illis. Quid ergo vultis faciam Regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt, Crucifige eum. Pilatus verò dicebat illis, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant. Crucifige eum. Pilatus autem volẽs populo satisfacere, dimisit illis Barabban: & tradidit Iesum flagellis cæsum vt crucifigeretur. ‖Milites autem duxerunt eum in
Matt.27.c. Ioan.19.a. atrium prætorij, & conuocant totam cohortem: & induunt eum purpura, & imponunt ei, plectentes, spineam coronam. Et cœperũt salutare eum, Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine: & conspuebant eum. & ponentes genua, adorabant eum. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis: &
Matt.27.d. Lucæ.23.d educunt illum vt crucifigerent eum. ‖Et angariauerunt prætereuntem quempiam, Simônem Cyrenæum venientem de villa, patrem
Matt.27.d Lucæ.23.d Ioan.19.d. Alexandri & Rufi, vt tolleret crucem eius. ‖Et perducunt illum in Golgotha locum: quod est interpretatum, Caluariæ-locus. Et dabant ei bibere myrrathum vinum: & non
C accepit. ‖Et crucifigẽtes eum diuiserunt ve-
Matt.27.d. Lucæ.23.c Ioan.19.d. stimenta eius, mittẽtes sortem super eis, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia: & crucifixerunt eum. Et erat titulus causæ eius inscriptus, Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnum à dextris, & alium à sinistris eius. Et impleta est scriptura quæ
Isaiæ.53.d. dicit, ‖Et cum iniquis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant eum, mouentes ca
Iohan.2.d. "destruis. *Dei. "rædificas. pita sua, & dicentes, Vah ‖qui "destruit' templum*, & in tribus diebus "ædificat': saluum fac temetipsum descendens de cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant, Alios saluos fecit, seipsum nõ potest saluũ facere. Christus Rex Israel descendat nunc de cruce: vt videamus & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conuitiabantur ei. Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram vsque in horam nonam. Et hora nona exclamauit
Psalm.21.a. Iesus voce magna, dicens, ‖Eloi, eloi, lamma sabacthani? quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus vt quid dereliquisti
D me? Et quidam de circunstantibus audientes dicebant, Ecce, Eliam vocat. Currens autem vnus, & implens spongiam aceto circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens, Sinite: videamus si veniat Elias ad deponendum eum. Iesus autem emissa voce magna expirauit. Et velum tẽpli scissum est in duo, à summo vsq; deorsum. Videns autem centurio qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset: ait, Vere hic homo, filius Dei erat. Erant autem & mulieres délonge aspicientes: inter quas erat Maria Magdaléne, & Maria Iacóbi minoris & Ioseph mater, & Salóme, & cum esset in Galilæa, ‖sequebantur Infra.8.a. eum, & ministrabant ei, & aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam.

‖Et cum iam sero esset factum (quia erat Matt.27.g. Lucæ.23.g Parascéue, quod est ante sabbathũ) vênit Io Iohan.19.g seph ab Arimathæa nobilis decurio, qui & ipse erat expectãs regnum Dei: & audacter introiuit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam obijsset. Et accersito centurione, interrogauit eum si iam mortuus esset. Et cum cognouisset à centurione: donauit corpus Ioseph, Ioseph autem mercatus sindonem, & deponens eum inuoluit sindone, & posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, & aduoluit lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdaléne & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur.

S. Mulieribus ad Christi monumentum obstupescẽtibus angelus resurrectionẽ ipsius annuntiat, qui primum Mariæ Magdaléne apparet, deinde duobus discipulis in alia effigie: demum vndecim recumbentibus apparens, exprobrata incredulitate, mittit eos vt in vniuerso mundo prædicent ac baptizent, subiunctis signis quæ sequantur credentes, ac ita in cœlum ascendit. CAP. XVI.

ET cum transisset sabbathum, Maria A
Magdaléne & Maria Iacóbi & Salóme Lucæ.24.e Ioan.20.a. emerunt aromata, vt venientes vngerẽt Iesum. Et valdè mane vna sabbathorum, veniunt ad monumentum: orto iam sole. Et dicebant adinuicem, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumẽti? Et respicientes, viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. ‖Et introeuntes in monumẽ- Matt.28.a. Ioan.20.c. tum, viderunt iuuenem sedentem in dextris, coopertum stola candida: & obstupuerunt. Qui dicit illis, Nolite expauescere: Iesum B quæritis Nazarenum, crucifixum: surrexit, non est hîc, ecce locus vbi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis eius & Petro quia "præcedit' vos in Galilæã: ibi eum videbitis, "præcedet. ‖sicut dixit vobis. At illæ exeuntes, fugerunt Matt.26.e. de monumento. inuaserat enim eas tremor Supra.14.e & pauor: & nemini quicquam dixerunt. timebant enim.

Surgens autẽ* mane prima sabbathi, appa- *Iesus. ruit primo Maria Magdaléne, de qua eiecerat se-

rat septem dæmonia. Illa vadens nuntiauit
his qui cum eo fuerant, lugentibus & flen-
C tibus. Et illi audientes quia viueret & visus
esset ab ea, non crediderũt. Posthæc autem
Luc.24.b. ‖duobus ex his ambulãtibus ostensus est in
alia effigie, euntibus in villam, & illi eun-
tes nuntiauerunt cæteris: nec illis credide-
Luc.24.f. runt. ‖ Nouissime recumbentibus illis vn-
Ioan.20.e. decim apparuit: & exprobrauit incredulitatẽ
Matt.28.d eorum & duritiam cordis, quia ijs qui vide-
rant eum resurrexisse, non crediderunt. Et
dixit eis, Euntes in mundũ vniuersum, præ-
dicate Euangelium omni creaturæ. Qui cre-
diderit, & baptizatus fuerit: saluus erit. qui
verò non crediderit: condemnabitur. Signa D
autem eos qui crediderint hæc sequentur: In
nomine meo‖dæmonia eijcient, ‖Linguis Actu.16.d.
loquentur nouis, ‖Serpentes tollent, Et si Actuũ.2.2.
mortiferum quid biberint, non eis nocebit, 10.g.
‖Super ægros manus imponent: & bene ha- Actu.28.2.
bebunt. Et Dominus quidem Iesus postquã b.c.
locutus est eis, ‖assumptus est in cœlum, & Actu.7.g.
'sedit' à dextris Dei. Illi autem profecti præ- Lucæ.14.g
dicauerunt vbique: Domino cooperante, *sedet
& sermonẽ confirmante sequentibus signis.

Hieronymus in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.

LVcas medicus Antiochensis, vt eius scripta indicant, Græci sermonis non ignarus fuit, sectator apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes: scripsit Euangelium, de quo idem Paulus: Misimus, inquit, cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes ecclesias. Et ad Colossenses: Salutat vos Lucas medicus charissimus. Et ad Timotheum, Lucas est mecum solus. Aliud quoq; edidit volumen egregiũ quod titulo πράξεις ἀποστόλων prænotatur, cuius historia vsq; ad biennium Romæ cõmorantis Pauli peruenit, id est vsq; ad quartum Neronis annum. Ex quo intelligimus in eadem vrbe librum esse compositũ. Igitur περίοδον Pauli, & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, vt individuus comes apostoli, inter cæteras eius res, hoc solum ignorauerit? Sed & Tertullianus vicinus eorum temporum, refert presbyterum quendam in Asia συστασιάσαν apostoli Pauli, cõuictum apud Iohannem, quòd author esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse quidam suspicantur quotiescunq; in epistolis suis Paulus dicit, Iuxta Euangelium meum, de Lucæ significare volumine: & Lucam non solum ab apostolo Paulo didicisse Euangelium, qui cum Domino in carne non fuerat, sed à cæteris apostolis. quod ipse quoq; in principio sui voluminis declarat, dicens, Sicut tradiderunt nobis qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur Euangelium sicut audierat, scripsit. Acta verò apostolorum, sicut viderat composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam vrbem vicesimo Constantini anno, ossa eius cum reliquijs Andreæ apostoli translata sunt de Achaia.

Sanctum Iesu Christi Euangelium secundum Lucam.

S. *Zachariæ sacerdoti annuntiat Gabriel Iohannis conceptum ex Elisabeth sterili, qui angelo non credens mutus efficitur: idemq; Gabriel Mariæ annuntiat conceptum Iesu filij Dei de Spiritu sancto: ad Mariæ salutationẽ Iohannes exultat in vtero, & Elisabeth prophetat, ipsaq; Maria canticum gratiarum actionis Domino decantat: in nati Iohannis circũcisione Zacharias pater recepta loquela canticum gratiarum actionis edit.* CAP. I.

QVONIAM QVIDEM multi conati sunt ordinare narrationem quæ in nobis completæ sunt rerum: sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt & ministri fuerunt sermonis, visum est & mihi assequuto omnia à principio diligẽter, ex ordine tibi scribere optime Theophile, vt cognoscas eorum verborũ de quibus eruditus es veritatem.

A 1.Par.24.a Fuit in diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidã nomine Zacharias, de ‖vice Abia: & vxor illius de filiabus Aarõ, & nomen eius Elisabeth. Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela, & nõ erat illis filius: eo quòd esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Factum est autem: cum sacerdotio fungeretur *Zacharias. *in ordine vicis suæ ante Deum, secundum cõsuetudinem sacerdotij, sorte exijt vt incensum poneret ingressus in templum Domini. Leuit.16.d Exo.30.a. ‖& omnis multitudo populi erat orãs foris ‖hora incensi. Apparuit autẽ illi angelus Domini, stãs à dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus est, vidẽs: & timor irruit super eum. Ait autem ad illum angelus, Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & vxor tua Elisabeth pariet tibi filiũ, & vocabis nomen eius Iohannem: & erit gaudium tibi & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt. erit enim magnus corã Do B mino: & vinum & siceram non bibet: & Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ: ‖& multos filiorum Israel conuertet ad Mala.4.b. Dominum Deum ipsorum. & ipse præcedet Matt.11.b. ante illũ in spiritu & virtute Eliæ: vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias ad angelum, Vnde hoc sciã? ego enim sum senex: & vxor mea processit in diebus suis. Et respondens angelus, dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto ante Deum: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi Euangelizare. Et ecce, eris tacens & non poteris loqui vsq; in diem quo hæc fiant: pro eo quòd nõ credidisti verbis meis, quæ implebũtur in tẽpore suo. Et erat plebs expectans Zachariam: & mirabantur quòd tardaret ipse in tẽplo. Egressus autem nõ poterat loqui ad illos: & cognouerunt quod visionẽ vidisset in templo. Et ipse erat innuẽs C illis: & permansit mutus. Et factum est: vt ‖im pleti sunt dies officij eius, abijt in domũ suã. Post hos autẽ dies concepit Elisabeth vxor eius: & occultabat se mensibus quinque, dicens, Quia sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. In mense autem sexto missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid: & nomen virginis Maria. Et ingressus angelus, ad eam dixit, Aue gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quæ cum "audisset", turbata est in "vidisset.a. sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei, Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deũ. ‖ecce con Isaiæ.7.c. cipies in vtero, & paries filium: ‖& vocabis Infra.2.c. nomen eius Iesum. hic erit magnus: & filius altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius: ‖ & regnabit Dan.7.d.g in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ Mich.4.c. erit finis. Dixit aũt Maria ad angelũ, Quomodo fiet istud: quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus, dixit ei, Spiritus D sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obum-

obumbrabit tibi. Ideoque & quod naſcetur
▷.8. ▷ex te'Sanctũ,vocabitur filius Dei. Et ecce Eliſábeth cognata tua, & ipſa cõcepit filiũ in ſenectute ſua:& hic menſis,ſextus eſt illi quæ vocatur ſterilis:quia nõ erit impoſsibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria,Ecce ancilla Domini,fiat mihi ſecũ dũ verbum tuũ . Et diſceſsit ab illa angelus. Exurgens autem Maria in diebus illis,abijt in mõtana cũ feſtinatione in ciuitatẽ Iuda: & intrauit in domũ Zachariæ , & ſalutauit Eliſábeth.Et factũ eſt: vt audiuit ſalutationẽ Mariæ Eliſabeth,exultauit infans in vtero eius . & repleta eſt Spiritu ſancto Eliſábeth:& exclamauit voce magna,& dixit,Benedicta tu inter mulieres,& benedictus fructus vẽtris tui . Et vnde hoc mihi vt veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim vt facta eſt vox ſalutatiõis tuæ in auribus meis,
E exultauit in gaudio infans in vtero meo.&
"credidiſti. beata quæ "credidit' quoniã perficientur ea
"tibi. quæ dicta ſunt"ei' à Domino.Et ait Maria, Magnificat anima mea Dominum,
Et exultauit ſpirit' me' in Deo ſalutari meo,
Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.
ecce enim ex hoc beatam me dicẽt omnes generationes , Quia fecit mihi magna qui potens eſt , & ſanctum nomen eius.
"in generationem & generationẽ 1. Et miſericordia eius "à progenie in progenies,'timentibus eum.
Fecit potentiam in‖brachio ſuo :‖diſperſit ſuperbos mente cordis ſui.
Depoſuit potentes de ſede,& exaltauit humiles.
‖Eſurientes impleuit bonis:& diuites dimiſit inanes.
"in progenies & progenies. 7. Iſaiæ.51.b. Pſal.32. b. Iſaiæ.29.e Pſal.33.a. 1.Reg.2. b. Suſcepit Iſrael puerum ſuum,"recordatus' miſericordiæ ſuæ,
"memorari. 10. F ‖Sicut locutus eſt ad patres noſtros,Abraham & ſemini eius in ſæcula.
Iſaiæ.41.b 30.d.54.b Ierc.31.a.d Pſal.131.c. Manſit autem Maria cum illa quaſi menſibus tribus : & reuerſa eſt in domum ſuam. Eliſábeth autem impletum eſt tempus pariendi:& peperit filium.Et audierunt vicini & cognati eius quia magnificauit Dominus miſericordiam ſuam cum illa , ‖&
Gene.17.c. 22.c. cõgratulabantur ei.Et factum eſt:in die octauo venerunt circuncidere puerum,& vocabant eum nomine patris ſui,Zachariam. Et reſpõdens mater eius dixit , Nequaquã, ſed vocabitur Iohannes.Et dixerunt ad illam,Quia nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebant aũt patri eius quem vellet vocari eum.Et poſtulans
Supra.b. pugillarem,ſcripſit,dicens , ‖Iohannes eſt nomen eius . Et mirati ſunt vniuerſi . Apertum eſt autem ilico os eius , & lingua eius,& loquebatur benedicens Deũ. Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos eorum: & ſuper omnia montana Iudææ diuulgabãtur omnia verba hæc:& poſuerũt omnes qui audierant in corde ſuo,dicentes,Quis, putas,puer iſte erit? Etenim manus Domini erat cum illo.Et Zacharias pater eius repletus eſt Spiritu ſancto:& prophetauit,dicẽs, G
Infra.2.e.1 Matth.1.c. ‖Benedictus Dominus Deus Iſrael:quia viſitauit & fecit redemptionem "plebis'ſuæ:
"plebi.7. Et erexit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui:
Pſal.73.c. 131.d. Iere.23.a. 30.b. ‖Sicut locutus eſt per os ſanctorum qui à ſæculo ſunt prophetarum eius,
Salutem ex inimicis noſtris , & de manu omnium qui oderunt nos.
Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris:& memorari teſtamẽti ſui ſancti.
Ierem.31.f. Gene.22.c Heb.6.c.d ‖Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum,daturum ſe nobis,
Vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati,ſeruiamus illi
In ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus noſtris.
Et tu puer , propheta Altiſsimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare
Malac.4.a Zach.3.d. vias eius,‖Ad dandã ſcientiam ſalutis plebi eius, in remiſsionẽ peccatorum eorũ,
Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri,in quibus viſitauit nos‖Oriens ex alto
Supra.b. Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent : ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.
Puer aũt creſcebat,& cõfortabatur ſpiritu, & erat in deſertis vſq; in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael.

S. Ex Auguſti decreto Ioſeph cũ Maria aſcẽdit Bet-léhẽ,vbi illa peperit Saluatorẽ cuius natiuitate ab angelo audita,paſtores feſtini veniũt illũ viſuri: puer circũciſus vocatur Ieſus, quẽ poſt dies purificationis in Ieruſalẽ delatum vt Domino ſiſteretur,Simeõ ſenex benedicit,ac de matris in paſsione doloribus prophetat,Annaq; prophetiſſa vetula Domino confitetur: Ieſus duodecim annorum plenus ſapiẽtia & gratia, perditus à parẽtibus,in medio doctorũ inuenitur, deſcẽditq; Nazareth factus illis ſubditus.

CAP. II.

FActum eſt autem , in diebus illis exijt A edictum à Cæſare Auguſto,vt deſcriberetur vniuerſus orbis.Hæc deſcriptio prima, facta eſt à præſide Syriæ Syrino. Et ibant omnes vt profiterẽtur, ſinguli in ſuã ciuitatem. Aſcendit autẽ & Ioſeph à Ga *in.1. lilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, *ciuitatẽ Dauid quæ vocatur Beth-léhẽ:eo quòd eſſet de domo &familia Dauid,vt profiteretur cum Maria deſponſata ſibi vxore , prægnãte.Factũ eſt aũt: cum eſſent ibi, impleti ſunt

sunt dies vt pareret. Et peperit filium suũ pri
mogenitum, & pannis eum inuoluit, & recli
‖ei. nauit eum in præsepio : quia non erat ‖eis'
locus in diuersorio. Et pastores erant in re-
gione eadẽ vigilantes & custodiẽtes vigilias
noctis super gregem suum. Et ecce, angelus
Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei cir-
cunfulsit illos, & timuerunt timore magno.
B Et dixit illis angelus, Nolite timere : ecce e-
nim euangelizo vobis gaudium magnum
quod erit omni populo: quia natus est vobis
hodie Saluator qui est Christus Dominus
in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum, In-
uenietis infantem pannis inuolutum: & po-
situm in præsepio. Et subito facta est cum an
gelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium
Deum & dicentiũ, Gloria in altissimis Deo:
in. 4. & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.
Et factum est: vt discesserunt ab eis angeli in
cœlum, pastores loquebantur adinuicem,
Transeamus vsque Beth-léhem, & videa-
‖quod fecit Dominus & ostendit. mus hoc verbum quod factum est, ‖quod
Dominus ostendit' nobis. Et venerunt festi-
C nantes: & inuenerunt Mariam & Ioseph, &
infantem positum in præsepio. Videntes au-
tem cognouerunt de verbo quod dictum e-
rat illis de puero hoc. Et omnes qui audie-
▷.1. runt, mirati sunt: ▷&' de his quæ dicta erant
à pastoribus ad ipsos. Maria autem cõseruа-
bat omnia verba hæc, cõferens in corde suo.
Et reuersi sunt pastores, glorificãtes & laudã
tes Deum in omnibus quæ audierãt, & vide-
rãt sicut dictum est ad illos. Et postquã cõ-
summati sunt dies octo vt circuncideretur
Leuit.12.a Supra.1.c. puer: ‖vocatum est nomen eius Iesus, quod
Matth.1.c. vocatum est ab angelo prius quam in vtero
Leuit.12.b. cõciperetur. Et postquam impleti sunt dies
Exod.13.a. purgationis eius ‖ secundum legem Moysi,
D tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterẽt eum
Domino, (sicut scriptum est in lege Domi-
ni, Quia omne masculinum adaperiens vul-
Num.8.c. uam, sanctum Domino vocabitur.) & vt da-
Leuit.12.c rent hostiam ‖secundum quod dictum est in
lege Domini, par turturum, aut duos pullos
columbarum. Et ecce: homo erat in Ieruſa-
lem, cui nomen Simeon, & homo iste iustus
& timoratus, expectans cõsolationem Israel
& Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum
acceperat à Spiritu sancto, non visurum se
mortem, nisi prius videret Christum Domi
ni. Et vênit in spiritu in templum. Et cum
inducerent puerum Iesum parentes eius, vt
facerent secundum cõsuetudinem legis pro
eo: & ipse accepit eum in vlnas suas, & be-
nedixit Deum, & dixit,

Nunc dimittis seruum tuum Domine, secun
dum verbum tuum in pace:
E Quia viderunt oculi mei Salutare tuum,
Quod parasti ante faciẽ omniũ populorum:
Lumen ad reuelationem gentium, & gloriã
plebis tuæ Israel.

Et erat pater eius & mater mirãtes super his
quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Si-
meon: & dixit ad Mariam matrem eius, ‖Ec Isaiæ.8.c.
ce positus est hic in ruinam, & in resurre- Rom.9.g.
ctionem multorum in Israel, & in signum 1.Pet.2.b.
cui contradicetur: (& tuam ipsius animam
pertransibit gladius) vt reuelentur ex multis
cordibus cogitationes. Et erat Anna prophe
tissa, filia Phanúel, de tribu Aser: hæc pro-
cesserat in diebus multis, & vixerat cum vi-
ro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc F
vidua* vsq; ad annos octoginta quatuor: quæ *erat.5.
non discedebat de templo, ieiunijs & obse-
crationibus seruiens nocte ac die. Et hæc, ip
sa hora superueniens cõfitebatur Domino:
& loquebatur de illo omnibus qui expecta-
bãt redemptionem ‖Israel'. Et vt perfecerunt ‖Ieruſalẽ.15
omnia secundum legẽ Domini, reuersi sunt
in Galilæã, in ciuitatem suã Nazareth. Puer
autem crescebat, & cõfortabatur*: plenus sa *spiritu.1.d
pientia: & gratia Dei erat in illo. Et ibant pa
rentes eius per omnes annos in Ierusalem,
‖in die solenni Paschæ. Et cum factus esset Exo.34.c.
annorum duodecim, ascendentibus illis in Deut.16.a
Ierosolymã secundum consuetudinem diei
festi, consummatisque diebus cum redirent,
remansit puer Iesus in Ierusalem, & non co-
gnouerunt parentes eius. Existimantes au-
tem illum esse in comitatu, venerunt iter di- G
ei, & requirebant eum inter cognatos & no
tos. Et non inuenientes, regressi sunt in Ie-
rusalem: requirentes eum. Et factum est, post
triduum inuenerunt illum in templo seden-
tem in medio doctorum, audientem illos, &
interrogãtem eos. Stupebant autem omnes
qui eum audiebãt, super prudẽtia & respõsis
eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit ma-
ter eius ad illũ, Fili, quid fecisti nobis sic? ec-
ce pater tuus & ego dolẽtes quærebamus te.
Et ait ad illos, Quid est quod me quærebatis?
nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt
oportet me esse? Et ipsi nõ intellexerũt ver-
bũ quod locutus est ad eos. Et descẽdit cum
eis, & vênit Nazareth: & erat subditus illis. Et
mater eius conseruabat omnia verba hæc in
corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia &
ætate & gratia apud Deum & homines.

S. Iohannes mittitur à Domino impleturus sua prædicatione Isaiæ vaticinium: & turbis: publicanis ac militibus dat consilium, dicens quid singulos facere oporteat, testaturq; Christi excellentiam & baptismi ipsius, super quẽ ab ipso baptizatum descẽdit columba ac vox Patris auditur: texiturque eius genealogia à Ioseph vsque ad Adã ascendens. CAP. III.

Anno

A ANno autem quintodecimo imperij Tyberij Cæſaris, procurãte Pontio Pilato Iudæam, tetrarcha autẽ Galilææ Herôde, Philippo aũt fratre eius tetrarcha Iturææ & Trachonitidis regionis, & Lyſania Abilinæ tetrarcha, ſub principibus ſacerdotũ Anna & Caipha: factũ eſt verbum Domini ſuper Iohannẽ Zachariæ filium, in
Matth.3.a. Marci.1.a. deſerto. ‖Et vênit in omnẽ regionẽ Iordanis, prædicans baptiſmũ pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum: ſicut ſcriptum eſt in libro
Iſaię.40.a Iohan.1.c. ſermonum Iſaiæ prophetæ, ‖Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. omnis vallis implebitur: &
B omnis mõs & collis humiliabitur, & erunt praua in directa: & aſpera in vias planas. &
Mat.3.b.c. videbit omnis caro Salutare Dei. Dicebat ergo ad turbas quæ exibãt vt baptizarentur ab ipſo, Genimina viperarum, quis oſtendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. & ne cœperitis dicere, Patrẽ habemus Abraham. Dico enim vobis quia potẽs eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Iam enim ſecuris ad
*arboris radicem *arborum poſita eſt. Omnis ergo arbor nõ faciens fructum bonum, *excidetur, *exciditur & in ignem mittitur. 1. & in ignẽ mittetur. 'Et interrogabant eum
C turbæ, dicẽtes, Quid ergo faciemus? Reſpõdens autem dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet eſcas, ſimiliter faciat. Venerunt autem & publicani vt baptizarentur: & dixerunt ad illum, Magiſter, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius quàm quod conſtitutum eſt vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminẽ concutiatis, neq; calumniam faciatis: & contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Exiſtmante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus ſuis de Iohãne, ne forte ipſe eſſet Chriſtus: reſpondit Iohannes, di
D Matth.3.c. Marci.1.b. Iohan.1.d. Act.1.a.2.a 11.c.19.a. cens omnibus, ‖Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autẽ fortior me, cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamentorum eius: ‖ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, &
Matth.3.c. igni. cuius ventilabrũ in manu eius, & purgabit aream ſuam: & congregabit triticum in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo. ‖Herôdes au
Matt.14.a. Marci.6.e. tem tetrarcha cũ corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris ſui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes: adiecit & hoc ſuper omnia, & incluſit Iohannem in carcerem.
Matt.3.d. Marci.1.b. Iohan.1.c. ‖Factum eſt autem cum baptizaretur omnis populus & Ieſu baptizato & orante, apertũ eſt cœlum: & deſcẽdit Spiritus ſanctus corporali ſpecie ſicut columba in ipſum: & vox de cœlo facta eſt, Tu es filius meus dilectus: in te complacuit mihi. Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, vt putabatur, filius Ioſeph, qui fuit Heli, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Iãne, qui fuit Ioſeph, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heſli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohanna, qui fuit Reſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Coſam, qui fuit Elmadan, qui fuit Her, qui fuit Ieſu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathã, qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Eſron, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Saruh, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainã, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noè, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſale, qui fuit Henoch, qui fuit Iared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

F G

S. Ieſus poſt ieiuniũ. 40. dierum ac deuictas ſatanæ tẽtationes, in ſynagoga Nazareth legit factã de ſe Iſaiæ prophetiã, dicitq; prophetam nõ eſſe acceptum in patria propria: quæ propter volunt eũ de monte præcipitare, eijcit in Capharnaũ dæmonium, ſanatq; ſocrũ Simônis, & plures alios à varijs languoribus, ac dæmonia eijcit. CAP. IIII.

A IEſus autẽ plenus Spiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane: & agebatur in Spiritu
Matt.4.a. Marci.1.b. in deſerto, diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis: & conſummatis illis *eſurijt. Dixit
*poſtea.1. autem illi diabolus, Si filius Dei es, dic lapidi huic vt panis fiat. Et reſpondit ad illum
Deut.8.a. Ieſus, Scriptum eſt, ‖Quia non in ſolo pane *viuet' homo, ſed in omni verbo Dei. Et duxit illum diabolus in montem excelſum, & oſtẽdit illi omnia regna orbis terræ in momẽto temporis: & ait illi, Tibi dabo poteſtatem hanc vniuerſam, & gloriam illorũ: quia mihi tradita ſunt, & cui volo do illa. Tu ergo ſi adoraueris coram me, erũt tua omnia. Et reſpondens Ieſus, dixit illi, Scriptũ eſt,
Deut.6.c. 10.d. ‖Dominum Deum tuum adorabis: & illi ſoli ſeruies. Et duxit illum in Ieruſalẽ, & ſtatuit eũ ſuper pinnã templi: & dixit illi, Si filius

lius Dei es: mitte te hinc deorsum. Scriptū
Psal.90.c. est enim quòd ‖Angelis suis mandauit de te,
vt cōseruent te: & quia in manibus tollēt te,
ne forte offendas ad lapidē pedem tuū. Et re
Deut.6.c. spōdens Iesus, ait illi, Dictum est, ‖Nō tenta
bis dominum Deū tuū. Et cōsummata o m-
ni tētatione diabolus recessit ab illo vsq; ad
Matt.4.b. Marci.1.b. tēpus. ‖Et regressus est Iesus in virtute Spi-
C ritus in Galilæā: & fama exijt per vniuersam
Iohan.4.f. Matt.13.g. Marc.6.a. Iohan.4.f. regionē de illo. Et ipse docebat in synagogis
eorū: & magnificabatur ab omnibus. ‖Et vē-
nit Nazareth vbi erat nutritus: & intrauit se-
cundum cōsuetudinem suā die sabbathi in
synagogam: & surrexit legere. Et traditus est
Isaiæ.16.a. illi liber Isaiæ prophetæ. Et vt reuoluit librū,
inuēnit locum vbi scriptū erat, ‖Spiritus do
mini super me, propter quod vnxit me, euā-
gelizare pauperibus misit me, sanare cōtritos
corde, prædicare captiuis remissionē, & cæ-
cis visum, dimittere cōfractos in remissionē,
prædicare annum Domini acceptum, & diē
retributionis. Et cū plicuisset librum, reddi
D dit ministro, & sedit. Et omnium in synagō-
ga oculi erant intendētes in eū. Cœpit autē
dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc
scriptura in auribus vestris. Et omnes testi-
monio illi dabāt: & mirabantur in verbis gra
tiæ, quæ procedebāt de ore ipsius, & dicebāt,
Nōne hic est filius Ioseph? Et ait illis, Vtiq;
dicetis mihi hāc similitudinē, Medice, cura
teipsum: quanta audiuimus factain Capharn-
naum, fac & hic in patria tua. Ait autē, Amē
dico vobis, quia nemo propheta acceptus est
3.Reg.17.a b. Iacob.5.d. in patria sua. In veritate dico vobis: ‖multæ
viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando
clausum est cœlum annis tribus & mēsibus
sex, cū facta esset fames magna in omni terra:
& ad nullam illarum missus est Elias, nisi in
E Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam. Et
4.Reg.5.d. ‖multi leprosi erāt in Israel sub Elisæo pro-
pheta: & nemo eorum mūdatus est nisi Naa-
man Syrus. Et repleti sunt omnes in synago
ga, ira, hæc audiētes. Et surrexerunt, & eiece
runt illum extra ciuitatē: & duxerunt illum
vsq; ad supercilium mōtis super quē ciuitas
illorū erat ædificata, vt præcipitarēt eum. Ip
Matt.4.b. Marci.1.c. Matt.7.d. se autē transiens per medium illorum, ibat.
‖Et descēdit in Capharnaum ciuitatē Ga
lilææ: ibiq; docebat illos sabbathis. ‖Et stupe
Marci.1.c. bant in doctrina eius: quia in potestate erat
F sermo ipsius. Et in synagoga erat homo ha-
bens dæmonium immundum: & exclamauit
voce magna, dicens, Sine, quid nobis & tibi
Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te
qui sis, Sanctus Dei. Et increpauit illum Ie-
sus, dicens, Obmutesce, & exi ab eo. Et cum
proiecisset illum dæmonium in mediū, exijt
ab illo, nihilq; illū nocuit. Et factus est pa-
uor in omnibus, & colloquebantur adinui-
cem dicentes, Quod est hoc verbum, quia in
potestate & virtute imperat immundis spi-
ritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de
illo in omnem locum regionis. Surgens au- Matt.8.b. Marci.1.c.
tem Iesus de synagoga, introiuit in domum
Simōnis. Socrus autem Simōnis tenebatur
magnis febribus: & rogauerunt illum pro ea.
Et stans super illam imperauit febri: & dimi
sit illam. Et continuò surgens ministrabat G
illis. Cum autem sol occidisset, omnes qui
habebant infirmos varijs languoribus, duce-
bant illos ad eum. At ille singulis manus im
ponens curabat eos. ‖Exibant autē dæmonia Marci.1.d.
à multis, clamātia & dicentia, Quia tu es fi-
lius Dei. & increpans non sinebat ea loqui
quia sciebant ipsum esse Christum. Facta au
tē die egressus ibat in desertum locum: & tur
bæ requirebāt eū, & venerunt vsq; ad ipsum:
& detinebāt illum ne discederet ab eis. Qui-
bus ille ait, Quia & alijs ciuitatibus oportet
me Euāgelizare regnū Dei: quia ideò missus
sum. Et erat prædicās in synagogis Galilææ.

S. Vbi de nauicula Petri docuisset, ille laxato ipsius iussu reti concluſit copiosam pisciū multitudinem: curatum leprosum mittit ad sacerdotes: paralytico, remissis primùm peccatis, iubet vt lectum suum tollat: discumbens cū Leui, quem ex Telonio vocauerat, causam dat murmurantibus Pharisæis quare cum peccatoribus cōuersetur, & cur ipsius discipuli non ieiunent. CAP. V

FActum est aūt: cum turbæ irruerent in A
eum vt audirēt verbum Dei, & ipse sta Matt.4.c. Marci.1.b.
bat secus stagnum Genesareth. Et vidit
duas naues stantes secus stagnum: piscatores
aūt descenderāt, & lauabant retia. Ascendēs
aūt in vnā nauim quæ erat Simōnis, rogauit
eum à terra reducere pusillū. Et sedens, doce
bat de nauicula turbas. Vt cessauit aūt loqui,
dixit ad Simōnē, Duc in altum, & laxate re-
tia vestra in capturam. Et respōdens Simon,
dixit illi, Præceptor, per totā noctem laborā-
tes nihil cepimus: in verbo autē tuo laxabo B
rete. Et cum hoc feciſſent, concluserunt pis-
cium multitudinem copiosam. rumpebatur
autem rete eorum. Et annuerunt sociis qui
erant in alia naui vt venirent & adiuuarent
eos. Et venerunt & impleuerunt ambas na-
uiculas: ita vt* mergerētur. Quod cum vide- *pene
ret Simō Petrus. procidit ad genua Iesu, di-
cēs, Exi à me, quia homo peccator sum Do-
mine. Stupor enim circundederat eum & oēs
qui cum illo erant, in captura piscium quam
ceperāt. Similiter autem Iacōbum & Iohan-
nem filios Zebedæi, qui erant socij Simōnis.
Et ait ad Simōnē Iesus, Noli timere: ex hoc
iā, homines eris capiēs. Et subductis ad terrā
naui-

nauibus, relictis omnibus secuti sunt eum.
Matt.8.a. Marci.1.d. Et factum est: cùm esset in vna ciuitatum, &
C ecce vir plenus lepra & videns Iesum, ▷ & 'pro
▷.5. cidens in faciem, rogauit eum dicens, Domine, si vis potes me mundare. Et extendens manum, tetigit eum, dicens, Volo. Mundare. Et confestim lepra discessit ab illo. & ipse præcepit illi vt nemini diceret: sed, Vade, ostende te sacerdoti, & offer pro emundatione
Leuit.14.a tua ‖sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. Perambulabat autem magis sermo de illo. & conueniebant turbæ multæ vt audirẽt, & curarẽtur ab infirmitatibus suis.
Matt.9.a. Marci.2.a Ipse autẽ secedebat in desertũ, & orabat. Et
D factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens. Et erant Pharisæi sedentes & legis doctores qui venerant ex omni castello Galilææ & Iudææ & Ierusalem: & virtus Domini erat ad sanandum eos. Et ecce viri portãtes in lecto hominem qui erat paralyticus: & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et nõ inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascẽderunt supra tectum, & per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium, ante Iesum. Quorum fidem vt vidit, dixit, Homo remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicentes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos,
*mala Quid cogitatis *in cordibus vestris? Quid
E est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge & ambula? Vt autem scias quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et confestim consurgens coram illis, tulit *in quo iacebat: & abijt in do-
*lectum mum suam, magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes: & magnificabãt Deum. Et repleti sunt timore, dicentes, Quia vidimus mirabilia hodie. Et post hæc exijt, &
Matt.9.a. Marci.2.b vidit publicanum nomine Leui, sedentem ad Telónium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, surgẽs secutus est eum. & fecit ei
F conuiuium magnum Leui in domo sua: & erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant discumbẽtes. Et murmurabant Pharisæi & Scribæ eorum, dicẽtes ad discipulos eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Et respondens Iesus, dixit ad illos, Non egent qui sani sunt, medico: sed qui malè habent. Nõ veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã:
Matt.9.b. Marci.2.c. At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Iohannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum: tui autem edunt & bibunt? Quibus ipse ait, Nunquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Venient autẽ dies: & cùm ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autem & G
similitudinem ad illos, Quia nemo commissuram à nouo vestimento immittit in vestimentum vetus: alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo. Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpet vinum nouum vtres, & ipsum effundetur, & vtres peribunt. sed vinum nouum in vtres nouos mittendum est: & vtraque conseruantur. Et nemo bibẽs vetus, statim vult nouum. dicit enim, Vetus melius est.

S. Discipulos spicas sabbatho vellentes excusat, alióque sabbatho manum curat aridam: electos duodecim nominat Apostolos, & cum illis ac multitudine copiosa stans in loco campestri docet beatitudines, aliáque consilia ac præcepta euangelica: de festuca in oculo fratris, & arbore bona ac mala ex fructu diuoscenda: audiens Christi verba cui comparetur si ea opere cõpleat, & cui si non cõpleat.

CAP. VI.

FActũ est autem in ‖Sabbatho secundo A
Matt.12.a. Marc.2.d. Leui.23.b. 1.Re.21.g. primo, cùm transiret per sata, vellebãt discipuli eius spicas, & manducabant cõfricantes manibus. Quidã autem Pharisæorum dicebant illis, Quid facitis quod nõ licet in sabbathis? Et respõdens Iesus ad eos, dixit, Nec hoc legistis quod fecit Dauid, cũ esuriisset ipse & qui cum illo erãt: quomodo intrauit in domũ Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, & dedit his qui cum ipso erant, quos non licet manducare Leui.24.b ‖nisi tantùm sacerdotibus? Et dicebat illis, Quia Dominus est filius hominis, etiã sabbathi. Factum est autem & in alio sabbatho Matt.12.a. vt intraret in synagogam, & doceret. Et erat Marci.3.a. ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem Scribæ & Pharisæi si in sabbatho curaret: vt inuenirent vnde accusarent eum. Ipse verò sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & sta in medium. Et surgens ste B
*interroga- bo.3. tit. Ait autem ad illos Iesus, 'Interrogo' vos si licet sabbathis benefacere an malè: animã saluã facere an perdere? Et circunspectis omnibus dixit homini, Extende manum tuã. Et extendit: & restituta est manus eius. Ipsi autem repleti sunt insipientia: & colloquebantur adinuicem quidnam facerent *Iesu. *de Factum est autem in illis diebus, exijt in mõtem orare, & erat pernoctãs in oratione Dei. Et cùm dies factus esset, vocauit discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos

Matt.10.a. Marci.3.b. postolos nominauit: ‖Simônem quem cognominauit Petrum & Andream fratrem eius, Iacobum & Iohannem, Philippum & Bartholomæum, Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi & Simônem qui vocatur
C Zelôtes, & Iudam Iacobi, & Iudam Iscariotem qui fuit proditor. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab
D.1. omni Iudæa & Ierusalem: & maritima> &' Tyri & Sidônis, qui venerant vt audirent eũ, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.
Matt. 5.a. Isaiæ.65.c ‖Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat, Beati pauperes: quia vestrum est rgnũ
Isaiæ. 61.a Dei. Beati qui nunc esuritis: quia saturabimini. ‖Beati qui nunc fletis: quia ridebitis. Beati eritis cum vos oderint homines, & cũ separauerint vos, & exprobrauerint & eiecerint nomen vestrum tanquam malum, propter filium hominis. Gaudete in illa die &
D exultate: ecce enim merces vestra multa est
Amos.6.a. Eccle.31.a. Isaiæ.65.c in cœlo. secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum. ‖Veruntamen væ vobis
"qui diuitibus, 'quia' habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis: quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc: quia lugebitis & flebitis. 'Væ cum benedixerint vobis'
"Væ vobis cũ benedixerint vobis. 3 "prophetis 20. omnes homines. secundum hæc enim faciebant "pseudoprophetis' patres eorum. Sed vo
Matt.5.g. bis dico qui auditis, ‖ Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicẽtibus vobis: & orate pro ca-
Matt.5.f. lumniantibus vos. ‖Et qui te percutit in ma-
ei. 1.Cori.6.b xillam, præbe & alterã. ‖Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te, tribue. & qui
Matt.7.b. aufert quæ tua sunt, ne repetas. ‖Et prout
Tobiæ.4.c Matt. 5.g. vultis vt faciãt vobis homines, & vos facite illis similiter. ‖Et si diligitis eos qui vos di-
E ligunt: quæ vobis est gratia? nam & peccatores, diligentes se diligũt. Et si benefeceritis
Deut.15.b his qui vobis benefaciunt: quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt. ‖Et si mutuũ dederitis his à quibus speratis recipere: quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqua lia. Veruntamen diligite inimicos vestros: benefacite & mutuũ date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes sicut
Matt. 7. a. Marci. 4. c & pater vester misericors est. ‖Nolite iudicare: & nõ iudicabimini. nolite condemnare,
Matt.15.b. & non cõdemnabimini. Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur vobis. ‖mensuram bonam & confertam & coagitatam & super effluentem dabunt in sinum vestrum. Eadẽ quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Dicebat autem illis & similitudinem, ‖Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nónne ambo in foueam 'cadunt?' ‖Non
Matt.10.c. "cadent. 5. Iohan.13.b. est discipulus super magistrum: perfectus autẽ omnis erit, si sit sicut magister eius. ‖Quid
F Matt. 7. a. autem vides festucam in oculo fratris tui: trabem autem quæ in oculo tuo est, non cõ sideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine eijciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem nõ videns? Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo: & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui. ‖Non est enim arbor bona quæ
Matt. 7. c. facit fructus malos: neq; arbor mala, faciens fructum bonum. ‖Vnaquæq; enim arbor de
Matt.12.c. fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus: neque de rubo vindemiant vuã. Bonus homo de bono thesauro
G cordis sui profert bonum: & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Quid autem vo
Matt. 7. d. Roma.2.b. Iacob.1.d. catis me Domine, Domine: & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos: ostendam vobis cui similis sit. similis est homini ædificãti domũ, qui fodit in altum, & posuit fundamẽtum super petram. inundatione autem facta illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere: fundata enim erat super petrã. Qui autem audit, & non facit: similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamento: in quam illisus est fluuius: & continuò cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

S. Admiratus Centurionis fidem, absens sanat illius seruũ: iuxta portã ciuitatis Naim filium vnicum viduæ resuscitat: coram discipulis Iohannis Bapt istæ per eos interrogãtis an esset qui venturus erat, multa edit signa: illisque abeuntibus Iohannem plurimũ extollit: Iudæis nec Iohannis nec Christi vita placuit, quos pueris inuicem in foro acclamantibus assimilat: à peccatrice muliere pedes inunctus, respondet Simôni ob hoc murmuranti, proposita ad hoc parobola duorum debitorum, & remissis mulieri peccatis.

CAP. VII.

CVm autẽ implesset omnia verba sua A
in aures plebis, intrauit Capharnaũ. Matt. 8. a.
Centurionis autem cuiusdam seruus male habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus. Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum vt veniret, & 'saluaret' seruum eius. At illi cũ venissent 'sanaret. 1.
ad Iesum, rogabant eum solicite, dicentes

ei, Quia dignus est vt hoc illi præstes. diligit enim gentē nostram: & synagogā ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cum iam nō lōge esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens, Domine, noli vexari. Nō enim sum dignus vt sub tectū meum intres. propter quod & meipsum nō sum dignum arbitratus vt venirē ad te: sed dic verB bo, & sanabitur puer meus. nā & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic, vade, & vadit: & alij, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Quo audito, Iesus miratus est: & conuersus, sequētibus se turbis dixit, Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inueni. Et reuersi qui missi fuerant, domum: inuenerunt seruum qui languerat, sanum. Et factum est: *Iesus deinceps ibat* in ciuitatē quæ vocatur Naim: & ibant cum eo discipuli eius & turba copiosa. C ùm autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, filius vnicus matris suæ: & hæc, vidua erat: & turba ciuitatis multa cum illa. Quā cùm vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere. Et accessit, & tetigit loculum. C Hi autē qui portabant steterunt. Et ait, Adolescēs, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illū matri suæ. Accepit autē omnes timor: & magnificabant Deum, dicentes, Quia propheta magnus surrexit in nobis: & quia Deus visitauit plebem suā. Et exijt hic sermo in vniuersam Iudæam de eo, & in omnem circa regionē. Et nuntiauerunt Iohāni discipuli eius de omnibus his.

Matt. n. a. ‖Et conuocauit duos de discipulis suis Iohannes: & misit ad Iesum, dicens, Tu es qui venturus es: an alium expectamus? Cùm autem venissent ad eum viri, dixerunt, Iohannes Baptista misit nos ad te, dicēs, Tu es qui venturus es: an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit à languoribus & plagis, & spiritibus malis: & cæcis multis do D nauit visum. Et respondens dixit illis, Euntes renuntiate Iohanni quæ audistis & vidistis, Quia cæci vident, claudi ambulāt, leprosi mundantur. surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est quicunque non fuerit scandalizatus in me. Et cùm discessissent nuntii Iohānis, cœpit de Iohāne dicere ad turbas, Quid existis in *agitatam* desertum videre? arundinē vento moueri? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce, qui in veste pretiosa sunt & delitijs, in domibus regū sunt. Sed quid existis videre? prophetam? Vtique dico vobis, & plusquam prophetam. hic est

Malach. 3. a pe quo scriptum est, ‖Ecce mitto angelum meum ante faciē tuam qui præparabit viam tuam ante te. Dico enim vobis, maior inter natos mulierum propheta Iohanne Baptista nemo est. qui autem minor est in regno E Dei, maior est illo. Et omnis populus audiens & publicani, iustificauerunt Deum, baptizati baptismo Iohannis. Pharisæi autem & legis periti consilium Dei spreuerunt in semetipsos, nō baptizati ab eo. ‖ Ait Matth. 11. b autem Dominus', Cui ergo similes dicam homines generationis huius, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus adinuicem, & dicentibus, Cantauimus vobis tibijs, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis. Vēnit autem Iohannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum: & dicitis, Dæmonium habet. Vēnit Filius hominis manducans & bibens: & dicitis, Ecce homo deuorator & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis. Rogabat au- F tem illum quidam de Pharisæis vt manduca ret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. Et ecce mulier quæ erat in ciuitate, peccatrix, vt cognouit quòd *accubuisset *Iesus in domo Pharisæi, attulit alabastrū vnguenti: & stans retro secus pedes eius, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguēto vngebat. Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se, dicens, Hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier quæ tāgit eum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus dixit ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magister, dic. Duo debitores erant cuidam fœneratori: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Nō habentibus illis vnde red G derent, donauit vtrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens Simon dixit, Aestimo quia is cui plus donauit. At ille dixit ei, Rectè iudicasti. Et conuersus ad mulierem dixit Simōni, Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autē lachrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam. Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se, Quis est hic qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem, Fides tua te saluam fecit: vade in pace.

S. Parabolam de seminante proponit, ac discipulis

pulis interpretatur: nihil occultum quod non manifeſtetur : quos dicat ſuam eſſe matrem ſuoſque fratres : in mari à ſumno excitatus ventum increpat: dæmoniacum ferociſsimum à dæmonum legione liberat, permittens dæmonibus, vt in porcos introeant: tacta fimbria veſtimenti eius mulier à fluxu ſanguinis curatur, & filia Iairi archiſynagógi verbo ipſius reſuſcitatur.

CAP. VIII.

A ET factum eſt deinceps, & ipſe iter faciebat per ciuitates & caſtella prædicans & euangelizans regnum Dei: & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à ſpiritibus malignis & infirmi
Marci.16.c tatibus, ‖Maria quæ vocatur Magdaléne, de qua ſeptem dæmonia exierant, & Iohanna vxor Chuſæ procuratoris Herôdis, & Suſanna, & aliæ multæ quæ miniſtrabant ei de fa-
Matt.13.a cultatibus ſuis. Cùm autem turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad
Marc. 4.a. eum: dixit per ſimilitudinem, Exijt qui ſeminat, ſeminare ſemen ſuum. & dum ſeminat, aliud cecidit ſecus viam, & cõculcatum eſt, & volucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit ſupra petram: & natũ aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter ſpinas: & ſimul exortæ ſpinæ ſuffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam: & or-
B tum, fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures audiendi audiat. Interrogabant autẽ eum diſcipuli eius quæ eſſet hæc parabola. Quibus ipſe dixit, Vobis
Iſaiæ. 6.c. datum eſt noſſe myſterium regni Dei, cæte-
Matt.13.b. ris autem in parabolis, ‖vt videntes non vi-
Marc.4.b deant, & audientes non intelligant.
Iohan.12.f
Actu. 28.f. Eſt autem hæc parabola, Semen, eſt ver-
Roma.11.b bum Dei. Qui autem ſecus viam: hi ſunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes ſalui fiãt. Nam qui ſupra petram: qui cum audierint, cum gaudio ſuſcipiunt verbum: & hi radices
*qui.a. non habent: *quia* ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in ſpinas cecidit: hi ſunt qui audierunt, & à ſolicitudinibus & diuitijs & voluptatibus vitæ, euntes, ſuffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram: hi ſunt qui in corde bono & optimo audientes ver-
C bum retinent, & fructum afferunt in patien-
Matth.5.b tia. ‖Nemo autem lucernã accendens, ope-
Marci. 4.c rit eam vaſe, aut ſubtus lectum ponit: ſed ſupra candelabrum ponit, vt intrantes videant
Matt.10.c. lumen. ‖Non eſt enim occultum quod non
Marci.4.c. manifeſtetur: nec abſconditum quod non
Matth.13.b cognoſcatur, & in palam veniat. ‖Videte er-
25.c. go quomodo audiatis. Qui enim habet, dabi
Marci.4.c tur illi: & quicunque nõ habet, etiam quod putat ſe habere auferetur ab illo. ‖Venerunt Matt.12.d. autem ad illum mater & fratres eius: & non Marci.3.d. poterant adire eum præ turba. Et nuntiatũ eſt illi, Mater tua & fratres tui ſtant foris, volentes te videre. Qui reſpõdens dixit ad eos, Mater mea & fratres mei, hi ſunt qui verbũ Dei audiunt & faciunt. ‖ Factum eſt autem Matth.8.d in vna dierum: & ipſe aſcendit in nauiculam Marc.4.d. & diſcipuli eius: & ait ad illos, Transfretemus trans ſtagnum. Et aſcenderunt. Et nauigantibus illis obdormiuit: & deſcẽdit procella venti in ſtagnum, & *complebantur,* & *cõpellebantur.* periclitabantur. Accedentes autem ſuſcitaue runt eum dicentes, Præceptor perîmus. At ille ſurgens increpauit ventum & tempeſtatem aquæ: & ceſſauit, & facta eſt tranquillitas, Dixit autem illis, Vbi eſt fides veſtra? Qui D timentes mirati ſunt adinuicem, dicentes. Quis, putas, hic eſt, quia & ventis & mari imperat, & obediunt ei? ‖ Et nauigauerunt ad Matth.8.d regionem Geraſenorum, quæ eſt contra Ga- Marci.5.a. lilæam. Et cum egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat dæmoniũ iam temporibus multis, & veſtimento non induebatur, neque in domo manebat, ſed in monumentis. Is vt vidit Ieſum, prócidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit, Quid mihi & tibi eſt Ieſu fili Dei altiſsimi? obſecro te ne me torqueas. Præcipiebat enim ſpiritui immundo vt exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, & vincie batur catenis, & compedibus cuſtoditus: & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deſerta. Interrogauit autem illum Ieſus, dicens, Quod tibi nomẽ eſt? At ille dixit, Legio. quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et ro- E gabãt illum ne imperaret illis vt in abyſſum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum paſcentium in monte: & rogabant eũ, vt permitteret eis in illos ingredi. Et permiſit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerũt in porcos, & impetu abijt grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt. Quod vt viderunt factum qui paſcebant, fugerunt: & nuntiauerunt in ciuitatem & in villas. Exierunt autem videre quod factum eſt: & venerunt ad Ieſum, & inuenerunt hominem ſedentem à quo dæmonia exierant, veſtitum, ac ſana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nuntiauerunt autem illis & qui viderant, quomodo ſanus factus eſſet à legione. Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Geraſenorum vt diſcederet ab ipſis: quia magno timore tenebantur. Ipſe autem aſcendens nauim, reuerſus eſt. Et rogabat illum vir à quo dæmonia exierant, vt cũ eo eſſet. Dimiſit autem eum Ieſus, dicens, Redi in domum tuam, & narra quanta tibi F

fecit Deus. Et abijt per vniuersam ciuitatẽ,
Matt. 9. c. Marc. 5. b. prædicans quanta illi feciſſet Ieſus. Factum eſt autem: cùm redijſſet Ieſus, excepit illum turba: erant autem omnes expectantes eum. Et ecce vênit vir cui nomen Iairus, & ipſe princeps ſynagogæ erat: & cécidit ad pedes Ieſu, rogans eum vt intraret in domum eius, quia vnica filia erat ei ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit: dum iret, à turbis cõprimebatur. Et mulier quædã erat in fluxu ſanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem ſubſtantiã ſuam: nec ab vllo potuit curari: acceſsit retro, & tetigit fimbriã veſtimenti eius: & confeſtim ſtetit fluxus ſanguinis eius. Et ait Ieſus, Quis eſt qui me tetigit? Negantibus autẽ omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant, Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt: & dicis, Quis me tetigit?
*& Et dixit Ieſus, Tetigit me aliquis. nam *ego noui virtutem de me exiſſe. Videns autẽ mulier quia nõ latuit, tremens vênit, & prócidit ante pedes eius: & ob quam cauſam tetigerit
G eum, indicauit coram omni populo. & quẽ admodum confeſtim ſanata ſit. At ipſe dixit ei, Filia, fides tua ſaluã te fecit: vade in pace.

Adhuc illo loquente, venit quidã ad principem ſynagogæ, dicens ei, Quia mortua eſt filia tua, noli vexare illum. Ieſus autẽ audito hoc verbo, reſpõdit patri puellæ, Noli timere: crede tantũ, & ſalua erit. Et cum veniſſet domum, non permiſit intrare ſecum quenquam, niſi Petrum & Iacôbum & Iohãnem, & patrem & matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plãgebant illam, At ille dixit, Nolite flere: non eſt mortua puella, ſed dormit. Et deridebant eum, ſciẽtes quòd mortua eſſet. Ipſe autem tenens manum eius clamauit, dicens, Puella ſurge. Et reuerſus eſt ſpiritus eius: & ſurrexit cõtinuo. Et iuſsit illi dare manducare. Et ſtupuerunt parentes eius. quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

S. Diſcipulos ad prædicandum mittens: ſeruanda tradit eis præcepta: Herodes audita Chriſti fama cupit eum videre: ex quinque panibus & duobus piſcibus ſatiat Ieſus quinque virorum millia: Petrus illũ confitetur Chriſtum Dei: ſuam prædicit paſsionẽ & de propria cruce tollenda: tranſfigurato iunguntur Moyſes & Elias in maieſtate: ad præces patris dæmonium à filio eijcit: contentio oritur inter Apoſtolos de primatu: filij Zebedæi volunt igne cæleſti conſumi Samaritanos nolentes Ieſum ſuſcipere: volentem ſequi non ſuſcipit: alterum autem vocat, nec permittit vt primùm ſepeliat patrem.

CAP. IX.

COnuocatis autem duodecim Apoſtolis, dedit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et miſit illos prædicare regnum Dei: & ſanare infirmos. ‖Et ait ad illos, Nihil tuleritis "in via", neq; virgam, neq; perã, neq; panem, neq; pecuniam: neq; duas tunicas habeatis. Et in quancunq; domũ intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicunq; nõ receperint vos: ‖exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerẽ pedum veſtrorum excutite in teſtimonium ſupra illos. Egreſsi autẽ circuibant per caſtella euangelizãtes & curantes vbiq;. Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo: & hæſitabat eo quod diceretur à quibuſdam, Quia Iohannes ſurrexit à mortuis: à quibuſdam vero, Quia Elias apparuit: ab alijs autem, Quia propheta vnus de antiquis ſurrexit. Et ait Herodes, Iohannẽ ego decollaui: quis eſt aũt iſte de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum. ‖Et reuerſi Apoſtoli, narrauerunt illi quæcunq; fecerunt: & aſſumptis illis ſeceſsit ſeorſum in locum deſertũ, qui eſt Bethſaidæ. Quod cum cognouiſſent turbæ, ſecutæ ſunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebãt ſanabat. Dies autẽ cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi, ‖Dimitte turbas, vt euntes in caſtella villaſq; quæ circa ſunt, diuertant, & inueniãt eſcas: quia hic in loco deſerto ſumus. Ait autem ad illos. Vos date illis mãducare. At illi dixerunt, Nõ ſunt nobis plus quam quinque panes & duo piſces: niſi fortè nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas. Erant autem ferè viri quinque millia. Ait aũt ad diſcipulos ſuos, Facite illos diſcumbere per conuiuia quinquagenos. Et ita fecerunt. Et diſcumbere fecerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus & duobus piſcibus, reſpexit in cœlum, & benedixit illis: & fregit, & diſtribuit diſcipulis ſuis vt ponerent ante turbas. Et manducauerunt omnes: & ſaturati ſunt. Et ſublatum eſt quod ſuperfuit illis, fragmentorum cophini duodecim. ‖Et factum eſt: cum ſolus eſſet orans, erant cum illo & diſcipuli: & interrogauit illos, dicẽs, Quem me dicũt eſſe turbæ? At illi reſponderunt, & dixerunt, Iohannem Baptiſtam, alij autem Eliam, alij verò quia vnus propheta de prioribus ſurrexit. Dixit autẽ illis, Vos autẽ quem me eſſe dicitis? Reſpõdens Simon Petrus dixit, Chriſtũ Dei. At ille increpãs illos, præcepit ne cui dicerent hoc: dicens, ‖Quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus & principibus ſacerdotũ & ſcribis, & occîdi, & tertia die reſurgere. ‖Dicebat autẽ ad oẽs, Siquis

A Matt. 10. a. Marc. 3. b.
Matt. 10. a. Mar. 6. a. b. "in viam. l.
b. l. Actu. 13. g.
Matt. 14. a. Marci. 6. b.
Matt. 14. b. Marci. 6. d.
B
Iohan. 6. a.
C
Matt. 16. b. Marc. 8. c.
Matt. 17. d. Marci. 8. e.
Matt. 10. d. 16. d. Marci. 8. d.

gitat si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se? alioquin adhuc illo longè agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt. ‖ Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Bonum est sal. Si autem sal *euanuerit: in quo condietur? Neq; in terram neque in sterquilinium vtile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi audiat.

Matth.5.b. Marc.9.g.

*quoque.

S. *Scribis & Pharisæis murmurantibus quòd peccatores reciperet, parabolas proponit de oue & drachma perditis ac inuentis, & de filio prodigo ad patrem reuerso, benigneq; ab ipso suscepto, seniore filio indignè hoc ferente: & quantum sit in cœlo gaudium super peccatore pœnitentiam agente.*

CAP. XV.

A ERant autem appropinquantes ei publicani & peccatores vt audirent illum. Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes, Quia hic peccatores recipit, & mãducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens, ‖ Quis ex vobis homo qui habet centũ oues: & si perdiderit vnam ex illis, nónne dimittit nonagintanouem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens: & veniens domum

Matt.18.b

B conuocat amicos & vicinos, dicens illis, Cõgratulamini mihi, quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico vobis quod ita gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitentia. Aut quæ mulier habens drachmas decem: si perdiderit drachmam vnam, nónne accẽdit lucernam, & *euertit' domum, & quærit diligenter, donec inueniat? *Et cum inuenerit, conuocat amicas & vicinas, dicens, Congratulamini

*euerrit.t.

*eam.

C mihi, quia inueni dachmam quam perdideram, Ita, dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Ait autem, Homo quidam habuit duos filios: & dixit adolescentior ex illis patri, Pater, da mihi portionem substãtiæ quæ me contingit. Et diuisit illis substantiam. Et non post multos dies congregatis omnibus adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam: & ibi dissipauit sub-

D stantiam suam viuendo luxuriosè. Et postquam omnia *consummasset', facta est fames valida in regione illa, & ipse cæpit egere. Et abijt, & adhæsit vni ciuium regionis illius. Et misit illum in villam suam vt pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabãt: & nemo illi dabat. In se autem reuersus dixit, Quanti mercenarij *patris mei abundant panibus. ego autem hic fame pereo. Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei, Pater peccaui in E cœlum & coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut vnũ de mercenarijs tuis. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Dixitque ei filius, Pater, peccaui in cœlum & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos. Citò proferte stolam primam, & F induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius: & adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus & epulemur: quia hic filius meus mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est. Et cœperunt epulari. Erat autem filius eius senior in agro. & cum veniret & appropinquaret domui, audiuit symphoniam & chorum: & vocauit vnum de seruis, & interrogauit quid hæc essent, Isque dixit illi, Frater tuus venit: & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia saluum illum recepit. Indignatus est autem: & nolebat introire. Pater ergo illius egressus cœpit rogare illum. At ille respondens dixit patri suo, Ecce tot annis G seruio tibi, & nunquam mandatum tuum præteriui, & nunquam dedisti mihi hœdum vt cum amicis meis epularer: sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, vênit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi, Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic, mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est.

*in domo.

*dissipasset.t.

S. *Per parabolam de villico iniquitatis hortatur ad faciendas eleemosynas, docẽs quid mereatur fidelis aut infidelis mammónæ dispensator, quodq; nemo seruire potest Deo & mammónæ: legem ac prophetas vsq; ad Iohannem fuisse dicit, & nihil de lege periturum, nec dimittendam vllo modo vxorem vt alia ducatur: de diuite epulone & Lazaro mendico.*

CAP. XVI.

DIcebat autem & ad discipulos suos, A Homo quidam erat diues qui habebat villicum: & hic diffamatus est apud illũ, quasi dissipasset bona ipsius. Et vocauit illum, & ait illi, Quid hoc audio de te? redde rationẽ villicationis tuæ: iã enim nõ poteris villicare. Ait autem villicus intra se, Quid faciã, quia dominus meus aufert à me villicationẽ? fodere nõ valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam: vt cum amotus fuero à villicatione, recipiãt me in domos suas.

Conuo-

B Conuocatis itaq; ſingulis debitoribus domi
ni ſui,dicebat primo, Quantum debes domi
no meo? At ille dixit,Cẽtum cados olei. Di-
xitque illi, Accipe cautionem tuam:& ſede,
cito ſcribe quinquaginta. Deinde alij dixit,
Tu verò quantum debes? Qui ait, Centum
coros tritici. Ait illi, Accipe literas tuas, &
ſcribe octoginta. Et laudauit Dominus vil-
licũ iniquitatis quia prudenter feciſſet: quia
filij huius ſæculi, prudentiores filijs lucis in
generatione ſua ſunt. Et ego vobis dico,fa-
cite vobis amicos de mammóna iniquitatis:
C vt cum defeceritis,recipiãt vos in æterna ta-
bernacula. Qui fidelis eſt in minimo, & in
maiori fidelis eſt :& qui in modico iniquus
eſt, & in maiori iniquus eſt. Si ergo in ini-
quo mammóna fideles non fuiſtis: quod ve
rum eſt quis credet vobis? Et ſi in alieno fi-
deles nõ fuiſtis:quod veſtrum eſt quis dabit
Matth.6.e vobis? Nemo ſeruus poteſt duobus dominis
ſeruire.aut enim vnum odiet,& alterum di-
liget:aut vni adhærebit,& alterum contem-
net.non poteſtis Deo ſeruire & mammónæ.
Audiebant autem omnia hæc Phariſæi qui
D erant auari:& deridebant illum. Et ait illis,
Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram homini
bus: Deus autem nouit corda veſtra, quia
quod hominibus altum eſt, abominatio eſt
Matt.11.b. ante Deum.‖Lex & prophetæ,vſque ad Io-
hannem. ex eo regnum Dei Euangelizatur,
Matth.5.c & omnis in illud vim facit. ‖Facilius eſt au-
tem cœlum & terram præterire,quàm de le-
Matth.5.e ge vnum apicem cadere.‖Omnis qui dimit-
Mar.10.b. tit vxorem ſuam, & alterã ducit, mœchatur:
1.Cor.7.b.
E & qui dimiſſam à viro ducit, mœchatur. Ho
*qui. mo quidam erat diues *&' induebatur purpu
ra & byſſo : & epulabatur quotidie ſplendi-
dè. Et erat quidam mendicus nomine Laza-
rus,qui iacebat ad ianuã eius, vlceribus ple-
nus:cupiens ſaturari: de micis quæ cadebant
*& nemo illi dabat. de menſa diuitis, *ſed & canes veniebant: &
lingebant vlcera eius. Factum eſt autem vt
moreretur mendicus,& portaretur ab ange-
lis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt autem &
diues:& ſepultus eſt in inferno. Eleuans aũt
oculos ſuos cum eſſet in tormentis,vidit A-
F braham álonge,& Lazarum in ſinu eius: &
ipſe clamans dixit, Pater Abraham,miſerere
mei, & mitte Lazarum vt intingat extremũ
digiti ſui in aquam, vt refrigeret linguam
meam,quia crucior in hac flamma. Et dixit
illi Abrahã,Fili, recordare quia recepiſti bo
na in vita tua,& Lazarus ſimiliter mala:nũc
autem hic cõſolatur, tu verò cruciaris.& in
his omnibus, inter nos & vos chaos magnũ
firmatum eſt: vt hi qui volunt hinc tranſire
ad vos,non poſſint,neq; indehuc tranſmea-
G re. Et ait, Rogo ergo te pater vt mittas eum
in domum patris mei. habeo enim quinque
fratres,vt teſtetur illis, ne & ipſi veniant in
hunc locum tormentorum. Et ait illi Abra-
ham,Habent Moyſen & prophetas:audiant
illos. At ille dixit,Non,pater Abraham: ſed
ſiquis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam
agent. Ait autẽ illi, Si Moyſen & pro phetas
non audiunt,neque ſiquis ex mortuis reſur
rexerit,credent.

S. *Væ ſcandalizanti puſillos: frater in nos pec-
cans increpandus eſt, eiq; pœnitenti ignoſcen-
dum: Apoſtolos docet fidei efficaciam: quod-
que dum omnia ipſis præcepta fecerint, ſe ſer-
uos dicant inutiles: decem leproſi mundantur,
vnico qui Samaritanus erat ad agendas gra
tias reuertente: dicit aduẽtum filij Dei non oc
cultũ fore ſed illuſtrem, & inexpectatò ſuper-
uenturum ſicut diluuiũ mundo & Sódomis
ſubuerſio ſuperuenit.* CAP. XVII.

ET ait ad diſcipulos ſuos, Impoſsibile A
eſt vt non veniant ſcandala: væ autem Matt.18.a
illi per quem veniunt. vtilius eſt illi ſi Marci.9.f.
lapis molaris imponatur circa collũ eius, &
proijciatur in mare, quàm vt ſcãdalizet vnũ
de puſillis iſtis. Attendite vobis. Si peccaue- Matt.18.b
rit in te frater tuus increpa illum: & ſi pœ- Leui.19.d
nitentiam egerit, dimitte illi. Et ſi ſepties in v.18.
die peccauerit in te,& ſepties in die conuer-
ſus fuerit ad te,dicẽs, Pœnitet me:dimitte il
li. Et dixerũt Apoſtoli Domino,Adauge no B
bis fidem.‖Dixit aũt Dominus, Si haberetis Eccl.19.b
fidem ſicut granum ſinâpis,diceretis huic ar Matt.17.c.
bori moro, Eradicare & tranſplantare in ma
re:& obediret vobis. Quis autẽ veſtrum ha-
bens ſeruum arantem aut paſcentem,* qui re *boues.
greſſo de agro dicat illi,Statim tranſi,recum
be:& nõ dicit ei,Para quod cœnem, & præ- C
cinge te & miniſtra mihi donec manducem
& bibã,& poſt hæc tu manducabis & bibes?
Nunquid gratiam habet ſeruo illi, quia fecit
quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & vos
cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vo-
bis,dicite,Serui inutiles ſumus:quod debui-
mus facere,fecimus. Et factum eſt, dum iret
in Ieruſalem tranſibat per mediam Samariã
& Galilæã. Et cum ingrederetur quoddam
caſtellum, occurrerũt ei decem viri leproſi.
qui ſteterunt álonge: & leuauerunt vocem
dicentes, Ieſu præceptor, miſerere noſtri.
Quos vt vidit,dixit,Ite,‖oſtendite vos ſacer D
dotibus. Et factum eſt:dum irent, mundati Leuit.14.a
ſunt. Vnus autem ex illis vt vidit quia mun-
datus eſt:regreſſus eſt,cum magna voce ma
gnificans Deum, & cécidit in faciem ante
pedes eius,gratias agẽs:& hic erat Samarita-
nus. Reſpõdens aũt Ieſus,dixit,Nónne decẽ
mundati ſunt? & nouem vbi ſunt? Non eſt
inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo,
niſi

Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et nè nos inducas in tentationem. Et ait ad illos, Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Amice, cõmoda mihi tres panes, quoniã amicus meus vênit de via ad me, & nõ habeo quod ponã ante illum: & ille deintus respondens dicat, Noli mihi molestus esse, iam ostiũ clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili: nõ ▷.2. possum surgere & dare tibi. Et▷si ille perseuerauerit pulsans: 'dico vobis, & si nõ dabit illi surgens eo quod amicus eius sit, propter B improbitatẽ tamen eius surget, & dabit illi Matth.7.a. 21.c. Marci.11.c. quotquot habet necessarios. ‖Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. ‖Quis autẽ ex vobis patrẽ petit panẽ, nunquid lapidem dabit Ioha.14.b 16.c. Iacob.1.a. Matt.7.b. illi? Aut piscem: nunquid pro pisce serpentẽ dabit illi? Aut si petierit ouũ: nunquid porriget illi scorpionẽ? Si ergo vos cũ sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris: quãto magis pater vester *de cœlo dabit spiritum bo- *cælestis Matth. 9.d 12.b. Marci.3.c. nũ petẽtibus se? ‖Et erat eijciens dæmoniũ: & illud erat mutũ. Et cũ eiecisset dæmoniũ, locutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ. Quidã autem ex eis dixerunt, In Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæmonia. Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. C Ipse aũt vt vidit cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum in seipsum diuisum, *desola- *desolatur.5. tur. 5. *cadit.5. 'solabitur:' & domus supra domum 'cadet'. Si aũt & Satanas in seipsum diuisus est: quomodo stabit regnum eius? quia dicitis in Beelzebub me eijcere dæmonia. Si aũt ego in Beelzebub eijcio dæmonia: filij vestri in quo eijciunt? Ideo ipsi, iudices vestri erũt. Porrò si in digito Dei eijcio dæmonia: profectò peruênit in vos regnum Dei. Cùm fortis armatus custodit atriũ suum: in pace sunt ea quæ possidet. Si aũt fortior eo superueniens vi- *auferet. 8. *diſtribuit.7 cerit eum: vniuersa arma eius 'auferet' in quibus cõfidebat, & spolia eius 'distribuet.' Qui nõ est mecum, cõtra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Cùm immundus spiritus exierit de homine, perãbulat per loca inaquosa, quærens requiem. Et nõ inueniens dicit, Reuertar in domũ meã vnde exi- *eam ui. Et cùm venerit, inuenit *scopis munda- D tam & ornatam. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se: & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Factum est autẽ: cum hæc diceret, extollens vocem quædã mulier de turba, dixit illi, Beatus venter qui te portauit, & hubera quæ suxisti. At ille dixit, Quinimò beati qui audiunt verbũ Dei, & custodiunt illud. ‖Turbis autẽ cõcurrentibus cœpit dicere, Generatio hæc, generatio nequã est: signum quærit, & signum nõ dabitur ei, ‖nisi signum Ionæ prophetæ. Nã sicut fuit Ionas signum Niniuitis: ita erit & filius hominis generationi isti. ‖Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & cõdemnabit illos: quia vênit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. & ecce plus quàm Salomon hîc. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & cõdemnabunt illã: ‖quia pœnitentiã egerunt ad prædcationẽ Ionæ. & ecce plus quàm Ionas hîc. ‖Nemo lucernã accendit, & in abscõdito ponit, neq; sub modio: sed supra cãdelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. ‖Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, si autẽ nequã fuerit, etiã corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumẽ quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidũ fuerit, nõ habens aliquã partem tenebrarum: erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te. Et cum loqueretur rogauit illum quidã Pharisæus vt prãderet apud se. Et ingressus recubuit. Pharisæus autẽ cœpit intra se reputans dicere quare nõ baptizatus esset ante prãdium. Et ait Dominus ad illum, ‖Nunc vos Pharisæi quod déforis est calicis & catini mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate. Stulti, nõne qui fecit quod déforis est, etiam id quod deintus est, fecit? Veruntamen F quod supereſt, date eleemosynã: & ecce omnia munda sunt vobis. Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentã & rutã & omne olus: & præteritis iudicium & charitatẽ Dei. hæc autem oportuit facere, & illa nõ omittere. Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Væ vobis quia estis vt monumenta quæ nõ apparent, & homines ambulãtes supra, nesciunt. Respõdens autem quidã ex Legisperitis, ait illi, Magister, hæc dicens etiam cõtumeliam nobis facis. At ille ait, Et vobis Legisperitis væ: quia oneratis homines oneribus quæ portare nõ possunt, & ipsi vno digito vestro nõ tãgitis sarcinas. Væ vobis: qui ædificatis monumenta Prophetarum: patres G autem vestri occiderunt illos. profectò testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniã ipsi quidem eos occiderunt, vos aũt ædificatis eorũ sepulchra. Propterea & sapientia Dei dixit, Mittã ad illos prophetas & Apostolos, & ex illis occidẽt, & persequentur: vt inquiratur sanguis omniũ

Infra.10.g Matt.23.a. Marc.12.d. Matt.23.a.

prophetarum, qui effusus est à cõstitutione
Gene.4.b. mundi à generatione ista, ‖à sanguine Abel,
2.Pa.24.f vsq; ad sanguinem Zachariæ, ‖qui perijt inter altare & ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui intoibãt prohibuistis. Cũ aũt hæc ad illos diceret, cœperũt Pharisæi & Legisperiti grauiter insistere, & os eius opprimere de multis, insidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore eius, vt accusarẽt eũ.

S. Cauendum docet à fermento Pharisæorum & quòd omne occultũ detegetur: quis etiam timẽdus sit. de blasphemia in Spiritũ sanctũ: roborat Apostolos aduersus persecutiones: non vult se immiscere in diuidenda fratrũ hæreditate: per parabolã diuitis reuocat ab auaritia: vetans solicitum esse de victu & vestitu, hortaturq; vt lumbi præcingãtur: & quis sit fidelis aut infidelis dispẽsator: venit vt mittat ignẽ in terrã & separationẽ: reprehẽdit quòd tempus gratiæ nõ dijudicent: monet vt quisq; conetur ab aduersario se liberare. CAP. XII.

A Matt.18.a Marc.8.b. MVltis autem turbis circunstantibus ita vt seinuicem cõculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos, Attendite à fermento Pharisæorũ quod est hypocrisis.
Matt.10.c Matt.4.c. *enim.* ‖Nihil *autem* opertum est, quod non reuelebitur: neque absconditum, quod non sciatur. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicẽtur: & quod in aurẽ locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. Dico autẽ vobis amicis meis, Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum qui postquã occiderit, habet potestatem mittere in gehennam, ita dico vobis, hũc timete. Nónne quinque passeres veneunt dipondio: & vnus ex illis non est in obliuione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt.

B Mat.10.d. Marc.8.d. 2.Tim.2.b Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis. ‖Dico autem vobis, Omnis quicunque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei. qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. ‖Et
Matt.12.c. Marc 3.d. omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi: ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemauerit, nõ remittetur. ‖Cum
Matt.10.b Marc.13.b autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite soliciti esse qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.

Ait autem ei quidã de turba, Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei, Homo, quis me cõstituit iudicem aut diuisorem super vos? Dixitq; ad illos, Videte & cauete ab omni auaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita eius est, ex his quæ possidet. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens, ‖Hominis cuiusdam di C Eccle.11.c uitis huberes fructus ager attulit: & cogitabat intra se, dicens, Quid faciam, quia non habeo quò congregem fructus meos? Et dixit, Hoc faciam, Destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicã animæ meæ, Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Dixitq; ad discipulos suos, Ideo dico vobis, No Matt.6.a 2.Petr.5.b Psal.54.d. lite soliciti esse animæ vestræ quid mãducetis: neque corpori, quid induamini. Anima plus est quam esca: & corpus plus quàm vestimentum. Consyderate coruos, quia non seminant neq; metunt, quibus non est cella riũ neq; horreũ, & Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis. Quis autem vestrum cogitãdo potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Si ergo neque quod D minimũ est potestis: quid de cæteris soliciti estis? Consyderate lilia quomodo cescunt: non laborant, neq; nent. dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. Si autem fœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quantò magis vos, pusillæ fidei! Et vos nolite quærere quid manducetis aut quid bibatis: & nolite in sublime tolli. hæc enim omnia gentes mundi quærũt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Veruntamen quærite ▷primum' regnũ Dei: * & hæc omnia adijcientur vobis. ▷.10. *& iustitiã eius.

Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, ‖& date eleemosynam. Fa- Matth.6.c cite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem, in cœlis: quò fur non appropiat, neque tinea corrumpit. Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit. Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ar E dẽtes ▷in manibus vestris.' & vos similes hominibus expectãtibus dominum suũ quando reuertatur à nuptijs: vt cum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei. Beati serui illi, quos cum venerit dominus, inuenerit vigilantes. amen dico vobis quòd præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit: beati sunt serui illi. ‖Hoc autem Matth.24.d scitote ▷.14.

Apoc.16.c

scitote quoniam si sciret paterfamiliâs qua hora fur veniret, ‖ vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus, Domine, ad nos dicis hanc parabolam: an & ad omnes? Dixit autem Dominus, Quis, putas, est fidelis dispensator & prudens, quem *constituit dominus supra familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille seruus, quem, cum venerit Dominus, inuenerit ita facientem. verè dico vobis quoniâ supra omnia quæ possidet constituet illum. Quòd si dixerit seruus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire: & cœperit percutere seruos & ancillas, & edere & bibere & inebriari: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet. Ille autem seruus qui cognouit voluntatẽ domini sui, & non præparauit, & nõ fecit secundũ voluntatẽ eius. vapulabit multis. qui autẽ non cognouit, & fecit digna plagis: vapulabit paucis. Omnia autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commodauerunt multum, plus petent ab eo. Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt accendatur? Baptismo autem habeo baptizari: & quomodo coarctor, vsque-

Matt.10.d

dũ perficiatur! Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis: sed sperationẽ. erunt enim ex hoc, quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres: diuidentur pater in filium & filius in patrem suum, mater in filiam & filia in matrem, socrus in nurum suam & nurus in socrum suam. ‖ Dicebat autem & ad turbas, Cum videritis nubẽ orientem ab occasu, statim dicitis, Nimbus venit: & ita fit. & cum austrum flantem: dicitis, Quia æstus erit: & fit. Hypocritæ, faciem cœli & terræ nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem & à vobisipsis non iudicatis quod iustum est?

Matt. 5.d.

‖ Cum autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo: ne fortè trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas.

5. Occasione Galilæorum in suis sacrificijs interemptorum, & eorum qui in Silõe corruerant, hortatur ad pœnitentiam, alioqui exterminandos instar ficus infructuosæ: archisynagogum redarguit, indignantem quòd sabbatho curasset mulierem à spiritu firmitatis: comparat regnum cœlorum grano sinâpis ac fermento: de angusta porta, & quòd quidam clauso ostio frustrà pulsabunt. Herodem dicit vulpem, & Ierusalem ob crudelitatem suam deserendam.

CAP. XIII.

ADerant autem quidam ipso in tempore, nũtiantes illi de Galilæis, quorum sanguinẽ Pilatus miscuit cum sacrificijs eorum. Et respõdens dixit illis. Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non dico vobis: sed nisi pœnitentiã habueritis omnes similiter peribitis. Sicut illi decẽ & octo supra quos cecidit turris in Silõe, & occidit eos: putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem? Non dico vobis: sed si pœnitentian non habueritis, omnes similiter peribitis. Dicebat autẽ hanc similitudinem, Arborem fici habebat quidã plantatam in vinea sua: & venit quærens fructum in illa, & non inuênit. Dixit aũt ad cultorem vineæ, Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac: & non inuenio. Succîde ergo illam: vt quid etiã terram occupat? At ille respondens dicit illi, Domine, dimitte illam & hoc anno, vsq; dum fodiã circa illam, & mittam stercora. & si quidem fecerit fructum: sin autem in futurum succides eam. Erat autẽ docens in synagoga eorum sabbathis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decim & octo: & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. Quã, cum videret Iesus vocauit eã ad se, & ait illi, Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & cõfestim erecta est, & glorificabat Deum. Respõdens autem archisynagogus, indignãs quia sabbatho curasset Iesus, dicebat turbæ, Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his ergo Venite, & curamini. & non in die sabbathi. Respondens autem ad illũ Dominus dixit, 'Hypocrita' vnusquisque vestrum sabbatho non soluit bouem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare? hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit satanas, ecce, decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbathi? Et cum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius: & omnis populus gaudebat in vniuersis quæ glorioſè fiebant ab eo.

'hypocritæ

Dicebat ergo, Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud? Simile est grano sinâpis, quod acceptũ homo misit in hortum suum, & creuit: & factum est in arboré magnam, & volucres cœli requieuerunt in ramis eius. Et iterum dixit, Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermẽto, quod acceptũ mulier abscõdit in farinæ sata tria: donec fermentaretur totum. Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Ieru-

Matt.13.d. Marci.4.c. Matt.13.e

Ierusalem. Ait autem illi quidam, Domine, si pauci sunt qui saluantur? Ipse autem dixit
Matt. 7.b. ad illos, ‖Contendite intrare per angustam
Matth. 7.d portam: quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt, ‖Cum autem intrauerit paterfamiliâs, & clauserit ostiũ, & incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes, Domine aperi nobis: & respondens dicet vobis, Nescio vos vnde sitis: tunc incipietis dicere, Mãducauimus coram te & bibimus, & in platéis nostris docuisti. Et dicet vobis,
Psalm. 6.c. Matth. 7.b & 25.d. ‖Nescio vos vnde sitis, discedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & stridor
F dentiũ: cũ videritis Abrahã & Isaac & Iacob & omnes prophetas in regno Dei, vos autẽ expelli foras. Et venient ab Oriẽte & Occidente & Aquilone & Austro: & accumbent
Matt. 19.d. 20.b. Mar. 10.d. in regno Dei. ‖Et ecce sunt nouissimi qui "erunt" primi, & sunt primi, qui "erunt" nouissimi. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæo
"erant. rum, dicentes illi, Exi & vade hinc: quia Horodes vult te occidere. Et ait illis, Ite, & dici-
G te vulpi illi, Ecce eijcio dæmonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor. Veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare: quia nõ capit Pro-
Matt. 23.d. phetam perire extra Ierusalem. Ierusalem Ierusalem quæ occîdis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum auis nidum suum sub pennis, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis quia non videbitis me donec ve-
Infr. 21.e.f niat cum dicetis, ‖ Benedictus qui venit in nomine Domini.

S. In domo principis Pharisæorum hydropicũ sabbatho curat, ostendens legisperitis ac Pharisæis hoc licere & horũ notans ambitionem, docet inuitatum in nouissimo loco recũbere: parabola de inuitatis ad cœnam qui se excusarunt: sequens Christum debet omnibus renuntiare sublata cruce sua, vsque ad odium animæ propriæ: volens turrim ædificare computat primum sumptus: commendatio salis.

CAP. XIIII.

A ET factum est: cum intraret Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorũ sabbatho mãducare panem, & ipsi obseruabant eum. Et ecce homo quidã hydropicus erat ante illũ. Et respõdens Iesus dixit ad legisperitos & Pharisæos, dicens, Si licet sabbatho curare? At illi tacuerunt. Ipse verò apprehẽsum sanauit eũ: ac dimisit. Et respõdens ad illos dixit, Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet: & non continuò extrahet illum die sabbathi? Et non poterant
B ad hæc respondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos, Cum inuitatus fueris ad nuptias, nõ discumbas in primo loco, ne fortè honoratior te sit inuitatus ab illo: & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi, Da huic locum: & tunc incipias cum rubore nouissimum locum tenere. ‖Sed cum vocatus fueris, vade recumbe Prou. 25.a. Infra. 18.c. in nouissimo loco: vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende superius. ‖Tunc erit tibi gloria coram simul discum- Matt. 23.b. Tobi. 4.b. Prou. 3.b. bentibus. quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Dicebat C autẽ & ei qui se inuitauerat, Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos diuites. ne fortè te & ipsi reinuitẽt, & fiat tibi retributio. sed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos: & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum. Hæc cum audisset quidã de simul Matt. 22.a. Apoc. 19.b
"mãducat." discumbentibus, dixit illi, Beatus qui "manducabit" panem in regno Dei. At ipse dixit D ei, Homo quidam fecit cœnam magnam: & vocauit multos. Et misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis vt venirent, quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei, Villam emi: & necesse habeo exire & videre illam. rogo te habe me excusatum. Et alter dixit, Iuga boũ emi quinque: & eo probare illa, rogo te habe me excusatum. Et alius dixit, Vxorem duxi: & ideo nõ possum venire. Et reuersus seruus E nuntiauit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo, Exi cito in platéas & vicos ciuitates: & pauperes ac debiles & cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus, Domine, factum est vt imperasti: & adhuc locus est. Et ait dominus seruo, Exi in vias & sepes: & cõpelle intrare, vt impleatur domus mea. Dico autem vobis quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meã. Ibant autem turbæ multæ cum Matt. 10.d eo: & conuersus dixit ad illos, ‖ Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & vxorem & filios, & fratres & sorores, adhuc autem & animam suã: non potest meus esse discipulus. ‖Et qui nõ baiulat crucẽ suã F & venit post me: non potest meus esse discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, "non" prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiẽdum: ne postea quàm posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei, dicentes, Quia hic homo cœpit ædificare: & non potuit consummare? Aut quis rex iturus cõmittere bellum aduersus alium regem, non sedens prius cogitat si

Matt. 10.d 16.d. Marc. 8.d. "nonne."

Si quis vult poſt me venire abneget ſemetipſum, & tollat crucē ſuā quotidie, & ſequatur me, Qui enim voluerit animā ſuam ſaluam facere: perdet illam. nam qui perdiderit animam ſuam propter me: ſaluā faciet illam. quid enim proficit homo, ſi lucretur vniuerſum mundum, ſe autē ipſum perdat, & detrimentum ſui faciat? ‖Nam qui me erubuerit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cum venerit in maieſtate ſua & patris & ſanctorum angelorum. ‖Dico autem vobis verē, ſunt aliqui hic ſtātes, qui nō guſtabunt mortē donec videant regnum Dei.

Infra. 14. f. 17. g. Iohan. 12. d

Matt. 10. d Marci. 8. d. 2. Tim. 2. b

Matt. 16. d Marci. 9. a.

D ‖Factū eſt autē poſt hæc verba ferē dies octo, & aſſumpſit Petrum & Iacōbum & Iohannē, & aſcendit in montē vt oraret. Et facta eſt, dum oraret, ſpecies vultus eius, altera: & veſtitus eius albus & refulgēs. Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autē Moyſes & Elias, viſi in maieſtate: & dicebant exceſſum eius, quem cōpleturus erat in Ieruſalem. Petrus vero & qui cum illo erant, grauati erant ſomno. Et euigilantes, viderunt maieſtatem eius, & duos viros qui ſtabant cum illo. Et factū eſt: cum diſcederent ab illo, ait Petrus ad Ieſum, Præceptor, bonum eſt nos hic eſſe: & faciamus tria tabernacula, vnū tibi, & vnum Moyſi, & vnum Eliæ. neſciens quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta eſt nubes, & obumbrauit eos: & timuerunt, intrantibus illis in nubē. Et vox facta eſt de

Matt. 17. a. Marci. 9. a

E nube, dicens, Hic eſt filius meus dilectus: ipſum audite. Et dum fieret vox, inuentus eſt Ieſus ſolus. Et ipſi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquā ex his quæ viderant. ‖Factum eſt autem: in ſequenti die, deſcendentibus illis de mōte, occurrit *illi turba multa. Et ecce vir de turba exclamauit, dicēs, Magiſter, obſecro te, reſpice in filium meum, quia vnicus eſt mihi: & ecce, ſpiritus apprehendit eum, & ſubitò clamat, & elidit & diſſipat eum cū ſpuma, & vix diſcedit dilanians eum. & rogaui diſcipulos tuos vt eijcerent illum: & non potuerunt. Reſpondens autē Ieſus, dixit, O generatio infidelis & peruerſa, vſquequo ero apud vos & patiar vos? Adduc huc filium tuū. Et cum accederet, eliſit illum dæmonium, & diſſipauit. Et increpauit Ieſus ſpiritum immundum, & ſanauit puerum: & reddidit illum patri eius. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei: omnibuſque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad diſcipulos ſuos, Ponite vos in cordibus veſtris ſermones iſtos, filius enim hominis futurum eſt vt tradatur in manus

Matt. 17. d. Marci. 9. e.

*illis

F hominum. At illi ignorabant verbum iſtud, & erat velatum ante eos, vt non ſentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo. ‖Intrauit autē cogitatio in eos, quis eorum maior eſſet. At Ieſus videns cogitationes cordis illorum, apprehēdit puerū: & ſtatuit illū ſecus ſe, & ait illis, Quicunq; ſuſceperit puerum iſtum in nomine meo, me recipit. & quicunq; me receperit, recipit eū qui me miſit. Nā qui minor eſt inter vos omnes, hic maior eſt. Reſpondens autem Iohannes dixit, Præceptor, vidimus quendā in nomine tuo eijcientē dæmonia, & prohibuimus eum, quia non ſequitur nobiſcum. Et ait ad illum Ieſus, Nolite prohibere. qui enim non eſt aduerſum *vos, pro vobis eſt. Factum eſt autem dum cōplerentur dies aſſumptionis eius, & ipſe faciē ſuam firmauit vt iret in Ieruſalē. Et miſit nūtios ante conſpectū ſuum: & euntes intrauerunt in ciuitatē Samaritanorū vt pararēt illi. ‖Et nō receperunt eum: G quia facies eius erat euntis in Ieruſalē. Cùm vidiſſent autem diſcipuli eius Iacobus & Iohannes, dixerunt, Domine, vis dicimus vt ignis deſcendat de cœlo, & cōſumat illos? Et conuerſus increpauit illos, dicens, Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis nō venit animas perdere, ſed ſaluare. Et abierunt in aliud caſtellum. Factum eſt autē: ambulantibus illis in via, dixit quidā ad illum, Sequar te quocunque ieris*. Dixit illi Ieſus, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autē hominis nō habet vbi caput* reclinet. Ait autem ad alterum, Sequere me. Ille autē dixit, Domine, permitte mihi primùm ire, & ſepelire patrē meum. Dixitq; ei Ieſus, Sine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos: tu autē vade, *annuntia regnū Dei. Et ait alter, *& Sequar te Domine: ſed permitte mihi primū renuntiare his qui domi ſunt. Ait ad illum Ieſus, Nemo mittens manum ſuā ad aratrū, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei.

Infra. 22. c. Matt. 18. a. Marci. 9. e.

*nos, pro nobis. 6.

Iohan. 4. a.

Matth. 8. c *Domine. Et. 8. *ſuum

S. *Septuagintaduos præmittens ad ſingulas ciuitates, tradit præcepta quæ in prædicādo obſeruent: & gaudentibus de ſubiectis ſibi dæmonibus, dicit non eſſe ob hoc potiſſimū gaudendum: comminatur ciuitatibus obſtinatis in quibus factæ erant plurimæ virtutes, & exultans in ſpiritu confitetur patri: tentanti legiſperito poſt recitatum præceptum de dilectione Dei & proximi, oſtendit quis ſit proximus per parabolam hominis à Ieruſalem deſcendentis, Marthæ miniſtranti & de ſorore Maria conquerenti, dicit Mariam elegiſſe optimam partem.* CAP. X.

POſt hæc autē deſignauit Dominus & A alios ſeptuaginta duos: & miſit illos binos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem & locum quo erat ipſe venturus. Et dicebat illis, ‖Meſsis quidem multa, operarij autem, pauci. Rogate ergo dominum meſsis

Matt. 9. d.

Matt.10.a. Mar.6.a.b vt mittat operarios in meſſem ſuam. ‖Ite:ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. Nolite portare ſacculum, neq; peram, neq; calceamenta: ‖& neminem per viam ſalutaueritis. In quancunque domum intraueritis, primùm dicite, pax huic domui. & ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illum pax veſtra: ſinautem, ad vos reuertetur. In eadem autẽ domo manete edentes & bibentes quæ apud illos ſunt. ‖dignus eſt enim operarius mercede ſua. Nolite trãſire de domo in domũ. Et in quancunq; ciuitatem intraueritis, & ſuſceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis & curate infirmos qui in illa ſunt, & dicite illis, Appropinquauit in vos regnũ Dei. In quamcunq; autem ciuitatem intraueritis, & non ſuſceperint vos, exeuntes in platéas eius, dicite, ‖Etiam puluerẽ qui adhæſit nobis de ciuitate veſtra, extergimus in vos. tamen hoc ſcitote quia appropinquauit regnum Dei. Dico vobis quia Sodomis in die illa remiſsius erit, quam illi ciuitati. ‖Væ tibi Chorozáim, væ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro & Sidône factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis, olim in cilicio & cinere ſedentes pœniterent. Veruntamen Tyro & Sidóni remiſsius erit in iudicio, quã vobis. Et tu Capharnaum vſq; ad cœlum exaltata: vſq; ad infernũ demergêris. ‖Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Qui autem me ſpernit: ſpernit eum qui miſit me. Reuerſi ſunt autem ſeptuagintaduo cum gaudio, dicentes, Domine, etiam dæmonia ſubijciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis, Videbam ſatanam ſicut fulgur de cœlo cadentem. Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere quia ſpiritus vobis ſubijciuntur: gaudete autẽ quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.

4.Re.4.e. Matt.10.b Deut.24.c 1.Tim.5.c. Actu.13.g. Matt.11.c. Matt.10.d Iohan.13.c

‖In ipſa hora exultauit "ſpiritu', & dixit, Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ quòd abſcõdiſti hæc à ſapiẽtibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Etiam pater quoniam ſic placuit ante te. Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. Et nemo ſcit quis ſit filius niſi pater: & quis ſit Pater, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et conuerſus ad diſcipulos ſuos dixit, Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quòd multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Et ecce quidam Legiſperitus ſurrexit, tentans illum, & dicens, ‖Magiſter, quid faciendo vitam æternã poſſidebo? At ille dixit ad eum, In lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis? Ille reſpõdens dixit, ‖Diliges Dominũ Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua: & proximũ tuum ſicut te ipſum. Dixitque illi, Rectè reſpondiſti: hoc fac, & viues. Ille autẽ volens iuſtificare ſeipſum, dixit ad Ieſum, Et quis eſt meus proximus? "Suſcipiens autem Ieſus dixit, Homo quidã deſcendebat ab Ieruſalẽ in Iericho, & incidit in latrones, qui etiã deſpoliauerunt eum: & plagis impoſitis abierunt ſemiuiuo relicto. Accidit autẽ vt ſacerdos quidã deſcenderet eadem via: & viſo illo præteriuit. Similiter & Leuita, cum eſſet ſecus locum, & videret eum pertrãſijt. Samaritanus autem quidã iter faciens, vênit ſecus eum: & videns eum, miſericordia motus eſt. Et approprians, alligauit vulnera eius, infundens oleũ & vinũ: & imponens illum in iumẽtum ſuum duxit in ſtabulum, & curã eius egit. Et altera die protulit duos denarios, & dedit ſtabulario, & ait, Curam illius habe: & quodcunq; ſupererogaueris, ego cũ rediero reddã tibi. Quis horũ trium videtur tibi proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit miſericordiã in illũ, Et ait illi Ieſus, Vade & tu fac ſimiliter. Factum eſt autem dum irent, & ipſe intrauit in quoddã caſtellum: & mulier quædã Martha nomine, excepit illum in domũ ſuam, & huic erat ſoror nomine Maria. quæ etiã ſedens ſecus pedes Domini, audiebat verbum illius. Martha autem ſatagebat circa frequens miniſterium quæ ſtetit, & ait, Domine, non eſt tibi curæ quod ſoror mea reliquit me ſolam miniſtrare? dic ergo illi vt me adiuuet. Et reſpõdens illi Dominus, Martha, Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Deut.6.a. "Suſpiciens

S. Docet diſcipulos orare, oſtendens perſeueranti oratione omnia impetrari: eiecto dæmonio muto confutat dicentes quòd in Beelzebub eijceret dæmonia: mulier quædã dicit beata hubera quæ Ieſus ſuxerat: de ſigno Ionæ, de regina Auſtri & Niniuitis, oculoque ſimplici & nequã: Phariſæũ qui ipſum inuitauerat reprehendit murmurantẽ quòd illotis prandéret manibus: taxat hypocriſim Phariſæorũ & Scribarum, dicens quòd ab hac generatione exquiretur ſanguis omniũ prophetarum:

Matt.11.d. "in ſpiritu ſancto. Matt.13.b. Matt.22.d. Marc.12.c.

CAP. XI.

ET factum eſt: cum eſſet in quodã loco orans, vt ceſſauit, dixit vnus ex diſcipulis eius ad eũ, Domine, doce nos orare, ſicut docuit & Iohannes diſcipulos ſuos. Et ait illis, Cùm oratis dicite, Pater, ſanctificetur nomen tuũ. Adueniat regnũ tuum. *Panem noſtrum quotidianum da nobis "hodie

A Matth.6.b

*Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra.4. "quotidie.

Et 10.

nisi hic alienigena. Et ait illi, Surge, vade: quia fides tua te saluum fecit. Interrogatus
E autem à Pharisæis quando venit regnũ Dei, Respondit eis & dixit, Non venit regnum Dei cum obseruatione: neque dicent, Ecce hîc, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. Et ait ad discipulos suos, Veniẽt dies quando desyderetis videre vnum diem
Matt.24.d. Marci.13.c filij hominis: & nõ videbitis. ‖Et Dicent vobis, Ecce hîc & ecce illic. Nolite ire, neq; sectemini. nã sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt fuget: ita erit filius hominis in die sua. Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac. ‖Et sicut factum est in diebus Noe:
Matt.24.d Gene.7.b. ita erit & in diebus filij hominis. Edebant & bibebant, vxores ducebant & dabãtur ad nu
F ptias vsq; in diem qua intrauit Noe in arcã: & venit diluuiũ, & perdidit omnes. Similiter
Gene.19.c. ‖sicut factum est in diebus Lot, Edebãt & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant: qua die autem exijt Lot, à Sódomis, pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes perdidit. secundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur. In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo, ne descendat tollere illa: & qui in agro, similiter non
G redeat retro. Mémores estote vxoris Lot.
Supra.9.c. Matt.10.d. Marci.8.d. Iohan.12.d Matt.24.d 1.Thes.4.d ‖Quicunq; quæsierit animam suam saluam facere, perdet illam: & quicunq; perdiderit illam, viuificabit eã. ‖Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto vno: vnus ‖assumetur, & alter relinquetur. duæ erunt molentes in vnum: vna assumetur, & altera relinquetur. ▷duo in agro: vnus assumetur, & alter relinquetur'. Respondentes dicunt illi, Vbi Domine? Qui dixit illis, Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

S. Per parabolam de iudice iniquitatis & vidua importuna docet semper orandum: per parabolam verò de Pharisæo & publicano, quomodo sit orandum: pueros à se repelli vetat: diues qui à iuuentute omnia se seruasse præcepta dicebat, audito Christi consilio de omnibus relinquendis abijt tristis: & quid erit præmij omnia propter Christum relinquẽtibus: prædicit suam passionem, & prope Iericho cæcum illuminat.

CAP. XVIII.

A Dicebat autẽ & parabolã ad illos quo-
Eccle.18.c. 1.Thes.5.d niam oportet ‖ semper orare & non deficere, dicẽs, Iudex quidam erat in quadã ciuitate, qui Deum nõ timebat, & hominem non reuerebatur. Vidua autem quædam erat in ciuitate illa: & veniebat ad eum, dicens, Vindica me de aduersario meo. Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se, Et si Deum non timeo, nec hominem reuereor: tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouissimo veniẽs sugillet me. Ait autem Dominus, Audite quid iudex iniquitatis dicit. Deus au
B tem non faciet vindictam electorum suorũ clamantium ad se die ac nocte: & patientiam habebit in illis? Dico vobis quia cito faciet vindictam illorum. Veruntamen filius hominis veniẽs, putas inueniet fidem in terra? Dixit autẽ & ad quosdam qui in se confidebant tanquã iusti, & aspernabantur cæteros, parabolam istam, * Duo homines ascende- *dicens.
bant in templum vt orarẽt: vnus Pharisæus, & alter Publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat, Deus gratias ago tibi, quia nõ sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiã hic publicanus. ieiuno bis in sabbatho: decimas do omnium quæ possideo. Et Publicanus álonge stans nolebat nec
C oculos ad cœlum leuare: sed percutiebat pectus suũ, dicẽs, Deus propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo. ‖quia omnis qui se Supra.14.c Matt.23.b. exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. ‖Afferebant autem ad illum & in- Matt.19.b.
fantes, vt eos tangeret. Quod cum viderent Marc.10.b discipuli, increpabant illos. Iesus autem conuocãs illos dixit, Sinite pueros venire ad me: & nolite vetare eos. taliũ est enim regnum Dei. Amẽ dico vobis quicunq; non accepe-
D rit regnum Dei sicut puer, non intrabit in Matt.19.b Marc.10.b illud. Et interrogauit eum quidam princeps, dicens, Magister bone, quid faciens vitã æternã possidebo? Dixit aũt ei Iesus, Quid me dicis bonũ? nemo bonus nisi solus Deus. Mãdata nosti, ‖Non occides, Non mœchaberis, Exod.20.c Non furtum facies, Non falsum testimoniũ dices, Honora patrem tuum & matrem? Qui ait, Hæc omnia custodiui à iuuentute mea. Quo audito Iesus ait ei, Adhuc vnum tibi deest: omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & veni, sequere me. His ille auditis contristatus est: quia diues erat valde. Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit, Quam difficilẽ qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant, Et quis potest saluus fieri? Ait illis, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deũ. Ait autem Petrus, Ecce, nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis. Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domũ aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tẽpore, & in sæculo
F venturo vitã æternam. Assumpsit autẽ Iesus Matt.20.b Marci.10.e duo-

duodecim,& ait illis, Ecce aſcendimus Ieroſolymam, & conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per prophetas de filio hominis. tradetur enim Gẽtibus,& illudetur,& flagellabitur,& conſpuetur: & poſtquam flagellauerint occidẽt eum,& tertia die reſurget. Et ipſi nihil horum intellexerunt.& erat verbũ iſtud abſcõditum ab eis, & nõ intelligebant quæ dicebantur. Factum eſt autem cum ap-
Matt.20.d propinquaret Iericho, ‖cæcus quidam ſedeMarc.10.g bat ſecus viam, mendicans. Et cum audiret
G turbam prætereuntẽ, interrogabat quid hoc eſſet. Dixerunt autem ei quòd Ieſus Nazarenus tranſiret. Et clamauit, dicens, Ieſu fili Dauid miſerere mei. Et qui præibant, increpabant eum vt taceret. Ipſe verò multo magis clamabat, Fili Dauid miſerere mei. Stans autem Ieſus iuſsit illum adduci ad ſe. Et cũ appropinquaſſet, interrogauit illum, dicens, Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine vt videam. Et Ieſus dixit illi, Reſpice: fides tua te ſaluum fecit. Et confeſtim vidit: & ſequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo.

S. Ad Zacchæum plurimis murmurantibus diuertit: parabolam refert de homine nobili, qui abiens ad regnum accipiendum tradidit decem ſeruis decem mnas, quem ciues ſuper ſe regnare nolebãt: ſuper pullum aſinæ intrans cum honore Ieroſolymam, flet ſuper illam, prædicitq; euertendam, & ingreſſus eijcit ementes ac vendentes. CAP. XIX.

A ET ingreſſus perambulabat Iericho. Et ecce vir nomine Zacchæus: & hic princeps erat publicanorum, & ipſe diues. & quærebat videre Ieſum quis eſſet: & non poterat præ turba, quia ſtatura puſillus erat. Et præcurrens aſcẽdit in arborem ſycomorum vt videret eum: quia inde erat tranſiturus. Et cùm veniſſet ad locum, ſuſpiciẽs Ieſus vidit illum, & dixit ad eum, Zacchæe, feſtinans deſcende: quia hodie in domo tua oportet me manere. Et feſtinãs deſcendit: & excepit illum gaudens. Et cùm viderent omnes, murmurabant, dicentes quòd ad ho-
B minem peccatorem diuertiſſet. Stans autem
*Ieſum. Zacchæus dixit ad *Dominum', Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & ſiquid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Ait Ieſus ad eum, Quia hodie ſalus domui huic facta eſt: eo quòd & ipſe filius ſit Abrahæ. ‖Vênit enim filius homi-
Matt.18.b. nis quærere & ſaluum facere quod perierat.
Matt.25.b. Hæc illis audientibus adijciens dixit parabolam, eo quòd eſſet prope Ieruſalem, & quia exiſtimarent quòd confeſtim regnum Dei manifeſtaretur. Dixit ergo, Homo quidam nobilis abijt in regionem longinquam accipere ſibi regnum, & reuerti. Vocatis au- C
tem decem ſeruis ſuis dedit eis decem mnas, & ait ad illos, Negotiamini dum venio. Ciues autem eius oderant eum: & miſerunt legationem poſt illum, dicentes, Nolumus hunc regnare ſuper nos. Et factum eſt vt rediret accepto regno: & iuſsit vocari ſeruos, quibus dedit pecuniam: vt ſciret quantum quiſque negotiatus eſſet. Vênit autem primus, dicens, Domine, mna tua decem mnas acquiſiuit. Et ait illi, Euge bone ſerue, quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatem habens ſuper decem ciuitates. Et alter venit, dicens, Domine mna tua fecit quinq; mnas. Et huic ait, Et tu eſto ſuper quinq; ciuitates. Et alter vênit, dicens, Domine, ecce mna tua quã habui repoſitam in ſudario. timui enim te, quia homo auſtêrus es: tollis quod non poſuiſti, & metis quod non ſeminaſti, Dicit ei, D
De ore tuo te iudico ſerue nequam. ſciebas quòd ego homo auſtêrus ſum, tollens quod non poſui, & metens quod non ſeminaui: & quare nõ dediſti pecuniã meam ad menſam, & ego veniens cum vſuris vtiq; exegiſſem illam? & aſtãtibus dixit, Auferte ab illo mnã, & date illi qui decem mnas habet. Et dixerũt ei, Domine, habet decem mnas. ‖ Dico autẽ Supra.8.c: vobis quia omni habenti dabitur*: ab eo au- Matt.13.b. 25.c.: tem qui non habet, & quod habet auferetur Marc.4.c. ab eo. Veruntamen inimicos meos illos qui *& abundãbit. noluerũt me regnare ſuper ſe, adducite huc: & interficite ante me. ‖Et his dictis præcede Matt.21.a. bat aſcendens Ieroſolymam. Et factum eſt: Marc.11.a. E
cum appropinquaſſet ad Beth-phage & Bethaniam, ad montem qui vocatur oliueti, miſit duos diſcipulos ſuos, dicens, Ite in caſtellum quod contrà *eſt: in quod introeuntes *vos. inuenietis pullum aſinæ alligatũ, cui nemo vnquam hominum ſedit: ſoluite illum, & adducite. Et ſiquis vos interrogauerit, Quare ſoluitis? ſic dicetis ei, Quia Dominus operã eius deſyderat. Abierunt autem qui miſſi erant: & inuenerunt ſicut dixit illis, ſtantem pullum. Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos, Quid ſoluitis pullum? At illi dixerunt, Quia Dominus F
eum neceſſarium habet. ‖Et duxerunt illum Iohan.12.b ad Ieſum. Et iactantes veſtimenta ſua ſupra pullum, impoſuerunt Ieſum. Eunte autem illo ſubſternebant veſtimenta ſua in via. Et cum appropinquaret iam ad deſcenſum mõ- *diſcipuloꝝ tis oliueti, cœperunt omnes turbæ* deſcen- ſ. dentium' gaudentes laudare Deum voce magna, ſuper omnibus quas viderant virtutibus dicentes, Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, pax in cœlo: & gloria in excelſis. Infra.21.b. Et quidam Phariſæorum de turbis dixerunt Matt.24.a. ad illum, ‖Magiſter increpa diſcipulos tuos. Marci.13.a.

Quibus

Quibus ipſe ait, Dico vobis quia ſi hi tacuerint, lapides clamabunt. Et vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit ſuper illã, dicens,
G Quia ſi cognouiſſes & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi. nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te: & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coanguſtabunt te vndiq;, & ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt. & nõ relinquent in te lapidem ſuper lapidem: eo quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ. ‖ Et ingreſſus in templum cœpit eijcere vendentes in illo & ementes, dicens illis, Scriptum eſt, ‖ Quia domus mea, domus orationis eſt, ‖ Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem ſacerdotũ & ſcribæ & principes plebis quærebant illum perdere: & non inueniebant quid facerent illi. Omnis enim populus ſuſpenſus erat, audiens illum.

Matt. 21. b. Marc. 11. b. Iſaiæ. 56. c Ierem. 7. b.

S. *Non dicit ſacerdotibus ac Scribis qua poteſtate hæc faciat, quia nec illi reſpondebant ad propoſitam de Iohannis baptiſmo quæſtionẽ: parabolam refert de vinitoribus, qui cæſis Domini ſeruis etiam filium eius occiderunt: tentatur Ieſus de tributo Cæſari dando, & à Sadducæis de reſurrectione: quomodo dicunt Chriſtum filium eſſe Dauid: cauendum à Scribis ambitioſis.*

CAP. XX.

A Matth. 21. c Marci. 11. d

ET factum eſt: in vna dierum docente illo populum in templo & Euangelizante, conuenerunt principes ſacerdotum & Scribæ cum ſenioribus, & aiunt dicẽtes ad illum, Dic nobis, in qua poteſtate hæc facis? aut: quis eſt qui dedit tibi hanc poteſtatem? Reſpondens autem Ieſus dixit ad illos, interrogabo vos & ego vnum verbum. Reſpondete mihi, Baptiſmus Iohannis de cœlo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra ſe, dicentes, Quia ſi dixerimus de cœlo: dicet, Quare ergo nõ credidiſtis illi? Si autem dixerimus ex hominibus, plebs vniuerſa lapidabit nos: certi ſunt enim Iohannem prophetam eſſe. Et reſpõderunt ſe neſcire vnde
B Matt. 21. d. Marc. 12. a. Iſaiæ. 5. a. Ierem. 2. d. eſſet. Et Ieſus ait illis, Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio. Cœpit autem dicere ad plebem parabolã hanc, Homo *plantauit vineam, & locauit eam colonis: & ipſe peregre fuit multis temporibus. Et in tem-

*quidam.

*vindemiæ. 6. pore *miſit ad cultores ſeruũ, vt de fructu vineæ darent illi. Qui cæſum dimiſerunt eum inanem. Et addidit alterum ſeruum mittere. Illi autem hunc quoq; cædentes & afficientes contumelia, dimiſerunt inanem. Et addidit tertium mittere: qui & illum vulnerãtes eiecerunt. Dixit aũt Dominus vineæ, Quid faciam? mittam filium meum dilectum: forſitan cum hunc viderint, verebũtur. Quem cum vidiſſent coloni, cogitauerunt intra ſe, dicentes, Hic eſt hæres, occidamus illum, vt
C noſtra fiat hæreditas. Et eiectum illum extra vineã, occiderunt. Quid ergo faciet illis Dominus vineæ? venier, & perdet colonos iſtos & dabit vineam alijs. Quo audito dixerunt illi, Abſit. ‖ Ille autem aſpiciens eos, ait, Quid eſt ergo hoc quod ſcriptũ eſt, Lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli? Omnis qui ceciderit ſuper illũ lapidem, conquaſſabitur: ſuper quem autem ceciderit, comminuet illum. Et quærebant principes ſacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illa hora: & timuerunt populũ. cognouerunt enim quòd ad ipſos dixerit ſimilitudinem hanc. Et obſeruantes, miſerunt
D inſidiatores qui ſe iuſtos ſimularent: vt caperent eum in ſermone, 'et' traderent illũ principatui & poteſtati præſidis. Et interrogauerunt eum, dicentes, Magiſter, ſcimus quia recte dicis & doces: & non accipis perſonam, ſed viam Dei in veritate doces. licet nobis tributum dare Cæſari, an non? Conſyderans autem dolum illorum, dixit ad eos, Quid me tentatis? oſtẽdite mihi denariũ. Cuius habet imaginem & inſcriptionem? Reſpondentes dixerunt, Cæſaris. Et ait illis, ‖ Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe: & mirati in reſponſo eius, tacuerunt. Acceſſerunt autem quidam
E Sadducæorum qui negant eſſe reſurrectionẽ, & interrogauerunt eum, dicentes, Magiſter, ‖ Moyſes ſcripſit nobis, Si frater alicuius mortuus fnerit habens vxorem, & hic ſine liberis fuerit, vt accipiat eam frater eius vxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. ſeptem ergo fratres erant: & primus accepit vxorem, & mortuus eſt ſine filijs. Et ſequens accepit illam: & ipſe mortuus eſt ſine filio. Et tertius accepit illam. Similiter & omnes ſeptem: & non reliquerunt ſemen, & mortui ſunt. Nouiſsimè omnium mortua eſt & mulier. In reſurectione ergo cuius eorũ erit vxor? ſiquidem ſeptẽ habuerunt eã vxorem. Et ait illis Ieſus, Filij
F huius ſæculi nubunt, & tradũtur ad nuptias: illi verò qui digni habebũtur ſæculo illo & reſurrectiõe ex mortuis, neq; nubũt, neq; ducũt vxores, neq; vltra mori poterũt. æquales enim angelis ſunt: & filij ſunt Dei, cum ſint filij reſurrectionis. Quia vero reſurgant mortui, & ‖ Moyſes oſtẽdit, ſecus rubũ ſicut dicit Dominũ, Deum Abrahã, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. Deus aũt non eſt mortuorum, ſed viuorum. oẽs enim viuunt ei, Reſpõdentes autẽ quidam Scribarũ dixerunt ei, Magiſter,

Pſal. 117. d. Actu. 4. b. Roma. 9. g. 1. Petri. 2. a Iſaiæ. 28. d

Matt. 22. b. Marci. 12. b *vt. 6.

Roma. 13. e

Matt. 22. c. Marc. 12. b

Exod. 3. b.

ſter, bene dixiſti. Et amplius non audebant eum quicquam interrogare. Dixit autem ad illos, Quomodo dicunt Chriſtum, filium eſſe Dauid: & ipſe Dauid dicit in libro Pſalmorum, ‖Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Dauid ergo Dominum illum vocat: & quomodo filius eius eſt? Audiente autem omni populo, dixit diſcipulis ſuis, Attendite à Scribis qui volunt ambulare in ſtolis, & amant ſalutationes in foro, & primas cathedras in ſynagogis, & primos diſcubitus in conuiuijs. qui deuorant domos viduarum: ſimulantes longam orationem. Hi accipient damnationem maiorem.

Matt.22.d. Marc.12.d. G Pſal.109.a Supra.11.f. Matt.23.a. Marc.12.a.

S. Viduam duo minuta offerentem præfert diuitibus multa offerentibus: ſubuerſionem templi prædicit, variáque prælia, afflictiones & perſecutiones, aduerſus quæ roborat Apoſtolos: prædicit quoque ſubuerſionem Ieruſalem, & Iudæorum captiuitatem ac diſperſionẽ: de ſignis præceſſuris iudicium: cauẽdum à crapula, ebrietate, curiſq; huius vitæ, & vigilandũ ac orandum.

CAP. XXI.

A Marc.12.d. RESpiciens autem vidit eos qui mittebant munera ſua in gazophylacium diuites. Vidit autem & quandam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo. Et dixit, Verè dico vobis quia vidua hæc pauper, plus quàm omnes miſit. nam omnes hi, ex abundanti ſibi miſerunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnem victum ſuum quem habuit miſit. Et quibuſdam dicẽtibus de templo quòd bonis lapidibus & donis ornatum eſſet, dixit, Hæc quæ videtis, veniẽt dies in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidẽ qui nõ deſtruatur. Interrogauerunt autem illum, dicẽtes, Præceptor quando hæc erunt: & quod ſignum cum fieri incipient. Qui dixit, Videte ne ſeducamini. multi enim veniẽt in nomine meo, dicentes quia ego ſum: & tempus appropinquauit, nolite ergo ire poſt eos. Cum autem audieritis prælia & ſeditiones, nolite terreri: oportet primum hæc fieri, ſed nondũ ſtatim finis. Tunc dicebat illis, Surget gens contra gentem, & regnum aduerſus regnum: & terræmotus magni erũt per loca, & peſtilentiæ & fames, terroresq; de cœlo, & ſigna magna erunt. Sed ante hæc omnia inijciẽt vobis manus ſuas: & perſequẽtur tradentes in ſynagogas & cuſtodias, trahẽtes ad reges & præſides propter nomen meum. continget aũt vobis in teſtimonium. Ponite ergo in cordibus veſtris non præmeditari quemadmodum reſpõdeatis. ego enim dabo vobis os & ſapientiam: cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri. Trademini aũt à parentibus & fratribus & cognatis & amicis: & morte afficiẽt ex vobis. & eritis odio omnibus* propter nomen meum: & capillus de capite veſtro non peribit. In patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras. ‖Cum autem videritis circundari ab exercitu Ieruſalem, tunc ſcitote quia aporopinquauit deſolatio eius. tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes: & qui in medio eius, diſcedant: & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies vltionis hi ſunt, vt impleantur omnia quæ ſcripta ſunt. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. erit enim præſſura magna ſuper terrã, & ira populo huic. Et cadent in ore gladij: & captiui ducentur in omnes gentes. & Ieruſalem calcabitur à Gentibus: donec impleãtur tempora nationum. ‖Et erunt ſigna in ſole & luna & ſtellis: & in terris preſſura gentium præ confuſione ſoni tus maris & fluctuum, areſcentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ ſuperuenient vniuerſo orbi. nam virtutes cœlorũ mouebuntur: & tunc videbunt filium hominis veniẽtem in nube cum poteſtate magna & maieſtate. His autem fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra: ‖quoniã appropinquat redemptio veſtra. Et dixit illis ſimilitudinem, Videte ficulneã & omnes arbores: cum producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam propè eſt æſtas. Ita & vos cum videritis hæc fieri, ſcitote quoniam propè eſt regnum Dei. ‖Amen dico vobis quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiãt. Cœlum & terra trãſibunt: verba autem mea non tranſibunt. Attendite autem vobis ne fortè grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ: & ſuperueniat in vos repentina dies illa. tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes qui ſedent ſuper faciem omnis terræ. Vigilate itaq;, omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis. Erat autem diebus docens in templo: noctibus verò exiens, morabatur in mõte qui vocatur Oliueti. Et omnis populus "manicabat' ad eum in templo audire eum.

Matt.24.a Marc.13.a. Supr.19.g. B C Matt.24.b Marc.13.b. Danie.9.g. D E Matt.24.c Marc.13.c. Iſaiæ.13.b. Ezec.32.b. Ioel.3.c. F Roma.8.d. Rom.13.d. G *hominibus "mane ibat. i. "mane accelerabat.i.

S. Cogitant principes ſacerdotum de occidendo Ieſu, quem vendit Iudas: iubet parari paſcha: panem in corpus ſuum & vinum in ſanguinem conſecrata tradit diſcipulis, præcipiẽs vt idem faciant: Contentio diſcipulorum quis eorum ſit maior: prædicit trinam Petri negationem, iubens vendi tunicam & emi gladiũ: poſt prolixam in agonia orationem, & ſudorem inſtar ſanguinis in terram decurrẽtis, capitur à Iudæis, quorum vni Petrus abſcidit auri-

auriculam, conqueritur quod ad eum quasi ad latronem capiendum exierint: in domo principis sacerdotum ter à Petro negatur, & à Iudæis cæditur ac illuditur, & mane in concilio interrogatus fatetur se Dei filium.

CAP. XXII.

A Matt.26.a Marci.14.a Matt.26.b

APpropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha: & quærebant paincipes sacerdotum & Scribæ quomodo eum interficerẽt: timebãt verò plebem. ‖Intrauit autem satanas in Iudã qui cognominabatur Iscariótes, vnum de duodecim: & abijt, & locutus est cum princi pibus sacerdotum & magistratibus, quemad modum illum traderet eis. Et gauisi sunt: & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spopondit. Et quærebat opportunitatẽ vt traderet illum sine turbis. Vẽnit aũt dies azymorum, in qua necesse erat occîdi pascha. Et misit Petrum & Iohannẽ, dicens, Euntes parate nobis pascha, vt mãducemus. At illi dixerunt, Vbi vis paremus? Et dixit ad eos, Ecce, introeuntibus vobis in ciuitatem occurret vobis homo *amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quã intrat, & dicetis patrifamiliãs domus, Dicit tibi Magister, Vbi est diuersoriũ vbi pascha cum discipulis meis mãducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum: & ibi parate. Euntes autẽ inuenerunt sicut dixit illis: & parauerũt pascha. ‖Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo, & ait illis, Desyderio desyderaui hoc pascha mãducare vobiscũ, antequã patiar. Dico enim vobis quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice gratias egit, & dixit, Accipite, & diuidite inter vos. dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. ‖Et accepto pane gratias egit, & fregit: & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. hoc facite in meam cõmemorationem. Similiter & calicem, postquàm cœnauit, dicens, Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. ‖Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem filius hominis ‖secundum quod definitum est, vadit: veruntamen væ homini illi per quem *traditur'. Et ipsi cœperunt quærere inter se quis esset ex eis qui hoc facturus esset. ‖Facta est autem & contentio inter eos, quis eorũ videretur esse maior. Dixit autem eis, Reges gentium dominantur eorum: & qui potestatem habẽt super eos, benefici vocantur. Vos autẽ non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut *iunior': & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? nõne qui recumbit? Ego aũt in medio vestrũ sum sicut qui ministrat. vos aũt estis qui permãsistis mecum in tẽtationibus meis. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus, regnũ: vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super thronos iudicãtes duodecim tribus Israel. Ait autem Dominus, *Simon, Simon', ecce satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticũ: ego aũt rogaui pro te vt non deficiat fides tua: & tu aliquado cõuersus, cõfirma fratres tuos. Qui dixit ei, Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. ‖Et ille dixit, Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis, Quando misi vos ‖sine sacculo & pera & calceamentis: nũquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixît ergo eis, Sed nunc qui habet sacculũ tollat, similiter & perã: & qui nõ habet, vendat tunicã suam, & emat gladium. Dico enim vobis quoniã adhuc hoc ‖quod scriptum est oportet impleri in me. Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finẽ habent. At illi dixerunt, Domine, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis, Satis est. Et egressus ibat secundum cõsuetudinem in mõtem oliuarum. Secuti sunt aũt illum & discipuli. ‖Et cum peruenissent ad locũ, dixit illis, Orate, ne intretis in tentationẽ. Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis: & positis genibus orabat, dicens, Pater, si vis trãsfer calicẽ istum à me. Veruntamen nõ mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit aũt illi angelus de cœlo cõfortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrã. Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia. Et ait illis, Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationẽ. Adhuc eo loquente, ecce turba: & qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquauit Iesu vt oscularetur eum. Iesus aũt dixit illi, Iuda, osculo filium hominis tradis? Videtes aũt hi qui circa ipsum erãt quod futurũ erat, dixerunt ei, Domine, si percutimus in gladio? Et percussit vnus ex illis seruũ principis sacerdotum: & amputauit auriculã eius dexteram. Respondens aũt Iesus, ait, Sinite, vsque huc. Et cum tetigisset auriculã eius, sanauit eum. Dixit autẽ Iesus ad eos qui venerãt ad se, principes sacerdotum & magistratus tẽpli & seniores, Quasi ad latronẽ existis cum gladijs & fustibus? Cum quotidie vobiscũ fuerim in tẽplo, nõ extendistis manus in me. sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. ‖Cõprehendentes aũt eum duxerunt ad domum*

Matt.26.b Marc.14.b

Marc.14.b

Matt.26.b Marc.14.b

Iohan.13.c

Psal.40.c. Matt.20.d Marc.10.f.

B

C

D

E

F

Matt.26.e Marc.14.c.

Matt.10.b

Isaiæ.53.d. Matt.26.c. Marci.14.c Iohan.18.a.

Matt.26.d Marc.14.d

Matt.26.e Marc.14.e Iohan.18.a

Matt.26.f. Marci.14.f

mum principis ſacerdotum: Petrus verò ſequebatur álonge, ‖ Accenſo autẽ igne in medio atrij, & circunſedẽtibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum vidiſſet ancilla quædã ſedẽtem ad lumen, & eum fuiſſet intuita, dixit, Et hic cum illo erat. At ille negauit eum, dicens, Mulier, nõ noui illum. ‖ Et poſt puſillum alius videns eum, dixit, Et tu de illis es. Petrus verò ait, O homo, nõ ſum. Et interuallo facto, quaſi horæ vnius, alius quidã affirmabat, dicẽs, Verè & hic cum illo erat. nam & Galilæus eſt. Et ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis. Et cõtinuò adhuc illo
G loquente cantauit gallus, Et cõuerſus Dominus reſpexit Petrũ. Et recordatus eſt Petrus verbi Domini, ſicut dixerat, ‖ Quia prius quã gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras Petrus fleuit amarè. Et viri qui tenebant "Ieſum" 'illum', illudebant ei, cædẽtes. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius, & interrogabãt eum, dicentes, Prophetiza, quis eſt qui te percuſsit? Et alia multa blaſphemãtes dicebãt in eum. ‖ Et vt factus eſt dies, cõuenerunt ſeniores plebis & principes ſacerdotũ & Scribæ, & duxerunt illum in cõcilium ſuum, dicẽtes, Si tu es Chriſtus dic nobis. Et ait illis, Si vobis dixero, non credetis mihi: ſi autẽ & interrogauero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis. ex hoc autem erit filius hominis ſedens à dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes, Tu ergo es filius Dei? Qui ait, Vos dicitis, quia ego ſum. At illi dixerunt, Quid adhuc deſyderamus teſtimonium? ipſi enim audiuimus de ore eius.

S. Accuſatus corã Pilato mittitur ad Herodem, qui illum ſpretum illuſit: Pilatus conatur ipſum dimittere, propoſito Barabba homicida, & promiſſa caſtigatione: Iudæis tamen inſtantibus, morti adiudicatur, ductúſque ad ſupplicíũ vetat mulieres ſuper ſe flere: cum latronibus crucifixus, patrem orat pro crucifigentibus: irridetur à principibus, & à militibus acetum offerentibus: poſita ſuperſcriptione blaſphematur ab vno latronum, alteri verò promittit ſui in paradiſo cõſortium: poſt tenebras aliáque ſigna clamans expirat, quem Centurio iuſtum prædicat, & Ioſeph corpus eius ſepelit.

CAP. XXIII.

A ET ſurgens omnis multitudo eorũ, duxerunt illum ad Pilatũ. Ceperunt autem illum accuſare, dicentes, Hunc inuenimus ſubuertentẽ gentem noſtrã, & ‖ prohibentem tributa dare Cæſari, & dicẽtem ſe Chriſtum regem eſſe. ‖ Pilatus aũt interrogauit eum, dicens, Tu es rex Iudæorum? At ille reſpõdens ait, Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes ſacerdotum & turbas, Nihil inuenio cauſæ in hoc homine. At illi inualeſcebant, dicentes, 'Commouet populum, docens per vniuerſam Iudæã, incipiens à Galilæa vſq; huc. Pilatus autem audiens Galilæã, interrogauit ſi homo Galilæus eſſet. Et vt cognouit quòd de Herodis poteſtate eſſet, remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Ieroſolymis erat illis diebus. Herodes autem viſo Ie- B
ſu, gauiſus eſt valdè. erat enim cupiẽs ex multo tempore videre eum, eo quòd audiret multa de eo: & ſperabat ſignum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autẽ eum multis ſermonibus. At ipſe nihil illi reſpõdebat. Stabãt aũt principes ſacerdotum & Scribæ conſtanter accuſantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu ſuo: & illuſit indutũ veſte alba, & remiſit ad Pilatum. Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus in ipſa die. nam antea inimici erant adinuicem. ‖ Pilatus autem C
conuocatis principibus ſacerdotum & Magiſtratibus & plebe, dixit ad illos, Obtuliſtis mihi hunc hominem, quaſi auertentem populum: & ecce, ego coram vobis interrogãs, nullam cauſam inueni in homine iſto ex his in quibus eum accuſatis. Sed neq; Herodes. nam remiſi vos ad illum: & ecce, nihil dignum morte actum eſt ei. Emendatum ego illum dimittã. Neceſſe autem habebat dimittere eis per diem feſtum, vnum. Exclamauit autẽ ſimul vniuerſa turba, dicẽs, Tolle hunc, & dimitte nobis Barabban. qui erat, propter ſeditionem quandam factam in ciuitate & homicidium, miſſus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus eſt ad eos, volens dimittere Ieſum. At illi ſuccłamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertiò dixit ad illos, Quid enim mali fecit iſte? nullam cauſam mortis inuenio in eo. corripiam ergo illum, & dimittã. At illi inſtabant vocibus magnis poſtulãtes vt crucifigeretur: & inualeſcebant voces eorum. Et Pilatus ad- D
iudicauit fieri petitionem eorum. Dimiſit autem illis eum qui propter homicidium & ſeditionem miſſus fuerat in carcerem, quem petebant, Ieſum verò tradidit voluntati eorum. ‖ Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simõnem quendam Cyrenenſem venientem de villa: & impoſuerunt illi crucem portare poſt Ieſum. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum: quæ plangebant & lamentabantur eum. Conuerſus autem ad illas Ieſus, dixit. Filiæ Ieruſalẽ, nolite flere ſuper me: ſed ſuper vos ipſas flete, & ſuper filios veſtros, quoniam, ecce, venient dies in quibus dicent, Beatæ ſteriles, & ventres qui non genuerunt, & hubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere mõtibus, ‖ Cadite ſuper nos: & collibus, Operi- E
te nos

Ioan. 18. c
Matt. 26. g
Marci. 14. g
Ioan. 18. e.
Matt. 26. g.
Marci 14. g.
Ioan. 18. e.
Matt. 26. c.
Iohan. 13. d
Matt. 27. a.
Marc. 15. a
Iohan. 18. c
Matt. 22 b.
Marc. 12. b.
Matt. 27. b.
Marc. 15. a.
Iohan. 18. f
' Cõmouet
Matt. 27. c.
Marci. 15. b
Iohan. 18. g
19. c.
Matt. 27. d.
Marci. 15. b
Iſaiæ. 2. d.
Oſee. 10. b.
Apoca. 9. b

te nos. Quia si in viridi ligno hæc faciunt: in arido quid fiet? Ducebãtur aũt & alij duo
Matt. 27.d Marc. 15.b. Ioan. 19.d. nequã cum eo, vt interficerẽtur. ‖ Et postquã venerũt in locum qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum: & latrones, vum à dextris, & alterum à siniſtris. Iesus aũt dicebat, Pater, dimitte illis, nõ enim sciunt quid faciunt. Diuidentes verò vestimenta eius, mi-
*spectans. 3. serunt sortes. Et stabat populus *expectans*, & deridebãt eum principes cum eis, dicẽtes, Alios saluos fecit, se saluum faciat, si hic est Christus, Dei electus. Illudebãt aũt ei & mi-
*&. 3. lites accedentes, & acetum offerentes ei, *dicẽtes, Si tu es Rex Iudæorum, saluum te fac.
Erat autẽ & superscriptio scripta super eum
F literis Græcis & Latinis & Hebraicis, Hic est rex Iudæorum. Vnus autẽ de his qui pendebãt latronibus, blasphemabat eum, dicẽs, Si tu es Christus, saluũ fac temetipsum & nos. Respõdens autem alter, increpabat eum, dicens, Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. Et nos quidem iustè, nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum, Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Erat autem ferè hora sexta: & tenebræ factæ sunt in vniuersam terram vsque in horã nonam. Et obscuratus est sol: & velum tẽpli sciſſum est medium. Et clamãs vo
Psal. 30. 2. ce magna Iesus, ait, ‖ Pater in manus tuas cõmendo spiritum meum. Et hæc dicẽs expira-
G uit. Videns aut Cẽturio quod factum fuerat, glorificauit Deũ, dicens, Verè hic homo iustus erat. Et omnis turba eorũ qui simul aderãt ad spectaculum istud, & videbãt quæ fiebãt, percutientes pectora sua reuertebantur. Stabant autẽ omnes noti eius álôge: & mulieres quæ secutæ eum erãt à Galilæa hæc vi-
Matt. 27.g. Marci. 15.d Ioan. 19.g. dentes. ‖ Et ecce, vir nomine Ioseph qui erat decurio, vir bonus & iustus, hic non consenserat cõsilio & actibus eorum, ab Arimathæa ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnum Dei: hic accesit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu: & depositum inuoluit sindone, & posuit eum in monumento exciso, in quo nõdum quisquam positus fuerat. Et dies erat parascéues, & sabbathum illucescebat. Subsecutæ autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius. Et reuertentes parauerunt aromata & vnguenta: & sabbatho quidem siluerunt secundum mandatum.

S. Mulieribus ad Christi monumentum cõsternatis, quòd eius corpus non inuenirẽt, angeli ipsum resurrexisse nuntiãt, & ille Apostolis, qui id tanquã deliramentũ accipiunt: Petrus ad monumentum currens & ipse admiratur quòd corpus non inuenerit: duobus in Emmaus eũtibus: Iesus scripturas interpretatur, & in fractione panis ab eis agnoscitur, cõgregatis discipulis palpandum se præbet, & cum eis edens aperit sensum vt scripturas intelligant, ac promisso Spiritu sancto in cælum ascendit.

CAP. XXIIII.

VNa autem sabbathi valde diluculo A
Marc. 16.a. Ioan. 20.a venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, & inuenerunt lapidem reuolutum à monumento. Et ingressæ, nõ inuenerunt corpus Domini Iesu. Et factum est: dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quæritis viuentem cum mortuis? non est hic, sed surrexit. recordamini qualiter ‖ locutus est vobis, cum adhuc in Ga
Matt. 17.d. Marc. 9.e. Supra. 9.e. lilæa esset, dicens, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi: & die tertia resurgere. Et recor-B datæ sunt verborum eius. Et egressæ à monumento, nuntiauerunt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdaléne, & Iohanna, & Maria Iacóbi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderũt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: & procumbens vidit linteamina sola posita, & abijt secum, mirans quod factum fuerat. ‖ Et ecce duo ex illis ibant ipsa Marc. 16.e
die in castellum quod erat in spatio stadiorũ sexaginta ab Ierusalem, nomine Emmaus: & ipsi loquebantur adinuicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum est: dum fabularentur & secum quærerent, & ipse Iesus appropinquãs ibat cum illis. oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones quos confer- C
tis adinuicem, ambulantes, & estis tristes? Et respondens vnus cui nomen Cléophas, dixit ei, Tu solus peregrinus es in Ierusalẽ, & non cognouisti quæ facta sunt in illa, his diebus? Quibus ille dixit. Quæ? Et dixerunt, De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta: potens in opere & sermone coram Deo & omni populo. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in damnationẽ mortis, & crucifixerunt eum. nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel: & nunc super hæc omnia tertia dies est ho-D
die quod hæc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex nostris: terruerunt nos, & quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & nõ in-

uento corpore eius, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicũt eum viuere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumẽtum: & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non inuenerunt. Et ipse dixit ad eos, O stulti & tardi corde ad credẽdum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ! nónne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Et appropinquauerunt castello quò E ibant: & ipse se finxit longius ire. Et coegerunt illum, dicentes, Mane nobiscum, quoniam adueſperascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cum illis. Et factum est: dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum: & ipse euanuit ex oculis eorum. Et dixerunt adinuicem, Nónne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem: & inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum illis erant, dicẽtes, Quòd surrexit Dominus verè, & apparuit Simóni. Et ipsi narrabant quæ gesta erãt in via: & quomodo cognouerunt eum in fra
Marc.16.e Ioan.20.e F ctione panis. ‖ Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dicit eis. Pax vobis: ego sum, nolite timere. Conturbati verò & cõterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis, Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum. palpate & videte: quia spiritus carnem & ossa nó habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit, Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partẽ piscis assi, & fauum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. Et dixit ad eos, Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moy G si, & Prophetis, & Psalmis, de me. Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, Psal.18.b. & dixit eis, Quoniam ‖ sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ierosolyma. Actuũ.1.a. Vos autem testes estis horum. ‖ Et* ego mit- Ioha.15.d. to promissum patris mei in vos: vos autem *ecce.1. sedete in ciuitate, quoadusq; induamini virtute ex alto. ‖ Eduxit autem eos foras in Bethaniã: & eleuatis manibus suis benedixit eis. Actuũ.1.a. Marc.16.d Et factum est: dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Et ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum. Amen.

Hieronymus in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.

IOHANNES Apostolus, quem Iesus amauit plurimum, filius Zebedæi, frater Iacóbi Apostoli, quem Herodes post passionem Domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit Euãgelium, rogatus ab Asiæ episcopis, aduersus Cerinthum aliósq; hæreticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vnde & compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt, quòd cum legisset Matthæi, Marci & Lucæ volumina, probauerit quidem textum historiæ, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tantum anni, in quo & passus est, post carcerem Iohannis, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno, cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequam Iohannes clauderetur in carcerem, gesta narrauit, sicut manifestum esse poterit his qui diligenter quatuor Euangeliorũ volumina legerint. Quæ res, etiam διαφωνίαν quæ videtur Iohannis esse cum cæteris, tollit. Scripsit autem & vnam epistolam, cuius exordium est, Quod fuit ab initio. quæ ab vniuersis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ quarum primæ principum est, Senior electæ dominę: & sequentis, Senior Caio charissimo, quẽ ego diligo in veritate, Iohánes presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur. & nonnulli putant duas memorias eiusdem Iohannis Euangelistæ esse. super qua re cum per ordinem ad Papiam auditorem eius ventum fuerit, differemus. Quartodecimo igitur anno, secundam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Patmon insulam relegatus, scripsit Apocalypsin: quam interpretantur Iustinus martyr & Hirenænus. Interfecto autẽ Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à Senatu rescissis, sub Pertinace principe redijt Ephesum. ibiq; vsq; ad Traianum principem perseuerans, totas Asiæ fundauit, rexítque ecclesias. & confectus senio, sexagesimooctauo post passionem Domini anno mortuus, iuxta eandem vrbem sepultus est.

Sanctum Iesu Christi Euangelium secundum Iohannem.

S. *Verbum est Deus, vita, & lux omnem hominem illuminans, per quod omnia facta sunt, & quod homo factum est, cui testimonium perhibet Iohannes, dicēs se vocem & indignū qui illius soluat corigiam calceamenti, eumq; esse agnū Dei qui tollit peccatum mundi. Andreas alter duorum Iohannis discipulorū qui Iesum sequuti sunt adducit ad illum etiā Simōnem fratrem suum: Philippus quoq; à Iesu vocatus adducit ad eum Nathanaël.*

CAP. I.

A IN principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deū. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil quod factum est. in ipso vita erat, & vita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non
Matth.3.a. Marci.1.a. comprehenderunt. Fuit homo missus à Deo cui nomen erat Iohannes. Hic vēnit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum. non erat ille lux: sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera quæ illuminat omnē ho
▷.5. Hebr.11.a. minem venientem in ▷hunc' mundum. in
B mundo erat, & mundus ‖ per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria vēnit: & sui eum non receperunt. quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. qui non ex sanguinibus, neque ex volun
Matth.1.c. Lucæ.2.d. tate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. ‖ Et verbum caro factum est: & habitauit in nobis (& vidimus gloriam eius, gloriā quasi vnigeniti à Patre) plenum gratiæ & veritatis. Iohannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens, Hic erat quem dixi, Qui post me vēturus est, ante me factus est: quia prior me erat. ‖ Et de plenitu- 1.Tim.6.d.
dine eius nos omnes accepimus: & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.
‖ Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Fi- C
lius qui est in sinu Patris ipse enarrauit. Et 1.Ioan.4.c 1.Tim.6.c.
hoc est testimonium Iohannis, quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & Leuitas ad eum: vt interrogarent eum, Tu quis es? Et confessus est, & non negauit: & cōfessus est, Quia nō sum ego Christus. Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, Nō sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei, Quis es, vt respōsum demus his qui miserunt nos? quid dicis de teipso? Ait, ‖ Ego vox clamantis in deserto, di Isaiæ.40.a
rigite viam Domini, sicut dixit Isaias pro- Matth.3.a. Marci.1.a.
pheta, Et qui missi fuerant, erāt ex Pharisæis. Lucæ.3.a.
Et interrogauerunt eū, & dixerunt ei, Quid ergo baptizas, si tu nō es Christus, neque Elias, neq; propheta? Respondit eis Iohannes, D
dicēs, Ego baptizo in aqua: medius autē vestrū stetit quē vos nescitis. ‖ Ipse est qui post Matth.3.c.
me vēturus est, qui ante me factus est: cuius Marci.1.b.
ego nō sum dignus vt soluam eius corigiam calceamenti. Hæc in Bethania facta sunt trās Lucæ.3.c.
Iordanem: vbi erat Iohannes baptizans. "Al- Act.1.a.2.a 1.c.19.a.
tera die vidit' Iohannes Iesum venientem ad "Postera die
se, & ait, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit "pec- videt.3.
catum' mundi. Hic est de quo dixi, Post me "peccata.
venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat. & ego nesciebā eū, sed vt manifestetur "in Israel', propterea veni ego in aqua ba "Israelē
ptizans. Et testimonium perhibuit Iohānes, dicens, ‖ Quia vidi Spiritum descendentem E
quasi columbam de cœlo, & mansit super eū. Matth.3.d.
Et ego nesciebā eum: sed qui misit me bap- Marci.1.b. Lucæ.3.d.
tizare in aqua, ille mihi dixit. Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spirtu san.cto. Et ego vidi: & testimoniū perhibui quia hic est Filius Dei. Altera die iterum stabat Iohannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciēs Iesum ambulantem, dicit, Ecce agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus & videns eos sequentes se, dicit eis, quid quæritis? Qui dixerunt ei, Rabbi (quod dicitur

interpretatum, magiſter) vbi habitas? Dicit
eis, Venite, & videte. Venerunt, & viderunt
F vbi maneret, & apud eum mãſerunt die illo:
hora autem erat quaſi decima. Erat autẽ An
dreas frater Simônis Petri vnus ex duobus
qui audierant à Iohanne, & ſecuti fuerant
eum. Inuenit hic primum, fratrẽ ſuum Simô
nem, & dicit ei, Inuenimus Meſsiã, quod eſt
interpretatum, Chriſtus. Et adduxit eum ad
Ieſum, Intuitus aũt eum Ieſus, dixit, Tu es
*Iohanna Simon filius 'Iona' : tu vocaberis Cephas,
quod interpretatur Petrus. In craſtinum vo-
luit exire in Galilæã: & inuenit Philippum.
Et dicit ei Ieſus, Sequere me. Erat aũt Philip
pus à Bethſaida, ciuitate Andreæ & Petri. In
uenit Philippus Nathanael, & dicit ei, Quẽ
Gen.49.b ‖ſcripſit Moyſes in lege & ‖Prophetæ: inueni
Deut.18.c. mus Ieſum filium Ioſeph, à Nazareth. Et di-
Iſai. 40.c. xit ei Nathanael, A Nazareth poteſt aliquid
45.b. G boni eſſe? Dicit ei Philippus, Veni, & vide.
Iere. 23.a. Vidit Ieſus Nathanael venientem ad ſe: & di
Eze. 34.f. cit de eo, Ecce verè Iſraelita in quo dolus nõ
37.f. eſt. Dicit ei Nathanael, Vnde me noſti? Reſ-
Daniel.9.f pondit Ieſus, & dixit ei, Priuſquam te Philip
pus vocaret, cum eſſes ſub ficu vidi te. Reſ-
pondit ei Nathanael, & ait, Rabbi, tu es filius
Dei, tu es rex Iſrael. Reſpondit Ieſus, & dixit
ei, Quia dixi tibi, Vidi te ſub ficu, credis: ma-
ius his videbis. Et dicit ei, Amen, amen dico
*ammodo.1. vobis, *videbitis cœlum apertum, & ‖Ange-
Matt.24.c. los Dei aſcendentes & deſcendentes, ſupra
28.d. Filium hominis.

S. Ieſus ad nuptias inuitatus aquam in vinum conuertit, & à Capharnaum veniens Ieroſolymam eijcit de templo negociatores, ac ſigno à Iudæis petito, dicit, Soluite tẽplum hoc etc. multi propter ſigna crediderũt, in nomine Ie ſu, quibus ipſe non ſe credebat.

CAP. II.

A ET die tertia nuptiæ factæ ſunt in Cana
Galilææ: & erat mater Ieſu ibi, vocatus
eſt autẽ & Ieſus, & diſcipuli eius ad
nuptias. Et deficiẽte vino dicit mater Ieſu ad
eum, Vinũ non habent. Et dicit ei Ieſus, Quid
mihi & tibi eſt mulier? nondum venit hora
mea. Dicit mater eius miniſtris, Quodcunq;
dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapi-
deæ hydriæ ſex poſitæ ſecundum purificatio-
nẽ Iudæorum, capientes ſingulæ metrẽtas bi
nas vel ternas. Dicit eis Ieſus, Implete hydri-
as aqua. Et impleuerunt eas vſq; ad ſummũ.
B Et dicit eis Ieſus, Haurite nunc, & ferte archi-
triclino. Et tulerũt. Vt aũt guſtauit architri-
clinus aquã vinum factã, & non ſciebat vnde
eſſet, miniſtri aũt ſciebãt qui hauſeranta quã:
vocat ſpõſum architriclinus, & dicit ei, Om-
nis homo primùm bonum vinum ponit: &
cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius
eſt. Tu autẽ ſeruaſti bonum vinum vſq; ad-
huc. Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in Ca
na Galilææ: & manifeſtauit gloriã ſuam, &
crediderunt in eum diſcipuli eius. Poſt hoc
deſcendit Capharnaum ipſe & mater eius, &
fratres eius, & diſcipuli eius: & ibi mãſerunt
nõ multis diebus. Et propè erat Paſcha Iu- C
dæorum, & aſcendit Ieſus Ieroſolymã: & in-
uênit in tẽplo vendẽtes boues & oues & co-
lumbas, & numularios ſedentes. Et cum feciſ
ſet quaſi flagellum de funiculis, omnes eiecit
de tẽplo, oues quoq; & boues, & numulario-
rum effudit æs, & mẽſas ſubuertit. Et his qui
columbas vendebãt, dixit, Auferte iſta hinc,
& nolite facere domum Patris mei, domum
negotiationis. Recordati ſunt verò diſcipuli
eius quia ſcriptum eſt, ‖Zelus domus tuæ co Pſal.68.b.
mêdit me. Reſpõderunt ergo Iudæi, & dixe- D
runt ei, Quod ſignũ oſtendis nobis quia hæc
facis? Reſpõdit Ieſus, & dixit eis, ‖Soluite tẽ- Matt.26.f.
plum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. 27.c.
Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & ſex an Marci.14.f
nis ædificatum eſt tẽplum hoc, & tu in tri- 15.c.
bus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat
de templo corporis ſui. Cum ergo reſurrexiſ
ſet à mortuis, recordati ſunt diſcipuli eius Pſal.3.b.
quia hoc dicebat, ‖& crediderunt ſcripturæ, 56.c.
& ſermoni quem dixit Ieſus. Cum autem eſ-
ſet Ieroſolymis in Paſcha in die feſto, multi
crediderunt in nomine eius, videntes ſigna ei-
us quæ faciebat. Ipſe autem Ieſus non crede
bat ſemetipſum eis, eo quòd ipſe noſſet om-
nes, & quia opus ei non erat vt quis teſtimo-
nium perhiberet de homine: ipſe enim ſcie-
bat quid eſſet in homine.

S. Nicodemum nocte edocet de renaſcẽdo ex aqua & ſpiritu, ac de ſui inſtar ænei ſerpentis exaltatione, quódque Deus filium ſuum miſit ad ſaluandum mundum: facta quæſtione de purificatione, Iohannes ſuis diſcipulis de Chriſto murmurantibus, laudat ipſum, dicens illum creſcere oportere, ſe autẽ minui, & quod Pater omnia dederit in manu eius: vt qui in eum credit habeat vitã æternã, qui verò non credit maneat ira Dei ſuper eum.

CAP. III.

ERat aũt homo ex Phariſæis, Nicodêmus A
nomine, princeps Iudæorũ. Hic vênit
ad Ieſum nocte, & dixit ei, Rabbi, ſci-
mus quia à Deo veniſti magiſter. nemo enim
poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fue-
rit Deus cũ eo. Reſpõdit Ieſus, & dixit ei, Amẽ,
amen dico tibi, niſi quis 'natus' fuerit denuó, *renatus
non poteſt videre regnum Dei. Dicit ad eum
Nicodêmus, Quomodo poteſt homo naſci
cũ ſit ſenex? nũquid poteſt in ventrem matris
ſuæ iterum introire & 'naſci'? Reſpõdit Ieſus, *renaſci
Amen, amẽ dico tibi, niſi quis renatus fuerit

ex

sancto, ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod natũ est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Nõ
B mireris quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuò. Spiritus vbi vult spirat: & vocẽ eius audis, ‖sed nescis vnde veniat *& quò vadat: sic
Psal. 134.a *aut est omnis qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodêmus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei, Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen, amen dico tibi quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis & non creditis: quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui
Num.21.c. est in cœlo. ‖Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet Filium ho-
1.Ioan.4.b minis: vt omnis qui credit in ipso, nõ pereat, sed habeat vitam æternam. ‖Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum
C daret: vt omnis qui credit in eum, nõ pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundũ vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur. qui autem non
*credit credit, iam iudicatus est: quia non *credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iu-
Supra.1.a. dicium: quia ‖lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis
* *mala.5. enim qui *malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt nõ arguantur opera eius. qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Post hæc vênit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram: & illic demorabatur cum eis, &
Infra.4.a. ‖baptizabat. Erat autẽ & Iohannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erãt illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Iohannes in carcerẽ. Facta est autem quæstio ex discipulis Iohannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Iohannẽ, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum
Supr.1.d.e trans Iordanem, cui tu ‖testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad
D eum. Respondit Iohannes, & dixit, Non potest homo accipere quicquã, nisi fuerit ei datum de cœlo. Ipsi vos mihi testimoniũ per-
Supra.1.c. hibetis ‖quòd dixerim, Nõ sum ego Christus: sed quia missus sum ante illũ. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem spõsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. Illũ oportet crescere: me aũt minui. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: & testimonium eius nemo accipit. Qui *accepit eius testimoniũ, ‖si-
*autem Roma.3.a. gnauit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. nõ enim ad mẽsurã dat Deus spiritum. Pater diligit Filium: & omnia dedit in manu eius. ‖Qui credit in
1.Ioan.5.b Filium, habet vitam æternã: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

S. Iesus cum muliere samaritana loquitur de aqua viua & adorando Deo in spiritu, manifestans ei se esse Messiã promissum: & discipulis dicit se cibũ habere quẽ illi nesciunt, nempe Patris obedientiã: de messe & metente ac semi nãte: multi Samaritanorũ credunt in eum: filiũ reguli sanitati restituit. CAP. IIII.

A VT ergo cognouit Iesus quia audierũt Pharisæi quòd Iesus plures discipulos facit, &‖baptizat, quàm Iohannes
Supra.3.c. (quanquã Iesus nõ baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæã, & abijt iterum in Galilæã. oportebat autem eum transire per Samariam.
‖Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dici-
Gene.33.d Iosu.24.g. tur Sichar: iuxta prædium quod dedit Iacob, Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic, supra fontem. Hora *erat quasi sexta. Venit mu-
*autem lier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus, Da mihi bibere, discipuli enim eius abierant in ciuitatẽ vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa samaritana, Quomodo tu, Iudæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier samaritana? non enim coütuntur Iudæi Samari
B tanis. Respondit Iesus, & dixit ei, Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquã viuam. Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquã viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Respõdit Iesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed aqua quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier, Domine, da mihi hanc aquã: vt non sitiam, neque veniam huc haurire. Di
C cit ei Iesus, Vade, voca virũ tuum, & veni huc, Respondit mulier, & dixit. Non habeo virum. Dicit ei Iesus, Bene dixisti, Quia non habeo virum. quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus vir. hoc verè dixisti. Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adora
Deut.12.a. uerunt: & vos dicitis quia ‖Ierosolymis est locus vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi quia veniet hora quando neq;

in monte hoc, neq; in Ieroſolymis adorabi-
4.Reg.17. tis Patrẽ. ‖Vos adoratis quod neſcitis: nos a-
l.g. doramus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis
eſt. Sed venit hora & nunc eſt, quãdo veri a-
doratores adorabũt Patrẽ in ſpiritu & verita
te. Nã & Pater tales quærit, qui adorẽt eum.
2.Cori.3.d ‖Spiritus eſt Deus: & eos qui adorant eum,
in ſpiritu & veritate oportet adorare. Dicit
D ei mulier, Scio quia Meſsias vênit, qui dici-
tur Chriſtus. cum ergo venerit, ille nobis an-
nuntiabit omnia. Dicit ei Ieſus, Ego ſum qui
loquor tecum. Et cõtinuò venerunt diſcipu-
li eius: & mirabantur quia cum muliere lo-
quebatur, nemo tamẽ dixit, Quid quæris, aut
quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriã
ſuam mulier: & abijt in ciuitatem, & dicit il-
lis hominibus, Venite, & videte hominẽ qui
dixit mihi omnia quæcunq; feci. nũquid ip-
ſe eſt Chriſtus? Exierunt ergo de ciuitate, &
veniebant ad eum. Interea rogabant eum diſ
cipuli, dicentes Rabbi, manduca. Ille autẽ di-
xit eis, Ego cibum habeo manducare quẽ vos
neſcitis. Dicebant ergo diſcipuli adinuicem,
Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit
E eis Ieſus, Meus cibus eſt vt faciam voluntа-
tem eius qui miſit me, vt perficiã opus eius.
Nônne vos dicitis quòd adhuc quatuor men
ſes ſunt, & meſsis vênit? Ecce dico vobis, le-
uate oculos veſtros, & videte regiones, quia
Matt.10.a. albæ ſunt iam ad ‖meſſem. Et qui metit, mer-
Lucæ.9.d. cedem accipit, & congregat fructum in vitã
æternã: vt & qui ſeminat, ſimul gaudeat &
qui metit. in hoc enim eſt verbũ verum: quia
alius eſt qui ſeminat, & alius eſt ‖qui metit. E-
go miſi vos metere quod vos non laboraſtis:
alij laborauerũt, & vos in labores eorum in-
troiſtis. Ex ciuitate autem illa multi credide
runt in eum Samaritanorum, propter verbũ
F mulieris teſtimonium perhibentis, Quia di-
xit mihi omnia quæcunq; feci. Cum veniſ-
ſent ergo ad illũ Samaritani, rogauerũt eum
vt ibi maneret. Et mãſit ibi duos dies. Et mul
tò plures crediderunt propter ſermonẽ eius.
Et mulieri dicebant, Quia iam non propter
tuã loquelã credimus. ipſi enim audiuimus
& ſcimus quia hic eſt verè Saluator mundi.
Poſt duos autẽ dies exijt inde: & abijt in Ga-
Matt.13.g. lilæam. Ipſe enim Ieſus ‖teſtimonium perhi-
Marci.6.a. buit quia Propheta in ſua patria honorem
nõ habet. Cum ergo veniſſet in Galilæã, ‖ex-
Lucæ.4.c. ceperunt eum Galilæi, cum omnia vidiſſent
Matt.4.b. quæ fecerat Ieroſolymis in die feſto: & ipſi
Marci.1.b. enim venerant ad diem feſtum. Vênit ergo i-
Lucæ.4.c. terum in Cana Galilææ, vbi fecit ‖aquam vi-
Supr.2.a.b num. Et erat quidã regulus cuius filius infir-
mabatur, Capharnaũ. Hic cum audiſſet quia
Ieſus adueniret à Iudæa in Galilæm, abijt ad
eum: & rogabat eum vt deſcẽderet & ſanaret
filium eius. incipiebat enim mori. Dixit er- G
go Ieſus ad eum, Niſi ſigna & prodigia vide-
ritis, non 'creditis'. Dicit ad eum regulus, Do 'credetis.'
mine, deſcende prius quam moriatur filius
meus. Dicit ei Ieſus, Vade, filius tuus viuit.
Credidit homo ſermoni quem dixit ei Ieſus,
& ibat. Iam autem eo deſcendente, ſerui oc-
currerunt ei: & nuntiauerunt dicentes quia
filius eius viueret. Interrogabat ergo horam
ab eis in qua melius habuerit. Et dixerunt ei,
Quia heri horá ſeptima reliquit eum febris.
Cognouit ergo pater quia illa hora erat in
qua dixit ei Ieſus, Filius tuus viuit. & credi-
dit ipſe & domus eius tota. Hoc iterum ſe-
cũdum ſignum fecit Ieſus, cum veniſſet à Iu
dæa in Galilæam.

*S. Ieſus ad piſcinam ſanato ægroto qui. 38. an-
nis languerat iubet ſabbatho tollere grabâtũ:
& Iudæis id calumniantibus reſpondet ſe o-
mnia ſua ſimul cum patre operari, mortuoſq;
viuicare, ac iudicem ab illo conſtitutũ eſſe om-
nium, cui & Iohannes & propria opera ac
Pater, imo & Moyſes ipſe teſtimonium per-
hibent.*

CAP. V.

POſt hæc erat ‖dies feſtus Iudæorum, & A
‖aſcendit Ieſus Ieroſolymam. Eſt autẽ Leui.23.c.
Deut.16.c
Ieroſolymis ſuper Probatica, piſcina
quæ cognominatur Hebraicè Beth-ſaida,
quinq; porticus habens. In his iacebat mul-
titudo magna languentium, cæcorum, clau-
dorum, aridorum, expectãtium aquæ motũ.
Angelus autem Domini deſcendebat ſecun-
dum tempus in piſcinã: & mouebatur aqua.
Et qui prior deſcendiſſet in piſcinã poſt mo
tionem aquæ, ſanus fiebat à quacunq; detine
batur infirmitate. Erat autem quidam homo
ibi triginta & octo annos habens in infirmi-
tate ſua. Hunc cum vidiſſet Ieſus iacentem,
& cognouiſſet quia iam multum tempus ha-
beret: dicit ei, Vis ſanus fieri? Reſpõdit ei lan- B
guidus, Domine, hominẽ non habeo, vt cum
turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinã: dum
venio enim ego, alius ante me deſcendit. Di
cit ei Ieſus, Surge, tolle grabatũ tuum, & am-
bula. Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille: &
ſuſtulit grabâtum ſuum, & ambulabat. Erat
autem ſabbathum in die illo. Dicebant ergo
Iudæi, illi qui ſanatus fuerat, Sabbathum eſt,
‖non licet tibi tollere grabathum tuum. Reſ- Iere.17.c
pondit eis, Qui me ſanum fecit, ille mihi di-
xit, Tolle grabatum tuum, & ambula. Inter-
rogauerũt ergo eum, Quis eſt ille homo qui
dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula?
Is autem qui ſanus fuerat effectus, neſciebat
quis eſſet. Ieſus enim declinauit à turba cõ-
ſtituta in loco. Poſtea inuenit eum Ieſus
in templo, & dixit illi, Ecce ſanus factus es,
iam

iam noli peccare,ne deterius tibi aliquid cõtingat. Abijt ille homo: & nuntiauit Iudæis quia Iesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequebãtur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbatho. Iesus autem respondit eis,Pater meus vsque modò operatur: & ego operor.Propterea ergo magis quærebãt eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat sabbathum,sed & patrem suum dicebat Deũ, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Iesus,& dixit eis,Amen,amen dico vobis,nõ potest Filius à se facere quicquam,nisi quod viderit Patrem facientem. quæcunque enim
D ille fecerit,hæc & Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium,& omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maior his demonstrabit ei opera,vt vos miremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat:sic & Filius quos vult viuificat.Neq; enim Pater iudicat quenquam:sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.qui non honorificat Filium non honorificat Patrem qui misit illum. Amen, amen dico vobis quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æ-
"transijt.7. ternam.& in iudicium non venit: sed 'transiet',à morte in vitam.Amen,amen dico vobis quia venit hora & nunc est,quando mortui audient vocem Fili Dei:& qui audierint,
E viuent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso:sic dedit & Filio habere vitam in semetipso:& potestatẽ dedit ei etiam iudicium facere,quia Filius hominis est.Nolite mirari hoc quia vẽnit hora in qua oẽs qui in monu
*filij Dei mentis sunt,audient vocẽ'eius'.& procedent
Matt.25.d ‖qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt,in resurrectionem iudicij. Nõ possum ego à meipso facere quicquam.Sicut audio,iudico: & iudicium meũ, iustum est.quia nõ quæro voluntatem meã, sed voluntatem eius qui misit me. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimoniũ
Matt.3.d. meum non est verum.‖Alius est qui testimonium perhibet de me: & scio quia verum est
*eius testimonium*quod perhibet de me.‖Vos mi
F sistis ad Iohannẽ: & testimonium perhibuit
Supra.1.c. veritati.Ego autem non ab homine testimonium accipio:sed hæc dico vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardẽs & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius.Ego aũt habeo testimonium maius Iohanne.Opera enim quæ dedit Pater vt perficiã ea ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibẽt de me quia Pater misit me.& qui misit me Pa
Matth.3.d 17.a. ter,‖ipse testimonium perhibuit de me.neq;
Deu.4.b.c vocẽ eius vnquam audistis,neq; ‖speciem eius vidistis. & verbum eius non habetis in vobis manens:quia quem misit ille,huic vos non creditis.Scrutamini scripturas,quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere:& illæ sunt quæ testimonium perhibent de me: & G
non vultis venire ad me vt vitam habeatis, Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei,& non"accipitis'me: si alius venerit in "accepistis
nomine suo,illum accipietis.Quomodo vos potestis credere,qui gloriam abinuicem accipitis:&‖gloriã quæ à solo Deo est,non quæ- 1.Cor.4.a
ritis?Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem.est qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi crederetis forsitã & mihi.de me enim Gene.3.c.
‖ille scripsit.Si autem illius literis non credi- 22.d.49.b
tis:quomodo verbis meis credetis? Deut.18.c

S. Quinque panibus & duobus piscibus satiat quinque virorum millia: fugit volentes ipsum facere regem: super mare ad discipulos vento agitatos ambulat: de pane cœlesti docet, quodq; ipse sit panis vitæ, & caro eius cibus quem oporteat manducare, sanguisq; eius potus quem oporteat bibere: quidam discipuli offensi eius sermone deserunt ipsum, Apostoli autem cum eo permanent, quorum tamen vnum dicit esse diabolum. CAP. VI.

POst hæc abijt Iesus trãs mare‖Galilææ, A
quod est Tyberiadis: & sequebatur eũ Matt.14.b
multitudo magna,quia videbant signa Marc.6.c.
Lucæ.9.b
quæ faciebat super his qui infirmabãtur. Subijt ergo in mõtem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis, Erat autẽ proximum Pascha,
‖dies festus Iudæorũ. Cum subleuasset ergo Leuit.23.a
oculos Iesus, & vidisset quia multitudo ma- Deut.16.a
xima venit ad eum, dicit ad Philippum,Vnde ememus panes,vt manducent hi?Hoc autem dicebat tentans eum. ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis,vt vnusquisq; modicum quid accipiat.Dicit ei vnus ex discipulis eius,Andreas, frater Simõnis Petri, Est puer vnus hic qui habet quinq; panes ordeaceos,& duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos?Dicit ergo Ie B
sus,Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco.Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. Accepit ergo Iesus panes: & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. similiter & ex piscibus quantum volebant. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis, Colligite quæ superauerunt fragmenta,ne pereant.Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis, *quæ superfuerunt his qui manduca- *& duobus piscibus
uerãt.Illi ergo homines cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est

verè

verè propheta qui venturus est in mundum.
Matt.14.c Marci.6.f. ‖Iesus ergo cum cognouisset quia venturi essent vt raperent eum,& facerent eum regē, fugit iterum in montem ipse solus. Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. Et cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum. & tenebræ iam factæ erāt: & non venerat ad eos Iesus. Mare autem, vento magno flante, exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinq; aut triginta, vident Iesum ambulantē super mare, & proximum naui fieri, & timuerunt. Ille autem dicit eis, Ego sum, nolite timere. C Voluerūt ergo accipere eum in nauim: & statim nauis fuit ad terram quam ibant. Altera die, turba quæ stabat trans mare vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abijssent: aliæ verò superuenerunt naues à Tiberiade iuxta locum vbi manducauerant panem, gratias "agente Domino'. Cum ergo vidisset turba quia Iesus non esset ibi, neq; discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quærentes Iesum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus, & dixit, Amen, amen dico vobis, quæritis me nō quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quē Filius hominis dabit vobis. hūc enim Pater ‖signauit Deus. Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit eis, ‖Hoc est opus D Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est, ‖Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus, Amen, amen dico vobis, nō Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panē de cœlo verum. Panis enim Dei est qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autē eis Iesus, ‖Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, nō esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam. Sed dixi vobis quia & vidistis me, & non creditis. Omne quod dat mihi pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me non eijciam foras. quia descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatē eius qui misit me. Hæc est enim voluntas eius qui misit me, Patris: vt omne quod dedit mihi nō perdam ex eo, sed resuscitē illud in nouissimo die. Hæc est autē voluntas Patris mei qui misit me: vt omnis qui videt filiū, & credit in eum, habeat vitā æternā, & ego resuscitabo eum in nouis- E simo die. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis *qui de cœlo descendi: & dicebāt, ‖Nōne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrē & matrē? Quomodo ergo dicit hic, Quia de cœlo descendi? Respōdit ergo Iesus, & dixit eis, Nolite murmurare inuicem. nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissmo die. Est scriptū in Prophetis, ‖Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit: venit ad me. Non quia Patrē vidit quisquā, ‖nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrē. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitā æternā. Ego sum panis vitæ. Patres vestri ‖manducauerunt mānа in deserto: & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendēs: vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Siquis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis F quē ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Litigabant ergo Iudæi adinuicem, dicentes, Quomodo potest hic nobis carnē suam dare ad manducandū? Dixit ergo eis Iesus, Amē, amen dico vobis, nisi manducaueritis carnē Filij hominis, & biberitis eius sanguinē, non habebitis vitā in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinē, habet vitā æternā: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. ‖Caro enim mea, verè est cibus, & sanguis meus, verè est potus. qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuēs Pater & ego viuo propter Patrē: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis qui de cœlo descendit. Nō sicut manducauerunt patres vestri mānа: & mortui sunt. Qui maducat hunc panem, viuet in æternū. Hæc dixit in synagóga docēs, in Capharnaū. Multi G ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciēs autē Iesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis. Hoc vos scādalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ‖Vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquā. verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credūt. Sciebat enim ab initio Iesus qui essent nō credētes, & quis traditurus esset eū. Et dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datū à Patre meo. Ex hoc multi discipulorū eius abierunt retrò: & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nūquid & vos vultis abire? ‖Respōdit ergo ei Simō Petrus, Domine

*agentes Deo.

Supra.1.e. Matth.3.d. 17.a. 1.Ioan.3.d.

Exod.16.c Num.11.b. Psal.67.c. Sapi.16.c.

Eccl.24.c.

Exod.16.c

1.Cor.11.f.

Supra.3.b.

Matt.16.c.

Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. & nos credimus & cognouimus quia tu es Christus filius Dei. Respondit eis Iesus, Nónne ego vos duodecim elegi: & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem Iudam Simônis Iscariótem: hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.

S. *Ad Scenopegiæ festum quasi in occulto ascendens cõuincit de ipsius doctrina Iudæos, quòd ipsum iniustè calumniarentur de curato homine sabbatho: sitiẽtes ad se vocat: & de ipso turba variè loquitur: ministri qui ad eum apprehendendum missi erant, audita eius prædicatione collaudant ipsum, sed & Nicodemus eum defendens, malè audit à pontificibus & Pharisæis.*

CAP. VII.

A POst hæc* ambulabat Iesus in 'Galilæam', non enim volebat in 'Iudæã'ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat aũt in proximo dies festus Iudæorum, ‖Scenopegia. Dixerunt aũt ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palâm esse. si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neq; enim fratres eius credebant in eum. Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nondum áduenit: tempus autem vestrum semper est paratum. Nõ potest mundus odisse vos. me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo quòd opera eius B mala sunt. Vos ascendite ad diem festũ hunc. ego* "nõ ascendo' ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cum dixisset, ipse mãsit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto. Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebãt, Vbi est ille? Et murmur multus erat in turba de eo. Quidã enim dicebãt, Quia bonus est. Alij autem dicebãt, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palã loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. Iã autem die festo mediãte, ascendit Iesus in templum & docebat. Et mirabãtur Iudæi, dicẽtes, Quo- C modo hic literas scit cum nõ didicerit? Respõdit eis Iesus, & dixit, Mea doctrina, non est mea, sed eius qui misit me. Siquis voluerit voluntatem eius facere: cognoscet de doctrina, vtrũ ex Deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriã propriã quærit. qui autem quærit gloriã eius qui misit eum: hic verax est, & iniustitia in illo nõ est. Nónne Moyses ‖dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? ‖ Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit, Dæmonium habes: quis te quærit interficere? Respondit Iesus, & dixit eis, Vnum opus feci: & omnes miramini propterea Moyses ‖ dedit vobis circuncisionem: non quia ex Moyse est, sed ex ‖patribus, & in sabbatho circunciditis homi- nem. Si circuncisionem accipit homo in sabbatho, vt non soluatur lex Moysi: mihi in- D dignamini quia totum hominem sanum feci in sabbatho? ‖Nolite iudicare secundum faciem: sed iustum iudicium iudicate. Dicebãt ergo quidam ex Ierosolymis, Nónne hic est quem quærunt interficere? Et ecce, palàm loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerũt principes quia hic est Christus? Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in templo docẽs, & dicens, Et me scitis, & vnde sim scitis. & à meipso nõ veni, sed est verus qui misit me quem vos nescitis Ego scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit. Quærebãt ergo eum apprehendere: & E nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet quã quæ hic facit? Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt principes *& Pharisæi ministros vt apprehenderent eum. Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum qui me misit. ‖Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire, Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos. Quo hic iturus est, quia nõ inueniemus eum? nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? Quis est hic sermo quem dixit quæretis me, & nõ inuenietis: & vbi sum ego vos non potestis venire? In nouissimo F autem die ‖magno festiuitatis stabat Iesus: & clamabat, dicens, Siquis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me ‖sicut dicit scriptura: ‖flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. (Hoc autem dixit de Spiritu quem acceptu- ri erant credentes in eum. nondum enim erat Spiritus ▷'datus': quia Iesus nondum erat glorificatus.) Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius, dicebat, Hic est verè propheta. Alij dicebant, Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Nunquid à Galilæa venit Christus? Nónne ‖scriptura dicit quia ex semine Dauid, & de Beth-léhem castello G vbi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidã autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices & Pharisæos. Et dixerunt eis illi, Quare nõ adduxistis illum? Responderunt ministri, Nunquam sic locutus est homo*, Respon- derunt

*autem *Galilæa *Iudæa. 2.

Leui. 23.f.

*autem *nondum ascendam. 3.

Exo. 20.a. Supra. 5.c.

Leuit. 12.a

Gene. 17.b

Deut. 1.c.

*sacerdotes 1.

Infr. 13.d.

Leuit. 23.f

Deut. 18.c d. Ioel. 2.g. Acto. 2.c.

▷.1. *sanctus. 4.

Mich. 5.a. Matth. 2.a.

*loquitur.

derunt ergo eis Pharisæi, Nunquid & vos seducti estis? Nunquid ex principibus aliquis credidit in eũ, aut ex Pharisæis? sed turba hæc quæ nõ nouit legẽ, maledicti sunt. Dixit Nicodêmus ad eos, ‖ille qui vênit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis, Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & ‖cognouerit quid faciat? Respondérunt, & dixerunt ei, Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare*, & vide quia à Galilæa propheta nõ *surgit'. Et reuersi sunt vnusquisq; in domũ suã.

Supra. 3. a

Deut. 17. b 19. d.

*scripturas *surrexit. 1.

S. *Mulierẽ in adulterio deprehensam, scribẽs in terra absoluit ab accusatoribus: dicit se lucem mũdi, & Pharisæos in peccato suo morituros: qui etiã verè sint eius discipuli, quiue serui aut liberi: dicit illos non ex Deo neq; ex Abraham sed ex patre diabolo esse, qui veritatẽ dicenti non crederent: blasphemantibus dicit se dæmonium non habere, sed Patrem honorificare, & antequam Abraham fieret se esse: volentibúsque eum lapidare, auferens sui prospectum exit de templo.* CAP. VIII.

A IEsus autem perrexit in montem Oliueti: & diluculo iterum venit in templũ, & omnis populus vênit ad eum, & sedẽs docebat eos. Adducunt autem Scribæ & Pharisæi mulierẽ in adulterio deprehensam: & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hæc mulier modò deprehẽsa est in adulterio. ‖In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autẽ dicebant tentantes eum: vt possent accusare eum. Iesus autẽ inclinãs se deorsum, digito scribebat in terra. Cum ergo perseuerarẽt interrogãtes eum: erexit se, & dixit eis, ‖Qui sine peccato est vestrum, primus in illã lapidẽ mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audientes autem*, vnus post vnum exibant, incipientes à senioribus: & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigẽs autẽ se Iesus, dixit ei, Mulier vbi sunt qui te accusabãt? nemo te cõdemnauit? Quæ dixit, Nemo Domine. Dixit autẽ Iesus, Nec ego te cõdemnabo. Vade, & iam amplius noli peccare. Iterum ergo locutus est ei Iesus,

Leuit. 20. a

Deut. 17. b

*hæc

B dicẽs, ‖Ego sum lux mundi. qui sequitur me, non *ambulat' in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo ei Pharisæi. Tu de teipso testimonium perhibes: testimoniũ tuum non est verum. Respondit Iesus, & dixit eis, Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum: quia scio vnde veni, & quò vado: vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado. Vos secundum carnẽ, iudicatis: ego nõ iudico quenquam. & si iudico ego, iudicium meum verum est: quia solus nõ sum, sed ego & qui misit me Pater. Et in lege vestra scriptum est, ‖quia duorum hominum testimonium verũ est. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso: & testimonium perhibet de me qui misit me, Pater. Dicebant ergo ei, Vbi est pater tuus? Respondit Iesus, Neque me scitis, neq; Patrem meum. si me sciretis: forsitan & Patrem meum sciretis. Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia necdũ venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis Iesus, Ego vado: & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quò ego vado, vos non potestis venire? Dicebant ergo Iudæi, Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis, Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis: ego nõ sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. si enim nõ credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebãt ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Iesus, Principium *qui' & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare. sed qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt quia patrẽ *eis' dicebat Deum. Dixit ergo eis Iesus, Cum exaltaueritis filiũ hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor, & qui me misit, mecum est: & nõ reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei, Iudæos, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt. ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis: Respondit eis Iesus, Amen, amen dico vobis quia ‖omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. seruus autem non manet in domo in æternum: filius manet in æternũ. si ergo vos filius liberauerit: verè liberi eritis. Scio quia filij Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem, loquor: & vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. Responderunt, & dixerunt ei, Pater noster, Abraham est. Dicit eis Iesus, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem, quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo, hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei, Nos ex fornicatione non sumus nati. vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus, Si Deus, pater vester esset: diligeretis vtiq; me. ego enim ex Deo processi, & veni: neq; enim à meipso veni, sed ille me misit? Quare loquelã meam

1. Ioan. 1. b *ambulabit 5.

Deut. 17. b 19. d. Matt. 18. b 2. Cor. 13. a Heb. 10. c.

C

*quia. 1. *quod. 1.

*eius Roma. 5. *a*

D

Roma. 6. e. 2. Pet. 2. d.

E

non

non cognoſcitis? Quia nõ poteſtis audire ſermonem meum. ‖ Vos ex patre diabolo eſtis: 1.Iohan.3.b
F & deſyderia patris veſtri vultis facere. ille, homicida erat ab initio, & in veritate nõ ſtetit: quia non eſt veritas in eo. cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater eius. Ego autem quia veritatem dico, nõ creditis mihi. Quis ex vobis "arguet' me de peccato? Si veritatem dico: quare vos nõ creditis mihi? ‖ Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Propterea vos nõ auditis, quia ex Deo non eſtis. Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nónne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu & dæmonium habes? Reſpondit Ieſus, Ego dæmonium non habeo: ſed honorifico Patrem meum, & vos inhonoraſtis me. Ego autem non quæro gloriam meam. eſt qui quærat, & iudicet. Amẽ, amen dico vobis, ſiquis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo Iudæi, Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abrahã mortuus eſt & Prophetæ: & tu dicis, Siquis ſermonẽ meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in æternum. G Nunquid tu maior es patre noſtro Abrahã, qui mortuus eſt? & Prophetæ mortui ſunt. Quem teipſum facis? Reſpondit Ieſus, Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt. eſt pater meus qui glorificat me, quẽ vos dicitis quia Deus veſter eſt: & non cognouiſtis eum, ego autem noui eum. Et ſi dixero quia non ſcio eum: ero ſimilis vobis, mendax. Sed ſcio eum, & ſermonem eius ſeruo. Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum: & vidit, & gauiſus eſt. Dixerũt ergo Iudæi ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abrahã vidiſti? Dixit eis Ieſus. Amẽ, amen dico vobis, antequã Abrahã fieret, ego ſum. Tulerunt ergo lapides vt iacerẽt in eum. Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit de templo.

S. Cæcũ à natiuitate ſabbatho illuminat, cuius miraculi gloriam Phariſæi multis technis laborant Chriſto detrahere: & quia is qui cæcus fuerat Chriſtum tuetur, extra ſynagógam eijcitur, ſed à Chriſto edoctus credit, & adorat ipſum, qui in iudicium ſe in mundum veniſſe ait.

CAP. IX.

A ET præteriens ▷ Ieſus' vidit hominẽ cæcum à natiuitate: & interrogauerunt ▷.8. eum diſcipuli eius, Rabbi, quis peccauit, hic, aut parẽtes eius, vt cæcus naſceretur? Reſpondit Ieſus, Neque hic peccauit, neque parẽtes eius, ſed vt manifeſtentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius qui miſit me, donec dies eſt: venit nox, quando nemo poteſt operari. quãdiu ſum in mũdo, lux ſum mundi. Hæc cum dixiſſet, expuit in terram, & fecit lutũ ex ſputo, & liniuit lutũ ſuper oculos eius, & dixit ei, Vade, laua in natatoria Silõe, quod interpretatur Miſſus. Abijt ergo, & lauit: & venit videns. Itaq; vicini & B
qui "viderant' eum prius quia mendicus erat, dicebant, Nónne hic eſt qui ſedebat, & mendicabat? Alij dicebant, Quia hic eſt. Alij aũt, Nequaquã, ſed ſimilis eſt ei. Ille verò dicebat, Quia ego ſum. Dicebant ergo ei, Quomodo aperti ſunt tibi oculi? Reſpondit, Ille homo qui dicitur Ieſus, lutũ fecit: & vnxit oculos meos. & dixit mihi, Vade ad natatoriã Silõe: & laua. Et abij, & laui, & vidi. Et dixerũt ei, Vbi eſt ille? Ait, Neſcio. Adducũt eum ad Phariſæos qui cæcus fuerat. Erat aũt ſabbathum quãdo lutum fecit Ieſus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabãt eum Phariſæi
quomodo vidiſſet. Ille autẽ dixit eis, Lutum C
mihi poſuit ſuper oculos, & laui: & video. Dicebant ergo ex Phariſæis quidã, Non eſt hic homo à Deo, qui ſabbathum non cuſtodit. Alij autem dicebãt, Quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna facere? Et ſchiſma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum, Tu, quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? ille autem dixit, Quia propheta eſt. Non crediderunt ergo Iudæi de illo quia cæcus fuiſſet & vidiſſet: donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerunt eos, dicentes, Hic eſt filius veſter, quem vos dicitis quia cæcus natus eſt? Quomodo ergo nunc videt? D
Reſponderunt eis parentes eius, & dixerunt, Scimus quia hic eſt filius noſter, & quia cæcus natus eſt: quomodo autem nunc videat neſcimus, aut quis eius aperuit oculos nos neſcimus. ipſum interrogate: ætatem habet, ipſe de ſe loquatur. Hæc dixerũt parẽtes eius, quoniã timebant Iudæos. Iam enim cõſpirauerant Iudæi, vt ſiquis eum cõfiteretur eſſe Chriſtum extra ſynagogam fieret, Propterea parẽtes eius dixerunt, Quia ætatem habet, ipſum interrogate. Vocauerunt ergo rurſum hominẽ qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, Da
gloriã Deo. nos ſcimus quia hic homo, pec- E
cator eſt. Dixit ergo eis ille, Si peccator eſt, ne ſcio: vnũ ſcio, quia cæcus cum eſſem, modò video. Dixerũt ergo illi, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Reſpondit eis. Dixi vobis iã, & audiſtis: quid iterũ vultis audire? nunquid & vos vultis diſcipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei: & dixerũt, Tu diſcipulus illius ſis: nos autẽ Moyſi diſcipuli ſumus. Nos ſcimus quia Moyſi locutus eſt Deus: hũc aũt neſcimus vnde ſit. Reſpõdit ille homo, & dixit eis, In hoc enim mirabile eſt quia vos F
neſcitis vnde ſit, & aperuit meos oculos. ſcimus aũt quia peccatores Deus nõ audit: ſed ſiquis Dei cultor eſt, & voluntatẽ eius facit, nunc exaudit. A ſæculo nõ eſt auditum quia

quis

quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam. Respon derunt, & dixerũt ei: In peccatis natus es totus: & tu doces nos? Et eiecerũt eũ foras. Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras: & cum
G inuenisset eum, dixit ei, Tu credis in filium Dei? Respõdit ille, & dixit, Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum: & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait, Credo Domine. Et prócidens adorauit eum. Et dixit ei Iesus, In iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant, & qui vident cæci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisæis qui cum ipso erant: & dixerunt ei, Nunquid & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus, Si cæci essetis, non haberetis peccatum. nunc verò dicitis, Quia videmus. Peccatum vestrum manet.

S. Christus verum describens pastorem & mercenarium dicit se ostium ouium & bonum pastorem, qui & alias habeat oues ad idem ouile adducendas: animam suam ponit vt iterum sumat eam: Iudæi lapidare ipsum volunt, quia se ad opera sua referens, dicebat vnum se esse cum patre, & filium Dei, quod tamen ostendit non esse blasphemiam. CAP. X.

A AMen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde: ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium: pastor est ouium. Huic ostiarius aperit: & oues vocem eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem nõ sequntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Iesus. Illi aũt non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus, Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostiũ
B ouiũ. Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones: sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium. Per me siquis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Fur nõ venit nisi vt furetur & mactet & perdat. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Ego sum Pastor bonus. ‖Bonus pastor animam suam dat pro o-
Isaiæ.40.c Ezc.34.f.g &.37.f. ▷.5. uibus ▷suis'. Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues. mercenarius autem fugit, quia mercenarius est: & nõ
C pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus: & cognosco meas, & cognoscunt me
Matt.11.d. meæ. ‖Sicut nouit me Pater, & ego agnosco ▷.5. Patrẽ: & animã meã pono pro ouibus ▷meis'.
Matt.28.d Marc.16.d ‖Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile & vnus Pastor. Propterea me diligit Pater: ‖quia ego pono animã meam, vt iterum sumam eam. ‖Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso. potestatem habeo ponendi eã: & potestatẽ habeo iterum sumendi eã. ‖Hoc mandatum accepi à Patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant aũt multi ex ipsis, Dæmonium habet & insanit: quid eum auditis? Alij dicebãt, Hæc verba nõ sunt dæmonium habẽtis. nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? Facta sunt aũt ‖Encænia in Ierosolymis: & hyems erat. & ambulabat Iesus in tẽplo, in porticu Salomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebãt ei, Quousq; animã nostrã tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. Respõdit eis Iesus, Loquor vobis: & nõ creditis. opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimoniũ perhibẽt de me: sed vos non creditis, quia nõ estis ex ouibus meis. *Oues meæ vocẽ meã audiũt: & ego cognosco eas, & sequuntur me. & ego vitã æternã do eis: & non peribunt in æternum, & nõ rapiet eas quisquã de manu mea. Pater meus ‖quod dedit mihi maius omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Sustulerunt *lapides Iudæi, vt lapidarent eum. Respõdit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudæi, De bono opere nõ lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Iesus, Nónne scriptum est in lege vestra, ‖quia Ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & nõ potest solui scriptura: quẽ Pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis Quia blasphemas, quia dixi filius Dei sum? Si nõ facio opera Patris mei: nolite credere mihi. Si aũt facio: & si mihi nõ vultis credere, operibus credite: vt cognoscatis & credatis quia Pater in me est, & ego in Patre. Quærebãt ergo eum apprehendere: & exiuit de manibus eorũ. Et abijt iterum trãs Iordanẽ in eum locum vbi erat Iohannes baptizans primùm: & mansit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Iohannes quidẽ signum fecit nullum. Omnia autem quæcunq; dixit Iohannes de hoc, vera erãt. Et multi crediderunt in eum.

Luc.24.g. Actu.15.b. 10.c. Galat.1.b. Ezec.37.f. Acto.13.g. Isaiæ.53.b Acto.2.d. E

1.Ma.4.f.g

*sicut dixi vobis.1.

F

*qui dedit mihi, maior. 1. *ergo iterũ. 4.

Psal. 81.b.

G

S. Iesus Lazarum quatuor diebus mortuũ resuscitat, præfatus multa cũ discipulis & cum Martha: quapropter dum propter hoc miraculum multi in Christũ crederent, põtifices & Pharisæi inito cõsilio statuerũt eum occidere, Caipha pontifice prophetante oportere Iesum

mori

mori ne totus populus periret: Ieſus autẽ ſecedit in ciuitatem Ephrem. CAP. XI.

A ERat autem quidam languẽs Lazarus à Bethania, de caſtello Mariæ & Marthæ "ſororis'eius. Maria autẽ erat ‖quæ vnxit Dominũ vnguẽto, & exterſit pedes eius capillis ſuis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miſerunt ergo ſorores eius ad eũ, ‖dicentes, Domine, ecce quẽ amas infirmatur. Audiens aũt Ieſus dixit eis, Infirmitas hæc nõ eſt ad mortem, ſed pro gloria Dei: vt glorificetur filius Dei per eam. Diligebat autem Ieſus Marthã, & ſororem eius Mariã, & Lazarum. Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mãſit in eodẽ loco duobus diebus, deinde poſt hæc dicit diſcipulis ſuis, Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei diſcipuli,

B Rabbi, nunc quærebãt te Iudæi lapidare: & iterum vadis illuc? Reſpondit Ieſus. Nónne duodecim ſunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, nõ offendit: quia lucẽ huius mundi videt. ſi autẽ ambulauerit in nocte, offendit: quia lux non eſt in eo. Hæc ait: & poſt "hæc' dicit eis, Lazarus amicus noſter dormit: ſed vado vt à ſomno excitem eũ. Dixerunt ergo diſcipuli eius, Domine, ſi dormit, ſaluus erit. Dixerat aũt Ieſus de morte eius: illi autem putauerunt quia de dormitione ſomni diceret. Tunc ergo Ieſus dixit eis manifeſtè, Lazarus mortuus eſt: & gaudeo propter vos vt credatis, quoniã non erã ibi. ſed eamus ad eũ. Dixit ergo Thomas qui dicitur

C Didymus, ad cõdiſcipulos, Eamus & nos, vt moriamur cum eo. Venit itaq; Ieſus: & inuẽnit eum quatuor dies iã in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Ieroſolymã quaſi ſtadijs quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Marthã & Mariã, vt conſolarentur eas de fratre ſuo. Martha ergo vt audiuit quia Ieſus venit occurrit illi: Maria autẽ domi ſedebat. Dixit ergo Martha ad Ieſum, Domine, ſi fuiſſes hîc, frater meus nõ fuiſſet mortuus. ſed & nũc ſcio quia quæcũque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Ieſus, Reſurget frater tuus. Dicit ei Martha, Scio quia reſurget ‖in reſurrectione, in nouiſsimo die. Dixit ei Ieſus, Ego ſum reſurrectio & vita: ‖qui credit in me: etiam ſi mortus fuerit, viuẽt. & omnis qui viuit, &

D credit in me: nõ morietur in æternum. Credis hoc? At illi, Vtique Domine, ego credidi quia tu es Chriſtus filius Dei "qui in▷hunc' mundũ veniſti. Et cum hæc dixiſſet, abijt, & vocauit Mariã ſororem ſuam ſilentio, dicẽs, Magiſter adeſt, & vocat te. Illa vt audiuit "ſurgit'citò, & venit ad eũ. nondum enim venerat Ieſus in caſtellum: ſed erat adhuc in illo loco vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erãt cum ea in domo, & conſolabantur eã, cum vidiſſent Mariã quia citò ſurrexit & exijt, ſecuti ſunt eã, dicentes, Quia vadit ad monumentũ, vt ploret ibi. Maria ergo cũ veniſſet vbi erat Ieſus, vidẽs eum cecidit ad pedes eius, & dicit ei, Domine, ſi fuiſſes hîc, nõ eſſet mortuus frater meus. Ieſus ergo vt vidit eã plorantẽ, & Iudæos qui venerant cum ea, plorantes, infrẽmuit ſpiritu, & turbauit ſeipſum, & dixit, Vbi poſuiſtis eũ? Dicunt ei, Do E mine, veni & vide. Et lachrymatus eſt Ieſus. Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum. Quidã autẽm ex ipſis dixerunt, Nõ poterat hic ‖qui aperuit oculos cæci * facere vt hic non moreretur? Ieſus ergo rurſum fremens in ſemetipſo, venit ad monumẽtum. erat aũt ſpelunca: & lapis ſuperpoſitus erat ei. Ait Ieſus. Tollite lapidẽ. Dicit ei Martha ſoror eius qui mortuus fuerat, Domine, iã fœtet, quatriduanus eſt enim. Dicit ei Ieſus, Nónne dixi tibi quoniã ſi credideris, videbis gloriã Dei? Tulerunt ergo lapidẽ. Ieſus autẽ eleuatis ſurſum oculis dixit, Pater, gratias ago tibi quoniã audiſti me. ego autem ſciebã quia ſemper me audis, ſed propter populum qui circũſtat, dixi: vt credãt quia tu me miſiſti. Hæc cũ dixiſſet, voce magna clamauit, La F zare, veni foras. Et ſtatim prodijt qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus inſtitis, & facies illius ſudario erat ligata, Dixit eis Ieſus. Soluite eum, & ſinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariã & Marthã, & viderãt quæ fecit Ieſus: crediderũt in eum. quidam autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis quæ fecit Ieſus. Collegerunt ergo pontifices & Phariſæi cõcilium, & dicebãt, Quid facimus? quia hic homo multa ſigna facit. Si dimittimus eũ ſic, oẽs credent in eum: & veniẽt Romani, & tollent * noſtrum locum & gẽtem. Vnus autẽ ex ipſis Caiphas ▷nomine', cum eſſet pontifex anni illius, di ▷.7. xit eis, Vos neſcitis quicquam nec cogitatis G quia expedit "nobis' vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat. Hoc aũt à ſemetipſo non dixit: ſed cum eſſet pontifex anni illius, prophetauit quòd Ieſus moriturus erat pro gente: & non tantùm pro gente, ſed vt filios Dei qui erant diſperſi, congregaret in vnum. Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum. Ieſus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, ſed abijt in regionem iuxta deſertum in ciuitatẽ quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum diſcipulis ſuis. Proximum autem erat Paſcha Iudæorum: & aſcenderunt multi Ieroſolymam de regione ante Paſcha, vt ſanctificarent ſeipſos. Quærebant ergo Ieſum: & collo quebantur adinuicem, in templo ſtantes.

Quid

"ſororum. Matt. 26. a

Infra. 12. g.

"hæc. 3.

Supra. 5. e. Lucæ. 14. c

Supra. 6. d.

"viui. ▷.7.

"ſurrexit.

Supra. 9. a. *nati.

*&. 8.

▷.7.

"vobis.

Quid putatis, quia non vênit ad diem festũ? Dederant autem pontifices & Pharisæi mandatum, vt siquis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

S. *Apud Martham & Lazarum receptus, vnguẽto à Maria vngitur murmurante Iuda fure: cogitarunt autem principes sacerdotum etiam Lazarũ occidere: Iesus asello vectus cum honore Ierusalem ingreditur. Et gentilibus eum videre cupientibus, dicit horam suæ clarificationis instare, sed granũ frumenti prius mortificandum: vox Patris auditur de clarificando nomine suo: princeps huius mũdi foras eijciendus: de excæcatione Iudæorum prophetata ab Isaia: in Christo honoratur aut spernitur Pater.*

CAP. XII.

A Matt.26.a. Marc.14.a IEsus ergo ante sex dies Paschæ vênit Bethaniã, vbi Lazarus fuerat mortuus quẽ suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnã ibi: & Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit liberam vnguenti nardi pistici, pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: & domus impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariótes, qui erat eum traditurus, Quare hoc vnguentum non vænijt trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum: sed quia fur erat, & loculos habẽs, ea quæ mittebãtur portabat. Dixit ergo Iesus, "Sine illam, vt in diem sepulturæ meæ B seruet illud. Pauperes enim semper habetis "habetis.4. vobiscum: me autem non semper "habebitis". Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic est: & venerunt non propter Iesum tantũ, sed vt Lazarum viderent quẽ suscitauit à mortuis. Cogitauerunt autem principes sacerdotum vt & Lazarũ interficerẽt: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. In crastinum autẽ turba multa quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Ierosolymã: acceperũt ramos palmarum, & processerunt obuiã ei, & clamabant, Hosan-na, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. ‖ Et inue Matt.21.a. Marc.14.a nit Iesus asellum: & sedit super eum, sicut C scriptum est, ‖ Noli timere filia Sió: ecce Rex Lucæ.19.f. Zach.9.b. tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc nõ cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumẽto, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiã venit ei turba: quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos, Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abijt.

Erãt autem quidam Gentiles ex his qui ascenderãt vt adorarent in Die festo. Hi ergo D accesserunt ad Philippum qui erat à Bethsaida Galilææ: & rogabant eum, dicẽtes, Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ, Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit eis, dicens, Vénit hora vt clarificetur filius hominis. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit: ipsum solum manet. si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. ‖ Qui a- Matt.10.d 16.d. mat animam suam, perdet eam: & qui odit Marc.8.d. Lucæ.9.c. animam suam in hoc mundo, in vitam æter 17.g. nam custodit eã. Siquis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Siquis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica E me ex hac hora. Sed propterea vẽni in horam hanc. Pater, clarifica nomen tuum. Vênit ergo vox de cœlo, *Et clarificaui, & i- *dicent. terum clarificabo. Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit, Non propter me hæc vox vênit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi: eijcietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra omnia traham ad meipsum (hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus) Respondit ei turba, Nos audiuimus ‖ ex psa.109.b 116.a. lege quia Christus manet in æternum: & Isaię.40.c Ezec.37.g quomodo tu dicis, Oportet exaltari filium F hominis? Quis est iste filius hominis? Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ cõprehendant. & qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis. Hæc locutus est Iesus: & abijt, & abscondit se ab eis. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: vt sermo Isaiæ.53.a. Rom.10.d Isaiæ prophetæ impleretur quem dixit, ‖ Do Isaiæ.6.c. Matt.13.b mine, quis credidit auditui nostro? & bra- Marc. 4.b chium Domini cui reuelatum est? Propte- Lucæ.8.h. Actu.28.f. rea non poterant credere, quia iterum dixit Rom. 11.b Isaias, ‖ Excæcauit oculos eorum, & indura- G uit cor eorum: vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. Veruntamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è synagóga non eijcerentur. dilexerunt enim glo-

gloriam hominũ magis,quam gloriam Dei. Ieſus autem clamauit, & dixit, Qui credit in me,non credit in me,ſed in eũ qui miſit me. Et qui videt me,videt eum qui miſit me. Ego lux in mundum veni:vt omnis qui credit in me,in tenebris non maneat. Et ſiquis audierit verba mea, & nõ cuſtodierit:ego non iudico eum. nõ enim veni vt iudicem mundum, ſed vt ſaluificẽ mundum. Qui ſpernit me,& non accipit verba mea:habet qui iudi-
Marc.16.d cet eum. ‖ſermo quem locutus ſum,ille iudicabit eũ in nouiſsimo die: Quia ego ex meipſo nõ ſum locutus: ſed qui miſit me Pater, ipſe mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et ſcio quia mandatum eius vita æterna eſt. Quæ ergo ego loquor:ſicut dixit mihi Pater,ſic loquor.

S. Ieſus à cœna linteo præcinctus lauat pedes diſcipulorum, renuente primum Petro, exhortans vt idẽ inuicem faciant: proditorẽ ſuum Iohanni indicat, quo poſt buccellã egreſſo dicit ſe clarificatũ: de nouo mãdato dilectionis: Petro trinam prædicit ſui abnegationem.

CAP. XIII.

A Matt.26.a. Lucæ.22.a Marc.14.a

ANte diem autem feſtum Paſchæ,ſciens Ieſus quia vênit hora eius vt trã ſeat ex hoc mundo ad Patrem: cum dilexiſſet ſuos qui erant in mundo,in finem dilexit eos. Et cœna facta,cum diabolus iam miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simônis Iſcariotes: ſciens quia omnia dedit ei Pater in manus,& quia à Deo exiuit,& ad Deũ vadit:ſurgit à cœna,& ponit veſtimenta ſua.
*mittit. 7. & cum accepiſſet linteum, præcinxit ſe. Deinde *miſit' aquã in peluim,& cœpit lauare pedes diſcipulorũ, & extergere linteo quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simõnẽ Petrum. Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes? Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Quod ego facio,tu neſcis modò: ſcies autem poſtea. Dicit ei Petrus, Non lauabis mihi pedes in æternum. Reſpondit ei Ieſus, Si nõ lauero te,
*habes. 4. non *habebis' partem mecum. Dicit ei Simon Petrus, Domine,nõ tantum pedes meos,ſed & manus & caput. Dicit ei Ieſus. Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt
B mundus totus. Et vos mundi eſtis,ſed nõ omnes. Sciebat enim quiſnam eſſet qui traderet eum,propterea dixit,Nõ eſtis mundi omnes. Poſtquam ergo lauit pedes eorum,& accepit veſtimenta ſua,cum recubuiſſet, iterum dixit eis,Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me,magiſter & Domine: & bene dicitis. ſum etenim. Si ergo ego laui pedes veſtros, dominus & magiſter:& vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis vt quemadmodum ego feci vobis, ita &
Infra.15.c. vos faciatis, ‖Amen,amen dico vobis,nõ eſt ſeruus maior domino ſuo, neque Apoſtolus Matt.10.c maior eſt eo qui miſit illum. Si hæc ſcitis:bea Lucæ.6.f. ti eritis ſi feceritis ea. Non de omnibus vobis dico:ego ſcio quos elegerim. Sed vt adimplea tur ſcriptura. ‖Qui mãducat mecum panem, Pſal.40.c *leuabit' contra me calcaneum ſuum. Amo- *leuauit.3. do dico vobis, priuſquã fiat, vt cum factum fuerit, credatis quia ego ſum. ‖Amen, amen C dico vobis. qui accipit ſi quem miſero, me Matt.10.d accipit:qui autẽ me accipit, accipit eum qui Lucæ.10.c me miſit. Cum hæc dixiſſet Ieſus, turbatus eſt ſpiritu:& ‖proteſtatus eſt,& dixit,Amen, Matt.26.b amen dico vobis quia vnus ex vobis tradet Marc.14.b me. Aſpiciebãt ergo adinuicem diſcipuli, hæ Lucæ.22.b ſitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex diſcipulis eius in ſinu Ieſu,quem diligebat Ieſus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei,Quis eſt de quo dicit? Itaque cum recubuiſſet ille ſupra pectus Ieſu, dicit ei, Domine, quis eſt? Reſpõdit Ieſus, Ille eſt cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxiſſet panem,dedit Iudæ Simõnis, Iſcariõtæ. Et poſt buccellam, tunc introiuit in eum ſatanas. Et dicit ei Ieſus, Quod facis, fac citius. Hoc autẽ nemo ſciuit diſcumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quòd dixiſſet ei Ieſus,Eme ea quæ opus ſunt nobis ad Diem feſtum:aut egenis vt aliquid daret. Cũ ergo D accepiſſet ille buccellam,exiuit continuo. Erat autem nox. Cum ergo exiſſet,dixit Ieſus, Nunc clarificatus eſt filius hominis:& Deus clarificatus eſt in eo. Si Deus clarificatus eſt in eo,& Deus clarificabit eum in ſemetipſo: & continuò clarificabit eum. Filioli, adhuc modicùm vobiſcum ſum. Quæretis me: & ‖ſicut dixi Iudæis, Quò ego vado, vos non Supra.7.e. poteſtis venire:& vobis dico modo. ‖Man- Leuit.19.d datum nouum do vobis, Vt diligatis inui- Matt.22.d cem: ſicut dilexi vos, vt & vos diligatis inui- Infra.15.b cem. In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis,ſi dilectionem habueritis adinuicem. Dicit ei Simon Petrus, Domine,quò vadis? Reſpõdit Ieſus, Quo ego vado,non potes me modo ſequi, ſequêris autem poſtea. ‖Dicit ei Petrus, Quare non poſſum te ſequi Matt.26.d modo? animam meam pro te ponam. Reſpõ- Marc.14.c dit ei Ieſus, Animam tuam pro me pones? Lucæ.22.c Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

S. Conſolando diſcipulos ait multas in domo Patris eſſe manſiones, ſeq; rurſum illos aſſumpturum: Thomæ dicit ſe eſſe viam, veritatem & vitam: Philippo autem, patrem in ſe videri: illoſq; accepturos quicquid ſuo nomine petierint, & ſe alium Paraclẽtũ à Patre eis miſſurum: docet quis ipſum diligere dicendus ſit, & qualem pacem relinquat diſcipulis, qui de

ipsius discessu meritò gaudere deberent.

CAP. XIIII.

A *Et ait discipulis suis.* NOn turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mãsiones multæ sunt. si quò minus: dixissem vobis, Quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparauero vobis locum: iterum venio & accipiã vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Et quò ego vado scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quo vadis: & quomodo possumus viã scire? Dicit ei Iesus, Ego sum via, & veritas, & vita. nemo venit ad Patrẽ nisi per me. Si cognouissetis me, & patrẽ meũ vtiq; cognouissetis: & ámodo "cognoscetis eũ, & vidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine, ostẽde nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus, Tãto tẽpore vobiscũ sum, & non "cognouistis' me? Philippe, qui "videt me, videt' & Patrẽ. *Quomodo tu dicis, Ostẽde nobis Patrẽ? Nõ "credis' quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba quæ ego loquor

"cognoscitis 1.

"cognouisti. 1.

"vidit me, vidit. 4. *Et. 2.

"creditis

B vobis, à meipso nõ loquor. Pater aũt in me manẽs, ipse facit opera. Nõ creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite, Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horũ faciet, quia ego ad

Infr. 16. e. f Matth. 7. a. Marc. 11. c. *Patrem

Patrẽ vado. ‖Et quodcunq; petieritis* in nomine meo, hoc faciã: vt glorificetur Pater in filio. Siquid petieritis me in nomine meo, hoc faciã. Si diligitis me: mãdata mea seruate. Et ego rogabo Patrẽ, & aliũ paraclẽtum dabit vobis, vt maneat vobiscũ in æternũ, Spiritum veritatis, quẽ mundus non potest accipere, quia nõ videt eum, nec scit eum. vos

"cognoscetis

aũt "cognoscitis' eum: quia apud vos manebit, & in vobis erit. Nõ relinquã vos orphanos:

C veniã ad vos. Adhuc modicum: & mundus meã non videt. Vos aũt videtis me: quia ego viuo, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & seruat ea: ille est qui diligit me. qui aũt diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligã eum, & manifestabo ei meipsum. Dicit ei Iudas, nõ ille Iscariótes, Domine, quid factũ est quia manifestaturus es nobis teipsum, & nõ mundo? Respõdit Iesus, & dixit ei. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. qui non diligit me: sermones meos non seruat. Et sermonem quem audistis, non est meus: sed eius qui misit me Patris. Hæc locutus sum vo-

D bis, apud vos manẽs. Paraclẽtus autem, Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunq; dixero vobis. Pacẽ relin quo vobis, pacem meam do vobis. non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neq; formidet. Audistis quia ego dixi vobis, Vado & venio ad vos. Si diligeretis me gauderetis vtiq; quia vado ad Patrem: quia Pater maior me est. Et nunc dixi vobis prius quàm fiat: vt cum factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiscũ. venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquã. Sed vt cognoscat mundus quia diligo Patrẽ: & sicut ‖ mandatũ dedit mihi Pater sic facio: surgite, eamus hinc.

Actu. 2. d.

S. Christus vitis, Pater agricola, discipuli verò palmites: præceptum Christi de mutua dilectione frequenter iteratum: Apostoli amici Christi quibus secreta sua communicauit, & elegit eos vt fructum perpetuum afferrent, quos roborat aduersus mundi odiũ ac persecutiones, dicens Iudæos excusationẽ non habere de peccato suo.

CAP. XV.

EGo sum vitis vera: & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me, nõ ferentem fructum, "tollet' eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat. Iam vos ‖ mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Manete in me: & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis: vos palmites. qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multũ: quia sine me nihil potestis facere. Siquis in me nõ manserit: mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittẽt, & ardet. Si mãseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunq; volueritis petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus: vt fructum plurimũ afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus sum vobis: vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. ‖ Hoc est præceptum meum, Vt diligatis inuicẽ, sicut dilexi vos. Maiorẽ hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non "dico' vos seruos: quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos aũt dixi amicos: quia omnia quæcunq; audiui à Patre meo, nota feci vobis. Nõ vos me elegistis, sed ego elegi vos: & posui vos: vt ‖ eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat: vt quodcũq; petieritis patrẽ in nomine meo, det vobis. ‖ Hæc mã-

"tollit. 1.

Supra. 13. b

Supra. 13. d Ephes. 5. a. 1. Thes. 4. b

"dicam.

Matt. 28. d

1. Ioan. 4. d

do

do vobis, vt diligatis inuicem. Si mundus vos odit: scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis: mundus quod suum erat diligeret. quia verò de mundo nõ estis, sed ego elegi vos de mundo: propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, Supr.13.b. quem ego dixi vobis, ‖Non est seruus maior Matt.10.c. domino suo. ‖Si me persecuti sunt: & vos Matt.24.a persequentur. si sermonem meum seruauerunt: & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomẽ meum: quia nesciunt eum qui misit me. Si non venissem, & locutus fuissem eis: peccatum non haberent. nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit: & Patrem meum odit. Si opera non feciſſem in eis quæ nemo alius fecit: peccatum non haberent. nunc autem & viderunt, & oderunt & me & Patrem meum. Sed vt adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, ‖Quia odio habuerũt Psal.24.c. me gratis. Cum autem venerit Paraclêtus, Luc.24.g. ‖quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis qui à Patre procedit: ille testimonium perhibebit de me. & vos testimonium *perhibetis 4. 'perhibebitis' quia ab initio mecum estis.

S. Discipulis prædicit futuras persecutiones, & quod eis expediat vt ipse vadat quò veniat Paraclêtus qui mundũ arguat, ipsosq; doceat & Christum clarificet: declarat quod dixerat Modicũ & iam nõ videbitis me &c. addens similitudinem mulieris pariente, hortatur vt à patre petant ipsius nomine: prædicitq; ipsorum fugam.

CAP. XVI.

A HAec locutus sum vobis, vt nõ scandalizemini. Absq; synagogis facient vos: sed vênit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequiũ se præstare Deo. & hæc facient vobis: quia nõ nouerunt Patrẽ, neq; me. Sed hæc locutus sum vobis: vt cum venerit hora eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi: quia vobiscũ erã. Et nunc vado ad eũ qui misit me: & nemo ex vobis interrogat me, Quò vadis: Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadã. si enim nõ abiero, Paraclêtus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et B cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. de peccato qui *credidérunt dem: quia non 'credunt' in me. de iustitia vero: quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me. de iudicio autem quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modò. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur, & quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Modicum, & iam nõ videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius adinuicem, Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum, & nõ videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, &, quia vado ad Patrem? Dicebant ergo, Quid est hoc quod di- C cit, Modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem Iesus quia volebant eum interrogare: & dixit eis, De hoc quæritis inter vos quia dixi, Modicùm, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me. Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mũdus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia vênit hora eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur, nunc quidem tristitiam habetis, iterum autẽ videbo vos, & gaudebit cor vestrum: & gaudiũ vestrum nemo tollet à vobis. Et in illo die me non rogabitis quic- Supr.14.b quam. ‖Amen, amen dico vobis, siquid petie Matt.7.a. ritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Vs- 21.c. que modò non petistis quicquam in nomi- Marc.11.c. ne meo. Petite, & accipietis: vt gaudium ve- Lucæ.11.k. stru sit plenum. Hæc in prouerbijs locutus Iacob.1.a. sum vobis. Vênit hora cum iam non in prouerbijs loquar vobis, sed palàm de Patre annũtiabo vobis in illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis. ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia ego à Deo exiui. Exiui à patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli eius, Ecce, nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis. nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget. In hoc credimus quia à Deo existi. Respondit ei Iesus, Modò credi- Matt.26.a tis. ‖Ecce, vênit hora, & iam vênit, vt dispergamini vnusquisq; in propria, & me solum Marc.14.c relinquatis: & non sum solus, quia Pater mecum est. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacẽ habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed cõfidite, ego vici mundum.

S. Oratio Christi ad patrem pro vtriusque clarificatione, pro discipulis, & ijs qui per illos in ipsum essent credituri, vt seruentur à malo, & omnes sint vnum, mundusq; cognoscat ipsum fuisse à Patre missum.

CAP. XVII.

A HAec locutus est Iesus: & subleuatis oculis in cœlum dixit, Pater, vênit hora, clarifica filium tuum, vt filius
Matt.28.d tuus clarificet te. ‖ Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis, vitã æternam. Hæc est autem vita æterna. Vt cognoscant te, solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christũ. Ego te clarificaui super terrã: opus cõsummaui quod dedisti mihi vt faciã. & nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate quam habui prius quã mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erãt: & mihi eos dedisti; & sermonẽ tuum seruauerunt. Nunc cognouerũt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperũt, & cognouerunt verè quia à te exiui, & crediderũt quia tu me misisti. Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia, tua sunt: & tua mea sunt: & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo: & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi: vt sint vnum sicut & nos. Cũ essem cum eis, ego seruabã eos in nomine tuo quos dedisti mihi custodiui: & nemo ex eis perijt,
C nisi filius perditionis, ‖ vt scriptura impleatur.
Psa.108.b Nunc aũt ad te venio: & hæc loquor in mundo vt habeãt gaudium meum impletũ in semetipsis. Ego dedi eis sermonẽ tuum & mũdus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos â malo. De mundo non sunt: sicut & ego nõ sum de mundo. Sãctifica eos in veritate. Sermo tuus, veritas est. Sicut tu me misisti in mũdum: & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis aũt rogo tãtum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbũ eorum in me: vt omnes vnũ sint, sicut tu Pater in me & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt credat mundus quia tu me misisti. Et ego claritatẽ quam dedisti mihi, dedi
D eis: vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Ego in eis & tu in me: vt sint consummati in vnum, & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum: vt videant claritatem meã quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante cõstitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognouit. ego autem te cognoui: & hi cognouerũt quia tu me misisti. Et notũ feci eis nomẽ tuum, & notum faciam: vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

S. Iesus à Iudæis capitur, illis primum ad ipsius verbum in terram cadentibus: ad Annam & Caipham ducitur: respondens interroganti pontifici alapa cæditur: ter à Petro negatur: ductus in prætorium dicit Pilato suum regnum nõ esse de hoc mundo: Iudæi Iesum mori cupiunt soluto Barabba. CAP. XVIII.

A HAec cum dixisset Iesus, egressus est cũ discipulis suis trans Torrentem Cedrõ, vbi erat hortus, in quẽ introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat aũt & Iudas qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus cõuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cum accepisset cohortẽ, & à põtificibus & Pharisæis ministros: venit illuc cum laternis & facibus & armis Iesus itaq; sciẽs omnia quæ vẽtura erant super se, processit & dixit eis, Quẽ quæritis? Respõderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit ei Iesus, Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eum, cum ipsis.
B Vt ergo dixit eis, Ego sum: abierũt retrorsum, & ceciderunt in terrã. Iterum ergo interrogauit eos, Quem quæritis? Illi aũt dixerunt Iesum Nazarenũ. Respondit Iesus, Dixi vobis quia ego sum. si ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quẽ dixit, ‖ Quia Supr.17.c. quos dedisti mihi nõ perdidi ex eis quenquã. Simõ ergo Petrus habens gladiũ, eduxit cũ: & percussit põtificis seruum, & abscidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen seruo Malchus. Dixit ergo Iesus Petro. Mitte gladium tuum in vaginã. Calicem quem dedit mihi Pater, nõ *bibam illum? Cohors ergo & tribunus & ministri Iudæorum cõprehenderunt Iesum. & ligauerunt eum: & ad-
C Lucæ.3.a. duxerũt eum ad ‖ Annam primùm. erat enim socer Caiphæ, qui erat põtifex anni illius. Erat autem Caiphas ‖ qui cõsilium dederat Iudæis, Quia expedit vnum hominem mori pro populo. Sequebatur autem Iesum Simõ Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus põtifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis: Petrus autem stabat ad ostium foris. ‖ Exiuit ergo discipulus *alius Matt.26.g Marc.14.g Lucæ.22.f qui erat notus pontifici. & dixit ostiariæ: & introduxit Petrum. Dicit ergo Petro ancilla ostiaria. Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Nõ sum. Stabãt autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat: & *calefaciebant se'. erat aũtẽ cum eis & Petrus, stans, & calefaciens se, Pontifex ergo
D interrogauit Iesum de discipulis suis & de doctrina eius. Respõdit ei Iesus, Ego palã locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in tẽplo quò oẽs Iudæi cõueniũt. & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce, hi sciunt quæ dixerim ego.

*vii vt

*calefaciebant 7.

*ille.6.

Hæc

Hæc autem cum dixisset, vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens, Sic respondes pontifici? Respõdit ei Iesus, Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? ‖Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pótificem. Erat autem Simon Petrus stans & calefaciens se. ‖Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille & dixit, Non sum. Dicit ei vnus ex seruis pontificis, cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam, Nónne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus: & statim gallus cantauit. ‖Adducunt ergo Iesum *à Caipha' in prætorium. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in prætorium: vt non ‖contaminarentur, sed vt manducarent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt, & dixerunt ei, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quenquam. ‖Vt sermo Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus. ‖Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus: & vocauit Iesum, & dixit ei, Tu es Rex Iudæorum? Respondit Iesus, A temetipso hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudæus sum? Gẽs tua & pontifices, tradiderunt te mihi. quid feci sti? Respondit Iesus, Regnum meum non est de hoc mundo. si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent vt non traderer Iudæis. nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo Rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis: quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum: vt testimoniũ perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullam inuenio in eo causam. ‖Est autẽ consuetudo vobis vt vnum dimittã vobis in Pascha. vultis ergo dimittã vobis Regem Iudæorum? Clamauerunt ergo rursum omnes, dicentes, Nõ hũc, sed Barabbã. Erat autẽ Barabbas latro.

E
Matt.26.f Marc.14.f Lucæ.22.f Matt.26.g Marc.14.g Luc.22.f.g
Matt.27.a. Marc.15.a Lucæ.23.a *ad Caiphã
Act.11.a.b. 10.c.
F
Matt.20.c Matt.27.b Marc.14.a Lucæ.23.a
G
Matt.27.c Marc.15.b Lucæ.23.b

S. *A Pilato flagellatus, varijsq; modis afflictus, & spinis coronatus, ad mortẽ deposcitur: rursumque à Pilato examinatus, ostẽdit illũ desuper tantũ habere in ipsum potestatẽ: Pilatus meticulosus Iesum, quem regẽ dicit Iudæorũ, morti adiudicat: Iesus baiulãs sibi crucem inter latrones crucifigitur, posito à Pilato super crucem titulo, diuisisq; à militibus vestimentis, & sorte de tunica missa: Iesus matri Iohannem matremq; Iohanni cõmendat: & sitiens aceto potatur, consummatisque omnibus tradit spiritum: fractis latronũ cruribus ex aperto Christi latere sanguis & aqua profluit eiusq; corpus myrrha & aloë condîtum sepelitur.* CAP. XIX.

TVnc ergo apprehẽdit Pilatus Iesum, & flagellauit. Et milites plectẽtes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius: & veste purpurea circundederunt eum, Et veniebant ad eum, & dicebant, Aue Rex Iudæorum, & dabant ei alapas. Exiuit *iterũ Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis quia nullam inuenio in eo causam. Exiuit ergo Iesus* portãs coronam spineam, & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce Homo. Cum ergo vidissent eũ pontifices & ministri, clamabant, dicentes, Crucifige, crucifige ▷eum', Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos: & crucifigite. ego enim nõ inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi, Nos legem habemus: & secundum legem *debet mori, quia filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum: & dicit ad Iesum. Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi nõ loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respõdit Iesus, Nõ haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset désuper. Propterea qui me tradidit tibi maius peccatum habet. *Exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autẽ clamabant, dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. omnis *qui se regem facit, cõtradicit Cæsari. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum: & sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithóstrotos, Hebraicè autem Gabbatha. Erat autem parascéue Paschæ, hora quasi sexta: & dicit Iudæis, Ecce Rex vester. Illi autem clamabant, Tolle, tolle crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Respõderunt pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur. Suscepérunt autẽ Iesum: & eduxerunt. *Et baiulans sibi crucem exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè * Golgotha: vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem & titulum Pilatus: & posuit super crucem. Erat autem scriptum, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerũt: quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè, & Latinè. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum,

A
Matt.27.d Marc.15.b
*ergo.1.
*foras.1.
▷.6.
*noſtrã.2.
B
*&
*enim
C
*eum.3.
*autem Matt.27.d Marc.15.b Lucæ.23.c
D

Acta Apostolorum.

S. Iesus promittens Apostolis Spiritum sanctum, dicit non esse ipsorum scire secreta rerum futurarum tempora: & post ipsius in cœlum ascensum dicitur ab angelis similiter venturus: nomina Apostolorum: oratio Petri de uno in locum Iudæ proditoris sufficiendo, ubi præmissis precibus eligitur sorte Mathias.

CAP. I.

A PRIMVM quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Iesus facere & docere, vsq; in diem qua præcipiens Apostolis per Spiritũ sanctum, quos elegit, assumptus est: quibus & præbuit seipsum viuum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei. Et conuescens, præcepit eis, ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionẽ Patris, ‖quam audistis (inquit) per os meum: ‖quia Iohannes quidem baptizauit aqua, vos autem ‖baptizabimini Spiritu sancto nõ post multos hos dies. Igitur qui conuenerant, interrogabant eum, dicentes, Domine, si in tẽpore hoc restitues regnum Israel? Dixit autẽ eis, Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate: sed ‖accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsq; ad vltimum terræ. ‖Et cum hæc dixisset, videntibus illis eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumq; intuerentur in cœlum euntem illũ, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlũ, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlũ. Tunc reuersi sunt Ierosolymã à monte qui vocatur Oliueti, qui est iuxta C Ierusalem, sabbathi habens iter. Et cum introissent, in cœnaculum ascenderunt vbi manebant Petrus & Iohannes, Iacôbus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacôbus Alphæi & Simon Zelótes, & Iudas Iacóbi. hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus & Maria matre Iesu, & fratribus eius. In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrũ, dixit (erat autẽ turba "hominum' simul, ferè centum viginti) viri fratres, oportet impleri scripturã ‖quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, ‖qui fuit dux eorũ qui cõprehenderunt Iesum: qui connumeratus erat in nobis & sortitus est sortem ministerij huius. ‖Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspẽsus crepuit medius: & diffusa sunt omnia viscera eius. & notum factum est omnibus habitantibus Ierusalem: ita vt appellaretur ager ille, lingua eorũ, Hacel-dema, hoc est ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, ‖Fiat cõ D moratio "eorum' deserta: & non sit qui inhabitet in ea. ‖Et episcopatum eius accipiat alter. Oportet ergo ex his viris qui nobiscum sunt cõgregari, in omni tempore quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismate Iohannis vsq; in diẽ qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis. Et statuerunt duos, Ioseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus: & Mathiam. Et orantes dixerunt, Tu Domine qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duobus vnum, accipere locum ministerij huius & apostolatus, de quo præuaricatus est Iudas vt abiret in locum suum. Et dederunt sortes eis: & cecidit sors super Mathiam, & annumeratus est cum vndecim Apostolis.

Luc. 24. g. Ioan. 14. d Matt. 3. c. Marci. 1. b. Lucæ. 3. c. Iohan. 1. d.

Infra. 2. a. 11. c. 19. a.

Infra. 2. a. Luc. 24. g.

Matt. 27. a.

Psal. 68. c. "eius. 4. Psal. 108. b

S. Effuso super discipulos Spiritu sancto die Pẽtecostes, admirantur Iudæi quòd omniũ loquãtur linguis: dicẽtes aũt musto plenos esse cõfutat Petrus, citata inter alia suæ concionis, prophetia Ioël: cõpunctiq; Iudæi audito Petri consilio, conuertuntur ad Christũ tria circiter millia: simulq; perseuerãt in doctrina Apostolorũ, fractione panis & orationibus, habentes omnia communia. CAP. II.

ET cum cõplerentur ‖dies Pentecostes, A erãt omnes pariter in eodem loco: ‖& factus est repente de cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditq; supra singulos eorum: & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & ceperunt loqui varijs linguis prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Erant aũt in Ierusalem habitantes Iudæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. Facta autẽ hac voce cõuenit multitudo, & mente cõfusa est, quoniam audiebat vnusquisq; lingua sua illos loquentes. Stupebant aũt omnes, & mirabantur, dicẽtes, Nónne, ecce, omnes isti qui loquuntur, B Galilæi sunt, & quomodo nos "audiuimus' vnusquisq; linguam nostram, in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & Aelamitæ, & qui habitant Mesopotamiã, Iudæam, & Cappadociam,

Supra. 1. a. Matth. 3. c. Marci. 1. b. Lucæ. 3. c. Iohan. 1. d. Supra. 1. 2. Infra. 11. b. 19. a.

"audimus. 2.

ciam,Pontum,& Asiam,Phrygiam, & Pamphiliã, Aegyptũ & partes Libyæ quæ est circa Cyrénen,& aduenæ Romani,Iudæi quoque,& Proselyti,Cretes, & Arabes: "audiuimus'eos loquentes nostris linguis magnalia Dei. Stupebant autẽ omnes, & mirabantur, adinuicem dicentes, Quidnã vult hoc esse? Alij autẽ irridentes dicebãt, Quia musto pleni sunt isti. Stans aũt Petrus cũ vndecim,leuauit vocem suam,& locutus est eis,Viri Iudæi, & qui habitatis Ierusalem vniuersi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea.Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrij C sunt, cũ sit hora diei tertia: sed hoc est quod Ioel.2.g. dictum est per prophetã Ioel,‖Et erit,in nouissimis diebus (dicit Dominus) effundã de Spiritu meo super omnem carnẽ:& prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. Et quidẽ super seruos meos, & super ancillas meas in diebus illis effundã de Spiritu meo, & prophetabunt:& dabo prodigia in cœlo sursum,& signa in terra deorsum,sanguinem,& ignẽ & vaporẽ fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem,antequã veniat dies Domini ma Rom.10.c. gnus & manifestus. Et erit‖omnis quicunque inuocauerit nomen Domini,saluus erit. Viri Israelitæ audite verba hæc,Iesum Nazare D num virum approbatum à Deo in vobis,virtutibus & prodigijs & signis quæ fecit Deus *c.5. per illũ in medio vestri, sicut* vos scitis hũc definito consilio & præscientia Dei traditũ, per manus iniquorũ affigẽtes, interemistis. quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni,iuxta quod impossibile erat teneri illũ Psal.15.c. ab eo.Dauid enim dicit in eum,‖Prouidebã Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi ne cõmouear. Propter hoc lætatum est cor meum,& exultauit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meã in inferno,nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ:replebis me iucunditate cum facie tua. E Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de 3.Reg.2.b. patriarcha Dauid ‖quoniam *defunctus est, *c.4. & sepultus est: & sepulchrum eius est apud nos, vsque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset, & sciret quia iureiurando, Psal.131.c. ‖iurasset illi Deus de fructu lumbi eius sedere super sedem eius: prouidens locutus est Psa.15.c. de resurrectione Christi quia ‖neque derelic- Infra,13.e. tus est in inferno,neque caro eius vidit corruptionem. Hunc Iesum recusciauit Deus, cuius omnes nos testes sumus. Dextera igi- *hoc donum quod tur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quẽ vos videtis & auditis. Non enim Dauid ascendit in cœlum:dicit autem ipse,‖Dixit Dominus Psa.109.a Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellũ pedum tuorum. Certissimè sciat ergo omnis domus Israel quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum,quẽ vos crucifixistis. His F autem auditis compuncti sunt corde,& dixerunt ad Petrum & ad reliquos Apostolos, Quid faciemus viri fratres? Petrus verò ad illos, Pœnitentiam (inquit) agite, & baptizetur vnusquisq; vestrũ in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum: & accipietis donum Spiritus sancti. Vobis enim est repromissio, & filijs vestris, & omnibus qui longè sunt, quoscunque aduocauerit Dominus Deus noster. Alijs etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos.dicens,Saluamini à generatione ista prua. Qui ergo receperũt sermonẽ eius,baptizati sunt:& appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia. Erant autẽ perseuerantes in doctrina Apostolorum,& communicatione fractionis panis, & orationibus. Fiebat aũt, G omni animæ timor: multa quoq; prodigia& & signa per Apostolos in Ierusalẽ fiebant,& metus erat magnus in vniuersis. Omnes etiã qui credebant,erãt pariter,& habebãt omnia communia. Possessiones & substantias vẽdebant,& diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat. Quotidie quoq; perdurãtes vnanimiter in tẽplo,& frãgentes circa domos panẽ,sumebant cibũ cum exultatione & simplicitate cordis,collaudantes Deum,& habẽtes gratiã ad omnẽ plebem. Dominus autem augebat qui salui fierẽt quotidie in idipsum.

S. Petrus cum Iohanne claudũ à matris vtero sanat, ac docet ipsos id feciſſe per fidẽ nominis Christi, quẽ ostendit esse Messiã promissum per Moysen & prophetas ipsique Abrahæ.

CAP. III.

PEtrus autem & Iohãnes ascendebant A in templum,ad horã orationis nonam. Et quidam vir qui erat claudus ex vtero matris suæ, baiulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi,quæ dicitur Speciosa,vt peteret eleemosinam ab introeuntibus in templum, Is cum vidisset Petrum & Iohannẽ incipiẽtibus introire in templum, rogabat vt eleemosynam acciperet. Intuens autẽ in eum Petrus cum Iohanne,dixit,Respice in nos. At ille intendebat in eos,sperans se aliquid accepturũ ab eis. Petrus autẽ dixit, Argentũ & aurum nõ est mihi:quod aũt habeo,hoc tibi do:In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. Et apprehẽsa manu eius dextra,allegauit eum, & protinus cõsolidatæ sunt bases eius & plãtæ. Et exiliens stetit, &

tit, & ambulabat: & intrauit cum illis in tem
B plũ ambulans, & exiliens, & laudans Deum.
Et vidit omnis populus eum ambulantẽ, &
laudantem Deum. Cognoscebant autem il-
lum quòd ipse erat qui ad eleemosinam sede
bat ad Speciosam portam templi: & im-
pleti sunt stupore & extasi in eo quod con-
*videre̅t tigerat illi. Cum*teneret'autẽ Petrum & Io-
hannem, cucurrit omnis populus ad eos ad
porticum quæ appellatur Salomonis, stupen
tes. Videns autem Petrus, respondit ad popu
lum, Viri Israelitæ quid miramini in hoc, aut
nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut
*potestate *pietate' fecerimus hunc ambulare? Deus A-
braham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus
patrum nostrorum glorificauit filium suum
Iesum, quem vos quidem tradidistis & nega
D stis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti.
Matt. 27. c ‖Vos autem sanctum & iustum negastis, &
Marc. 15. b petistis virum homicidam donari vobis: au-
Luc. 23. c. thorẽ verò vitæ interfecistis, quẽ Deus susci-
Ioan. 81. g. citauit à mortuis, cuius nos testes sumus. Et
*vidistis in fide nominis eius, hunc quem vos *videtis'& nostis, confirmauit nomen eius: & fi-
*illi. 1. des quæ per eum est, dedit *integram sanita-
tem istam in conspectu omnium vestrum.
Et nunc fratres scio quia per ignorantiã fe-
*quæ. 5. cistis, sicut & principes vestri. Deus autẽ *qui'
prænũtiauit per os omnium prophetarum,
pati Christum suum, sic impleuit. Pœnitemi
ni igitur & cõuertimini, vt deleantur pecca-
ta vestra: vt cum venerint tempora refrige-
rij à conspectu Domini, & miserit eum qui
prædicatus est vobis Iesum Christum, quem
oportet quidẽ cœlum suscipere vsque in tem
pora restitutionis omnium, quæ locutus est
Deus per os sanctorum suorũ, à sæculo, pro-
Deut. 18. c. phetarum. Moyses quidem dixit, ‖Quoniam
prophetam suscitabit vobis Dominus Deus
vester de fratribus vestris tanquã me: ipsum
audietis iuxta omnia quæcunq; locutus fue-
rit vobis. Erit autem: omnis anima quæ non
audierit prophetam illum, exterminabitur
de plebe. Et omnes prophetæ à Samúel, &
*&. 5. deinceps qui locuti sunt, *annuntiauerunt
dies istos. Vos estis filij prophetarum & te-
stamenti quod disposuit Deus ad patres no-
Gen. 12. c. stros, dicens ad Abraham, ‖Et in semine tuo
benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis
primum Deus suscitans Filium suum, misit
eum benedicentem vobis: vt conuertat se v-
nusquisque à nequitia sua.

*S. Apostoli post reclusionem in custodia exami
nati de claudi curatione, ostẽdunt in solo Chri
sto lapide angulari esse salutẽ, nec principibus
contra Dei iussum obtẽperant cessando à do-
ctrina nominis Christi: dimissi verò & oran-
tes accipiunt signa dati Spiritus sancti: nul-
lus ipsorum quicquam proprium habebat, sed
suis diuenditis faciebat pretium esse commu-
ne, sicut fecit Barnabas diuendito agro suo.*

CAP. IIII.

LOquentibus autem illis ad populum, A
superuenerunt sacerdotes & magistra
tus tẽpli & Sadducæi dolentes quòd
docerent populũ, & annuntiarent in *Iesu' *Iesu. 7.
resurrectionem ex mortuis: & iniecerunt in
eos manus, & posuerunt eos in custodiam in
crastinum. erat enim iam vespera. Multi au-
tem eorum qui audierant verbum, credide-
runt: & factus est numerus virorum quinque
millia. Factum est autem in crastinum vt cõ
gregarentur principes eorum, & seniores &
Scribæ in Ierusalem, & Annas princeps sa- B
cerdotum, & Caiphas, & Iohannes, & Ale-
xander, & quotquot erãt de genere sacerdota
li. Et statuentes eos in medio, interrogabant,
In qua virtute aut in quo nomine feciſtis
hoc vos? Tũc repletus Spiritu sancto Petrus,
dixit ad eos, Principes populi & seniores**. *Israel. 3.
Si nos hodie dijudicamur in benefacto ho- *audite.
minis infirmi, in quo iste saluus factus est,
notum sit omnibus vobis & omni plebi Is-
rael, quia in nomine Iesu Christi Nazareni
quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit
à mortuis, in hoc iste astat corã vobis sanus.
‖Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædi Psal. 117. d.
ficantibus, qui factus est in caput anguli: & Matt. 21. d.
non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud Marci. 12. a.
nomen est sub cœlo datũ hominibus, in quo Luc. 20. c.
oporteat nos saluos fieri. Videntes autem Pe Isai. 28. d.
tri cõstantiam & Iohannis, comperto quòd 1. Pet. 2. a.
homines essent sine literis & idiótæ, admira- Rom. 9. g. C
bantur, & cognoscebant eos quoniam cum
Iesu fuerant: hominem quoque videntes stã-
tem cum eis qui curatus fuerat, nihil poterãt
contradicere. Iusserunt autem eos foras ex-
tra concilium secedere: & conferebant adin-
uicem, dicentes, Quid faciemus hominibus
istis? quoniã quidem notum signum factum
est per eos, omnibus habitãtibus Ierusalem:
manifestum est, & nõ possumus negare. Sed
ne amplius diuulgetur in populum, commi-
nemur eis ne vltrà loquãtur in nomine hoc
vlli hominum. Et vocantes eos, denuntiaue D
runt ne omnino loquerentur, neque doce-
rent in nomine Iesu. Petrus verò & Iohan-
nes respondentes dixerunt ad eos, Si iustum
est in cõspectu Dei, vos potius audire quàm
Deum, iudicate. non enim possumus quæ vi
dimus & audiuimus non loqui. At illi com-
minantes, dimiserunt eos: non inuenientes
quomodo punirent eos, propter populum,
quia omnes clarificabãt id quod factum fue-
rat, in eo quod acciderat. Annorum enim e-
rat amplius quadraginta homo in quo factũ
fuerat

E fuerat ſignum iſtud ſanitatis. Dimiſsi autem venerunt ad ſuos: & annuntiauerũt eis quanta ad eos principes ſacerdotum & ſeniores dixiſſent, qui cum audiſſent vnanimiter leuauerunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu *qui feciſti cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt, qui Spiritu ſancto per os patris noſtri Dauid pueri tui dixiſti, ‖Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius? Conuenerunt enim vere in ciuitate iſta aduerſus ſanctum puerum tuum Ieſum, quem vnxiſti, Heródes, & Pontius Pilatus, cũ Gentibus & populis Iſrael, facere quæ manus tua & conſilium▷tuũ' decreuerunt fieri. Et nunc F Domine reſpice in minas eorum, & da ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, in eo quod manum tuã extendas ad ſanitates & ſigna & prodigia fieri per nomẽ ſancti filij tui Ieſu. Et cum oraſſent, motus eſt locus in quo erant congregati: & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & loquebantur verbũ Dei cũ fiducia. Multitudinis autem credentium erat ▷.5. cor▷vnũ' & anima vna: nec quiſquã eorum quæ poſsidebat aliquid ſuũ eſſe dicebat, ſed G erãt illis omnia cõmunia. Et virtute magna reddebãt Apoſtoli teſtimoniũ reſurrectionis ▷.6. Ieſu Chriſti Domini▷noſtri': & gratia magna erat in omnibus illis. Neq; enim quiſquã egens erat inter illos. Quotquot enim poſſeſſores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apoſtolorum. Diuidebatur autem ſingulis prout cuique opus ‖Barſabas erat, Ioſeph autẽ qui cognominatus eſt ‖Barnabas' ab Apoſtolis, (quod eſt interpretatũ, filius conſolationis) Leuites, Cyprius genere cum haberet agrũ, vendidit eum, & attulit pretium, & poſuit ante pedes Apoſtolorum.

S. Ananias & vxor ſua Sapphira agro diuendito pretij partẽ ſibi ſeruant, quod tamen interrogante Petro factum eſſe negant: quã ob cauſam ad verbum Petri vxor poſt maritũ ſubita morte percutitur: multa per apoſtolos & maxime per Petrum fiunt ſigna, ipſiq; in cuſtodia recluſi ab angelo educuntur, & rurſum apprehenſi nõ cõſentiunt vt à prædicatione nominis Chriſti ceſſent: Gamalielis autem conſilio cæſi dimittuntur, gaudentes quòd pro Chriſti nomine cædi meruiſſent, quẽ continuè annuntiant.

CAP. V.

A VIr autem quidam nomine Ananias cum Sapphira vxor ſua vendidit agrum, & fraudauit de pretio agri, cõſcia vxore ſua: & afferens partem quandam, ad pedes Apoſtolorum poſuit. Dixit autem Petrus, *Anania, cur tẽtauit ſatanas cor tuũ, mentiri te Spiritui ſancto, & fraudare de pretio agri? Nónne manens tibi manebat, & venúndatũ in tua erat poteſtate? Quare poſuiſti in corde tuo hãc rem? Nõ es mentitus hominibus, ſed Deo. Audiens autẽ Ananias hæc verba, cécidit, & expirauit. Et factus eſt timor magnus ſuper omnes qui audierunt. Surgentes aũt iuuenes amouerunt eum, & efferẽtes ſepelierunt. Factum eſt autem quaſi horarũ B trium ſpatium, & vxor ipſius, neſciens quod factum fuerat, introiuit. Reſpondit autem ei Petrus, Dic mihi▷mulier', ſi tãti agrum ven- ▷.6. didiſtis? At illa dixit, Etiam, tanti. Petrus autem ad eam, Quid vtiq; conuenit vobis tentare Spiritum Domini? Ecce, pedes eorum qui ſepelierunt virum tuũ, ad oſtium, & efferent te. Confeſtim cécidit ante pedes eius, & expirauit. Intrantes autem iuuenes, inuenerunt illam mortuam: & extulerunt, & ſepelierũt ad virum ſuum. Et factus eſt timor magnus in vniuerſa eccleſia, & in omnes qui audierunt hæc. Per manus autem Apoſtolorũ fiebant ſigna & prodigia multa in plebe. Et C erant vnanimiter omnes in porticu Salomonis. Cæterorum autem nemo audebat ſe coniungere illis: ſed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierũ: ita vt in plateas eijcerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabãtis, vt veniente Petro ſaltem vmbra illius obumbraret quẽquam illorum, ▷ & liberarentur omnes ab infirmitatibus ▷.5. ſuis'. Cõcurrebat autem & multitudo vicinarum ciuitatum Ieruſalem, afferentes ægros & vexatos à ſpiritibus immundis: qui curabantur omnes. Exurgens autem princeps ſacer- D dotum & omnes qui cum illo erant, quæ eſt hæreſis Sadducæorum, repleti ſunt zelo: & iniecerunt manus in Apoſtolos, & poſuerũt eos in cuſtodia publica. Angelus autem Domini per noctem aperiens ianuas carceris, & educens eos dixit, Ite: & ſtantes loquimini in tẽplo plebi omnia verba vitæ huius. Qui cũ audiſſent, intrauerunt diluculo in templũ, & docebãt. Adueniens autem princeps ſacerdotum & qui cum eo erant, cõuocauerunt cõcilium & omnes ſeniores filiorum Iſrael: & miſerunt ad carcerem vt adducerẽtur. Cum aũt veniſſent miniſtri, & aperto carcere non inueniſſent illos: reuerſi nuntiauerunt, dicẽtes, Carcerẽ quidẽ inuenimus clauſum cum omni diligentia, & cuſtodes ſtantes ante ianuas: aperientes autem neminem intus inue- E nimus. Vt aũt audierunt hos ſermones magiſtratus tẽpli & principes ſacerdotum, ambigebãt de illis quidnã fieret. Adueniens autẽ quidã nuntiauit eis, Quia ecce viri quos poſuiſtis

*ad Ananiam.
*ad eum. 4.

suistis in carcerem, sunt in templo stantes, & docentes populum. Tunc abijt magistratus cum ministris, & adduxit illos sine vi. timebant enim populum ne lapidarentur. Et cum adduxissent illos, statuerunt in cõcilio. Et interrogauit eos princeps sacerdotum, dicens, Præcipendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto: & ecce replestis Ieru salẽ doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinẽ hominis istius. Respõdens aũt F Petrus & Apostoli, dixerunt, Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Deus patrum nostrorum suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspendẽtes in ligno. Hũc principem & saluatorem Deus exaltauit dextera sua, ad dandã pœnitentiã Israeli, & remissionem peccatorum. & nos sumus testes horũ verborum, & Spiritus sanctus, quẽ dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc cum audissent, dissecabantur: & cogitabant interficere illos. Surgens autem quidã in concilio Pha- G risæus nomine Gamaliel, legisdoctor honorabilis vniuersæ plebi, iussit *pusillum foras Apostolos secedere. 5. foras homines fieri: dixitq; ad illos, Viri Israelitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies extitit Theodas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum, qui occisus est: & omnes qui credebant ei dissipati sunt, & *redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populum post se, & ipse perijt: & omnes quotquot consenserunt ei, dispersi ▷.1. sunt. Et nunc▷itaq; dico vobis, discedite ab hominibus istis, & sinite illos: quoniã si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissoluetur: si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere eos, ne fortè & Deo repugnare inueniamini. Consenserunt autem illi. Et conuocantes Apostolos, cæsis denuntiauerunt ne loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Omni aũt die nõ cessabant in tẽplo & circa domos docentes & euangelizantes Christum Iesum.

redactus est. 10.

S. Electio septem Diaconorum, crescente indies credentium numero: Stephani vehementia cum signis & prodigijs, in quem plurimi insurgunt Iudæi, cumque eum non possent conuincere, falsis testibus nituntur opprimere.

CAP. VI.

A IN diebus autem illis crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Cõuocantes autem duodecim multitudinem discipulorum dixerunt, Non est æquum, nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Consyderate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & sapiẽtia, quos cõstituamus super hoc opus. Nos verò, orationi & ministerio verbi instantes erimus. Et placuit ser- B mo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum virum plenũ fide & Spiritu sancto, & Philippum, & Próchorum, & Nicánorem, & "Timônem', & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochenum. Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum: & orãtes imposuerunt eis manus. Et verbum "Dei' crescebat: & multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalem valde: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei. Stephanus C autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant à Cilicia & Asia, disputantes cum Stephano: & nõ poterant resistere sapientiæ & Spiritui qui loquebatur. Tunc summiserunt viros, qui dicerent se audiuisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen & Deum. Commoue- D runt itaque plebem, & seniores, & Scribas: & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium, & statuerunt falsos testes qui dicerent, Homo iste non cessat loqui verba aduersus locum sanctum & legẽ. audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic, destruet locum istum, & mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. Et intuentes eum omnes qui sedebant in cõsilio, viderunt faciem eius tãquam faciem angeli.

"Timothæũ 12.

"Domini

S. Stephanus data respõdendi facultate multa refert de pacto Dei cum Abraham eiusq; minoribus, de Moyse & egressione filiorum Israël ex Ægypto, de tabernaculo testimonij & templo per Salomonem ædificato. Iudæos reprehendens quod ipsi & patres eorum spiritui sancto semper restiterint: quum autẽ diceret se Iesum à dextris Dei videre, lapidatur, testibus vestimenta ad pedes Sauli deponentibus: oratq; pro lapidantibus

CAP. VII.

DIxit autem princeps sacerdotum, Si A hæc ita se habẽt? Qui ait, Viri fratres & patres audite. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cum esset in Mesopotamia, prius quam moraretur in Charan, & dixit ad illum, ‖Exi de terra tua, & de co- Gene. 12. 2.
gnatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi. Tũc exijt de terra Chaldæorũ, & habitauit in Charan. Et inde, postquam mortuus est pater eius, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis. Et nõ

dedit

dedit illi hæreditatem in ea nec passum pedis: *'sed* '&'repromisit dare illi eam in possessionem, & semini eius post ipsum, cùm non haberet filiũ. Locutus est autẽ ▷.6. Ge.15.c.d. ▷ei' Deus, ‖Quia erit semẽ eius accola in terra aliena, & seruituti eos subijciẽt, & malè tractabũt eos annis quadringentis: & gentẽ cui seruierint, iudicabo ego 'dixit Deus'. & post hæc exibũt, & seruiẽt mihi in loco isto. ‖Et dedit illi testamentum circuncisionis, & sic genuit Isaac ‖& circuncîdit eum die octauo: & ‖Isaac, Iacob: & ‖Iacob, duodecim Patriarchas. Et Patriarchæ æmulantes, ‖Ioseph vẽdiderunt in Aegyptum. Et erat Deus cum eo: & eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius. ‖& dedit ei gratiam & sapientiam in cõspectu Phiraonis regis Aegypti, & constituit eum præpositum super Aegyptum & super omnẽ domum suã. Venit autem fames in vniuersam Aegyptum & Chanáan, & tribulatio magna: & non inueniebant cibos patres nostri. ‖Cùm audisset autẽ Iacob esse frumentum in Aegypto, misit patres nostros primùm: & ‖in secundo cognitus est Ioseph à fratribus suis, & manifestatum est Pharaoni genus eius. Mittẽs autẽ Ioseph, accersiuit Iacob patrẽ suum, & omnẽ cognationẽ *in animabus septuagintaquinque. ‖Et descendit Iacob in Aegyptũ: & ‖defunctus est ipse & patres nostri. ‖Et translati sunt in Sichẽ, & positi sunt in sepulchro ‖quod emit, Abraham pretio argenti à filijs Hemor filij Sichem. Cùm autẽ appropinquaret tempus promissionis, quam cõfessus erat Deus Abrahæ, ‖creuit populus & multiplicatus est in Aegypto, quoadusque surrexit alius rex in Aegypto qui non sciebat Ioseph. Hic circunueniẽs genus nostrũ, afflixit patres nostros: vt exponerent infantes suos, ne viuificarentur. ‖Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. Exposito autẽ illo, sustulit eum filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi in filium. Et eruditus est Moyses omni sapiẽtia Aegyptiorũ: & erat potens in verbis & in operibus suis. Cùm autẽ impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius vt visitaret fratres suos filios Israel. ‖Et cũ vidisset quẽdam iniuriam patientem, vindicauit illum: & fecit vltionem ei qui iniuriam sustinebat, percusso Aegyptio. Existimabat autẽ intelligere fratres quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt. ‖Sequenti verò die apparuit illis litigãtibus: & reconciliabat eos in pace, dicẽs, Viri, fratres estis, vt quid nocetis alterutrum? Qui autem iniuriam faciebat proximo repulit eum, dicens, Quis te constituit principem & iudicem super nos? nunquid interficere me tu vis, quemadmodum interfeci heri Aegyptium? Fugit autem Moyses in verbo isto: & factus est aduena in Terra-Madian, vbi genuerauit filios duos. Et expletis annis quadraginta, ‖apparuit illi in deserto montis Sina angelus in igne flammæ rubi. Moyses autem videns, admiratus est visum. Et accedente illo vt consyderaret, facta est ad eum vox Domini, *Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus autem Moyses: non audebat consyderare. Dixit autem illi Dominus, Solue calceamentum pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est. Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos. Et nunc veni, ▷&'mittam te in Aegyptum. Hunc Moysen quem negauerunt, dicentes, Quis te constituit principem & ducem? hunc Deus principem & redemptorem misit, cum manu angeli qui apparuit illi in rubo. ‖Hic eduxit illos faciens prodigia & signa in terra Aegypti, & in rubro mari, & ‖in deserto annis quadraginta. Hic est Moyses qui dixit filijs Israel, ‖Prophetam susscitabit vobis Deus de fratribus vestris tãquam me: ipsum audietis. ‖Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine, cum angelo qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris: qui accepit verba vitæ dare nobis. Cui noluerunt obedire patres nostri: sed repulerunt, & auersi sunt cordibus suis in Aegyptum, dicentes ad Aaron, ‖Fac nobis Deos qui præcedant nos: 'Moyses enim hic' qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid factum sit ei. Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuum suarum. Conuertit autem Deus, & tradidit eos seruire militiæ cæli, sicut scriptum est in libro Prophetarum, ‖Nunquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et susscepistis tabernaculum Moloch, & sydus dei vestri Rempham, figuras quas feciſtis, adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem. Tabernaculum testimonij fuit patribus nostris in deserto, sicut disposuit ▷Deus', ‖loquens ad Moysen vt faceret illud secundum formam quam viderat. ‖Quod & induxerunt, susscipientes patres nostri cum Iesu in possessionem gentium, quas expulit Deus à facie patrum nostrorum, ‖vsque in diebus Dauid, qui inuenit gratiam ante Deum, & ‖petijt vt inueniret tabernaculum Deo Iacob. ‖Salomon autem ædificauit illi domum. Sed non Excelsus in manufactis habitat

dicit Dominus Gen.17.b.

B Gen.21.a. Gen.25.c. Gene.29.f.g. 30.a.35.c Gen.37.f. Gen.41.e.

Gen.42.a. Gen.45.a.

suam Gen.46.a Gen.49.d Gen.50.b. Ios.24.g.

C Gen.33.d. Exo.1.a.

Exod.2.a.

Exod.2.b.

Exod.2.c.

D

dicens

▷.5.

E

Exod.7.8. 9.10.11. 14. Exod.16.a Deut.18.c Exod.19.a.

'Moysi enim huic.

Exod.32.a

Amos.5.g

F

▷.4. Exo.25.d. Heb.8.b. Ios.3.c.d. 1.Re.16.c.

Psal.131.a.

1.Para.17.c 3.Reg.6.a

habitat, sicut "propheta' dicit. Cœlum mihi sedes est: terra autē, scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus? aut quis locus requietionis meæ est? Nōne manus mea fecit hæc omnia? Dura ceruice, & in circuncisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto "resistitis': sicut patres vestri, & vos. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu Iusti, cuius vos nūc proditores & homicidiæ fuistis: qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis. Audientes autem hæc dissecabātur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum. Cum autem esset plenus Spiritu sancto intendens in cœlum, vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris Dei. Et ait, Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris * Dei. Exclamantes autem voce magna, continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et eijcientes eum extra ciuitatem, lapidabant: & testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis qui vocabatur Saulus. Et lapidabant Stéphanum inuocantem, & dicentem, Damine Iesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus, clamauit voce magna, ▷dicens,' Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cū hoc dixisset, obdormiuit*. Saulus autem erat consentiens neci eius.

"per prophetam. Infra. 17. f. Isaiæ. 66. a

"restitistis

▷. 5.

*in Domino

S. In persecutione disperguntur omnes præter Apostolos, Saulo deuastante ecclesiam: Philippus plurimos in Samaria conuertit, & in his Simonem magum baptizat: missi ab Apostolis Petrus & Iohannes: oratione ac manuum impositione impetrant credentibus Samaritanis spiritum sanctum: Simon autem volēs spiritus sancti dationem pecunia emere, durè à Petro corripitur: Philippus ab angelo mittitur ad Eunuchum, quem vbi credentem baptizasset, à spiritu raptus defertur in Azôtum.

CAP. VIII.

A FActa est autem in illa die persecutio magna in ecclesia: quæ erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos. Curauerunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum. Saulus autem deuastabat ecclesiam: per domos intrās, & trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. Igitur qui dispersi erant pertransibant, euangelizantes verbum *. Philippus autem descendens in ciuitatē Samariæ, prædicabat illis Christum. Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, vnanimiter audientes, & videntes signa quæ faciebat. Multi enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant. Multi autem paralytici & claudi curati sunt. Factum est ergo gaudium magnum in illa ciuitate. Vir autem quidam nomine Simon, qui antè fuerat in ciuitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum: cui auscultabant omnes à minimo vsque ad maximum, dicentes, Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna. Attendebant autem eum, propter quòd multo tempore magicis suis * demetasset eos. Cum verò credidissent Philippo euangilizanti de regno Dei "&' nomine Iesu Christi, baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit: & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videntes etiam signa & virtutes maximas fieri, stupens admirabatur. Cum autem audissent Apostoli, qui erant in Ierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei: miserunt ad eos Petrum & Iohannem. Qui cum venissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperent Spiritum sanctum, Nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum. Quum vidisset autem Simō quia per impositionem manus Apostolorū, daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, vt cuicunque imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est tibi pars, neq; sors in sermone isto. cor enim tuum non est rectum coram Deo. Penitentiam itaq; age ab hac nequitia tua: & roga Deū, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse. Respondens autem Simon, dixit, Præcamini vos pro me ad Dominum vt nihil veniat super me horum quæ dixistis. Et illi quidem testificati & locuti verbum Domini, redibant Ierosolymam, & multis regionibus Samaritanorum euangelizabant. Angelus autem Domini locutus est ad Philippum, dicens, Surge, & vade contra meridianum, ad viam quæ descendit ab Ierusalem in Gazam: hæc est deserta. Et surgens abijt. Et ecce, vir Aethiops, eunûchus, potens "Candaces, reginæ Aethiopū, qui erat super omnes gazas eius: venerat adorare in Ierusalem: & reuertebatur sedens super currum suum, legensque Isaiam prophetam. Dixit autem Spiritus Philippo, Accede, & adiunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus, audiuit eum legentem Isaiam Prophetam, & dixit,

*Dei.

"in.

*artibus. 9

"Actuum. 8

B C D E

dixit, Putáſne intelligis quæ legis? Qui ait, Et quomodo poſſum, ſi non aliquis oſtenderit mihi? Rogauitque Philippum vt aſcenderet, & ſederet ſecum. Locus autē ſcripturæ quam
Iſaiæ. 53. c. legebat, erat hic, ‖Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt: & ſicut agnus coram tondente ſe, ſine voce, ſic non aperuit os ſuum. In humilitate iudicium eius ſublatum eſt. Gene-
*tollitur. 1. rationem eius quis enarrabit, quoniā *tolletur de terra vita eius? Reſpōdens autem eunûchus Philippo, dixit, Obſecro te, de quo propheta dicit hoc: de ſe, an de alio aliquo? Aperiens aūt Philippus os ſuū, & incipiens à ſcriptura iſta, euāgelizauit illi Ieſum. Et dū
G irent per viam, venerunt ad quandā aquā: &
*quid. 1. ait eunûchus, Ecce aqua, *quis prohibet me baptizari? Dixit aūt Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et reſpondens ait, Credo filium Dei eſſe Ieſum Chriſtū. Et iuſsit ſtare currum: & deſcenderunt vterque in aquā. Philippus & eunûchus, & baptizauit eum. Cùm autem aſcendiſſent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius nō vidit eum eunûchus. Ibat autem per viā ſuam gaudens. Philippus autem inuentus eſt in Azóto: & pertranſiens euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec veniret Cæſarêam.

S. Admirāda Sauli perſecutoris conuerſio, Domino ei apparente, & Anania ad ipſum miſſo, à quo baptizatus cœpit Damaſci acerrimè tueri Ieſum eſſe Chriſtum: diſcipuli verò ipſum demittunt per murum propter Iudæorum inſidias: quem Barnabas Ieroſolymis ducit ad Apoſtolos, vnde rurſum propter inſidias dimittitur Tarſum. Petrus Liddæ ſanat Æneam paralyticum, & in Ioppe Tabitham reſuſcitat.

CAP. IX.

A Galat. 1. c. SAulus autem adhuc ſpirans minarum & cædis in diſcipulos Domini, acceſsit ad principem ſacerdotum, & petijt ab eo epiſtolas in Damaſcum ad ſynagógas: vt ſiquos inueniſſet huius viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Ieruſalem. Et cùm iter faceret, contigit vt appropinquaret Damaſco: & ſubitò circūfulſit eum lux de cœlo. Et cadens in terram, audiuit vocem dicentem
1. Cor. 15. b 2. Cor. 12. a ſibi ‖Saule, Saule, quid me perſequeris? Qui dixit, Quis es Domine? Et ille, Ego ſum Ieſus, quem tu perſequeris. durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. Et tremēs ac ſtupēs dixit, Domine quid me vis facere? Et Dominus ad eum, Surge, & ingredere ciuitatem, &
B dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri aūt illi qui comitabantur cum eo, ſtabant ſtupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes. Surrexit autem Saulus de terra, apertiſque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damaſcum. Et erat *tribus diebus non videns, & non manducauit neque bibit. Erat autem quidam diſcipulus Damaſci, nomine Ananias: & dixit ad illum in viſu Dominus, Anania. At ille ait, Ecce ego Domine. Et Dominus ad eum, Surge, & vade in vicum qui vocatur rectus: & quære in domo Iudæ Saulum nomine, Tarſenſem. ecce enim orat. (Et vidit virum Ananiam nomine, introeuntem & imponentem ſibi manus vt viſum recipiat.) Reſpondit autem Ananias, Domine, audiui à multis de viro hoc, quanta mala fecerit ſanctis tuis in Ieruſalem. & hic habet poteſtatem à principibus ſacerdotum alligandi omnes qui inuocant nomen tuum. Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram gentibus & regibus & filijs Iſrael. ego enim oſtendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Et abijt Ananias, & introiuit in domum: & imponens ei manus, dixit, Saule frater, Dominus miſit me Ieſus, qui apparuit tibi in via qua veniebas: vt videas, & implearis Spiritu ſancto. Et confeſtim ceciderunt ab oculis eius tanquam ſquamæ, & viſum recepit. & ſurgens baptizatus eſt. Et cùm accepiſſet cibum, confortatus eſt. Fuit autem cum diſcipulis qui erant Damaſ D
ci, per dies aliquot. Et continuò ingreſſus
*in ſynagogis prædicabat. 8. *in ſynagogas, prædicabat Ieſum quoniam hic eſt filius Dei: Stupebant autem omnes qui audiebant, & dicebant, Nónne hic eſt qui expugnabat in Ieruſalem eos qui inuocabant nomen iſtud: & huc ad hoc venit vt vinctos illos duceret ad principes ſacerdotum? Saulus autem multò magis conualeſcebat, & confundebat Iudæos qui habitabant Damaſci, affirmans quoniam hic eſt Chriſtus. ‖Cùm autem implerentur dies 2. Cor. 11. g multi, conſilium fecerunt Iudæi vt eum interficerent. Notæ autem factæ ſunt Saulo inſidiæ eorum. Cuſtodiebant autem & portas die ac nocte, vt eum interficerent. Accipientes autem eum diſcipuli *nocte, per mu- *eius rum demiſerunt eum, ſubmittentes in ſporta. Cùm autem veniſſet in Ieruſalem, tenta- E
bat ſe iungere diſcipulis, & omnes timebant eum, nō credentes quod eſſet diſcipulus. Barnabas autem apprehenſum illum duxit ad Apoſtolos: & narrauit illis quomodo in via vidiſſet Dominū, & quia locutus eſt ei, & quomodo in Damaſco fiducialiter egerit in nomine Ieſu. Et erat cum illis intrans & exiens in Ieruſalem, & fiducialiter agens in nomine Domini. Loquebatur quoque Gentibus: & diſputabat cum Græcis: illi autem quærebant

bãt occidere eum. Quod cùm cognouiſſent fratres, deduxerunt eum Cæſarêam, & dimiſerunt Tarſum.

Eccleſia quidem per totã Iudæã, & Galilæam & Samariam habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore Domini, & cõſolatione ſancti Spiritus replebatur. Factum eſt autem, vt Petrus dum trãſiret vniuerſos, deuenerit ad ſanctos qui habitabant Lyddæ. In-
F uênit autem ibi hominem quendam, nomine Aeneam, ab annis octo iacentem in grabãto, qui erat paralyticus. Et ait illi Petrus,
"ſanat.ſ. Aenea, "ſanet'te Dominus Ieſus Chriſtus: ſurge, & ſterne tibi. Et continuò ſurrexit. Et viderunt eum omnes qui habitabant Lyddæ, & Saronæ: qui cõuerſi ſunt ad Dominum. In Ioppe autem fuit quædam diſcipula nomine Tabitha. quæ interprætata dicitur dorcas. Hæc erat plena operibus bonis & eleemoſinis quas faciebat. Factum eſt autẽ in diebus illis vt infirmata moreretur. Quam cũ lauiſſent, poſuerunt eam in cœnaculo. Cùm autẽ propè eſſet Lydda ab Ioppe, diſcipuli audientes quia Petrus eſſet in ea, miſerunt duos viros ad eum, rogãtes, Ne pigriteris venire vſq; ad nos. Exurgẽs autẽ Petrus venit cum illis.
G Et cùm adueniſſet, duxerunt illum in cœnaculum: & circunſteterunt illũ omnes viduæ flẽtes, & oſtẽdentes ei tunicas & veſtes quas faciebat illis Dorcas. Eiectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua orauit: & cõuerſus ad corpus, dixit, Tabitha, ſurge. At illa aperuit oculos ſuos: & viſo Petro reſedit. Dãs autem illi manum, erexit eam. Et cùm vocaſſet ſanctos & viduas. aſsignauit eam viuam. Notum autem factum eſt per vniuerſam Ioppen: & crediderunt multi in Domino. Factum eſt autem vt dies multos moraretur in Ioppe, apud Simônem quendã coriarium.

S. Iuſſu angeli accerſit Cornelius centurio Petrũ, qui per lintei viſionem admonitus Gentes ad Euangelium admittendas eſſe, venit ad illum: quumq; ſuper omnes verbũ eius de Chriſto audiẽtes Spiritus ſanctus deſcẽdiſſet, iuſſit eos baptizari.

CAP. X.

A VIr autẽ quidã erat in Cæſaréa, nomine Cornelius, cẽturio cohortis quæ dicitur Italica, religioſus ac timens Deum cum omni domo ſua, faciẽs eleemoſynas multas plebi. Et deprecãs Deũ ſemper, is vidit in viſu manifeſtè, quaſi hora diei nona, angelum Dei introeuntem ad ſe, & dicẽtem ſibi, Cornéli, At ille intuens eum, timore correptus dixit, Quis es Domine? Dixit autem illi, Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriã in cõſpectu Dei. Et nunc mitte viros in Ioppen, & accerſi Simônem quẽdam qui cognominatur Petrus. hic hoſpitatur apud Simônem quẽdam coriarium, cuius eſt domus iuxta mare. hic dicet tibi quid te oporteat facere. Et cùm diceſsiſſet angelus qui loquebatur illi, vocauit duos domeſticos ſuos, & militẽ metuentẽ Dominum ex his qui illi parebant. Quibus cùm narraſſet omnia, miſit illos in Ioppen. Poſtera au- B
tem die iter illis faciẽtibus, & appropinquãtibus ciuitati, aſcẽdit Petrus in ſuperiora, vt oraret, circa horam ſextam. Et cùm eſuriret, voluit guſtare. Parantibus autẽ illis, cécidit ſuper eum mentis exceſſus: & vidit cœlum apertũ, & deſcendens vas quoddã velut linteum magnũ, quatuor initijs ſubmitti de cœlo in terrã, in quo erãt omnia quadrupedia & ſerpentia terræ, & volatilia cœli. Et facta eſt vox ad eum, Surge Petre: occîde, & manduca. Ait aũt Petrus, Abſit Domine, quia nunquã manducaui omne cõmune & immundum. *"Quod*
Et vox iterum ſecundò ad eum, "Quæ'Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Hoc autem factum eſt per ter. Et ſtatim recepum eſt vas in cœlum.

Et dum intra ſe hæſitaret Petrus quidnã C
eſſet viſio quam vidiſſet, ecce, viri qui miſſi erant à Cornelio, inquirentes domum Simônis, aſtiterunt ad ianuam. Et cùm vocaſſent, interrogabant ſi Simôn qui cognominatur Petrus, illic haberet hoſpitium. Petro autem cogitante de viſione, dixit Spiritus ei, Ecce viri tres quærunt te. Surge itaque, & deſcende, & vade cum eis, nihil dubitãs: quia ego miſi illos. Deſcendens autem Petrus ad viros, dixit, Ecce, ego ſum quẽ quæritis. quæ cauſa eſt propter quã veniſtis? Qui dixerunt, Cornelius cẽturio, vir iuſtus & timẽs Deũ, D
& teſtimonium habens ab vniuerſa gẽte Iudæorum, reſponſum accepit ab angelo ſancto accerſire te in domum ſuã, & audire verba abs te. Introducens ergo eos, recepit hoſpitio. Sequenti autem die ſurgens, profectus eſt cum illis: & quidam ex fratribus ab Ioppe comitati ſunt eum. Altera autem die introiuit Cæſarêam. Cornelius verò expectabat illos, conuocatis cognatis ſuis & neceſſarijs amicis, Et factum eſt, cùm introiſſet Petrus, obuius venit ei Cornelius: & prócidens ad pedes eius adorauit*. Petrus verò eleua- *cum
uit eum, dicẽs, Surge, & ego ipſe homo ſum. Et loquẽs cum illo intrauit, & inuenit multos qui cõuenerant, dixitq; ad illos, Vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam: ſed mihi oſtendit Deus, neminem cõmunem aut im- E
mundum dicere hominẽ. propter quod ſine dubitatione veni accerſitus. Interrogo ergo, quã ob cauſam accerſiſtis me? Et Cornelius ait,

ait, A nudiuſquarta die, vſq; ad hanc horã, orans eram hora nona in domo mea, & ecce vir ſtetit ante me in veſte cãdida, & ait, Cornéli, exaudita eſt oratio tua, & eleemoſynæ tuæ commemoratæ ſunt in conſpectu Dei. Mitte ergo in Ioppen, & accerſi Simônẽ qui cognominatur Petrus: hic hoſpitatur in domo Simônis coriarij iuxta mare. Confeſtim ergo miſi ad te, & tu benefeciſti veniendo. Nunc ergo omnes nos in conſpectu tuo adſumus, audire omnia quæcunq; tibi præcepta ſunt à Domino. Aperiens autem Petrus os ſuum, dixit, In veritate comperi ‖quia non eſt perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Verbum miſit Deus filijs Iſrael, annuntians pacẽ per Ieſum Chriſtum: (hic eſt omnium Dominus.) Vos ſcitis, quod factum eſt verbum per vniuerſam Iudæam, incipiens enim à ‖Galilæa, poſt baptiſmum quod prædicauit Iohãnes: Ieſum à Nazareth quomodo vnxit eum Deus Spiritu ſancto & virtute, qui pertranſijt benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniã Deus erat cum illo. Et nos teſtes ſumus omnium quæ fecit in regione Iudæorũ & Ieruſalem, quem occiderunt ſuſpendentes in ligno. Hunc Deus ſuſcitauit tertia die, & dedit eum manifeſtum fieri non omni populo, ſed teſtibus præordinatis à Deo, nobis, qui manducauimus & bibimus cum illo poſt G quam reſurrexit à mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo & teſtificari quia ipſe eſt qui conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum. Huic ‖omnes prophetæ teſtimonium perhibent, remiſsionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum. Et obſtupuerunt ex circunciſione fideles qui venerãt cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt. Audiebãt enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. Tunc reſpondit Petrus, Nunquid aquam quis prohibere poteſt, vt non baptizentur hi qui Spiritum ſanctum acceperũt ſicut & nos? Et iuſsit eos baptizari in nomine Domini Ieſu Chriſti. Tunc rogauerunt eum vt maneret apud eos aliquot diebus.

Deut. 10. d
2. Par. 19. c
F
Iob. 34. b.
Sapi. 6. b.
Eccle. 35. b
Roma. 2. b
Galat. 2. b.
Ephe. 6. b.
Coloſſ 3. d
1. Petri. 1. c.
Lucæ. 4. c.
Ierem. 31. t
Mich. 7. d.

S. Petrus diſceptantibus fratribus quòd ad Gentes acceſsiſſet, rei ordinem exponit: multis Antiochiæ conuerſis prædicatione diſcipulorum, mittitur ad eos Barnabas ab Eccleſia Ieroſolymitana, qui multis conuerſis adducit eò & Saulum à Tarſo: cum quo mittitur Ieruſalem, vt in famẽ ab Agabo propheta prædictam ferant fratribus eleemoſinam.

CAP. XI.

AVdierunt autem Apoſtoli & fratres A
qui erant in Iudæa, quoniam & Gentes receperunt verbum Dei. Cùm autem aſcendiſſet Petrus Ieroſolymam, diſceptabant aduerſus illum qui erant ex circunciſione, dicentes, Quare introiſti ad viros præputium habentes, & mãducaſti cum illis? Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens, Ego eram in ciuitate Ioppe orans, & vidi in exceſſu mentis viſionem, deſcendens vas quoddam velut linteum magnum, quatuor initijs ſummitti de cœlo, & venit vſque ad me. In quod intuens, conſyderabã & vidi quadrupedia terræ & beſtias & reptilia, & volatilia cœli. Audiui autem & vocem dicẽtem mihi, Surge Petre, occîde & mãduca. Dixi autem, Nequaquam Domine: quia *cõmune aut immundum nunquam in- *omne. 1.
troiuit in os meum. Reſpondit autem *vox *mihi. 1.
ſecundò de cœlo, Quæ Deus mũdauit, tu ne cõmune dixeris. Hoc aũt factum eſt per ter: B
& recepta ſunt omnia rurſum in cœlum. Et ecce, viri tres cõfeſtim aſtiterunt in domo in qua erã, miſsi à Cæſaréa ad me. Dixit autem ſpiritus mihi vt irem cum illis, nihil hæſitãs. Venerunt autẽ mecũ & ſex fratres iſti: & ingreſsi ſumus in domum viri. Narrauit autem nobis quomodo vidiſſet angelum in domo ſua, ſtantẽ & dicentẽ ſibi, Mitte in Ioppen, & accerſi Simônem qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi verba in quibus ſaluus eris tu & vniuerſa domus tua. Cùm aũt cœpiſſem loqui, cecidit Spiritus ſanctus ſuper eos, ſicut & in nos in initio. Recordatus ſum aũt verbi Domini, ſicut dicebat, ‖Iohannes quidẽ baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto. Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, ſicut & nobis qui credidimus in Dominum Ieſum Chriſtũ: ego quis C
erã qui poſſem prohibere Deum? His auditis tacuerunt: & glorificauerunt Deum, dicẽtes, Ergo & Gẽtibus pœnitentiã dedit Deus ad vitã. Et illi quidẽ qui diſperſi fuerant à tribulatione quæ facta fuerat ſub Stéphano, perãbulauerunt vſq; Phœnicẽ & Cyprum & Antiochîã, nemini loquentes verbum, niſi ſolis Iudæis. Erant aũt quidã ex eis viri Cyprij & Cyrenæi, qui cùm introiſſent Antiochíam, loquebantur ad Græcos, annuntiãtes Dominum Ieſum. Et erat manus Domini cum eis: multuſq; numerus credentium cõuerſus eſt ad Dominum. Peruênit autem ſermo ad aures eccleſiæ quæ erat Ieroſolymis, ſuper iſtis: & miſerunt Barnabã vſque ad Antiochíam. Qui cùm peruenisſet, & vidiſſet gratiam Dei, gauiſus eſt: & hortabatur omnes *propoſito cordis permanere in Domino. quia *in

Supra. 1. 2.
Math. 3. c.
Marc. 1. b.
Lucæ. 3. c.
Iohan. 1. d.
Infra. 19. a.

erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide. Et apposita est multa turba Domino. Profectus est autē Tarsum vt quæreret Saulum: quē cùm inuenisset, perduxit Antiochiam. Et annum totum cōuersati sunt ibi in ecclesia: & docuerunt turbam multam, ita vt cognominarentur primùm Antiochiæ discipuli, Christiani. In his autem diebus superuenerunt ab Ierosolymis prophetæ Antiochiā: & surgens vnus ex eis nomine Agabus, significabat per Spiritum famem magnam futuram in vniuerso orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio*. Discipuli autem prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitātibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

*Cæsare. 1-

S. Herodes occiso Iacobo Petrum retrudit in carcerem, cupiēs post Pascha eum tradere populo occidendum. sed orante pro eo sine intermissione ecclesia, angelico eductus auxilio, fratribus magnum attulit gaudium: facta autem de carceris custodibus inquisitione, Herodes proficiscitur Cæsarēam: quumque diuinos honores à populo oblatos non respueret, percussus est ab angelo, & consumptus à vermibus expirauit. CAP. XII.

A EOdem autem tempore misit Herodes rex manus, vt affligeret quosdā de ecclesia. Occîdit autē Iacobum fratrem Iohannis gladio. Videns autē quia placeret Iudæis, apposuit apprehēdere & Petrum. Erant autem dies Azymorum. Quem cùm apprehendisset misit in carcerem, 'tradens' quatuor quaternionibus militū 'custodiēdum', volens post Pascha producere eum populo. Et Petrus quidē seruabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo. Cùm autem productu-
rus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus Dormiēs inter duos milites, vinctus catenis duabus: & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo: percus-
B soque latere Petri, excitauit eum, dicens, Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autem angelus ad eum, Præcingere, & calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi, Circūda tibi vestimentū tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quia verum est quod fiebat per angelum: existimabat autem se visum videre. Transeuntes autem primam & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream quæ ducit ad ciuitatem, quæ vltrò aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum vnum: & continuò discessit angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus dixit, Nunc scio verē quia misit Dominus angelum suum, & eripuit mei de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum. Cōsyderansq́;, venit ad domū Mariæ matris Iohannis, qui cognominatus est Marcus, vbi erant multi cōgrega C
ti & orātes. Pulsante autē 'eo' ostium ianuæ, *petro.i.
processit puella ad videndum, nomine Rhode. Et vt cognouit vocem Petri, præ gaudio nō aperuit Ianuā, sed intro currens nuntiauit stare Petrum ante Ianuā. At illi diexrunt ad eam, Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi aūt dicebant, Angelus eius est. Petrus autem perseuerabat pulsans. Cū aūt aperuissent*, viderunt eum: & obstupuerunt. *ostium
Annuens autem eis manu vt tacerent, narrauit quomodo Dominus eduxisset eū de carcere: dixitq́ue, Nuntiate Iacobo & fratribus hæc. Et egressus abijt in alium locum. Facta aūt die, erat non parua turbatio inter mili-
tes quidnā factum esset de Petro. Herodes au D
tem cum requisisset eum, & non inuenisset, inquisitione facta de custodibus, iussit eos duci: descēdensq́; à Iudæa in Cæsarēā, ibi cōmoratus est. Erat autē iratus Tyrijs & Sydonijs. At illi vnanimes venerūt ad eū, & persuaso Blasto, qui erat super cubiculū regis, postulabāt pacē, eo quod alerentur regiones eorū ab illo. Statuto aūt die Herodes vestitus veste regia, sedit pro tribunali, & cōcionabatur ad eos. Populus autē acclamabat, Dei voces, & non hominis. Cōfestim autē percussit eū angelus Domini, eo quòd nō dedisset honorē Deo: & cōsumptus à vermibus, expirauit.

'tradēsque 'ad custodiendū eum.

Verbum autē Domini crescebat & multiplicabatur, Barnabas aūt & Saulus reuersi sunt ab Ierosolymis expleto 'ministerio, assumpto Iohanne qui cognominatus est Marcus. Supra.11.d

S. Saulus & Barnabas iubentur à Spiritu sancto segregari ad opus prædicationis inter Gētes, & Bar-Iesu siue Elyma magus, qui eorum prædicationi resistebat, ad Pauli verbū excæcato, credit Sergius Paulus: in Antiochia Pisidiæ Paulus in synagoga latius de Christo disserit, sed Iudæis blasphemantibus & persecutionem in eos excitantibus, conuertuntur ad Gentes iuxta Isaiæ vaticinium.

CAP. XIII.

ERāt autem in ecclesia quæ erat Antio- A
chiæ, prophetæ & doctores, in quibus Barnabas & Simon qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenēsis, & Manahen qui erat Herodis tetrarchæ collactaneus, & Saulus. Ministrantibus aūt illis Domino, & ieiunantibus, dixit Spiritus sanctus, Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunātes & orantes, imponentesq́; eis manus, dimiserunt illos. Et ipsi quidem missi à Spiritu sancto, abierunt

Seleu-

Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum. Et cùm veniſſent Salaminam, prædicabant verbum Dei in ſynagogis Iudæorum. Habebant autē & Iohannē in miniſterio. Et cùm perambulaſſent vniuerſam inſulam vſque ad Paphum, inuenerunt quendam virum magum pſeudoprophetam, Iudæū, cui nomen erat 'Bar-Ieſu' qui erat cum proconſule Sergio Paulo viro prudente. Hic accerſitis Barnaba & Saulo, deſyderabat audire verbū Dei, Reſiſtebat autem illis Elymas, magus (ſic enim interpretatur nomen eius) quærens auertere proconſulem à fide. Saulus autem qui & Paulus, repletus Spiritu ſancto, intuēs in eū dixit, O plene omni dolo & omni fallacia fili diaboli, inimice omnis iuſtitiæ, nō deſinis ſubuertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus, nō videns ſolem vſque ad tempus. Et confeſtim cecidit in eum caligo & tenebræ, & circuiēs quærebat qui ei manum daret. Tunc proconſul cùm vidiſſet factum credidit, admirans ſuper doctrina Domini. Et cùm à Papho nauigaſſent Paulus & qui cum eo erāt, venerunt Pergen Pamphyliæ. Iohannes autem diſcedens ab eis reuerſus eſt Ieroſolymam. Illi verò pertranſeuntes Pergen, venerunt Antiochiam Piſidiæ: & ingreſſi ſynagogam die ſabbathorum, ſederunt. Poſt lectionem autem legis & Prophetarum, miſerunt principes ſynagogæ ad eos, dicentes, Viri fratres, ſiquis eſt in vobis ſermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu ſilentium indicēs, ait, Viri Iſraelitæ, & qui timetis Deū, audite, Deus plebis Iſrael elegit patres noſtros, & plebem exaltauit cùm eſſent incolæ ‖in Terra-Aegypti, & ‖in brachio excelſo eduxit eos ex ea, & per ‖quadraginta annorum tempus mores eorum ſuſtinuit in deſerto. Et deſtruens gētes ſeptē in Terra-Chanáan, ‖ſorte diſtribuit eis terrā eorum, quaſi poſt quadringentos & quinquaginta annos: & ‖poſt hæc dedit iudices, vſque ad Samúel prophetam. Et exinde ‖poſtulauerunt regem & ‖ dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Ben-iamin, annis quadraginta. Et amoto illo, ſuſcitauit illis Dauid regem: cui teſtimonium perhibens dixit, ‖Inueni Dauid filium Ieſſæ, virum ſecundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Huius Deus ex ſemine ‖ſecundum promiſsionem eduxit Iſrael ſaluatorem Ieſum, ‖prædicante Iohanne ante faciem aduentus eius baptiſmum pœnitentiæ omni populo Iſrael. Cùm impleret autē Iohannes curſum ſuum, dicebat, ‖Quē me arbitramini eſſe non ſum ego, ſed ecce venit poſt me, cuius non ſum dignus calceamenta pedum ſoluere. Viri fratres, filij generis Abraham, & qui in vobis timent Deum, vobis verbum ſalutis huius miſſum eſt. Qui enim habitabant Ieruſalem, & principes eius hunc ignorantes, & voces Prophetarum quæ per omne ſabbathum leguntur, iudicantes impleuerunt: & nullam cauſam mortis inuenientes in eo, ‖petierunt à Pilato vt interficerent eum. Cùmque conſummaſſent omnia quæ de eo ſcripta erant, deponentes eum de ligno, poſuerunt in monumento. ‖Deus verò ſuſcitauit eum à mortuis tertia die: qui viſus eſt per dies multos his qui ſimul aſcenderant cùm eo de Galilæa in Ieruſalem, qui vſque nunc ſunt teſtes eius ad plebem. Et nos vobis annūtiamus eam quæ ad patres noſtros repromiſsio facta eſt: quoniam hanc Deus adimpleuit filijs 'noſtris', reſuſcitans Ieſum, ſicut & in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt, ‖Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quòd autem ſuſcitauit eum à mortuis, amplius iam non reuerſurum in corruptionem, ita dixit, ‖Quia dabo vobis ſancta Dauid fidelia. Ideóque & aliàs dicit, ‖Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Dauid enim in ſua generatione cùm adminiſtraſſet, voluntati Dei ‖dormiuit, & appoſitus eſt ad patres ſuos, & vidit corruptionem. Quem verò Deus ſuſcitauit*, non vidit corruptionem. Notum igitur ſit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remiſsio peccatorum annuntiatur, *ab omnibus quibus non potuiſtis in lege Moyſi iuſtificari. In hoc omnis qui credit, iuſtificatur. Videte ergo ne ſuperueniat vobis quod dictum eſt in Prophetis, ‖Videte contemptores, & admiramini, & diſperdimini: quia opus operor ego in diebus veſtris, opus quod non credetis ſiquis enarrauerit vobis. Exeuntibus autem illis rogabant vt ſequenti ſabbatho loquerentur ſibi verba hæc. Cùmque dimiſſa eſſet ſynagoga, ſecuti ſunt multi Iudæorum, & colētium * aduenarum Paulum & Barnabam: qui loquentes ſuadebant eis vt permanerent in gratia Dei. Sequenti verò ſabbatho penè vniuerſa ciuitas conuēnit audire verbum Dei. Videntes autem turbas Iudæi, repleti ſunt zelo, & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur, blaſphemantes. Tunc conſtanter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad Gentes. ſic enim præcepit nobis Dominus, ‖Poſui te in lucem Gentium, vt ſis in ſalutem vſque ad extremum terræ. Audientes autem Gentes gauiſæ ſunt, & glorificabant verbum Domini: & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. Diſſeminabatur

'Barieu

'veſtris.

*à mortuis.

*&.1.

*Deum?

autem verbum Domini per vniuersam regionem. Iudæi autem concitauerunt mulieres religiosas & honestas, & primos ciuitatis, & excitauerunt persecutionẽ in Paulum & Barnabam:& eiecerunt eos de finibus suis.

Matt.10.b Marci.6.b Luc.9.a. ‖At illi excusso puluere pedum in eos, venerunt Iconium. Discipuli quoque replebantur gaudio & Spiritu sancto.

S. Multis Iudæorum ac Ethnicorum Iconij fidem in Christum suscipientibus, concitatur à Iudæis tumultus in Apostolos, qui Lystram fugiunt, vbi Paulus claudum à matris vtero curat: populumque ac sacerdotes ob id ipsis tanquã dijs sacrificare volentes ægrè cõpescũt: sed cõcitata à Iudæis superuenientibus turba, Paulus lapidatur: & pro mortuo relinquitur: quũque surrexisset, ipse & Barnabas discipulos per varia loca exhortantes, & presbyteros ordinãtes, reuertuntur Antiochiam.

CAP. XIIII.

A FActum est autẽ Iconij vt simul introirent synagogam Iudæorum, & loquerentur ita vt crederet Iudæorũ & Græcorum copiosa multitudo. Qui verò incredduli fuerunt Iudæi, suscitauerunt & adiracundiam concitauerunt animas Gentium aduersus fratres. Multo igitur tempore demorati sunt, fiducialiter agẽtes in Domino testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa & prodigia fieri per manus eorum. Diuisa est autem multitudo ciuitatis: & quidam quidem erant cum Iudæis, quidam verò cum Apostolis. Cùm autem factus esset impetus Gentilium & Iudæorũ cum principibus suis, vt contumelijs afficerent & lapidarent eos, intelligẽtes confugerunt ad ciuitates Lycao

B niæ Lystrã & Derben, & vniuersam in circui tu regionem, & ibi euangelizantes erant.* Et quidam vir Lystris infirmis pedibus sedebat, claudus ex vtero matris suæ:qui nunquã ambulauerat. Hic audiuit Paulũ loquentẽ. Qui intuitus eũ, & videns quia fidẽ haberet, vt saluus fieret dixit magna voce, Surge super pedes tuos rectus. Et exiliuit:& ambulabat. Turbæ aũt cũ vidissent quod fecerat Paulus, leuauerunt vocẽ suam Lycaonicè dicẽtes, Dij similes facti hominibus, descẽderunt ad nos. Et vocabant Barnabã, Iouem:Paulum verò, Mercurium, quoniã ipse erat dux verbi. Sacerdos quoq; Iouis qui erat ante ciuitatẽ, tauros & coronas ante ianuas afferens, cum po

C pulis volebat sacrificare. Quod vbi audierũt Apostoli Barnabas & Paulus cõscissis tunicis suis exilierunt in turbas clamantes & dicentes, Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis conuerti ad Deum vi-

Psal.145.a uum ‖qui fecit cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus ‖ dimisit omnes Gẽtes ingredi vias suas. Et quidẽ non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluuias, & tẽpora fructifera, implens cibo & lætitia corda nostra. Et hæc dicentes, vix sedauerunt turbas ne sibi immolarent. Superuenerunt aũt quidam ab Antiochia & Iconio Iudæi: & persuasis turbis ‖ lapidãtes q; Paulũ, traxerunt extra ciuitatẽ existimantes eũ mortuum esse. Circundantibus aũt eum discipulis, surgens intrauit ciuitatem: & postera die profectus est cum Barnaba in Derbẽ. Cùm- D que euãgelizassent ciuitati illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystram & Iconium, & Antiochiam, confirmantes animas discipulorum, exhortantesque vt permanerent in fide, & quoniã per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Et cùm constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros, & orassent cum ieiunationibus, commendauerunt eos Domino in quem credide runt. Transeuntesque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam. & loquentes verbum Domini in Pergen, descẽderunt in Attaliam. ‖ & inde nauigauerunt Antiochiam, vnde erãt traditi gratiæ Dei in opus quod compleuerunt. Cùm autem venissent, & congregassent ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, & quia aperuisset Gentibus ostium fidei. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

Apoc.14.b Psal.80.c

*Perge.1. Supra.13.e

S. Orta Antiochiæ seditione propter Iudæos volentes Gentes ad Deum cõuersas circuncidi, Paulus & Barnabas rem ad Apostolos referunt: qui post Petri & Iacobi suffragia, cõmuni decreto per literas statuunt, Gentes conuersas non ligari lege Moysi: Paulus cupiẽs ab Antiochia inuisere lõca in quibus prædicauerat, separatur à Barnaba, eo quòd nollet Iohannem assumi. CAP. XV.

ET quidam descendentes de Iudæa, do- A cebant fratres, ‖ Quia nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis saluari. Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos, statuerunt vt ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ex alijs ad Apostolos & presbyteros in Ierusalem, super hac questione. Illi ergo deducti ab ecclesia, pertransibant Phœnicen & Samariam, narrantes conuersionem Gentium · & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. Cùm autem venissent Ierosolymam, susceptisunt ab ecclesia & ab Apostolis & senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis. Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum qui crediderunt, dicentes, Quia

Galat.5.a

oportet

*Et cõmota est omnis multitudo in doctrina eorũ Paulus aũt & Barnabas morabantur Lystris.

oportet circuncidi eos, præcipere quoque ser
B uare legem Moysi. Conueneruntque Apostoli & seniores videre de verbo hoc. Cùm
autem magna conquisitio fieret, surgens Pe-
Supr.10.b trus dixit ad eos, ‖Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire Gentes verbum Euangelij, & credere. Et qui nouit corda Deus,
Supr.10.g testimonium perhibuit, ‖dans illis Spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tētatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorū, quod neq; patres nostri neque nos portare potuimus?
C Sed per gratiam Domini Iesu Christi credimus saluari, quēadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum narrantes quāta Deus fecisset signa & prodigia in Gentibus per eos. Et post quā tacuerunt, respōdit Iacōbus, dicens, Viri fratres audite me, Simon narrauit quem admodum primùm Deus visitauit sumere ex Gētibus populum nomini suo. Et huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum
Amos.9.c. est, ‖Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid, quod décidit, & diruta eius reædificabo, & erigam illud: vt requirant cæteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, di-
D cit Dominus faciēs hæc. Notum à seculo est Domino opus suum. Propter quod ego iudico, non inquietari eos qui ex Gentibus conuertūtur ad Deum, sed scribere ad eos vt abstineant se à cōtaminationibus simulachrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine, Moyses enim à tēporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbathum legitur. Tunc placuit Apostolis & senioribus cum omni ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba, Iudam, qui cognominabatur Barsabas, & Silā viros primos in fratribus, scribētes per manus eo-
epistolam cōtinentem hæc.4. rū, Apostoli & seniores, fratres, his qui sunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ fratribus ex Gentibus, salutem. Quoniā audiuimus quia quidam ex nobis exeuntes, turbauerunt vos verbis, euertentes animas vestras, quibus nō mandauimus: placuit nobis collectis in vnum eligere viros & mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Iesu Christi. Misimus ergo Iudam & Silam, qui & ipsi vobis verbis referēt eadē. Visum est enim Spiritui sancto & nobis, nihil vltrà imponere vobis oneris quā hæc necessaria: vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodiētes vos,
F bene agetis. Valete. Illi ergo dimissi descenderunt Antiochiam: & congregata multitudine tradiderunt epistolam. Quam cum legissent, gauisi sunt super consolatione. Iudas autem & Silas & ipsi cum essent prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres, & confirmauerunt. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cū pace à fratribus ad eos qui miserant illos. Visum est autem Silæ ibi remanere: ▷Iudas autem solus abijt'*: Paulus ▷.7. *Ierusalem
autem & Barnabas demorabātur Antiochiæ, docentes, & euangelizantes cum alijs pluribus verbum Domini. Post aliquot autem G
dies dixit ad Barnabam Paulus, Reuertentes visitemus fratres per vniuersas ciuitates in quibus prædicauimus verbum Domini, quomodo se habeant. Barnabas autem volebat secum assumere & Iohannem, qui cognominabatur Marcus. Paulus autē rogabat, eum, (vt qui discessisset ab eis de Pamphilia, & nō isset cum eis in opus*) non debere recipi. Fa- *quo missi fuerant.5.
cta est autem dissensio, ita vt discederent abinuicem, & Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret Cyprum: Paulus verò electo Sila profectus est, traditus gratiæ Dei à fratribus. Perambulabat autem Syriam, & Ciliciam, confirmans ecclesias: ▷ præcipiens ▷.4.
custodire præcepta Apostolorum & seniorum.'

S. Paulus Lystris assumptum Timótheum circuncidit, & per varias ciuitates tradit seruāda Apostolorum dogmata: vetantur à Spiritu sancto prædicare in Asia & Bithynia: vocato autem per visionem Paulo in Macedoniam, proficiscūtur: primumq; Philippis Prædicantes, hospitio excipiuntur apud Lydiam: sed eiecto per Paulum spiritu Pythône, virgis cæsi mittuntur incarcerem: vbi facto terræmotu, solutisq; eorum vinculis, custos carceris cōuertitur: posteroq; die magistratus orant vt ciuitatem egrediantur.

CAP. XVI.

PEruênit autem in Derben & Lystram. A
Et ecce, discipulus quidam erat ibi nomine Timótheus, filius mulieris 'vi- 'cuiusdam Iudæa.3.
duæ' fidelis, patre Gentili. Huic testimonium bonum reddebāt qui in Lystris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci: & assumens circuncidit eum propter Iudæos qui erant in illis locis. Sciebāt enim omnes quòd pater eius erat Gentilis. Cum autem pertransirent ciuitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus qui erāt Ierosolymis. Et ecclesiæ quidam confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie. Transeuntes autem Phrygiam & Galātiæ regionem, veta

Dei ti sunt à Spiritu sancto loqui verbum in Asia. Cùm venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniã: & nõ permisit eos Spiritus Iesu. Cùm aũt pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem: & visio per noctem Paulo ostensa est: Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eum, & dicens, Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autẽ visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti quòd vocasset nos Deus euangelizare eis. Nauigantes autẽ à Troade, recto cursu venimus Samothraciã, & sequenti die Neapolim: & inde Philippos: quæ est prima partis Macedoniæ ciuitas colonia. Eramus autem in hac vrbe diebus aliquot "cõsistentes". Die autẽ sabbathorum egressi sumus foras portã iuxta flumen, vbi videbatur oratio esse: & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quædã mulier nomine Lydia, purpuraria ciuitatis Thyatirenorum, colens Deum, audiuit: cuius Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur à Paulo. Cùm autẽ baptizata esset, & domus eius, deprecata est, dicens, Si iudicastis me fidelẽ Domino esse, introite in domum meam, & manete. Et coegit nos. Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellã quandam habentem spiritum pythônem obuiare nobis, quæ quæstũ magnum præstabat dominis suis diuinando. Hæc subsecuta Paulum & nos, clamabat dicens, Isti homines, serui Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens aũt Paulus, & conuersus, spiritui dixit, Præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea. Et exijt eadem hora. Videntes autẽ Domini eius quia exiuit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum & Silã perduxerunt in forũ ad Principes: & offerentes eos magistratibus dixerunt, Hi homines cõturbant ciuitatem nostram, cùm sint Iudæi: & annuntiant morem quẽ nõ licet nobis suscipere, neq; facere, cùm simus Romani. Et cucurrit plebs aduersus eos: & magistratus "suis scissis tunicis "eorũ, "iusserũt eos virgis cædi. Et cùm multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi vt diligẽter custodiret eos. Qui cum tale præceptũ accepisset, misit eos in interiorẽ carcerẽ, & pedes eorũ strinxit ligno. Media aũt nocte Paulus & Silas orãtes laudabant Deũ. Et audiebãt eos, qui in custodia erãt. Subitò verò terremotus factus est magnus, ita vt moue rentur fundamẽta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia: & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus aũt custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, æstimãs fugisse vinctos. Clamauit aũt Paulus voce magna, dicens, Nihil tibi mali feceris: vniuersi enim hîc sumus. Petitoq; lumine introgressus est: & tremefactus prócidit Paulo & Silæ ad pedes: & producẽs eos foras ait, Domini, quid me oportet facere vt saluus fiã? At illi dixerũt, Crede in Dominum Iesum: & saluus eris tu, & domus tua. Et locuti sunt ei verbum Domini cũ omnibus qui erãt in domo eius. Et tollẽs eos in illa hora noctis, lauit plagas eorũ: & baptizatus est ipse, & omnis domus eius cõtinuò. Cũq; perduxisset eos in domũ suam, apposuit eis mẽsam: & lætatus est cum omni domo sua credẽs Deo. Et cùm dies factus esset, miserũt magistratus lictores, dicẽtes, Dimitte homines illos. Nuntiauit aũt custos carceris verba hæc Paulo, Quia miserũt magistratus vt dimittamini. nũc igitur exeũtes, ite in pace. Paulus autem dixit eis, Cæsos nos publicè, indẽnatos, homines Romanos miserunt in carcerẽ, & nunc occultè nos eijciunt? Nõ ita: sed veniãt, & ipsi nos eijciant. Nuntiauerunt aũt magistratibus lictores verba hæc. Timuerũtq; audito quòd Romani essent: & veniẽtes deprecati sunt eos, & educẽtes rogabãt vt egrederẽtur de vrbe. Exeũtes autẽ de carcere, introierunt ad Lydiã: & visis fratribus, cõsolati sunt eos, & profecti sunt.

S. Facto Thessalonicæ magno fructu per Pauli prædicationẽ, cõcitatur aduersus eũ à Iudæis seditio, similiter & Beræa. Paulus Athenis cũ Iudæis & philosophis disserit, ac Dionysiũ Areopagitam ad Christum cõuertit cum quibusdam alijs. CAP. XVII.

CVm autem perambulassent Amphipolim & Apolloniã, venerunt Thessalonicam, vbi erat synagoga Iudæorum. Secundum cõsuetudinem autem Paulus introiuit ad eos: & per sabbatha tria disserebat eis de scripturis, adaperiẽs & insinuans quia Christum oportuit pati & resurgere à mortuis: & quia hic est Iesus christus, quẽ ego annũtio vobis. Et quidã ex eis crediderũt, & adiũcti sunt Paulo & Silæ, & de colẽtibus Gẽtilibus multitudo magna, & mulieres nobiles nõ paucæ. Zelãtes autem Iudæi, assumẽtesq; de vulgo viros quosdã malos, & turba facta, cõcitauerunt ciuitatẽ: & assistentes domui Iásonis, quærebant eos producere in populum. Et cùm nõ inuenissent eos, trahebãt Iásonẽ & quosdã fratres ad principes ciuitatis, clamantes, Quoniam hi qui "orbem' concitant, & huc venerunt, quos suscepit Iáson, & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse, Iesum. Cõcitauerunt autem plebem, & principes ciuitatis audiẽtes hæc. Et accepta satisfactione à Iasone & à cæteris, dimiserũt eos. Fratres verò cõfestim

*cõserentes.
2. Cor. 11. f.
1. Thes. 2. a
Philip. 1. d
"orbem

C stim per noctem dimiserunt Paulum & Silam in Berœam. Qui cùm veniſſent, in ſynagogam Iudæorum introierunt. (Hi autem erant nobiliores eorum qui ſunt Theſſalonícæ, qui ſuſceperunt verbum cum omni auiditate, quotidie ſcrutantes ſcripturas, ſi hæc ita ſe haberent. Et multi quidẽ crediderunt ex eis, & mulierum Gentilium honeſtarum, & viri non pauci.) Cùm autem cognouiſſent in Theſſalonica Iudæi, quia & Berœæ prædicatum eſt à Paulo verbum Dei, venerunt & illuc, commouentes & turbantes multitudinem. Statimq́; tunc Paulum dimiſerunt fratres, vt iret vſque ad mare: Silas autem & Ti-
D mótheus remanſerunt ibi. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum vſque ad Athenas. & accepto mandato ab eo ad Silam & Timótheum, vt quàm celeriter venirẽt ad illum: profecti ſunt. Paulus autẽ cùm Athenis eos expectaret, incitabatur ſpiritus eius in ipſo, videns idololatríæ deditam ciuitatẽ. Diſputabat igitur in ſynagoga cum Iudæis,
*audierant & colentibus, & in foro, per omnes dies ad eos qui *aderant. Quidam autem Epicuréi & Stoici philoſophi diſſerebant cum eo: & qui
*ſeminiuerbius. dam dicebant, Quid vult *ſeminator verborum hic, dicere? Alij verò, Nouorum dæmo-
E niorũ videtur annuntiator eſſe. quia Ieſum & reſurrectionem annuntiabat eis. Et apprehenſum eum, ad Areópagum duxerunt, dicẽtes, Poſſumus ſcire quæ eſt hæc noua, quæ à te dicitur, doctrina? noua enim quædã infers auribus noſtris. Volumus ergo ſcire quidnã velint hæc eſſe. (Athenienſes autem omnes, & aduenæ hoſpites, ad nihil aliud vacabant niſi aut dicere, aut audire aliquid noui.) Stãs autem Paulus in medio Areópagi, ait, Viri
*ſuperſtitio ſiores. 2. Atheniẽſes, per omnia quaſi *ſuperſtitioſos vos video. Præteriens enim & videns ſimuchra veſtra, inueni & aram in qua ſcriptum erat, Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes co
Supra. 7. f. litis, hoc ego annuntio vobis. ‖Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo ſunt, hic
F cœli & terræ cùm ſit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cùm ipſe det omnibus vitam & inſpirationem & omnia: fecitq́ue ex vno omne genus hominum, inhabitare ſuper vniuerſam faciẽ terræ, definiens ſtatuta tempora & terminos habitationis eorum, quærere Deum ſi fortè attractẽt eum
*&. 1. *aut inueniant, quanuis nõ longè ſit ab vno quoque noſtrũ. In ipſo enim viuimus & mouemur & ſumus, ſicut & quidam veſtrorum
Aratus Iſai. 40. c. poetarum dixerunt, ‖Ipſius enim & genus ſumus. ‖Genus ergo cùm ſimus Dei, non debemus æſtimare auro aut argẽto, aut lapidi, ſculpturæ artis & cogitationis hominis, Diuinũ
G eſſe ſimile. Et tempora quidem huius igno- G
rantiæ deſpiciens Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbiq; pœnitentiam agãt, eo quòd ſtatuit diem in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate, in viro in quo ſtatuit, fidem præbens omnibus, ſuſcitans eum à mortuis. Cùm audiſſent autem reſurrectionem mortuorum, quidã quidem irridebant, quidam verò dixerunt, Audiemus te de hoc iterum. Sic Paulus exiuit de medio eorum. Quidam verò viri adhærentes ei, crediderunt: in quibus & Dionyſius Areópagita, & mulier nomine Damaris, & alij cum eis.

S. Paulus Corinthi ſuum exercet artificiũ apud Aquilam: & quanquam ad eius prædicationem blaſphemarent Iudæi, audit tamen in viſione multum ibi populum ad fidem cõuertendum: verùm poſt ſeſquiannum accuſatur à Iudæis apud Gallionem proconſulem, & poſt multos dies venit Epheſum, ac varijs regionibus fratres confirmat. Apollo vehemẽter Iudæos conuincit, oſtendens ex ſcripturis Ieſum eſſe Chriſtum, quanquam tantum noſſet baptiſma Iohannis. CAP. XVIII.

POſt hæc egreſsus ab Athénis, venit Co A
rinthum. & inueniẽs quendã Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priſcillam vxorem eius (eo quòd præcepiſſet Claudius diſcedere omnes Iudæos à Roma,) acceſsit ad eos. Et quia eiuſdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur. (erant autem ſcenofactoriæ artis.) Et diſputabat in ſynagoga per omne ſabbathum, interponens nomen Domini
Ieſu, ſuadebatq́ue Iudæis & Græcis. Cùm ve B
niſſent autem de Macedonia Silas & Timótheus, inſtabat verbo Paulus, teſtificans Iudæis eſſe Chriſtum, Ieſum. Cõtradicentibus autem eis & blaſphemantibus, excutiens veſtimenta ſua, dixit ad eos, Sanguis veſter ſuper caput veſtrum: mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiuſdam, nomine Titi Iuſti, colentis Deum, cuius domus erat coniuncta ſynagogæ. Criſpus aũt archiſynagogus credidit C
Domino, cum omni domo ſua: & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabãtur. Dixit autem Dominus nocte per viſionem Paulo, Noli timere: ſed loquere, & ne taceas, propter quod ego ſum tecũ: & nemo apponetur tibi vt noceat te: quoniã populus eſt mihi multus in hac ciuitate. Sedit autem
*annum & ſex menſes, docens apud eos ver- *ibi
bum Dei. Galliõne aũt proconſule Achaiæ, inſurrexerunt vno animo Iudæi in Paulũ, & D
adduxerunt eum ad tribunal, dicentes, Quia contra legẽ hic perſuadet hominibus colere Deum. Incipiente aũt Paulo aperire os, dixit

Gallio ad Iudæos, Siquidē esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum ô viri Iudæi, rectè vos sustinerē, si verò quæstiones sunt de verbo & nominibus, & legis vestræ, vosipsi videritis: Iudex ego horum nolo esse. Et minauit eos à tribunali. Apprehendentes autē omnes Sosthenem principē synogogæ, percutiebant eum ante tribunal: & nihil eorum
E Gallóni curæ erat. Paulus verò cùm adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciēs, nauigauit Syriā, (& cum eo Priscilla & Aquila) qui sibi totōderat in Cēchris caput. habebat enim votum. Deuenitque Ephesum, & illos ibi reliquit. Ipse verò ingressus synagogam, disputabat cum Iudæis. Rogantibus autem eis, vt ampliori tempore maneret, non consensit, sed valefaciens, & dicens, Iterum reuertar ad vos Deo volēte: profectus est ab
F Epheso. Et descendens Cæsarēam, ascendit, & salutauit ecclesiā, & descendit Antiochiā. Et facto ibi aliquāto tempore profectus est, perambulās ex ordine Galaticam regionem & Phrygiam, confirmans omnes discipulos. Iudæus autem quidā, Apollo nomine, Alexandrinus "genere', vir eloquēs, deuēnit Ephesum, potēs in scripturis. Hic erat edoctus viā Domini: & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Iesu, sciens tantùm baptisma Iohannis. Hic ergo cœpit fi-
G ducialiter agere in synagoga. Quem cùm audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eū, "Dei. 5. & diligentius exposuerunt ei viā "Domini'. Cùm autē vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt discipulis vt susciperēt eum. Qui cùm venisset, contulit multùm his qui crediderant. Vehementer enim Iudæos reuincebat publicè, ostendens per scripturas, esse Christum, Iesum.

Numē. 6. c. Infra. 21. b.

"natione

S. Paulus Ephesi quosdam discipulos Iohannis tātum baptismate baptizatos, iubet in Iesu nomine baptizari, ac manuum impositione Spiritum sanctum ipsis impetrat, ibiq; prædicans multa edit signa: de Iudæis qui non credentes conabantur nomine Iesu à Paulo prædicati adiurare dæmonia. multi peccata confitentes libros superstitiosos exurunt. Demetrius argentarius grauem aduersus Paulum seditionem excitat, quam ægrè tandem sedat Alexander. CAP. XIX.

A FActum est autem cùm Apollo esset Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inueniret quosdam discipulos: dixitque ad eos, Si spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum, Sed neq; si Spiritus sanctus est, audiuimus. Ille verò ait, In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, In Iohānis baptismate. Dixit autem Paulus, Iohannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens, in eum qui venturus esset post ipsum vt crederēt, hoc est, in Iesum. His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu. Et cū imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebātur linguis, B & prophetabant. Erant autē omnes viri ferè duodecim. Introgressus autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans & suadens de regno Dei. Cùm autē quidam indurarentur, & nō crederent, maledicētes "viam Domini corā' multitudine, discedens ab eis, segregauit discipulos, quotidie disputās in schola tyranni cuiusdā. Hoc autem factum est per biēnium: ita vt omnes qui habitabāt in Asia: audirent verbum Domini, Iudæi atq; Gētiles. Virtutesq; nō quaslibet faciebat Deus per manum Pauli: ita vt etiā super lāguidos deferrentur à corpore eius sudaria vel semicinctia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequā egrediebantur. C Tentauerunt autē quidā ▷ &' de circumeuntibus Iudæis exorcistis, inuocare super eos qui habebant spiritus malos, nomen Domini Iesu, dicentes, Adiuro vos per Iesum quē Paulus prædicat. Erant autē quidā Sceuæ Iudæi principis sacerdotum septē filij, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus nequā dixit eis, Iesum noui, & Paulum scio: vos autē qui estis? Et insiliens homo in eos, in quo erat dœmoniū pessimum, & dominatus amborum, inualuit cōtra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autē notum factum est omnibus Iudæis atq; Gentilibus qui habitabant Ephesi: & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen Domini Iesu. Multiq; credentiū veniebant D confitentes & annuntiantes actus suos. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, cō tulerunt libros, & cōbusserunt coram omnibus. & computatis pretijs illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. Ita fortiter crescebat verbum Dei & confirmabatur. His autem expletis proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia & Achaia ire Ierosolymam, dicens, Post quā fuero ibi, oportet me & Romā videre. Mittēs aūt in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheū & Erastum, ipse remansit ad tēpus in Asia. Facta est aūt illo tēpore turbatio nō minima de via ▷ Domini. 'Demetrius ▷. 5. enim quidā nomine, argētarius, faciens ædes E argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum: quos conuocans & eos qui huiusmodi erāt opifices, dixit, Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: & videtis, & auditis quia nō solū Ephesi, sed penè totius Asiæ. Paulus hic suadēs auertit

Matt. 3. c. Marci. 1. a.

Luc. 3. c. Iohan. 1. d. Supra. 1. a. 2. a. 11. c.

"via corā. 1.

multam

multam turbam, dicens, Quoniam non sunt dij qui manibus fiunt. Nō solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed & destrui incipiet maiestas eius, quam tota Asia & orbis colit. His auditis repleti sunt ira, & exclamauerunt di- F centes, Magna Diana Ephesiorum. Et impleta est ciuitas tota confusione, & impetum fecerunt vno animo in theatrum, rapto Gaio & Aristarcho Macedonibus comitibus Pauli. Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli. Quidam autem & de Asiæ principibus qui erāt amici eius, miserunt ad eū, rogantes ne se daret in theatrum: alij aūt aliud clamabāt. Erat enim ecclesia confusa: & plures nesciebant qua ex causa conuenissent. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo. Quē vt cognouerunt Iudæum esse, vox facta vna est omnium, quasi per horas duas clamantium, Magna Diana Ephesiorum. Et cum sedasset scriba turbas, dixit, Viri Ephesij, quis G enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnæ Dianæ, Iouisq; prolis? Cum ergo his cōtradici nō possit, oportet vos sedatos esse, & nihil temere agere. Adduxistis enim homines istos, neq; sacrilegos, neque blasphemantes deam vestrā. Quòd si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices, habent aduersus aliquem causam, cōuentus forenses aguntur, & proconsules sunt, accusent inuicem. Siquid autē alterius rei quæritis: in legitima ecclesia poterit absolui. Nam & periclitamur argui seditionis hodiernæ: cum nullus obnoxius sit, de quo possimus reddere rationem concursus istius. Et cum hæc dixisset, dimisit ecclesiam.

S. *Paulus peragratis varijs partibus Macedoniæ & Græciæ, Concionatur Troade in mediam noctem: quumq; adolescens Eutychus cadens à tertio cœnaculo mortuus esset, Paulus eum resuscitauit: & varijs locis peragratis, aduocatos ex Epheso presbyteros exhortatur vt vigilantes sint in regenda ecclesia: prædicens quòd non essent amplius eum visuri.*

CAP. XX.

A POstquam autem cessauit tumultus, vocatis Paulus discipulis, & exhortatus eos, valedixit, & profectus est vt iret in Macedoniam. Cum autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam: vbi cum fecisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ à Iudæis nauigaturo in Syriam: habuitq; cōsilium vt reuerteretur per Macedoniam. Comitatus est autem eum *"Sosipater" Pyrrhi Beroēsis, Thessalonicensium verò Aristarchus, & Secundus, & Gaius Derbēus & Timótheus, Asiani verò Tychicus & Trophimus. Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos Troade: nos B verò nauigauimus post dies Azymorū à Philippis, & venimus ad eos Troadem in diebus quinq;, vbi demorati sumus diebus septem. Vna autem Sabbathi cum conuenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat eis profecturus in crastinum, protraxitq; sermonem vsque in mediam noctem. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo vbi eramus congregati. Sedens autem quidam adolescēs nomine Eutychus, super fenestrā, cum mergeretur somno graui, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio cœnaculo deorsum, & sublatus est mortuus, Ad quem cū descendisset Paulus incubuit super eum: & complexus dixit, Nolite turbari: anima enim C ipsius in ipso est. Ascendens autem, frangēsque panem & gustans, satisq; allocutus vsq; in lucem, sic profectus est, Adduxerunt autē puerum viuentem, & cōsolati sunt non minime. Nos autem ascendentes nauem, nauigauimus in Asson, inde susceperturi Paulū. sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus. Cum autem inuenisset nos in Asson, assumpto eo venimus Mitylénē. Et inde nauigantes, sequenti die venimus cōtra Chium: & alia applicuimus Samum: & sequenti die venimus Milētum. proposuerat enim Paulus transnauigare Ephesum, nequa mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, vt diē Pentecosten faceret Ierosolymis. A Mileto aūt mittēs Ephesum, vocauit D maiores natu ecclesiæ. Qui cum venissent ad eū, & simul essent, dixit eis, Vos scitis à prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscū per omne tēpus fuerim, seruiēs Domino cum omni humilitate & lachrymis, & tētationibus quæ mihi acciderunt ex insidijs Iudæorum: quomodo nihil subtraxerim vtiliū, quominus annuntiarem vobis, & docerem vos publicè & per domos, testificans Iudæis atq; Gentilibus in Deum pœnitētiam, & fidem in Dominū nostrum Iesum Christum. Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vado in Ierusalem: quæ in ea ventura sint mihi ignorans, nisi quod Spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur, dicēs, quoniā vincula & tribulationes Ierosolymis me ma- E nent. Sed nihil horum vereor: nec facio animam meā pretiosiorem quàm me, dummodo consummem cursum meum & ministeriū *quod accepi à Domino Iesu, testificari *verbi Euangelium gratiæ Dei. Et nunc ecce ego scio, quia amplius nō videbitis faciē meā vos omnes,

*vsque in Asiam. 3. "Sopater. 5

omnes, per quos transiui prædicans regnum Dei. Quapropter cõtestor vos hodierna die
F quia mundus sum à sanguine omnium. Nõ enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lu-
graues. 1. pi *rapaces* in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peuersa, vt abducant discipulos post se. Propter quod vigilate, memoria retinentes quoniam per trienniũ nocte & die non cessaui, cum lachrymis monens vnumquenq; vestrum. Et nunc commendo vos Deo & verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificatis omnibus. Argentum
G & aurum, aut vestem nullius cõcupiui. *Ipsi
sicut 1. Cor. 4. c. 1. The. 2. b. 2. The. 3. b scitis ‖ quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt ministrauerunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet susci pere infirmos, ac meminisse verbi Domini Iesu, (quoniam ipse dixit,) Beatius est magis dare, quam accipere. Et cum hæc dixisset, positis genibus suis orauit cum omnibus illis. Magnus autem fletus factus est omnium: & procumbentes super collum Pauli osculabantur eũ, dolẽtes maximè in verbo quod dixerat, quoniam amplius faciem eius non essent visuri. Et deducebant eum ad nauem.

S. Paulo Ierosolymam tendenti post varias nauigationes, vaticinatur Agabus propheta afflictiones quas passurus erat Ierosolymis: nec tamen amicorum lachrymis auerti potest ne ascendat Ierusalem, paratus pro Christo etiã mortem subire: quumq; Ierusalem peruenisset, Iacobus ipsi suadet vt cum quinque viris votum habentibus se sanctificet: quod quum faceret, rapitur à Iudæis, sed ex eorum manibus eripitur à tribuno, à quo catenis alligatus ducitur in castra: impetrat tamen facultatem loquendi ad populum.

CAP. XXI.

A CVm aũt factum esset vt nauigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, & sequenti die Rhodum, & inde Pataram. Et cum inuenissemus nauem transfretantem in Phœnicen: ascendentes nauigauimus. Cum apparuissemus autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, nauigauimus in Syriam, & venimus Tyrum. ibi enim nauis exposita erat onus. Inuentis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per Spiritum, ne ascenderet Ierosolymam. Et expletis diebus profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum vxoribus & filijs vsq; foras ciuitatem: & positis genibus in littore, orauimus. Et cum valefecissemus inuicem, ascendimus nauem, illi autem redierunt in sua. Nos verò nauigatione *explicita* 12. B explicita, à Tyro descendimus Ptolemaidam: & salutatis fratribus, mansimus die vna apud illos. Alia autem die profecti, venimus Cæsarêam. Et intrantes domum Philippi Euãgelistæ, ‖ qui erat ▷ vnus de septem, Supr. 6. b. ▷. 2. mansimus apud eum. Huic autem erãt quatuor filiæ virgines, prophetantes. Et cum moraremur per dies aliquot, superuenit quidã à Iudæa propheta, nomine Agabus. Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli: & alligans sibi pedes & manus dixit, Hæc dicit Spiritus sanctus, Virum cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalem Iudæi, & tradẽt in manus Gentium. Quod cum audissemus, rogabamus nos & qui loci illius erant, ne ascenderet Ierosolymam. Tunc respondit Paulus, & C dixit, Quid facitis flentes & affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu. Et cum ei suadere non possemus, quieuimus, dicentes, Domini voluntas fiat. Post dies autem istos præparati, ascendebamus in Ierusalem. Venerũt autem & ex discipulis à Cæsarêa nobiscũ, adducentes secum (apud quem hospitaremur) *Iasonem* quendam Cyprium, antiquum discipulũ. Et cum venissemus Ierosolymam, libenter exceperunt nos fratres. Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Iacôbum, omnesq; collecti sunt seniores. Quos cum D salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntq; ei, Vides fratrer quot millia sunt in Iudæis qui crediderunt: & omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te quia discessionem doceas à Moyse eorum qui per Gentes sunt Iudæorum, dicens non debere eos circuncidere filios suos, neq; secundum cõsuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtique oportet conuenire multitudinem: audiẽt enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus, Sũt nobis viri quatuor, votum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum illis: & impende in illis, ‖ vt radant capita: & sciẽt omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. De his autem qui crediderunt ex Gen- E tibus nos ‖ scripsimus, iudicantes vt abstineãt Sup. 15. d. e se ab idólis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Tunc Paulus assumptis viris, postera die purificatus cum illis intrauit in tẽplum, annuntians expletionem dierũ purificationis, donec offerretur pro vnoquoque

Num. 6. c. Sup. 18. c.

Mnasone. 1

quoque eorum oblatio. Dum autem septem dies cõsummarentur, hi qui de Asia erant Iudæi, cùm vidissent eum in templo, concitauerunt omnẽ populum, & iniecerũt ei manus, clamantes, Viri Israelitæ, adiuuate: hic est homo qui aduersus populum & legem & locum hunc omnes vbiq; docens, insuper & Genti
F les induxit in tẽplum, & violauit sanctum locum istum. (Viderant enim Trophimum Ephesium in ciuitate cum ipso, quem æstimauerunt quoniam in templum introduxisset Paulus.) Commotaq; est ciuitas tota: & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra templum: & statim clausæ sunt ianuæ. Quærentibus autẽ eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis, Quia tota confunditur Ierusalẽ. Qui statim assumptis militibus & cẽturionibus, decurrit ad illos. Qui cùm vidissent tribunũ &
G milites, cessauerũt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, & iussit eum alligari catenis duabus: & interrogabat quis esset, & quid fecisset. Alij autẽ aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, iussit duci eũ in castra. Et cùm venisset ad gradus, cõtigit vt portaretur à militibus propter vim populi. Sequebatur enim multitudo populi, clamans, Tolle eum. Et cùm cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno, Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit, Græcè nosti? Nõne tu es Aegyptius qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor milla virorum sicariorum? Et dixit ad eum Paulus, Ego homo sum quidem Iudæus à Tharso, Ciliciæ non ignotæ ciuitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populũ. Et cùm ille permisisset, Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem, & magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa, dicens,

S. Vbi Paulus in sui excusationem narrasset suæ conuersionis ordinem, vociferãtur Iudæi ipsum de terra tollendum, eo quòd diceret se à Deo missum fuisse ad prædicandum Gentibus: à tribuno aũt iussus flagellis cædi & torqueri, liberatus est, dicendo se ciuem romanũ esse. CAP. XXII.

A VIri fratres & patres, audite quam ad vos nunc reddo rationem. (Cùm audissent autẽ quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterũt silentiũ. Et dicit,) Ego sum vir Iudæus, natus Tharso Ciliciæ, nutritus autem in ista ciuitate, secus pedes Gamaliel eruditus iuxta veritatem paternæ legis, æmulator legis sicut & vos omnes estis hodie: Supra. 8, 2. qui hanc viã persecutus sum vsq; ad mortem, alligans & tradens in custodias viros ac mulieres, sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, & omnes maiores natu: à quibus & epistolas accipiẽs B ad fratres, Damascum pergebam, vt adducerem inde vinctos in Ierusalem, vt punirentur. Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco media die, subitò de cœlo circunfulsit me lux copiosa: & decidens in terram, audiui vocem dicentem mihi, Saule, Saule, quid me persequeris? Ego autẽ respõdi, Quis es Domine? Dixitq; ad me, Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris. Et qui C mecum erant, lumen quidem viderunt, vocẽ autẽ nõ audierunt eius qui loquebatur mecũ. Et dixi, Quid faciam Domine? Dominus autẽ dixit ad me, Surgẽs vade Damascum: & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere. Et cùm nõ videre præ claritate luminis illius, ad manum deductus à comitibus veni Damascum. Ananias autem quidam, vir *secundum legem testimonium habens ab *timoratus omnibus habitantibus Iudæis, veniẽs ad me, & astans, dixit mihi, Saule frater, respice. Et D ego eadem hora respexi in eum. At ille dixit, Deus patrum nostrorum præordinauit te, vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum: & audires vocem ex ore eius: quia eris testis illius ad omnes homines, eorũ quæ vidisti & audisti. Et nunc quid moraris? Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine ipsius. Factum est aũt reuertenti mihi in Ierusalem, & orante in templo, fieri me in stupore mentis, & videre illum dicentem mihi, Festina, & exi velociter ex Ierusa- E lem: quoniam non recipient testimonium tuum de me. Et ego dixi, Domine, ipsi sciunt quia ego erã concludens in carcerem, & cæ Supra. 8. a. dens per synagogas eos qui credebant in te: & cũ funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabã & consentiebam, & custodiebam Supra. 7. g. vestimenta interficientiũ illum. Et dixit ad me, Vade, quoniam ego in nationes lõgè mittam te. Audiebant aũt eum vsq; ad hoc verbum, & leuauerunt vocem suã, dicentes, Tol F le de terra huiusmodi: non enim fas est eum viuere. Vociferantibus autem eis, & proijcientibus vestimenta sua, & puluerem iactantibus in aërem, iussit tribunus induci eum in castra, & flagellis cædi, & torqueri eum: vt sciret propter quã causam sic acclamarent ei. Et cùm astrinxissent eum loris, dicit astanti sibi centurioni Paulo, Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? Quo G audito centurio accessit ad tribunum, & nuntiauit, dicens, Quid acturus es? hic enim homo, ciuis romanus est. Accedens autem tribunus dixit illi, Dic mihi, si tu Romanus es? At ille dixit, Etiam. Et respondit tribunus,

Ego

"ciuilitatem Ego multa ſumma "ciuitatem'hanc cõſecutus ſum.Et Paulus ait, Ego autem & natus ſum. Protinus ergo diſceſſerunt ab illo qui eum torturi erant. Tribunus quoque timuit poſtquam reſciuit quia ciuis romanus eſſet, & quia alligaſſet eum. Poſtera autem die volens ſcire diligentius qua ex cauſa accuſaretur à Iudæis, ſoluit eum, & iuſsit ſacerdotes conuenire & omne concilium:& producens Paulum,ſtatuit inter illos.

S. Paulus coram ſacerdotibus & toto concilio, principem ſacerdotum qui ipſum iuſſerat in faciem percuti, dicit parietem dealbatum, ſed excuſat ſe quod neſciſſet eſſe principem ſacerdotum: quúmque ibidem dixiſſet ſe Phariſæum & de reſurrectione mortuorũ iudicari, orta eſt inter Phariſæos & Sadducæos magna diſſenſio. Dominus nocte Paulum confortat, prædicens quòd etiam Romæ eſſet de ipſo teſtificaturus. detecta multorum de occidendo Paulo coniuratione, tribunus mittit eum Cæſarêam militibus ſtipatum ad Felicem præſidem, ſcriptis ad eum literis quæ hîc referuntur.

CAP. XXIII.

A INtendens autem in cõcilium Paulus ait, Viri fratres, ego omni conſcientia bona conuerſatus ſum ante Deum, vſque in hodiernum diem. Princeps autem ſacerdotum Ananias,præcepit aſtantibus ſibi percutere os eius. Tunc Paulus dixit ad eum. "ſedes 'indicans.1. Percutiet te Deus,paries dealbate. Et tu"ſedens iudicas'me ſecundum legem,& contra legem iubes me percuti. Et qui aſtabant dixerunt, Summum ſacerdotem Dei maledicis?Dixit autem Paulus, Neſciebam fratres quia princeps eſt ſacerdotum. Scriptum eſt Exo.22.d. enim,‖Principem populi tui non maledices. Sciens autem Paulus quia vna pars eſſet Sadducæorum, & altera Phariſæorum exclamauit in concilio, Philip.3.b. ‖Viri fratres ego Phariſæus "Phariſæi.1 B ſum filius "Phariſæorum:' de ſpe & reſurrectione mortuorum ego iudicor.Et cum hæc dixiſſet, facta eſt diſſenſio inter Phariſæos Matt.22.c & Sadducæos,& ſoluta eſt multitudo. ‖Sadducæi enim dicunt non eſſe reſurrectionem, neq; angelum, neq; Spiritum: Phariſæi autem vtraq; confitentur. Factus eſt autem clamor magnus. Et ſurgentes quidam Phariſæorum pugnabant dicentes, Nihil mali inuenimus in homine iſto.quid ſi Spiritus locutus eſt ei,aut angelus?Et cum magna deſſentio facta eſſet,timens tribunus ne diſcerperetur Paulus ab ipſis, iuſsit milites deſcendere,& rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in caſtra. Sequenti autem nocte C aſsiſtens ei Dominus ait, Conſtans eſto.ſicut enim teſtificatus es de me in Ieruſalem, ſic te oportet & Romæ teſtificari. Facta autem die collegerunt ſe quidam ex Iudæis, & deuouerunt ſe, dicentes, neq; mãducaturos, neque bibituros,donec occiderent Paulum. Erant autẽ plus quàm quadraginta ▷viri, qui ▷.5. hanc coniurationem fecerant: qui acceſſerunt ad principes ſacerdotum & ſeniores, & dixerunt,Deuotione deuouimus nos, nihil guſtaturos, donec occidamus Paulum.Nũc ergo vos notum facite tribuno cum cõcilio, vt producat illum ad vos, tanquam aliquid certius cogniturí de eo.Nos verò, prius quã appropiet, parati ſumus interficere illum. Quod cum audiſſet filius ſororis Pauli inſidias, venit, & intrauit in caſtra,nuntiauitq; Paulo. Vocans autem Paulus ad ſe vnum ex D centurionibus,ait,Adoleſcentem hunc perduc ad tribunum:habet enim aliquid indicare illi. Et ille quidem aſſumens eum, duxit *vocans.6. ad tribunum,& ait, Vinctus Paulus*rogauit me hunc adoleſcentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi.Apprehendens autem tribunus manum illius, ſeceſsit cum eo ſeorſum, & interrogauit illũ, Quid eſt quod habes indicare mihi? Ille autẽ dixit, Iudæis conuênit rogare te, vt craſtina die producas Paulum in concilium, quaſi aliquid certius inquiſituri ſint de illo. tu verò ne credideris illis. inſidiantur enim ei ex eis viri amplius E quam quadraginta, qui ſe deuouerunt non manducare neq; bibere, donec interficiant eum, & nunc parati ſunt expectantes promiſſum tuum. Tribunus igitur dimiſit adoleſcentem,præcipiens ne cui loqueretur quoniam hæc nota ſibi feciſſet.

Et conuocatis duobus centurionibus dixit illis,Parate milites ducentos, vt eant vſq; Cæſarêam,& equites ſeptuaginta, & lancearios ducentos,à tertia hora noctis:& iumenta præparate. vt imponentes Paulum, eum ſaluum perducerent ad Felicem præſidem, ▷(Timuit enim ne fortè raperent eum Iu- ▷.9. dæi, & occiderent,& ipſe poſtea calumniam ſuſtineret, tanquam accepturus pecuniam)' ſcribens epiſtolam continentem hæc, Clau- F dius Lyſias optimo præſidi Felici ſalutẽ. Virum hunc comprehenſum à Iudæis, & incipientem interfici ab eis, ſuperueniens cum exercitu,eripui,cognito quia Romanus eſt: volensq; ſcire cauſam quam obijciebant illi deduxi eum in concilium eorum. Quem inueni accuſari de quæſtionibus legis ipſorum: nihil verò dignum morte aut vinculis habẽtem crimen. Et cum mihi perlatum eſſet de inſidijs quas parauerant illi,miſi eum ad te,denuntians & accuſatoribus vt dicant apud te.Vale.Milites verò,ſecundum præce- G ptum ſibi aſſumentes Paulum, duxerunt per

noctem

noctem in Antipatridem. Et postera die dimissis equitibus vt cum eo irent, reuersi sunt
G ad castra. Qui cum venissent Cæsarêam, & tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum & Paulum. Cum legisset autem & interrogasset de qua prouincia esset: & cognoscens quia de Cilicia, Audiam te, inquit,
*c.4. cum *accusatores tui venerint. Iussitque in prætorio Herôdis custodiri eum.

S. Accusatus Paulus coram Felice præside à Tertullo Iudæorum oratore, respondet negans imposita sibi crimina, confitens tamen se Christianum, & dixisse, se de resurrectione mortuorum iudicari. Felix & ipsius vxor Iudæa audiunt Paulum de fide Christiana: quum autem non acciperet à Paulo pecuniã, relinquit eum vinctum, accipiens successorem Portium festum. CAP. XXIIII.

A POst quinq; autem dies descendit princeps sacerdotum Ananias, cum senioribus quibusdam & Tertullo quodam oratore, qui audierunt præsidẽ aduersus Paulum. Et citato Paulo cœpit accusare Tertullus, dicens. Cũ in multa pace agamus per te, & multa corrigantur per tuam prouidentiã: semper & vbiq; suscipimus, optime Felix, cũ
B omni gratiarum actione. Ne diutius autẽ te protrahã, oro breuiter vt audias nos pro tua clementia. Inuenimus hunc hominem pestiferum & concitantem seditiones omnibus Iudæis in vniuerso orbe, & authorẽ seditionis sectæ Nazarenorũ, qui etiam tẽplum violare conatus est, quem & apprehẽsum volui mus secundum legem nostrã iudicare. Super veniens aũt tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eũ de manibus nostris, iubẽs accusatores eius ad te venire, à quo poteris ipse iudicans, de omnibus istis cognoscere, de quibus
C nos accusamus eũ. Adiecerunt aũt & Iudæi, dicentes hæc ita se habere. Respondit autem Paulus, (annuẽte sibi præside dicere,) Ex multis annis te esse iudicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciã. Potes enim cognoscere quia nõ plus sunt mihi dies quàm duodecim, ex quo ascẽdi adorare in Ierusalẽ. & neq; in templo inuenerunt me cũ aliquo disputantẽ, aut concursum facientem turbæ, neq; in synagogis neq; in ciuitate: neq; probare possunt tibi de quibus nũc me accusant.
D Confiteor autem hoc tibi quòd secundum sectam, quam dicunt hæresim, sic deseruio
*patrio.2. ▷.7. "patri' Deo▷meo,' credens omnibus quæ in lege & prophetis scripta sunt: spem habens in Deũ, quã & hi ipsi expectant, resurrectionem futuram iustorum & iniquorũ. In hoc & ipse studeo sine offendiculo cõscientiam
E habere ad Deũ, & ad homines semper. Post annos autem plures, eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota ‖in quibus inuenerunt me purificatũ in tem Supra.21.e
plo: non cum turba neque cum tumultu. * *Et apprehenderunt me, clamantes & dicentes, Tolle imicũ nostrũ.*
Quidam autem ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te præstò esse & accusare, si quid haberent aduersum me: aut hi ipsi dicãt, si quid inuenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio, nisi de vna hac solummodo voce, qua clamaui inter eos stans, ‖Quoniam de F
resurrectione mortuorum ego iudicor hodie Supr.23.b.
à vobis. Distulit autem illos Felix, certiùs sciens de via hac, dicẽs, Cum tribunus Lysias descenderit, audiam vos. iussitq; centurioni custodire eum, & habere requiem, nec quenquam de suis prohibere ministrare ei. Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, vocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem quæ est in Chri- G
stum Iesum. Disputante autem illo de iustitia & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit, Quod nunc attinet, vade: tempore autem opportuno accersam te. simul & sperans quòd pecunia ▷ei' daretur à ▷.8.
Paulo, propter quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. Biennio autem expleto accepit successorem Felix, Portium Festũ. Volens autem gratiam præstare Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

S. Festus non obsequitur Iudæis, insidiosè petentibus vt Paulus Ierosolymam ducatur, sed Cæsaréæ audit eius accusatores & Pauli responsionem: qui à Festo requisitus an vellet de his iudicari Ierosolymis, appellat Cæsarẽ. Festus Pauli causam regi Agrippæ indicat, qui ipsum audire cupit, posteroq; die iubente Festo adducitur Paulus coram Agrippa & Bernice.

CAP. XXV.

FEstus ergo cum venisset in prouinciã, A
post triduum ascendit Ierosolymam à Cæsaréa. Adieruntq; eum principes sacerdotum, & primi Iudæorum aduersus Paulum: & rogabant eum, postulantes gratiam aduersus eum, vt iuberet perduci eum in Ierusalem, insidias tendentes vt interficerent eum in via. Festus autem respondit, seruari Paulum in Cæsaréa: se autem maturius profecturũ. Qui ergo in vobis (ait) potẽtes sunt, descendẽtes simul, si quod est in viro crimẽ, accusent eum. Demoratus autem inter eos B
dies non amplius quàm octo aut decem, descendit Cæsarêam, & altera die sedit pro tribunali: & iussit Paulũ adduci. Qui cum perductus esset, circunsteterunt eum qui ab Ierosolyma descenderant Iudæi, multas & graues causas obijcientes, quas non poterant probare, Paulo rationem reddente, Quoniam neq; in legem Iudæorum, neq; in templum, neq;

neque in Cæsarem quicquam peccaui. Festus autem volens gratiã præstare Iudæis, re-
C spondens Paulo, dixit, Vis Ierosolymam ascendere, & ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæsaris sto, vbi me oportet iudicari. Iudæus non nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori: si verò nihil est eorum quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem apello. Tũc Festus cum concilio locutus, respondit, Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis. Et cum
D dies aliquot transacti essent, Agrippa rex & Bernice descenderunt Cæsaream ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicauit de Paulo, dicẽs, Vir quidam est derelictus à Felice vinctus, de quo cum essem Ierosolymis, adierunt me principes sacerdotũ & seniores Iudæorum, postulantes aduersus illum damnationem. Ad quos respondi, Quia non est Romanis cõsuetudo donare aliquem hominem, prius quam is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumq; defendendi accipiat ad ab-
E luenda crimina. Cum ergo huc cõueniissent, sine vlla dilatione sequenti die sedens pro tribunali, iussi adduci virum. De quo cum stetissent accusatores, nullam causam deferebãt de quibus ego suspicabar malum: quæstiones verò quasdam de sua superstitione habebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus viuere. Hæsitans aũt ego de huiusmodi quæstione, dicebam si vellet ire Ierosolymam, & ibi iu-
F dicari de istis. Paulo autem appellante vt seruaretur "ad Augusti cognitionem, 'iussi seruari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. Agrippa autem dixit ad Festum, Volebam & ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. Altera autem die cum veniisset Agrippa & Bernice cum multa ambitione, & introiissent in auditorium cũ tribunis & viris principalibus ciuitatis, iubente Festo adductus
G est Paulus. Et dicit Festus, Agrippa rex, & omnes qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Iudæorum interpellauit me Ierosolymis, *petentes, & acclamantes non oportere eum viuere amplius. Ego vero comperi, nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, iudicaui mittere. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, & maximè ad te, rex Agrippa, vt interrogatione facta, habeam quid scribam. Sine ratione enim mihi videtur, mittere vinctum, & causas eius non significare.

Augusti cognitioni,

& hic. 4.

S. Paulus corã Agrippa suam causam defendit, referens suæ ad Christum cõuersionis ordinem, & se Iudæis ac Gentibus sub diuina protectione prædicasse ostẽdens; Festoq; ipsum ex nimia scientia insanire dicenti respondet, omnesq; optat esse Christianos: Agrippa dicit eum potuisse dimitti nisi Cæsarem appellasset.

CAP. XXVI.

AGrippa verò ad Paulum ait, Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc A
Paulus extenta manu cœpit rationẽ reddere. De omnibus quibus accusor à Iudæis, rex Agrippa, æstimo me beatũ, apud te cum sim defensurus me hodie, maxime te sciente "omnia' quæ apud Iudæos sunt consue- *"omnes.l.*
tudines & quæstiones. propter quod obsecro, patienter me audias. Et quidem vitam meam à iuuentute, quæ ab initio fuit in gente mea in Ierosolymis, nouerunt omnes Iu-
dæi: præscientes me ab initio (si velint testi- B
monium perhibere) quoniam secundum certissimam sectam nostræ religionis, vixi Pharisæus. Et nunc in spe quæ ad patres nostros repromissionis facta est à Deo, sto iudicio subiectus, "in qua' duodecim tribus nostræ *"in quam.l.*
nocte & die deseruientes, sperant deuenire. De qua spe accusor à Iudæis, rex. Quid increbile iudicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat? Et ego quidem existimaueram me aduersus nomen Iesu Nazareni debere multa contraria agere: quod‖ & feci Ierosolymis, C *Supra. 8. 2.*
& multos sanctorum ego in carceribus inclusi, à principibus sacerdotum potestate accepta: & cum occiderentur, detuli sententiã. Et per omnes synagógas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare: & amplius insaniens in eos, persequebar vsque in exteras ciuitates. In quibus ‖ dum irem Damas- *Supra, 9. 3.*
cum cum potestate & permissu principum sacerdotum, die media, in via, vidi, rex de cœlo supra splendorem solis circunfulsisse me lumen, & eos qui mecum simul erant. Om- D
nesq; nos cum decidissemus in terram, audiui vocem loquentem mihi hebraica lingua, Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare. Ego autem dixi, Quis es Domine? Dominus autem dixit. Ego sum Iesus quem tu persequeris. Sed exurge & sta super pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi vt constituam te ministrum & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi eripiens te de "populis' & gen- *"populo. s.*
tibus in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, & de potestate satanæ ad Deum, vt ac- E
cipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos per fidem quæ est in me. Vnde, rex Agrippa, non fui incredulus cœlesti visioni:

Su.13.&14 ‖sed his qui sunt Damasci primum, & Ierosolymis, & in omnẽ regionem Iudææ, & Gẽtibus annuntiabam vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes. Hac ex causa me Iudæi
Supr.21.c. cum essem in templo, ‖comprehensum tentabant ▷ volentes me interficere. Auxilio autem adiutus Dei, vsque in hodiernum diem sto, testificans minori atq; maiori, nihil extrà dicẽs quàm ea quæ prophetæ locuti sunt
F futura esse, & Moyses, si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo & Gentibus. Hæc loquente eo & rationem reddente, Festus magna voce dixit, Insanis Paule: multæ te literæ ad insaniam conuertunt. Et Paulus, Non insanio (inquit) optime Feste: sed veritatis & sobrietatis verba loquor. Scit enim de his rex, ad quem & constanter loquor. latere enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in angulo quicquam horum gestum est. Credis rex Agrippa Prophe
G tis? Scio quia credis. Agrippa autem ad Paulum, In modico suades me Christianum fieri. Et Paulus, Opto apud Deum & in modico, & in magno: non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt hodie, fieri tales, qualis & ego sum, exceptis vinculis his. Et exurrexit rex, & præses, & Bernice, & qui assidebãt eis. Et cum secessissent, loquebantur adinuicem, dicentes, Quia nihil morte aut vinculis
*facit.2. dignum quid *fecit homo iste. Agrippa autẽ Festo dixit, Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

S. Paulus à centurione Iulio ducitur Romam versus, nauigans per varia loca: aduersante autem ipsis vento, vix perueniunt ad quendam in creta locum: à quo, licet prædiceret Paulus periculosam esse nauigationem, discedentes, patiuntur ingentem tempestatem: tandémque post Pauli consolationem, qui narrans factam sibi de omnium salute reuelationem, hortabatur eos ad cibum sumendum, passi naufragium omnes euadunt incolumes.

CAP. XXVII.

A VT aute iudicatum est nauigare eum in Italiam, & tradi Paulum cum reliquis custodijs centurioni nomine
2.Cor.11.f. Iulio, cohortis Augustæ, ‖ascendẽtes nauem Adrumetinam incipientes nauigare circa Asiæ loca, sustulimus, perseuerante nobiscũ Aristarcho Macédone Thessalonicensi. Sequenti autem die deuenimus Sidônem. Humane autem tractans Iulius Paulum, permisit ad amicos ire, & curam sui agere. Et inde cum sustulissemus, subnauigauimus Cyprũ: propterea quod essent venti contrarij. Et pelagus Ciliciæ & Pamphiliæ nauigantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ: & ibi inueniens centurio nauem Alexandrinã nauigantem in Italiã, transposuit nos in eam. Et cum B
multis diebus tardè nauigaremus, & vix deuenissemus contra Gnidum, prohibente nos vento, adnauigauimus Cretæ iuxta Salmónem: & vix iuxta nauigantes, venimus in locum quendam qui vocatur Boni-portus, cui
iuxta ciuitas Thalassa. Multo autem tempore peracto, & cum iam non esset tuta nauigatio, eo quòd *ieiunium iam præterijsset, con- *&.6.
solabatur *Paulus, dicẽs eis, Viri, video quo- *eos
niam cum iniuria & multo damno, non solum oneris & nauis, sed etiam animarum nostrarum incipit esse nauigatio. Centurio autẽ gubernatori & nauclero magis credebat, quàm his quæ à Paulo dicebantur. Et cum C
aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium nauigare inde, si quo modo possent deuenientes Phœnicem, hyemare, portum Crete respicientem ad Africum & ad Chorum. Aspirante autem Austro æstimantes propositum se tenere, cum
sustulissent de Asson, legebant Cretam. Non pòst multùm aũt misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. Cumq; arrepta esset nauis, & non posset conari in vẽtum, data naue flatibus, ferebamur. In insulam autem quandam decurrẽtes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere schapam. Qua sublata, adiutorijs vtebantur, accingentes nauem, * timentes ne in Syrtim *&.3.
inciderent, summisso vase sic ferebantur. Validè autẽ nobis tempestate iactatis, sequenti die iactum fecerunt: & tertia die suis manibus armamenta nauis proiecerunt. Neq; autẽ D
sole, neq; syderibus apparentibus per plures dies, & tempestate non exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cum multa ieiunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum dixit, Oportebat quidẽ, ô viri, audito me, nõ tollere à Creta, lucriq; facere iniuriam hanc & iacturam. Et nunc suadeo vobis bono animo esse. amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam nauis. Astitit enim mihi hac nocte angelus Dei cuius sum ego, & cui deseruio, dicens, Ne timeas Paule, Cæsari te oportet assistere: & ecce donauit tibi Deus omnes qui nauigant
tecum. Propter quod bono animo estote viri: credo enim Deo quia sic erit quemadmodum dictum est mihi. In insulam autem E
quandam oportet nos deuenire. Sed posteaquam quartadecima nox superuênit, nauigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem. Qui & summittentes bolidem

dem,inuenerunt passus viginti: & pusillùm inde separati,inuenerunt passus quindecim. Timentes autem ne in aspera loca incideremus,de puppi mittẽtes ancoras quatuor, optabant diẽ fieri. Nautis verò quærentibus fugere de naui cum misissent scaphã in mare, sub obtentu quasi inciperẽt à prora ancoras extendere,dixit Paulus centurioni & militi-
F bus, Nisi hi in naui manserint,vos salui fieri nõ potestis. Tunc abscíderunt milites funes scaphæ: & passi sunt eã excidere. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum,dicens,Quartadecima die hodie expectantes ieiuni permanetis, nihil accipientes. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra:quia nullius vestrum capillus de capite peribit.Et cum hæc dixisset, sumens panem gratias egit Deo in conspectu omnium:& cum fregisset,cœpit manducare. Animæquiores autem facti omnes , & ipsi sumpserunt cibum. Eramus verò vniuersæ animæ in naui ducentæ septuaginta sex. Et satiati cibo alleuiabant nauem, iactantes tri-
G ticum in mare.Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant :sinum verò quendam cõsyderabant habentem litus, in quem cogitabant,si possent,eijcere nauem.Et cùm ancoras sustulissent,cõmittebant se mari,simul laxantes iuncturas gubernaculorum: & leuato artémone secundum auræ flatum,tendebant ad litus. Et cum incidissemus in locũ dithalassum, impegerunt nauem. & prora quidem fixa manebat immobilis: puppis verò soluebatur à vi maris.Militum autem consilium fuit vt custodias occiderent: nequis cum enatasset,effugeret.Centurio autem volens seruare Paulum,prohibuit fieri:iussitq; eos qui possent natare,emittere se primos,& euadere,& ad terram exire:& cæteros alios in tabulis ferebant:quosdam super ea quæ de naui erant. Et sic factum est vt omnes animæ euaderent ad terram.

S. Paulus cæteríque ipsius comites humanè à Barbaris excipiuntur in insula Mitylene, in qua percussus à vipera Paulus nihil mali patitur, patrémque Publij principis insulæ sanitati restituit,ac alios multos curat: & ab eo loco nauigãtes tandem Romam perueniũt, vbi Paulus conuocatis primis Iudæorum causam exponit cur Cæsarem appellauerit: diéque ab ipsis constituto prædicat de Christo, cuius verbis multi non credunt, quod Paulus ostendit ab Isaia prædictum esse: & per biennium de fide in Christum prædicat omnibus ad ipsum accedentibus.

CAP. XXVIII.

ET cum euasissemus,tunc cognouimus A
quia "Mitylene,'insula vocabatur. Bar- "Melita.1.
bari verò præstabant nõ modicam humanitatem nobis. Accensa enim pyra reficiebant nos omnes,propter imbrem qui imminebat,& frigus.Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem , & imposuisset super ignem, vipera à calore cum processisset,inuasit manum eius. Vt verò viderunt Barbari pendentem bestiã de manu eius,adinuicem dicebant, Vtiq; ho B
micida est homo hic,qui cum euaserit de mari,vltio non sinit eum viuere.Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est.At illi existimabant eum in tumorem conuertendum,"&' subito casurum & mori. "ant.1.
Diu autem illis"expectantibus'& videntibus "sperantibus
nihil mali in eo fieri,cõuertentes se dicebant eum esse Deum . In locis autem illis erant prædia principis insulæ,nomine Publij , qui nos suscipiẽs, triduo benigne exhibuit.Contigit autem patrem Publij febribus & dysenteria vexatum iacere.Ad quem Paulus intrauit:& cum orasset, & imposuisset ei manus, C
saluauit eũ.Quo facto,& omnes qui in insula habebant infirmitates,accedebãt, & curabantur:qui etiam multis honoribus nos honorauerunt,& nauigãtibus impoſuerũt quæ necessaria erãt.Post menses autem tres,nauigauimus in naui Alexandrina,quæ in insula hyemauerat,cui erat insigne Castorum. Et cum venissemus Syracusam , mansimus ibi triduo.Inde circunlegentes deuenimus Rhegium: & post vnum diem flante Austro,secunda die venimus Puteolos, vbi inuentis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem: & sic venimus Romã. Et inde cum D
audissent fratres,occurrerunt nobis vsque ad Appij forum , ac Tres tabernas. Quos cum vidisset Paulus,gratias agens Deo,accepit fiduciam . Cum autem venissemus Romam, permissum est Paulo manere sibimet cum custodiente se milite . Post tertium autem diem conuocauit primos Iudæorum. Cumque conuenissent,dicebat eis, Ego, viri fratres, nihil aduersus "plebem'faciens,aut mo- "legem.
rem paternum,vinctus ab Ierosolymis traditus sum in manus Romanorum.qui cum interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quòd nulla esset causa mortis in me. Contradicentibus autem Iudæis, E
coactus sum appellare Cæsarem , non quasi gentem meam habens aliquid accusare.Propter hanc igitur causam rogaui vos videre & alloqui. Propter spẽ enim Israel, catena hac circúndatus sum. At illi dixerũt ad eum,Nos neque literas accepimus de te à Iudæa , neq; adueniens aliquis fratrum nuntiauit, aut locutus

cutus est quid de te malum. Rogamus autem à te audire quæ sentis: nam de secta hac notũ est nobis quia vbique ei contradicitur. Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plures: quibus exponebat, F testificans regnũ Dei, suadensque eis de Iesu ex lege Moysi & Prophetis, à mane vsque ad vesperam. Et quidam credebant his quæ dicebantur: quidam verò non credebant. Cumq; inuicẽ non essent cõsentientes, discedebant, dicente Paulo vnum verbum, Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros dicens, Vade ad populum istum, & dic ad eos, ‖ Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos compresserunt: ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, G & conuertantur, & sanem eos. Notum ergo sit vobis quoniam Gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient. Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Iudæi, multam habentes inter se quæstionem, Mansit autem biennio toto in suo conducto: & suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei, & docens quæ sunt de Domino Iesu Christo cum omni fiducia, sine prohibitione.

Isaiæ. 6. c. Matt. 13. b. Marci. 4. b. Lucæ. 8. f. Iohan. 12. f. Rom. 11. b.

Hieronymus in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.

PAVLVS Apostolus, qui antè Saulus, extra numerum duodecim Apostolorum, de tribu Beniamin & oppido Iudææ Giscalis fuit: quo à Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigrauit. à quibus ob studia legis missus Ierosolymam, à Gamaliele viro doctissimo, cuius Lucas meminit, eruditus est. Cum autem interfuisset neci martyris Stephani, & acceptis à pontifice templi epistolis, ad persequendos eos qui Christo crediderant, Damascum pergeret, reuelatione cõpulsus ad fidem, quæ in Actibus Apostolorum scribitur, in vas electionis de persecutore translatus est. Cumq; primùm ad prædicationem eius Sergius Paulus proconsul Cypri credidisset, ab eo quòd eum Christi fidei subegerat, fortitus est nomen Paulus: & iuncto sibi Barnaba, multis vrbibus peragratis, reuertensque Ierosolymam, à Petro Iacobóque & Iohanne, Gentium apostolus ordinatur. Et quia in Actibus Apostolorum plenissimè de eius conuersatione scriptum est, hoc tantùm dicam quòd post passionem Domini vicesimoquinto anno, id est secundo Nerônis, eo tempore quo Festus procurator Iudææ successit Felici, Romam vinctus mittitur, & bienniũ in libera manens custodia, aduersus Iudæos de aduentu Christi quotidie disputauit Sciendum autem in prima satisfactione, (necdum Nerônis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ,) Paulum à Nerône dimissum, vt Euangelium Christi, in occidentis quoque partibus prædicaret, sicut ipse scribit in secunda epistola ad Timótheum (eo tempore quo & passus est, de vinculis dictat epistolam,) In prima mea satisfactione, nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non eis imputetur. Dominus autẽ mihi affuit, & confortauit me, vt per me prædicatio compleretur, & audirent omnes Gentes: & liberatus sum de ore leonis, Manifestissime leonem propter crudelitatem, Nerônẽ significans. Et in sequentibus, Liberatus sum de ore leonis. Et statim, Liberauit me Dominus ab omni opere malo, & saluauit me in regnum suum cœleste: quod scilicet præsens sibi sentiret imminere martyrium. Nam & in eadem epistola præmiserat, Ego enim iam immolor, & tempus resolutionis meæ instat. Hic ergo decimoquarto Nerônis anno, eodem die quo Petrus, Romæ pro Christo capite truncatus, sepultúsq; est in via Ostiensi, anno post passionem Domini triceſimoseptimo. Scripsit autem nouem ad septem ecclesias epistolas, ad Romanos vnam, ad Corinthios duas, ad Galathas vnam, ad Ephesios vnam, ad Philippenses vnam, ad Colossenses vnã, ad Thessalonicẽses duas. Præterea ad discipulos suos, Timótheo duas, Tito vnam. Philemoni vnam. Epistola autem quæ fertur ad Hebræos, non eius creditur, propter styli sermonisque distantiam: sed vel Barnabæ iuxta Tertullianum, vel Lucę euangelistę iuxta quosdã: vel Clementis Romanæ postea ecclesiæ episcopi, quẽ aiunt sententias Pauli proprio ordinasse & ornasse sermone. vel certe quia Paulus scribebat ad Hebræos, & propter inuidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputauerat, scripserat vt Hebræus Hebræis Hebraicè, id est, suo eloquio disertissimè vt ea quæ eloquẽter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius verterẽtur in Græcum. & hãc causam esse, quòd à cæteris Pauli epistolis discrepare videatur. Legũt quidam & ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.

Argumentum in epistolam Pauli ad Romanos ex libro diui Augustini in expositione inchoata eiusdem epistolæ.

EPISTOLA quam Paulus Apostolus scripsit ad Romanos, quantum ex eius textu intelligi potest, quæstionem habet talem, Vtrum Iudæis solis Euangelium Domini nostri Iesu Christi venerit propter merita operum, an verò nullis operum meritis præcedentibus, omnibus gentibus venerit iustificatio fidei quæ est in Christo Iesu: vt nõ quia iusti erant homines, crederẽt: sed credẽdo iustificati, deinceps iustè viuere inciperent. Hoc ergo docere intendit Apostolus, omnibus venisse gratiam Domini nostri Iesu Christi. Quam propterea etiam gratiam vocari ostendit: quia non quasi debitum iustitiæ redditum est, sed gratuitò datum. Cœperant enim nonnulli qui ex Iudæis crediderant tumultuari aduersus Gentes, & maximè aduersus Apostolum Paulum: quòd incircumcisos, & à legis veteris vinculis liberos, admittebat ad Euangelij gratiam: prædicans eis vt in Christum crederent, nullo imposito carnalis circumcisionis iugo. Sed plane tanta moderatione, vti nec Iudæos superbire permittat, tanquam de meritis operum legis, nec

Gentes merito fidei aduersus Iudæos inflari: quòd ipsi receperint Christum, quem illi crucifixerunt. Tanquam enim, sicut alio loco dicit, pro ipso Domino legatione fungens: hoc est, pro lapide angulari, vtrumque populum tam ex Iudæis quàm ex Gentibus connectit in Christo per vinculum gratiæ: vtrisque auferens omnem superbiam meritorum, & iustificãdos vtrósque, per disciplinam humilitatis associans. Itaque epistolam sic exorsus est, Paulus seruus Iesu Christi, &cæt.

ALIVD ARGVMENTVM IN eandem epistolam.

ROMANI, sunt partis Italiæ. Hi præuenti sunt à falsis apostolis: & sub nomine Domini nostri Iesu Christi, in Legem & Prophetas erant inducti. Hos reuocat Apostolus ad veram & Euangelicam fidem, scribens eis à Corintho, per Phœben ministram ecclesiæ Cenchreensis.

Epistola Pauli Apostoli ad Romanos.

S. Paulus commendato suo munere euangelico, ob magnum prædicandi euangelij zelum, optabat Romanos inuisere: ostendens Ethnicos qui ex creaturis Deum cognoscentes, illius cultum à se abiecerãt, colendo creaturarum imagines, merito à Deo desertos: & in pœnam illius in abominanda, quæ hîc recensentur, incidisse scelera. CAP. I.

A PAVLVS seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, ‖segregatus in Euãgelium Dei (quod Acto.13.2. antè promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis) ▸.2. de filio suo, (qui factus est ▸ei' ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorũ Iesu Christi Domini nostri, per quem accepimus gratiam, & apostolatũ ad obediendũ fidei in omnibus Gentibus pro nomine eius, in quibus estis & vos vocati Iesu Christi:) omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro & Domino Iesu Christo. Primùm quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christũ pro omnibus vobis, quia fides vestra annũtiatur in vniuerso mundo. Testis enim mihi est B Deus, cui seruio in spiritu meo in Euãgelio filij eius, quod sine intermissione memoriã vestri facio semper in orationibus meis, obsecrans siquo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei, veniendi ad vos. Desydero enim videre vos, vt aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis, ad confirmandos vos: id est, simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est, fidem vestrã atq; meam. Nolo autem vos ignorare fratres quia sæpe proposui venire ad vos, (& prohibitus sum vsq; adhuc,) vt aliquê fructũ habeã *&.4. *in vobis, sicut & in cæteris gentibus. Græcis ac barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: ita' (quod in me) promptum est, & vobis qui Romæ estis, euãgelizare. Nõ enim erubesco Euangeliũ. Virtus enim Dei est, in salutẽ omni credẽti, Iudæo primùm & Græco. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem: sicut scriptum est, ‖Iustus autem ex fide "viuit'. Reuelatur enim ira Dei de cœlo, super omnẽ impietatem & iniustitiã hominum eorũ qui veritatẽ ▸Dei' in iniustitia detinẽt: quia quod notũ est Dei, manifestũ est in illis. Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius, à creatura mũdi, per ea quæ facta sunt intellecta, cõspiciuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas: ita vt sint inexcusabiles. ‖Quia cũ cognouissent Deũ, nõ sicut Deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerũt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiẽs cor eorũ. dicentes enim se esse sapiẽtes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriã incorruptibilis Dei, in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedum, & serpẽtium. (Propter quod tradidit illos Deus in desyderia cordis eorũ in immunditiã: vt cõtumelijs afficiant corpora sua in semetipsis.) qui commutauerunt veritatẽ Dei in "mendaciũ:' & coluerũt, & seruierũt creaturæ potius quã creatori: qui est benedictus in secula. Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nã fœminæ eorũ immutauerunt naturalẽ vsum, in eũ vsum qui est contra naturam. Similiter aũt & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desyderijs suis inuicẽ, masculi in masculos turpitudinẽ operantes, & mercedem (quam oportuit) erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut nõ probauerunt Deum habere in notitia tradidit illos Deus in reprobum sensum: vt faciant ea quæ non conueniũt repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, superbos, elatos, inuentores malo-

Abac.2.a. Hebr.10.g Galat.3.b. "viuet.2.c

▸.1.

C

"mendacio.a

D

"itaque.9.

rum,

rum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absq; fœdere, sine misericordia. Qui cũ iustitiã Dei cognouissent, non (intellexerunt) quoniã qui talia
▷.1. agunt, digni sunt morte: non solũ ▷qui'ea fa-
▷.1. ciunt, sed etiã ▷qui' consentiunt facientibus.

S. Iudæos redarguit qui ex data sibi lege Gentes condemnabant, eadem ipsi patrantes, cum Deus vnicuique redditurus sit iuxta ipsius opera, adeò vt etiam Gentes, ea quæ legis sunt naturali lumine præstantes, pro circumcisis habendæ sint: eosq; iudicaturæ, qui ex sola legis cognitione & carnis circumcisione gloriantur, contraria legi operantes. CAP. II.

A Matth.7.a. PRopter quod inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. ‖In quo enim iudicas alterum, teipsum cõdemnas. eadem
*qui.1. enim agis *quæ' iudicas. Scimus enim quoniã iudicium Dei est secũdum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autẽ hoc ô homo qui iudicas eos qui talia agũt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorãs quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor, thesauri-
*diem.2. Matt.16.d. zas tibi iram, in *die' iræ, & reuelationis iusti
B iudicij Dei, ‖qui reddet vnicuiq; secundum opera eius. ijs quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærunt: vitam æternam. ijs autem qui sunt ex contentione & qui nõ acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati: ira & indignatio. Tribulatio & angustia in omnem animã hominis operãtis malum, Iudæi primùm & Græci: gloria autẽ & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primũ & Græco. ‖nõ enim est acceptio personarum apud Deum. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege *peribunt: & quicunq; in
*&.2. lege peccauerunt, per legem iudicabuntur, Acto.10.e. Matth.7.d. Iacob.1.d. ‖Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Cũ
C enim Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: eiusmodi legẽ non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem *cogitationum accu-
*cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus santium, aut etiam defendentium, ' in die cum iudicabit Deus occulta hominum, secundum Euãgelium meum, per Iesum Christum. Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & no-
▷.1. sti voluntatẽ ▷eius', & probas vtiliora instructus per legem, confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, teipsum non D doces. qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idôla, sacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deũ inhonoras. (Nomen enim Dei per vos blasphematur inter Gentes, ‖sicut scriptum est.) Isaiæ.52.b. Ezec.36.c. Circumcisio quidem prodest, si legem obserues: si autem præuaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium iustitias legis custodiat: nõnne præputium illius in circumcisionem reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per literam & circumcisionem præuaricator legis es? Non enim qui in manifesto, Iudæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circumcisio cordis, in spiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

S. Quodam modo præcellunt Iudæi propter factas illis à Deo promissiones: quæ complebuntur, quanquam nonnulli eorum fuerint increduli: omnes autem & Iudæi & Gentiles peccato sunt obnoxij: à quo non liberat lex sed fides in Christum propitiatorem, vt non sit cuiquam de legis operibus gloriandum.

CAP. III.

Q VID ergo amplius Iudæo est? aut quæ A
vtilitas circumcisionis? Multùm per omnem modum. Primùm quidem quia credita sunt illis eloquia Dei. Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? ‖Nunquid incredulitas illorum fidem Dei 2.Tim.2.c.
*euacuauit'? Absit. ‖Est autem Deus verax: *euacuabit 5.
‖omnis autem homo mẽdax, sicut scriptum Iohan.3.d.
est, ‖Vt iustificeris in sermonibus tuis: & vin- Psal.115.a.
cas cum iudicaris. Si autem iniquitas nostra Psal.50.a.
iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? (secundum hominem dico.) Absit, alioquin quomodo iudicabit Deus ▷hunc' mundum? ▷.4.
Si enim veritas Dei in meo mendacio abun- B
dauit in gloriam ipsius: quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor: & non (sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, vt veniant bona? quorum damnatio iusta est. Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. *‖Causati' enim sumus *Præcausati
Iudæos & Græcos, omnes sub peccato esse: Galat.3.d.
sicut scriptum est, ‖Quia non est iustus Psalm.13.a.
quisquam, non est intelligens, non est requirẽs Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. ‖Sepulchrum patens Psalm.5.c.
est guttur eorum, linguis suis dolosè agebãt. Psal.139.a.
‖Venenum aspidum sub labijs eorum. ‖Quo- Psalm.9.c.

rum os maledictione & amaritudine plenum
Isaiæ.59.b est, ‖Veloces pedes eorum ad effundendum
C sanguinem. Contritio & infœlicitas in vijs
Proue.1.b. eorum, & viã pacis non cognouerunt.‖Non
Psal.35.a. est timor Dei ante oculos eorum.‖Scimus
Galat.2.d. autem quoniam quæcunque lex loquitur, ijs
qui in lege sunt loquitur: vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mũdus Deo:
quia ex operibus legis non iustificabitur om
nis caro coram illo. Per legem enim cogni-
tio peccati. Nũc autem sine lege iustitia Dei
manifestata est: testificata à lege & Pro-
phetis. Iustitia autem Dei per fidem Iesu
Christi, in omnes & super omnes qui credũt
in eum. non enim est distinctio. Omnes e-
nim peccauerunt: & egent gloria Dei. iusti-
ficati gratis per gratiam ipsius, per redem-
ptionem quæ est in Christo Iesu, quem pro-
D posuit Deus 'propitiationem', per fidem in
*propitiato- sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ
rem, suæ, propter remissionem præcedentium de-
lictorum, in sustentatione Dei, ad ostensio-
nem iustitiæ eius in hoc tempore: vt sit ipse
iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu
▷.1. Christi. Vbi est ergo gloriatio▷tua'? Exclusa
est. Per quam legem? factorum? Non: sed per
legem fidei. Arbitramur enim iustificari ho-
minem per fidem sine operibus legis. An Iu-
dæorum Deus tantum? nónne & Gentium?
Imo & Gentium. quoniam quidem vnus est
*iustificabit Deus, qui 'iustificat' circuncisionem ex fide,
3. & præputium per fidem. Legem ergo destrui
mus per fidem? Absit. sed legem statuimus.

S. Non ex legis operibus contingit iustificatio, sed ex fide in Deum, quæ Abrahæ reputata fuit ad iustitiam ante datam ipsi circuncisionem, quam postea accepit: futurus, non lege sed iustitia fidei, pater omnium qui ipsius fidem imitarentur: credidit autem Deo se patrem fore multarum gentium per promissum sibi semen, cum tam ipse quàm vxor eius Sara annos excessissent aptos ad generandum.

CAP. IIII.

A QVid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus * iusti-
*legis ficatus est: habet gloriam, sed non apud Deũ.
Gene.15.b Quid enim dicit scriptura? ‖ Credidit Abra-
Galat.3.a. ham Deo: & reputatum est illi ad iustitiam.
Iacob.2.d. Ei autem qui operatur, merces non imputa-
tur secundum gratiam, sed secundum debi-
tum. Ei vero qui non operatur, credenti au-
tem in eum qui iustificat impium, reputatur
▷.2. fides eius ad iustitiam ▷secundum propositum gratiæ Dei.' Sicut & Dauid dicit beati-
tudinem hominis, cui Deus accepto fert iu-
Psal.31.a. stitiam sine operibus,‖Beati, quorum remis-
sæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt pec
cata. Beatus vir, 'cui non 'imputauit' Domi-
nus peccatum. Beatitudo ergo hæc in circun
cisione*▷manet' an etiam in præputio? Di-
cimus enim quia reputata est Abrahæ fides
ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in
circuncisione, an in præputio? Non in cir-
cuncisione, sed in præputio.‖Et signum
accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ
fidei quæ est in præputio: vt sit pater omniũ
credentium præputium, vt reputetur & illis
ad iustitiam: & sit pater circuncisionis, non
ijs tãtum qui sunt ex circuncisione, sed & ijs
qui sectantur vestigia fidei quæ est in præpu
tio patris nostri Abrahæ. Non enim per legẽ
promisio Abrahæ, aut semini eius vt hæres
esset mundi: sed per iustitiam fidei. Si enim C
qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides,
abolita est promisio. Lex enim iram opera-
tur. Vbi enim non est lex: nec præuaricatio.
Ideò ex fide: vt secundum gratiam * firma sit
*,vt.1o promisio omni semini, non ei qui ex lege
est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ,
qui pater est omnium nostrum, (sicut scri-
ptum est,‖Quia patrem multarum gentium
Gene.17.a posui te) ante Deum: 'cui credidisti', qui vi-
"cui credidit 2. uificat mortuos: & vocat ea quæ non sunt,
tanquã ea quæ sunt. qui contra spem in spẽ
credidit: vt fieret pater multarum gentium
secundum quod dictum est ▷ei'‖Sic erit se- ▷.13
Gene.15.b men tuum▷sicut stellæ cœli & arena maris'. ▷.7.
Et non infirmatus est fide: nec considerauit D
corpus suum *emortuum, cum ferè centum *iam.2o
esset annorum, & emortuam vuluam Saræ.
In repromisione etiam Dei non hæsitauit
diffidentia: sed confortatus est fide, dans glo
riam Deo: plenissimè sciens quia quæcunq;
promisit, potens est & facere. Ideò & reputa-
tum est illi ad iustitiam. Non est autem scri-
ptum tantum propter ipsum quia reputa-
tum est illi▷ad iustitiam': sed & propter nos, ▷.3o
quibus reputabitur credentibus in eum qui
suscitauit Iesum▷Christum' Dominum no- ▷.1o
strum à mortuis, qui traditus est propter de-
licta nostra, & resurrexit propter iustificatio
nem nostram.

S. Ex fide, inquit, iustificati non solum spe gloriamur, verumetiam in aduersitatibus: nam si Christus pro nobis adhuc impijs mortuus est, multo magis saluabit iam iustificatos per sanguinem ipsius, & sicut per vnam Adæ inobedientiam omnes peccauimus, ac mortui sumus: ita per vnius Christi obedientiam, ex multis delictis iustificamur ad vitam.

CAP. V.

IVstificati ergo ex fide, pacem habeamus A
ad Deũ per Dominum nostrum Iesum
Christum: per quẽ & habemus accessum

per

Ephes.2.d. per fidem in gratiam istam ‖ in qua stamus, & gloriamur, in spe gloriæ filiorum Dei. Nō solum autem: ‖ sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiā operatur, patiētia autem probationem, probatio vero spem. spes autem non confundit:
Iacob.1.a. Hebr.9.d. 1.Pet.3.c. ‖ quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Vt quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impijs
B mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem suam Deus
*si *secundum tempus in nobis: quoniam * cum adhuc peccatores essemus, * Christus pro nobis mortuus est. Multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cū inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortē Filij eius: multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. Non solum autem: sed & gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.
C Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatū mors: & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt. Vsq; ad legem enim peccatū erat in mundo: peccatū
*imputatur, cum lex non est. autem non *imputabatur, cum lex non esset. Sed regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita & donum, si enim vnius delicto multi mortui sunt: multò magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures
D abundauit. Et nō sicut per vnum *peccatū, *peccantē. ita & donum. nam iudicium quidem ex vno, in condemnationem: gratia autem ex multis delictis, in iustificationē. Si enim in vnius delicto mors regnauit per vnum: multò magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipiētes, in vita regnabunt per vnū Iesum Christum. Igitur sicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem: sic & per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores cōstituti sunt multi: ita & per vnius obeditionem, iusti constituentur multi. Lex autem subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit
*in morte.1. gratia. vt sicut regnauit peccatum *in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in vitā æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.

S. In Christo baptizati sumus: vt mortui peccato deinceps in nouitate vitæ ambulemus, sicut Christus semel mortuus at sepultus ad nouam vitam non amplius moriturus, resurrexit: non ergo iam obediamus peccato aut concupiscentijs: sed soluti à lege, liberatique per Christi gratiam à peccato, & serui facti iustitiæ, tradamus membra nostra in obsequium iustitiæ ad vitam, quæ prius tradideramus immunditiæ ad mortem.

CAP. VI.

QVid ergo dicemus? Permanebimus in A peccato vt gratia abundet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? An ignoratis
*fratres Galat.3.d. * quia ‖ quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Conse pulti enim sumus cū illo per baptismum in mortē: vt quomodo Christus surrexit à mor
Hebr.12.a. 1.Petr.2.a. Ephe.4.c. Colos.3.b. tuis per gloriam patris, ‖ ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius: simul & resurrectionis erimus. hoc sciētes quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destrua tur corpus peccati, vt vltrà non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est: iustificatus est à peccato. Si autem mortui sumus cum B Christo: credimus quia simul etiam viuemus cum Christo, scientes quòd Christus resurgens ex mortuis iam nō moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato mortuus est semel: quod aūt viuit, viuit Deo. Ita & vos existimate, vos mortuos quidē esse peccato: viuētes aūt Deo in Christo Iesu Domino nostro. Nō ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore vt obediatis concupiscentijs eius. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes: & membra vestra arma iustitiæ Deo. Peccatum enim vobis non domi C nabitur. non enim sub lege estis, sed sub gratia. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia. Absit. ‖ Nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obe
Iohan.8.d 2.Pet.2.d. diendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Gratias autem Deo quòd fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. Humanū dico, propter infirmitatem carnis vestræ. sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati, ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem. Cum enim D
v.5. serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc verò liberati à peccato,

seruiautẽ facti Deo, habetis fructum vestrũ in sanctificationẽ, finem verò vitã æternam. Stipẽdia enim peccati, mors. Gratia aũt Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.

S. In similitudinẽ mulieris cuius vir defunctus est, nos per Christũ soluti sumus à lege, qua peccatorum affectus reddebãtur vehementiores, vt seruiamus Christo in nouitate spiritus: occasione aũt legis peccatũ iudicantis, magis se exeruit & creuit peccatũ, quanquã lex sancta esset ac spiritualis: imò & nunc aduersante carnis fomite allicimur: quantũuis repugnantes, ad ea quæ secũdum rationem detestamur, legiq; sunt contraria. CAP. VII.

A NIgnoratis fratres (scientibus enim legẽ loquor) quia lex in homine dominatur quanto tẽpore viuit? Nam quæ sub viro est mulier: viuente viro alligata est legi. si autem mortuus fuerit vir ▷eius': ▷.1. 'soluta' est à lege viri. Igitur viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege ▷viri': ▷.1. vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Itaq; fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi: vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorũ, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti. nũc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & nõ in vetustate literæ. Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit. Sed peccatũ non cognoui: nisi per legem. nã concupiscẽtiam nesciebam nisi lex diceret, ‖Nõ concupisces. Occasione aũt accepta, peccatum per mandatũ operatum est in me omnem cõcupiscẽtiam. Sine lege enim peccatum mortuũ erat. Ego autem viuebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum peccatum reuixit. Ego autẽ mortuus sum: & inuentum est, mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit. Itaq; ‖lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est mihi factum est mors? Absit. sed peccatum, vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatũ. Scimus enim quod lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, vænundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. non enim quod volo *hoc ago: sed quod odi*, illud facio. Si aũt quod nolo, illud facio: consentio legi quoniam bona est. Nunc autem iam nõ ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia nõ habitat in me, hoc

A 1.Cor.7.g.
B Exo.20.c. Deut.5.b.
C 1.Tim.1.b.
*bonum *malum

est, in carne mea, bonum. Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed D quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur, legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. (Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.) Igitur ego ipse mente seruio legi Dei: carne autem, legi peccati.

S. Concludit, Christo per baptismum insitos ab omni damnatione esse liberos, qui non carnem sectantur, sed spiritum quem acceperunt: spiritum inquam adoptionis qui Dei filios ac futuræ gloriæ cũ Christo cohæredes efficit, ad cuius gloriæ reuelationẽ non solum vniuersa aspirat creatura, vanitati interim subiecta: sed & hi qui spiritus acceperunt primitias, illam certa spe expectant: spiritu eos roborante, & quid orandum sit instruente. Declarat etiam incomparabilem Dei erga suos exhibitam in Christo charitatem, asserens nihil posse eos à charitate Dei separare quæ est in Christo Iesu.

CAP. VIII.

NIhil ergo nunc dãnationis est ijs qui A sunt in Christo Iesu: qui nõ secundũ carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Nã quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sunt sapiunt. qui verò secundum spiritum sunt: quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudẽtia carnis, mors est: pru- B dentia autem spiritus, vita & pax. quoniam sapientia carnis, "inimica est Deo: 'legi enim Dei non "est subiecta,' nec enim potest. Qui autẽ in carne sunt, Deo placere non possunt. 3. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamẽ Spiritus Dei habitat in vobis. Siquis autem Spiritum Christi non habet: hic non est eius. Si autẽ Christus in vobis est: corpus quidẽ mortuum est propter peccatum, spiritus verò "viuit' propter "iustificationẽ. 'Quòd si Spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora

"inimicitia est in Deũ. "subijcitur
"vita. "iustitiam.

corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. Ergo fratres, debitores sumus: non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis: moriemini. si autē spiritu, facta carnis mortificaueritis: viuetis, Quicunq; enim Spiritu Dei aguntur: ij sunt filij Dei. ‖Non enim accepistis spiritum seruitutis iterū in timore: ‖ sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, (Pater.) Ipse ▷enim' Spiritus, testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filij Dei. Si autem filij: & hæredes. hæredes quidem Dei: cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Existimo enim quod nō sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ. reuelationē filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eā "in spem. 2. "in spe: 'quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatē gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. Non solū autē illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum ▷Dei' expectantes, redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur: non est spes. nam quod videt quis: quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam expectamus. Similiter autem & Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. nam quid oremus sicut oportet nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desyderet Spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis. Scimus autem quoniam diligentibus Deū, omnia cooperantur in bonum, ijs qui secundū propositū vocati sunt sancti. Nam quos præsciuit: & prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autē prædestinauit: hos & vocauit. & quos vocauit: hos & iustificauit. quos autē iustificauit: illos & "glorificauit'. Quid ergo dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos? *suo Qui etiam proprio filio * non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui * est ad dexteram Dei, qui etiam in- *&.1. terpellat pro nobis. Quis ▷ergo' nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? (sicut scriptum est, ‖Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.) Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neq; principatus, neque virtutes, neq; instantia, neq; futura, neque fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Pfal.43.d.

S. Propter Iudæorum ruinā de qua vehementer dolet, promissiones non frustrari asserit, Israëlitis factas à Deo Abrahæ filijs: nimirum cum illæ non pertineant ad omnes carnales Abrahæ filios sed tantum ad eos qui ex Iudæis & Gentilibus gratuita Dei electione filij Abrahæ per fidē cōstituuntur: Deus autem cuius vult miseretur, & quem vult indurat: Iudæi verò quia non ex fide Christi quem reiecerāt, sed ex legis operibus iustitiam quærebant, sunt in sua iniquitate relicti, Gentibus per fidem Christi iustificatis.

CAP. IX.

VEritatem dico in Christo*, nō mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia mihi magna est & continuus dolor cordi meo. Optabā enim ego ipse anáthema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & "testamentū', & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres, & ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen. Nō autem quod exciderit verbū Dei. Non enim omnes qui ex Israel, ij sunt Israelitæ: neq; "qui' semen sunt Abrahæ, omnes filij: ‖ sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui ‖ filij sunt promissionis, æstimātur in semine. Promissionis enim verbum hoc est, ‖ Secundum hoc tempus veniā: & erit Saræ filius. Non solum autem ▷"illa': ‖ sed & Rebecca ex vno cō cubitu habens, Isaac "patris nostri'. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (vt secundum electionem propositum Dei maneret,) nō ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, ‖ Quia maior seruiet minori. sicut scriptum est, ‖ Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas apud Deum? Absit. Moysi enim dicit, ‖ Miserebor cuius misereor & misericordiā præstabo cui miserebor. Igitur non volentis neq; currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni, ‖ Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam: & vt annuntietur

A Actu. 9.a. 1.Cor.15.b *Iesu

*testamēta.3

B *quia.15. Gen.21.b. Galat.4.d*

C Gen.18.b.

▷.2. *illi.4. Gen.25.c. *patre nostro.5.

Gen.25.c. Mala.1.a.

D Exod.33.d

Exod.9.d

men meum in vniuersa terra. Ergo cuius vult miseretur: & quē vult indurat. Dicis itaq; mihi, Quid adhuc queritur? volūtati enim eius
E quis resistit? O homo, tu quis es qui respon-
Isaiæ. 45. b deas Deo? ‖Nunquid dicit figmentum ei qui
Ierem. 18. a se finxit, Quid me fecisti sic? An non habet
Sapie. 15. b potestatem figulus luti, ex eadem massa face
re aliud quidem vas in honorem, aliud verò in cōtumēliam? Quòd si Deus volens osten
dere iram, & notam facere potentiam suam,
ℙaptata. 4. sustinuit in multa patientia, vasa iræ ℙapta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam. Quos & vocauit nos: non solum ex Iu
dæis sed etiam ex Gentibus, sicut in Osee di-
Osee. 2. d. cit, ‖Vocabo non plebē meam, plebē meam:
1. Pet. 2. d. & non dilectam, dilectam: & non misericor-
F diam cōsecutam, misericordiam cōsecutam.
Osee. 1. d. ‖Et erit: in loco vbi dictum est eis, Nō plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias
Isaiæ. 10. e. autem clamat pro Israel, ‖Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reli quiæ saluæ fient. Verbum enim cōsummans, & abbreuians in æquitate: quia verbum breuiatum faciet Dominus super terram. & si-
Isaiæ. 1. c. cut prædixit Isaias, ‖Nisi Dominus sabbaoth reliquisset nobis semen: sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuis-
G semus. Quid ergo dicemus? Quòd Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehende-
runt iustitiam, iustitiā autem quæ ex fide est:
ℙsectans. 6. Israel verò ℙsectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruēnit. Quare? Quia nō ex fide, sed quasi ex operibus. offenderūt enim in
Isaiæ. 8. c. lapidem offensionis, sicut scriptum est, ‖Ec-
28. d. ce pono in Sion lapidem offensionis, & pe-
1. Petr. 2. b. tram scandali: & omnis qui credit in eum, non confundetur.

S. Orat Apostolus pro Iudæis, quos zelum Dei & legis habere asserit non secundum scientiā: nam Christum finem legis ignorātes, ex legis operibus iustitiam quærebant: de diuersitate iustitiæ ex operibus legis ab ea quæ ex fide est, quæ tam Iudæo quàm Græco in Christum credenti communis est: vbique aūt terra rum prædicata est Christi fides, quam repellentibus Iudæis, susceperunt Gentes.

CAP. X.

A FRatres, voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis quòd æmulationem Dei habēt, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim iusti tiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim legis, Christus: ad iustitiam omni credenti. Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est ‖qui fecerit homo, viuet in ea. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, ‖Ne dixe-
Leuit. 18. a
Ezec. 20. b
Deut. 30. c
ris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? B id, est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc, est Christum à mortuis reuocare. Sed quid dicit ▷scriptura?◁ ‖Prope Deut. 30. c
▷. 5. est verbum in ore tuo, & in corde tuo. hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris quòd Deus illum su-
scitauit à mortuis: saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit
Isaiæ. 28. d ad salutem. Dicit enim scriptura, ‖Omnis
Ioel. 2. g. qui credit in illum, non confundetur. Non
C enim est distinctio Iudæi & Græci: nam i-
dem Dominus omnium, diues in omnes
Actu. 2. c. qui inuocant illum. ‖Omnis enim quicun-
que inuocauerit nomen Domini, saluus e-
rit. Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodò verò prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum
Isaiæ. 52. b. est, ‖Quàm speciosi pedes euangelizantium
Nahum. 1. d pacem, euangelizantium bona! Sed non o-
ℙobedierūt. 16 mnes ℙobediunt Euangelio. Isaias enim di-
D cit, ‖Domine, quis credidit auditui nostro?
Isaiæ. 53. a Ergo fides, ex auditu: auditus autem per ver-
Io. 12. f. bum Christi. Sed dico, Nunquid non audie-
runt? Et quidem ‖in omnem terram exiuit
Psal. 18. a sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico, Nunquid Israel non cog-
Deut. 32. c nouit? Primus Moyses dicit, ‖Ego ad æmu-
lationem vos adducam in non gentē: in gentem insipientem, in iram vos mittam. Isaias
Isaiæ. 65. a autem audet, & dicit, ‖Inuentus sum à non
quærentibus me palàm apparui ijs qui me
Isaiæ. 65. a non interrogabant. Ad Israel autē dicit, ‖To-
▷. 6. ta die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem ▷mihi.◁

S. Deus quosdam ex populo Iudaico gratuita sua electione sibi seruauit, per fidem in Christum saluandos, reliquis ob incredulitatem in sua cæcitate, iuxta prophetarum vaticinia relictis, ac Gentibus in locum ipsorum ex gratuita Dei bonitate assumptis: quas monet Apostolus ne aduersus Iudæos gloriētur: quòdque Iudæi ad tempus deserti, tandem ad Christum conuertentur, exclamans ob diuinæ sapientiæ incomprehensibilitatem.

CAP. XI.

DIco ergo, Nunquid Deus repulit po-
A pulum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Ben iamin. Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura: quemadmodum interpellat Deum aduersum Israel? ‖Domine, prophetas
3. Reg. 19. d. tuos

tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt: & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinũ responsum?
3.Re.19.d. ‖Reliqui mihi septem millia virorũ, qui nõ
▷.4. ‖ante curuauerũt genua▷'Baal'. Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gra
▷.1. tiæ▷ saluæ' factæ sunt. Si autem gratia: iã nõ ex operibus. alioquin gratia iam non est gratia.
B Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus: electio autem consecuta est. cæteri vero excæcati sunt: sicut scriptum
Isaiæ.6.c. Matt.13.b. Iohan.12.f. est, ‖Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, vt non videant: & aures, vt non audiant vsque in hodiernum diem. Et Dauid
Actu.28.f. Psal.68.c. *corã ipsis dicit, ‖Fiat mensa eorum * in laqueum & in captionem & in scãdalum & in retributionẽ illis. Obscurentur oculi eorum ne videant: & dorsum eorum semper incurua. Dico ergo, Nuncquid sic offenderunt vt caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus, vt illos æmulentur. Quod si delictũ illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ Gentium: quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico Gentibus, quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi: quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? Quod si delibatio sancta est, & massa: & si radix san
C cta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autẽ cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, Noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te. Dicis ergo, fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene propter incredulitatẽ fracti sunt, tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit: ne fortè nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin & tu excidêris. Sed & illi, si non permanserint in incredulitate inserentur. potens est enim Deus iterum inserere illos. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam: quanto magis ij qui secundum naturam, inserentur suæ oliuæ? Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, (vt non sitis vobisipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: & sic om-
D nis Israel saluus fieret, sicut scriptum est, ‖Ve
Isaiæ.59.d niet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatẽ à Iacob. Et hoc illis à me testamentum: cum abstulero peccata eorum. Secundum Euangelium quidem, inimici propter vos: secundum electionem autem, charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt, dona & vocatio Dei. Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis, propter incredulitatem illorum: ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitatem: vt omnium misereatur. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! ‖Quis Sapien.9.e
enim cognouit sensum Domini? Aut quis Isai.40.d. consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit 1.Cor.2.d.
illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula. Amen.

S. Instruit Romanos vt à seculi vanitate abstracti totos se Deo dedant, de susceptis donis non se efferentes, aut illorũ limites transgredientes, sed in modum membrorum eiusdem corporis omnia ad proximi vtilitatem ordinantes, ipsis quoque inimicis benefaciant.

CAP. XII.

OBsecro itaque vos fratres per miseri- A
cordiam Dei, ‖vt exhibeatis corpora Philip.4.d
vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic seculo: sed reformamini in nouitate sensus vestri, ‖ vt Ephes.5.d.
probetis quæ sit voluntas Dei bona, & bene 1.The.4.a
placens, & perfecta. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, Nõ plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatẽ, ‖vnicuiq; sicut Deus di- 1.Cor.12.b
uisit mensuram fidei. Sicut enim in vno cor- Ephe.4.b.
pore multa membra habemus, omnia autem B
membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes autẽ donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes, siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministerium in ministrando, siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortãdo, qui tribuit in simplicitate, qui præest in solicitudine, qui miseretur in hilaritate. Dilectio sine simulatione. ‖Odi C
entes malũ. adhærentes bono. ‖Charitatẽ fra Amos.5.d.
ternitatis inuicem diligẽtes. Honore inuicẽ Epes.4.a.
præuenientes. ‖Solicitudine non pigri. Spi- 1.Pet.2.c.
ritu feruentes. Domino seruientes. Spe gaudentes. In tribulatione patientes. Orationi 1.Pet.5.b.
instantes. Necessitatibus sanctorum commu- Hebr.13.a.
nicantes. ‖Hospitalitatem sectantes. Benedi- 1.Pet.4.c.
cite persequentibus vos: benedicite, & nolite Proue.3.a.
maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere Isaiæ.5.c.
cum flentibus. Idipsum inuicem sentientes.

‖Non

1.Pet.3.d. 2.Cor.8.d Heb.12.d. D Eccl.28.a. Matth.5.g Deut.32.c Hebr.10.c Prou.25.c "vindicta.1. *& ‖Nō alta sapientes,sed humilibus cōsentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. ‖Nulli malum pro malo reddētes.Prouidentes bona non tantum coram Deo,sed etiam coram omnibus hominibus. ‖Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.‖Nō vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim,‖Mihi "vindictam:'* ego retribuam, dicit Dominus.Sed si esurierit inimicus tuus ciba illum:si sitit,potum da illi.hoc enim faciens,carbones ignis congeres super caput eius.Noli vinci à malo:sed vince in bono malum.

S. Hortatur vt superioribus obtemperent inferiores, etiam propter conscientiam,quāquam ciuilem tantum gerant magistratum: omnibúsque debita reddant: de proximi dilectione ad quam vniuersa lex reducitur: & de tempore gratiæ,vt transactis legis tenebris, relictis vitijs, amplectantur Christi virtutes.

CAP. XIII.

A 1.Pet.2.c. Sapien.6.a "ordinatæ.2 B C Exod.20.c Deut.5.b. Leui.19.d. Matt.22.d Marc.12.c. Galat.5.c. Iacob.2.b. "proximo.1. D Lucæ.21.f Galat.5.c. 1.Petr.2.c. "induite.4. OMnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nō est enim potestas nisi à Deo.quæ autē sunt, à Deo "ordinata' sunt. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.Qui autē resistunt,ipsi sibi dānationem acquirunt. nam principes nō sunt timori boni operis,sed mali.Vis autem non timere potestatem?Bonum fac:& habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris:time. non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est:vindex in iram, ei qui malum agit.Ideo necessitate subditi estote:non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.Ideo enim & tributa præstatis.ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. ‖Reddite ergo omnibus debita:cui tributum,tributum:cui vectigal,vectigal:cui timorem,timorem:cui honorē, honorem.Nemini quicquam debeatis:nisi, vt inuicem diligatis.qui enim diligit proximum,legem implet.Nam, ‖Nō adulterabis,Non occīdes,Nō furaberis, Nō falsum testimonium dices,Nō concupisces, & siquod est aliud mandatum: in hoc verbo instauratur, ‖Diliges proximū tuum sicut teipsum. Dilectio "proximi,' malum nō operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus,quàm cùm credidimus: Nox præcessit: dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum,& induamur arma lucis.Sicut in die,honestè ambulemus: ‖non in commessationibus & ebrietatibus,non in cubilibus & impudicitijs, non in contentione & æmulatione:sed‖ "induimini' Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desyderijs.

S. Fide firmiores debent eos qui adhuc infirmi sunt fouere & non contemnere, & nec hi nec illi iudicare quenquam ob ciborum aut dierū discrimen,scientes quòd omnes eundem habeamus Dominum cui & viuimus & morimur, cui etiam rationem quisque pro se redditurus est: & quanquā uullus cibus iam sit immundus, nemo tamen quicquā edere debet, aut cū fratris offendiculo, aut cōtra suam cōscientiā.

CAP. XIIII.

A "mānducat.1 Iacob.4.d B "mānducat.1 *&.4. 2.Cor.5.b. Isai.45.d. Phili.2.b. "flectet.5. C 1.Cor.8.d. D ▷.6. Tit.1.d. INfirmū aūt in fide assumite:nō in discep tationibus cogitationum.Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus "manducet.' Is qui manducat: non manducantem non spernat. & qui non manducat: manducantem nō iudicet. Deus enim illum assumpsit.‖Tu quis es, qui iudicas alienum seruum?Domino suo stat aut cadit. stabit autem : potens est enim Deus statuere illum . Nam alius iudicat diem inter diem:alius autē iudicat omnem diem. Vnusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem: Domino sapit.Et qui manducat: Domino manducat:gratias enim agit Deo. Et qui non manducat: Domino non manducat, & gratias agit Deo . Nemo enim nostrum sibi viuit:& nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, Domino viuimus:siue morimur, Domino morimur. Siue ergo viuimus,siue morimur : Domini sumus. In hoc enim Christus "mortuus est,& resurrexit: vt & mortuorum & viuorum dominetur.Tu autem quid iudicas fratrem tuum?aut tu, quare spernis fratrem tuum? ‖Omnes enim stabimus ante tribunal Christi . scriptum est enim, ‖Viuo ego,dicit Dominus, quoniā mihi "flectetur' omne genu:& omnis lingua cōfitebitur Deo. Itaq; vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.Non ergo amplius inuicem iudicemus.sed hoc iudicate magis,ne ponatis offendiculum fratri vel scādalum. Scio, & confido in Domino Iesu , quia nihil commune per ipsum:nisi ei qui existimat quid commune esse,illi commune est.Si enim propter cibum frater tuus contristatur:iam non secundum charitatem ambulas . ‖Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est. Nō ergo blasphemetur bonum nostrum.Nō est enim regnum Dei esca & potus : sed iustitia,& pax,& gaudiū in Spiritu sancto.qui enim in hoc seruit Christo , placet Deo , & probatus est hominibus. Itaq; quæ pacis sunt sectemur : & quæ ædificationis sunt , inuicem▷custodiamus' . Noli propter escam destruere opus Dei . ‖omnia quidem sunt munda:sed malum est homini qui per offendiculum

1.Cor.8.d. dieulũ manducat.‖Bonũ eſt non manducare carnẽ, & nõ bibere vinũ, neq; in quo frater tuus offenditur,aut ſcandalizatur,aut infirmatur. Tu fidẽ habes? penes temetipſum habe corã Deo, Beatus qui nõ iudicat ſemet ipſum in eo quod probat. Qui aũt diſcernit ſi manducauerit,dãnatus eſt: quia non ex fide. Omne aũt quod nõ eſt ex fide,peccatum eſt.

S. *Firmiores debent infirmorũ ferre & ſubleuare imperfectiones, non ſuæ, ſed proximorũ vtilitati ac mutuæ paci ſtudẽtes. Chriſtus iuxta factas patribus promiſſiones prædicauit Iudæis. Gentibus verò ex miſericordia Apoſtoli,nõ præuijs promiſſionibus. Excuſat ſe Paulus quòd liberius Romanis ſcripſerit, tanquã Gentiũ Apoſtolus, oſtẽdens quomodo ſit hoc munus executus: dicens quod ad ipſos quoque ſit venturus, vbi datã à Macedonibus eleemoſinã elargitus fuerit Ieroſolymitanæ eccleſiæ, petens vt pro ſe interim orent.*

CAP. XV.

A Debemus autem nos firmiores,imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Vnuſquiſq; veſtrũ proximo ſuo placeat in bonum,ad ædificationẽ. Etenim Chriſtus non ſibi placuit: ſed ſicut
Pſal.68.b. ſcriptum eſt, ‖Improperia improperantium tibi, ceciderunt ſuper me. Quæcunque enim ſcripta ſunt, ad noſtrã doctrinã ſcripta ſunt: vt per patientiã & conſolationẽ ſcripturarũ, ſpem habeamus. Deus aũt patientiæ & ſola-
2.Cori.1.b. tij, ‖det vobis idipſum ſapere in alerutrum ſecundum Ieſum Chriſtum: vt vnanimes,vno ore honorificetis Deum & patrem Domini
B noſtri Ieſu Chriſti. Propter quod ſuſcipite inuicem: ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei. Dico enim Chriſtum Ieſum, miniſtrum fuiſſe circunciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſsiones patrum: Gentes autem ſuper miſericordia
Pſal.17.d. honorare Deum, ſicut ſcriptum eſt, ‖Pro-
2.Re.22.d. pterea confitebor tibi in Gentibus Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit:
C Lætamini Gentes cum plebe eius. Et ite-
Pſal.116.a. rum, ‖Laudate omnes Gentes Dominum & magnificate eum omnes Populi. Et rur-
Iſaiæ.11.c. ſus Iſaias ait,‖Erit radix Ieſſe: & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes ſperabunt. Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio
in.1. & pace in credendo: vt abundetis in ſpe,&* virtute Spiritus ſancti. Certus ſum autem fratres mei & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione,repleti omni ſcientia, ita vt poſsitis alterutrum monere. Audacius autem ſcripſi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens: propter gratiam que data eſt mihi à Deo, vt ſim
D miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus. ſanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio Gentium accepta ▷&' ſanctificata in Spiritu ſan- ▷.5.
cto. Habeo igitur gloriam in Chriſto Ieſu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non *efficit' Chriſtus in obedien- *effecit.1.
tiã Gentium, verbo & factis, in virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute Spiritus ſancti: ita vt ab Ieruſalem per circuitum vſq; ad Illyricum repleuerim Euangelium Chriſti. Sic autem prædicaui Euangelium hoc, non E
vbi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienũ fundamentum ædificarem: ſed ſicut ſcriptum
Iſaiæ.52.d eſt, ‖Quibus non eſt annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent. Propter quod & impediebar plurimum venire ad vos. *Nunc verò vlterius locum non *& prohibitus ſum vſque adhuc
habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis: cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quod præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, ſi vobis primùm ex
parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiſcar F
in Ieruſalem miniſtrare ſanctis. Probauerũt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt in Ieruſalem. Placuit enim eis: & debitores
ſunt eorum. ‖Nam ſi ſpiritualium eorũ parti- 1.Cor.9.b
cipes facti ſunt gentiles: debent & in carnalibus miniſtrare illis. Hoc igitur cùm conſummauero, & aſſignauero eis fructum hũc: per vos proficiſcar in Hiſpaniam. Scio autẽ quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam. Obſecro ergo vos G
fratres per Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum, & per charitatem ▷ſancti' Spiritus, vt a- ▷.1.
diuuetis me in orationibus ▷pro me' ad De- ▷.12.
um, vt liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa, & obſequij mei oblatio accepta fiat in Ieruſalẽ ſanctis, vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, vt refrigerer vobiſcum. Deus autẽ pacis ſit cũ omnibus vobis. Amẽ.

S. *Commendat Apoſtolus quoſdam apud Romanos, propter nonnullas eorum præeminentias nominatim ſalutandos, quoſdam vero vitandos hortatur, & de alijs dicit quòd ſalutant Romanos.*

CAP. XVI.

COmmendo autẽ vobis Phœben ſoro A
rem noſtrã, quæ eſt in miniſterio eccleſiæ quæ eſt in Cenchris: vt eam ſuſcipiatis in Domino dignè ſanctis: & aſsiſtatis ei in quocunq; negotio veſtri indiguerit. etenim ipſa quoque aſtitit multis, & mihi ipſi. Salutate‖ Priſcam & Aquilam adiutores Act.18.a.g
meos in Chriſto Ieſu (qui pro anima mea ſuas ceruices ſuppoſuerunt: quibus nõ ſolus ego gratias ago, ſed & cunctæ eccleſiæ Gentium) & domeſticam Eccleſiam eorum. Salu

tate

tate Epænetum dilectum mihi:qui eſt primi
Ieſu tiuus Aſiæ in Chriſto. Salutate Mariã,quæ
"vobis multum laborauit in"nobis'.Salutate Andro
"Iuniam.1. nicum &"Iuliam'cognatos & concaptiuos
meos : qui ſunt nobiles in Apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto . Salutate Am-
B pliatum dilectiſsimum mihi in Domino. Salutate Vrbanum adiutorẽ noſtrum in Chriſto Ieſu,& Stachyn dilectum meum. Salutate Apellen probum in Chriſto . Salutate eos
domo qui ſunt ex Ariſtoboli . Salutate Herodiônem cognatum meum. Salutate eos qui ſunt ex Narciſsi domo,qui ſunt in Domino.Salutate Tryphænam & Tryphôſam : quæ laborant in Domino. Salutate Perſidem chariſsimam,quæ multùm laborauit in Domino.Salutate Rufum electum in Domino,& matrẽ eius & meam.Salutate Aſyncritum,Phlegontem, Hermam,Patrobã,Hermen:& qui cum eis ſunt fratres . Salutate Philologum & Iuliam , Nereum & ſororem eius & Olympiadem : & omnes qui cum eis ſunt ſanctos.Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutãt vos
C omnes eccleſiæ Chriſti.Rogo autem vos fratres vt obſeruetis eos qui diſſentiones & offendicula præter doctrinam, quam vos didiciſtis,faciunt: & declinate ab illis. Huiuſcemodi enim Chriſto Domino noſtro non ſeruiunt,ſed ſuo ventri: & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Veſtra enim obedientia in omnem locum diuulgata eſt . Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos ſapientes eſſe in bono : & ſimplices in malo. Deus autem pacis cõterat ſatanam ſub pedibus veſtris velociter. Gratia Act.16.2.
Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcũ . ‖Salutat vos Timôtheus adiutor meus: & Lucius, & Iaſon,& Soſipater cognati mei.Saluto vos
D ergo Tertius,qui ſcripſi epiſtolã, in Domino.Salutat vos Caius hoſpes meus &"vniuer
"vniuerſa eccleſia.6 ſa eccleſia.'Salutat vos Eraſtus arcarius ciuitatis,& Quartus, frater. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis.Amen. Ei autem qui potens eſt vos confirmare iuxta Euangelium meum & prædicationem Ieſu Chriſti,ſecundum reuelationem myſterij temporibus æternis taciti (quod nũc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis Gentibus cogniti, ſoli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum , cui▷ honor ▷1.
&'gloria in ſecula ſeculorũ.AMEN.

Argumentum in primam epiſtolam Pauli ad Corinthios.

CORinthij, ſunt Achaici.& hi ſimiliter ab Apoſtolo audierunt verbum veritatis,& ſubuerſi ſunt multifariè à falſis Apoſtolis:quidam à philoſophiæ verboſa eloquentia:alij ſecta legis Iudaicæ inducti ſunt.
Hos reuocat Apoſtolus ad veram fidem, & Euangelicam ſapientiam : ſcribens eis ab Epheſo per Timótheum diſcipulum ſuum.

Epiſtola Pauli ad Corinthios *prima.*

S. *Paulus Deo gratias agit de donis datis Corinthijs,cæterum dolet quòd de baptizatoribus eſſent inter ipſos ſchiſmata, gaudens quòd miſſus ad prædicandum Euangelium paucos baptizauerit:oſtendens etiam reprobatam mundi ſapientiam,& electos ſimplices:ſicut & ſita eſt ſalus in Chriſti morte, cuius prædicatio iudicatur mundo ſtultitiæ, credentibus vero virtus ac ſapientia: ideo enim contemptibilia mundo elegit Deus,nequis in ſe glorietur.*

CAP. I.

A PAVLVS vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti, per voluntatem Dei,& Soſthenes frater:eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi,ſanctificatis in Chriſto Ieſu,vocatis ſanctis,cum omnibus qui inuocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, in omni loco ipſorũ & noſtro. Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto. Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis, in gratia Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quod in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo & in omni ſcientia, (ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis) ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia, expectãtibus reuelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui & confirmabit vos vſque in finem ſine crimine, in die aduentus B
Domini noſtri Ieſu Chriſti . ‖Fidelis Deus: 1.Theſ.5.d
per quẽ vocati eſtis in ſocietatẽ filij eius Ieſu Chriſti Domini noſtri . Obſecro autem vos fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti,vt idipſum dicatis omnes,& nõ ſint

in vo-

"eadem mente, & eadem sententia.3.

in vobis schismata: sitis autem perfecti 'in eodem sensu, & in eadem scientia.' Significatū est enim mihi de vobis fratres mei, ab ijs qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico quod vnusquisq; vestrū dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autem ‖ Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Christi. Actu. 18.f.
Diuisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo *quòd neminē vestrum baptizaui, nisi ‖ Crispum & Caium: nequis dicat quòd in nomine meo baptizati estis. Baptizaui autem & Stéphanæ domum. *meo Actu.18.c.
C Cæterum, nescio si quem alium *baptizauerim. Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare: ‖ non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est: ijs autem qui salui fiunt, id est nobis, Dei virtus est. Scriptum est enim, ‖ Perdam sapientiam sapientium: & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nónne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes. Quoniam & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Christum Dei virtutē & Dei sapientiam. quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mūdi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ nō sunt, vt ea quæ sunt destrueret: vt nō glorietur omnis caro in cōspectu eius. Ex ipso aūt vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à Deo & ‖ iustitia & sanctificatio & redemptio: vt quemadmodum scriptum est, ‖ Qui gloriatur, in Domino glorietur. *vestrum 2.Petr.1.c. Isaiæ.33.c. D Ierem.23.a Ierem.9.g. 2.Co.10.d

S. *Ostendit Paulus se Christum & hunc crucifixum magna modestia, verbisque simplicibus prædicasse Corinthijs: quanquam perfectis loqueretur etiam sapientiam mundo absconditam, quæ solo Dei spiritu cognosci potest: animalis enim non percipit quæ Dei sunt.*

CAP. II.

A Et ego cum venissem ad vos fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuntiās vobis testimonium Christi. Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos: nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et ‖ Ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos: & sermo meus & prædicatio mea ‖ non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Actu. 18.a. Supra.1. c. 2.Petr.1.c.
Sapientiam autem loquimur inter perfectos. sapientiam verò, non huius seculi, neq; principum huius seculi, qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinauit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principum huius seculi cognouit. si enim cognouissent: nnnquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est, ‖ Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus ijs qui diligunt illum: nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt nemo cognouit nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum ▷ huius' mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. ‖ quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis: sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. stultitia enim est illi, & non potest intelligere: quia spiritualiter "examinatur.' Spiritualis autem iudicat omnia: & ipse à nemine iudicatur, ‖ Quis enim cognouit sensum 'Domini qui instruat eum'? Nos autem sensum Christi habemus. B C D ▷.2. 2.Petr.1.c. Isaiæ.64.b Sapi.9.c. Roma.11.d "examinatur.1. Isaiæ.40.d "domini? aut quis instruxit eum?

S. *Corinthijs adhuc carnalibus non potuit Paulus prædicare recondita fidei mysteria: contendebant enim de his qui tantum ministri erant, cum solus Deus possit gratiæ ac virtutum dare incrementa, solusq; Christus sit fidei fundamentum: super quod quis bene aut male superædificauerit, patebit in die examinis. Non est violandum Dei templum quod sumus nos, nec in Dei ministris gloriandum.*

CAP. III.

A Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus: sed quasi carnalibus. Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis. sed nec nunc quidem potestis: adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus & cōtentio, nōne carnales estis, & secundū hominē ambulatis? Cū enim quis dicat, Ego quidē sum Pauli, alius aūt, Ego Apollo: nōne "homines' estis? Quid igitur "carnales.2

est

est Apollo? Quid verò Paulus? Ministri eius
B cui credidistis, & vnicuique sicut Dominus
dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit: sed Deus
incrementum dedit. Itaq; neq; qui plãtat est
aliquid, neq; qui rigat: sed qui incrementum
Psal. 61. d. Galat. 6. b. dat Deus. ‖ Qui autem plantat & qui rigat, vnum sunt. Vnusquisq; autem propriam mercedem accipiet secundùm suum laborẽ. Dei enim sumus adiutores. Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Secundùm gratiam Dei quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui: alius autem superædificat.
Vnusquisque autem videat quomodo superC ædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est: quod est Christus Iesus. Siquis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus manifes3. stum erit: Dies enim ▸ Domini' declarabit, quia in igne reuelabitur: & vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet.
Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Nescitis quia templum Dei estis: & Spi
D ritus Dei habitat in vobis? Siquis autem templum Dei violauerit: disperdet illum Deus.
Infra. 6. b. 2. Cor. 6. c ‖ Templum enim Dei sanctum est: quod estis vos. Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud Deum. Scriptũ est enim, ‖ Cõ-
Iob. 5. c. prehendam sapientes in astutia eorum. Et ite-
Psal. 93. b. rum, ‖ Dominus nouit cogitationes sapientium quoniam vanæ sunt. Nemo itaq; glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt: siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia enim vestra sunt: vos autem Christi: Christus autem Dei.

S. Nõ temere iudicandum est de Dei ministris. reprehenduntur Corinthij qui de ministris & acceptis donis gloriabantur ac si illa à se haberent, & se extollentes, contemnebant etiam Apostolos, quanquam Paulus illos in Christo genuerat: dicit se breui vẽturum Corinthum, quo pseudapostolos redarguat.

CAP. IIII.

A Sic nos existimet homo vt ministros
2. Cor. 6. a. Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Mihi aũt pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die: sed neq; me ipsum iudico. Nihil enim mihi cõscius sum: sed non in hoc iustificatus sum. qui autem iudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare: quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cõsilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo.
Hæc autem fratres transfiguraui in me & A- B
pollo, propter vos: vt in nobis discatis ne suprà quam scriptum est, vnus aduersus alterum infletur pro alio. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Iam saturati estis, iã diuites facti estis: sine nobis regnatis, & vtinam "regnetis', vt & "regnaretis
2. nos vobiscum "regnemus'. Puto enim quòd "regnaremus
5. Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Nos stulti propter Christum: vos autem C
prudentes in Christo. nos infirmi: vos autem fortes. vos nobiles: nos autem ignobiles.
Vsq; in hanc horam & esurimus: & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & in-
Act. 20. g 1. Thes. 2. b 2. Thes. 3. b stabiles sumus, ‖ & laboramus operantes manibus nostris. maledicimur: & benedicimus. persecutionem patimur: & sustinemus. blasphemamur: & obsecramus. tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsẽma vsq; adhuc. Non vt confundam vos hæc scribo: sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo: sed non multos patres. Nã in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Rogo ergo vos imitatores mei estote*. *sicut & ego Christi
Ideò misi ad vos Thimótheum, qui est filius D
meus charissimus & fidelis in Domino: qui vos commonefaciet vias meas quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbiq; in omni ecclesia doceo. Tanquã non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniã autem ad vos cito, si Dominus voluerit: & cognoscam nõ sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutẽ. Non enim in sermone est regnum Dei: sed in virtute. Quid vultis? in virga veniam ad vos: an in charitate, & spiritu mansuetudinis?

S. Corinthios reprehendit quod incestu publicè viuentem tolerarent, quem absens tradit satanæ, monens vt expurgato vitiorum fermento, puri paschа celebrent: nec vult eos commiscri christianis palàm criminosis.

CAP. V.

O Mnino auditur inter vos fornicatio: A
& talis fornicatio, qualis nec inter Leuit. 18. b
Gentes, ita vt vxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati estis: & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. ‖ Ego quidem absens cor- Colos. 2. a.
pore, præsens autem spiritu, iam iudicaui vt præsens, eum qui sic* operatus est, in nomine *hoc. 1.
Domini nostri Iesu Christi, cõgregatis vo- B
bis

*Christi.9. bis & meo ſpiritu, cum virtute Domini noſtri Ieſu, *tradere huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini ▷noſtri' Ieſu ▷ Chriſti'. Non eſt bona ▷▷.2. Galat.5.b. gloriatio veſtra. ‖ Neſcitis quia modicum fermentum, totam maſſam corrumpit? Expurgate *igitur.4. *vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaq; epulemur: non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis D ſynceritatis & veritatis. Scripſi vobis in epiſtola, Ne commiſceamini fornicarijs. non vtique fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idôlis ſeruientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe, Nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri, ſi is qui frater nominatur eſt fornicator, aut auarus, aut idôlis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax: cũ eiuſmodi nec cibum ſumere. Quid enim mihi de ijs qui foris ſunt iudicare? Nónne de ijs qui intus ſunt vos iudicatis? nam eos qui foris ſunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobiſipſis.

S. Corripit eos quòd iudicio contenderent coram Iudice ethnico: enumerans quædam peccata, quibus inuoluti regnum Dei non poſſidebunt: quædam licere dicit quæ non expediant: & varias ob cauſas oſtendit vitandam fornicationem.

CAP. VI.

A AVdet aliquis veſtrum habens negotium aduerſus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos? An neſcitis quoniam ſancti de *mũdo iudicabunt? *hoc Et ſi in vobis iudicabitur mundus: indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Neſcitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis ſecularia? Secularia igitur iudicia ſi habueritis: contemptibiles qui ſunt in eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum. Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, qui poſsit iudicare inter B fratrem ſuum? Sed frater cum fratre iudicio Matth.5.f. Lucæ.6.e. contendit: & hoc apud infideles? ‖ Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem Rom.12.d. 1.The.4.a. patimini? ‖ Sed vos iniuriam facitis & fraudatis: & hoc fratribus. An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſsidebunt? Nolite errare. Neq; fornicarij, neq; idôlis ſeruientes, neq; C adulteri, neq; molles, neq; maſculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei *quidam.1. poſsidebunt. Et hæc *quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri. Omnia mihi licẽt: ſed non omnia expediunt. Omnia mihi licent: ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. Eſca ventri, & venter eſcis: Deus autem & hunc & *has' deſtruet. ‖ Corpus autem non forni- *hanc *hæc.4. Infra.10.e Eccle.37.d cationi, ſed Domino: & Dominus corpori. Deus verò & Dominum ſuſcitauit: & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Neſcitis quoniam corpora veſtra, membra ſunt Chriſti? Tollẽs D ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit. An neſcitis, quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? ‖ Erũt enim (inquit) duo in carne vna. Qui aũt adhæret Domino: vnus ſpiritus eſt. Fugite fornicationem. Omne *peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. An neſcitis quoniam membra veſtra, templum ſunt Spiritus ſancti qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri? ‖ Empti enim eſtis 2.Cor.6.c pretio magno. Glorificate, & portate Deum Infra.7.d. 1.Pet.1.d. in corpore veſtro.

Geneſ.2.d. Matt.19.a. Marc.10.a. Epheſ.5.g. Supra.3.d. *enim

S. Corinthios inſtruit de matrimonio, eiusq; vſu & indiſſolubili vinculo, innuptis commendãs cœlibatum: & quomodo fidelis cum cõiuge infideli ſe habere debeat: quodq; vnuſquiſque in quo vitæ ſtatu ad fidem vocatus eſt, permaneat: virginitatem matrimonio præfert, vxorem mortuo marito liberam dicens, vt cui velit in Domino nubat.

CAP. VII.

DE quibus autem ſcripſiſtis mihi, Bonum eſt homini mulierem non tan- A gere. propter fornicationem autem vnuſquiſq; ſuam vxorẽ habeat, & vnaquæq; ſuum virũ habeat. ‖ Vxori vir debitum reddat: 1.Pet.3.b. ſimiliter aũt & vxor viro. Mulier, ſui corporis poteſtatem nõ habet: ſed vir. Similiter autem & vir, ſui corporis poteſtatem non habet: ſed mulier. Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis *orationi, & *icinuio et.s iterum reuertimini in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtram. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium. Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum: ſed vnuſquiſq; proprium donum habet ex Deo: alius quidem ſic, alius verò ſic. Dico autem non nuptis & viduis: bonũ eſt illis, ſi ſic *permaneant' ſicut & ego. Quòd ſi non ſe cõtinent, *maneant.12 B nubãt. melius eſt enim nubere, quàm vri. Ijs autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, ‖ Vxorem à viro non Matth.5.c. 19.b. diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. Nam cæteris, ego dico, non Dominus, Siquis frater vxorem habet Marc.10.b Lucæ.16.d infidelem, & hæc cõſentit habitare cum illo: nõ dimittat illam. Et ſiqua mulier habet virum,

C rum infidelem, & hic cõsentit habitare cum illa: non dimittat virum. sanctificatus est enim vir infidelis per mulierẽ fidelem: & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. alioquin filij vestri immũdi essent: nũc autem sancti sunt. Quòd si infidelis discedit: discedat. nõ enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. in pace autem vocauit nos Deus. Vnde enim scis mulier, si virum saluũ facies? aut vnde scis vir, si mulierẽ
D saluam facies? nisi vnicuiq; sicut diuisit Dominus, vnumquemque sicut vocauit Deus, ita ambulet, & sicut in omnibus ecclesijs doceo. Circuncisus aliquis vocatus est? nõ adducat præputiũ. In præputio aliquis vocatus est? nõ circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputium nihil est: sed obseruatio mandatorum Dei. ‖ Vnusquisque in qua vocatione vocatus est: in ea permaneat. Seruus vocatus es? non sit tibi curæ. sed & si potes fieri liber: magis vtere. Qui enim in Domino vocatus est seruus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. ‖ Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.
E Vnusquisque in quo vocatus est, ᵃfrater'in hoc'permaneat'apud Deum. De virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium aũt do, tanquam misericordiã consecutus à Domino vt sim fidelis. Existimo'ergo'hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem: non peccasti. Et si nupserit virgo: non peccauit. tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico fratres, tempus breue est: reliquum est vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint: & qui flent, tanquam nõ flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt,
F tanquam nõ possidentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam nõ vtantur. præterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est: solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini sunt: vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi: quomodo placeat viro. Porrò hoc ad vtilitatem vestrã dico: nõ vt laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum ᵃobseruandi'. Siquis autem turpẽ se videri existimat super virgine sua, quòd sit superadulta, & ita oportet fieri: quod vult faciat non peccat, ▷si'nubat. Nam qui stat tuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit: Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. ‖ Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit. quòd si dormierit vir eius, liberata est*: cui vult nubat: tantùm in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit secundùm meum cõsilium. Puto aũt quòd & ego Spiritum Dei habeam.

ᵃenim. ᵃautem.6. ▷.1. G Roma.7.2. *a lege.

S. *Quanquam idolothytis vesci non sit ex se illicitum, quum idolum nullius sit efficaciæ aut potestatis, non sunt tamen illa edenda aut repugnante conscientia, aut cum infirmorum offendiculo: neque ea edere aut non edere hominem efficit melierem.*

CAP. VIII.

DE ijs autem quæ idôlis sacrificantur, A scimus quia omnes scientiã habemus. Scientia inflat: charitas verò ædificat. Siquis autem se existimat scire aliquid, nondum cognouit queadmodum oporteat eum scire. Siquis autem diligit Deum: hic cognitus est ab eo. De escis autem quæ idôlis immolantur, scimus quia nihil est idôlum in mundo, & quòd nullus est Deus nisi vnus. B Nam & si sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra (siquidem sunt dij multi, & domini multi) nobis tamen vnus Deus, Pater, ex quo omnia & nos in ᵃillum': & vnus Dominus, Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum. Sed non in omnibus est scien C tia. Quidam autem *conscientia vsque nunc idôli, quasi idolothytum manducat: & conscientia ipsorum cùm sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si mãducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, deficiemus. Videte autem ne fortè hæc licentia vestra, offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idôlo recumbentem: nónne cõscientia eius cùm sit infir D ma ædificabitur ad manducandum idolothyta? ‖ Et peribit infirmus in tua ᵃscientia'frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam: in Christum peccatis. ‖ Quapropter si esca scandalizat fratrem meum: non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

ᵃillo. *cum. Rom.14.c ᵃconscientia. Rom.14.d

S. *Non accipiebat Paulus victum à Corinthijs quibus concionabatur, vt omnem amputaret offendiculi occasionẽ, licet hoc sibi fuisse licitũ multis probet argumentis: sed in omnẽ formã se vertit, quo plures ad Dei cultum adducat: Corinthios exhortando ad imitationem eorum*

qui

qui in ſtadio currunt aut in agone certant, ſuum quoque ait ſe domare corpus.

CAP. IX.

A NOn ſum liber? Non ſum Apoſtolus? nónne Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum vidi? Nónne opus meum
▷.1. vos eſtis in Domino? ▷Et' ſi alijs non ſum Apoſtolus: ſed tamen vobis ſum. nam ſignaculũ apoſtolatus mei vos eſtis in Domino. mea defenſio apud eos qui me interrogant, hæc eſt, Nunquid non habemus poteſtatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus poteſtatem mulierem ſororem circunducẽdi, ſicut & cæteri Apoſtoli & fratres Domini, & Cephas? Aut ego ſolus & Barnabas, non habemus poteſtatẽ hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis plantat vineam: & de fructu eius nõ edit? Quis paſcit gregem: & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in
B Lege Moyſi. ‖Non alligabis os boui triturantiDeut.25.a 1.Tim.5.c. . Nunquid de bobus cura eſt Deo? an propter nos vtiq; *dicit? Nam propter nos ſcripta *hoc ſunt. quoniam debet in ſpe qui arat, arare: & Rom.15.f. qui triturat, in ſe fructus percipiendi. ‖Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus: magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus? Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt: quare nõ potius nos? Sed non vſi ſumus hac poteſtate: ſed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum de-
Deut.18.a mus Euangelio Chriſti. ‖ Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur: quæ de ſacrario
▷.8. ſunt edunt: ▷ &' qui altari deſeruiunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinauit ijs qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Ego autem nullo horũ vſus ſum. Non autem ſcripſi hæc, vt ita fiant in me: bonum eſt enim mihi magis mori: quam vt glo
C riam meam quis euacuet. Nam & ſi euangelizauero, non eſt mihi gloria: neceſsitas enim mihi incumbit: væ enim mihi eſt ſi non euãgelizauero. Si enim volens hoc ago: mercedẽ habeo. ſi autem inuitus: diſpẽſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea? Vt Euangelium prædicans, ſine ſumptu ponam Euãgelium, vt non abutar poteſtate mea in Euãgelio. Nam cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſeruum feci: vt plures lucrifacerẽ. Et factus ſum Iudæis tanquam Iudæus: vt Iudæos lucrarer. ijs qui ſub lege ſunt: quaſi ſub lege eſſem (cũ ipſe non eſſem ſub lege) vt eos
D qui ſub lege erant, lucrifacerem. ijs qui ſine lege erant tanquam ſine lege eſſem (cum ſine lege Dei nõ eſſem: ſed in lege eſſem Chriſti) vt lucrifacerem eos qui ſine lege erant. Factus ſum infirmis infirmus: vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum: vt omnes facerem ſaluos. Omnia autem facio propter Euangelium: vt particeps eius efficiar. Neſcitis quòd ij, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt: ſed vnus accipit brauîum? Sic currite vt comprehendatis. Omnis autem qui in agône contendit: ab ominibus ſe abſtinet. & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant: nos autem incorruptã. Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum: ſic pugno, non quaſi aerem verberans, ſed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne fortè cum alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.

S. Commemoratione ingratorum Iudæorum frequenter ob varia peccata à Deo punitorũ, hos à ſimilibus abſterret: de tẽtatione humana, & Dei in tentationibus auxilio: non ſolum idololatria fugienda eſſe, ſed & menſa eorum qui idolothytis veſcuntur: tum quòd per hoc videantur aliquid idôlis deferre: tum quod ſcandalo ſint infirmioribus.

CAP. X.

NOlo enim vos ignorare fratres quoniam patres noſtri omnes ‖ ſub nube A Num.9.d. Exod.13.d
fuerunt, & omnes ‖mare tranſierunt, Exod.14.e
& ‖omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube Exod.16.d
& in mari. & omnes eandem eſcam ſpiritalem manducauerunt, & ‖omnes eundem po Exod.17.d Num.20.b
tum ſpiritalem biberunt (bibebant autem de ſpiritali, conſequente eos, petra autem erat Chriſtus) ſed non in pluribus eorum be B
neplacitum eſt Deo: nã proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autem in figura facta ſunt noſtri, vt non ſimus concupiſcentes malorum, ‖ſi- Num.26.g
cut & illi concupierunt. Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis: quemadmodum ſcriptum eſt, ‖Sedit populus manducare Exod.32.b
& bibere, & ſurrexerunt ludere. Neque forni
cemur: ‖ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, Num.25.b
& ceciderunt vna die vigintitria millia. ‖Neq; Num.21.b
tentemus Chriſtum: ſicut quidam eorum tẽ- C
tauerunt, & à ſerpentibus perierunt. ‖Neque Num.14.f Iudi.8.c.
murmuraueritis: ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos, fines ſeculorum deuenerunt. Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. Tentatio vos non 'apprehendat', niſi humana. fidelis autem Deus eſt, qui non patietur *apprehẽdit
vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed fa- D
ciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſsitis ſuſtinere. Propter quod chariſsimi mihi, fugite ab idôlorum cultura. Vt prudentibus loquor: vos ipſi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus: nónne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? & panis quem frangimus, nónne participatio cor-

poris Domini est? Quoniam vnus panis, vnum corpus multi sumus. ‖omnes qui de vno pane *participamus. Videte Israel secundum carnem: nônne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? dico quòd idôlis immolatum, sit aliquid? aut quòd idôlũ sit aliquid? Sed quæ immolãt Gentes dæmonijs immolant, & non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicẽ Domini bibere, & calicem dæmoniorum: nõ potestis mẽsæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. An æmulamur Dominum? Nunquid fortiores illo sumus? ‖Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat: sed quod alterius. Omne quod in macello vænit, manducate: nihil interrogantes propter conscientiam. ‖Domini *est terra, & plenitudo eius. Siquis vocat vos infidelium, * & vultis ire: omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Siquis autem dixerit, Hoc 'immolatum' est idôlis: nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam: conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab 'aliena' conscientia? Si ego cũ gratia participo: quid blasphemor pro eo quod gratias ago? ‖Siue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite. Sine offensione estote Iudæis & Gentibus, & ecclesiæ Dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis: vt salui fiant.

S. Vir àperto, mulier autem velato debet orare capite. Corinthios reprehendit quod ad celebrandam cœnam dominicam inuicem nõ expectarent, sed inter se dissiderent, referens interim sacramenti Eucharistiæ à Christo institutionem, & scelus ac pœnam indigne ad illum accedentium.

CAP. XI.

IMitatores mei estote, sicut & ego Christi. Laudo autem vos fratres, quod per omnia mei memores estis: & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire, ‖quod omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput verò Christi: Deus, Omnis vir orans aut prophetans velato capite: deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite: deturpat caput suum. vnum enim est acsi decaluetur. Nam si non velatur mulier, *tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi aut decaluari: velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput ▷ suum ◁: quoniam imago & gloria Dei est, mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. ‖Etenim non est creatus vir propter mulierem: sed mulier propter virum. (Ideo debet mulier "potestatem" habere supra caput *propter ‖angelos.) Verun tamen neque vir sine muliere: neque mulier sine viro in Domino. Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem: omnia autem ex Deo. Vosipsi iudicate: decet mulierem non velatam orare Deum? Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi: mulier verò si comã nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt? Siquis autem videtur contentiosus esse: nos talem consuetudinem non habemus, neque "ecclesia' Dei. Hoc autem præcipio: non laudans quòd non in melius, sed in deterius conuenitis. Primùm quidem conuenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nam oportet & hæreses esse: vt & qui probati sunt manifesti fiãt in vobis. Cõuenientibus ergo vobis in vnum, iam non est dominicam cœnam manducare. Vnusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit: alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandũ & bibendũ? aut ecclesiam Dei contemnitis: & confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos in hoc? non laudo. Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis: quoniam Dominus Iesus in qua nocte tradebatur: accepit panem: & gratias agens fregit, & dixit, ‖Accipite & manducate, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens, Hic calix, nouum testamentum est in meo sanguine. hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis: mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. ‖Itaque quicunque manducauerit panem hunc vel biberit calicẽ Domini indignè: reus erit corporis & sanguinis Domini. ‖Probet autem seipsum homo: & sic, de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè: iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quod si nosmetipsos dijudicaremus: non vtique iudicaremur. Dum iudicamur autem à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Itaq; fratres mei, cum conuenitis ad manducandum, inuicẽ expectate. Siquis esurit, domi manducet: vt non in iudicium conueniatis. Cætera aũt, cum venero disponam.

S. Varijs

ñã omnes. 6 "& de vno calice

*"velamen *suum, & Eccle. 5.a.*

"ecclesia. 2.a

Gene. 2. d.

Matt. 26. c Marci. 14. c Lucæ. 22. b

Iohan. 6. f.

1. Co. 13. b

Supra. 6. c. Eccle. 37. d

Psal. 23. a. *enim. 1. *ad cœnam

*"immolatitium. 7.

*"alia. 3.

Colos. 3. c.

*&. 21.

▷. 5.

S. *Varijs dantur varia eiusdem Spiritus sancti charismata, vt in modum humani corporis quisq; suo fungatur officio, & mutua se opera omnes indigere cognoscentes, mutuò se foueant: & ita Christus suæ prouidit ecclesiæ de varijs hominum statibus.*

CAP. XII.

A DE spiritualibus autem, nolo vos ignorare fratres. Scitis quoniam cum Gentes essetis, ad simulachra muta prout ducebamini, euntes. Ideo notum vobis facio, quòd ‖ nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anáthema "Iesu". Et nemo potest dicere, Dominus Iesus: nisi in Spiritu sancto. Diuisiones vero gratiarum sunt: idem autem Spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt: idem autem Dominus. Et diuisiones operationũ sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio Spiritus, ad vtilitatem. Alij quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ: alij autem sermo scientiæ, secundum eundem Spi-
B ritum: alteri fides in eodem Spiritu: alij gratia sanitatem, in vno Spiritu: alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. ‖ Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamẽ corpus sunt: ita & Christus. Etenim in vno Spiritu omnes nos in vnum baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gentiles, siue serui, siue liberi: & omnes in vno Spiritu potati sumus. Nam & corpus non est vnum membrum, sed multa. Si dixerit pes, Quoniam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris, Quoniam non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus:
C vbi auditus? Si totum auditus: vbi odoratus? Nunc autem posuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore sicut voluit. Quòd si essent omnia vnum membrũ, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra: vnum autem corpus. Non potest autem oculus dicere manui, Opera tua non indigeo. aut iterum caput pedibus, Non estis mihi necessarij. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circundamus: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent. Honesta autẽ nostra, nullius egent: sed Deus temperauit corpus, ei cui deerat abundãtiorem tribuendo honorem: vt non sit schisma in corpore, sed idipsum pro inuicem solicita sint membra. Et siquid patitur: vnum membrum: compatiuntur omnia membra. siue gloD riatur vnum membrum: congaudent omnia membra. ‖ Vos autem estis corpus Christi, & Ephe. 4. e. membra de membro. Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia primùm Apostolos, secundò prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum*. Nunquid omnes Apostoli? Nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiã habent curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? Aemulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

* *interpretationes sermonum.*

S. *Ostendit charitatis necessitatem, ipsius officia, perpetuitatem, ac præcellentiam supra fidem & spem, reliquaq; Dei dona.*

CAP. XIII.

SI linguis hominum loquar & angelorũ, A charitatem autem non habeam: factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero: nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omB nes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero: nihil mihi prodest. Charitas patiẽs est, benigna est: Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, C non cogitat malum: non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit: siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est. Cum essem paruulus: loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabã vt paruulus. Quando autem factus sum vir: D euacuaui quæ erant paruuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autẽ facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas.

S. *Donum linguarum inferius esse dicit dono prophetiæ, imo inutile si desit qui interpretetur tradit ergo eis normam qua his donis ordinatè vtantur: & mulieres in ecclesijs silere*

iubet. CAP. XIIII.

A SEctamini charitatem, æmulamini spiritalia: magis autem vt prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus
a Spiritus loquitur, sed Deo: nemo enim audit. a Spiritu' autem loquitur mysteria. nam qui prophe
▷.2. tat: hominibus loquitur ▷ ad' ædificationem, & exhortationem, & consolationem. Qui lo
quitur lingua, semetipsum ædificat: qui autẽ
B prophetat, ecclesiam ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis. magis autem pro
phetare. Nam maior est qui prophetat, quàm qui loquitur linguis: nisi fortè interpretetur, vt ecclesia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres, si venero ad vos linguis loquens: quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara: nisi distinctionẽ sonituũ dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocẽ det tuba: quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis: quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera lo
C quentes. Tam multa, vt puta genera linguaꝝ. 2. rum sunt in ▷ hoc' mundo: & nihil sine voce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus: & qui loquitur, mihi barbarus. Sic & vos, quoniam æmulatores estis spirituum: ad ædificationem ecclesiæ quærite vt abundetis. Et ideo qui loquitur lingua: oret vt interpretetur. Nam si orẽ lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallã & mente. Cæ
a quis supplet locũ idiotæ? terum si benedixeris spiritu: a qui supplet locum idótæ', quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas,
D nescit. nam tu quidem bene gratias agis: sed alter non ædificatur. Gratias ago Deo meo, quòd omnium vestrum lingua loquor. Sed in ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam: quàm decem millia verborum in lingua. Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sen
** enim.* sibus autem perfecti estote. In lege * scriptum
Isaię. 28. c. est, ‖ Quoniam in alijs linguis & labijs alijs loquar populo huic: & nec sic exaudient me
E dicit Dominus. Itaque linguæ in signum
a prophetia. sunt non fidelibus, sed infidelibus: a prophetiæ' autem, non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conueniat vniuersa ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur, intrent autem idió
a quid tæ, aut infideles, nónne dicent a quòd' insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idióta: conuincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus. occulta cordis eius manifesta fiunt: & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntiãs quòd verè Deus in vobis sit. Quid ergo est fratres? Cũ conuenitis, vnusquisq; vestrũ psalmũ habet, doctrinã habet, apocalypsin habet, linguã habet interpretationẽ habet: omnia ad ædificationẽ fiant. Siue lingua quis loquitur: secundùm duos, aut vt multum tres, & per partes, & vnus interpretetur. Si autem non fuerit interpres: taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & Deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent. Quòd si alij reuelatum fuerit sedẽti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare: vt omnes discant, & omnes exhortentur. & spiritus prophetarum, prophetis a subiecti sunt'. Nõ enim *a subiectus est* est dissensionis Deus, sed pacis: sicut & in o-
▷.1. mnibus ecclesijs sanctorum ▷ doceo'. Mulie-
G res in ecclesijs taceant. non enim permittitur
Genes. 3. c. eis loqui, ‖ sed subditas esse, sicut & lex dicit.
1. Tim. 2. d. ‖ Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos peruènit? Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaque fratres æmulamini prophetare: & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honestè & secundum ordinem fiant in vobis.

S. Christum docet à mortuis resurrexisse, multisque ac demum Paulo qui se minimum dicit Apostolorum aperuisse: ac nostram hic astruit resurrectionem, & ordinem ac modum eius, vnà cum diuersa resuscitatorum gloria, non in anima solum, sed etiam in corpore: mors autem in resurrectione absorbebitur.

CAP. XV.

A NOtum autem vobis facio fratres Euangelium quod prædicaui vobis, *Galat. 1. b.*
quod & accepistis, in quo & statis,
per quod & saluamini, qua ratione prædicauerim vobis si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis
nostris ‖ secundum scripturas: & ‖ quia sepul- *Isaiæ. 53. b Ionæ. 2. a. Osee. 13. a.*
tus est, & quia resurrexit tertia die, ‖ secundũ *Ioan. 20. c.*
scripturas, & ‖ quia visus est Cephæ: & post
hoc vndecim. Deinde visus est plus quàm quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Iacóbo. deinde Apo-
stolis omnibus. Nouissimè autem omnium B
tanquam abortiuo, visus est & mihi. ‖ Ego e- *Actu. 19. a. Ephe. 3. b.*
nim sum minimus Apostolorũ: qui non sum
dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiã Dei. Gratia aũt Dei sum id
quod

quod ſum: & gratia eius in me vacua nõ fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Siue enim ego, ſiue illi: ſic prædicamus & ſic credidiſtis. Si aũt Chriſtus prædicatur quòd reſurrexit à mortuis: quomodo quidam dicunt in vobis quoniam reſurrectio mortuorum nõ eſt? Si autem reſurrectio mortuorum non eſt: neq; Chriſtus reſurrexit. Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergo prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra. inuenimur autem & falſi teſtes Dei: quoniam teſtimonium di-
C ximus aduerſus Deũ, quòd ſuſcitauerit Chriſtum, quem non ſuſcitauit ſi mortui non reſurgunt. Nam ſi mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit. Quod ſi Chriſtus non reſurrexit: vana eſt fides veſtra, adhuc enim eſtis in peccatis veſtris. Ergo & qui dormierunt in Chriſto, perierunt. Si in hac vita tantum, in Chriſto ſperantes ſumus: miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis, primi-
Coloſ.1.c. Apoc.1.b. tiæ dormientium, ‖quoniam 'quidem' per ho
*enim.5. minem mors: & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes viuificabun-
1.The.4.d tur. ‖ Vnuſquiſque autem in ſuo ordine, primitiæ Chriſtus: deinde ij qui ſunt Chriſti,
▷.2. ▷.2. ▷qui' in aduentum eius▷crediderunt'. Dein-
D de finis: cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum & poteſtatem & virtutem. Oportet autem
Pſal.109.a Hebr.1.d. 10.c. illum regnare: ‖donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. 'Nouiſsima' autem inimica
*Nouiſsime Pſalm.8.c. Hebr.2.d. deſtruetur mors. ‖Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius. Cum autem dicat, Omnia ſubiecta ſunt ei: ſine dubio, præter eũ qui ſubiecit ei omnia. Cum autem ſubiecta fuerint illi omnia: tunc & ipſe Filius ſubiectus erit ei qui ſubiecit ſibi omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, ſi omnino mortui non reſurgunt? vt quid & baptizantur pro illis? vt quid & nos periclitamur omni hora? Quo-
*propter tidie morior 'per' veſtram gloriam fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Si (ſecundum hominem) ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui
Iſaiæ.22.a. non reſurgunt? ‖ manducemus & bibamus,
Sapien.2.b cras enim moriemur. Nolite ſeduci, ‖ Cor-
E rumpunt mores bonos colloquia mala. E-
*iuſte.4. uigilate 'iuſti': & nolite peccare. ignorantiam enim Dei quidam habent. ad reuerentiam
*dicet.4. vobis loquor. Sed 'dicit' aliquis, Quomodo re
*veniunt.8 ſurgunt mortui? quali autem corpore 'venient'? Inſipiens, tu quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur. Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum, vt puta, tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus ſicut
*voluit. 8. 'vult': & vnicuique ſeminum proprium corpus. Non omnis caro, eadem caro: ſed alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piſcium. Et corpora cœleſtia, & corpora terreſtria: ſed alia quidem cœleſtium gloria, alia autem terreſtrium. Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate: ſic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione:
F ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate: ſurget in gloria. Seminatur in infirmitate: ſurget in virtute. Seminatur corpus animale: ſurget corpus ſpiritale. Si eſt corpus animale, eſt & ſpiritale, ſicut ſcriptũ eſt, ‖Fa- Gene.2.b.
&tus eſt primus homo Adam in animam viuentem: nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem. Sed nõ prius quod ſpiritale eſt, ſed quod animale: deinde quod ſpiritale. Primus homo de terra, terrenus: ſecundus homo de cœlo, cœleſtis. Qualis terrenus: tales & terreni. & qualis cœleſtis: tales & cœleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni: portemus & imaginem cœleſtis. Hoc autem dico fratres. quia caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt, neque corruptio, incorruptela poſsidebit. Ecce myſterium vobis
G dico. Omnes quidem reſurgemus: ſed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouiſsima tuba (canet enim ▷tuba') & ▷.8.
mortui reſurgent incorrupti: & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem *mortale *corrupti hoc induerit
hoc induerit immortalitatem: tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt. ‖Abſorpta eſt mors in vi- incorruptionem, &.1.
ctoria. Vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors Oſee.13.d
ſtimulus tuus? Stimulus autem mortis, peccatum eſt: virtus verò peccati, lex. ‖Deo au- Hebr.2.d.
tem gratias qui dedit nobis victoriam per Iohan.5.a. Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Itaque fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote & immobiles: abundantes in opere Domini ſemper, ſcientes quod labor veſter non eſt inanis in Domino.

S. Vbi de colligenda pro Chriſtianis qui Ieroſolymis agebant eleemoſyna hortatus eſſet, commendat eis Timótheum ac Stéphanæ familiam: deinde ſalutationes ſubiungit.

CAP. XVI.

A DE collectis autẽ quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinaui eccleſijs Galatiæ, ita & vos facite. Per vnam ſabbathi vnuſquiſque veſtrum apud ſe ſeponat, recondens quod ei bene placuerit: vt non cum venero, tunc collectæ fiãt. Cum autem præſens fue-

ro quos probaueritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Ieruſalem. Quod ſi dignum fuerit vt & ego eam: mecum ibunt. Veniam aũt ad vos, cum Macedoniam pertranſiero. nam Macedoniam pertranſibo.
B Apud vos autem forſitan manebo, vel etiam hyemabo: vt vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in tranſitu videre. ſpero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, ſi Dominus permiſerit. Permanebo autem Epheſi vſq; ad Pentecoſten. Oſtium enim mihi apertum eſt magnum & euidens: & aduerſarij multi. Si autem venerit Timotheus, videte vt ſine timore ſit apud vos. opus enim Domini operatur, ſicut & ego. Nequis ergo illum ſpernat. deducite autem illum in pace: vt veniat ad me. expecto
C enim illum cum fratribus. De Apollo autem
▷.3. fratre, ▷vobis notum facio quoniam', multum rogaui eum vt veniret ad vos cum fratribus: & vtiq; non fuit voluntas eius vt nunc veniret. veniet autem cum ei vacuum fuerit. Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, & confortamini. omnia veſtra in charitate fiãt.
Obſecro autem vos fratres, noſtis domum Stéphanæ & Fortunati *quoniam ſunt primitiæ Achaiæ, & in miniſterium ſanctorum ordinauerunt ſeipſos: vt & vos ſubditi ſitis eiuſmodi, & omni cooperanti & laboranti. Gaudeo autẽ in præſentia Stéphanæ & Fortunati & Achaici, quoniam id quod vobis deerat, ipſi ſuppleuerunt. refecerunt enim & meum ſpiritum & veſtrum. Cognoſcite ergo qui huiuſmodi ſunt. Salutant vos *eccleſiæ Aſiæ. Salutant vos in Domino multum, Aquila & Priſcilla cum domeſtica ſua eccleſia *. Salutant vos omnes fratres. Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutatio, mea manu Pauli. Siquis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema, Maran atha.
Gratia Domini noſtri Ieſu ▷Chriſti' vobi- ▷.3.
ſcum. Charitas mea cum omnibus vobis in Chriſto Ieſu. Amen.

*or Achaicã

D

*omnes

*apud quos & hoſpitor

Argumentum in Secundam epiſtolam Pauli ad Corinthios.

Poſt actam à Corinthijs pœnitentiam, conſolatoriam ſcribit eis epiſtolam Apoſtolus à Troade per Titum, Et collaudans eos, hortatur ad meliora: contriſtatos quidem eos, ſed emendatos oſtendens.

Epiſtola Pauli ad Corinthios *ſecunda.*

5. Oſtendit Apoſtolus ex quantis in Aſia ortis aduerſitatibus eripuerit eum Dominus, vt & ipſe alios conſolaretur: deinde manifeſtans cordis ſui ac doctrinæ ſynceritatem, oſtendit quod licet iuxta id quod propoſuerat, ad eos nõ venerit, nulla ipſius id actum eſt leuitate: aſſerens firmam eſſe ſuæ prædicationis veritatem.

CAP. I.

A PAVLVS Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, & Timótheus frater: eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, cũ omnibus ſanctis qui ſunt in vniuerſa Achaia. Gratia vobis & pax à Deo Pa-
Epheſ.1.a; tre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto. ‖ Bene-
1.Petr.1.a. dictus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra: vt poſsimus & ipſi cõſolari eos qui in omni preſſura ſunt, per exhortationem qua exhortamur & ipſi á Deo. quoniam ſicut abundant paſsiones Chriſti in nobis: ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Siue autem tribulamur, pro
B veſtra exhortatione & ſalute: *ſiue exhor-
tamur, pro veſtra exhortatione ▷ & ſalute' quæ operatur "tolerantiam' earundem poſsionum quas & nos patimur; "& ſpes noſtra firma eſt' pro vobis: ſcientes quod ſicut ſocij paſsionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. Non enim volumus ignorare vos fratres, de tribulatione noſtra, quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum grauati ſumus ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Sed ipſi in nobiſmetipſis reſponſum mortis habuimus, vt non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo qui ſuſcitat mortuos, qui de
C tantis periculis nos eripuit & eruit: in quem
ſperamus quoniam & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis: vt ex multarum perſonis facierum, eius quæ in nobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis. Nam gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſim-

*ſiue conſolamur pro veſtra conſolatione.
▷.6.
"in tolerantiam.4.
"vt ſpes noſtra firma ſit

in ſimplicitate & ſynceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei conuerſati ſumus, in ▷hoc' mundo: abundantius autem ad vos. Non enim alia ſcribimus vobis, ▷.2. "cognouiſtis quàm quæ legiſtis &"cognoſcitis'. Spero autem quòd vſque in finem cognoſcetis: ſicut & cognouiſtis nos ex parte, quòd gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra in die Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, vt ſecundam gratiam haberetis: & per vos tranſire in Macedoniã, & iterum à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Iudæam. Cum ergo voluiſſem, D nunquid leuitate vſus ſum? Aut quæ cogito, ſecũdum carnem cogito, vt ſit apud me Eſt, & Non? Fidelis autem Deus, quia ſermo noſter qui "fuit' apud vos, non eſt in illo Eſt & "fit.10. Non. Dei enim filius Ieſus Chriſtus, qui in vobis per nos prædicatus eſt, per me & Syluanum & Timótheum, non fuit Eſt & Nõ, ſed Eſt in illo fuit. Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo Eſt: ideo & per ipſum, Amen Deo, ad gloriam noſtram. Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui vnxit nos, Deus: qui & ſignauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris. Ego autem teſtem Deum inuoco in animam meam, quod parcens vobis, nõ veni vltra Corinthum. non quia dominamur fidei veſtræ: ſed adiutores ſumus gaudij veſtri. nam fide ſtatis.

S. Oſtendit quod ad ipſos non venerit ne maioris eſſet cauſa triſtitiæ, exhortans vt fornicarium illum recipiant in gratiam: ſimul indicans quòd magno quidem labore, magno tamen etiam fructu prædicauerit, licet prædicationis ſuæ fragrantia quibuſdam mortis occaſio fuerit.

CAP. II.

A STatui autem hoc ipſum apud me ne iterum in triſtitia venirem ad vos. Si enim ego cõtriſto vos: & quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me? Et hoc ipſum ſcripſi vobis: vt nõ cum venero, triſtitiã ſuper triſtitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium veſtrum eſt. Nà ex multa tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lachrymas: non vt contriſtemini, ſed vt ſciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Si quis B autem contriſtauit, non me contriſtauit: ſed ex parte, vt non onerem omnes vos. Sufficit illi qui eiuſmodi eſt, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita vt econtrario magis donetis & conſolemini, ne fortè abundantiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos vt confirmetis in illum charitatem. Ideo enim & ſcripſi, vt cognoſcam experimentum veſtrum an in omnibus obedientes ſitis. Cui autem aliquid "donaſtis': & ego. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, C "donatis.3. propter vos, in perſona Chriſti, vt non circumueniamur à ſatana. nõ enim ignoramus cogitationes eius. Cum veniſſem autẽ Troadem propter Euangelium Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in Domino: non habui requiẽ ſpiritui meo, eo quòd non inuenerim Titum fratrem meum, ſed valefaciens eis, profectus ſum in Macedoniam. Deo autem gratias qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos, in omni loco. quia Chriſti bonus o- D dor ſumus Deo, in ijs qui ſalui fiunt, & in ijs qui pereunt. alijs quidem odor mortis in mortem: alijs autẽ odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim ſumus ſicut plurimi, adulterantes verbum Dei, ſed ex ſynceritate, ſed ſicut ex Deo, coram Deo in Chriſto loquimur.

S. Non eget Apoſtolus hominum cõmendatione, cùm fructus ſuæ prædicationis eum cõmendet: multo enim maiori in honore eſſe debent mini ſtri noui teſtamenti ac ſpiritus quàm veteris teſtamenti ac literæ: & quòd Iudæi velamen adhuc habebant ſuper cor ſuum in lectione ſcripturarum, quod fide in Chriſtum aufertur.

CAP. III.

INcipimus iterum noſmetipſos commendare? aut nunquid egemus (ſicut quidam) A commendatitijs epiſtolis ad vos, aut ex vobis? Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris, quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus: manifeſtati quod epiſtolà eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis, & ſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Fiduciam autẽ talem habemus per Chriſtum ad Deum: non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficiẽtia noſtra ex Deo eſt. qui & idoneos nos fe- B cit miniſtros noui teſtamenti: non "litera, ſed Spiritu': litera enim occîdit: Spiritus autem viuificat. Quod ſi miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita vt non poſſent intendere filij Iſrael in faciem Moyſi, propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis miniſtratio Spiritus erit in gloria? Nam ſi miniſtratio dam- C nationis, ▷in' gloria eſt: multo magis abundat ▷.8. miniſterium iuſtitiæ in gloria. Nam nec glorificatum eſt, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod euacuatur per gloriam eſt: multo magis quod manet, in gloria eſt. Habẽtes igitur talem ſpem, multa fiducia vtimur: & non ‖ ſicut Moyſes Exo.34.d. ponebat

"litera, ſed Spiritus

ponebat velamen super faciem suam: vt non intenderent filij Israel in faciem eius quod
D euacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum. Vsque in hodiernum enim diem, idipsum velamen in lectione veteris testamenti ma-
"quod.6. net non reuelatum ("quoniam" in Christo euacuatur) sed vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conuersus fuerit ad Dominum: auferetur velamen.
Ioan.4.c. ‖ Dominus autem, Spiritus est. Vbi autem Spiritus Domini: ibi libertas. Nos vero omnes, reuelata facie gloriam Domini speculantes: in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.

S. Quod syncera Apostolorum prædicatione verbum Dei omnibus manifestatum est, præterquam ijs, quorum mentes excæcatæ sunt: quòd multa aduersa patiantur Apostoli nunquam tamen succumbant: momentanea autem tribulatio parit magnam æternámque gloriam.

CAP. IIII.

A IDeo habentes hanc ministrationem: iuxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quod si etiam opertum est Euangelium nostrum: in ijs qui pereunt est opertum, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat
*eis.2. *illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui
B est imago Dei. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum Dominum
▷.2. ▷nostrum': nos autem, seruos vestros per Iesum. quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere. ▷"ipse' illuxit in cor
▷.11. "qui.3. dibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Iesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus: vt sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non de-
C stituimur: persecutionem patimur: sed non
*humiliamur, sed non confundimur derelinquimur: *deijcimur, sed non perimus: semper mortificationem Iesu in corpore nostro circunferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum: vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habẽtes autem
Psalm.115. eundem spiritum fidei, sicut scriptũ est, ‖ Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur: scientes quoniam qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit & constituet vobiscum. Omnia enim propter vos: vt gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficimus: sed licet D
is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renouatur de die in diẽ. Id enim quod in præsenti est momentaneũ & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur ▷in' nobis, non contemplantibus nobis ▷.2. quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt: quæ autem non videntur æterna sunt.

S. Ex certa spe futuræ gloriæ desyderãt Apostoli absolui à corpore, cum aliter illa frui non possint semper autem cupiẽtes Christo omnium iusto iudici placere, dant suis discipulis occasionem de ipsis gloriãdi coram aduersarijs: & legatione pro Christo fungentes, ne ipsum quidem Christum, quem prædicant, & cuius morte reconciliatus est Deo mundus, iam secundum carnem nouerunt.

CAP. V.

SCimus enim quoniam si terrestris do- A
mus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis. Nã & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est, superindui cupientes: si tamen vestiti, non nudi inueniamur. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, Apoc.16.c
ingemiscimus grauati: eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est, à vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus. Audentes igitur semper, & scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus & nõ per speciẽ) audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à B
corpore, & præsentes esse, ad Dominum. Et ideo contendimus, siue absentes, siue præsentes placere illi. ‖ Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat Rom.14.b
vnusquisque propria corporis, prout gesit, siue bonum siue malũ. Scientes ergo timorẽ Domini hominibus suademus: Deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientijs vestris manifestos nos esse. Nõ iterum cõmẽdamus nos vobis, sed occasionẽ damus vobis gloriãdi pro nobis: vt habeatis ad eos qui C
in facie gloriãtur, & non in corde. Siue enim "excidimus' mente "excedimus', Deo: siue sobrij sumus, vobis Charitas enim Christi vrget nos: æstimãtes hoc, quoniã si vnus pro omnibus mortuus

tuus est,ergo omnes mortui sunt.& pro omnibus mortuus est Christus:vt & qui viuũt, iam nõ sibi viuãt,sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Itaque nos, ex hoc neminẽ nouimus secundum carnem. Et si cognouimus secundum carnẽ Christum: sed nũc iam non nouimus. Siqua ergo in Christo noua creatura: ‖Vetera transierunt, ecce facta sunt Isaiæ.43.e Apoc.21.b
D omnia noua. Omnia autem ex Deo qui nos reconciliauit sibi per Christum: & dedit nobis ministerium recõciliationis. quoniã quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi,non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit:vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.

S. Exhortatur ne acceptam negligant gratiam, ostendens quantum laborauerit vt probatum se Dei ministrum exhiberet, & admonens vt à conuictu & consortio infidelium separentur.

CAP. VI.

A Diuuantes autem *exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. (Ait enim, ‖Tempore accepto exaudiui te:& in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis.) A *&.7. Isai.49.c.
1.Co.4.a. ‖nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ministeriũ nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros,in multa patiẽtia,in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigilijs,in ieiunijs,in castitate,in scientia,in
B longanimitate, in suauitate,in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iustitiæ à dextris,& à siniſtris,per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt seductores & veraces: sicut qui ignoti & cogniti:quasi morientes,& ecce viuimus:vt castigati,& nõ mortificati:quasi tristes,semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habenC tes, & omnia possidentes. Os nostrum patet ad vos ô Corinthij,cor nostrum dilatatũ est. Nõ angustiamini in nobis:angustiamini autem in viscera vestris. Eandem autem habentes remunerationem (tãquam filijs dico) dilatamini & vos. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autẽ conuentio Christi ad Be-
D lial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idôlis? ‖Vos 1.Cor.3.d. 6.d.
enim estis templum Dei viui:sicut dicit Deus, ‖Quoniam inhabitabo in illis: & inambulabo. & ero illorum Deus: & ipsi erunt mihi populus.‖Propter quod exite de medio eorũ, & separamini, dicit Dominus: & immũdum ne tetigeritis:& ego recipiam vos.‖& ero vo bis in patrem: & vos eritis mihi in filios & filias dicit Dominus omnipotens. Leui.26.b Isaiæ.52.e Iere.31.a.

S. Ostendit Apostolus quãto amore Corinthios prosequatur,& quantum de correcta ipsorum vita in magnis suis tribulationibus gaudium acceperit,quãtumue bonum,pepererit tristitia, quam ex sua acceperant epistola.

CAP. VII.

HAs ergo habentes promissiones chaA rissimi, mũdemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus,perficientes sanctificationẽ in timore Dei. Capite nos. Neminem læsimus, neminẽ corrupimus,neminem circumuenimus. Non ad condemnationẽ *dico. prædixi enim quòd in cordibus *vestram. nostris estis ad commoriendum & ad conuiuendũ. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis:repletus sum consolatione:superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nã & cùm venissemus in Ma B cedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris,pugnæ:intus, timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus, in aduentu Titi. Non solùm autem in aduentu eius,sed etiam in consolatione,qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desyderium,vestrum fletum, vestram æmulationẽ pro me,ita magis vt gauderem. Quoniam C & si cõtristaui vos in epistola, nõ me pœnitet: & si pœniteret, videns quòd epistola illa(& si ad horã) vos contristauit. nunc gaudeo:non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Cõtristati enim estis secundum Deum,vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. ‖Quæ enim secun- 1.Pet.2.e.
dum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia,mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur solicitudinem. sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desyderium, sed æmulationem, sed vindictam. in omnibus exhibuistis vos, in contaminatos esse negotio. Igitur & si scripsi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam, nec propter eum qui passus est: sed ad manifestandam solicitudinem nostram quam habemus pro vobis*coram Deo, ideo con- *ad vos.6.
D solati sumus. In consolatione autem nostra, abundantius magis gauisi sumus super gaudio Titi, quia refectus est spiritus eius ab om-

ab omnibus vobis. Et si quid apud illũ de vobis gloriatus sum, non sum cõfusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita & gloriatio nostra quæ fuit ad Titum, veritas facta est, & viscera eius abundantius in vobis sunt: reminiscentis omnium vestrũ obedientiam, quomodo cum timore & tremore excepistis illum. Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.

S. *Hortatur eos ad eleemosynam pauperibus qui Ierosolymis agebant prompto animo tribuendam, tum Macedonum commendatione, tum Christi exemplo: admonens vt quod iam dudum facere proposuerant, id nunc pro cuiusque facultate præstent: & ministros collaudat quos ad eam mittit colligendã, gaudens quòd Titus humanè fuerit ab eis acceptus.*

CAP. VIII.

A NOtum autem facimus vobis fratres gratiam Dei quæ data est in ecclesijs Macedoniæ, quòd in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum fuit, & altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum. quia secundùm virtutem (testimonium illis reddo) & supra virtutẽ voluntarij fuerunt, cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam & communicationẽ ministerij quod fit in Sanctos. Et non sicut sperauimus, sed semetipsos dederũt, primùm Domino, deinde nobis per voluntatem Dei: ita vt rogaremus Titum, vt quẽadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundatis fide & sermone, & scientia, & omni solicitudine, ▷insuper'& charitate vestra ▷.6.
B in nos, vt & in hac gratia abundetis. Nõ quasi imperans dico: sed per aliorum solicitudinem etiã vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues: vt illius inopia vos diuites essetis. Et cõsilium in hoc do: hoc enim vobis vtile est, qui non solùm facere, sed & velle cœpistis ab anno priore: nũc verò & facto perficite: vt quẽadmodum prõptus est animus voluntatis: ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est: secundùm id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet.
C Non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio: sed ex æqualitate. In præsenti tempore, vestra abundantia, illorum inopiã supppleat: vt & illorum abundãtia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas, sicut scri
Exod.16.d ptum est, ‖Qui multùm *non abundauit: & *habuit. 11.
qui modicũ, non minorauit. Gratias autem Deo, qui dedit eandem solicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationẽ quidem suscepit: sed cùm solicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes ecclesias: non solùm autem, sed & ordinatus est ab ecclesijs comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam quæ ministratur à nobis ad Domini gloriam, & destinatam D
voluntatem nostram. deuitãtes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur à nobis. ‖Prouidemus enim bona non Roma. 12.d
solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quem probauimus in multis sæpe solicitum esse: nunc autẽ multò solicitiorem, confidentia multa in vos, siue pro Tito qui est socius meus & "in vos' adiutor, siue fratres "in vobis.
nostri Apostoli ecclesiarum, "gloriæ' Christi. "gloria.2.
Ostensionem ergò quæ est charitatis vestræ & nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite in facie ecclesiarum.

S. *Prosequitur hortando ad eleemosynam promptè & abundanter tribuendam: admonens ne ex hoc inopiam metuant, sed diuinæ fidant prouidentiæ: variósque recenset illius eleemosynæ fructus.*

CAP. IX.

NAm de ministerio quod fit in sanctos: A
ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum: pro quo de vobis glorior apud Macedones, Quoniam & Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocauit plurimos. Misi autem fratres: vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte, vt (quemadmodum dixi) parati sitis: ne cùm venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt non dicamus vos in hac substantia. Necessarium ergo exi- B
stimaui rogare fratres vt perueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionẽ hãc paratam esse sic, quasi benedictionem, non tanquam auaritiam. Hoc autẽ dico, Qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vnusquisque prout destinauit in corde C
suo: non ex tristitia aut ex necessitate. ‖Hila- Eccle.35.b
rem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis: vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est, ‖Dispersit Psal.3.b.
dedit pauperibus: iustitia eius manet in "æter "seculum seculi.
num'. Qui autem administrat semen seminãti: & panem ad manducandum præstabit, & D
multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ: vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatẽ, quæ operatur per nos gratiarum actionem

nem Deo. Quoniam ministerium huius officij, non solùm supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, per probationem ministerij huius glorificãtes Deum in obedientia confessionis vestræ in Euangelium Christi, & simplicitate communicationis in illos, & in omnes, & in ipsorum obsecratione pro vobis, desyderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono eius.

S. Incipit suam aperire potestatem & exantlatos pro Christo labores propter pseudapostolos, qui ipsum deprimentes & abiectum prædicantes, fructum prædicationis eius impediebant.

CAP. X.

A IPse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem & modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis. Rogo autem, ne præsens audeam per eam confidentiam qua existimor audere in quosdam: qui arbitrãtur nos tanquam secundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt: sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam
B Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in prõptu habentes vlcisci omnem inobedientiam, cùm impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum faciem sunt videte. Si quis cõfidit sibi, Christi se esse: hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est: ita & nos. Nam & si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram: non erubescam. Vt autem non exi-
C stimer tanquam terrere vos per epistolas (quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graues sunt & fortes: præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis) hoc cogitet qui eiusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales & præsentes in facto. Non enim audemus inserere aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant: sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, & comparantes nosmetipsos nobis. Nos autem
Ephes. 4.d non in immensum gloriabimur: ‖sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi vsque ad
D vos. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos. Vsque ad vos enim peruênimus in Euangelio Christi: non in immensum gloriãtes in alienis laboribus: spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam, etiam in illa quæ vltra vos sunt euangelizare, non in aliena regula, in ijs quæ præparata sunt gloriari. ‖Qui 1. Cor. 1. d. Ierem. 9. g
autem gloriatur: in Domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est: sed quem 'Deus' commendat. 'Dominus. 3

S. Propter pseudapostolos peruertentes Pauli prædicationem metuens Corinthijs, ostẽdit qua re nihil subsidij ab eis acceperit: deinde vt ostẽ dat plus fidei sibi tribuendum esse quàm illis, sua recenset encomia: & primum aduersa quæ perpessus est prædicando Christi fidem, & labores ac solicitudines.

CAP. XI.

VTinam sustineretis modicum quid A
insipientiæ meæ: sed & supportate me. Aemulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos vniviro, virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne
‖sicut serpens Heuam seduxit astutia sua: ita Gene. 3. a
corrumpãtur sensus vestri, & excidant à simplicitate quæ est in Christo. Nam si is qui venit, alium Christum prædicat quem non prædicauimus, aut alium spiritum accipitis quẽ non accepistis: aut aliud Euangelium quod non recepistis: recte pateremini. Existimo enim nihil me minus feciſſe à magnis Apostolis. Nam etsi imperitus sermone, sed non sci- B
entia. in omnibus autem manifestati sumus vobis. Aut nunquid peccatum feci, meipsum humilians, vt vos exaltemini? quoniam gratis Euangelium Dei euangelizaui vobis? Alias ecclesias expoliaui, accipiens stipendium ad ministerium vestrum. Et cum essem apud vos, & egerem: nulli oneros fui. nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia: & in omnibus sine onere me vobis seruaui, & seruabo. Est veritas Chri C
sti in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? quia non diligo vos? Deus scit. Quod autem facio: & faciam, vt amputem occasionem eorum qui volunt occasionem: vt in quo gloriantur, inueniantur sicut & nos. Nam eiusmodi pseudapostoli, sunt operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Et non mirum: ipse enim satanas transfigurat se in angelum lucis. non est ergo magnũ si mi- D
nistri eius transfigurentur velut ministri iustitiæ: quorum finis erit secundum opera ipsorũ. Iterum dico, (nequis me putet insipientẽ esse: alioquin velut insipientẽ accipite me, vt & ego modicũ quid glorier) quod loquor, nõ loquor secundũ 'Deum', sed quasi in- 'Dominũ. 1.
sipientia, in hac substantia gloriæ. Quoniam E
multi gloriãtur secundũ carnẽ: & ego gloriabor. Libẽter enim suffertis insipiẽtes: cũ sitis

ipsi

ipsi sapientes . Sustinetis enim siquis vos in seruitutem redigit, siquis deuorat, siquis accipit, siquis extollitur, siquis in faciē vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos
▷.1. infirmi fuerimus▷in hac parte.' In quo quis audet(in insipientia dico) audeo & ego. Hebræi sunt: & ego. Israelitæ sunt: & ego. Semen Abrahæ sunt: & ego. Ministri Christi
▷.2. sunt, ▷& ego'(vt minus sapiens dico) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus a- F bundantius, in plagis supra modum, in mor-
Deut.25.a. tibus frequenter. A Iudæis quinquies, ‖qua-
Acto.16.e. dragenas, vna minus, accepi. ‖Ter virgis cæ-
Acto.14.c. sus sum, ‖semel lapidatus sum, ‖ter naufra-
Acto.27.a. gium feci, nocte & die in profundum maris fui, in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex Gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore & ærumna, in vigilijs multis, in fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate. præterilla quæ extrinsecus sunt: instantia mea quotidiana, so- G licitudo omnium ecclesiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Si gloriari oportet: quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quòd non mentior.
Acto.9.d. ‖Damasci præpositus gentis Aretæ regis, custodiebat ciuitatem Damascenorum, vt me comprehenderet: & per feneſtram in spor-
▷.4. tam dimissus sum per murum, &▷sic' effugi manus eius.

S. Narrat factas sibi ante annos. 14. diuinas visiones, & de dato sibi carnis stimulo, ostendēs quòd eum cōpulerint vt se laudaret quum ab illis potius debuisset commendari propter accepta ab ipso beneficia, pro quorum salute adhuc immolari paratus est: sed metuit ne ad eos veniens inueniat aliquos dissensionibus alijsque vitijs adhuc inuolutos.

CAP. XII.

A SI gloriari oportet(non expedit quidem) veniam autem ad visiones & reuelatio-
Acto.9.a. nes Domini. ‖Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim(siue in corpore, nescio: siue extra corpus, nescio: Deus scit) raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum. Et scio huiusmodi hominem (siue in corpore, siue extra corpus, nescio: Deus scit) quoniam raptus est in Paradisum: & audiuit arcana verba, quæ non licet homini lo- B qui. Pro huiusmodi gloriabor: pro me autem nihil gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Nam & si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam. parco au-
*in.1. tem: ne quis*me existimet supra id quod videt▷in'me, aut aliquid audit ex me. Et ne ma-
▷.5. gnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, vt me colaphizet. Propter quod ter Dominum C rogaui, vt discederet à me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. nā virtus, in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo. Cū enim infirmor: tunc potens sum.

Factus sum insipiēs: vos me coegistis. Ego D enim à vobis debui cōmendari. Nihil enim minus *fui'ab alijs qui sunt supra modum A- *feci
postoli: tametsi nihil sum. Signa tamen*Apo- *Apostoli.§
stolatus mei'facta sunt super vos in omni patientia, in signis & prodigijs & virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris ecclesijs: nisi quod ego ipse non grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam. Ecce ter E tio hoc paratus sum venire ad vos: & nō ero grauis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt: sed vos. Nec enim debēt filij parentibus thesaurizare: sed parentes filijs. Ego autem libentissimè impendam & superimpendar ipse pro animabus vestris: licet plus vos diligens minus diligar. Sed esto. ego vos non grauaui: sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circunueni vos? Rogaui Titum: & misi cum F illo fratrem. Nunquid Titus vos circumuenit? nónne eodē Spiritu ambulauimus? nónne ijsdem vestigijs? Olim putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo, in Christo loquimur: omnia autē charissimi propter ædificationem vestram. Timeo enim ne forte cū venero, nō quales volo inueniā vos: & ego inueniar à vobis, qualē nō vultis. ne fortè G contentiones, æmulationes, animositates, dissentiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos. ne iterum cū venero, humiliet me Deus apud vos: & lugeam multos ex ijs qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiā super immunditia & fornicatione & impudicitia quā gesserūt.

S. Comminatur ijs qui peccauerunt, quo ad pœnitentiam prouocet, ne ad ipsos veniens cogatur seuerè eos castigare data sibi à Christo potestate, cuius vertutem merito deberent in seipsis agnoscere. additq; generalem exhortationem, & salutationes.

CAP. XIII.

ECce tertio hoc venio ad vos: In ore A duorum vel trium testium stabit omne verbum. Prædixi & prædico vt præsens *, & nunc absens ijs qui ante peccauerunt & cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, nō parcam. An experimentum quæritis

Deut.19.b
Matt.18.b.
Iohan.8.c.
Heb.10.c.
*bis.4.

ritis eius qui in me loquitur Christus: qui
in vobis non infirmatur, sed potens est in
B vobis? Nam & si crucifixus est ex infir-
mitate: sed viuit ex virtute Dei. Nam &
[a] viuimus. 9 nos infirmi sumus in illo: sed [a]viuemus'
1. Cor. 11. f. cum eo ex virtute Dei in vobis. ‖Vosmet-
ipsos tentate si estis in fide: ipsi vos proba-
te. An non cognoscitis vosmetipsos quia
Christus Iesus in vobis est? nisi fortè repro-
[a] cognosce- bi estis. Spero autem quòd [a]cognoscitis' quia
tis. 8. C nos non sumus reprobi. Oramus autem De-
um vt nihil mali faciatis: non vt nos probati
appareamus, sed vt vos quod bonum est fa-
ciatis, nos autem vt reprobi simus. Non e-
nim possumus aliquid aduersus veritatem:
sed pro veritate. Gaudemus enim quoniam
nos infirmi sumus, vos autem potentes estis.
Hoc & oramus, vestram consummationem.
Ideò hæc absens scribo: vt non præsens du-
rius agam secundum potestatem quam Do-
minus dedit mihi in ædificationem, & non D
in destructionem. De cætero fratres, gaudete:
perfecti estote: exhortamini, idem sapite: pa-
cem habete, & Deus pacis & dilectionis erit
vobiscum. Salutate inuicē in osculo sancto.
Salutant vos omnes sancti. Gratia Domini
nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & com-
municatio sancti Spiritus sit cum omnibus
vobis. Amen.

Argumentum in epistolam Pauli ad Galatas.

GALATÆ, sunt Græci. Hi verbum veritatis primùm ab Apostolo acceperunt, sed post discessum eius, tentati sunt à falsis apostolis vt in legem & circunciſionem verterentur. Hos Apostolus reuocat ad fidem veritatis: scribens eis ab Epheso.

Epistola Pauli ad Galatas.

S. *Reprehendit Galatas Apostolus quòd abduci se permiserint à veritate quam ab ipso acceperant, quum sola hæc tenenda sit, eamque nō ab homine sed per Christi reuelationem ipse didicerit: & tanta solertia postea illam docuerit, quanta ipsam antea impugnabat. addēs quomodo ipsum Deus ad euangelizandum segregauerit.*

CAP. I.

A PAVLVS Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christū, & Deum patrē qui suscitauit eum à mortuis, & qui mecum sunt omnes fratres: Ecclesijs Galatiæ. Gratia vobis & pax à Deo patre & Domino nostro Iesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris vt eriperet nos de præsenti seculo nequam, secundum voluntatem Dei & Patris nostri: cui est gloria in secula seculorum. Amen.

Miror quòd sic tam citò transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euangeliū: quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt cōuer-
B tere Euangelium Christi. Sed licet nos, aut angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anáthema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico. Siquis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anáthema sit. Modò enim hominibus suadeo, an Deo? An quæro hominibus placere. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Notum enim vobis facio fratres Euangelium quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem. ‖Ineque enim ego ab 1. Cor. 15. a homine accepi illud, neque didici: sed per reuelationem Iesu Christi. Audistis enim C conuersationem meam aliquando in Iudaismo, quoniam supra modum persequebar ecclesiam Dei, & expugnabam illam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum. Cùm autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret Filium suum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus, continuò, non acquieui carni & sanguini, neque veni Ierosolymam ad antecessores meos Apostolos. sed abij in Arabiam, D & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Ierosolymam videre Petrum. & mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem Apostolorum vidi neminem: nisi Iacôbum fratrem Domini. Quæ autem scribo vobis: ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ. Eram autem ignotus facie ecclesijs Iudææ, quæ erant in Christo. tantùm autem auditum habebant, Quoniam qui per-

perſequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat. & in me clarificabant Deum.

S. Paulus euangelij veritatem liberè ſemper docuit inter Gentes, approbãtibus id primis Apoſtolis, & nihil ad illud addentibus, ſed Paulum in ſocium recipientibus: qui etiã palàm reprehendit Cepham, oſtendens quòd non ex legis operibus quiſquam iuſtificetur, ſed per fidem in Chriſtum.

CAP. II.

A DEinde poſt annos quatuordecim, iterum aſcendi Ieroſolymam cum Barnaba, aſſumpto & Tito. Aſcendi autem ſecundum reuelationem: & contuli cum illis Euangelium quod prædico in Gentibus, ſeorſum autem ijs qui videbãtur ▷ 7. "aliquid eſſe: 'ne fortè in vacuum currerem aut cucurriſſem. Sed neq; Titus qui mecum erat, cùm eſſet Gentilis, cõpulſus eſt circuncidi: ▷ 3. ſed' propter ſubintroductos falſos fratres qui ſub introierunt explorare libertatem noſtram, quã habemus in Chriſto Ieſu, vt nos in ſeruitutem redigerent. Quibus neq; ad horam ceſſimus "ſubiectioni: 'vt veritas Euangelij permaneat apud vos. Ab ijs autem qui videbantur eſſe aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea intereſt. ‖ Deus perſonã hominis nõ accipit) mihi enim qui videbantur eſſe ▷ aliquid', nihil contulerunt. Sed econtrà cùm vidiſſent quòd creditum eſt mihi Euangelium præputij, ſicut Petro circũciſionis (qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circunciſionis: operatus eſt & mihi inter Gentes) & cùm cognouiſſent gratiam quæ data eſt mihi, Iacôbus & Cephas, & Iohãnes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ, ſocietatis: vt nos in Gentes, ipſi autem in circunciſionem: tantùm vt pauperum memores eſſemus. quod etiam ſolicitus fui hoc ipſum facere. Cùm autẽ veniſſet "Petrus. 'Cephas' Antîochiam: in faciẽ ei reſtiti, quia reprehẽſibilis erat. Prius enim quàm venirẽt C quidam à Iacôbo, cum Gentibus edebat: cùm aũt veniſſent, ſubtrahebat & ſegregabat ſe, timens eos qui ex circunciſione erant. Et ſimulationi eius conſenſerunt cæteri Iudæi: ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem. Sed cùm vidiſſem quòd nõ rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coràm omnibus, Si tu cùm Iudæus ſis, gentiliter viuis, & non iudaicè? quomodo Gentes cogis Iudaizare? Nos natura Iudæi, & nõ ex Gentibus peccatores. Scientes autem quòd nõ iuſtificatur homo ex operibus legis "Credidimus ,1. niſi per fidem Ieſu Chriſti: & nos in Chriſto Ieſu 'credimus', vt iuſtificemur ex fide D Chriſti, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. ‖ Quòd ſi quærentes iuſtificari in Chriſto, inuenti ſumus & ipſi peccatores: nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt? Abſit. Si enim quæ deſtruxi, iterum hæc ædifico: præuaricatorem me conſtituo. Ego enim per legem, legi mortuus ſum, vt Deo viuã: Chriſto confixus ſum cruci. Viuo autem, iam nõ ego: viuit verò in me Chriſtus. Quòd autem nunc viuo in carne: in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Non abijcio gratiam Dei. Si enim per legem iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt. Roma. 3. c

S. Sicut Abrahæ ita & poſteris, non ex legis operibus, ſed ex fide in Chriſtum datus eſt Spiritus ſanctus: ſubditi autem legi, quum nemo præſtet legem, maledicti ſunt: ſed hanc maledictionem Chriſtus in ſe ſuſcipiens, nos ab ea liberauit: promiſſiones verò factæ Abrahæ per fidem complentur, licet interim lex tanquam pædagogus data fuerit, quæ non poterat iuſtificare.

CAP. III. A

O Inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit non 'obedire' veritati, ante quorum "credere. 6. oculos Ieſus Chriſtus proſcriptus eſt, in vobis crucifixus? Hoc ſolùm à vobis volo diſcere, Ex operibus legis Spiritũ accepiſtis, an ex auditu fidei? Sic ſtulti eſtis, vt cũ ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummemini? Tanta paſsi eſtis ſine cauſa? ſi tamen ſine cauſa. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut *, ‖ Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. 'Cognoſcite' ergo quia qui ex fide ſunt, ij ſunt filij Abrahæ. Prouidens autem ſcriptura quia ex fide iuſtificat Gentes Deus: prænuntiauit Abrahæ, ‖ Quia benedicẽtur in te omnes Gẽtes. Igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham. Quicunq; enim ex operibus legis ſunt: ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt enim, ‖ Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt: ‖ quia iuſtus ex fide "viuit'. Lex autẽ non eſt ex fide: ſed ‖ Qui fecerit ea, viuet in illis. Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum (quia ſcriptũ eſt, ‖ Maledictus omnis qui pendet in ligno) vt in Gẽtibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Ieſu: vt pollicitationem Spiritus accipiamus per fidẽ. Fratres (ſecundum hominem C dico) ‖ tamen hominis cõfirmatum teſtamẽtũ nemo ſpernit, aut ſuperordinat. Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones: & ſemini eius. Non dicit, Et ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno

*ſcriptum eſt. 6.

Deu.10.d
a.Pa 9.c.
▷.6.
Iob.34.b.
Sapie.6.b
Eccl.35.b
Roma.2.b
Ephe.6.b.
Coloſ.3.d
Actu.10.e
1.Petr.1.e.

Gene.15.b
Roma.4.a
Iacob.2.d
"Cognoſcitis. 4.

Gen e.12.a
Ecc.44.d

Deut.27.d

Abacu.2.a
"viuet. 3.
Roma.1.b

Leuit.18.a
Deut.21.d

Hebr.9.d.

in vno, Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Hoc autem dico, teſtamentum confirmatū à Deo: quæ poſt quadringẽtos & triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſsionem. Nam ſi ex lege hæreditas, iam nō ex promiſsione. Abrahæ autem per repromiſsionem donauit Deus. Quid igitur lex? Propter ||trangreſsiones poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſerat: ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem, vnius non eſt. Deus autem vnus eſt. Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? Abſit. Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare: verè ex lege eſſet iuſtitia. Sed ||cōcluſit ſcriptura omnia D ſub peccato: vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Prius autem quàm veniret fides: ſub lege cuſtodiebamur concluſi, in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex, pædagôgus noſter fuit in Chriſto: vt ex fide iuſtificemur. At vbi venit fides: iam non ſumus ſub pædagôgo. Omnes enim filij Dei eſtis per fidem in Chriſto Ieſu. ||Quicunq; enim in Chriſto baptizati eſtis: Chriſtum induiſtis. Non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus neque fœmina. Omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Si autem vos Chriſti: ergo ſemen Abrahæ eſtis, ſecundum promiſsionem hæredes.

||trāſgreſsiones. Roma. 3. b.

Roma. 6. a

S. Ante Chriſtum natum Iudæi, in modū hæredis adhuc paruuli, ſub lege continebantur, tanquam ſub tutore: conatur autem eos à legis ſeruitute reuocare, quum fide acceperint filiorum adoptionē, commemorans quanto feruore ipſum ac prædicationem ipſius antea acceperant: & ſimul ad hoc typum adferens de duobus Abrahæ filijs, duo teſtamenta deſignantibus: per quod docet legis æmulatores à Chriſti hæreditate eijciendos.

CAP. IIII.

A DIco autem, quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit dominus omnium, ſed ſub tutoribus & actoribus eſt vſque ad præfinitum tempus à patre: ita & nos, cùm eſſemus paruuli, ſub elementis mundi eramus ſeruientes. At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege: vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem eſtis filij*: miſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra clamantem, Abba, Pater. Itaque iam non eſt ſeruus, ſed filius. Quòd ſi filius: & hæres per Deum. Sed tunc quidem ignorantes Deum, ijs qui natura nō ſunt dij, ſeruiebatis. Nunc autem cùm cognoueritis Deum, imo cogniti ſitis à Deo: quomodo conuertimini iterū ad infirma & egena elementa, quibus denuo ſeruire vultis? Dies obſeruatis, & menſes, & tempora, & annos. Timeo vos, ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Eſtote ſicut ego, quia & ego ſicut vos: fratres, obſecro vos. Nihil me læſiſtis. Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iampridem: & tentationem ||veſtram in carne mea, non ſpreuiſtis neque reſpuiſtis, ſed ſicut angelum Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum. Vbi eſt ergo beatitudo veſtra? Teſtimonium enim perhibeo vobis quia ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi. Ergo inimicus vobis factus ſum verum dicens vobis? Aemulantur vos non bene: ſed excludere vos volunt, vt illos æmulemini. Bonum autem æmulamini in bono ſemper: & non tantum cum præſens ſum apud vos. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autē eſſe apud vos modò, & mutare vocem meam: quoniam confundor in vobis. Dicite mihi qui ſub lege vultis eſſe, legem non legiſtis? Scriptum eſt enim quoniam Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. ||Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: ||qui autem de libera, per repromiſsionem. quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Vnum quidem ||à monte Sina, in ſeruitutem generans: quæ eſt Agar (Sina enim, D mons eſt in Arabia: qui coniunctus eſt ei, quæ nunc eſt Ieruſalem) & ſeruit cum filijs ſuis. Illa autem quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt: quæ eſt mater noſtra. Scriptum eſt enim, ||Lætare ſterilis: quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis: quia multi filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet virum. ||Nos autem fratres ſecundum Iſaac promiſſionis filij ſumus. Sed quomodo tūc is qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum: ita & nunc. Sed quid dicit ſcriptura? ||Eijce ancillam & filium eius. non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres, non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ: quia libertate Chriſtus nos liberauit.

* Dei.

B

||in

Gene. 16. d

Gene. 21. a.

Iſaiæ. 54. a

Rom. 9. b.

Gene. 21. a.

S. Qui legis operibus iuſtificari cupit expers eſt fructus Chriſti, in quo nec prodeſt circunciſio nec præputium, ſed fides viua: hortatur ergo vt caueant à ſeductoribus, ſtudeantq; mutuæ dilectioni: caro autem ſemper repugnans ſpiritui trahit ad carnis opera, quæ ſeparant à regno cœlorum: ſpiritus vero adfert fructus quibus illud conſequimur, etiam ſi legis opera non præſtemus. CAP. V.

STate: & nolite iterum iugo ſeruitutis A contineri. ||Ecce ego Paulus dico vobis Acto. 15. a quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus vobis

vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini: à gratia excidistis. Nos enim spiritu, ex fide, spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur. Currebatis benè: quis vos impediuit veritati non obedire? *Persuasio, *nō est ex eo qui vocat vos. ‖Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ego confido in vobis in Domino, quòd nihil aliud sapietis: qui autē conturbat vos, portabit iudicium, quicunq; est ille. Ego autē fratres, si circuncisionē adhuc prædico: quid adhuc persecutionem patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis. Vtinā & abscindātur qui vos cōturbant. Vos enim in libertatem vocati estis fratres: tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem *seruite inuicem. Omnis enim lex in vno sermone impletur, ‖Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quòd si inuicem mordetis & comeditis: videte ne ab inuicem consummamini. Dico aūt: ‖Spiritu ambulate, & desyderia carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: spiritus autem aduersus carnem. hæc enim sibi inuicem aduersantur: vt non quæcunq; vultis, illa faciatis. Quòd si spiritu ducimini: non estis sub lege. Manifesta sunt autē opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorū seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissentiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, commessationes, & his similia. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fructus autē Spiritus est: charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Aduersus huiusmodi non est lex. Qui autē sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Si viuimus spiritu: spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicē prouocantes, inuicem inuidentes.

*Nemini cō senseritis.
*hæc 1.Cor.5.b.
*spiritus.
Leuit.19.d Matt.22.d.
Mar.12.c. Roma.13.c Iacob.2.b. Rom.13.d. 1.Pet.2.c.

S. Cum humilitate iuuandus est proximus, nec aliorum laudes curandæ: semperque benè operandum est, vt tempore suo metamus vitam æternam. Rursum monet vt caueant à seductoribus, qui cùm legem suadeant, ipsi illam non obseruant: Paulus autem in solo Christo crucifixo gloriatur, ad quem nec circuncisio nec præputium quicquam faciunt.

CAP. VI.

FRatres & si præoccupatus fuerit homo A
in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, cōsyderans teipsum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legē Christi. Nam siquis existimat se aliquid esse, cum nihil sit: ipse se seducit. Opus aūt suū probet vnusquisq;, & sic in semetipso tantùm gloriam habebit, & nō in altero. ‖Vnusquisq; B
enim onus suum portabit. Communicet autem is qui catechizatur *verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Nolite errare. Deus non irridetur. Quæ enim seminauerit homo: hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua: de carne & metet corruptionē. qui aūt seminat in spiritu: de spiritu metet vitam æternam. ‖Bonum autem facientes, non deficiamus. tempore enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu. Quicunq; *volunt placere in carne: hi cogunt vos circuncidi, tantū vt crucis Christi persecutionem non patiantur. Neq; enim qui circunciduntur, legem custodiunt. sed volunt vos circuncidi: vt in carne vestra glorientur. Mihi aūt absit gloriari, D
nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. In Christo enim Iesu neque circuncisio aliquid valet, neq; præputium: sed noua creatura. Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israel Dei. De cætero nemo mihi molestus sit. ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro fratres. Amen.*

1.Cor.3.b. *verbum.5.
2.Thes.3.e
*cuius

Argumentum in epistolam Pauli ad Ephesios.

EPHESII, sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus, scribens eis à Roma, de carcere, per Tychicum diaconum.

Epistо-

Epistola Pauli ad Ephesios.

S. Deum benedicit Apostolus, qui prædestinatos plurimis, iisque maximis per Christum filium affecit beneficijs: agitque Deo gratias ob fidem ac dilectionem Ephesiorum erga proximos, orans vt perfectam adipiscantur sapientiam: ostendens etiam Christi à mortuis suscitati exaltationem, qui constitutus est caput super omnem ecclesiam.

CAP. I.

A PAVLVS Apostolus Iesu christi per voluntatem Dei: omnibus sanctis qui sunt Ephesi & fidelibus in Christo Iesu Gratia vobis & pax à Deo patre
2. Cor. 1. a. 1. Petr. 1. a. nostro, & Domino Iesu Christo. ‖Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo: sicut elegit nos in ipso ante mundi cõstitutionem, vt essemus sancti & immaculati in cõspectu eius in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionẽ filiorum, per Iesum Christũ, in ipsum: secundum propositũ voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificauit nos
B 1. in dilecto filio suo. 'In quo habemus redemptionem per sanguinem eius (remissionem peccatorum) secundum diuitias gratiæ eius, quæ superabũdauit in nobis in omni sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo, 'in dispensa tionem. 1. dispensatione 'plenitudinis temporũ, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis & quæ in terra sunt, in ipso. In quo etiam nos sorte vocati sumus: prædestinati secundũ propositum eius qui operatur omnia, secundum consilium voluntatis suæ: vt simus in laudem gloriæ eius nos, qui antè sperauimus in Christo:
C in quo & vos, cùm audissetis verbum veritatis, (Euangelium salutis vestræ:) in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est dignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. Propterea & ego audiens fidem vestram quæ est in 'Domino' Iesu, & dilectionem in omnes sanctos: non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus, Domini nostri Iesu Christi pater, gloriæ, det vobis spiritum
'agnitionẽ sapientiæ & reuelationis, in 'agnitione' eius,
D illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis, & quæ sit supereminẽs magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiã in futuro. ‖Et omnia subiecit sub pedibus eius: Psal. 8. c.
& ipsum dedit caput 'supra omnem ecclesiã,' quæ est corpus ipsius, *plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur. 'super omnia, ipsi eccle siæ. 5. *&

S. Peccatis antea mortui, per Christum viuificati sunt, non suis operibus, sed gratis per fidem. Ostendit Gentes quæ prius alienæ erant à Dei promissionibus, iam per Christum & fidem, quæ Dei donum est, factas esse sanctorum cõciues, idemque habere fundamentũ cum Patriarchis ac Prophetis. CAP. II.

ET vos *cùm essetis mortui delictis & A Coloss. 2. d
peccatis vestris, (in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aëris huius, spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ, in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in desyderijs carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij iræ sicut & cæteri:) Deus autem (qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis,) conuiuificauit nos Christo, (cuius gratia estis saluati,) & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu, vt ostẽ B
deret in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ, in bonitate super nos in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidem (& hoc nõ ex vobis, Dei enim donum est) non ex operibus, vt nequis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Propter quod memores estote quôd aliquando vos *eratis Gentes in carne, qui dicebamini præputium ab *quĩ
ea quæ dicitur circuncisio in carne, manu facta: 'qui' eratis illo in tempore sine Christo, C 'quod. 8.
alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem nõ habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquãdo eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, & medium parietem maceriæ soluens, 'inimicitias, in carne sua: legem mandatorũ decretis 'inimicitiam. 4.
euacuans: vt duos cõdat in semetipso in vnũ

nouum hominem, faciens pacem, 'et' reconciliet ambos in vno corpore, Deo per crucem, interficiens 'inimicitias' in semetipso. 'inimicitiã. 8

D Et veniens euangelizauit pacem vobis qui longè fuistis, & pacem ijs qui propè. ‖quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno Spiritu ad Patrem. Ergo iam non estis hospites & aduenæ: sed estis ciues sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Iesu Christo: in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto. Roma. 5.a.

S. *Paulus docuit hoc mysterium, Prophetis & Apostolis reuelatum, quod Gentes essent per Christum participes promissionum Dei: quem orat vt spiritu corroborentur, & in charitate radicati, ad plenum in diuinis mysterijs edoceantur.* CAP. III.

A HVius rei gratia ego Paulus vinctus Christi Iesu, pro vobis Gentibus: si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factũ est sacramentum, sicut suprà scripsi in breui: prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, quod alijs generationibus non est agnitum filijs hominum, sicuti nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius & Prophetis in Spiritu, Gẽtes esse cohæredes & concorporales & cõparticipes

B promissionis eius in Christo Iesu per Euan- 1.Cor.15.b gelium, ‖Cuius factus sum minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis eius. Mihi omnium sanctorum minimo, data est gratia hæc, In Gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo, qui omnia creauit: vt innotescat

*nunc.1. *"principibus' & potestatibus, in cœlestibus, per ecclesiam, multiformis sapientia Dei, se- *principatibus.3.

C cũdum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Iesu Domino nostro, In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia, per fidem eius. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrẽ Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in "cœlis' & in terra nominatur, vt det vobis secũdum diuitias "in cælo. 9. gloriæ suæ, "virtutem' corroborari per Spiri- "virtute. 3.

D tum eius in interiori homine: Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & lõgitudo, & sublimitas, & profundum, scire etiam supereminentẽ scientiæ charitatẽ Christi, vt impleamini in omnẽ plenitudinẽ Dei. ‖Ei aũt qui potens est omnia facere su- Rom.16.d perabundãter quã petimus aut intelligimus, secundũ virtutem quæ operatur in nobis: ipsi gloria in ecclesia, & in Christo Iesu in omnes generationes seculi seculorum Amen.

S. *Ad vnitatẽ spiritus hortatur, ostendens Christum diuersa diuersis dedisse charismata, & ad sui corporis ædificationem varios in ecclesia instituisse ordines ad finẽ vsque mundi. monet igitur vt exuto veteri homine nouum induãt, vtriusque partes explicans: rursumque monet vt in hoc corpore manentes, separentur ab ijs qui mente excæcati sequuntur effrænæ carnis desyderia, & nouos induant mores damnatis prioribus.* CAP. IIII.

A OBsecro itaq; vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, cũ omni humilitate & mansuetudine, cum patiẽtia, supportantes inuicẽ in charitate, ‖soliciti seruare vnitatẽ 1.Cor.7.d. spiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus spiritus: sicut *vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna fides, v- *c. num baptisma. ‖Vnus Deus & Pater omniũ, Roma.12.c qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Vnicuiq; aũt nostrũ data est gra

B tia secundum mensuram donationis Christi. 1.Cor.12.b ‖Propter quòd dicit, ‖Ascẽdens in altũ, captiuã duxit captiuitatẽ: dedit dona hominibus.) Mala.12.b. Roma.12.a. 1.Cor.12.b. Quòd aũt ascẽdit' quid est, nisi quia & descendit primũ in inferiores partes terræ? Qui descẽdit, ipse est & qui ascẽdit supra omnes cœlos, vt impleret omnia.) Et ipse dedit quosdã quidẽ ‖Apostolos, quosdam aũt Prophetas, a- 2.Co.10.d lios verò Euãgelistas, alios aũt pastores & do- Psal.67.d. 1.Cor.12.d

C ctores ad cõsummationẽ sanctorũ in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi: donec occurramus omnes in vnitatẽ fidei & agnitionis filij Dei, in virũ perfectũ, in mensurã ætatis plenitudinis Christi: vt iam nõ simus paruuli fluctuantes, & circũferamur omni vẽto doctrinæ in nequitia hominũ, in astutia ad circunuentionẽ erroris: veritatẽ aũt facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus: ex quo totum corpus cõpactum & connexum per omnem D iunctũram subministrationis, secundum operationẽm in mensuram vniuscuiusq; membri, augumentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. ‖Hoc igitur dico & testi- Roman.1.c ficor in Domino: vt iam non ambuletis sicut & Gẽtes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectũ, alienati à vita Dei per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatẽ cordis ipsorũ, qui desperantes

rantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ,
in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam. Vos autem non ita didicistis Chri-
E stum: si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, (sicut est veritas in Iesu,) ‖ *Deponite vos, secundum pristinam conuersationem
*deponere. Coloss. 3. b. Roma. 6. a.
veterem hominem, qui corrumpitur secundum desyderia erroris. ‖Renouamini autem
Coloss. 3. b. Hebr. 12. a. 1. Petr. 2. a. 4. a. Zach. 8. c.
spiritu mentis vestræ: & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in
F iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod
Psal. 4. b. Iacob. 4. d.
deponentes mendacium, loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo: quoniã
sumus inuicem membra. Irascimini, & nolite peccare. sol non óccidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret,
operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.
Omnis sermo malus ex ore vestro non pro-
*opportunitatis. 1.
cedat: sed si quis bonus ad ædificationem *fidei, vt det gratiam audientibus. Et nolite cõ-
G tristare Spiritum sanctum Dei: in quo signati estis *in die redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphe-
*in diem. 8.
Coloss. 3. g.
mia tollatur à vobis cum omni malitia. ‖Estote autem inuicem benigni, misericordes,
donantes inuicem sicut & Deus in Christo donauit vobis.

S. Hortatur vt Christum imitentur, longè separati ab omni vitio ac scelerato: & redimentes tempus, assumant spiritualia, quæ tradit, exercitia: vxores vult subditas esse viris, viros autem diligere vxores, sicut Christus dilexit Ecclesiam.

CAP. V.

A Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi: ‖& ambulate in dilectione,
Ioha. 13. d. & 15. b.
sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. ‖Fornicatio
1. Ioha. 4. d Coloss. 3. a.
autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos:
*pertinent. 2
B aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non *pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus,
*qui est idolorum seruus. 1. 2. Thes. 2. a Matt. 24. a. Marc. 13. a. Luc. 21. b.
aut auarus (*quod est idólorum seruitus) nõ habet hæreditatem in regno Christi & Dei.
‖Nemo vos seducat inanibus verbis. propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.
Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in
C Domino. Vt filij lucis ambulate (fructus enim lucis, est in omni bonitate, & iustitia, & veritate) probãtes quid sit beneplacitũ Deo:
& nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autẽ *redarguite. Quæ
*ꝯ. 4.
enim in occulto fiunt ab ipsis, turpè est dicere. Omnia aũt quæ arguuntur: à lumine manifestãtur. omne enim quod manifestatur, lumẽ est. Propter quod dicit, Surge qui dormis,
& exurge à mortuis: & illuminabit te Chri-
D stus. Videte itaq; fratres quomodo cautè ambuletis. ‖non quasi insipientes: sed vt sapiẽtes
Coloss. 4. a
redimẽtes tẽpus, quoniã dies mali sunt. ‖Propterea nolite fieri imprudẽtes: sed intelligentes quæ sit volũtas Dei. Et nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed implemini Spiritu
Rom. 12. a. 1. The. 4. a
*loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psalentes in cordibus vestris Domino: gratias a-
*sanctæ
E gẽtes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo & Patri. Subiecti
inuicẽ: in timore Christi. ‖Mulieres viris suis
1. Cor. 11. a Coloss. 3. c. 1. Petr. 3. a.
subditæ sint, sicut Domino: quoniã vir, caput est mulieris: sicut Christus caput est eccle-
▷. 7.
siæ. Ipse, saluator corporis ▷ eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo: ita & mulieres viris suis in omnibus. ‖Viri, diligite vxores ve-
F stras, sicut, & Christus dilexit ecclesiam, & Coloss. 3. c.
seipsum tradidit pro ea: vt illam sanctificaret,
*vitæ
mundans eam lauacro aquæ in verbo *, vt exhiberet *ipse sibi gloriosam ecclesiam, nõ habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores suas vt corpora
*ipsam. 2.
sua. Qui suam vxorem diligit: seipsum diligit.
Nemo enim vnquam carnem suam odio ha-
G buit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus
Gene. 2. d. Matt. 19. a Marc. 10. a 1. Cor. 6. d
ecclesiã. quia membra sumus corporis eius, de carne eius & de ossibus eius. ‖Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam: & adhærebit vxori suæ. & erunt duo in carne vna.
Sacramentum hoc magnum est. ego autem dico in Christo & in ecclesia. Veruntamen & vos singuli, vnusquisq; vxorẽ suam sicut seipsum diligat: vxor aũt *timeat virũ ▷ suũ.
*vt. 7. ▷. 7.

S. Filij parentibus, seruiq; dominis obediant rursumq; parentes erga filios, & domini erga seruos sui memores sint officij: monet Dei armaturam, cuius partes explicat, induendam, ad resistendum spiritualibus inimicis, petens etiã vt pro se orent. CAP. VI.

F Ilij, obedite parentibus vestris in Do-
A
mino. hoc enim iustum est. Honora patrẽ tuum & matrem tuã: (‖quod est mãdatum primum in promissione,) vt bene sit
Coloss. 3. d Exo. 20. c. Deut. 5. c. Eccle. 3. b. Matt. 15. a. Marc. 7. d. Coloss. 3. d. Tit. 2. c. 1. Pet. 2. c.
tibi, & sis longæuus super terram. Et vos patres, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina & correptione Domini. Serui obedite dominis
carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes,
sed vt serui Christi, facientes voluntatem Dei

ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut Domino & non hominibus. sciētes quoniam vnusquisq; quodcunq; fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, siue seruus, siue liber. Et vos domini eadē facite illis, remittētes minas: scientes quia & illorū & vester Dominus, est in cœlis: & ‖personarum acceptio nō est apud eum. De cætero fratres, cōfortamini in Domino: & in potētia virtutis eius. Induite vos armaturā Dei: vt possitis stare aduersus insidias diaboli. quoniā non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinem: sed aduersus principes & potestates, aduersus mūdi rectores tenebrarum harum, cōtra spiritualia nequitiæ, in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei: vt possitis resistere in die malo, *& in omnibus perfecti* stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricā iustitiæ, & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis: in omnibus sumē tes scutū fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. & ‖galeā salutis assumite: & gladium spiritus, (quod est verbum Dei) per omnem orationem & obsecrationē orantes omni tēpore in spiritu: & in ipso ‖vigilātes in omni instātia, & obsecratione pro omnibus sanctis: ‖& pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Euangelij, pro quo legatione fungor in catena, ita vt in ipso audeam, prout oportet me, loqui. Vt autem & vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam: omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater & fidelis minister in Domino: quē misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis quæ circa nos sunt, & cōsoletur corda vestra. Pax fratribus & charitas cum fide à Deo Patre*, & Domino Iesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Iesum Christum in incorruptione. Amen.

B

C

D

Deut. 10. d
Paral. 2. 19. c.
Iob. 34. b.
Sapi. 6. b.
Eccl. 35. b.
Rom. 2. b.
Galat. 2. b.
Colos. 3. d.
Act. 10. e.
1. Petr. 1. c.

*& omnibus perfectis 1.

1. Thes. 5. b
Isaiæ. 59. c

Colos. 4. a

2. Thes. 3. a

*nostre

Argumentum in epistolam Pauli ad Philippenses.

PHILIPPENSES sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide, nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat Apostolus, scribēs eis à Roma de carcere, per Epaphroditum.

Epistola Pauli ad Philippenses.

S. Ex magno affectu quē habet erga Philippenses, manifestat eis quòd pressuræ suæ in maiorem Euangelij fructum cesserint: quam vtilitatem si non spectaret, omnino dissolui cuperet & esse cum Christo: eosque adhortatur vt dignè ad Christi euangeliū conuersentur, dicēs quòd pro ipso iam afflictiones sustinuerint.

CAP. I.

A PAVLVS & Thimótheus serui Iesu Christi: omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis cum episcopis & diaconibus. Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri (semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens) super communicatione vestra in Euāgelio Christi à prima die vsque nunc. confidens hoc ipsum quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diē Christi Iesu. sicut est mihi iustū, hoc sentire pro omnibus vobis: eo quòd habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione, & cō
B firmatione Euangelij, socios gaudij mei omnes vos esse. Testis enim mihi est Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abūdet in scientia & in omni sensu: vt probetis potiora, vt sitis synceres & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum, in gloriā & laudē Dei. Scire aūt vos volo fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectū venerunt Euangelij: itavt vincula mea manifesta fierēt in christo in omni prætorio, & in cæteris omnibus, vt plures è fratribus in Domino, cōfidentes in vinculis meis, abundātius auderēt sine timore verbū Dei loqui. Quidā quidē & propter inuidiā & cōtentionem: quidā aūt & propter bonā voluntatē Christum prædicant. Quidā C ex charitate: sciētes quoniā in defensionē Euangelij positus sum. Quidā aūt ex contētione Christum annuntiant nō syncerè: existimantes præssuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Scio enim quia hoc mihi proueniet ad salutem, per vestram orationem & subministrationem Spiritus Iesu Christi, secundum expectationem & spem meam, quia in nullo cō fundar, sed in omni fiducia sicut semper, & nunc magnificabitur Christus in corpore meo,

meo, ſiue per vitã, ſiue per mortem. Mihi enim viuere Chriſtus eſt: & mori lucrum.
D Quòd ſi viuere in carne, "hic' mihi fructus operis eſt, & quid eligam ignoro. Coarctor autem è duobus: deſyderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto, multò magis melius: permanere autem in carne, *neceſſarium propter vos. Et hoc confidens, ſcio quia manebo & permanebo omnibus vobis, ad profectum veſtrum & gaudium fidei: vt gratulatio veſtra abundet in Chriſto Ieſu in me, per meum aduentum iterum ad vos. Tãtum dignè Euangelio Chriſti conuerſamini: vt ſiue cùm venero, & videro vos, ſiue abſens, audiam de vobis quia ſtatis in vno ſpiritu, vnanimes, collaborantes fidei Euangelij. Et in nullo terreamini ab aduerſarijs, quæ illis eſt cauſa perditionis: vobis autem ſalutis, & hoc à Deo: quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt in eum credatis, ſed vt etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes quale & vidiſtis in me, & nũc "audiſtis' de me.

"hoc.1.
*magis. 4.
"auditis. 1.

S. Ad mutuam dilectionem & concordiam animíque modeſtiam miro affectu eos hortatur, exemplo Chriſti, in cuius nomine omne genu nunc flectitur, vtque ſuam in timore operentur ſalutem: congratulatur tum illis quòd inter malos ſanctè viuant, tum ſibi quòd tales habeat diſcipulos. Timótheũ laudat à ſyncera Euangelij prædicatione & obedientia, ſimiliter & Epaphroditum, quem ad eos mittit poſtquam ab ægritudine conualuit.

CAP. II.

A SIqua ergo conſolatio in Chriſto, ſiquod ſolatium charitatis, ſiqua ſocietas ſpiritus, ſiqua viſcera "miſerationis:' implete gaudium meum, vt idem ſapiatis, eandem charitatem habẽtes, vnanimes, idipſum ſentientes. nihil per contentionem neque per inanem gloriam: ſed in humilitate, ſuperiores ſibi inuicem arbitrãtes: non quæ ſua ſunt ſinguli conſyderantes, ſed ea quæ aliorum. Hoc enim ſentite in vobis quòd & in Chriſto Ieſu, qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. ‖Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſq; ad mortem:
B mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum: & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen: ‖vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtiũ, terreſtriũ, & infernorum: & omnis lingua cõfiteatur quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Itaque chariſsimi mei, (ſicut ſemper obediſtis:) non vt in præſentia mei tantùm, ſed multo magis nunc in abſentia mea, cum metu & tremore veſtrã ſalutem operamini. Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & perficere, pro bona voluntate. ‖Omnia autem facite ſine murmurationibus & hæſitationibus: vt ſitis ſine querela, & ſimplices filij Dei, ſine reprehẽſione in medio nationis prauæ & peruerſæ. inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo: verbum vitæ continentes ad gloriam meam in die Chriſti, quia non
C in vacuum cucurri, neque in vacuum laboraui. Sed & ſi immolor, ſupra ſacrificium & obſequium fidei veſtræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis. Idipſum autẽ & vos gaudete, & congratulamini mihi. Spero autem in Domino Ieſu, ‖Thimótheum me citò mittere ad vos: vt & ego bono animo ſim, cogniti quæ circa vos ſunt. Neminẽ enim habeo tam vnanimẽ, qui ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit. ‖Omnes enim quæ ſua ſunt quærunt: non quæ ſunt Ieſu Chriſti. Experimentum autẽ eius cognoſcite, quia ſicut patri filius, mecum ſeruiuit in Euangelio. Hũc igitur ſpero me mittere ad vos, mox vt videro quæ circa me ſunt. Confido autem in Domino quoniam & ipſe veniam ad vos citò. Neceſſarium autem exiſtimaui, Epaphroditum fratrem & cooperatorem & commilitonem meum, veſtrum autem Apoſtolum,
D & miniſtrũ neceſsitatis meæ, mittere ad vos quoniam quidem omnes vos deſyderabat: & mœſtus erat, propterea quòd audieratis illum infirmatum. Nam & infirmatus eſt vſq; ad mortem: ſed Deus miſertus eſt eius: non ſolùm autem eius, verum etiã & mei, ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem. Feſtinantius ergo miſi illum: vt viſo eo, iterum gaudeatis, & ego ſine triſtitia ſim. Excipite itaq; illum cum omni gaudio in Domino: & eiuſmodi cum honore habetote. quoniam propter opus Chriſti, vſque ad mortem acceſſit: tradens animã ſuam, vt impleret id quod ex vobis deerat erga meum obſequium.

"ac miſerationes, 7.
Hebr. 2. b.
Rom. 14. b
Iſaiæ 45. d.
1. Petr. 4. c
Actu. 16. a.
1. Cor. 13. b

S. Nemo in legalibus gloriari poteſt, alioqui Paulo id maximè conueniret: qui tamen omnia hæc detrimẽtum arbitratus eſt, quo Dei iuſtitiam ex fide in Chriſtum adipiſceretur, ſemper proficiens vt tandem perfectionem conſequeretur: quapropter Philippenſes hortatur vt ipſum, & non dyſcolos, crucis Chriſti inimicos, imitentur. CAP. III.

DE cætero fratres mei, gaudete in Do- A
mino. Eadẽ vobis ſcribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem neceſſariũ. Videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem. Nos enim ſumus circunciſio, qui ſpiritu ſeruimus Deo: & gloriamur in Chriſto Ieſu, & nõ in carne fiduciam ha-

bentes, quanquam & ego habeam confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in carne: ego magis, circuncisus octauo die, ex genere Israel, de tribu Bẽ-iamin, Hebræus
Acto.23.b. ex Hebræis, ‖ secundum legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens ecclesiam Dei, secundum iustitiã quæ in lege est conuersatus sine querela. Sed quæ mihi fuerunt
B lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiã Iesu Christi Domini mei: propter quem omnia detrimẽtum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam: & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est,
Iesu. sed illã quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est iustitia in fide: ad cognoscendum illum,
"passionis. & virtutem resurrectionis eius, & societatẽ" passionum illius: configuratus morti eius, si quo modo occurram ad resurrectionem quæ
C est ex mortuis. Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem, si comprehendã in quo & cõprehensus sum à Christo Iesu. Fratres, ego me non arbitror comprehẽdisse. Vnum autem: quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad brauiũ supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus: & si quid aliter sapitis, & hoc vobis
"reuelabit. Deus" reuelauit. ' Verũtamen ad quod peruẽnimus, vt idem sapiamus, in eadem permaneamus regula. Imitatores mei estote fratres:
D & obseruate eos qui ita ambulant sicut habe
"nos. 1. tis formam" nostram. ' ‖ Multi enim ambulãt,
Rom.16.c. quos sæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Christi: quorum finis interitus: quorum Deus, venter est: & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem cõuersatio in cœlis est: vnde etiam Saluatorem expectamus, Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem qua etiã possit subijcere sibi omnia.

S. Ad perseuerantiam & spirituale gaudium, modestiam, preces & gratiarum actiones eos componit, pacem Dei ipsis exoptans: vtqúe mordicus teneant quæcunque Dei sunt: laudans ipsos quòd per Epaphroditum necessaria ad ipsum miserint.

CAP. IIII.

ITaq; fratres mei charissimi & desyderatissimi, gaudiũ ▷ meũ ' & corona mea: sic state in Domino charissimi. "Euchodiã ' rogo & Synthychẽ deprecor, idipsum sapere in Domino. Etiam rogo & te germane compar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in Euangelio cum Clemente, & cæteris adiutoribus meis, quorũ nomina sunt in libro vitæ. Gaudete in Domino semper: iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omni- B
bus hominibus. Dominus propè est. Nihil soliciti sitis: sed in omni, oratione & obsecratione cum gratiarũ actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et pax Dei quæ exuperat omnem sensum: custodiat corda vestra & intelligentias vestras in Christo Iesu. De cætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus ▷ disciplinæ ', hæc cogitate. Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me: hæc agite, & Deus pacis erit vobiscum. Gauisus C
sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando resloruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis: occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse. Scio & humiliari, scio & abundare: (vbique & in omnibus institutus sum) & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. omnia possum in eo qui me cõfortat. Veruntamen benè fecistis communicantes tribulationi meæ. Scitis autem & vos Philippenses, quòd in principio Euangelij, quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi ecclesia communicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli, quia & Thessalonicam, semel & bis in vsum mihi misistis. Non quia quæro datum: D
sed requiro fructum abundantem "in ratione vestra ' . Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suauitatis, hostiã acceptam, placentem Deo. ‖ Deus autem meus impleat Roma.12.a
omne desyderium vestrum secundum diuitias suas, in gloria, in Christo Iesu. Deo autem & Patri nostro gloria in secula seculorum. Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Salutant vos qui mecum sunt, fratres. Salutãt vos omnes sancti: maximè aũt qui de Cæsaris domo sunt. Gratia Domini nostri Iesu Christi cũ spiritu vestro. Amen.

Argumentum in epistolam Pauli ad Colossenses.

COLOSSENSES, & hi, sicut Laodicẽses, sunt Asiani. Et ipsi præuenti erant à pseudapostolis. Nec ad hos accessit ipse Apostolus: sed & hos per epistolam corrigit. Audierant enim verbum ab Archippo: qui & ministerium in eos accepit. Ergo Apostolus iam ligatus, scribit eis ab Epheso per Tychicum diaco-
▷.7' num, ▷ & Onesimum ▷ acolũthum '. ▷.9.

Episto-

Epistola Pauli ad Colossenses.

S. *Audita fide, charitate ac spe Colossensium, orat pro ipsis Apostolus, quò in scientia Dei boniſque operibus perficiantur. Christum Dei imaginem dicit, per quem omnia creata sunt, & qui caput est ecclesiæ, quo omnia pacificata sunt: hortatur ergo vt immobiles in fide permaneant, seque dicit effectum Christi ministrum; ad prædicandum mysterium à seculis absconditum, & nunc manifestatum.*

CAP. I.

A PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater: ijs qui sunt Colossis sanctis & fidelibus fratribus in Christo Iesu. Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo & Patri Domini nostri Iesu Christi semper pro vobis, orantes: audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis Euangelij, quod peruenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat, & crescit, sicut in vobis, ex ea die qua audistis & cognouistis gratiam
B Dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo conseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Iesu, qui etiam manifestauit nobis dilectionem vestram in spiritu. ideo & nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia & intellectu spiritali: vt ambuletis dignè Deo, per omnia placentes in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei: in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis eius, in omni patientia & longanimitate cum gaudio gratias agentes ‖Deo & Patri *qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum, in lumine qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ,
*& vel. i in quo habemus redemptionem, * remissionem
C peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam ‖in ipso condita sunt vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: omnia per ipsum, & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est prin
1. Cor. 15. c Apoca. 1. b cipium, ‖primogenitus ex mortuis: vt sit in omnibus ipse primatum tenens. quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare: & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati & inimici sensu, in operibus malis, nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere vos sanctos & immaculatos & irreprehensibiles coram ipso: si tamen permanetis in fide fundati & stabiles, & immobiles à spe Euangelij quod audistis, quod prædicatum est in vniuersa creatura quæ sub cœlo est, cuius factus sum ego Paulus minister. Qui nunc gaudeo D in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia: cuius factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis, vt impleam verbum Dei, mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in Gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriæ, quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu. in quo & laboro, certando secundum operationem eius quam operatur in me in virtute.

S. *Hortatur vt caueat ne vllis aut persuasionibus aut impostur is philosophorum, seu lege inducere volentium seducatur à Christi fide: per quem à peccatis, à potestate diaboli, & ab aduerso ipsis chirographo liberati sunt, vt nunc legalia decreta nullo in pretio sint habenda.* CAP. II.

VOlo enim vos scire qualem solicitu- A
dinem habeam pro vobis & pro ijs qui sunt Laodiciæ, & quicunq; non viderunt faciem meam in carne: vt consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterij Dei *Patris *Christi Iesu, in *&. 3. *&. 7. quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. ‖Nam etsi cor- 1. Cor. 5. b pore absens sum, sed spiritu vobiscum sum: gaudens, & videns ordinem vestrum, & firmamentum eius quæ in Christo est, fidei ve
B strę. Sicut ergo accepistis Iesum Christum Dominum *, in ipso ambulate, radicati & superædificati in ipso, & confirmati fide sicut & didicistis, abundantes ▷ ‖in illo in gratiarum actione. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam: secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. quia in ipso

*nostrum

▷. 4. ‖in ea. 3 c

inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & eſtis in illo repleti, qui eſt caput oīs principatus & poteſtatis: in quo & circūciſi eſtis circūciſione nō manu facta in expoliatione corporis carnis, *in circunciſione Chriſti, conſepulti ei in baptiſmo. in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui C ſuſcitauit illum à mortuis. ‖Et vos cùm mor- Epheſ.2.a. tui eſſetis in delictis & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo: donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos e- "decretis.3. rat, chirographum 'decreti', quod erat contrarium nobis. & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci: & expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter palàm, trium phans illos in ſemetipſo. Nemo ergo vos iu- ▷.5. dicet in cibo aut in potu, aut in parte diei▷feſti', aut neomeniæ, aut ſabbathorū: quæ ſunt vmbra futurorum, corpus autem Chriſti. Matt.24.a ‖Nemo vos ſeducat, volens in humilitate & religione angelorum, quæ non vidit ambulans, fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput, ex quo totum corpus per ne- D xus & coniunctiones ſubminiſtratum & conſtructum, creſcit in augmentum Dei. Si ergo ▷.12. mortui eſtis cum Chriſto, ab elementis▷huius' mundi: quid adhuc tanquam viuentes in mundo decernitis? 'Ne tetigeritis, neque gu- "Ne tetigeris, neq; guſtaueritis, neque contrectaueritis': quæ ſunt ſtaueris, neq; contrectaueris omnia in interitum ipſo vſu, ſecundum præcepta & doctrinas hominum. quæ ſunt ratio num quidem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione & humilitate, & nō ad parcendū corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatē carnis.

S. In moribus eos informat, vt exuto veteri homine cum actibus ſuis, quos hîc explicat, nouum induant: in quo nō eſt diſtinctio nationis aut conditionis: aſſumántque virtutes, ac variis modis Deum laudent, cuncta ad ipſum referentes. Docet deinde quomodo ſe habere debeant vxores & mariti, filij & patres, ſerui ac Domini. CAP. III.

A ITaque ſi conſurrexiſtis cum Chriſto: quæ ſurſum ſunt quærite: vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens. quæ ſurſum ſunt ſapite: non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis: & vita veſtra eſt abſcondita cum *autem. Chriſto in Deo. Cùm *Chriſtus apparuerit, *enim.12. vita veſtra: tunc & vos apparebitis cum ipſo Ephe.7.a. in gloria. ‖Mortificate ergo membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt ſimulachrorum B ſeruitus propter quæ venit ira Dei ſuper fi- Roma.6.a. lios incredulitatis. in quibus & vos ambula- Ephe.4.c. ſtis aliquando, cum viueretis in illis. ‖Nunc Hebr.12.a. aūt deponite & vos omnia: iram, indignatio- 1.Pet.2.a. nem, malitiam, blaſphemiam, turpem ſermo- 4.a. nem de ore veſtro. Nolite mentiri inuicem: expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem, ſecūdum imaginem eius qui creauit illum. vbi non eſt*, Gentilis *maſculus & femina. & Iudæus, circunciſio & præputium, barbarus & Scytha, ſeruus & liber: ſed omnia, & in omnibus Chriſtus. ‖Induite vos ergo ſicut Ephe.6.b. electi Dei, ſancti, & dilecti, viſcera miſericordiæ, Benignitatem, humilitatem, modeſtiā, patientiam. ſupportantes inuicē: & donantes vobiſmetipſis ſiquis aduerſus aliquem habet querelam. ſicut & Dominus donauit vobis: C ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatē ▷habete', quod eſt vinculum perfectionis. & ▷.14. pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in vno corpore: & grati eſtote. Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientia. docentes & commonentes voſmetipſos, *pſalmis, hymnis, & *in canticis, ſpiritualibus, in gratia cantantes in 1.cor.10.f cordibus veſtris Deo. ‖Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomi- *faciſe.9. ne Domini Ieſu Chriſti, *gratias agētes Deo D & Patri per ipſum. ‖Mulieres, ſubditæ eſtote Epheſ.5.a. viris, ſicut oportet in Domino. ‖Viri, diligi- 1.Petr.3.a. te vxores*: & nolite amari eſſe ad illas. ‖Filij, *veſtras. obedite parentibus per omnia. hoc enim pla- Epheſ.6.a. citum eſt▷in' Domino. ‖Patres, nolite ad in- ▷.4. dignationē prouocare filios veſtros: vt non Epheſ.6.a. puſillo animo fiant. ‖Serui, obedite per om- Tit.2.c. nia dominis carnalibus, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed in 1.Pet.2.c. ſimplicitate cordis, timentes Deum. Quodcunq; facitis, ex animo operamini ſicut Domino, & nō hominibus: ſcientes quòd à Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Chriſto ſeruite. ‖qui enim iniuriā Sapien.6.b facit, recipiet id quod iniquè geſsit: & non Rom.2.b. eſt perſonarum acceptio▷apud Deum'. ▷.11.

S. Pro ſe cupit ipſos precari, & cautè ac diſcretè cum infidelibus conuerſari: mittitq; qui manifeſtent eis quæ apud ipſum agantur, & variorum ſalutationes adſcribit, cupiens vt hæc & ſimiliter Laodicenſium epiſtola apud vtramque legantur eccleſiam.

CAP. IIII.

DOmini, quod iuſtum eſt & æquum, A ſeruis præſtate: ſcientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo. ‖Oratio- Luce.18.a ni inſtate: vigilantes in ea in gratiarū actio- 1.Theſ.5.d ne. ‖orātes ſimul & pro nobis, vt Deus aperiat Epheſ.6.c nobis oſtium ſermonis ad loquendum my- 2.Theſ.3.a ſterium Chriſti (propter quod etiam vinctus ſum) vt manifeſtem illud ita vt oportet me loqui. ‖In ſapientia ambulate ad eos qui foris Eheſ.5.d. ſunt: tempus redimentes. Sermo veſter ſemper, in gratia ſale ſit conditus: vt ſciatis quo-

quomodo oporteat vos vnicuique reſpon-
B dere. Quæ circa me ſunt, omnia vobis nota
faciet Tychicus chariſsimus frater, & fidelis
miniſter, & cõſeruus in Domino: quem mi-
ſi ad vos ad hoc ipſum vt cognoſcat quæ cir-
ca vos ſunt, & conſoletur corda veſtra, cum
Oneſimo chariſsimo & fideli fratre qui ex
*qui omnia. vobis eſt. *Omnia' quæ hic aguntur, nota fa-
cient vobis. Salutat vos Ariſtarchus cõcap-
C tiuus meus, & Marcus conſobrinus Barnabæ
(de quo accepiſtis mãdata, Si venerit ad vos,
excipite illum,) & Ieſus qui dicitur Iuſtus:
qui ſunt ex circunciſione. hi ſoli ſunt adiu-
tores mei in regno Dei: qui mihi fuerunt ſo-
latio. Salutat vos Epaphras qui ex vobis eſt,
ſeruus Chriſti Ieſu, ſemper ſolicitus pro vo-
bis in orationibus, vt ſtetis perfecti & pleni
in omni volũtate Dei. Teſtimoniũ enim illi
perhibeo quod habet multũ laborem pro vo
bis, & pro ijs qui ſunt Laodiciæ, & qui Hiera
poli. Salutat vos ‖ Lucas medicus chariſsimus, 2. Tim. 4. c
& Demas. Salutate fratres qui ſunt Laodiciæ: D
& Nympham, & quæ in domo eius eſt eccle-
ſiam. Et cum lecta fuerit apud vos epiſtola,
facite vt & in Laodicenſium eccleſia legatur
& *eam quæ Laodicenſium eſt, vos legatis.' *ea quæ Lao dicenſium eſt vobis lega-tur.
Et dicite Archippo, Vide miniſterium quod
accepiſti in Domino, vt illud impleas. Saluta
tio: mea manu Pauli. Memores eſtote vincu-
lorum meorum, Gratia* vobiſcum. Amen. *Domino ſtri Ieſu Chriſti.

Argumentum in primam epiſtolam Pauli ad Theſſalonicenſes.

THeſſalonicenſes ſunt Macedones. qui accepto verbo veritatis, perſtiterunt in fide: etiam in perſecutio-
ne ciuium ſuorum. Præterea nec receperunt falſos apoſtolos, nec ea quæ à falſis apoſtolis dicebantur.
Hos collaudat Apoſtolus: ſcribens eis ab Athenis per Tychicum diaconum, & Oneſimum 'acolũtum'. 1. 4.

Epiſtola Pauli ad Theſſalonicenſes prima.

S. Theſſalonicenſes commendat, actis Deo gratijs, quod ſuſceptam ſemel fidem ſeruauerint, Pauli imò ipſius Domini imitatores effecti, ac forma reliquis credentibus: palam oſtendentes quem apud ipſos fructum Pauli prædicatio habuerit. CAP. I.

A PAVLVS & Siluanus & Timótheus eccleſiæ Theſſalonicenſium in Deo patre & Domino Ieſu Chriſto. Gratia vobis & pax*. Gratias agimus *à Deo patre noſtro, et Domino Ieſu Chriſto. 2.
Deo ſemper pro omnibus vobis: memoriam
veſtri facientes in orationibus noſtris ſine
intermiſsione, memores operis fidei veſtræ
B & laboris, & charitatis, & ſuſtinẽtiæ ſpei Do
mini noſtri Ieſu Chriſti, ante Deum & Pa-
trem noſtrum: ſcientes fratres dilecti à Deo,
electionem veſtram: quia Euangelium no-
ſtrum non fuit ad vos in ſermone tantũ, ſed
C in virtute & in Spiritu ſancto, & in plenitu-
dine multa, ſicut ſcitis quales fuerimus in
vobis propter vos. Et vos imitatores noſtri
facti eſtis, & Domini: excipientes verbum in
tribulatione multa, cum gaudio Spiritu ſan-
cti: ita vt facti ſitis forma omnibus credenti-
D bus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim
diffamatus eſt ſermo Domini: non ſolum in
Macedonia & in Achaia ſed * in omni loco, *c. 1.
fides veſtra quæ eſt ad Deum, profecta eſt, ita
vt non ſit nobis neceſſe quicquam loqui. Ip
ſi enim de nobis annuntiant qualem introi-
tum habuerimus ad vos: & quomodo con-
uerſi eſtis ad Deum à ſimulachris, ſeruire
Deo viuo & vero, & expectare Filium eius
de cœlis (quem ſuſcitauit ex mortuis) Ieſum,
qui eripuit nos ab ira ventura.

S. Oſtendit quã ſyncerũ ſe exhibuerit in prædicãdo ipſis Euangelio, gratias Deo agẽs quòd ſuſceptum Dei verbum ſedulò ſeruauerint, paſsi multa à cõtribulibus, ſicut eccleſiæ Iudææ à Iudæis, qui vnà cum Chriſto etiã pios oẽs perſequũtur. declarat etiam quã ardentem gerat erga ipſos affectũ. CAP. II.

NAm ipſi ſcitis fratres introitum no-
A ſtrum ad vos quia non inanis fuit: ſed
antè paſsi & cõtumelijs affecti (ſicut
ſcitis) in ‖ Philippis, fiduciã habuimus in Deo Acto. 16. h.
noſtro, loqui ad vos Euangeliũ Dei in mul-
ta ſolicitudine. Exhortatio enim noſtra nõ
de errore, neq; de immunditia, neq; in dolo:
ſed ſicut probati ſumus à Deo vt crederetur
nobis Euangeliũ, ita loquimur. nõ quaſi ho
minibus placẽtes, ſed Deo qui probat corda
noſtra. Neq; enim aliquãdo fuimus in ſermo
ne adulationis, ſicut ſcitis: neq; in occaſione
auaritiæ Deus teſtis eſt: nec quærentes ab
hominibus gloriam, neq; à vobis, neq; ab a-
lijs. Cum poſſemus vobis oneri eſſe, vt Chri
ſti Apoſtoli: ſed facti ſumus 'paruuli' in me- 'Ieuen. 2.
dio

dio vestrum,tanquam si nutrix foueat filios suos:Ita desyderantes vos,cupidè volebamus tradere vobis non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras:quoniam Charissimi nobis facti estis.Memores enim estis fratres laboris nostri & fatigationis. ‖nocte & Acto.20.g 1.Cor.4.c die operantes,ne quem vestrum grauaremus, 2.The.3.b prædicauimus in vobis Euangeliũ Dei. Vos testes estis & Deus,quàm sanctè & iustè, & sine querela,vobis qui credidistis fuimus,sicut scitis qualiter vnumquẽque vestrum (sicut pater filios suos)deprecantes vos & consolantes, testificati sumus vt ambularetis dignè Deo, qui vocauit vos in suum regnũ & C gloriam.Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione: quoniam cum accepissetis ▷.3. à nobis verbũ auditus Dei,accepistis▷illud' nõ vt verbum hominum,sed(sicut est verè) verbum Dei,qui operatur in vobis qui credidistis. vos enim imitatores facti estis fratres ecclesiarum Dei quæ sunt in Iudæa,in Christo Iesu:quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris , sicut & ipsi à Iudæis , qui & Dominum occiderunt Iesum,& Prophetas, & nos persecuti sunt,& Deo non placent,& omnibus hominibus aduersantur,prohibentes nos Gentibus loqui vt saluæ fiant,vt impleant peccata sua semper.ᵉpræuênit ᵛenimᵛ ira Dei super illos vsq; in finem. Nos autem ᵉperuênit ᵛautem.8. D fratres desolati à vobis ad tempus horæ,aspectu,non corde:abundantius festinauimus facies vestram videre cum multo desyderio. quoniam voluimus venire ad vos,ego quidẽ Paulus,& semel & iterum:sed impediuit nos satanas . Quæ est enim nostra spes, aut gaudiũ,aut corona gloriæ?Nónne vos ante Dominum nostrum Iesum Christum estis, in aduentu eius?vos enim estis gloria nostra & gaudium.

S. Metuens ne propter suas afflictiones à fide mouerentur,misit ad eos Timótheum qui ipsos roboraret: illo autem reuerso gratias Deo agit quod in fide ac dilectiõe firmi permãserint:ostẽdens quantum cupiat illos inuisere,vt suppleat quod deest fidei ipsorum.

CAP. III.

A PRopter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis. Actu.16.a. &‖misimus Timótheum fratrem nostrũ, & ministrum Dei in Euãgelio Christi, ad confirmandos vos & exhortandos pro fide vestra:vt nemo moueatur in tribulationibus istis.ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus.Nam & cum apud vos essemus,prædicebamus vobis passuros nos tribulationes,si- B cut & factum est,& scitis . Propterea & ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram:ne forte tentauerit vos is qui tentat:& inanis fiat labor noster.Nunc autem veniente Timótheo ad nos à vobis,& annuntiante nobis fidem & charitatem vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam semper,desyderãtes nos videre,sicut nos quoque vos:ideo consolati sumus fratres, in vobis,in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram.quoniam nunc viui- C mus,si vos statis in Domino. Quã enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis , in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum , nocte ac die abundantius orantes vt videamus faciem vestram,& compleamus ea quæ desunt fidei vestræ?Ipse autem Deus & Pater noster , & D Dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos.Vos autem Dominus multiplicet,& abundare faciat charitatem*in inui *vestram cem, & in omnes: quemadmodum & nos in vobis,ad confirmanda corda vestra sine querela,in sanctitate,ante Deum & Patrem nostrum,in aduentu Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis eius.Amen.

S. Hortatur vt tradita sibi præcepta obseruent, abstinentes à fornicatione,ac se mutuo diligẽtes,manibusq́,operantes,quo nullius quicquam desyderare cogantur. docet modum nostræ resurrectionis,ne inordinata tristitia se cruciẽt propter eos qui moriuntur.

CAP. IIII.

DE cætero ergo fratres,rogamus vos & A obsecramus in Domino Iesu:vt quẽadmodum accepistis à nobis quomodo oporteat vos ambulare & placere Deo ᵉsicut & ambulatis,ᵛvt abundetis magis . Sci- ᵉsic & ambuletis.8. tis enim quæ præcepta ᵉdederim ᵛ vobis per ᵉdederimus. Dominum Iesum . ‖ Hæc est enim voluntas 2. Dei, sanctificatio vestra: vt abstineatis vos à Roma.12.a fornicatione,vt sciat vnusquisque vestrũ vas Ephe.5.d. suum possidere in sanctificatione & honore: non in passione desiderij, sicut & Gẽtes quæ B ignorant Deum,& nequis supergrediatur neque circunueniat in negotio fratrem suum: quoniam vindex est Dominus de his omnibus,sicut*prædiximus vobis,& testificati su- *c.3. mus . nõ enim vocauit nos Deus in immunditiam:sed in sanctificationẽ.Itaq; qui▷hæc' ▷.2. spernit,non hominem spernit,sed Deũ , qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis: ‖ipsi enim vos Iohan.13.d à Deo didicistis vt diligatis inuicem.Et enim 15.b. illud facitis in omnes fratres in vniuersa Ma- 1.Ioan.3.b cedonia.Rogamus autem vos fratres vt abun- 4.d. C detis magis:& operam detis vt quieti sitis, & vt vestrum negotium agatis , & operemini manibus vestris,sicut præcepimus vobis : & vt honestè ambuletis ad eos qui foris sunt:& nul-

nullius aliquid deſyderetis. Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt nõ contriſtemini, ſicut & cæteri qui ſpem non habẽt. Si enim credimus quòd Ieſus mortuus eſt & reſurrexit: ita & Deus eos qui dormie- D
runt per Ieſum, adducet cum eo. Hoc enim 1.Cor.15.d
vobis dicimus in verbo Domini, ‖ quia nos "in aduentũ 6.
qui viuimus, qui reſidui ſumus "in aduentu' Domini non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe Dominus in iuſſu & in voce archangeli & in tuba Dei deſcendet de cœlo: & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgẽt primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinqui mur: ſimul rapiemur cum illis in nubibus ob- 'Domino. 4
uiam "Chriſto 'in aera, & ſic ſemper cum Domino erimus. Itaque conſolamini inuicem in verbis iſtis.

S. Diem iudicij dicit inſperatũ ad futurum, qui tamen ipſos non poteſt incautos opprimere, quum ſemper ad illum ſe præparent, ad quod illos etiam hortatur: monet quoque de obedientia erga ſuos præfectos, & quomodo erga inuicem & erga Deum ſe habere debeant: orat pro ipſis, vtq; pro ſe orent precatur.

CAP. V.

A DE temporibus autem & momentis fratres, nõ indigetis vt ſcribamus vobis. ‖ Ipſi enim diligenter ſcitis quia 2.Petr.3.c. Apoc.3.a. 16.c.
dies Domini, ſicut fur in nocte, ita veniet. cũ enim dixerint, pax & ſecuritas: tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, ſicut dolor 'in vtero "habenti', & nõ effugient. Vos autẽ fratres, non eſtis in tenebris: vt vos dies illa tanquã fur cõprehendat. omnes enim vos, filij lucis eſtis, & filij diei: non ſumus noctis neq; tenebrarũ. Igitur nõ dormiamus ſicut & cæ- "parturiẽti 1. "habentis
teri: ſed vigilemus & ſobrij ſimus. Qui enim B
dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt, Nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſimus, ‖ induti loricam fidei & charitatis, Iſaiæ.59.e
& galeam ſpem ſalutis. quoniam non poſuit Ephe.6.c.
nos Deus in iram, ſed in acquiſitionẽ ſalutis per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui mortuus eſt pro nobis: vt ſiue vigilemus, ſiue dormiamus, ſimul cũ illo viuamus. Propter quod conſolamini inuicem: & ædificate C
alterutrum, ſicut & facitis. Rogamus autem vos fratres vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monẽt vos: vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum. pacem habete cum eis. Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes. ‖ Videte Prou.17.e. 21.d.
nequis malum pro malo alicui reddat: ſed Rom.12.d
ſemper quod bonum eſt ſectamini inuicem, 1.Petr.3.b. Eccle.18.c
& in omnes. Semper gaudete. ‖ Sine intermiſ- Lucę.18.a
ſione orate. In omnibus gratias agite. hæc eſt Coloſ.4.a
enim voluntas Dei in Chriſto Ieſu in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere. Prophetias nolite ſpernere.

Omnia autem probate: quod bonũ eſt te- D
nete. Abomni ſpecie mala abſtinete vos. Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia: vt integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus ſine querela, in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. ‖ Fidelis eſt qui vocauit vos 1.Cor.1.b
qui etiam faciet. Fratres orate pro nobis. Salutate fratres omnes in oſculo ſancto. Adiuro vos per Dominum vt legatur epiſtola ▷hæc' omnibus ſanctis fratribus. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Amen. ▷.1.

Argumentum in epiſtolam ſecundam ad Theſſalonicenſes.

AD THESSALONICENSES, ſecundam ſcribit epiſtolam Apoſtolus: & notum facit eis de temporibus nouiſsimis, & de aduerſarij deiectione. Scribit hãc epiſtolam ab Athenis per Titum diaconum, & Onelimum acolúthum.

Epiſto

Epistola Pauli ad Thessalonicen-

ses, secunda.

S. *Gratias Deo agit pro fide ac tolerantia Thessalonicensium in persecutionibus, propter quas dicit illos gloriam, aduersarios vero vltionem in die iudicij recepturos: orans vt digni habeantur vocatione Dei.* CAP. I.

A PAVLVS & Siluanus & Timótheus: ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre nostro & Domino Iesu christo. Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & Domino Iesu Christo. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis fratres, ita vt dignum est, quoniã supercrescit fides
B vestra, & abundat charitas vniuscuiusque vestrum in inuicem: ita vt & nosipsi in vobis gloriemur in ecclesijs Dei, pro patientia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis in exemplũ iusti iudicij Dei, vt digni habeamini
*in "retributionem *regno Dei pro quo & patimini. si tamen iustũ est apud Deũ retribuere 'tribulationẽ' ijs
C qui vos tribulant: & vobis qui tribulamini requiem nobiscũ, in reuelatione Domini Iesu de cœlo cum angelis virtutis eius, in flamma ignis dantis vindictam ijs qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio Do-
D mini nostri Iesu Christi. qui pœnas dabũt in interitu æternas à facie Domini & à gloria virtutis eius: cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt quia creditum est testimonium nostrũ super vos in die illo. In quo etiam oramus semper pro vobis, vt dignetur vos vocatione sua Deus noster, & impleat omnem
*suæ voluntatem bonitatis * & opus fidei in virtute, vt clarificetur nomen Domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo, secundũ gratiam Dei nostri, & Domini Iesu Christi.

S. *De die Domini monet ne credant seductoribus, ostendens venturum prius filium perditionis, qui varia edet prodigia fallacia, quibus reprobi seducentur: de electione & fide Thessalonicensiũ gratias agit monẽs vt seruent acceptas ab ipso traditiones, & pro eorũ consolatione ac confirmatione orat.* CAP. II.

A ROgamus autem vos fratres per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum: vt nõ citò moueamini à vestro sensu, neq; terreamini, neq; per spiritum, neq; per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Nequis vos se- Ephe. 5. b.
ducat vllo modo quoniam nisi venerit discessio primũ, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat ostẽdens
B se tanquam sit Deus. Num retinetis quòd cũ adhuc essem apud vos, hæc dicebã vobis? Et nunc quid detineat scitis: vt reueletur in suo tempore. (Nam mysterium iam operatur iniquitatis: tantum vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat.) Et tunc reuelabitur ille iniquus: quẽ Dominus Iesus interficiet spi- Isaiæ. 11. a.
ritu oris sui: & destruet illustratione aduẽtus sui eum, cuius est aduentus secundum operationem satanæ, in omni virtute & signis & prodigijs mendacibus, & in omni seductio-
C ne iniquitatis ijs qui pereũt, eo quód charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent. Ideo mittet illis Deus operationẽ erroris, vt credant mẽdacio, vt iudicẽtur omnes qui nõ crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis fratres dilecti à Deo, quòd elegerit "vos' Deus primitias in salutẽ, in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: "in quã' "hos
& vocauit vos per Euangelium nostrum, in "ad quod. 2.
D acquisitionẽ gloriæ Domini nostri Iesu christi. Itaque fratres state: & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonẽ, siue per epistolam nostram. Ipse autẽ Dominus noster Iesus christus & Deus & Pater noster qui dilexit nos, & dedit consolationẽ æternã, & spẽ bonam in gratia: exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono.

S. *Cupit vt pro se præcentur, confidens quod seruaturi sint ipsius præcepta: monetq; vt subtrahãt se à Christianis nolentibus seruare quæ ipse instituerat, nec manibus laborare, quod tamẽ ipsemet Paulus apud eos fecerat: cauet tamen ne tales vt inimicos existiment, sed vt fratres corripiant.* CAP. III.

A DE cætero fratres, orate pro nobis, vt sermo Dei currat & clarificetur, sicut Ephes. 6. c
& apud vos: & vt liberemur ab impor Coloss. 4. d
tunis & malis hominibus. non enim omniũ est fides. Fidelis autem Dominus est, qui cõfirmabit vos & custodiet à malo. Confidimus autem de vobis in Domino, quoniam quæ "præcipimus', & facitis & facietis. Domi "præcepimus
nus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, & patientia Christi. Denuntiamus autẽ vobis

vobis fratres in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non ſecundum traditionem quam acceperũt à nobis. Ipſi enim ſcitis quemadmodum oporteat imitari nos: Acto.20.g quoniam nõ inquieti fuimus inter vos, ‖neq; 1.Cor.4.c gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed 1.Theſ.2.b in labore & in fatigatione nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus. Non quaſi non habuerimus poteſtatẽ: ſed vt noſmetipſos formam daremus vobis ad imitan- C dum nos. Nam & cum eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam ſi quis non *Audimus.1 vult operari, nec manducet, *Audiuimus'enim inter vos quoſdam ambulantes inquietè, nihil operantes, ſed curioſè agentes. Iis autem qui eiuſmodi ſunt denuntiamus, & obſecramus in Domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes, ſuum panem manducent. ‖Vos autem fratres nolite deficere benefaci- Galat.6.e entes. Quòd ſiquis nõ obedit verbo noſtro, D per epiſtolam hunc notate: & ne commiſceamini cum illo, vt cõfundatur: & nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed corripite vt fratrem. Ipſe autem Dominus pacis det vobis pacem ſempiternam in omni loco. Dominus ſit cum omnibus vobis. Salutatio, mea manu Pauli: quod eſt ſignum in omni epiſtola. ita ſcribo. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

Argumentum in primam epiſtolam ad Timótheum.

TIMOTHEVM inſtruit & docet de ordinatione epiſcopatus & diaconij, ac eccleſiaſticæ diſcipline, ſcribens ei à Laodicia per Tychicum diaconum.

Epiſtola Pauli ad Timótheum, *prima.*

S. Præceptum reuocat quod Timótheo tradiderat, de retrahendis quibuſdam à peruerſa doctrina, & tradenda ſana: lex ob iniuſtos poſita eſt: Deo gratias agit, quòd eum ab eccleſiæ perſecutione ad Apoſtolatum vocauerit: qui miſericordiam conſecutus eſt, vt oſtendatur Dei longanimitas ad peccatorum informationem: Timótheum monet vt ſtrennuum agat militem. CAP. I.

A PAVLVS Apoſtolus Ieſu chriſti ſecundum imperium Dei ſaluatoris noſtri, & Chriſti Ieſu, ſpei noſtræ: ‖Timótheo di Acto.16.a. lecto filio in fide. Gratia miſe- ▷.4. ricordia, ▷& 'pax à Deo patre, & Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Sicut rogaui te vt remaneres Epheſi cum irem in Macedoniam, vt denuntiares quibuſdam ne aliter docerent, neq; intenderent fabulis & genealogijs interminatis: quæ quæſtiones præſtant magis quàm ædificationem B Dei, quæ eſt in fide. Finis autem præcepti, eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. A quibus quidam aberrãtes, conuerſi ſunt in vaniloquium, volentes eſſe legiſdoctores, non intelligentes neq; quæ lo- Roma.7.c. quuntur, neq; de quibus affirmant. ‖Scimus autẽ quia bona eſt lex, ſiquis ea legitimè vta- *ſcientes tur: *ſciẽs' hoc, quia lex iuſto nõ eſt poſita, ſed iniuſtis, & non ſubditis, impijs & peccatoribus, ſceleratis & contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicarijs, maſculorũ concubitoribus, plagiarijs, mendacibus, periuris, & ſiquid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur, quæ eſt ſecundum Euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum eſt mihi. Gratias ago ei qui me confortauit *Chriſto Ieſu Do- *in mino noſtro quia fidelẽ me exiſtimauit, ponens in miniſterio, qui prius blaſphemus fui & perſecutor & contumelioſus. ſed miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia Domini noſtri cum fide & dilectione, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus: quòd ‖ Chriſtus Ieſus Matt.9.b. venit in ▷hũc' mundũ peccatores ſaluos face Marci.2.c. ▷.1. re, quorum primus ego ſum. Sed ideo miſeri D cordiã cõſecutus ſum: vt in me primo oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam, ad *'informationem' eorum qui crediturí ſunt il- *deformatiõnem.1. li in vitam æternam. Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen. Hoc præceptum commendo tibi filij Timóthee: ſecundum præcedentes in te prophetias vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt. ex quibus eſt Hymenæus & Alexander: quos tradidi ſatanæ, vt diſcant non blaſphemare.

S. Vult

S. Vult pro regibus & magiſtratibus fieri orationes ac gratiarum actiones, vnumq; dicit eſſe Deum, & vnum mediatorem: quomodo orare debeant vir ac mulier, & quomodo, hæc ornari debeat, cuius non eſt docere, ſed in ſilentio diſcere.

CAP. II.

A OBſecro igitur primùm omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in ſublimitate ſunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. hoc enim bonum eſt & acceptum coram ſal-
B uatore noſtro Deo: qui omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus: qui dedit
▷.7. redemptionẽ ſemetipſum pro omnibus: ▷cuius'teſtimonium temporibus ſuis▷confirma
2.Tim.1.c. tum eſt': ‖in quo poſitus ſum ego prædicator & Apoſtolus (veritatem dico, non men-
C tior) doctor Gẽtium in fide & veritate. Volo ergo viros orare in omni loco: leuãtes puras
1.Pet.3.a. manus ſine ira, & diſceptatione. ‖Similiter & mulieres in habitu ornato: cum verecũdia & ſobrietate ornantes ſe, nõ in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte prætioſa, ſed quod decet mulieres promittẽtes pietatẽ
D per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat, cum
1.Cor.14.f omni ſubiectione. ‖ Docere autem, mulieri non permitto, neque dominari in virum: ſed eſſe in ſilentio. ‖ Adam enim primus formaGeneſ.1.d. tus eſt: deinde Heua. ‖ & Adam non eſt ſeduGene.3.b. ctus: mulier autem ſeducta, in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem: ſi "permanſerint' in fide & dilectione *"permãſerit*
& ſanctificatione cum ſobrietate.

S. Docet Timotheũ quales eſſe debeant epiſcopi, diacones ac mulieres: vt ſciat quomodo cõuerſari debeat in eccleſia quæ eſt columna veritatis, ſimulq; commendat dominicæ incarnationis ſacramentum.

CAP. III.

A FIdelis ſermo. ‖Siquis epiſcopatum deTit.1.b. ſyderat, bonum opus deſyderat. Oportet "ergo' epiſcopum irreprehenſibilem *enim
eſſe: vnius vxoris virum, ſobrium, prudentem
▷.5. ornatum, ▷pudicum, 'hoſpitalem, doctorem, non vinolentũ, non percuſſorẽ: ſed modeſtũ,
*ſed non litigioſum, non cupidum, *ſuæ domui
B bene præpoſitũ, filios habentem ſubditos cũ omni caſtitate. Siquis autẽ domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ Dei diligentiã habebit? Non neophytum: ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab ijs qui foris ſunt: vt nõ in opprobriũ incidat & laqueum diaboli. Diaconos ſimiliter C
pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes: habentes myſterium fidei in cõſcientia pura. Et hi autem probentur primùm: & ſic miniſtrẽt, nullum crimen habentes. Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahentes, ſobrias, fideles in omnibus. Diaconi ſint vnius vxoris viri: qui filijs ſuis bene præſint, & ſuis domibus. Qui enim bene miniſtrauerint, gradum bonum ſibi acquirent, & multam fiduciam in fide quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc tibi ſcribo*: ſperans *ſili Timethee
me ad te venire cito. ſi autem tardauero: vt D
ſcias quomodo oporteat te in domo Dei cõuerſari, quæ eſt eccleſia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Et manifeſtè magnũ eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatũ eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt Gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria.

S. Prædicit quoſdam falſam tradituros doctrinam, potiſſimum de nuptijs ac cibis: diſcipulũ autem monet vt ſpreta vana doctrina, exerceat ſe ad pietatem, quæ corporali exercitationi præfertur: & quanquam ſit adoleſcens, præbeat ſe reliquis exemplum.

CAP. IIII.

SPiritus autem manifeſtè dicit quia in A
nouiſſimis temporibus diſcedent quidã 1.Tim.3.a. 2.Petr.3.a. Iudæ.1.f.
à fide, attendẽtes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentiũ mendacium: & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere, abſtinere à cibis quos Deus creauit ad percipiẽdum cum gratiarum actione fidelibus & ijs qui cognouerunt veritatem. Quia omnis creatura B
Dei bona eſt, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Hæc proponens fratribus, bonus eris miniſter Chriſti Ieſu, enutritus verbis fidei & bonæ doctrinæ quam aſſecutus es. ‖ Ineptas autem & aniles 1.Tim.3.b
fabulas deuita: exerce▷autem'teipſum ad pie Tit.3.c. ▷.13.
tatem. Nam corporalis exercitatio, ad modicũ vtilis eſt: pietas autẽ, ad omnia vtilis eſt, C
promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ. Fidelis ſermo. & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus & maledicimur, 'quia ſperamus' in Deum viuum qui eſt *"quod ſperamus.1.*
ſaluator omnium hominum, maximè fidelium. Præcipe hæc & doce. Nemo adoleſcentiam tuam contemnat: ſed exemplum eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Dum venio, attende D
lectioni, exhortationi *doctrinæ. Noli negligere gratiã quæ in te eſt: quæ data eſt tibi per *&
prophetiã, cum impoſitione manuum preſbyterij. Hæc meditare, in his eſto: vt profectus

ctus tuus manifestus sit omnibus. Attēde tibi & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciēs, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.

S. Docet quomodo seniores, anus, ac iuuenculas gubernare debeat, rursum seniores ac iuniores viduas: & de conditionibus in eligenda vidua requisitis: presbyteri probè suo fungentes munere dupliciter honorentur: nec facile aduersus presbyterum accusationem suscipiat, sed peccantes publicè arguat: hæc mandata seruet, nemini cito manus imponens: modico vino vtatur: & de varijs hominum peccatis.

CAP. V.

A SEniorem ne increpaueris: sed obsecra vt patrem: iuuenes, vt fratres: anus, vt matres: iuuenculas, vt sorores in omni castitate. Viduas honora: quæ verè viduæ sunt. Siqua autem vidua filios aut nepotes habet: *discant.1. "discat' primùm domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem verè vidua est & desolata: *sperat.10. "sperat' in Deum, & *instat.10. "instet' obsecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quæ in dilitijs est: viuēs mortua est. *Siquis, pro si qua Et hoc præcipe vt irreprehensibiles sint. 'Siquis' autem suorū, & maxime domesticorum curam non habet: fidem negauit, & est infideli deterior. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorū pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores aūt viduas deuita. Cum enim luxuriatæ fuerint in christo, nubere volunt: habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. simul autem & otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo iuniores nubere: filios procreare, matres familiâs esse: nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. *post Iam enim quædam conuersæ sunt retro *satanam. Siquis fidelis habet viduas, subministret illis, "&' non grauetur ecclesia: vt ijs quæ verè viduæ sunt, sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo & doctrina. Deut.25.a. 1.Cor.9.a. Dicit enim scriptura, ‖Nō "infrænabis' os boui trituranti. &, ‖Dignus est operarius mercede sua. Aduersus bresbyterum accusationem noli recipere: nisi sub duobus aut tribus testibus. Peccantes, coram omnibus argue: vt & cæteri timorem habeant. Testor coram Deo & Christo Iesu & electis angelis: vt hæc custodias sine præiudiciō, nihil faciens in aliam partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis: Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere: sed modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium: quosdam autem subsequuntur: Similiter & facta bona, manifesta sunt: & quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

S. Serui dominis suis obsequantur, siue fidelibus siue infidelibus. fugiendi sunt qui his relictis vana docēt: quantum mali inducat auaritia, qua deuitata hortatur Timótheum ad virtutes amplectendas, seruata fide quam in baptismo confessus est, vtq; in finem vsque seruet hæc mandata: diuites autem reprimat à superbia inducens ad eleemosynas.

CA.P. VI.

QVicunque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos, arbitrentur: ne nomen Domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habēt dominos, non cōtemnant quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti, qui beneficij participes sunt. Hæc doce, & exhortare, Siquis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est, doctrinæ: superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati sunt existimantium quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. ‖Nihil enim intulimus in ▷ hunc' mundum: haud dubium, quòd nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum ▷ diaboli, ' & desyderia multa *inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt á fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem ô homo Dei, hæc fuge: sectare verò iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei: apprehende vitam æternam, in qua vocatus es & confessus bonam confessionem coram multis testibus. Præcipio tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu qui testimonium reddidit ‖sub Pontio Pilato bonam confessionem: vt serues mandatum sine macula, irreprehensibile vsq; in aduentum Domini nostri Iesu Christi. quem suis temporibus ostēdet ‖beatus & solus potēs, Rex regū & Dominus

Iob.1.d. Eccle.5.c. ▷.1.

▷.1. *&

Ioan.18.g. Matt.27.b

Apo.17.d. 19.c.

minus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem,
Iohan.1.b. ‖quem nullus hominum vidit, sed nec videre
1.Ioan.1.c. potest. cui honor & imperium *sempiternum
*in Amen.

D Diuitibus huius seculi præcipe non sub-
Lucæ.12.b lime sapere, ‖neque sperare in incerto diui-
Iohan.1.b. tiarum, sed in Deo viuo (‖qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentū bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. O Timóthee, depositum custodi: deuitans prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Argumentum in epistolam Pauli secundam ad Timótheum.

ITEM Timótheo scribit de exhortatione martyrii, & omni regula veritatis, & quid futurum sit temporibus nouissimis, & de sua passione: scribens ei ab vrbe Roma.

Epistola Pauli ad Timótheum *secunda.*

S. Gratias Deo agit ob fidem Timóthei, quam intrepida prædicatione iubet exeri: Christus mortem destruxit, & Palum in Gentium doctorem elegit, seruans ei debitum ipsius laboribus præmium. dicit quod omnes Asiani ipsum reliquerint, laudans Onesiphori familiā quod inde multa receperit obsequia.

CAP. I.

A PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatē Dei, secūdum promissionem vitæ quæ est in Christo Iesu: Timótheo charissimo filio, gratia, misericordia, *pax à Deo
*& patre, & Christo Iesu Domino nostro.

Gratias ago Deo *, cui seruio à progeni-
*meo toribus *in conscientia pura, quod sine inter-
*meis missione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die desyderans te videre, memor lachrimarum tuarum, vt gaudio implear, recordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitauit primum
B in auia tua Loide, & matre tua Eunice, certus sum autem quòd & in te. Propter quam causam admoneo te vt resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuū mea-
Rom.8.c. rum. ‖Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris: sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neq; me vinctū eius: sed collabora Euangelio secundum virtutem Dei
▷.4. qui nos liberauit & vocauit vocatione ▷sua'
Tit.3.b. sancta, ‖non secundum opera nostra, sed se-
C cūdum propositum suum & gratiam, quæ da-
Tit.1.a. ta est nobis in Christo Iesu ‖ ante tēpora secularia. Manifestata est autem nunc per illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam & incorruptionem per Euangelium: in quo ‖ positus sum ego prædicator 1.Tim.2.b
& Apostolus & magister Gentium. Ob quā causam etiam hæc patior: sed non cōfundor. Scio enim cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum seruare in illum diem. Formam habe sanorū verborum, quæ D
à me audisti in fide & in dilectione in Christo Iesu. Bonum depositum custodi per spiritum sanctum, qui habitat in nobis.

Scis * hoc, quod auersi sunt à me omnes *enim
qui in Asia sunt: ex quibus est 'Phigelus' & 'philetus
Hermogenes. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui: quia sæpe me refrigerauit, & catenam meam non erubuit. sed cum Romam venisset: solicitè me quæsiuit, & inuenit. Det illi Dominus inuenire misericordiam à Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministrauit, tu melius nosti.

S. Hortatur Timótheum ad alios syncerè docendum & patiendum pro Christo, facta mentione futuri præmij ac resurrectionis Christi, vtque contentiones & prophana vaniloquia deuitet, stultásque legis quæstiones: de magna domo varia habente vasa, & quas virtutes seruus Dei sectari debeat.

CAP. II.

TV ergo fili mi, cōfortare in gratia quæ A
est in Christo Iesu: & quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erūt & alios docere. Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans ▷Deo' implicat se negotijs ▷.1.
secularibus: vt ei placeat cui se probauit. Nā *coronabi-
& qui certat in agône: non 'coronatur' nisi le- tur
gitimè

gitimè certauerit. Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus percipere. Intelli
B ge quæ dico:dabit enim tibi Dominus in om
nibus intellectum. Memor esto, ▷Dominũ,
▷.6. Iesum Christum resurrexisse à mortuis,ex se
mine Dauid,secundum Euangelium meum,
in quo laboro vsque ad vincula, quasi male
operans:sed verbum Dei non est alligatum.
Ideo omnia sustineo propter electos:vt & ip
si salutem consequantur,quæ est in Christo
Iesu,cum gloria cœlesti.Fidelis sermo.Nam
si commortui sumus:& conuiuemus.si susti-
Matt.10.d. Marc.8.c. Rom.3.a. nebimus : & conregnabimus . ‖si negauerimus:& ille negabit nos. ‖si nõ credimus:ille
fidelis permanet,negare seipsum nõ potest.
C Hæc commone:testificans coram "Domi-
"Deo ▷.1. no'.Noli contendere verbis(ad nihil enim v-
tile est)▷nisi'ad subuersionem audientium.
Solicitè cura teipsum probabilem exhibere
Deo,operarium inconfusibilem,rectè tractã
tem verbum veritatis. Prophana autem & i-
"proficiẽt.7. "serpet.7. naniloquia deuita.multum enim "proficiunt'
ad impietatem:& sermo eorum vt cancer "ser
pit.'ex quibus est Hymenæus & Philetus:qui
à veritate exciderunt, dicentes resurrectionẽ
esse iam factam,& subuerterunt quorundam
fidem . Sed firmum fundamentum Dei stat,
D habẽs signaculum hoc, Cognouit Dominus
qui sunt eius.&, discedat ab iniquitate om-
nis qui nominat nomẽ Domini . In magna
autem domo, non solum sunt vasa aurea &
argentea,sed & lignea & fictilia : & quædam
quidem in honorem, quædam autem in con
tumeliam.Si quis ergo emundauerit se ab i-
stis: erit vas in honorẽ sanctificatum & vtile
Domino,ad omne opus bonũ paratũ. Iuue-
nilia aũt desyderia fuge: sectarę vero iustitiã,
fidem,charitatem,& pacem cum ijs qui inuo
Timo.1.c. Tit.3.c. cant Dominum de corde puro. ‖Stultas autẽ
& sine disciplina quæstiones deuita: sciens
quia generant lites . Seruum autem Domini
non oportet litigare: sed mansuetum esse ad
omnes,docibilem,patientem, cum modestia
▷.1. corripientem eos qui resistunt▷veritati': ne-
quando Deus det illis pœnitentiam ad cog-
noscendam veritatem,& resipiscant à diabo-
li laqueis,à quo captiui tenentur ad ipsius vo
luntatem.

S. Prædicit homines futuros varijs inuolutos peccatis,qui mulierculas seducentes veritati resistãt, Timótheum autem hortatur vt suo exemplo virtutes amplectatur,ac tolerantiam in persecutionibus:& de sacrarũ literarum vtilitate.

CAP. III.

A HOc autem scito, quod in nouissimis
1.Tim.4.a 2.Petr.3.a. Iudę.1.f. diebus instabunt tempora periculosa:
& erunt homines seipsos amantes,cu
pidi,elati, superbi, blasphemi,parentibus nõ
obedientes ingrati,scelesti,sine affectione,si-
ne pace,criminatores, incontinentes, immi-
tes, sine benignitate, proditores, proterui,
tumidi,& voluptatum amatores magis quam
Dei:habentes speciem quidem pietatis, vir-
tutem autem eius abnegantes. Et hos deui-
ta.ex his enim sunt qui penetrant domos:
& captiuas ducunt mulierculas oneratas pec B
catis, quæ ducuntur varijs desyderijs sem-
per discentes, & nunquam ad scientiam ve-
ritatis peruenientes . Quemadmodum au-
tem ‖Iannes & Mambres restiterunt Moysi: Exod.7.b.
ita & hi resistunt veritati,homines corrupti
mente,reprobi circa fidem.sed vltrà non pro
ficient:insipientia enim eorum manifesta e-
rit omnibus,sicut & illorum fuit. Tu autem C
assecutus es meam doctrinam,institutionem
propositum,fidem,longanimitatem,dilectio
nem,patientiã,persecutiones, passiones:qua
lia mihi facta sunt Antiochiæ,Iconij,Lystris:
quales persecutiones sustinui. & ex omnibus
eripuit me Dominus.Et omnes qui piè volũt
viuere in Christo Iesu, persecutionem pati-
entur. Mali autẽ homines & seductores pro-
ficient in peius:errantes, & in errorem mit-
tentes.Tu verò permane in ijs quæ didicisti, D
& credita sunt tibi:sciens à quo didiceris, &
quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te
possunt instruere ad salutem, per fidem quæ
est in Christo Iesu.‖Omnis scriptura diuini- 2.Pet.1.d.
tus inspirata,vtilis est ad docendum,ad argu-
endum,ad "corrigendum', ad erudiendum in "corripiendũ
iustitia: vt perfectus sit homo Dei, ad omne
opus bonum instructus.

S. Timótheum per Christum iudicem obtestatur vt aduersus falsos doctores,& eos qui tales sibi coaceruant, constanter prædicet, tolerando quæcunque infligentur aduersa:prædicitq; suã passionem & futurum præmium: aduocans Timótheum,eo quod à multis desertus sit, & ab Alexandro multa passus. In prima sui defensione ab omnibus desertus fuit,sed à Domino liberatus.

CAP. IIII.

TEstificor coram Deo & Iesu Christo A
qui iudicaturus est viuos & mortuos,
& per aduentum ipsius,& regnum e-
ius:prædica verbum.insta opportunè,impor
tunè:argue,obsecra,increpa in omni patien-
tia & doctrina.Erit enim tempus cum sanam
doctrinam non sustinebunt: sed ad sua desy-
deria coaceruabunt sibi magistros,prurientes
auribus, & à veritate quidem auditum auer-
tent,ad fabulas autem conuertentur. Tu ve-
rò vigila, in omnibus labora,opus fac Euan-
gelistæ,ministerium tuũ imple. ▷ Sobrius e-
sto.'Ego enim iam delibor:& tempus resolu- ▷.1. B
tionis meæ instat.Bonum certamen certaui,

curſum cõſummaui, fidẽ ſeruaui. In reliquo, repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iuſtus iudex: non ſolum autẽ mihi, ſed & ijs qui diligunt aduentũ eius. Feſtina ad me venire citò. Demas enim me reliquit, diligens hoc ſeculum, & abijt Theſſalonicam: Creſcens in Galátiã,
Coloſ.4.d Titus in Dalmátiam. ‖Lucas eſt mecum ſolus. Marcum aſſume, & adduc tecũ: eſt enim
minifterio mihi vtilis in *miniſterium.' Tychicum autẽ
C miſi Epheſum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maxime autem membranas. Alexander
reddat.6. ærarius multa mala mihi oſtẽdit. *reddet' illi Dominus ſecundum opera eius: quem & tu deuita, valde enim reſtitit verbis noſtris. In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me, vt per me prædicatio *impleatur', & audiant omnes Gentes, & liberatus ſum de ore leonis. *Liberauit' me Dominus ab omni opere malo: & ſaluum faciet in regnum ſuũ cœleſte. cui gloria in ſecula ſeculorum. Amen. Saluta *Priſcam' & Aquilam, ‖& Oneſiphori domum. Eraſtus remanſit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Feſtina ante hyemem venire. Salutant te Eubûlus & Pudens & Linus & Claudia, & fratres omnes. Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. Gratia vobiſcum. Amen.

impleretur 6.

Liberabit autem.3.

D

Priſcillam Supra. 1.d.

Argumentum in epiſtolam Pauli ad Titum.

TItum commonefacit & inſtruit de conſtitutione presbyterij, & de ſpirituali conuerſatione, & hæreticis vitandis qui in traditionibus Iudaicis credunt: ſcribens ei à Nicopoli.

Epiſtola Pauli ad Titum.

S. Facta in ſalutatione mentione ſpei vitæ æternæ quæ iam manifeſtata eſt, oſtendit quales debeat ordinare presbyteros ac epiſcopos: & de quibuſdam qui ob varia vitia durè ſunt increpandi: mundis omnia mũda: quidam facto Deum negant. CAP. I.

A PAVLVS ſeruus Dei, Apoſtolus autem Ieſu Chriſti ſecundum fidem electorum Dei & agnitionem veritatis: quæ ſecundum pietatem eſt in ſpem vitæ æternæ, quam promiſit qui non mentitur Deus, ‖ante tempora ſecularia: manifeſtauit autem temporibus ſuis verbum ſuum in prædicatione, quæ credita eſt mihi ſecundũ præceptum ſaluatoris noſtri Dei: Tito dilecto filio ſecundum communem fidem, gratia & pax à Deo patre, & Chriſto Ieſu ſaluatore noſtro.

2.Tim.1.c.

B Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi, ‖Si-
1.Tim.3.a. quis ſine crimine eſt, vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem: non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri
prudentem 6. cupidum: ſed hoſpitalẽ, benignum, *ſobriũ,
C iuſtum, ſanctum, continentem: amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, vt potens ſit *exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere. Sunt enim multi inobedientes, vaniloqui & ſeductores, maximè qui de circunciſione ſunt: quos oportet redargui. qui vniuerſas domos ſubuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipſorum propheta, Cretenſes ſemper
D mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Teſtimonium hoc verum eſt. Quam ob cauſam increpa illos durè, vt ſani ſint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auerſantium ſe à veritate. ‖ Omnia
Rom.14.d munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundũ, ſed inquinatæ ſunt eorum & mens & conſcientia. Confitentur ſe noſſe Deum factis autem negant, cum ſint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

.c.4.

S. Quomodo docere debeat ſenes, anus, adoleſcentulas ac iuuenes, præbẽdo ſe omnibus vitæ exemplum: & in quibus nos erudiat gratia Dei quæ apparuit: beneficia etiam per Chriſtũ nobis exhibita oſtendit. CAP. II.

TV autem loquere quæ decent ſanam A doctrinã. Senes, vt ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. Anus ſimiliter, in habitu ſancto, non criminatrices, non multo vino ſeruientes: bene docentes, vt prudentiam doceant

ado-

adoleſcentulas, vt viros ſuos ament, filios
▷.1. ſuos diligant, prudentes, caſtas, ▷ſobrias', do
mus curam habentes, benignas, ſubditas viris
B ſuis, vt non blaſphemetur verbum Dei. Iuue
nes ſimiliter hortare vt ſobrij ſint. In omni-
bus teipſum præbe exemplum bonorum ope
"integrita- rum, in doctrina, "in integritate, in grauita-
tē, grauita- te', verbum ſanum, irreprehenſibile: vt is qui
tem.1. ex aduerſo eſt vereatur, nihil habens malum
Epheſ.6.a. dicere de nobis. ‖Seruos dominis ſuis ſubdi-
Coloſ.3.d. tos eſſe, in omnibus placentes. non contra-
1.Pet.2.e. C dicentes: non fraudantes, ſed in omnibus fi-
dem bonam oſtendentes: vt doctrinam Sal-
uatoris noſtri Dei ornent in omnibus. Appa
"ſalutaris.1 ruit enim gratia Dei "ſaluatoris noſtri' om-
nibus hominibus: erudiens nos vt abnegan-
tes impietatem & ſecularia deſyderia, ſobriè,
D & iuſtè, & piè viuamus in hoc ſeculo, expe-
ctantes beatam ſpem & aduentum gloriæ ma
gni Dei & Saluatoris noſtri Ieſu chriſti, qui
dedit ſemetipſum pro nobis vt nos redime-
ret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi po-
pulum acceptabilem, ſectatorem bonorum
operum. Hæc loquere, & exhortare: & argue
cum omni imperio. Nemo te contemnat.

S. Ad quas virtutes ſuos debeat adhortari, & à quibus vitijs dehortari: & quod à peccatis prioribus ſola Dei benignitate ſaluati ſimus per lauacrum regenerationis, facti in ſpe hæredes vitæ æternæ: monetq; vt hæc docens vanã deuitet doctrinam, ſimiliter & hæreticos.

CAP. III.

A ADmone illos principibus & poteſta
tibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad
omne opus bonum paratos eſſe, ne-
minem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed
modeſtos: omnem oſtendentes manſuetudi-
nem ad omnes homines. Eramus enim ali-
quando & nos inſipiẽtes, increduli, errantes,
ſeruiẽtes deſyderijs & voluptatibus varijs, in
malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes
inuicem. Cum aũt benignitas & humanitas B
apparuit ſaluatoris noſtri Dei: ‖nõ ex operi- 2.Tim.1.c.
bus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum
ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per la-
uacrũ regenerationis & renouationis Spiri-
tus ſancti, quem effudit in nos abundè per
Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum: vt iu-
ſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundũ
ſpem vitæ æternæ. Fidelis ſermo eſt: & de his
volo te confirmare: vt curent bonis operibus
præeſſe qui credunt Deo. Hæc ſunt bona & C
vtilia hominibus. ‖Stultas autem quæſtio- 1.Tim.1.b.
nes, & genealogias, & contentiones, & pu- 2.Tim.2.d
gnas legis deuita. ſunt enim inutiles & vanæ.
Hæreticum hominem poſt vnam & ſecun-
dam correptionem deuita: ſciens quia ſubuer
ſus eſt qui eiuſmodi eſt, & delinquit, cum ſit
proprio iudicio condemnatus. Cum miſero D
ad te Arteman aut Tychicum, feſtina ad me
venire Nicopolim. ibi enim ſtatui hyemare.
Zenam legiſperitum & Apollo ſolicite præ-
mittæ, vt nihil illis deſit. Diſcant autem &
noſtri bonis operibus præeſſe ad vſus
neceſſarios: vt non ſint infru-
ctuoſi. Salutant te qui mecum
ſunt omnes. Saluta eos qui
nos amant in fide. Gratia
Dei cum omnibus
vobis. AMEN.

Argumentum in epiſtolam Pauli ad Philemonem.

PHILEMONI familiares literas facit pro Oneſimo ſeruo eius: ſcribens ei ab vrbe Roma de carce-
re, per ipſum Oneſimum.

Epiſtola Pauli ad Philémonem.

*S. Philémoni, cuius charitatem ac fidẽ collaudat Oneſimum ſeruum ipſius remittit, quem illi commendat, & eius culpam in ſe recipit: indi-
cans ſe cupere ipſum habere, vt ſibi miniſtret in Euangelij prædicatione.*

A PAVLVS vinctus Chriſti Ieſu,
& Timótheus frater: Philémo-
ni dilecto & adiutori noſtro, &
Appiæ ſorori chariſsimæ, & Ar
chippo commilitoni noſtro, &
eccleſiæ quæ in domo tua eſt. Gratia vobis
& pax à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu
Chriſto. Gratias ago Deo meo, ſemper me-
moriam tui faciens in orationibus meis, au-
diens charitatem tuam & fidem quam habes
in Domino Ieſu, & in omnes ſanctos: vt cõ-
municatio fidei tuæ euidens fiat in agnitio-
ne omnis boni quod eſt in vobis in Chriſto
Ieſu. Gaudium enim magnum habui & con- B
ſolationem in Charitate tua, quia viſcera
ſanctorum requieuerunt per te frater. Pro-
pter quod multam fiduciam habens in Chri
ſto Ieſu imperãdi tibi quod ad rem pertinet:
propter charitatem magis obſecro, cum ſis
talis, vt Paulus ſenex, nunc autem & vinctus
Ieſu Chriſti. Obſecro te pro meo filio quem
genui in vinculis, Oneſimo: qui tibi aliquan-

do inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi
▷.3. vtilis, quem remisi▷tibi.' Tu autem illũ 'vt'
'id est. 6. mea viscera, suscipe. quem ego volueram me-
C cum detinere, vt pro te mihi ministraret in
vinculis Euangelij: sine consilio autem tuo
nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate
bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitã
enim ideo discessit ad horam à te, vt æternũ
illum reciperes, iam non vt seruum, sed pro
seruo charissimum fratrem, maximè mihi,
quãtò autem magis tibi & in carne & in Do
D mino? Si ergo habes me socium: suscipe illũ
sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi aut de-
bet; hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi
mea manu: ego reddam: vt non dicam tibi,
quòd & teipsum mihi debes. ita frater. Ego
te fruar in Domino. Refice viscera mea in
'Domino'. Confidens in obedientia tua scri- 'Christo'
psi tibi: sciens quoniam & super id quod di-
co facies. Simul autem & para mihi hospi-
tium. nam spero per orationes vestras dona-
ri me vobis. Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas & Lucas adiutores mei. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. AMEN.

Epistola Pauli Apostoli ad Hebræos.

S. Tantum veteri testamento per angelos dato nouum per Christum datum præfertur, quantum Christus angelis dignior est, quos origine, dominio, potentia, & honore antecellit.

CAP. I.

A MVLTIPHARIAM multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis: nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & se-
Sapi.7.d. cula. qui cum sit splendor gloriæ, &‖figura
substantiæ eius, portansq; omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens,
sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: tantò melior angelis effectus, quantò differen-
B tius præ illis nomẽ hæreditauit. Cui enim di-
Psalm.2.b. xit aliquãdo angelorum, ‖Filius meus es tu,
2.Reg.7.b ego hodie genui te? Et rursum, ‖Ego ero illi
in patrem: & ipse erit mihi in filium? Et cum
iterum introducit primogenitum in orbem
Psal.96.c. terræ dicit, ‖Et adorent eum omnes angeli
Psa.103.a. Dei. Et ad angelos quidem dicit, ‖Qui facit
angelos suos spiritus: & ministros suos, flam-
C mam ignis. Ad filium autem, ‖Thronus tuus
Psal.44.b Deus in seculũ seculi: virga æquitatis, virga
regni tui. Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus
oleo exultationis præ participibus tuis. Et,
Psal.101.d ‖Tu in principio Domine terram fundasti:
D & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis: & omnes vt
vestimentum veterascent. Et velut amictum
'inuolues.1 'mutabis' eos, & mutabuntur: tu autem idem
ipse es, & anni tui non deficient. Ad quem au-
Psal.109.a tem angelorum dixit aliquando, ‖Sede à de-
1.Cor.15.d xtris meis, quoadusq; ponam inimicos tuos
scabellum pedũ tuorum? Nónne omnes, sunt
administratorij spiritus: in ministeriũ missi
propter eos qui hæreditatem 'capiẽt' salutis? 'capiunt'

S. Quum angelicorum præceptorum trãsgressio dignam acceperit vltionem, multo magis ea sequetur transgressores præceptorum Christi: qui per susceptam humanitatem & crucem minoratus est ab angelis, & ex eo factus author salutis in ipsum credentium.

CAP. II.

PRopterea abundantius oportet obser- A
uare nos ea quæ audiuimus: ne fortè
pereffluamus. Si enim qui per angelos
dictus est sermo, factus est firmus, & omnis
præuaricatio & inobedientia accepit iustam
mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem: quæ
cum initium accepisset enarrari per Dominum: ab eis qui audierunt, in nos confirmata
est, cõtestante Deo signis & portentis, & va-
rijs virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. Non e-
nim angelis subiecit ▷Deus' orbem terræ fu- ▷.1.
turum de quo loquimur. Testatus est autẽ in B
quodam loco quis dicens, ‖Quid est homo Psal.8.c.
quòd memor es eius: aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eũ paulominus
ab angelis: gloria & honore coronasti eũ, &
constituisti eum super opera manuum tuarum. ‖Omnia subiecisti sub pedibus eius. In 1.Cor.15.d
eo enim quòd omnia ei subiecit: nihil dimi- Mat.28.d.
sit non subiectum ei. Nunc autem necdum
videmus omnia subiecta ei. ‖Eum autem qui Philip.2.b.
modico quàm angeli, minoratus est, vide- C
mus Iesum propter passionem mortis, gloria
& honore coronatum: vt gratia Dei, pro om
nibus gustaret mortem. Dicebat enim eum
propter quem omnia, & per quem omnia,
qui multos filios in gloriam adduxerat, au-
thorem salutis eorum, per 'passionem' 'con- 'passiões.6
summare'. qui enim sanctificat & qui sancti- 'cõsummári
ficantur:

ficantur:ex vno omnes. Propter quam cau-
sam non confunditur fratres eos vocare:di-
Psalm.21.c cens,Nuntiabo nomen tuum fratribus meis:
Psalm.17.a in medio ecclesiæ laudabo te.Et iterum,‖E-
Isaiæ.8.d. go ero fidens in eum. Et iterum,‖Ecce ego
D & pueri mei:quos dedit mihi Deus.Quia er-
go pueri communicauerunt carni & sangui
Osee.13.d. ni:& ipse similiter participauit eisdē.‖vt per
1.Cor.15.g mortē destrueret eū qui habebat mortis im-
perium,id est diabolū:& liberaret eos qui ti-
more mortis per totam vitam obnoxij erant
seruituti. Nūsquam enim angelos apprehen-
dit:sed semen Abrahæ apprehendit. Vnde de-
buit per omnia fratribus similari: vt miseri-
cors fieret & fidelis pōtifex ad Deū,vt repro
pitiaret delicta populi. In eo enim in quo
passus est ipse & tentatus: potens est & eis
qui tentantur auxiliari.

S. Longè excellentior est Christus, vtpote filius quàm Moyses, qui famulus fidelis erat in domo Dei: curandum igitur vt huic in omnibus optemperemus, ne in modū incredulorum Iudæorum ab eius requie repellamur.

CAP. III.

A VNde fratres sancti, vocationis cœle-
stis participes, consyderate Apostolum & pontificem confessionis no-
Christū.6. stræ Iesum:qui fidelis est ei qui fecit illū,si-
Num.12.b cut &‖Moyses in omni domo eius.Amplio-
ris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est ha
bitus,quantò ampliorem honorem habet do
mus qui fabricauit illam. Omnis namq; do-
mus fabricatur ab aliquo. qui autem omnia
creauit, Deus est. Et Moyses quidem fidelis
erat in tota domo eius tanquam famulus, in
testimonium eorum quæ dicēda erant: Chri
stus verò tanquam filius in domo sua: quæ
domus sumus nos, si fiduciam & gloriā spei
B vsq; ad finem,firmam retineamus. Qua pro-
Psal.94.c pter sicut dicit spiritus sanctus,‖Hodie si vo
cem eius audieritis,nolite obdurare corda ve
stra sicut in exacerbatione secundum diem
tentationis in deserto,Vbi tētauerunt me pa
tres vestri: probauerunt & viderunt opera
mea quadraginta annis.Propter quod infen-
sus fui generationi huic: & dixi, Semper er-
C rant corde. Ipsi autem nō cognouerunt vias
meas.quibus iuraui in ira mea.Si introibunt
in requiem meam. Videte fratres, ne fortè
sit in aliquo vestrum cor malum, incredulita-
tis,discedēdi à Deo viuo: sed adhortamini
vosmetipsos per singulos dies, donec hodie
cognominatur,vt nō obduretur quis ex vo-
bis fallacia peccati. Participes enim Christi
effecti sumus:si tamen initium substantiæ e-
D ius vsque ad finem firmum retineamus. Dū
dicitur,Hodie si vocem eius audieritis,noli-
te obdurare corda vestra quemadmodum in
illa exacerbatione. Quidam enim audientes,
exacerbauerunt: sed non vniuersi qui profe-
cti sunt ex Aegypto per Moysen. Quibus au-
tem infensus est quadraginta annis? Nónne
illis qui peccauerunt,‖quorū cadauera pro- Num.14.f
strata sunt in deserto? Quibus autem iurauit
non introire in requiem ipsius: nisi illis qui
increduli fuerunt? Et videmus quia nō po-
tuerunt introire*propter incredulitatem. *in requiem ipsius

S. Quandoquidem Iudæi ob incredulitatem nō introierunt in promissam requiem, & reliquū est vt alij ingrediantur, curandū est ne ea frustremur, sed credentes, in ipsam admittamur. De viuo & efficaci Dei verbo quod omnia conspicit, deq; eius infirmitate vt nostris compateretur infirmitatibus.

CAP. IIII.

TImeamus ergo ne fortè relicta polli- A
citatione introeundi in requiem e-
ius,existimetur aliquis ex vobis deesse. Etenim & nobis nuntiatum est,quemad-
modum & illis. sed non profuit illis sermo
auditus, non admistus fidæi ex ijs quæ audie
runt. Ingrediemur enim in requiem qui cre-
didimus:quemadmodum dixit,‖Sicut iura- Psal.94.d
ui in ira mea, si introibunt in requiem meā:
& quidem operibus ab institutione mundi
perfectis. Dixit enim quodam loco de die se- B
ptima sic,‖Et requieuit Deus die septima ab Gene.2.a.
omnibus operibus suis. Et in isto rursum, Si
introibūt in requiem meam. Quoniam ergo
supereſt introire quosdā in illā, & ij quibus
prioribus annuntiatum est non introierunt
propter incredulitatem:iterum terminat diē
quendam,Hodie,in Dauid dicendo,post tā-
tum temporis, sicut supradictum est,‖Hodie Supr.3.b.
si vocem eius audieritis: nolite obdurare cor
da vestra.Nam si eis Iesus requiem præstitis-
set: nūquam de alia loqueretur post hac die.
Itaq; relinquitur sabbathismus populo Dei.
Qui enim ingressus est in requiem eius: etiā C
ipse requieuit ab operibus suis, sicut* à suis
Deus. Festinemus ergo ingredi in illam re- *&
quiem: vt ne in idipsum quis incidat incre-
dulitatis exemplum. Viuus est enim sermo
Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio
ancipiti: & pertingens vsque ad diuisionem
animæ ac spiritus, cōpagum quoque ac me-
dullarum, & discretor cogitationū & inten-
tionum cordis.‖Et non est vlla creatura in- Eccle.15.d
uisibilis in conspectu eius. omnia autem nu- Psal.33.c.
da & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis
sermo. Habentes ergo pontificem magnum
qui penetrauit cœlos Iesum filium Dei: te-
neamus*confessionem. Non enim habemus *spei nostræ
pōtificem qui non possit cōpati infirmitati-
bus nostris: tentatū aūt per omnia pro simi-

litudine absq; peccato. Adeamus ergo cum
*eius fiducia ad thronum gratiæ *vt misericordiam
consequamur, & gratiam inueniamus in au-
xilio opportuno.

S. *Christus debito ordine factus noster pontifex, precesq; patri offerens, exauditus est: & discens ex ijs quæ passus est & obedientiam, factus est obtemperantibus causa salutis æternæ: sed reconditorum de ipso mysteriorum capaces non erant ij ad quos hîc scribebat Apostolus.*

CAP. V.

A OMnis nanque pōtifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constitui tur in ijs quæ sunt ad Deum: vt offe rat dona & sacrificia pro peccatis. qui cōdolere possit ijs qui ignorant & errāt: quoniam & ipse circundatus est infirmitate. & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita e-
3. Par. 3. b. tiā pro semetipso offerre pro peccatis. ‖ Nec quisquam sumit sibi honorem: sed qui voca-
B tur à Deo, tanquam Aaron. Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt pontifex fie-
Psalm. 2. b. ret: sed qui locutus est ad eum, ‖ Filius meus es tu: ego hodie genui te. Quemadmodum &
Ps. 109. b in alio loco dicit, ‖ Tu es sacerdos in æternū, secundū ordinē Melchi-sēdec. Qui in diebus carnis suæ, præces, supplicationesq; ad eum qui posit illum saluum facere à morte cum
*Ps. 10. clamore valido & lachrymis offerēs, *exaudi
C tus est pro sua reuerentia, Et quidem cum es
*Dei set filius, *didicit ex ijs quæ passus est obedientiam: & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ, appellatus à Deo pontifex iuxta ordinem Melchi-sēdec. De quo nobis grandis sermo
*ininterpre tabilis. 7. &*interpretabilis* ad dicendum: quoniam im
D becilles facti estis ad audiendum. Etenim cū deberetis magistri esse propter tempus: rursum indigetis vt vos doceamini quæ sint ele menta exordij sermonum Dei: & facti estis quibus lacte opus sit non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ: paruulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus: eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

S. *Non intendit de primis fidei initijs tractare, quandoquidē rebaptizari nequeunt qui post susceptum baptismum rursum in peccata relabuntur, imo timēda illis est æterna maledictio: consolando autem Hebræos hortatur vt Abrahæ longanimitatem imitantes, reddant se participes eorū quæ iureiurando promisit illi Deus.* CAP. VI.

A QVapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionē feramur, nō rursum iacientes fundamentum pœnitētiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, im positionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. Et hoc faciemus, si quidē permiserit Deus. ‖ Impossibi Matt. 12. d. 2. Pet. 2. d.
le enim est eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt ni hilominus bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt: rursus renouari ad pœnitentiam rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui haben- B
tes. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur: accipit benedictionem à Deo. proferens autem spinas ac tribulos reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora & viciniora saluti: tametsi ita loquimur. Nō enim iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis & ministratis. Cupimus autem vnumquenque ve- C
strum eandem ostentare solicitudinem, ad expletionem spei vsque in finem: vt non segnes efficiamini, verùm imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promissiones. Abrahæ nanque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret ma
iorem, iurauit per semetipsum, dicens, ‖ Nisi Gene. 22. c
benedicens benedicā te, & multiplicās multiplicabo te. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. Homines enim per maiorem sui iurant: & omnis controuersiæ eorum finis, ad confirmationem, est iuramētum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilij sui: interposuit iusiurandum. vt D
per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancorā habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem vsq; ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis introijt Iesus, secundum ordinem Melchi-sēdec pontifex factus in æternum.

S. *Quum Melchi-sēdec sacerdotium, ex decimarum acceptione & benedictione Leuiticum excelleret, Christi sacerdotium necessitate quadam secundum ordinem Melchi-sēdec in perpetuum institutum, ac iuramento firmatum, præcellit Leuiticum, & ipsum vnà cum lege euacuat.* CAP. VII.

HIc enim Melchi-sēdec, rex Salem, sa- A
cerdos Dei summi, qui obuiauit A- Gen. 14. d.
brahæ regresso à cæde regum, & bene dixit ei: cui & decimus omnium diuisit Abraham. primùm quidē qui interpretatur rex

iustitiæ

iustitiæ:deinde autem & rex Salem,quod est rex pacis,sine patre,sine matre,sine genealogia,neq; initium dierum neq; finem vitæ habens,assimilatus autẽ filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.Intuemini autem quantus sit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filijs Leui
Deut.18.a. Iosue.14.a sacerdotium accipientes,‖mandatum habent decimas sumere à populo secũdum legem,id est à fratribus suis: quanquam & ipsi exie-
B rint de lumbis Abrahæ.Cuius autem generatio non annumeratur in eis,decimas sumpsit ab Abraham, & hunc qui habebat repromissiones benedixit. Sine vlla autem contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur.Et hîc quidem, decimas moriẽtes homines accipiunt: ibi autem contestatur quia vi
"accipit.1. uit.Et(vt ita dictum sit per Abraham, & Leui qui decimas"accepit'decimatus est.adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchi-sedec, Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchi-sedec,
C alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio,necesse est vt & legis translatio fiat.In quo enim hæc dicuntur de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit. Manifestũ est
"sacerdotio. 1. enim quòd ex Iuda ortus sit Dominus no-ster:in qua tribu nihil de "sacerdotibus'Moy ses locutus est. Et amplius adhuc manifestũ est: si secũdum similitudinem Melchi-sedec exurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundũ virtutem vitæ insolubilis.Contestatur enim
Psal.109.c ‖Quoniam tu es sacerdos in æternum,secundum ordinem Melchi-sedec. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati: propter infirmitatem eius & inutilitatem. nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio vero melioris spei,per quam proximamus ad Deum.Et quantũ est non sine iureiurando (alij quidẽ,sine iureiurando sacerdotes facti sunt: hic autem cum iureiurando per eum qui di-
Ps.109.b xit ad illum,‖Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum) in tantum melioris testamenti sponsor factus
D est Iesus.Et alij quidem plures facti sunt sacerdotes,idcirco quod morte prohiberentur permanere:hic autem eo quod maneat in æternũ, sempiternum habet sacerdotiũ. Vnde
"accedẽtes.8 & saluare in perpetuum potest "accedens'per semetipsum ad Deum: semper viuens ad in-
"eis.7. terpellãdum pro "nobis.' Talis enim decebat vt nobis esset pontifex,sanctus,innocens,impollutus,segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus.qui non habet necessitatem quotidie(quemadmodum sacerdotes)‖prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. hoc enim fecit semel, se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habẽtes: sermo autem iurisiurãdi qui post legẽ est, Filium in æternũ perfectũ. Leuit.16.a

S. Excellentius est Christi sacerdotium Leuiticо,quum ipse in dextera Patris sedeat in cœlis, & maiorum sacramentorum minister fuerit quam sacerdotes veteris legis: ostendit etiã noui testamenti necessitatem ex imperfectione veteris, & ex promissione Dei per Ieremiã.

CAP. VIII.

CApitulum autem super ea quæ dicun- A
tur, Talem habemus pontificem,qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis: sanctorum minister,& tabernaculi veri,quod fixit "Dominus', & non ho- "Deus
mo. Omnis enim pontifex, ad offerendum munera & hostias constituitur vnde necesse est & hũc habere aliquid quod offerat: si ergo esset super terram, nec esset sacerdos: cum essent qui offerrent secundum legẽ munera,qui exemplari & vmbræ deseruiunt cœlestium.Sicut responsum est Moysi, cum cõ
Exo.25.d. Actuũ.7.f. summaret tabernaculum,‖Vide(inquit) omnia facito secundum exemplar quod tibi o-B
stensum est in monte. Nunc autem melius sortitus est ministerium quanto & melioris testamenti mediator est,quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset:non vtiq; secundi locus
Ierem.23.c inquireretur. Vituperans enim eos dicit,‖Ecce dies venient,Dicit Dominus: & consummabo super domum Israel & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamẽtum quod feci patribus eorum in die C
qua apprehendi manum eorum vt educerem illos de Terra-Aegypti. quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo: & ego neglexi eos,dicit Dominus. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos,dicit Dominus: Dando leges meas in mentem eorum,& in corde eorum superscribam eas:& ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. & non docebit vnusquisque proximum suum,& vnusquisq; fratrem
D suum,dicens,Cognosce Dominum: quoniã omnes scient me à minore vsque ad maiorẽ eorum. quia propitius ero iniquitatibus eorum:& peccatorum eorum iam non memorabor.Dicendo autem nouũ:veterauit prius. Quod autem antiquatur & senescit: prope interitum est.

S. Ex his quæ in veteri erãt testamẽto & imperfectione illarũ hostiarum,ostendit noui perfectionem, in quo Christus pontifex & hostia, semel oblata emundat conscientiam à peccatis:

quem ad testamenti sui confirmationem mori fuit necesse. CAP. IX.

A HAbuit quidem & prius, iustificationes culturæ,& sanctum seculare. Tabernaculum enim factũ est primum, in quo erant,candelabra,& mensa, & propositio panum, quæ dicitur Sancta. Post velamentum autem secundum, tabernaculum quod dicitur Sancta sanctorum: aureum habẽs thuribulum,& arcam testamenti circuntectam ex omni parte auro,in qua vrna aurea habens manna,& virga Aaron quæ fronduerat,‖& tabulæ testamenti.superque eam erãt Cherũbim gloriæ obumbrantia propitiatorium.de quibus non est modò dicendum per singula.His verò ita cõpositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. in secundo autem, ‖semel in anno solus pontifex: non sine sanguine quem 'offert' pro sua & populi ignorantia:hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorũ viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.quæ parabola est temporis instantis: iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem,solummodo in cibis,& in potibus, & varijs baptismatibus, & iustitijs carnis vsq; ad tẽpus correctionis impositis. Christus autem assistens pontifex futurorũ bonorum,per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est nõ huius creationis: neq; per sanguinem hircorum 'aut' vitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in Sancta, æterna redemptione inuẽta. ‖Si enim sanguis hircorum & taurorum & cinis vitulæ aspersus,inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: ‖quãtò magis sanguis Christi qui per Spiritum sanctũ semetipsum‖obtulit immaculatum Deo, 'emundauit' conscientiam 'nostram' ab operibus mortuis,ad seruiendum Deo viuenti? Et ideò noui testamenti mediator est, vt morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationum quæ erant sub priori testamento,repromissionem accipiãt qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. ‖Vbi enim testamentum est:mors necesse est intercedat testatoris. Testamẽtum enim, in mortuis confirmatũ est: alioquin nondum valet,dum viuit qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est, lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo: accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyssopo, ipsum quoque librum & omnem populum aspersit, dicens,‖Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus. Etiam tabernaculum & omnia vasa ministerij, sanguine similiter asperfit. Et omnia penè in sanguine secundũ legem mundantur: & sine sanguinis effusione nõ fit remissio. Necesse est ergo exẽplaria F quidem cœlestium, his mundari: ipsa autem cœlestia,melioribus hostijs quàm istis. Non enim in manufacta Sancta Iesus introiuit, exemplaria verorum:sed in ipsum cœlum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno:alioquin oportebat eum G frequenter pati ab origine mundi: nunc autem semel "in cõsummatione' seculorum,ad 'destitutionem' peccati,per hostiam suam apparuit:Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori,post hoc autem iudiciũ ‖sic & Christus semel oblatus est ad multorũ exhaurienda peccata. secundò sine peccato apparebit expectantibus se, in salutem.

S. Propter imperfectionem hostiarum veteris testamenti necessarium fuit nouum induci, cuius vnica hostia auferrentur vniuersa peccata: cui nisi fide,spe,charitate ac bonis operibus adhæserimus, acerbius puniemur quàm veteris testamenti transgressores: laudati interim Hebræos quod & multa passi sint,& patientibus assiterint. CAP. X.

VMbram enim habens lex,futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum:per singulos annos eisdem ipsis hostijs quas offerunt indesinẽter, nunquam potest accedentes perfectos facere: alioquin cessassent offerri,ideò quòd nullam haberent vltrà conscientiam peccati, cultores semel mundati. sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. impossibile enim est,sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mũdum dicit, ‖Hostiam & oblationem noluisti:corpus autem aptasti mihi,holocautomata: & pro peccato, non tibi placuerunt, Tunc dixi, Ecce B venio:‖in capite libri scriptum est de me: Vt faciam Deus voluntatem tuam. Superius dicens, Quia hostias, & oblationes, & holocautomata, & pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio vt faciam Deus voluntatem tuam: aufert primum, vt sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel. Et omnis quidẽ sacerdos præsto est quotidie ministrans,& easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autẽ vnam pro peccatis offerens hostiã,in sempiternum sedet in de- C xtera Dei,de cætero expectans,‖donec ponãtur inimici eius scabellũ pedum eius. Vna enim

Exod. 26. a. 36. a.
3. Reg. 8. b
2. Par. 5. b.
Exod. 25. b
Exo. 30. b.
Leuit. 16. a
"offerret
*&. 6.
Leuit. 16. c
1. Petr. 1. d.
2. Ioan. 1. d.
Apoc. 1. b.
Leuit. 16. c
1. Petr. 3. c.
Rom. 5. b.
"emũdabit. 7
"vestram. 7.
Galat. 3. b.
Exo. 24. c.
"in cõsummationem. 2.
"destructionem. 5.
Rom. 5. b.
1. Petr. 3. c.
Leuit. 16. c
Psal. 39. b.
Psalm. 1.
Psa. 109. 2.
1. Co. 15. d

nim oblatione, consummauit in sempiternũ sanctificatos. Conteſtatur aũt nos & Spiritus sanctus. Poſtquàm enim dixit, ‖Hoc autem teſtamẽtum quod teſtabor ad illos poſt dies illos, dicit Dominus, "Dádo' leges meas in cordibus eorum, & in mẽtibus eorum ſuperſcribam eas: & peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remiſsio: iam non eſt oblatio pro peccato. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu ſanctorũ in ſanguine Chriſti: quam initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamen, id eſt, carnem ſuam, & ſacerdotem magnum ſuper domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aſperſi corda à conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda, teneamus ſpei noſtræ confeſsionẽ indeclinabilem (fidelis enim eſt qui repromiſit,) & conſyderemus inuicem in prouocationem charitatis & bonorum operum: non deſerentes collectionẽ noſtram, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdam, ſed conſolantes, & tantò magis quantò videritis appropinquãtem diem. ‖Voluntariè enim peccãtibus nobis poſt acceptam notitiã veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, terribilis aũt quædã expectatio iudicij & ignis æmulatio, quæ cõſumptura eſt aduerſarios. Irritã quis faciens legẽ Moyſi: ſine vlla miſeratione, ‖duobus vel tribus teſtibus moritur. quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia qui filium Dei cõculcauerit, & ſanguinẽ teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, ‖Mihi "vindictam:' ego retribuã. Et iterum, ▷Quia' ‖Iudicabit Dominus populum ſuum. Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis. Rememoramini autẽ priſtinos dies: in quibus illuminati, magnum certamen ſuſtinuiſtis paſsionum. & in altero quidem opprobrijs & tribulationibus ſpectaculum facti: in altero autem ſocij taliter conuerſantium effecti. Nam & vinctis compaſsi eſtis: & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam. Nolite itaque amittere cõfidentiam veſtram: quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis neceſsaria eſt: vt voluntatem Dei facientes, reportetis promiſsionẽ. ‖Adhuc enim modicùm aliquãtulumq;, qui vẽturus eſt veniet, & non tardabit. iuſtus autem meus, ex fide "viuit'. quòd ſi ſubtraxerit ſe: non placebit animæ meæ. Nos autem nõ ſumus ſubtractionis ▷filij' in perditionem: ſed fidei in acquiſitionem animæ.

Ieremi.1.f. Supra. 8.e — *"Dabo.* — D — E — Supra. 6.a — Deut.17.b Matt.18.b Iohan. 8.c 2.Cor.13.a — F — Deut. 22.e — *"vindicta.* 1 ▷5. Rom. 12.d — G — Abacu. 2.a Roma.1.b. Galat.3.b. 2.Pet.3.d. — *"vinet.1.* — ▷6.

S. Fidem magnificè commendat ex actis patrũ, à mundi exordio vſque ad Dauid at prophetas: & in vniuerſum quanta patrarint ac paſſi ſint per fidem: nec tamen plenam adhuc acceperunt retributionem.

CAP. XI.

EST autem fides, ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim teſtimonium conſecuti ſunt ſenes. Fide, ‖intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei: vt ex inuiſibilibus viſibilia fierẽt. Fide, ‖plurimã hoſtiam Abel quàm Cain, obtulit Deo: ‖per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhibẽte muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide, ‖Henoch, tranſlatus eſt ne videret mortem, & non inueniebatur: quia tranſtulit illum Deus. ante tranſlationem enim, teſtimonium habuit placuiſſe Deo. Sine fide autem impoſsibile eſt placere ▷Deo. 'Credere enim oportet accedentem ad Deum quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. Fide, ‖Noe reſponſo accepto de ijs quæ adhuc non videbantur: metuens, aptauit arcã in ſalutẽ domus ſuæ, per quam damnauit mundum: & iuſtitiæ quæ per fidẽ eſt, hæres eſt inſtitutus. Fide, ‖qui vocatur Abrahã obediuit in locum exire quem acceperurus erat in hæreditatem: & exijt, neſciens quò iret. Fide, demoratus eſt in Terra-repromiſsionis tanquã in aliena, in caſulis habitãdo cum Iſaac & Iacob cohæredibus repromiſſionis eiuſdẽ. Expectabat enim fundamenta habentẽ ciuitatem: cuius artifex & conditor, Deus. Fide, ‖& ipſa Sara ſterilis virtutem in conceptione ſeminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit eſſe eum qui repromiſerat. ‖Propter quod & ab vno orti ſunt (& hoc emortuo) tanquã ſydera cœli in multitudine, & ſicut arena quæ eſt ad oram maris, innumerabilis. Iuxta fidẽ defuncti ſunt omnes iſti, nõ acceptis repromiſsionibus: ſed à longè eas aſpicientes & ſalutantes, & cõfitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terrã. Qui enim hæc dicunt: ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſi quidẽ ipſius meminiſſent de qua exierunt: habebãt itaque tempus reuertendi. nunc autem meliorem appetunt, id eſt cœleſtem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum. paratuit enim illis ciuitatem. Fide, ‖obtulit Abraham Iſaac, cùm tentaretur: & vnigenitum offerebat "qui' ſuſceperat repromiſsiones. (ad quem dictum eſt, ‖ Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen.) arbitrãs quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus. vnde eum & in parabolam accepit. Fide, ‖& de futuris benedixit Iſaac, Iacob, & Eſau. Fide, ‖Iacob moriens, ſingulos filiorum Ioſeph benedixit: ‖& adora-

A — Gene.1.a. — Gene.4.a. — Matt.23.d. — Gene.5.c. Eccl. 44.c — ▷3. — B — Gene.6.c. Eccl.44.c — Gene.12.a — C — Gen.18.a. — Gene.17.c. — Gene.22.a. Eccl. 44.d — *"in quo* Gene.21.b Roma.9.b — Ge.27.d.f — Gen.48.c. Gen.47.g

Gen.50.d adorauit, fastigium virgæ eius. Fide, ‖Ioseph moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est: & de ossibus suis mandauit. Fide, ‖Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis: eo quòd vidissent elegantem infantem, & non timuerunt ‖regis edictum. Fide, ‖Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis: magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans, thesauro Aegyptiorum, improperium Christi. aspiciebat enim in remuneration em. Fide, reliquit Aegyptum: non veritus animositatem regis. inuisibilem enim tanquam videns sustinuit. Fide, ‖celebrauit Pascha, & sanguinis effusionem: ne qui vastabat primitiua, tangeret eos. Fide, ‖transierunt Mare-rubrum tanquam per aridam terram quod experti Aegyptij, deuorati sunt. Fide, ‖muri Iericho corruerunt, circuitu dierũ septem. Fide, ‖Rahab meretrix nõ perijt cum incredulis: ‖excipiés exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Iepthe, Dauid, Samúel, & Prophetis: qui per fidẽ, deuicerunt regna, operati sunt iustitiam adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, "effugauerunt 'aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum. acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. alij autem distenti sunt, non suscipientes redemptionẽ, vt meliorem inuenirent resurrectionem, Alij verò ludibria & verba experti, insuper & vincula & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt, circuierunt in melótis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus. in solitudinibus errantes, in montibus & speluncis, & in cauernis terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromisionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis consummarentur.

Exod.2.a. Exod.1.c. Exod.2.b. Exo.12.d. Exo.14.c. Iosue.5.c. Iosue.6.d Iosue.2.a. "effugerunt 4.

S. Priscorum imò Christi exemplo inducit ad tolerandas viriliter afflictiones, reuocans à peccatis: & ex noui testamenti super vetus excellentia deterret ab inobediẽtia, ne maiora quã Iudæi pati cogamur supplicia.

CAP. XII.

A Deoque & nos tantam habentes imposi tam nubẽ testium: deponẽtes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ▷ad' propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucẽ, confusione cõtemptq; in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum cõtradictionem: vt ne fatigemini, animis vestris deficientes. Nondum ▷enim' vsque ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnãtes: & obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filijs loquitur, dicens, ‖Fili mi, noli negligere disciplinam Domini: neque fatigêris dum ab eo arguêris. Quẽ enim diligit Dominus, castigat: flagellat aũt omnem filium quem recipit. In disciplina perseuerate. Tanquam filijs, vobis offert se Deus. quis enim filius, quẽ non corripit pater? Quòd si extra disciplinã estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri, & non filij estis. Deinde patres quidem carnis nostræ, eruditores habuimus, & reuerebamur eos. num multò magis obtemperabimus Patri spirituũ, & viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem. suam erudiebant nos: hic autem ad id quod vtile est in recipiendo sanctificationem eius. Omnis aũt disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autẽ fructum pacatissimum exercitatis per eam, "reddet' iustitiæ. Propter quod remissas manus & soluta genua erigite: & gressus rectos facite pedibus vestris: vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur. ‖Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit Deum. contemplantes nequis desit gratiæ Dei: nequa radix amaritudinis sursum germinãs impediat, & per illam inquinentur multi. Nequis fornicator aut prophanus ‖vt Esau: qui propter vnam escam vendidit primitiua sua scitote enim quoniam & ‖postea cupiens. hæreditare benedictionem, reprobatus est: non enim inuênit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam. ‖Non enim accessistis ad tractabilem montem & "accessibilem 'ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem verborum, quam qui audierunt, excusauerunt se, ne eis fieret verbum. (Non enim portabant quod dicebatur, ‖Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur, Moyses dixit, Exterritus sum & tremebundus) sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cœlestem, & multorum millium angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem omnium Deum, & "spiritus' iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionẽ melius loquentem quàm Abel. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effuge-

Roma.6.a Colos.3.b Ephe.4.e. ▷7. 1.Pet.2.a. 4.a.

Proue.3.b Apoca.3.d Rom.12.d Gene.25.d Gene.26.f Exo.19.b. 20.c. "accessibilem.4. Exo.19.c. "spiritum. "spirituũ.5

effugerunt, recusantes eum qui super terram
G loquebatur: multò magis nos, qui de cœlis lo
quentem nobis, auertimus. cuius vox mouet
terram tunc: nunc autem repromittit, dicēs,
Aggæ. 2.b ‖Adhuc semel: & ego mouebo nō solùm ter-
ram, sed & cœlum. Quòd autem adhuc semel
dicit: declarat mobilium translationem tan-
quam factorum, vt maneant ea quæ sunt im
mobilia. Itaque regnum immobile suscipien
tes, habemus gratiam: per quam seruiamus
placentes Deo, cum metu & reuerentia. ‖E-
Deut. 4.d. tenim Deus noster, ignis consumens est.

S. Ad varias hortatur virtutes, iubens cauere ab extranea doctrina, ac memoriam refricās altaris & hostiarum veteris nouique testamē ti, & subinde monens vt præpositis obtempe-rent, orat vt pro se præcentur, idem vicissim pro illis agens, additis mutuis salutationibus.

CAP. XIII.

A ▷1. Rom. 12.c. 1. Petr. 4.c Gene. 19 a *alias 1.*
CHaritas fraternitatis maneat ▷in vo-
bis.' ‖Et hospitalitatem nolite obliui
ci. per hāc enim "placuerunt' quidam
angelis hospitio receptis. Memētote vinctō-
rum, tanquā simul vincti: & laborantiū: tan-
quam & ipsi in corpore morantes. Honora-
bile cōnubium in omnibus, & thorus imma-
culatus. fornicatores enim & adulteros iudi-
cabit Deus. sint mores sine auaritia: conten-
Iosue. 1. a. ti præsentibus. ipse enim dixit, ‖Non te dese-
ram, neq; derelinquam. ita vt cōfidenter di-
Psal. 117.a. camus, ‖Dominus mihi adiutor: non timebo
quid faciat mihi homo. Mementote præpo-
sitorum vestrorū, qui vobis locuti sunt ver-
B bum Dei: quorum intuentes exitum conuer
sationis, imitamini fidem. Iesus Christus he-
ri & hodie: ipse & in secula. Doctrinis varijs
& peregrinis nolite abduci. Optimum est e-
nim, gratia stabiliri cor, non escis quæ non
profuerunt ambulantibus in eis. Habemus
altare: de quo edere non habent potestatem
qui tabernaculo deseruiunt. ‖Quorum e- Leuit. 16.g
nim animalium infertur sanguis pro pecca-
to in sancta per pontificem, horum corpora
cremantur extra castra. Propter quod & Ie-
sus, vt sanctificaret per suum sanguinem po-
pulum, extra portam passus est. Exeamus igi C
tur ad eum extra castra: improperiū eius por
tantes. ‖Non enim habemus hîc manentē ci- Mich. 2. c.
uitatem: sed futuram inquirimus. Per ipsum
ergo offeramus hostiam laudis semper Deo,
id est, fructum labiorum confitentium no-
mini eius. Beneficentiæ autem & commu-
nionis nolite obliuisci. talibus enim hostijs
promeretur Deus. Obedite præpositis vestris
& subiacete eis. Ipsi enim peruigilāt quasi ra
tionem pro animabus vestris reddituri: vt
cum gaudio hoc faciant, & nō gemētes. hoc
enim non expedit vobis. Orate pro nobis. D
confidimus enim quia bonam conscientiam
habemus: in omnibus bene volentes conuer
sari. Amplius autem deprecor vos hoc face-
re, quo celerius restituar vobis. Deus autem
pacis qui eduxit de mortuis pastorem ma-
gnum ouium in sanguine testamenti æterni,
Dominum nostrum Iesum Christum: aptet
vos in omni bono, vt faciatis eius voluntā-
tem, faciens in vobis quod placeat coram se
per Iesum Christum: cui est gloria in secula
seculorum. Amen. Rogo autem vos fratres
vt sufferatis verbum solatij. Etenim perpau-
cis scripsi vobis. Cognoscite fratrem nostrū
Timótheum dimissum: cum quo (si celerius
venerit) videbo vos. Salutate omnes præpo-
sitos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos
de Italia ▷fratres'. Gratia cum omnibus vo- ▷.8.
bis. Amen.

Hieronymus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum.

IACOBVS, qui appellatur frater Domini, cognomento Iustus, vt nonnulli existimant, Ioseph, ex alia vxore: vt autem mihi videtur, Mariæ sororis matris Domini, cuius Iohannes in libro suo meminit, filius: post passionem Domini, statim ab Apostolis Ierosolymorum episcopus ordinatus, vnam tantùm scripsit epistolam, quæ de septē catholicis est: quę & ipsa ab alio quodam sub nomine eius edita asseritur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit authoritatem. Egisippus vicinus Apostolicorum tēporum in quinto commentariorum libro de Iacóbo narrans ait, Suscepit ecclesiam Ierosolymę, post Apostolos frater Domini Iacóbus, cognomento Iustus. Multi siquidem Iacóbi vocabantur. Hic de vtero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, carnem nullā comedit, nunquā attonsus est, nec vnctus vnguento, nec vsus balneo. Huic soli licitū erat ingredi Sancta sanctorū. Siquidem vestibus laneis non vtebatur, sed lineis: solúsq; ingrediebatur templum: & fixis genibus, pro populo deprecabatur, in tantum, vt camelorum duritiem traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare lōgum est. Sed & Iosēphus in vicesimo libro Antiquitatū refert, (& Clemens in septimo ὑποτυπώσεων,) mortuo Festo, qui Iudæam regebat, missum à Nerône esse successorem eius Albinum: qui cùm necdum ad prouinciam peruenisset, Ananus, inquit, pontifex adolescens, Anani filius, de genere sacerdotali, accepta occasione ἀναρχίας, concilium congregauit, & cō pellens publicè Iacóbum vt Christum Dei filium denegaret, contradicentem lapidari iussit. qui cùm præcipitatus de pinna templi, confractis cruribus adhuc semiuiuus tendens ad cœlum manus diceret, Domine ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt: fullonis fuste, quo rudia vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus interijt. Tradit item Iosephus tantæ eum sanctitatis fuisse, & celebritatis in populo, vt propter eius necem, creditum sit subuersam esse Ierosolymam. Hic est de quo Paulus Apostolus scribit ad Galatas, Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacóbum fratrē Domini. Et Apostolorum super hoc

crebrius

crebrius Acta teſtantur. Euangelium quoque quod appellatur Secundum Hebræos,& à me nuper in Græcum. Latinumq; ſermonem trãſlatum eſt, quo & Origenes ſepè vtitur, poſt reſurrectionem Saluatoris refert, Dominus autem cùm dediſſet ſindonem ſeruo ſacerdotis iuit ad Iacobum, & apparuit ei.Iurauerat enim Iacobus ſe non comeſturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini,donec videret eum reſurgentem à mortuis. Rurſuſq; poſt paululum, Afferte, ait Dominus, menſam & panẽ. Statimq; additur, Tulit panẽ,& benedixit,ac fregit,& dedit Iacobo Iuſto,& dixit ei, Frater mi, comede panem tuum, quia reſurrexit filius hominis à dormientibus. Triginta itaq; annos Ieroſolymis rexit eccleſiam, id eſt vſq; ad ſeptimum Neronis annum, & iuxta templum vbi & præcipitatus fuerat, ſepultus eſt. Titulum vſq; ad obſidionem Titi & vltimam Hadriani notiſsimum habuit. Quidam è noſtris in Monte Oliueti eum putauerunt conditum:ſed falſa eorum opinio eſt.

Argumentum in epiſtolam catholicam Iacobi Apoſtoli.

IACOBVS Apoſtolus ſanctum inſtruit clerum de cultura cœleſtium præceptorum, & regula catholicæ obſeruantiæ, & de inuictæ patientiæ maieſtate, & de reuelatione plurimorum, & de mendacio magiſtrorum.

Epiſtola catholica Iacobi Apoſtoli.

S. Docet tentationum vtilitatem, & ſapientiam à Deo cum confidentia poſtulandam: Deus tentator non eſt, aut author peccati, ſed ab eo procedit omnis bona donatio: hortatur vt ad audiendũ veloces, ad loquendũ verò & ad irã tardi ſint:nec ſatis eſt veritatem audire niſi illa opere compleatur:ſubdit etiam quæ nam ſit vera & immaculata religio. CAP I.

A IACOBVS Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus, duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione,ſalutem.

Omne gaudium exiſtimate fratres mei,cùm in tentationes varias inciderit is: ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiã operatur.Patientia autem opus perRoma.5.a. fectũ habeat:vt ſitis perfecti & integri,in nullo deficientes. Siquis autem veſtrum indiget ſapiẽtia, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & dabitur ei. ‖Poſtulet autem in fide, nihil hæſitans. qui enim hæſitat,ſimilis eſt fluctui maris, qui à vẽto mouetur & circunfertur. nõ ergo æſtimet homo ille quòd accipiat aliquid à Domi no. Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus vijs ſuis. Glorietur autem frater humilis, in exaltatione ſua:diues autem, in humilitate ſua, ‖quoniã ſicut flos fœni tranſibit:Eccle.14.c Iſai.40.b. exortus eſt enim ſol cũ ardore, & arefecit fœnum,& flos eius decidit,& decor vultus eius deperijt :ità & diues in itineribus ſuis marceſcet‖Beatus vir qui ſuffert tentationem: quo-1.Petr.1.d. Iacob.5.c. niã cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Nemo cùm tẽtatur,dicat quoniã à Deo tentatur. Deus enim intentator malorum eſt: ipſe autem neminem tentat. Vnuſquiſq;verò tentatur,à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcentia cùm conceperit,parit peccatum.peccatum verô cum conſummatum fuerit, generat mortem. Nolite itaque errare fratres mei dilectiſsimi. Omne datum optimum, & omne donum perfectũ, deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum, apud quem nõ eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Voluntariè *genuit nos verbo veritatis,vt ſimus initium aliquod creaturæ eius. Scitis fratres mei dilectiſsimi. Sit autem omnis homo velox ad audiẽdum:tardus aũt ad loquendum, ‖& tardus ad irã. Ira Prou.17.d. enim viri iuſtitiam Dei non operatur. Propter quod abijcientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.‖Eſtote autem factores verbi,& non auditores tantum:fallentes voſmet ipſos. Quia ſiquis auditor eſt verbi, & non factor: hic comparabitur viro conſyderanti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo. conſyderauit enim ſe, & abijt, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit.Qui autem perſpexerit "in lege *"in legem perfectã.1.* perfectæ'libertatis, & permãſerit in ea,nõ auditor obliuioſus factus, ſed factor operis: hic beatus in facto ſuo erit.Siquis autem putat ſe religioſum eſſe,non refrænans linguam ſuã, ſed ſeducens cor ſuum: huius vana eſt religio.Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem,hæc eſt,viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum: & immaculatũ ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.

S. Monet ne perſonarum reſpectu moueantur: qui enim vnicum legis præceptum tranſgreditur,legis tranſgreſſor eſt: hortatur vt operibus miſericordiæ incumbant, oſtendens quòd homo per opera iuſtificetur:nam fides ſine operibus mortua eſt.

CAP. II.

A FRatres mei,nolite ‖ in perſonarum acceptione habere fidẽ Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Etenim ſi introierit in Leuit.19.c Deutr.1.c. 16.d. Prou.24.c Eccl.42,a.

in conuentum vestrum vir aureum annulum habens, in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei, Tu sede hîc benè: pauperi autem dicatis, Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum: nónne iudicatis apud vosmet ipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Audite fratres mei dilectissimi: nõne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se? Vos autem exhonorastis pauperem. Nónne diuites per potentiam opprimunt vos: & ipsi trahunt vos ad iudicia? Nónne ipsi blasphemant bonum nomen quod inuocatum est super vos? Si tamen legem perficitis regalem secundum "scripturas, 'Diliges proximum tuum sicut teipsum: bene facitis. si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti ‖à lege quasi transgressores. ‖Quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno: factus est omnium reus. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit, & Nõ occîdes. Quòd si non mœchaberis, occîdes autem: factus es transgressor legis. Sic loquimini, & sic facite sicut per legẽ libertatis incipientes iudicari. Iudicium enim sine misericordia illi qui nõ fecit misericordiam. Superexaltat aũt misericordia iudicium. Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere: opera autem non habeat? Nunquid poterit fides salua re eum? Si autem frater aut soror ‖nudi sint, & indigeant victu quotidiano: dicat autem aliquis ex vobis, illis, Ite in pace, calefacimini & saturamini: non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori: quid proderit? Sic & fides, si non habeat opera, mortua est insemetipsa. Sed dicit quis, Tu fidem habes, & ego opera habeo. ostende mihi fidem tuam sine operibus: & ego ostendam tibi ex operibus fidẽ meam. Tu credis quoniã vnus est Deus. Bene facis: & dæmones credunt, & contremiscunt. Vis aũt scire ô homo inanis, quoniam fides sine operibus "otiosa' est? Abraham pater noster nónne ex operibus iustificatus est, ‖offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides consummata est? Et suppleta est scriptura, dicẽs, ‖Credidit Abraham Deo, & reputatũ est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est, Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo: & non ex fide tantùm? Similiter autẽ & ‖Rahab meretrix, nónne ex operibus iustificata est, suscipiens nuntios, & alia via eijciens? Sicut enim corpus sine spiritu mortuũ est: ita & fides sine operibus mortua est.

S. Linguæ mala recenset, quam difficillimum est rectè gubernare, subditque differentiam inter sapientiam terrenam & cœlestem.

CAP. III.

NOlite ‖plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam maius iudicium sumitis. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus est vir. "potest' etiam fræno circũducere totum corpus. Si autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, etiam omne corpus illorum circunferimus. Et ecce, naues, cùm magnæ sint, & à ventis validis minentur: circunferuntur "▷autem' à modico gubernaculo vbi impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicùm quidem membrum est, & magna exaltat. Ecce quantus ignis quàm magnam syluam incendit? Et lingua, ignis est, vniuersitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gehenna. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentium & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana: linguam autem nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum & patrem: & in ipsa maledicimus homines qui ad similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri. Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem, & amaram aquam? Nunquid potest fratres mei, ficus vuas facere: aut vitis, ficus? Sic neque "salsa, 'dulcem potest facere aquam. Quis sapiens & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Quòd si zelum amarum habetis, & contensiones ▷sint', in cordibus vestris: nolite gloriari & mendaces esse aduersus veritatem. non est enim ista sapientia desursum descendens: sed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio: ibi inconstantia, & omne opus prauum. Quæ autem desursum est sapientia, primùm quidem pudica est: deinde pacifica, modesta, suadibilis, ▷bonis consentiens 'plena misericordia & fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione. Fructus autem iustitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem.

S. Concupiscentijs non esse obsequendum, sed diabolo resistendum & Deo appropinquandum, mutuoque dilectioni studendum, rebus incertis diuinæ prouidentiæ commissis.

CAP. IIII.

Vnde

A VNde bella & lites in vobis? Nónne hinc? ex concupiscentijs vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis: & non habetis. occiditis, & zelatis: & non potestis adipisci. litigatis & belligeratis: & non habetis, propter quod non postulatis. Petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis: vt in concupiscentijs vestris insumatis.

Gene. 6.a. 8.d.

1.Petri.5.b

‖Adulteri, *nescitis quia amicitia huis mũdi,

B inimica est Dei? Quicunque ergo voluerit amicus esse seculi huius: inimicus Dei constituitur. An putatis quia inaniter scriptura dicat, Ad inuidiam concupiscit spiritus qui habitat in *vobis? *Maiorem autem dat gratiam.

*& adultere. 1.

*nobis. 8.

Proue.3.d secundum 70.

Ephes.4.f.

Propter quod dicit, ‖Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. ‖Subditi ergo estote Deo: resistite autem diabolo, & fugiet à vobis. Appropinquate Deo: & appropin-

C quabit vobis. Emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices animo. Miseri estote, & lugete, & plorate: risus vester in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem.

1.Petr.5.

‖Humiliamini in conspectu Domini: & exaltabit vos. Nolite detrahere alterutrum fra-

▷.6. tres▷mei.' Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum: detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem: non es factor legis,

▷.11. sed iudex. Vnus est▷enim' legislator, & iudex

Roma.14.a qui potest perdere & liberare. ‖Tu autẽ quis es qui iudicas proximũ? Ecce nunc qui dicitis, Hodie aut crastino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus (qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim vita ve-

enim.1. stra? Vapor est, ad modicum, parens, & deinceps exterminabitur) pro eo vt dicatis, Si Dominus voluerit: &, Si vixerimus, faciemus hoc aut illud. Nunc autem exultatis in superbijs vestris. Omnis exultatio talis, maligna est, Scienti igitur bonum facere, & non facienti: peccatum est illi.

S. Diuitibus pauperum oppressoribus grauem comminatur vltionem, pauperes verò ad longanimitatem hortatur: iuramentum fugiendum, & infirmi à presbyteris oleo vngendi, ac peccata inuicem confitenda: quàm efficax sit iusti oratio: errantes ad veritatem sunt reducendi. CAP. V.

A AGite nunc diuites, plorate, vlulantes in miserijs vestris quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt: & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum & argentum vestrum æruginauit: & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis▷vobis iram' in nouissimis diebus. ▷.7.

Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum, in aures Domini sabbaoth introiuit. Epulati estis super terram: B & in luxurijs enutristis corda vestra in die occisionis. *Adduxistis' & occidistis iustum: & non*restitit' vobis. Patientes igitur estote fratres, vsque ad aduentum Domini. Ecce, Agricola expectat pretiosum fructum terræ: patienter ferens donec accipiat tẽporaneum & serotinum. Patientes estote & vos, & confirmate corda vestra: quoniam aduentus Domini *appropinquabit'. Nolite ingemiscere fratres in alterutrum: vt non iudicemini. Ec- C ce, iudex ante ianuam assistit. Exemplum accipite fratres *laboris & patiẽtiæ, Prophetas: qui locuti sunt in nomine Domini. Ecce bea tificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est & miserator. ‖Ante omnia autem fratres mei, nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum. Sit autem sermo vester, est, est, non, non: vt non sub iudicio decidatis. Tristatur*aliquis vestrum? oret. Aequo animo est? psallat. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, ‖ vngentes eum o- Marci.6.b leo in nomine Domini. & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus: & D si in peccatis sit, remittentur ei.

*addixistis. 5.

*resistit. 4.

*appropinquauit. 5.

*exitus mali & longanimitatis,

Matth.5.f.

*autem

Confitemini ergo alterutrum peccata vestra: & orate pro inuicẽ vt saluemini. multum enim valet deprecatio iusti assidua. ‖Elias, homo erat similis nobis passibilis & oratione oravit vt nõ plueret super terram, & nõ pluit annos tres & menses sex. Et rursum orauit: & cœlum dedit pluuiam & terra dedit fructum suum. Fratres mei, siquis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum: scire debet quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & *operit' multitudinem peccatorum.

3.Re.17.a. b. Lucæ.4.d

*operiet.3.

Hieronymus in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.

Simon Petrus filius Ionæ, prouinciæ Galilææ, vico Bethsaida, frater Andreæ Apostoli, & princeps Apostolorum, post episcopatum Antiochensis ecclesiæ, & prędicationem disperſionis eorum qui de circuncisione crediderant in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia & Bithynia, secundo Claudij anno, ad expugnandum Simônem Magum Romam pergit, ibique viginti quinque annis cathedram sacerdotalẽ tenuit, vsque ad vltimum annum Neronis, id est decimumquartum. A quo & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terrã verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignũ vt sic crucifigeretur vt Dominus suus. Scripsit

pſit duas epiſtolas, quæ catholicæ nominantur: quarum ſecunda, à pleriſque, eius eſſe negatur, propter ſtyli cum priore diſſonantiam. Sed & Euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius & interpres fuit, huius dicitur. Libri autem eius è quibus vnus actorum eius inſcribitur, alius Euãgelij, tertius prædicationis, quartus Apocalypſis, quintus iudicij, inter apocryphas ſcripturas reputantur. Sepultus Romæ in Vaticano iuxta viam triumphalem, totius vrbis veneratione celebratur.

Argumentum in epiſtolam catholicam Petri primam.

Diſcipulos Saluatoris inuicti, toto orbe diffuſos & peregrinos in hoc ſeculo monſtrat: & præteritæ vitæ pœnitere ſuadet, & in nouam vitam proficere, tota cum ſolicitudine exhortatur Simõ Petrus filius Ionæ prouinciæ Galilææ, è vico Bethſaida, frater Andreæ Apoſtoli.

Epiſtola Petri Apoſtoli prima.

S. Gratias Deo agit de vocatione ad fidem & vitam æternam, quæ tamen per multas tribulationes acquiritur, de qua Prophetæ vaticinati ſunt: hortatur eos ad vitæ mundiciem, vt qui Chriſti ſanguine redempti ſunt.

CAP. I.

A PETRVS Apoſtolus Ieſu chriſti, electis aduenis diſperſionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ, ſecundũ præſcientiam Dei patris, in ſanctificationem Spiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti. Gratia vobis & pax multiplicetur.

2. Cor. 1. a. Epheſ. 1. a. ‖Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſecundũ miſericordiam ſuam magnam regenerauit nos in ſpem viuam, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarceſsibilem, cõſeruatam in cœlis in vobis, qui in virtute Dei cuſtodimini per fidem in ſalutem, paratam reB uelare in tempore nouiſsimo. In quo *exultabitis', modicum nunc ſi oportet contriſtari in varijs tentationibus: vt probatio veſtræ fidei multo pretioſior auro (quod per ignem probatur) inueniatur in laudem & gloriam & honorẽ in *reuelatione' Ieſu Chriſti, quem cùm nõ videritis, diligitis: in quẽ nunc quoque nõ videntes ▷ creditis: 'credentes aũt exultatis lætitia inenarrabili & glorificata, reportantes finẽ fidei veſtræ, ſaluté animarũ*. De qua ſalute exquiſierunt atq; ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerũt, ſcrutãtes in quod vel quale tempus ſignificaret in eis Spiritus Chriſti: præ-nũtians eas quæ in Chriſto ſunt paſsiones, & poſteriores glorias: quibus reuelatum eſt quia non ſibimetipſis, vobis autem miniſtrabant ea quæ nunc nuntiata ſunt vobis per C eos qui euangelizauerunt vobis, Spiritu ſancto miſſo de cœlo in *quem' deſyderant angeli proſpicere. Propter quòd ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrij, *perfectè 'ſperate in eam quæ offertur vobis gratiam, in *reuelatione' Ieſu Chriſti, quaſi filij obediẽtiæ, nõ configurati prioribus ignorantiæ veſtræ deſyderijs: ſed ſecundum eum qui vocauit vos, Sanctũ, *& ipſi in omni cõuerſatione ſancti ſitis: quoniã ſcriptum eſt, ‖Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Et ſi Patrem inuocatis eum ‖qui ſine acceptione perſonarum iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus: in timore, incolatus veſtri tempore conuerſamini. Scientes quòd non corruptibilibus auro vel argẽto redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis: ‖ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem, manifeſtati autem nouiſsimis temporibus propter vos, qui per ipſum fideles eſtis in Deo qui ſuſcitauit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, vt fides veſtra & ſpes eſſet in Deo. Animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore ſimplici, ex corde inuicem diligite attentius: renati non ex ſemine corruptibili, ſed incorruptibili per verbum Dei viui & permanentis in æternum. ‖quia omnis caro vt fœnum: & omnis gloria eius tãquam flos fœni. exaruit fœnum: & flos eius decidit. Verbum autem Domini manet in æternum. hoc eſt autem verbum quod euangelizatum eſt in vobis.

*reuelationẽ

*vt

Leuit. 11. g. 19. a. 20. b. Deut. 10. d Rom. 2. b. Galat. 2. b.

1. Cori. 6. &. 7. d. Hebr. 9. d. 1. Iohan. 1. d Apoca. 1. b.

D

Iſai. 40. b. Eccle. 41. e Iaco. 1. b.

S. Excluſa omni fictione, regenerati ad Chriſtum lapidem viuum accedant credentes, qui ſunt genus electum, quum prius eſſent populus abiectus: hortatur vt tanquam peregrini ab omnibus mundanis abſtineant, ſuperioribus obtemperent, afflictionesq; ad Chriſti imitationem ferant. CAP. II.

DEponentes igitur omnem malitiã, & A omnẽ dolum, & ſimulationes, & inuidias, & omnes detractiones, ſicut modo geniti infantes, 'rationabiles', ſine dolo lac concupiſcite: vt in eo creſcatis in ſaluté. ſi ▷ tamen' guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus. Ad quem accedentes, lapidem viuum, ab ho-

Roma. 6. a. Ephe. 4. e. Coloſ. 3. b. Hebr. 12. a.

*rationabile 4.

▷. 3.

ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum: & ipsi tanquam lapides viui superædificamini, "domos spirituales' sacerdotium sanctum: offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Propter quod continet scriptura, ‖Ecce pono in Sion lapidem summum angularem electum, prætiosum. & qui crediderit in eum, non confundetur. Vobis igitur honor credentibus. non credentibus autem, ‖lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: & lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendũt verbo, nec credũt in "quo' & positi sunt. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. Qui aliquando non populus: nunc autem populus Dei. qui nõ consecuti misericordiam: nunc autem misericordiã consecuti. ‖Charissimi obsecro ▷ vos' tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desiderijs quæ militant aduersus animam, conuersationem vestram inter Gentes habentes bonam, vt in eo quod detrectãt de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos consyderantes, glorificent Deum in die visitationis. ‖Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deũ: siue regi, quasi præcellenti: siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictã malefactorũ, laudem verò bonorum: quia sic est voluntas Dei, vt bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui Dei. Omnes honorate. ‖Fraternitatem diligite. Deum timete. Regem honorificate. ‖Serui, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. ‖Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. Quæ enim est "gloria:' si peccãtes, & colaphizati suffertis? Sed si benefacientes 'patienter' sustinetis: hæc est gratia apud Deũ. In hoc enim vocati estis: quia & Christus passus est pro 'nobis, vobis' relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius. ‖qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniustè. ‖qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. cuius liuore sanati estis. Eratis enim sicut oues errantes: sed conuersi estis nunc ad pastorem & episcopatum animarum vestrarum.

S. De mutua inter coniuges conuersatione, & mulierum ornatu: hortatur ad varias virtutes, vtq; Christi exẽplo ferant aduersa: & quod per baptismum saluamur in similitudinem eorum qui in arca Noë saluabantur.

CAP. III.

SImiliter & mulieres subditæ sint viris suis: vt & siqui non credunt verbo, per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant, consyderantes in timore 'castam' conuersationem vestram. ‖Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, "qui est' in cõspectu Dei locuples. Sic enim aliquãdo & sanctæ mulieres sperantes in Deo, ornabãt se, subiectæ proprijs viris. ‖Sicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans: cuius estis filiæ, bene facientes, & non pertimentes vllam perturbationem. ‖Viri similiter, cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ: vt non impediantur orationes vestræ. "In fide' autẽ: oẽs vnanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles. ‖nõ reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario, benedicentes: quia in hoc vocati estis, vt benedictionem hæreditate possideatis. ‖Qui enim vult vitã diligere, & dies videre bonos. Coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. ‖Declinet* à malo, & faciat bonũ: inquirat pacem, & sequatur eam: Quia oculi Domini super iustos, & aures eius in præces eorum: Vultus autem Domini super faciẽtes mala. Et quis est, qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? ‖Sed & siquid patimini propter iustitiã: beati. Timorem autẽ eorum ne timueritis, "&' non conturbemini: Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe* ‖sed cũ modestia & timore, cõscientiam habentes bonam: vt in eo quod detrahunt vobis confundantur qui calumniantur vestram bonam in Christo conuersationem. Melius est enim vt bene facientes (si voluntas Dei velit) pati, quàm malè facientes. ‖quia & Christus semel pro peccatis ▷ nostris' mortuus est, iustus pro iniustis: vt nos offerret Deo, "mortificatos quidem carne viuificatos' autẽ spiritu. In quo & his qui in carcere erant "spiritu' veniens prædicauit: qui in credituli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë, cum fabricaretur arca: in qua pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquã. Quod &' vos' nunc

"domus spirituales. 3.
Isaiæ. 28. d
Rom. 9. g.
Psal. 117. d.
Matt. 21. d.
Acto. 4. b.
Isaiæ. 8. c.
"quod. 1.
Exod. 19. a
Osee. 2. d.
Roma. 9. e.
Galat. 5. c.
Rom. 13. d.
1. Pet. 2
Rom. 13. a.
Rom. 12. c.
Ephes. 6. a
Colos. 3. d.
Tit. 2. c.
2. Cor. 7. c.
"gratia
"patientes. 3
"vobis, vobis
"nobis, nobis
3.
Isaiæ. 53. c.
1. Ioan. 3. a.
Isaiæ. 53. b.
Colos. 3. e.
Ephes. 5. c.
"sanctam
1. Tim. 2. c.
"quod est. 18
Gen. 18. b.
1. Cor. 7. a.
"In fine. 3.
Prouer. 17. c
& 21. d.
Psal. 33. c.
Isaiæ. 1. c.
*autem
Matth. 5. a.
"vt
*& fide
Supra, 3. c.
Hebr. 9. d.
Roma. 5. b.
"mortificatus quidem carne, viuificatus. 4.
"spiritibus. 3
Gene. 6. b.
Matt. 24. d
Lucæ. 17. f.
"nos. 3.

nūc similis formæ saluos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed cōscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionē Iesu Christi, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hæredes effici remur: profectus in cœlum, subiectis sibi angelis & potestatibus & virtutibus.

S. Christi morte redemptos hortatur vt pergāt præterita deuitare peccata: incumbentes orationibus ac mutuæ dilectioni, semper omnia in Dei gloriam referentes, & gaudentes si propter Christum pati oporteat.

CAP. IIII.

A CHristo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini. quia qui passus est in carne, desijt à peccatis: vt iam non desyderijs hominum, sed voluntati Dei quod reliquum est in carne viuat temporis. ‖Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam, his qui ambulauerunt in luxurijs, desyderijs, vinolentijs, comessationibus, potationibus, & illicitis idolorum cultibus. "in quo" admirantur' non cōcurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes. qui reddent rationem ei, qui paratus est iudicare viuos & mortuos. Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est: vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum ▷in' Spiritu. Omnium autem finis "appropinquabit. 'Estote itaque prudentes: & vigilate in orationibus. ‖Ante omnia autem, mutuam in "vobismet ipsis' charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales inuicem sine murmuratione. ‖Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrātes: sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Siquis loquitur: quasi sermones Dei. siquis ministrat: tanquam ex virtute, quam administrat Deus. vt in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christū: cui est gloria & imperiū in secula seculorū. Amē. Charissimi, nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat: sed communicantes Christi passionibus, gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam "quod est honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui est eius Spiritus: super vos requiescet. 'Nemo autem vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Christianus: non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine. quoniam tempus est vt incipiat iudiciū à domo Dei. Si autem primum à nobis: quis finis eorum qui non credunt Dei Euāgelio? ‖Et si iustus *vix "saluabitur:' impius & peccator vbi parebunt? Itaque & hi qui patiuntur secundum voluntatem Dei: fideli creatori commendent animas suas in benefactis.

S. Seniores orat vt verbo & exemplo pascant gregem Dei, iuniores autem illis subditi sint: hortatur omnes vt sese demittant, diuinæ curæ totos se tradētes, & in sobrietate ac fide diabolo resistentes.

CAP. V.

SEniores ergo qui in vobis sunt obsecro, A consenior & testis Christi passionum, ▷qui' & eius quæ in futuro reuelāda est, ▷.1. gloriæ cōmunicator: pascite qui in vobis est gregē Dei, prouidentes non coacte, sed spontaneè secundum Deum: neq; turpis lucri gratia, sed voluntariè: neq; vt dominantes in cleris, sed "formæ facti gregi' ex animo. Etcum "forma facti gregis apparuerit princeps pastorum, percipietis im B marcescibilem gloriæ coronam. Similiter adolescentes subditi estote senioribus. ‖Omnes autem inuicem humilitatem insinuate. Rom.12.c. quia Deus ‖superbis resistit: humilibus autem Iacob.4.c. dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti C manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis: ‖omnem solicitudinem vestram pro- Matt. 6.c. Lucæ.12.c ijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de vo Psal.54.d. bis. Sobrij estote, & vigilate: quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiēs circuit, quærens quem deuoret. Cui resistite fortes D in fide: scientes eandem passionem ei quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternā suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitq;. Ipsi gloria, & imperium in secula seculorum. Amen. Per Syluanum fidelem fratrem vobis, vt arbitror, breuiter scripsi: obsecrans & contestans hanc esse veram gratiam Dei, in qua statis. Salutat vos ecclesia, quæ est in Babylone, 'cœlecta': & Marcus filius meus. Salutate "collecta inuicem in osculo sancto. Gratia vobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Amen.

Eph. 4.c.

"in quibus mirantur. 15. "peregrinātur. 3.

"appropinquauit. 8. Prou. 10.b "vosmetipsos. 3.

Roma. 12.c Hebr. 13.a. Philip. 2.b

"gloria Dei Spiritus in vobis requieſcit. 1.

Argumentum in epistolam secundam beati Petri Apostoli.

SIMON Petrus, per fidem, huic mundo sapientes mortuos esse declarat: eisdémque pietatis quanta sit magnitudo, luce ipsa clarius manifestat.

Epistola Petri Apostoli secunda.

S. Hortatur vt memores maximorum quæ à Deo acceperũt donorum, per varias scandant virtutes, vt sic introitus in regnum Domini illis ministretur: dicitq́, se breui moriturum, et suæ doctrinæ certitudinem ostendit ex Christo doctore, quem & vox Patris & propheta cõmendarunt.

CAP. I.

A "Simon.1. "SIMON' Petrus, seruus & Apostolus Iesu Christi, ijs qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidẽ in iustitia Dei nostri & Saluatoris Iesu Christi. Gratia vobis & pax adimpleatur in ▷.10. cognitione▷ Dei', & Christi Iesu Domini nostri: quomodo omnia nobis diuinæ virtu- "donata est. 7. tis suæ quæ ad vitam & pietatẽ, "donata sunt', per cognitionem eius qui vocauit nos pro- "quæ.7. pria gloria & virtute, per "quem' maxima & "quam.8. pretiosa nobis promissa donauit: vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ, fugiẽtes eius quæ in mundo est, cõcupiscentiæ corru- B ptionẽ. Vos aũt curã omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutẽ, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiã, in abstinentia autẽ patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorẽ fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc enim "si vobiscum assint,' & supe- "vobis quæ adsint.9. rent: non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Iesu Christi cognitione. Cui enim non præstò sunt hæc: cæcus est, & manu tẽtans, obliuionẽ accipiens purgationis veterum suorum delictorũ. Qua propter fratres magis satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. hæc enim facientes, non pecca- C bitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternũ regnum Domini nostri & saluatoris Iesu Christi. Propter quod incipiam vos semper commonere de his: & quidem scientes & confirmatos vos in præsenti veritate. Iustum autẽ arbitror quãdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in cõmonitione: certus quòd velox est depositio tabernaculi mei secundũ quod Ioan. 21. f. & Dominus noster Iesus Christus ‖ significa- 1. Cor. 1. c. uit mihi. Dabo autem operam & frequenter 2. a. habere vos post obitum meum, vt horũ memoriam faciatis. Non enim "indoctas' fabulas "doctas.3. secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem &, "præscientiam:' sed "præsen- speculatores facti illius magnitudinis. Accitiam.5. piens enim à Deo patre honorẽ & gloriã, vo ce delapsa ad eũ huiusce modi à magnifica gloria, ‖Hic est filius meus dilectus in quo mihi Matt.17.2. cõplacui, ipsum audite. Et hanc vocẽ nos au D diuimus de cœlo allatam, cùm essemus cum ipso in mõte sancto. Et habemus firmiorem propheticũ sermonẽ: cui benefacitis attendẽtes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris, ‖hoc primũ intelligentes quòd 2. Tim. 3. d omnis prophetia scripturæ propria interpretatione nõ fit. Nõ enim volũtate humana allata est aliquando prophetia: Sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

S. Pseudoprophetæ multos seducent, verùm acriter punientur. sicut de malis actum est, tempore diluuij & de Sodomitis: prosequitur autem prauos mores horum, quos admodum effusos dicit in libidinem. CAP. II.

FVerunt verò & pseudoprophetæ in po A pulo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum qui emit eos, Dominum negant: superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequẽtur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur: & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabũtur. quibus iudicium iam olim non cessat: & perditio eorum non dormitat. ‖Si enim Deus an- Iob. 4. d. gelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciãdos, in iudiciũ reseruari: Et originali mũdo non pepercit, sed ‖octauum Noe iustitiæ Genes. 7. a præconem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducens: ‖Et ciuitates Sodomorum Gene. 19. b & Gomorrhæorum in cinerem redigẽs, euer B sione damnauit, exemplum eorum qui impiè acturi sunt ponens: & iustum Lot oppressum à nefandorum▷ iniuria ac' luxuriosa cõ- ▷.10. uersatione eripuit. aspectu enim & auditu iustus erat: habitãs apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabãt. "Nouit Dominus' pios de tentatione eripere, iniquos verò in diem iudicij reseruare cruciandos: magis autem eos qui post carnem in cõcupiscentia immunditiæ ambulant, dominationẽq́; contemnunt, audaces, sibi placẽtes: sectas nõ metuũt▷ introducere' blasphe- ▷.6. mãtes: Vbi angeli, fortitudine & virtute cùm C sint maiores, non portant aduersum se "execrabile iudicium. Hi verò velut irrationa- "A Domino bilia pecora, naturaliter in captionem & in perniciem, in his quæ ignorant blasphemantes

mantes in corruptione sua peribunt, percipiẽtes mercedem iniustitiæ, voluptatem existimantes diei delitias "coinquinationis '& maculæ:delicijs affluentes, in conuiuijs suis luxuriantes vobiscum: oculos habentes plenos adulterij,& inceſſabilis delicti. Pellicientes animas instabiles, cor exercitat auaritia habentes, maledictionis filij:derelinquentes Num.22.d rectam viam errauerunt, ‖secuti viam Balaam ex Bosor,qui mercedem iniquitatis amauit, correptionem verò habuit suæ vesaniæ. ▷4. subiugale mutum▷animal,'hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam. Iudæ.1.d. ‖Hi sunt fontes sine aqua,& nebulæ turbini D bus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reseruatur. "Superba'enim vanitatis loquentes, "Superbia. pelliciunt in desyderijs carnis luxuriæ, eos qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur,libertatem illis promittentes,cùm Iohan.8.d ipsi serui sint corruptionis.‖à quo enim quis Roma.6.c Hebrę.6.a superatus est:huius & seruus est .‖Si enim re Matt.12.d. fugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri & saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superãtur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem, retrorsum conuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contingit enim eis illud veri prouerbij, Prou.26.b ‖Canis reuersus ad suum vomitum:&,Sus lota in volutabro luti.

S. Propter quosdam illusores secundum Domini aduentum negantes, astruit futuram mundi renouationem, quum breui & insperatò Dominus aduenier:ad cuius aduentum monet vt se præparent, laudans Pauli scripta, quæ indocti deprauant. CAP. III.

A HAnc ecce vobis charissimi secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione, synceram mentem: vt memores sitis eorum quæ prædixi verborum à sanctis prophetis,& Apostolorum vestrorum, præceptorum Domini & 1.Tim.4.a Saluatoris: ‖hoc primùm scientes, quòd venient in nouissimis diebus in deceptione illusores,iuxta proprias cõcupiscentias ambulãtes,dicentes,‖Vbi est promissio aut aduentus eius?ex quo enim patres dormierunt,omnia sic perseuerant ab initio creaturæ. Latet enim eos hoc volentes,quòd cœli erãt prius, & terra, de aqua & per aquam, consistens Dei verbo: per quæ, ille tunc mundus aqua inundatus perijt.Cœli autem qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt, igni reseruati in diẽ iudicij & perditionis impiorũ hominum. Vnum verò hoc nõ lateat vos charissimi, quia vnus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus. Nõ tardat Dominus "promissionem suam, 'sicut "promissi.4 quidam existimant: sed patiẽter agit propter "promissis.9. vos,nolens aliquos perire:sed omnes ad pœ- C nitentiam reuerti.‖Adueniet autem dies Do 1.The.5.a mini vt fur:in quo cœli, magno impetu tran Apoca.3.a &.16.c. siẽt,elementa verò calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Cùm igitur hæc omnia dissoluenda sint:quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, expectantes & properantes in aduentum diei "Domini,'per quem cœ- "Dei.1. li ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent? ‖Nouos verò cœlos & nouam Apoc.21.a. terram "secundum promissa'ipsius expecta- Isai. 65.c. 66.g. mus,in quibus iustitia habitat.Propter quod "& promissa. charissimi hæc expectantes, satagite,immaculati & inuiolati ei inueniri in pace:‖& Do Roma.2.a. mini nostri "longanimitatem, salutem arbi- *Iesu Christi. tremini, sicut & charissimus frater noster D Paulus secundum datam sibi sapientiã‖scri- Hebr.10.g ipsit vobis: sicut & in omnibus epistolis,loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauãt,sicut & cetæras scripturas,ad suam ipsorum perditionẽ. Vos igitur fratres,præscientes,custodite ne insipientium errore traducti excidatis à propria firmitate: crescite verò in gratia & in cognitione Domini nostri & Saluatoris Iesu Christi.Ipsi gloria & nunc & in diem æternitatis.Amen.

Argumentum in epistolam primam Iohannis Apostoli.

Rationem verbi, & quòd Deus ipse sit charitas, manifestat. & susurrones fratrum nec Deum scire, nec pios fieri posse eousque differtat, vt esse comprobet homicidas: eo quòd odium sit interfectionis occasio.

Epistola Iohannis Apostoli prima.

S. Iohānes quod de Christo vidit & audiuit aliis annuntiat, vt vna cum ipso societur Deo & Christo eius filio, cuius sanguine hominum peccata mundantur: porrò qui se peccasse negat, Deum mendacem facit.

CAP. I.

A QVod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus: & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ: (& vita manifestata est: & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam æternā quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis:) quod vidimus & audiuimus, annuntiamus vobis, vt & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo: Et hæc scribimus vobis vt ▷ gaudeatis, & 'gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est annuntiatio quam audiuimus ab eo, & annūtiamus vobis, ‖ Quoniā Deus lux est: & tenebræ in eo non sunt vllæ. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus: mētimur, & veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce: societatem habemus adinuicē, ‖ & sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato. ‖ Si dixerimus quoniam peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Si cōfiteamur peccata nostra: fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emūdet nos omni iniquitate. Si dixerimus quoniam non peccauimus: mendacem facimus eum & verbum eius non est in nobis.

B

▷.2.

C

Iohan.8.b.

Hebrę.9.d
1.Petr.1.d.

D

Apoca.1.b.
3.Reg.8.e.
2.Para.9.g
1.Pro.20.b
Eccle.7.c.

S. Iesus Christus aduocatus noster est apud patrē, & propitiatio pro peccatis totius mūdi: obseruatione autem mandatorum Dei comprobatur vera Dei notitia ac dilectio: quod sit vetus ac nouum mandatū: quis sit in luce & in tenebris: varijs scribit ætatibus: reuocās à mū di dilectione & ab hæreticis, ac monens vt semel acceptæ fidei adhæreant, sequentes ductū Spiritus sancti. CAP. II.

A FIlioli mei, hæc scribo vobis, vt non peccetis. Sed & siquis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrē Iesum Christū iustū. & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris aūt tantùm, sed etiā pro totius mūdi. Et in hoc scimus quoniā cognouimus eum, si mādata eius obseruemus. Qui dicit se nosse 'eum,' & mandata eius nō custodit: mendax est, & in hoc veritas non est. Qui autē seruat verbū eius verè in hoc charitas Dei perfecta est, in hoc scimus quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere: debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Charissimi, nō mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audistis. ‖ Iterum mandatum nouum scribo vobis, quod verum est ▷ & 'in ipso, & in vobis: quia tenebræ transierunt & verum lumen iam lucet. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit: in tenebris est vsque adhuc. ‖ Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum: in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat: quia tenebræ obcœcauerunt oculos eius. Scribo vobis filioli quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius.

'Deum

Ioan.13.d.
& .15.b.
▷.1.

B

Infra.3.c.

Scribo vobis patres quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scribo vobis adolescētes quoniā vicistis malignum. 'Scribo' vobis infantes quoniam cognouistis patrem. 'Scribo vobis iuuenes' quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Siquis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & cōcupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus 'transit', & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. Filioli, nouissima hora est, & sicut audistis quia Antichristus venit: nūc antichristi multi facti sunt. vnde scimus quia nouissima hora est. Ex nobis prodierūt sed non erant ex nobis. nam si fuissent ex nobis, permansissent itaque nobiscum: sed vt manifesti sint quoniam non sunt omnes ex nobis. Sed vos vnctionem habetis à Sancto, & nostis omnia. Nō scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi sciētibus eam: & quoniam omne mendacium ex veritate non est. Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Iesus ▷ non' est Christus? Hic est antichristus qui negat Patrē & Filium. Omnis qui negat Filium: nec Patrem habet. qui cōfitetur Filium: & Patrem habet. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, & vos in Filio & Patre manebitis. Et hæc est repromissio quā ipse pollicitus est nobis, vitam æternam. Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos. Et vos vnctionē quam accepistis ab eo

'scripsi.1ō

'scripsi vobis adolescentes.3.

'trāsibit.16

C

D

▷.5.

ab eo, maneat in vobis. Et non neceſſe habe tis vt aliquis doceat vos : ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus & verum eſt , & non eſt mendacium. Et ſicut docuit vos, manete in eo. Et nunc filioli manete in eo : vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius. Si ſcitis quoniam iuſtus eſt : ſcitote quoniam & omnis qui facit iuſtitiam , ex ipſo natus eſt.

S. De Dei erga nos charitate, & quomodo diſtinguantur qui ex Deo ſunt & qui ex diabolo : de dilectione & odio fratrum: qui mentis puritate & fide in Chriſtum quippiam à Deo petit, impetrat.

CAP. III.

A VIdete qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & ſimus. Propter hoc, mundus non nouit nos : quia non nouit eum . Chariſsimi, nunc filij Dei ſumus : & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniã cùm apparuerit ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Et omnis qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt. Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit: Iſai. 53. c. & peccatum eſt iniquitas. ‖Et ſcitis quia ille 1. Pet. 2. d. apparuit vt peccata noſtra tolleret: & peccatũ in eo nõ eſt. Omnis qui in eo manet, non peccat. & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eũ. Filioli, nemo vos ſeducat. Iohan. 8. f. Qui facit iuſtitiã , iuſtus eſt , ſicut & ille iuB ſtus eſt ‖Qui facit peccatum , ex diabolo eſt: quoniã ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius Dei , vt diſſoluat opera diaboli. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatũ non facit: quoniã ſemen ipſius in eo manet , & non poteſt peccare quoniam ex Deo natus eſt. In hoc manifeſti ſunt filij Dei , & filij diaboli. *"nõ facit iuſtitiam. 1.* Omnis qui "non eſt iuſtus, 'nõ eſt ex Deo, & qui nõ diligit fratrẽ ſuum. quoniã hæc eſt an Ioha. 13. d. 15. b. nũtiatio, quã audiſtis ab initio, ‖Vt diligatis Gene. 4. b alterutrum. Non ſicut ‖Cain qui ex maligno C erat: & occidit fratrẽ ſuum . Et propter quid occidit eum? Quoniam opera eius, maligna erant: fratris autem eius , iuſta . Nolite mirari fratres, ſi odit vos mundus. Nos ſcimus quoniam trãſlati ſumus de morte ad vitam, Supra. 2. b Leui. 19. d quoniam diligimus fratres . ‖Qui non diligit: manet in morte. omnis qui odit fratrem ſuum: homicida eſt. Et ſcitis quoniam omIohan. 15. b nis homicida non habet vitam æternam in ſemetipſo manentem. ‖In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit : & nos debemus pro fratriIacob. 2. c. bus animas ponere . ‖Qui habuerit ſubſtan*huius.* tiam *mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomoD do charitas Dei manet in eo? Filioli mei, nõ diligamus verbo, neque lingua, ſed opere & D veritate. in hoc cognoſcimus quoniã ex veritate ſumus: & in cõſpectu eius ſuadebimus corda noſtra. Quoniam ſi reprehẽderit nos cor noſtrum: maior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia. Chariſsimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos : fiduciam habemus ad Deum. ‖& quicquid petierimus, accipie- Iohan. 6. d. 17. a. mus ab eo : quoniam mandata eius cuſtodi- Matt. 21. c. mus, & ea quæ ſunt placita corã eo, facimus. Iuan. 15. a. 16. e. ‖Et hoc eſt mãdatum eius , Vt credamus in nomine filij eius Ieſu Chriſti : & diligamus Ioan. 13. d alterutrum, ſicut dedit mãdatum nobis. ‖Et 15. b. qui ſeruat mandata eius: in illo manet, & ipſe in eo. & in hoc ſcimus quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis.

S. Qui ſpiritus ex Deo ſint & qui non. quum Deus ſua nos dilectione præuenerit , dato pro nobis filio ſuo, debemus & nos Deũ ac proximum diligere: perfecta autem charitas foras mittit timorem. CAP. IIII.

CHariſsimi, nolite omni ſpiritui crede A re , ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint: quoniã multi pſeudoprophetæ exierunt in mundũ. In hoc cognoſcitur Spiritus Dei. omnis ſpiritus qui cõfitetur Ieſum Chriſtũ in carne veniſſe, ex Deo eſt: & omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, ex Deo nõ eſt, & hic eſt antichriſtus de quo audiſtis quoniã venit & nunc iam in mundo eſt . Vos ex Deo eſtis filioli, & viciſtis "eum'. quoniã ma "eos. 4. ior eſt qui in vobis eſt, quã qui in mũdo. ‖Ipſi Iohan. 8. f. de mundo ſunt: ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit . Nos ex Deo ſumus . Qui nouit Deum: audit nos. qui non eſt ex Deo: non audit nos. in hoc cognoſcimus ſpiritum veritatis & ſpiritum erroris. Chariſsimi, dili- B gamus nos inuicẽ : quia charitas ex Deo eſt. Et omnis qui diligit , ex Deo natus eſt , & cognoſcit Deum. Qui non diligit, nõ nouit Deum: quoniam Deus charitas eſt . ‖In hoc Iohan. 3. b. apparuit charitas Dei in nobis quoniam Filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus per eũ . In hoc eſt charitas: non quaſi nos dilexerimus Deum , ſed quoniam ipſe *dilexit nos , & miſit filium ſuum *prior propitiationẽ pro peccatis noſtris, Chariſsimi , ſi ſic Deus dilexit nos : & nos debemus alterutrum diligere . ‖Deum nemo vidit vn- Iohan. 1. b. quam. Si diligamus inuicem : Deus in nobis 1. Tim. 6. b manet, & charitas eius in nobis perfecta eſt. C In hoc cognoſcimus quoniã in eo manemus & ipſe in nobis : quoniã de Spiritu ſuo dedit nobis. Et nos vidimus , & teſtificamur quoniã Pater miſit filium ▷ſuum' Saluatorẽ mun ▷. 1. di Quiſquis cõfeſſus fuerit quoniã Ieſus eſt filius Dei: Deus in eo manet, & ipſe in Deo. Et nos cognouimus , & credidimus charitati

quã habet Deus in nobis. Deus charitas est:
D & qui manet in charitate, in Deo manet, &
*Dei. Deus in eo. In hoc perfecta est charitas *nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas, foras mittit timorem, quoniã timor pœnam habet. qui autem timet: non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum: quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, Quoniã diligo Deum: & fratrẽ suum oderit, mendax est. Qui enim nõ diligit fratrẽ
"vidit. 4. suum quem "videt: 'Deum quem non "videt', Iohan. 13. d quomodo potest diligere? ‖Et hoc mandatum habemus "à Deo: 'vt qui diligit Deum, Ephes. 5. a. "ab eo. 5. diligat & fratrem suum.

S. De natis ex Deo, veráque erga ipsum charitate: fides mundum vincit: tres in terra testantur Christũ verum hominẽ, & tres in cœlo verum Dei filium, in quem credens habet vitam æternam: de peccato ad mortem & non ad mortem. CAP. V.

A OMnis qui credit quoniam Iesus, est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit: diligit & eũ qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei: cùm Deũ diligamus, & mandata eius faciamus. Hæc est enim charitas Dei, vt mandata eius custodiamus: ‖& mandata eius grauia non sunt. Quoniam omne quod natum est ex Deo: vincit mũdum. & hæc est victoria quæ vincit mundum: fides nostra. ‖Quis est *qui vincit mun- 1. Cor. 15. g *autem dũ, nisi qui credit quoniã Iesus est filius Dei? hîc est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus. non in aqua solùm: sed in aqua
B & sanguine. Et Spiritus est qui testificatur quoniã Christus est veritas. Quoniam tres
▷.5. sunt qui testimoniũ dãt ▷ in cœlo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus. & hi tres, vnũ sunt. Et tres sunt qui testimoniũ dãt 'in terra: Spiritus, aqua, & sanguis. ▷ & hi tres, vnum sunt.' ▷.15. Si testimonium hominum accipimus: testimonium Dei maius est. quoniam hoc est testimonium Dei quod maius est, quoniam testificatus est de filio suo. Qui credit in filium Dei: habet testimonium Dei in se. ‖Qui C non credit Filio, mendacẽ facit eum: quia nõ Iohan. 3. d. credit in testimonium quod testificatus est Deus de filio suo. Et hoc est testimonium, Quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita, in filio eius est. Qui habet filium * habet vitam. qui non habet filium *Dei Dei, vitam non habet. Hæc "scribo 'vobis: vt "scripsi. 7. sciatis quoniam vitam habetis æternam qui creditis in nomine filij Dei. Et hæc est fiducia quam habemus ad "eum, 'Quia quodcunquæ petierimus secundum voluntatem eius, "Deum audit nos. Et scimus quia audit nos quicquid petierimus: scimus quoniam habemus petitiones quas "postulamus' ab eo. Qui scit fra- "postulauimus. 1. trem suum peccare peccatum non ad mor- D tem "petat, & dabitur ei vita, peccanti' non "petet, & dabit in vitã, peccãtibus. 6. ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico vt roget quis. Omnis iniquitas, peccatum est: & est peccatum ad mortem. Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, nõ peccat: sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Scimus quoniam ex Deo sumus: & mundus totus in maligno positus est. Et scimus quoniam filius Dei venit: ‖& dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius. Hic est verus Deus: & vita æterna. Filioli, custodite vos à simulachris. Amen. Luc. 24. c.

Argumentum in epistolam secundam Iohannis Apostoli.

VSqueadeo ad sanctam fœminam scribit, vt eandem dominam non dubitet literis appellare: eiusdémq; filijs testimonium quod ambulent in veritate, perhibeat.

Epistola-

Epistola Iohannis Apostoli
secunda.

S. Electam hanc eiusque filios in charitate & fide confirmat, ne ab hæreticis seducantur: idque paucis, cætera seruãs donec ad eos veniat.

A SENIOR, Electæ dominæ & natis eius, quos ego diligo in veritate, & nõ ego solus, sed & omnes qui cognouerunt veritatẽ, propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiscũ erit in æternum. Sit vobiscũ gratia, misericordia, pax à Deo patre, & à Christo B Iesu filio Patris in veritate, & charitate. Gauisus sum valdè quoniam inueni de filijs tuis ambulantes in veritate, sicut mandatũ accepimus à Patre. Et nunc rogo te domina, nõ tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ‖ vt diligamus alter Iohan.15.b utrũ. Et hæc est charitas, vt ambulemus secundum mandata eius. Hoc est enim mandatum, vt quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis: quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum venisse in carnem. hic est seductor & antichristus. C Videte vosmetipsos, ne perdatis quæ operati estis: sed vt mercedem plenam accipiatis. Omnis qui recedit & non permanet in doctrina Christi: Deum non habet. Qui permanet in doctrina: hic & Patrem & Filium habet. Siquis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert: nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi Aue: communicat operibus eius malig- D nis. *Plura habens vobis scribere: nolui per chartam & atramentum. spero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui: vt gaudium vestrum plenum sit. Salutant te filij sororis tuæ electæ.

**Ecce prædixi vobis, vt in die domini non confundamini.*

Argumentum in epistolam tertiam Iohannis Apostoli.

GAium pietatis causa extollit: atque vt in ipsa pietate maneat, exhortatur, Diotrepen impietatis & superbiæ causa obiurgat. Demetrio autem bonum testimonium perhibet, cum fratribus vniuersis.

Epistola Iohannis Apostoli tertia.

S. Gaium collaudat quòd in veritate ambulet & peregrinos humanè excipiat, subdẽs de Diotrepe calumnijs & inhumanitate, ac Demetrio optimum perhibens testimonium, subiungens se illum breui inuisurum.

A SENIOR Gaio charissimo, quem ego diligo in veritate. Charissime de omnibus orationem facio pro sperè te ingredi & valere, sicut pro sperè agit anima tua. Gauisus sum valdè veniẽtibus fratribus, & testimoniũ perhibentibus veritati tuæ, sicut tu in veritate ambulas.

"Maius horũ, nõ habeo gaudium.1.

"Maiorẽ, horum, non habeo gratiã' quàm vt audiã filios meos in veritate ambulare. Cha- B rissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos testimoniũ reddiderunt charitati tuæ in cõspectu ecclesiæ: quos" benefacies deducens' dignè Deo. Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipientes à Gentibus. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi: vt cooperatores simus veritatis. Scripsissem forsitan ecclesiæ: sed is C qui amat primatum gerere in eis, Diotrepes, non recipit nos. Propter hoc si venero, commoneam eius opera quæ facit: verbis malignis garriens in nos. & quasi non ei ista sufficiant: neq; ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiũt, prohibet, & de ecclesia ejcit. Charissime, noli imitari malum, sed quod bonũ est. Qui benè facit, ex Deo est: qui malè facit, nõ D vidit "Deum'. Demetrio testimoniũ redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate, sed & nos testimonium perhibemus: & nosti quoniam testimonium nostrum verum est. Multa habui tibi scribere: sed nolui per atramentum & calamum scribere tibi. Spero autem protinus te videre: & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

"benefaciẽs, deduces.

'eum.7o

Hieronimus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum.

IVDAS frater Iacobi paruam quidem, quæ de septem catholicis est, epistolam reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, à plerisque reijcitur: tamen authoritatem vetustate iam & vsu meruit, & inter sanctas scripturas comp utatur.

Iudæ.

Argumentum in epistolam Iudæ Apostoli.

IVDAS Apostolus fratres de corruptoribus viæ veritatis ita informat, vt illicitum esse dissertet de sub iugo semelerutos seruitutis, denuò operam suam officijs nauare seruilibus.

Iudæ Apostoli Epistola catholica.

S. *Monet vt firmi sint in tradita semel fide aduersus insurgentes impios ac lasciuos, subdens de horum supplicio in modum Iudæorum ac Sodomorũ: Nam & hi nullum verii, effrænè feruntur in omnem carnis concupiscentiã, quos diuersis rebus comparat: & istos ad Enoch ac Apostolorũ de illis vaticinia reuocat.*

A IVDAS Iesu Christi seruus, frater autem Iacobi: his qui sunt in Deo patre dilectis, & Christo Iesu conseruatis, & vocatis. Misericordia vobis, & pax & charitas adimpleatur. Charissimi, omnem solicitudinem faciens scribendi vobis de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans "supercertari' semel traditæ sanctis fidei. Subintroierũt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc iudicium) impij, Dei nostri gratiam trãs ferentes in luxuriã, & solum Dominatorem,
B & Dominum nostrum Iesum Christum negantes. Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Iesus, populum de
Nume.14.f Terra-Aegypti saluans, ‖secundò eos qui nõ crediderunt, perdidit. Angelos verò qui non seruauerunt suum principatum, sed derelique runt suum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reseruauit.
Gene.19.e. ‖Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes. Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, maiestatem autem blasphe-
Zacha.3.c. mant. ‖Cùm Michael archangelus, cum dia-
Eccle.21.d. bolo disputans altercaretur de Moysi corpo-
re: non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit, Imperet tibi Dominus. Hi au-
C tem quæcunque quidem ignorant, blasphe-
*quia.3. ▷5. mant: quæcunque autem naturaliter, tanquã
Gene. 4.b. muta animalia, norunt, in his corrumpun-
Num. 22.d tur. Væ illis, "qui'▷in' via Cain abierunt:
Num.16.a. &‖errore Balaam, mercede effusi sunt, & in
2.Petr.2.d. contradictione Core perierunt. Hi sunt in epulis suis, maculæ, conuiuantes sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua quæ à ventis circunferuntur, arbores autumnales, infructosæ, bis mortuæ, eradicatæ, fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sydera errantia: quibus procella tenebrarum seruata est in æternum. ‖Prophetauit autem de his Apoc. 1. b. septimus ab Adam, Enoch, dicens, Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios, de omnibus operibus impietatis eorum quibus impiè egerunt, & de omnibus duris quæ locuti sunt contra "eum' peccatores "Deum. impij. Hi sunt murmuratores, queruloſi, se- Psalm. 16. cundum desyderia sua ambulantes, &‖os eorum loquitur "superbiã', mirantes personas "superba. 4. quæstus causa. Vos autem charissimi, memo D res estote verborum ‖quæ prædicta sunt ab 1. Tim. 4. a. Apostolis Domini nostri Iesu Christi, qui 2. Tim. 3. a. dicebant vobis, quoniã "in nouissimo tempo- 2. Petri. 3. a. re' venient illusores, secundum desyderia sua "in nouissimis temporibus. ambulantes "in impietatibus'. Hi sunt qui se- "impietatum. 4. gregant semetipsos, animales. Spiritum non "in impiete. habentes. Vos autem charissimi, superædifi- 8. cantes vosmetipsos sanctissimæ "nostræ' fidei, "vestra. 5. in Spiritu sancto orantes, vosmetipsos in dilectione Dei seruate, expectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam æternã. Et hos quidé arguite iudicatos: illos verò saluate, de igne rapientes. Alijs autem miseremini in timore: odientes & eam quæ carnalis est, maculatã tunicam. Ei autem qui potens est vos conseruare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ im-
maculatos▷in exultatione'▷in aduentu Do ▷6. mini nostri Iesu Christi', soli Deo Salua ▷3. tori nostro per Iesum Christum Dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne seculum, & nunc & in omnia secula seculorum. Amen.

Apoca-

Apocalypsis Iohannis Apostoli.

S. Iohannes in Patmos insula relegatus iubetur scribere quæ viderit septem Asiæ ecclesijs, per septem candelabra designatis, quæ vidit in circuitu filij hominis, modum describens quo hic ipsi demonstratus sit.

CAP. I.

A APOCALYPSIS Iesu Christi quam dedit illi Deus, palàm facere seruis suis quæ oportet fieri citò: & significauit, mittens per angelũ suum seruo suo Iohanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi, quæcunque vidit. Beatus qui legit & audit verba prophetiæ huius: & seruat ea quæ in ea scripta sunt. tempus enim propè est. Iohannes septẽ ecclesijs quæ sunt in Asia. Gratia vobis & pax ab eo ‖ qui est, & qui erat, & Exod. 3.d
B qui venturus est, & à septem spiritibus quiin conspectu throni eius sunt, & à Iesu Christo
Colos. 1.c. 1. Co. 15.c. Hebr. 9.d. 1. Pet. 1.d. 1. Ioha. 1.d Isaię. 3.c. qui est testis fidelis, ‖ primogenitus mortuorũ, & princeps regũ terræ, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris ‖ in sanguine suo, & fecit nos regnum & sacerdotes Deo & patri suo, ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen. ‖ Ecce venit cum nubibus, &
Matt. 24.c Iudæ, 1.c. videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent se super eum omnes tri-
Infra. 21.b. 22.c. bus terræ. etiam, amen. ‖ Ego sum alpha & ω, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est, omnipotens. Ego Iohannes frater vester & particeps in tribulatione, & regno: & patientia in Christo Iesu, fui in insula, quæ appellatur Patmos, propter verbũ Dei & testimoniũ Ie
C su. Fui in spiritu in dominica die, & audiui post me vocem magnã tanquã tubæ dicentis, Quod vides, scribe in libro: & mitte septem ecclesijs quæ sunt in Asia, Epheso, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiciæ. Et conuersus sum vt viderem vocem quæ loquebatur mecum. Et conuersus vidi septem candelabra aurea:
▷.1 & in medio septem candelabrorum ▷ aureorum ' similem filio hominis, vestitum podére, & præcinctum ad mamillas zona aurea. caput autem eius & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix. & oculi eius tanquam flamma ignis: & pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti. & vox illius tanquam vox aquarum mul-
D tarum: & habebat in dextera sua stellas septem. & de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat: & facies eius, sicut sol lucet in virtute sua. Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. Et posuit dexteram suam super me, dicens, Noli timere: ‖ ego sum primus & nouissimus, & viuus, & Isa. 41.b. & 44.a
fui mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni. Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc. Sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea. septem stellæ: angeli sunt septem ecclesiarum. & candelabra septem: septem ecclesiæ sunt.

S. Iubetur Iohannes varia scribere ecclesijs Epheſi Smyrnæ, Pergami & Thyatiræ: collaudans eos qui Nicolaitarum doctrinã nõ admiserant, alios autem minis ad pœnitentiam reuocans: trepidũ quoque detestans: & vincenti præmium pollicens. CAP. II.

▷ ET' angelo Epheſi ecclesiæ scribe, Hæc A
▷.7. dicit qui tenet septẽ stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum, Scio opera tua & laborem, & patientiã tuam: & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces: & patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meũ, & non defeci-
▷.9. sti. Sed habeo aduersum te ▷ pauca', quod cha-
B ritatem tuã primam reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris: & age pœnitentiam, & prima opera fac. sinautem: venio tibi, & mouebo cãdelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris. Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Qui habet aurẽ, audiat quid Spiritus dicat ecclesijs, Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei. Et angelo Smyrnæ ecclesiæ scribe, Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus, & viuit, Scio tribulationem tuã & paupertatẽ tuam, sed diueses: & blasphemaris ab his qui se dicũt Iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagôga satanæ. Nihil horum timeas quæ passurus es. Ecce C
missurus est diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt tentemini: & habebitis tribulationem diebus decem. Esto fidelis vsq; ad mortem: & dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat ecclesijs, Qui vicerit, non lædetur à morte secunda. Et angelo Pergami ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui habet romphæam vtraq; parte acutam, Scio vbi habitas, vbi sedes est satanæ: & tenens nomen meum, & non negasti fidem meam. Et in diebus illis Antipas testis meus

fidelis,est qui occisus apud vos , vbi satanas habitat. Sed habeo aduersus te pauca:quia habes illic tenentes doctrinam Balaam , ‖qui docebat Balac mittere scandalum, coram filijs Israel,edere & fornicari:ita habes & tu tenentes doctrinã Nicolaitarum. Similiter pœnitentiam age. siquo minus: veniam tibi citò, E & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Qui habet aurem,audiat quid Spiritus dicat ecclesijs, Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum: & in calculo, nomen nouum scriptum , quod nemo scit, nisi qui accipit.

Nu. 24. c.

Et angelo Thyatiræ ecclesiæ scribe, Hæc dicit Filius Dei ,qui habet oculos tanquam flammã ignis, & pedes eius similes aurichalco. Noui opera tua, & fidem , & charitatem ▹.1 ▹tuam,'& ministerium , & patiẽtiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus. Sed habeo aduersus te pauca:quia permittis mulierem Iezabel,quæ se dicit prophẽten, docere,& seducere seruos meos,fornicari,& man F ducare de idolothytis, Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret: & non vult pœnitere à fornicatione sua. Ecce mittã eam in lectum: & qui mœchantur cum ea , in tribulatione maxima erunt,nisi pœnitentiam ab operibus

"in morte.8 suis egerint : & filios eius interficiã "in mor-
1.Re.16. b tem,'& scient omnes ecclesiæ quia‖ego sum
Psal.7.c. scrutans renes & corda : & dabo vnicuique
Iere. 17.b. vestrum secundum opera sua . Vobis autem
*& dico *cæteris qui Thyatiræ estis , Quicunq;
G non habent doctrinã hanc, qui non cognouerunt "altitudinẽ "satanæ, quẽadmodum di-
altitudines cunt:non mittã super vos aliud pondus. ta-
5. men id quod habetis, tenete donec veniã.Et qui vicerit & custodierit vsq; in finẽ opera
Psalm.2.c. mea:‖dabo illi potestatẽ super Gentes, &
▹.1. get eas in virga ferrea, ▹&'tanquã vas figuli confiringentur, sicut & ego accepi à patre meo: & dabo illi stellã matutinã. Qui habet aurem , audiat quid Spiritus dicat ecclesijs.

S. Iubetur scribere ecclesijs Sardis , Philadelphiæ & Laodiceæ:errãtes ad pœnitentiã minis reuocans,sed alios collaudãs, & vincenti præmium pollicens: Deum dicens ad ostium pulsare,vt ingrediatur ad illũ qui aperuerit.

CAP III.

A ET angelo ecclesiæ Sardis , scribe,Hæc dicit qui habet septẽ Spiritus Dei, & septem stellas, Scio opera tua,quia nomẽ habes quòd viuas,& mortuus es. Esto vigilans,& cõfirma cætera quæ moritura erãt.
"inueni.3. Nõ enim "inuenio'opera tua plena corã Deo meo. In mente ergo habe qualiter acceperis
Infra.16.c & audieris:& serua, & pœnitentiam age. ‖Si
1.Tes.5.a. ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam
2.Petr.3.c. fur, & nescies qua hora veniam ad te. Sed habes pauca nomina in Sardis,qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis,quia digni sunt .Qui vicerit, B sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ , & confitebor nomen eius corã patre meo, & coram angelis eius. Qui habet aurem,audiat quid Spiritus dicat ecclesijs . Et angelo Philadelphiæ ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, Isaiæ.22.f. ‖qui habet clauem Dauid : qui aperit, & ne- Iob.12.d. mo claudit:claudit & nemo aperit. Scio opera tua . Ecce dedi coram te ostium apertum quod nemo potest claudere: quia modicam habes virtutẽ, & seruasti verbum meum , & nõ negasti nomen meum. Ecce dabo de synagôga satanæ,qui dicũt se Iudæos esse,& non sunt , sed mentiuntur. Ecce faciã illos vt veniant , & adorent ante pedes tuos : & scient quia ego dilexi te. quoniam seruasti verbum C patientiæ meæ,& ego seruabo te ab hora tentationis ,quæ ventura est in orbem vniuersum tentare habitãtes in terra. Ecce venio citò: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Qui vicerit,faciam illum columnam in templo Dei mei : & foras non egredietur amplius: & scribam super eum nomẽ Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ierusalẽ, quæ descendit de cœlo à Deo meo, & nomen meum nouum. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat ecclesijs. Et angelo Laodiciæ ecclesiæ scribe,Hæc dicit,‖A- Ioan.14.c. men , testis fidelis & verus,qui est principiũ creaturæ Dei. Scio opera tua,quia neque frigidus es, neq; calidus. vtinam frigidus esses, D aut calidus. sed quia tepidus es,& nec frigidus ,nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo : quia dicis, Quòd diues sum,& locupletatus, & nullius egeo:& nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus,& nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias: & vestimentis albis induaris , vt non appareat confusio nuditatis tuæ: & collyrio inũge oculos tuos vt videas. ‖Ego quos amo, arguo & castigo. Proue.3.b Hebr.12.b Aemulare ergo, & pœnitentiã age. Ecce sto ad ostium & pulso. siquis audierit vocẽ meã, & aperuerit *ianuam,intrabo ad illun,& cœ- *mihi nabo cum illo ,& ipse mecum . Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici,& sedi cum Patre meo in throno eius. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat ecclesijs.

S. Aperto in cælo ostio videt sedentem in throno,& in huius circuitu vigintiquatuor seniores sedentes:& ,quæ hîc describit,quatuor animalia , quæ sedentem in throno assiduè vnà cum vigintiquatuor senioribus glorificabãt.

CAP. IIII.

Post

A POst hæc vidi: & ecce ostium apertum in cœlo, & vox prima quã audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens, Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri ▷citò" post hæc. "Statim' fui in spiritu: & ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens. Et qui sedebat, similis erat aspectu, lapidis iaspidis, & sardini: & iris erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdinæ. Et in circuitu sedis, sedilia vigintiquatuor: & super thronos, vigintiquatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capiti-
B bus eorũ coronæ aureæ. Et de throno procedebãt fulgura, & voces, & tonitrua: & septẽ lãpades ardentes ante thronũ, qui sunt septem Spiritus Dei. Et in conspectu sedis tanquã mare vitreũ simile crystallo: & in medio sedis & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis antè & retrò. Et animal primũ, simile leoni: & secundũ animal, simile
C vitulo: & tertiũ animal, habẽs faciẽ quasi hominis: & quartũ animal, simile aquilæ volãti. Et quatuor animalia, singula eorum, habebant alas senas in circuitu: & intus plena sunt oculis. & requiẽ non habebãt die ac no
Isaiæ. 6.3. ctę, dicentia, ‖Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotẽs, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Et cũ darent illa animalia gloriã & honorẽ & benedictionem sedenti super thronũ, viuenti in secula seculorũ,
D procidebãt vigintiquatuor seniores ante sedentẽ in throno, & adorabãt viuentẽ in secula secuolrũ, & mittebãt coronas suas ante thronum dicentes, Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam & honorem & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant & creata sunt.

S. Flente Iohanne quòd librum septem sigillis signatũ nemo posset aperire, agnus primùm occisus illum aperuit, quo facto, quatuor animalia & vigintiquatuor seniores, cum innumera angelorum multitudine omniq; ue creatura illũ maximè glorificarũt. CAP. V.

A ET vidi in dextera sedentis supra thronum, librum scriptũ intus & foris, signatum sigillis septem. Et vidi angelum fortem, prædicantem voce magna. Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius? Et nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neq; subtus terram aperire librum, neque respicere illum. Et ego flebã multùm
"Dicit. 6. quoniã nemo dignus inuentus est aperire libru, nec videre eũ. Et vnus de senioribus "dixit' mihi, Ne fleueris: ecce vicit leo de tribu
B Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animaliũ, & in medio seniorum, agnum stantem tanquã occisum, habentem cornua septem & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram. Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. Et cùm aperuisset librum, quatuor animalia & vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum: & cantabant canticum nouum, dicen- C
tes, Dignus es ▷Domine' accipere librum, & ▷.3. aperire signacula eius: quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu & lingua & populo & natione, & fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotes, & "re "regnabãt. gnabimus' super terrã. Et vidi, & audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, & animalium & seniorũ: & erat numerus eorum millia millium: dicentium voce ma- 8.
na, ‖Dignus est Agnus qui occisus est, acci- Danie. 7.e
pere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, D
& fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo: omnes audiui dicẽtes, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum. Et quatuor animalia dicebant, Amen. Et vigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas: & adorauerunt ▷viuen- ▷.7.
tem in secula seculorum'.

S. Apertis quatuor sigillis varij aduersus terram sequuntur effectus: quinto verò aperto animæ martyrum petunt accelerari iudiciũ: ad sexti autem apertionem ostenduntur signa futuri iudicij. CAP. VI.

ET vidi quòd aperuisset Agnus vnum A
de septem sigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus, dicens, tanquam vocem tonitrui, Veni, & vide. Et vidi: & ecce equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens vt vinceret. Et cùm aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal, dicens, Veni, & vide. Et exiuit alius equus rufus: & qui sedebat super illum, datum est ei vt sumeret pacem de terra, & vt inuicem se interficiant, & datus est ei gladius magnus. Et cùm aperuisset sigillum tertium, audiui tertium animal, dicens, Veni, & vide. Et ecce equus niger: & qui sedebat super illum, habebat statêram in manu sua. Et audiui B
tanquam vocem in medio quatuor animalium "dicentium, 'Bilibris tritici denario, & "dicentẽ. 6.
tres bilibres hordei denario, & vinum & oleum ne læseris. Et cùm aperuisset sigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis, Veni, & vide. Et ecce equus pallidus: & qui sedebat super eum, nomen illi

Mors,

Mors,& infernus sequebatur eũ.& data est illi potestas super quatuor partes terræ:interficere gladio fame,& morte,& bestijs terræ.Et
C cum aperuisset sigillum quintum:vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei,& propter testimonium quod habebant. & clamabant voce magna dicentes, Vsquequo Domine,(sanctus,& verus,) nõ iudicas & non vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitãt in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ:& dictũ est illis vt requiescerẽt adhuc tempus modicum, donec compleãtur conserui eorum, & fratres eorum qui inter-
D ficiẽdi sunt sicut & illi.Et vidi,cum aperuisset sigillum sextum: & ecce terræmotus magnus factus est, & sol factus est niger tanquam saccus cilicinus: & luna tota facta est sicut sanguis:& stellæ:de cœlo ceciderunt super terram,sicut ficus emittit grossos suos cũ à vento magno mouetur : & cœlum recessit sicut liber inuolutus:& omnis mons, & insulæ de locis suis motæ sunt, & reges terræ,& principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus: & liber absconderunt se in speluncis & in petris montium.& dicunt mon-
Isaiæ.2.d. Osee.10.b Luc.23.di tibus & petris,‖Cadite super nos,& abscondite nos à facie sedentis super thronum , & ab ira Agni. quoniam vênit dies magnus iræ ipsorum.& quis poterit stare?

S. Dum punienda est terra,iubentur absque nocumento seruari signum in fronte gerẽtes:qui describuntur tam ex Iudæis quam ex gentibus,benedicentes Deum: & de his qui amicti erant stolis albis. CAP. VII.

A POst hæc vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ'ne flarent' super
'ne flaret ventus.4. terram,neque super mare,neque in vllam arborem. Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui:& clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari,dicẽs,
'neque.4. Nolite nocere terræ'&'mari,neq; arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.Et audiui numerum signatorum, centũ quadragintaquatuor millia si-
B gnati ex omni tribu filiorum Israel. Ex tribu Iuda, duodecim millia signati. Ex tribu Ruben , duodecim millia signati. Ex tribu Gad,duodecim millia signati.Ex tribu Aser, duodecim millia signati.Ex tribu Nephthali, duodecim millia signati. Ex tribu Manasse, duodecim millia signati . Ex tribu Simeon, duodecim millia signati.Ex tribu Leui,duodecim millia signati. Ex tribu Issachar,duocim millia signati. Ex tribu Zabûlõ, duodecim millia signati. Ex tribu Ioseph , duodecim millia signati.Ex tribu Ben-iamin,duodecim millia signati . Post hæc vidi turbam C
magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus,& tribubus,& populis, & linguis:stantes ante thronum , & in conspectu Agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorũ,& clamabãt voce magna,dicẽtes , Salus Deo nostro qui sedet super thronum, & Agno . Et omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium : & ceciderunt in conspectu throni in facies suas,& adorauerunt Deum,dicẽtes, Amen. Benedictio, & claritas,& sapientia,& gratiarum actio,honor & virtus , & fortitudo Deo nostro in secula seculorum . Amen.
Et respondit vnus de senioribus: & dixit mi D
hi,Hi qui amicti sunt stolis albis,qui sunt? & vnde venerunt ?Et dixi illi, Domine mi , tu scis. Et dixit mihi , Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna,& lauerũt stolas suas,& dealbauerũt eas in sanguine Agni. ideo sunt ante thronũ Dei, & seruiũt ei die ac nocte in tẽplo eius,& qui sedet in throno,habitabit su-
Isaiæ.49.c per illos.‖nõ esurient neq; sitiẽt amplius,nec cadet super illos sol,neq; vllus æstus:quoniã Agnus qui in medio throni est,reget illos,&
Isaiæ.25.c. Infra.21,b. deducet eos ad vitæ fontes aquarũ,& ‖absterget Deus omnẽ lachrimã ab oculis eorum.

S. Aperto septimo sigillo septẽ angeli cum tubis ostenduntur,effusóq; in terram igne altaris ab alio angelo fiunt variæ tempestates : similiter quatuor angelis tuba canentibus producuntur variæ plagæ aduersus homines.

CAP. VIII.

ET cum aperuisset sigillum septimum, A
factum est silentiũ in cœlo, quasi media hora.Et vidi septem angelos stantes in conspectu Dei : & datæ sunt illis septẽ tubæ.Et alius angelus venit,& stetit ante altare,habens thuribulum aureum:& data sunt illi incensa multa , vt daret▷de' orationibus ▷.2. sanctorum omnium super altare aureum , quod est ante thronum▷Dei'. Et ascendit fu ▷.7. mus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Deo.Et accepit angelus thuribulum*,& impleuit illud de igne al- *aureum. taris,& misit in terram,& facta sunt tonitrua B
& voces & fulgura , & terræmotus magnus. Et septem angeli qui habebant septem tubas præparauerunt se vt tuba canerẽt.Et primus angelus tuba cecinit, & facta est grando & ignis,mista in sanguine,& missum est in terram,& tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum cõcremata est, & omne fœnum viride cõbustum est.Et secundus ange C
lus tuba cecinit:& tanquã mõs magnus igne ardens, missus est in mare, & facta est tertia pars maris,sanguis, & mortua est tertia pars creaturæ eorũ quæ habebãt animas in mari,&

tertia

tertia pars nauium interijt. Et tertius angelus tuba cecinit, & cécidit de cœlo ſtella magna ardens tanquam facula, & cécidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum: &
D nomen ſtellæ, dicitur Abſinthium. & facta eſt tertia pars aquarum in Abſinthium: & multi hominum mortui ſunt de aquis, quia amaræ factæ ſunt. Et quartus angelus tuba cecinit: & percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum, ita vt obſcuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis ſimiliter. Et vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cœli, dicẽtis voce magna. Væ, væ, væ habitantibus in terra: de cæteris vocibus trium angelorum qui erant tuba canituri.

*nox.3. *nocti.5. *tubæ.2.

S. Quinto angelo tuba canente ſtella cadit, & lo cuſtæ à fumo putei egreſſæ deſcribũtur, quæ homines cruciẽt. ſexto verò angelo canẽte ſoluuntur quatuor angeli, qui ingẽti equeſtri exercitu tertiã hominũ partem occidant. CAP. IX.

A ET quintus angelus tuba cecinit, & vidi ſtellam de cœlo cecidiſſe in terram, & data eſt ei clauis putei abyſsi. Et aperuit puteum abyſsi: & aſcendit fumus putei, ſicut fumus fornacis magnæ: & obſcuratus eſt ſol & aer de fumo putei. Et de fumo putei exierunt locuſtæ in terram: & data eſt illis poteſtas, ſicut habent poteſtatẽ ſcorpiones terræ: & præceptũ eſt illis ne læderẽt fœnũ terræ, neq; omne viride, neq; omnem arborem: niſi tantum homines qui nõ habent ſignum
*dictum.10. Dei in frõtibus ſuis. & datũ eſt illis ne occiderent eos: ſed vt cruciarentur mẽſibus quin
B que. & cruciatus eorum, vt cruciatus ſcorpij
Iſaiæ.2.d. Oſee.10.b Lucæ.23.d cum percutit hominem. Et ‖ in diebus illis quærent homines mortem, & non inueniẽt eam: & deſyderabũt mori, & fugiet mors ab
Sapi.16.b. eis. ‖ Et ſimilitudines locuſtarũ, ſimiles equis paratis in prælium: & ſuper capita earum tanquã coronæ, ſimiles auro: & facies earũ tanquam facies hominum. Et habebant capillos ſicut capillos mulierum: & dentes earum, ſi-
dentes cut leonum erant. & habebant loricas ſicut loricas ferreas, & vox alarum earũ ſicut vox curruum equorum multorum currẽtium in bellum. & habebant caudas ſimiles ſcorpionum: & aculei erant in caudis earum: & poteſtas earum nocere hominibus menſibus quinq;. & habebant ſuper ſe regem angelum
C abyſsi, cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon. Latinè: habens nomen Exterminans. Væ vnum abijt. Et ecce veniũt adhuc duo væ poſt hæc. Et ſextus angelus tuba cecinit: & audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei quod eſt ante oculos Dei dicentem ſexto angelo qui habebat tubam, Solue quatuor angelos, qui alligati ſunt in flumine magno Euphrãte. Et ſoluti ſunt quatuor angeli, qui parati erant in horam & diem & menſem & annum, vt occiderent tertiam partem hominum. Et numerus equeſtris exercitus vicies millies dena millia. Et audiui numerum eorum. Et ita vidi equos in viſione: & qui ſedebãt ſuper eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas & ſulphureas. & capita equorum erant tanquã capita leonum: & de ore eorum procedit ignis, & fumus, & ſulphur. Et ab his tribus pla D
gis occiſa eſt tertia pars hominnm, de igne & ex fumo & ſulphure, quæ procedebant de ore ipſorum. Poteſtas enim equorum in ore eorum eſt, & in caudis eorum. nam caudæ eorum, ſimiles ſerpentibus, habentes capita: & in his nocent. Et cæteri homines qui non ſunt occiſi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum ſuarum, vt nõ adorarent dæmonia & ſimulachra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre poſſunt, neque audire, neque ambulare, & non egerunt pœnitentiam ab homicidijs ſuis, neque à veneficijs ſuis, neque à fornicatione ſua, neque à furtis ſuis.

S. Clamante alio forti angelo loquuntur ſeptem tonitrua, porrò angelus iurat non amplius fore tempus, ſed conſummandum ad vocem ſeptimi angeli myſterium: datq; librum Iohanni deuorandum. CAP. X.

ET vidi alium angelum fortem deſcen- A
dentem de cœlo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius erat vt ſol, & pedes eius tanquam columna ignis. & habebat in manu ſua libellum apertũ: & poſuit pedem ſuum dexterum ſupermare, ſiniſtrum autem ſuper terrã, & clamauit voce magna: quemadmodum cum leo rugit. Et cum clamaſſet, locuta ſunt ſeptẽ tonitrua voces ſuas. Et cum locuta fuiſſent ſeptem tonitrua vo- B
ces ſuas, ego ſcripturus eram: & audiui vocẽ de cœlo dicentem mihi, Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua: & noli ea ſcribere. ‖ Et Dani.12.e.
angelus quem vidi ſtantem ſuper mare & ſuper terram, leuauit manum ſuam ad cœlum, & iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum, qui creauit cœlum & ea quæ in eo ſunt: & terram, & ea quæ in ea ſunt: & mare, & ea quæ in eo ſunt, Quia tempus nõ erit amplius, ſed C
in diebus vocis ſeptimi angeli, cum cœperit tuba canere, cõſummabitur myſterium Dei, ſicut euãgelizauit per ſeruos ſuos Prophetas.

Et audiui vocẽ de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentem, Vade, & accipe librũ apertum de manu angeli ſtãtis ſuper mare & ſuper terrã. Et abij ad angelum, dicens ei vt D
daret mihi librum. Et dixit mihi, ‖ Accipe li- Ezech.3.a
brũ, ¦ & deuora illum: & faciet amaricari ventrem

*columnæ.1.

trem tuum,sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum de manu angeli,& deuoraui illum:& erat in ore meo tanquã mel, dulce. & cum deuorassem eum, amaricatus est venter meus,& dixit mihi,Oportet te iterum prophetare Gentibus,& populis,& linguis,& regibus multis.

S. Iohannes templum metiens audit prædicaturos duos testes, quos bestia à mari ascendens occîdet: at illi resurgentes in cœlum ascendunt, ac terræmotu occiduntur.7000.hominum,& ad cantum septimi angeli. 24. seniores Deo gratias agunt.

CAP. XI.

A ET datus est mihi calamus similis virgæ: & dictũ est mihi, Surge, & metire templũ Dei: & altare,& adorãtes in eo. atrium aũt quod est foris tẽplum, eijce foras, & ne metiaris illud quoniam datũ est Gentibus, & ciuitatem sanctã calcabunt mensibus quadraginta duobus:& dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.Hi sunt duæ oliuæ & duo cãdelabra in cõspectu Domini terræ stãtes. Et siquis voluerit eos nocere:ignis exiet de ore eorũ,& deuorabit inimicos eorum. & siquis voluerit eos lædere: sic oportet eum
B occîdi.Hi habent potestatem claudendi cœlum,ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatẽ habent super aquas cõuertendi eas in sanguinem,& percutere terram omni plaga quotiescunq; voluerint. Et cum finierint testimonium suum: bestia quæ ascendit de abysso,faciet aduersum eos bellum,& vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ,quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus est. Et videbunt de tribubus, & populis, & linguis, & Gentibus corpora eorum per tres dies & dimidium: & corpora eorũ non sinent poni in monumen
C tis. & inhabitantes terram gaudebunt super illos, & iocundabuntur: & munera mittent inuicem, quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitabant super terram. Et post dies tres & dimidium, spiritus vitæ à Deo intrauit in eos. Et steterunt super pedes suos, & timor magnus cécidit super eos qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cœlo,dicentem eis, Ascendite huc.Et ascẽderunt in cœlum in nube: & viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus est terræmotus magnus:& decima pars ciuitatis cécidit,& occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia: & reliqui in timorem sunt missi,& dederunt gloriam Deo cœli. Væ secundum abijt:& ecce væ tertium veniet cito.Et septimus angelus tuba cecinit: & factæ sunt voces magnæ in cœlo dicentes, Factum D est regnum huius mundi Domini nostri & Christi eius,& regnabit in secula seculorum ▷Amen'. Et vigintiquatuor seniores qui in ▷.6. conspectu Dei sedent in sedibus suis,ceciderunt in facies suas,& adorauerunt Deũ,dicẽtes,Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens,qui es, & qui eras,& qui venturus es: quia accepisti virtutem tuam magnam, & regnasti. Et iratæ sunt Gentes, & aduênit ira tua,& tempus mortuorũ, iudicari, & reddere mercedem seruis tuis prophetis & sanctis, & timentibus nomen tuũ pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruperunt terram. Et apertum est templum Dei in cœlo:& visa est arca testamenti eius in templo eius,& facta sunt fulgura, & voces & terræmotus, & grando magna.

S. Quum mulier cernẽte dracone filium peperisset,raptus est ab ea filius eius ad Deum: tunc facto in cœlo prælio, lapsus draco cœpit mulieris semen persequi.

CAP. XII.

ET signum magnum apparuit in cœlo: A Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius,& in capite eius corona stellarum duodecim:& in vtero habens▷&'"clama ▷.5. "clamat.5. bat'parturiens, & cruciatur vt pariat. Et visum est aliud signum in cœlo, & ecce draco magnus rufus,habens capita septem, & cornua decem:& in capitibus eius diademata septẽ,& cauda eius trahebat tertiam partẽ stellarum cœli, & misit eas in terram, & draco stetit ante mulierem quæ erat paritura: vt cũ peperisset,filiũ eius deuoraret. Et peperit fi- B lium masculum,qui recturus erat omnes Gẽtes in virga ferrea: & raptus est filius eius ad Deum,& ad thronum eius, & mulier fugit in solitudinem vbi habebat locum paratum à Deo,vt ibi"pascant'eam diebus mille ducẽ- "pascat. tis sexaginta. Et factum est prælium ▷ma- ▷.5. gnum'in cœlo,Michael & angeli eius prælia bantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius: & non valuerunt, neq; locus inuentus est eorum amplius in cœlo. Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & satanas, qui seducit vniuersum orbem:& proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui C vocem magnam in cœlo dicentem, Nunc facta est salus & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonij sui, & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem.propterea lætamini cœli, & qui habitatis

bitatis in eis. Væ terræ & mari: quia descēdit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens
D quòd modicum tempus habet. Et postquam vidit draco quod proiectus esset in terram, persecutus est mulierem quæ peperit masculum: & datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum in locum suum, vbi alitur per tempus & tempora & dimidiū temporis à facie serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem, aquam tanquam flumē: vt eam faceret trahi à flumine. Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen quod misit draco de ore suo. Et iratus est draco in mulierem: & abijt facere prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habēt testimonium Iesu Christi. Et stetit supra arenam maris.

S. Bestia de mari ascendens septem capitum & decem cornuum decemq; diadematum cuius plaga curatur, Deum blasphemat, & sanctos debellat: alteraq; bestia duorum cornuum de terra ascendens illi maxime fauet, cogens fieri & adorari eius imaginem, haberiq; characterem nominis eius.

CAP. XIII.

A ET vidi de mari bestiam ascendentem, habētem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiæ. Et bestia quā vidi, similis erat pardo, & *pedes pedes eius sicut *vrsi, & os eius sicut os leonis. Et dedit illi draco virtutem suā & potestatem magnam. Et vidi vnum de capitibus suis quasi occisum in mortē: & plaga mortis eius curata est. Et admirata est vniuersa terra post bestiam. Et adorauerunt draconē qui dedit potestatē bestiæ: & adorauerunt bestiā
B dicentes, Quis similis bestiæ? & quis poterit pugnare cum ea? Et datū est ei os loquēs magna & blasphemias: & data est ei potestas facere menses quadraginta duos. Et aperuit os suum in blasphemias ad Deū, blasphemare nomē eius, & tabernaculū eius, & eos qui in cœlo habitant. Et est datū illi bellum facere cum sanctis, & vincere eos. Et data est illi potestas in omnē tribum, & populum, & linguā & gentē, & adorauerunt eā omnes qui inhabitant terrā, quorum nō sunt scripta nomina in libro vitæ Agni, qui occisus est ab origine
C mundi. Siquis habet aurem, audiat. Qui in captiuitatē duxerit, in captiuitatem *vadit': ‖ qui in gladio occiderit, oportet eū gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorum. Et vidi aliā bestiā ascendentem de terra: & habebat cornua duo, similia Agni, & loquebatur sicut draco. Et potestatē prioris bestiæ omnē faciebat in cōspectu eius: & fecit terrā & habitātes in ea, adorare bestiā primā, cuius curata

*vadet Gene. 9. a. Matt. 26. b

est plaga mortis. Et fecit signa magna, vt etiā ignē faceret de cœlo descendere in terram in cōspectu hominū. Et seducit habitātes in terra propter signa quæ data sunt illi facere in cōspectu bestiæ, dicēs habitātibus in terra vt faciant imaginem bestiæ quæ habet plagam gladij, & vixit. Et datū est illi vt daret spiritū D
imagini bestiæ, & vt loquatur imago bestiæ: & *faciat' vt quicunq; nō adorauerint imagi *faciet
nē bestiæ, occidātur. Et faciet oēs pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos habere characterem in dextera manu sua, aut in frōtibus suis. & nequis possit emere aut vendere, nisi qui habet characterē, aut nomē bestiæ, aut numerū nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est: & numerus eius sexcēti sexaginta sex.

S. Virgines cum agno cantantes ambulant, angelo vno Euangeliū annuntiante, altero Babylonis lapsum, tertio vero cruciatū eorū qui bestiā adorarunt prædicante: porrò duo habētes falces iubentur, ille messem, hic autem vineam terræ demetere.

CAP. XIIII.

ET vidi, & ecce Agnus stabat supra mō A
tem Siō, & cum eo centum quadraginta quatuor milla habentes nomen eius, & nomen Patris eius scriptum in frontibus suis. Et audiui vocem de cœlo, tanquam vocē aquarum multarum, & tanquā vocem tonitrui magni: & vocē quā audiui, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Et cantabāt quasi cāticum nouum ante sedem & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus nō sunt coinquinati. Virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum quocunq; ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & Agno: & in ore eorum non est inuentum mendacium. sine B
macula enim sunt ante thronum Dei'. Et v. 4.
vidi alterum angelum volātem per medium cœli habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terrā, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populū: dicens magna voce, ‖ Timete Dominū, Psa. 145. a
& date illi honorē, quia venit hora iudicij eius, & adorate eum ‖ qui fecit cœlum & terrā, Actu. 14. c.
*mare & omnia quæ in eis sunt' & fontes a- *& mare
quarum. Et alius angelus secutus est, dicens, ‖ Cecidit cecidit Babylō illa magna: quæ à vi Isa. 21. c.
no iræ fornicationis suæ potauit omnes gē- Iere. 15. a.
tes. Et tertius angelus secutus est illos, dicens voce magna, Siquis adorauerit bestiā & imaginē eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, & hic bibet de vino iræ

Dei,

Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspe
C ctum Agni. & fumus tormentorum eorum ascendit in secula seculorum: nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt bestiam & imaginem eius, & siquis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia sanctorũ est, qui custodiunt mandata Dei & fidem Iesu. Et audiui vocem de cœlo dicentem mihi, Scribe, Beati mortui qui in domino moriuntur. Amodo iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis. opera enim illorum sequuntur illos. Et vidi, & ecce nubem candidam: & super nubem sedentem similem Filio hominis, habentem in capite suo coronam aureã,
D & in manu sua falcem acutam. ‖ Et alius an-
Matt.13.c. gelus exiuit de templo, clamans voce magna
Ioel.3.c. ad sedentem super nubem, ‖ Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubem, falcem suam in terrã: & demessa est terra. Et alius angelus exiuit de templo quod est in cœlo, habens & ipse falcem acutam. Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem supra ignem: & clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniã maturæ sunt vuæ eius. Et misit angelus falcem suam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum: & calcatus est lacus extra ciuitatem, & exiuit sanguis de lacu vsque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.

S. Qui bestiam vicerant & eius imaginem ac numerum nominis eius Deum glorificant, & septem angelis habentibus septem plagas nouissimas dantur septem phialæ iræ Dei plenæ.

CAP. XV.

A ET vidi aliud signum in cœlo magnũ & mirabile. angelos septem, habentes plagas septem nouissimas. Quoniã in illis consummata est ira Dei. Et vidi tanquã mare vitreum mistum igne, & eos qui vicerunt bestiam & imaginem eius & numerum nominis eius stantes super mare vitreum, habentes citharas Dei: & cantantes canticum
B Moysi serui Dei, & canticum Agni, dicẽtes, Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens: iustæ & veræ sunt viæ
*Domine Iere.10.a. tuæ *rex seculorum. Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? quia solus pius es, quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iu-
C dicia tua manifesta sunt. Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cœlo: & exierunt septem angeli, habentes septem plagas, de templo: vestiti *lapide mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et vnum de quatuor animalibus, dedit septẽ angelis septẽ phialas aureas, plenas iracundiæ Dei viuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fu- D
mo à maiestate Dei, & de virtute eius: & nemo poterat introire in templum donec consummarentur septẽ plagæ septem angelorũ.

Apoc.1.b.

S. Ad septem phialarũ effusionẽ in terrã, mare, fontes, solem, bestiæ sedem, Euphratẽ & aërẽ, multæ in terra plagæ oriũtur. CAP. XVI.

ET audiui vocem magnam de templo, A
dicentem septem angelis, ite, & effundite septem phialas iræ Dei in terram. Et abijt primus, * & effudit phialam suam in terram, & factum est vulnus sæuum & pessimum in homines qui habebant characterem bestiæ: & in eos qui adorauerunt imaginẽ eius. Et secũdus ▷angelus' effudit phialam suã in mare, & factus est sanguis tanquã mortui: ▷.5.
& omnis anima viuẽs, mortua est in mari. Et tertius effudit phialam suã super flumina & super fontes aquarum: & factus est sanguis. Et audiui angelũ *aquarum' dicentẽ, Iustus es
Domine, qui es, & qui eras, sanctus, *quia' hæc iudicasti: quia sanguinẽ sanctorũ & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere. digni enim sunt. Et audiui alterum di
centẽ, Etiã Domine Deus omnipotens vera B
& iusta iudicia tua. Et quartus ▷angelus' effu ▷.8.
dit phialam suã in solẽ, & datum est illi æstu affligere homines & igni: & æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Dei habẽtis potestatẽ super has plagas, neq; egerunt pœnitentiã vt darẽt illi gloriã. Et quintus ▷angelus' effudit phialã suã super ▷.8.
sedẽ bestiæ: & factũ est regnum eius tenebrosum & commanducauerunt linguas suas præ dolore: & blasphemauerunt Deum cœli præ doloribus & vulneribus suis, & non egerunt
pœnitentiã ex operibus suis. Et sextus ▷ange C
lus' effudit phialam suam in flumen illud ma ▷.8
gnum Euphráten: & siccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu solis. Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore
pseudoprophetæ *spiritus tres immundos in *exire
modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei. ‖ Ecce Supra.3.e.
venio sicut fur. Beatus qui vigilat, & custodit Matt.24.d Lucæ.12.c.
vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videãt 1.Cor.5.a.
turpitudinem eius. Et congregabit illos in
locum qui vocatur Hebraice Armagedon. Et D
septimus ▷angelus' effudit phialam suam in ▷.5.
aerem: & exiuit vox magna de templo à throno, dicens, Factum est. Et facta sunt fulgura,

& vo-

& voces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus, sic magnus. Et facta est ciuitas magna in tres partes: & ciuitates Gentium ceciderũt. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Et grando magna sicut talentum descendit de cœlo in homines: & blasphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer.

S. Mulier fornicaria siue Babylon varijs induta ornamentis, & ebria martyrum sanguine, sedet super bestiam septem capitum & decẽ cornuum: quæ omnia hîc declarat angelus.

CAP. XVII.

A ET venit vnus de septem angelis qui habebant septẽ phialas, & locutus est mecum, dicens, Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cũ qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt qui inhabitant terram de vino prostitutionis eius. Et abstulit me in spiritu in desertum. Et vidi mulierẽ sedentem super bestiã coccineam, plenã nominibus blasphemiæ, habentẽ capita septẽ & cornua decẽ. Et mulier erat circundata purpura & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis, habens poculum aureũ in manu sua, plenum "abominatione' & immunditia fornicationis eius. Et in fronte eius nomen scriptum. Mysterium: Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terræ. Et vidi mulierẽ ebriã de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu. Et miratus sum cum vidissem illam, admiratione magna. Et dixit mihi angelus, Quare miraris? Ego dicã tibi sacramẽtum mulieris, & bestiæ quæ portat eã, quæ habet capita septẽ & cornua decẽ. Bestia quam vidisti fuit, & non est, & ascensura est de abysso, & in interitum ibit: & mirabuntur inhabitãtes terram (quorum nõ sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi) videntes bestiam quæ erat & nõ est. C Et hîc est sensus, qui habet sapientiam. Septẽ capita: septem mõtes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt. Quinq; ceciderũt, ▷.7. vnus est, ▷ & 'alius nondum venit: & cum venerit, oportet illum breue tempus manere. Et bestia quæ erat & nõ est: & ipsa octaua est, & de septem est, & in interitum vadit. Et decem cornua quæ vidisti: decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt sed potestatẽ tanquam reges vna hora "accipiẽt' post bestiam. "accipiũt. 5. Hi vnum consilium habent & virtutem: & potestatem suam bestiæ tradent. Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, ‖quoniam Dominus dominorum est, & rex regũ. & qui cum illo sunt: vocati, & electi, & fideles. Et dixit mihi, Aquæ quas vidisti vbi meretrix sedet populi sunt, & gentes, & linguæ. Et decem cornua quæ vidisti in bestia: hi odient fornicariam, & desolatam facient illam & nudã, & carnes eius mãducabunt, & ipsam igni concremabunt. Deus enim dedit in corda eorum vt faciant quod placitum est illi: vt dent regnum suum bestiæ, donec consummentur verba Dei. Et mulier quam vidisti: est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ. 1. Tim. 6. c Infra. 19. c. D

S. Babylonis lapsus, iudiciũ, plagæ & vltiones: propter quas reges ac negotiatores terræ olim ipsi adhærentes amarè lugebunt: cœlum verò, Apostoli ac Prophetæ exultabunt.

CAP. XVIII.

ET post hæc vidi alium angelum descẽdentem de cœlo, habentem potestatem magnam: & terra illuminata est à gloria eius. Et exclamauit in "fortitudine' dicẽs, ‖Cécidit cécidit Babylon magna: & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immũdi, & custodia omnis volucris immundæ & odibilis. quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes: & reges terræ cũ illa fornicati sunt: & mercatores terræ de virtute diliciarũ eius diuites facti sunt. Et audiui aliã vocem de cœlo, dicentem, Exite de illa populus meus: vt ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Quoniam peruenerunt peccata eius vsq; ad cœlum, & recordatus est "Deus' iniquitatum eius. Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secundum opera eius, In populo quo miscuit, miscete illi duplum. Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit: tãtum date illi tormẽtum & luctum: quia in corde suo dicit, ‖Sedeo regina, & vidua nõ sum, & luctum nõ videbo. Ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus & fames, & igne cõburetur: quia fortis est *Deus qui iudicabit illã. Et flebunt, & plangent se super illã reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, & in delicijs vixerunt, cum viderint fumum incendij eius: longe stantes propter timorem tormentorũ eius, dicentes, Væ, væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum. Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt super illam: quoniã merces eorũ nemo emet amplius, merces auri & argenti & lapidis pretiosi, & margaritæ, & byssi, & purpuræ, & serici, & cocci, & omne lignũ thyinũ, & omnia vasa eboris, & omnia vasa de lapide pretioso & æramẽto, & ferro, & marmore, & cinamômũ, * & odoramẽtorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, A "forti voce 13. Isaiæ. 21. e. Ierem. 51. a B "Dominus C Isaiæ. 47. b *Dominus. 2 D *et amomũ

olei,& similæ, & tritici,& iumentorum, & ouium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum,& animarum hominum. Et poma desyderij animæ tuæ discesserunt à te: & omnia pinguia & præclara perierunt à te,& amplius illa iam non inuenient. Mercatores *hominum* horum qui diuites facti sunt,ab ea longè stabũt propter timorem tormẽtorum eius, flentes, ac lugentes,& dicẽtes, Væ,væ ciuitas illa magna,quæ amicta erat byssо,& purpura,& coccо,& deaurata erat auro, & lapide pretioso, & margaritis: quoniam vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ: & omnis gubernator, & omnis qui in lacum nauigat, & nautæ,& qui in mari operantur,longe steterunt,& clamauerunt videntes locum incendij eius, dicentes,Quæ similis ciuitati huic magnæ? Et miserunt puluerem super capita sua: & clamauerunt flentes,& lugentes,dicẽtes, Væ,væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretijs eius:quoniã vna hora desolata est. *exultate super eã cœli.* 'Exulta super eam cœlum' & sancti Apostoli & Prophetæ:quoniam iudicauit Deus iudicium vestrũ de illa. Et sustulit vnus angelus fortis lapidẽ quasi molarẽ magnum,& misit in mare, dicens, Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna: & vltrà iam non inuenietur. Et vox citharœdum & musicorum & tibia canentium & tuba,non audietur in te amplius: & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te amplius, & vox molæ non audietur in te amplius, & lux lucernæ non lucebit in te amplius,& vox sponsi & sponsæ nõ audietur adhuc in te:quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficijs tuis errauerũt omnes gentes. Et in ea sanguis prophetarum & sanctorum inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in terra.

S. Sanctis de iudicio meretricis Deum glorificantibus,parantur nuptiæ Agni, & angelus à Iohanne adorari recusat: apparens autem quidam equo insidens cum exercitu, qui est verbum Dei & rex regum ac Dominus dominantium, pugnat aduersus bestiam & reges terræ ac eorum exercitus, vocatis interim auibus cœli ad edendas eorum carnes.

CAP. XIX.

POst hæc audiui quasi vocem 'turbarũ' multarum in cœlo dicentium, Alleluia. Laus & gloria,& virtus Deo nostro est:quia vera & iusta iudicia sunt eius qui iudicauit de meretrice magna, quæ corripit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt, Allelu-Ia. Et fumus eius ascendit in secula seculorum. Et ceciderunt seniores vigintiquatuor, & quatuor animalia,& adorauerunt Deum sedentẽ super thronum, dicentes, Amen, Allelu-Ia. Et vox de throno exiuit,dicens,Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius:& qui timetis eum pusilli & magni. Et audiui quasi vocem 'turbæ' magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium,Allelu-Ia: quoniam regnauit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus, & exultemus,& demus gloriam ei:quia venerunt nuptiæ Agni,& vxor eius præparauit se. Et datum est illi vt cooperiat se byssino splendenti & candido. Byssinum enim: iustificationes sunt sanctorum. Et dixit mihi Scribe, ‖Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt. Et dicit mihi,Hæc verba Dei, vera sunt. ‖Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum. Et dicit mihi,Vide ne feceris:cõseruus tuus sum, & fratrum tuorũ habentiũ testimonium Iesu. Deum adora. Testimoniũ enim Iesu, est spiritus prophetiæ. Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus: & qui sedebat super eũ,vocabatur Fidelis & Verax, & cum iustitia iudicat & pugnat. Oculi autẽ eius sicut flamma ignis: & in capite eius diademata multa.habens nomen scriptũ, quod nemo nouit nisi ipse. ‖Et vestitus erat veste aspersa sanguine:& 'vocatur' nomẽ eius, Verbũ Dei. Et exercitus qui sunt in cœlo,sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo. Et de ore eius procedit gladius *acutus:vt in ipso percutiat Gentes. ‖Et ipse reget eas in virga ferrea:& ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotẽtis. Et habet in vestimento & in femore suo scriptum, ‖Rex regum & Dominus dominantiũ. Et vidi vnũ angelum stantem in sole, & clamauit voce magna, dicens omnibus auibus quæ volabãt per medium cœli, Venite, & congregamini ad cœnam magnam Dei vt manducetis carnes regum,& carnes tribunorum, & carnes fortium,& carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum & seruorum,& pusillorum & magnorum. Et vidi bestiam & reges terræ,& exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo qui sedebat in equo & cũ exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum ea pseudopropheta: qui fecit signa corã ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardẽtis & sulphure: & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum,qui procedit de ore ipsius: & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

S. Ligatum draconem siue diabolũ mittit angelus in abyssum ad mille annos, quibus animæ martyrum in resurrectione prima regnabunt

tubæ.3.

tubarum

ex vtraq; parte

Psalm.2.c.

Matt.22.a. Lucæ.14.d

infra. 22.b

Isaiæ.63.a.

vocabatur

Supr.17.d. 1.Tim.6.c

bunt cum Christo: post quos solutus satanas excitabit Gog & Magog innumerum exercitum aduersus ciuitatem dilectam, sed igni cœlesti deuorabuntur: deinde apertis libris, à sedente super thronum iudicabuntur omnes mortui secundum opera ipsorum. CAP. XX.

A ET vidi angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & catenã magnam in manu sua. Et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eũ per annos mille, & misit eũ in abyssum, & clausit, & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni. & post hæc oportet illum solui modico tempore. Et vidi sedes: & sederunt super eas, & iudiciũ datum est illis. & animas decollatorum propter
B testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam neq; imaginẽ
20.5. eius, nec acceperunt characterem 〈eius〉 in frontibus aut in manibus suis, & vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis. Cæteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. in his secunda mors nõ habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei & Christi: & regnabunt cum illo mille annis.
Exec. 38.e 39.a. ‖Et cũ consummati fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere suo, & exibit, & seducet
C Gentes quæ sunt super quatuor angelos terræ, Gog & Magog, & cõgregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circuierunt castra sanctorum & ciuitatem dilectam. Et descendit ignis à Deo de cœlo, & deuorauit eos: & diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi & bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum. Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem
D super eum, à cuius conspectu fugit terra &
"ab eis.19. cœlum, & locus non est inuentus 'eis'. Et vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum. & dedit mare mortuos qui in eo erãt, & mors & infernus dederunt mortuos suos qui in ipsis erant, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda. Et qui nõ inuentus est in libro vitæ scriptus: missus est in stagnum ignis.

S. *Cœlo ac terra renouatis, noua ciuitas Ierusalẽ in Agni sponsam à Deo parata ostenditur, iustis glorificatis, impijsq; in stagnũ ignis detrusis: cuius ciuitatis murus & portæ ac fundamenta describuntur & mensurantur, quæ vniuersa sunt aurum ac vitrum mundum, lapides pretiosi ac margaritæ.*

CAP. XXI.

ET ‖vidi cœlum nouum, & terram nouam. ‖Primum enim cœlum, & prima terra abijt, & mare iam non est. Et ego Iohannes vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam, descendentem de cœlo, à Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et audiui vocem magnam de throno dicentẽ. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus: & habitabit cũ eis. & ipsi populus eius erunt: & ipse Deus cum eis erit eorũ Deus. ‖& absterget B Deus omnem lachrymã ab oculis eorum & Isaiæ.25.e mors vltrà non erit, neq; luctus, neq; clamor, Supra.7.d. neque dolor erit vltrà, 'quæ' prima abierunt. "quia.1. Et dixit qui sedebat in throno, ‖Ecce noua fa Isaiç.43.c. cio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc 2.Cor.5.d verba fidelissima sunt & vera. Et dixit mihi, Factum est. Ego sum alpha & ω: initiũ & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ, gratis. Qui vicerit, possidebit hæc. & ero illi Deus: & ille erit mihi filius. Timidis autẽ & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mẽdacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secũda. Et venit vnus de septẽ angelis habẽtibus C phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens, Veni, & ostẽdam tibi sponsam, vxorem Agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostẽdit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descẽdentem de cœlo à Deo, habentem claritatem Dei, & lumen eius simile lapidi pretioso tã- D quam lapidi iaspidis, sicut crystallum. Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim, & in portis, "angelos' duo- "angulos decim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorũ Israel. Ab oriẽte, portæ tres: & ab aquilone, portæ tres: & ab austro, portæ tres: & ab occasu, portæ tres. Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim: & in ipsis duodecim nomina, duodecim Apostolorũ Agni. Et qui loquebatur mecũ, habebat mensurã 'arundineam' aureã, vt me- "arũdinẽ.G tiretur ciuitatem & portas eius, & murũ. Et E ciuitas in quadro posita est, & longitudo eius tanta est quanta & latitudo: & mensus est ciuitatem de arundine * per stadia duodecim *aureã millia, & longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia sunt. Et mensus est murum eius centum quadragintaquatuor cubitorum, mẽsura hominis quæ est angeli. Et erat structura muri eius ex lapide iaspide: ipsa vero ciuitas aurum mundum, simile vitro mundo.

A Isaiæ.65.e 66.g. 2.Pet.3.c.

Et

F Et fundamenta muri ciuitatis, omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, iaspis: secundum, sapphirus: tertium, calcedonius: quartum, smaragdus: quintum, sardonix: sextum, sardius: septimum, chrysolitus: octauum, beryllus: nonum, topazius: decimũ, chrisoprasus: vndecimum, hyacinthus: duodecimum, amethystus. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt, per singulas: & singulæ portæ, erant ex singulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum. Et templum nõ vidi in ea.

G Dominus enim Deus omnipotens templũ illius est & Agnus. ‖Et ciuitas non eget sole neque luna, vt luceant in ea, nã claritas Dei
Isaiæ. 60. d illuminauit eam, & lucerna eius est Agnus.
*illuminabit Et ambulabunt Gentes in lumine eius: & reges terræ afferent gloriam suam & honorem
Isai. 60. b in illam. ‖Et portæ eius non claudentur per diem. nox enim nõ erit illic. Et afferent gloriam & honorem Gentium in illam. Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium: nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni.

S. Lignum vitæ fluuio aquæ viuæ irrigatũ singulis mensibus reddit fructum suum: nec male dictum nec vlla nox est in ciuitate: angelus autem qui hæc cito ventura Iohanni ostendebat non vult ab eo adorari, dicitq; iustos in ciuitatem intraturos, impios autem foras eijciendos: conteſtatur etiam de non addendo aut minuendo ad hanc prophetiam.

CAP. XXII.

A ET ostendit mihi fluuium aquæ viuæ, splendidum tanquam crystallum, procedentẽ de sede Dei & Agni. In medio plateæ eius, & ex vtraq; parte fluminis lignũ vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem Gentium. Et omne maledictũ non erit amplius: & sedes Dei & Agni in illa erunt, & serui eius seruiẽt illi. Et videbũt faciem eius: & nomen eius in frontibus eorũ.
Isai. 60. d. ‖Et nox vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neq; lumine solis, quoniam Dominus Deus *illuminabit illuminat' illos, & regnabunt in secula seculorum. *illuminabit* B Et dixit mihi. Hæc verba fidelissima sunt, & vera. Et Dominus Deus spirituum prophetarũ misit angelum suum ostendere seruis suis quæ oportet fieri citò. Et ecce venio velociter. Beatus qui custodit verba prophetiæ libri huius. Et ego Johã nes qui audiui, & vidi hæc. ‖Et postquã audissem, & vidissem, cecidi vt adorarẽ ante pedes Supr. 19. b. angeli, qui mihi hæc ostẽdebat: & dixit mihi, Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorũ qui seruant verba * libri huius. Deum adora. Et *prophetiæ dicit mihi, Ne signaueris verba prophetiæ libri huius. tempus enim prope est. Qui no- C cet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc: & qui iustus est, *iustificetur' *iustitiam adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc. Ecce faciat. 9. venio cito: & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. ‖Ego sum Isaiæ. 41. b 44. a. Alpha & ω, primus & nouissimus, principiũ Supra. 1. b. & finis. Beati qui lauant stolas suas*: vt sit 21. b. potestas eorum in ligno vitæ & per portas *in sanguine Agni intrent in ciuitatem. Foris canes & venefici, & impudici, & homicidæ, & idólis seruiẽtes, & omnis qui amat & facit mendacium. Ego Iesus misi angelum meum, testificari vobis hæc in ecclesijs. Ego sum radix & genus Da D uid, stella splendida & matutina. Et Spiritus & sponsa dicunt, Veni. Et qui audit, dicat, Veni. Et qui sitit, veniat‖: & qui vult, accipiat Isaiæ. 55. aquam vitæ, gratis. Cõtestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius, Siquis apposuerit ad hæc: apponet Deus super illũ plagas scriptas in libro isto. Et siquis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius: auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto.

dicit qui testimonium perhibet istorum: Etiam venio citò. Amen.

Veni Domine Iesu. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis.

AMEN.

Hebręa, Chaldæa, Greęca & Latina

nomina Virorum, Mulierum, Populorum, Idôlorum, Vrbium, Fluuiorum, Montium, cæterorumque locorum quæ in Biblijs sparsa leguntur, suis quæque characteribus restituta, cum latina interpretatione: additis etiam Biblijorum locis in quibus ita scripta leguntur: qua in re interpretationem quæ in Biblijs complu ti excusis erat, ferè secuti sumus: adiecta nominibus, quorum proprij characteres ignorabantur, D litera, quæ dubiam esse interpretationem significet: Græcis verò G litera, quæ petitam esse à Græcis interpretationem admoneat.

A A

אהרן Aaron, Mons siue montanus: aut docens, siue concipiens. Filius Amran, exod. 4. d. 1 Par. 6. a.

Aaronitæ, Idem, pluralis numeri.

אסחבי Aáshai, Cófidens in me, vel frater circundans: aut ex Hebræo & Syro, frater senectutis. Filius Machati, 2. regum. 23. d. Heb. Ahásbai. per ח in secunda.

A B

אבא Abba, Pater. Syrum est. mar. 14. d. rom. 8. c. gal. 4. a.

אבדון Abádon, Exterminans, vel perditio. Abyssus, apoca. 9. c.

אבנה Abana, Lapideus, vel ædificatio: siue pater obsecro nunc. Nomen fluuij Damasci, 4. reg. 5. d.

עברים Abarim, Transitus, p. n. siue transeuntes: aut furores, vel prægnantes: aut Syriacè, frumenta. Mons est Moabitarum contra Iericho, supra Iordanem, idem ille cum montanis Arabię, in quorũ vertice est mõs Nemo in summitate Phasga, vbi Israelitæ castra fixerant. XLI. mansione Eremi, num. 21. & 33. f. morte Moysis notus, nume. 27. c. deut. 32. Testatur Hieronymus in locis Hebr. ostendi Abarim ascendẽtibus de Libyade in Hesebõ antiquo vocabulo iuxta mõtem Phogor nomen pristinũ retinentem, à quo circa eum regio vsque nunc appellatur Phasga.

Abaron, Idem, singularis numeri: vel robur, aut fortitudo. D. Filius Matathiæ filij Iogannis, 1. macha. 2. a.

עבדא Abda, Seruus, aut seruitus: vel ex Hebręo & Syro, nubes ista. Pater Adoniram, 3. reg. 4. a, 2. esd. 11. c.

עבדי Abdai, Seruus, aut seruitus: vel nubes abundans Pater Cis Leuitę, 2. paral. 29. c.

עבראל Abdeel, Seruus Dei, vel nubes abundantię Dei. Pater Selemiæ, iere. 36. f.

עבדמלך Abdemélech, Seruus regis, vel seruus consilij Nomen Æthiopis cuiusdam eunuchi, ierem. 38. b.

עבדנגו Abdenago, Seruus claritatis, vel seruus anxius. Nomen viri qui & Azarias dicitur, dan. 1. b.

עבדי Abdi, Seruus aut seruitus, vel nubes abundans. Filius Maloch filij Azabiæ, 1. paral. 6. d

עבדיה Abdias, Seruus Domini. Dispensator domus regis Achab, 3. reg. 18. a. Propheta idem, abd. 1. a

עבדיאל Abdiel, Seruus dei, aut nubes abũdantiæ Dei. Filius Guni è tribu Gad, 1. paral. 6

עבדון Abdon, Seruus, aut nubes iudicij. Filius Michai siue Micha, 2. par. 34. c, qui 4. reg. 22. c. Achobor dicitur. Nomen item ciuitatis, Iosue, 21. c. 1. para. 6. g. Fuit & nomen iudicis in Israel, iudic. 12. d

עבד Abed, Seruus vel operarius. Nomẽ viri, 1. esd. 8. a.

אבל Abel per א, Luctus. Ciuitas, quæ (vt Hier. inquit) duodecim à Gadaris miliaria, orientem versus distat, 1. reg. 6. d 3. reg. 15. d. 4. reg. 15. f. Est & villa in septimo Philadelphiæ lapide, vbi Iepthe cum Ammonitis manum conseruit.

הבל Abel per ה in principio, Vanitas, siue anhelitus: aut Syriacè, vapor. Filius Adam, gen. 4. a

אבלה Abela, Luctus. Nomen vrbis, 2. reg. 20. e: quæ & אבל Abel ibidem vocatur.

אבל-מים Abel-máim, Luctus aquarum. Ciuitas, quam, vt narrat historia Paralipomenon (2. para. 16. b.) rex Asa per Benhadat Syrum expugnauit. 3. regum. 15.

אבל-מחולה Abel-mehula, Luctus infirmitatis, aut luctus chori, vel tympani: siue ex Hebræo & Syro, luctus veniæ. Nomen loci, Iudic. 7. f. 3. reg. 4. b. 19. c. Hieronymus in locis Hebraicis ait vicum esse in Aulone.

אבלה שטים Abmel-satim, Luctus spinarũ, luctus declinationum, aut præuaricationum: vel vallis aut planities cedrorum imputribilium. Non procul à Iordane locus in deserto ad meridiem Moabitarum, à spinarum copia habens nomen, numeri. 33. f. Ioel. 3. Illic fuit. XLII. mansio Iudæorum.

אבן-בוחן Aben-bóen, Lapis pollicis, aut pollex, vel lapis in eis. Nomen loci, Iosue. 18. c.

אבץ Abes, Ouum, siue cœnosus, aut lineus. Nomen ciuitatis in tribu Issachar. Iosue. 19. b.

אבצן Abesan, Pater scuti, aut patris scutum vel arma aut pater frigiditatis. Nomen iudicis in Israel de Bethlehem, Iudic. 12. c.

אבשלם Abessalom, Pater pacis, siue pater consummationis, siue pater retributionis, aut patris pax, siue patris consummatio, siue patris retributio. Pater Maacha, siue Michai matris Abiam, 3. reg. 15. a: qui 2. para. 13. a. dicitur Vriel.

אבגתא Abgatha, Pater torcularis, vel patris torcular. Eunuchus Assueri regis Persarum, Ester. 1. b.

אבי Abi, Pater meus, Mater Ezechiæ regis, 4. reg. 18. a quæ. 2. para. 29. a, dicitur Abia.

אביה Abia, Pater domini, aut voluntas domini. Mater Ezechiæ. regis, 2. par. 29. a. quæ. 4. reg. 18. a. dicitur Abi. Filius Samuelis prophetæ, 1. reg. 8. a. 1. par. 6. b. Filius item Roboam, 1. para. 3. b: qui. 3. reg. 14. g. dicitur Abiam. Vxor Esron filij Phares, 1. par. 2. c. Filius item Ieroboam. 3. reg. 14. a

אבי-על בון Abi-albon, pater superintelligens, aut pater super ædificans, aut ex Hebræo & Syro, pater iniuriæ. Nomen viri, 2. reg. 23. d. qui. 1. para. 11. f. dicitur Abiel.

אביסף Abiasaph, siue Abisaph. pater congregans, siue pater consummans vel finiens. Filius Core, 1. paralip. 6 c. 9. c. exod. 6. d. Filius Elcanæ, 1. para. 6. b. 9. c.

אבים Abiam, pater maris. Filius Roboam, 3. reg. 14. g, & 15. a: qui Abia, 1. para. 3. b. dicitur.

אביתר Abiathar, Pater excellens, aut pater residui vel remanentis, siue pater explorationis vel contemplationis, aut pater funiculi. Filius Achimêlech sacerdotis. 1. reg. 22. d. mar. 2. d.

אביע Abida, Pater scientiæ, vel scientia patris. Filius Madian filij Abrahæ, gene. 25. a.

אבידן Abidan, Pater iudicij: aut ex Hebræo & Syro, pater meus iste. Filius Gedeonis, nume. 1. a.

אביאל Abiel, Pater meus deus. Filius Seror, 1. reg. 9. a. Pater Ner, 1. reg. 14. g. Nomen item cuiusdam alterius, 1. paral. 11. f. qui. 2. reg. 23. d. dicitur Abi-albon.

אביעזר Abiézer, Pater adiutorij. siue patris adiutoriũ, vel pater atrij, aut patris atrium. Filius Manasse, ios. 17. a vnus ex fortibus Dauid, 2. regum. 23. d. 1. paral. 7. d.

אבי-גבעון Abiga-baon, Pater collis, siue pater calicis, vel scyphi aut pater dorsi peccati. Pater Gabanon, cuius vxor Maacha. 1. paral. 8. c.

אביגיל Abigáil, Pater exultationis, vel patris exultatio. Nomen vxoris Nabal, 1. reg. 25. a. 30. a. Vxor Dauid mortuo Nabal, 1. parali. 3. a. Est & filia Naas, soror

Interpretatio.

Saruiæ, mater Ioab, 2. reg. 17. g. 1. paralip. 2. b

אביחיל Abiháil, per ח in penultima, Pater fortitudinis, aut pater exercitus, siue pater diuitiarū, aut pater antemuralis, vel pater doloris. Pater Suriel principis Mobolitarum, nume. 3. e. vbi corruptè legitur Abihaiel Vxor item Roboam filij Salomonis, 2. para. 11. d

אביחיל Abiháil per ה in penultima, Pater luminis, vel laudis, vxor Abisur filij Semei filij Onam, 1. paralip. 2. b

Abilina, Lugens vel plorans, siue pater mansionis vel murmurationis. D. Nomen regionis, cui præerat Lysias à Romanis constitutus, Lucæ, 3. a

אבימאל Abimael, Pater à deo vel de deo. Filius Iectan, genes. 10. d

אבי-מלך Abimélech, Pater meus rex, aut pater regis vel consilij. Generale nomen est Palæsthinorum regum, perinde atq; Cæsar Romanorum imperatorū. Rex igitur fuit Geraræ, Genes. 20. a. Filius item Gedeonis, Iudic. 8. g. Filius etiam Ierobéseth, 2. regum. 11. c

אבי-נדב Abinadab, Pater spontaneus, aut pater uouentis vel voti: siue pater principis. Filius Isai patris Dauid, 1. regum, 16. b. Filius Saul, 1. paralip. 8. d. Vide etiam 1. regum, 7. a, 2. regum. 6. a. 1. paralip. 2. b, 9. g. 10. a. 13. c

אבינעם Abinóem, Pater pulchritudinis vel iucunditatis, aut pater motionis eorum. Pater Barac ducis exercitus populi Iudæorum, iudicum, 4. a

אבירם Abiram, Pater celsitudinis vel electionis, aut pater fraudis, vel proiectionis. Primogenitus Hiel reædificatoris Iericho, 3. regum. 16. g

אבירם Abiron, Idem. Heb. Abiram. Filius Eliab, numeri. 16. a. deuteronom. 11. a

אבישג Abisag, Patris ignorantia, vel patris error: siue pater apprehendens vel attingens: aut pater multiplicans. Virgo adolescentula quæ calefaciebat regem Dauid senio confectum, 3. regum. 1. a

אבישי Abisai, Patris munus, vel pater muneris. Filius Saruiæ sororis Abigail, frater Ioab, 1. regum. 26. a, 2. regum. 10. c, 1 paralipomenon. 2. b, 11. c

אבי-שוע Abisue, Pater salutis vel exclamationis: aut pater respiciens, siue pater magnificus vel potens: Filius Phinees filij Eleazar filij Aaron. 1. para. 6. a. Filius item Bela filij Beniamin filij Iacob, 1. para. 8. a

אבישור Abisur, Pater muri, aut pater bouis, siue pater cantantis, vel pater aspicientis, aut pater rectitudinis. Filius Semei filij Onam filij Ierameel, 1. paralipo. 2. d

אביטל Abital, Pater roris: vel ex Hebræo & Syro, pater vmbræ. Mater Sauatiæ filij Dauid, 2. reg. 3. a, 1. par. 3. a

אביטוב Abitob, Pater bonitatis. Filius Mehusim, 1. pa. 8. b

אביהו Abiu, Pater ipse, vel pater est. Filius Aaron filij Amram filij Caath filij Leui, exodi. 6. d, 1. para. 6. a

אביהוד Abiud, Pater laudis vel confessionis. Filius Bela filij Beniamin filij Iacob, 1. paralipome. 8. a

אבינר Abner, Patris lucerna, vel patris nouale. Nomen principis militiæ Saul, filius Ner patruelis Saul, 1. regum. 14. g

Abobi, Pater incantationis vel absconsionis. D. Nomen viri, 1. machabæo. 16. c

Abra, Ancilla vel famula. G. iudith. 8. d

אברם Abram, Pater excelsus. Filius Chare Chaldæus. gene. 11. d

אברהם Abraham, Pater multitudinis. Filius Thare, sic nominatus à Deo, cùm prius Abram diceretur, Genesis. 17. a

עברון Abran, Transitus aut ira, siue imprægnatio, vel nubes cantici: aut Syriacè, frumentum. Nomen ciuitatis, Iosue, 19. b

אבשלם Absalom, Pater pacis, siue pater cōsummationis, siue pater retributionis: aut patris pax, siue patris cō summatio, aut patris retributio. Filius Dauid de Maacha, 2. regum. 3. a. 1. paralipomenon, 3. a

Absolomi, Pater pacis, siue pater consummationis vel retributionis. D. Nomen viri, 1. Machab. 11. g

A C

עכז Acan Tribulatio, vel stridor, aut antemurale. Filius Eser filij Seir Horræi. Gene. 36. c

עכר Achar, Sterilis, siue eneruās, aut euellens, vel truncus, Filius Ram primogeniti Ierameel, 1. parali. 2. d

חצרון Accain, Possessio, siue emptio, aut nidus. Nomen ciuitatis, Iosue, 15. g.

עקרון Accaron, Sterilitas, siue enaruatio, aut euulsio, vel truncus. Nomen vrbis, ierem. 25. e, iosue. 15. f, 1 regum. 17. g

עקרוני Accaronitę, Steriles, siue eneruati, aut euulsi, vel trunci. Populi, 1. regum. 5. d

עקש Acces, Peruersus aut prauus. Pater Hira, 2. regum. 23. d, 1. paralipomenon. 11. f

עכו Accho, Compressus, vel confractus. Nomen vrbis. Iudicum. 1. f

חקוץ Accos, Spina, vel æstas, aut tædium, seu vigilia, vel finis. Nomen viri, 1. paralipomenon, 24. b, 1. Esdræ. 2. c

עקוב Accub, Vestigium vel supplantatio: aut prauitas, vel calcaneum, siue retributio. Filius Elioenai filij Naariæ, 1. Paralimenon. 3. d. 9. c. 2. Esdræ. 8. b

אחאב Achab, Frater patris, vel fratris pater, siue arula patris, Filius Amri regis Israel, 3. regum. 16. f

אכד Achad, Amphora, vel hydria, aut scintilla. Ciuitas in qua regnauit Nemrod, genesis. 10. b, quę nunc dicitur Nisibis.

Achaia, interpretatur dolor vel tristitia. G. Græciæ regio & penè insula. ipsa enim Ægeo & Ionio cingitur equore, ab Isthmo incipit, de qua lege Plinium lib. 4. cap. 5. naturalis historiæ: Strabonem in octauo. Ptolomæum libro, 3. cap. 15. Romanorum, 15. f, 1, Corinthiorum, 16. c — ἀχαΐα

Acgaicus, dolēs siue tristis. G. Nomen viri, 1. Corrinthiorum, 16. c — ἀχαϊκός

עכד Achan, Conterens, siue conturbans. Filius Charmi filij Zabdi filij Zaræ. Iosue. 7. a. 2. d: qui, 1. Paralipomenon. 2. a, dicitur Achar.

עכר Achar, Conturbans. Filius Charmi filij Zabdi filij Zarę, filij Iudæ, 1. paralipomenon. 2. a: qui Iosue, 7. a. dicitur Acham.

אחז Achaz, Apprehendens, siue possidens, aut videns. Filius Ioathan regis Iuda. 4. regum, 16. a. 2. paral. 3. c. Qui alias Elieser Lucæ, 3. dicitur.

אכזיב Achazib, Mendax, mendacium, aut cessans, siue fluens vtique. Nomen vrbis tribus Aser, iudic, 1. f: quæ Achzib iosue. 19. b. dicitur.

אחיה Achia, siue Achias, frater domini. Filius Achitob fratris Ichabod, 1. regum. 14. a. Filius item Ierameel filij Esron, 1. paralipemenon, 2. d

Achim, Resurgens, vel confirmans, aut vindicans, vel frater eorum. D

אחימעז Achimáas, Frater consilij, vel frater consiliarius, aut frater ex ligno. Pater Achinoā vxoris regis Saul, 1. regum. 14. g. Filius item Sadoc sacerdotis, 2. reg. 15. f. 1. paralipomenon. 6. a

אחימן Achimam, Frater præparatus, vel frater dexteræ, aut frater quid? Filius Enac, numeri, 13. c

אחימלך Achimélech, Frater meus rex, aut frater regis vel consilij. Nomen viri sacerdotis, 1. regum. 21. a. Item filius Abiathar. 2. regum, 8. d: qui. 1. paralipomenon, 18. d, Abimélech dicitur.

אחימות Achimoth, Frater mortis, vel frater mortuus, vel frater dierum. Filius Elcana, 1. paral. 6. b

אחינעם Achinóam, Fratris pulchritudo vel iucunditas, aut frater motionis. Nomen vxoris regis Saul, 1. reg. 14. g. Vxor item Dauid Iexraelitis, 1. re. 25. g. 1. Par. 3. a

Achior, Fratris lumen, aut frater ignis. D. dux filiorum Ammon, iudith. 5. a

אחירם Achiram, Fratris celsitudo vel elatio, aut fratris dolus vel proiectio. Filius Beniamin, nume. 26. c

Achiramitæ, Idem. p. n. nume. 26. c

אביש Achis, Vtique est, vel sic est. Rex Geth, 1. reg. 21. c. Filius Maoch, 1. reg. 27. a

אחיסמך Achisamec, Frater sustentationis vel firmitatis: aut frater coniungens. Pater Ooliab, de tribu Dan, exod. 31. a

אחיטוב Achitob, Frater bonitatis. Pater Achias, 1. regū. 14. a. Pater Achimélech sacerdotis, 1. reg. 22. b. Pater item Sadoc, 2. reg. 8. d, 1. para. 6. a. 9. b

אחיתפל Achitophel, Frater ruinæ. vel frater defectus, aut

aut frater insipiditatis, id est rei insulsę. Consiliarius regis Dauid, 2. regum. 15. b. Pater Eliam, 2. re. 23. d. 1. para. 27. d

עכבור Achobor, Mus, vel conterens siue comprimens puteum. Filius Michai, 4. reg. 22. c. Pater item Bálanan septimi regis in Edom, gen. 36. d

עכור Achor, Turbatio. Vallis in tribu Iuda. Iosue. 15. ad septẽtrionem Iericho haud procul à Galgal. à tumultu & turbatione Israelitici populi appellationem habens, & nõ ab Achan sacrilego, qui illic lapidatus est propter anathematis furtum, Ios. 7. d

עכסח Achsa, cõposita vel adornata, aut lasciuiens: siue confractio vel diruptio velaminis. Filia Caleb, 1. paral. 2. f. quæ ios. 15. d, & iud. 1. c. Axa scribitur.

אכשף Achsaph, Veneficus, siue conterẽs vtique, aut labium vtique. Nomen vrbis in tribu Aser, Ios, 11. a. Hæc Hieronymo Chasalus dicitur in octauo lapide Diocesarię ad radicem montis Thabor in campestribus sita.

אכזיב Achzib, siue Achziba, Mendax, siue cessans, aut fluens vtique. Nomen ciuitatis in tribu Iudæ ios. 15. f. 19. b, in primo capite Micheæ, d. legitur, Domos mendacij in deceptionem regibus Israel. Vbi legendum, Domos Achzib in deceptionem siue in mendacium regibus Israel.

עקרון Acron, Sterilitas, siue eneruatio, aut euulsio, vel truncus. Nomen loci, iosuæ. 13. a. 19. c.

A D

עדה Ada, cœtus, vel congregatio: siue ornata, vel testificans, aut transiens, vel præda: aut Syriacè, ablata. Altera vxor Lamech, gene. 4. d. Vxor etiã Esau, filia Elõ, ge. 36. a

אדד Adad per א, interitus, aut nubes, vel vapor, seu fons. Nomen viri, 3. reg. 11. c

הדד Adad per ה Sonitus aut clamor. siue celeusma: seu mammilla vel dilectio. Filius Badad, rex Edõ quartus, genes. 36. d

עדעדה Adada, Testimoniũ cœtus vel congregationis, aut testimonio ornata: vel testis trãsitus, siue prędę eius, genere fœminino: aut præda suæ prędę, vel eternitas sui testimonij. Nomen ciuitatis, ios. 15. d

הדדרמון Adadremmon, Celeusma mali granati, siue altitudinis. Vrbs iuxta Iezrahelem, quę hodie vocatur Maximiano polis, zach. 12. d.

עדיה Adaia siue Adaias, Testis domini, siue ornatus vel præda domini, aut transitus vel æternitas domini. Filius Ethan filij Zamma. 1. para. 6. c. 8. b, 1. esdr. 10. d. Filius item Ieroham. 1. para. 9. d. Pater Idida matris Iosię, 4. reg. 22. a

אדליא Adalia, Hauriẽs siue paupertas: aut nubes vel interitus laboris. Filius Aman filij Amadatha, esther. 9. b.

אדם Adam, Homo, siue terrenus, aut rufus vel sanguineus. Nomen primi hominis creati à deo, gene. 2. d, luce. 3. g. Nomen etiam comune quo vocauit deus hominem & mulierem, ge. 5. a. Est & nomen vrbis, ios. 3. d.

אדמה Adama, Terra, aut rufa, aut sanguinea. Vrbs Pentapoleos, gene. 10. c

אדמי Adami, Homo vel humanus, siue terrenus, aut rufus, vel sanguineus: aut nubes vel vapor, siue interitus aquarum. Nomen ciuitatis, quæ & Neceb dicitur, ios. 19. c

הדר Adar, Pulchritudo, siue habitaculum, aut generatio. Octauus rex in Edom, ge. 36. d: qui, 1. par. 1. d. dicitur Adad.

הדר-עזר Adar-ézer, Decor aut pulchritudo auxilij, siue habitaculum aut generatio auxilij: aut atrium pulchritudinis siue habitaculi vel generationis. Filius Rohob, rex Soba, 2. reg. 8. a, 1. para. 18. a

Adarsa, testificans solem vel surdum, aut testimonium arantis. D. Nomen loci, 1. mach. 7. f

Adazer, Testis vel testimonium auxilij. D. Nomẽ vrbis, 1. mach. 7. g

אדבאל Adbeel, Vapor vel nubes apud deũ vel cum deo: siue contristari faciens Deus. Filius Ismaelis, genes. 25. b, 1. para. 1. b

Addar, siue Addara, Pallium, siue potentia, aut magnitudo. Nomen ciuitatis, ios. 15. a. Nomen item mensis, siue lunationis duodecimæ, quandoque integrè, & aliquando pro parte nostro respondentis Februario, 1. esdr. 6. c. Postremo filius Balæ filij Beniamin, 1. par. 8. a

Addi, Testis, vel testimonium, siue ornatus, vel transitus, aut præda. Pater Melchi patris Neri, luce. 3. f

עדו Addo, Testis, siue ornatus, aut transitus, vel præda. Filius Ioach, 1. para. 6. b. Pater item Barachiæ, patris Zachariæ, zach. 1. a. Nomen prophetæ, 2. par. 9. g. Vide nehe. 12. a

ארון Addon, Dominus, aut basis: vel Syriacè, auris. Nomen loci, 2. esdre. 7. f. qui Adon. 1. esdr. 2. c. scribitur.

Addus, Nouitas, vel mensis, aut trituratio. D. Nomẽ loci, 1. mach. 13. b

אלחנן Adeodatus, Quod latinum est, in hebræo dicitur Elhanam, & interpretatur à deo, datus, siue gratia dei, aut misericordia vel donum dei, Filius Saltus, 2. regum. 21. d, 1. para. 20. c

Adiada, Testimonium manus, siue testimonium testimonij, aut præda manus. D.

עדיאל Adiel, Testimonium dei, siue ornatus, vel transitus dei, aut præda vel æternitas dei. Nomen principis. 1. para. 4. f. Filius Iezra. 1. para. 9. b, 27. c

עדיו Adin. Delicios us, siue voluptuosus, aut ornatus: vel Syriacè, temporalis. Nomen viri, 1. esdre, 2. a. 8. a

עדינא Adina, Idem. Filius Siza, 1. para. 11. g

עדיתים Adithaim, Cœtus siue congregationes, aut testimonia. Nomen vrbis, ios. 15. e

עדלי Adli, Testis mihi, siue ornatus mihi, aut transitus, vel præda, vel æternitas mihi. Nomen viri, 1. parali. 27. d.

ארמתא Admátha, Nubes vel vapor mortis, siue interitus mortis, vel terrestris, aut rubens. Principis nomen, esther, 1. c

ארמים Adommim, Terreni, vel rufi, aut sanguinei. Nomen loci, ios. 15. b, 18. c

ארוז Adon, Dominus, aut basis: vel Syriacè, auris Nomen loci, 1. esd. 2. c: qui Addon, 2. esdr. 7. f. scribitur.

יהוה Adonai, Beatus Hieronymus, Exod. 6. pro nomine dei tetragrammaton, id est quatuor literarum, Adonai trãstulit: in alijs autem locis semper interpretatus est dominus. Notandum autem est quòd quatuor istæ literæ huius nominis, scilicet יהוה nõ sunt compactæ ad hoc vt ex eis dictio aliqua formetur, & idcirco nomen est in effabile. Licet Hebræis ineffabile reuera dici putem, quòd tunc reuelatum eis non fuerit trinitatis sacramentum, etsi literis fuerit adumbratum. Hinc exod. 5. dicit deus, Et nomen meum יהוה non indicaui eis, Quod si in syllabas cogeretur, pronuntiaretúrq;, esse vel essentiam, aut generationem significaret. Nec ignorandum etiam quòd ארני adonai, domini mei numero multitudinis significat, quando scribitur eisdẽ literis & punctis quibus pronuntiatur ארני. Præterea in translatione Ghaldaica pro hoc nomine dei quod est nomẽ illud tetragrãmaton, semper ponitur triplex iod יוד quod non vacat mysterio.

ארניה Adonia, siue Adonias, Dominator dominus: aut basis domini: vel ex Syro & Hebræo, auris domini Filius Dauid ex Aggith, 2. regum, 3. a, 1. paralipo. 3. a

ארני-בזק Adoni-bézec, Domini fulgur, siue dominus fulguris, aut dominus in cõpedibus. Nomen viri, iu. 1. a

ארניקם Adonicam, Dominus surrexit. Nomen viri, 1. esdr. 2. a

ארנירם Adoniram, Dominus excelsus, siue dominus celsitudinis, vel elationis. Filius Abda qui erat super tributa Salomonis, 3. reg. 4. a

תמוז Adonis, in Hebræo est Thamuz, id est cõsumptus siue incendium, Syrum est. Nomen idóli, ezech. 8. f.

ארני-צדק Adoni-sedec, Domini iustitia, siue Dominus iustitiæ. Rex Ierusalem, ios. 10. a

Ador, Generatio, vel habitatio, aut teſtimonium lucis vel ignis. D. Nomen loci, 1. mach. 13. c.

הדרם Adoram, Decor eorum, aut laus vel cõfeſsio ſublimis, ſiue clamor excelſus. Filius Iectã, gen. 10. d, 1. par. 18. c. 2. par. 10. d

אדרמלך Adramélech, Pallium regis, ſiue magnitudo vel potentia regis vel conſilij. Filius Sennacherib regis, 4. reg. 19. g, iſa. 37. g. Deus item Sepharuaim, 4. regum, 17. f

ἀδρία Adria, Nomen maris contra Rauennam, quod per oſtia Padi fluuij intratur, ſumpto vocabulo ab Adria proxima ciuitate, quæ idem mari nomen Adriatici dedit Straboni in. 5. Hoc pelagus Paulus emenſus eſt, act. 27. e

ἀδραμυτηκή Adrumetina. In Græco, Adramytena: & interpretatur ſodalitas munda vel terſa. Adrumetum ſiue Adrumetium ciuitas eſt Myſiæ. Eſt & Adramitis inſula Lyciæ, & Adrumes Adrumetis ciuitas Aphricæ. Hieronymus autem, aut ſiquis alius fuit author, in Catalo. locorum Acto. Apoſtolicorum indicat Adrumetum eſſe ciuitatem in Bazatio regione Aphricæ. Plinius Adrumetum vocat neutri generis. act. 27. a

עדלם Adullam, Teſtimonium ſiue ornamentum illis, aut teſtimonium ſiue ornamentum ſuæ miſeriæ: vel tranſitus aut pręda ſuæ miſerię. Nomen ciuitatis, ioſ. 12. d. 15. e

אדרם Aduram, Pallium eorum, ſiue potẽtia vel magnitudo eorum: aut vapor excelſus, ſiue nubes excelſa: aut dolor ſiue interitus ſublimitatis. Nomen viri qui erat ſuper tributa regis Dauid, 2. reg. 20. g, 3. regum, 12. e

אדורים Aduram, in Hebræo Adoraim, Fortitudo vel potentia maris, aut vapor ſiue interitus eleuatus, vel nubes eleuata. Nomen ciuitatis ædificatæ à Roboam, 2. para. 11. b

A E

עין Aen, Oculus ſiue fons. Nomen ciuitatis, Ioſue 15. e. 1. paralip. 4. f.

מצרית Ægyptia, Anguſtians, ſiue tribulans, gene. 16. a

מצרים Ægyptij, Anguſtiantes, ſiue tribulantes. Nume. 14. b

מצרי Ægyptius, idem. ſ. n. Exod. 2. b

מצרים Ægyptus, Anguſtię, ſiue tribulationes. Ægyptus, ad Occidentem Iudææ ſita, Aphricæ regio eſt. Plinius tamen lib. 5. cap. 9. naturalis hiſtoriæ, & Pomponius Mela in primo, Aſiæ attribuunt proxime Aphricam: hęc ab Oriente iungitur Aſſyriæ & mari rubro: ab Occidente habet Lybiam, atque Cyrenen: à meridie limitem qui Sienem ab Æthiopia dirimit, atque Oceanum: à Septentrione mare magnum, Sinumque Arabicum & terrã ad Syriam vſque, irrigatur Nilo. authores ſunt Ioſephus libr. 5. cap. 11. de bel. Iudaico. Egeſippus lib. 4. Inferiorem eius partem Nilus dextra leuáq; diuiſus, amplexu ſuo determinat. Ideóque inſulam quidam dixerunt Ægyptum, ita ſe findente Nilo, vt triquetram terræ figuram efficiat. Ideo multi Græcæ literæ Δ vocabulo deltam appellauere Ægyptum. ita Plinius libro. 5. cap. 9. & Strabo lib. 17. Ptolemæus lib. 4. ca. 6. Ammia. Marcel. lib. 22. Oppida in ſignia. Saijs, Memphis, Siene, Bubaſtis, Elephantis, Thebæ, Alexandria Peluſium: teſtis Mela in 1. Canopus, Bolbis, Sebennis, Pathmis, Mendes, Tanis. Vide Raph. Volater. lib. 12. Geographiæ. Non eſt autem negligendum Ægyptum prophetis appellatam Miſraim à Meſraim filio Cham, eiuſdẽ appellationis. Ioſephus li. 1. ca. 12. antiquit. Iudaicarum Meſrim & Meſraim nominatim refert. Hæc quondam Aeria dicta eſt, velut Euſebius in Chronicis annotauit. Adde quòd pſal. 78. & 105. dicitur Ægyptus Cham, quòd eius filius Meſraim occupauerit Ægyptum.

עילם Ælam adoleſcens vel virgo m. g. ſiue occultus, aut ſeculum. Filius Sem, geneſis. 10. c. filius item Seſac, 1. paralip. 8. c. 1. eſdre. 2. a. Eſt & nomen regionis, Media aliâs, ſiue Bactriana dicta. Iſa. 11. c. A quo Ælamitę, principes Perſidis.

Ælamitæ, Idem. p. n. gene. 14. 2, act. 2. b.

Æneas, Laudatus. G. Nomen viri, act. 9. f ἀγυιάς

Ænon, vide Enon.

כוש Æthiopia, In Hebræo dicitur Cus: & interpretatur nigra vel nigredo. αἰθιοπία autem Græcè ardorem ſiue incendium ſignificat. Æthiopum regio ab Indo flumine conſurgens, iuxta Ægyptum, inter Nilum & Oceanum, & in meridie ſub ipſa ſolis vicinitate iacet. Gẽs ipſa vniuerſa primum Etheria appellata eſt: deinde Atlantia: mox à Vulcani filio Æthiopiæ, Æthiopia: author eſt Plin. hiſtoriæ mundi lib. 6. ca. 30. Multa de hac congeſsit Raphael Volater. li. 12. Geographię, quem conſule: Similiter Ptolemæum lib. 4, cap. 7. Plinium in 5. cap. 8. vbi quoque de duabus Æthiopijs clariſsimè legis. Ezech. 29. & 30. Amos 9. Nahum 3. Sophoniæ 2. Iſaiæ 11. c

כושי Æthiops, Hebraicè Cuſi, id eſt niger. αἰθίοψ, ardens ſiue incenſus. act. 8. e. 2. para. 14. c

כושים Æthiopes, Idem. p. n. 2. para, 12. a

ציים Æthiopes, Pſal. 71. b. 73. b. In Hebræo eſt Sijm, & interpretatur ſiccitates, aut naues ſiue trieres, ſiue dæmones.

כשית Æthiopiſſa, In Hebręo dicitur Cuſith, & interpretatur nigra. αἰθιοπίσσης verò, ardentem vel incenſam ſignificat. Nume. 12. a

A G

אגג Agabus, Locuſta vel feſtiuitas patris. D. Nomen prophetæ, Act. 11. d. 21. b

Agag. Tectum, vel ſolarium, quod ſcilicet eſt in ſuperiori parte domus. Nomen regis Amalec. 1. reg. 15. b. eſth. 3. a

אגגי Agagites, Idem. de ſtirpe Agag. eſth 3. a

הגר Agar, Aduena, ſiue peregrina, aut ruminans vel timens. Ancilla Abraham, gene. 16. a

הגרי Agarai, Aduena ſiue peregrinus, aut ruminans, vel timens. Nomen viri, 1. para. 11. g

הגראים Agareni, Idem. Nomen populi, 1. par. 5. b

אגא Agarenus, Idem, 1. par. 27. d

הגי Age, Vallis ſiue profunditas. Pater Semma, 2. reg. 23. b

הגי Aggæus, Feſtiuus, ſiue ſolennis, vel gyrans, Nomẽ prophetæ, agg. 1. a. Heb. Haggæus.

הגי Aggi, Idem. Filius Gad filij Iacob, gen. 46. b. Heb. Haggi.

הגית Aggitæ, Feſtiuitates, vel ſolennitates, vel gyrantes nume. 26. b. familiæ nomen, ab Aggi filio Gad.

Aggith, Feſtiua, vel ſolennis, vel gyrans. Mater Adoniæ filij Dauid, 2. reg. 3. a, 1. para. 3. a. Heb. Haggith.

Agrippa, Latinum eſt, dictum ab eo quod ægros, id eſt difficiles partus faciat: vel dicitur ille qui in naſcendo prius emittit pedes. Filius Herodis Agrippæ. il lius, inter Herodes tertij, qui occidit Iacobum, & in carcerem coniecit Petrum. act. 12. c

A H

אחלב Ahalab, Frater cordis, ſiue lacteus, vel lanctans, aut adeps. Nomen vrbis, iud. 1. f

אחרה Ahara, Frater redolens, aut pratum odoris. Filius Beniamin, 1. par. 8. a: qui gene. 46. c, Gera dicitur.

אחוחל Aharehel, Alter exercitus, ſiue nouiſsimus exercitus: aut alter dolor, ſiue nouiſsimus dolor: aut ouis fratris. Filius Arum, 1. par. 4. b

אחסבי Ahaſbai, Confidens in me, vel frater circundans: aut ex Hebræo & Syro, frater ſenectutis. Filius Machati, 2. reg. 23. d

אחשתרי Ahaſthari, Curſor, vel veredarius, ſiue feſtinatio turturis, aut feſtinatio exploratoris: ſiue frater qui explorat: vel ex Syro & Hebræo, princeps turturis, vel princeps explorationis. Filius Aſhur ex Maara, 1. paralip. 4. a

אחוא Ahaua, Eſſentia, ſine generatio. Fluuij nomen. 1. eſd. 8. f

אחז Ahaz, Apprehendens, ſiue poſsidens, aut videns. Filius Micha filij Meribbaal, 1. para. 8. d

אחזי Ahazi, Videns, ſiue apprehendens. Nomen viri, nehe. 11. b

אחר Aher, Alter ſiue poſterior, aut nouiſsimus. Nomẽ viri, 1. para. 7. c

אחי Ahi Frater meus, vel fratres mei. Filius Somer, filij Heber filij Bariæ, 1.par.7.g

אחיה Ahia siue Ahias, Frater domini. Filius Sisa, princeps exercitus Salomonis, 3.reg.4.a, 1.par.11.g. Pater Baasa, 4.reg.9.b. Fuit & propheta quidam Silonites, 3.reg.12.c

אחיאם Ahiam, Frater matris, aut frater gentis. Filius Sarar. 2.reg.23.d: qui 1.par.11.g, dicitur filius Sachar.

אחיקם Ahicam, Frater resurgens, vel frater vindicans. Filius Saphan, 4.reg.22.c

אחי-עזר Ahiézer, Frater adiutorij, vel fratris adiutorium, aut fratris atriũ. Filius Ammisaddai, princeps tribus suæ Dan, nume.1.a.2.d.7.e.10.c. & 1.para.12.a

אחילוד Ahilud, Frater natus, vel frater genitus. Pater Iosaphat illius qui erat à commẽtarijs Dauid. 2. regum 8.d

אחימן Ahiman, Frater præparatus, siue frater dexteræ, aut frater meus quid? Nomen viri. 1. Par. 9.c. 18.d. Filius Enac, Iosue 15.c, iudicum 1.b

אחי-מלך Ahi-mélech, Frater meus rex, vel frater regis siue consilij. Nomen viri de filijs Ithamar, 1.para.24.a

אחין Ahin, Frater vini, vel fatres. Filius Semidæ filij Galaad, 1.para.7.d. Heb. Ahian.

אחינדב Ahinadab, frater spontaneus, aut frater vouentis vel voti: siue frater principis. Filius Addo, 3. regum 4.b

אחיו Ahio, Frater eius, vel fratres eius. Filius Abigabaon, 1.para.8.c. Filius item Iehiel, 1. para.9.f. Filius Abinadab. 2.reg.6.a. 1.paral.8.b

עיון Ahion, Intuitus, aut fons, vel oculus. Nomen vrbis, 3.reg.15.d. 4.reg.15.f. 2.para.16.b

אחירע Ahira, frater iniquitatis, siue frater socij, aut frater pastoris, vel fratrem confringens. Filius Enan, princeps tribus suæ Nephthali, numeri. 1.b

אחיהוד Ahiud, Frater laudis vel confessionis. Filius Salomi, princeps tribus Aser, nume.34.d

אחיהוד Ahihud, Frater vnitatis, siue frater acuminis, aut frater ænigmatis vel gaudij. Nomen viri, 1.paralipo. 8.a

אחישר Ahisar, Frater principis, siue frater directionis vel cantici, aut frater insidians. Præpositus domus Salomonis, 3. Reg. 4.a

אחישחר Ahisahar, Frater auroræ, siue frater matutinus, aut frater niger vel nigredinis. Filius Balam filij Iadihel filij Beniamin, 1.para.7.c

אחבן Ahobban, Frater filij, vel fratris filius siue frater intelligentiæ, aut frater ædificans, vel absconditus. Filius Abisur filij Semei filij Onam, 1.para.2.d

אחר Ahod, Laudans siue confitens. Filius Simeonis filij Iacob, ge.46. Heb. Ohad, qui. 1.par.4.d dicitur Iarib.

אחוד Ahod, Idem. Filius Balan filij Iadihel filij Beniamin, 1.paral.7.c

אחוד Ahod, Vnitas, siue gaudium, aut ænigma, vel acumen. Nomen viri, 1.para.8.a

אחוח Ahoe, Tribulus vel spina, siue fraternitas, aut hamus. Filius Bela filij Beniamin filij Iacob, 1.para.8.a

אחוחי Ahohites, frater viuus, aut tribulus vel spina mea, 2.reg, 23.b, 1.para.27.a

אחומי Ahumai, Pratum aquilarum, vel frater aquarum. Filius Iahath filij Subal, 1.para.4.a

A I

איא Aia, per א, Vultur, vel heu, siue vbi est? aut insula eius. Filius Sebeõ filij Seir Horræi, gen.36.c. 1.par.1.c Item pater Respha concubinæ Saulis, 2.regum.3. b, 21.b

עיא Aia per ע, Aceruus. Ciuitas tribus Ephraim. 1.paralip.7.f.

אילון Aialon, Ilex vel quercus, aut fortitudo, siue ceruus. Nomen ciuitatis constructæ à Roboam, 2.para. 11.b, 1.parali.8.b, 2.para.28.c. Vallis nomen, Iosue.10. c, iudicum 1.g. Ciuitas de tribu Dan data Leuitis, iosue 21.b. Ciuitas refugij. 1.par.6.f. Filius Sellũ filij Sadoc, 1.para.6.a. Filius Amasai, filij Bori, 1.paral. 6. d. Fuit & altera ciuitas in tribu Zabûlon, vt iudicum 12.d. legimus iuxta Hebræum, Mortuúsque est ac sepultus in Aialon in terra Zabûlon.

עית Aiath, Hora, siue coaceruatio. Est ea vrbs quæ Hebræis vocatur Hai, Meminit Isaias cap.10.g. per quã Sennacherib transijt oppugnaturus Ierusalẽ. Nehem. 7. fit eiusdem mentio.

Aila, Vrbs quę Elath dicitur. Vide Elath.

עילם Ailam. Occultus, aut iuuenis, vel seculum. Filius Sesac, 1.para.8.c

אילות Ailath siue Ailoth, Ilices, vel quercus, aut ceruæ, vel fortitudines. Nomen ciuitatis ab Ozia ædificatę, 3.reg.9.d, 2.parali.8.d.26.a

עין Ain. Oculus siue fons. Ciuitas est in termino Iudæ ad Orientem, numeri, 34. quam tribus Iuda, atque Simeonis sorte accepit, Ios.15. & 19.a, 1.paralip.5. quæ deinceps Leuitis est tradita. Ios.21.b. Iuxta hanc Saul produxit exercitum contra Philisthijm, 3.re.29 Hieronymo Bedhennim dicta.

A L

אלמת Alámath siue Alámeth, Occultatio, siue iuuentus aut secula: vel super mortem. Filius Becor filij Beniamin filij Iacob, 1.para.7.b. Filius item Iare, 1.para.8.d. 9.f. Vide Almath.

Alcimus, Fortis. G. Nomen sacerdotis impij, 1.machab.7.a ἄλκιμος

Alexander, Adiutor virorum vel auxiliator virilis, vel fortissimus. G. Nomen regis Macedonum, 1. mach.1.a, Item alius de quo marc.15.c. Fuit & vir quidam qui recessit à fide, quem Paulus satanæ tradidit, 1.timoth.1.d. ἀλέξανδρος

נא Alexandria, Hebraicè dicitur No, & interpretatur crudum siue irritatio, aut prohibitio. At Alexandria Græcè Latinè dicitur adiutorium virorum, siue auxilium virile vel fortissimum. iere. 46.f. Inter Ægyptum, Africam, & mare quasi claustrũ posita, ab Alexandro magno condita in parte Africę, teste Plinio libr.5.cap.10.

Alexandrini, Adiutores virorum siue auxiliatores viriles, vel fortissimi. G. act.6.c ἀλεξανδρεῖς

Alexandrinus, Idem. G. act.11.f.27.a ἀλεξανδρεύς

עלין Alian, Folia vel excelsus. Filius Sobal, 1.paral.1.c: qui gene.36.c, Aluan dicitur.

Alicarnassum, Caput maritimæ habitationis. G. ἁλικαρνασσόν

Alicarnassus, Idem. G. Nomen loci, 1, mach.15.d

Alimis, Vestibulum, vel porticus, aut fortitudo. D. Nomen ciuitatis, 1.mach, 5.c

אלון Allon, Quercus vel fortis. Pater Sephei patris Ziza, 1, para.4.f

עלמת Almath, Occultatio, siue iuuentus, aut secula, vel super mortem. Nomen ciuitatis, 1.paralip.6.e. Filius item Bechor filij Beniamin, 1.paralip.7.b. Heb. Alémeth. Vide Alámath.

עלמון Almon, Occultum, aut iuuentus, vel seculum ipsius. Ciuitas tribus Beniamin, Iosue, 21.b

הלוחש Alohes, Incantator, aut tacens. Nomen viri, 2. esdræ.3.e

Alphæus, Millesimus, vel doctus, aut dux. D. Pater Iacobi apostoli, matth.10.a. marc.2.b. luc.6.c

עלוה Alua Ascensus eius, siue præuaricatio ipsius. Ciuitas Idumæorum, gen.36.d.

עלון Aluan, Superior, vel excelsus: aut Syraicè, peruersus. Filius Sobal, gen.36.c

אלוש Alùs, Commistio siue conspersio. Nomẽ loci, ad quẽ descenderunt filij Israel à Daphca, ascendentes in terram Chanáan, nume.33.b

A M

עמעד Amaad, Populus testimonij, aut populi transitus: vel præda, siue populus æternitatis. Ciuitas tribus Aser, Ios.19.b

המרתא Amadatha, Conturbans legem, vel mensura. Heb. Ammadátha. Pater Aman, esth.3.a

עמל Amal, Labor, aut iniquitas. Filius Helem, 1.paralipom.7.g

עמלק Amalec, Populus lambẽs: vel ex Hebræo & Syro, populus percutiens. Filius Eliphaz ex Thamna concubina, gene.36.b. A quo Amalecitæ.

עמלקי Amalecitæ, Populi lãbentes: vel ex Hebræo & Sydo, populi percutientes Nomen populi, gene.14.a. 1. reg.30.a

אמם Amalecites, Idem. f. n. 1. regum, 27. c

Amam, Mater siue timor eorum, aut vlna siue cubitus eorũ. Nomẽ ciuitatis in tribu Iuda, Ios. 15. d

המן Aman, Conturbans, aut tumultuans, siue prępa-rans. Nomen principis, esther. 3. a

אמנה Amana, Fides, siue veritas, aut credulitas, vel nutrix. Fluius Damasci, qui & Abana dicitur, 4. reg. 5. d. Est & mõs Cilicię, qui & Amanus dicitur, in quo oppidum Bonite est. hic à Syris (vt Plinius inquit libro. 5. cap. 22.) Ciliciam separat. Huius mentio fit Cantic. 4. c

אמריך Amaria siue Amarias, Dicit Dominus, aut celsitu do domini: vel ex Syro & Hebræo, Agnus domini. Pater Godoliæ patris Chusi patris Sophoniæ prophe tæ, Sopho. 1. a, Filius item Meraioth filij Zaraiæ, 1. pa ralip. 6. 2. a. para. 31. c

עמשא Amasa, Populus parcens, siue populum tollens, vel populum eleuans. Filius Abigail sororis Dauid, Cuius Amasæ pater, Iether dicebatur, 2. reg. 17. f. 1. para. 2. b. Filius item Hadali, 2. paralip. 28. b

אמצי Amasai, per א in prima, Fortis vel robustis. Filius Bani filij Somer, 1 .para. 6. d.

עמשי Amasai per ע in prima, populi munus, vel cum munere. Filius Elcana filij Ioel filij Azariæ, 1. para. 6. c. 12. c. 15. c. Pater item Mahath, 2. para. 29. d

אמציה Amasia, siue Amasias, Fortitudo domini. Pater Ioas principis, 1. paralip. 4. f. Filius Elciæ filij Amasai, 1. paralip. 6. d. Nomen item sacerdotis, amos, 7. c. Deniq; rex Iuda filius Ioas filij Ochoziæ filij Ioram filij Achab, 4. reg. 14. a, 1. paralip. 3. c

עמסיה Amasias, Onus domini. Filius Zechri, 2. parali. 17. d

עמשסי Amassai, Populi conculcatio. Nomen viri, 2. esdræ. 11. b

אמיתי Amathi, verax, siue timens, aut cubitus, vel famu latus. Pater Ionæ prophetæ, 4. reg. 14. f

Amathitis, Idem. D.

המלך Amélech, Rex, siue consiliarius. Pater Ioas, 3. reg. 22. d. 2. parali. 18. f. Fuit & alter quidam, de quo Ieremiæ. 36. f. 38. b

אמן Amen, Fiat, efficiatur, vel firmum sit. deut. 27. c, 1. corint. 14. c

אמי Ami, Mater, aut timor, siue cubitus: vel Syriacé, gens. Nomen viri, 1. esd. 2. c

אמינדב Aminadab, Populus spontaneus, siue populus vo uens, aut populi princeps. Filius Ram, filij Esron filij Phares, 1. par. 2. b. Pater item Nahasson principis tribus Iuda, Num. 1. a. 1. para. 2. b. ruth. 4. d.

חמוטל Amital, Calor roris, aut indignatio roris: vel ex Hebræo & Syro, caloris sui vmbra. Mater Ioachaz filij Iosiæ, 4. reg. 23. f. Mater item Sedeciæ fratris Ioachaz, 4. reg. 24. d

עמיזבד Amizabad, populi dos vel dotatio. Nomen viri, 1. para. 27. a

עמה Amma, Obscurata siue cooperta: aut populus eius, siue cum ea Ciuitas in tribu Aser, Iosue, 19. b

עמונים Ammanitæ, Populares.

Ammanites, Idem. f. n. 2. esd. 2. b. 2. mach. 5. a

עמונית Ammanitis, Popularis. f. g. 3. reg. 14. f

חמת Ammath, ciuitas quæ & Emath. Vide Emath. Iosue, 19. c

Ammaum, Populus, abiectus, siue populus obscu ratus. D. Nomen ciuitatis, 1. mach. 9. e

עמיאל Ammiel, Populus dei, siue mecum deus. Pater Bethsua matris Salomonis, 1. para. 3. b: quæ & Bethsabee dicta est. Filius item Gemalli, numeri, 13. a. Pater Machir de Lodabar, 2. regum, 9. a. 1. paralipomenon, 26. a

עמישדי Amisaddai, Populus omnipotentis, siue mecum omnipotens, aut mecum deuastator. Pater Ahiézer principis tribus Dan, nume. 1, a

עמיהוד Ammiud, Populus laudis vel confessionis, siue mecum laus vel cõfessio. Pater Elisama principis tribus Ephraim, nume. 1. a. Pater item Samuil principis tribus Simeon, nume. 34. d. Pater item Tholomai, 2. reg. 13. g. 1. para. 9. a

עמיהור Ammiur, populus libertatis vel foraminis, siue populus albedinis.

עמון Ammon, Populus eius. Viri nomen, 1. reg. 11. d. & 14. g. Isaiæ, 11. d

בניעמי Ammon, in 19. g, geneseos, legendum Ben-ammi: quod interpretatur filius populi mei. Filius Lot ex filia sua minore.

עמוני Ammoni, Popularis. Ciuitatis nomen, 2. regum, 23. d

Ammonitæ, Idem. p. n.

מעונים Ammonitę, 2. paralipomenon, 26. a. vbi dicitur, Et contra Ammonitas: interpretatur habitacula, siue afflicti, aut delinquentes, vel respondentes. Heb. Meonitæ.

עמני Ammonites, Popularis.

עמנית Ammonitides, Populares, f. g. 3. reg. 11. a.

עמנית Amonitis. Popularis, f. g. 2. para. 24. g

אמנון Amnon, Fidelis aut verax, siue nutritius, vel pædagogus, aut matris filius. Primogenitus Dauid, ex Achinoam vxore, 2. reg. 3. a. 1. paral. 3. a. Filius Simonis, 1. para. 4. c

עמוס Amoc, Vallis, aut profunditas. Nomen viri, 2. Esdræ. 12. a

אמון Amon, Fidelis, aut verax, seu artifex, vel nutritius, aut pædagogus. Filius Manasse, rex Iuda, 4. reg. 21. d. 1. paralipomenon, 3. c. 2. paralip. 33. d, Ierem. 1. a, 25. a, sopho. 1. a. matth. 1. b. Princeps item Samariæ ciuitatis, 3. regum, 22. d, 2. par. 18. f. Tertius quidam, de quo nehem. 7. f

המתה Amona, Numerans siue præparãs, aut multitudo eius siue tumultus eius: vel Syriacè, veritas. Vrbs in terra Israel versus mare mortuum, quod est in parte orientali Iudęæ, iuxta quam Gog sepultus iacet. Ezechie, 39. d

אמרה Amorrhæi, Amari, aut rebelles, vel loquaces. Nomen popopuli, trans Iordanem habitantis ad orientem Iudææ, gen. 15. d.

Amorrhæus, Idem f. n. Filius Chanáan, genesis, 10. c

אמוץ Amos, per א in principio, Fortis vel robustus Pater. Isaię prophetæ, isa. 1. a

עמוס Amos, per ע in principio, Oneratus, vel onerans. Propheta vnus ex duodecim, amos, 1. a

המצה Amosa, Iurgium, vel adinuentio, siue azymum aut compressio. Nomen ciuitatis, Iosue, 18. d

Amphipolis, Vallata vel circundata ciuitas. G. Ciuitas Macedoniæ, per quam etiam Paulus profectus est, de qua Volaterranus libro. 8. Geographiæ: primum Nouenuiæ appellata. Stephanus Cradennã & Ariadraonum antiquitus vocatam dicit. Alia eiusdem nominis in Syria apud Euphratem à Seleuco condita, quam Turmedam Syri vocant. Hæc Raphael Volaterran. lib. 8. titulo De Macedonia. Act. 17. a

ἀμφίπολις

Ampliatus, Latinum est, à verbo amplio amplias Paulo amicissimus hic fuit, rom. 16. b

עמרם Amram, Populus excelsus, vel manipulus eorum aut cum excelso. Filius Caath filij Leui, exod. 6. c, 1. para. 6. a, 23. b.

Amramitæ, Idem. p. n. 1. para. 26. c.

אמרי Amri per א Amarus, vel loquens, siue exaltatio: aut Syriacè, aries. Pater Zacchur, nehem. 3. a

עמרי Amri, per ע Manipulus, vel dominium, siue populus rebellis vel amarus. Princeps militiæ super Israel, rex tandem constitutus, 3. reg. 16. d, mich. 6. d. Pater Athaliæ matris Ochoziæ filij Ioram, 4. reg. 8. g. Filius Bechor filij Beniamin filij Iacob, 1. para. 7. b

אמרפל Amraphel, Loquens ruinam, aut loquens occultũ, vel loquens iudicium. Rex Sennaar, gene. 14. a

אמצי Amsi, Fortis vel robustus. Nomen viri, 2. esdr. 11. b

המתאר Amthar, Species, siue forma, vel figuratus, vel depictus, siue morté maledicens. Nomen loci, ios. 19. a

A N

ענה Ana respondens vel cantans, siue affligens, vel pau per. Pater Oolibama vxoris Esau, gene. 36. a. Filius item Sebeon filij Seir Horræi, Gen. 36. c. 1. para. 1. c

ענה Aná, Commotio vel motus. Nomen idoli, 4. reg. 18. g. 19. c. isa. 37. c

אנב Anab, Vua: aut Syriacè, nodus. Nomen ciuitatis siue

siue montis, Iosue, 11.d, 15.f

אנחרת Anaharath, Aridítas, aut incensio, vel ira, siue hinnitus, aut raucedo: vel Syriacè, suffocatio. Ciuitas in tribu Issachar, iosue, 19.b

עמלך Anamélech, Responsio aut canticum regis, siue afflictio vel paupertas regis vel cõsiliarij. Deus Sepharuaim, 4.reg.17.f

ענמים Anamim, Fons siue oculus aquarum: aut responsio vel afflictio, seu canticum aquarum. Filius Mesráim, gene.10.b

ענן Anan, Nubes, siue augurium, aut diuinatio. Nomen viri, nehem.10.a

ענני Anani, nubes, siue auguratio aut diuinatio. Filius Elioenai filij Naariæ, 1.para.3.d

ענניה Anania, siue Ananias, Nubes domini, aut diuinatio domini. Nomen vnius ducis regis Oziæ, 2. paralipomen. 26.b. Nomen etiam ciuitatis, in qua filij Beniamin habitarunt post Babylonicam captiuitatem, 2.esdr.11.d. Nomen item viri cuiusdam, de quo actorum, 5.a

ענת Anath, responsio, siue canticum, aut afflictio, siue paupertas. Pater Samgar iudicis Israel, iudicum 3.d

ענתות Anathoth, Idem.p.n. Ciuitas quæ tribus miliaribus distat à Ierusalem, isa.10,g iosue 21.b. Item filius Bechor filii Beniamin filii Iacob, 1.para.7.c

ענתותיה Anathothia, Responsiones, vel cantica domini, aut afflictiones, vel inopiæ domini. Filius Sesac, 1. paralipomen, 8.c

ענתתי Anathothites, Responsio, siue canticum: aut afflictio siue paupertas. Iere.29.f.

ἀνδρέας Andreas, Virilis, vel fortissimus. G. Nomen Apostoli, matth.4.c.10.a. qui ante vocationem suam discipulus erat Iohannis Baptistæ, iohan.1.f.

ἀνδρόνικος Andronicus, Vir victoriosus. G. Nomen viri, 2.macchab.4.e, rom.16.a

ענם Anem, Responsio aut canticum eorum, siue afflictio vel paupertas eorum: aut Syriacè, ouis eorum. Nomen ciuitatis, 1.para.6.g

ענר Aner Responsio aut canticum lucernę, siue affligẽs lucernam. Frater Mambræ, gene.14.b. Nomen item ciuitatis in tribu Manassę, 1. paral.6.f

Ange, Gratiæ, siue misericordiæ vallis. D.

ענני Ani, Respõsio siue canticum, siue afflictus vel pauper. Nomen sacerdotis, 1.paral.15.b

עניה Ania, Responsio aut canticum domini, siue afflictus vel pauper domini. Nomen viri, 2.esdr.8.a

אניעם Aniam, Ego populi, siue nauis populi, aut dolor, siue fortitudo populi. Filius Samidæ filij Galaad filij Machir filij Manassę.2.paral.7.d

ענים Anim, Respondentes siue cantantes, aut afflicti siue pauperes. Nomen ciuitatis, iosue, 15.f

חנה Anna, Gratiosa, siue misericors, aut requiescens, vel donans. Altera vxor Elcanę, 1. regum. 1. a Heb. Hanna. Nomen item prophetissæ cuiusdam filiæ Phanuel, de qua Luc.2.e

Annas. Affligens, vel humilians, aut respondens. D. Nomen pontificis Iudæorum soceri Caiphæ etiam pontificis, iohan.18.c, lucæ.3.a, act.4.a

ענוב Anob, Vua: aut Syriacè, nodus. Filius Cos, 1.paralipomenon, 4.b

Antilibanus. Excelsus mons ad septentrionem Iudææ ex aduerso Libani. de quo Plinius lib.5.cap.20. à quo omnis regio supra Libanum ad orientalẽ plagam respiciens, Antilibanus appellatur, citra regionem Damasci quæ cecidit in sortem tribus Manassę. quibusdam videtur non esse montem proprium à Libano, sed iugum aut cornu in occasum Brumalem protensum, iunctũ huic circa Cæsaream Philippi: tanta verò magnitudine, vt mons proprius iustè appellari possit.

ἀντιοχεῖα Antiochia, Pro vehiculo, vel curru, id est loco currus: siue contra vehiculum vel currum. G. Antiochiæ, duę sunt clarissimæ ciuitates: altera Syriæ Cœles, aliâs Emat, zac.9.a, dicta. in hac discipuli primum cœperunt dici Christiani, acto.11. in qua Barnabas & Paulus sunt ordinati, act.3. De hac multa Procopius libro.1.de bello Persico, Strabo in.15. Altera Pisidæ prouinciæ, de qua Plin. in. 5. cap. 27. Strabo libr. 12. in hac Paulus & Bernabas prædicarunt, act. 13. gal. 2

Antiocheni, Idem.p.n.G. ἀντιοχεῖς

Antiochenus, Idem, f.n.G. act.6.b ἀντιοχευς

Antiochus. Idem quod Antiochia. G. ἀντιοχος

Antipas, Pro omnibus, vel contra omnes. G. apo. 2.d ἀντιπας

Antipater, Pro patre, vel contra patrem. G. Filius Iasonis, 1.mach.12.c ἀντίπατρος

Antipatris, Palæsthinæ ciuitas nunc diruta, quam Herodes rex Iudææ ex patris sui Antipatris nomine vocauerat. de hac Raphael Volater. libro. 11. Geographiæ, ad hanc Paulus ductus est captiuus. act.23.g

A O

אחוך Aod, Laudans, siue confitens. Filius Gera filij Iemini, Iudicum 3.b

A P

Apamea siue Apamia, Expellens vel abigens, G. ἀπάμεια

אפרנן Apedno, Ornamentum eius, siue ira iudicij eius. Nomen loci, Dani.11.g

Apelles, Expellens vel abigens. G. Vir commendatus à Paulo, Rom.16.b ἀπελλῆς

הפרח Aphara. Vacca, siue frugifera, aut accrescens, siue irritans. Vrbs tribus Beniamin, iosue 18.d

אפר סחניא Apharsathachæi, diuidentes, siue dilacerantes paones. Populi nomen, 1.esd.4.b

אפרסכיא Apharsachęi, Diuidentes, siue dilacerantes, 1.esdr.5.b.6.b

אפרסיא Apharsæi, Idem. Populi, 1.esd.4.d

אפק Aphec, siue Apheca, Pelagus vel fortitudo, aut vigor: vel Syriacè, exitus. Vrbs in tribu Iuda, iosue.12.d. Terminus Amorrhæorum supra Iordanem in sorte tribus Ruben, ios.13.f. Hieronymo in locis Hebraicis vsque ad suam ætatem, Castellum grande Apheca nomine, iuxta oppidum Palæsthinæ. Vrbs prętera in tribu Aser, iosue 19.b. iudicum 1.f. iuxta vicum Esron ciuitatis Iezrael. vbi dimicauit Saul in sorte Aser: & vbi Philisthijm contra Israel posuerunt castra, 1.regum.4.a.& 29.a. eo loci Benadab rex Syriæ vincitur, 3.regum.20.d

אפיה Aphia, Flans, vel exufflans, siue loquens, aut illaqueans. Filius viri gemini, 1.reg.9.a

Aphrica iuxta Geographos, maxime Plinium in prologo tertii, tertia orbis pars est inter Asiam & Europam ad Austrum sita, incipiens ab Ægypto, & in Gaditano freto definit, in qua populi habitant Mauri, Getuli, Numidæ, Garamantes, & Carthago vrbs. Mare quo cingitur Aphrica, à Septentrione Libicum à meridie Æthiopicum, ab Occidente Atlanticum dicimus: testis Pompo. Mela lib.2. vide Plinium lib. 5. cap. 4. historiæ mundi. Strabo libro. 2. geographiæ. Hęc Aphrica eadem quoque Libya dicitur, Plinio teste in prologo quinti. Cuius regionis Nahum. 3. fit mentio, & alibi sæpe in scripturis.

פול Aphrica, isa.66.f. in Hebræo dicitur Pul: & interpretatur casus vel ruina, aut faba.

פוט Aphrica, nahum.3. in Hebræo est Put: & interpretatur crassa vel pinguis. Syrum est.

הפצץ Aphses, Comminuens, vel eripiens, aut aperiens, aut destruens. Nomen viri. 1. Paralipomenon, 24.b

ἀποκάλυψις Apocalypsis, Reuelatio. G. Apoc.1.a

ἀπολλῶς Apollo, Perdens, vel destruens. G. Vir quidam Alexandrinus, act.18.f

ἀπολλοφανης Apollóphanes, Perditionem, vel destructionem ostendens. G. Nomen viri, 2.mach.12.g

ἀπολλωνία Apollonia, Perditio vel destructio. G. Ciuitas Macedoniæ, per quam Paulus profectus est, act.17.a. Achedoro tãtum fluuio à Thessalonica diuisa. Volater. lib.8.geograph. Est & altera in pronincia Aphricæ quæ dicitur Pentapolis.

ἀπολλώνιος Apollonius, Perdens vel destruens. G. Nomen viri quem occidit Iudas Machabæus, 1.Machab.3.a

ἀπολλύων Apollyon, Exterminans, vel perdens, aut destruens. G. Apoc.9.c

ἀποστόλος Apoſtolus, Miſſus. G. Sic vocauit illos Chriſtus quos miſit ad prædicandum euangelium ſuum. lucę, 6.c

אפים Apphaim, Vultus vel facies. aut furores, ſiue nares, vel piſtores. Filius Nadab filij gemei filii Onam, 1. paralipomen. 2.d.

ἀπφία Apphia, Producens vel pullulans. G. Nomen fœminæ, ad Phile. a

Apphus, Indignationis conſilium, aut volans conſilium, vel ſcrutator. D. Filius Matathię filii Iohannis, 1. Machab. 2.a

Appij forum, Hieronymus putat fuiſſe nomen fori Romani ab Appio quondam conſule appellatum: à quo & via Appia cognominata fuerit. Verum Appij forum oppidum fuit longius à Roma quàm Aricia diſtans. quod Horatius lib. 1. Serm. Saty. 5. oſtendit his verbis,

Egreſſum magna me excepit Aricia Roma
Hoſpitio modico, rhetor comes Heliodorus,
Græcorum linguæ doctiſsimus, inde forum Appi
Differtum nautis, cauponibus atque malignis. Ad
hanc vrbem Paulus venit, quum duceretur Romã, act. 28.d

A Q

אמה Aquæ ductus, Heb. Amma, Collis in tribu Beniamin, iuxta Giath & Gabaon, vbi Aſael frater Ioab conſoſſus fuit ab Abner. 2. regum. 2.f

Aquila, Latinum eſt, Vir Iudæus ex Ponto, act. 18.a

A R

ער Ar, Suſcitatio, ſiue vigilia: aut euacuatio, vel denudatio, ſeu ciuitas, aut æmulus. Principalis vrbs Moabitarum, ad Arnon ſita, deut. 2. b. d. f. iſa. 15. a. nume. 21. d. & f.

חרא Ara, Mons, aut Prægnans, ſiue demonſtratio. Vrbs Aſſyriorum, cuius meminit liber primus paral. 5. d. Hieronymus in quæſt. Heb. ipſam Rages eſſe ſcribit Medorum ciuitatem, de qua Tobiæ. 1.

ארא Ara, Maledicens, aut videns. Filius Iether. 1. paralipomen. 7.g

הרחס Araas, Ira vel calor confidentiæ ſiue protectionis. Pater Thecue patris Sellum mariti Oldæ prophetidis, 4. regum. 22. c. Heb. Harehas, qui 2. Paralipome. 34. c. dicitur Haſra.

ארב Araba, Inſidians, vel multiplicans: aut feneſtra ſiue locuſta, Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſ. 15.f

Araba, Idem. D. Nomen viri, 1. mach. 15.d

Arabathane, Inſidiatio fortis, aut feneſtræ vel locuſtæ fortitudo vel donum: aut multiplicatio fortitudinis vel doni. D. Nomen ciuitatis, 1. mach. 5.a

ערביים Arabes, Veſpertini, aut fideiuſſores, ſiue ſuaues, aut campeſtres, vel corui, aut ſalices, vel miſtiones, 2. par. 26.a

שבא Arabes, pſal. 71. In Hebræo eſt Saba, id eſt conuerſio. ſiue captiuitas, aut canities, vel ſeſsio, act. 2.b

ערב Arábia, Veſpera, aut veſpertina, vel fideiuſsio, ſiue ſuauitas: aut coruus, ſiue coruina, ſeu deſertum, vel ſalix, aut commiſta. Regio Aſiæ maioris inter Iudeã & Ægyptum, Caſsio monte nobilis, quem Sinam eſſe affirmant. De hac plura Plinius libro. 5. capite. 11. & libro. 6. capite 28. Ptolemæus li. 5. cap. 17. Strabo li. 16. Pomponius Mela in 2. Hæc Hieronymo authore gentes habet multas, Moabitas, Ammonitas, Idumeos, Sarracenos, aliósq; quam plurimos. Ezechiel. 27. huius fit mentio. Arabum regionem triplicem fecit Ptolemæus, Petreã Arabiam eam nominat, quæ ſupra Palæſthinam ad Caſſum montem & mare rubrum excurrit. Nomen habet à Petra vetuſtiſsimo oppido. Hanc Arabiam Strabo in. 16. Nabatheam vocat. Altera Arabia deſerta, quæ Fœlici á meridie, à Septẽtrione Syria & Meſopotamiæ parte finitur, vt Ptolemæus libro. 5. capite. 19. ſcribit. hanc Sceniten, & Arabas illic Scenitas, id eſt vagos Nomades, & in tabernaculis habitantes nominant. Plinius lib. 5. cap. 11. & 24. & Strabo libro. 16. Tertiam Ptolemæus libro. 6. cap. 8. Fœlicem nominat, diuitem & beatæ cognomine inclytam, quę peninſulę forma inter Perſicum & Arabicum ſinum in meridiem tenditur. de qua plura Pomponius Mela lib. 3. Geograph. Græcis (vt habet ille) εὐδαίμων appellatur, id eſt fœlix, quód ſit thurifera, odores creans: hæc aliâs Sabea dicta eſt, iob. 1. pſal. 72. In hac Paulus prædicauit, galat. 1.

שבא Arábia, pſal. 71. in Hebræo eſt Saba, id eſt conuerſio, ſiue captiuitas, aut canities, vel ſeſsio.

ערבות Araboth, Cataractæ ſiue feneſtræ, aut inſidiæ, vel locuſtæ. Nomen ciuitatis, 3. reg. 4. a, 2. par. 9.d

ערבי Arabs, Veſpertinus, aut fideiuſſor, vel ſuauis, ſiue campeſtris, aut coruus, vel ſalix, ſeu myſtio. 2. eſdr. 2. d

עוקי Aracæus, Neruus: aut Syriacè, fugitiuus. Filius Ghanáan, gene. 10. c. qui Arcas oppidum condidit, cõtra Tripolim in radicibus Libani ſitum.

ארך Arach, Longitudo, ſiue medicina, vel ſanitas. Ciuitas in qua regnauit Nemrod, geneſ. 10. b. Hanc & Edeſſam vocari teſtatur Hieronymus.

ארכי Arachites, Longus vel procerus: ſiue ſanans, aut medicina, 2. reg. 15. g

ער Arad, Onager: aut Syriacè, draco. Ciuitas Amorrhęorum ad ſortem Iuda pertinens, ad auſtrum ſolitudini Cades vicina, in qua habitauerunt filij Obab ſoceri Moyſrin medio Iſraelis. Refert Hieronymus in locis Hebraicis vſque ad ſuam ætatem oſtendi villam ab oppido Malatis, quarto lapide, ab Hebron. 20. nume. 21. a. iud. 1. d

ארודי Aradius, Maledictionis abundantia, aut deſcendẽs vel imperans. Filius Chanáan, gene. 10. c

ארוד Aradius Ezech. 27. b, Imperans, aut deſcendens

Arado, Stupor, aut tremor, ſiue deſcenſio, vel dominium. D. Nomen loci, 1. mach. 15.d

ארם Aram, Celſitudo, aut ſublimitas, ſeu decipiens, aut maledictio eorum. Filius Sem, geneſis, 10.d. à quo Armenij ſiue Syri Græcis, geneſis, 22.d. nume. 23.a, 1. par. 2. c. Vide Syria. Filius item Somer filij Heber, 1. para 7.g

ארם Aram, In Hebræo Ram, filius Eſron filii Phares. ruth, 4.d. matth. 1.a. & luc. 3.g. interpretatur excelſus, vel ſublimus, aut proijciens.

ארמת Arama, Excelſa. ſiue ſublimis: aut vermis, ſiue proijciens. Ciuitas tribus Nephthali, ioſ. 19.c

הרן Aran, Mons, ſiue montanus, aut prægnãs, ſiue concipiens, vel cantans, aut præco. Filius Thare patris Abraham, gene. 11.d, 1. par. 23.a

ארן Aran, Arca, ſiue exultans, aut maledictio eorum. Filius Diſon filij Seir, & filius Ierameel primogeniti Eſron, geneſis, 36.c, 1. para. 1. c. 2. c, vbi dicitur, Et Buna & Aran.

הרפת Arapha, Medecina, ſiue relaxatio, aut gigantiſſa, vel montis os, ſ. ab ore, aut mons hic. 1. in hoc loco. Nomen viri, 2. reg. 21. c

ארוץ Ararat, Maledictio tremoris: aut ex Hebræo & Syro, maledictio ſiue lux currentis. Eſt regio armeniæ, aut ipſa Armenia, 4. reg. 19 ge. iſa. 37. ge. Mons eſt iuxta Boccatium maioris Armeniæ.

הרדי Arari, ſiue Ararites, Montanus.

ארדי Ararites, Maledictus, ſiue maledicens, 2. reg. 23.d

Arbattis, Fideiuſſor, vel ſuauis, aut miſtus, vel veſpertinus, ſiue planities. D. 1. matha. 5. c. ſcribe Arbathis.

ערבתי Arbathites, Idem, 2. reg. 23.d

ארבע Arbee, Quatuor, ſiue accubatio. Nomen ciuitatis, quæ & Hebron & Mambre dicitur, gene. 23. a. 35.d

Arbella, Suſcitatio vetuſtatis, ſiue inſidians ei, vel multiplicans eam, ſiue locuſta eius. D. Terminus Iudæ, ortum ſolis aſpiciens, de quo Hieronymus in locis Hebraicis, Eſt vſque hodie vicus Arbel trans Iordanem in finibus Pellæ ciuitatis Palæſthinæ. Et alius hoc vocabulo in campo prægnandi diſtans ab oppido legionis millibus nouem. Hæc Hieronymus. Strabo lib. 16.

ארבי Arbi, Locuſta, vel feneſtra: ſiue inſidiator, aut multiplicans. Nomen loci, 2. reg. 23.d

ἀρχέλαος Archelaus, Princeps populi. G. Filius Herodis illius

lius qui innocentes occidit, rex Iudææ, matth. 2. d

אַרְבִּי-עַטָּרוֹת Archi-ataroth, Longitudo coronarum vel circulorum, aut ſanitas vel cicatrix coronarum vel circulorum. Nomen loci, Ioſ. 16. a. limes terrę Ioſeph.

ἀρχίππος Archippus, Princeps, vel præfectus equorum. G. Nomen viri, coloſ. 4. d. ad philem. a

ἀρχιτρικλίνος Architriclinus, Princeps triclinij, id eſt trium menſarum. G. iohan. 2. b

אַרְדּוֹן Ardon, Imperans, ſiue deſcendens, aut maledictionis iudicium. Filius Caleb ex Azuba vxore, 1. paralipomenon, 2. c

אָרָה Area, Via, ſiue ſemita, aut viator vel odorans, ſiue annona, id eſt diurna portio. Nomen viri, 1. eſdr. 2. a 2. eſdr. 6. d

רַבַּת הָרְבָּה Arebba, Magna. ſiue multa, aut proijciens, vel litigioſa, ſiue mons in ea. Nomen ciuitatis, ioſ. 15. g.

הַרְסִין Arecon, Vacuus ſiue mons lamentationis: vel mõs poſſeſſionis. Nomen ciuitatis, ioſ. 19. c

אָרֶד Ared, Imperans, ſiue deſcendens. Filius Beniamin. geneſis. 46. c

אָרָה Aree, Via, ſiue ſemita, aut viator, vel odorans, ſiue annona, id eſt diurna portio. Filius Olla, 1. paralipomenon. 7. g

אֲרְאֵלִי Areli, altare, ſiue lux dei, aut viſio dei. Filius Gad filij Iacob, gene. 46. b. qui & Ariel dicitur.

ἀρεοπαγίτης Areopagita. De colle Martis. G. act. 17. g

ἄρειος πάγος Areopagus, Collis Martis. G. Authore Stephano de vrbibus promontorium Athenis clariſsima Græciæ vrbe fuit, in quo iudicia necis ferro factæ exercebantur: ſic appellatus, quaſi dicas vicum Martis. nam & Iuuenalis Curiam Martis apella. qua de re Auguſtinus lib. 8. de ciuitate dei, cap. 10. Valerius Max. lib. 2. cap. 1. de inſtitutis antiquis. Vnde & Areopogitæ iudices ſeueriſsimi ac innocentiſsimi dicti ſunt.

ἀρέτας Aretas, Virtuoſus, aut placidus. G. Socer Herodis Tetrarchæ, Arabiæ Petreæ & Damaſcenæ ciuitatis dominus. 2. mach. 5. b, 2. corint. 11. g.

אֲרוּנָה Aréuna, Arca, vel canticum, ſiue exultatio: aut lux noſtra, ſiue maledictio nunc. Viri nomen, 2. reg. 24. c. qui, 1. par. 21. c. dicitur Ornan.

אֲרְגֹב Argob, Gleba, vel glarea, aut maledictio putei vel dorſi, ſiue lux altetudinis. Nomen regionis Baſanitidis, deutro. 3. b. 3. regum, 4. b. 4. regum, 15. c, quæ in ſortem dimidiæ tribus Manaſſæ cecidit. vocata terra Raphaim.

אֲרִידַי Aridái, Leo abundans, aut maledictionis abundantia. Filius Aman filij Amadatha, eſth. 9. b.

אֲרִידָתָא Aridátha, Leonis lex, ſiue maledictionis lex vel ritus. Filius Aman filij Amadatha, eſth. 9. b

אֲרִיֵה Arie, Leo, ſiue lux domini. Nomen loci, 4. reg. 15. e

Ariel, Altare, ſiue leo dei, aut lux dei. Cap. 29. a, Iſaiæ, accipitur pro ciuitate Ieruſalem, in qua erat altare holocauſti. In 43. c, vero Ezechielis, altare holocauſti ſignificat. Et item nomen viri, 1. paralipomenon, 11. c

אֲרִיאֵל Ariel, Altare, ſiue lux dei, aut viſio dei. Nomen viri, nume. 26. b

אֲרִיאֵלִי Arielitæ, Idem. p. n. nume. 26. b

Arimathæa, Leo mortuus domino, vel lux mortis domini, D. Nomen ciuitatis, matt. 27. g. Vide Ruma.

אַרְיוֹךְ Arioch, Longus vel procerus, ſiue ſatietas vel ebrietas tua, aut leo tuus. Rex ponti, gene. 14. a

אֲרִיסַי Ariſai, Sponſus: aut Syriacè, colonus, ſiue venenum. Filius Aman filij Amadatha, eſther, 9. b

ἀριστάρχος Ariſtarchus, Optimus princeps. G. Nomen viri. Macedonis Theſſalonicenſis, act. 19. f. 27. a. coloſſen. 4. b

ἀριστόβουλος Ariſtobolus, Optimus conſultor, vel optimum conſilium. Magiſter Ptolemæi, 2. mach. 1. b. Roma. 16. b

Armageddon, Mons euangelij vel euangelizationis, aut mons pomorum, vel fructuum, ſ. electorum D. Nomen loci, apoca. 16. d

אַרְמִנִיָּא Armenia, Hebraicè dicitur Ararat: & interpretatur maledictio tremoris: aut ex Hebræo & Syro, maledictio ſiue lux currentis. Nomen regionis, ſuper cuius montes requieuit arca Noe. gene. 8. a. Dicitur & Aram, ab Aram filio Sem.

Armenij, Idem.

אַרְמוֹן Armon, Malum granatum, vel mõs numerationis, aut mons prępararionis, ſiue mons doni ſiue muneris. Nomen montis, amos, 4. a

אַרְמוֹנִי Armoni, Aula, ſiue palatium, aut maledictio numerationis, vel præparationis, aut luminis munus. Filius Saul ex Reſpha, 2. regum. 21. b.

אַרְנָז Arnan, Exultans, ſiue arca eorum, aut lux filij: vel lux aut maledictio permanens vel æterna. Filius Raphaię filij Ieſeiæ filij Phaltiæ, 1. para. 3. d.

אַרְנוֹן Arnon, Idem Fluuius eſt Moabitarum, qui Ioſepho lib. 4. antiquit. Iudaic. cap. 4. de montibus Arabiæ fluit, ac per totam ſolitudinem labens in Aſphaltiten lacum erumpit, ſe iungens Moabitidem & Ammonitida. Hieronymo verò eſt rupes excelſa in limite Amorrhæorum & Moabitarum. Num. 21. c. deut. 2, e. g. Ioſue, 12. & 13. c. Iudicum. 11. c. Ieremiæ, 46. Eſt etiam Arnon ciuitas Moabitarum & deinceps Seon regis Amorrhęorum. Numeri, 12. Ioſuę, 12.

אָרוֹד Arod, Imperans ſiue deſcendens. Filius Gad filij Iacob, nume. 26. b

עֵר Arod, Onager: aut Syriacè, draco. Filius Beriæ, 1. paralip. 8. b

אֲרוֹדִי Arodi, Imperantes ſiue deſcendentes. Filius Gad filij Iacob, gene. 46. b

Aroditæ, Idem. nume. 26. b

Arodites, Idem. 2. regum, 23. d. vbi nunc Arietes legimus iuxta quorũdam exemplarium hebraicorum lectionem.

עֲרֹעֵר Aroer, Myrica, ſiue ſuſcitatio vigiliæ aut vigilia vigilię, vel denudatio pellis, aut denudatio ęmuli. Vrbs Moabitarum ſita ſuper ripam torrentis Arnon, extructa à filijs Gad. Deu. 2. Ioſ. 12. & 13. c. Ier. 46. Eſt cõtra Rabbath, Ioſue. 13. c. ceſsit tribu Gad, Iudic. 11. fit eius mentio, 1. Reg. 30. g. 2. regum, 24, Nume. 21. 32. 33. 4. Reg. 10. Alia eſt in agro Damaſceno, cuius meminit Iſaias cap. 17. a

Arorites, Montanus. 1. para. 11. f

אַרְפַּד Arphad, Lux redemptionis, aut ſternens, ſcilicet aliquid ad reclinandum. Nomen inſulæ in Phœnicia ſita non longe à Damaſco, Plinius lib. 5. cap. 31. Pompo Mela libr. 1. Ezech. 27. Iſaiæ, 10. b: 4. Regum. 18. g. & 19. Iere. 49.

אַרְפַּכְשַׁד Arphaxad, Sanans vel laxans quaſi deprædationem aut quaſi mammillam: vel laxans aut ſanans ſicut dæmon. Filius Sem, geneſ. 10. c, Lucæ, 3. g. á quo Chaldæi.

אַרְצָא Arſa, Terra, ſiue voluntas, aut curſus, ſiue maledictionis exitus. Nomen præfecti ciuitatis Tharſæ, 3. regum, 16. c

ἀρσάκης Arſaces, Eleuans ſcutum, aut eleuatio ſcuti. G. Nomen viri, 1. Mach. 15. d

אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא Artaba, Genus eſt menſuræ, Danie. 14. a. D.

Artaxérxes, Lumen ſiue maledictio, ſilẽtium vel feſtinationem ponens, aut feruor lætitiæ. Generale nomen eſt (vt Lyrano, & Metaſtreni Perſæ placet) regum Perſarum, quemadmodum Cæſar, Romanorũ imperatorum, 1. eſd. 4. b

אַרְתַּחְשַׁסְתָּא Artaxérxes, Luminis ſiue maledictionis ſilentium vel feſtinationem perſuadens, aut feruor direptionis eſd. 4. d. 7. & 8. nehem. 25. & 13.

ἀρτεμᾶς Arteman, Integer, vel incolumis, aut venuſtus. G. Nomen viri, tit. 3. c

הָרוּם Arum, Excelſus ſiue ſublimis, aut ſeparans, ſiue proijciens. Pater Aharehel, 1. para. 4. b

A S

אָסָא Aſa Medicus aut ſanans, Syrum eſt. Filius Abiam regis, 3. reg. 15. b. 1. paralipome. 3. c. Filius item Helcana, 1. para. 9. c

עֲשָׂהאֵל Aſael, Fecit deus, ſiue factura dei. Filius Saruiæ, 2. regum, 2. d. Frater item Ioab, 2. regum. 23. d. 1. para. 2. paralip. 31. c

Aſaia,

עשיה Asala, Fecit dominus, siue factura domini. Seruus Iosiæ regis, 4.reg. 22.c. Nomen item principis, 1.par. 4.f.6.c&9.a.15.a

חצללפוני Asalelphuni, Vmbra vel submersio vultus, aut sonitus vel tinnitus vultus. Filia Etam, 1.paralipomenon, 4.a

אצליהו Asalia, Prope dominum, siue ablatio vel separatio domini. Pater Saphan scribæ, 4.reg.22.a

עשן Asan, Fumus, aut fumigans. Nomen ciuitatis, iosue, 15.f.19.a.1.reg.30.g.1.para.4.e.f.&6.e

חסנאה Asana, Rubus: aut Syriacè, inimicus. Pater Oduia, 1.para,9.b.

אסף Asaph, Congregans, siue colligens, aut finiens. Filius Barachiæ filij Samua.1.para.6.c. Pater item Zechri. 1.para.9.c

אסר-חדן Asar-haddon, Ligans acumen, vel lætitiam: aut Syriacè, prohibens nouitatem vel vnitatem. Filius Sennacherib, qui post eum regnauit, 4.regum, 19.g. isa.37.g

Asaramel, Beatitudo populi dei, aut vestigium circuncisionis. D. Nomen loci, 1.mach.14.d

אשראלה Asarela, Beatitudo dei, aut intuens fortem vel quercum, siue gressus dei. nomen viri, 1.para.25.a

חצבים Asbaim, Damulę, vel pulchritudines, siue militię. Nomen viri, 2.esd.7.e

אשבל Asabel, Ignis vetustatis, aut ignis defluens vel decidens. Filius Beniamin, gen.46.c. qui 1.para.7.b. Iadiel dicitur.

Asbelitæ. Idem.p.n. Nume.26.e.

אשבלי
אשקלון Ascalon, Appensio vel statera, siue ignis infamiæ. Ciuitas ampla Palęsthinæ, siue vt Iosephus habet. lib.5.cap.3. Iud. antiquit. superioris Idumææ quã Iudas expugnauit, Iudic. 1. Vbi Sãson triginta viros percussit, Iud.14. quæ à conditore Ascalo Hymenei filio id nominis Stephano teste, inuenit. Hæc secundum Egesippum libro.3. cap. 4. septingentis viginti stadijs ab Ierosolyma distat. De qua Volater. libr.11. Geog. Ios.13. Ierem.25. Amos, 1. Soph. 2. Zach.9. Ab hac reguli Philisthinorum Ascalonitæ appellantur, Iudic.3.

Ascalona, Idem. D.1.mach.10.g

אשקלני
אשכנז Ascalonitæ, Idem.p.n. Populi nomen, iosue, 13.a

Ascenez, Ignis quasi distillans, vel quasi aspergens Filius Gomor, gene.10.a. Populi item quos Græci Rheginos vocant, iere.51.c, secundum Iosephum. Eusebio autem, gentes sunt Gothicæ.

מעלה-עקרבים Ascensus scorpionis, Heb. Maalę-acerabbim, Locus tribus Iudæ, iosue, 15.a. Iud.1. de quo Hieronymus in locis Hebraicis: qui confinium Amorrhæorũ Acrabitenen dictum refert.

חצבים Asebaim, Damulę, siue pulchritudines, aut militiæ. Nomen viri, 1.esd.2.c

אשדות Asedoth, Effusiones, siue decliuia, aut campestria, vel deprædationes. Nomen regionis, & ciuitatis in tribu Ruben, vrbs Amorrhæorum. Iosue. 10. g.12. a.13.c

אצל Asel, Prope, aut iuxta, siue ablatio vel separatio. Filius Elasa, filii Rapha, 1.para.8.d.9.g

עצם Asem, Os ab osse: aut fortitudo: aut clausura, scilicet oculorum: vel lignum eorum. Nomen ciuitatis, iosue.19.a

עצמונה Asemona, Os nunc, ab osse: siue fortitudo nostra, vel clausura nostra, siue lignum vel consilium numerantis vel præparantis. Vrbs tribus Iudę, ios, 15.a

אסנה Asena, Periculum, siue infortunium, vel rubus. Nomen viri, 1.esd.2.c

אשנה Asena, Mutatio, vel duplicitas, aut dormitatio, siue ignis nunc. Nomen vrbis in tribu Iuda, Ios. 15.e

אסנפר Asenaphar, Periculum siue infortunium tauri, aut periculi incrementum. Nomen viri, 1.esd.4.b

אסנת Aseneth, Periculum siue infortunium. Filia Phutipharis vxor Ioseph, gene.41.f.46.c

אסיר Asir, Vinctus, siue incarceratus: aut Syriacè, prohibitus. Heb. Asir. Filius Caath filii Leui, 1.paralipomenon, 6.a. siue filius Core. filii Isaar filii Caath, exod.6.d

אשר Aser, Beatitudo siue fœlicitas, Octauus filius Iacob ex Zelpha ancilla Lię vxoris suæ, gene.30.b. Nomen item loci, Ios.17.b.3.reg.4.b.

אשריה
אשחור Aseroth, Nemora, siue luci, aut beatitudines, vel insidiæ, siue gressus. Nomen idoli, iud.3.a

Ashur, Denigratus, siue ignis libertatis, vel albedinis, aut foraminis. Filius Etron filij Phares, ex abia vxore, 1.paralipo.2.c. Pater item Thecuæ. 1. Paralipomenon, 4.a

Asia, Limosa, vel cœnosa. G. Minor pars Asię, quę tertia pars orbis censetur: ista continet prouincias, Phrygiam, Pamphiliam, Ciliciam, Lycaoniam, Galatiam, Coriam, & alias: Ephesum quoque specialiter: hæc præter orientalem partem, qua ad Cappadociam, Syriámque progreditur, vndique mari est circunflua. Hanc suspicantur hodie Turciam dici. Author Hieronymus. Huius multa fit mentio in actis Apostolorum & epistolis Pauli. ἀσία

Asiani, Limosi, vel cœnosi. G. act.20.a ἀσιανοί

עשיאל Asiel, Fecit Deus, siue factura dei. Filius Saraię filij Iosabiæ, 1 para.4.f

אשי מא Asima, Delictum, siue positio aut ignis maris. Nomen idoli virorum Emath, 3.reg.17.f

עציון-גבר Asion-gáber, Lignum viri vel robusti, aut consiliũ viri vel robusti. Nomen loci est in quo castrametati sunt filij Israel egressi de Hebrona. nume. 33. d. Nomen item ciuitatis regni Edom ad mare Rubrum, deut.2.b.3.reg.9.d.2.para.8.d.

אסיך Asir, Vinctus, siue incarceratus: aut Syriacè, prohibitus. Filius Iechoniæ filij Ioacim filij Iosiæ, 1.para.3.c. Filius item Core, 1.para.6.b

Asmodæus, Destructor, vel dissipator, aut delicti abundantia, vel peccatum abundans, siue ignem mẽ surans, D. Nomen dęmonij, Tob.3.b

חסנאה Asnaa, Rubus, aut Syriacè, inimicus. Nomen viri, 2.esd.3.a

Asphar, Plasmatio onagri, aut festinatio tauri. D. Nomen loci, 1. mach.9.d

אשפנז Asphenez, Pharetra aspersionis vel distillationis, siue magus aspersus. Præpositus eunuchorum regis Nabuchodonosor, Danie.1.a

אצם Asom, Festinatio eorum, siue ieiunans. Sextus filius Isai, 1.paral.2.b. Filius item Ierameel primogeniti Esron, 1.paral.2.d

עסם Asom, Os, ab osse, vel fortitudo: siue clausura, scilicet oculorum: aut lignum eorum. Nomen ciuitatis 1.para.4.e

Asor, Vide Hasor.

אסרחדן Asorhaddan, Ligans acumen vel lętitiam: aut Syriacè, prohibens vnitatem vel nouitatem. Rex Assur, 1.esd.4.a

עשות Asoth, Faciens, vel factura, aut tineæ. f. vestimentorum. Filius Iephlat filij Heber, 1.para.7.g

אשראל Asrael, Beatitudo dei, vel intuitus fortis, aut gressus dei. Filius Ialeleel, 1.para.4.c

אזראל Asriel, Idem. Filius Galaad filii Machir filii Manasse, nume.26.d. qui Ios.17.a Esriel dicitur.

Asrielitę, Idem.p.nume.26.d

אחשורש Assem, Nomen, vel nominatus, siue positio vel positus. Nomen viri, 1.para.11.g

חצרים Assedim, Venationes, aut insidię, vel latera: aut Syriacè destructiões. ciuitas in tribu Nephthali, ios.19.c

Assidæi, Milui, vel herodii, aut venantes, vel insidiantes, D. Genus hominum inter Iudęos, 1. macha. 7.b, 2.mach.14.a

Asson, Appropinquatio vel approximatio. G. Cõplures sunt huius nominis vrbes. Vna Lyciæ ciuitas maritima in edito sita promontorio, adeo vt parum tutum sit accedere. Vnde iocus Nicostrati citharœdi, Asson eas vt citius ad exitii terminos peruenias. Altera in Æolide. Tertia in mysia. Quarta in Lydia. Quinta in Epiro minore, Cleantis philosophi patria quæ eadem & Apollonia fit dicta, suffragante & Plinio in.5.cap.30. hanc postremam Paulus adnauigauit, act.20.c, &.27.c ἄσσος

חשם Assuerus, Princeps & caput. Pater Darii regis Medorum

dorum.dan.9.a,1. esdre. 4. b. Heb. Ahassuerus. Hic à Metasthene Persa Artaxerxes Assuerus vocatur.

אשור Assur, Infidians, siue beatus, aut aspiciens, vel gradiēs. Filius Sem, gene.10.c. de terra Sennaar egressus. gene.10.b. isa.7.c

אשורי Assuri, Beatitudo aut intuitus, vel gressus. Ciuitas in tribu Aser, 2.reg.2.b

אשורים Assurim, Insidiantes, siue beati: aut aspicientes, vel gradientes. Filius Dedan filij Iecsan, gene.25.a

Assyrij, Idem. Heb. Assurim Assyrii post Euphratem loca tenēt, amne tantum à Babylonijs diuisi. Herodotus eosdem populos cum Syris esse dicit. sed à Græcis Syros, à Barbaris Assyrios vocari. In Assyria autem fuerunt XVIII regna, tam ampla & potens regio fuit. Lege Raphalem Volater. lib. 11. Geograph. Strabonem lib. 16. Geographiæ.

אשורי Assyrius, Idem. s.n.

עשתרות Astaroth. Greges, siue diuitiæ: aut faciens exploratione, seu tinea legis. Vrbs in campestribus Moab in dimidia tribu Manasse, Og regis Basan regia. deut. 11. os. 9. & 12. & 13. gigantum terra quos Chodorlahomor interfecit, gen. 14. a. in supercilio Sodomorum sita, postremo Leuitis concessa, 1. para. 6. f. Fuit & Deus Palæsthinorum, Iosephus lib. 6. ca. 14. Iudaic. antique testis, quem sustulerunt Iudæi. Samuelis iussu, 1. regum. 7. a. Est & alius quem adorauit Salomon, 4. regum. 25. vbi עשתרת legitur: à Græcis ἀσάρτη dictum. Vide Astarte.

עשתרתי Astarothites, Greges, siue diuitiæ, aut faciens explorationem, siue tinea legis. 1. para. 11. g.

עשתרת Astârte, Idem. Nomen deæ Sidoniorum, quam colebat Salomon, 3. regum. 11. a. De qua & 4. regum. 23. c. fit mentio, quo in loco Astarte legendum esset pro Astaroth.

ἀσυάγης Astyages, Ciuitatis ductor, vel dux. G. Rex Persarum Dani. 13. g.

ἀσύγκριτος Asyncritus, Incomparabilis. G. Viri nomen, rom. 16.b

A T

אטד Atad, Ramnus, siue spinetum. Locus trans Iordanem, vbi exequias atque planctus peregerunt filij Israel super morte Iacob, tertio ab Iericho lapide, duobus milibus à Iordane, qui locus dictus est postea Plāctus Ægypti, genes. 50. b. Nunc Beth-hagla, quod interpretatur locus gyri, eo quòd ibi more plangentium circuieruut in funere Iacob. Hieronymus in locis Hebraicis.

עטרות Ataroth, Coronæ siue calamus inebritationis, vel saturitas: aut ex Syro & Hebræo, consilium inebritationis vel saturitatis. Ciuitas in tribu Gad, numeri. 32. a. g. Est & altera Ataroth-sophan. Vide Roth.

עטרות-אדר Ataroth-addar, Coronæ siue calamus inebritationis vel saturitatis pallii siue potentiæ aut magnitudinis. Ciuitas in tribu Ephraim. iosue 16. b. 18. b.

עטרה Atara Corona. Altera vxor Ierameel primogeniti Efron filij Phares filij Iudæ, 1. para. 2. d

אטר Ater, Sinister, vel clausulus. Nomen viri, 1. esdre. 2. b.

עתך Athach, Hora tua, siue tempus tuum. Nomen ciuitatis, 1. reg. 30. g

התך Athach, Percutiens, vel humilians, aut subijciens. Nomen eunuchi, esther 4. b

עתיה Ataaias, Hora vel tempus domini. Nomen viri, 2. esd. 11. a

עתלי Athali, Hora mea, siue tempus meum vel mihi. Nomen viri, 1, esd. 10. d

עתליהו Athalia, Hora vel tempus domino. Mater Ochoziæ filij Ioram regis Iudæ, filia Amri regis Israel, 4. regum. 8. f. g.

אתני Athanai, Fortis siue Asininus, aut donans. Filius Zara filij Adaia, 1. para. 6. c

עתר Athar, Oratio, aut deprecatio. Nomen ciuitatis, iosue, 19. a

Ἀθῆναι Athenæ, Sine cumulo: vel ab Athena, id est Minerua, Mineruales. G. Ciuitas Achaiæ, philosophiæ dicata studijs & idolorum cultui, vbi Paulus etiā Christum prædicauit, act. 17. d. huius vrbis Piræus portus (cuius Terentius in Eunucho meminit) septemplici muro quondam communitus fuisse describitur. Athenæ hodie sub Turcæ imperio sunt, à Barbaris corrupto vocabulo. Sethniæ vocantur, Raphaele Volate. lib. 38. Paralipomenon authore.

Ἀθηναῖοι Athenienses, Idem. G. act. 17. f.

Ἀθηνόβιος Athenobius, Mineruæ arcus. G. Nomen viri, 1. machab. 15. e

תרשתא Athársatha, dissoluens fundamentum, vel cōtemplans fundamentum vel potum: siue turturis fundamentum: aut ex Hebræo & Syro, contemplans annum vel tempus. Filius Achelai, 2. esd. 10. a. de quo & 1. esd. 2. d. 8. b

תמטא Atmatha, Lacerta vel stellio. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, Iosue, 15. f. Heb. Humeta.

Ἀτταλεια Attalia, Augens, vel nutriens. G. Ciuitas Pamphyliæ maritima à Ptolemæo Philadelpho ædificata, iuxta Raphaelem Volater. lib. 10. Geograph. quam Paulus & Barnabas pertranfierunt, act. 14. d

Ἄτταλος Attalus, Auctus siue nutritus. G. Nomen viri, 1. machab. 15. d

A V

עי Aua, Iniquitas. Nomen idoli, 4. regum. 18. g. 19. c. isa. 37. e.

Augustus, Latinum est, vel ab augurio dictus, vel (vt alij volunt) ab augendo. Romanorum Imperator secundus, patre Octauio senatore genitus, Cæsaris nepos, imperauit annos. 56. Hic cum quadragesimo secundo anno imperij sui firmissimam verissimámque pacem composuisset, Christus Dominus in Bethlehem natus est: cuius aduentui pax ista famula ta est, quemadmodum scribit Eutropius rerum Romanarum lib. 7. cap. 2. Et Lucas Euangelista cap. 2. a. refert ab hoc edictum exisse, vt censeretur orbis vniuersus.

עוים Auim, Iniqui, siue peruersi. Nomen ciuitatis, ios. 18. d.

עורית Auith. Iniqua, siue peruersa, aut temporalis. Nomen ciuitatis, in qua regnauit Adad quartus rex in Edom, genesis. 36. d

עמק חשרים Aulon, authore Hieronymo in Heb. locis, nō Græcum, vt quidam putant, sed Hebræum vocabulum est. Appellatur autem vallis grandis atque campestris in immensam longitudinem se extendens. quæ circū datur ex vtraque parte montibus sibi inuicem succedentibus & cohærentibus, qui incipientes à Libano & vltra, vsque ad desertū Pharan perueniunt. Sùntque in ipso Aulone, id est valle campestri vrbes nobiles, Scytopolis, Tyberias, stagnúmque prope eam: sed & Iericho, mare mortuum & regiones in circuitu, per quas medius Iordanis fluit.

חורן Auran, Foramen, siue libertas, aut albedo. Oppidum Damasci in solitudine, ezech. 47. c. Heb. Hauran.

עוץ Ausitis, Hebraicè dicitur Hus & interpretatur cōsilium aut lignum: aut Syriacè, affixus aut affixio. Nomen loci, iere. 25. e

A. X

עכסה Axa, Composita vel adornata, aut lasciuiens, siue confractio vel diruptio velaminis. Filia Caleb, iosue. 15. d, iudic, 1. c: quæ, paralipomenon, 2. f. Acha scribitur.

אבשת Axaph, Veneficus, siue vtique conterens. Nomen ciuitatis, ios. 19. b

A Z

עזא Aza, Fortitudo, aut capra. Nomen viri, 1. esd. 2. c

אזניא Azanias, Auris domini, siue auscultatio domini, vel arma domini. Nomen viri, 2. esd. 11. c

אזנות-תבור Azanoth-thabor, Aures electionis siue puritatis: aut ex Hebræo & Syro, aures contritionis aut confractionis. Ciuitas, tribus Nephthali, iosue. 19. c

עזראל Azareel, Adiutorium Dei, siue Atrium Dei. Nomen viri, 1. para. 12. a. 25. c

Azarias

עזריה Azarias, Auxilium domini, siue Atrium domini. Filius Amasiæ regis Iuda, 4. regum, 14. e: qui. 2. para. 26. a. Ozias dicitur. Est & nomen sacerdotis, 2. para. 26. c. Filius Iohanan, 2. paralipomenon, 28. b. Filius item Ethan filij Zaræ filij Iuda, 1. para. 2. a. Vide &, 1. para. 6. a. &. c

עזריקם Azaricã, siue Azricam, Auxilium resurgentis vel vindicantis: aut fortitudo vacua. Nomen viri, 2. esd. 11. c.

חזו Azau, Videns, aut prophetans. Filius Nachor ex Melcha, gene. 22. d. Heb. Hazo.

עזז Azaz, Fortis. Pater Bala, 1. para. 5. a

עזזיהו Azazias, Fortitudo domini. Nomen viri, 1. paralipomenon, 13. c

אזבי Azbai, Hyssopus mea. Nomen viri, 2. paralipomenon, 11. g

עזבי Azbi, Derelictio siue dimissio, vel nundinatio mea.

עזבוק Azboc, Hircus vel fortitudo vacuitatis, aut fortis dissipatio. Nomen viri, 2. esd. 3. d

עזקה Azeca, Fortitudo, siue murata vel sepia aut Syria cè, anulus. Ciuitas Amorrhæorum, quæ sorte cessit tribu Iuda, iosu. 15. e. nehem. 11. Hieronymo inter Eleutheropolim & Æliam sita: quo loci deus grãdine & lapidibus gentes perdidit, iosu, 10. c. Philisthijm illic castra contra Israel habuerunt, 1. regum, 17. Hanc reparauit Roboam rex Iuda, 2. paralipomenon, 11. b. & rex Babylonis eandem debellauit, Ieremiæ, 34.

עזר Azer, Adiutorium, siue atrium. Nomẽ viri, 2. esd. 3. c.

עזגד Azgad, Fortis exercitus, aut fortitudo fœlicitatis: vel ex Hebræo & Syro, fortis scissura. Viri nomen, 1. esd. 2. a. 8. b

עזיה Azia, Fortitudo domini, siue hircus domini. Nomen viri, 2, esd. 11. a

עזיזא Aziza, Fortitudo, aut fortis. Nomen viri, 1. esdr. 10. d

עזמות Azmáueth, Fortis mors, siue hircus, aut fortitudo mortis. Nomen viri cuiusdam, 2. reg. 23. d: qui 1. par. 11. f, dicitur Azmoth, ijsdem consonantibus, & punctis, 1. esd. 2. b

עזמות Azmoth, Idem. Filius Ioada filij Achaz, 1. Paralipomenon, 8. d. 12. a. 27. c. Filius item Iore, 1. paralipomenon, 9. f. Nomen præterea cuiusdam alterius, 1. para. 11. f. qui 2. reg. 23. d dicitur Azmáueth, ijsdem cõsonantibus & punctis.

Azor, Adiutor, vel accinctus: aut Syriacæ conuersus. D. filius Eliacim filij Abiud, matth. 1. b

אשדו Azotidæ, Hebraicè dicitur Asdodioth, & interpretatur deprædatrices, siue ignis dilectionum, 2. esdræ, 13. d

דיות אשדדים Azotij. In Hebræo dicitur Asdodim, id est, deprędantes, siue ignis dilectorum vel patruorum. Genus populi in terra Chanáan contra aquilonem, iosue, 13. a

אשדד Azotus, Hebraicè dicitur Asdod, id est, deprædatio, siue ignis dilecti, aut ignis patrui. Insignis Palesthinę vrbs inter Ascalonem & Ioppen, in qua gigantes habitarunt, capta à Iosue duce, ios. 11. Sorte cessit tribu Iudæ iosu. 15. f. Hæc vna è quinque ciuitatibus Allophylorum templo dagon idóli nobilitata, 1. reg. 6. Quam vt ait Stephanus, condidit quidam è mari rurbro profugus, ex nomine vxoris suæ Azes. Volaterr. li. 11. Geograph. cuius in scripturis multa est mẽtio, ier. 25. amos 1. & 2. soph. 2. zach. 9. isa. 20. a. 2. paralipomenon. 26. a. In hac Philippus prædicauit Christum, act. 8.

עזראל Azriel, Adiutorium dei, siue atrium dei. Nomen viri, 1. para. 12. a

עזובה Azuba, Derelicta, siue deserta, aut fortitudo eius in ea. Mater Iosaphat filia Salai, 3. regum. 22. f. Vxor item Caleb filij Esrom filij Iuda, 1. para. 2. b. 2. paralipomenon. 20. g

עזור Asur, Adiutus, siue adiutor. Pater Ananię prophetæ, iere. 28. a. Pater item Iezoniæ. ezech. 11. a

ἄζυμος Azymus. Infermentatus. G. act. 12. a, 1. corint. 5. c

עזי Azzi, fortitudo mea, siue hircus meus. Nomen viri, 2. esd. 11. c

B

בעל Baal, Idôlum, aut dominans, vel subijciẽs aut possidens. Nomen idóli in Samaria, & Moabitarum. Græci Martem putant, nume. 22. g. quod destruxit Gedeõ, Iud. 6. e. Est & nomen loci, 1. para. 4. e. 5. d. Filius item Ioel, 1. para. 5. a. Filius Abigabaõ, 1. par. 8. e. Postremo filius Iahiel, 1. paralipomenon, 9. f

ארבל Baal, In Osee. 10. d. legitur, Vindicauit Baal: cum legendum sit, Vindicauit Arbel: & interpretatur Pugnauit deus, siue vindicauit deus, aut vltus est pro deo.

בעלה Baala, Idôlum eius, aut dominans ei, vel subiecta, aut possessa, siue in ascensione, vel in eleuatione. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Iosue. 15. b. quæ & Cariath-iarim & Cariath-baal dicitur.

בעלת Baalath, Subiecta, siue possessa: aut in exaltatione, vel ascensione. Nomen ciuitatis in tribu Dan, iosue 19. a. c. Ciuitas à Salomone condita. 3. reg. 9. c

בעל-ברית Baal-berith, Idôlum fœderis vel pacti, aut subijciens vel possidens fœdus vel pactum. Nomen idóli. iudicum. 9. a

בעל-גד Baal-gad, Idôlum fortunæ vel fœlicitatis, seu exercitus: aut subijciens siue possidens fœlicitatem vel exercitum: aut ex Hebræo & Syro, idólum scissuræ. Vrbs in terra Chanáan sub monte Hermon, Iosue 11. c. 13. a

בעל-חצר Baal-hasor, Idóli atrium vel fœnum, aut possessor gratię vel doni. Locus est infra Ephraim vrbem Beniamin, 2. regum, 13. d

בעל-הרמון Baal-hermõ, Idolum aut author siue possessor destructionis siue anathematis, vel retis, siue retiaculi, aut dedicati vel consecrati, deo scilicet. Mons circa Libanum, in palæsthinæ finibus. iudic. 3. a

בעלי Baali, Idolum meum, siue dominans mihi, aut subijciens vel possidens me. osee. 2. c

בעלית Baalia, Idoli dominus, id est deus idoli, vel subijciens aut possidens dominus, siue in ascensu vel in cœnaculo. Nomen viri. 1. para. 12. a

בעל-ידע Baal-iada, Idolum apertum vel manifestatum, siue possessor scientię. Filius Dauid, 1. paralipomenõ, 14. b

בעלים Baalim, Idola, siue dominantes, aut subijcientes vel possidentes. Nomen idoli, 1. reg, 7. a. 2. paralipomenon, 28. a. iere. 2. c. Rex item filiorum Ammon, ierem. 40. d

בעל-מעון Baal-meon, Idolum habitaculi, vel idolum ex peccato, aut subijciens, siue possidens habitaculum, siue dominium ex peccato. Ciuitas Amorrhæorum, quæ sorte obtigit filijs Ruben, nume. 32. g. ios. 13. c.

בעל-פרצים Baal-pharasim, Idolum diuisionum, aut subijciẽs siue possidens diuisiones. Nomen loci in terra Chanáan, 2. regum, 5. d, 1. para. 14. b.

בעל-תמר Baal-thamar, idolum palmæ, aut subijciens, vel possidens palmam arborem, aut idolum commutationis, siue subijciens aut possidens commutationem. Vicus iuxta Gabaa, in tribu Beniamin, iudic. 20. e

בענה Baana, in responsione, siue in afflictone, aut in cãtico: vel Syriacè, deprecatio, filius Remmon Berothitæ, 2. regum. 4. a. Pater item Eled, 2. regum. 23. d. Filius item Ahilud. 3. regum, 4. b

בעשא Basa, In factura, siue in tinea, aut in compressione, vel scrutationem tollens. Nomen regis Israel, 3. regum, 15. c. 2. paralipomenon, 16. a. Filius Ahia. 4. reg. 9. b.

בבל Babel, Confusio siue commistio. Nomen ciuitatis, gene. 11. b: quæ Stephano Seleucia quoque dicta est.

Babylonem esse duplicem Cosmographorum cõsensus est: Vna in Assyria, siue Chaldæa in campo Senaar, caput regni Chaldæorum, regia Nemrod, sita ad Orientem terrę Iuda, quę à confusis labijs nomen habet, testes Moyses, genesis 10. & 11. Iosephus libr. 1. cap. 9. antiquit. Iudaic. Augustinus libro. 16. cap. 4. de ciui-

de ciuitate dei. Plura de hac Babylone lege apud Plinium in. 6. naturalis hist. cap. 26. Strabonem lib. 15. & 16. Herodotum lib. 1. Pompo. Melam lib. 1. Ptolemæ. libr. 5. cap. 20. & 6. cap. 26. Ab hac & regio circumposita Babylonia vocatur. In hac populus Iudæorum LXX. annis captiuus retentus fuit, iuxta prophetiam Ieremiæ. ca. 25. per Nabuchodonosor regem Babyloniorum trãsmigrare coactus, 4. regum, 25. & 2. Paralipomenon, 36. Nunc Seleucia vocata Straboni libr. 16. Geograph. & Stephano de vrbibus. Ipsa Babylonia Mesopotamiæ coniuncta est inter Euphratis ipsius conuersiones: australior est: Syriam tamen Ptolemæo, Plinióque non excedit. author Raphael Volater. libr. 11. Geograph. Plinius libr. 6. cap. 26. natur. histo. Strabo in 16. refert eam Tigri & Euphrate irrigari. Altera in Ægypto sita, vel Ægypto proxima in finibus Arabiæ iuxta Heliopolin & Aphrosiopolin: Arabum lingua Chayrum illam vocant, nunc Alcayr dicitur, Soltani sedes. Ex hac vrbe diuus Petrus priorem suam scripsit epistolam, ad Christi fideles sparsos per Pontum, Galatiã, Cappadociam, Asyam, & Bythiniam. Hæc à Ptolemæo tabul. 3. Aphricę. cap. 5. Babylis appellatur. De hac Raphael Volater. lib. 12. Et Iosephus lib. 2. cap. 13. antiquit. Iudaic.

Babylonia, Idem.

Babylonij, confusi, siue commisti, 1. esdræ, 4. b.

Βακχήνωρ Βακχίδης Βακήνωρ

Bacchenor, Ebrius, vel vinosus. G.

Bacchides, Idem. G. Nomen viri, 1. mach. 7. a

Bacenor, Puto idem esse nomen cum Bacchenor, & istud esse corruptum. Nomen viri, 2. Machabæorum, 12. f

בקבקר Bachacar, Vacua, vel inanis visitatio, aut matutinatio, vel vapulatio, aut inanis vacca. Viri nomen, 1. para. 9. c

ברסר Badacer, In compunctione, siue in tranfixione, aut in confessione, siue vectis frigiditatis, vel sola frigiditas. Nomen ducis exercitus Iehu, 4. regum, 9. e

בדר Badad, Solitarius, siue in mamilla, vel in dilectione. Pater Adad regis quarti in Edom, genesis, 36. d

בדיה Badaias, Solus dominus, vel vectis domini. Nomen viri. 1. esdræ, 10. d

בדן Badan, Vectis, vel solus, aut in iudicio. Nomen viri, 1. regum, 12. b. Filius Vlam filij Sares. 1. paralipomenon, 7. d

בגתה Bagatha, In torculari. Nomen Eunuchi, esth. 1. b

בגתן Bagathan, In torculari, aut cibum tribuens. Nomen eunuchi, esth. 2. d

בעליס Bahalis, In lætitia, siue in arrogantia.

בהרים Bahem, In eis, vel cum eis. D. 1. mach. 13. e

vel בלה בלהה Bahurim, Electi, siue iuuenes, aut in foraminibus siue in libertatibus. Nomen ciuitatis in tribu Beniamin, 2. regum, 3. c

Bala, Inueterata, siue turbata, aut defluens. Nomẽ ciuitatis in tribu Simeon, iosue 19. a, 1. para. 4. e. Ancilla item Rachel vxoris Iacob, gene. 29. f. Vxor item Nephthali, 1. paralip. 7. c. quę Hebraicè dicitur Hiha, vrbs verò Bala dicitur.

בלע Bála, Deglutiens, siue destruens. Nomẽ vrbis, quæ Segor, item Salissa, siue Vitula conternans in sacris literis dicitur, gene. 14. b. Est & filius Azaz filij Semma filij Iohel, 1. para. 5. a

בלעם Balaam, Vetustas populi, vel absque populo, siue deuoratio aut destructio eorum. Filius Beor ariolus, nume. 22. a. iosue, 13. c. Est & nomen ciuitatis, 1. paralipo. 6. f

בלחן Balaan, Inueteratus siue turbatus. Filius Eser filij Seir Horræi, gene. 36. c.

בלק Balac, Inuoluens, aut destruens, vel cum lambente: aut Syriacè, cũ percutiente. Filius Sephor, nume. 22. a

בלאדן Baladan, Absque imperio, vel absque iudicio, aut vetustas imperantis, vel iudicij. Nomen viri, 4. reg. 20. c. isa. 39. a

בלהן Balan, Inueteratus, siue turbatus. Filius Iadihel filij Beniamin, 1. paralipomenon, 7. c

בעליחנן Bálanan, Idóli gratia vel donum, aut possessor gratiæ vel doni. Filius Achobor, septimus rex Edom, gene. 36. d. 1. para. 27. d. Heb. Baal-hanan.

בלדד Baldad, Vetusta dilectio vel mamilla, siue inuetera tus motus, aut absque motu, siue absque dilectione vel mammilla. Nomen viri, Iob 8. a

בעלות Baloth, Subiectæ siue possessæ, aut in ascensione. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, iosue, 15. d

בעל-שלישה Bal-salisa, Idólum tertium, aut idólum ducis vel principis, siue possessor trium, aut possessor ducatus vel principatus. Nomen loci, 4. reg. 4. g.

בלשאצר Balsasar, Non portans angustiam, vel non thesaurizans: aut ex Syro & Hebræo, scrutator thesauri. Filius Nabuchodonosor, Daniel, 5. a. f. g. 7. a. 8. a. Secundum Iosephum filius fuit Euilmerodach.

בלטשאצר Baltassar, Absconditè thesaurizans, siue in malleatore thesaurizans, vel occulte portans angustiam. Nomen prophetæ, qui & Daniel dicebatur, dan. 1. b. 5. c

במהל Bamaal, In circuncisione, aut in mistione. Filius Iosaphat filij Heber filij Bariæ, 1. para. 7. g

במות Bamoth, Altaria vel excelsa, siue in morte. Nomen vallis, nume. 21. e

במות-בעל Bamoth-báal, Altaria siue excelsa idóli, aut in morte idóli. Nomen ciuitatis in tribu Dan, iosue, 13. c

בנעא Banaa, In motu. Filius Mosa filij Zamri, 1. para. 8. d. 9. f

בניהו Banaia, siue Banaias, Filius domini, aut intelligentia domini, siue ædificatio domini. Nomen viri, 2. regum. 23. d. Nomen principes cuiusdam, 1. paralipomenon, 4. f. 15. b. 2. paral. 31. c. Pater item Pheltiæ, ezech. 11. a, Filius Ioiadæ, 2. regum. 8. d

בני Bane, filij, aut ædificantes, siue intelligentes. Nomen ciuitatis in tribu Dan, iosue, 19. c. Quanuis putẽ legendum Bani-barac, vt vnius ciuitatis nomen sit, non duarum, quum Hebræis iungantur.

בניה Banea, siue Baneas, Filius domini, aut intelligentia vel ædificatio domini. Nomen viri, 1. esd. 10. d

בני Bani, Filius meus, aut ædificatio vel intelligentia mea. Nomen viri, 1. esd. 10. d. 2. esd. 9. a

Banni, Idem. Nomen viri, 2, reg. 23. d. Filius Somer filij Moholi, 1. para. 6. d

בניו Baninu, Filij nostri, aut ædificatores nostri, siue intelligentes nos. Nomen viri, 2. esd. 10. a

בערא Bara, Incendium, siue expurgatio, aut pastus, vel iumentum, siue insipientia, vel in vigilia. Nomen alterius vxoris Saharáim, 1. para. 8. a

ברע Bara, In malo, siue in socio, aut in clamore, vel in pastu, siue in constructione. Rex Sodomæ, genesis 14. a

ברעת Baria, In societate, siue in malitia, aut in vlulatione, vel in pastu. Nomen viri, 1. para. 8. b

Barabbas, Filius patris vel magistri, aut filius confusionis vel ignominię. D. Nomen insignis cuiusdam latronis, matth. 27. b

ברק Barac. Fulgur, siue in vanum, vel in vacuum. Nomẽ ciuitatis in tribu Dan, iosue 19. c. Vide Bane, Filius Abinoem, iudic. 4. a

ברכה Baracha, Benedictio, aut genu flexio. Nomen viri, 1. para. 12. a

ברכאל Barachel, Benedicẽs deum, aut genu flectens deo. Nomen viri, iob. 32. a

ברכיה Barachia, siue Barachias, Benedicens dominum, aut genu flectens domino. Pater Zacharię prophetæ, Zach. 1. a, Filius Mosollamoth, 2. para. 28. b. Filius Zorobabel filij Phadaiæ. 1. para. 3. d

ברד Barad, Grando, siue in descensu, aut in imperio. Nomen loci in deserto Sur, gene. 16. d.

בראיה Baraia, Creatura domini, siue impinguatio aut electio domini, siue in visione. Filius Semei, 1. paralipomenon, 8. b

Barasa, In egestate, aut filij plasmatio, siue in cursu, vel in beneplacito. D. Nomen ciuitatis, 1. machabeorum. 5. c

ברד Bared, Grãdo, siue in descẽsu, aut in imperio. Filius Sutha-

Suthalæ filij Ephráim.1.paral.7.d.

בריה Baria, Sera, vel vectis, siue fugitiuus, aut in odore. Filius Semeiæ filij Secheniæ,1.para.3 d

בריעה Bária, In malo, siue in clamore, aut in vlulatione, vel in pastu. Filius Aser filij Iacob,1.par.7.f.8. b.23.b: qui Beria gen.46.b.dicitur, ijsdem consonantibus & punctis.

Barieu, Maleficus, vel magus siue in nequitia. D. Cognomen pseudoprophetæ, act.13.a.

Bar-iona, Filius columbæ, ex Syro & Hebręo. D. matth.16.c.

Bernabas, Filius prophetæ, vel filius cõsolationis. D. Nomen viri, act.4.g.

Barsabas, filius reuersionis, vel conuersionis, aut filius quietis, vel filius iuramenti. D. Nomen viri, act.1.d

Barthimæus, Beatus Hieronymus dicit quod corrupte legitur, scribi autem debere Barsemæus: quod Syriacè interpretatur filius cęcus, vel filius cæcitatis. D. Nomen cæci cuiusdam à natiuitate, quem IESVS sanauit, marc.10.f

Bartholomæus, filius suspendentis aquas. D. Nomen apostoli: matt.10.a.luc.6.c

ברוך Baruch, Benedictus, vel genuflexus. Filius Neriæ, iere.32.c

ברזית Barzaith, Filius anguli, aut puritas anguli, siue frumentum anguli. Filius Melchiel filij Baree filij Aser filij Iacob,1.para.7.f

בעשית Basaia, In factura domini. Filius Melchiæ filiæ Athanai,1.pa.6.c.

בשן Basan, In dente, siue in ebore, aut in mutatione, vel in somno, seu in dormitatione: aut confusio vel ignominia. Regio Og regis, quæ pascuis ac nemoribus abundans, cecidit in sortem dimidiæ tribus Manasse, isa,2.c.nume. 21.g. quæ & Hauoth-iair deutero.3.c.dicitur & Terra Raphaim.

בצקת Bascath, Massa, siue inflatio, aut in augustia, vel in effusione: Nomen ciuitatis in tribu Iuda, iosue. 15.e

Baschama, Confusio, vel erubescentia iræ vel calo ris. D. Nomen loci, 1.mach.13.d

בשמת Báse math, Aromata, vel confusio mortis, aut in desolatione, siue in positione, aut in nominibus. Altera vxor Esau, gene.26. g. Filia item Salomonis, 3. reg.4.b

בתואל Bathuel, Filiatio dei, aut mensura dei, vel desertũ dei. Filius Nachor ex Melcha, gene.22.d. Nomen ciuitis,1.para.4.e

בת Beatus, Genus mensuræ liquidorum. ezech.45.d

בוי Bauai, In væ, id est in luctu, vel in miseria. Syrum est. Nomen viri,2.esd.3.d.

בהרומי Bauramites, Eligens aquas, aut eligens quis? 1.paralip.11.f: qui, 2.reg.23.d.dicitur Beromi. Heb. Baharumi.

בזתא Bazata, Contemptus, vel despectus, siue depræ datio, aut in oliua. Nomen eunuchi cuiusdam esther. 1.b

בזיותיח Baziothia, Contemptus vel despectiones eius, siue prædæ eius: aut in oliua domini. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, Iosue, 15.d

B E

בעז Bean, In afflictione, vel in responsione, aut scrutatio earum: vel Syriacè, deprecatio.

בבי Bebai, Pupilla, siue concauus aut vacuus. Nomẽ viri, 1.esd.2.a

בקבסיח Becbecia, Euacuatio vel disipatio domini, siue laguncula domini.

בקבוק Becbuc, Vacuitas, aut euacuatio, vel disipatio, siue laguncula. Nomen viri,1.esd.2.c

בכר Becher, Primogenitus, aut primitiæ, siue in ariete. Filius Ephràim, nume.26.d

Becheritæ, Idem plurale, Nume.26.d

Bechor, Idem quod Becher, ijsdem consonantibus & vocalibus scriptum. Filius Ben-iamin, gene.46.c

בכורת Bechoratli, Primogenitura, vel primitiæ Filius Aphia,1.regum.9.a.

בדן Bedan, Vectis, vel solus, siue in iudicio, Vide dictionem Badan.

בעל-פעור Beel-phegor, Idôlum hiatus vel aperturæ. Nomen idôli Moabitarum, osee 9.c.numeri. 25.a deut. 4.a

פעור Beel-phegor, A pertura siue hiatus. Nomen idoli, iosue.22.d. Heb. Phegor.

בעל-מעון Beel-meon, siue Baal-meon, Idôli habitaculum, vel idôlum de peccato, aut possessio habitaculi, vel possessio ex peccato. Nomen ciuitatis, ezech.25.b,1. paralip.5.a

בעל-צפון Beel-sephon, Idôlum aquilonis, vel idôlum occultum aut idôlum speculæ, vel possessor aquilonis vel speculationis aut secreti. Nomen loci siue vrbis in Ægypto, exod.14.a. nume.33. a. Iosephus libr.2. cap.13.

בעל-טעם Béel-teem, Idôlum siue possessor saporis vel gustus, aut rationis vel eloquij, Nomen viri, 1.esdr. 4.b

בעל-זבוב Béel-zebub, Idôlum muscæ, vel possessor muscæ. Nomen idôli Accaronitarum, 4. regum.1. a.lucę. 11.b. Aliâs Bee-phegor appellabatur: à gentibus Priapus.

באר Beera, Puteus, siue explanatio vel declaratio, aut in luce eius. Filius Ioel,1.para.5.a

בארי Beeri, Puteus, siue explanans, aut declarans, vel in luce, siue in leone. Pater Iudith vxoris Esau, gen. 16.g. Pater item Osee prophetæ, osee.1.a

באר-רחמת Beer-ramath, Puteus, vel declaratio celsitudinis, aut iaculationis, siue in luce excelsa. Vrbs tribus Simeon, ios.19.a

בגוי Begoai, In corpore meo, siue in gente: aut Syriacè, intrinsecus, 2.esd.7.b.

Beguai, Idem. Nomen viri, 1.esd.2.a

Begui, Idem. Nomen viri, 1.esd.8.b

בהמות Behemoth, Multitudinem animalium terrestriũ significat. Vnde plerunque pro Satanæ potentia accipitur. iob.40.a

בל Bel, Vetustus, aut nihil, siue defluens. Nomen idôli Babyloniorum, isa.46.a

בלע Béla, Deglutiens, siue destruens. Filius Beniamin, gene.46.c.1.para.7.b.8.a.numeri.26.c. Nomen item vrbis, quæ aliâs Segor, gen.14.a, dicitur, & Soar, & Salissa, teste Hieronymo. Filius item Beor, rex Edõ, gene.36.c.

Belaitæ, Idem.p.n.nume.26.c

בלגה Belga, Refrigerium, vel confortatio, aut vetustas vultus. Nomen viri, 1.para.24.b.2.esdr.12.a

בלגי Belgai, Refrigerium, siue confortatio, aut vetus vallis. Nomen viri, nehem.10.a

בליעל Belial. Peruersus, vel absque iugo siue non ascendens. Iudicum 19.f.1.reg.10.d.nahum 1.d.2. cori.6.c pro diabolo sumitur.

Belma, Nihilum aut vetustas nimia. D. Nomen loci, iudith.7.a

בלשן Belsan, In lingua, aut in detractione, siue vetustas dentis, aut vetus ebur: aut Syriacè, scrutans. Nomen viri, 1.esd.2.2.

בן Ben, Filius, vel ædificans, aut intelligens, 1. para. 15.b

בן- Ben-abinadab, Filius patris spontanei, aut filius patris vouentis vel principis. Vnus præfectorum annonæ Salomonis.3.reg.4.b.

אביגדב

בן-הדד Ben-adad, Filius sonitus vel clamoris, aut filius dilecti aut patrui, siue mãmillæ. Rex Syrię.3.regum. 15.d.iere.49.e. Filius Tabremon.3.reg. 15.d.2. parali. 16.a

בן-דקר Ben-décar, Filius compunctionis, vel trãfixionis. Præfectus annonæ domus Salomonis in Macces. 3. regum.4.a

בני-יעקן Bene-iaacan, Filij tribulationis vel laboris, aut ædificatores tribulationis vel laboris, aut intelligentes laborem vel tribulationem. Nomen loci in quo castrametati sunt filij Israel profecti de Moseroth, numeri.33.d

בן-חנם Ben-ennom, Filius diuitiarum suarum, aut filius decipientis vel contristantis eos. Nomen vallis in tribu

tribu Beniamin quę aliâs Tophet dicitur, 2. paral. 28. a. 33. a

בן-גבר Ben-gáber, Filius viri, aut filius robusti, vel potentis. Nomen præfecti annonę Salomonis in Ramoth-galaad, 3. reg. 4. b

בן-חיל Ben-háil, Filius fortitudinis vel exercitus, aut filius diuitiarum, vel antemuralis siue doloris. Nomẽ viri, 2. para. 17. b

בן-חסד Ben-heſed, Filius miſericordiæ, vel opprobrij. Nomen præfecti annonæ Salomonis in Aruboth. 3. regum, 4. a

בן-חור Ben-hur, Filius libertatis vel foraminis, aut albedinis. Præfectus annonæ regis Salomonis in monte Ephráim, 3. regum, 4. a

בני Beni, Filius meus, aut intelligentia, siue ædificatio mea.

Benni, Idem. Nomen viri, 2. esd. 3. d

בניימין Beniamin, Filius dexteræ. Filius duodecimus Iacob ex Rachel vxore, ab ipsa matre Ben-oni vocatus, geneſ. 35. c. Est & nomen loci, 3. regum, 4. b

מניימין Beniamin. 2. para. 31. c. vbi dicitur, Eden & Beniamin: legendum ex Hebræo Miniamin, & interpretatur de dextera, siue præparatio dexteræ. Nomen viri.

בנוי Bennoi, Ædificatio, aut filiatio, siue in habitaculo meo, aut in pulchritudine. Nomen viri, 1. esdrę, 8. g

בני Benno, Filius eius, aut ædificatio vel intelligentia eius. Nomen viri, 1. parali. 24. d

בן-אוני Ben-oni, Filius doloris mei. Filius duodecimus Iacob ex Rachel, qui & Beniamin, geneſ. 35. c. dicitur.

בנות Benoth, Filiæ, siue intelligentię, vel ędificationes. Nomen idoli Babyloniorum, 4. regum. 17. f

בנוי Bennui, Ædificatio, vel filiatio: siue in habitaculo meo, aut in pulchritudine. Nomen viri, 1. esdr. 10. d

בן-זוהת Ben-zoheth, Filius separationis, aut filius istius formidinis vel cõtritionis. Filius Iesi, 1. paralipomenon, 4. d

בעון Beon, In afflictione, vel in responsione, aut in cantico, vel scrutatio earum: aut Syriacè, deprecatio. Ciuitas Amorrhæorum vltra Iordanem, numer. 32. a

בעור Beor incendium, vel expurgatio aut incipiens, siue iumentum, vel pastus. Pater Bela regis Edom, Genesis, 36. c. Pater item Balaam arioli, numer. 22. a

בארה Bera, Puteus, siue explanatio, vel declaratio, aut in luce eius. Nomen loci, iudicum, 9. c. Filius Supha filij Helem, 1. para. 7. g.

ברקוס Bercos, Filius concisionis, vel separationis. Nomen viri, 1. esd. 2. c

Berea, Puteus eius, vel filia eius, aut declaratio eius. D. Nomen vrbis, 1. Mach. 9. a

בראשית Beresit. Primus liber legis sic vocatur, id est In principio: more Hebræorum, qui libros ab eorum principijs vt plurimum denominare solent. Græcè vero appellatur γένεσις, id est generatio, quod ibi generationes cœli & terræ continentur.

ברי Beri, filius meus, siue purus, vel electus, aut frumentum meum. Filius Supha filij Helem, 1. paralip. 7. g

בריעה Beria. In malo, siue in clamore, aut in vlulatione, vel in pastu. Filius Aser filij Iacob, geneſ. 46. b: qui, 1. paralip. 7. f. Baria dicitur. Filius item Ephráim, 1. paralip. 7. c

בריח Berith, Pactum siue fœdus. Nomen idoli Sichimorum, iudicum, 9. f

Βερνίκη Bernice, Grauis victoria, vel pondus victoriæ G. Nomen viri, act. 25. c.

ברודך Berodach, Creans contritionem, vel electio interitus, aut filius interitus, vel vaporis tui, siue frumentum vel puritas nubis vel vaporis tui. Rex Babyloniorum, 4. regum, 20. c: qui isa. 39. a, dicitur Merodach.

ברהמן Beromi, filius Caloris vel indignationis, aut puritas siue frumentum indignationis, vel fugiens aquam. Nomen ciuitatis, 2. regum, 23. d: quæ 1. parali. 11. f, dicitur Bauramites.

באלות Beroth, siue Beeroth, Putei, siue explanationes vel declarationes, aut in luminibus. Ciuitas Heuæorũ, iosue. 9. c. non longe ab Hai, spatio trium dierum in tribu Beniamin, ios. 18. d. 2. reg. 4. a. Inde Beerothites, 2. reg. 23. 1. esd. 2. b

ברתי Berot, Putei, siue pacta, vel puritas, aut cupressus Nomen vrbis, 2. reg. 8. b. Heb. Berothai.

Berotha, Idem. s. n. Terminus terræ Israeliticæ, ezechielis, 47. c

בארתים Berothitæ, Putei, siue explanationes, vel declarationes, aut in luminibus, 2. reg. 4. a

בארתי Berothites, Idem. s. n.

Berothites, 1. para. 11. g. interpretatur Puteus siue pactum, vel puritas, aut cupressus.

Berrhœa, Grauis vel ponderosa. G. Ciuitas Macedoniæ ad Citarum montem, act. 17. b βερροία

Berrhœensis, Grauis vel ponderosus. G. act. 20. a βερροιαῖος

ברשא Bersa, In malo, vel iniquitate, siue in condemnatione, aut filius respiciens. Rex Gomorrhæ, genesis, 14. a

באר-שבע Ber-sabee, Puteus fónsue iuraméti, siue puteus saturitatis, aut puteus septimus. Locus tribus Iudæ in terra Idumæorum, quæ est Palesthina, ios. 15. c. iud. 19. Iosephus libro, 8. capit. 13. Iudaicarum antiquit. finis atq; terminus terræ Israelis ab Austro, 1. regum 3. & 2. regum, 24. 3. regum, 19. 4. regum, 23. b. Hæc & in sortem filiorũ Simeonis cecidit, ios. 19. a. 1. paralipomenon, 5. c. A iuramento & percusso fœdere Abrahæ cum Abimelech rege Gerar, genesis, 21. similiter Isaac cum eodem Abimelech, geneſ. 26. nomen habens. Beer enim fontem significat, Saba iusiurãdum, vel septem, quod septem agnas Abimelech de manu Abrahæ acceperit, gene. 21. b. d. 26. g. Illic iudicabant Ioel & Abia filij Samuelis siniſtrè, 1. reg. 8. a. Hanc nunc Barbari Gibelinam nominant authore Volaterr. lib. 11. Eodem loci habitauit aliquandiu Isaac, gene. 28. Hanc Ptolemæus Bersanam appellat. Vide Hironymum in locis Hebr. Est in finibus Iudææ & Ægypti, amos. 5. nehe. 11.

ברזלי Berzellái, Ferreus: aut ex Syro & Hebræo, filius contemptus, vel despectus. Nomen viri, 2. regum, 17. g: qui regem Dauid traduxit Iordanem, 2. regum, 19. f. Pater item Hadrielis generi Saul sic vocabatur, 2. regum. 21. b

בסי Besai, nehem. 7. e. Conculcatio, siue contemptio, vel despectus. Nomen viri.

בצי Besai, Oua, siue cœnosus, vel humidus, aut in naui. Nomen viri, 1. esdr. 2 b. 2. esd. 7. c

בצקת Besecat, Massa, siue inflatio aut in angustia, vel in effusione. Nomen loci, 4. reg. 22. a

בסי Besee, Conculcatio, siue cõtemptio, vel despectus Nomen viri, 1. esdr. 2. c

בשלם Beselam, In pace, vel in retributione, siue decoctio eorum. Nomen viri, 1. esdr. 4. b

בצלאל Beseleel, In vmbra Dei. Filius Vri filij Hur filij Caleb ex Ephrata vxore, exod. 31. a. 1. paralipomenon, 2. c.

בצלות Besluth, In vmbris, aut in assatione: vel Syriacè, in oratione. Nomen viri, 1. esdr. 2. c

בסוריה Besodia, In secreto domini, siue in consilio domini. Nomen viri, 2. esdr. 3. b.

בשור Besor, Euangelizatio, siue incarnatio, aut in boue vel in muro. Nomen torrentis, in regione Palæsthinorum. 1. regum 20. b

בטה Bete, Fiducia, vel confidentia, aut in linitione. Ciuitatis nomen. 2. reg. 8. b

בטן Beten, Venter, siue terebinthus. Nomen ciuitatis in tribu Aser, Iosue 19. b

Beth-abara, Domus transitus aut iræ: vel Syriacè, frumenti. D. Nomen loci trans Iordanem, iohannis 1. d

בית-חכרם Beth-acharem, Domus vineæ, siue domus cognitionis eorum. Nomen vici, iere. 6. a. 2. esd. 3. c

בית-הגלה Beth-hagla, Domus festiuitatis, vel, reuolutionis eius,

eius. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſue. 15.a. & in tribu Beniamin, ioſue. 18.d

בית-ענת Beth-anath, Domus cantici, vel reſponſionis, aut domus afflictionis. Nomen ciuitatis in tribu Nephthali, ioſue. 19.c. iudic. 1. g

Beth-ania: Domus obedientię vel afflictionis, aut domus cantici, ſiue domus gratiæ domini. D. Villa in lătere montis Olueti, matth. 21.b. Luc. 19.e. Vbi ſaluator noſter Lazarum ſuſcitauit, diſtans ab Ieroſolymis ſtadijs quaſi quindecim, iohan. 11.a.c

בית-ענת Beth-anithæ, Domus cantici, vel reſponſionis, aut domus afflictionis. Dicebantur populi qui habitabant in Beth-anath, iudic. 1.g

בית-ענת Beth-anoth, Idem. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſue. 15.g

בית-תפוח Beth-thaphua, Domus pomi, vel domus inflationis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſue. 15.f

בית-הערבה Beth-araba, Domus planitiei, ſiue domus ſuauitatis, aut domus fideiuſsionis, vel domus veſpertina, aut domus ſalicis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſue. 15.b.g. Eſt & nomen ciuitatis in tribu Beniamin, ioſue. 18.d

בית-הרם Beth-aram, Domus celſitudinis, aut domus prægnantium, vel montium eorum. Ciuitas in tribu Gad. ioſue. 13.d

בית-הרן Beth-aran, Domus montis vel pręgnantis, ſiue domus cantantis, vel pręconizantis. Nomen vrbis quam ædificauerunt filij Gad, numer. 32.g. Antea ciuitas Amorrhæorum

בית-און Beth-áuen, Domus vanitatis vel doloris, aut domus fortitudinis vel iniquitatis. Vrbs Chananæę terrę in tribu Ephraim, item in tribu Beniamin, oſee. 4.d. 1.reg. 13.b

בית-עזמות Beth-azmoth, Domus fortitudis mortis. Nomen ciuitatis, 2, eſd. 7.c

בית-ברה Beth-bera, Domus filij eius, ſiue domus electa, aut domus puritatis vel frumenti eius. Nomen ciuitatis à Gedeone expugnatæ. iud. 7.g

בית-בראי Beth-berai, Domus creatoris mei, aut domus ſanitatis, vel pinguedinis, vel electionis meæ. Nomen ciuitatis, 1.paral. 4.e, quam inhabitauerunt poſteri Simeonis.

Beth-beſſe, Domus confuſionis, vel domus erubeſcentię. D. Nomen vrbis, 1. mach. 9.g

בית-בר Beth-char, domus agni, ſiue domus cognitionis, aut domus fodiens. Vrbs iuxta quam filij Iſrael percuſſerunt Philiſthæos, 1.reg. 7.c

בית-דגון Beth-dagon, domus frumenti, vel domus piſcis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, Ioſue. 15. e. 19.b, 1.ma chabæorum, 10. g

בית-אל Bet-hel, Domus Dei. Nomen vrbis in tribu Ben iamin, ſic primùm cognominatæ à Iacob, gene. 12.b. 28.d. 1.para. 7.f. iud. 4.a. Eadem & Luza dicta Iudicum. 1.e. Eſt & nomen montis, 1. reg. 13.a

בית-עמק Beth-émec, Domus vallis vel profunditatis. Nomen ciuitatis in tribu Aſer, ioſ. 19.b

בחר Bether, Diuiſio, ſiue in turture, aut in exploratione, vel contemplatione: aut Syriacè, poſterior. Nomen montis, cantic. 2.d

Beth-eſda, Domus effuſionis, id eſt locus ad quem aquæ pluuiales confluebant. D. iohan. 5.a

בית-גדר Beth-gader, Domus muri, vel maceriæ. Nomen loci, 1.paral. 2.g

בית-גמול Beth-gamul, Domus retributionis, ſiue domus abladationis, aut domus cameli. Nomen ciuitatis in terra Moab, iere. 48.d

בית-חנן Beth-hanan, Domus gratiæ ſiue miſericordiæ, vel doni. Nomen ciuitatis. 3. reg. 4.a

בית-חרן Beth-horon, Domus iræ, ſiue domus libertatis, aut foraminis, vel albedinis. Ciuitas eſt terræ Chanaan quæ ducta ſorte, tribui Ephraim obtigit, quem admodum legis Ioſue. 16.1. paral. 7. Hæc leuitis conceſſa eſt, ioſue. 21.a. Sara filia Ephraim ædificata, 1.para. 7.e. Ipſam Salomon reparauit. 3. reg. 9.c. 2.para. 8. a. Eſt ſuperioris ſimul & inferioris Beth-horon pâſſim in ſcripturis mentio ioſue. 16. 18. & alias nō raro.

בתיה Bethia, Filia domini, vel menſura domini. Filia Pharaonis vxor Mered, 1.paral. 4.c

בית-חשמות Beth-ieſimoth, Domus deſolationum, aut domus repoſitionum, vel nominationum. Vrbs in campeſtribus Moabitarum quæ ſorte ceſsit filijs Ruben, ioſue. 13.c. ezechiel. 25.b

בית-לבאות Beth-lebaoth, Domus leenarum, aut domus cordis literæ, vel ſigni, ſiue domus venientibus. Nomen ciuitatis in tribu Simeonis, ioſue. 19.a.

בית-לחם Beth-lehem, Domus panis, ſiue domus belli. Beth-lehem duæ ſunt: vna in tribu filiorum Zabulon, de qua ioſ. 19. Ex hac erat Abeſſan iudex populi Iſraelitici, iudic. 12. Alia eſt in tribu Iuda, ciuitas Dauid, è qua fuit Leuita: cuius vxorem illicito concubitu necarunt Gabaonitæ, iud. 19. vbi rex Dauid habitabat, 1. reg. 16. Hæc fuit patria Ieſu Chriſto, Michææ. 5. Matth. 2. Olim dicta Ephrata, gen. 35.c. & 48. hanc Roboam ædificijs muniuit. 2. paral. 11. Vide multa de hac apud Hieronymum locis Heb. eſd. 2. vocatur & ciuitas Dauid, luc. 2.a. iohan. 7.g.

בית-לחמי Beth-lehemites, Idem. 1.reg. 16.a

בית-מעכה Beth-maacha, Domus compreſſa vel contrita, aut domus fixa. Ciuitas eſt Chananææ regionis, ad quam vſque perſecutus eſt Ioab perduellem Seba, 2.regum. 20.e

בית-מעון Beth-maon, Domus habitaculi, vel domus ex peccato. Nomen ciuitatis in terra Moab, iere. 48. d

בית-מרכבת Beth-marchaboth, Domus quadrigarum, ſiue domus amaritudinis extinctæ. Nomen ciuitatis in tribu Simeonis, ioſue. 19.a. 1.paral. 4.c

בית-נמרה Beth-nemra, Domus pardi, ſiue domus rebellionis, vel amaritudinis, aut domus commutationis. Nomen ciuitatis quam ædificauerunt filij Gad, numeri 32.g. quæ aliàs fuerat Amorrhæorum.

בתרון Bethoron, Diuiſio, ſiue in exploratione ipſius, aut filia cantici: vel Syriace, poſterius. Nomen ciuitatis, 2. regum. 2.g

Beth-phage, Domus oris vallium, vel domus buccæ vallis, ſiue domus ficuum, ſcilicet præcoquarum. D. Villula in mōte Olueti, ad quam venit IESVS ſaluator noſter, luc. 19.c

בית-פלט Beth-phalet, ſiue Beth-phelet, Domus, liberationis ſiue expulſionis: aut ex Hebræo & Syro, domus vomitus Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſue. 15.d. 2.eſd. 11.d.

בית-פצץ Beth-pheſes, Domus diuiſionis vel confractionis. Nomen ciuitatis in tribu Iſſachar, ioſue. 19.b

בית-פעור Beth-phogor, Domus hiatus, ſiue domus apertu ræ. Ciuitatis nomen in tribu Ruben, ioſue. 13.c

בית-רפא Beth-rapha, Domus ſanitatis, vel medicinæ, aut domus laxationis. Filius Eſthon, 1.paral. 4.b.

בת-שבע Beth-ſăbe, filia iuramenti, vel ſaturitatis, aut filia ſeptima. Filia Eliam, vxor Vriæ, 2.reg. 11.a. 12. f: quæ & mater Salomonis, 3. reg. 1. b. 2.c. pſal. 50. in titulo

בית-שבע Beth-ſăbee, Domus iuramenti, vel ſaturitatis, aut domus ſeptima. Nomen ciuitatis, ioſue. 15.d.

Beth-ſaida, Domus frugum, vel cibariorum, aut domus venatorum, vel inſidiantium. D. Ciuitas Galilææ, ex qua Betrus & Andreas & Philippus Apoſtoli, Iohan. 1.g. matth. 11.c

בית-שמש Beth-ſames, ſiue Beth-ſemes, Domus ſolis: vel ex Hebræo & Syro, domus ſeruitij vel miniſterij. Ante Abèl dicta, Hieronymo teſte in quæſtionib. Heb. 2. paral. 28.c. Ioſephus. lib. 6. cap. 1. Vrbs ad tribum Iuda, ioſue. 15, pertinens: quę poſtea filijs Aaronis, Leuitis ſcilicet, eſt aſsignata, ioſue. 21.b: 1.reg. 6.1.paral. 6.c. 4.reg. 14.c. Eſt alia in tribu Nephthali, ioſue. 19.c è qua priſtinos habitatores non potuit expellere tribus Nephthali, iudic. 1. g. Numeratur præterea & alia Bethſemes, in ſorte filiorum Iſſachar Ioſue. 19 b.

Beth-ſamitæ, Idem. 1.reg. 6.c.

Beth-ſamites, Idem. 1.reg. 6.c

בית-חשמשי Beth-ſan, Domus dētis vel eboris, aut domus mutationis vel dormitionis. vel Bethſean, id eſt domus tumultus, aut domus opulētiæ. Vrbs tribus Manaſſe in Iſſachar & Aſer, ioſue. 17.c. 18. iudic. 1. cuius ſitum habes. 3.reg. 4.b. &. 1. Paral. 8. f. quæ Stephano & Ioſepho. lib. 5. ca. 14. antiquit. Scythopolis appellatur

בית-שן
בית-שאן

latur. In hac corpus Saulis ſuſpenderunt Philiſthini, 1.reg.31.d. Hieronymus in queſt. Heb. duas. Beth-ſan fuiſſe ſcribit. 2.reg.21.c

בית-השטה Beth-ſeta, Domus deuiationis, aut dumus extenſionis, ſiue domus ſpinæ, Locus Palæſthinę, iudi.7.f

Beth-ſémes, vide Beth-ſames.

Beth-ſémitæ, Idem, iudicum.1.f.

בית-חרשימה Beth-ſimoth, domus deſolationum, ſiue domus repoſitionum, vel nominationum. Nomen ciuitatis, ioſue.12.a. nume.33.f

בית-צור Beth-ſor, Domus rupis vel fortitudinis, ſiue domus plaſmationis, aut domus obſidionis vel vinculi. Vide Beth-ſur.

בת-שוע Beth-ſua, filia ſalutationis, vel exclamationis. Mater Salomonis, 1.paral.3.b: quę.3.regum, 1.b. dicitur Beth-ſabee, ſiue corrupte Barſabee.

בית-צור Beth-ſur, Idem quod Beth-ſor. Nomen ciuitatis in montanis locis ſitæ in tribu Iuda, ioſue.15.g: conſtructæ à Roboam, 2.paral.11.b

Beth-ſura, Idem. D. nomen ciuitatis, 1. Macha.4.g

בתול Bethul, Virgo. Ciuitatis nomen in tribu Simeonis, ioſue.19.a

Bethulia, Virgo domini, aut domus parturiens dominum. D. Nomen vrbis, iudith.6.b

Beth-zachara, Domus memoriæ vel recordationis. D. Nomen ciuitatis, 1.mach.6.d

Beth-zecha, Domus tribulationis, ſiue domus compedum, aut domus conflationis: vel ex Hebræo & Syro, domus vtris. D.

בטנים Betonim, Ventres, vel terebinthi. Ciuitas in Tribu Gad, ioſue.13.c

בזק Bezec, Fulgur, ſiue in compedibus. Chananęæ vrbs regia, iudicum.1.a

B I

βιθυνία Bithynia, Violenta properatio. G. Prouincia Aſiæ minoris, quæ & quondã Bebrycia Solonio, & deinde Mygdonia dicta eſt, & maior Phrygia, Iera flumine à Galatia diſterminata: habet ciuitatem eiuſdẽ nominis. Hæc ab Heraclea. Ponti vſq; ad os protẽditur, quo ex occidentis parte terminatur, ex oriente Sangario flumine, ab aubſtro Epicteto, Ponto verò ab aquilone. Hæc Raphael Volater. lib.10. Geogra. Vide Plinium lib.5.cap.32. Ptolemæum lib.5.cap.1. Strabonem lib.12. Huius mentio eſt.1.Petri.1.

B L

βλαστός Blaſtus, Germinans vel producens. G. Nomen viri, act.12.d

B O

Boanerges. Beatus Hieronymus docet debere ſcribi Banereem, quod interpretatur filij tonitrui. Sic à Chriſto cognominati fuerunt Iacobus & Iohannes filij Zebedæi, marc.3.c

בקי Bocci, Vacuus, aut diſsipatio, ſiue in vomitu. Filius Iogli princeps tribus filiorum Dan, nume.34.d. Filius Abiſue filij Phinees.1.para.6.a

בקיהו Bocciáu, euacuatio vel diſsipatio domini. Nomen viri.1.paral.25.a

בכרי Bochri, Primogenitus, vel primitiæ, ſiue in ariete. Pater Sebe.2.reg.20.a

Bochru, Idem. Filius Aſel filij Elaſa.1.para.8.d.9.g

בהן Boén, Pollex, ſiue in eis. Lapis in tribu Iuda à filio Ruben ſic appellatus, Ioſue.15.b. 18. Hebræis dicitur abenboen, id eſt lapis Bóen. terminus eſt tribus Iudæ. ioſue.15.

בני Boni. Filius meus, aut ædificans, ſiue intelligens. Filius Somer.1.paral.6.d

καλὸς λιμένας Boni portus, p.n. Latinæ dictiones ſunt. Ciuitas, opinor, Cretenſium, cui nomen καλὸς λιμὴν, id eſt pulchrum litus: cuius meminit B. Lucas. act.27.b

בני Bonni. Ædificans me, ſiue adoptans aut intelligens me. Pater Omrai.1.paral.9.a.2.eſd.9.a

בעז Booz, In fortitudine, aut in hirco. Filius Salmon, filij Nahaſſon, conſanguineus Elimélech Beth-lehemitæ, ruth.2.a.4.d.1.paral.2.b. Nomen item ſecũdæ columnæ in porticu Salomonis.3.reg.7.c.2.para.3.d

בורית Borith, Herba in qua eſt acrimonia ſaponis, ier.2.d

Boſes, Cœnum, aut in ipſo flos, ſiue in ipſo reſpiciens Nomen ſcopuli, 1, reg.14.a

בפור Boſphorus, Hebraice dicitur Sepharad, & interpretatur liber ſiue codex deſcendens vel imperans: aut finis vel conſummatio deſcenſionis vel imperij, abdiæ.1.d

בצר Boſor, Munitio, vel vindemia, ſiue ablatio vel prohibitio: aut in anguſtia, vel in tribulatione. Filius Supha filij Helem.1.paral.7.g. Nomen item ciuitatis Moabitarum trans Iordanem orientẽ verſus, ad ſolitudinem nonnihil vergentis.1. mach.5.c.deut.4.g. ioſ.20.ca.1.para.6.g. De tribu Ruben Leuitis data.

בצרה Boſra, Idem. Ciuitas in Edom, gene.36.c.iſa.34.b

בעשתרה Boſra, In grege eius, aut in diuitijs, ſiue in tinea legis, vel in tinea explorationis. Heb. Beaſthara. Ciuitas de media tribu Manaſſe data Leuitis, ioſue.21.c

B R

בריעה Brie, In malitia, vel in ſocietate, aut in clamore, ſiue in vlulatiõe, vel in paſtu. Filiꝰ Aſer filij Iacob, nu.26.e

בריעי Brieitæ, Idem. p.n. nume.26.c

B V

βδγαῖος Bugæus, Iactator. G. eſth.12.d

בול Bul, Germen, ſiue veteſtas, aut defluens. Nomen mẽſis octaui, noſtro octobri reſpondentis, 3.reg.6.d

בונה Buna, Ædificeãs, ſiue intelligens, aut adoptãs. Filius Ierameel primogeniti Eſron filij Phares, 1.para.2.d

בוז Buz, Contemptus, ſiue deprædatus. Nomen loci in terra Cedar, iere.25.e. Filius item Nachor ex Melcha, geneſis, 22.d. Pater Ieddo, 1.para.5.b

Buzi, Idẽ. Pater Ezechielis prophetę, ezechielis, 1.2

בוזי Buzites, Idem. iob.32.a

C

קחת CAath, Congregatio, ſiue ruga, aut obtuſio. Filius Leui, filij Iacob, geneſ.46.b.1.par.6.a

קחתי Caathitæ, Congregationes, ſiue rugæ, aut obtuſiones, nume.26.f.1.para.6.d

כבצאל Cabſeel, Congregatio dei. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, Ioſue, 15.d.2.reg.23.c.1.para.11.e

כבול Cabul. Compeditus, vel quaſi germẽ, aut quaſi defluens, vel quaſi veteraſcens. Regio Galilææ eſt, quæ Ioſepho li.8.ca.5. antiquit. Iudaic. lingua Phœnicum à diſplicendo, alijs à terra tenaci, ob copiam argillæ qua figuli vtuntur, nomen accepit. Hanc Salomon Hiram regi Tyri dedit, 3. Reg.9.c. Eſt quoque ciuitas tribus Aſer, ioſue.19.b

קרמות Cademoth, Antiquiores, vel priores: ſiue oriẽtales: aut incendium, vel incuruatio mortis Nomen ſolitudinis, deutro.2.e. ſiue nomen oppidi in poſſeſsione tribus Ruben, quod ioſue, 13.c. Cedimoth dicitur.

קדש Cades, Sanctitas. Ciuitas regionis Moabitarũ, vicina terræ ſiue tribui Iuda, verſus auſtrũ, hoc eſt meridiem, ad mõtem Amorrhæorum limes terræ, quæ aliâs Fons miſphat, id eſt iudicij dicitur, geneſ.14.a. Nomen item ſolitudinis, geneſ.30.a: quæ nume.13.c. Deſertum Pharan dicitur, & nume.33. d, Deſertum Sin per צ dicitur. Quod legitur in fine primi capitis Deuteronomij, Sediſtis ergo in Cadeſ-berne, &cæt. legendum tantum in Cades

קדש-ברנע Cadeſ-berne, Sanctitas filj inſtabilis, aut ſanctitas frumenti, vel puritatis commotæ vel inſtabilis. Terminus eſt tribus Iudæ ad meridionalẽ plagã, deu.1.a

קדמים Cadumim, Antiqui, vel priores, ſiue oriẽtales: aut antiquum ſiue orientale mare: aut incendium vel humiliatio aquarum. Nomen torrentis, iudic.5.c

Cæſar, A cæſo matris vtero dictus eſt: vel à cæſarie, id eſt coma vel capillatura, cum qua ortus eſt: vel quòd cæſios, id eſt glaucos habuerit oculos, vt quidam volunt. Latinum eſt, matth.22.b

Cæſarea, Idem. Maritima vrbs Palæſthinæ in litore manni maris ſita, quã Herodes Aſcalonita pater Herodis tetrachæ Traconitides inſtaurauit in honorem Auguſti Cæſaris quæ prius πύργος ſiue turris Stratonis vocabatur: de qua Ioſephus lib.1.bel. Iudaic.ca.3. & cap.16. Plin.lib.1.cap.13. Egeſippus lib.1.cap. 18. de excidio Ieroſolymorum: & lib.3.cap.19. Similiter li. 15.cap.10. antiquit. Iudaic. Huius fit mentio act.9.10,

quòd in ea Cornelius Centurio baptizatus ſit: & act.21.b. quòd Philippus Euangeliſta domum in ea habuerit. In hac Cæſarea Herodes etiam templum albo marmore extruxit Auguſto Cæſari. author Ioſephus lib.15.cap.12. antiquit. in qua nepos eius Herodes Agrippa ab angelo percuſſus eſt, act.12. de hac Raphael Volater. lib.11. Geographiæ. Alia Cæſarea, ciuitas eſt ad radices Libani ſita, iuxta Iordanis fontẽ, à Philippo tetrarcha Ituriæ & Traconitidis, luc.3. filio Herodis maioris, & fratre tetrarchæ, qui Iohannem decollauit; ampliata, & in Tiberij Cęſaris honorem Cæſarea appellata: quæ mutato nomine deinceps Paneas dicta eſt in prouincia Phœnices, vbi Iordanis è duobus oritur fontibus, Ior & Dan. author Hieronymus. Quã magis poſtea exornans Agrippa in Honorem Neronis, Neroneam appellauit, velut ſcribit idem Ioſephus lib.18.cap.3. antiquit. Iudaic. & lib.20.cap.16. antiquit: Huius fit mentio matth.16.b. marc.8. Raphael Volater. lib.12. hanc primum Leſer, deinde Dan, poſtremò Cæſaream, nunc Belinam vocitatam ſcribit. Eſt etiam tertia Cæſarea, Cappadociæ metropolis, cuius ſimiliter in actis apoſtol. cap. 18.b. fit mentio, Profectus ab Epheſo, & deſcendens Cæſaream, aſcendit & ſalutauit eccleſiam. Hebraicè dicitur ראר Vide Dor.

Caiphas, Inueſtigator, vel ſagax, ſeu vomens ore aut vomitus oris. D. Princeps quidã ſacerdotũ inter Iudæos qui fuit tempore Chriſti matt.26.f. Ioh.10.f

קיז Cáin, Poſſeſsio, vel poſſeſſus. Filius Adam, gen.4.a

קינן Cainan, poſſeſſor, vel emptor, aut lamentator, vel nidus. Filius Enos, gene.5.b. luc.3.g

Caius, Lingua Latina priſca interpretatur dominus. Latinum eſt. Nomen viri Macedonienſis, act.19. f. hoſpes Pauli, rom.16.d

בלנן Calano, Conſummatio eius, vel totus ipſe. Ciuitas Babyloniæ, iſa.10.b

בלב Caleb, Quaſi cor, aut canis, ſiue caniſtrum. Filius Iephone, numeri, 13.a. ioſue, 14.a.1. regum, 25.a: qui 1. paralipomenon, 2.a, dicitur Calubai, filius Eſron filij Phares filij Iuda.

Calphi, Vox oris, vel conſummatum aut perfectum os. D. Nomen viri, 2.mach.11.g

καλιδένης Caliſthénes, Pulchrũ robur, ſiue pulchra potẽtia. G

סלוטע Calita, Refugium, ſiue contractio, aut vox declinans. Nomen viri, 1.eſd.10.c

בליבי Calubai, Caninus aut caniſtrum meum, ſiue totus ipſe in me. Filius Eſron filij Phares, 1. paral.2.a: qui ibidem f. dicitur Caleb, vt & in alijs locis.

קמון Camon, reſurrectio, ſiue confirmatio eius. Nomen ciuitatis, iudicum 10.b

קמואל Camuel, Surrexit deus, vel ſuſcitauit aut cõfirmauit eũ deus. Filius Nachor ex Melcha, pater Syrorũ, gen.22.d.1.par.27.c. Filius item Sephtan, num.34.d

קנה Cana, Zelus, vel æmulatio, ſiue poſſeſsio, aut lamentatio, vel nidus eius: aut canna, id eſt arundo. Nomen ciuitatis in tribu Manaſſe, in Galilæa, ioſue, 19.b. Iohan.2.a.4.f

Cananæus, Sic vocabatur Simon qui fuit vnus ex duodecim Apoſtolis, & interpretatur Zelotes, aut æmulator, vt habetur luc.6.c. Non enim erat ex Chanáan, ſed ex Cana vico Galilææ, quæ in Zelum, vel æmulationem conuertitur. D.

קנת Canath, Emptio, ſiue poſſeſsio, aut lamẽtatio. Nomen vrbis in tribu Manaſſe, quæ & Nobe dicitur, nume.32.g.

Candace, Poſsidens contritionem: aut ex Hebręo & Syro, poſſeſsio munda vel puriſsima. D. Nomen commune omnibus reginis Æthiopum, act.8.e

כפירה Caphara, Leuncula, aut propitiatio, ſiue linitio, vel villa, aut oppidum, ſiue glacies: aut Syriacè, negatio. Nomen ciuitatis in tribu Beniamin, ioſ.18.d

Capharnaum, Ager pœnitentiæ, vel villa conſolationis, aut propitiatio pœnitentis. D. Iuxta ſtagnum Genezareth vſque hodie oppidum in Galilæa gentium ſitum in finibus Zabûlon & Nephthali, math. 4.c, luc.4. in quo Chriſtus Centurionis filiũ ſanum fecit, math.8. In hac Chriſtus verſatus eſt multum, & plurima miracula edidit, vnde & ſua ciuitas appellata eſt, matth.9.& 11. Egeſippo in 3.ca.26. eſt fons in regione Genezaris Capharnaum nomine.

Capharſalama, ager vel villa pacis vel retributionis. D. Nomen vrbis quæ Antipatrida, 1.mach.7.e

Capheretha, Manus doni: aut Syriacè, vinculum vel colligatio. D. Nomen muri, 1. Mach.12.e

כפירה Caphira, Leuncula, aut propitiatio, ſiue linitio, vel villa aut oppidum, ſiue glacies: aut Syriacè, negatio. Nomen ciuitatis, ioſ.9.c

כפתרים Caphtorim, Sphærulæ vel poma, aut vola vel palma turturum vel exploratorum. Nomen populi, qui Cappadoces dicuntur, gene.10.b

כפתרים Cappadoces, In Hebræo eſt Caphtorim, & interpretatur ſphærulæ, ſiue poma, aut vola vel palma turturum vel exploratorum. deut.2.e

פתרוס Cappadocia, Idem. ſ.n. Aſiæ regio Pontica eſt, Armeniæ confinis, quam ab oriente claudit, ab ſeptentrione longo littore in Euxinum expanditur, ſicut anguſto excurſu à meridie Ciliciam attingit, ab occaſu Galatia & Paphlagonia reliqua terminata, vt Pto. lib.5. cap.6. Nomen habet à Cappadoce amne: eius populi Cappadoces antea Leucoſyri dicti. author Plinius lib.6.cap.3. Strabo lib.12.à principio. Plura Pomp.Mela lib.1

קרסעה Carcaa, Pauimentum ſiue frigiditatem diſſoluens, Vrbs in tribu Iuda, ioſ.15.a

קרח Caree, Caluus, ſiue glacies. Pater Iohanan, 4. regum, 25.f

קרחים Carehim, Idem. p.n. Nomen loci, 1.para.12.a

χαρία Caria, Capitalis. G. Nomen loci, 1.mach.15.d

קרית Cariath, Ciuitas, vel vocatio: aut lectio, vel occurſus. Nomen ciuitatis, ioſ.18.d

קריתים Cariathâim, Ciuitates, aut vocationes, ſiue lectiones, vel occurſus. Vrbs in tribu Ruben, ioſ.13.c. etiam Moabitarum ciuitas, num.32.g. iere. 48.a. ezech.25. Vbi olim Emim gigantes habitarunt, ge.14.a.1.para. 6.g. Inter vrbes Nephthali Leuitis conceſſa cenſetur. Hieron. in ecloga ſcribit eam iuxta Medabam vrbem Arabiæ, & appellari Coraiatha.

קרית-ארבע Cariath-arbe, Ciuitas quatuor. Ciuitas in tribu Iuda, ſic dicta ab Arbea conditore, non autem à quatuor, patriarcharum Adam, Abrahã, Iſaac, & Iacob, qui ibi ſepulti ſunt, ſepulchris, vt quidam interpretantur. ioſ.15.c: quæ & Hebron dicitur, ioſ.20.c

קרית-ערים Cariath-arim, Ciuitas ciuitatum vel oppidorum, aut ciuitas vigilantium: vel ex Hebræo & Syro, ciuitas inimicorum. Nomen viri. 2.eſd.2.b

קרית-בעל Cariath-báal, Ciuitas idóli, vel imperãtis aut poſſidentis, Nomen ciuitatis in tribu Iuda, quæ & Cariath-iarim dicitur, ioſue, 15.g.18.c. iere.26.f. Dicitur & Baala.

קריית-ערים Cariath-iarim, Ciuitas ſyluarum. Ciuitas Heuæorum in tribu Iuda, ioſue, 15. b.26.f: quæ & Cariath-baal, & Baala dicitur, ioſ.15.g.18.c. Vno tantum miliario ab Ælia, qua pergimus Dioſpolim, diſtat.

קרית-ספר Cariath-ſépher, Ciuitas literarum. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, quę & Dabir dicitur, ioſue, 15.c. & Cariath-ſenna, ioſue, 15.f

קרית-סנה Cariath-ſenna, Ciuitas rubi: velex Hebręo & Syro, ciuitas inimicitię. Nomẽ ciuitatis in tribu Iuda, quæ & Dabir dicitur, ioſ.15.f. & Cariath-ſépher, ioſ.15.c

קריות Carioth, Ciuitates, aut vocationes, ſiue lectiones, vel occurſus. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſ.15.d ierem.48.f

כרית Carith, Cõciſio ſiue confeſsio, aut exterminatio. Nomen torrentis qui eſt contra Iordanem. 3.reg.17.a

כרמל Carmel, Cognitio circunciſionis, vel agnus circunciſus, aut teneritudo, ſ. illa quę eſt ſegetum: vel coccinus. Ciuitas. Vide Charmel.

Carmelites, Idem.

כרמלית Carmelitis, Idem, fœ.g.1.para.3.a

Carmelus, Idem. Carmeli duo ſunt mõtes: vnus Tyriorum frugifer maxime vini, excelſus valde in Galilæa, haud ita procul à Ieruſalem in tribu Aſer, ioſue,

Ioſ.19.b. iuxta Ptolemaidē ciuitatē & mare, In quo Elias Videns frequenter verſabatur.3.reg.18. In hoc etiā Nabal habitauit,1.reg.25. Huius plurima fit mentio ſparſim in prophetis,1.reg.15.e.iſa.33.ier. 36.amos 1.& 9.micheæ:7.nah.1.cantic.7. Vide quoq; Ioſephū li.3.ca.2.de bel.Iudaic. Alius in Iudæa qua itur Ægyptum ad meridionalē plagam, de quo Iſa.23.& ioſ.15. in quo ciuitas eiuſdem nominis extructa videtur.

Carmon, Quaſi malum granatum, vel vinia doloris ſiue fortitudinis. D.

קרנים Carnáim, Cornua. Populi ſunt ciuitatis Aſtaroth, geneſ.14.a. Eſt & nomen ciuitatis,1.mach.5.c

καρνίον Carnion, Cornu. Nomē pręſidij,2.mach.12.d

καρπώσ Carpum, Fructus, vel fructuoſus. G. Nomen viri, 2.tim.4.c

καρπός Carpus, Idem.

קרתה Cartha, Ciuitas. ſiue vocatio, aut lectio, vel occurſus. Ciuitas Leuitarum in Zabulonia tribu, ioſ.21.c

תרשיש Carthaginenſes. In Hebræo eſt Tharſis: & interpretatur cōtemplatio gaudij, vel exploratio marmoris, aut turtur gaudij, ſiue chryſolithus lapis, ſ. pretioſus, aut mare, ezech.27.c

קרתן Carthan, Ciuitas, vel vocatio, aut lectio, vel occurſus, ſiue frigiditatem dans. Ciuitas refugij atq; ſacerdotum in tribu Nephthali, ioſue.20.c

בסולת Caſaloth, Temeritates, ſiue fiduciæ, aut ilia. Nomen ciuitatis, ioſ.19.b

Caſbon, Numeratio, vel cogitatio, aut feſtinans filius. D. Nomen ciuitatis,1.Machab.5.c

בשר Caſed, Quaſi dæmon: aut quaſi deprædator, vel quaſi mamilla, aut quaſi ager. Filius Nachor ex Melcha, geneſ.22.d, à quo Chaſdim, id eſt Chaldæi.

Caſphin, Argentaria, ſiue cupiditas: aut Syriacè, verecundia. D. Nomen ciuitatis,2.mach.12.c

Caſphor, Argenteus, aut deſyderabilis mons. D. Nomen ciuitatis,1.mach.5.c

קושיהו Caſaia, Duritia aut grauitas eius, ſiue ſcandalum ipſius. Pater Ethan,1.paral.15.b

קציעה Caſia, Species aromatica, vel angelus, exod.30.c. pſal.44.b

קציז Caſis, Conciſio, aut finis. Nomen ciuitatis, ioſ.18.d

בכלו Caſleu, Spes aut temeritas eius, ſiue thronus vel calix illius, aut ilia eius. Decimus menſis noſtro Decembri qnandoque reſpondens, zach.7.a

סטה Cateth, Tædium ſiue contentio. Terminus Zabuloniæ tribus, ioſue,19.b

C E

סדר Cedar, nigredo, aut triſtitia. Filius Iſmahelis, gene. 25.b. Arabię itē regio eſt Hieronymo in Agarenorum id eſt Saracenorū ſolitudine, à Cedar filio Iſmaelis, 1.para.1.gen.25. ita cognominata. Fuerunt quidā Cedar eſſe ciuitatem, quæ Ioſepho Camala vocatur. Meminit Iſaias cap. 60. ezech.27. pſalm.120. iere.2.

קדש Cedes, Sanctitas. Vrbs in tribu Iudæ, velut ioſ.15. d. indicat. Alia vrbs Galilæę in montanis Nephthali, ioſue,10. deputata fugitiuis, qui neſcij homicidium perpetrauerant, ioſue,20.c.& Leuitis quoque attributa, ioſue,21.1.para.6.g

קדמות Cedimoth, Antiquiores, vel priores, aut orientales: ſiue incendium, vel incuruatio mortis. Nomen oppidi in poſſeſsione tribus Ruben, ioſue 13.c. quod ſolitudo Cademoth in Deut.2.e dicitur.

קדמה Cedma, Antiquus vel prior, aut orientalis: Filius Iſmahelis, gene.25.b

קדמיאל Cedmiel, Antiquitatis vel prioritatis Deus, aut orientis Deus. Nomen viri,2.eſdre.3.c

קדמני Cedmonæi, Antiquiores, vel priores, aut orientales. Nomen populi. gene.15.d

קדרון Cedron, Denigratus, aut triſtis. Nomen vallis & fluuij in eadem valle, quæ inter Ieroſolymā & montem oliuarum eſt, 4.reg.23.a. Siue torrentis nomen, 2.reg.15.e. iohan.18.a

קהלתה Ceelatha, Cœtus vel congregatio, ſiue eccleſia. Nomen loci ad quē venerunt filij Iſrael profecti de Reſſa, num.33.c

קיעילה Ceila, Diſſoluens eam, ſiue diuidens, aut ſcindens eam, vel fixio eius, Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſue.15.f.1.reg.23.a.1.paral.4.c.2.eſdre.3.d

Celaia, vox domini, aut alleuiatio domini, ſiue torrefactio. Nomen viri,1.eſd.10.d

Celai, Leuis ſiue torrefactus, aut vox mea. Nomen viri, nehem.12.a

קלית Celita, Refugium vel contractio, aut vocis declinatio. Nomen viri,2.eſd.8.b

קלי Cenchreis, Milium, legumen. G. Portus Corinthiorum, ab vrbe ſtadia ad, LXX. longinquus, Straboni lib.8.rom.16.a

κεγχρέας Cendebæus, Zelus, vel poſſeſsio doloris, aut zeli emanatio. D. Nomen ducis,1.mach.15.g

קלוטא Cenereth, Cithara, vel quaſi lucerna. Ad orientem Iudææ mare in tribu Nephthali, nu.34.deut 3.c. ioſ. 11.12.13.d.19.c Aliās mare Tiberiadis, & lacus Genezareticus, ſeu Galilææ dicitur, XL. ſtadijs in latitudine diffunditur, centúmq; in longitudine extenditur, teſte Ioſepho lib.3.bel.Iud.ca.18. per hunc medium, Iordanis Iudææ amnis profluit. Porrò Ptolemæus cur ex hoc duos faciat non video.

כנרת Ceneroth, Idē.p.n. Vrbs in tribu Nephthali, ioſ.11. a.19. iuxta lacum Genezareth, quā Herodes magnificis ornauit ædificijs, atq; in honorem Tiberij Cęſaris, Tiberiaden nominauit: à qua & lacus & regio circumiacens nomē inuenerunt. Hæc Ioſephus li.18.ca. 4. antiquitatū. Ben-adad Syrię rex hāc cepit,3.re.15.g

כנרות Cenez, Nidus iſte, aut lamētatio hæc, ſiue poſſeſsio vel emptio hæc: Filius Eliphaz, filij Eſau ex Ada vxore, gen.36.b. Ciuitas principū Idumęorum, gene.36.d

קנז Cenezei, Idem p.n. Nomen populi, gene.15.d

Cenezeæus, Idem num.32.b

קניזי Ceni, Poſſeſsio, vel emptio ſiue nidus, aut lamentatio. Regio Philiſthinorum,1.reg.27.d

קני Cephas, Petrus à petra. Syrum eſt. Sic dictus fuit Simon Petrus frater Andreæ, iohan.1.f.1. corint.15.a

Cephira, Leūcula, aut propitiatio, ſiue linitio, aut villa vel oppidum, ſiue glacies: aut Syriacè negatio. Nomen viri,1. eſd.2.b. Eſt & nomen vrbis,2.eſd.7.d

כפירה Cerethi, Conciſio, ſiue tranſoſsio, vel exterminatio. Populi & Philiſthijm, vt Lyra ait in libro differētiarum: ſiue nomen ligionum aut bellatorum Dauid,1.reg.30.d.2.reg.8.d.15.d.20.g.1.para.18.d

כרתי Cerethi, 4.reg.11.d. Milites ſiue curſores aut arietes. Heb. Cari.

כרי Ceros, Vncinus, aut incuruatio nomē viri,1.eſ.2.c

קרס Ceſil, Arcturus, nomen ſtellę, ſiue ſtultitia, aut ilia. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſ.15.e

כסיל Ceſion, Duritia, ſiue ſtipula, aut cucumerarium. Ciuitas Leuitarum in tribu Iſſachar, ioſ.19.b

קשיון Cethim, Conterentes, ſiue contritio maris, aut diadema, ſiue aurum, vel tinctura: aut ex Syro & Hebræo, coaceruatio maris. Filius Iauan, gene.10.a. Ab hoc, Beroſus dicit Italos eſſe appellatos. Interpres noſter: dan.11.e. tranſtulit Romanos. Vide Italia & Romani. Sunt & Græcorum inſulani, Macedones, iſa. 23.a. Cyprus quæ & Citium dicitur.

כתים Cethlis, Paries eſt: aut ex Syro & Hebręo caterua leę: vel Syriacè, quaſi euulſus. Nomē ciuitatis, ioſ.15.e

בתלים Cetura, Aromatizans, vel fumigans, ſiue ligata. Altera vxor Abrahæ, gene.25.a

קטורה C H

Chabri, Socius, aut particeps, ſiue incantator, aut liuor. D. Nomen ciuitatis, iudith.8.b

חברי Chabul, Compeditus, vel quaſi germinans: aut quaſi defluens, vel quaſi veteraſcens. Nomen ciuitatum earum quas Salomon dedit Hiram regi Tyri in terra Galilææ.3.reg.9.c.

כבול Chęreas, Gaudēs vel lętus. G. Nomē viri,2.mac.10.g

χαιρέας Chalal, Cōſummatio, vel totalitas, aut quaſi nox: vel Syriacè, corona. Nomen viri,1.eſd.10.d

חלל Chalanne, Oēs nos, ſiue omnia hæc, aut cōſummatio noſtra, vel ſicut manens, aut quaſi murmurans. Ciuitas in qua regnauit Nemrod, gen.10.b: quæ nūc Selucia à Seluco rege, ſiue Cteſiphon dicitur, am.6.a

בלנה Chalannus, Idem.

Chalcol, Nutriens, ſiue conſummans omnia, aut

בלכל

ſuſtinens omnia. Filius Maol, 3. reg. 4. d. Filius item Zaræ filij Iudæ, 1. paral. 2. a

כשרים Chaldæa, Quaſi dæmones, aut quaſi deprædatores, vel quaſi mãmillę, aut quaſi agri. Regio ad Orientem Iudææ inter Babyloniã & Arabiam, Tigrim & Euphratẽ, de qua Plin. li. 6. ca. 28. Strab. lib. 16. Volaterranus lib. 11. Geograph. iere. 50. b. 51. d. Heb. Chaſdim.

Chaldæi, Idem. Populi, iſa. 13. d. Heb. Chaſdim.

Chaldæus, Idem. ſ. n.

Chaldæi, 2. para. 36. a. Vide quid ſignificet Babel.

בלח Chale, Oportunitas, vel quaſi viriditas, vel quaſi humiditas, aut quaſi tabula. Ciuitas quam ędificauit Aſur, gene. 10. b

חלי Chali, Infirmitas, ſiue deprecatio, aut expectatio, vel principium, aut gemma vel monile. Ciuitas quæ terminus Aſer eſt, ioſ. 19. b

חם Cham, Calidus, vel calor, aut niger. Filius Noę, gene. 5. d. Ab hoc ſæpe in ſacris literis Ægyptus terra Cham dicitur, vt pſalm. 105. teſtis eſt Hieron. in quęſtionibus Hebraicis.

במחם Chamaam, Sicut illi, aut ſimiles eis, vel quaſi turbatio. Nomen vrbis iuxta Beth-lehem, ierem. 41. d. Proprium item nomen viri. 2. reg. 19. g

במוש Chamos, Quaſi palpans, aut quaſi recedens, vel quaſi auferens. Nomen idoli Moabitarum, nume. 21. f. 3. regum 11. b. 4. reg. 23. c. iere. 48. g

בנען Chanáan, Mercator, vel negotiator, ſiue cõtritus, vel confractus, aut rectè reſpondens, vel rectè affligens. Filius Chã, gene. 10. a. In 10. cap. iudicum iuxta literam c. legitur Amalec & Chanáan: cum legendum ſit, Amalec, & Maon, quod ſignificat habitaculum, ſiue delictum, aut ex peccato.

בנענת Chanáana, Mercatrix, vel negotiatrix, ſiue contrita, vel confracta, aut rectè reſpondens, vel rectè affligens. Pater Sedeciæ prophetæ, 3. reg. 22. d. Filius Balan filij Iadihel filij Beniamin, 1. para. 7. c

Chananęa, Idem, matth. 15. c

Chananęę verò, ſeu terrę ſanctæ limites ſunt, Ad orientem eſt Iordanis fluuius & magnus Euphrates. Ad occidẽtem eſt Ægyptus, & mare magnum, quod mediterraneum dicitur. Ad auſtrum, hoc eſt meridiem, iacet deſertum Arabiæ. Ad aquilonem ſiue ſeptentrionem mons Libanus eminet.

בנענים Chananæi, Mercatores ſiue negotiatores, aut contriti vel confracti, ſiue rectè reſpondentes, vel rectè affligentes. Nomen populi, gene. 15. d

Chananæus, Idem. ſ. n. nume. 12. a

בנעניה Chananitis, Idem. f. g. gene. 46. b

בנני Chanani, Præparatio, vel baſis mea: Nomen viri, 2. eſdre, 9. a

Characa, Inuolutio, aut indumentum, ſiue pallium. D. Nomen loci, 2. mach. 12. c

ברן Charan. Quaſi cantans, aut quaſi clamans, ſiue agnus, vel cognitio eorum. Filius Diſan filij Seir Horræi, gene. 36. c

Charan, Tob. 11. a iudith. 5. b. act. 7. a. Ira, ſiue irafcens: vel Syriacè, libertas. Meſopotamiæ ciuitas ad quam Abraham conceſsit, vbi & Thare pater eius mortuus eſt, gene. 11. act. 7. a

Charra Syriæ fluuio nomen inuenit Stephano. Ibi. Romanus cæſus eſt exercitus, & Craſſus dux captus. Lucanus, Aſſyrias Latio maculauit ſanguine Carras. Eadem eſt Carræ & Hara.

ברכמיש Charcamis, Agnus quaſi ablatus, aut agnus quaſi palpans: vel ex Syro & Hebræo, ciuitas ablata. Nomen ciuitatis iuxta fluuium Euphráten, iſa. 10. b

ברכס Charchas, Agni cooperimẽtum, aut agni thronus vel calix, vel quaſi tortuoſum, ſcilicet non planum. Nomen eunuchi, eſther. 1. c

ברמל Charmel, Cognitio circunciſionis, vel agnus circũciſus, aut teneritudo, ſcilicet illa quę eſt ſegetũ, vel coccinus. Nomẽ ciuitatis in tribu Iuda, ioſ. 15 g. iſ. 29. f

ברמי Charmi. Vinea, ſiue cognitio aquarum, vel agnus aquarum, aut quaſi celſitudo. Filius Ruben, gene. 46. a. 1. para. 5. a. Filius item Iuda, 1. paral. 4. a: qui geneſ. 49. b. dicitur. Her. Filius præterea Zabdi, filij Zaræ, filij Iuda, pater Achar ſiue Achan, ioſ. 7. a

Charmitæ. Idem. nume. 26. a

ברשנא Charſena, Agnus anniculus, ſiue agnus dormiens vel mutatus. Nomen viri, eſther. 1. c

בשלון Chaſelon, Fiducia vel temeritas eius, ſiue ilia eius, aut thronus manſionis, vel calix ſiue tegumentum manſionis. Pater Elidad principis tribus Beniamin, nume. 34. d

בסלחים Chaſluim, Tegumentum tabularum, vel ſedes tabularum, aut ſpes vel temeritas vitę. Filius Meſraim, gene. 10. b. Heb. Chaſluhim. Populi nomen qui & Philiſthijm, ſiue corrupte Paleſthini.

בספיא Chaſphia, Argentaria ſiue cupiditas: aut Syriacè, verecundia. Nomẽ regionis, quę à Chaſphio mari vocabulum ſumpſit, vt quidam putant. Nicolaus Lyra in Babylonis regione locum eſſe putat, vbi plures Leuitarum poſt captiuitatem manſerint, 1. eſd. 8. c

בבון Chebbon, Extinguens vel extinctus, aut quaſi intelligens, vel quaſi ędificans. Ciuitas in tribu Iuda, ioſue, 15. e

Chebron, Societas, ſiue participatio, aut adhæſio, ſiue incantatio, vel liuor. D. 1. macha. 5. g

Chellõ, Conſummatio, vel perfectio, aut alleuiãs dolorem, vel triſtitiam. D. Nomen terræ, iudith. 2. c

בלאב Cheleab, Totus vel omnis pater, ſiue conſummatio vel prohibitio patris. Secundus filius Dauid de Abigail vxore Nabal Carmeli, 2. reg. 3. a

בלחו Chelliáu, Omnis vel totus ipſe, aut cõſummatio eius, ſiue prohibens eum. Nomen viri, 1. eſd. 10. d

בליון Chelion, cõſummatus, ſiue perfectus, aut totus columbinus. Filius Elimélech Beth-lehemitæ, ruth, 1. a

בלמד Chelmad, Quaſi docens, aut totus menſurans, ſiue omne indumentum, conſummatio vel ceſſatio menſuræ vel indumenti. Nomen vrbis, ezech. 27. e

Chelmon, Exercitus præparatio vel numeratio, aut ſomnium eius. D. Nomen loci, iudith. 8. a

בלוב Cheiub, Caniſtrũ, vel caninus. Nomẽ viri, 1. pa. 27. d

בגה Chenne, Baſis aut rectitudo, ſiue præparatio. Nomen regionis, ezech. 27. e

כרוב Cherub, quaſi magiſter, vel quaſi multiplicans, aut quaſi pugnans, vel cognitionis aut ſcientiæ multitudo. Nomen viri, 1. eſdr. 2. c. In 2. reg. 22. b. debet legi Cherub, non Cherubin.

כרובים Cherubim, Idem. p. n.

כסלות Cheſeleth, Temeritates, ſiue fiduciæ, aut ilia. Nomen ciuitatis in tribu Iſſachar, ioſue, 19. a

כסלון Cheſlon, Fiducia aut temeritas eius, ſiue ilia eius, aut thronus mãſionis, vel calix ſeu tegumentũ manſionis. Nomen villæ in Ieroſolymæ finibus, ioſ. 15. c

חתית Chetæa, Confracta, ſiue formidoloſa: aut Syriacè, deſcendens, ezech. 16. a

החיות בירן Chetææ, Idem. p. n. 3. reg. 11. a

Chidon, Iaculum, vel infortunium, ſiue quaſi iudicans. Nomen loci, 1. para. 13. c

χίος Chium, Aperta, vel apertura. G. Inſula inter Cycladas atque Bythiniam: cuius nomen Syra lingua maſticem deſignat, eo quòd ibi maſtix gignatur. hanc aliqui Chiam appellauere à Chione Nympha Coos, act. 20. c

χλόη Chloe, Familiæ Corinthiorum nomen, 1. corinthiorum, 1. b

כבר Chobar, Fortitudo vel potentia, aut quaſi filius, ſiue quaſi puritas, vel quaſi frumentum, aut iam, id eſt quod iam præterijt. Flumen eſt in terra Chaldęorum, apud quod Ezechiel viſionem vidit, ezech. 1. a. Hoc quidem Euphratẽ interpretantur: alij Aborram putant. de quo Ptolemæus & Strabo.

כרכר Chodchod. Iaſpis, aut hydria hydriæ, ezech. 27. c

כרדלעמר Chodorlahomor, Quaſi generatio ſeruitutis, aut quaſi habitatio ſeruitutis. ſiue ſphærula vel rotunditas manipuli. Rex Ælamitarum, gene. 14. a

כל-חוזה Cholhoza, Omnis propheta, ſiue omnis videns, aut omne pectus. Nomen viri, Pater Sellon, 2. eſd. 3. c. 11. a

כונניהו Chonenias, Præparatio, aut firmitas, vel rectitudo domini. Frater Semei, 2. para. 31. c

Chor-

יחר Choræi, Furores aut libertates, seu foramina. Populi gigantes, expulsi à filijs Edom ex monte Seir, gene. 14. a: qui & Horræi, deut. 2. c. dicuntur.

χριστός Christus, Vnctus, G.

כוב Chub, Extinguens. Nomen gentis, ezech. 30. a

כון Chun, Præparatio, siue placenta: aut Syriacè, fenestra. Nomen vrbis, 1. para. 18. b

כוש Chus, Æthiops, aut niger. Filius Cham, gene. 10. a. à quo descenderunt Æthiopes.

כושן-רישעתים Chusan-rasathâim, Æthiops vel nigredo iniquitatum. Nomen regis Mesopotamiæ, iudicum, 3. a

חישי Chusai, Sensus, aut festinans, vel silens. Amicus Dauid, 2. reg. 15. g. 16. c. 17. a, & 1. para. 27. d

כושי Chusi, Æthiops, aut niger. Pater Selemiæ patris Nathanię patris Iudi, filius Iemini, 2. reg. 18. c. ier. 36 d Legitur psal. 7. in titulo, Chusi, cũ legendũ sit Chus.

Chusa, videns, aut prophetans. D.

C I

סבצים Cibsâim, Congregationes, Ciuitas ex tribu Ephraim data Leuitis, iosue, 21. b

κιλικία Cilicia, Voluens, vel reuoluta, G. Regio maritima Asiæ in sinu Isico, vbi porticus in Tharso celebris ad septentrionẽ Iudææ, de qua multa Strabo lib. 14. Mela in 1. Plin. li. 5. cap. 27. Ptolem. in 5. cap. 8. quã Cydnus amnis intersecat, & mons Amanus (ita Hieronymus) à Syria cœle separat. Vide Volater. li. 11. Geograph. Ex hac Paulus apostolus fuit oriundus, act. 23. g. & Christum in ea prædicauit, galat. 1. d

קין Cin, Possessio, vel emptio, siue nidus, aut lamentatio. Nomen viri, à quo Cinæi, nume. 24. d

Cina, Idẽ, Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios. 15. d

קינה Cinæi, Idem. p. n. Nomen populi, gene. 15. d

קני Cinæus, Idem. s. n. nume. 24. d. 1. regum, 15. a. 1. paralipomenon, 2. g

קינות Cinoth, Lamentationes, quæ & Græcè θρηνοῖ dicuntur.

קיש Cis, Durus, aut stipula, vel cucumerarium. Filius Abiel, pater Saul regis. 1. reg. 9. a. 1. parali. 23. c. Filius item Abigabaon, 1. paral. 8. c. & vocabatur filius Abdai Leuitæ, 2. para. 29. c

קשון Cison, Idem. Terrens Galilææ iuxta montem Tabor. Hic è monte Tabirio in mare cadit, iudic. 4. a. 3. reg. 18. g. psalm. 82. c

קטרון Citron. Aromatizans, vel fumigans, aut colligatio, vel vinculum, siue attediati canticum: aut Syriacè, nodus. Ciuitas in tribu Zabûlon, iudicum. 1. f

C L

κλαύδη Clauda, Vox fracta, vox flebilis. G. Insula spectans Cretam inter meridiem & occidentem, act. 27. c

Claudia, Latinum est, 2. timoth. 4. d

Claudius, Idem. Nomen imperatoris Romanorum, act. 11. d. 18. a

Clemens, Latinum est, significátque mitem, vel modestum, philip. 4. b

κλεόπας Cleophas, In Greco Cleopas, & interpretatur gloria omnis vel omnimoda gloria. G. Nomen alterius viri, qui proficiscens Emmaunta, Christum alloquebatur in itinere, luc. 24. c. iohan. 19. e

κλεοπατρα Cleopatra, Gloria patriæ vel patris. G. Filia Ptolemæi, vxor Alexandri, 1. mach. 10. e

C N

κνιδος Cnidus, Atriplex, genus herbæ purgatiuæ vel laxatiuę. Insula oppositа Asiæ, 1. mach. 15. d. act. 27. b

C O

קוה Coa, Spes vel congregatio, siue linea, aut regula. Nomẽ insulę, 3. re. 10. d. 2. para. 1. d. Fortasse ea est quæ κῶς, siue Coo dicitur, act. 21. a

κοιλησυρία Cœlesyria, siue Cœles syria, Curua siue depressa Syria. G. 1. machab. 3. a. 10. f.

קהלת Coheleth, Ecclesiastes, vel concionator.

קוליה Colaia, Vox domini, aut alleuiatio domini, siue torrefactio. Nomen viri, 2. esd. 11. b

Colia, Idem. Pater Achab, iere. 29. e

Colonia. Latinũ est, à colẽdo, id est habitãdo dicta.

κολασσαεῖς Collossenses, Puniti, vel supplicio affecti. G.

κυλασσαῖς Colosfis, Punitio vel supplicĩu: G. Ciuitas Phrygiæ, quæ est in Asia minore, coloss. 1. a

κῶο Coo, Vertex vel summitas. Nomen insulæ, 1. machab. 15. d. Eam puto Hebraicè dici קרח Dicitur & Græcè κώμ & κίως quondam, vnde & Plinius admonet dictam fuisse Ceam & κόον.

Corban. siue Corbana. D. Donum vel oblatio, mar. 7. b

קרח Core, Caluus, vel caluitiũ, siue glacies vel gelu. Filius Isaar filij Caath filij Leui, exod. 6. c. 1. parali. 6. c. in eodem cap. b, dicitur filius Caath. Filius item Hebron sic vocabatur, 1. paralip. 2. f. Sic & filius Esau ex Oolibama vxore, gene. 36. a

קרא Cor, 1. para. 9. c. Vbi dicitur, Sellum verò filius Core, & 26. a & 2. para. 31. c: interpretatur vocans, vel legens, aut perdix Filius Iemna.

קרחים Coritæ, Idem significat quod, קרח, p. n. 1. par. 9. c Hebr. Corihæ.

Corites, Idem. f. n. 1. para. 9. d

κόρινθος Corinthus, Saturitas, vel sacietas, aut ornamentum. G. Ciuitas Achaiæ maritima, quæ & Ephyra dicebatur, act. 18. a

κορινθίοις Corinthij, Saturati vel satiati, aut ornati. G. act. 18. c

Cornelius, Latinũ est, à cornu. Nomẽ viri, act. 10. a

קוז Corozaim, Hoc secretum, vel hic est mysterium. D. Galilææ oppidum est nunc desertum inquit Hieronymus in ecloga, in secundo lapide à Capharnao, luc. 10. matth. 11. c

Cos, Spina, aut æstas, siue tædium, vel vigilia, aut finis. Pater Anob & Soboba, 1. para. 4. b

כוזי Cosam, Diuinans. D. Pater Addi, patris Melchi, luc. 3. f

Cozbi, Mendax, aut cessans, siue quasi fluens, aut quasi fluxus. Filia Suri, illa quæ cum Zambri occisa est, Madianitis. nume. 25. d

C R

Crescens, Latinum est, à crescendo. Nomen viri, 2. Timo. 4. c

κρήτη Creta, Carnea, vel carnalis. G. Græciæ insula inter Cyrenæam & Græciam: ab septentrione, Ægęo perfunditur pelago, simul & Cretico: ab austro autem, Aphricano alluitur, Ægyptium attingente pelagus. Hæc dicta est ἑκατόμπολις, id est centum vrbibus instructa: hodie Candia vocatur. ditionis Venetorum est. de hac lege Strabonem lib. 10. Ptolemæum lib. 3. cap. 15. Plinium in 4. cap. 12. Vergil. 3. Æneid. Pomp. Melam lib. 2. Meminit Lucas actorum 2. Paulus ad ad Titum 1. Hieronymus refert hanc famigeratam diuitijs, maxime æris, quòd prima illic eius metalli inuentio & vtilitas fuerit, 1. machab. 10. f. act. 27. b

κρῆτες Cretenses. Idem p. n. G. tit. 1. c

κρῆτις Cretes, Idem. G. Populi, act. 2. b

Crispus, Latinum est. Princeps synagógæ Iudæorum, act. 18. c. 1. corinth. 1. b

C V

קישי Cusi, Durus, siue stipula, aut cucumerarium. Filius Abdi filij Maloch, 1. para. 6. d

כותה Cutha, Combustio, siue contusio. Regio est Persidis, à flumine Cutha, sicuti Iosephus lib. 9. cap. 15. antiquit. Iud. scriptum reliquit, vocata. Inde Cuthęi, de quibus idem li. 11. cap 2. antiquit. in hunc modũ scribit, Salmanasar etenim transmigrãs Israelitas, in eorum regione cõstituit Cuthæorũ gentẽ, quæ prius in interiore parte Persidis & Medię morabatur, 4. re. 17. f

C Y

κυπριάρχης Cypriarches, Princeps Cypri, vel princeps pulchritudinis. G. 2. mach. 12. a

κύπριοι Cyprij, Pulchri. G. act. 11. c

κύπριος Cyprius, Idem. s. n. G. act. 4. g

κύπρος Cyprus, Pulchra, vel pulchritudo. G. Nomen insulæ, 1. mach. 15. d. act. 11. c. 27. a

כפר Cyprus, Cantic. 1. c. 4. d. Cãphora interpretantur nonnulli, aroma quoddã sic vocatum. Heb. copher.

κυρίνιος Cyrinus, In Græco Cyrinius, quod interpretatur dominans. Præses Syriæ, luc, 2. a

כורש Cyrus, Quasi miser, vel quasi hæres, aut venter. Rex Persarum, 1. esd. 1. a. act. 13. a

סירת Cyrene, Paries, siue trabes, aut frigiditas, vel occursus. Numen ciuitatis Aphricæ, 4.reg.16.b.quæ & Pentapolis dicitur à quinque vrbibus quibus fulget: hæ sunt, Hesperia, aliâs Berenice dicta, Plinio authore lib.5.cap.5. Apollonia. Ptolemais antiquo nomine Barce appellata. Arsinoe, aliquando Teuchira vocitata: atque vnde terris nomen est, ipsa Cyrene, omnium harum clarissima. Vide plura in Pompo. Mela lib.1. Plin.lib.5. cap.5. Strabone in 17. Ammiano Marcellino lib.22.huius mentio fit act.2.b

Cyrenæi, Idem.p.n.

Cyrenenses, Idem.act.6.c.è synagoga Iudæorum priuatæ sectæ homines.

Cyrenenses, Idem.s.n.act.13.a

Cyrenæus, Idem.2.mach.2.e.matth.27.d

D

רבי DAbai, Detrahens, siue loquens, aut senectus: vel Syriacè, fluens.

רבנת Dabereth, verbum, siue res, aut apes, vel subiectio aut Syriacè, ductrix. Ciuitas quæ de tribu Issachar data fuit Leuitis, ios.19.a.21.c. Ciuitas item refugij, 1.para.6.g

דביר Dabir, Oratoriu, siue verbū, aut res, vel subiectio: aut Syriacè, ductor. Rex Eglō, ios.10.a. Nomē vrbis in tribu Iuda & Simeonis, ios.11.d.21.b. Est & altera in tribu Gad, quæ & Cariath-sepher dicitur, ios.15.c: & Cariath-senna, iosu. 15.f. iudic, 1.b. Inquam confugiebant qui homicidium perpetrarant.1.para.6.c

דברי Dabri, Oratorium siue verbum meum: aut res vel apes, siue subiectio mea: aut Syriacè, ductor meus.

דדן Dadan, Mamilla, vel dilectio, aut patruus, vel iudicans. Filius Regma, Gene.10.a. Filius Iecsan, gene. 25.a. Gens Æthiopiæ in occidente.

דגיז Dagon, Frumentum vel piscis. Nomen idóli Philisthinorum, iudic.16.f.1.mach.10.g

דליה Dalaia siue Dalaias, Pauper domini siue exhaustio aut ramus domini, vel macilentus. Filius Eloenai filij Naariæ, 1.para.3.d. Filius Semeiæ, iere.36.c

דלילה Dalila, Paupertas vel situla eius, aut ramus eius, siue exhauriens, aut macilenta. Nomen mulieris quam amauit Samson, iudic.16.a

Dalmanutha, Situla præparata, vel exhaustio numerata, siue macies vel ramus præparatus vel numeratus. D. Nomen regionis, marc.1.b

Δαλματία Dalmatia, Lampas frustratoria, aut fulgur vanitatis. G. Pannoniæ ad Hadriaticum mare regio. De qua plura Plinius lib.3.naturalis hist.cap. 22.& 25.in quam Titus ad prædicandum euangelium profectus est.2 timoth.4.

Δάμαρις Damaris, Vxorcula, id est parua vxor. G. Mulier quæ ad prędicationē Pauli, Christo credidit, act.17.g

Damasceni. Sanguinis sacci, vel sanguinis pocula, aut sanguis femorum vel incendiorum vel procuratoris. Dicuntur à Damascene, quę est regio Syriæ inter Libanum & antelibanum montes ad Septētrionem Iudææ, vnde describitur terra à Dan vsque Bersabeæ. 1.reg.3.2.regum, 24. in hac est Damascus: à qua tota regio appellationem sumpsit. De hac Mela lib.1. Plin.in lib.5.cap.12.

דמשק Damáscus, Idem. Filius procuratoris domus Abraham, gen.15.2. Est & Damascus potens & insignis Phœnices ciuitas, quæ quondam in omni Syria tenuit principatum. terminus Iudææ ad septentrionem, ezech.47.isa.7.b.10. b.2.reg.8.3.reg.11.e.1.para. 18.quæ Stephano à conditore Damasco Mercurij & Alimedes filio: Iustino li.36, à Damasco rege: Hyeronymo in Heb. quest. verò à Damasce Eliezer, cuius in lib.1.Moysis fit mentio, nomen accepit, gene.15.de hac isa.7.b. ezech.27. amos.1.cantic.7. iere.49.nunc Saracenorum metropolis. Tertul. li.3.aduersus Marcionem Damascum ciuitatem Syrophœnices scribit, quæ quondam Arabię deputabatur inter Libanum & Antilibanum sita, é qua Paulus per murum demissus fuit, act.9.2.para.12

רומשק Damascus, 4.reg.16.b. Similitudo incendij, aut osculi vel poculi, siue sacci, aut similis femori, vel tactum osculum aut poculum. Heb. Dumésec. Licet exemplaria quædē Hebraica legant רמשק Dumésec.

דמנה Damna, Sterquilinium, aut cruentatio, vel taciturnitas, aut similitudo nostra. Ciuitas in terra Zabûlon data Leuitis, ios.21.c

דן Dan, Iudicans, siue iudicium. Nomen loci, gen.14. c. Filius item quintus Iacob ex Bala ancilla Rachel vxoris suæ, gene.30.a. est & ciuitas Phœnices ad fontes Iordanis sita, in qua tribus Dan habitauit, & nomen imposuit: ante hæc Lesem appellata, iosu.19.& Lais, iu.18 c. siue Laisa, is.10. Ipsa fuit terminus terrę Israel ab Aquilone, 1.re.3.ezec.27. In qua Ieroboā rex Israel vitulum adorandum erexit, 3.reg. 12, amos, 8. Hieronymus in Heb. traditionibus Paneas vocatam putat, quæ aliâs Cæsarea Philippi.

דניאל Daniel, Iudicium Dei. Nomen prophetæ, quem præpositus eunuchorum Nabuchodonosor, vocauit Baltasar, danie.1.b. Filius item secundus Dauid ex Abigáil Carmelitide, 1.para.3.a

דנה Danna, Iudicium, vel iudicans: aut Syriacè, ista. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios.15.f

דפנה Daphca, Pulsatio, siue impulsio. Nomen loci in quem venerunt filij Israel à deserto Sin, nume.33.b

Δάφνη Daphne, Laurus. G.

Daphnin, nume.34.c. vbi dicitur, fontem Daphnin. non est in Hebræo

דרע Dara, Generatio, siue habitatio pastoris aut societatis siue iniquitatis: vel Syriacè, brachium. Filius Zaræ filij Iudæ, 1.para.2.a

דרטון Darcon, Generationis vel habitationis possessio vel emptio: aut Syriacè, draco. Nomen viri, 1.esd.2.c

דריוש Darius, Requirens, aut inquirens. Rex Medorum, danie.5.g.1.esd.4.b

דרמשק Darmascus, Generationis aut habitationis procuratio, aut generatio vel habitatio incendij vel procuratoris. Vide Damascus, 1.parali.18.b.2. para.16.a.24. f.28.a

דתן Dathan, Ritus, aut lex. Filius Eliab, nume.16.a. deut.11.a

Datheman, Legis prēparatio, vel legis munus. D. Nomen vrbis, 1.mach.5.a

דוד Dauid, Dilectus. Filius Isai, 1.reg.17.b.1.para.2.b

D E

דבשת Debbaseth, Melliflua, aut infamiam apponens. Nomen ciuitatis, terminus Zabulonię tribus, ios.19.a

דבלים Debelāim, Palatæ, id est massę ex ficibus compactæ, massæ ficuum siccarum, caricæ. Osee, 1.a

דברת Debera, Oratoriū, siue verbū, aut res, vel apes, aut subiectio: vel Syriace, ductrix. Nomen loci, iosu.15.b

דבלתה Deblátha, Palata, id est massa ficuum siccarum, aut massa de ficibus compacta. Ciuitas est apud Ezechielem quam ego plane דבלתה esse credo. nam similitudo literarum ר & ך sæpenumero multis imponit, propterea quod hæ paruo admodum apice inter se distent.

Deblathaim, Idem. p.n. Nomen ciuitatis in terra Moab, iere.48.d

דכרה Debora, Apes, vel verbum, aut res, siue subiectio: vel Syriacè, ductrix. Nutrix Rebeccæ, gen.35.b. Vxor item Lapidoth prophetæ, iudic.4.a

Δεκάπολις Decapolis, Decem ciuitatū, s.regio. G, Regio est decem vrbium vltra Iordanē ad orientem Iudæę sita, cuius fit mentio matt.4.mar.5.b. & 8. de qua Pli.li. 5.ca.18.naruralis historię, & Hyeronymus in ecloga.

דקלת Decla, Comminutio eius: vel Syriace palma, illa scilicet quæ est arbor, Filius Iectan, gene.10.d

דדן Dedan Mamilla, vel dilectio earum: aut patruus, vel iudicans. Nomen vrbis, iere.25.e

דדנים Dedanim, Idem.p.n. Filij Dedan, isa.21.d

דלשן Delean, Pauper afflictus, siue pauperis responsio vel canticum, aut exhausta siue macilenta afflictio vel respōsio: vel ex Hebræo & Syro, Pauper ouis No men ciuitatis in tribu Iuda, ios.15.e

דלפון Delphon, Stillicideum, aut pauperem respiciens, siue exhaustum vel macilentum respiciens. Filius Aman

Aman filij Amadátha, esth.9.b

Delos, Manifestata, vel ostensa. G. Nomen insulæ 1.mach.15.d

Demas, Popularis, vel plebeius, aut pinguis. G. Nomen viri, coloss.4.d.2.timoth.4.c

Demetrius, Cerealis à Cerere, quam gentiles deam frumenti putabant. Seleuci filius, 1.mach.7.a Nomen etiam argentarij cuiusdam, act.19.e

Demophon, Populi interfector, aut populi cædes. G. Nomen viri, 2.macha.12.a

דנחבה Denába, Iudicium eius in ea, aut iudicium præbens, Vrbs est in Edom, in qua regnauit Bela, genesis, 36.c

Derben, Circūsepta, vel vallata. G. Nomē ciuitatis Lycaoniæ, siue Isauriæ, vt Strabo ait. li.12.act.14.a

Derbeus, Circunseptus, vel Vallatus. G. act.20.a

Dessau, Pinguedo, aut cinis. D. Nomen castilli, 2. machab.14.c

D I

Diabolus, Criminator siue Calumniator, aut accusator. G. 1.mach.1.e.luc.8.b.iohan.6.g

רשת Diabolus, Habacuc, 3.a. in Hebræo est Réseph, & interpretatur, volucris siue flamma, vel lampas, vel sagitta.

Diana, Latinum est: & dicta est à die, eò quòd habeat lucem æmulam diei. Nam luna hoc nomine appellatur. Nomen deę quā colebant Ephesij, act.19.e.g

דבון Dibon, Abundans filius, aut abundantia intelligentiæ vel ædificationis: aut Syriacè, fluxus. Nomen excelsi Moabitarum, vbi colebantur idôla, isa.15.a. num.21.f.iere.48.d. Est & vrbs Moabitarum primo, & postea Sehon regis Amorrhæorum, in tribu Ruben vltra Iordanem ad orientem posita, ios.13.

דבון Dibon, isa.15.d: vbi legitur, Quia aquæ Dibon repletę sunt sanguine. Ponam enim super Dibon, &c. in Hebræo habetur Dimon, & interpretatur sanguinolenta, siue sterquiliniū. Ciuitas in tribu Gad sita.

דבון-גד Dibon-gad, abundantia filij fœlicis, aut abundantia intellectus vel ædificationis fœlicis, siue abundantia filij accincti. Nomen loci, in quo filij Israel fixêre tentoria profecti de Oboth, nume.33.f.c

דברי-הימים Dibre-haiamim, Verba dierum. Græce autem vocatur hic liber παραλειπομένων, id est relictorū, quòd in eo libro ea maxime tractentur, quæ in libris regum relicta sunt.

Didymus, Geminus, vel gemellus, ille scilicet qui cum alio, vno & eodem partu nascitur. G. Sic dicebatur Thomas Apostolus, iohan.11.b.20.f

דהוא Dieui, De generatione, aut existentes. Syrum est.

דלית Dilaiáu, Pauper domini, siue exhaustio, vel ramus domini, aut macilentus. Nomen viri, 1.paralipomenon, 24.c

דמונה Dimona, Sterquilinium, siue coaceruatio, aut abundans numerus vel munus. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, iosue, 15.d

דינה Dina, Iudicium, vel iudicans: aut Syriacè, ista. Filia Iacob ex Lia vxore, gene.30.c

דיניא Dinæi, Iudices, siue iudicia. Nomen populi, 1.esdræ, 4.b

Dionysius, Diuinitus stimulatus vel compunctus. G. Vir Athenienſis, prędicante Paulo ad fidem Christi conuersus, act.17.g

Dioscorus, Diuina saturitas, vel diuinum ornamentum. G. Nomen mensis, 2.mach.11.d

Diotrephes, A Ioue nutritus. G. Vir pessimus, vt testatur Iohannes in tertia sua epistola.

דישן Disan, Trituratio, siue pinguedo, vel cinus, aut abundans dens vel ebur. Filius Seir Horræi, genesis, 36.c

דישן Dison, Trituratio, siue pinguedo, vel cinus, Filius Seir Horræi. gene.36.c. Filius item Anæ filij Sebeon, ibidem.

Ditalassum, Duo maria, siue bimaris, qui vtrinq; mari alluitur. quod in nauigatione vix sine periculo euenire solet. G. act.27.g

D O

Doch, Commotus, siue impulsus, aut comminutus. D.

דודו Dodau, Dilectio, aut mamilla eius, vel patruus eius. Nomen viri, 2.para.20.g

דדנים Dodanim, Dilecti vel patruelis somnus, aut mamilla dormientis. Filius Iauan, genesis, 10.a.à quo Rhodij.

דודנים Dodanim, 1.paralipo.1.a, Imperantes siue descendentes: aut imperantes vel descendentes somnus. Hebræ. Rodanim. Filius Iauan, qui genesis, 10.a. dicitur Dodanim.

דואג Doeg, Solicitus, siue anxius, aut piscator. Vnus ex pastoribus Saulis, 1.reg.21.b

דמים Dommim, Sanguinei, aut silentes, vel similes: vel Syriacè pecuniæ. Nomen regionis, 1.reg.17.a

דור vel דאר Dor, Generatio, vel habitatio. Nomen prouinciæ, ios.11.a.iudic.1.f. Est & nomen ciuitatis in tribu Manasse, ios.17.c.1.par.7.f. Maritima ciuitas, quæ deinceps ab Herode instaurata, Cæsarea in honorem Cæsaris appellata est.

Doram, Generatio, vel habitatio populi. D. Nomen loci, 1.mach.15.e

Dorcas, Caprea, vel damula. G. Nomen mulieris quæ & Tabita Syriacè dicebatur, act.9.g

דרע Dorda, Habitaculum scientiæ vel generatio scientiæ. Filius Maol, 3.reg.4.d

Dorimini, Generatio, vel habitatio dexteræ. D.

Dorix, Rapidus, aut velox. D. ecclesiastici, 24.d

Dositheus, Deodatus. G. Nomē ducis, 2.mac.12.c

דתין vel דתן Dothain, siue Dothan, Ritus aut lex. Locus est vbi Ioseph reperit fratres suos pecora pascentes. gene. 37.d, qui etiam temporibus Hieronymi supererat in duodecimo à Sebaste miliario contra aquilonis plagam. 4.reg.6.c

D R

Drusilla, Rore conspersa. G. Vxor Felicis præsidis Iudææ, act.24.f

D V

דודי Dudia, Dilectus aut patruus meus. Nomen viri, 1.paral.27.a

דעואל Duel, Cognoscite Deum, aut scientia dei. Pater Eliasaph principis tribus Gad, nume.1.b

דומה Duma, Silentium, vel similitudo. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, isa.21.c. Filius Ismahelis, gene.25.b

דורא Dura, Generatio, vel habitatio, aut pyrasci licet ignis. Vallis prouinciæ Babylonis, dan.3.a

E

עיבל EBal, Aceruus vetustatis, aut aceruus defluēs, Filius Sobal filij Seir, gene.36.c. Est & mons vltra Iordanem in Terra Chanaan, non longe ab Ierichonte, in quo altari constructo posuit Mose maledictiones, deut.11.& 27. iosue, 8. Iosephus lib.4.cap.6.antiq.Iud.

E C

חסצון Eccetan, Paruus, siue minimus. Nomen viri, 1.esd. 8.b

Ecclesiastes, Cōcionator, vel congregans, Hebrice קהלת Coheleth, id est concionator. ἐκκλησιαστής

Ecbathana, Frater mortis. D. Nomen regionis, 2. machab.9.a

עהבתא Ecbathanis, Idem. Heb. Echmatha. Metropolis maioris Mediæ. à Seleuco, vt inquit Volaterranus li. XII, seu vt authori historiæ Iudith.1.a.placet, ab Arphaxato Medo condita, vbi reges eo quod frigida sit, æstiuare solent. Hæc Ptolemæo li.6.dicitur ἀχβάτανα Stephano vero interdum ἀγβάτανα, interdum ἰχβάτανα dicitur, 1.esd.6.a

אחית Echaia, Frater domini. Nomen viri, 2.esd.10.a

אחי Echi, Frater meus. Filius Beniamin, gene.46.c: qui, 1.paral.8.a. Rapha dicitur.

E D

אדו Eddo, Vapor, aut nubes, vel interitus eius. Nomen viri, 1.esd.8.c

ארמת Edema, Terra, aut rufa, siue sanguinea. Ciuitas in tribu Nepthali, iosue, 19.c

ערן Eden, Voluptas siue diliciæ: aut Syriacè, tempus.

Orientalis regio, iſai.37.c.4.reg. 19.c. Eſt & nomen proprium viri,2.para.29.c

עד Eder, Grex, ſiue defectio, vel priuatio. Filius Muſi filij Merari,1. para.23. Vrbs item in tribu Iuda, ioſ. 15.d.& 19. Eſt quoque turris nomen vbi filij Iacob tabernaculum fixerunt, gene.35.d. vbi legitur, Fixit tabernaculũ trans turrẽ gregis, Hebraice, turrim Eder, Item Micheę, 4.c. Et tu turris gregis: Hebraice, Et tu turri Eder.

חרסה Ediſſa, Myrtus: aut Syriace, lætitia. Nomẽ mulieris, quæ & Eſther, eſth.2.b

ערנא Edna, ſiue Ednas, Voluptas: aut Syriacè, tempus Nomen viri,1.eſd.10.d

ערנה Edna,1.paral.12.d, Æterna requies, ſiue teſtimonium quietis. Princeps militum in Manaſſe.

אדום Edom, Rufus, ſiue terrenus, aut ſanguineus. Sic cognominatus fuit Eſau, gen.25.d.36.a. Nomen regionis, quę & Idumæa, reg.11. c. iſa.34.b. Hęc in Syria ad meridiem Iudææ ſita, habet Arabiã ab Auſtro, Phœniciam à Borea. Aliâs porro Gabalene, item & Amalechitis ab Amalech vocitatur: velut Ioſephus lib.2. ca.1. indicat. Veruntamen idem Ioſephus lib.5.cap.3. antiq. duplicem Idumeam ponit, Superiorem & inferiorem. Superiorem elegit tribus Iudæ, quæ in longum quidem extenditur vſque ad Ieroſolymam: latitudine vero vſque ad paludem Sodomæ conſtituta eſt. In hac autem ſorte ciuitates erant Aſcalon & Gaza: iſtam, Palæſthinam aliâs dicunt. Inferior Idumæa ſorte ceſsit Simeonis tribui, Hæc circa Ægyptũ eſt, & Arabiæ montem. Hæc ille. Edomitę noluerunt filijs Iſrael tranſitum permittere per terram ipſorum, numeri,20. Saul iſtos expugnauit,1. reg.14. Dauid ipſos ſibi ſeruire fecit,2.reg.8.1.paral.19

אדם Edom, ioſ.3.d. Homo, ſiue rufus, aut terrenus, vel ſanguineus. Heb. Adam, & eſt nomen vrbis.

ארעי Edrái, Fortitudinis vel magnitudinis aceruus: aut nubes ſiue interitus iniqui aut ſocij vel paſtoris ſiue confractionis. In regione Amorrhæorum vrbs regis Og, vbi ipſe contra Iſrael pugnauit & cæſus eſt, deut. 1.& 3. numeri 21. ioſue, 12. Eſt & alia in tribu Nepthali, ioſue,19. c

E G

חגא Egeus, Meditatio, ſiue loquela, vel gemitus, aut ablactatio. Eunuchus Perſarum regis, eſther,2.a

עגלה Egla, Vitula, aut currus, ſiue rotunda. Vxor, Dauid,2.reg.3.a.1.para.3.a

עגלון Eglon, Vitulus, aut currus, ſiue rotundus. Nomen vrbis, cuius rex fuit Dabir, ioſ.10.a,15.e. Nomen regis Moab, iudicum.3.b

E L

vel אלה אלא Ela, Ilex vel quercus, ſiue fortitudo: aut maledictio, vel iuramentum, ſcilicet imprecationis: aut Syriacè, deus. Ciuitas Idumæorum, geneſis,36.d. Pater Oſee prophetæ,4.reg.15.f. Filius Caleb filij Iephone, 1.para.4.c. Pater Semei præfecti in Beniamin,3. reg. 4.b. Filius Ozi,1.paral.9. b. Filius Baaſa regis Iſrael, 3.reg.16.b.c

אלעד Elad, Dei æternitas, vel dei teſtimonium, aut dei præda. Filius Suthalæ filij Zabad,1. paralipomenon, 7. d

אלעדה Elada, Dei cœtus vel congregatio, aut dei æternitas ſiue teſtimonium, vel dei præda. Filius Tahath, filij Bared filij Sathalæ filij Ephráim,1. paralipomenon,7. d

Elai, Fortis, vel deus meus. D. Iudith.8.a

אלעשה Elaſa, Dei factura. Filius Helles filij Azariæ filij Iehu,1.parala.2.e. Filius Rapha filij Banaa,1.para.8.d. Filius Saphan, iere.29.a.1.eſd.10.c

אילת Elath, Cerua, ſiue fortitudo: aut ilex vel quærcus. Nomen ciuitatis regni Edom ad mare rubrum, vnde ex Ægypto Indiam verſus, & inde ad Ægyptum nauigatur, deut.2.b. Hæc dicitur Alia in 4.reg.14.f. 16.a. eámque ædificauit Azarias.

אלקנה Elcana, Deus zelotes, aut dei poſſeſsio, vel dei calamus, ſiue deus nidus eius. Filius Core filij Iſaar, filij Caath, exod.6.d. Filius Item Ieroboam,1.reg.1.a. 1.para.12.a. Filius Aſir,2.para.6.b.28:a

אלעשי Elceſæus, Dei durities, vel ſerotinus. Viculi nomen in Galilęa, vnde Nahum propheta, nahum,1.a

אלדעה Eldaa, Dei ſcientia, aut dei cognitio. Filius Madian filij Abrahæ, gene.25.a

אלדד Eldad, Dei dilectio aut dilectus. Nomen viri, ſuper quem requieuit ſpiritus Domini in caſtris, num.11.f

אלעלה Eleale, Dei aſcenſio, ſiue dei holocauſtum. Ciuitas Amorrhæorum in Galaaditide regione, tribui Iudæ adſcripta, iſa.15. b. quam ædificauerunt filij Ruben, num.32.g

אלעזר Eleazar, Dei adiutorium, ſiue dei atrium. Filius Aaron filij Amram filij Caath, filij Leui, exod,6.d.1. para.6.a

Eleazarus, Idem. Filius Mathathiæ, filij Ioannis, 1.mach.2.a. Pater item Phinees filius Moſollamiæ,1. para.9.d

Electa, Latinum eſt, & Græce idem ſignificat. Mulier ad quam ſcribit Iohannes,2.iohan.

אלחנן Elehanan, Dei gratia, ſiue dei miſericordia, aut dei donum. Nomen viri,2. regum,23. d.1. paralipomenon,11.f

אלת Eleph., Mille, ſiue doctrina, aut bos, vel dux. Vrbs in tribu Beniamin, ioſ.18.d

ἐλευθερος Eleutherus, Liber, vel ingenuus. G. Nomen fluuij, 1.mach.11.a

אלי Eli, Deus meus, matth.27.c

אליה Elia, Deus dominus, aut fortis dominus. Filius Ieroam,1.para.8.c.1.eſd.10.d

אליאב Eliab, Deus meus pater, ſiue deus patris. Filius Phallu filij Ruben, nume.26.a. Primogenitus filiorum Iſai patris Dauid,1. regum,17.b.1. paralipomenon,2.b. Filius etiam Helon, princeps tribus ſuę Zabulon, nume.1.a

אליקים Eliacim, Dei reſurrectio aut affirmatio, ſiue deus reſurrectionis vel firmitatis: aut deus vindicans. Filius Helciæ, iſa.22.f.4.reg.18.d, prępoſitus domus regis Ezechiæ. Filius item Ioſiæ regis, à Pharaone Nechao Ioacim appellatus,4. regum,23.g. Pater Iona, Iuc.3.f

אליעד Eliada, Dei ſcientia, vel dei cognitio. Pater Razon, 3.reg.11.c. Filius Dauid,2.reg.5.c,1.par.3.b

אליעם Eliam, Dei populus, aut deus populi. Filius Achitophel,2.reg.23.d

אליהו Elias, Deus dominus, aut fortis dominus. Nomen prophetæ,3.reg 17.a

אליסף Eliaſaph, Deus augens, vel deus augmentationis, aut deus finiens. Filius Duel, princeps tribus ſuæ Gad, nume.1.b

אלישיב Eliaſib, Deus conuerſionis, aut dei ſeſsio vel habitatio, ſiue dei inſufflatio. Filius Elioenai filij Naariæ, 1.para.3.d.24.b.2.eſd.10.a

אליאיב Eliatha, Deus meus tu, aut deus meus venit. Nomen viri,1.para.25.b

אליקא Elica, Dei Pelicanus, aut fortis vomitus. Nomen viri,2.reg.23.d

ἐλιωηι Elici, Nigri, aut circunuoluti, vel retorti. G.

אלידד Elidad, Dei dilectus, vel dei dilectio. Filius Chaſelon, princeps tribus Beniamin, nume.34.d

אלואל Eliel, Deus meus deus, vel dei fortitudo, ſiue dei potentia. Filius Thohu,1. para.6.c.8.b. Mahumites, 1.para.11.g.2.para.31.c

אליעזר Eliézer, Dei adiutorium, ſiue dei atrium. Nomen filij procuratoris domus Abraham, gene.15.a. Filius item Moyſis, exod.18.a.1.para.23.b. Filius etiam Bechor filij Beniamin filij Iacob, 1.para.7.b. Filius Iorim, luc.3.f

אליהרת Elihoreph, Dei hyems, aut Deus iuuentutis, ſiue forte opprobrium, aut ex Hebræo & Syro, deus acuminis. Filius Siſa princeps exercitus Salomonis,3. reg.4.a

אלים Elim, Arietes aut fortes, vel cerui, ſiue valles. Nomen ciuitatis Moabitarum non procul à limite. ad quam peruenerunt filij Iſrael profecti de Mara, exod. 16.d. nume.33.b. Eſt & nomen putei, iſa.15.d, aut nomen ciuitatis, & debet legi Beerelim.

Elimé-

אלימלך Elimélech, Deus meus, rex aut dei consilium. Nomen Beth-lehemitę cuiusdam, Maritus, Noemi, ruth.1.a

אליועינים Elioenái ad ipsum oculi mei, siue ad ipsum fontes mei, aut ad ipsum afflictio vel paupertas. Filius Naariæ filij Semeiæ filij Sechemiæ, 1.para.3.d.4.f. Filius item Bechor filij Beniamin filij Iacob, 1. paralipomenon.7.b.8.b.

אליהועיני Elioenái, 1.para.26.a.esd.8.a. Ad dominum oculi mei, aut deus ipse oculorum meorum.

אליפז Eliphaz, Dei miraculum, vel dei iudicium. Filius Vr, 1.para.11.g

אליפלט Eliphálet, Deus liberationis, siue deus expellens. Filius Dauid.2.re.5.c: qui 1.par.3.b.14.b. dicitur Eliphelet. Est & Filius Esec.1.para.8.d

אליפלהו Eliphalu, Deus mirabilis, siue deus iudicij. Nomẽ sacerdotis, 1.para.15.b.

אליפז Eliphaz, Dei nisus vel conatus, aut dei obrizum. Filius Esau ex Ada vxore, gene.36.a

אליפלט Eliphélet, Deus liberationis, siue deus meus expellens. Filius Asbai, 2.reg.23.d. Filius item Dauid, 1.para.3.b: qui 2.reg.5.c. dicitur Eliphalet.

אלישה Elisa Deus est aut dei agnus, siue deus commodãs Filius Iauan, genesis, 10.a. Ab hoc Æoles siue insulę Ionij maris ezech.27.a

אלישבע Elisábeth, Deus iuramenti, vel saturitatis, siue dei septenarium. Vxor Aaron filia Aminadab, exodi. 6.d. Vxor itẽ Zachariæ mater Ioannis Baptistæ Iu.1.a

אליצפן Elisaphan, Deus aquilonis, siue deus abscõditus, aut deus speculator. Filius Oziel filij Caath filij Leui, exod.6.c. Filius item Pharnach, num. 34.d

אלישפט Elisaphat, Deus iudicans

אלישמע Elisama, Deus exauditionis, siue dei exauditio, Filius Ammiud, princeps tribus suę Ephraim, nu.1.a. 1.par.7.f, Filius item Dauid, 1.par.3.b.14.b: qui 2.re.5.c. dicitur Elisua. Pater Nathaniæ, 4.reg.25.g. Sic nominabatur filiꝰ Icania filij Sellũ filij Sisamoi, 1.pa.2.c

אלישע Elisęus, Dei, salus, vel deus saluans. Nomen prophetæ filij Saphat, 3.reg.19.c.4.reg.3.b.luc.4.e

אלישוע Elisúa, Idem. Filius Dauid, 2.reg.5.c: qui Elisama. 1.para.3.b, dicitur.

אליצור Elisur, Dei fortitudo, siue dei petra aut dei plasmatio vel colligatio. Filius Sedeur, princeps tribus suę Ruben, num.1.a

אליהוא Eliu, Deus meus ipse, aut fortitudo ipsius. Filius Ieroham patris Elcana, 1.re.1.a. Nomen principis militię, 1.para.12.d.26.a.27.c

Eliud, Deus laudis, siue deus confessionis, aut dei laus. vel cõfessio. D. Filius Achim filij Sadoc, mat.1.b

ἑλλάς Ellada, Græcia. G. Hellada.

הדברים אלה- Elle-haddebarim, Hęc sunt verba. sic incipit quintus liber legis, qui Græce δευτερονόμιον, id est secundaria lex dicitur etiam ab ipso Moyse, deutero. 17. d שנתחתורת. Non quod alia sit quam ea qua in mõte Sinai data est, sed quod denuo repetita sit nouo pacto per ministerium Moysi, coram ijs qui priorem in monte Sinai non audierant,

הלל Ellel, laudans siue lucifer, aut stultitia. Pater Abdõ iudicis in Israel, iudic.12.d

Elmadan, Deus mensurę eorum, vel deus indumenti eorum. D.

אלמלך Elmelech, Dei regnum, vel dei consilium. Nomen ciuitatis in tribu Aser, ios.19.g

אלמודד Elmodad, Dei mensura, aut atrium dilecti. Filius Iectan, gen.10.d

אלנעם Elnaẽ, Dei pulchritudo siue deus monens eos. Pater Iosaia & Ieribai, 1.para.11.b.

אלנתן Elnathan, Deus dedit, siue dei donum. Filius Achobor, ierem.26.g. Pater Noesta matris Ioachin filij Ioacim, 4.reg.24.b

אלון Elon, Ilex, vel quercus aut fortis. Filius Zabulõ. gene.46.b. Iudex Israelitici populi, iudic, 12.d. Nomẽ ciuitatis in tribu Nephthali, iosu.19.c.3: regum.4.a. Tale fuit nomen patri Basemath & Ada vxorum Esau, gene.26.g.36.a

Elonitę, Idem. p.n. num.26.c

אלפעל Elpháal, Dei opus, vel dei operatio. Filius Mehusim, 1.para.8.b.

אלתקה Elthece, Ex Hebræo & Syro, dei theca vel capsa. Nomen ciuitatis in tribu Dã, ios.19.c: quæ ios.21.b. Eltheco dicitur.

Eltheco, Idem. Nomen ciuitatis ios.21.b. quæ ios. 19.c. dicitur Elthęce.

אלתקון Elthecon, Dei correctio siue dei præparatio. Nomẽ ciuitatis in tribu Iuda, ios.15.g

אלתולד Eltholad, Dei generatio. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios.15.e in tribu Simon, ios.19.a

אלול Elul, Vlulatus, siue pernoctatio. Nomen sextæ lunationis, partim Augusto, partim Septembri respondentis, 1.mach.14.d.

אלעזי Elusai, Dei fortitudo. Nomen viri, 1. paralipomenon, 12.a

ἐλυμαῖς Elymaida, Panicea, à panico, quod est genus semi nis. G. Nomen ciuitatis, 1.mach.6.a

ἐλύμας Elymas, Magus, siue corruptor, vel pernicios us. G. Nomen magi, act.13 b

אלזבד Elzabad, Dei dotatio. Nomen principis 1.par.12.b. 26.a

E M

Emalchuel, Rex deus, aut regnũ dei, vel nuntius dei. D. Nomen viri, 1.mach 11.d

הימן Eman, Multus, aut tumultuans, vel Syriacè, fidelis. Filius Zare filij Iuda, 1.para.2.a

חמת Emath, Ira vel indignatio, aut calor, siue murus, aut vter, vel lagena. Vrbs Syriæ Damasci, ierem. 49. Vbi hostes Israelis remanserunt, iud.3. Hæc Eusebio Epiphania, alijs antiochia dicitur. Ciuitas est munitissima tribus Nephthali, ios.13.19.1.para.14.19. Vide Hieronymum in locis Heb. Ipsa est terminus Chananęorum à Sydone, ios.13.à qua vrbę accepit nomẽ circumiacens regio, cuius mentionem habes, 4. reg. 14.g.25.isa.10.b.11, c.zach. 9. Repete quæ suprà in Amath habes.

Emath, Nehem.12.c. interpretatur centum. Heb. Meach. Nomen turris.

אמר Emer, Dicens, vel loquens, siue exaltatio: aut Syriace agnomen loci. 1.esd.2.c

אמים Emim, Timores, aut terribiles, vel populi, siue insula aquarum. Gigantes quos expulerunt Moabitæ à terra ipsorum, deut.2.c. In gene.14.a, non est propriũ nomen sed vertendũ terribiles vel horrendos. quod fecit Chaldaicus interpres: sic etiam transferendum esse dicit Hieronymus in quæstionibus suis Hebraicis in Genesin: licet L X X ἐμμαῖτω trãstulerint. Puto tamen populos esse Raphaim, A Moabitis Emim dictos: ab Ammonitis vero, Zomzommim. deutero. 2.c.d

עמנואל Emmanuel, Nobisc um deus, isaiæ.7. b. matthæi. 1.c

Emmaus, Timens consilium, vel matris augentis consilium, seu populus abiectus. D. Nomen castelli distantis ab Ierusalem stadijs 60. luc.24.b

אמר Emmer, Dicens, siue loquens, vel exaltatio: aut Syriace, agnus. Pater Phashur sacerdotis, ierem.20.a. 1.esdræ, 2.b. Pater item Mosollamith, 1.paralipomenon, 9.b.24.b

E N

ענק Enac, Gigas, aut torques, vel monile, siue onerat⁹. Gigãtes, nu.12.d. quos expulerũt Chananęi, deu.2.b

Enacim, Idem. p.n.

עין-עגלים En-agallim, Fons siue oculus vitulorum, vel curruum aut rotonditatum. Nomen vici in principio maris mortui, ezec.47.b

עינם Enaim, Fõs vel oculus eorũ. Locus in tribu Iuda, iosue, 15.e. Hodiéque villa est Bethemin circa Therebinthum. Hieronymus in locis Hebraicis. Hebr. Enam.

עינן Enan, Nubes, vel augurium, siue fons, aut oculus earum. Nomen villæ siue viculi, nu.34.b. ezech.48.a Pater item Ahira principis in tribu Nephthali, nu. 1.b

ἐγκαίνια Encænia Renouatio, vel dedicatio, id est festum pro

pro renouatione vel dedicatione templi. G. Iohan. 10.c

עין-דור En-dor, Fons siue oculus generationis vel habitationis. Vrbis tribus Manasse in Iezrael iuxta Naim vrbem sita ios.17.c.1. reg.28.a.psal.82.c

עין-גדי En-gaddi, Fons siue oculus hœdi vel fœlicitatis: aut ex Hebrẽo & Syro, fons siue oculus incisionis, vel sciſſurę. Vrbs in tribu Iuda iuxta mare mortuũ contra occidentem. Dicitur & Hasason-thamar, 1.re. 24.a.ezech.47.b.cantic.1.d

עין-גנים En-gannim, Fõs hortorum siue oculus protectionum. Locus tribus Iudæ, ios.15.e. Et Hyeronimo in locis Heb.est vicus iuxta Bethel. Alia ciuitas sacerdotum in tribu Issachar, ios.19.b

עין-חדה En-hadda, Oculus acutus vel lætus: aut fons acuminis vel lætitiæ, siue ex Syro & Hebræo, fons vel oculus vnus siue nouus. Nomen ciuitatis, ios.19.b

עין-חצור Enhasor, fons siue oculus atrij vel vestibuli, aut fontis fœnum vel herba. Ciuitas tribus Nephthali, ios.19.c

חגם Ennom, Ecce illi, siue diuitiæ eorum: aut decipiẽs vel contristans eos. Nomen viri, iere.7.g

עינן Enon, Nubes, vel obnubilatio, siue fons aut oculus eius, vel augurium Terminus Dasmaci. Ezech. 47.d. Est & Enon iuxta Salim oppidum haud longe à Iordane, vbi baptizabat Iohannes, sicut iohan.3. e. scriptum est. Hieronymus in locis Hebraicis ad suam ætatem locum in octauo lapide Scytopoleos ad meridiem iuxta Salim & Iordanem esse memorat.

אנוש Enos, Homo vel vir, siue oblitus aut desperatus. Filius Set, gen. 4.d luc.3.g

עין-שמש En-sẽmes, fons siue oculus solis: aut ex Hebræo & Siro, fons siue oculus ministerij vel famulatus. Nomen loci, ios.18.c

E P

ἐπαφρᾶς Epaphras, Spumans. G. Viri fidelis nomen, col. 4.c

ἐπαφρόδιτος Epaphronitus, Venustus, siue iocundus. G. philip. 2.d

ἐπαινετός Epænetus, Laudabilis. G. Amicus, Pauli, roma. 16.a

עיפה Epha, Lassus, aut volans: vel Syriace, plicatus vel complicatus. Filius Madian filij Abrahæ, genes.25.a. Ab eo, Arabia fœlix, deserta, siue petrea, dicta est Epha, isa, 60.a. Fuit & nomen concubinæ Caleb, 1.para.2.f. Filius Iahaddai, 1.para.2.f

עפר Epher, Puluis, siue hinnulus, aut plumbum. Filius Madian filij Abrahæ, gen.25.a.1.para.1.c. Filius Ezra, 1.para.4.c.5.d

ἐφέσιοι Ephesij, Desyderabiles. G.act.19.g

ἔφεσος Ephesus, Idem: f.n. G. Minoris Asiæ metropolis, & emporium celeberrimum, Amazonũ opus, Ionicarum clarissima, à nomine & ipsa Amazonis appellata, pluribus ante nominibus dicta, Vrychia, Ortygia, Ptelis, Arsinoe ab vxore Lysimachi. In hac templum Dianæ celeberrimum, à tota Asia annos CC. ędificatum. Hæc Raphael Volaterr. libr. 10. Geographiæ. In Epheso etiam Paulus prædicauit, act.18. Huius meminit Apostolus, 1.cor. 16.apo.1.& 2. Extat & Pauli epistola ad Ephes.

Ephi, Genus est mensuræ, ezech.45.d

אפוד Ephod, Superhumerale, aut ornamentum iudic. 7.f.8.f.17.b.1.reg.2.d.1.para.15.d. Sic vocabatur pater Hamiel, Nume.34.d

עפרה Ephra, Puluerulenta, siue plumbea, aut damula. Ciuitas Gedeonis, iudic.6.b.8.f.1.reg.13.d

אפרים Epràim, Frugifer, aut crescens. Filius secundus Ioseph, gene.41.g.1.par.6.f. Ab hoc tribus Ephraim nomenclaturam habet, quę à Iordane flumine vsq; ad Gazer lõgitudinem habuit: latitudinem verò, quæcunq; à Bethel vsq; ad campum maximum terminatur, Iosepho li.5.ca.3. Iudaic.antiq. Vide Ezechielem 48. Est etiam mõs in terra Iuda ad aquilonem, quem possederunt filij Ioseph, ios.13.& 17. Dictæ sunt quoque decem tribus Israel, siue regnum Israel, Ephraim: velut isai.7.& 9.osee, 5.legis, & psal.59. Ephraim fortitudo capitis mei. Et psal.78. Tribum Ephraim non elegit. Similiter psal.108.

אפרתה Ephrátha, Vbertas, siue frugifera, vel crescens, aut incinerata. Vxor fuit Caleb filij Hesron post defunctam priorem vxorẽ Azubam. Ipsa peperit ipsi Caleb Hur filiũ, 1.par.2. Ab hac Calebis vxore Ephratha vrbs nomen claturam accepit, quę est in tribu Iudæ, gene.35.c. Aliâs Bethlehem dicta, gene.48.b.1.para. 2.& 4. videtur eadem esse quæ Caleb Ephratha appellatur, 1.par.2. vbi mortuus est Hesron. Vide dehac re etiam Hieronymum in traditionibus Hebraicis.

אפרתים Ephrathæi, Vbertates, siue frugiferi, aut crescẽtes, vel incinerati.

אפרתי Ephrathæus Idem.f.n.iudicum, 12.b.3.reg.11.e

חפרע Ephree, Cooperimentum iniqui vel socij aut confracti, siue portus iniqui vel socij aut confracti. Rex Ægypti, iere.44.g. Heb. Hephree.

אפרים Ephrem, Frugifer, aut crescens. Nomen ciuitatis, psal.77.a.iohan.11.g Heb. Ephráim,

עפרון Ephron, Puluis, siue hinnulus, aut plumbeus Filius Seor, gen.23.b: à quo ciuitas in tribu Iuda, 2.par. 13.d.1.mach.5.e

ἐπικουρέοι Epicurei, Adiutores, siue auxiliatores. G.18.d.

ἐπινίκιον Epinicium, Canticum victoriæ. G.

E R

ἔραστος Eraſtus, Amabilis. G. Minister Pauli, act.19.e. roma.16.d.2 tim.4.d

ארכוריא Erchueni, Longi, aut sanantes, siue malectio combustionis. Populi, 1, esd.4.b

Erioch. Lõgus, aut procerus, siue satietas vel ebrietas tua, aut leo tuus. D. Rex Elicorum, iudit.1.c

E S

עשעז Esaan, Innixus, vel sustentatus, siue ignis afflictionis vel responsionis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios.15.f.

עשו Esaias, Vbique scribe Isaias, aut si mauis ex Hebrẽo Iesaias, Vide interpretationem in dict one Isaias.

Esau, faciens, vel operãs, aut tinea eius. Filius Isaac, gene.25.c: qui & Edom gen.36.a, dicitur.

אשבעל Esbáal, Ignis idóli, siue ignis dominantis aut subijcientis vel posidentis. Filius Saul, 1. paralipomenon, 8.d.9.f

אצבון Esbon, Festinans intelligere, siue festinans ædificare. Filius Bale filij Beniamin, 1.para.7.b

אשכל Eschol, Botrus, siue orbatio, aut ignis omnis. Frater Mambre, gene.14.b. Est & vallis & torrens terrę Chanaan.

אזרא Esdras, Adiutor, siue atrium. Nomen prophetæ sacerdotis, 1.esd.7.a

Esdrelon, Adiutorium, fortitudinis, vel quercus auxilij. D. Nomen ciuitatis, iudith, 1.d

Esdrin, Adiutorium, D. Nomen viri, 2.mach.12.f

אשבד Eseban, ignis filij vel ædificantis aut intelligentis. Filius Dison Horræi, gene.36.c.

אצבו Esebon, Festinatio filij, aut festinatio intelligentis vel ædificantis. Filius Gad filij Iacob, gene.46.b. Filius item Bela filij Beniamin filij Iacob, 1. paralipomenon, 7.b

עשק Esec, Violentia, siue calumnia. Frater Aser filij Elasa, 1.para.8.d

אצליחו Esélias, Liberans vel reseruans dominus, aut prope dominum. Pater Saphan, 2.para. 34. b: qui 4. reg. 22.a. Asalias dicitur.

עצם Esem. Os ab osse, siue fortitudo, aut lignum eorum vel consilium eorũ, aut clausura, s. oculorum. Ciuitas in tribu Iuda, Ios.15.e

אצר Eser, Cellarium, siu thesaurus, aut angustias. Filius Seir Horræi, gen.36.c

אספתא Esphátha. Congregatio siue collectio, aut consummans vel finiens. Filius Aman filij Amadátha, esth.9.b

אשנה Esna, Mutatio, vel dormitatio, aut iteratio, vel secundatio. Nomen ciuitatis, ios.15.f

אשריאל Esriel, Beatitudo dei, aut intuitus fortis, vel gressus dei. Filius Galaad filij Machir, ios.17.a.1.para.7.c: qui

qui num.26.d.dicitur Afriel.

חצרון Efron, Sagitta exultationis, ſiue diuiſio cantici: aut atrium vel fœnum. Filius Ruben, gene. 46. b. Filius item Iuda, 1.para.4.a: qui gene. 46.a. Zara dicitur. Filius item Phares filij Iuda, gen. 46.b. Nomen prætera loci, ioſ.15.a. Heb. Heſron.

Efronitæ, Idem.p.n.nume.26.a.c

אשתאול Eſthaol, Poſtulans, aut mulier fortis, vel mulier ſtulta, ſiue ignis laboris. Vrbs in tribus Iudæ inter Aſdod & Aſcalonem in Palæſthina, ioſu.15.e. Alia in tribu Dan, ioſue, 19.c. vbi filij Iſrael poſuerat caſtra contra Philiſthijm, iudic. 13. d. iuxta quam ſepultus erat Samſon, iudic. 16. Hieronymo villula Aſco dicta.

Eſthaolitæ, Idem.p.n.1.para.2.g

אשתמע Eſthamo, Exauditio vel mulieris vterus. Nomen ciuitatis, 1.reg.30.g.1.para.4.c

Eſthemo, ſiue Eſthemoa, Idem. Ciuitas quæ Aaronis nepotibus è tribu Iudæ eſt aſsignata, ioſu.21.b.1. paralipo.6.e

אסתר Eſther, Occulta, ſiue abſcondita, vel demoliens: aut ex Syro & Hebræo, medicinæ exploratio vel cõtemplatio, aut medicina turturis. Nomen mulieris, quæ & Ediſſa filia Abiháil dicta eſt, eſth.2.b

אשתון Eſthon, Vxor eius, aut ignis donum. Filius Mahir, 1.para.4.a

E T

עיטם Etam, Auis, eorum, ſiue inuolutio eorum, vel calamus eorum: aut Syriacè, conſilium eorum. Nomẽ viri, 1, parali.4.a. Eſt & petra munita quæ in tribu Iuda erat, vbi Samſon aliquãdo habitauerat, iuxta torrentem, iudic.15. b. Ioſephus lib antiq.5.capite.13. Eſt quoque ciuitas Iudæ à Roboam ædificijs munita, 1. para.4.f.& 11.b

אתי Ethai, Robuſtus, ſiue ſignum meum, aut vomer ſiue aduentus. Nomen viri, 2.reg. 15.d. qui & Ithai, 2. regum, 23.d

עתי Ethai, Hora, vel tempus, ſiue paratus. Filius Roboam ex maacha.2.para.11.d

אתם Etham, Fortitudo eorum, aut vomer vel aduentus eorum ſiue ſignum eorum. Nomen loci, ad quẽ venerunt filij Iſrael profecti de Socoth, Exodi. 13. d. nume.33.a

איתן Ethan, Fortitudo ſiue vomer earum, aut inſulæ donum. Vir quidam ſapiens, filius Maol, 3. reg. 4. d. Filius Zaræ filij Iuda.1. par.2.a. Filius Cazaiæ, 1.par. 15.b. Filius Zamma filij Semei, 1.par.6.c. Filius Cuſi filij Abdi, 1.para. 6.d

אתנים Ethanim, Robuſti, vel fortes, aut munera, ſiue fortitudo maris. Nomen menſis ſeptimi, qui noſtro Septembri reſpondet.3.reg.8.a

אתבעל Ethbáal. Ad idôlum, ſiue ad dominantem, vel ad ſubijcientem, ſiue ad poſsidentem, aut ſignum idóli vel dominantis aut ſubijcientis vel poſsidentis. Nomen regis Sidoniorum, 3.reg.16.g

אתריחא Ethecæ, p.n.ezech.41.c. Ædificia quædam in atrio templi fundata, ſeu muro templi iuncta. Iudæi angulos vocãt & ſtatuas. Beatus Hieronymus in 42.cap. ezech.tranſtulit porticus. Kimhi dicit eſſe generale vocabulum ad cameram & gazophylacium.

איתיאל Etheel, Mecum deus, ſiue ſignum dei, aut aduẽtus vel vomer dei. Nomen viri, eſd.11.b

עתי Ethei, Hora mea, vel tempus meum. Filius filiæ Seſan ex ſeruo Ægyptio, 1.para.2.e

עתר Ether, Oratio ſiue deprecatio. Nomen ciuitatis, ioſ.15.f

עתי Ethi, Hora vel tempus meum. Nomen viri, 1. paralipomenon, 12.b

אתנן Ethan, Donum, aut merces vel ſignum filij, aut aduentus filii. Filius Ashur ex vxore Halaa, 1.paralipomenon, 4.b

E V

Εὐβουλος Eubuluz, Prudens aut bene conſulens. G. Nomen viri, 2.tim.4.d

עוים Euæi, Iniqui, ſiue peruerſi. Populi habitantes ad meridiem, quos expulerunt Cappadoces, deut.2. e.ioſ.13.a.4:reg.17.f

Εὐεργέτης Euergetes, Benefactor, ſiue beneficus. G.

אוי Eui, Væ, aut deſyderans, vel deſyderium meum. Rex Madianitarum, num.31.a

אויל-מרודך Euil-merodach, Stulti amaritudinem conterens, aut ſtultus amarè contritus, Rex Babylonis, 4. reg. 25.g

Εὐμενούς Eumenis, Mitis ſiue beneuolus. G.

Εὐνίκη Eunice, bona victoria. G. Mater Timot.2. tim.1.b

Εὐωδία Euodia, Bonus odor, ſiue bene olens. G. phili.4.a. mulieris nomen.

Εὔπατρ Eupater, Bonus pater. G.

Εὔπατρ Eupator, Idem. G. Filius Antiochi, 1.mach.6.b

פרת Euphátes, Frugifer ſiue fructificans, aut creſcens. Magnus fluuius Syriæ Meſopotamię è paradiſo promanans Moyſi, geneſi.2.c. Ptolemæo vero in Armenia maiore oritur in monte Periardæ ad orientem, in ſeptentrionem flexus, terrę Chananææ terminus deut.1.b.ioſ,1.Ioſephus lib.1.cap. 2. Iudaic. antiquit. Vide Plinium lib.5.cap.24. Strabonem li.16. Volaterranum lib.11.Geograph.in fine. Vltra hunc Aſſyriorum ſita eſt terra.

Εὐπόλεμ Eupolemus, Bene pugnãs, vel bonꝰ pugnator. G.

Εὔτυχ Eutychus, Felix aut bene fortunatus. G. Nomen adoleſcentis, quem ſuſcitauit Paulus, act.20.b

E Z

חזקיה Ezechias, fortitudo domini, ſiue apprehenſio domini. Rex Iuda filius Achaz, 4.reg.18.a.1. parali.3.c. Heb. Hezecias.

יחזקאל Ezechiel, Fortitudo dei, ſiue apprehenſio dei. Nomen prophetæ, 1.para.24.ezec.1.a.

יחזיאל Ezechiel, eſd.8.a. Videns deum. Nomen viri. Heb. Iahaziel.

אזל Ezel, Ambulatio, ſiue vilificatio, aut ſtillatio. Nomen lapidis, 1.reg.20.d

עזר Ezer, Adiutorium, ſiue atrium. Filius Hur primo geniti Euphráta, 1.para. 4.a. Filius item Suthalæ filii Zabad, 1.para.7.d.12.b

עזיאל Eziel, Fortitudo dei, ſiue hircus dei. Filius Haraia.2.eſd.3.b

עזרא Ezra, Adiutorium ſiue atrium. Nomen viri, 1.paralipomen, 4.c

אזרחי Ezrahites, Indigena, ſiue orientalis, 3.reg.4.d

עזראל Ezrel, Adiutorium dei, ſiue atrium dei. Nomen viri, 1.eſd.10.d

עזרי Ezri, Adiutorium ſiue atrium meum. Nomen viri, iudic.6.b.1.para.27.d

עזריקם Eſricam, Auxilium reſurgentis vel vindicantis, ſiue atrium reſurgentis vel vindicantis. Dux domus Achaz, 2.para.28.a. Filius Naariæ filii Semeie, 1.para. 3.d. Filius Haſel filii Elaſa. 1.para.8.d

עזריאל Ezriel, Auxilium Dei, ſiue atrium dei Pater Saraiæ, iere.36.f.1.para.5.d

F

FElix, Latinum eſt. Præſes fuit iudææ, act. 24.f

Feſtus, Latinum eſt. Nomen Portii præſidis Palæſthinæ & Iudææ, act.24.g.25.a

Fortunatus, Latinum eſt. Nomen viri, 1.cor. 16.c

G

GAal, Abiectio, ſiue abominatio Filius Obed, iudic.9.g

געל

Gaas, Tempeſtas, vel commotio. Nomen montis, ioſ.24.g.iu.2.b. Torrentis nomen, 2. reg.23.d, in monte Ephráim.

געש

Gaba, Collis, ſiue calix. Nomen ciuitatis, iſaiæ, 10.g

גבע

Gabaa, Idem. Nomen ciuitatis, ioſ.15.g.1.reg.11.b. quam ædificauit Aſa rex Iuda, 3.reg.15.e.4.reg. 23.b. 1.para.2.f.2.para.16.c

גבעה

Gabaa, 1.regum, 14.a. vbi dicitur, Sub malo granato quę erat in agra Gabaa. In Hebræo eſt Migron, & interpretatur. De gutture, aut timor, ſiue horreũ eius.

מגרון

Gabaath, Collis, aut calix, ſiue excelſa hora. Nomen oppidi in tribu Beniamin. iſa.10.g. ioſ. 18.d.2.regum 23.d

גבעת

Gabaa-

גבעתי Gabaathites, Idem.1.para.12.a

גבע Gabae, Collis, aut calix. Nomen ciuitatis, ioſ.21.b

גבעון Gabaon, Collis, vel calix, aut deorſum, vel eleuatio iniquitatis. Metropolis Heueorum, ab Ieroſolymis. L. ſtadijs diſtans, ioſ. 18.d.iere. 18.a. Hæc è tribu Beniamin filijs Aaron eſt adſcripta, ioſ.21.b

גבעונים Gabaonitæ, Idem.p.n.

Gabaonites, Idem.ſ.n.2.reg.21.a

Gabatha, Eminens, vel excelſum. Græcè dicitur λιθόστρωτον, id eſt lapidibus ſtratus, & erat locus editior, vel ſtratum lapideum eminens, Ieroſolymis, iudicio accommodatum, Iohan. 19.c

גבתין Gabathō, Dorſum vel eleuatio eius, aut palpebræ eius, ſiue excelſum donum. Nomen ciuitatis, ioſ.21.b. quæ in 19.c. dicitur Gebbethon.

גבע Gábee, Collis, aut calix, Nomen ciuitatis in tribu Beniamin, ioſ.18.d.1.par.6.e

Gabelus, Terminus, vel limes, aut confinium. D. Nomen viri, tob, 1.c

גבר Gaber, Vir, aut virilis vel fortis: aut Syriacè, gallus gallinaceus. Filius Suri, 3.reg.4.b

גבים Gabim, Ciſternæ, aut locuſtę, ſiue altitudines. Nomen ciuitatis, iſa.10.g

גבריאל Gabriel, Vir deus vel dei, aut fortitudo dei, vel fortis meus deus, Nomen angeli, dan.8.e. luc.1.b

גד Gad, Felix, vel accinctus. Filius Iacob ſeptimus, ex Zelpha ancilla Liæ vxoris eius, gene.30.b.1. para. 5.c. Nomen item prophetæ, 1.reg.22.a

גדל Gaddel, Magnus, ſiue magnitudo, aut fimbria. Nomen viri, 1.eſd.2.c

גדי Gaddi, Hœdus, ſiue fœlix, aut accinctus: vel Syriacè, inciſus. Filius Suſi, princeps tribus Ioſeph, nume. 13.a. Nomen populi. 1.para.12.b.

Gaddis, Aceruus, vel congeries, ſiue fœlix vel accinctus vir. D. Filius Mathathiæ, 1.mach.2.a

גדי Gadditæ De Gad, quod interpretatur hœdus ſiue fœlix vel accinctus, ioſ.1.c

גדר Gader, Murus ſiue maceria, vel ſepes. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ.12.d: quæ ioſ.15.e, dicitur Gedera, & à Stephano antiochia, item & Seleucia

גדרות Gaderoth, Idem.p.n. Nomen vrbis in tribu iuda, 2.para.28.c

גדרותי Gaderothites, Idem.ſ.n.1.para.12.a.

גדגד Gadgad, Fœlicitas fœlicitatis, aut accinctus exercitus. Nomen loci in quo aliquādo caſtrametati ſunt filij Iſrael, num.33.d. Quæ dictio, deut.10.b. Hebraice ſcribitur גדגדת, eadémque eſt interpretatio.

גדי Gadi, Hœdus ſiue fœlix, aut accinctus: vel Syriacè, inciſus. Pater Manahem, 4.reg.15.c. Eſt & nomen loci, 2.reg.23.d

גדר Gador, Murus, ſiue Maceria, aut ſepes. Nomen loci, 1.para.4.f

גחם Gaham, Educens eos, ſiue exitus eorum, aut exitus caloris. Filius Nachor ex Roma concubina, gen. 22.d

גחר Gáher, Exitus caloris vel iræ. Nomen viri, 1.eſdræ 2.c

גלעד Galaad, Aceruus teſtimonij. Filius Machir filij Manaſſe filij Ioſeph, num.26.d. Pater Iara patris Hari, 1. para.5.b. Regio item Galilææ ad orientem vltra Iordanem, gen.32. vbi & dimidia tribus Manaſſe accepit poſſeſsionem cum tribubus Ruben & Gad, num.32. deut.3. ioſ.13. Eſt autem ad tergum Phœnices & Arabię, collibus Libani copulatus, extenditur per deſertum ad Regionem Amorrhęorum vbi Sehon regnauit, plaſ.60.108. mons item in ſorte tribus Gad vltra Iordanem in terra Baſan, 1.parali.6. vt Euſebius memorat: ad dorſum Phœnices & Arabię ſitus, collibus Libani iunctis.

Galaaditæ, Idem.p.num.26.d

Galaadites, Idem.ſ.n.iudic.12.c

Galaaditim, Idem.1.mach.5.b

Galaaditis, Idem.

גלל Galal, Rota, ſiue reuolutio, aut confinium, vel mar mor. Nomen viri, 1.para, 9.c

Galalai, Idem, 2.eſd.12.c

Galatæ, Lactantes, vel lactei. G. γαλάται

Galatia, Lactans, vel lactea. G. Aliâs Gallogræcia Aſiæ minoris prouincia Bithyniæ contermina, à Gallis vocabulum trahēs, qui in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo, facta victoria, diuiſerunt: ſicque deinde Græcis admixti Gallogræci, deinde Galatæ appellati ſunt. Vide Plinium lib.5. cap.32. Ptolemæum in.5. cap.4. & Strabonem in,4. γαλατία

Galgal, Rota, ſiue reuolutio, vel ablatio, aut aceruus acerui, vel reuolutio acerui. Nomen ciuitatis vltra Iordanem, non procul ab Iericho, oſee.9.d.2.eſd. 12.b גלגל

Galgala. Idem, Nomen loci, ioſ.15.c.1.reg.10.b

Galgalis, Idem.ioſ.4.d.5.c

גלילה Galilæa, Volubilis, ſiue volutabilis, aut rota. Syriæ regio ad ſeptentrionem Iudææ ſita, quæ ab ſolis occaſu Ptolemaide ciuitate & carmelo monte diſterminatur. Ab oriente eam Hippene ſiue Ioppe & Gadara ſuis finibus reſecant. A meridiano latere Scythopolis & Samaria ſuis vtraque excipiuntur regionibus: nec vltra fluenta Iordanis patiuntur extendi. Septentrionalia eius à dextro latere Tyrus claudit, ſicut ſcribit Egeſippus lib.3.cap.6. de Ieroſolymorum excidio, & Ioſephus cap.2. lib.3. belli Iudaici. Tradūt verò hiſtorici duplicem eſſe Galilæam, ſuperiorem ſcilicet & inferiorem. Superior iuxta Tyrum, Sydonem & Cæſaream Philippi ſita eſt, qua gentes attingit ad aquilonem. Iſta, Galilæa gentiū. Iſa.9. & math. 4. appellatur. Vel quia illic gentes vſq; ad Salomonis tempora habitarint, vel quòd Hiram regi Tyriorum oblata ſit, 3.reg.9. Hæc in tribu Nephthali ſita eſt. Inferior Galilæa circa Tyberiadem & ſtagnum Genezareth in tribu Zabūlon poſita eſt. De qua matth. 3. & 4. Chriſtus frequenter verſatus eſt in Galilæa, iohan.4. Vnde etiam Galilæus vocatus eſt, matth. 26. aut propter Nazareth & Capharnaum, in quibus habitabat, luc.2. & 4. Quapropter etiam Iulianus imperator Chriſtianos ſolebat Galilæos nuncupare, quod Euſebius lib.10. capite.35. eccleſiaſticæ hiſtoriæ & aliâs ſæpe memorat. Galilæi verò dicti ſunt, quod vicini ſunt gentibus: & Galilæa interpretatur confinium, ſicut ioſ.13. Galilæa Philiſthijm dicitur. Vide Ioſephum libro.3. cap.2. de bello Iudaico Egeſippum lib.3. cap.6.

גלילות Galilæa, ioſ.13.a. Idem.p.n. Heb. Galiloth.

Galilęi, Volubiles, ſiue voluptabiles, aut rotantes, luc.13.a.

גלים Galilæus, Idem.ſ.n.

Gallim, Coaceruantes, ſiue tranſmigrantes, vel reuoluentes, aut diſcooperientes. Nomen, viri, 1.reg. 25.g. Iſa.10.g

אגלים Gallim, iſa.15.d. Guttæ, aut gutta mari, ſiue coaceruantes, vel tranſmigrantes, aut reuoluentes. Heb. Agallim. Ciuitas non procul à limitæ Moabitarum.

γαλλίων Gallion, Lactans, vel lacteus, G. Proconſul Achaiæ acto.18.c

גמליאל Gamaliel, Retributio dei, aut camelus, dei ſiue ablactatus dei filius. Phadaſſur, princeps tribus ſuæ Manaſſe, numeri, 1.a. actu.5.f. Præceptor Pauli, actuum, 22.a

גמריה Gamarias, Conſummatio domini, ſiue conſumptio domini. Filius Helciæ, iere.29.a. Filius item Saphan ſcribæ, Iere.36.c

גמול Gamul, Retributio, ſiue ablactatio.

גמזו Gamzo, Etiam iſte, aut ſcirpus vel iuncus iſte. Nomen vrbis. 2.para.28.c

גרב Gareb, Scabies: aut Syriacè, hydria. Nomen collis Ieremię, 31.g. Nomen item viri, 2.reg.23.d. 1.paralipomenon, 11.g

גרזים Garizim, Secures, vel ſciſſores. Nomen montis Samariæ iuxta Galgal, vltra Iordanem, Sichimorum imminens ciuitati, iudic. 9. a. deut.11.d.2. Macha. 6.a

גרמי Garmi, Oſſeus, vel oſſa, aut peregrinationis aqua: vel Syriacè, cauſa mea. 1.parali. 4.c

גשפא Gaſpha, Appropinquatio oris, ſiue accedens hue

huc. Nomen loci, 2. Esdræ, 11. c

געתם Gatham, Tactus eorum, vel mugitus eorum, aut mugitus perfecti vel simplicis. Filius Eliphaz filij Esau, ex Ada vxore, gene. 36. b

גולן Gaulon, Transmigratio eorum, vel reuolutio eorum: aut ex Syro & Hebræo, intus manens. Nomen ciuitatis refugi in Basan, ios. 20. c. 1. para. 6. f

עזה Gaza, Fortis, aut capra. Nomen vrbis Palæsthinæ, gen. 10. c. 1. reg. 6. d. act. 8. c.

גזכר Gazabar, Thesaurarius. Pater. Mitridatis, 1. esd. 1. d

גזם Gazam, Æruca, vel vellus eorum, aut transitus eorum, siue tondens eos. Nomen viri, 1. esd. 2. c

עזתים Gazęi, Fortes aut caprę, vel hirci. Nomen populi, ios. 13. a

Gazenses, Fortes, aut caprę, vel hirci. D

גזר Gazer, siue Gazera, Præscisio, aut diuisio, vel sententia, Nomen ciuitatis à Salomone ędificatę, 3. re. 9. c. ios. 10. f. 16. a. quæ ex tribu Ephráim data fuit Leuitis, ios. 21. b. 1. para. 6. 7. f. 14. d

Gazaris. Idem. D. 1. macha. 13. g.

Gazophylacium, Vbi gaza, id est thesauri templi seruabantur, ex Persico & Greco, luc. 21. a

G E

גבע Geba, Collis, aut calix, siue vas. Nomen ciuitatis, de tribu Beniamin, posteris Aaron datæ, 2. esdræ, 7. d 11. d

גבל Gebal, Terminus vel limes. Nomen ciuitatis Syriæ, psalm. 82. b. quæ nunc Gibel dicitur teste Volaterrano.

גבי Gebbai, Dorsum, siue eleuatio, aut cisterna, vel locusta: vel Syriacè, exactor. Nomen viri, 2. esdr. 11. b

גבר Gebbar, Vir, aut virilis, siue fortis: vel Syriacè, gallus gallinaceus. Nomen viri, 1. esd. 2. b

גבתון Gebbethon, Dorsum, siue eleuatio eius, aut palpebræ eius, siue excelsum donum. Nomen ciuitatis Leuitis datæ ex tribu Dan, Ios. 13. c: quæ in 21. b. dicitur Gabbathon. Vrbs Philistinorum, 3. reg. 15. f

גדל Geddel, Magnus, siue Magnitudo, aut fimbria. Nomen viri, 1. esd. 2. c

גדיאל Geddiel, Hœdus dei, siue fœlicitatis deus, aut accinctionis. vel expeditionis deus. Filius Sodi, nume. 13. a.

גדליהו Gedelias, Magnitudo domini, aut fimbria domini. Filius Phassur, ier. 38. a

גדעון Gedeon, Conterens vel confringens: aut ex Syro & Hebræo, abscisio iniquitatis, Pater Abidan principis tribus Beniamin, nume. 1. a. Filius Ioas, iudex in Israel, iudic. 6. b. quæ & Ierobaal dictus est iudic. 6. f

גדרה Gedera, Murus, siue maceria, aut sepes. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios. 15. e: quę à Stephano Antiochia, item & Seleucia vocatur.

גדרי Gederithes, Idem. 1. para. 27. d

גדרתים Gederothaim, Idem. p. n. Nomen vrbis in tribu Iud, ios. 15. e

גדלתי Gedlethi, Magnitudo, aut fimbria. Nomen viri, 1. para. 25. b

גדר Gedor, Murus, siue maceria, aut spes. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios. 15. g. 1. paralipomenon, 4. c. 12. a, Filius Phanuel, 1. para. 4. a. Filius Abigabaon, 1. para. 8. c.

Gehenna, Vallis deceptionis vel tristitiæ siue diuitiarum: aut Syriacè, infernus. D. Nomen loci, matth. 18. b

גיא-הנם Gehennom, Vallis decipiens vel contristans eos, siue vallis diuitiarum suarum: aut Syriacè, infernus. Nomen vallis, iosue. 15. b. tribui Beniamin datę, 18. c. Interdum scriptum reperias Ge-ennom.

גיחון Gehon, Pectus siue eductio, aut exitus, siue vallis gratię vel mansionis. Fluuius qui è paradiso terrestri labitur. gene. 2. c. Iosephus, Nilum vocat.

גלבוע Gelbóe, Reuolutio inuestigationis vel scrutationis, aut aceruus tumoris vel inflationis: aut ex Hebræo & Syro, reuoluens deprecationem. Nomen ciuitatis, 1. re. 18. a. 31, a. Nomen montis Palæsthinę, 1. para. 10. a

לועזי Gelonites, Exultans, siue reuoluens, aut transmigrans: aut reuelans vel detegens. 2. reg. 23. d

גמלי Gemalli, Retributio, vel merces, aut ablactatus, vel camelus. Pater Amiel, nume. 13. a

גיא-מלח Gemelli, Vallis salinarum, aut nautarum. Sic interpretatur. Hieronymus, 2. reg. 8. d. Nomen vallis.

Genezar. Hortus principis, vel protectio principis. D. Nomen aquæ, 1. mach. 11. g.

Genezar, matt. 14. d. In Græco Genezareth: & Hebraicè interpretatur hortus aut protectio principis, siue hortus vel protectio ministrantis. D.

Genezareth, Idem. D. Nomen loci, marc. 6. g. Stagnum Galilææ, iuxta quod Christus apostolos vocauit, luc. 5. aliàs mare Galilęæ & Cinnereth appella tum. Habes eligantissimam huius lacus, simul etiam regionis vicinæ descriptionem in Egesippo lib. 3. cap. 26. de excidio Ierosolymorum.

Gennæus, Generosus. G. Nomen viri. 2. mac. 12. a γενναῖος

גנתון Genthon, Hortus vel viridarium aut protectio, eius. Nomen viri, 2. esd. 10. a

גנבת Genubath, Furtiua vel furtum, aut protectio, vel hortus filiæ. Filius Addad Idumæi aduersarij Salomonis. 3. reg. 11. d

גרא Gera, Ruminatio siue peregrinatio, aut certatio, vel conflictus. Filius Beniamin, gene. 46. c. qui, 1. paralip. 8. a. Ahara dicitur. In, 1. parali. 8. a. dicitur filius Bela filij Beniamin. Pater item Aaod, iud. 3. b. Pater itē Semei viri de cognatione domus Saul, 2. reg. 16. b

גרר Gerara, Peregrinatio, vel certatio, aut conflictus. Metropolis terræ Palæsthinæ, in qua natus est Isaac, gene. 10. c. 20. 26. Ab hac Geraritica regio nomenclaturam sumpsit 2. para. 14. d. quæ olim terminus Chananæorum fuit ad australem plagam, & ciuitas metropolis Palæsthinę. Scriptura sacra commmemorat fuisse eam inter Gades & Sur, hoc est inter duas solitudines: quarum vna Ægypto iungitur, ad quam populus transfretum rubri maris áduenit. Altera verò Cades vsq; ad Saracęnorum eremum extenditur.

Geraris, Idem. Gene. 20. a.

Gerasęni, In græco Gersęni: & Hebraicè interpretatur peregrinationi siue conflictui aut ruminationi appropinquantes. D. Nomen ciuitatis quę est vltra Galilęam, matt. 8. d

Gerasęni, mar. 5. luc. 8. d. In Græco Gadareni: & Hebraice interpretatur septi vel murati. D.

גרגשי Gergesæi, Peregrinationi vel conflictui aut ruminationi appropinquantes. Populi, gene. 15. d

Gersæus. Idem. s. n. Filius Chanáan, gene. 10. c

Gerreni, Incolæ, siue peregrini, aut certantes, vel confligentes. D. Populi, 2. mach. 13. e

גרשם Gersam, Aduena ibi, siue peregrinus nominatus. Filius Moysis, exod. 2. d. Heb. Gersom.

גרשם Gersom, Idem filius Moysis, 1. paralipo. 6. e. f. 15. a. 23. b: qui exod. 2. d. Hebbraice dicitur Gersom: licet ibi & alijs aliquot locis corrupte impressum sit Gersam. Est & alius Gersom de filijs Phinees, 1. esdr. 8. a.

גרשן Gerson, Exiliū eius, vel peregrini mutatio. Filius Leui filij Iacob, genes. 46. b. 1. paralipo. 6. a. vbi & per נ, & per ם scriptum reperitur.

גרשני Gerson, Exul, vel peregrini mutatio. Nomen viri, 1. para. 26. c

Gersonitæ, Idem. num. 26. f

Gersonites, Idem.

גזז Gerze, Securis, siue scissor. Nomen pagi, 1. regum 27. c

גישן Gesan, Appropinquans, aut vallis mutationis siue eboris vel somni. Filius Iehabdai, 1. para. 2. f

גשן Gésen, Appropinquatio, vel approximatio. Regio Ægypti, vbi Iacob patriarcha cum suis habitauit liberis, quā nonnulli (vt Hierony. in hebraicis quæstionibus author est) Thebaidem vocant, genesis, 46. c.

גשור Gessur, Vallis aspectus, aut vallis bouis, siue vallis murus, aut pons. Nomen regionis Syriæ, 2. reg. 3. a. 1. para. 2. c. 3. a

גשורי Gessuri, Idem. Regio Syrię, quæ & Gessur, deu. 3. b. ios. 13. a. 1. reg. 27. c

Geth,

גת Geth, Torcular. Nomen ciuitatis Palæſthinæ à Roboam conſtructę, 2. poralipomenon, 11. b. Vnde Ionas propheta, 1.re.6.d.17.g.4.regum, 14. f. Quę aliâs & Anthedon, item & Agrippia, authore Volaterrano lib.11.dicitur

גתימה Getháim. Idem. p.n. Nomen ciuitatis, 2. regũ. 4.a

גתחפר Geth-hépher, Torcular fodiẽs vel explorans, ſiue torcular confundens aut exprobrãs. Nomen loci, ioſ. 19. a

גתי Gethæus, Torcular, 2.reg.6.b

גתים Gethæi, Torcularia. Nomen populi, Ioſue, 13.a.2. regum.15.d

גתר Gether, Vallis explorationis vel contemplationis, ſiue torcular explorationis, aut vallis turturis, Filius Aram, gene.10.d. Ab hoc Acarnanij ſiue Carij (vt refert Hierony. in quæſt. Heb.) originem traxere.

Gether, 1.reg.30.g. ſcribe Iether, & vide

גת-רמון Geth-remmon, Torcular mali punici, aut torcular excelſum. Nomen ciuitatis. Duæ aũt fuerunt: altera data tribui Dan inpoſſeſsionem, Ioſ.19. c. altera tribui Manaſſe. Ambæ autem Lęuitis poſtea aſsignatæ ioſ.21.b.c

Gethſemani, Vallis pinguiſsima, ſiue vallis olei. Scribi debet Geſemani. D. Nomen vallis quæ eſt ad radices montis Oliueti, matth.26.d. marc.14.d.

גזר Gézer, Præſciſsio, ſiue diuiſio, aut ſententia. Nomen ciuitatis, 2.reg.5.d

Geſeron, Pręſciſsio doloris ſiue fortitudinis, aut diuiſio vel ſententia doloris ſiue fortitudinis. D. Nomen ciuitatis, 1.mach.4.b

גזרני Gezonites, Tondens, ſiue tranſiens, 1.para.11.g.

גזז Gezez, Tondens, aut vellus ſiue tranſitum. Filius Caleb, 1.para.2.f

G I

גיח Giath, Eductio, extractio, deriuatio, eruptio, aut gemitus, ſiue ſuſpirium. Nomen loci. 2.re. 2.f, in tribu Beniamin: pro quo interpres vertit vallis.

גבלים Giblij, Termini vel confinia, aut terminus maris. Populi ciuitatem Gebal in Syria habitantes: de qua pſal.82 ezech.27.b.3.reg.5.d

גדרות Gideroht, Muri, ſiue macerię aut ſepes. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ioſ. 15.c

גיחזי Giezi, Vallis viſionis, aut vallis pectoris. Famulus Eliſei. 4.reg.4.b

גחון Gihon, Pectus, aut eductio, vel exitus, ſiue vallis gratiæ vel manſionis. Fons in occidentali Dauidicæ ciuitatis parte, 3.reg.1.e.2.para.32.f.

גלו Gilo, Exultatio, ſiue reuolutio, vel tranſmigratio aut reuelatio vel detectio. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſ.15.f.2.reg.15.b

הגלבי Gilonites, Exultans ſiue reuoluens, vel tranſmigrans, aut reuelans, vel detegens. 2.reg.15.b

גינת Ginet, hortus vel protectio. Pater Thebni, 3. reg. 16.e

G O

געתם Goátha, Tactus eius aut mugitus eius. Nomen loci non procul à Ieroſolyma diſtantis, iere.31.g. Hunc Lyranus Golgoltha eſſe putat.

גות Gob, Ciſterna, vel locuſta, veſt altitudo, Nomen loci, 2.reg.21.d

גדליהו Godolias, Magnitudo domini, aut fimbria domini. Filius Ahicam filij Saphan, 4. re. 25.f. Filius item Amariæ, ſopho. 1.a

גוג Gog, Tectum vel ſolarium, ſiue tegulatum. Nomẽ gentis, ezech.38.a. apoca.20.c. Filius Iohel, 1.para.5.a

גולן Golan, Tranſmigratio, ſiue reuolutio: aut ex Syro & Hebręo, intus manes. Nomẽ ciuitatis in Baſan, deut.4.g: quæ ioſ.20.c. dicitur Gaulon, licet Hebraicè Golan legatur ſicut & hic.

Golgoltha, Caluaria, ſcilicet vbi ſunt capita mortuorum. Syrum ſiue Chaldaicum vocabulum. Locus in quo crucifixus fuit Chriſtus dominus noſter, iohan.16.d

גלית Goliath, Tranſmigratio, aut accumulatio, ſiue reuolutio, vel detectio. Nomen gigantis, quem expugnauit Dauid, 1.reg.17.a

גמר Gomer, Conſummans, vel conſumens, aut deficiens. Filius Iaphet, gen. 10. a. à quo Gomeritæ, qui nunc Galathæ dicuntur. Hoc nomen habuit & filia Debelaim vxor Oſee, oſee.1.a.

עמר Gomor, Genus menſuræ. i. decima pars ephi, exo. 16.g

עמרה Gomorrha, Populus rebellis, aut populus timens, ſiue manipul⁹, vel ſeruitus: aut Syriacè, lana. Ciuitas Pentapoleos, ad orientalem plagam terræ Iudæ ſita, gene.19.c

Gomorrhæi, Idem.

Gorgias. Terribilis, vel velox. G. Nomen viri. 1. mach.3.e γοργίας

Gortina, Pharetra. G. Nomen loci, 1.Mach.15.d γερτύνα

גשן Goſen, Appropinquatio, vel approximatio. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſ.10.g.15. f. A qua teſte ioſue, circuniacens plaga, terra Goſen nuncupatur.

גשן Goſſem, Pluuia, aut appropinquatio eorum: vel Syriacè corporalis. Nomen viri, 2.eſd.2.d

עתניאל Gothoniel, Hora ſiue tempus meum deus. Nomẽ viri, 1.para.27.b

גזן Gozan, Tonſio, aut vellus, ſiue trãſitus, vel corpus nutriẽs: aut ex Syro & Hebręo, intus nutriẽs. Nomẽ fluuij in Meſopotamia, 4.re.19.c, 1.para.5.d.iſa.37.c.

G R

יונים Græci Hebraicè dicitur Ieuanim, id eſt deceptores, vel contriſtantes, ſiue cœnoſi, aut columbini. Græcè verò robuſti vel fortes interpretatur. ἕλληνες

יון Græcia, iſaiæ.66.f. ezech.27.d. In Hebręo eſt Iauã, qui fuit filius Iaphet, à quo denominata eſt Græcia vel Ionia, & interpretatur decipiens, vel contriſtans, ſiue cœnoſa, aut columbina. Græcè verò robuſta vel fortis. act. 20.a

Græcus, Idem. m.g. Grægis Turris, vide Eder. ἑλλάς

G V

גואל Guel, Redemptio dei, ſiue exaltatio dei. Filius Machi, princeps tribus Gad, nume.13.b

גוני Guni, Hortus, ſiue protegens. Filius Nephthali, geneſ.46.c.1.para.7.c

Gunitæ, Idem. nume.26.f

גור Gur, Catulus ſiue habitatio, aut collectio, vel timor. Nomen ciuitatis iuxta Ieblaam, 4.regum, 9.f

גור-בעל Gur-báal, Catulus idóli vel dominantis, aut ſubijcientis vel poſsidentis: aut peregrinatio ſiue timor aut habitatio idóli vel dominantis aũt ſubijcientis vel poſsidentis, Nomen loci, 2.par.26.a: in quo Arabes habitauerunt.

H

יחבח HAba Abſconſio vel dilectio: aut Syriacè, peccatum vel obligatio. Filius Gomer filij Heber, 1.parali.7.g

חבקוק Habacuc, Luctator, vel amplexans. Nomen prohetæ, habac.1.a.

חבר Háber, Socius aut particeps, ſiue incantator, aut liuor filius Baria, filij Aſer, filij Iacob, 1.para.7.f. iudic. 4.b. vir Cinæus.

Haberitę, Idem. p.n.

חביה Habia, Abſconſio domini, aut delectio domini: vel ex Syro & Hebræo, debitum vel obligatio domini. Nomen virì, 1.eſd.2.c

חבור Habor, Socię, aut particeps, ſiue incãtatio aut liuor. Nomen vrbis Aſſyriorum, 4.re.17. a.18.c.1. para.5.d

חבצניה Habſanias, Debitum clypei domini, ſiue dilectio, vel abſconſio clypei domini. Pater Ieremiæ filij Iezoniæ, ierem.35.a

חקל-דמא Hacel-dema, Ager ſanguinis. Syrum eſt. Nomen agri pecunijs illis quibus Chriſtum vẽdiderat Iudas proditor empti in ſepulturã peregrinorũ. Qui hodie mõſtratur in Ælia ad auſtralẽ plagã montis Sion, teſte Hieronymo in locis Hebraicis, matt.27.a. act.1.c

חכמוני Hachamoni, Sapiens vel ſapientiſsimus, aut hamus numeratiõis vel muneris, ſiue expectatio muneris. Pater Lesbaã, 1.par.11.b. Pater Iahiel, 1.para. 27. d

חבליה Hachelai, Expectans dominum, ſiue hamus domini. Pater Atherſa, 2.eſd.10.a

רבילה Achila, Spes in ipſa, aut hamus in ipſa, ſiue palatũ

vel

vel dulcedo in ipſa. Collis eſt in ſorte in tribus Iudę, ad deſertū Ziph, in quo latuit Dauid, 1.re.23.& 26.ar cē habēs natura munitiſsimā, olim ab Herode extru ctā Meſida nomine, id eſt munitionē, 1.reg.23.c.26.a

חוקס Hacoc, Sculptor, aut ſcriba, ſiue legiſlator. Nomen ciuitatis, 1.para.6.g.in tribu Aſer.

חקופא Hacupha, Præceptum oris, aut ſculptura oris. No men viri, 1.eſd.2.c

חסוך Hacus, Spina ſiuæ æſtas, aut tædium ſiue vigilia, vel finis. Nomen, viri, 2.eſd.3.e

הדד Hadad, Acutus vel gaudēs aut Syriacè, nouus vel vnitas. Filius Iſmahelis, gen.25.b.1. para 1.b

חדלי Hadali, Ceſſatio, vel vetatio, aut defectus. Pater Amaſa, 2.para.28.b

חדשה Hadaſſa, Nouitas, aut mēſis: vel ex Syro & Hebrę, vnus aries. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſue.15.e

חדיד Hadid, Acutus, ſiue gaudens aut Syriacè, nouitas: vel Syro & Hebræa, vna manus. Ciuitas, 2.eſdr.11.d

עדריאל Hadriel, Grex dei, aut ablatio dei ſiue priuatio dei, Gener Saulis, maritus Merob, 1.reg.18.e

הדוד Hadrach, Acumē ſiue gaudium teneritudinis, vel cubiculum tuum: aut ex Syro & Hebræo, vnitas vel nouitas teneritudinis. Ciuitatis nomen, zacha.9.a. Quidam Syriam fuiſſe putant. Hieronymus in locis Heb. terram Damaſci credidit.

חדשי Hadſi, Nouitas, aut mēſis: aut ex Syro & Hebrę, vnius mun°, aut nouū munus. Nomē loci, 2. re.24.a

חגה Hagab, ſiue Hagaba, Locuſta. Nomē viri, 1.eſd.2.c

חגית Haggia, Feſtiuitas domini, vel ſolēnitas domini, aut gyrus domini. Filius Merari, 1.par.6.c

עי Hai, Aceruus, vel coaceruatio. Ciuitas Amorrhę orum trās Iordanem ſupra Iericho ſita, iuxta Bethauen ad orientalem plagam oppidi Bethel non longè ab eo diſtans. Altera quæ à filijs Iſrael duce Ioſua expugnata eſt poſt Iordanis tranſitum. ioſ.7.a.& 12. Cuius regē ſuſpenderunt filij Iſrael, 8.f. Hæciſa.10.f. Aiath appellatur. Hieronymus in locis Hebraicis Agai quoque appellat. Huius mentio habetur etiam gene. 12.b. iere.46. Ioſue, 12.1.eſd.2.b

עית Hai. Idem. Nomen etiam vrbis, Nehem.11.d

חלח Hala Dolor ſiue infirmitas maxillæ, ſiue principium humilitatis vel teneritudinis. Nomen loci, 4. reg.17.a.18.c

חלאת Halaa, Infirmitas, ſiue rubigo. Altera. vxor Ashur, 1.paralip.4.a

חבסיץ Halcat, Portio ſiue diuiſio, aut lenitas, vel lubricatio, Ciuitas in tribu Aſer, data Leuitis, ioſ.19.b.

חלחול Halhul, Dolor ſiue principiū doloris vel immūditię: aut expectatio doloris vel prophanatiōis, ſiue obſtetricatio doloris. Nomen ciuitatis in tribu Iuda,

הללו-יה Hallelu-ia, Laudate dominū, pſal.104.a (ioſ.15.g

חמתי Hamathęus. Indignatio, ſiue calor aut murus, ſiue vter vel lagena. Filius Chanáan, gene.10.c.1.para.1:b à quo Hamath vrbs, quam Macedones Epiphaniam nuncupauerunt: alij Antiochiam

חמרן Hādan, Cupiditas, aut calor iudicij. Fili° Diſan filij Seir Horræi, gen.36.c: qui, 1.par.1.c. dicitur Hamran.

חמת Hammath, Ira, vel indignatio, ſiue calefactio, aut vter. Nomē ciuitatis in tribu Nephthali, ioſ.19.c. Quę Euſebio Epiphania, alijs vero Antiochia dicitur.

חמת-דאר Hammoth-dor, Indignatio vel calor generationis aut pilæ vel ſphæræ ſiue habitationis. Ciuitas, ioſ.21. c.quæ de tribu Nephthali non ſolū Leuitis, imo etiā profugis homicidis pro tutiſsmo aſylo eſt aſsignata.

חמון Hamon, Calor, aut ſol, ſiue ira eius. Nomen ciuitatis. ioſ.19.b.1.para.6.g.in tribu Nephthali.

חמרן Hāran, Aſinus, vel lutū aut vinoſus. Fili° Diſan filij Seir Horræi, 1.par.1.c. qui gen.36.c. dicitur Hamdan.

חמואל Hamuel, Calor, ſiue ira dei: aut ex Syro & Hebræo, viderunt deum. Filius Maſma, 1.para.4.d

חמול Hamul, Pius, ſiue miſericors. Filius Phares filij Iudæ, gene.46.b, 1.para.2.a.

Hamulitæ, Idem. p.n. num.26, c

חנמאל Hanameel, Gratia ex de, ſiue miſericordia vel donū à deo. Filius Sellū patruelis Iere. prophetæ, ie.32.

חנן Hanā, Gratioſus, vel pius ſiue miſericors aut donans. Filius Maacha, 1.par.11.g. Filius Sizac, 1.par.8.c. Filius Aſel filij Elaſa, 1.par.8.d.9.g.2.eſd.7.c.8.b. Filius Iegedeliæ, iere.35.a.1.para.4.c

חנאל Hananeel, Gratia dei ſiue miſericordia dei, aut donum dei. Nomen turris Ieroſolymæ, 2.eſ.3.a.ier.31.g

חנני Hanani, Gratioſus, aut donās, vel pius ſiue miſericors. Pater Iehu prophetæ, 3.re.16.a.2.pa.16.c.ne.12.c

חנניה Hanania ſiue Hananias, Gratia domini, ſiue miſericordia domini, aut donum domini. Pater Selemiæ patris Ieriæ, iere. 37.c. Pater item Sedeciæ principis, ieremi.36.c. Filius Zorobabel filij Phadaia, 1.par.3.d. 8.c. Nomen prophetæ, iere.28.a. Etiam hoc nomine vocabatur ille qui cum Daniele propheta à Nabuchodonoſor in captiuitate enutritus fuit, cui præpoſitus eunuchorū, Sidrach nomen impoſuit, dani.1.b

חנתון Hanathon, Gratiæ vel miſericordiæ donum. Ciuitas in terra Zabſulon, ioſ.19.b

חנס Hanes, Gratiæ vexillum, ſiue gratiæ tentatio vel fuga: aut ex Heb.& Syro, gratiæ miraculum, Ciuitas Ægypti, iſa.30.a

חניאל Haniel, Gratia ſiue miſericordia dei, aut requies vel donum dei. Filius Olla, 1.para.7.g. Filius Ephod, princeps tribus Manaſſe, num.34.d

עני Hanni, afflictus vel pauper, ſiue reſpondens. Nomen viri, 2.eſd.12.a

חנון Hanon, Gratioſus, ſiue miſericors: vel donans, ſiue requieſcens. Filius Naas regis filiorum Ammon, 2.reg 10.a.1.para.19.a

Hanun, Idem, Nomen viri, 2.eſd.3.c

חפם Hapham, Thalamus eorum, ſiue coopertura eorum, aut litus eorum. Filius Hir, 1.para.7.c

חפציבה Haphſiba, Volūtas mea in ea. Mater Manaſſe, 4. regum.21.a

חפים Happhim, Thalami, ſiue cooperti, aut litus maris. Filius Machir, 1.para.7.c

חפרים Hapharaim, Fodiens, aut explorantes, ſiue cōfundentes, aut explorans, ſiue confundens mare. Ciuitas in tribu Zabſulon, ioſ.19.b

חרד Harad, ſiue Harada, Stupor aut tremor. Nomen fontis, ſiue loci in quo caſtrametati ſunt filij Iſrael profecti de Sepher, iudic.7.a.num.33.c

Haraia. Calor aut ira domini. Pater Eziel, 2.eſ.3.b

הרחיח Haram, Deſtructus, ſiue anathematizatus: vel rete ſiue retiaculum aut dedicatus ſiue conſecratus, ſcilicet deo. nehem.10.a.12.a

דרם Harama, Idem. 1.reg.30.g. Vide Harma

חרן Haram, Ira, ſiue iraſcēs aut Syriacè, libertas Charræ, ciuitas Meſopotamiæ, à Charra Syriæ fluuio, in qua habitauit Thare, gene.11,d.12.b.27.g.28.b.29.b. De qua & 4.reg.19.c.Iſai.37.c.ezech.27.e. Dicitur & Charan à Græcis, act.7.a. Eſt & nomen viri, 1.paral. 2.f. vbi dicitur. Peperit Haran.

חרכונה Harbona, deſtructio, ſiue gladius eius nunc, aut ſiccitas eius nunc ſiue ira ędificantis vel intelligentis. Nomen eunuchi, eſthe.1.b

חריט Hareph, Hyems ſiue opprobriū, vel adoleſcentia: aut Syriacè, acutus. Nomen viri, 2.eſd.7.c.nehe.10.a

חרס Hāres, Sol, aut teſta. Nomē mōtis, iud.1.g.2.eſ.8.b

חרת Hareth, Sculptura, aut libertas Nomen villæ ad occidentem, 1.reg.22.a

חרהור Harhur, Calefactus ſiue arefactus: aut ira ſiue calor albedinis vel foraminis aut libertatis. Nomen viri, 1.eſd, 2.c

חרם Harim, Deſtruct°, ſiue anathematizat°, aut rete, vel retiaculum: ſiue dedicatum vel conſecratum, ſcilicet deo. Nomen ſacerdotis, 1.para.24.b.1.eſd.2.b.10.c

חריף Hariph, Hyems ſiue opprobriū: vel adoleſcētia: aut Syriacè, acutus. Filius Hur, 1.para.2.g

חרנפר Harnápher, Ira tauri, ſiue ira creſcens: aut ex Syro & Hebræo, libertas tauri, ſiue iraſcens. Filius Supha filij Helem, 1.para.7.g

הרמה Harma ſiue Harama, Deſtructio ſiue annáthema, aut rete vel retiaculum, ſiue dedicatum vel conſecratum, ſcilicet deo. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ.15.e.1.re. 30.g. Etiam in tribu Simeon ciuitas eſt, ioſ.19.a. Iud. 1.a. dicitur Sephat.

Ha-

סודי Harodi, Tremefactus, ſiue ſtupefactus, vel caloris aut iræ abuntia. Nomen ciuitatis, 2. regum, 23. b

חרומת Haromaph, Deſtructio ſiue anáthema oris: aut ex Hebręo & Syro, ira cooperiméti. Filiꝰ Iedaia, 2. eſ. 3. c

חרשת Haróſeth, Artificium, vel aratura ſiue teſta aut ſilentium, vel ſurditas: aut Syriacè, ſylua. Ciuitas quæ iuxta Ioſephum lib. 5. antiquit. Iud. ſuper paludē Samachonitidem ſita eſt, iud. 4. a

אשרת Harſa, Artificium, vel aratura, ſiue teſta, aut ſilentium, vel ſurditas: aut Syriacæ, ſylua. Nomen viri, 1. eſdræ, 2. c

חרופי Haraphites, Opprobrium, aut hyems, vel iuuentus: aut Syriacè, acutus, 1. para. 12. a

חרוז Harus, Inciſus, ſiue aureus, aut ſolicitus, ſiue triturarus. Pater Meſſalemeth matris Amō regis Iuda, 4. regum, 21. d

חשמון Haſſemon, Legatio, ſiue acceleratus numerus, vel feſtinata portio, aut ſilentium numeri vel portionis. Ciuitas tribus Iudæ, ioſ. 15. d.

חשוב Haſſub, Æſtimatus aut numeratus: ſiue cogitatio vel artificium. Filius Ezricam, 1. para. 9. c

חשבה Haſaba, Numeratio, ſiue æſtimatio, vel cogitatio: aut artificium, vel feſtinatio, aut ſilentium in ea. Filius Zorobabel filij Phadaiæ, 1. para. 3. d

חשביה Haſabia, ſiue Haſabias, Numeratio vel æſtimatio, aut cogitatio domini, ſiue artificiū domini: aut feſtinatio vel ſilentium in domino. Filius Amaſię, 1. par. 6. d. Princeps. Leuitarum, 2. para. 35. b. 1. para. 25. a

חסריה Haſadias, Miſericordia domini. Filius Zorobabel filij Phadaiæ, 1. para. 3. d

חצר-מות Haſar-moth, Atrium mortis, vel fœnum mortis. Filius Iectan, gen. 10. d.

חצר-שועל Haſar-ſuhal, Atrium vel fœnum vulpis, aut fœnū ſemitæ. Nomen ciuitatis, 1. para. 4. c

חצר-כוסים Haſar-ſuſim, Atrium equorum, aut fœnū equorum. Nomen ciuitatis, 1. para. 4. e: quę & Haſer-ſuſa.

חצצון-תמר Haſaſon-thamar, Glarea, vel lapillꝰ cōmutationis: aut diuiſio ſiue ſagitta palmę, id eſt dactyli. Nomē oppidi, quod & En-gaddi dicitur, gen. 14. b. 2. para. 20. a

חשבנה Hasbadana, Feſtinans aut cogitans iudicium ſuum ſiue ſilens aut cōputans iudicium ſuum. Nomen viri, 2. eſd. 8. a

חשביה Haſebia, Numeratio vel æſtimatio domini, aut cogitatio domini, ſiue artificiū domini, aut feſtinatio, vel ſilentium in domino. Filius Merari, 1. para. 9. c

חשבנה Haſebna, Numeratio ſiue feſtinatio intelligentis, ſiue ædificantis, Nomen viri, 2. eſd. 10. a

חשבניה Haſebnia, Numeratio domini, ſiue ſilentium vel feſtinatio filij domini. Nomen viri, nehem. 9. a

חשבניה Haſebonias, Idem. Nomen viri, 2. eſdr. 3. c

חשם Haſem, Silentium eorum, ſiue feſtinatio eorum. Nomen viri, 2. eſd. 7. c

חצר-גבא Haſer-gadda, Atriū hœdi eius vel fœlicitatis eius: aut ex Hebræo & Syro, atriū inciſionis vel ſciſſuræ. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ioſ. 15. d

חצר-סוסה Haſer-ſuſa, Atrium equi, aut fœnum equi. Ciuitas in tribu Simonis, ioſ. 19. a: qua & Haſar-ſuſim.

חצרים Haſerim, Atria, ſiue veſtibula, aut ſagitta excelſa. Ciuitas in dorſo montis Seir inter Ægyptū & Chananæam in qua Hauim, id eſt Heuæi gigantes habitarunt ab Caphthorim expulſi. deut. 2. c. ioſu. 13. aliâs Haſeroth, vt quibuſdam videtur, appellata.

חצור Haſor, Atrium, aut fœnum. Ciuitas regni Iabin Chananæorum regis, quæ & Heſron dicitur, quam ſolam Ioſuę incēdit, ioſ. 11. a. 1. re. 12. b. 4. re. 15. f: quæ principatū tenuerat inter omnia regna Amorrhæorum. ioſ. 11. 12. Fuit vna in tribu Iuda, ioſu. 15. d. Alia in tribu Nephthali, ioſ. 19. c. Vbi reguauit Iabin, iud. 4. 3. reg. 9. 4. reg. 15.

חצרות Haſeroth, Atria, ſiue veſtibula. Nomen eremi, per quam tranſierunt Iſraelitę aſcendētes in terram Chanáan ex Ægypto, deut. 1. a. nume. 13. a. 33. c

חצר-שועל Haſer-ſual, Atriū vulpis, vel fœnū vulpis, aut ſemitę vel pugilli. ciuitas in tribu Iudę & Simōis, ioſ. 19. a

חשים Haſim, Tacentes, ſiue feſtinantes, aut ſilentiū vel feſtinatio maris. Nomen viri, 1. parali. 7. c

חשם Haſom, Silentium, vel faſtinatio eorum. Nomen viri, 1. eſd. 10. d.

חסרה Haſra, Defectus ſiue deficiens. Pater Thecue patris Sellum mariti Oldæ prophetidis, 2. para. 34. c: qui 4. reg. 22. c. dicitur Araas.

חשם Haſum, ſilentium, aut feſtinatio eorum. Nomen viri, 1. eſd. 2. b. 2. eſd. 8. a

חשוב Haſub, Æſtimatus, aut numeratus, ſiue cogitatio vel artificium. Nomen viri, 2. eſd. 11. c

חשופא Haſupha, Diſcooperta, aut exhauſta, vel nudata. Nomen viri, 1. eſd. 2. c

חתת Hathath, Contritio aut timor. Filius Othoniel, 1. paralipomenon, 4. c

חטיל חטיפא Hatil, Peccati vlulatio. Nomen viri, 1. eſd. 2. c

Hatipha, Rapina ſiue peccati coma, aut reliquiæ. Nomen viri, 1. eſd. 2. c

חטיטא חטוש Harita, Peccati declinatio. Nomen viri, 1. eſdr. 2. c

Hattus, Peccatum derelinquens. Filius Semeiæ filij Secheniæ, 1. paralipomenon, 3. d. 1. eſ. 8. a. nehem. 10. a. 12. a

חות-יאיר Hauoth-iair, Oppida illuminationis, vel annuntiationis luminis. Ciuitates quas expugnauit Iair filius Segub, num. 32. g. Siue nomen regionis, quæ & Baſſan dicitur, deut. 3. c

חזאל Hazael, Videns deum. Nomen viri, 3. reg. 19. c. 2. para. 22. b. Succeſſor Ben-adad in regnum Syriæ, 4. reg. 8. d. amos. 1. a

חזיח Hazia, Videns dominum. Nomen viri, 2. eſdræ, 11. a

חזיר Hazir, Porcus: aut Syriacè, conuerſus vel reuerſus. Nomen viri, 2. eſd. 10. a

H E

עיבל Hebal, Aceruus vetuſtatis, ſiue aceruus defluens. Filius Iectan. gene. 10. d. Eſt & nomen montis, deut. 11. d

חבר Héber, gen. 46. b. 1. para. 4. c. 7. f. 8. b. vbi dicitur, Et Hezeci, & Heber: interpretatur ſocius, aut particeps, vel adhærens, ſiue incantator, aut liuor. Item nume. 26. e, filius Brie.

עבר Heber, Tranſiens, vel tranſitus: aut ira, ſeu prægnans: vel Syriacè, frumentum. Filius Sale, gene. 10. d. luc. 3. g: à quo Hebræi. 1. para. 5. b. Filius item Elpháal filij Mehuſim, 1. para. 8. b

עבריה Hebræa, Tranſiens, ſiue irata, aut prægnans.

עברים Hebręi, tranſiuntes, ſiue irati aut prægnantes: vel Syriacè, frumenta. 1. reg. 4. b

עברי Hebręus, Idem. ſ. n. gene. 41. b

חברון Hebri, Idem. Nomen viri, 1. para. 24. d

Hebron, Societas ſiue participatio, vel adhæſio, aut incātatio, vel liuor. Ciuitas in terra Chanáan in montanis Iudęæ, ciuitas Amorrhæorum, quondam Philiſthinorum metropolis. Hæc dicta eſt & conuallis Mambre, gene. 13. d. nume. 13. b. 1. paralipomenon, 3. a: & Arbee, geneſ. 23. a: & Cariath-arbe, ioſue, 15. c. Filius item Caath filij Leui, exod. 6. c. 1. paralipome. 2. f. 6. a. c

עברנה Hebrôna, Tranſiens, aut iraſcens. Nomen loci, in quo caſtrametati ſunt filij Iſrael, nume. 33. d

חברני Hebroni, Societas, ſiue participatio, vel adhæſio, aut incantatio, vel liuor. num. 26. g

חבליח Hebronitæ, Idem. p. n. 1. para. 26. c

Hechelias, Expectās dominum, ſiue hamus domini. pater Nehemi, 2. eſd. 1. a

חדי Heddai, Laudatio, ſiue confeſsio, aut clamor. Nomen viri, 2. regum, 23. d. qui Huri, 1. paralipomenon, 11. f. dicitur.

עדר Héder, Grex, ſiue defectio, aut priuatio, Filius Berię, 1. paralip. 8. b

הגלח Hegla, Feſtiuitas aut giratio eius. Filia Salphaad filij Hepher filij Galaad, num. 26. d

חילם vel חלאם Helam, Exercitus matris vel gentis ſiue ancillæ: aut dolor ſiue expectatio matris vel ancillæ aut gentis, vel ſomnium. Ciuitas, 2. reg. 10. d, haud procul à Iordane.

חלבה Helba, Lac ſiue adeps, aut manſit in ea: ſiue principium vel dolor in ea. Nomen ciuitatis, quæ ſorte tribu

tribui Aſer euẽnit, iudicum, 1. f

חלקת Helcath, Portio ſiue pars, aut lenitas. Ciuitas quę de tribu Aſer data fuit Leuitis, ioſ. 21. c

חלקי Helci, portio ſiue pars aut lenis. Nomen viri, 2. eſdr, 12. a

חלקיהו Helcia, ſiue Helcias, Portio ſiue pars domini, aut lenitas domini. Pater Eliacim, 4. reg. 18. d. iſaie, 22. f. Eſt & nomen ſacerdotis, 4. regum, 22. a. Pater item Ieremiæ prophetæ, iere. 1. c. 1. para. 6. a. 2. eſd. 12. a

חלק Hélec, Portio, ſiue pars, aut lenitas. Filius Galaad filij Machir filij Manaſſe filij Ioſeph, nu. 26. d, ioſ. 17. a

Helecitæ, Idem. p. n. num. 26. d

חלד Héled, Mundus, id eſt orbis, vel muſtela: aut Syriacè, rubigo. Filius Baana, 2. reg. 23. d

חלם Helem, Somnians, aut ſanans, ſiue expectatio eorum, aut dolor eorũ. Nomen viri, zach. 6. d. 1. par. 7. g

חלץ Héleph, Mutatio, ſiue tranſitus, aut perforatio. Nomen ciuitatis, ioſ. 19. c. Terminus Nephthali.

חלץ Heles, Armatus, ſiue liberatus, aut nudatus. Nomen viri, 2. reg. 23. d

Helles, Idem. Filius Azariæ filij Iehu filii Obed, 1. para. 2. e. 11. f. 27. b

עלי Heli, Eleuatio, ſiue oblatio, aut eleuans, vel offerens, ſeu pila. Nomẽ ſacerdotis illius qui Samuelem vnxit in prophetam, 1. reg. 1. a. Pater item Ioſeph mariti Marię virginis, luc. 3. e: qui mat. 1. c, dicitur Iacob.

ἡλιόδωρος Heliodorus, Solis donum. G. Nomen viri, 2. machab. 3. b

ἡλιόπολις Heliopolis, Hebraicè dicitur On: & interpretatur dolor, ſiue triſtitia, aut fortitudo. Græce verò Heliopolis, Solis ciuitas interpretatur. Vrbs Ægypti, quæ Thebæ aliàs dicitur, ezech. 30. e

אן

עלמון דבלתימה Helmõ-deblathaim, Duo nomina ſunt: Helmõ quod interpretatur occultatio, ſiue adoleſcentia, aut ſeculũ, vel contemptus. Deblathaim, palathæ, id eſt maſſæ de ficubus cõpactæ. Nomẽ loci, in quo caſtrametati ſunt filii Iſrael profecti de Dibon-gad, nu. 33. f

חלון Helon, Feneſtra, vel prophanatio, ſiue dolor, vel infirmitas. Nomen ciuitatis in terra Moab, num. 2. a. iere. 48. d. Pater Eliab principis tribus Zabũlon, nu. 1. a. 10. b. Eſt & nomen vrbis, 1. paral. 6. e: quæ ioſ. 21. d, dicitur Holon.

הימם Hemam, Turbatio eorum, aut tumultus eorum Filius Lotan filij Horræi, gene. 36. c: qui 1. paralip. 1. c dicitur Homam.

המן Hemã, Multus, aut tumultuãs: vel Syriacè, fidelis. Filius Maol, 3. reg. 4. d. Filius Ioel, 1. par. 6. c. 15. b. 16. d

Hemath, vide Emath.

עמנה Hemona, Popularis, ſiue populus noſter. Nomen ciuitatis in tribu Beniamin, ioſ. 18. d

חמור Hemor, Aſinus, ſiue lutum, aut vinoſus: vel Syriacè, grauis aut ponderoſus. Pater Sichem, gene. 33. d. 34. a. acto. 7. c

חן Hen, Gratia, ſiue miſericordia, aut manſio, vel requies. Nomen viri, zach. 6. d

הנדד Henadad, Gratia vel miſericordia dilecti. Nomen viri, 2. eſd. 3. c

חנוך Henoch, Dedicatus, vel diſciplinatus aut morigeratus. Filius Cain, gen. 4. c. Filius præterea Iared, gen. 5. c. luc. 3. g. Filius etiam Madian filij Abrahæ. gen. 25. a. Filius item Rubẽ, gen. 46. b. 1. par. 5. a. Ciuitas item quam Cain extruxit, illíque filij nomen indidit.

Henochitæ, Idem. p. n. nume. 26. b

Hépher, Fodiens, aut explorans, ſiue opprobrium vel confuſio. Filius Aſhur ex Naara vxore, 1. parali. 4. a. Portio regni, terræque Chanaán, quam Ioſue expugnauit, ioſ. 12. d. 4. regum, 14. f. Vrbs in tribu Zabulon, ioſ. 19

חפר Hepherita, Idem. p. n. num. 26. d

הפזה Hephethah, Adaperire: imperatiui modi paſsiue vocis, marc, 7. d

ער Her, Vigil, aut denudans, vel effundens, ſiue æmulus, vel ciuitas. Filius Iudæ ex ſue vxore ſua, gene. 38. a. 1. para. 4. c. Pater Elmadan, luc. 3. f

ערן Heran, Idẽ. Filius Suthala filij Ephráim, nu. 26. d

Heranitæ, Idem. p. n. num. 26. d

Herculès, Iunonis vel dominatricis gloria. G. 2. machab. 4. c. a ἡρακλῆς

ארד Héred, Imperans, ſiue deſcendens. Filius Balæ filij Beniamin, num. 26. e. Heb. Ared.

ערד Hered, ioſ. 12. d, Onager: aut Syriacè, draco. Nomen ciuitatis.

ארדי Hereditæ, Imperantes, ſiue deſcendentes, nu. 26. e

חרם Herem, Deſtructio, ſiue anáthema, aut rete, vel retiaculum: ſiue dedicatum aut conſecratum, ſ. deo. Nomen viri, 1. eſd. 10. d

ערי Heri, Vigil, ſeu denudans, aut effundens, vel ciuitas mea: aut Syriacè, inimicus. Filius Gad filii Iacob, gene. 46. b

Heritæ, Idem. p. n.

חרמה Herma, Deſtructio, ſiue anáthema, aut rete, vel retiaculum, ſiue dedicatum vel conſecratum, ſ. deo Ciuitas in tribu Iuda, ioſ. 12. d. Vide Harma.

ἕρμᾶν Herman, Suſtentaculum, vel inauris. G. Vir quidam, rom. 16. b

ἑρμῆς Hermes, Mercurius, aut lucrum, vel refugium. G. Viri nomen, rom. 16. b

ἑρμογένης Hermogenes, Mercurio genitus, aut lucri generatio, vel refugium generationis. G. Vir quidam, 2. Timoth. 1. d

חרמון Hermon, Deſtructio, ſiue anáthema, vel rete ſiue retiaculum: aut dedicatum vel conſecratum, ſcilicet deo. Nomen montis, quem Sidonii Sarion, Amorhæi. Sanir vocant, deuter. 3. b. ioſuæ, 13. a. pſalm. 88. b. Vide item, 1. paralipome. 5. d. Aliàs dicitur & שיאן Sion, Deut. 4. g. A nõnullis traditur duos eſſe הרמונין nomine montes. vnum non procul à Gelboa iuxta Iordanem: alterum verò multo altiorem altero ſupra Trachonitidem regionem. Quod equidem haud obſcurè etiam Dauid Pſalmo XLII. innuere videtur, dum inquit, De terra Iordanis & Hermonym à monte modico.

הרמונים Hermonii, Idem. p. n.

Herodes, Pellis gloria, vel pellibus glorians, aut mons gloriæ vel arrogantiæ: aut Syriacè. draco ignitus. D. Præſes ſiue procurator Galileæ conſtitutus à romanis, luc. 3. a. rex Iudææ, luc. 1. a

Herodiani, Idem. p. n. D. matth. 22. b

Herodias, Idem. f. g. D. matth. 14. a

Herodion, Iunonis vel dominatricis cantilena. G. ἡρῳδίων

Cognatus Pauli, rom. 16. b

חשבן Heſebon, Numerus, ſiue cogitatio, aut feſtinans intelligere vel ædificare. Nomen ciuitatis in Galaad Moabitarum, in qua habitauit Sechon rex Amorrhęorum, iſaię, 15. b. num. 21. f. quam ædificauerunt filii Ruben, num. 32. g, 1. para. 6. g

חצר Heſer, Atrium, aut fœnum. Nomen ciuitatis à Salomone ædificatæ, 3. reg. 9. c

Heſli, Prope me, vel iuxta me, ſiue auferens vel ſeparans. D. Pater Nahum patris Amos, luc. 3. e

השמנה Heſmóna, Feſtinatio numerationis vel muneris, aut feſtinatio prępararionis, vel legatio. Locus in quo caſtrametati ſunt filii Iſrael profecti de Mathca, diuidens Ægyptum & ſortem tribus Iudæ ad mare vſq; tendentem. num, 33. d

חצרי Heſrái, Atrium, ſiue fœnum. Nomen viri, 2. reg. 23. d: qui Heſro 1. para. 11. g. dicitur.

חצרן Heſro, Atrium aut fœnum eius. Nomen viri, 1. paral. 11. g: qui 2. reg. 23. d. dicitur Heſrai.

חצרון Heſron, Sagitta exultationis, ſiue diuiſio cantici, aut atrium vel fœnum. Nomẽ ciuitatis, quæ & Aſor in tribu Iuda, ioſ. 15. a. d. Filius Rubẽ, gen. 46. b. Item filius Iuda, id eſt (vt exiſtimo) filius Phares filii Iuda, vt ſequitur, 1. para. 4. a. qui gene. 46. a. dicitur Zara. Filius item Phares filii Iuda, gene. 46. b

Heſronitæ, Idem. p. n. num. 26. a. c

חת Heth, Confractio, vel formido, aut ſtupor: vel Syriacè deſcenſus. Nomen populi, gene. 23. a. b

התלון Hethalon, Contritio manſionis, aut formidabilis manſio, ſiue inuolutio eius. Nomen vrbis, terminus Iudææ ad Septentrionem, ezech. 47. c

חת Hethæus, Confractus, vel formidans, aut ſtupens

vel Syriacè, deſcendens. Filius Chanáan, gene. 10. c: à quo Hethæi.

חתי Hethæi, Idem. p. n. Nomen populi, geneſis, 15. d. 4. reg. 7. b. Cyprum Hieronymus eſſe dicit.

חתים Hethim, Idem. p. n. Nomen loci, iudic. 1. e

חוה Heua, Viua, vel viuẽs. Prima mulier creata à Deo, gene. 3. d

חוי Heuęi, Viuentes, aut loquentes, vel nuntiantes: aut Syriacè colubri, Populi genus.

Heuæus, Idem, ſ. n. Filius Chanàan, gene. 10. c

חוילה Heuila, Dolens, ſiue parturiens, aut loquens illi, ſiue enuntians illi. Nomen regionis, gene. 2. b. 25. b

חוילת Heuila, ſiue Heuilath, Dolens, ſiue parturiens, aut loquens illi, ſiue annuntians illi. Filius Chus, gen. 10. a. Filius item Iectan, gene. 10. d. Nomen item regionis, 1. reg. 15. b. Getuli a Ioſepho dicuntur.

חזקי Hezeci, Fortis, ſiue apprehendens. Filius Elphaal, 1. paralip. 8. b

חזיון Hezion, Viſio, vel prophetia. Pater Tabremon patris Ben-adad regis Syriæ, 3. reg. 15. d

חזיר Hezir, Porcus: aut Syriacè, conuerſus, vel reuerſus. Nomen viri, 1. para. 24. b

H I

חיאל Hiel, Viuit Deus, ſiue vita Dei. Nomen viri illius qui reædificauit Iericho, 3. reg. 16. g

ἱεράπολις Hierapolis, Sacra ciuitas. G. Ciuitas Phrygiæ haud procul à Coloſsis & Laodicea, coloſſ. 4. c

ἱερώνυμος Hieronymus, Sacrum nomen. G. Nomen viri, 2. Machab. 12. a

הין Hin, Menſura erat liquidorum, Ezech. 4. c

עיר Hir, Ciuitas, aut vigil, ſiue effundens, vel denudans, aut pullus, ſcilicet aſini. Filius Caleb filij Iephone, 1. paralip. 4. c. Sunt qui dicant hoc loco legendum eſſe Hirela, nomine compoſito, non autem Hir & Ela. tũc lege interpretationem dictionis Ela, & huius dictionis Hir.

עירא Hira, Ciuitas, aut vigil, ſiue denudatio, aut effuſio, vel aceruus viſionis Filius Acces, 2. reg. 23. d. 1. parali. 11. g. 27. b

חירם Hiram, Vitæ celſitudo. Rex Tyri, 2. reg. 5. a: qui, 2. para. 2. a. c. 4. c. 8. a, dicitur Huram Hebraicè.

חורם Hiram. 2. para. 2. a. c. 4. c. 8. a. Albedo eorum, ſiue foramen vel libertas eorum, aut deſtruens, vel anathematizans. Heb. Huram. Rex Tyri, qui, 2. reg. 5. a. dicitur Hiram.

עירם Hiram, gen. 36. d. 1. par. 1. d, Ciuitas eorum, ſiue vigilia eorum, aut denudatio vel effuſio eorum, ſiue aceruus excelſus. Ciuitas Idumæorum.

חירה Hiras, libertas, aut ira. Nomen viri Odollamitis, geneſ. 38. a

עיר-שמש Hir-ſemes, Ciuitas ſolis: aut ex Hebræo & Syro, ciuitas ſeruitij vel miniſterij. Ciuitas in tribu Dan, ioſ. 19. c

Hircanus, Ciuitatis poſſeſſor, ſeu vigilans æmulator. D.

ἱσπανία Hiſpania, Rara, id eſt pretioſa. G. Europæ regio latiſsima, rom. 15. f

H O

חובה Hoba, dilectio vel abſconſio: aut Syriacè, obligatio vel peccatum. Nomen loci, gene. 14. c

חבב Hobab, Dilectus. Filius Raguel ſoceri Moyſi, nume. 10. d. iudic. 4. b

הוד Hod, Laus, ſiue confeſsio. Filius Supha filij Helem, 1. paralip. 7. g

חרש Hódes, Menſis, aut nouitas. Vxor Saharáim, 1. paralip. 8. a

חרשי Hodſi, Mẽſis, vel nouitas: aut ex Syro & Hebræo, vnius munus, aut nouum munus. Ciuitas, 2. re. 24. a

חלדי vel חלרי Holda, vel Holdai, Mundus vel orbis, aut muſtela: vel Syriacè, rubigo. Nomen viri, 1. paralip. 27. b. & zach. 6. c. Item prophetis vxor Sellum filij Thecue, 4. reg. 22. c

Holofernes, Fortis dux, ex Hebræo & Syro. D. Princeps militiæ regis Nabuchodonoſor, iudit, 2. a

חלון Holon, Feneſtra, ſiue prophanatio, aut dolor. Ciuitas quæ de tribu Iudæ ſeu Simeonis Leuitis data eſt, ioſ. 15. f. 21. b. quę, 1. para. 6. e. dicitur Helon.

חמם Homam, Tumultus ſiue turbatio eorum. Filius Lotan filij Seir, 1. pa. 1. c: qui ge. 36. c, dicitur Hemam.

און Hon, Dolor, ſiue fortitudo, aut iniquitas. Filius Pheleth, num. 16. a

חפה Hoppha, Thalamus ſiue coopertorium, aut litus vel ripa eius. Nomen viri, 1. para. 24. b

הר Hor, mons ſiue concipiens, aut demonſtrans, ſiue oſtendens. Nomen montis, nume. 20. d. 33. e, in finibus terræ Idumææ prope Petram ciuitatem.

הורם Horam, Mons eorum, ſiue manifeſtans eos, aut concipiens eos. Rex Gazer, ioſ. 10. f

חרב Horeb, Deſertum vel ſolitudo, ſiue deſtructio, aut ſiccitas vel gladius. Nomen montis in regione Madianitarum, exod. 3. a. pſalm. 105. Qui סיני Sinai aliàs dicitur, in quo data fuit lex Moyſi. Eſt & nomen petræ, exod. 17. b

חרי Horræi, Principes, vel liberi, aut ingenui, vel iraſcentes. Gigantes, quos expulerunt filij Edom à monte Seir, deut. 2. c. d: qui geneſis, 14. Chorræi dicuntur ijſdem conſonantibus & punctis.

Horrhæus, Idem. ſ. n.

חרם Horem, Deſtructio, ſiue anáthema, aut rete, vel retiaculum, ſiue dedicatum aut conſecratum, ſ. deo. Ciuitas in tribu Nephthali, ioſ. 19. c

חרי Hori, Princeps vel liber, aut ingenuus, vel iraſcens. Filius Lotan filij Seir, gene. 36. c

חרמה Horma, ioſue, 19. b. Excelſa ſiue proiecta, aut vermis. Ciuitas in tribu Aſer.

חרמה Horma, deſtructio, ſiue anáthema, aut rete vel retiaculum, ſiue dedicatum aut conſecratum, ſ. deo Ciuitas in tribu tam Iudæ quàm Simeonis, nume. 21. a, quæ cap. 1. d. Iudicum, dicitur & Sephath, 1. para. 4. e. In Ioſue, 15. e, ſcribitur Harma: in Ioſue verò 19. a. Bethul-harma, vbi vnica dictio eſt, cum ſeparatim legendæ ſint: duæ enim ſunt ciuitates.

חרגי Horronites, Ira vel furor: aut Syriacè libertas, 2. eſdræ, 2. b

חסת Hoſa, Confidens, vel protegens. Nomen viri, 1. par. 26. b. Nomen itẽ cuiuſdam ianitoris. 1. par. 16. d. Ciuitas item quæ tribus Aſer terminus eſt, ioſ. 19. b

הושה Hoſa, 1. paralip. 4. a, Feſtinans, ſiue tacens, aut ſenſualis. Ciuitas.

הושענא Hoſanna, Salua obſcro, vel ſalua nunc, matth. 21. a. Heb. Hoſiah-na.

חותם Hothã, Sigillum, aut ſignaculũ ſiue clauſura Filius Heber filij Bariæ filij Aſer filij Iacob, 1. para. 7. g. 11. g

חוזי Hozai, Videns. Nomen prophetæ, 2. para. 33. d

חוזיאל Hoziel, Videns deum. Filius Semei filij Gerſon, 1. paralip. 23. a

H V

חססה Hucuca, Sculptura, vel præceptum, aut legiſlatio. Nomen ciuitatis in tribu Nephthali, ioſ. 19. c

חול Hul, Dolor, vel infirmitas, ſiue arena, vel præſtolatio aut obſtetricatio. Filius Aram, gene. 10. d. Hic à Ioſepho lib. 1. antiquitatum Iud. traditur Armeniam inſtituiſſe. Quam ego equidem plane arbitror ab eius patre nomen inueniſſe.

חופם Hupham, Thalamus eorum, aut operimentum eorum, ſiue litus vel ripa eorum. Filius Beniamin, nume. 26. e

Huphamitæ, Idem. p. n. numẽ. 26. e

חור Hur, Libertas, ſiue albedo, aut foramen. Filius Iuda filij Iacob. 1. para. 4. a: qui gen. 46. b. dicitur Onan. Filius Caleb ex Ephrata vxore, 1. para. 2. c. Rex item Madianitarum, num. 31. a

Hurai, Idem, Nomen viri, 1. para. 11. f: qui 2. reg. 25. d. dicitur Heddai.

חורם Huram, Libertas eorum, ſiue albedo eorum, aut foramen eorum. Filius Bela filij Beniamin, 1. par. 8. a

חורי Huri, Iraſcens, vel libertas, ſiue albedo, aut foramẽ. Pater Saphat, nume. 13. a. Pater Abiháil, 1. para. 5. b

עדד Hus, Conſilium, aut lignum: vel Syriacè, fixus. Filius Aram, geneſ. 10. d. Iuxta Ioſephum atq; Hieronymum Trachonitidis & Damaſci conditor extitit. Nã principatum tenuit inter Palæſtinã & Cœleſyriam.

Huius

Huius regio in Iob, à LXX. interpretibus ἐὐσίτιδος, quasi Husitidis dicitur. Iob.1.a. Primogenitus item Nachor, gen.22.d. Filius etiã Dison filij Seir, gen.36.c

חשם Husam, Festinatio eorum, aut silentium eorum, vel sensualitas eorum, Rex tertius qui regnauit in Edom, gene.36.d

חשתי Husathi, Festinans, vel tacens, aut sensualitas. Ciuitatis nomen, 2.reg.21.c

Husathides, Idem.1.para.27.b

חושי Husi, Festinans, vel tacens, aut sensualitas. Pater Baana, 3.reg.4.b

חשים Husim, Idem.p.n. Altera vxor Saharàim, 1. para. 8.a. Filius Dan filij Iacob, gene.46.c

H Y

ὑμέναιος Hymenæus, Carmen nuptiale. G. Nomẽ viri qui à fide Christi excidit, 2. Timoth.2.c

I

יבל IAbel defluens, siue apportans, vel inueteraſcens, aut germinans, siue iubileus, aut buccina. Filius Lamech ex Ada vxore, gene.4.d

יבש Iabes Siccitas, vel confusio. Pater Sellum, 4. reg. 15.c. A quo Iabes-Galaad ciuitas, iud.21. f.1.reg.11. a

יעבץ Iabes, Tristitia siue dolor. Nomen loci, 1.para.2.g. Est & nomen viri, 1.paral.4.b

יבש-גלעד Iabes-Galaad, Siccitas vel confusio acerui testimonij. Nomen ciuitatis, iudic.21.b.1.reg.11.a

יכין Iabin, Intelligens, siue ædificans. Rex Asor, ios. 11. a. iudic.4.a. psalm.82.c

יבנה Iabina, Ædificans aut intelligens. Nomen ciuitatis, 2.paralip.26. a

יבק Iaboc, Euacuatio, vel dissipatio, aut lucta. Nomẽ vadi in Iordanem profluentis, gene.32.f

יעקן Iacan, Tribulatio vel labor, aut ablatio possessionis vel nidi. Filius Eser filij Seir, 1.para.1.c: qui in genes.36.c. dicitur Acan, deut.10.b.1.para.5.b

יקנעם Iacanam, Possidens populum, siue nidificatio populi, Nomen loci in Carmelo, ios.12.d

יעבץ Iachan, Conterens, vel comprimens, siue ablatio basis. Nomen viri, 1, para.5.c

יבין Iachin, Præparans,, siue præparatio, vel firmitas. Filius Simeonis filij Iacob, gene. 46.b. Nomen item columnæ in porticu Salomonis, 3.reg.7.c.2.para.3,d Nomen item sacerdotis, 1.para.9.b

Iachinitæ, Idem.p.n.nume.26.b

יקים Iachim, Surgens, aut confirmans. Filius Semei, 1. paral.8.b .24.b

יעקב Iacob, Supplantator, vel calcaneus: aut planta, id est, vestigium. Filius Isaac, gene.25.c.27.f.

יעקבה Iacoba, Idem. Nomen principis, 1.para.4.f

Iacôbus, Idem. Nomen Apostoli fratris Iohannis euangelistæ, quorum pater Zebedæus dicebatur, matth.4.d

יהו Iáddo, Manus eius, aut potestas eius, siue confessio eius. Nomen viri, 1. paral.27.c

ירע Iada, Sciens, vel cognoscens. Filius Onan filij Ierameel ex Atara vxore, 1.para.2.d

ירעיה Iadaia, Scientia domini, vel cognitio domini. Nomen viri, 1.esd.2.b

Iadason, Cognitio ouis, vel cognitio mutationis. D.iudith.1.c

יהריהו Iadias, Simul, vel solus dominus, aut gaudium, siue acumen domini: vel ex Syro & Hebræo, vnus dominus. Nomen viri, 1.para.27.d

יריעאל Iadihel, Scientia dei, vel cognitio dei. Filius Beniamin, 1.para.7.b.11.g: qui gene.46.c. dicitur Asbel.

ידון Iadon, iudicans, aut litigans, vel manus eius. Nomen viri, 2.esd.3.b

יגור Iagur, Colonus, vel aduena: aut timens siue congregans. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios.15.d

יחדי Iahaddái, Simul vel solus ego, aut acutus, vel gaudens: aut Syriacè, vnitas mea. Nomen viri. 1. para.2.f

יעלא Iahala, Ascendens, aut damula, vel caprea. Nomen viri, 2.esd.7.c

יהת Iáhath. Confractus, aut formidans, vel stupens: aut Syriacè, descendens. Filius Lobni filij Gerson. 1. paralipo.6.b. Filius Raia filij Subal, 1.para.4.a.24.c. Præpositus instraurantibus templum, de filijs Merári, 2.para.34.c

Iahazia, Visio domini.

יחזיה

יחזיאל Iahaziel, Videns deum, vel visio dei. Nomen sacerdotis. 1.para.16.c. Filius Hebron, 1.para.23.c. Filius Iahath, 1.para.24.c.2.para.20.c

יעל Iahel, Ascendens, aut damula, vel caprea. Vxor Haber Cinęi, iudic.4.c

יהלאל Iahelel, Expectans deum, aut orans deum, siue incepit deus. Filius Zabulon. gene.46.b

יהלאלי Iahelelitæ. Idem.nume.26.c

יחאל Iahiel. Viuit deus. Nomẽ viri, 1.para.15.b.16.a.23.a. 29.b.2.para.21.a.29.c.31.c.35.b.esd.8.b.10.a

יאיר Iair. Illuminans, vel illuminatus. Filius Segub filij Esron filij Phares filii Iuda, 1.par.2.c. Fuit & nomen iudicis in Israel, iud.10.a. Nomen item loci, ios.13.d

יאירי Iairi, Lux mea, siue illuminans, aut illuminatus.

היאירי Iairites, Illuminatus, aut flumen, aut fluuialis, 2. reg.20.g

Iairus, Idem. D. Nomen viri, marc.5.b.luc.8.f

יעלא Iala, Ascendens, aut damula, vel caprea. Nomen viri, 1.esd.2.c

יהללאל Ialaleel, Laudans deum, aut claritas siue illuminatio dei

יהללאל Ialleel, Idem. Nomen viri, 1.para.4.c

Ialon, Manens siue murmurans. Filius Ezra, 1. para.4.c

ילון Iambri, Amaricans, siue rebellans, aut commutans. D

ימין Iamin, Dextera vel dexter, aut auster vel australis. Filius Simeonis filij Iacob, gene.46.b.parali.4.d. Filius Ram primogeniti Ierameel, 1.para.2.d

Iaminitę, Idem.p.n.nume.26.b.2.esd.8.b

Iamnia, Ædificans, aut intelligens. Nomen ciuitatis, 1.machab.4.b

Iamnitæ, Idem.p.n.D.

Iamnor, Maris lucerna, aut dextera lucis, vel dexteræ lumen. D. Nomen viri, iudith.8.a

ימרח Iamra, Rebellis aut amaricans, siue commutatio, Filius Supha filij Helem, 1.para.7.g

ימואל Iamuel, Dies eius deus, aut mare dei. Filius Simeonis filij Iacob, gene. 46: qui 1.parali.4.d. dicitur Namuel.

יעני Ianái, Respondens, siue affligens, aut depauperans. Filius Gad, 1.para.5.b

Ianne, Respondens, vel incipiens loqui, aut afflictus, siue humiliatus, vel pauper. D. Pater Melchi patris Leui, Luc.3.e

Iannes, Idem. D. Nomen incantatoris ex eorum numero qui Moysi restiterunt, cum signa faceret coram Pharaone, 2.timoth.3.b

ינוחת Ianóe, Requiescens, aut manens, siue deducens. Nomen ciuitatis in tribu Ephráim, ios.16.c.4.re.15.f

ינום Ianum, Dormiens. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios.15.f

יפת Iapheth, Dilatatus, aut pulcher, vel persuadens. Filius Noe, geneſis, 5.d. Hic Aphricam tenuit secundum Berosum, à quo Gentiles.

יפיע Iaphia, Illuminans, siue apparens, aut gemens. Filius Dauid, 2.reg.5.c.1.para.3.b.14. Rex item Lachis, ios.10.a

Iaphiæ, Idem, Nomen oppidi in tribu Zabulon, iosue, 19.a

יוח Iara, Odorans, siue aspirans, aut luna, vel mensis. Pater Huri, 1.para.5.b. Hebraicè Iaroah

יערח Iara, Sylua, aut fauus, siue denudans, vel effundens, aut euigilans. Filius Ahaz, 1.para.9.f: qui cap.8. dicitur Ioada.

Iaramoth, Altitudines, siue timens mortem, aut proiectio mortis. Nomen ciuitatis in tribu Issachar, data Leuitis, ios.21.c

ירמות

ירח Iare, Luna, vel mensis, siue odorans. Filius Iectan, gene.10.d

ירד Iared, Imperans, vel descendens. Filius Maalaleel, gene.5.b. Filius item Ezra, 1.para.4.c

ירמאל Iarephel, Sanitas Dei, aut medicina dei, siue rela-

xans deus. Ciuitas in tribu Manasse, ioſ.18:d

יָרִיב Iarib, pugnans, vel obiurgans, ſiue multiplicans. Filius Simeonis filij Iacob, 1.para.4.d: qui gen.46.b. dicitur Ahod.

יְעָרִים Iarim, Saltus, vel ſyluæ. Ciuitas, ioſ.15.c

יִשְׁוָן Iaſſen, Antiquus, ſiue dormiens. Nomen viri, 2. regum 23.d: qui 1.para.11.g. dicitur Aſſem.

יִחְצָת Iaſa, Rixa vel contentio, aut exitus domini. Nomen ciuitatis, quæ de tribu Ruben Merari nepotibus data eſt ioſ.21.d. iuxta Hebręum. num.21.e. deut. 2.g. iudic.11.d.1.para.6.g

יחז Iaſa, iſa.15.b. Rixa vel contentio Heb. Iâhas.

יִצְהָר Iaſer, Figmentum, ſiue plaſmatio, aut tribulans, vel anguſtians. Vide Ieſer.

יצרי Iaſeritæ, Idem.p.n.

יָשָׁר Iaſer, Rectus, aut cantans, ſiue reſpiciens, aut dominans, vel prævalens. Filius Caleb ex Azuba prima vxore, 1.para.2.c

וַיַּשִׁי Iaſi, faciens, vel factor meus. Nomẽ viri, 1.eſd.10.d

יְחִיאֵל Iaſiel, Diuidens deus, vel dimidians deus, aut feſtinatio dei. Filius Nephthali, gene.46.c.1.para.7.c. Hebraicè Iaheſiel.

יַאשִׂיאֵל Iaſiel, 1.paralip.11.g.27.c. Opus dei, vel factura dei. Vir de Maſobia.

ἰάσωρ Iaſon, Sanans, vel medicans. G. 1.macha.12.c. Nomen viri, act.17.b.rom.16.d

μνάσωρ Iaſon, act.21.c. Græcè Mnaſon, id eſt indagator, aut ſpondens, vel reminiſcens. G.

יְשׁוּב Iaſub, Conuerſio, aut habitatio, aut ſeſsio. Filius Iſaiæ prophetæ, iſa.7.b. Filius item Iſſachar, 1. parali. 7.a: qui gene.46.b. dicitur Iob.

Iaſubitæ, Idem.p.n.num.26.c

יִטְבָה Iateba, Benefaciens, vel bonitas eius, aut diuertens, vel declinans in ea. Nomen loci, 4.reg.21.d

יְתַנְאֵל Iathaneel, Donum dei. Nomen viri, 1.para.26.a

יָוָן Iauan decipiens, vel contriſtans, aut cœnoſus, vel columbus. Filius Iaphet, gene.10.a. A quo Iones, ſiue Græci, ezec.27.c

יָעוּשׁ Iaus, Tinea corroſus, aut compreſſus, vel congregatus. Nomen viri, 1.para.23.b

יַעְזֵר Iazer, Auxiliator, ſiue adiutor. Vrbs Amorræhorum, ſiue Moab, iſa.16.c.num.21.g. quam conſtruxerunt filij Gad, num.32.g.ioſ.13.c.1.para.6.g. In ioſ.21.d. legendum Iaſa, non Iazer.

יְזִיאֵל Iaziel, Aſperſio dei, vel diſtillatio dei. Filius Azmoth, 1.paral.12.a

יַעֲזִיאֵל Iaziel, Fortitudo dei. Nomen ſacerdotis, 1. para-Iepome.15. b

יָזִיז Iaziz, Splendor: aut Syriacè, diſceſsio. Nomen proprium viri, 1.para.27.d

I C

יָקְמְעָם Icamia, Reſurrectio domini, aut confirmatio domini, vel vindicans dominus. Filius Sellum filij Siſamoi filij Elaſa, 1.paral.2.e

אִיכָבוֹד Ichabod, Vbi gloria, aut væ gloriæ. Filius Phinees filij Heli ſacerdotis, 1.reg.4.d

ἰκόνιον Iconium, Veniens. G. Celeberrima vrbs Lycaonię eſt, de qua Pli.li.5.cap.27. Strab. li.12. Volaterr.li.10. Geogra. Eſt aliud Iconium Ciliciæ ciuitas, cuius Lucas meminit, act.14.a. In hac Paulus & Barnabas prædicarunt, Huius fit mentio etiam, 2. timoth.3.

יְקוּתִיאֵל Icutiel, ſiue Iecutiel, Spes dei, aut congregatio dei. Nomen viri, 1.para.4.c

I D

יְדִיתָה Idaia, Manus domini, vel confeſsio domini. Pater Allon patris Sephei, 1.para.4.f

יְדַעְיָה Idaia, nehem.7.d.11.b.zach.6.d. Scientia domini. Nomen viri.

יְדִידָה Idida, Dilecta, ſiue amabilis, vel manus manus eius: aut per tranſlationem, poteſtas manus eius. Mater Ioſię. 4.reg.22.a

יְדוּתוּן Idithun. Lex eius, vel legalis, ſiue laudem vel confeſsionem dans. Pater Galal, 1.para.9.c.pſal.38

Idox, Iucundus, vel lætus, aut triturans. Iudit.8.a

אֱדֹם Idumæa, Ruffa, vel vel terrena, aut ſanguinea. Regio Syriæ, ſic dicta ab Edom filio Eſau, iſa.11.d.2.reg. 8.d. Heb. Edom. Vide Edom.

אֱדוֹמִית Idumæa. idem.p.n.f.g.3.reg.11.a

אֲרַמִּים Idumæi, Ruffi, ſiue terreni, aut ſanguinei, 4.reg.8. f. Idumæi inquit Volaterranus lib.11. Geograph. in litore Palæſthinæ verſus Ægytum & Arabiam ſiti ſunt. Gens ex Nabathæis vicinis Arabię populis profecta. Inter hos ſunt oppida Philiſthinorum ab Hebræis appellatorum, qui idem cum Palæſthinis mutatis literis ſunt.

Idumęus, Idem.ſ.n.1.reg.21.b

I E

עִיֵּי Ie-abarim, Acerui Hebræorum vel tranſeuntium, aut acerui iraſcentium vel prægnantium: aut ex Hebræo & Syro, acerui frumenti. Trigeſima octaua Iſraelitarum manſio in Moabitarum finibus, num.21. c.33.f

יְהַר Iebahar, Electio, ſiue electus. Filius Dauid, 2.reg. 5.c.1.para.3.b.14.b

יִבְנִית Iebanias, Ædificatio domini, ſiue filiatio domini, vel intellectus domini. Pater Rahuel, 1.para.9.b

יִבְלְעָם Ieblaam, Inueteratio populi, vel defluens populus, aut germinatio populi, ſiue deglutiens eos. Nomen vrbis in tribu Manaſſe, ioſ.17.c.iudic.1.f.4.reg.9.f

יִבְנְאֵל Iebnael, Ædificatio dei, ſiue intellectus dei. Nomen ciuitatis, terminus tribus Nephthali, ioſ.19.c

Iebneel, Idem. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ.15.c. Dicitur aliâs Iamnetorum portus.

יֹבַק Ieboc, Euacuatio, vel diſsipatio, aut lucta. Nomen torrentis, num.21.e.deut.2.g.ioſ.12.a

וְכְשָׁם Iebſem, Aromatizans, vel ſiccitas eorum, aut confuſio, vel erubeſcentia eorum. Filius Thola filij Iſſachar filij Iacob, 1.para.7.a

יְבוּס Iebus, Conculcatio, aut volutatio, vel præſepium Nomen ciuitatis quæ & Ieruſalem dicitur, ioſuæ, 18. d.iud.19.c

יְבוּסִי Iebuſæi, Concultati, vel volutati, aut præſepia, geneſis, 15.d

Iebuſæus, Idem.ſ.n. Filius Chanáan, gene. 10.c.2. reg.4: à quo primùm Ieruſalem, Iebus: & Ieroſolymitæ, Iebuſæi vocati ſunt.

יְבַלְיָחִן Iechelia, Conſummatio domini, vel poteſtas domini, Mater Azariæ regis Iuda, 4.reg.15.a

יִכְמְיָה Iecemia, Reſurrectio domini, ſiue confirmatio domini, aut vindicta domini. Filius Iechoniæ filij Ioacim, 1.para.3.c

יִקְמְעָם Iecmaam, Reſurrectio populi, ſiue confirmatio vel vindicta populi. Ciuitas in tribu Zabûlon, 3. reg.4. b.1.para.6.f. Item filius Hebron, 1.para.23.c

יִקְנְעָם Iecnam, Poſſeſsio populi, ſiue emptio aut nidificatio populi. Nomen ciuitatis, ioſ.21.c: quæ ioſ.19.a. dicitur Ieconam, ijſdem conſonantibus & punctis.

Ieconam, Idem. Eadem ciuitas, ioſ.19.a, quæ ioſ. 21.c. Iecnam dicitur.

יְכָנְיָה Iechonias, Præparatio domini, aut firmitas domini. Filius Ioacim filij Ioſię, 1.paralipo.3.c. Rex Iuda, eſth.2.b. qui ierem. 22.f. & 37.a, Hebraicè dicitur Chonias.

יְכָנְיָהוּ Iechonias, ierem.22.f.37.a. Præparatus ipſe. Heb. Chonias, qui, 1.para.3.c, dicitur Iechonias.

יִקְשָׁן Iecſan, Durities, ſiue ſcandalum: aut Syriacè, colliſio. Filius Abrahę ex Cetura. gene.25.a

יָקְטָן Iectan, Paruulus, aut tædium, ſiue contentio. Filius Heber, gene.10.d

יְקְתְאֵל Iecthel, Congregatio dei. Nomen ciuitatis tribus Iudæ, ioſ.15.e.4.reg.14.b. Euſebio Petra, Syris verò רֶקֶם dicitur.

יְדַעְיָה Iedaia, Scientia domini, vel cognitio domini. Nomen ſacerdotis, 1.para.9.b.24.b

יְרִיָּה Iedaia, Manus domini ſiue confeſsio domini. Filius Haromaph, 2.eſd.3.c

יְדָלָה Iedala, Manus iuramenti aut maledictionis ſiue execrationis: aut ex Hebræo & Syro, manus dei. Ciuitas in tribu Zabûlon, ioſ.19.b. Quædam exemplaria habent יִרְאָלָה

יְדוּעַ Iedda, Scitus, aut cognitus. Nomen viri, 2.eſd.12.a

Ieddo,

יעד Ieddo, Erigens, ſubleuans, ſuſcipiens, ſuſtentans. Nomen viri, 1.para.5.b

יחוד Ieddo, Solus ipſe, vel vnus ipſe, aut lætitia eius, ſiue acumẽ eius: vel Syriacè, nouitas eius. Filius Buz, 1.paral.5.b

ירוע Ieddoa, Scitus vel cognitus. Nomen viri, 2.eſdræ, 12.b

ידי Ieddu, Manus eius, ſiue confeſsio eius. Nomen viri, 1.eſd.10.d

ירוע Ieddua, Scitus, aut cognitus. Nomẽ viri, 2.eſd.10.a

ירבשׁ Iedebos, Mellifluus, aut manus confuſionis, vel erubeſcentiæ. Filius Etam, 1.para.4.a

יהדיאל Iediel, Vnitas dei, ſiue lætitia Dei, aut acumen dei: vel ex Syro & Hebræo, renouatio dei. Nomen principis, 1.para.5.d

ידעאל Iedihel, Scientia dei, vel cognitio dei Filius Samri, 1.para.11.g. Princeps militum, 1.para.12.d

ידלת Iedlaph, Diſtillatio, vel ſtillicidium: aut ex Hebræo & Syro, manus iuncta. Filius Nachor ex Melcha, gene.22.d

יגאל Iegaal, Redemptor vel redemptus, ſiue inquinatus. Filius Semeiæ filij Secheniæ, 1.para.3.d

יגבהה Iegbaa, exaltatio ſiue altitudo. Ciuitas eſt, nume. 32.g. quam ædificauerunt filij Gad, iud.8.c

יגדליהו Iegedelia, Magnitudo domini. Pater Hanan, ierem.35.a

יהדיהו Iehedeia, Vnus dominus, aut lætitia domini, ſiue acumen domini: aut ex Syro & Hebræo, renouatio domini. Nomini viri, 1.para.24.c

יהת Ieheth, Confractus vel formidans, aut ſtupens: vel Syriacè deſcendens. Nomen viri, 1.para.23.b

יהזיאל Iehezi el, Videns deum, vel viſio dei. Nomen viri, 1.para.12.a

יהיה Iehias, Viuit dominus. Sacerdos quidam, 1.parali. 15.c

יעיאל Iehiel, Abſtulit deus, aut coaceruans Deus. Nomen ſcribæ, 2.para.26.b. Nomen item cantoris, 1.par. 9.f.11.g.15.c.16.a.2.para.35.b.1.eſd.8.b.10.d. Nomen etiam principis 1.para.5.a

יהיאלי Iehieli, Viuit deus. Nomen viri, 1.para.26.c

יהוא Iehu, ipſe, ſiue exiſtens. Filius Ioſaphat, 4.regum, 9.a. Nomen prophetę filij Anani, 3.reg.16.a. Filius Namſi, 3.reg.19.c. Filius Obed filij Ophlal, 1.parali. 2.e. Filius Ioſabiæ, princeps, 1.paral.4.f.12.a

יעואל Iehuel, Abſtulit deus, aut coaceruans deus. Filius Zara, 1.para.9.a

יעוש Iehus, Tinea Corroſus, aut compreſſus. vel congregatus. Filius Eſau ex Oolibama, gene.36.a. Filius Balan filij Iadihel filij Beniamin, 1.para.3.c. Secundus filius Eſec.1.par.8.d

יעוז Iehus, 1.para.8.a. Conſilians vel ligneus: aut Syriacè, fixus. Filius Saharaim, ex Hodes vxore ſua.

יהיאלי Iehieli, Viuit deus, Nomen viri, 1.para.26.c

יחמי Iemái, Calefaciens, aut calidus. Filius Thola filij Iſſachar filij Iacob, 1.para.7.a. Heb. Iehemái.

ימיני Iemini, Dextera vel dexter. Pater Aphia, 1.reg.9.a.22.b.2.reg.16.c. Pater Chuſi, pſal.7.c

Iemineus, Idem.

ימלת Iemla, Repletio, aut circunciſio. Pater Michææ prophetæ, 3.reg.22.a

ימלך Iemlech, Regnans, aut Syriacè, conſulens. Nomen principis cuiuſdam, 1.para.4.f.

ימנה Iemna, Dextera, aut numerans, ſiue præparans: vel Syriacè, conſtituens. Filius Aſer filij Iacob, gene. 46.b. Pater Core, 1.para.7.f.2.para.31.c

ימנע Iemna, 1.para.7.g. Prohibitio aut impedimentum, ſiue mare commotum. Filius Helem.

ימנה Iamnaitæ, Dexteræ, aut numerantes, ſiue præparantes, vel conſtituentes, nume.26.c

יעוש Ieus, Tinea corroſus, aut compreſſus ſiue congregatus. Filius Roboam ex Abihail, 2.para.11.d

יפדיה Iephdaia, Redemptio domini. Filius Seſac, 1.paralipome.8.c

יפלט Iephlat, Liberatus, aut expulſus. Filius Heber filij Bariæ filij Aſer filij Iacob, 1.para.7.g

יפלטי Iephleti, Idem. Terminus filiorum Ioſeph, ioſ.16.a

יפנה Iephone, Aſpiciés, ſiue intuẽs. Pater Caleb, nu.13.a

Iephonne, Idem. Filius Iether, 1.para.7.g

יפתח Iephtæ, Aperiens. Ciuitas quæ in ſortem tribus Iudæ ceſsit, ioſ.15.f

יפתחאל Iephtahel, Aperiens deus. Nomen vallis, terminus tribus Zabulonis, ioſ.19.b

יפתה Iephte, Aperiens Filius Galaad ex meretrice, iudex in Iſrael, iud.11.a

ירח Ieraa, Luna, aut menſis, ſiue odoratio. Seruus Ægyptius Seſan filij Ieſi filij Apphaim, 1.para.2.c

ירחמאל Ierameel, Miſericordia dei: aut ex Syro & Hebręo, dilectio dei. Filius Eſron filij Phares, 1.parali. 2.a. Eſt & regio Philiſthiim, 1.reg.27.d

יקעם Iercaam, Extenſio eorum, ſiue viriditas populi, aut ſputum populi, vel armatura aut euacuatio populi. Ciuitas eſt, quæ ſorte miſſa, tribui Dan obtigit ſecundum commentatorem Hebræorum, 1.paralipomenon, 2.f

ירקון Iercon, Ærugo, aut viriditas, ſiue ſputum, vel armatura, aut euacuatio. Ciuitas in tribu Dan, ioſ.19.c

ירמיה Ieremia ſiue Ieremias, Celſitudo domini, vel ſublimitas domini, aut exaltans dominum. Nomen principis, 1.para.5.d. Eſt & nomen prophetæ filius Helciæ, ierem.1.a

ירחמאל Ieremiel, Miſericordia dei: aut ex Syro & Hebręo, dilectio dei. Filius Amélech, ierem.36.f

יראיה Ierias, Timor domini, vel viſio domini: aut proiectio domini. Filius Seſemię filij Hananiæ, iere.37.c

יריחו Ieriau, Idem. Filius Hebron, 1.para.23.c

יריבי Ieribai, Pugnans, ſiue obiurgans, aut multiplicans. Filius Elnaem, 1.parali.11.g

יריחו Iericho, Luna, vel menſis, aut odor eius. Ciuitas opulentiſsima in Beniamin tribu, ab Ieroſolymis C L, & ab Iordane L X. diſtans ſtadijs, numeri, 22.a. ioſ.2.a. Quam ędificauit Hiel de bethel, 2.reg.16.g.2.para.28.c. matth.20.d. luc.18.f.19.a. Nobilis palmetis & balſami viri darijs. Vnde etiam ciuitas palmarum appellatur, deut.34.

Ierichontinus, Idem.

יריאל Ieriel, Timor dei, aut viſio vel proiectio dei. Filius Thou filij Iſſachar filij Iacob, 1.para.7.a

ירמות Ierimoth, Altitudines, ſiue timens mortem, aut videns mortem ſeu proiectio mortis. Filius Bela filij Beniamin filij Iacob. 1.para.7.b. Filius item Beziæ, 1.para.8.b.2, para.31.c. Eſt & nomen ciuitatis cuius rex dicebatur Pharan, ioſ.10.a. Item in tribu Iuda, ioſ.15.e. In tribu item Iſſachar, datæ Leuitis, quæ Iaramoth dicitur, ioſ.21.c

Ieremuth, Idem. Nomen viri, 1.para.12.a

יריעות Ierioth, Cortinæ, ſiue linteamina, aut vlulationes ſiue confractiones. Filius Caleb ex Azuba vxore, 1.paralipo.2.b

ירמי Iermái, Altitudo mea, ſiue timens vel proijciens aquas. Nomen viri, 1.eſd.10.d

ירובעל Ierobaal. Impugnans idolum. Nomen iudicis in Iſrael, qui & Gedeon dicebatur, iud.6.f.1.reg.12.b

ירבשׁת Ierobéſeth, Impugnans confuſionem vel ignominiam, aut impugnans idolum. Nomen viri, 2.reg.11.c

ירבעם Ieroboam, Impugnans vel obiurgans populum, vel multiplicans populum. Filius Ioas filij Ioachaz regis Iſrael, 4.reg.14.f. fuit item alius eiuſdem & nominis & regni rex impius, 3.reg.11.c

ירחם Ieroham, Miſericors: aut Syriacè, dilectus. Filius Elcana filij Caath. 1.parali.6.b.12.a.27.c. Filius Phaſor, 1.para.9.b. Filius Eliu, filij Thau, 1.reg.1.a.2.paralip, 23.a

יראוה Ieron, Timor vel viſio: aut proijciens dolorem vel fortitudinem. Ciuitas in tribu Nephthali, ioſ.19.c

ירושלים Ieroſolyma, Viſio pacis, aut viſio perfecta vel conſummata, ſiue timor perfectus vel conſummatus. Vide Ieruſalem.

Ieroſolymæ, Idem.

Ieroſolymita, Idem.

Ieroſolymitæ, Idem. p.n.

ירשית Ierſia, Lectulus ſiue ſtratum domini, aut abſtulit paupertatem dominus. Filius Ieroham, 1.para.8.c

יואל Ieruel, Timor dei, aut visio dei. Nomen sõlitudinis, de quo, 2. para. 20. d

ירושא Ieruſa, Hæreditas, vel exilium. Mater ioathan filia Sado, 2. para. 27. a

ירושלים Ieruſalem, Visio pacis, aut visio perfecta vel consummata, siue timor perfectus vel consummatus. iudææ metropolis, à Melchisedec, teste ioſepho, condita. aliàs Salem, item & iebus à iebuſæo Chananęi filio, ioſ. 18. d. Poſtremò Helia (vt Volater. lib. 11. ait) ab Helio Hadriano dicta eſt. is enim imperator partem eius extruxit: montem Caluariumi, Christi ſepulchrum, & Golgoltha, loca extra mœnia antea ſita, muro cinxit. Porrò hęc olim vrbs bifariam diuiſa eſt in ſuperiorem ſcilicet & inferiorem. Superior in vertice Sion, vnà cum templo in eiuſdem montis látere ſita erat. quæ à conditore interdum ciuitas Dauid nominabatur. Templo autem adhærebat inferior ciuitatis pars, 1. para. 3. b

ישי Ieſſæ, Ens, siue existens, aut munus, vel oblatio. Pater Dauid, iſa. 11. c: qui & iſai dicitur.

יחצה Ieſſa, Rixa vel contentio, aut domini exitus. Ciuitas in tribu Ruben, ioſ. 13. c

יצהר Ieſaar, Claritas, siue oleum, aut meridianus. Filius Caath filij Gerſon. num. 3. c

Ieſaritæ, idem. p. n.

ישעיה Ieſaia, siue ieſaias, Salus domini. Nomen viri, 1. paralip. 25. c. 2. ieſd. 11. b

ישמרי Ieſamari, Custos, vel custodia. Filius Elphaal, 1. para. 8. b

ישנה Ieſana; Dormiens, aut antiqua, vel annoſa, siue mutatio. Nomen ciuitatis, 2. para. 23. d

ישבה Ieſba, Laus, siue tranquillitas. Filius Ezra, 1. paralip. 4. c

ישבעם Ieſbaam, Sedens populus, aut conuerſio populi, siue inſufflatio aut captiuitas populi. Filius Hachamoni, 1. paralip. 11. b. 12. a

ישבקשה Ieſbacaſſa, Eſt requirens vel deprecans, aut ſeſsio dura, vel inſufflatio siue conuerſio dura. Nomen viri, 1. para. 25. b

ישבי בנוב Ieſbi-benob, Sedens in prophetia vel in locutione, vel in germinatione: aut conuerſio siue inſufflatio in prophetia vel in locutione siue in germinatione: aut captiuans in prophetia vel in locutione siue in germinatione. Gigas quidam de quo, 2. reg. 21. c.

ישבעם Ieſboam, Conuerſio populi, siue ſeſsio populi, aut inſufflatio vel captiuitas populi. Nomen principis, 1. paralip. 27. a

ישבק Ieſboc, Eſt vacuus vel euacuatus: aut Syriacè, derelictus, vel dereliquens. Filius Abrahæ ex Cetura, gene. 25. a

יסבה Ieſcha, Vngens, siue cooperiens, aut protegens, vel obumbrans: aut Syriacè, ſpeculans. Filia Aran filij Thare, quæ & Sarai dicebatur, gene. 11. d

ישעיהו Ieſeias, Salus domini. Filius Phaltiæ filij Ananiæ filij Zorobabel, 1. para. 3. d

ישמא Ieſema, Appoſitus, vel nominatus: aut admiratio, siue deſolatio. Filius Etam, 1. para. 4. a

יצר Ieſer, Figmentum, siue plaſmatio, aut tribulatio, vel anguſtians. Filius Nephthali, gen. 46. c. 1. para. 7. c

Ieſeritæ, Idem. p. n. num. 26. f

ישישי Ieſeſi, Antiquus, siue ſexagenarius, aut exultans, vel eſt munus. Filius Ieddo, 1. para. 5. b

ישפה Ieſpha, Iaſpis, lapis ſcilicet pretioſus: aut eſt hic, id eſt in hoc loco, vel labium, siue conterens. Filius Beriæ, 1. para. 8. b

ישפן Ieſphan, Abſconditus, siue confractus, aut cuniculus. Filius Seſac, 1. para. 8. b

ישעי Ieſi, ſalus, aut reſpiciens. Filius Apphaim filij Nadab filij Semei filij Onam, 1. para. 2. d. 4. d. Pater Phaltiæ, 1. para. 4. g. 5. d. 12. a. 23. c

ישיה Ieſia, siue Ieſias, Eſt dominus. Filius Izrahia filij Ozi filij Thola, 1. para. 7. a. 24. c

יחצאל Ieſiel, Diuidens deus, vel dimidians deus, aut feſtinatio dei. Filius Nephthali, num. 26. f

Ieſielitæ, idem. p. n. num. 26. f

ימימון Ieſimon, Deſolatio, aut ſolitudo. Nomen loci, 1. regum, 23. d

ישמבישון Ieſmachias, Adhærens vel innitens domino, aut iunctus domino. Nomen viri, 2. para. 31. c

ישעיהו Ieſmáias, Audiens dominum, vel obediens domino. Nomen viri, 1. para. 27. c

ישראלי Ieſraeli, idem quod Iſrael, quod interpretatur prævalens siue dominans cum deo. Nomen loci, 2. regum. 17. f

ישוי Ieſſui, Planus, siue æqualis, aut ponens, siue poſitus. Filius Aſer filij iacob, gene. 46. b. 1. parali. 7. f. Filius Saul, 1. reg. 14. g

Ieſſuitæ, Idem. p. n. num. 26. e

ישוע Ieſu, luc. 3. f. in Græco eſt ioſe: & Hebraicè poteſt interpretari Parcens, vel eleuatus, aut exiſtens. D.

וישוה Ieſua, Saluator. Nomen viri, 1 para. 24. b

Ieſua, gene. 46. b. 1. para. 7. f. Planities, siue æqualis, aut ponens, vel poſitus. Filius Aſer filij iacob.

ישוע Ieſue, Saluator, 2. para. 31. c. 1. eſd. 2. b

ישית Ieſue, 1. eſd. 10. d. Eſt dominus. Nomen viri. Heb. Ieſia.

ישוע Ieſus, Saluator. Sic vocatus fuit Chriſtus dominus noſter matth. 1. c. luc. 2. c. act. 7. f

יהושע Ieſus, zach. 1. a. 3. a. 6. c. Dominus ſaluator, vel domini ſalus. Sacerdotis nomen filij ioſedec. De quodam ieſu loquitur & Paulus, colloſſ. 4. c

יטח Ieta, Declinans, vel diuertens. Ciuitas quæ Leuitis è tribu Iudæ vel Simeonis eſt data, ioſ. 21. b

יבתה Iethebátha, Bonitas ſua, siue declinans filia eius, aut declinans deſertum. Nomen loci in quo caſtrametati ſunt filij Iſrael profecti de Gadgad monte, num. 33. d

יתת Ieth, Confringens, vel formidans, aut ſtupens: vel Syriacè, deſcendens. Filius Gerſon filij Leui, 1. para. 6. c. Heb. Iahath.

יתנן Iethnan, Merces siue donum: aut Syriacè, fumigans. Ciuitas tribus Iudæ, ioſ. 15. d

יתלה Iethela, Pendens, vel ſuſpenſio, siue coaceruatio. Nomen ciuitatis in tribu Dan, ioſ. 19. c

יתר Iether, Excellens vel reſiduus, siue remanens, vel explorans, aut funiculus. Ciuitas de tribu Iuda, Leuitis data, ioſ. 15. f. 21. b. Primogitus Gedeonis, iudic. 8. d. Filius Ezra, 1. para. 4. c. 6. e

יתיר Iether, 1. reg. 30. g. Nomen ciuitatis: nomen item viri, 1. para. 7. g: & interpretatur Excellens, aut reſiduum, siue remanens, aut explorans, siue funiculus.

יתר Iether, idem 1. para. 2. b: ille idem qui & Iethera, 2. reg. 17. f. dicitur. Filius item Iada filij Onam filij Ierameel, 1. para. 2 e

יתת Ietheth, Donans, Ciuitas Idumæorum, geneſ. 36. d. 1 para. 1. d

יתמה Iethma, Orphanus, siue admiratio, aut conſummatio siue perfectio. Vir Moabites, 1. para. 11. g

יתרא Iethra, Excellens, siue reſiduus, vel remanens, aut explorans vel funiculus. Pater Amaſa filij Abigáil ſororis Dauid, 2. reg. 17. f. & iſraelites erat. in 1. para. 2. b, dicitur Iether iſmahelites.

יאתים Iethraham, Excellentia populi, aut reſiduus populi, siue exploratio vel funiculus populi. Filius Dauid ex Egla, 2. reg. 3. a. 1. para. 3. a

יתרי Iethrái, Excellens, siue reſiduus, vel remanens, aut explorans, vel funiculus.

יאתרי Iethrai, 1. para. 6. b. Explorans: aut Syriacè, locus. Filius Zara.

יתן Iethran, Excellens, siue reſiduus, vel remanens, aut explorans, vel funiculus. Filius Supha filij Helem, 1. paral. 7. g. Filius item Diſon filij Seir Horræi, gene 36. c

Iethræi, idem.

יתרי Iethræus, idem. Filius Sobal filij Hur primogeniti Caleb, 1. para. 2. g. 11. g

יתרו Iethro, idem, Socer Moyſes, exod. 3. a: qui exod. 2. c. dicitur Raguel.

Iethrites, idem, 2. reg. 23. g

קדמות Iethſon, ioſ. 21. d. In Hebræo eſt Cedemoth: quod interpretatur antiquiores vel priores, aut orientales, siue incendium, vel incuruatio mortis. Nomen ciuitatis

tatis Vide Cademoth.

יסור Ietur Cuſtodiens, aut ordo vel ſeries: aut Syriacè, montanus. Filius Iſmahelis, gene. 25. b. 1. para. 1. b

יזכר Iezabad, Dotatus. Vir Gaderothites, 1. para. 12. a

איזבל Iezábel, Inſula habitaculi, vel væ habitaculo: aut ex Hebræo & Syro, inſula ſterquilinij, vel væ ſterquilinio. Filia regis Sidoniorum, vxor regis Achab, 3. reg. 16. g. 21. b

יזתא Iezátha, Aſpergens thalamum vel cubiculum: aut ex Syro & Hebræo, væ oliuæ. Filius Aman filii Amadátha, eſth. 9. b

איעזר Iezer, inſula adiutorii, ſiue inſula atrii, aut væ adiutorio vel atrio. Filius Gallaad filii Machir filii Manaſſe, num. 26. d. qui ioſ. 17. a. dicitur Abiézer.

יעזר Iezer, 1. paral. 6. g. Auxiliator, ſiue adiutor. Nomen ciuitatis Amorrhæorum, quę Leuitis & homicidis pro aſylo è tribu Gad eſt attributa.

איעזרי Iezeritæ, De iezer, quod interpretatur inſula adiutorii, ſiue inſula atrii: aut væ adiutorio vel atrio, nume. 26. d

יזרח Iezerites, Oriens, aut clarus. 1. para. 27. a

יזיה Iezia, Diſtillatio vel aſperſio domini. Nomen viri, 1. eſd. 10. d

יזליאה Iezlia, Diſtillatio vel aſperſio laborioſa. Filius Elpháal. 1. para. 8. b

יאריחו Iezonias, Auſcultatio domini, aut ſtatera domini, vel arma domini. Filius Macchati, 4. reg. 25. f

יזריחו Iezonias, ierem. 35. a. 40. c. 42. a. ezech. 8. d. 1. a, interpretatur Nutrimentum domini, aut auſcultatio, vel arma domini.

יחזרה Iezra, Porcinus: aut Syriacè, conuerſus. Filius Mo ſollam, 1. para. 9. b

יזרחיה Iezraia, Oriens dominus, aut claritas domini. Nomen viri, 2. eſd. 12. d

יזרעאל Iezrahel, Semen dei, aut diſtillans contritionem vel malum deus, ſiue diſtillatio amicitiæ dei, vel aſperſio paſtoris dei. Ciuitas tribus iudæ, ioſ. 15. g. 17. d. 19. b. iudicum 6. g. 1. reg. 25. g. Filius item Oſee ex Gomer vxore, oſee, 1. b

Iezrahelites, Idem. 1. reg. 27. a. 3. reg. 21. a

Iezrahelitis, Idem.

I G

יגאל Igaal, Redemptus, ſiue coinquinatus. Filius Nathan de Soba, 2. reg. 23. d

Igal, Idem. Filius Ioſeph, num. 13. a

I H

ועלם Ihelon, Occultus, ſiue adoleſcens, aut caprea eorum, vel ſeculum. Filius Eſau ex Oolibama vxore, gene. 36. a

I I

עיים Iim, Acerui. Ciuitas tribus Iudæ, ioſ. 15. e

I L

עילאי Iláí, Aſcendens, vel ſuperior, aut aceruus mihi.

ἰλλυρικὸν Illyricum, Exhilaratio, aut lætificatio. G. Regio Epiri contermina, propinqua Italiæ, rom. 15. d

I N

הדו Indi, De india, quæ Hebraicè dicitur Hodu, id eſt laudatio, ſiue confeſsio, aut decora vel pulchra.

אסיך India, Idem. Regio latiſsima ad orientem ſita, cuius imperium Aſſuerus tenuit, eſther 1. a. Aliâs Hodu, Heula & Chus appellata. cuius ſpatium ex Strabone lib. 15. Geograph. & Plinio. lib. 6. cap. 16. intra Indum ab occaſu, à ſeptentrione Tauri iugis, ab ortu Æoo pelago, à meridie ſuo, hoc eſt Indico clauditur, ſpatioſiſsima ipſa: & non gentium tantum & oppidorum prope innumerorum, ſed omnium rerum prouentu, ære tantum & plumbo excepto, fœlix, flumina cum plurima, tum maxima, præcipua tamen Ganges & Indus, quorum irriguo procurſu fit vt in vdo ſolo proximantis ſolis vis nihil nō magna quantitate gignat. Maxime autem, ſi reliquas terras cogitas, orienti ſuppoſita videtur. Vide etiam Ptolemæum lib. 7. cap. 1. & 2. Pompo. Melam in 3.

I O

יואב Ioab, Paternitas, vel habens patrem, aut voluntarius. Pater Abiſai, 1. reg. 26. a. Filius item Saruiæ filiæ Iſa. 2. reg. 2. c. 1. par. 2. b. Filius etiam Saraiæ. 1. par. 4. c

יהואחז Ioachaz, Domini apprehenſio, ſiue domini poſſeſsio, aut dominus videns. Filius Ioſiæ regis Iudæ, 4. reg. 33. f. 2. parali. 35. a. Filius item Iehu regis Iſrael, 4. reg. 10. g. 2. paralip. 21. d

יואחז Ioachaz, 2. para. 34. b. Apprehendens, ſiue poſsidens, aut videns. Pater Ioha, qui à commentarijs erat Ioſię regi.

יהויכין Ioachin, Domini præparatio, ſiue domini firmitas. Filius Ioacim, ſiue Eliacim, 4. reg. 24. b. quem Ieremias, 29. a. 37. a, vocat Iechoniam.

יהויסים Ioacim, Domini reſurrectio, ſiue domini confirmatio, vel dominus vindicans. Filius Ioſiæ regis, qui prius Eliacim dicebatur, 4. reg. 23. g. 1. para. 3. c

ויסים Ioacim, nehem. 12. a. Reſurgens, ſiue confirmans, aut vindicans.

יהועדה Ioada, Domini cœtus, vel congregatio, aut domini tranſitus vel teſtimoniū, Vel domini ornatus vel prędа: aut ex Hebręo & Syro, Domini ablatio. Filius Achaz filius Micha, 1. para. 8. d: qui 9. f. dicitur Iara.

יהוערז Ioadan, Domini deliciæ, vel domini voluptas: aut ex Hebræo & Syro, domini tempus. Mater Amaſiæ regis Iudæ, 4. reg. 14. a. 2. para. 25. a

יואה Ioah, Fraternitas, vel habens fratrem. Filius Gerſon filij Leui, 1. para. 6. b

יואח Ioah, Fraternitas, vel habens fratrem. Filius Zemma, 1. para. 6. b. 2. para. 29. c. Filius item Ioachaz illius qui fuit Ioſiæ regi à commentarijs, 2. para. 34. b

Ioahe, Idem. Filius Aſaph, 4. reg. 18. c

Ioaha, Idem, 1. para. 26. a. 2. para. 29. c

Ioarim, Domini exaltatus, vel domini exaltatio. D. Nomen viri, 1. mach. 2. a

יואש Ioas, Diſsidens, vel deſperans, aut ignitus vel vrens. Pater Gedeonis, iudicum, 6. b. Rex Iuda, filius Ochozię filij ioram filij Achab, 4. reg. 11. a. 12. d. 13. a. 1. paralipom. 3. c. item 4. reg. 14. d. vbi dicitur, Vixit autem Amaſias filius ioas, vſque ad finem capitis. Filius ioachaz filij iehu, rex iſrael, 4. regum, 13. b. c. 14. a: vbi dicitur, in anno ſecundo ioas. Pater ieroboam regis iſrael, 4. reg. 14. f

יהואש Ioas. Domini ignis, vel domini oblatio. Rex iuda, Filius Ochoziæ filij ioram filij Achab, 4. reg. 11. d. 12. a. b. c & in principio literæ d, vbi dicitur, Quam ob rem tulit ioas. & 13. d, vbi dicitur, Porro ioas. item, 14. b. c. d

יועש Ioas, 1. para. 7. b. 27. d, interpretatur Tinea corroſus, ſiue compreſſus, vel congregatus. Filius Bechor filii Beniamin filii Iacob.

יותם Ioatham, Conſummatus, ſiue perfectus. Filius Oziæ ſiue Azariæ regis iuda, 4. reg. 15. 2. paralip. 26. à L X X. ἰωαθὰμ, & ἰωθὰμ transfertur. Filius item ierobaal ſiue Gedeonis, iud. 9. a. Filius item iahaddái, 1. para. 2. f. Filius Azariæ filii Amaſiæ, 1. para. 3. c

איוב Iob, Dolens, vel gemens, ſiue vlulans, aut exoſus, vel patiens inimicitiam. Nomen viri, iob, 1. a

יוב Iob, gene. 46. c. Dolens, vel gemens, aut vlulans. Filius iſſachar: qui 1. para. 7. a, dicitur iaſub.

יובב Iobab, idem. Filius iectan, gene. 10. d. Filius Saharaim ex Hodes vxore, 1. para. 8. a. Filius item Zaræ rex Edom, gene. 36. d

יבנית Iobania, Ædificatio domi, ſiue filiatio, aut intellectus domini. Filius ieroham, 1. para. 9. b

יוכבד Iochábed, Glorioſa, aut grauis, vel ponderoſa. Filia Leui, vxor Amram filii Caath, filii Leui, exo. 6. c

יועד Ioed, Teſtificans, vel ornans, ſiue prędās, aut tranſiens: vel Syriacè, auferens. Nomen viri. 2. eſd. 11. b

יואל Ioel, Volens, ſiue incipiens, aut iurans. Nomen principis, 1. paralip. 4. f. Nomen prophetæ filii Phathuel, ioel, 1. a. Pater Sāmua, 1. paralip. 5. a. 15. a. Filius Azariæ, 2. para. 29. c. Filius Maath filii Amaſai. 1. para. 6. c. Primogenitus Samuelis prophetæ, 1. reg. 8. a. Filius Gad, 1. paral. 5. b

יועאלת Ioela, Eleuatio, ſiue proficiens, aut auferens maledictionem. Filius ieroam, 1. para. 12. a

יועזר Ioezer, Adiuuans. Nomen viri, 1. para. 12. a

יגלי Iogli, Reuelatio, aut tranſmigratio, ſiue reuolu-

tio, aut exultatio. Pater Bocci principis tribus Dan, nume.34.d.

יוחא Ioha, Viuificans. Filius Barię, 1.para.8.b. Vir Thosaites, 1.para.11.g

יוחנן Iohannan, Gratiosus, siue donans: aut pius siue misericors. Filius Caree, 4.reg.25.f. Primogenitus iosiæ regis iuda. 1. para.3,c. Filius Azariæ, 1.para.6.a. Filius Elioenai filij Naariæ, 1.para.3.d. Principis nomen, 1.para.12.b.nehem.12.b

יהוחנן Iohanan, 1.para.26.a.2.para.17.d.23.b.28.b.esd.10.d.nehem. 6.d.12.d. Domini gratia, siue domini donum, aut domini misericordia.

Iohanna, Domini gratia, siue domini donum, aut domini misericordia. D. Mulier quæ sequæbatur Christum vxor Chusæ, luc.8.a.23.g

Iohannes, idem. D. Nomen apostoli fratris iacobi, quorum pater Zebedæus dicebatur, matth.4.d. Fuit & nomen præcursoris Christi, cognomento Baptistæ. luc.1.f

יהוידע Ioiada, Domini scientia, aut domini cognitio. Nomen sacerdotis, 4.reg.11.b.iere.29.f

יויריב Ioiada, Scitus, aut cognitus, nehem.3.b.12.a.13.d

יהויריב Ioiarib, Pugnans vel obiurgans, siue multiplicans, nehem.12.a

Ioiarib, 1.para.9.b.24.b. Domini pugna, siue domini obiurgatio, vel domini multiplicatio. Nomen sacerdotis.

יונה Iona, siue ionas. Columba, siue depopulans, vel multiplicans. Nomen prophetæ filii Amathi, 4. reg. 14.f. Pater ioseph patris iudæ patris Simeon, luc.3.f. Pater item Petri apostoli, iohan.1.f 21.d

יונדב Ionadab, Spontaneus vel vouens, siue principalis. Filius Semmaa fratris Dauid, 2.reg.13. a. Filius item Rechab, iere.35. b

יהונדב Ionadab, 2.reg.13.a. vbi dicitur, Cui respondit ionadab, &c. & 4.reg.10.d, interpretatur Domini spontaneus, aut domini princeps, vel domini votum. Filius Rechab.

יהונתן Ionathan, Domini donum. Filius Gersom filij Moysi, iudicum, 18.g. Filius Saul, 1.paral.8.c. Nomen scribæ cuiusdam, iere.37.c

יונתן Ionathan, Filius Saulis regis, 1.reg.13.a.14.a.2.reg. 1.a.21.b.1.para.10.a Filius Abiathar sacerdotis, 2.reg. 15.f.17.d.3.regum, 1.f. Filius iada filij Onam filij ierameel, 1.para.2.e. Filius Sage. 1.paralip.11.g. esd.8.a. Filius Asael, esd.10.b.nehem.12.a. Filius Caree, ierem. 40.c. in omnibus his locis interpretatur Columbæ donum, vel donans. Ac vbiq; scribi debet ionathan per n in fine, non per m.

יפו Ioppe, Pulchritudo, aut decor. Oppidum in ora curuæ Syriæ, in monte situm, vnà cum portu, qui à Barbaris nuc Sappho appellatur, num.21.f.ios.19.c.2 para.2 d.1.esd.3.b.ios.1.a.1 mach 10.g act.9.g

יופי Ioppitæ, Pulchri, siue decori. D.2.macha.12.a

Iora, Temporaneus, aut ostendens, siue demonstrans vel proijciens: aut Syriacè, lebes. Nomen viri, 1.esd.2. a

Iorai, idem. Nomen viri, 1.para.8.b

יורם Ioram, excelsus, siue sublimis, aut proiectus. Filius Thou regis, 2. reg.c.8. Filius item Iosaphat, 1.para.3. c: qui.3.reg.22.g. dicitur Hebraicè יהורם

יהורם Ioram, Filius iosaphat regis iuda, 3.reg 22.g. Filius item Achab regis israel, frater Ochoziæ, 4.regum, 1. d.3.a 8.d.9.d.12.d.2. para.21.a.22.a.matth.1.a. Est & nomen sacerdotis. 2. paralipo. 17.c. In omnibus his locis interpretatur Dominicelsitu lo, aut domini sublimitas, aut domini proiectio. Præter quàm in fine 9. cap. quarti regum, vbi dicitur, Anno vndecimo ioram.

ירדן Iordanis, Fluuius iudicij, aut demonstratio, vel proiectio iudicij, siue descensio: aut ex Syro & Hæbræo, lebes iudicij. Fluuius iudææ, qui à Dan sic nomen habet, gene.13.c. eximiæ dulcedinis, Solino Paneadis: Egesippo verò iosephóq; Phiala fonte decurrens, regiones per quam amœnas pręterlabitur: mox in lacum, quem complures Genezaram vocant, se fundit. deinde mare mortuum petit, natura dirum: à quo postremo absorbetur.

יהשה Iorim, Dominus exaltãs, vel domini exaltatio. D. Iosa, Ens, vel existens, aut obliuiscens vel debens. Nomen principis, 1.para.4.f

יהושבע Iosãba, Domini saturitas, aut domini satietas, vel domini iuramentum, siue domini septenariũ. Filia regis ioram, soror Ochoziæ, 4.reg.11.a. Vxor Ioiadæ sacerdotis, 2.para.22 d

יושב-סחר Iosãb-hésed, Habitaculum vel sedes misericordię, aut insufflatio vel conuersio misericordiæ. Filius Zorobabel filij Phadaiæ, 1.para.3.d

יהושבעת Iosabeth, Domini satietas, vel domini iuramentum, aut domini septuplum, siue dominus conuertens horam. Nomen mulieris, 2.paralip.22.d. quæ 4. reg.11. a. dicitur iosaba.

יושביה Iosabia, Habitaculum vel sedes domini, siue conuersio aut insufflatio domini, vel captiuitas domini. Filius Saraiæ filii Asiel, pater Iehu principis, 1 paralipomenon, 4.f

יושיה Iasaia, Æquitas domini, vel planities domini, aut apponet dominus. Filius Elnaem, 1. paralipomenon, 11.g

יהושפט Iosaphat, Dominus iudex, vel domini iudicium. Filius Asa regis, 3.reg. 15.e.1 para.3.b. Filius Ahilud, 3.reg.3.d. Filius, item Pharuæ, 3.reg.4.e. Nomen vallis, ioel.3 a

יושפט Iosaphat, iudicatus vel iudicatio. Vir Mathanites, 1.para.11.g

יהוצדק Iosedec, Dominus iustus, vel domini iustitia. Filius Saraiæ filij Azariæ, 1.para.6.a. Pater iesu sacerdotis, zach 1.a

יוצדק Iosedec, esd.3.a.5.a.10.c.nehem.12.c. interpretatur iustificatus, vel iustificatio.

יוסת Ioseph, Augmentum, vel præfectus. Vndecimus filius iacob ex Rachel vxore, gene.30. d. Pater item igal, num.13.a.1.para.25.a

יוסת Ioseph, psal.80. Domini augmentum, vel domini profectus.

Ioseph, matth.13.g. & 27. vbi dicitur, Et ioseph mater. Mar.6.a.15.d. ibi. Et ioseph mater. & ibi, Maria & ioseph. & act.4.g. in omnibus his locis in Græco est ioses: quod Hebraicè potest interpretari parcens, vel eleuatus, aut existens. D.

יוסביה Iosephus, Augmentum, vel profectus. D. 1.machab.5.b

Iosphias, Augmentum, vel profectus domini: aut consummans vel finiens dominus.

יאשיהו Iosias ignis domini, aut vrens dominus. Rex iuda filij Amon filij Manasse, 4.reg.22.a

יהושע Iosue, Dominus saluator. Filius Nun princeps tribus Ephráim, Osee prius nominatus, nume, 13.a.b. 1.paralip.7.f. Post moysen dux populi Israelitici. iosuæ, 1 a

ישוע Iosue, esd.2.3.4.5.8.10. nehem.3. 8.9.12. In omnibus his locis interpretatur saluator.

יוטה Iota, Declinans, vel diuertens. Ciuitas quæ Leuitis è tribu iuda vel Simeonis est data, ios.15.g

Iouis, latinum est Obliquus à Iuppiter, quasi iuuans pater, act.14,b.21.g

יהוזבד Iozabad, Domini dos, vel domini dotatio. Nomen serui Ioas regis, à quo occisus est ipse Ioas, 4. reg.12.d.1.para.26.a.2.para.17.d.& 24.d

יוכבד Iozabad, vel Iozabed, Dotatus. Princeps militiæ, 1 para.12.d.esd.10.a.nehem. 11.c.2.paralip.31.c.35.c.2. esd.8.b

יזכר Iozachar, Memorans, siue masculinus. Filius Semaar, seruus Ioas regis Iuda, qui Iozachar, occidit ipsum regem, Ioas adiutus à Iozabad conseruo, 4. reg.12.d, Hic 2.para.24.d, dicitur Zabael.

I R

עירא Ira, ciuitas, aut vigil, siue denudatio, aut effusio, vel aceruus visionis. Nomen sacerdotis, 2.reg.20.g. Filius Acces Thecuites, 1.para.11.f

עירד Irad, Onager, siue aceruus descensionis, vel acerui descensio, aut aceruus imperij: vel Siriacè, draco. Filius

עירי Filius Enoch, genesis, 4.c
Irai, vigil, aut ciuitas, siue denudans vel euacuans: aut pullus, ſ. asini. Filius Bela filii Beniamin filij iacob, 1.par.7.b

I S

עזחק Isaac, Risus. Filius Abraham ex Sara, gen.17.c.21.a Heb. isahac.

יצהר Isaar, Oleum, siue claritas, aut meridianus. Filius Caath, filij Leui, exod.6.c.1.par.6.a.c.23.b: qui num. 3. c. dicitur iesaar, ijsdem tamen consonantibus & punctis.
Isaari, idem. Nomen viri, 1.para.24.c
Isaaritæ, idem.p.n.1.para.26.c

יצחר Isahar, Candidus, aut lucidus.

ישי Isai, Munus, aut ens, siue existens, vel debitor. Pater Dauid, 1.reg.16.a.ruth.4.d: quem Græci iessæ vocant.

אישי Isai, 1.parali.2.b: vbi dicitur, isai aũt genuit, &c. interpetatur vir meus, aut virilis, siue insulę munus, aut oblatio. Filius Obed filij Booz, 1.para.2.b. Pater Dauid, quem Græci iessę vocant.

ישעיה Isaias, Salus domini.

יצרי Isari, Figmentum, siue plasmatio, aut tribulans, vel angustians, Nomen viri, 1.para.25.b

ישבאב Isbaab, Sessio vel habitatio patris, aut conuersio, vel inflatio siue captiuitas patris. Nomen viri, 1.paralip.24.b

איש בשת Isboseth, Vir confusionis vel ignominiæ, aut viri mora. Filius Saul regis israel, 2.reg.2.b
Iscariotes, Hebraice interpretatur Vir occisionis, vel vir exterminationis vel mortis. Sic cognominatur iudas ille Christi nostri proditor, matt.10.a. Sũt qui & Iscariotem dictũ existiment, per ch scribentes, quòd de tribu issachar esset. cui tale cognomen ex ipso quoque facinore optime conueniat. nam mercede vendidit Christum nostrum. issachar siquidem ex 30. geneseos, à שבר quod mercedem significat, inclinatum est.

ישמעאל Ismahel, Exauditio dei. Filius Abraham ex Agar ancilla, gene.16.c. Filius item Nathaniæ, 4. reg.25. f. Filius Asel filij Elasa, 1.para.8.d.9.g

ישמע אלים Ismahelitæ, Idem.p.n.ge.37.f. Populi, quos Moyses (vt quidem dicunt) Madianitas vocat: Eusebius Agarenos, siue Saracenos.
Ismahelitis, Idem.s.n.f.g.1.parali.27.d

ישימואל Ismiel, Nominatio dei aut admiratio vel stupor dei. Nomen principis, 1.para.4.f

ישראל Israel, Prævalens siue dominans cum deo. Nomẽ iacob, inditum ei ab angelo, gene.35.b
Israelitæ, idem.p.n. Populi, ab israel sic cognominati, 2.regum, 3.c
Israelites, idem.
Israelitis idem.f.g

ישראלה Israela, Prævalens, aut dominans deus, siue rectitudo dei, aut canticum dei. Nomen viri, 1.para.25.c

יששכר Issachar, Est merces, vel præmium. Nonus filius iacob ex Lia vxore sua, gene.30.c. Nomen ciuitatis, 3.regum, 4.b

אשתמוה Isthemo, ignis admirationis vel consummationis siue ignis perfectionis vel simplicitatis. Ciuitas in tribu iuda, ios.15.f

איש טוב Istob, Vir bonus, 2.reg,10.b

ישוחיה Isuhaia, Comprimens vel humilians dominus, seu meditatio dei. Nomen principis, 1.para.4.f

I T

כיתים Italia, Ab italo rege dicta est: vel ab italis, id est vitulis, eo quod illa regio vitulis abundet. Latinũ est. act.27.a
Italia. num.24.d. ezec.27.a. in Hebræo est Cithim & interpretatur conterentes, vel contritio maris, siue diadema, aut aurum vel tinctura: vel ex Syro & Hebręo, coaceruatio maris. Regio & patria Romanorum. ab italo rege vocabulum traxit, quæ ab Aphrico & à Borea mari magno cincta, reliqua Alpium obijcibus obstrusa est. Hæc quinque appellata est nominibus, Saturnia, à Saturno primo habitatore, Trogo. italia, à rege, Plinio: Ausonia, Liuio OEnotria, Dionysio: Hespheria, Virgilio. Vide Volaterranũ lib. 4. Geograph. Alij putant Apuliam vel Elisam.
Italia, isa.66.f. Hebraicè, dicitur Thubal: & interpretatur orbis, aut confusio, vel ignominia, siue portãs vel ad ductus. Sũt qui iberes, nõ Italos esse dicãt.
Italica, cohors, ab Italia dicta est, act.10.a

תובל

איתי Ithai, Robustus, aut signum, vel vomer: aut Syria cè, veniens. Filius Rubai, 2. reg. 23. d: qui & Ethai, 1. para.11.f

איתמר Ithamar, Insula palme vel dactylorum, aut insulæ commutatio vel permutatio, seu vę palmę aut commutationi: Filius Aaron filij Amram filij Caath filij Leui, exod. 6.d.1.para. 6.a.

יטור Iturea, Custodita: vel Syriacè, montana vel montosa, D. Trachonitidis regio iuxta desertum Arabiæ: cuius Tetracha fuit Philippus, lucæ.3. de quo Hieronymus in locis Heb. Appellata est à ietur filio ismahelis.

ויבל Ituræi, Custoditi vel custodię aut coordinati: vel Syriacè, montani vel montosi. Populi, 1.para.5.c

I V

יובל Iubal, Defluens, siue apportans, vel inueterascens, aut germinans siue iubileus, vel buccina. Filius Lamech ex ada vxore. gene.4.c
Iubileus, Buccina, vel defluens: siue apportans, aut germinans, siue inueterascens, leuit.25.b.nu.36.b

יקרעם Iucadam, incuruatio populi, siue incendium populi. Ciuitas est in tribu iuda, ios.15.g

יהובל Iuchal, Domini omnia, aut domini perfectio siue consummatio. Filius Selemiæ, iere.37.a

יכל Iuchal, iere.38.a. interpretatur potens, siue perfectus, vel consummatus. Filius Selemiæ.

יחר Iud, Laudans, siue confitens, Ciuitas in tribu Dã, ios.19.c

יהודה Iuda, Laudatio siue cõfessio. Quartus filius iacob ex Lia vxore, gen.29.g

יהונית Iudaia, Laudatio siue confessio domini. Vxor Ezrar, 1.para.4.c
Iudaismus, Laudatio, siue confessio. Galat.1.c
Iudas idem. Filius Mathathiæ filij iohannis. 1.macha.2.a. Vnus ex duodecim apostolis, matt.10.a. Est & nomen cuiusdam Galilæi, de quo act.5.g

יהודה

Iudęa, idem iudęa aliquando tota terra duodecim tribuum appellatur, velut marci, 3. & psalmo, 76. Notus in iudæa deus. Aliquando duæ tantum tribus, Iuda & Beniamin, appellitantur: ad distinctionem Galilææ & Samariæ: aliarúmque in terra repromissionis regionum. Obseruabis itaque apud historicos iudęam pertinere ad Palæsthinam: Galilæam verò atque Samariam ad Phœnicem. Neque obscurum est post Salomonis mortem, decem tribus Israel defecisse à Roboam ad Ieroboam Ephratæum, 3.re.12.a. exinde duæ tribus, iudę scilicet & Beniamin, quæ semini Dauidis adhęserant, nunc domus Dauid, nunc regnum iuda, ierusalem, aut Beniamin in scripturis potissimum à prophetis nuncupari. Sicut decem tribus quæ defecerant, regnum israel, domus iacob, & ioseph, Ephraim, regnum Samariæ, iezrahel, Bethel, Bethauen appellari notum est.

Iudæa quæ & Chananęa & repromisionis terra, quæ sancta in scripturis sacris nuncupata est, Syriæ regio, in Asia maiore, ad orientem habet mare mortuum, quod & salsum, numeri.34. vbi quondam Sodoma & Gomorraha vrbes sitę erant. vltra quod Iordanis fluuius, qui mare mortuum ingreditur. deinde Amorrrhæi habitant. Post quos Moabitæ terrã occupãt deinceps Ammonitæ & magni Euphrates. Vltra illos Babylõ atq; Chaldęorũ est regio. Persia deinceps inchoat. Ad aquilonẽ Galilæa cubat, in cuius tergo Libanus mõs terminus Iudæ eminet. Damascus deinde, & Euphrates celebre flumẽ: vltra quod Syria & Assyria sitæ sunt, quæ respiciunt & extenduntur ad orientalem plagam. Vlterius Sidõ & Tyr⁹ occidentẽ versus declinãt & extẽduntur. Occidentẽ versus Philisthijm, quę Palęsthina & Allophylorũ terra dicitur

incipit

incipit: vltra quam mare magnum, quod & mediterraneum, horret, exo.23: hoc, Palæſthinorum mare appellatur. Ad meridiem Amalecitæ habitant, nu. 13. poſt quos Seir mons & Idumæi. vltra illos madianitæ ſedent. deinde eſt mare rubrum: vltra quod Ægyptus ſita eſt ad occidentem Iudææ extenſa. Habes paucis verbis limites ſeu terminos terræ promiſſionis Moyſe & prophetis.

יהודיס Iudæi, Laudantes, ſiue confitentes.

Iudæus, Idem. ſ. n.

יהודי Iudi, Idem. Filius Nathani (filij Selemiæ filij Chuſi. ierem. 36. d

יהודית Iudit, Laudans, ſiue confitens, aut Iudæa. Altera vxor Eſau, gen. 26. g. Fuit & nomen viduæ cuiuſdam nobilis, iudith. 8. a

ἰουλία Iulia, Lanuginoſa. G.

ἰούλιος Iulius, Lanuginoſus, vel lanugo. G. Nomen centurionis cuiuſdam, act. 27. a.

ἰουνία Iunia, A Iunone, id eſt dominatrice. G. Nomen viri concaptiui Pauli, rom. 16. a

Iuſtus, Latinum eſt.

I Z

יזרחיה Izrahia, Oriens, dominus, aut claritas domini. Filius Ozi filij Thola filij Iſſachar, 1. para. 7. a

L

להבים LAabim, Inflammati, ſiue flamme, aut gladij. Filius Meſraim, geneſi. 10. b. Ab hoc, Libya, quę prius (vt Hieronymꝰ refert in Hebraicis quęſtionibus) Phutenſis regis appellata eſt, nomen habet.

לחד Laad, Laudans, vel ad Laudandum, vel ad confitendum. Filius Iahath filij Subal filij Iuda, 1. para. 4. a

לעדה Laada pro ornatu, vel ad congregandum, ſiue ad teſtificandum, aut tranſiens, vel prædans: aut Syriace auferens. Filius Sela filij Iudę, 1. para. 4. d

לעדן Laadan, Pro voluptate, ſeu deuorans iudicium, aut pro ornatu, vel pro teſtimonio: aut Syriace, aut tempus. Filius Thaan filii Thale, 1. para. 7. e

לבן Labā, Albus vel candidus, aut later. Frater Rebeccę filij Bathuelis filii Nachor ex melcha, geneſis, 24. d. Eſt & locus in deſero vbi Moyſes Deuteronomium prælegit filijs Iſrael. deut. 1. a

לבנה Labana, Luna, ſiue albedo, aut thus, vel later. Ciuitas ſacerdotum in tribu Iuda, ioſ. 15. f

Labanath, Idem. Ciuitas, quæ tribu Aſer terminus eſt, ioſ. 19. b

λακεδαίμονες Lacedæmones, Lacus dæmonum, vel puteus inſanientium. G

לביש Lachis, Ambulans vel vadens extitit, aut timebit exiſtens. Ciuitas tribus Iudæ. 10. a. 15. e. 4. regum. 18. c Conſtructa à Roboam, 2. para. 11. b

לאל Lael, ipſi deo, aut ipſi forti, vel potens. Filius Eliaſaph principis. num. 3. d

להם Lahem, Panis, vel pugna aut bellum. Nomen loci, 1. para. 4. d

לחלח Lahela, Humiditas humida, aut tabula humida, vel viridis, ſiue maxilla humida. Nomen loci, 1. paralipomenon, 5. d

לישׁ Lais, Leo, Ciuitas in monte Ephraim, non procul à Sidone, iudic. 18. b: & quæ & Dan, Leſem dicta eſt, iudic. 18. g. Pater Phaltiel mariti Michol filiæ regis Saul, 2. reg. 3. c. Vide Leſem.

לישה Laiſa, Leena. Ciuitas, quę alias Dā dicitur, vbi eſt origo Iordanis, iſa. 10. g

למך Lámech, Pauper, vel humiliatus, aut percuſſus. Filius Mathuſael, gene. 4. d. Nomen etiam filij Mathuſala. gen. 5. d luc. 3. g

למה Lamma, Vt quid? matth. 27. e

למואל Lamuel, Illis deus, vel cum illis deus, aut cū quo eſt Deus. Nomen regis, prouerb. 31. a

λαοδίκεια Laodicea, Populus iuſtus. G. Ciuitas in Aſia, quæ Dioſpolis olim dicebatur, deinde Rhos, poſtremo Laodicea, coloſ. 4. d.

λαοδικεῖς Laodicenſes, Idem. p. n. G. coloſ. 4. d

לאומים Laomim, Gentes, ſiue abſque aquis. Filius Dedā filij Ieſan, gene. 25. a

לפידות Lapidoth, Furgura, vel lampades. Maritus Deboræ prophetidis, iud. 4. a

לשע Laſa, Ad clamandum, vel ad ſaluandum, aut linendum. Nomen ciuitatis, quę Hieronymo in Hebraicia queſtionib. Callirhoe dicitur, gen. 10. c

λαθένης Laſthenis, Lapidis robur. G. Nomen viri, 1. mach. 11. c

לטושים Latuſsim, Malleatores, ſiue limatores. Filius Dedan filij Ieſan, gen. 25. a.

Lazarus, Dei adiutorium, ſiue dei atriū. D. Nomē viri, luc. 16. e. Eſt & nomen cuiuſdā alterius à Bethania, amici Chriſti, fratris Mariæ & Marthæ, iohan. 11. a. quem Chriſtus ſuſcitauit à mortuis, ibidem e.

L E

לבנה Lebana, Luna, ſiue albedo, aut thus, vel later. Nomen viri, 1. eſd. 2. c

לבאות Lębaoth, Leenæ, ſiue cordis ſignum, aut ad introitum Ciuitas ſortis Iudæ eſt ioſ. 15. e

לבנה Lebna, Luna ſiue albedo, aut thus, vel later. Locus in deſerto, vbi 17. Iſraelitarū manſio fuit egreſſorum de Remmon Phares. num. 33. c. Eſt & ciuitas ſacerdotum in tribu Iuda, ioſ. 10. e

לבונת Lebona, Idem, Nomen oppidi, iud. 21. c

לכה Lecha, Ambulās, vel vadens. Nomē loci. 1. pa. 4. d

לחי Lechi, Maxilla. Locus, cui Samſon ſic nomen indidit, iudic. 15. b

לקחי Leci, Lex, ſiue doctrina, aut aſſumptio mea. Filius Semidæ filij Galaad filij Machier filii Manaſſe, 1. para. 7. d. Heb. Lecihi.

לקום Lecum, Reſurgens, vel confirmans, ſiue ad reſurgēdum vel ad confirmandū. Ciuitas, quæ tribus Nephthali terminus eſt, ioſ. 19. c

לערו Ledan, ſiue Leedan, Pro voluptate, vel deuorans iudicium, ſiue pro ornatu vel teſtimonio: aut tranſitus vel deprędatio earum: aut Syriace, ad tēpus. Vir de cognatione Gerſon filij Leui, 1. paralipomenon, 23. a. 26. c

לחמם Lehemam, Panis eorum, aut Pugna vel bellum eorum. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ. 15. e

לחמי Lehemites, Panis meus, aut pugna mea, 1. paral. 20. a

לשם Leſem, Nomen, vel ponens, aut ipſi nominato vel poſito, aut lygurius lapis pretioſus, de quo exod. 28. c. Nomē vrbis in tribu Dan, ioſ. 19. d: quæ & Lais dicitur, & Dan: quæ tandem à Philippo Tetracha, ſenioris Herodis filio, in honorem Tyberij Cæſarea Philippi appellata eſt, Vulgo à Barbaris nunc Belina vocitatur.

לשם-דן Leſem-dan, Nomen iudicij, vel ponens iudicium, aut nomen iudicij, ſiue ad ponendum iudicium: aut lygurius iudicij, qui eſt lapis pretioſus. Eadem vrbs quæ Leſem & Lais ioſ. 19. d

לוי Leui, Copulatus, Tertius filius Iacob ex Lia, gen. 29. g. Sic vocabatur & Mattheus Apoſtolus, matth. 2 b. luc. 5. f. Pater Matthat, luc. 3. e

לויתן Leuiatham, Copulatio vel ſocietas ſua, aut ſibimet traditus. Magnus piſcis marinus, iob. 40. c

לוי Leuita, Copulatus.

Leuitæ, Idem. p. n.

Leuites, Idem. ſ. n. act. 4. g

L I

לאה Lia, Laborioſa, vel fatigata. Maior filia Labam, gen. 29. d

לבונה Libanus, Albus, vel candidus, aut thus, vel cordis filiatio. Mons altiſsimus teſte Ptolemæo lib. 5. in Syria: à thure quod ibi colligitur, dictus, deut. 1. a. iudic. 3. a. iſ. 2. c. in fine terrę promiſſionis verſus Aquilonem, à quo denominata eſt terra quæ eſt circa mōtem illum, ioſ. 13. In hoc monte cedri creſcunt longiſſimæ. 3. reg. 5.

Libertini, Latinū eſt, filij manumiſſorum. act. 6. e

פוט Libya, vel Libye, Heb dicitur. Phut, & interpretatur Aphrica: aut Syriace, craſſa vel pinguis. Regio Ægypto contermina, authore Plinio in Prologo. 5. Huius pars eſt Libya Mareotis, de qua idem in 5. ca. 6. Hieronymus duas Libyas ponit: vnā Cyrenaicam

de

de qua act.2. Et partes Libyæ, quæ est circa Cyrenē. Hęc porta Ægypti in parte Aphricæ prima est, & mari Libyco cognomentum dedit, post quam Lybia Æthiopum vsq; ad meridianum pertingens oceanū. De hac Volaterr. li.12. Geograph. iere.46. ezec.27.30. & 38. nahum.3.

לבים Libya, dan.11.g. In Hebræo est Lubim, id est cor maris: vel corda in plurali numero, act.2.b

לבים Libyes, 2.par.12.a.16.c. nahum, 3.c. in Hebręo est Lubim, id est cor maris, vel corda, p.n.

λῖνος Linus, Rete, vel retiaculum. G. Nomen viri, 2. tim.4.d.

λιθόστρωτος Lithostrotos, Lapidibus stratus. G. Nomen loci in quo sedet Pilatus, Christum nostrum morti adiudicaturus, iohan.19.c

L O

לבנה Lobna, luna, siue albedo, aut thus, vel later. Ciuitas sacerdotum in tribu Iuda, ios.21.b. 4.reg.8.f. 23.f. 1.para.6.e

לבני Lobni, Idem. Filius Gerson filij Leui, exod.6.c.1. parali.6.b

Lobnitica, Idem. Nomen familiæ, num.3.c

לוד Lod, Natiuitas, vel generatio. Nomen ciuitatis, quam ædificauit Samad filius Elphaal, 1.par.8.b

לודבר Lodabar, ipsimet verbum, aut ipsimet pestis vel mors, seu generatio electa: vel ex Hebręo & Syro, natiuitas filij. Nomen loci, 2.reg.9.b

לוד-חדיד Lod-hadid, Nascens gaudens, vel nascens acutus: aut ex Hebræo & Syro, generatio vel natiuitas noua. Nomen ciuitatis, 2.esd.7.d

λωΐδιον Loide, Melior. G. Auia Timothæi, 2.tim.1.b

לוט Loth, inuolutus, siue colligatus, aut coopertus: vel resina pretiosa, quę dicitur stacte. Filius Aran, gen.11.d.

לוטן Lotan, Idem, Filius Seir Horræi. gen.36.c

L V

Lucas, Hebraicè potest interpretari ipsi resurrectio. vel Latine à luce. D. coloss.4.d

Lucius, A luce. Latinum est. Nomen prophetæ, act.13.a. rom.16.c

לוד Lud, Natiuitas, vel generatio. Filius Sem, ge.10.d Is tunc Iudas nominauit, quos nunc Lydos vocant.

Ludim, Idem. p.n. Filius Mesraim, gene.10.b

לוחית Luith, Tabulatum, vel tabulæ, aut viriditas. Mōs est Lyrano & Hebræorum commentatori in Commentarijs super Isaiam, cap.15.c. Eusebio vero Pamphilo, vicus inter Areopolin & Ioaram. Heb. Luhith

לוזה vel לוז Luza, Amygdalus, seu discessio vel declinatio. Ciuitas Chananęę in tribu Beniamin, ios.18.b. Quæ alias gene.28.d.35.b. nuncupatur Beth-el à Iacob. Est secunda Luza, quę cecidit in sortem filiorum Ioseph iuxta Sichem, in tertio lapide ipsius Sichē, siue Neapoleos. ios.16.a. Est & tertia Luza, in terra Cithim, à veteris Luzæ proditore condita, iudicum, 1.e

L Y

λυκαονία Lycaonia, Lupina. G. Prouincia Asiæ est mediterranea, Tauro à Cilicia Trachea diuisa: à septētrione, Cappadociæ contermina. Volater. lib.10. in qua Barnabas & Paulus prædicarunt. act.14.a.

λυκία Lycia Idem. G. prouincia Asiæ. 1.macha.15. d. act. 27.a

λύδδη Lyda, siue lydda, Stagnum, s. aquarum. G. Ciuitas Palæsthinæ in litore magni maris sita, quæ Diospolis appellatur, 1.mach.11.d. act.9.f

לוד Lydi, siue Lydij, Natiuitas vel generatio, Populi. Vide Lud, ier.46.b

Lydia, Idem. Asiæ minoris prouincia inter Cariam & Phrygiā authore Strabone li.13. cuius situm his verbis scribit Plinius in.5. cap.29. Lydia perfusa flexuosi amnis Meandri recursibus super Ioniā procedit, Phygiæ ab exortu solis vicina, ad septentrionē Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Meonia antè appellata, &c. Huius mentio fit act.16.c. iere.46. ezech.27. & 30. isai.66.f. Est & nomen mulieris purpurarię, de qua, act.16.c

λυσανίας Lysanias, Dissoluens tristitiā. G. procurator constitutus à Romanis super Abilinam regionē, luc.3.a

λυσίας Lysias, Dissoluens, Princeps quidam exercitus, siue tribunus, 1.Mach.3.e. act.24.f

λυσίμαχος Lysimachus, Dissoluens pugnam. G. Frater Menelai, 2.mach.4.e

λύστρα Lystra, Dissoluens. G. Nomen ciuitatis in Lycaonia, act.14.a

λύρα Lystra, act.27.a. in Græco scribitur Myra, & interpretatur virgultum, siue vnguentum odoriferum. G. Ciuitas lyciæ, vide plinium libr.5. cap.27. act.27.a

M

מעכה Maacha, Compressa. vel attrita, aut fixa. Filius Nachor ex Roma concubina, gen.22.d Filia Tholmai regis Gessur, 2.re.3.a.1.para.3.a. Filia Abessalom mater Abiam regis, 3.reg.15.a: quæ, 2.para.13.a. dicitur Michaia. Concubina item. Caleb, 1.para.2.f. Vxor Machir patris Manasse, 1.para.7.d. Vxor Iahiæ, 1.para.9.f.

מעכתי Maachati Compressus vel attritus, aut fixus, seu ventris contritio. Pater Iezoniæ, 4.reg.25.f. Ciuitas Amorrhæorum super Iordanem iuxta mōtem Hermon. iosu.12.b. & 13.1.paral.4.c

מעדי Maadi, Solennis, vel festiuus, aut ornatus, seu labilis, vel testificans, aut transiens: aut Syriace, auferens. Nomen viri, 1.esd.10.d

מעי Maái, Venter, aut coaceruatio. Nomen viri. 2. esd. 12.c

מחלה Maala, Chorus vel cithara, siue infirmitas, aut Syriacè, venia. Filia Salphaad filij Hepher filij Galaad, num.26.d. ios.17.a. Heb Mahala.

מערה Maara, Spelunca, siue euacuatio, aut effusio, vel discooperiens, aut euigilans, ios.17.a

מעשי Maasai, Opus meum. Filius Adiel, 1.para.9.b

מעשיה Maasia, siue Maasias, Opus domini. Filius Achaz, 1.par.15.b. 2.para 28.a. Nomen cuiusdam doctoris, 2. par.26.b. Pater Sophoniæ. iere.21.a. Princeps ciuitatis Ierusalem, 2.par.34.b

מחסיה Maasias, iere.32.c.51.g, interpretatur protectio siue confidentia domini. Pater Neriæ patris Baruch & Saraię. Heb. Mahasias.

מעזיהו Maaziáu, Fortitudo domini, vel refugium domini. Nomen viri, 1.par.24.c.2.esd.10.a

מפשם Mabsam, Aromatizās, vel confundens eos. Filius Ismahelis, gen.25.b. 1.par.4.d

מבצר Mabsar, Munitus, vel muratus, siue prohibēs, vel auferens, aut vindemians. Ciuitas Iduumæorum, gene.36.d

מקץ Macces, Finis vel finiens, siue tædium, aut euigilans, vel æstas, siue æstuans, aut spinans. Nomen loci 3.reg.4.a

מקדה Maceda, Incendium, aut odoratio vel incuruatio Ciuitas tribus iudę, ios.10.c.15.e

μακέδων Macedo Hebraice, Idem. Græce vero, excelsus vel eminens. G. 1.mach.1.a. act.16.b

μακεδόνες Macedones, Idem. p.n. G. act.19.f

μακεδονία Macedonia, Excelsa, vel eminens. G. Prouincia, act.16.b

מקהלות Maceloth, Ecclesiæ vel cœtus, aut congregationes. Nomen loci ad quem profecti sunt filij Israel de Arada, num.33.d

מקלות Maceloth, 1.para.8.c.9.f.27.a. Virgæ aut baculi, siue voces, aut leuitates, vel despectiones. Filius Abigabaon. Filius iahiel, 1.par.9.f

מכניהו Macenias, Possessio domini, siue emptio domini, aut pecus vel armentum domini, siue nidificatio domini. Sacerdos, 1.para.15.b

מעכה Macha, Compressa, vel attrita, aut fixa. Nomen regis, 2.regum, 10.b

Machabæus, Percutiens. Græce vero, pugnator. D. Filius Matathię, 1.mac.2.a

מעכתי Machati, Cōpressus, vel attritus, aut fixus, aut ventris contritio. Nomen loci, deut.3.b. ios. 12.b. Pater Aasbai, 2.reg.23.d. Heb. Maachati.

מכבנו Machbanai, Miser siue pauper filius meus, aut paupertas vel humiliatio filij aut intelligentiæ vel ædificationis. Nomen principis, 1.para.12.b

Mach-

מבנה Machbena, Paupertas vel percuſsio filij eius, aut paupertas ſiue percuſsio intelligentis vel ędificantis. Nomen loci, 1.para.2.f

מבי Machi, Percuſſor, aut pauper, vel humilis. Pater Guel principis tribus Gad, num. 13.a

מביר Machir, Vendens, ſiue cognoſcens. Filius Manaſſe, gen. 50.d. Pater Galaad. 1.paral.7.c. Filius item Ammihel, 2.reg.9.b

מבירי Machiritæ, Vendentes, ſiue cognoſcentes, nume. 26.b

מבמש Machmas, Percuſſor vel pauper ablatus, aut percuſſor vel pauper palpans ſiue tangens vel auferens. Nomen vici magni ſiue oppidi in tribu Ephráim, 1. reg.13.a.iſa.10.g

מכמש Machmas eſ.2.b nehem.7.d. Occultatio, vel percuſſoris aut pauperis tributum. Oppidum quondam tribus Ephráim, ad auſtralem, plagam.

מכמתת Machmethath, Percuſſoris vel pauperis domũ, aut percuſſoris vel humilis mors. Terminus tribus Manaſſe, ioſ.11.a

מדי Madái, Menſura, ſiue iudicans, aut indumentum. Filius Iaphet, gene.10.a. Hic primùm Medorum gentinomen indidit.

מדן Madan, Litigium, ſiue iudicans, aut menſura, vel indumentum. Filius Abrahæ ex Cetura, gen.25.a

מעריה Madia, Solennitas, vel feſtiuitas domini, ſiue adornatio vel teſtimonium aut fœdus domini, vel tranſiens dominus. Nomen viri. 2.eſd.12.a

מדין Madian, Iudicium vel iudicans, ſiue litigans, aut obiurgans. Filius Abrahę & Cetura, gen.25.a. A quo ciuitas trans Arabiam ad meridiem Iudææ ſita, in deſerto Saracenorum contra orientem maris rubri. Inde Madianitę. Alia vrbs eſt iuxta Arnonem & Ariopolin, cuius nunc ruinæ tantum demonſtratur, vbi Hobab ſiue Iethro ſocer Moſis ſacerdos, Madian habitauit, exod.2.c.acto.7.c

מדיני Madianita, Idem.

Madianitæ, Idem.p.n.gen.37.f

Madianitis, Idem, ſ.n.f.g.num.25.b

מרמנה Madmena, Mẽſura, numeri vel muneris, aut indumenti munus, vel indumenti pręparatio, aut numerus vel ſterquilinium. Ciuitas tribus Iudæ, 1.para.2. f.quę & Berſabe dicitur.

מדון Madon, Iurgium, aut indumentum, vel menſura eius. Ciuitas regis Iobab, ioſ.11.a

מגלה Magala, Semita, vel circulus, aut rotunditas, ſiue currus, vel plauſtrum, aut vitula. Nomen loci.1.reg. 17.c

מגדלגד Magdalena, Magnifica vel magnificata, aut exaltata, vel turris. D. Mulieris nomen, matth.28.a.luc.8.a

Magdalgad, Turris fœlix vel accincta, ſiue magnitudo fœlicitatis, vel magnitudo accincta. Ciuitas tribus Iudæ, ioſ.15.e

מגדל-אל Magdal-el, Turris ſiue magnitudo dei Ciuitas in tribu Nephthali, ioſ.19.c

מגדל Magdalum, Turris vel magnitudo. Vrbs Ægypti, ier.44.a.exod.14.a.nume.33.a

מגדיאל Magdiel, Annuntians, vel euangelizans deum, ſiue pomum dei, id eſt fructus electus dei. Ciuitas eſt Idumæorum principum, gene.36.d.1.parali.1.d

Magedan, Euagelizatio gratiæ, aut poma vel fructus Gratiæ. D.

Magedan, matt.15.d. in Græco, Magdala: & Hebraicè interpretatur turris vel magnitudo. D. Ciuitas eſt in litore ſtagni Genezareth ſiue maris Galilææ, cuius fit mentio matth. 15. Hieronymus hanc regionem nunc Macedan contra Ieraſaam ſcribit in locis, Heb.

מגדו Mageddo, Annunciatio, vel enangelizatio, aut pomum ſiue fructus, electus. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ. 17.c. quam reparauit Salomon, 3.reg.9.c.1. para.7. f. Locus in quo occiſus eſt Ioſias, 4.reg.23.f

מגדון Mageddon, Idem. Zach.12.d

Mageth, Torcular, aut liquefactio. D. Nomen ciuitatis, 1.mac.5.c

Magi, Sapientes, vel Philoſophi: aut qui præſunt ſacris, id eſt ſacerdotes, Perſicum eſt, matth.2.a

מגוג Magog, Tegens, vel Tegulans, aut tabefactus, vel liquefactus. Filius Iaphet, geneſi.10.a. A quo Scythæ genus ducunt, qui primum Magogi dicti ſunt, apoc. 20.c.

מגרון Magron, Timor, ſiue horreum, aut de gutture. Ciuitas, iſa.10.g

מחלת Mahalath, Chorus, ſiue infirmitas: aut Syriacè, venia. Pſalm.52. & 87. in titulo. Vxor Roboam, 2.paralipomenon, 11.d

מחלון Mahalõ, Idem. Filius Elimélech Beth-lehemitæ, ruth.1.a

מחנים Mathanaim, Caſtra, turmæ. Nomen loci in quo obuiam facti ſunt angeli patri noſtro Iacob, ab ipſo propterea impoſitum quòd duas turmas vidiſſet eo loco, ſuam & angelorum, gene.32.a

מחרי Maharai, Accelerans, ſiue dotatio, aut montanus, vel de monte meo. Nomen viri, 2.regum.23. d. 1.paralipomenon, 11.f

מחת Mathath, Abſtergens, aut delens, ſiue confringẽs, aut formidans: aut Syriace, percuſsio. Filius Amaſai filij Elcana, 1.par.6.c.2.par.29.c.31.c

מחזיאת Mahazioth, Videnſignum, aut videns literam. Nomen viri, 1.para.25.b

מחלת Maheleth, Chorus, vel cithara, aut infirmitas: vel Syriacè, venia. Tertia vxor Eſau, filia Iſmahelis. gen. 28.b

מחירא Mahida, Ænigma, aut acumen, vel radens ſiue abſtergens manũ: aut Syriace, percuſſa manus. Nomẽ viri, 1.eſd.2.c

מחיר Machir, Pretium. Filius Caleb patris Sur, 1. paral. 4.b

מחול Mahol, Chorus vel cithara, aut infirmitas, ſiue arenoſus: aut Syriacè, veni. Nomen viri, 3.regum, 4.d

מחוים Mahumites, Nuntians vel delens, aut radens, vel medullæ. 1.par.11.g

מימין Maimin, Dexter, aut aquas præparans. Nomen viri, 1.para.24.b

מלאכי Malachias, Angelus ſiue nuntius meus. Heb. Malachi. Nomen prophetæ, malac.1.a

מלכים Malachim, Regum. ſ. liber

מללי Malalai, Circunciſio vel locutio mea. Nomen viri 2.eſd.12.c

מחללאל Malaleel, Laudans deum, vel illuminatio dei. Filius Cainan, gene.5.b.luc.3.g. Heb. Maalaleel.

מלצר Malaſer, Circunciſio anguſtiæ vel vinculi, ſiue diſpenſator. Nomen viri, dan.1.c

Malchus, Rex vel regnum, aut conſiliarius. D. Nomen illius cui petrus auriculam abſcidit, iohan. 18.b

Mallotæ, Adimplentes, vel adimpleti. D. Nomen populi. 2.mach.4.e

מלוך Maloch, Regnans, aut conſulens. Filius Azabiæ filij Amaſiæ, 1.para.6.d

ממרא Mambre, Rebellis aut amarus, vel cõmutans, vel permutans. Ciuitas, gen.13.d. quæ & Hebron, & Arbee dicitur, gene.23.a.d.35.d. Frater Eſchol & Aner, gen.14.b. Heb. Mamre

Mambres, Idem. ſed in Græco ſcribitur Iambres, & Hebraice poteſt interpretari mare cum egeſtate vel paupertate. D. Vnus ex illis qui Moyſi reſtiterunt 2.tim.3.d

Mammona, Pecunia vel diuitiæ. aut cupiditas. Syrum eſt. D. matth.6.d

ממוכן Mamuchan, Paratus, vel certus, aut de pauperatus, vel percuſſus. Dux perſarum, eſth.1.c

ממזר Mamzer, De ſcorto natus, deut.23.a

מן Man, Donum aut munus, aut quid? exod.16.g

Manna, Idem. iohan 6.e

מנחת Manahath, Requies aut munus, ſiue præparata formido vel confractio, aut numerus ſtuporis: vel ex Hebræo & Syro, præparata deſcenſio, vel numerus deſcendens. Filius Sobal filij Seir, gen. 36.c.1.par.1.c. Eſt & regionis nomen, 1.para.8.a

מנחם Manahem, Conſolator, aut ductor eorum, ſiue præparatio caloris, aut munus incenſum, vel munerans calefactionem. Filius Gaddi, 4. reg.16.c

Manáim, Caſtra. Terminus tribus Gad in regione Galaa-

Galaaditide, Leuitis etiam confugio conceſſa, ioſ.13. c.21.c.1.para.6.g.Heb Mahanáim.

בי״ישי Manaſſe, ſiue Manaſſes, Oblitus aut obliuio. Filius primogenitus Ioſeph, ge.41.f. Pater Eſrihel.1.pa.7.c. Filius Ezechię regis Iuda filij Achaz, 4.reg.21.a.1.paralip.3.c

מנא Mane, Numeratus, vel numerans.dan,5.g

מן-הוא Man-hu? Quid hoc? exod.16.c

μάννα- Manlius, Solutus, vel non ligatus. G.

מנוח Manúe, Requies, aut munus. Pater Sáſon, iud.13.a

מעון Maoch, Cõpreſſus, vel attritus, aut fixus. Pater Achis regis Geth, 1.reg.27.a

מ עון Maon, Habitaculum ſiue delictum, vel de peccato Ciuitas in tribu Iuda, ioſue, 15.g. Filius Sammái filij Recem, 1.par.2.f. Eſt & nomen ſolitudinis.1.reg.24.a

מעונתי Maonathi, Idem. Filius Othoniel filij Cenez, 1.re. 23.d.1.para. 4.

מעזים Maozim fortificati, vel fortitudines, aut refugia. Nomen idóli, dan.11.f

מרח & מרא Mara, Amara, vel amaritudo. Quinta Iſraelitarũ manſio fuit. ibi enim Moyſes iactu ligni, amaras aquas in dulcem vertit ſaporem, exod.15.d. num.33.a

מרחי Marái, Accelerans, ſiue dotatio aut montanis, vel de monte meo. Nomen viri, 1.para.27.b

מריה Maraia, Amaritudo vel myrrha domini, aut docens vel præceptor dominus. Nomen viri, 2.eſd.12.a

מריות Maraioth, Amaritudines, vel rebelliones, aut commutationes, vel permutationes, Nomen viri, 2.eſdr. 12.a

Maran-atha, Dominus noſter vênit, Syrum eſt, 1. cor.16.d

Marcus, Limatus vel fricatus, aut expolitus, id eſt à rubigine abſterſus. D.act.12.b.coloſſ.4.b, conſobrinus Barnabæ.

מרדכי Mardochái, Amara contritio, vel myrrha contrita ſiue docens contritionem: aut ex Hebræo & Syro myrrha puriſsima. Nomen viri, 1.eſd.2.a

Mardocheus, Idem. Filius Iair filij Semei, patruus Eſther, eſth.2.a.eſd.7.b

Mare rubrum ad auſtrum Iudææ à Græcis Erithræum dicitur, authore Pomponio Mela li.3. Strabone lib.16. Alijs etiam Sinus Perſicus & Arabicus, teſte Plinio li.6.cap.24. Hebręis dicitur Iam-ſuph, id eſt iunceum, vel cannoſum, quia in litore abundant iunci vel cannę ſeu caricæ. Alij volunt ex fundo maris illas prodire & naſcicarices. Obſeruandum etiam, mare Suph aliquoties ſumi pro ſalſo vel mortuo, quòd ſit caractoſum. Illic iuxta rubrum pelagus ſeptima fuit manſio Iſraelitarum, num.33.

מרס Máres, Irroratio vel diſtillatio: aut Syriace, apoſtema, vel cõfractio. Nomẽ principis cuiuſdam, eſth.1.g

מראשה Mareſia, A capite, vel à principio, aut caput vel principium, ſiue hæreditas, aut amaritudo mulieris, vel amara mulier. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ.15.f.1.par.4.g. eadem quæ & מרשׁה Mareſa

מרשה Mareſa, 1.para.2.f.4.d.2.para.11.b.14.c.20.g.mich. 1.a, interpretatur à capite, vel à principio, aut hęreditas, vel amaritudo agri. Ciuitas in tribu Iuda, patria Michææ prophetæ, nam inde מרשׁתי Morafthi appellatur. Quam edificauit Roboam, 2.par.11.b

מערת Mareth, Spelunca, vel euacuatio, aut effugio, ſiue diſcooperiens, aut euigilans. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ.15.g

מרים Maria, Exaltata vel amaritudinis mare, aut myrrha maris, ſiue doctrix vel magiſtra maris: aut ex Syro & Hebręo, domina maris: Filia Amrã filij Caath ſoror Aaron & Moyſis, num.27.g. Filius Ezra, 1.par. 4.c. Nomen item virginis, quę Chriſtum tulit in vtero, matt.1.c. Soror item Marthæ ſororis Lazari, luc. 10.g. Iohan.11.b. Heb. Mariam. De quadam Maria loquitur & Paulus, rom.16.a

מרמות Marimuth, Amaritudo vel myrrha mortis, aut altitudines ſiue fraudulentiæ. Nomen viri. 1.eſd.10.d

מרמה Marma, Dolus, vel fraudulentia, ſiue altitudo, vel extollens ſe. Filius Saharáim ex Hodes vxore ſua, 1. paralip.8.a

Marſana, Amaritudo aut myrrha rubi vel inimici, aut oſtendens rubum vel inimicum. Nomen principis, eſth.1.c.

מרסגא

Martha, Prouocans, ſiue amaricans: vel Syriace, domina vel doctrix. D. Soror Mariæ Sororis Lazari illius quem ſuſcitauit Chriſtus, luc.10.g. Iohan.11.b

משא Maſſa, Onus, ſiue aſſumptio: vel aliquando tranſlatiuè, prophetia. Filius Iſmahelis, gen.25.b

משל Maſal, Parabola, aut imperãs vel dominãs. Ciuitas in tribu Aſer. 1.par.6.g. quæ ioſ.19.b. dicitur Meſſal.

Maſaloth, Idem. p.n. D. Nomen vrbis.1.mach.9.a

Maſepha, Speculatio, ſiue ſpecula, aut cooperimentum, vel expectatio. Ciuitas in tribu Iuda, ioſu.15.e, quę aliâs Maſpha dicitur.

מצפה

משרפות-מים Maſerephoth, In Hebręo eſt Maſerephoth-maim, id eſt aduſtiones, incendia, cõbuſtiones aquarum. Locus eſt vbi excoquunt aquam ad ignem refrigerandóque ſalem faciunt. Commentator Hebræorũ ſuper Ioſue ſic inquit, Salinæ ſunt, vbi aqua maris trahitur ad foſſas ad hunc vſum factas, & ſole ſiccatur, ioſ.11.b.13.a

משרעי Maſerei, Stratum, ſiue auferens vel tangens ſociũ vel amicum aut paſtorem vel malitiam. Filius Sobal filij Hur, primogenitus Caleb & ex Ephráta concubina, 1, para.2.g

משמע Maſma, Exauditio, ſiue audiens, vel obediens. Filius Iſmahelis, gen.25.b.1.par.4.d

משמנת Maſmana, Pinguedo aut oleum eius, ſiue tangens vel auferens prępparationem vel munus aut numerum. Nomen viri principis, 1.par.12.b

מצביה Maſobia, Statio domini, ſiue ſtans dominus, aut damula. Nomen loci, 1.para.11.g

מצפה Maſpha, Speculatio ſiue ſpecula, aut cooperimentũ vel expectatio. Ciuitas in tribu Iuda, 1.reg.22.a.4. reg.25.f. quam ędificauit Aſa rex Iuda, 3.reg.15.e: quæ ioſue.15.e, Maſepha dicitur ijſdem conſonantibus & punctis.

מצפתה Maſphat, Speculatio, ſiue ſpecula, aut cooperimẽtum, vel expectatio. Ciuitas quę & Maſpha dicitur in tribu Iuda, 1.reg. 7.b. iere.40.b. Heb. Miſphatath.

Maſphe, Idem, ioſ.11.b.13.c

משרקה Maſreca, Sibilus vel ſibilans, aut attractatio vanitatis, vel tangẽs vanitatem vel vacuitatem, aut vitis. Ciuitas Idumææ, regia Semlæ quinti regis in Edom, gene.36.d

מתניהו Mathaniau, donum domini, vel lumborum dominus, aut ex Syro & Hebræo, expectatio domini. Nomen viri, 1.para.25.b.

מתן Mathan, Donum, vel lumbus, ſiue mors eorum: aut Syriace, expectatio vel ſpes. Pater Saphatiæ, iere. 38.a.2.para.23.d

מתנה Mathana, Idem, Ciuitas in Arnon ſita, num.21.b

מתנאי Mathanai, Idem, Nomen viri, 1.eſd.10.d

מתניה Mathania, ſiue Mathanias, Donum domini, vel lumborũ dominus: aut ex Syro & Hebręo, ſpes domini. Fius Ioſiæ, patruus Ioachin, frater Ioacim ſiue Eliacim: à Nabuchodonoſor Sedecias nominatus, 4. reg.24,d. Filius item Micha, 1.para.9.c.2.para. 29.c

מתני Mathanites. Donũ, aut lumbus: aut Syriace, ſpes, vel expectans, 1.para.11.g

מתת Mathat, Donum, vel donans. D. Pater Heli patris Ioſeph viri Mariæ. luc.3.e.

מתתי Mathat, Donum eius. Nomen viri, 1.eſd.10.d

מתתיה Mathathia, ſiue Mathathias, Donum domini Pater Iudæ Machabæi. 1.mach.2.a. Primogenitus Sellũ Coritæ, 1.para.9.e. Sacerdos, 1.para.15.b

Mathias, Donum domini. D. 2.mach.14.c. Nomẽ item Apoſtoli qui in locum Iudæ proditoris electus eſt. act.1.d

מתושאל Mathuſael, Mortem ſuam poſtulans, aut mors ſua infernus vel ſepulchrum. Filius Mauiael. gene.4.c

מתושלח Mathuſala, Mortem ſuã miſit, aut mortis ſuæ arma: vel ex Hebræo & Syro, mortem ſuam ſpolians, vel mortis ſpolium. Filius Henoch filij Iared, gen.5. c.luc.3.g.

מטר Matred, Virga deſcendens, aut virga imperantis, ſiue,

siue lectuli descensio vel imperium: aut Syriacè, labor. Pater Meetabel vxoris Ader regis in Edom septimi, gene. 36. d

Matthæus. Donatus. D. Nomen apostoli, matth. 9.a. qui & Leui dictus est, marc. 2.b

מהויאל Mauiael, Annuntians deum, aut radens vel delens deus: vel ex Syro & Hebræo percussus à deo. Filius Irad, gene. 4.c

מהומן Mauman, Turbatus, aut tumultuans, vel multitudo. Nomen eunuchi cuiusdam, esth. 1.b

M E

מכרתי Mecherathites, Venditio, aut cognitio, 1.par. 11.g

מכמש Mechmas, Percussor vel pauper ablatus, aut percussor vel pauper palpans vel tangens siue auferens. Nomen oppidi in tribu Ephráim, 2.esd. 11.d. qui. 1.re. 13.a, dicitur Machmas, ijsdē cōsonantibus & punctis.

מכנדבי Mechnedebai, Percussor vel pauper vouēs siue spōtaneus: aut percusio vel paupertas vouētis vel principis aut spontanei. Nomen viri. 1.esd. 10.d

מידבא Medaba, Aquæ doloris: vel ex Hebręo & Syro, aquę manantes. Vrbs Arabiæ in tribu Ruben, nu. 21.f. ios. 13.b. 1, par. 19.b. isa. 15.a

מידי Medad, Mensurās, siue aquę dilectionis vel verbū aut patrui. Nomen viri super quem requieuit spiritus domini in castris, num. 11.f

מדין Meddin, Iudicium, siue litigans, aut obiurgans. Ciuitas in tribu iuda, ios. 15.g

מדמנה Medemena, Mensura muneris, vel numeri, aut indumenti munus, vel indumenti pręparatio, aut sterquiliniū. Ciuitas tribus iudæ, quæ aliās Bersabee dicitur, Ios. 15.e. isai. 10.g

מדי Medena, Mensura, vel abundans siue indumentū. Prouincia, de qua, 1.esd. 6.a. Heb. Madai.

Medi, Idem. p.n. Populi, isa. 13.d. act. 2.b

Media, Idē. s.n. Prouincia Asię ab ortu habet Caspios & Parthos, à meridie Sittacenen & Susianem & Persidia, ab occasu Abiabenen, à Septentrione Armeniam, Plinius author in 6.ca. 26. Hanc appellatum à Madai Iaphet filio Ioseph. lib. 1. cap. 14. Iud. antiq. refert Strabo vero in 11. à Medo Medææ filio. De hac Ptolemęus libr. 6. cap. 2. Pinius lib. 6. ca. 14. Hieronymus ipsam inter flumina Indum & Tigrim collocat, ier. 35. Huic prouincię attribuit sacra scriptura Aracusiam, Parthiam, Assyriam, Persidam.

מדי Medus, Idem.

מחטבאל Meetabel. Quam bonus deus, siue benefaciens deus. Vxor Adar regis in Edom septimi, gene. 36. d

מגביש Megbis, Eminens, siue altitudo. Nomen viri, 1. esdræ, 2.b

מגפיעש Megphias, Corpus compressum vel cōgregatum, aut corporis vel vestimēti tinea. Nomē viri 2. es. 10.a

מהשים Mehusim, Tacentes, aut festinantes, siue sensuales. Pater Abitob, 1. para. 8. b

מלכת Melcha, Regina, vel consiliatrix. Vxor Nachor filij Thare, filia Aran fratris mariti sui Nachor, gene. 11.d. Filia item Salphaad filij Hepher filij Galaad, nume. 26.d

Melcha, luc. 3.f. Idem. sed in Græco scribitur Melea, & Hebraicè interpretatur adimplens, vel adimpletus. D.

Melchi, Rex meus, siue consilium meum. D. Pater Leui Patris Mathat, luc. 3.e

מלכיה Melchias, Rex dominus, aut consiliator dominus. Pater Phassur, iere. 21, a. Filius Amelech, ierem. 38.b. Filius Athanai filij Zara, 1. para. 6.c

מלכיאל Melchiel, Rex meus deus, aut regnum dei, siue cōsiliator meus deus. Filius Berię filij Aser, gene. 46.b. 1. para. 7.f

Melchielitæ, Idem. num. 26.e

מלכירם Melchiram, Rex excelsus, aut consiliator, vel cōsilium excelsum. Filius Iechoniæ filij Ioacim, 1. par. 3.c

מלכי-צדק Melchisedec, Rex iustitiæ. Sacerdos & rex Solymę siue Ierusalem fuit, gene. 14.c. heb. 7.a

מלכישוע Melchisua, Rex saluator, aut rex vel consilium saluatoris vel salutis, siue rex magnificus. Filius Saul 1. regum, 14.g. 31.a. 1. paralipomenon, 8.d

מלכם Melchom. Rex eorum, vel consiliator eorum. Idolum, quod colebant filij Ammon, 4. reg. 23.c. 1. paral. 20.a. iere. 49.a

מלך Melech, Rex, aut consiliarius. Filius Micha filij Merib-báal, 1. para. 8.d

μῆλα Melite, Melliflua. G. Insula inter Epirum & Italiā spectans Siciliam ad septentrionem, act. 28.

מלוא Mello, Plenitudo, vel repletio. Vrbs terræ Chanáā in tribu Ephraim, cuius, ciues Abimelech regem sibi constituerunt, iud. 9.a. Ab hoc loco Dauid cepit munire terram. 2. reg. 5. Salomon hanc reparauit, 3. reg. 9.e & 4. reg. 12.2. para. 32.b

מלותי Mellóthi, Plenitudo, vel circuncisio. Nomen viri, 1. para. 25.b

מרי Merari, Amarus, siue irritatus, aut prouocatus. Filius Leui filij Iacob, gen. 46.b, 1. para. 6.a.

Meraritæ, Idem. p.n. num. 26.f

מרגמב Mercurius. Amercibus dictus est: quia mercaturę deus putabatur à gentilibus. Latinum est. act. 14.b

Mercurius prouer. 26.b. In Hebræo est Marguema. Sunt qui dicant significare fundam in qua iaciuntur lapides. Alij aceruum lapidum. Potest etiam deriuari ab ארגמן, quod significat purpurā: vt sit sensus, Sicut qui ligat lapidem vel saxum in purpura: ita qui tribuit incipienti honorem.

מור Mered, Rebellis, vel descendens, aut imperans. Filius Bethiæ filiæ Pharaonis, 1. para. 4.c

מרמות Meremoth, Amaritudo, siue myrrha mortis, aut altitudines, vel deceptiones. Nomen viri, 1. esdræ. 8.c

מריב-בעל Merib-báal, Rebellio vel impugnatio idóli vel dominantis siue subijcientis aut possidentis. Filius Ionathan filij Saul, 1. para. 8.d 9.f

מרמות Mermuth, Fraudulentiæ: aut amaritudo vel myrrha mortis, siue altitudines. Nomē viri, 2. es. 10.a 12.a

מרב Merob, Pugnans, siue obiurgans, aut multiplicans: vel Syriace, magisterium, Primogenita regis Saul, 1. regum. 14.g

מרודך Merodach, Amara contritio, vel myrrha contrita aut ex Hebręo & Syro, myrrha purissima. Rex Babyloniorum, isa. 39.a: qui. 4. re. 20. c. dicitur Berodach.

מרום Merom, siue Merome, Celsitudo, aut sublimitas. Aqua seu flumen in terra Chanáan, iudic. 5.b

מלוך Melluch, Regnās, vel consulens. Nomen viri, 1. es. 10.d

מלטית Meltias, Liberatio domini, Nomen viri, 2. esd. 3.b

מח Memius, Maculatus, vel vituperatus. D.

מח Memphis, Hebraice dicitur Noph, & interpretatur fauus, aut distillatio, vel eleuatio, aut cribrum. Ciuitas Ægypti, isa. 19.b

מח Memphis, ose. 9.b Hebraicè dicitur Moph, id est ab ore, vel Syriace, coopertorium

Menna, Numeratus, vel remuneratus, aut præparatus. D. Pater Melcha, siue vt Græce habetur. Melea, luc. 3.f

μενέλαος Menelaus, Potentia, aut robur populi. G. Nomen viri, 2. mach. 5.a

מני Menni, Præparario, vel munus, aut numerus. Nomen regionis, iere. 51.c

מיעת Mennith, Idem. Vrbs Ammonitarum, iudic. 11.f

Mephāath, Aquarū apparitio, siue aquarum impetus. Ciuitas Leuitarum in tribu Ruben, in terra Moab, ios. 13.c. & 21.d. iere. 48.d

מריות Meraiot, amaritudines, vel rebelliones, aut commutationes vel permutatiōes. Filius Achitob, qui 1. pa. 9.b. Filius Zaraiæ filij Ozi, 1. para. 6.a

מרעלת Merala, Sopor, vel inebriatio, aut amaritudo ascēsionis, vel holocaustum, aut myrrhæ holocaustū siue folium, aut docens holocaustum vel ascensum. Limes est Zabulonitæ tribus, ios. 19.a

מרום Merom, Altitudines aqua seu flumen in terra Chanáan, iuxta quod gentes conuenerant aduersus Israelitas, iosu. 11. a. Hieronymus in locis Hebraicis Merrum vicum suisse dicit in X I I. miliario vrbis Sebaste iuxta Dothain.

מרומי Merome, Altitudines, siue amaritudo aquarum. Nomen loci, iudic. 5.c

Mar-

מרוֹנתי הָאֹנֹתי Merothathites, Cantatio mea, siue exultans, aut exclamans: vel Syriace dominãs, 1.para.27.d.2.esd.3.b

מרוֹן Meroz, Secretũ, vel macies. Vrbs Galilææ, iud.5.c

מש Mes, Auferens, vel tangens. Filius Aram, gen.10.d qui 1.par.1.b, dicitur Mosoch. Ab hoc Meones traxerunt originem.

מושע Mesa, Salus, vel aqua salutis, aut aquas aspiciens. Rex Moab, 4.reg.3.a. Filius item Caleb fratris Ierameel, 1.para.2.f

מְשֶׁלֶמְיָהוּ Meselemia, Pax domini, vel perfectio domini, aut retributio domini, vel parabola domini, aut dominium domini. Nomen viri.1.par.26.a

מְשֶׁזַבְאֵל Mesezebel, Auferens fluxum deus: vel ex Syro & Hebræo, liberatio vel salus dei pater Barachiæ, 2.esd. 3.b

Mesizabel, Idem, Nomen viri, 2.esd.10.a

מְשֻׁלָּם Mesollam, Pacificus, siue perfectus, aut retribuẽs, vel parabola eorum siue potestas eorum. Filius Saphatiæ .1. para.9.b. Filius item Sadoc, ibidem.

Mesopotamia, Maioris Asiæ Syriæq; pars: regio est inter Babyloniam & Arabiam, ad lævam Trigidis fluuij, vbi habitauerunt sapientes Babylonię, autho re Strabone lib.11.& 17.& Ammiano lib.23. Mesopo tamia est intra amnes Tigridẽ & Euphratẽ, à septentrione Tauro excepta, quæ ipso vocabulo Græco in medio fluminum esse posita monstratur μέσος enim, medius: ποταμός verò, fluuius interpretatur. act.7.a. Hebraicè verò, gen.24.b.deu.23.a.iudicum 3.a.1.pa. 19.b:& in titulo psal. 59. dicitur Aram Naharáim, id est Syria fluuiorum, s.duorũ nam dictio ipsa, dualis est numeri. In alijs vero locis pro Mesopotamia, in Hebræo, est Padan, quod interpretatur redemptio: vel Syriace, parilitas, aut coniunctio. Hæc nomina sortitur & Syria, gen.25.c.28.a

ארם נהרים פדן

עבר הנהר Mesopotamia, iosu.24.a.in Hebræo est Eber hanáar, id est trans flumen.

מספר Mesphar, Numerus, vel narratio, aut librarius vel scriba, siue tributi taurus. Nomen viri, 1.esd.2.a

מספרת Mespharath, Numerans, vel narrans, aut tributi fructificatio vel augmentatio. Nomen viri, 2.esd.7.b

מצפה Mesphe, Speculatio, vel specula, aut cooperimentum vel expectatio.

מצרים Mesraim. Angustiæ, siue tribulationes. Filius Chã gen.10.a. Ab hoc Ægyptus Hebræa lingua Mesraim nuncupatur: quæ & sæpe in sacris literis dicitur terra Cham, à Chã filio Noe. Psa.105. vt testatur Hieronymus in quæstionibus Hebraicis.

משא Messa, Onus, vel assumptio: siue aliquando translatiuè prophetia. Regio Iudææ iuxta Hieronymũ in locis Heb. in qua habitauerunt filij Iectan, genes.10.d

מסה Messa, 4.reg.11.a, Eradicatio, siue conculcatio. No men viri.

משאל Messal, Postulans, vel postulatus, aut commodatus, siue sepulchrum, vel infernus, at fouea, siue ablatio aut tactus dei Ciuitas in tribu Aser, ios.19.b: quæ & massal.1.para.6.b, dicitur.

משלמות Messalémeth, Solutio, aut pacificatio, vel perfectio, aut retributio: vel parabola mortis, aut dominum mortis. Mater Amon regis Iuda, 4.reg.21.d

משיח Messias, Vnctus. Græcè, autem dicitur Christus, Iohan.1.f.4.d

משלם Messulam, Pacificus, siue perfectus, aut retribuens vel parabola eorum, siue potestas eorum. Pater Asalia patris Saphan scribæ. 4. reg.22.a

מהיטבאל Metabeel, Quã bonus deus, aut benefaciens deus. Nomen viri, 2.esd.6.c

מתקה Methca, Dulcedo, aut suauitas. Nomẽ loci in quo castrametati sunt filij Israel profecti de Thaath, num. 33.d

מטרי Metri, Pluuia, siue custodia, vel carcer. Nomen viri, 1.reg.10.c

מזה Meza, Distillatio vel asperso, aut exisio: vel Syria ce incensio vel consumptio. Filius Rahuel filij Esau, gene.36.b

מיזהב Mezaab, Deauratus, vel aquæ auri, siue quid aurũ Pater Matred patris Meetabel vxoris Ader regis in Edom septimi.gen.36.d

M I

מימין Miamin, Dexter, aut aquas præparans. Nomen vi ri, 2, esd.10.a.d

מיבחר Mibahar, Electus, siue electio, aut iuuentus. Nomẽ viri, 1.para.11.g

מיכה Micha, Pauper vel humilis, aut percutiens vel percussus, siue quis hic? id est in hoc loco, siue aquæ hic. Pater Abdon, 2.para.34.c: qui 4.reg.22.c, dicitur Michaia. Filius Ioel, 1.para.5.a. Filius Meribbaal filij Ionatham, 1.para.8.d. Filius Miphiboseth, 2.reg.9.d

מיכאל Michael, Quis sicut deus? aut humilitas siue paupertas dei, vel percussio dei, siue percutiens deus. Filius Izrahia filij Ozi filij Thola filij Issachar, 1.par.7.a Pater Galaad, 1.para.5. b. Pater item Sthur principis tribus Aser, num.13.a. Est & nomen angeli, dani.10.c

מיכיה Michaia, Quis sicut dominus? aut paupertas vel humilitas domini, siue percutiẽs dominus, vel percussio domini. Pater Achobor, 4.reg.22.c. Filius Meribbaal filij Ionathan, 1.para.8.d. Mater itẽ Abiam regis Iuda, 2.para.13.a: quę, 3.reg.15.a. dicitur Maacha.

Michas, Idem. Heb. Michæas. Nomen viri de monte Ephráim, iudic.17.a

Michæa, siue michæas, Idem. Filius Gamariæ filij Saphan scribę. ier.36.c. Filius item Iemla. 3.re.22.b.2. esd.12.d

מיכה Michæas, iere.26.f, michæa.1.a. Pauper vel humilis, aut percutiens, vel percussus, siue quis hic? id est in hoc loco: vel aquæ hic. Nomen prophetæ.

מוכל Michol, Quis, omnia? q. d. tu aut quæ prefecta vel consummata? q.d. nulla nisi tu siue aqua tota, aut aquarum perfectio vel consummatio seu prohibitio. Nomen filiæ minoris regis Saul, 1.reg.14.g

Mido, Cura, siue consilium. G.

מִגִּדּוֹ Miletum, Rubra, vel coccinea. G. Ciuitas in Asia, maritima, Decem stadijs ab ostio Meandri amnis secreta. act.20.c

מִלֵּטוֹס

מילכו Milicho, Regnum eius, vel consilium eius. Nomẽ viri, 2.esd.12.a

מפיבושת Miphiboseth, De ore ignominia, siue de ore confusio, aut oris ignominia vel cõfusio, aut verecundia vel mora. Filius Ionathæ filij Saul, 2.re.4.a.9.b. Fuit item alter. filius Saul ex Respha, 2.reg.19.d.21.b

משעם Misaam, Saluator eorum, siue respiciẽs eos, aut auferens vel tangens populum: vel Syriace, lenitas eorum. Filius Elphaal filij Mehusim, 1.para.8.b

מישך Misach, Prolongans, siue attrahens, aut aquas vallans, vel sepiens, Vir qui & Misael dicitur, dani.1.b.

מישאל Misael, Quis postulatus aut cõmodatus? siue quis postulãs aut commodãs? siue abstulit deus vel recessit. Nomen viri, quem princeps eunuchorũ regis Nabuchodonosor vocauit Misach, dani.1.b. Filius item Oziel filii Caath, exod.6.c

משור Misor, Planities, aut serra, siue murus vel murat?, aut bos, vel bouinus.

משפט Misphat, Iudicium. Fons Misphat siue iudicii, aliâs Cades, gen.14.a

מִטִלֵנִי Mitiléne, Munditia, vel absterso torcularis. G. Insula contra Asiam, quæ à proximo continenti ab est quinquaginta septem millia passus, act.20.c

מחרת Mithridates, Explorans vel contemplans legem, aut soluens legem, siue mortis descensus vel dominium. Filius Gazabar, 1.esd.1.d

M N

מנח Mna, Libera, talentum, genus ponderis quod cõtinet certu numerum vnciarum, ezec.45.e. lucę.19.b

מנסתיוס Mnestheus, Alacritas aut ira, vel robor dei. Nomen viri, 2.mach.4.c

M O

מואב Moab, De patre quoniam de patre eum filia genuit. Filius Loth ex filia sua maiore, gen.19.g. A quo vrbs Arabiæ (quæ aliâs, vt Eusebius refert, Areopolis dicitur) & regio nomen acceperunt, Isaiæ, 11.d. Est & regnum filiorum Lot ad orientem Iudææ situm, proximum mari mortuo & Iordani. Est præterea nomen regis, 1.regum, 12.b. 20.a. 1. paralipomenon. 4.d.

Moa-

Moabitæ Idem. Moabites, Idem.
Moabitides, Idem. p.n.f.g.3.reg.11.a
Moabitis, Idem. f.n.f.g, ruth.1.a.2.paralipo.24.g

מועדיה Moadia, Solennitas Vel festiuitas domini, siue adornatio vel testimonium aut fœdus domini, vel transitus domini. Nomen viri, 2.esd.12.a.

מובני Mobonnai, Filius vel filiatio, siue ædificatio, aut intellectus vel intellectio. Nomen viri, 2.reg.23.d

מוכני Mochona, Basis vel sustentaculum, aut præparatio. Ciuitas, 2.esd.11.d

מוכרי Mochori, Venditio, vel cognitio. Pater Ozi.1.parali.9.b

Modin, Iudicium vel iudicatio, aut iurgium. D. Mons siue ciuitas.1.mach.2.a

מוחלת Mohola, Chorus vel Cithara, siue infirmitas: aut Syriacè, venia. Nomen viri.1.para.7.d

Moholi, Idem. Filius Merari, filij Leui, exod.6.c

מחלי מולדה Molada, Natiuitas vel generatio. Ciuitas, quæ in tribu tam Iudę, quã Simeonis reperitur, ios.15.d.19 a.1.para.4.c

מחלתי Molathi siue Molathites, Chorus vel cithara, siue infirmitas: aut Syriace, venia.1.reg.18.e.2.re.21.b

מלכם Molchom, Rex eorum, vel consiliarius eorum. Filius Saharáim ex Hodes vxore. 1. paralipomenon 8.a. Sic vocabatur & Moloch, Ammonitarum idôlũ 3.reg.11.f

מוליד Molid, Generatio, vel natiuitas, aut circuncisio manus. Filius Abisur filij Semei filij Onã, 1.paralipo menon, 2.d

מלך Moloch, Regnans aut consiliarius. Idôlum Ammonitarum. 4.reg.23.c.act.7.e.quod & Molchom dicitur.

מלכם Moloch, 3.Regum, 11.f. Rex eorum, aut consiliarius eorum. Hebr. Milchom. Idôlum Ammonitarũ.

מועד Moos, Lignum, vel ligneus, siue cõsiliarius. Filius Ram primogeniti Ierameel, 1.para.2.d

מפים Mophim, Ex ore: vel Syriace, cooperimenta. Filius Beniamin. gen. 46.c

מורשתי Morasthi, Hæres, vel paupertas, aut de paupertate, vel de hæreditate. Vicus contra orientem Eleutheropoleos, patria Michęæ prophetæ, ierem.26.f

Morasthites, Idem.

מוריה Moria, Amaritudo vel myrrha domini, aut ostendens vel iudicans dominus: siue ex Syro & Hebræo, dominatio domini. Collis, 2. paralipome. 3. a. qui terra visionis, gen.22.a, dicitur, à latere montis Sion.

מוגא Mosa, Azymum, aut inuentus, vel exitus, siue exprimens, vel emungens. Filius Caleb ex Epha concubina.1.paralipo.2.f. Filius Zamri filij Ioada.1.paralipomenon, 8.d

מושא Mosa, 1.paralipomenon, 8.a. interpretatur Onus, siue assumptio, vel prophetia aliquando transiatiue, aut aquarum eleuatio. Filius Saharáim ex Hodes vxore.

מסרת Mosera, Eruditio, siue disciplina, aut vinculum: vel Syriace, datio, vel traditio. Nomen montis, vbi Aaron mortuus est & sepultus, deut.10.b: qui Hor, num.20.d. & Moseroth, num.33.d. dicitur.

Moseroth, Idem. p. n. Locus in quo castrametati sunt filij Israel profecti de Hesmona, num.33.d

משובב Mosobab, Reuersus, aut auersus, vel conuersus. Nomen principis, 1.para.4.f

מושך Mòsoch, Attrahens, vel prolongans, aut vallans, vel sepiens. Filius Iaphet, gene.10. Ab hoc Cappadoces originem traxerunt, ezec.27.c. Filius item Aran, 1.para.1.b. qui gene.10.d. dicitur Mes.

משלם Mosollam, Pacificus, siue perfectus, aut retribuẽs, vel parabola eorum, siue potestas eorum. Pater salo, 1.para.3.d.5.b.8.b.9.b. Præpositus instauratoribus templi, 2.para.34.c

משלמית Mosollamia. Pax domini, siue perfectio domini, aut retributio domini, vel parabola, aut dominium domini.

משלמית Mosollamith, Pacifica siue perfecta, aut retribuẽs, vel parabola mortis, aut dominũ mortis. Filius Emmer.1.para.9.b

משלמות Mosollamoth, Pacificatio, aut perfectio, siue retributio, aut parabola mortis vel dominum mortis. Pater Barachiæ principis, 2.para.28.b

משה Moyses, Attractus, vel assumptus, subaudi de aquis. Filius Amram filij Caath filij Leui.1.para.23.b. Exodi.2.b.6.c.acto.7.c. Heb. Mose.

מאיזל Mozel, Ambulans vel vadens, Nomen regionis, ezechiel.27.d

M V

מעונים Munim, Habitacula, siue afflicti, aut delinquentes vel respondentes. Nomen viri, 1, esd.2.c

מוסך Mulach, Vnctio, siue cooperimentum, aut libatio, 4.reg.16.d

מושי Musi, Auferens, vel tangens, aut recedens, vel ablatus. Filius Merari filij Leui, exod.6.c.1.para.6.b

M Y

Myndus. Muta. G. Nomen insulæ in mari Icario, μύνδος 1.Mach.15.d

Mysia, Sceleśta vel abominabilis. G. Prouincia Asiæ nunc Æolis dicta, quam Paulus adnauigauit, act. 16.b. Est & altera eiusdem nominis iuxta Danubium flumen. Sùntque authores, qui dicant transisse ex Europa Mesas & Brigas & Hunos, à quibus appellantur in Asia Mysi, Phryges, & Bithinj. μυσία

N

נהליאל vel נהלל Naalol, Laudatus, siue lucidus, aut stolidus. Ciuitas Leuitarum in tribu Zabulon, ios. 19.b.21.d. iud.1.f.

נעמה Naama, Pulchra, siue decôra, aut mouẽs valde. Ciuitas in tribu Iuda, ios.15.e. Mater item Roboam, 3.reg.14.f

נעמן Naaman, Pulcher, siue decôrus, aut motum præparans. Filius Beniamin, gen.46.c. qui, 1.para.8.a. dicitur, Nohaa. Princeps militiæ regis Syriæ, 4.regum, 5.a. luc.3.e. Filius item Bela filij Beniamin, 1. parali. 8.a.

נעמתי Naamathites, Pulchritudo, vel iucũditas, siue motus mortis meæ, iob.11.a

נערה Naara, siue Naaratha, Puella vel iuuenis, aut excusio, vel vigilans. Terminus tribus Ephráim, ios. 16.c. Altera vxor Asur, 1.para.4.a

נערי Naarái, Puer, vel iuuenis, siue excutiens, aut vigilans. Nomen viri.1.para.11.g.

נעריה Naaria, puer domini, aut excusio domini, siue vigil domini, vel vigilans dominus. Filius Semeiæ filij Secheniæ, 1.para.3.d.4.g

נחש Naas coluber vel serpens, aut augurans, vel diuinans siue æneus. Ciuitas, 1.para.4.b. Rex Ammonitarum, 1.reg.11.a.1.reg.12.c.1.para.19.a. Est & nomen cuiusdam viri, de quo, 2.re.17.g

נביות Nabaioth, Loquelę, siue prophetię, aut fructus, vel germinationes. Filius. Ismahelis, ge.25.b. ab hoc omnis regio ab Euphráte vsque ad mare Rubrum vsq; hodie Nabathena dicitur, quæ pars Arabiæ est, Isaiæ. 60.b

נבל Nabal, Stultus, vel insipiens. Viri Nomen, cuius vxor Abigáil dicebatur, 1 reg.25.a.d

נבט Nabath, Aspiciens, siue intuens. Pater Ieroboam serui Salomonis, 3.reg.11.e

נבו Nabo, Loquela siue prophetia, aut loquens, vel prophetans, siue fructificans, vel germinans. Ciuitas in terra Moab, in tribu Ruben, iere. 48. d: quam ædificauerunt filij Ruben, num.32. g. Est & nomen montis eiusdem nominis. isa.15. a: qui aliâs Abarim dicitur, numeri.27.c.33.f. Idóli præterea nomen, isa. 46.a

נבות Naboth, Idem. Nomen viri, 3.re.21.a

נבו Nabu, Loquela, siue prophetia, aut loquens vel prophetans siue fructificans, aut germinãs. Nomen vnius ex principibus regis Babylonis, ier.39.a

נבוכדנצאר Nabuchodonosor, Gemitus siue planctus iudicii angustiæ vel pressuræ, siue coartans iudicium angustiæ vel pressuræ. Rex Babyloniorum, 4.regum.24.c

נבוכדנצאר Nabuchodonosor in toto Ieremia, excepto ca.27. 28.29.a, 34.39.b. & in Ezechiæ. 26.29.30. In quibus omnibus in locis Hebræo scribitur Nabuchodonosor:

for: quod interpretatur, gemitus siue planctus generationis angustiæ vel pressuræ, aut coartatio generationis angustiæ vel pressuræ.

נבוזרצאר

Nabusezbaz, Loquela siue prophetia vel germinatio manans vel fluens: aut ex Hebræo & Syro, fructus vel germinatio liberationis. Nomẽ viri, ier. 39.c

נבו שזבז

Nabuthæi, Loquentes, siue prophetantes, aut germinantes. D. 1. mach. 5.c

Nabuzardan, Germinatio vel prophetia extranei siue ventilati aut effusi iudicij, vel germinatio siue prophetia extranei siue ventilati aut effusi dominij vel basis. Princeps exercitus regis Babyloniorum, 4. reg. 25.b

נבוזראדן

Nachor, Raucus vel aridus, aut iratus, vel incensus: aut Syriacè, suffocatus. Filius Sarug, gene. 11.c. luc. 3.g. Filius item Thare, gene. 11.d

נחור

Nachon, Paratus, vel certus. Nomen loci, 2, regum, 6.b

נכון

Nadab, Spontaneus, aut vouens, vel princeps. Filius Aaron, exod. 6.d. Filius item Semei filij Onam filii Ierameel, 1. para. 2.d. Filius Iahiel, 1. paral. 9.f. Filius Ieroboam 3. reg. 14.c

נדב

Nadabia, Votũ domini, siue spontaneus aut princeps domini. Filius Iechoniæ filii Ioacim, 1. para 3.c

נדביה

Nagge, Claritas, vel splendor. D.

Nahabi, Occultus, vel absconditus, siue dilectus meus, aut requiescens mecum, siue ductor mecum. Filius Vapsi, num. 13.a

נחבי

Nahahiel, Torrens dei, siue hæreditas dei, aut valis dei. Locus vbi castra fixerunt Israelitæ, num. 21.d.

נחליאל

Naham, Consolatio vel pœnitentia, siue ducens eos, aut requies eorum. Frater Odaiæ mulieris, 1. paralip. 4.c

נחם

Naham, 1. par. 4.c. Filius Caleb filii Iephone, interpretatur Pulcher siue iucundus, aut mouens eos.

נעם

Nahamani, Consolator, siue pœnitens, aut requiei munus vel numerus, siue requiei præparatio. Nomen viri, 2. esd. 7.b

נחמני

Naharái, Naris, siue nasus, aut hinniens, vel calefactio, siue ariditas, vel raucedo: aut Syriacè, suffocatio. Armiger Ioab, 2. reg. 23. d. 1. para. 11.g

נהרי

Nahasson, Idem. Filius Aminadab, frater Elisabeth vxoris Aaron. exod. 6.d

נחשון

Nahath, Requies, vel ductor: aut Syriacè, descensio. Filius Rahuel filii Esau, gene. 36.b. 2. para. 31.c

נחת

Nahum, Consolator, siue pœnitens, aut ductor eorum. Nomen prophetæ, nahum. 1.a. 2. esd. 7.b

נחום

Naim, Pulchritudo, siue iucunditas, vel commotio, aut motus eorum. D. Ciuitas, luc. 7.b

Naim, Pulcher, siue decôrus, aut motor eorum.

נעים

Naioth, Pulchritudo siue decor, aut habitaculum. Nomen loci, 1. reg. 19.c

ניות

Namsi, Ablatus, siue auferens, aut tãgens, vel dormitionis munus. Pater Iehu regis Israel, 3. reg. 19.c

נמשי

Namuel, Dormiens deus vel dormitio siue somnus dei. Filius Simeonis filii Iacob, 1. paralip. 4, d: qui gene. 46 b, dicitur Iamuel.

נמואל

Namuelitæ, Idem, num. 26.b

Naneæ, id est Dianæ: sic enim appellabatur Diana lingua Persica, 2. mach. 1.c

Napheg, Imbecillis, aut remissus, aut laxatus. Filius Isaar filii Caath filii Leui, exod. 6.c. Filius item Dauid, 1. para. 14.b

נפג

Naphis, Anima vel refrigeratus, aut requiescens: vel Syriacè, multiplicans. Filius Ismahelis, gen. 25.b. 1. para. 5.c

נפיש

Narcissus, Stupefactus, vel negligens. G. Nomen viri, cuius meminit Paulus. rom. 16.b

νάρκισσος

Nasia, Victor, siue æternus, aut fortis. Nomen viri, 1. esd. 2.c

נציח

Nathan, Dans, vel donatus. Filius Dauid, 2. reg. 5.c. 1. paral. 3.b. Nomen item prophetæ, 3. reg. 7.a. Filius item Ethæi filij filiæ Sesan ex seruo, 1. para. 2.e

נתן

Nathanael, Donum dei. Frater Semeiæ & Chonenia. 2. para. 35.b. Filius Suar, princeps tribus sue Issachar, num. 1.a. Quartus filius Isai. 1. para. 2.b

נתנאל

Nathanel, Idem.

Nathania, siue Nathanias, Donum domini. Pater Ismahelis, 4. reg. 25.f

נתניה

Nathan-mélech, Donum regis, siue donum consilij. Nomen eunuchi, 4. reg. 23.c

נתן-מלך

Nathinæi, Dati, vel donati, 1. para. 9.a. 2. esd. 7.c

נתינים

Nathon, Idem. f.n.

Naue, Posteritas, vel stirps, aut filius, vel æternus, seu permanens, vel pulchritudo, siue habitaculum: aut Syriacè, piscis. D

Nazaræi, Separati, siue coronati, aut sanctificati. D. Actorum, 24.a

Nazaræi, Idem. Sed si per צ scribatur, interpretatur custodientes, vel florídi, aut virgulta. D

Nazarenus, Idem. f.n. D. matth. 26.g

Nazareth, Sanctificata, aut separata, vel coronata. Si autem per צ scribatur, interpretatur Custodia, vel florida, aut virgultum. D. viculus Galilææ iuxta montem Thabor, in qua fuit nutritus Iesus Dominus noster, matth. 2. d. lucæ, 4. c. ædificata super montem.

Nazaræus, Separatus, siue coronatus, aut sanctificatus iudic. 13.a

Nazaræus, matth. 2. d. Idem. vel per צ literam, custos, siue flos, aut virgultum. D.

נזיר

N E

Neapolis, Noua ciuitas. G. Ciuitas Cariæ aut Thraciæ, act. 16.b, Hanc vocari Sichem, testis est Hieronymus in Hebraicis quęstionibus.

νεάπολις

Nabahaz, Fructificans vel germinans visionem, aut loquens vel prophetans visionem. Idolum Heuæorum, 4. reg. 17.f

נבחז

Nebai, Fructificans, vel germinans, aut loquens, vel prophetans. Nomen viri, 2. esd. 10.a

ניבי

Neballat, Prophetia siue loquela inuoluta, vel abscondita, aut germinans, vel fructificãs, siue prophetans inuolutè vel absconditè. Ciuitas, 2. esd. 11.d

נבלט

Nebo, Loquela, siue prophetia, aut loquens vel prophetans, siue fructificans vel germinans. Vrbs est & mons terræ Moabitarum supra Iordanem contra Ierichuntem ciuitatem, in sorte tribus Ruben, num. 32.a. deut. 34.a. 1. para. 5.a. Nomen viri, 1. esd. 2.b. 10.d. Vide Nabo.

נבו

Nebsan. Loquela siue prophetia aut germinatio dormitationis vel mutationis, siue germinatio vel loquela dentis vel eboris. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, ios. 15.g

נבשז

Nechao, Claudus vel percussus. Nomen Pharaonis regis Ægypti, illius videlicet cui Iosias rex Iuda iuit in occursum, 4. reg. 23.f

נכח

Néceb, Foramen, aut maledictio, siue vocatio, aut nominatio, vel explicatio. Ciuitas tribus Nephthali, quæ & Adami dicitur, ios. 19.c

נקב

Necóda, Depictus, siue varius, aut punctuatus, vel pastor, aut incuruatus, vel incensus. Nomen viri, 1. esd. 2.c

נקודא

Nehel-eschol, Torrens botri, aut vallis botri. Nomen loci. num. 13.c

נחל-אשכול

Nehelamites, Somniator vel somnus, siue torrẽs, aut vallis aquarum, vel hæreditas aquarum. iere. 29.f

נחלמי

Nemias, Consolatio, vel requies domini, aut pœnitens dominus, siue directio domini. Nomen viri, 1. esd. 2.a

נחמיה

Nehiel, Commotio vel motus dei. Ciuitas quæ terminus est Aser, ios. 19.b

נעיאל

Nehusta, Ænea, vel ærea, aut augurans, vel serpẽs, aut serpẽtina. Mater Ioachin filij Ioacim, 4. reg. 24.b

נחשתא

Nehustan, Æneum, vel cupreum, aut augurium, siue serpentis datum, vel donum, 4. reg. 18.a

נחשתן

Nemra, Leopardus, siue rebellio, aut amaritudo, vel commutatio. Ciuitas, num. 32.a

נמרה

Nemrim, Idem. p.n. Ciuitas, isa. 15.c

נמרים

Nemrod, Rebellis, vel dormitio descensionis, aut dormiens dominans. Filius Chus, gene. 10.b

נמרד

Neomenia, Nouilunium. G. coloss. 2.d

νεομηνία

Nephath-dor, Fauus habitationis vel generatio-

נפת-דאר

nis, aut distillans siue eleuans vel cribrãs habitationem vel generationem. Ciuitas in tribu Manasse, eadem quæ Dor Dicitur. Vide suo loco, 3. reg. 4. b. vbi corruptè legitur Nephad-dor. Ex Hebræo vertendum erat, In omni termino Dor.

נפג Nepheg, Imbecillis, aut remissus, vel laxatus. Filius Dauid, 2. reg. 5. c. 1. para. 3. b

Nephi, Purificatio. D. 2. mach. 1. g

נפתלי Nephthali, Comparatio vel æquiparatio, aut retorsio, vel tortuositas. Nomen loci, 3. reg. 4. b. 4. reg. 15. f. Sextus filius Iacob ex Bala ancilla Rachel vxoris suæ, gene. 30. b

Nephthalitę, Idem.

Nephthar, Purificatio. D. 2. mach. 1. g

נפתוח Nephtoa, Apertus vel apertio, siue sculptura. Nomen fontis, ios. 15. b. 18. c

Nephtuim, Idem. p. n. Filius Mesraim, gene. 10. b

נפוסים Nephusim, Diminuti, aut dilacerati. Nomen viri, 1. esd. 2. c

נר Ner, Lucerna, siue nouale. Pater Abner, 1. reg. 19. g. Pater Cis patris Saul, 1. paralipo. 8. c. Filius Iahiel, 1. para. 9. f

נרגל Neregel, Explorans, vel pedester, siue lucerna discooperta vel coaceruata, aut nouale discoopertum vel reuolutum. Vnus ex principibus regis Babyloniæ, ierem. 39. a

Negel, Idem. Idolum Cuthæorum, 4. reg. 17. f

Nereus, Lucerna vel nouale. Græcè verò, magnus interpretatur. D. Nomen viri. rom. 16. b

Neri, Lacerna, vel nouale. D

נריה Neri, iere. 32. c. Lucerna domini, aut nouale domini. Heb. Nerias. Pater Baruch, filius Maasiæ.

Neriaas, Idem. ierem. 51. g

נסיב Nesib, Stans, siue Statio, vel erectio, scilicet alicuius tituli, aut Syriacè, plantatio. Ciuitas in tribu Iuda, ios. 15. f

נסרך Nesroch, Fuga vel tentatio tenera vel delicata, aut vexillum delicatum: vel Syriacè, tabula tua. Idolum quod adorabat Sennacherib, 4. reg. 19. g. isa. 37. g

Νησθεύς Nesteus, Ieiunus vel ieiunans. G.

נטופתי Netophati, Gutta, siue distillatio, aut gummi. Nomen loci, 1. para. 2. g

Netophathites, Idem. 2. reg. 23, d. 4. reg. 25. f

נחופה Netupha, Gutta, siue distillatio, aut gummi, vel declinatio oris. Nomen loci, 1. esd. 2. b

Netuphati, Idem. Nomen loci, 2. esd. 12. b

Νεμήνιος Neumenius, Nouus mensis, vel nouilunium. G. Filius Antiochi, 1. mach. 12. c

N I

Νικάνωρ Nicanor, Victor, vel victoriosus. G. 1. mach. 3. e. Est & nomen diaconi, act. 6. b

Nicodemus, Hebraice interpretatur: innocens sanguis. Græcè verò, victoria populi. D. Nomen viri Pharisæi, Iudæorum principis, iohan. 3. a

Νικολαϊτάι Nicolaitæ, Victorię plebis. G. apoc. 2. d

Νικόλαος Nicolaus, Idem. s. n. G. Nomen diaconi, act. 6. b

Νικόπολις Nicopolis, Victoriæ ciuitas, vel victoriosa ciuitas. G. Thraciæ ciuitas, quæ Hystro flumini imminet, tit. 3. d

Niger, Latinum est. Cognomen prophetæ cuiusdam, act. 13. a

שיחור Nilus, Hebraicè dicitur Sihor, & interpretatur niger vel turbidus, aut matutinus. Fluuius Ægypti isa. 23. a

נינוה Niniue, Pulchra, siue speciosa, aut habitaculum. Ciuitas quam ædificauit Assur, gene. 10. b: quę & Ninus dicitur. Nisibis autem ab Fusebio.

Niniuitæ, Pulchri, siue speciosi, aut habitacula, lucæ, 11. d

ניסן Nisan, Vixillum, siue probatio, aut tentatio, vel fuga: aut Syriacè, miraculum. Mensis respondens nostro Martio, 2. esd. 2. a N O

נעה Noa, Mouens, vel commota. Filia Salphaad filij Epher filij Galaad, num. 26. d. Ciuitas item quæ terminus est tribus Zabulon, ios. 19. a

נועדיה Noadia, Testificatio, vel cœtus aut congregatio domini, siue ornatus domini, aut transiens dominus: vel ex Syro & Hebræo, ablatio domini. Nomen viri, 1. esd. 8. g

נב Nob, Loquela, siue prophetia, aut loquens vel prophetans, siue fructificans, vel germinans. Ciuitas Sacerdotum, 2. reg. 21. c

נבה Nobe, Idem. Ciuitas in tribu Dan vel Beniamin, isa. 10. g. 2. reg. 21. a. 22. d

Nobe, num. 32. g. iudic. 8. c. Latrans, vel latratus Ciuitas quæ & Canath dicebatur, in tribu Manasse, 1. reg. 21. a

נדב Nodab, Vouens, siue spontaneus, aut principalis. Nomen viri, 1. paral. 5. c

נח Nóe, Cessatio vel requies. Filius Lamach filij Mathusale, gene. 5. d. luc. 3. g

נעמה Noema, Pulchra siue decora, aut mouens valde. Filia Lamech ex Sella vxore sua. gene. 4. d

נעמן Noeman, Pulcher siue decorus, aut motum præparans. Filius Bale filij Beniamin, num. 26. e

Noemanitæ, Idem. p. n. num. 26. e

נעמי Noemi, Pulchra, siue decora. Vxor Elimélech Bethlehemitæ, ruth, 1. a

נגה Noga, Claritas siue splendor. Filius Dauid, 1, paralip 14. b

Noge, Idem. Filius Dauid, 1. para. 3. b

נוחה Nohaa, Requiescens, aut ducens vel ductor. Filius Beniamin, 1. pa. 8. a: qui gen. 46. c. dicitur Naaman.

נופה Nophe, Insufflans, aut timidus, siue illaqueans. Nomen loci, num. 21. f

נפת Nopheth, Fauus, aut cribrũ, siue distillatio. Vrbs in tribu Manasse, ios. 17. c

נערן Noraan, Puer vel iuuenis, siue excutiens, aut vigilans, vel mouens canticum. Nomen loci, 1. paralı. 7. f

N V

Νουμήνιος Numenius, Nouus mensis, vel nouilunium. G.

נון Nun, Posteritas, vel stirps, aut filius, vel æternus, seu permanens: aut Syriacè, piscis. Pater Osee cuiusdam, num. 13. a. Pater item Iosuę, ios. 1. a. Filius Elisama filij Ammud, 1. para. 7. f

N Y

Νυμφᾶς Nympha, Sponsa. G. coloss. 4. d

O

עבדיא OBadia, Seruus domini, vel operarius domini. Filius Arnã filij Raphaiæ, filij Iesaiæ, 1. paral. 3. d. Filius Izrahia filia Ozi, 1. para. 7. a

עובל Obal, Peruersitas vetustatis, aut peruersitas fluxus. Filius Iectan, gene. 10. d

Obdia, siue obdias, Idem quod obadia. Filius Asel filij Elasa. 1. para. 8. d. 9. g. 12. b

עובל Obed, Seruus, vel operarius. Pater Gaab, iudic. 9. d. Filius Booz, pater Isai, ruth 4. d. 1. parali. 2. b. Filius Ophal filij Zabad. 1. para. 2. e. 11. g

עבר-אדם Obed-edom, Seruus hominis vel terreni aut sanguinei vel rufi. Nomen viri, 2. reg. 6. b

עבדית Obedia, Seruus, vel operarius domini. Nomen viri, 1. esd. 8. b

אבת Oboth, Pytones, siue vtres, aut patres, vel desyderia. Nomen loci, num. 21. c. tricesima sexta Israelitarum mansio cum ex Ægypto proficiscerentur in terram Chanáan, num. 33. f

O C

אחזת Ochozath, Possessio, siue apprehensio, vel collectio, aut visio, seu fratris oliua. Amicus Abimélech regis Geraræ, gene. 26. f

אחזיהו Ochozias, Apprehensio siue possessio domini, aut visio domini. Filius Achab regis Israel, 3. reg. 22. f. Filius Ioram regis Iudæ, 4. reg. 8. f. 1. para. 3. c

עכרן Ochran, Turbidus, vel conturbans. Pater Phegiel principis tribus Aser, num. 1. b

O D

טוריה Odaia, siue Odaias, Laus domini, siue confessio domini. Soror Naham, 1 paralip. 4. c. 2. esd. 9. a

Odaren, Laudis canticum, vel testimonium arcæ. D. Nomen viri, 1. mach. 9. g

עודד Oded, Sustentans, vel tenens, aut erigens. Nomen viri prophetę, 2. para. 15. a. 28. b

Odeuia,

חוריה Odeuia, Laus domini, siue confessio domini. Nomen viri. in toto cap. 2. esd. 10. scribe Odaia.
Odia, Idem. Nomen viri, 2. esd. 8. b
Odoia, Idem. Nomen viri, 1. para. 5. d
עולם Odollam, Testimonium siue ornamentum illis, aut testimonium siue ornamentum suæ miseriæ, vel transitus aut præda suæ miseriæ. Ciuitas in Iuda, à Roboam constructa, 2. paralip. 11. b. michææ, 1. d. Nomen item speluncę, 1. reg. 22. a
עולמי Odollamites, Idem, gene 38. a
חוריה Oduia, Laus domini, siue confessio domini. Filius Asana, 1. para. 9. b. Filius Elioenai filij. Naariæ, 1. paralip. 3. d

O G

עוג Og, Subcineritius panis vel torta, aut subsannatio: vel Syriacè, detentus, aut impeditus. Rex Basan, nume. 21. g

O H

חוהם Oham, Væ eis, siue tumultuans, vel conturbans. Rex Hebron ios. 10. a
אהל Ohel, Tabernaculum, siue tentorium, aut splendor. Filius Zorobabel filij Phadaia, 1. para. 3. d
אהלי Ohollái, Deprecans, vel expectans, aut incipiens, vel dolens, siue frater mihi. Filius Sesan filij Iesi filij Apphaim, 1. para. 2. e

O L

Oliueti mons, siue mons oliuarum, siue oleetum, Mons ad orientem Ierosolymæ, torrente Cedron interfluente, sabbathi habens iter ab Ierusalem, act. 1. b. luc. 19. e
עלא Olla, Eleuatio, vel holocaustum, aut infans, vel paruulus, aut folium. Pater Haniel, 1. para. 7. g
ὀλυμπιάς Olympias, Cœlestis. G.
ὀλυμπᾶν Olympiadem, accusatiuo rom. 16. b. Idem. In Græco Olympan.
ὀλύμπιος Olympius, Cœlestis. G. 2. mach. 6. a

O M

אומר Omar, Dicens, vel loquens, siue amarus vel exaltans. Filius Eliphaz filij Esau ex ada vxore, gen. 36. b
אמרי Omrai, Dicens, vel loquens, aut exaltans, siue amarus: aut Syriacè, agnus. Pater Amri, 1. para. 9. a

O N

אונם Onam, Dolor, aut fortitudo siue iniquitas eorum. Filius Soba, filij Seir. Horræi, gene. 36. c. Filius item Ierameel, ex Atara vxore, 1. para. 2. d
אונן Onan, Dolor, siue iniquitas, aut fortitudo. Filius Iudæ ex Sue vxore sua, gene. 38. a
ὀνησιφόρος Onesiphorus, Vtilitatem afferens. G. Vir quidam fidelis, 2. timoth. 1. d
ὀνήσιμος Onesimus, Vtilis. G. Nomen viri fidelis, colos. 4. b. ad philem. b
Onias, Fortitudo domini, aut nauis. D. Summus sacerdos apud Iudæos, 1. mach 12. a
אונו Ono, Dolor aut fortitudo, siue iniquitas eius. Ciuitas quam ędificauit Samad filius Elphaal, 1. parali. 8. b. In 1. esd. 2. b. 2. esd. 6. a, fit mentio Vallis Ono.

O O

אהלה Oolla, Tabernaculum vel tentorium, siue splendor eius. Ezech. 23. a
אהלי Ooli, Deprecans, siue expectans, aut incipiens, vel dolens, siue frater mihi. Pater Zabad, 1. paralip. 11. g. Heb. Oholli.
אהליאב Ooliab, Tabernaculum vel tentorium patris, aut splendor patris. Filius Achisamech, exod. 31. a
אהליבה Ooliba, Tabernaculum, vel tentorium meum in ea, aut splendor meus in ea. ezech. 23. a
אהלבמה Oolibama, Tabernaculum vel tentorium meum excelsum, siue splendor excelsorum. Vxor Esau filia Anæ, gene. 36. a. c. Ciuitas, Idumæorum, 1. paralipo. 1. d. Fuit & ciuitas Idumæorum principum.
אהזם Oozam, Apprehensio eorum, siue possessio eorum, aut visio eorum. Filius Asur ex Naara vxore ipsius, 1. para. 4. a

O P

אופז Ophaz, Aurum obrizum. Nomen loci, iere. 10. b
עפל Ophel, Turris, aut obscuritas, vel nebula. Nomen muri, 2. parali. 27. b. 33. c. Aut potius turris Ierosolymæ, non procul à templo, 2. esd. 3. f
עפרה Ophera, Puluis, aut plumbum, vel hinnulus. Ciuitas in tribu Beniamin, ios. 18. d
עופי Ophi, Lassus, aut volans: vel Syriacè plicatus, vel complicatus, aut folium. Nomen viri. iere. 40. c
חופם Ophim, Thalamus, siue coopertus, aut litus maris. Filius Beniamin, gene. 46. c. Heb. Huphim.
אופיר Ophir, Cinis vel incineratio, aut fructificatio. Filius Iectan, gene. 10. d. Inde Ophira regio, 3. reg. 9. d. quę (vt refert Iosephus lib. 8) etiam Aurea terra nuncupatur. vnde aurum Ophirizum, quod Obrizum vocant.
אפלל Ophlal, Iudicans, vel orans. Filius Zabad filij Nathan filij Ethei. 1. para. 2. e
חפני Ophni, Pugnus vel pugillus, aut cooperiens. Filius Heli sacerdotis, 1. reg. 1. a. Heb. Haphni.
עפני Ophni, ios. 18. d, Interpretatur volans, siue lassitudo: aut Syriacè, plicatio vel complicatio. Nomen ciuitatis.
עפרת Ophra, Puluis, aut plumbum, vel hinnulus, Filius Maonathi filij Othoniel filij Cenez, 1. para. 4. c

O R

ערב Oreb, Coruus, vel suauis aut fideiussor, vel commiscens, seu vespertinus. Vir Madianita à tribu Ephráim interfectus, iudic. 7. d. 8. a. psal. 82. b. isa. 10. f
ארנן Ornan, Exultans, siue arca eorum, aut lux filij, vel lux siue maledictio permanens vel æterna. Nomen viri, 1. para. 21. c: qui 2. reg. 24. d, dicitur Areuna.
חרני Orori, Montanus. Ciuitas, 2. reg. 23. d: quæ Arari, 1. para. 11. g. dicitur.
חרונים Oronáim, Iræ vel furores: aut Syriacè, libertates. Duo vici, quæ via est ad Assyrios, siue duæ vrbes Moabitarum, vna superior altera inferior, isa. 15. c. Heb. Horonáim. Ciuitas Moabitarum.
ערפת Orpha, Ceruix, vel ceruicosa, siue suscitatio oris vel denudatio oris. Vxor Chelion filij Elimélech Beth-lehemitæ, ruth, 1. a
ὀρθωσίαδα Orthosiada, Recta, vel rectificata. G. Nomen loci, 1. mach. 15. g

O S

חושעיה Osaias, Saluator dominus, aut salus domini. Nomen viri, 2. esd. 12. c. iere. 42. a
חושע Osée, Saluator, aut salus. Filius Ela, 4. reg. 15. f. Nomen item prophetæ filij Beeri, osée, 1. a. Filius Nun, num. 13. a: qui ibidem b, dicitur Iosue à Moyse.

O T

עותי Othei, Tempus vel hora mea, aut iniquitas mea. Filius Ammiud filij Amri, 1. para. 9. a
חותיר Othir, Excellens, siue residuus, aut remanens. Nomen viri, 2. para. 25. b
עתני Othni, Tempus siue hora mea. Nomen viri, 1. paralip. 26. a
עתליהו Otholia, Tempus domino, siue hora domino. Filius Ieroam, 1. para. 8. c
עתניאל Othoniel, Tempus dei, siue hora dei. Filius Cenez frater Caleb, ios. 15. d. 1. para. 4. c

O Z

עזה Oza, Fortitudo, aut capra. Horti nomen, 4. reg. 21. d. Nomen viri. 1. para. 6. a. 8. a
עזא Oza, Idem. Filius Abinadab, 2. reg. 6. a
עזן Ozan, Fortitudo earum, aut capra earum. Pater Phaltiel principis tribus Issachar, num. 34. d
עזזיהו Ozaziu, Fortitudo domini. Nomen viri, 1. parali. 15. c. 27. c
אזן-שארח Ozen-sara, Auricula carnis vel consanguinitatis, aut auricula fermentata vel remanens, siue statera carnis vel consanguinitatis vel residui. Vrbs condita à Sara filia Ephráim, 1. para. 7. e
עזי Ozi, Fortis, vel fortitudo mea, aut hircus meus. Filius Bocci filij Abisue, 1. para. 6. a. Filius item Thola filij Issachar, 1. para. 7. a. vide & 9. b
אוזי Ozi, 2. esd. 3. f. Tunc, siue aut iste. Nomen viri.
עזיה Ozia, Fortitudo domini, siue hircus domini. Filius Amasiæ regis Iuda, 3. reg. 26. a: qui 4. reg. 15. a. dicitur Azarias. Filius Caath filij Leui, 1 para. 6. b
עזיהו Oziáu, Fortitudo domini. Nomen viri, 1. para. 6. b
עזיאל Oziel, Fortitudo dei, siue hircus dei. Filius Bela filij Beniamin filij Iacob, 1. para. 7. b. Filius Caath filij Leui,

Leui, exod.6.c. Vide & 1.para.4.g.2.para.29.c

עזריאלי Ozieli, Fortitudo dei, siue hircus dei.

Ozielitæ, Idem.num.3.d.1.para.26, c

אזני Ozni, Auris vel auscultatio mea, siue statera. Filius Gad filij Iacob, nume.26.b

Oznitæ, Idem.num.26.b

עזריאל Ozriel, 1.parali.27.c. Adiutorium dei, siue atrium dei, Pater Ierimoth.

P

Παφος PAphus, Bulliens, vel æstuans. G. Nomen insulæ act.13.a

פלשת Palæsthina, Conspersa, scilicet vel puluere: siue ruina apposita, vel ruina duplex, aut ruinæ potus, vel cécidit bibens. Est ea Syriæ regio, quæ Hebræis dicitur Philisthijm, ad mare mediterraneum pertingens, sita ad occidentem Iudææ. Author est Iosephus lib.1. Iudaicarum antiq. cap. 12. de hac Pomponius Mela in 1. Plinius in 5.cap.12. & 13.

פלשתים Palæsthini, Idem.p.n.m.g.gene.21.d. Populi quos interpres nonnunquam Philisthæos, nonnunquam ἀλλοφύλους, id est alienigenas, vocant.

תמר Palmira, Hebraicè dicitur Thamor, & interpretatur palma, vel dactylus, aut commutatio vel permutatio, siue amaritudo. Vrbs Syriæ nobilis, quæ & Hebraicè aliâs Thadmor dicitur.

תדמר Palmira, Hebraicé Thadmor, interpretatur confessio vel laus amaritudinis, aut confessionis vel laudis myrrha: siue ex Hebræo & Syro, laus præceptoris vel domini, Nomen ciuitatis in Syria.quam ædificauit Salomon, 3.reg.9.c.2.para.8.a.quæ aliâs Thamor siue Thamar dicitur Hebraicè. Hæc ab Hadriano principe, Hadrianopolis dicta fuit.

Παμφιλία Pamphilia, Tota dilecta vel amabilis. G. Prouincia Asiæ. ab ortu Ciliciam habet, ab occasu Lyciam & Asię minoris partem, à Septentrione Galatiam & Cappadociam, à meridie mare mediterraneũ, quod illic Pamphilij maris nomen habet. Tota Tauri expatiantis iugis septa. De hac Ptolemæus li.5. Pil.li.5. cap.27. Pompo. Mela in 1. In hac sita est vrbs Perge: cuius meminit Lucas act.13. & Mela.lib.1. Volaterr. lib.10.hanc etiam Mesopiam appellatam scribit.

Παφος Paphus, Cypiri est ciuitas, Veneri quondam sacra, in qua ante nuptias puellæ dotem quæsituræ, in honorem Veneris in litore se prostituerunt, vt scribit Iustinus lib.18.de hac Pompo.Mela li.2. Strab.in 14. Plin.in 5.cap.31. Hæc frequenti terræmotu lapsa, nũc ruinarum tantum vestigijs quid olim fuerit ostendit. Hæc Hyeronymus.act.13.b

Παράκλητος Paracletus, Consolator, vel aduocatus. G.ioh.14.b

παρασκευὴ Paraseeue, Præparatio. G.luc.23.g.iohan.19.f

Παρμένα Parmena, Permanens. G. Nomen diaconi, act.6.b

Parthia, Asiæ maioris est regio circa Persas inter flumen Indum & Arios populos ab oriente, & Tigrim atq; Nediam ab occasu sita: à meridie terminatur deserto Carmaniæ, ab aquilone Hircania, teste Plinio lib. 6.cap.25. Ptolemæus libro 6.capit. 5. De illis Iustinus lib.41. Strabo in 15. Habes eius mentionem act.2.

Parthi, Lingua Scythica dicuntur fugaces vel exules. D. Nomen prouinciæ, act.2.b

פסח Pascha, Transitus, vel claudicatio. Idem Phase significat, ezech.45.f.matth.26.a.mac.14.b.iohan.2.b. 6.a.1 corinth.5.c

Πάταρα Patara, Calcata, vel mortifera. G. Ciuitas Lyciæ prouinciæ in Asia, act.21.a

Πάτμος Patmos, Letalis, vel mortifera. G. Exigua insula in Ægæo mari, Sporadum vna, Plinio libro, 4. cap.12. Straboni in 10. ad quam relegatum ferunt Iohonnem apostolum à Domitiano imperatore Romano, Apocalypsim q́he scripsisse in ea, apoc.1. Euse. lib.3.cap.18. Eccle.histo.

Πατρόβα Patroba, Paternalis. G. Nomen viri. rom.16.b

Πάτροκλος Patroclus, Patris, vel patriæ gloria. Nomen viri, 2.machab.8. b

Paulus, Hieronymus admonet mirabilem sonare, ab Hebręis etymologiam mutuatus. Alij, os tubæ, nimirum ex Hebræo & Græco dictionem conflantes, Constat tamen aut Græcam esse vocem, & quietem sonare, à verbo πάυομαι. aut Romanam siue Latinam, pusillum significantem

P E

סוף Pelusium, Hebraice dicitur Sin, id est rubus, teste Strabone lib.17. Geographicorum: Ægypti est ciuitas vnde nomen est præterfluenti ostio Pelusiaco. Huius etiam meminit Plin.li.5.cap.9.& 10. Pompo. Mela li.2. Iosephus lib.6.cap.8.& lib.10. cap.1.antiq. Iud. Aliàs Libna appellata, & Sin, ezech.30.d

Πεντάπολις Pentapolis, Quinque ciuitatum, scilicet regio. G. Syriæ regio ad orientem Iudææ, à quinque ciuitatibus, Sodoma, Gomorrha, Adama, Seboim, Segor: quibus olim fuerat inclyta, fuit appellata, ignẽ & sulphure euersa: de qua gene.13.& 19.

Πεντάτευχος Pentateuchus, Quinque volumina. à πέντε quod est quin, & τεῦχος, volumen. Sic vocantur à Græcis quinque libri Moysi, Genesis Exodus, Leuiticus, Numeri, & Deuteronomium. & ab Hebræis חומש id est quinarius, siue תורה id est Lex.

Πεντηκοστὴ Pentecoste, Quinquagesima. G.act.20.d

Πέργαμος Pergamus, Altitudo, vel sublimitas. G. Clarissima Asiæ ciuitas, atque ipsius Troados, quam Silenus intermeat fluuius, præfluit Cetius profusus Pindaso monte, sicut scribit Plinius lib.5.cap.30. hist.mundi. De hac etiam Strabo lib.13. Geograph. Ad huius ecclesiam Iohannes apostolus scriptit, apoc.1.&.2

Πέργαμον Pergen, Valde terrestris. G. pamphiliæ prouinciæ vrbs est: cuius meminit Plin.in 5. cap.27. Mela lib.1. Strabo lib.14. Luc.act.13.b

פרס Persa, siue persis, Frangens, siue diuidens, aut vngula, vel gryphus. Est ad orientem Iudęæ sita, alta, cincta montibus regio, quæ à septentrione Medeam, ab occasu susianum, ab oriente duas Carmanias, ab austro partem persici sinus habet autore Volaterrano lib.12.ezech.7.38

Persæ, Idem.p.n.populi, 2.para.36.d.ezech.27.b

Περσέπολις Persepolis, persæ ciuitas. G.mach.9.a

Perses, Frangens, siue diuidens, aut vngula, vel gryphus. Qui ex persa siue Persia est.

Persia, Idem.

סלע Persida, Idem. Mulier paulo charissima, rom.16.b

Petra, deserti. Arx, & ciuitas principalis in regno Moab, in finibus Arabię sita, isaiæ 16. Hebræi selam dicunt. Ab hac, Arabia petrea dicta est, de qua Egesippus lib.1.cap.14

Πέτρος Petrus, saxum, vel petra. Nomen vnius apostoli ex duodecim à Christo sic cognominati, iohan.1.f. qui prius simon dicebatur, matth.4.c.marc.3.b

P H

פסח Phacee, Aperiens. Filius Romeliæ, rex Israel, 4. reg.15.e.16.a

פקחיה Phaceia, Aperiens dominus. Filius. Manahem, 4. reg.15.e. Heb.phacehia.

פדיה Phadaia, Redemptio domini. pater Zebda, matris Ioacim, 4.reg.23.g. Filius Iechoniæ filij Ioacim, 1.paralip.3. c

פדה-צור Phadassur, Redemptor fortis, vel redimens petra, aut redemptio plasmationis. pater Gamaliel principis tribus Manasse, nume.1.a

פדון Phadon, Redemptio eius: aut syriace, iugum vel iuga, scilicet bouum. Nomen viri, 1.esd.2.c

פחת-מואב Phahath-moab, Dux Moab, vel dux ex patre, siue fouea ex patre. Nomen viri, 1, esd.2.a

פעי Phai, Vlulans, aut gemens, vel apparens. Nomen vrbis Adar regis septimi in Edom, 1.para.1.d, quæ genesis 36.d. dicitur pháu.

פלאיה Phalaia, Miraculum domini, siue occultum domini. Nomen viri, 2.esd.8.b

פלג Phaleg, Diuisio. Filius Heber filij Sale, gene. 10.d. luc. 3.g

פלחא Phaleha, Fragmen vel frustum, aut scissura: vel Syriace, obsequium. Nomen viri, 2.esd.10.a

פלל Phahel, Cogitans, siue orans, aut iudicans. Nomen viri, 2.esd.3.f

Pha-

פלט Phalet, Liberatio, siue expulsio. Filius Iahaddai, 1. para. 2. f. Filius Azmoth, 1. para. 12. a

פלת Phaleth, Ruina, vel iudicatio. Filius Ionathan filij Iada filij Onam, 1 para. 2. e

פלוני Phallonites, Cadens, siue occultus, 1. par. 11. f. 27. b

פלוא Phallu, Mirabilis, aut occultus. Filius Ruben filij Iacob, gene. 46. b. 1. para. 5. a

Phalluitæ, Idem. p. n. num. 26. b

פלטי Phalti, Liberatio, siue expulsio. Filius Raphati, num. 13. a. Filius Lais, 1. reg. 25. g. & nomen vrbis, 2. reg. 23. d

פלטיה Phaltias, Liberatio domini, aut expulsio domini. Filius Ananiæ filij Zorobabel filij Phadaiæ, 1. parali. 3. d. 4. g

פלטיאל Phaltiel, Liberatio dei, aut expulsio dei: Filius Ozan, nume. 34. d. princeps tribus Issachar. Filius Lais, 2. reg. 3. c

פנואל Phanuel, Videns deum, siue facies dei. Locus iuxta torrentem Iaboc, in finibus Amorrhæorum, in sorte Ruben: vbi Iacob, qui deinceps Israel, tota nocte luctatus est cum angelo, genesis, 32. ita appellatus, quòd vidisset illic dominum. Hæc ciuitas, Gedeonis exercitui panes negauit: cuius turrim destruxit Gedeon & habitatores occidit, iud. 8. b. Hanc Strabo lib. 16. Faciem dei appellat. Est autem continua Tripoli, apud eámque mons Libanus definit. Ieroboam ipsam ædificijs reparauit, 3. reg. 12. f. Fuit hoc nomine filius Sesac, 1. paralip. 8. c. Pater item Annæ prophetissę, luc. 2. e

פוּרָה Phara, Frugifer, vel fructificans, aut crescens, siue vacca. Famulus Gedeonis, iudic. 7. c. Nomen item vrbis, 1. mach. 9. e

פערי Pharái, Hiatus vel apertio. Nomen viri, 2. reg. 23. d

פראם Pharam, Onager eorum, vel ferocitas eorum, aut fructificatio matris, vel taurus matris. Rex Ierimoth, ioſ. 10. a

פארן vel פארו Pharan, Pulchritudo, siue laus, aut gloriatio, vel propagines. Nomen oppidi, gene. 14. a. Est item generale nomen deserti Saracenorum trans Arabiam contra australem plagam, per quod Israel perrexit transiens ex Ægypto in terram Chanaan duce Mose, in quo sunt multa loca terminata, XVIII scilicet mansiones, quarum vna est Haseroth, nume. 10. 12. 13. c. Accipitur Pharā pro prima parte deserti Arabiæ prope montem Sinai. At deut. 1. pro vltima parte versus terram promissionis. Et Asseroth est in medio, gen. 14. 21. c. nu. 33. d. dicitur desertum Sin per צ. Est etiam Pharan mons Sinai contiguus, cuius meminit Abacuc, 4. deut. 33.

פרעה Pharao, Dissipans, vel discooperiens, aut nudans: vel Syriacè. vindicans. Rex Ægypti, cui cognomen Nechao, 4. reg. 23. f

פרעתון Pharathon, Dissipatio, vel ruptura, aut denudatio eius: vel Syriace, vindicta eius. Ciuitas in Ephraim in monte Amalec, iudit. 12. b

פרעי Pharathonites, Idem. iudic. 12. d. 2. reg. 23. d

פרץ Pháres, Diuisio. Filius Iudæ ex Thamar nuru sua, gene. 38. d. 1. para. 4. a

פרש Phares, 1. pa. 7. d. Eques aut diuidens, siue exponēs vel declarans. Filius Machir ex Maacha vxore sua.

פרצי Pharesitæ, Diuisi, num. 26. c

פרפר Pharphar, Cōminutus, aut fructificatio fructus, siue taurus tauri. Nomen fluuij Damasci, 4. reg. 5. d

Pharisæi, Diuisi. D. Sectæ nomen apud Iudæos, quę dicebat resurrectionem esse, act. 13. b

פרוני Pharisæus, Diuisus. D. act. 23. b

פרנך Pharnach, Taurus percutiens, vel percussus aut contusus, siue fructificatio aromatum. pater Elisaphan principis tribus Zabulon, num. 34. d

פרעש Pharos, pulex vel culex, siue fructus tineæ. Nom en viri, 1. esd. 2. a. & 8

פרשנדתא Pharsandátha, Reuelatio menstrui vel commotionis suæ, aut equitis commotio, siue stercus menstruorum vel commotionis eius. Filius Amā filij Amadatha, esth. 9. b

פרוה Pharua, Floridus: aut Syriace, volans. Nomen viri, 3. reg. 4. b

פרודה Pharuda, Separatio, vel dispersio. Nomen viri, 1. esdræ, 2. c

פרורים Pharurim, Lebetes, siue suburbana. 4. regum. 23. c Hebr. pharuarim.

Pháse, Transitus.

פסח Phasea, Idem Nomen viri, 1. esd. 2. c

Phaselida, Transitus vel claudicatio natiuitatis vel generationis. D. Nomen loci, 1. mach. 15. d

Phaseron, Oris canticum, siue os planum. D.

פספה Phaspha, Diminutio oris, vel os diminutum. Filius Iether, 1. para. 7. g

בסגת Phasga, Collis, siue altitudo, aut munitio. Nomen montis Moabitarum, num. 21. e. ioſ. 13. c

פשחור Phassur, Extendens vel multiplicans libertatem vel principatum, aut expandens foramen vel albedinem. Sacerdos filius Emmer, iere. 20. a. Heb. phashur. Filius item Melchiæ, iere. 21. a. 1. paral. 9. b. pater Gedeliæ, iere. 38. a

פתחיה Phathaia, porta domini, siue aperiens dominus. Nomen viri, 1. esd. 10. c

פתואל Phathuel, Buccella dei, siue persuasio dei, aut dilatatio dei. pater Ioelis prophetæ, ioel, 1. a

פתרוס Phathures, Buccella roris, aut persuasio siue dilatatio ruinæ vel distillationis. Nomen loci in Ægypto, iere. 44. a

פעי Pháu, Vlulans, aut gemens, vel apparens. Nomen vrbis Adar regis septimi in Edom, gene. 36. d: quæ in 1. para. 1. d. dicitur phai.

פדהאל Phedael, Redemptio dei. Filius Ammiud princeps tribus Nephthali, num. 34. d

פגעיאל Phegiel, Obuiatio dei, siue deprecatio dei. Filius Ochram princeps tribus suę Aser, num. 1. b

פלדש Pheldas, Ruina triturę, aut iudicium triturę. Filius Nachor ex Melcha, gene. 22. d

פלליה Pheleia, Miraculum domini, siue occultum domini. Filius Elioenai, filij Naariæ, 1. para. 3. d

פלליא Phelelia, Cogitans dominū, aut orans dominum, siue iudicium domini. Nomen viri, nehe. 11. b

פלת Pheleth, Ruina siue iudicatio. pater Hon, nume. 16. a

Phelethi, Idem. Nomen populi siue legionū quarundam Dauid, 2. reg. 8. d. 20. g. 1. para. 18. d

רצים Phelethi, 4. reg. 11. d. In Hebræo est Rasim, & interpretatur cursores.

פלוני Phelonithes, Cadens, siue occultus, 1. para. 11. g

פלטי Phelti, Liberatio, vel expulsio. Nomē viri, de quo 2. esd. 12. a

פלטיה Pheltia siue pheltias, Liberatio domini, aut expulsio domini. Nomen viri, 2. esd. 10. a. Filius Banaiæ, ezech. 11. a

פנינה Phenēna, Gemma, siue facies nostra. Altera vxor Elcanæ, 1. reg. 1. a

פרזי Pherezęi, Rurales, id est habitantes in villis absq; muro nomen populi, gene. 15. d

Pherezæus, Idem. s. n.

פרמשתא Pherméstha, Ruptura fundamenti, vel rupturam ponens: aut ex Hebræo & Syro, taurus anniculus. Filius Aman filij Amadátha, esth. 9. b

פסרמים Phesdomim, portio vel diminutio sanguinum, aut diminutio tacentium vel assimulantium. Nomen loci, 1. para. 11. e

פסח Phesse, Transitus, siue claudicatio. Filius Esthon, 1. para. 4. b

פשחור Phesshur, Extendens vel multiplicans libertatem vel principatum, aut expandens foramen vel albedinem. Nomen viri, 1. esd. 2. b

פתחיה Phethehia, porta domini, siue aperuit dominus. Nomen viri, 1. para. 24. c

פתרוס Phetros, Buccella, roris, aut persuasio vel dilatatio ruinæ vel distillationis. Nomen regionis, quæ Arabia petrea dicitur, isa. 11. c

Phethrusim, Idem. p. n. Filius Mesráim, gen. 10. b

פיכל Phicol, Os omnium, id est omnis lingua, aut oris perfectio, siue cōsummatio. princeps exercitus Abimélech regis Geraræ, gene. 21. c

Phihahirot, Os vel labium libertatis, aut os scul-

פיהחרות ptum,ab ore,non oſſe. Nomẽ loci,in quo caſtrametati ſunt Hebræi,reuertentes de Ægypto,exod.14.a. ſiue quarta manſio Hebræorum,num.33.a

φιλαδελφία Philadelphia, Amor fratris vel fraternitatis. G. Ciuitas decapolis eſt iuxta Plinium lib.5.cap.18.& Strabo in 16. ad cuius eccleſiam Iohannes ſcripſit, apoc.1.&3.b

φιλάρχης Philarches, Amator principis. G

φιλήμον Philemon, Dioſculans. G.

φιλήτ֍ Philethus, Amabilis. G. Vir quidam, qui à fide Chriſti excidit,2.timoth.2.c

φιλιπποήσιοι Philippenſes, Bellicoſi, ſiue amatores equorum. G.

φίλιπποι Philippi, Bellicoſi, ſiue amatores equorum. G Macedonię vrbs apud Stridonem fluuium ab conditore Philippo Græciæ domitore ſic appellata, act.16.b. 20.b.1.theſ.2.a

φίλιππος Philippus, Bellicoſus. vel amator equorum. G. Pater Alexandri regis, 1. machabæ.1. a. Frater item Herodis,procurator Iturææ & Trachonitidis cõſtitutus à Romanis,luc.3.a. Eſt & nomẽ apoſtoli,matt. 10.a.iohan.1.f. Nomen cuiuſdam diaconi,act.6.b

פלשת Philiſthæa, Conſperſa, ſcilicet cinere vel puluere, ſiue ruina appoſita, vel ruina duplex, ſeu ruinæ potus, vel cecidit bibens,iſa.14.g

פלשתים Philiſthæi, Conſperſi, ſcilicet cinere vel puluere, aut ruinę appoſitæ, vel ruinæ duplices, ſiue ruinæ potus,aut ceciderunt bibentes,2.para.17.c

פלישתי Philiſthæus,Idem.ſ.n.1.reg.17.d

Philiſthijm, Idem.p.n. Nomen populi,gene.10.b

φιλολόγος Philologus, Amator literarum, vel amator verbi. G. Nomen viri,rom.16.b

φιγόμηλος Philometor, Amator matris. G. Ptolemæus Philometor,2.mach.4.d

פינחס Phinees, Aſpectus vel facies confidentiæ vel protectionis. Filius Eliazari filij Aaron, exod.6.d. Filius item Heli ſacerdotis,1.reg.1.a.Heb. Phinehes.

פנון Phinon, Gemma, ſiue aſpiciens, aut os æternitatis, vel os filij: aut ex Hebræo & Syro, os piſcis, ab ore, non ab oſſe. Ciuitas Idumæorum,gene.36.d

פישון Phiſon, Oris mutatio ſiue multitudo, aut extenſio. Magnum Indiæ flumen eſt è paradiſo fluens,gen. 2.quod ab Euſebio & Hieronymo in quæſt. Heb. Ganges,dicitur, ſiue Getha Ioſepho lib.1.cap.2. Iud. antiq. Salomon cõmentator Nilum vocat,gen.2.b

פתם Phitom, Buccella eorum, aut oris conſummatio, ſiue perſuaſio vel dilatatio eorum. Nomen vrbis quam ædificauerunt filij Iſrael Pharaoni regi Ægyptiorum,exod.1.b

פיתון Phithon, Buccella eius, aut perſuaſio vel dilatatio eius vel oris donum. Filius Micha filij Meribbáal, 1. para.8.d.9.f.

φλέγον Phlegon, Comburens. G. Viri nomen,rom.16.b

פוכרת Phochéreth, Oris exterminatio, vel oris conciſio. Nomen viri,1.eſd.2.c

φοίνιξ Phœnix, ſiue Phœnicia, Rubea, vel purpurea, aut palma, ſcilicet arbor. G. Syriæ pars eſt, in qua Sidon & Tyrus ampliſsimæ vrbes ſitæ ſunt Straboni lib. 16. Geograp. De Phœnicia plura Pomponius Mela lib.1. Geograph. Plinius lib.5.cap.12.nat.hiſt. Hieronymus refert huius partes Samariam, Galilæam, aliáſque regiones.act.11.c. Eſt & portus Crete huius nominis,act.27. c

φοίβη Phœbe, Lucida, vel pura. G. Mulieris nomen, romanorum,16. a

פיעור Phogor, Hiatus, vel apertio. Mons in terra Moab in ſupercilio Lybiadis, reſpiciens ſolitudinem, in quem Balac rex Moab Balaam ariolum duxerat ad maledicendum Iſraeli, num.23. In hoc Baal à gentibus fuit cultus,num.25. Iuxta hunc in valle ſepultus eſt Moſe, deut.34. Eſt etiam idolum Moabitarum, num.25.d.deut.3. & 4.ioſ.22

פעלתי Phollati, Opera mea, ſiue opus meum. Nomen viri,1.para.26.a

פורתא Phorátha, Fructificatio, ſiue multiplicatio aut ſortilegus. Filius Aman filij Amadátha,eſth.9.b

פסח Phoſech, Fragmentum tuum, ſiue diminutio tua. Filius Iephlat filij Heber filij Barie,1.para.7.g

φρυγία Phrygia, Sicca, vel ardens. G. Aſiæ minoris regio ampliſsima, à ſeptentrione, Galatiæ contermina: à meridie, Lycaoniæ, Piſidiæ, Mygdoniæ: ab oriente Cappadociam attingit.ita Plinius in. 5. cap.32. nat. hiſt. Hieronymus ſcribit duas Phrygias: quarum maior Smyrnam habet, minor verò Ilium. Phrygiam peragrauit Paulus,act.2.b.16.b

φρύξ Phryx, Siccus, vel ardens. G.2.mach.5.d

פוה Phua, Hic, aduerbium loci, aut os, oris. Filius Iſſachar,gene.46.b

פועת Phua,exod.1.c, Gemens, vel vlulans, aut apparẽs. Nomen obſtetricis cuiuſdam Hebræorum.

פואה Phua,iudic.10.a, Angeluus, aut coma. Pater Thola ducis in Iſrael. Filius Iſſachar filij Iacob,1.para.7.a

פול Phul, Ruina, aut faba. Rex Aſſyriorum, 4.reg. 15. d.1.para.5.d

פוני Phunitæ, Aſpiciens, vel facies mea,num.26.c

פונון Phunon, Gemma, ſiue aſpiciens. Nomen loci in quo caſtrametati ſunt filij Iſrael, profecti de Salmona,num.33.f

פור Phur, Sors, eſth.3.b

פורים Phurim, Sortes, eſth.9.f

פוט Phut, Aphrica, aut Syriacè, craſſa, vel pinguis. Filius Cham,gene.10.a.à quo Libyes.

פותי Phuthæi, Seducens, aut buccella, ſiue latitudo. Filius Sobal fili Hur primogeniti Caleb ex Ephráta concubina,1.para.2.g

פוטיאל Phutiel, Aphrica dei, vel ex Syro & Hebræo, pinguedo dei. Nomen viri,exod.6.d

פוטיפר Phutiphar, Aphricæ taurus, aut ex Syro & Hebræo, ſaginatus taurus, vel pinguedinis fructificatio. Eunuchus Pharaonis,gene,37.g

פוטיפרע Phutiphar,gene. 41.f.46.c. Ex Syro & Hebræo, pinguedinem diſsipans, vel pinguedinis denudatio: aut Syriacè, pinguedinis vindicta. Nomen ſacerdotis vrbis Heliopoleos,ſoceri Ioſeph filij Iacob.

φύγελλ֍ Phygellus, Fugitiuus. Vir quidam, de quo paulus 2.timoth.1.de

P I

גמדים Pigmæi, Hebraicè dicitur Gamadim: & interpretatur Nani, vel cubitales. Nomen populi,ezech.27.b

מכתש Pila, Hebraicè dicitur Machthes, id eſt contuſio, vel pila, aut mortariolum. Nomen loci,ſopho.1.c

πιλατ֍ Pilatus, Conſtringens, vel conſtrictus. Nomen procuratoris Iudęæ à Romanis conſtituti,luc.a: qui Chriſtum morti adiudicauit,matth.27.c.luc.3.a.3

πισίδια Piſidia, picea, id eſt pice denigrata. G. Minoris Aſię prouincia eſt, de qua plin.lib.5. cap.27. Hæc Antiochiam inſignem vrbem habet, Strabo lib.12. Meminit ipſius & Lucas,act.13.& 14.d

πιστικὴ Piſtica. Fidelis. G. iohan.12.a

P O

פלוני Polonites, Cadens, aut occultus. Vide phallonites & phelonites.

ποντικός Ponticus, Ex ponto regione Aſiæ,act.18.a

πόντι֍ Pontius, Marinus. G. prænomen pilati procuratoris Iudææ,matth.27.a

πόντ֍ Pontus, mare. G. Lata regio Aſiæ ad mare ponticum quod idem & Euxinum, Aſiam, Europámque diſterminans, appellatur, ſita. Cappadociam. Armeniam, Colchidem, aliáſque prouincias complectitur. De hoc Strabo lib. 12. ptolemæus in quinto, cap.1. act.2.b. Hebraicè dicitur Elaſar: & interpretatur auferens deus, vel ablatio dei, ſiue recedens à deo, geneſis,14.a

אלסר Portius, Vitulus, aut vitulinus. G. prę ſes paleſthinæ & Iudææ, cognomento Feſtus,act.24.g

πόρτι֍ Poſidonius, potum præbens. Nomen vri,2. machab.14.c

ποσειδώνι֍

P R

מפלצת Priapus, In Hebræo eſt, Miphléſeth, & interpretatur fimulachrum, ſiue tremor, vel concuſsio. Nomen idôli,3.reg.15.b.2.para.15.d

Priſca, Latinum eſt, id eſt antiqua. Adiutor fuit pauli,rom.16.a

Priſ-

Priſcilla, Idem: diminutiuum à priſca. Vxor Aquilæ Pontici, act. 18.a

προβατικὴ Probatica, Ouina, id eſt locus vbi pecora ſacrificã da tenebantur. G. iohan. 5.a

πρόχορος Prochorus, Expeditus vel facilis, aut promptus vel paratus. G. Nomen diaconi, act. 6.b

προσήλυτος Proſelytus, Aduena, vel peregrinus. G. act. 2.b

P T

Ptolemaida, Bellicoſa. G

πτολέμαιο Ptolemais, Idem. G. Ciuitas eſt in Iudæa, maritima, prope montem Carmelum, quæ quondã à quodam ptolemæo ſic dicta eſt, act. 21.b

πτολεμαῖοι Ptolemæi, Idem. p. n. G.

תלמי Ptolemæus, Sulcus, ſcilicet qui fit cum aratro: ſiue ſuſpendens aquas, aut coadunatio aquarum. Græce vero Bellicoſus. Filius Dorymini, 1. mac. 3.e

πτολεμαῖος P V

פיכסת Pubaſtus, Os conculcationis, vel contemptus, ab ore Nomen, ciuitas Ægypti, ezech. 30.e

Publius, Latinum eſt, act. 28.b

Pudens, Latinum eſt. Nomen viri, 2. tim. 4.d

Puteoli, Latinum eſt Ciuitas colonia Campanię, eadem dicitur Ceadicta, act. 28.c P Y

πύῤῥος Pyrrhus, Flauus, rubens. Pater Soſipatris, act. 20.a

Q

Quartus, Latinum eſt. Nomen viri, rom. 16.d

Quintus. Latinum eſt.

R

רהב Raab, pſal. 86.a. Superba, aut fortis, vel tumultuans. Ægyptum eſſe quidam memorant.

ראיה Raaia, Viſio domini. Filius Subal filij Iuda, 1. para. 4.a.1. eſd. 2.c

רעמיה Raamias, Tonitruum domini, ſiue malum à domino, aut ſocius à domino, vel paſtor à domino. Nomẽ viri, 2. eſd. 7.b

רבה Rabba multa, ſiue grandis, aut iurgium, ſiue impugnatio. Vrbs in tribu Iuda, iere. 49.a.

Rabbath, Idem Ciuitas filiorum Ammon, deut. 3.b. 2. reg. 12.f. ier. 49.a. Quam Euſebius Philadelphiã eſſe credit.

Rabbi, Magiſter. matt. 11.c. marc. 9.a. iohan. 1.f

Rabboni, Magiſter Syrum eſt. marc. 10.g

רבית Rabboth, Fœnus, vel vſura, aut multitudo, vel iurgium, ſiue impuguatio. Ciuitas in tribu Iſſachar, ioſ. 19.b

רב-מג Rab-mag, Multitudinem diſſoluens vel liquefaciẽs: aut magiſter vel princeps liquefactionis, ſiue magiſter vel princeps liquefactus vel tabefactus. Princeps quidam, cuius meminit, iere. 39.a

רב-שקה Rab-ſaces Magiſter vel prępoſitus bibentium, aut magiſtri oſculum vel ſacculus, ſiue multum bibens aut oſculans, vel magnus ſaccus, Princeps in exercitu Nabuchodonoſor, 4. reg. 18.d.

רב-כרים Rab-ſares, ſiue Rabſaris, Magiſter vel præpoſitus Eunuchorum. Princeps quidam ſub rege Nabuchodonoſor, 4. reg. 18.d. iere. 39.a

Raca, Vacuus, vel vanus. D. matt. 5.d

רכל Rachal, Suſurro, aut aromatarius, ſiue negotiator. Ciuitas, quam Dauid ſuorum ſpoliorum participem fecit, 1. reg. 30.g

רחל Rachel, Ouis. Filia Labã, altera vxor Iacob, ge. 29.b

רני Raddái, Deſcendens, vel dominans. Quintus filius Iſai, 1. para. 2.b

רעו Ragau, Socius aut paſtor eius, ſiue malum vel cõfractio eius. Filius phaleg, 1. para. 1.b: qui Reu gen. 11.c ſcribitur, luc. 3.g. Heb. Reu.

Rages, Tempeſtas. vel commotio. D. Ciuitas apud Medos, tob. 1.c

Raguel, paſtor dei, aut amicus dei, vel confractio dei Sacerdos in vrbe Madian, ſocer Moyſi, exodi. 2.c: qui exod. 3.a. dicitur Iethro.

רחב Rahab, Lata, ſiue dilatata, aut platea. Mulier quæ hoſpitio ſuſcepit exploratores miſſos à Ioſue in Ierico, ioſ. 2.a

רחביהו Rahabia, Latitudo ſiue platea domini. Nomen viri, 1. para. 26.c

רחם Raham, Vulua: ſiue miſericordia: aut Syriacè, amicus. Filius Samma filij Hebron, 1. para. 2.f

רעלית Rahelai, Sopor domini, vel inebrians dominus, aut ſocius vel paſtor ipſi domino. Nomen viri, 1. eſdræ, 2.a

רעואל Rahuel, paſtor dei, aut amicus dei, vel confractio dei. Filius Eſau ex Baſemath vxore, gene. 36.a. Filius Iebanię, 1. paral. 9.b

ראיה Raia, Viſio domini. Filius Subal filij Iuda, 1. para. 4.a.1. eſd. 2.c

רם Ram, Excelſus, vel ſublimis, aut proijciens. Filius Eſron filij phares, 1. para. 2.a. Filius itẽ Ierameel primogeniti Eſron, 1. para. 2.c

רמה Rama, Excelſa vel ſublimis, aut proiecta. Ciuitas in tribu Beniamin, haut procul à Gabaon, ioſu. 18.d. iudic. 4.a. 19.d. quam reędificauit Baaſa rex Iſrael in Iuda, 3. reg. 15.c

רמתה Ramatha, Idem. Vrbs Syriæ in monte Ephraim, de qua 1. reg. 1.c. 15.g. Hieronymus in Thamnitica regione iuxta Dioſpolin ſitam ſcribit.

רמתים Ramathaim, Idem. p. n. Ciuitas eadem quę Rama & Ramatha. Dicitur & Arimathea, 1. reg. 1.a

רמתי Ramathites, Excelſus ſiue exaltatus, aut proijciens vel proiectus, 1. para. 27.d.

רמת-לחי Ramath-lechi, Eleuatio maxillæ. Nomen loci, iud. 15.g

רעמסס Ramathæ, Excelſa, vel ſublimis, aut proiecta. D. Ciuitas, 1. mach. 11.d

Rameſſes, Tonitruum, vel exprobratio tineæ, aut malum delens ſiue diſſoluens, vel confractionem diſſoluens, aut confractus à tinea. Ciuitas eſt in extremis finibus Ægypti ab Iſraelitis cõdita, olim (vt Hieronymus ait in Hebraicis quæſtionibus) pagus Arſenoites, dicta fuit, gen. 47.c. num. 33.a

רמת Rameth, Sublimis vel excelſa, aut proiecta. Ciuitas in tribu Iſſachar, ioſ. 19.b

רמת Ramoth, Idem. p. n. Ciuitas ſacerdotum atque fugitiuorum eſt in tribu Gad, non procul à monte Galaad, ioſ. 13.d. 1. re. 30.g.

ראמת Ramoth, deut. 4.g, ioſ. 20.c. 3. reg. 22.a. 1. para. 6.g. Videns mortem vel intuitus mortis, vel altitudines eadem ciuitas quæ & תמר. Ramoth prior.

רפא Rápha, Medicina, vel medicus, aut relaxatio, vel gigas. Filius Beniamin, 1. para. 6.a: qui gen. 46.c. dicitur Echi. Filius item Baana, 1. para. 8.d. 20.d

רפח Rapha, 1. par. 7.e. Relaxatio laquei. Nomen viri,

רפאל Raphael, Medicina dei. Nomen viri, 1. para. 26.a

רפיה Raphaia, Medicina domini, ſiue relaxatio domini. Filius Ieſeiæ filij phaltiæ, 1. para. 3.d. 4.g. Filius Thola 1. para. 7.a. Filius Baana, 1. para. 9.g

רפאים Raphaim, Gigantes vel medici, aut relaxati. populi ſunt, quos Moabitæ, Emim: Ammonitæ, Zomzommim vocant, deut. 2.c. d. Vide Emim. Item nomen vallis iuxta Ieruſalem, ioſ. 15.b. iſa. 17.b

רפידים Raphidim, Reclinatoria, ſiue ſtramẽta, aut remiſſę manus, vel medicina manuum. Locus in ſolitudine, non procul, ab Horeb monte, vbi vndecima Iſraelitarum manſio fuit, exod. 17.a. num. 33.b

Raphon, Medicina, vel relaxatio, aut gigas. D. Ciuitas, 1. mach. 5.d

רפוא Raphu, Idem, pater phalti, num. 13.a

רצין Raſin, Voluntas, vel voluntarius, aut curſor, ſiue veredarius. Rex Syriæ, 4. reg. 16.a. 1. eſd. 2.c

Reſias, Secretum domini, vel myſterium domini D. Nomen viri, 2. mach. 14.f

רזון Razon tenuis, vel macilentus, ſiue ſecretum, aut ſecretarius, vel princeps. Filius Eliada, 3. reg. 11.e

R E

רבע Rébe, Quartus vel quadratus, ſiue accubans, vel accubatio. Rex Madianitarum, num. 31.a. ioſ. 13.c

רבקה Rebecca, Saginata, ſiue impinguata, aut contentio obtuſa, vel contenſio impedita. Filia Bathuel filij Nachor vxor Iſaac, gen. 22.d

רבלה Rebla, ſiue reblatha, rixa, vel magnitudo illi, aut iurgium inueteratum vel conturbatum, ſiue iurgiũ defluens. Ciuitas Syriæ, num. 34.c. 4. regum, 23.g. 25.b: quæ

b:quæ poſtea(vt Hieronymus tradit) Antiochia dicta eſt. Poſtremo, Iuſtiani principis tempore (Volaterrano lib.11.authore)Theopolis dici cœpit

רקה Recca, Vacuitas, ſiue ſputum aut ſaliua, vel tempus, quod pars capitis eſt. Ciuitas in tribu Nephthali, ioſ.19.c

רקם Recem, Vacuus, aut vanus vel pictura varia, aut ſaliua eorum. Ciuitas in tribu Beniamin, ioſ.18.d. Nomen ducis, ioſ.13.c Filius Hebron, 1.para.2.f. Rex ité Madianitarum, nu.31.a:quem Ioſephus lib,4. ſcribit ſui nominis in Arabia condidiſſe vrbem:à Græcis poſtea Petram dictam.

רכה Recha, Tenera, vel delicata. Nomen viri, 1. paralipomenon, 4.c

רכב Rechab, Quadriga, aut equitatus, vel equitans. Pater Ionadab, 4.reg.10.d.Filius Remmon Berothitæ, 2. reg.4.a. 1.para.2.g

Rechabitę, Idem.p.n.iere,35.a

רעמה Reema, Tonitruum, ſiue exprobratio, aut malum quoddam , ſiue ſocietas quędam , vel confractio quædam. Regio ſic dicta à Regma filio Chus , ezech. 27.e

ῥήγιον Regium, ruptura vel fractura, quoniã illic terra rupta eſt inter regnum Neapolitanum & Siciliam . G. Siciliæ ciuitas maritima , viginti millia paſſuum à promontorio peloro ſecreta.act.18.c

רעמה Regma, Idem quod reema. Filius Chuș, gene.10.a

רגם Regom, Lapidans, vel lapidatus , aut purpureus. Filius Iahaddai, 1.para.2.f

רהום Rehum, pius, ſiue miſericors: aut Syriacè, amicus. Nomen viri, 1.eſd. 2.a

רעי Rei, Socius, aut paſtor, ſiue malum vel confractio mea. Nomen viri, 3.reg.1.a

ראיה Reia, Viſio domini, Filius Ioel, 1.para.5 c

רמיה Remeia, Sublimis vel excelſus dominus, aut proiectio domini. Nomen viri, 1.eſd.10.d

ריון Rempha, pro hoc in Hebręo eſt Chiun , quod interpretatur placenta, id eſt torta adipe conſperſa, ſiue præparatus , aut compoſitus . Hebræi vero dicunt, Chiun lingua Arabica vel punica Saturnum ſignificare. Idolum, act.7.e

רמון Remmon, Malum granatum, ſiue altitudo. Ciuitas in tribu tam Iudę quã Simeonis, ioſ.15.e.19.a. Ité Petra in tribu Beniamin, iudic.20.g. Vallis item apud Zachariã, 14.b, ſiue ciuitas ſecundum Lyranum, non procul à Mageddo, quæ à quibuſdam nunc Maximianopolis dicitur. Sic vocabatur & pater Baana & Rechab ſeruorũ Isboſeth, 2.re.4.a. Nomẽ idoli, 4.re.5.e

רמון-פרץ Remmon-phares, Mali granati diuiſio, aut malum granatum diuiſionis vel altitudinis diuiſio . Decima ſexta Iſraelitarum manſio, nu.33.c

רמונו Remmono, Malum granatum eius , ſiue altitudo eius. Ciuitas ſacerdotum in tribu Zabulon, 1. pa. 6.g

Reſa, luc.3.g. Caput, vel voluntas, aut curſus. D.

רשת Reſeph, Volucris, aut diabolus, vel ſagitta, ſcilicet ignita. Nomen viri. 1.para.7.e

רצת Reſeph, 4.re.19.c.iſ. 37. c, Pauimentũ, vel extenſio aut pruna, id eſt calculus ignitus. Vrbs Syriæ, vt ait Hieronymus. Alij dicũt fuiſſe Petrã, Arabię ciuitatẽ.

רסן Reſen, Frenum . Ciuitas ab aſſur ędificata inter Chale & Niniuen, gen.10.b

רציא Reſia, Voluntas, aut voluntarius , ſiue curſor, aut vererarius, Filius Olla, 1.para.7.g

רצפה Reſpha, Extenſio, ſiue pauimentum , aut pruna, id eſt calculus ignitus . Concubina Saul , filia Aia, 2. reg.3.a

רסה Reſſa, Irroratio, vel ſtillicidiũ. Nomẽ loci in quo caſtrametati ſunt filij Iſrael profecti de Lebna, nu.33.c

רתמה Rethma, Iuniperus, ſiue ſonitus, aut ſtrepitus. Locus ad quẽ venerunt filij Iſrael de Aſeroth nume.33.c

רעו Reu, Socius vel amicus aut paſtor, ſiue malum, aut confractio. Filius Phaleg, gen.11.c.qui ragau 1.parali. 1.b .dicitur , ijſdem tamen conſonantibus & punctis apud Hebræos.

R H

ῥόδη Rhode, roſa. G. Nomen puellę, act.12.c

Rodochus, roſeus currus. G ῥόδοχος

Rodus, Roſa. G. Cycladum inſularum nobiliſsima, & ab oriente prima, quondam Ophiuſa vocata, diſtans à portu Aſię nonaginta millibus paſſuum , act.21.a ῥόδος

R I

ריבי Ribai, pugnans, vel obiurgans , ſiue multiplicans. pater Ithai, 2.reg.23.d

רנה Rinna, Canticum, ſiue exultatio. Filius Simeonis 1.para.4.c

ריפת Riphath, Medicina, ſiue relaxatio, vel bouile, hoc eſt vbi boues clauduntur. Filius fuit Gomer, gen.10.a. Ab hoc Riphæi dicuntur, qui paphlagones cognomentum ſortiti ſunt.

R O

רהגה Roaga, Saturatus vel inebriatus meditatione vel eloquio , aut ſaturatus vel inebriatus abſtractione, vel ſeparatione. Filius Somer filij Heber, 1.paralipomenon, 7.g

רחבעם Roboam, Dilatans populum, aut latitudo vel platea populi, ſiue odor vel odorans cum populo. Filius Salomonis, 3.reg.11.g.1 para. 3.b

רוגל Rogel, pes, ſiue pedeſtris, aut explorans vel delator ſiue accuſator: aut Syriace, cõſuetudo. Fons prope Ieruſalem in tribu Iuda ad ſeptentrionem, ioſ.15.b.18.c.3.reg.1.b

Rogelim, Idem.p.n. Nomen loci. 2.reg.17.g

רגם-מלך Rogom-mèlech, Lapidans regem vel conſiliariũ, aut purpura regis vel cõſiliarij . princeps Darij regis, zach.7.a

רחב Rohob, Latitudo ſiue dilatatio, aut platea. Ciuitas Leuitarum in tribu Aſer, ioſ.13.b.19.b.1.para.6.g. Rex Soba, 2.para.8.a

רחביה Rhohobia, Latitudo ſiue dilatatio domini, aut platea domini. Filius Elieſer filij Moyſi, 1.para.23.b

רחבות Rohoboth, Latitudines, ſiue dilatationes, aut plateę. Ciuitas Idumææ eſt prope flumen : patria Saulis Idumæorum regis, gen.36.d. Legitur gene.13.b, Et ædificauit Niniue, & plateas ciuitatis. pro, plateas ciuitatis, L X X transferunt τινὰ ῥοωβώθ πόλιν, id eſt rohoboth, ciuitatem. ſicque Chaldæus interpres . tunc ciuitatis nomen erit ab Aſſur conſtructę.

רומת Roma, Excelſa, ſiue ſublimis, aut rhinoceros, vel intuens nimis. Concubina Nachor fratris Abraham gen.22.d

ῥώμη Roma, Ciuitas Italiæ Valens vel valentia, aut potens vel robuſta. G.

Romani, Idem.p.n. G. iohan.11,f.act.2.b.22.g ῥωμαῖοι

כתים Romani, dan.11.e. pro hoc, in Heb. eſt Chithim, & interpretatur cõterentes, vel contritio maris, ſiue diadema, aut aurũ, vel tinctura: aut ex Syro & Hebræo coaceruatio maris. Vide Cethim & Italia.

ῥωμαῖος Romanus, Valens, ſiue potens, aut robuſtus. G.

רמליהו Romelia, Excelſus domini, ſiue celſitudo domini aut proiectus à domino. pater phacee regis Iſrael, 4. reg.15.e.16.a

רממתי-עזר Romemthi-ezer, Exaltans adiutorem vel auxilium, ſiue exaltaui atrium. Nomen viri, 1.par.25.b

ראש Ros, caput, vertex, ſummitas, ſiue principium. Filius Beniamin, gen.46.c

Roth, coronæ, ſiue calamus inebriationis vel ſaturitatis: aut ex Syro & Hebræo, conſilium inebriationis vel ſaturitatis. Ciuitas tribui Gad data in poſſeſſionem, nume.32.g. Heb. Atroth: & iungitur ſequenti dictioni Sophan, vt ambæ nomen ſint vnius ciuitatis, Atarothſophan. עטרת

R V

ראובן Ruben, Videns filium, vel viſio filij , aut viſionis filius. Filius Iacob ex Lia, gen.29.f

Rubenitæ, Idem.

Rubenites, Idem, 1.para.11.g

Rufus, Latinum eſt, mar.15.b.rom.16.b. Nomen viri.

רומה Ruma, Excelſa, ſiue ſublimis, aut proiecta. ciuitas in tribu Ephraim, ioſu.15.f.iudic.9.f.4.reg.23.g: quę alias rẽphtis, itẽ & Arimathęa, teſte Euſebio vocatur

Ruth,

רות Ruth, Saturata, vel inebriata. Vxo Mahalom filij Elimelech Beth-lehemitę, ruth, 1.a

S

שעת Saaph, cogitans, aut qui volat vel præuolans. Filius Iahaddai, 1.para.2.f

שאל Saal, Poſtulans, ſiue poſtulatus, aut commodatus, ſiue ſepulchrum, vel infernus, aut fouea. Nomen viri, 1.eſd.1.d

צענים Saananim. Motiones vel motus, dormiẽtis. Ciuitas eſt limes tribus Nephthali, ioſ.19.c

שערים Saaráim, Portæ ſiue æſtimationis, aut appretiationes, vel capilli, ſiue ordeum, aut tempeſtas, ſiue dæmones, aut piloſi, vel hirci, Ciuitas in tribu Iuda, in qua poſteri Simeonis habitauerunt, ioſ.15.e.1.paralipomenon, 4.e

שבא Saba conuerſio, ſiue captiuitas, aut canities, vel ſeſsio. Filius Regma, geneſis, 10.a: à quo ciuitas regalis Æthiopiæ nomen accepit, 3.reg.10.a.iſa.60.b. Hãc Ioſephus libro ſecundo, Cambyſe rege Meroen ex ſororis vocabulo cognominatam ſcribit. Filius item Iectan, gene.10.d. Poſtremo ſic nominabatur filius Iecſan, gen.25.a

סבא Saba, gene.10.a.1.para.1.a, vbi dicitur, Saba, & Euila. Pſalm.71.iſa.43.a. interpretatur circuitio, aut ebrius: vel ſyriace, fenex. Filius Chus. Inde Sabæi populi qui Fœlicem Arabiam incolunt, ſunt dicti. Eſt & Arabum metropolis nomine Saba, in monte ſita.

Sabaa, 1.reg.13.d. vbi dicitur, In terra ſabaa. iſta nõ ſunt in Hebręo.

שבסתני Sabacthani, Dereliquiſti me Chaldaicuum verbũ, matt.27.e

שבאים Sabaim, Circuitiones, aut ebrii: vel Syriace, ſenes, iſaię.45.c

Sabam, Idem quod ſequens dictio ſabama, & eadem ciuitas, num.32.a

שבמה Sabama, ſiue ſabam, Conuerſio ſiue captiuitas nimia, aut canities vel ſeſsio multa. Ciuitas quam ædificauerunt filij Ruben, num.32.g.ioſ.13.c.iſai.16.c

שבניה Sabania, Conuertens vel captiuans dominus, aut intelligens vel ędificans dominus, ſiue intellectus vel filiatio domini. Nomen viri, 2.eſd.9.a

צבאות Sabaoth, Exercitus.p.n. ſiue militię, fortitudinis. ierem.11.d

שברים Sabarim, cõfractiones, ſiue ſpes, vel expectationes, aut frumenta. Locus eſt trans Iordanem in terra Amorrhæorum, qui à frangendo hoc nominis inuenit ſiquidem ibi Iſraelitarum acies fracta eſt, ioſ.7.a

עברים Sabarim, Ezech. 47. c. Circuitus altitudinis: aut ſyriace opiniones, vel cogitationes, aut ſperantes, vel ſpes. Nomen loci.

שבט Sabat, Sceptrum, vel virga, aut tribus. Menſis, quandoque Februario noſtro reſpondens, zacharias 2.b

סבתא Sabatha, Circuitus, vel circuiens, aut cauſans aut ſyriace, ſenectus: Filius Chus, gen.10.a. Ab hoc ſabatheni, qui à Græcis Ab aſtabari dicuntur, nomen claturam ſortiti ſunt.

סבתכא Sabatacha, Circuiens percuſsionem, vel cauſa percuſsionis: aut ex Syro & Hebræo, ſenectutis percuſsio. Filius Chus, gene.10.a

שבתי Sabbathái, ſabbathum meum, vel requies, aut ceſſatio mea nomen viri, 2.eſd.11.c

Sabbathiſmus, Requies, vel ceſſatio. D. Heb.4.c

שבת Sabbathum, Requies, ſiue ceſſatio. 4.reg.4.d

שבע Sabbee, Septem, vel ſeptimus, aut ſaturitas, ſiue iuramentum. Ciuitas in tribu Simeon, ioſ.19.a

שבא Sabæi, Captiuans, ſiue conuertentes, aut cani, vel ſedentes. Populi, iob, 1.c

שבר Saber, Confractio, aut ſpes, vel fermentum. Filius Caleb ex Maacha, concubina, 1.para.2.f

סבכה Sachacha, Vmbraculum, vel operimentum, ſiue protectio: aut vnctio: vel ſyriace, ſpeculatio. Ciuitas in tribu iuda, ioſ.15.g

שבר Sachar, Merces, ſiue pretium, aut ficera, vel ebrietas. Nomen viri, 1.para, 11.g. qui 2.reg.23.d, dicitur Sarar, 1.para, 26.a

Sadducæi, iuſti, aut iuſtificati: vel ſyriacè: ſciſsi, vel ſciſmatici. D. ſecta inter Iudæos, negans eſſe reſurrectionem, act.5.d.23.b.luc.20.d

צדוק Sadoc, Iuſtus, aut iuſtificatus. Filius Achitob, 2.regum, 8.d.1.para.6.a. Eſt & nomen ſacerdotis, 2. reg. 16.e. Filius item Meraioth, 1.para.9.b

שגת Sage, Ignorans ſiue comprehendens, vel attingens aut ſyriace, multus, ſiue multiplicans. Nomen viri, 1. para.11.g

צחר Sahar, Lucidus, aut candidus. Filius Ashur ex Haiaa vxore, 1.paral.4.b

צחי Sahar, Lucidus, vel Candidus. Filius Simeon filij Iacob, gene.46.b. Heb. Sohar.

שחרים Saharaim, Nigri, vel turbidi, aut matutinãtes, vel mane euntes. Nomen viri, 1.para.8.a

Salabim, Reſpiciens corda, ſiue pugnus vel pugillus in mari, aut vulpes in mari, vel ſemita in mari. Vide ſalebim.

שעלבני Salaboni, Vulpis intellectus vel filius, aut vulpis ædificium, vel pugilli aut pugni ædificium vel intellectus, ſiue ſemita ędificij vel intellectus, aut filij. Nomen loci, 2.reg.23.d

Salabonites, Idem.1.para.11.g

שלחי Salai, Miſsio vel mittens, ſiue ramus aut propagines, vel telum, aut arma, ſcilicet miſsilia vel Syriace, ſpolians vel ſpoliatus. Mater Aza, 3. reg.22.f.

שלמיאל Salamiel, Pax dei, ſiue perfectio dei, aut retributio dei. Filius Suriſaddai, princeps ſuæ tribus Simeon, nume.1.a

σαλαμίνα Salamina, ſiue ſalamis, Commota vel conquaſſata aut fluctuans. G. Inſula Cypri in mari Euboico, cõtra Athenas, velut author eſt Pomponis Mela li.2.& ſtrabo lib.14. In ea inſula, eſt eiuſdem nominis oppidum, teſte Plinio lib.5.cap.31. quod poſtea appellatũ Cõſtantia authore Hieronymo. Hoc Iudæi funditus demoliti ſunt Traiani principis temporibus, extinctis omnibus accolis, velut ſcribit Euſebius in Chroni. & Hieron. In Salamine Paulus & Barnabas annuntiauerunt ſermonem dei, acta.13.a

צלתי Salathi, Vmbra, ſiue tinnitus, aut aſſans vel torre faciens: aut ſyriace, orans. Nomen principis militum 1.para.12.d

שאלתיאל Salathiel, Poſtulatus dei ſiue commodatus dei. Pater Zorobabel ducis Iuda, agg.1.a.1.eſd.3.e. Filius Iechoniæ filij Ioacim, 1.para.3.c

שלה Sale, Miſsio, vel mittẽs, ſiue ramus aut propagines vel telum: aut arma, ſ. miſsilia: aut ſyriace, ſpolias vel ſpoliatus. Filius Arphaxad, gen.10.d.lucæ.3.g. dicitur filius Chainan filij Arphaxad.

שעלבים Salebim. Reſpiciens corda, ſiue pugnus vel pugillus in mari, aut vulpes in mari, vel ſemita in mari. Nomen loci, iudic.1.g.3.reg.4.a

סלכה Salecha, Caniſtrum tuum, aut eleuatio ſiue concul catio tua. Ciuitas in Baſan, ioſ.12.a

סלד Saled, afflictio: vel ſyriace, calefactio vel aduſtio. Filius Nadab filij Semei filij Onam, 1.paralipomenon, 2.d

שלם Salem, Pax. Nomen vrbis in ſichimis, quę eſt in terra ſamariæ, ciuitas Iacob, ſita in finibus Ephraim. Videtur quoque dicta ſichem. Hæc non eſt Ieruſalem gen.33.d. Alia fuit ſalem, Vide Ieruſalem.

שלמת Salemoth, Pacificatio, ſiue perfectio, aut retributio. Nomen viri, 1.para.24.c

שלת Saleph, Euaginans, vel euellens, aut diſcalcians. Filius Iectan, gene.10.d

שעלים Salim, Vulpes. p.n. aut pugilli, ſiue pugni, vel ſemitæ. Nomen loci, 1.re.9.a.iohan.3.c.

שלישת Saliſa, Trina, aut principalis, ſiue ternaria, vel principiſſa, aut duciſſa. Regio eſt, 1.reg.9.a.

שלם Sallem, Pax, ſiue perfectio aut retributio. Filius Nephthali, gene.46.c: qui ſallum, 1. paralipomenon, 7.c. dicitur.

שלמא Salma, Pax, ſiue perfectio, aut retributio, ſiue veſtimentum. Filius Nahaſſon filij Aminadab. 1.pa.2.b qui ſalmon & ſalma in fine quarti cap. Ruth dicitur. Filius Item Hur primogeniti Caleb ex Ephratha con-

concubina,1.paralipomenon.2.g

שלמן Salman, Pacificus,ſiue perfectus, aut retribuens. Nomen regis cuiuſdam, de quo Oſee,10.d

צלמנע Salmana,Vmbra prohibita,aut vmbra vel imago commotionis, vel tinnitus cõmotionis,vel ſubmerſio prohibitionis aut commotionis. Rex Madian,iudic.8.b.pſalm.82.c.

שלמנ-אסר Salmanaſar,Pax ligata , ſiue perfectio vel retributio ligata: aut pax vel perfectio ſiue retributio nunc ablata vel nunc recedens, Rex Aſſyriorum,4.regum 17.a

שלמיה Salmias, Pax domini:ſiue perfectio aut retributio domini.Nomen viri, 1.eſd.10.d

שלמן Salmon, Pacificus,ſiue perfectus , aut retribuens. Filius Nahaſſon filij Aminadab,ruth,4.d:qui & ibidem,& 1.para.2.b,dicitur Salma.

σάλμων Salmon,Fluctuatio, vel commotio aut conquaſſatio. G. Ciuitas maritima Cretæ inſulæ act.27.b

צלמנה Salmona, Vmbræ munus vel numerus , ſiue tinnitus numeri vel muneris,aut imago noſtra . Locus in quo caſtrametati ſunt filij Iſrael, profecti de monte Hor,num.33.e

כלוא Salo, Caniſtrum,vel exaltatio , ſiue conculcatio, aut æquiparatus. Filius Moſollam.1.para.9.b

Salome. Pacifica, vel perfecta, aut retribuens. D. mulieris nomen,marc.15.d

שלמי Salomi,Pacificus,ſiue perfectus,aut retribuens. Pater Ahiud principis filiorum Aſer,num.34.d

שלומות Salomith, Idem.f.g.Filia Zorobabel filij Phadaię, 1.par.3.d.23.a.Filius Roboam,2.para.11.d.

שלמה Salomon, Pacificus . Filius Dauid ex Beth-ſabee vxore Vriæ,2.reg.5.c,12.f.Heb.Selomo.

Salon,Manens,vel qui manet , aut pacificus , vel abundans:aut Siriace,illudens vel decipiens.D.

σάλομ Salon,Fluctus vel commotio.G.

צלפחד Salphaad, Vmbra formidinis, ſiue tinnitus formidinis,vel aſſationis , aut ſubmerſionis formido . Filius Hepher filij Galaad filij Machir filij Manaſſe, nu. 26.d.1.para.7.c.Heb.Salphahad.

יערי Saltus: Latinum eſt, & eſt interpretatio huius nominis Iaheri,quod ſaltum, ſiue ſyluam , aut fauum ſignificat.Pater Adeodati,2.reg.21.d.1.para.20.c

סלוא Salu, Caniſtrum,ſiue exaltatio , aut conculcatio, vel æquiparatus.Pater Zamri illius qui cum Madianitide occiſus eſt,num.25.c

שלשה Saluſa,Trinus,vel principalis, aut dux. Filius Supha filij Helem,1.para.7.g

שמע Sama, Audiens, vel obediens. Ciuitas in tribu Iuda ioſ.15.d.Nomen item viri,1.pa.8.b.Heb.Hoſama.

הושמע Sama exauditus,ſiue ipſe exaudiens vel obediens Filius Iechoniæ filij Ioacim,1.par.3.c

Vel שמעיה שמע Samaa, Audiens vel obediens: Frater Dauid. 2.re. 21.d.1.par.6.c.Filius Merari,1.paral.6.c.12.a. Ciuitas item in tribu iuda,ioſ.15.d

שמאה Samaa, Nominatus , vel appoſitus , aut perditio, vel deſolatio.Filius Macellot filij Abigabaon,1.para. 8.c:qui 9.f.dicitur Samaam.

שמאם Samaam,Nomen matris vel gentis,aut nomen timoris,vel ponens timorem,aut appoſitus matri vel genti , aut ibi timor, vel mater aut gens . Filius Macellot,1.para.9.f.qui 8.c.dicitur Samaa.

סמי Samach, Adhærens vel innixus,aut iunctus.

סמכיהו Samachias, Adhærens domino , vel innitens, aut iunctus domino.Nomen viri,1.paral.26.a

שמר Samad, Deſtruens ſiue exterminans,aut conterẽs Filius Elphaal filij Mehuſim,1.para.8.b

שמעית Samaia,ſiue ſamaias, Audiens, dominũ,vel obediens domino.Pater Semri patris Idaię.1. parali.4.f. Filius Ioel,1.para.5.a.Vir Gabaonites,1. para.12.a

שמהות Samaoth, Deſolatio, vel perditio,aut ſtuper , ſiue ibi iniquitas,aut nomen iniquitatis,vel deſolans aut perdens,iniquitatem. Nomen viri,1.para.27.a

גמריס Samaráim, Lanæ,aut medullæ,ſ.arborum. Ciuitas in tribu Beniamin,ioſ.18.d

שמרת Samarath, Cuſtodia, vel adamas, aut vepres, vel ſpina,ſeu fæx.Filius Semei,1.par.8.b.

גמרי Samaræus, Lana, vel medulla, ſcilicet arborum. Filius Chanáan,gen.10.c.Hic Edeſſem incoluit.

שמרון Samaria. Cuſtodia, vel adamas,aut vepres, vel ſpina,ſeu fęx eius.Nomen mõtis,3. reg.16.e. Vrbs item Syrię inter Iudęam & Galilæã media, authore Ioſepho lib.3.cap.2.a.ab Amri Iſraelitici populi rege condita.Iſte enim,Simeron ſiue Sameron, vel (vt tranſtulit interpres noſter) Samariam montem à quodã Semer emit: ciuitatémque quam in montis vertice extruxerat , à vendentis nomine , Simeron,ſiue (vt tranſtulit noſter interpres.3.reg.16.e) Samariam appellauit·Hac deinde reges Iſraelitarum pro regio vſi ſunt Alias,vt Euſebius teſtatur, Ecthenias eſt dicta. Mox poſt Hircani Iudæorum pontificis expugnationem,ab Herode rege iterum ædificata, atque in honorem Auguſti,Greco vocabulo σεβαστη nominata eſt Stephano Neapolis quoque nominatur,ioſu.11.a.4. reg.6.f.iſaię,7.b.10.b

שמרית Samaria,ſiue ſamarias,1.para.12.a.1.eſd.10.d. Cuſtodia domini,aut adamas domini,ſeu vepres vel ſpina domini.Nomen viri.

שמרנים Samaritani, Cuſtodes,vel adamantini , ſiue ſpinoſi,aut fæces , vel fęculenti,luc.9.f.

Samaritanus, Idem ſ.n.luc.17.d

Samaritę, Idem quod ſamaritani.

גמרי Samarites, Lana aut lanę, vel medulla,ſ.arborũ.

שמרון-מראון Sameron , Cuſtos amaritudinis vel myrrhæ fortis,vel doloroſæ aut iniquæ, aut adamas vel ſpina ſiue fæx,myrrhæ doloris aut iniquitatis vel fortitudinis.Heb.Sameronmeroon,ioſ.12.d

שמגר Samgar,Nominatus aduena , ſiue ibi peregrinus vel certans ,aut nominis.ruminatio,vel deſolatio ſiue ſtupor aduenæ vel ruminãtis aut certantis. Filius Anath,iudex in iſrael,iudic.3.d

שמיר Samir, Cuſtodia,ſeu vepres, vel ſpina, aut adamas vel fæx. Ciuitas in tribu Iuda , in mõtanis Ephraim, ioſ.15.f.iudic10.a.Nomen viri,1.para.24.d

שמת Samma,Perditio ſiue deſolatio , vel ſtupor,aut ibi,ſiue nomen aut nominatus, vel appoſitus . Filius iſai patris Dauid,1 reg.16.b:qui 1,paralip.2.b,dicitur ſimmaa.Filius Rahuel filij Eſau:gen.36.b.1.para.1.c. Filius Supha filij Helem,1.para.7.g.

שמע Samma,1.para.2.f.8.b.Audiens, vel obediens.Filius Hebron.Filius item Azaz,1.para.5.a.11.g

שמי Sammai, Nomen meum,aut deſolatio vel perditio mea,ſiue ſtupor, aut cœli. Filius Recem filii Samma,1.para,2.f.Filius Ezra,1.para.4.c

שמוע Sammũa, Audiens, vel obediens, Filius Zechur, num.13.a.Filius Dauid,1.par.3.b.

שמות Samoth. Nomina vel deſolationes, aut perditiones ſiue ſtupefactiones.Nomen viri,1,para.11.f

σαμοθράκη Samothrace, Arenoſa & aſpera. G. Inſula in ſinu Pacuſiaco,eregione Thraciæ: ſic dicta quod eam inſulam ſamii & Thraces incoluerint.Acto.16 b

שמרי Samri, Cuſtodiens,ſiue ſpina aut fæx,vel adamas Nomen viri,2.par.29.c.Pater Iedihel 1.par.11.g

שמשי Samſái, ſol meus, aut nomen muneris , ſiue ibi munus:aut Syricè,miniſter.Nomen viri.1.eſd.4.b

Samſame, Nomen auditum, vel famoſa auditio. D.Nomen loci,1.mac.15.d

שמשרי Samſari. Nomen cãtantis vel dominantis,aut ibi cantor , vel ibi dominans . Filius Iehoram.1. paralipomenon 8.c

שמשון Samſon, Sol eius,aut nominis iteratio vel ſecundatio ſiue mutatio , vel nomen dormientis , aut ibi dormiens: vel ſyriace ſeruitium aut miniſterium eius.Filius Manue,iud,14.d

שמואל Samuel, Poſitus à deo,aut nomen eius à deo . Filius Thola filii Iſſachar,1.parali.7.a. Filius Elcanæ ex Anna vxore altera,propheta,1.reg.1.c.1.para.6.c

שמוע Sammua, Audiens, vel obediens.Filius Dauid,2. reg.5.c.1.par.14.b:qui Sammũa 1.par.3.b.dicitur,iiſdem conſonantibus & punctis apud Hebræos.

σάμος Samus, Arenoſa. G.inſula in mari Ægæo,act 20.c. 1.mach.15.d

סנבלט Sanaballat, Rubus in abſcondito vel in inuolutione

tione: aut ex Syro & Hebræo, inimicus in abscõdito vel in inuolutione. Nomen viri, 2. esd. 2. b

צנן Sanan, Frigiditas, siue scutum, vel arma. Ciuitas in tribu Iuda, ios. 15. e

שניר Sanir, Dormiens lucerna vel nouale: siue iteratio vel mutatio, aut secundatio lucernæ vel noualis, aut mutatio vel iteratio, aut secũdatio docentis vel ostẽdens Mons qui & Hermo & Sarion dicitur, deu. 3. b. ezec. 27. a. Vide 1. para. 5. d. Vocatur & Sion, deut. 4 g. Vide Hermon.

סף Saph, Peluis, crater, Phiala, limen, postis qui vtrinque in porta erigitur, finis, vel consummatio, iuncus vel pelagus. Nomen gigantis, 2. reg. 21. d

סָפַי Saphai, Limen, vel superliminare, aut hydria vel phiala, seu finis vel consummatio. Nomẽ proprium gigantis, 1. para. 20. c. qui 2. reg. 21. d, dicitur Saph.

שפם Sapham, Barba, siue labium aut ripa eorum, vel confractio, aut solitudo eorum. Filius Gad, 1. par. 5. b

שפן Saphã, Hericus, aut cuniculus, vel chœrogryllius, siue absconditus vel reconditus, aut labiũ vel ripa siue confractio earum. Scriba quidam filius Asalia. 4. reg. 22. a

שפט Saphat, Iudex vel iudicans. Filius Huri, num. 13. a Pater Elisæi, 3. re. 19. c. Filius Semeię filij Secheniæ, 1. para. 3. d. Filius Gad, 1. para. 5. b

שפטיה Saphatia, siue Saphatias, Iudicans dominus, siue iudicium domini. Filius Dauid ex Abital, 2. reg. 3. a. 1. para. 3. a. Filius Rahuel, 1. par. 9. b. Vir Aruphites, 1. para. 12. a. Vide iere. 38. a. 2. esd. 7. e

Sapphira, Narrans, vel numerans, aut libraria, vel literaria: aut Syriacè, formosa. D. Vxor Ananię illius qui deo mentitus, ad verbum Petri mortuus est, act. 5. a

שפמי Saphomites, Labium vel ripa aquarum, siue contritio aquarum, 1. para. 27. d

צפון Saphon, Aquilo siue absconditus, aut speculator. Nomen loci, ios. 13. d

שרה Sara, Domina, vel princeps. Vxor Abraham, ge. 17. c. Vide שר Sarai.

שרח Sara, gen. 46. b. num. 26. e. 1. para. 7. f. Odorans vel domina odoris, aut canticum odoris. Filia Aser filij Iacob.

צרעה Sara, siue Saraa, ios. 19. c. iudic. 13. a. 16. g, 2. esd. 11. d. Lepra, aut crabro. Ciuitas in tribu Dan.

שארה Sara, 1. para. 7. e. Caro vel consanguinitas, aut fermentum, siue residuum vel remanẽs. Filia Ephraim.

שרבית Sarabia, siue sarabias, siccitas domini, vel pręualẽs cum domino, aut psalle ns in domino vel cum domino. Nomen viri, 1. esd. 8. e

שרי Serai, Domina mea, vel princeps mea Vxor Abraham. gen. 11. d: filia Aran fratris mariti sui, quæ & Iescha ibidem dicitur. dicta est & Sara. Vide שרה Sara.

צרעי Sarai, 1. para. 2. g, Leprosus vel crabro

Saraitæ, Idem, 1. para. 2. g

שרי Sárai, 1. esd. 10. g, Dominus aut princeps meus, vel canticum meum.

שריה Saraia siue Saraias, Princeps domini, vel canticũ domini. Filius Cenez. 1. para. 4. c. 6. a. 2. regum. 8. d. Filius Ezriel iere. 36. f. Vide. 4. regum, 25. e. 1. parali. 6. a. 1. esd. 2. a

שרר Sarar, Vmbilicus, aut cogitatio, vel insidiatio, siue cantans, vel dominus. Pater Ahiam, 2. reg. 23. d: qui 1. para. 11. g. dicitur Sachar.

שראצר Saraśar, Præpositus thesauri vel cellarij, aut psallẽtis thesaurus vel cellarium, seu qui videt angustiam: aut ex Syro & Hebræo, castrametatio angustiãtis. Filius Sennacherib, 4. reg. 19. g, isai. 37. g. Principis cuiusdam nomen, de quo zach. 7. a

צרת-השחר Sarath-asar, Plasmatio matutina, aut angustia vel colligatio matutina, siue angustia vel figura nigredinis. Ciuitas in tribu Rubẽ in mõte Bethphogor, ios. 13. c. Heb. Sarath-asãhar.

Sarathi, Leprosus, vel crabro, 1. para. 4. a

צרעתי Sardis, Princeps iucunditatis, aut canticum lætitię, vel id quod remanet vel relinquitur: aut Syriacè cortina. D. Ciuitas, apoc. 3. a

צרעה Sarea, Lepra vel crabro. Vrbs tribus Iudæ, iosue. 15. e

שרית Sareas, Princeps domini, aut canticum domini. Filius Thanehumeth, iem. 40. c

שרבית Sarebias, siccitas domini, vel pręualens cum domino aut psallens in domino vel cum domino. Nomen viri, 2. esd. 9. b

סרד Sared, Albatio domini vel descensionis: aut Syriacè, cortina. Filius Zabulon, gen. 46. b

צרה Sareda, Angustia, vel colligatio dominij vel descensionis, aut plasmatio domini, vel descensionis. Patria regis Ieroboam, 3. reg. 11. e

Saredátha, Idem. Nomen loci. 2. para. 4. d.

סרדי Sareditæ, Ablatio dominij vel descensionis: aut syriace, cortina, num. 26. c

צרפת Sareptha, Angustia buccellæ vel panis, siue conflatio vel conflatorium, aut anguśtia dilatatio vel persuasio. Ciuitas quasi in medio inter Tyrum & Sidonem sita, 3. reg. 17. a. quidam Franciam seu Galliam esse dicunt, abdiæ, 1. g

שרש Sares, Radix, vel catenula. Frater Phares filii Machir, 1. para. 7. d

סרגון Sargon, Auferens protectionem vel corpus aut colorem: siue auferens hortum: aut syriace, rete vel retiaculum. Nomen regis, alias Sennacherib dicti, isa. 20. a

שעריה Saria, porta domini, siue æstimatio vel appretiatio aut capillus domini, vel hircus domini, siue hordeum vel tempestas domini, aut dæmonis dominus. Filius Asel, 1. para. 8. d. 9. g. Heb. saaria.

שעריה Sarias, Idem quod sareas.

שריון Sarion, Lorica, vel planities, aut canticum columbæ. Mons à sidonijs sic vocatus, quem Amorrhæi Sanir vocant, deut. 3. b. Vide sanir & Hermon.

שרר Sarid, Relictus, vel remanens, aut principis manus, siue canticum manus. Terminus est tribus Zabulon, ios. 19 a

Sarohen. Princeps gratię, vel principis gratia, siue canticum gratię. Ciuitas in tribu Simeon, ios. 19. a

שרון Saron, siue sarona, Planities, aut canticũ eius, Regio est, teste Hieronymo, inter Tabirinum montem & lacum Tyberiadis, & à Cęsarea vsque ad Ioppen se vltra extendens. Hæc pinguis & fertulissima est, 1. para. 27. d. isa. 33. b, act. 9. f. Est & vrbis nomen in qua filij Gad habitauerunt, 1. para. 5. c

שריני Saronites, Planities, vel planus siue cantans, 1. paralip. 27. d

שרסכים Sarsachim, Præpositus cooperimentorum, vel vnctionum. Vnus ex principibus regis Babylonis, iere. 39. a

צרתן Sarthan, vel Sarthana, Tribulatio siue angustia, aut colligatio, siue plasmatio, aut figuratio, vel angustiam dans. Locus non procul à Iezrahele, 3. regum 4. b: 7. g

שרוג Sarug, Palmes, vel sarmentum, siue ramus, aut conuolutio. Filius Reu, gen. 11. c. luc. 3. g

צרויה Saruia, Angustio vel tribulatio domini, aut colligatio siue plasmatio vel figuratio domini. Mater Abisai, filia Isai patris Dauid, 1. reg. 26. a. 1. para. 2. b

ששבצר Sasabasar, Gaudiũ in tribulatione vel angustia, aut gaudij perhibitio vel munitio, siue gaudium vindemiæ, vel sexta angustia, aut linũ vel byssus angustiæ. Princeps in tribu Iudæ, 1. esd. 1. d

שעשגז Sasagazi. Qui facit transitum vel tonsionem, aut respiciens transeuntem vel tondentem, siue comprimens vellus. Eunuchus regis Assueri, esth. 2. c. Hebr. Saasagaz,

שטן Satan, Contrarius vel aduersarius. zac. 3. a

Satanas, Idem. matt. 16. d. marc. 4. b. luc. 10. c

שוה Saue, planities, vel æquites, aut ponẽs, vel positus. Ciuitas siue vallis, gene. 14. a: quę & vallis regis ibidẽ dicitur.

שאול Saul, postulatus, siue commodatus, aut fouea, siue sepulchrum, vel infernus. Sextus rex in Edom, qui fuit ex Robohoth, genes. 36. d. Filius item Simeonis filij Iacob, genesis, 46. b. 1. paralipomenon, 4. d. 6. b.

Filius

Filius postremo Cis, 1. regum, 9.a

שאולי Saulitæ, De Saul quod interpretatur postulatꝰ siue commodatus, aut fouea. siue sepulchrum, vel infernus. nu. 26.b

Saulus, Postulatus, siue commodatus, aut sepultus. Sic dicebatur Paulus apostolatus ante cõuersionem, act. 7.g

σαῦρα Saura, Salamandra, genus lacertæ. G.

S C

σκεύα Sceua, Dispositus vel præparatus, Vir Iudæus, act. 19.c.

σκηνοπηγία Scenopegia, Festum tabernaculorum. G. iohan. 7.a

Scenofactoria, scilicet ars ex Græco τῆς σκηνῆς, & facio verbo Latino, ars faciendi tabernacula: quam artem exercebat Paulus apostolus, act. 18.a

שבלת Schibboleth, Spica, aut fluctus, s. aquarum, iudicum. 12.c

Σκύθας Scythæ, Coriarij, vel cerdones. Sunt qui interpretentur poculis vacãtes, quod σκῦφος genus sit poculi. G. colos. 3.b

Σκυθοπολῖται Scythopolytæ. Coriarij ciues. G

S E

שבע Seba, siue Sebe, Septem vel septimus, siue saturitas, vel iuramentum. Nomen viri, 1. para. 5.b. Filius Bochri, 2. reg. 20.a

שבניה Sebenia, siue Sebenias, Conuertens vel captiuans dominus, aut intelligens siue ædificans dominus, siue intellectus aut filiatio domini. Nomen viri, 2. esd. 9.a. 10.a. sacerdos quidam, 1. para. 15.c

צבעון Sebeon, Stans iniquitas, siue inflatio vel tumor peccati: aut Syriace, tinctus vel intingens. Pater Anę patris Oolibama alterius vxoris Esau, de filiabus Chanaam, gene. 36.a

צביה Sebia, Damula. vel caprea, aut pulchra, vel præcipua, siue stans dominus: aut Syriace, voluntaria, Mater Ioas filij Ochozię filij Ioram filij Achab, 4. regum 12.a. Filius item Saharaim ex Hodes vxore, 1. par. 8.a

שבניה Sebnia, Idem quod Sebenia. Nomen, viri, 2. esdræ 9.a

צביים Seboim, Damulæ, vel capreæ, siue pulchri, vel præcipui, aut inflati: vel Syriace, voluntarij. Vrbs est, gene. 10.c

צבעים Seboim, 1. reg. 13.d. 2. esd. 11.d, Intincti, aut tinctu-ræ, vel stantes acerui. Vallis nomen.

שבתי Sebthai, Sabbathum, siue requies, vel cessatio. Nomen viri, 1. esd. 8.b

שכם Sechem, Pars siue portio, vel humerus, aut matutinatio, vel itio quæ fit mane. Filius Galaad filij Machir filij Manasse, num. 26.d. 1.pa. 7.d. Ab hoc metropolis Samarię in tribu Manasse, quę Sichem dicitur. Vide Sichem.

Sechemitæ, Idem. num. p.n. 26.d

שבניה Sechenias, Vicinus dominus, aut habitatio domini. Filius Obdiæ filii Auan filij Raphage, 1. paral. 3.d. 24.b. 2. para. 31.c.

שביה Sechia, Protectio vel ramus domini, siue sepiens aut vallans dominus, vel cessatio domini. Filius Saharaim ex Odes vxore sua, 1. para. 8.a

שברונה Sechrona, Ebrietas, aut pretium, vel merces eius. Ciuitas in tribu Dan, ios. 15.c

Secundus, Latinum est. Nomen viri, de quo, act. 20.a

צורת Sedada, Latus eius, siue cibarium, aut venatio eius vel incidię eius. Terminus est tribus Iudæ, num. 34.b. ezech. 47.c

צדקיהו Sedecias, Iustus domini, vel iustitia domini. Filius Iosiæ regis, sic nominatus à Nabuchodonosor, cum prius Mathanias diceretur, 4. reg. 24.d. 1. para. 3.c. Filius item Hananiæ, iere. 36.c. Hoc nomine vocabatur propheta ille blasphemus 3. re. 22.b. filius Chanaana. Fuit & filius Ioacim filij Iosiæ, 1. para. 3.c

Sedei, Omnipotens, vel deuastator, aut ager, seu mamilla. D.

שדיאור Sedeur, Ager, luminis vel ignis siue vbera luminis aut omnipotentis lumen, vel deuastatoris ignis. Pater Elisur principis tribus Ruben, num. 1.a

צוער Segor. Parua. Oppidulũ est Sodomorum, gen. 19. e. is. 15.c. quod ge. 14.b, dicitur Bala. Dicitur & vitula conternans, iuxta Hieronymum.

שגוב Segub, Fortificatus, aut exaltatus. Filius Hiel reędificatoris Iericho, 3. re. 16.g. Filius Esron filij Phares, ex filia Machir, patris Galaad, 1. para. 2.c

סיחון Sehon, Eradicatio, siue cõclusio. Rex Ammorrhæorum, num. 21.e. ios. 3.b

שעיר Seir, Hispidus siue pilosus, aut hœdus vel dęmon, seu ordeaceus, vel tempestas. Mons est Idumęę qui ab Esau huius montis accola, eo quod esset Hirsutus, nomen accepit. 1. para. 4.g. is. 21.c. Est & nomen viri cuiusdam Horræi, gen. 36.c.

צעירה Seira, Parua, siue tribulata. Ciuitas est Idumææ, 4. reg. 8.e

שעירתה Seirath, Hœdus, siue pilosus, aut dæmon siue tempestas, vel ordeum. Nomen luci, iudic. 3.d.

שלה Sela. Dissoluens, siue discalcians: vel Syriacè, illudens, siue decipiens. Filius Iudæ ex sua vxore, genes. 38.a. 1. pare. 4.d

צלע Sela, Costa, siue latus, aut claudicatio. Ciuitas in tribu Beniamin, ios. 18.d

שלחי Selahi, Ramus vel propagines, siue missio vel mittens, aut telum, vel arma, scilicet missilia: vel Syriace, spolians, vel spoliatus. Mater matris Iosaphat regis Iudæ. 2. para. 20.g.

שלעי Selaitæ, Discalcians, siue dissoluens: vel Syriace, illudens, siue decipiens. num. 26.c

סלכת Selcha, Canistrum tuum, vel eleuatio aut conculcatio tua. Ciuitas regis Og in Basan, deut, 3.b. 1. paralipomenon, 5.b

שעלבין Selebin, Vulpis intellectus vel filiꝰ, aut pugnus vel pugillus intellectus, siue semita intellectus vel filij, aut respicientis intellectus. Ciuitas in tribu Dan, ios. 19.c

צלם Selec, Vmbra vel tinnitus lambentis vel percutiẽtis, aut assans vel torrefaciens lambentem vel percutientem, Nomen viri, 2. reg. 23.d. 1. para. 11.g

שלמיהו Selemiau, Pax domini, siue perfectio domini, aut retributio domini. Nomen viri, 1. esd. 10.d

Selemias, Idem. Pater Iuchal, ier. 38.a. Pater etiam Ieriæ, ierem. 37.c. Filius Hananiæ, ibidem. Filius Abdeel, iere. 36.f

שלמות Selemith, Pacifica, siue perfecta, aut retribuens. Nomen viri, 1. para. 26.c

צלת Seleph, Vmbra vel tinnitus concussionis: aut ex Hebro & Syro, vmbra coniuncta. Nomen viri, 2. esdræ, 3.g

צלתי Selethai, Vmbra, siue assatio, vel torrefactio, aut tinnitus meus: vel Syriace, oratio mea. Filius Semei 1. paralip. 8.b

Seleucia, Cõmota, vel conquassata, aut fluctuans, G. Ciuitas Iudæę Daphnis nemori vicina, in promõtorio Syriæ Antiochiæ sita, à Seleuco Nicanore condita, authore Iosepho lib. 18. antiquit. iud. 16. & Egesippo lib. 4. cap. 1. quam Paulus peragrauit, act. 13.a. 1. mach. 11.a σελευκεία

Seleucus, Commotus, vel conquassatus, aut fluctuans. G. Pater Demetrij, 1. mach. 7.a σέλευκος

שלחים Selim, Missi vel propagines, aut rami, siue arma, scilicet missilia: aut Syriace, spoliantes. Ciuitas in tribu Iuda, ios. 15.e

צלה Sella, Vmbra, vel assatio, vel torrefactio, siue tinnitus: aut Syriace, oratio. Vxor Lamech, gene. 4.d

סלא Sella, 4. reg. 12. d. Exaltatio, siue conculcatio, vel æquiparatio: aut Syriace, canistrum.

סלי Sellai, Idem. Nomen viri, 2. esd. 11.b

שלם Sellem, Pacificus, siue perfectus, aut retribuens. Filius Nephthali num. 26.f. qui gen. 46. c. Sallem: & 1. para. 7.c. Sallum dicitur.

שלמי Sellemitæ, Idem, p.n. num. 26.f

שלש Selles, Trinus aut princeps, vel dux. Filius Helem, 1. para. 7.g

סלא Sellu, Canistrum, aut exaltatio, siue conculcatio, aut æquiparatio. Nomen viri, 2. esd. 11.b. & 12.

Sellum,

שלם Sellum, Pacificus, siue perfectus, aut retribuens, Filius Iabes, 4.reg.15.c. Filius Sisamai filij Elasa, 1.para.2.e.4.d. Filius Iosiæ, 1.para.3.c. ierem.22.c. Filius Nephthali, 1.para.7.c. qui gen.46.c. dicitur Sallem: & num.26.f. Sellem. Filius Sadoc, 1.para.6.a. Pater Ezechię principis, 2.para.28.b

שלון Sellum. Manens vel qui manet, aut pacificus vel abundans: aut Syriacè, illudens vel decipiens. Filius Cholhoza, 2.esd.3.c

שלמי Selmai, Vestis mea. Pater Hagaba, 2.esd.7.e

צלמון Selmon, Obscuritas, aut imago eius, siue vmbra muneris, vel numerationis, aut tinnitus numerationis vel muneris. Mons est in Ephraim vmbrosus & caliginosus, cuius meminit Iudicum liber 9.f. Est & nomen viri, 2.re.23.d. psal.67.

שלומות Selomith, pacifica, siue perfecta, aut retribuens. Nomen viri, 1.esd.8.b

שם Sem, Nomen vel fama, seu ponēs vel positus, aut ibi. Filius Noe, gen.5.d. luc.3.g.

שמעת Semaath, Audiens vel obediens. Mulier, 2. parali. 24.g

שמעיה Semaia, Audiens dominum, vel obediēs domino. Filius Secheniæ, 1 para.3.d. 2.esd.6.c.

שמרית Semarith, Custodita, vel adamantina, aut spina vel fex. Nomen mulieris, 2.para.24. d

שמתי Semathei, Nominatus vel positus, siue desolatus, aut stupefactus. Filius Sobal filij Hur primogeniti Caleb ex Ephrāta concubina, 1.para.2.g

שמאבר Seméber, Nomen vel fama robusti vel fortis, aut nomen alæ vel pennati, seu destruens fortitudinem vel alam aut pennam. Rex Seboim, gene.14.a. Hebr. Semeéber.

סמגר Semegar, Aromata peregrini vel aduenæ aut ruminantis, vel certantis. Vnus ex principibus regis Babyloniorum, ierem.39.a

שמעי Semei, Audiens, vel obediens, aut nomen acerui, vel destruens aceruum. Filius Gerson filij Leui exod.6.c. Filius Gera, 2.reg.16.b. Filius Phadaia filij Iechoniæ, 1.para.3.c. Filius Ioel, 1.para.5.a. Filius Masma, 1.para.4.c. Filius Ieth filii Gerson, 1.parali.6.c. Frater Choneniæ, 2.para.29.c.31.c

שמי Semei, 1.par.2.d. Nomen meum, aut desolatio siue perditio mea, vel stupefactio, aut cœli. Filius Onan filii Ierameel ex Atara vxore.

שמעיה Semeia, siue Semeias, Audiens dominum, vel obediens domino. Pater Vrię prophetæ, 3.reg.12.f. Filius Hassub. 1.para.9.c. ierem.26.f. 2.esd.12.d. 2.para.29.c. 31.c.35.b

שמעי Semeias, 1.paralip.25.a.27.d. Audiens, vel obediēs siue nomen acerui, aut desolatio acerui. Filius Elisaphan.

Semeiticus, Idem.

שמר Semer, Custos, vel adamas, seu vepres, aut spina, vel fex. Nomen viri, 3.reg.16.e

שמרית Semeria, Custodia domini, vel adamas domini, seu vepres vel spina domini. Nomen viri, 1.esd.10.d

שמהו Semerō. Vide Samaria, cuius Hebræū est Simrō.

צמרים Semeron, 2.para.13.a. Lanæ aut medullæ, scilicet arborum. Nomen montis. Heb. Semaràim.

שמרון Semeron, iosu.19.b. Custodia aut adamas seu vepres, vel spina, aut fex. Ciuitas in tribu Zabulon.

Semeron, ios.12.d. Vide Sameron.

שמירע Semida. Nomē scientię vel cognitionis, aut ponēs scientiam: vel desolationis vel stupefactionis, cognitio vel cœlorum scientia. Filius Galaad filij Machir filij Manasse num, 26.d. 1.para.7.d

Semidaitæ, Idem. p.num.26.d

שמירמות Semiramoth, Cœlorum altitudines, aut nominis sublimitas. Sacerdos quidam, 1.para.15.b

שמלה Semla, Linteum, siue sinistra eius, aut nomen illi, vel stupor illi, siue appositus illi. Quintus, rex in Edō genes.36.d.

שמלי Semlai, Linteum, vel sinister, aut nomē mihi, vel stupefactio mihi, siue appositus mihi. Nomen viri, 1. esd.2.c

שמה Semma, Perditio, siue desolatio, vel stupor, aut ibi siue nomen aut nominatus, siue appositus. Filius Age, 2.reg.23.b.d

שמעה Semmaa, Audiens vel obediens. Pater Ionadab, frater Dauid, 2.reg.13.a

שמרת Semran, Custodia, aut adamas, seu vepres, vel spina, aut fex eius. Filius Issachar filij Iacob, nu.26.c

Semranitæ, Idem. p.n.num.26.c

שמרי Semri, Idem. s.n. Filius Samaia, 1.para.4.f.26.b

שז Sen, Deus aut ebur, vel mutatio, aut dormiens. Nomen loci, 1.reg.7.c

סנאה Senaa, Rubus: vel Syriacè, inimicus. Ciuitas, 1. esdr.2.b

שנאב Senaab, Dens patris, aut mutationis pater, vel dormitio patris. Rex Adamæ, gene.14.a

שנער Sennaar, Dormientis vigilia vel suscitatio, aut dentis euacuatio vel denudatio aut excussio, vel dens æmuli, siue mutatio ciuitatis. Cāpus est Babylonis in quo regnauit Nemrod, gen.10.b: quæ Babylonia siue Chaldæa interdum dicitur, isa.11.c. Heb. Senaar.

סנה Sene, Rubus: aut Syriacè, inimicus. Nomen scopuli, 1.reg.14.a

סנואה Seneia, Rubus: vel Syriacè, inimica. Nomen viri, 2.esd.11.b

סנחריב Sennacherib, Rubus destructionis, aut rubus gladij, siue rubus solitudinis, vel siccitatis: aut ex Syro & Hebræo, inimici gladius vel destructio. Rex Assyriorum, 4.reg.18.c

שנאצר Sennéser, Dentis vel eboris thesaurus: aut dormientis thesaurus, vel mutationis angustia, vel thesaurus, aut inimicus angustię vel tribulationis. Filius Iechoniæ filij Ioacim, 1.para.3.c

סנסנה Sensenna, Ramus vel propagines, siue rubus rubi: aut ex Hebræo & Syro, rubus inimici. Ciuitas in tribu Iuda, ios.15.e

שיאו Seon, sonitus, siue strepitus, aut murus fortitudinis vel doloris. Ciuitas in tribu Issachar, ios.19.b

צחר Séor, Candidus vel lucidus. Pater Ephron, gene. 23.b. Heb. sohar.

שערים Seorim, Portæ, siue æstimationes, vel appretiationes, aut capilli, siue ordeum, vel tempestates, aut dæmones, vel pilosi siue hirci. Nomen sacerdotis, 1. para.24.b.

שפאת Sephāma, barba, vel labium eius, aut ripa vel litus quoddam, siue conterens aut confracta valde. Terminus Iudæ ad solis ortum, num.34.b

שפמות Sephamoth, Barbæ vel labia, siue ripa vel litus mortis, aut labium mortis, vel conterens mortem. Ciuitas quam Dauid suorum spoliorum participem fecit, 1.reg.30.g

שפם Sepham, Barba vel labium eorum, aut ripa vel litus eorum siue confractio eorum. Filius Hir, 1.paralipomenon, 7.c

ספר Sephar, Liber aut scriba: siue narratio, aut numerus: vel Syriacè, portus. Mons Indiæ, gene.10.d

ספרוים Sepharuáim, Libri, vel scribæ, aut narrationes, vel numeri, siue liber vel numerus eius mare: aut ex Syro & Hebræo, portus maris. Ciuitas Assyriorum, de qua 4.reg.18.g

צפת Sephath, Specula, siue cooperimentum, aut enatatio, vel expectatio, aut fauus. Ciuitas in qua filij Iudæ Chananæos ad vnū interfecerunt, eámque Harma nominauerūt. iudic.1.d. in tribu tam Iudæ quàm Simeonis, nume.21.a

Sephátha, Idem. Nomen vallis, 2 para.14.c

שפי Sephei, Inundatio, siue multitudo. Pater Ziza principis, 1.para.4.f

Sephela, Humilis, vel campestris aut planities. D.

שפר Sépher, Tuba, vel pulchritudo: aut Syriacè, bonitas. Mons in quo castrametati sunt filij Israel profecti de Ceelatha, num.33.c

צפי Sephi, 1.paral.1.c, Speculator, vel fauus, aut cooperimentum, vel expectatio. Filius Eliphaz filij Esau: qui genes.36.b, dicitur Sephua, siue Sepho iuxta Hebræum.

שפי Sephi, 1, paral.1.c, Filius Sabal filij Seir Horræi, qui genes.36.c, dicitur Sepho: & interpretatur solitudo,

vel labium, aut ripa vel litus eorum, siue confractio.

שפים Sephim, Barba, vel labium eorum, aut ripa vel litus eorum siue confractio eorum. Nomen viri, 1. para. 26. b

צפו Sepho, Speculator, siue cooperimentum, aut expectatio vel fauus. Filius Eliphaz, gen. 36. b: qui, 1. paral. 1. c. dicitur sephi per צ.

שפו Sepho, Solitudo vel desertum, aut labium, seu ripa, vel litus, aut cõfractio. Filius sobal filij Seir Horrhæi, genesis, 36. c: qui 1. paralipome. 1. c, dicitur sephi per ש

צפיון Sephon, Aquilo vel aquilonaris, siue absconditus, aut speculator. Filius Gad, gene. 46. b

Sephonitæ, Idem. p. n. num. 26. b

צפור Sephor, Auis vel passer, aut corona, vel desertum: aut Syriacè, mane, id est matutinum tempus, vel hœdus. Pater Balac, num. 22. a

שפרה Sephora, Pulchra, aut tuba: vel syriacè, benefaciens, vel bonitas. Nomen obstetricis cuiusdam Hebræorum, exod. 1. c

צפורה Sephora, exod. 2. d. 4. f. 18. a. interpretatur auis vel passer, aut corona, vel sertum: aut syriacè, mane, id est matutinum tempus, vel hœdus. Filia Raguel siue Ietro sacerdotis Madian, vxor Mosis.

שפטן Sephtan, Iudex, vel iudicans. Pater Camuel principis tribus Ephráim, num. 24. d

שפופן Sephuphan, Cerastes, serpentis genus. Nomen viri, 1. para. 8. a. Filius Bela, filij Beniamin.

צר Ser, Angustia, siue tribulatio, aut vinculum, vel colligatio, seu plasmatio, vel fortitudo, aut petra. Ciuitas in tribu Nephthali, ios. 19. c

שרפים Seraphim, Ardentes vel igniti, isa. 6. a

שרביה Serebia, siccitas domini, vel prævalens cum domino, aut psallens in domino vel cum domino, Nomen viri, 2. esd. 9. a

שראצר Seréser, Princeps thesauri vel cellarij, aut psallantis thesaurus vel cellarium, vel qui videt angustiam: aut ex Syro & Hebræo, castrametatio angustiantis. Vnus ex principibus regis Babylonicorum, iere. 39. a

צרת Sereth, Angustia, siue tribulatio, aut vinculum, siue colligatio, seu plasmatio. Filius Asshur ex Halaa, 1. paral. 4. b

σέργιος Sergius, Rete, vel retiaculum. G. Nomen proconsulis, cognomento Pauli. act. 13. a

Seron, Princeps mœroris, vel cantans tristitiam, aut planities. D. Princeps exercitus syriæ, 1. mach. 3. b

צרור Seror, Angustians, siue vinculum, aut colligatio, vel lapillus. Filius Bechorath, 1. para. 9. a

צרועה Serua, Leprosa, aut crabro. Mater Ieroboam serui Salomonis, 3. reg. 11. e

שישא Sesa, Sextus vel senarius, aut marmoreus vel iucundus, vel muneris eleuatio. Pater Ahiæ, 3. reg. 4. a

שישק Sesac, munus sacci, aut munus oscuti vel poculi, siue donum femoris, Rex Ægypti, 3. reg. 11. g

שישק Sesac. 3. reg. 14. g. 2. para. 12. a. vbi dicitur, Ascendit Sesac rex Ægypti, interpretatur vanus vel vacuus sacculus, aut vanitatis oscŭlum vel poculum, siue vanitatis femur.

ששק Sesac, 1. parali. 8. b. Lini vel byssi saccus, vel senarius, aut sextus saccus, siue lætitię oscŭlum vel poculum aut femur. Filius, Barie.

ששך Sesach, Linum vel byssus tua, aut gaudium tuum, siue senarius tuus, Rex Babylonis, iere. 25. e. 51. e, secundum commentatorem Hebræorum super Ieremiam: secundum Lyranum vero, Rex Ægypti.

ששי Sesai, Senarius, vel sextus, siue gaudens vel lætus, aut byssinus, vel lineus. Filius Enac, ios. 15. c. iud. 1. b

ששן Sesan, Lilium siue rosa vel lætitia aut linum vel byssus. Filius Iesi filij Apphaim. 1. para. 2. d

ששבן Sesbaz, Manans, vel fluens: aut Syriacè, liberatio.

שחצימת Seheséma, Humiliatio ieiunij, aut fouea siue meditatio ieiunij, vel superbi amaris. Ciuitas in tribu Issachar, ios. 19. b

שת Seth, Positus, vel posuit. Filius Adam, gene. 4. d. num. 24. c. luc. 3. g

שתר Sethar, Explorans, aut putrefactus vel putrefaciens. Nomen ducis, esth. 1. c

סתרי Sethri, Occultus, vel absconditus, aut demoliens, siue refugium meum. Filius Oziel filij Caath filij Leui, exod. 6. c

שטים Setim, Expansiones, aut diuertentes, siue flagella, vel spinæ. Locus in campestribus Moab, non procul à Iordane & Phogor monte, vnde Iosue misit exploratores ad inuestigandam Ierichontis terram, nume. 25. a. Vide Sitim.

שטרי Setrái, Exactor, vel præpositus: aut Syriacè, obligatio vel contractus. Nomen viri, 1. para. 27. d

S I

סיעהא Siaa, Motus: aut Syriacè, adiutorium. Nomen viri, 1. esd 2. d. c. Heb. Siatha.

ציהא Siaha, Splendor, vel candor, aut siccitas. Nomen loci, 2. esd. 11. c

ציבא Siba, Exercitus, vel militia, aut fortitudo, vel ceruus, siue nauis veniens. Seruus Saul, 2. reg. 9. a. Puer item Miphiboseth, 2. reg. 16. a

סבולת Sibboleth, Onus, iudic. 12. c

צקלג Siceleg, Effusio sextarij vel mensuræ, aut coangustans sextarium vel mensuram. Ciuitas in tribu Iuda & Simeonis, ios. 15. e. 19. a. 1. reg. 27. b, 1. para. 4. e

שכר Sicera, Ebrietas, Vnde notandum quod sicera descendit ab Hebręo, & significat omne quod inebriare potest vt ait B. Hieronymus, 1. para. 6. f. luc. 1. b

Sichar, Cõclusio, vel clausura, aut inebriatio, vel merces. Dicit autem Hieronymus quòd corruptè ponitur pro Sichem: quod interpretatur humerus, siue portio, aut matutinatio. Sed in Græco sichar inuenitur. D. iohan. 4. a

שכם Sichem, Humerus, siue pars, aut matutina itio. Metropolis Samariæ in limitibus manasse, gen. 12. b. ios. 20. c. acto. 7. c: quam ædificauit Ieroboam, 3. reg. 12. f. Hanc postea dictam Neapolin Hieronymus in traditionibus Hebraicis refert. Dicitur & Sichar corruptè Filius Emor, gen. 33. d

Sichima, Idem: eadémq; metropolis, iudicum, 21. c. psal. 107. a

שכל Sichimi, Idem. gen. 33. d

Siclus, Genus ponderis, ezech. 45. d σικλῶρ

Sicion, Effusio vel angustia. D. Nomẽ loci, 1. mac. 15. d. Exemplaria tamen quædam habent σικυόνα Sicyone, id est Cucumerarium.

Siden, Venatio, aut insidiatio siue viaticum vel cibarium, aut nauis iudicij. D. Nomen loci, 1. macha. 15. d

צידן Sidon, Idem. Filius Chanáan, gen. 10. c. Est & vrbs in Phœnicia, ad mare sita in termino Iudę, à sidon filio Chanáan condita, ios. 11. b. quæ sorte ducta, tribui Aser obuenit, ios. 19. b. matt. 11. c. act. 27. a

Sidonia, Idem.

צידנית Sidoniæ, Venatrices, aut insidiatrices, vel cibaria. 3. reg. 11. a

צדנים Sidonij, Idem, p. n. iosu. 13. a. 3. reg. 5. f. 4. reg. 23. c. 1. esd 3. b. act. 12. d

Sidonius, Idem. f. n. iudic. 3. a

שדד Sidrach, Mamilla tenera vel delicata, aut deprędatio tenera, siue ager delicatus: aut Syriacè, missus tuus. Nomen viri, qui & Ananias dicebatur, dani. 1. b

ציחא Siha, splendor vel candor, aut siccitas. Nomen viri, 1. esd. 2. c

שיחור Sihor, Niger vel turbidus, aut matutinus. Nilus Ægypti flumen, ios. 19. b. & 1. para. 13. b.

Silas, Consyderans, vel animaduertens. G. Nomen viri, act. 15. e. 18. b σίλας

שילת Silo, Dissoluens, vel discalcians, seu pax, aut abundantia: aut Syriace, illusus vel decipiens. Ciuitas in tribu Ephraim, ios. 20. a. 22. b. iere. 7. c. iudic. 21. c

שלו

שלח Siloe, Missus vel mittens, aut ramus, siue telum, aut arma. f. misilia: aut Syriace, spolians vel spoliatus. Fons est ad radices montis sion, qui non perpetuis aquis, sed certis horis diebúsque ebulit, & per terrę concaua & antra saxi durissimi cum magno sonitu venit: paruus tamen est cuius fit mentio isa. 8. b. 2. esd. 3. d. Est & piscina in Ieruśalem, iohan. 9. a

Selo-

שלוני Siloni, Manens, vel qui manet, aut pacificus, vel abundans: aut Syriacè, illudens vel decipiens, 3. reg.12. d. Nomen viri,1.paral.9.a

Silonites, Idem.2.para.9.g

Siluanus, Latinum, à silua. Nomen viri,2.corint. 1.d. siue per y, siue per i scribas, non refert.

שמעא Simmaa, Audiens, vel obediens. Filius Dauid.1. para.3.b: qui 2.reg.5.c, dicitur Samua. Tertius Filius Isa.1.para.2.b: qui 1.reg.16.b.17.b. dicitur Samma.

שמעון Simeon, Audiens, vel exauditio. Secundus filius Iacob ex Lia, gen.29.g.1.para.4.d. Fuit & nomen cuiusdam, qui Christum nostrũ susceptt in vlnas cum inferretur in templum, luc.2. d

Simeonitæ, Idem.p.n.

שמוו Simeron, Custodia, siue adamas, aut vepres, vel spina, seu fæx eius. Filius Issachar, gen.46.b.1.par.7.a

Simon, audiens, vel obediẽs. D. Filius Mathathiæ filii Iohannis, 1.mach.2.a. Simon magus, act.8.b. Nomen apostoli, matth.10.a. Fuit & alius sic nominatus, ille qui post Christum crucem coactus baiulauit, matth.27.d

שימון Simon, 1. para.4.d. Ponens vel positus, aut munus præparationis vel numeri, seu pinguedo aut oleum. Nomen viri.

סן Sin, Rubus. Eremus inter Elim & Sinai, in qua octaua Israelitarum mansio fuit, exod.16.a. nume.33. b. Latinus Ezechielis interpres pro hoc transtulit Pelusium, ezech.30.d

צין Sin, nu.13.b.20.a.27.c.33.d.34.a. deut.32.g. ios.15. a. in omnibus his locis interpretatur arma, vel scutum, aut frigiditas. Desertum in terra Edom, quod aliâs Cades, vel desertũ Pharan dicitur. Vide Cades.

צנה Sina, Idem ios.15.a. Mons Arabiæ, galat.4.c

סיני Sina, deu.33.a. ecclesiast.48.a. interpretatur rubus: vel Syriacè, inimicitia. Heb. Sinai. Mons in deserto Pharan, super quem lex data fuit Moysi, exod.19.a

Sinai, Idem. exod.16.a

חסיגי Sinæus, Rubus: aut Syriacè, inimicitia. Filius Chanáan, gene.10.c.1.para.1.b

ציון Sion, Aceruus, aut tumulus, vel specula, aut siccitas, Mons Ierosolimę (qui aliâs Mons domini, item & Mons sanctus dicitur) in cuius vertice erat arx constructa, quę à Dauide, ciuitas Dauidis est vocata, 2. reg.4.b

שיאן Sion, deut.4.g, Sonitus siue strepitus, aut minus fortitudinis vel doloris. Nomẽ montis Amorrhæorum, qui & Hermon dicitur.

ציער Sior, Paruulus, aut nauis vigilãtis vel suscitati, aut æmuli vel denudati. Ciuitas in tribu Iuda, ios.15.f

Sirach, Sibilus, aut canticum fratris, vel munus vacuum. D.

ציץ Sis, Flos, aut germen, siue cincinnus, aut aspectus: vel Syriacè, ala vel penna. Cliuus est, de quo legitur 2.para.20.d

ששי Sisai, Senarius vel sextus, siue gaudens vel lætus, aut byssinus vel lineus. Filius Enach, num.33.c

סמי Sisamoi, Equus vel hirundo aquarum, aut tinea aquarum: vel Syriacè, cæcitas. Filius Elasa filij Helles, 1.para.2.c

סיסרא Sisara, Hirundinem videns, aut tineam vel equum videns. Vir, 1.esd.2.c. Dux exercitus Iabin regis Chanáan, iudic. 4.a. Magister militiæ Asor, 1.reg.12.b. psalm.82.c

שטים Sitim, Expansiones, vel diuertentes, seu flagella, vel spinæ. Nomen torrentis, ioel.3.d: vbi legitur, Irrigabit torrentem spinarum. Vide Setim.

שוא Siua, Vanitas, aut eleuatio, vel tumultus. Scriba regis Dauid, 2.reg.20.g

סיון Siuan, Rubus, vel spinosus. Nomen mensis, esth. 8.c: vbi corrupte legitur Siban.

שיזא Siza, Munus hoc, aut munus aspergens. Pater Adina, 1.para.11.g

S M

σμύρνα Smirna, Myrrha. apo.2.a. Clarissima ciuitas Ionię, authore Plinio in quinto lib.cap.29. & Strab.lib.14.

S O

שחם Sóam, Onix lapis pretiosus: aut Syriacè, detentio vel mora eorum. Nomen viri, 1.para.24.d

צובה Soba exercitus, siue militans, aut præceptum in ea vel inflatio, aut tumor. Nomen loci, 1.reg.14.g.2.re. 8.a. 1.para.18.a. psal.59.iudic.13.

שובב Sobab, reuersus, aut auersus, vel conuersus: aut syriacè, scintilla. Filius Dauid, 2.reg.5.c. 1.paral.3.b. Filius Caleb ex Azuba prima vxore, 1.para.2.c, 14.b

שובך Sobách, Rete, vel retiaculum, aut cancellus, vel captiuitas siue cõuersio tua: aut syriacè, columbarium. Magister militiæ Adarézer regis, 2.reg.10.d

שבי Sobái, Conuersio, vel captiuitas, aut sessio, vel sedens. Ianitor quidam, 1.esd.2.e

שובל Sobal, semita, vel spica, aut crura vel femur, seu vana vetustas. Filius Seir Horrhæi, gen.36.c. Filius Hur primogeniti Caleb ex Ephrata concubina, 1.paralipomenon, 2.f. Filius Iuda, 1.paralipo. 4.a: qui gen.46.b, dicitur Sela.

שובק Sobec, Æquiparatus vanitati, vel appositus vacuitati vel dissipationi, aut vana euacuatio: vel syriace, derelictus. Nomen, viri, 2.esd.10.a

שתי Sobi, Conuersio vel captiuitas, aut sessio vel sedens. Filius Naas de Rabbath filiorum Ammon. 2.regum, 17.g

שבנח Sobna, sede nunc, aut connectere nunc, siue captiua nunc, vel ædificans, aut qui intelligit. Nomen scribæ, 4.reg.8.d. isa.22.c

Sobnas, Idem.

צובכ Soboba, Exercitus vel militia in ea, siue inflatio vel tumor in ea. Filius Cos, 1.para.4.b

סבכי Sobochai, Ramus, vel propagines, aut tugurium. Nomen viri, 2.reg.21.d. 1.para.20.b

שובו Socho, Protectio, vel vallatio, aut ramus, siue cessatio. Duæ sunt in tribu Iuda huius nominis ciuitates, ios.15.c. & f. vbi deprauate legis socoth, 1.reg.17.a. 19.d.3.re.4.b.2.para.28.c, Vrbs constructa à Roboam 2.para.11.b

סבות Socoth, Tabernacula, vel tentoria. Tribus Gaddi ciuitas est, ios.13.d. Cui Iacobus patriarcha hoc nomẽ imposuit, gene.33.d. Est & regio, à Græcis τρωγλοδύτις dicta, quæ ad rubrum mare excurrit, vbi Troglodytæ habitant. nume.33.d

סבות-בנות Socoth-benoth, Tabernacula filiarum vel ædificationum, siue auscultationes, vel vnctiones filiarum, vel ædificiorum. Idolûm Babyloniorum, 4.reg.17.f

סרי Sodi, Secretum meum. Pater Geddiel, num.13.a

סדם Sodoma, Secretum eorum, siue calx: aut cæmentum eorum. Ciuitas Syrię, gen.20.c

Sodomitæ, Idem.

צחא Soha, Candor, vel siccitas. Nomen viri, 2.esd.7.e

צוהר Sohar, Lucidus, vel candidus. Filius Simeon filij Iacob, gen.46.b. exod.6.c

שחריה Sohoria, Mane domini, aut matutinatio domini, siue matutina itio domini, seu niger domini. Filius Ieroam, 1.para.8.c

שמר Somer, Custos, vel adamas, seu vepres vel spina aut fæx. Filius Moholi filij Musi, 1.paralipomenon, 6. d. Filius Heber filij Bariæ filij Aser filij Iacob, 1. paralipomenon, 7.g

שמרית Somoria, Custodia domini, siue adamas domini, aut vepres vel spina domini Filius Roboam ex Abihail, 2.para.11.d

שופי Sophach, Effundens, vel effusus, aut vanus lecythus. Princeps militiæ regis Adarézer, 1.parali.19.d

צופי Sophái, Speculator, aut fauus, siue natatio, vel cooperimentum, aut expectatio. Filius Elcena, 1.paralipomenon.6.b

שופן Sophan, Cuniculus, vel chœrogryllus, siue absconditus vel reconditus, aut conterens, siue confractio. Ciuitas possessa à filijs Gad, nu.32.g. In Hebræo hæc dicto iungitur præcedenti dictioni Ataroth, vt ambæ sint vnius ciuitatis nomen, Ataroth-sophan.

צופר Sophar, Matutinus, aut corona seu circulus, vel passer: aut Syriacè, Hœdus. Nomen viri, iob.11.a

סופר Sopher, Scriba vel liber, aut narrans, vel numerans. Princeps exercitus regis Sedeciæ, 4.reg.25.e

שפרת Sophéreth, Numerans, vel narrans siue narratio, aut librarius, vel scriba. Nomen viri, 1.esd.2.c

צופים Sophim, speculæ vel speculantes, siue cooperti, aut natantes, vel expectantes, aut fauus. Mons est in tribu Ephráim, 1.reg.1.a

צפניהו Sophonias, Absconsio domini, siue secretum domini, aut speculator noster dominus, vel aquilo domini. Sacerdos filius Maasiæ, iere 21.a.37.a. Nomen item prophetæ filij Chusi filij Godoliæ, soph.1.a

שפטים Sophtim, Iudices. & inde liber Iudic.

שרק Sorec, Vinea vel vitis, aut sibilus vel sibilans. Torrentis nomen est in tribu Dan, in terra Philisthinorum prope Esthaol, iuxta quem Samson adamauit Dalila, iudic.16.a

צרי Sori, Angustiator, siue vinculum aut colligatio, vel plasmatio, aut resina vel theriaca, siue petra, vel fortis. Nomen viri, 1.para.25.a

σωσίπατρος Sosipater, saluans patrem, vel salus patris. G. Nomen ducis, 2.mach.12.c. Filius item Pyrrhi. rom.16.c. In 20.cap. Act. legitur in Græcis codic. Sopater.

σωσθένης Sosthénes, Saluator potens vel robustus. G. Princeps synagogę Iudæorum, act.18.d.1.corint.1.a

σώστρατος Sostratus, saluans exercitum, vel salus exercitus. G. Nomen viri, 2.mach.4.d

סוטי Sotái, Præuaricatio, siue declinatio. Nomen viri, 1.esd.2.c

S P

σπαρτιανοί Spartiani, Seminati vel seminantes. G. Populi, 1.machab.15.d

Spartiatæ, Idem. G.

S T

στάχυν Stachyn, spica. G. Pauli amicus, rom.16.b

στεφανᾶ Stephana, Corona, siue coronata. G. Nomen viri, 1.corint.1.c.16.c

στέφανος Stephanus, Corona, vel coronatus. G. nomen diaconi, act.6.b

שתרבוזני Stharbuzanái, Computrefaciens contemnentes me, vel qui explorat contemptores meos. Nomen viri, 1.esd.5.a

סתור Sthur, Occultus vel absconditus, seu destruens, vel demoliens. Filius Michael, princeps tribus Aser. num.13.a

στωϊκοί Stoici, à stoa, id est porticu, in qua disputabant, sic philosophi illi dicti sunt, G.act.17.d

S V

שוע Suá, Clamans, vel saluans, aut potens vel magnificus seu respiciens. Vxor Iudę filij Iacob, gene.38.a

סוא Sua, 4.reg.17.a. Modius, vel mensura, aut velamen. Rex Ægypti.

שוחח Sua, 1.paralı.4.b. Fossa, aut natatio, siue humiliatio, aut meditatio, vel loquela, aut germinans. Frater Caleb.

שועא Suaa, Clamans, vel saluans, aut potẽs vel magnificus seu respiciẽs. Filius Heber filij Bariæ, 1.para.7.g

שועל Sual, Vulpes, aut semita, siue pugnus aut pugillus. Filius supha filij Helem, 1.para.7.g, Est & nomen regionis, 1.reg.13.d

צופר Suar, Paruulus, aut præceptum vigiliæ, vel ciuitatis aut æmuli vel denudationis: vel euacuationis: vel syriacè, angustiator. Pater Nathanael principis tribus suæ Issachar, nume.1.a

שובאל Subael, Conuersio dei, siue captiuitas dei, aut sedes dei. Vir quidam, 1.para.24.c

שבואל Subuel, Conuersio dei, siue captiuitas dei, aut sedes dei. Filius Gerson filij Moysi, 1.para.23.b

שוח Súe, Loquens, siue orans, aut fossa, vel humiliatio, aut natatio. Filius Abrahæ ex Cetura, gene.25.a. 1.paralip.1.c

שוא Súe, 1.paralip.2.f. Vanitas, aut eleuatio, vel tumultus. Filius Iahaddái.

סוה Súe, 1.para.7.g. Eradicatio, vel conculcatio. Filius Supha filij sue.

שוחם Suhan, Locutio siue meditatio eorum, aut fouea vel humiliatio eorum, siue natatio vel germinatio eorum. Filius Dan filij Iacob, nume.26.e

Suhamitæ, Idem. num.26.e

שוחי Suhites, Meditatio, aut fouea, vel incuruatio, aut humiliatio, siue natatio aut natans. iob.8.a

שולמית Sulamitis, Pacifica, siue perfecta, aut retribuens. cantic.6.d.7.a

שונם Sunam, Mutatio siue dormitatio eorum, aut vana dormitatio. vel iteratio aut secundatio eorum. Ciuitas, de qua, 4.reg.4.b

שונמיט Sunamitis, Dormiens, vel mutata aut vana dormitio, vel iteratio aut secundatio dormitionis. 3.reg.1.a.4.reg.4.c

שונם Sunem, Idem quod sunam. Ciuitas in tribu Issachar, ios.19.b.1.reg.28.a

שובך Suni, Mutatus, vel dormiens, aut iteratus vel secundarius. Filius Gad filij Iacob, gene.46.b

Sunitæ, Idem. num.26.b

צוף Suph, Fauus, siue specula aut cooperimẽtum, vel natans, aut expectans. Filius Thau patris Eliu. 1.reg.1.a. Filius Elcana filij Ioel, 1.paralı.6.c. Nomen loci, 1.reg.9.a

צופח Supha, Lecythus, aut præceptum illaqueans, vel præceptum flatus, siue præceptum inflationis. Filius Helem, 1.para.7.g

שפם Supham, Conterens eos, siue barba aut labium eorum, aut ripa vel litus eorum. Filius Beniamin, num.26.e. Heb. sephupham.

Suphamitæ, Idem. num.26.c

שור Sur, Murus, aut bos, vel aspiciens. Syria dicitur, gen.20.a solitudinis nomen, è regione Ægypti, inter Cades & Barad. exod.15.f.1.reg.15.b

צור Sur, Pater Cozbi Madianitidis illius, quæ cum Zambri interfecta est in genitalibus: qui quidem fur, princeps erat Madianitarum. nume.12.d.31.a. iosuæ, 13.c. Fuit & nomen filij Abigabaon, 1.paralipom.8.c.9.f. & interpretatur Petra, vel fortis, aut obsidens, vel angustians, siue plasmator vel figurator, aut ligatus vel ligans.

סור Sur, 4.reg.11.a, Recessio siue rebellio. Nomen portæ in templo Salomonis.

צוריאל Suriel, Petra dei, siue fortitudo dei, aut plasmatio siue figuratio dei, siue vinculum aut colligatio dei, vel obsidio dei. Filius Abihaiel princeps Moholitarum, num.3.e

צורישדי Surisaddai, Petra vel fortitudo omnipotentis vel deuastantis, aut plasmatio siue figura omnipotentis vel deuastantis, aut vinculum siue obsidio omnipotentis vel deuastantis. Pater salamiel principis tribus simeon, num.1.a

שושא Susa, Vanitatis eleuatio, aut exultans. Scriba quidam, de quo 1.para.18.d

שושז Susan, Lilium vel rosa, aut lętitia. Metropolis Persici regni, danielis 8.a. A qua Susiana regio apud Persas nomen accepit, à Dario Hystaspis filio condita, Plin.li.6.cap.27. Straboni vero Titoni patris Memnonis est ædificium, cognominata stephano à fontibus, quibus locus abundat. Hac enim dictione ait in ea regione ita fontem dici. Aurigallus vult dictã non aliter ac Florentia à flore, & Rhodus à rosa, danielis 8.esd.4.nehem.1.esther.1.a. Lege Iosephum lib.10.cap.14.& lib.11.cap.5.antiq.Iudaic.

שושנבוא Susanachæi, Lilia vel rosæ, aut gaudium claudorum vel percutientium. 1.esd.4.b

Susanna, Lilium vel rosa, aut lętitia. D. Vxor Ioacim, danie.13.a. Est & nomen alterius mulieris quæ Christum sequebatur, luc.8.a

סוסי Susi, Equus, vel hirundo, aut tinea. Pater Gaddi, nume.13.a

שוחלח Suthála, Plantatio viriditatis vel humiditatis, aut potus humidus, siue ponens humiditatem vel viriditatem. Filius Ephráim, num.26.d. Filius item Zabad filij Thath, 1.para.7.d

Suthalaitæ, Idem. num.26.d

S Y

סונה Syene, Rubus: vel syriacè, inimicitia. Vrbs in confinibus Æthiopiæ, supra Alexandriam, versus meridiem quinquaginta milia stadiorum. ezech.29.b

Syluanus, Vide siluanus.

Syn-

Syntychen, Colloquens, vel confabulans. G. Mulieris nomen, philip. 4.a

סרח Syra, ſpina, aut olla, vel lebes, ſiue rebellio, aut receſsio. Locus eſt, qui ſecundum Ioſephum viginti ſtadijs ab Hebrone diſtat. 2. reg. 3.e

ארמית Syra, In Hebræo eſt Aramia, quæ mulierem de Aram, id eſt de ſyria, ſignificat: & interpretatur Sublimis, vel excelſa aut decipiens, 1. para. 7.d

συρακοῦσαι Syracuſæ, Attrahens violenter. G. Vrbs Siciliæ ſub Pachinno monte, act. 28.c

ארם Syria, Hebraicè dicitur Aram, & interpretatur excelſa vel ſublimis, aut decipiens, vel maledictio eorum. Regio Aram dicta, ab Aram filio Sem, qui Arameos inſtituit, quos Græci ſyros appellant. Inde ſyria quondam terrarum maxima, & pluribus diſtincta nominibus. Vide Meſopotamia, 2. reg. 8. b. 4. reg. 16. a

Syria ſoba, in titulo pſalmi. 60. ea eſt quæ Palæſthina dicitur.

Syri, ſiue ſyrij, Idem. p. n. gene. 22. d, amos, 9. c

συροφοίνισσα Syrophœniſſa, Attracta rubedo, vel attractio pur purea. G. marc. 7. c

σύρτις Syrtes, Attrahens, vel attractio. G. Arenoſa in mari magno loca, multum terribilia & metuenda, eo quòd omnia ad ſe diripere ſoleant, & appropinquantes vadoſo mari hæreant. Hæ autem ad mare Ægyptium vicinę ſunt, & pariter admiſcentur, act. 27. c

ארמי Syrus, Hebraicè dicitur Arami, id eſt excelſus vel ſublimis, aut decipiens, ſiue maledictio eorum, 2. reg. 10. b

T

טבעות TAbbaoth, Anuli, vel circuli, aut ſubmerſi, vel bonum tempus, aut bona hora. Nomen viri, 1. eſd. 2. c

T A

טבה Tabee, Iugulatio, vel occiſio, aut coquus: Filius Nachor ex Roma concubina, gene. 22. d

טבאל Tabeel, Bonus deus, Nomẽ viri, 1. eſd. 4. b. iſa. 7. b

טבליהו Tabelias, Intinctus à domino, vel baptiſmus domini, ſiue bonitas ipſi domino. Nomen viri, 1. paralipom. 26. b

Tabernæ, Latinum. Locus eſt iuxta Romam, act. 28. d

Tabitha, Dorcas, id eſt damula, vel caprea. Syrum eſt act. 9. g

טברימון Tabremon, Bonum malum granatum, ſiue bonitas excelſa vel ſublimis, aut vmbilicus præparatus vel numeratus, vel muneratus. Pater Benadad regis Syriæ, 3. reg. 15. d

עתה-סצין Tacaſin, Hora vel tempus principis, ſiue nunc princeps. Ciuitas in tribu Zabulon, ioſ. 19. a. Heb. Itacaſin.

התת Tahath, Subter vel ſubtus, aut pauor ſiue formido: vel Syriace, deſcenſio. Filius Aſir filij Abiaſaph. 1. para. 6. c. Filius Bared filij Suthalæ, 1. para. 7. d

Talitha, cumi, ex Syro & Hebræo, Puella ſurge. marc. 5. d

צוען Tanis, Hebraicè dicitur Soan. & interpretatur, mouens, vel motio, ſiue motus. Soan, maxima Ægypti ciuitas in oſtio Tanico, vt Stra. lib. 17. indicat pro hac vbique fere Chaldæus interpres טאנם vertit. num. 13. c. pſal. 77. e. iſa. 19. b. ezech. 30. e

טפח Taphet, Diſtillatio, aut gutta, vel paruula. Salomonis filia, 3. reg. 4. b

תחפנס Taphnes, Occulta tentatio vel fuga, aut coopertum vexillum: vel ex Hebræo & Syro, occultum miraculum. Vxor Pharaonis regis, 3. reg. 11. d

Taphnis, ezech. 30. e. dele, ph &, lege Tanis.

תענך Tanach, Confringens te, vel humilians te, ſiue reſpondens tibi. Nomen vrbis, iud. 1. f

תפוח Taphûa, Pomum vel inflatio aut inſufflatio, vel illaqueatio. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ. 12. d. 15. e. 19. c. data filiabus Salphaad, ioſ. 17. b. Filius Hebron, 1. paralipom. 2. f

טפסר Taphſar, Princeps. vel exercitus, ſiue paruulos auferens, aut diſtillationem vel guttam auferens. Nomen regionis, ierem. 51. c

Tharſenſes, Alati, vel pennati. G. ταρσεῖς

Tarſenſis, Idem. ſ. n. G. act. 21. g ταρσεύς

Tarſus, Alata vel pennata. G. Metropolis Ciliciæ regionis, vnde Paulus apoſtolus, act. 22. a. Vide Tharſis. τάρσος

T E

טבעות Tebaoth, Anuli, vel circuli, aut ſubmerſi, ſeu bonum tempus, vel bona hora. Nomen viri, 2. eſd. 7. e

טבחת Tebath, Iugulatio vel occiſio, aut coquus, ſeu bene formidans, vel bene confractus, Nomen vrbis, 1. paralip. 18. b

טבת Tebbath, Bona, vel bonitas. Nomen loci, iudic. 7. f

טבת Tebeth, Idem. Nomen menſis, eſth. 2. d

תחנה Tehinna, Deprecatio, aut miſericors, ſiue gratioſus, vel gratia. Filius Eſthon, 1. para. 4. b

טלם Telem, Agnus, ſiue ros eorum: aut Syriace, vmbra eorum. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ. 15. d. Nomen viri, 1. eſd. 10. d

טלמון Telmon, Ros præparatus, vel roris præparatio, aut roris munus, vel ros numeratus: aut ex Syro & Hebræo, vmbræ pręparatio vel munus. Nomen viri, 1. para. 9. c. 2. eſd. 2. c. 11. c

טרפליא Terphalęi, Raptores fatigati, vellaborioſi, aut ſeries miraculoſa vel ruinoſa: aut ex Syro & Hebræo, mons vel cuſtos miraculi vel ruinæ, aut folium laboris. Populi, 1. eſd, 4. b

Tertius, Latinum eſt. Nomen viri, rom. 16. d

Tertullus, Falſa annuntians, vel mẽdax, aut monſtroſus. G. Nomen oratoris cuiuſdam, accuſatoris Pauli, act. 24. a τερτύλλος

T H

תחש Tháas, Hyacinthinus, vel feſtinans, aut ſilens. Filius Nachor ex Roma concubina, geneſis, 22. d. Heb. Thahas.

תבור Thabor, Electio, ſiue puritas: aut Syriacè, contritio vel confractio. Mons eſt in medio Galilææ campo, mira ſublimis rotunditate. Nam eius altitudo (vt lib. 4. Egeſippus ait) 30. eſt ſtadiorum: vertex autem ipſe campeſtris, 23. ſtadijs iacet. iere. 46. e. pſalm. 88. b. Ciuitas in tribu Zabulon Leuitis data, 1. parali. 6. g. iudic. 4. a. 1. reg. 10. a

תרעל Thadal, Conterens iugum, ſeu ſcientia eleuationis vel aſcenſionis. Rex gentium, gene. 14. a

Thaddæus, Laudans, ſiue confitens. D. Vnus ex apoſtolis, matth. 10. a: qui ibidem iuxta lectionem Græcam dicitur Lebbæus.

תחן Tháhan, Deprecans, aut miſericors, ſiue gratioſus vel gratia. Filius Thale, 1. para. 7. e

התת Tháhath, Subter vel ſubtus, aut pauor ſiue formido: vel Syriace, deſcenſio. Viceſimatertia Iſraelitarum manſio, nume. 33. d. Nomen item viri, 1. parali. 6. c. 7. d

Thalaſſa, In Græco eſt Laſęa: & interpretatur ſpiſſa, vel prudens. G. Ciuitas eſt litoralis Cretæ, haud procul à loco qui boni portus dicitur. act. 27. b λασαία

תלשר Thalaſſar, Suſpenſio principis, vel tumulus principis: aut ſuſpendens canticum, vel tumulus canentis. Regio Syriæ, 4. reg. 19. c. iſa. 37. c

תלח Thale, Humectatio, aut viriditas, ſiue humectans aut vireſcens. Nomen viri, 1. para. 7. e

תמר Thamar, Palma, vel dactylus, ſiue cõmutatio vel permutatio, aut amaritudo. Vxor Her primogeniti Iudæ, gen. 38. a. Eſt & vrbs Syriæ nobilis, quæ nunc Palmyra dicitur, olim à Salomone conſtructa. ezec. 48. d. Hæc ab Hadriano principe, Hadrianopolis. Filia item Dauid, 2. reg. 13. a. 1. par. 3. b. Sic vocabatur & filia Abſalom, 2. reg. 14. f

תמנע Thamna, Vetita ſiue prohibita, aut perfecta vel conſummata commotio. Concubina Eliphaz filij Eſau, gene. 36. b. In i. para. 1, c. legitur inter filios Eliphaz. Soror Lotan filij Seir Horræi. Ciuitas Idumęorum, gene. 36. c

תמנה Thamna, 2. parali. 28. c, Imago vel figura, aut numeratio vel numerans: aut Syriace, conſtituens. Ciuitas in tribu Iuda, ioſ. 15. g

Thamnas, Idem.gen.38.c

Thamnatha, Idem.iudicum,14.a

Thamnathæus, Idem.iudic.15.b

תמנת-סרח Thamnath-sára, siue Thamnath-sáre, Figura vel imago extensa vel remanens aut fœtens, siue numeratio residua, aut numeratio extensionis vel fœtoris: aut ex Syro & Hebræo, constituta extensio vel fœtor, aut statuta residuitas. Ciuitas in mõtanis Ephraim, ab Israelitis Iosue duci, tanquã hæreditaria hæreditas attributa. ios.19.d.24.g. eadem quę & Thamnath-háres, per literarum transpositionem.

תמנת-רס Thamnath-háres, Imago vel figura solis, aut imago vel figura testea vel fictilis, aut numerus solis vel testæ: aut ex Syro & Hebræo, constitutus sol vel testa. Eadẽ vrbs quæ Thamnath-sára vocatur, iud.2.b

תענך Thanach, Confringens te, vel humilians te, siue respondens tibi. Ciuitas, 3.reg.4.b.1.paral.7.f. data dimidiæ tribui Manasse, ios.21.c. iudic.1.f.5.c

תאנת-שלח Thanath-selo, Ficum vel siculneam dissoluens vel discalceans vel decorticans: seu siculnea errans vel mentiens, aut siculnea abundantiæ vel pacis, seu occasio erroris vel mendacij: aut occasio (s.est) abundantia vel pax. Nomen loci, ios.16.b

תנחמת Thanchumeth, Consolatio, vel pœnitentia, aut doni laguncula vel murus, siue donum indignationis vel caloris, aut requies mortis. Pater Saraiæ.4.regum,25.f.ierem.40.c

תפסה Thaphsa, siue thapsa, transitus, vel claudicatio: aut pascha, id est locus vbi pascha fit. Ciuitas, 3.regum, 4.c.4.reg.15.d

תחפנחס Thaphnes, siue thaphnis, Operimentum confidentiæ vel protectionis, aut occulta confidentia vel protectio. Ciuitas Ægypti, de qua ierem.2.d.43.c.44.a, 46.d.ezech.30.e

תאוע Thara, Viulans, aut malefaciens, vel cubiculum malitiæ, aut cubiculum pastoris vel socij: aut syriacè, euentus, siue terrestris vel inferior. Filius Micha filij Meribbáal, 1.para.8.d

תחרע Thara, 1.paral.9.f. Ira vel contentio praua, aut ira vel contentio socij vel pastoris. Filius Micha.

Thara, esth.12.a, Idem quod Thares, quod interpretatur hæres, aut miser vel exul. D.

תוחסה Tharáca, Explorator vel contemplator obtusus, siue legis hebetudo aut impedimentum, vel turturis obtusio vel hebetudo. Rex Æthiopiæ, 4.reg.19.b. isa.37.b

תרחנה Tharana, Explorator vel contemplator gratiæ vel misericordiæ: aut turtur gratiæ vel misericordiæ. Filius Caleb ex maacha concubina, 1.para.2.f

תרח Thare, Odorans, vel spirans, aut abigens. Filius Nachor, gene.11.c

תראלה Tharela, Exploratio vel turtur maledictionis, aut turtur fortitudinis vel ilicis, aut explorans ilicem vel fortitudinem. Ciuitas in tribu filiorum Beniamin, ios.18.d

תרש Thares, Hæres, aut miser, vel exul, Eunuchi nomen, esth.2.d

תרשיש Tharsis, Contemplatio gaudij, vel exploratio maroris, aut turtur gaudij, siue chrysolithus lapis, s. pretiosus, aut mare. Filius Iauan, gen.10.a. Est & nomẽ regionis, Cilicia olim dictæ, à Tharsis filio Iauan. 3.reg.10.d.psal.71.b.isa.2.d.ezech.10.b. vnde eius regionis metropolis, ϑ mutata in τ, Tarsis nomen obtinuit. In actis igitur apostolicis vbiq; scribe hanc dictionem absq; aspiratione. Vide Tarsus. Quidam volunt Tharsin nonnũquam mare mediterraneum significare, apud Ionam prophetam, & psalm.71.b

תרחס Tharthac, Concatenatus, siue retrusus, vel conclusus. Idõlum Heuæorum, 4.reg.17.f

תרתן Thartan, Explorans vel contemplans donum, aut turturis donum, vel lex ipsarum. Nomen principis, isa.20.a

Thasi, Oblitus, vel obliuiscens, aut debitor. D. Filius Mathathiæ filij Iohannis, 1.mach.2.a

תתני Thathanái, Donans, vel donator. Nomen viri, 1.esdr.5.a

תך Tháu, Signum, ezech.9.b

תבד Thebes, Cœnosus, aut sericeus, vel ouum: aut Syriacè, lineus. Vrbs terræ Chananeę, iud.9.g.2.reg.11.e

תבני Thebni, Palea, aut fœnum: vel intelligens, aut filiatio. Filius Gineth, 3.reg.16.e

תכל Thecel, Appensio, dan.5.g

תקוע Thecua, tuba, vel clangor, aut fixa. Ciuitas in Iuda, sex miliaribus à Bethlehem distans, à Roboam constructa, 2.reg.14.a.23.d.2.para.11.b.20.d.1ere.6.a. Filius Ashur, 1.para.4.a

תקוה Thecua, Spes, vel funiculus, aut linea, vel congregatio. Pater Sellum mariti Holdæ prophetidis, 4.regum, 22.c: qui thecuath, 2.paralip 34.e. dicitur. Pater item Iaaziæ, 1.esd.10.c

תיקחת Thecuath, signum vel figurationem assumens. Pater Sellum mariti Holdæ prophetidis, 2.paralip.34.e: qui 4.reg.22.c, dicitur thecua.

תקועים Thecuem, tubæ, vel clangentes, aut fixi, 2.esd.3.b

תקועית Thecuites, Idem.s.n.1.para 11.f.27.b

תגלת- Thecuitis, Idem f.g 2.reg.14.a

פלאסר Theglath-phaláfar, Captiuitatem miraculosam vel ruinosam abstulit vel ligauit: aut ex Hebræo & Syro, captiuitatem miraculosam vel ruinosam prohibuit. Rex Assur, 4.reg.15.f

תחן Thehen, Deprecans, aut misericors, siue gratiosus, vel castramerans. Filius Ephraim, num.26.d

תחנה Thehenicæ, Idem.p.n.num.26.d

תלסר Thehinna, Idem.s.n.

Thelasar, Coaceruationem vel suspensionem auferens, aut coaceruationis vel suspensionis receſſus. Regio Syriæ, 4.reg.19.c

תלגת-פלנאסר Thelgath-phalnasar, Niuem cadentem prohibens vel ligans, ex Syro & Hebræo. Rex Assyriorum, 1.para.5.a.d.2.para.28.d

תלהרשא Thelharsa, Coaceruatio vel suspensio aratri vel surditatis aut silentij siue artificij vel testæ: aut ex Hebræo & Syro, aceruata vel suspensa sylua. Nomen loci, 1.esd.2.c.2.esd.7.f

תלמלת Thelméla, Aceruus salis vel nautę, aut suspensio vel appensio salis vel nautæ. Nomen loci, 1.esd.2.c.2.esd.7.f

תימא Thema, Admiratio vel consummatio, aut auster. Filius Ismahelis, gene.25.b

תמה Thema, 1.esd.2.c.2.esd.7.e. interpretatur Delens, vel radens, aut abstergens: vel Syriacè, percutiens. Nomen viri.

תימן Theman, Australis vel aphricus, aut cõsummatus vel perfectus: aut Syriacè, ibi. Ciuitas principum Idumæorũ, quæ à themã filio Eliphaz ex Ada vxore nomen accepit. ierem.49.d. Filius Eliphaz filij Esau, ex Ada. gene.36.b. Fuit & dux in Edom, gene.36.d

תימא Thema, iob.6.c ierem.25.e. Admiratio, vel consummatio, aut auster. Nomen loci.

תימני Themani, Perfectissimus, vel australis: aut Syriacè, constitutus, Filius Asur ex Naara vxore, 1.para.1.d.4.a

Themanites, Idem.iob.4.a

תמנתה Themna. Imago, vel figura, aut numeratio, vel numerans: aut Syriacè, cõstituta. Ciuitas in tribu Dan, ios.19.c

תענך Thenach, Confringens, te vel humilians te, aut respondens tibi. Ciuitas in tribu Manasse, ios.17.c

Θεοδότιος Theodotius, Deo datus. G. Nomen viri, 2.machab.14.c

Θεόφιλος Theophilus, Amicus dei, vel deo dilectus. G. Vir ad quem scribit Lucas, luc.1.

תרפים Theraphim, Simulachra, vel statuæ, aut figurę, vel imagines, iudic 17.b. osee.3.b

תרצה Thersa, Cõplacens, vel volens, aut suauis, vel currens. Ciuitas est in alto sita monte, qua Israelitarum reges ante conditam Samariam, pro regia vsi sunt. 3.reg.14.e.4.reg.15.a. Fuit & Salphaad filia eiusdem nominis, nume.26.d

Θεσσαλονίκη Thessalonica, Dei altera victoria, aut situs siue positio alterius victoriæ. G. Ciuitas Macedoniæ, prius Halia nuncupata. act.17.a

Thessa-

Θεσσαλονικεῖς Thessalonicenſes, Idem.p.n.G.
Θεσσαλονικεύς Thessalonicenſis, Idem.s.n.G.
השבי Thesbites, Captiuans, vel conuertens, aut ſedens vel habitans, 3.reg.17.a
Θευδᾶς Theudas, Fluens aqua. G. Nomen viri, act.5.f
תיכון Thichon, Medius, vel intermedius, aut pręparatio Nomen pagi, ezech.47.c
תילון Thilon, Murmuratio, ſiue aceruus eius, aut ſuſpē ſio eius. Filius Simon, 1.para.4.d
תירס Thiras, Demolitor, ſiue deſtructor, aut irrorans, vel irroratus. Filius Iaphet, gen.10.a. A quo Thirenſes, quos Græci Thraces vocant.
תריא Thiria, Exploratio, vel contemplatio Filius Ialeleel, 1.para.4.c
תבז Thochen, Medium vel intermedius, aut præparatus. Ciuitas, 1.para.4.f
תגרמה Thogorma, Oſſeus, vel robuſtus, ſiue incolatus nimius, aut peregrinus valde, vel timens valde, ſeu anxioſa celſitudo. Filius Somer, gene. 10.a. Ab hoc Tygranei, qui à Græcis Phryges dicuntur, denominati ſunt ezech.27.c
תחו Thohu, Viuens vel nuntians. Filius Eliu patris Ieroham, 1.reg.1.a
תוה Thohu, telum, vel iaculum. Filius Suph filij Elcanæ, 1.para.6.c
תולע Thola, Vermis aut vermiculus, vel coccus, aut coccineus. Filius Iſſachar, gen.46.b, 1.para.7.a. Filius itē Phua dux in Iſrael, iud.10.a
תולד Tholad, Natiuitas, vel generatio. Ciuitas Simeonis, 1.para.4.e
תולעי Tholaitæ, Vermes, aut vermiculi: vel coccus aut coccinei, num.26.c
תלמי Tholmái, Sulcus, ſ.qui fit cum aratro: aut ſuſpendens aquas, vel coadunatio aquarū. Filius Enac, ioſ. 15.c. iudic.1.b. nu.13.c. Rex Geſſur, 2.reg.3.a. 1.par.3.a
Tholomai, Idem. Filius Ammiud regis Geſſur, 2. regum, 13.g
Thomas, Abyſſus vel geminus: & Græce didymus appellatur, quod interpretatur gemellus, id eſt ille qui cum alio vno & eodem partu naſcitur. D. Vnus ex apoſtolis, matth.10.a. iohan.11.b
תפל Thophel, Ruina, aut ſtultitia, ſiue inſulſitas, aut inſipiditas, Locus eſt in deſerto trans Iordanem è regione Iericho, vbi Moyſes quintum librum edidit. deut.1.a
תפת Thópheth, Tympanum, vel ſeductio, aut dilatatio Locus eſt in valle filij Ennom: qui cernitur in Ieroſolymæ ſuburbanus, vbi quondam parentes filios igni exuſtos deuouebant, & immolabant dæmonio Moloch, iſa 30.g. iere.7.g.19.d
τόπος Thopo, Locus. G. Nomen loci, 1.mach.9.e. Scribe Topo.
תיצי Thoſaites, Diſsipatio vel diſsipatus, aut exiens, 1.para.11.g
תעי Thou, Errans. Rex Emat, 2.reg.8.c.1.para.18.c
Θρᾷκες Thraces, Aſperi, vel ſaxoſi. G. Populi, 2.mac.12.f
Θρασέα Thraſea, Audax, vel temerarius. G.
תבל Thubal, Orbis, vel mundanus, aut confuſio vel ignominia, ſeu portatus vel adductus. Filius Iapheth, gene.10.a. A quo Iberes (licet quidam Italios ſuſpicētur) originem traxerunt. Ezech.27.c
Θυάτειρα Thyatira, Odor ſiue ſacrificium laboris vel contritionis. G. Vrbs Lydiæ regionis in Aſia minore: Macedonum habitatio, quam nonnulli Myſorum vltimā dicunt act.16.c. apoc.2.g
Thyatireni, Idem.p.n

T I

Tiberias, Bona viſio, vel vmbilicus, aut cōfractio D. Vrbs Galilææ ad mare ſita, quod ab ipſa ciuitate appellatur mare tiberiadis, Iohan.6.a. Hanc ciuitatē olim Cenereth apellatam, Herodes tetracha in honorem Tiberij Cæſaris condidit, & tiberiadem vocauit teſte Ioſepho in 18.capite 4.antiquit.Iudaic. & Egeſippo libro.2.cap.3. iuxta quem dominus ſtupendo miraculo pauit multitudinem populi paucis panibus, iohan.6.
Tiberius, Idem.D. Imperator quidam apud Romanos, luc.3.a
חדקל Tigris, Hebraicè dicitur Hidécel, & interpretatur acumen velocitatis, aut acutus ſonitus vel vox, ſeu lætus ſonitus, vel lęta velocitas: aut ex Syro & Hebræo, vna vox vel vniſonus: aut vnica velocitas. Fluius qui Meſopotamiam amplectitur, & in Armenię maioris regione caput tollit, mirè quàm lucido, conſpicuóque fonte in loco edito, qui Elongoſine nomi natur. Euphráten in ſinum defert Perſicum cū amne Coaſpe. Hæc Solinus, gen.2.c
Timæus, Cæcus vel cæcitas. D. Pater Barthimæi, mac.10.g
Τίμων Timon, Honorabilis vel pretioſus. Nomen diaconi cuiuſdam, act.6.b
Τιμόθεος Timotheus, Honor dei, vel honorans deum, aut pretioſus deo. G. Diſcipulis quidam. Paulo charus, de quo act.16.a
Τίτος Titus, Honorabilis. G. Nomen viri, cognomento Iuſti, act.18.b

T O

טוב Tob, Bonus, ſiue bonitas. Nomen terrę ad quam fugit Iephte, iudic.11.a
טוב-אדניה Tob-adonias, Bonus dominator dominus, aut bona baſis domini. Nomen viri, 2.para.17.b
טוביה Tobia, ſiue tobias, Bonus dominus, ſiue bonitas domini, Nomen viri, 1.eſd.2.c. zach.6.d.
טוביה Toparchia, territorium. G.
Τοπαρχία

T R

Τραχωνῖτις Traconitis, Saxoſa vel aſpera. G. Syriæ regio, quæ & Ithurea dicta eſt iuxta Arabiæ deſertū, quod Boſræ iungitur contra auſtralem plagam, quaſi ad Damaſcum reſpiciens, cui pręerat Philippus frater Herodis procuratoris Galilææ, luc.3.a
Τρίπολις Tripolis, Trium ciuitatum, ſ.regio.2. macha.14.a
Τρωάς Troas, Perforata. G. Ciuitas Aſiæ, maritima, eadē Antigonia dicta. act.16.b
Τρόφιμος Trophimus, Nutritus vel educatus. G. Vir Epheſius, act.20.a.21.f
סביים Troglodítæ, Hebraicè dicitur Suchijm, & interpretatur vncti, vel vngentes, aut cooperti vel obumbrati, id eſt in tabernaculis vel tugurijs habitantes. Populi, 2.para.12.a
Τρύφαινα Tryphęna, Delicioſa vel delicata. G. Mulier, ro.16.b
Τρύφων Tryphon, Delicioſus vel delicatus. Vir quidam, 1.mach.11.d
Τρυφῶσα Tryphoſa, Delicioſa, vel delicata. Mulier, ro.16.b

T V

תובל-קין Tubal-cáin, Mundana poſſeſsio vel ęmulatio, aut mundi nidus, ſeu confuſionem poſsidens, vel ignominiam æmulans. Filius Lamech ex Sella vxore ſua gene.4.d
Tubin, Bene menſurata, vel bona mēſura, aut bonum vinum. D.
Tubianei, Paleæ, vel paleati, aut bene reſpondentes, vel bene gratificantes. D. Populi, 2.mach.12.c

T Y

Τυχικός Tychicus, Caſualis vel cōtingens. G. Vir Aſianus, act.20.a.coloſ.4.b.
Τυφωνικός Typhonicus, turbulētus, vel tempeſtuoſus, Vnus è ventis ſubitis ac repentinis nomine τύφωρ, act.27.c
Τύραννος Tyrannus, Imperans, vel princeps. G. act.19.b
צרים Tyrii Hebraicè dicitur Sorim, & interpretatur tribulantes ſiue obſidentes, aut anguſtiantes, vel ligantes ſiue vinculati, vel figurantes, aut plaſmantes, ſiue fortes, vel petræ, 2.eſd.3.b. act.12.d
Tyrius, Idem.ſ.n.3.reg.7.b.2.para.2.c
צור Tyrus, Hebraicè dicitur Sor, & interpretatur tribulatio vel obſidio, ſiue anguſtia, aut vinculum vel colligatio, ſeu plaſmatio aut figuratio, vel fortitudo, aut petra. Ciuitas maritima, Metropolis Phœnices. Quōdam inſula ſeptingentis paſsibus diuiſa à Continēte, mari prælto: ſed vix credibili opere comportatis aggeribus per Alexandrum Magnum adiuncta. Continenti. Eſt in tribu Nephthali, viceſimo ferme miliario à Cæſarea Philippi, ioſu.19.b. iſa.23.a. matth.11.c

Va-

V

ויקרא Vagao, Interior vel intimus: aut elatus vel eleuatus, siue corporeus. D. Nomen viri, iudith, 14.c

Vaicra, Et vocauit. Liber Leuitici, sic vocatus ab Hebræis, quia sic incipit.

וידבר Vaiedabber, Et locutus est, siue locutúsque est. Liber Numerorum: quia sic incipit.

Vallis, silueſtris, siue campeſtris, Vide Aulon.

ויגח Vania, Nutrimentum domini, siue arma domini. Nomen viri, 1.esd.10.d

ופסי Vapsi, Fragmentum, vel particula, aut diminutio vel diminutus. Pater Nahabi principis tribus Nephthali, num.13.a

ושגי Vasseni, Secundus, vel dualis, siue mutatus, aut coccineus, vel dens, aut annus meus. Primogenitus filiorum Samuelis, 1.para.6.b

ושתי Vasthi, Bibens vel potans, aut duplicans, vel ponēs aut stamen. Vxor Assueri regis, esth.1.b

V B

אוביל Vbil, Adductus vel portatus, aut luctuosus, vel veterascens. Nomen viri, 1.para.27.d

V E

אואל Vel, Aut deus, siue aut fortis, vel desyderans aut cō cupiscens deum. Nomen viri, 1.esd.10.d

ואלה שמות Velleſemoth, Secundus liber legis: & interpretatur, Et hæc sunt nomina: quia sic incipit in Hebræo. Græcè autem Exodus vocatur, id est exitus: qua in eo exitus filiorum Israel de Ægypto, continetur.

V L

אולי Vlái, Fortitudo, vel stultitia, aut forsitan. Nomen fortis, vnde flumen Vbal oritur iuxta Danielem, 8.a

אולם Vlam, Vestibulum vel porticus, aut fortitudo vel stultitia eorum. Filius Sares filij Machir, 1.parali.7.d. Primogenitus Esec. 1.para.8.d

V R

אור Vr, Ignis, vel lumen, aut lux. Vrbs Chaldæorum Vnde Thare pater Abraham, gen.11.d. Pater Eliphal, 1.para.11.g

Vrbanus, Latinum est. Adiutor Pauli in euangelio, rom.16.b

אורי Vri, Ignis vel lumen aut lux. Filius Hur filij Caleb ex Ephrátha vxore, 1.para.2.c. Pater Gaber, 3 regum.4.b

אוריה Vria, siue Vrias, Ignis domini, siue lumen domini, aut lux domini. Sacerdos quidam isai.8.a.4.reg.16.f.b. Propheta, filius Semei, de Cariath-iarim.iere.26.f. Maritus Beth-sabee, 2.reg.11.a.1.para.11.g

אוריאל Vriel, Ignis dei, aut lumen dei, siue lux dei. Pater Maacha siue Michai matris Abiam regis Iuda, 2.para.13.a: qui 3.re.15.a, dicitur Abessalom. Filius Thahath, 1.para.6.b

V T

עותי Vthai, Peruersitas, aut hora, vel temporalis. Vir, 1.esd.8.b

V Z

עזול Vzal, Ambulans, seu velificans, aut distillans. Filius Iectan, gen.10.d

X

ξανθικός Xanthicus, Mensis Aprilis. G.2. machabæorum, 11.f

Z

זבר Zabad, Dos, siue dotatus. Filius Nathan filij Hethæi filij Sesan, 1.para.2.e.11.g.2.para.24.g. 1.esd.10.d

Zabadæi, Idem.p.n. D.1.mach.12.d.

זבדיה Zabadias, Dos domini, siue dotauit dominus, aut dotatio domini. Filius Berię, 1.para.8.b.27.a.

זבי Zabbai, Fluxus, siue fluens. Nomen viri, 1.esdræ, 10.d

זבד Zabad, Dos, siue dotatus. Filius Thahath, 1. para.7.d. Filius Ooli, 1.para.11.g

זברי Zabdi, Dos, vel dotatus, siue fluxus abundantia. Pater Charmi patris Achan, iosu.7.a. Filius Semei, 1.para.8.b

Zabdias, Idem. Nomen viri, 1.para.27.d

זבדיאל Zabdiel, Dos dei, siue dotatus dei. Nomen viri, 1.para.27.a.1.mach.11.b

זבינא Zabina, Fluxus vel fluens: nunc aut Syriace, venditio vel emptio. Nomen viri, 1.esd.10.d

זבוד Zabud, Dotatus, vel dos. Filius Nathan sacerdos, 3.reg.4.a

זבלון Zabûlon, Habitaculum, vel habitans. Decimus filius Iacob ex Lia vxore sua, gen.30.c

Zabulonitæ, Idem.p.n.

Zabulonites, Idem.s.n.iudic.12.d.

Zacchæus, Purus: aut nitidus: vel Syriace, iustus, aut iustificatus. D. Nomen viri, 2.mach.10.d.luc.19.a

זכי Zacchái, Purus, aut nitidus: vel Syriace iustus. Nomen viri, 1.esd.2.a

זכריה Zacharias, Memoria domini, aut masculus domini. Nomen principis filij Mosollamiæ, 1.para.5.a.9.c. Filius Barachię, isa.8.a. Filius item Ieroboā filij Ioas regis Israel, 4.reg.14.g

זכר Zacher, Memoria, siue masculus. Filius Abigabaō, 1.para.8.c: qui 9.f. dicitur zacharias.

זכור Zachur, Memor siue memorans, aut masculinus. Filius Masma, 1.para.4.d.24.d

זמה Zama, Cogitatio, aut scelus, vel turpido. Filius Semei filij Ieth, 1.para.6.c

Zamma, Idem. Filius Iahat filij Lobni, 1.para.6.b

זמרי Zambri, Cantans, vel psallens, seu vitis, vel palmes, aut putatio vel pręscisio. Regionis nomen, ier.25.e. Filius Salu.nu.25.c. Filius Ela filij Baasa, 3.re.16.c. Filius item Ioada filij Ahas, 1.para.8.d. Scribe vbique zamri.

זמירה Zamira, Idem. Filius Bechor filij Beniamin filij Iacob, 1.para.7.d

זמרי Zamran, Idem. Filius Abrahæ ex Cetura, ge.25.a

זמרי Zamri, Idem, Filius zaræ filij Iuda ex Thamar, 1.para.2.c

זנוח Zanóe, Obliuio, siue abiectio, vel ista requies, aut ista consolatio. Ciuitas in tribu Iuda, ios.15.e, 1.pa.4.c.2.esd.11.d

זרח Zara, Oriens, vel orientalis, aut claritas. Filius Rahuel filij Esau, gen.36.b. Filius Iudæ ex Thamar nuru sua, gen.38.d. Filius Simeonis filij Iacob. 1.par.4.d qui gen.46.b, Iachin dicitur. Rex Æthiopum, 2.par.14.c. Filius Gerson filij Leui, 1.para.6.e. pater Ioab regis Edom, gen.36.d. Pater item Zabdi patris Charmi ios.7.a

Zarahi, Idem, 1.para.27.b

זרחיה Zaraias, Oriens domini, aut claritas domini. Filius Ozi filij Bocci, 1.para.6.a

זרד Zared, Aliena descensio, aut extranea vel sparsa potestas. Torrens in deserto Moab, num.21.c. deut.2.c

זרחיה Zarehe, Oriens dominus, aut claritas domini. Nomen viri, 1.esdre.8.a

Zareitæ, Orientales aut clari, num.26.b.c

זרח זרש Zares, Extranea miseria, vel extranea hæreditas: aut sparsa miseria vel hæreditas, seu circulus vel corona miseriæ vel hæreditatis. Vxor Aman filij Amadathi, esthr.5.d

זתם Zatham, Oliua eorum, siue iste perfectus, aut iste consummatus, vel iste simplex. Nomen viri. 1.paralipom.26.c

זעין Zauan, Tremens, aut tremor, vel vexatio. Filius Eser filij Seir Horræi, gen.36.c

Z E

זאב Zeb, Lupus. Nomen viri Madianitis, ab Ephráim interfecti, iudic.7.g. psal.82.c

זבדי Zebedęus, Dos, siue dotatus, aut fluxus vehemens Nomen viri, 2.esd.11.c. Pater Iacobi & Iohānis apostolorum, matt.10.d

זבדיה Zebedia, Dos domini, siue dotauit dominus. Nomen viri, 1.esd.8.a

זבח Zebee, Victima, aut sacrificium, vel decolatio, aut iugulatio. Rex Madianitarum, iudic.8.b. psal.82.c

זבודה Zebida, Dotata, siue dotatio, Mater Ioacim siue Eliacim, 4.reg.23.g

זבול Zebul, Habitaculum: aut Syriace, sterquilinium. seruus Abimélech filii Gedeonis, iudic.9.g

Zechri,

זכרי Zechri, Memor vel memorans, siue masculinus. Filius Isaar filii Caath filii Leui, Exod. 6. c. 1. par. 8. b. 9. c. 2. para. 28. a

זכור Zechur, Idem. Pater sammua, num. 13. a

ζηλοτὴς Zelotes, Æmulator. G. Cognomen simonis apostoli, luc. 6. c

זלפה Zelpha, Distillatio oris aut vilitas vel contemptus oris. Ancilla Liæ vxoris Iacob, gen. 29. e

זמה Zemma, Scelus, aut cogitatio, s. peruersa. Nomen viri, 2. paral. 29. c

ζηνᾶς Zena, Viuens, g. Legisperitus quidam, tit. 3. d

זפרנת Zephrôna, Ex Syro & Hebræo, falsitas cantici vel exultationis. Terminus est Iudæ, num. 34. b

זתם Zetham, Oliua eorum, siue iste perfectus, aut iste consummatus, siue iste simplex. Nomen viri. 1. paralipomenon. 23. a

זיתן Zethan, Oliua, vel Oliuetum. Filius Balan filij Iadihel filij Beniamin, 1. para. 7. c

זהר Zethar, iste explorans vel contemplans, aut oliua explorationis vel contemplationis, siue iste turtur, vel oliua turturis. Nomen eunuchi, esth. 1. b

זתו Zethu, Oliuetum. Nomen viri, 2. esd. 10. a

זתוא Zethua, Idem. Nomen viri, 1. esd. 2. a

Z I

זיע Zie, Sudor, aut tremor. Nomen viri, 1. para. 5. b

זינה Zina, Fornicatio: aut Syriacè, nutrimentum vel arma. Vir, 1. paral. 23. b

זין Zio, Iste: vel Syriacè, splendor, aut claritas. Nomẽ secundi mensis, qui Aprilis apud nos dicitur. 3. re. 6. a

זית Ziph, Istud, os, vel ista bucca aut Syriace, falsitas, vel falsus. Duę sunt huius nominis in tribu Iuda ciuitates ex quibus altera nomen magnæ dedit solitudini, ios. 15. d. & g. 1. reg. 23. b: quam ędificauit Roboã, 1. para. 2. f. 2. para. 11. b

Zipha, Idem. Filius Ialeleel, 1. para. 4. c

Ziphæi, Idem. p. n. 1. reg. 23. c

זזא Ziza, Vniuersalis vel omnimodus, seu bestia, vel fera, aut resplendens: vel Syriacè, recedens. Filius Ionathan filij Iuda filij Onom, 1. para. 2. e. Est & nomen principis, 1. para. 4. f

Z O

זחלת Zohélet, Reptans, vel trahens. Lapis est iuxta fontem Rogel nomine, 3. reg. 1. b

זוחת Zoheth, Separatio, aut iste stupẽs vel pauidus, seu iste confractus: vel ex Hebræo & Syro, iste descendẽs Filius Iesi, 1. para. 4. d

זמזמים Zomzommim, Scelus vel turpitudinem cogitantes: seu scelus sceleratorum. Populi sunt qui alias ab Ammonitis Raphaim nuncupantur, deut. 2. d

זהם Zoom, Abominans vel immundus. Filius Roboã ex Abiháil, 2. para. 11. d

זרבבל Zorobabel, Alienus à confusione, aut aliena vel extranea confusio, siue extranea commistio, aut dispersio confusionis vel commistionis, seu circulus cõmistionis vel confusionis. Dux in Iuda, agg. 1. a. Filius Phadaia filij Iechoniæ, 1. par. 3. c. 1. esd. 2. a

Z V

זוזים Zuzim, Postes, vel superliminaria, aut splendentes: vel Syriace, recedentes, aut pecuniæ. In genes. 14. non est nomen proprium. L X X enim, gentes fortes Chaldæus interpres, robustos interpretantur. quod & annotauit Hieronymus in quæstionibus in Genesin, dicens sic debere legi in eo loco, Et robusti in Hã. vt sit proprium loci: non autem legatur, in eis.

FINIS.

ERRATA.

Primum in veteri Testamento, numerus primus folium designat, secundus paginam, tertius Columnam, quartus autem versum.

Antequam tamen ad id accedas, primùm hos foliorum numeros restitue. 288. 289. 290. 370.

Et in nouo Testamento. 18.

Folio 2. *pagina.* 2. *columna.* 3. *versu.* 44. *quadraginta.* 4. 1. 2. 52. *triginta.* 4. 2. 4. 9. *ingrederetur.* 4. 2. 4. 47. *altaris.* 5. 2. 3. 14. *eduxi.* 6. 2. 3. 39. *obuiam.* 6. 2. 3. 58. *mei.* 7. 1. 1. 20. *concubuerit.* 8. 2. 4. 21. *festinas.* 82. 4. 23. *camelos.* 9. 1. 2. 2. *triginta.* 9. 1. 2. 57. *benedicam.* 10. 2. 4. 6. *deuoluerent.* 10. 2. 4. 41. *alteri.* 11. 1. 1. 22. *ancillas.* 13. 1. 1. 23. *vulnerum.* 13. 1. 2. 32. *dolore.* 14. 2. 3. 8. *operuerat.* 17. 1. 2. 54. *euigilans.* 19. 1. 1. 19. *cernens.* 21. 1. 2. 33. *per.* 22. 1. 2. 37. *die.* 23. 1. 2. 28. *dicite.* 24. 2. 4. 28. *congregate.* 26. 2. 4. 55. *exibit.* 30. 2. 4. 54. *sanctificabisque.* 41. 1. 1. 35. *indueris.* 41. 1. 2. 8. *nec.* 42. 1. 1. 9. *offerunt.* 43. 2. 3. 3. *redimi.* 47. 2. 4. 37. *oleo.* 48. 1. 2. 21. *lucernæ.* 49. 1. 1. 39. *princeps.* 49. 1. 2. 15. *audisset Dominus.* 49. 2. 4. 18. *stetit in introitu,* 56. 1. 2. 58. *construxerit.* 56. 2. 4. 52. *lauabit is.*

Gcac 1114485
A 10Ro970
35
ocn 902140566